శ్రీరస్తు.

శ్రీమేధాదక్షిణామూర్తయేనమః

శ్రీమన్మహామండలేశ్వరాది బిరుదాంకితానాం

శ్రీ బొమ్మరాజ మూర్ధాభిషిక్తానాం

శాసనేన

ఈశావాస్యాదిముక్తికాన్తాష్టోత్తరశతోపనిషత్సారాంశగర్భితే

సద్యోముక్తిక్రమముక్తిజీవన్ముక్తివిదేహముక్తికారణీభూతజ్ఞానకాణ్డోపాసనాకాణ్డ

కర్మ కాణ్డాఖ్య కాణ్డ త్రయ మణ్డితే

స్థూల సూక్ష్మ కారణ తురీయ భేదేన ద్వాదశ భేదవత్త్రిపాద్బ్రహ్మాభివ్యంజకే

ద్వాదశపాదశోభితేఏకైకపాదస్యపంచవింశత్యధ్యాయమంజులే

స్వగతశ్లోకసహస్రాదౌగాయత్ర్యేకైకాక్షరాలంకృత చతుర్వింశతిసహస్రశ్లోకోపేతే

శ్రీదక్షిణామూర్తి బ్రహ్మసంవాదాత్మకే

శ్రీవశిష్ఠమహర్షిణాలోకానుగ్రహాయ తారకబ్రహ్మావతారశ్రీరామచంద్రంనిమిత్తీకృత్యోపదిష్టే

తత్వసారాయణేప్రబలతరే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదిసకలదేవతారాధ్యే

జన్మాన్తరసహస్రార్జితానేకపుణ్యరాశిలభ్యేధర్మాదిచతుర్విధ పురుషార్థప్రదే

దర్శన స్పర్శన పూజన పఠన శ్రవణ శ్రావణాది కామ్య తమ మాత్రేణ నిత్య మంగళ ప్రాపకే

గురుజ్ఞానవాసిష్ఠేకర్మకాణ్డః

నానా దేశానీతానేకగ్రన్థావలోకనపూర్వకం

పణ్డితైస్సమ్యక్పరిష్కృతః

దుర్ముఖిసంవత్సర మాఘపూర్ణిమాయాం

ముద్రాపితోవిజేజీయతాం

1897 సం॥రం

శ్రీరస్తు

కర్మ కాణ్డస్థ విషయ సూచికా

❊ తృతీయపాదాధ్యాయసంగతయః ❊

❊ చతుర్థపాదాధ్యాయసంగతయః ❊

❊ ఇతి కర్మకాణ్డస్థవిషయసూచికా సమాప్తా ❊

శ్రీరస్తు

॥ తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డః ॥

ధీయస్సమస్తా అపి యః ప్రబోధయాద్దేవస్య సూర్యస్య వరేణ్యమవ్యయం।
తచ్ఛర్గపైకాన్తరసాత్మకమ్మహద్వేదాన్తసిద్ధం స్వతయైవ ధీమహి ॥౧॥
వీరాసనస్థన్నిజబోధసంస్థం త్యక్తత్ర్యవస్థం వటమూలసుస్థం।
స్వీయాధికాస్థం విగతానవస్థం భజామి హృత్స్థం గురుమత్యవస్థం ॥౨॥

బ్రహ్మా॥ భగవన్ దక్షిణామూర్తే సర్వజ్ఞానపయోనిధే। వేదవేదాన్తసంవేద్య బ్రహ్మవిష్ణ్వీశపూజిత ॥౩॥ ఆనౌత్పద్య దనాం భోజాజ్జ్ఞానకాణ్డస్వరు గ్రతః। సప్రమాణమసందేహం సమ్యక్సంశ్రుతోమయా ॥౪॥ పశ్చాదుపాసనాకాణ్డస్సవిస్తారమసంశయం। శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యశ్శ్రుతశ్చనిపుణం మయా ॥౫॥ అథాస్మి కర్మకాణ్డస్య శుశ్రూషుస్త్వన్ముఖాంబుజాత్। సర్వశాస్త్రోపదేష్టా కస్త్వదన్యో విద్యతే గురో ॥౬॥ అస్మాకం విష్ణుపూర్వాణాం గురూణాం హి గురుర్భవాన్। తవాన్యస్తు గురుర్నాస్తి ప్రసన్నస్త్వం హి మయ్యసి ॥౭॥ ఏవం సతి కిమస్థానే శ్రోతవ్యం కిఞ్చనేతరత్। అవశేషయితవ్యమ్మే త్వయి సద్గురునాయక ॥౮॥ శ్రోతవ్యకర్మకాణ్డేస్మిన్నావశేషసంశయో మహాన్। జాతోస్తి తత్సమాధానం కృత్వా త్వం వక్తుమర్హసి ॥౯॥ ఆదౌ హి కర్మకాణ్డోయముపదేష్టవ్య ఆదిమః। మన్దాధికారివిషయస్స్వర్గాదిఫలసిద్ధయే ॥౧౦॥ పశ్చాదుపాసనాకాణ్డ ఉపదేశ్యస్తు మధ్యమః। సాలోక్యాదివిముక్త్యర్థః ప్రోక్తో మధ్యమగోచరః ॥౧౧॥ అథ తు జ్ఞానకాణ్డస్స ఉపదేశ్యోస్తి యుస్త్వయా। సద్యః కైవల్యసిద్ధ్యర్థో మహ్యాముత్తమగోచరః ॥౧౨॥ ఏవమాహుర్బుధాః కేచిన్మతాత్వన్యథాధునా। ఉపదిష్టః పురా జ్ఞానాద్వరోపాస్తిరితి ప్రభో ॥౧౩॥ తత్రైత్యావక్ష్యమాణోయం కర్మకాణ్డస్తతోధికః। ఇతి వక్తవ్యతావశ్యమాపతత్యేవ సద్గురో ॥౧౪॥ జ్ఞానోపాసనకాణ్డాభ్యాం కర్మకాణ్డోధికో యది। కర్మమాత్రేణ ధన్యస్య కిం జ్ఞానోపాసనశ్రమైః ॥౧౫॥ కర్మణామఖిలానాఞ్చ వేదమాత్రప్రధానతా। వేదాన్తమాత్రప్రాధాన్యం జ్ఞానస్యోపాసనస్య తు ॥౧౬॥ ఉభయత్ర ప్రధానత్వమ్మతం వేదవిదాం సతాం। అతో న కర్మశేషత్వం జ్ఞానోపాస్త్యోః కదాచన ॥౧౭॥ కర్మశేషత్వకథనే సార్థం స్యాజ్జైమినేర్మతం। బాదరాయణసిద్ధాన్తో నిరర్థశ్చ పురోదితః ॥౧౮॥ తస్మాన్మే సంశయం స్వామిన్నీదృశం ప్రథమోదితం। పరిహృత్య తతః కర్మకాణ్డం త్వం వక్తుమర్హసి ॥౧౯॥ ఇతి సత్కృష్యవా పృష్టో గురుమూర్తిర్దయానిధిః। సర్వజ్ఞో వక్తుమారేభే బ్రహ్మాణం ధీమతాం వరం ॥౨౦॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ సాధుపృష్టన్త్వయా బ్రహ్మన్ త్వం హి ప్రశ్నవిదాం వరః। సర్వేషామపి లోకానామేషోస్త్యేవ తు సంశయః ॥౨౧॥ ఏతైర్మద్వచనైస్సర్వైస్త్వద్వారా త్యక్తసంశయాః। భవన్తు శ్రేణు వక్ష్యామి సావధానేన చేతసా ॥౨౨॥ కాణ్డత్రయస్తథా మన్దమధ్యమోత్తమగోచరం। నసంశయస్తథాప్యేతన్నిశ్చితం స్థూలదర్శనం॥ సూక్ష్మదర్శవిహీనానాముపాస్తిః కర్మణో వరా। వరజ్ఞానోపాసనాద్ జ్ఞానమితి ధీర్జాయతే విధే ॥౨౪॥ అన్యేషాం ప్రాతిలోమ్యేన ధీస్తత్స్యాత్సూక్ష్మదర్శినాం। వేదవేదాన్తసర్వార్థవేదినాం మహతామిహ ॥౨౫॥ నిత్యనైమిత్తికం కామ్యమితి కర్మ త్రిధా మతం। తత్ర కామ్యన్నిరస్తం జ్ఞానకాణ్డోపదేశతః ॥౨౬॥ అథ నైమిత్తికఞ్చాతో ఉపాస్తికాణ్డోపదేశతః। ఇహాన్యత్తు పరిత్యాజ్యం కర్మకాణ్డోపదేశతః ॥౨౭॥ బ్రహ్మాత్మోపాసనాద్వారా జీవన్ముక్తిం గతస్య తే। త్యక్తైక

ర్మద్వయేఽప్యస్తి నిత్యకర్మైకశేషతా ॥౨౮॥ కామ్యప్రధానో వేదస్స్యాద్వేదాన్తో నిత్యముఖ్యకః । నైమిత్తికప్రధానత్వం
ద్వయోరపి చ సమ్మతమ్ ॥౨౯॥ క్రమముక్త్యర్థకో జ్ఞేయో జ్ఞానకాణ్డః పురోదితః । జీవన్ముక్త్యర్థకశ్చాన్యస్స్యాదుపాస్త్యేక
గోచరః ॥౩౦॥ అయన్తు కర్మకాణ్డస్స్యాత్సర్వోత్కృష్టస్తృతీయకః । విదేహముక్తిఫలదో నిత్యకర్మైకగోచరః ॥౩౧॥
విదేహముక్తిః పూర్వత్ర ప్రోక్తా తత్సాధనాని చ । సమాధయశ్చ బహుశ ఇతి చేత్స్వల్పమేవ న ॥౩౨॥ నిత్యకర్మ హి ముఖ్యం
స్యాత్సాధనం స్వాశ్రమోచితమ్ । యద్విహీనస్సమాధీంస్తాన్ కుర్వన్నపి న ముచ్యతే ॥౩౩॥ త్యక్తవర్ణాశ్రమాచారస్స
మాధీన్వా కథఞ్చరేత్ । ప్రాతిభాసికమోహేన స్వేచ్ఛాచారస్య సంభవాత్ ॥౩౪॥ స్వేచ్ఛాచారవతో వా స్యాత్స మో
హః పారమార్థికః । బ్రహ్మవేదనహీనత్వాద్వైరాగ్యాదివివర్జనాత్ ॥౩౫॥ న చైతత్కర్మశేషీ స్యాత్స్వతోఽన్తేవాశిద
ర్శనాత్ । నిత్యముక్తస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽస్తి తు శేషితా ॥౩౬॥ అత్రైవం సతి సిద్ధాన్తే శ్రుతియుక్త్యనుభూతిగే । బాద
రాయణజైమిన్యోర్న వైషమ్యం కదాచన ॥౩౭॥ జీవన్ముక్తిం యథా దద్యాదుపాస్తిర్జ్ఞానసంయుతా । తథా సమాధిస
హితం నిత్యకర్మ విదేహతామ్ ॥౩౮॥ యథా చ జీవన్ముక్తాప్తసమ్యగ్జ్ఞానోదయే సతి । జ్ఞానోపాస్తిలయం యాతః క్రమే
ణ జలజోద్భవ ॥౩౯॥ తథా విదేహముక్తాప్తపూర్ణజ్ఞానోదయే సతి । సమాధికర్మణీ లీనే భవతో నాత్ర సంశయః ॥౪౦॥
నిశ్చేష్టో జగరాకారో విదేహ ఇతి నిశ్చితమ్ । అతో న కర్మగన్ధోఽపి తస్మిన్ భవితుమర్హతి ॥౪౧॥ నిత్యకర్మవిధిః సర్వశ్రుతి
స్మృతిసమీరితః । యది నానుసరేజ్జీవన్ముక్తోఽప్యేష హ్యధః పతేత్ ॥౪౨॥ బ్రహ్మన్ ముక్తస్య న పునర్బన్ధః పూర్వం క్వచిద
పీరితః । జీవన్ముక్తాధమస్యాపి ప్రాప్తో యస్తుర్యభూమికామ్ ॥౪౩॥ ప్రతిషిద్ధం పునర్జన్మ త్వయోత్కృష్టనిశ్చితస్య హి । అధు
నా త్వన్యథా శాస్త్రవిరుద్ధార్థోఽభిధీయతే ॥౪౪॥ కర్మప్రశంసామాత్రార్థమ్మన్తవ్యం వచనం తవ । అన్యథా హి ప్రమా
ణానాం విరోధస్సంప్రసజ్యతే ॥౪౫॥ నిత్యకర్మాననుష్ఠానే పునర్జన్మ భవేద్యది । తదనుష్ఠానమాత్రేణ ముక్తిర్భవతు జీవ
తః ॥౪౬॥ జ్ఞానోపాస్తిప్రపఞ్చస్స కిమర్థశ్శ్రమకృత్తవ । తస్య సాధనతా బుద్ధ్యా హ్యవోచ స్సాధనద్వయమ్ ॥౪౭॥
జ్ఞానమాద్యముపాస్తిశ్చ ద్వితీయమితి నిశ్చితే । త్వద్వాక్యార్థే త్వయైవాద్య వ్యభిచారః కుతః కృతః ॥౪౮॥ న చాస్య జాడ్య
స్వాభావ్యాత్కర్మణో ముక్తిహేతుతా । స్వప్నేఽపి చిన్తితుం యోగ్యా సదా తుచ్ఛతరత్వతః ॥౪౯॥ ఆత్మజ్ఞానవిహీనా
నాం వర్ణాశ్రమనిబన్ధనాత్ । నిత్యకర్మవిధిర్యుక్తో మోక్షసాధనవర్జనాత్ ॥౫౦॥ కథం వర్ణాశ్రమాతీతమాత్మజ్ఞం గురు
శాస్త్రతః । మోక్షసాధనవన్తం తం బాధేత స విధిర్గురో ॥౫౧॥ దేహైకవిషయం దృష్టం వర్ణాశ్రమనిబన్ధనమ్ । నాహం దే
హ ఇతి జ్ఞానీ కథం వర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౫౨॥ యదా బ్రహ్మాహమస్మీతి సద్గురోరుపదేశతః । విజానాతి తదా తస్య దేహే భవ
తి నాత్మధీః ॥౫౩॥ దేహాదపాస్తరే సర్వవర్ణాశ్రమవివర్జితే । జ్ఞానినో నాత్మబుద్ధిస్స్యాదవ్యక్తాన్తేన్ద్రియాదికే ॥౫౪॥
ఏవం సతి కథం దేహే స్థూలేఽస్మిన్ సుతరాం జడే । సర్వబాహ్యాతరేతస్య స్యాదాత్మబుద్ధిర్భవేద్గురో ॥౫౫॥ దేహాత్మబుద్ధిహీ
నస్య నిత్యకర్మవిధిస్తు నః । అదత్తవేతనస్యేవాబలవాన్ కర్మచోదనా ॥౫౬॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తోఽపి కర్మాభావే పతేదధః ।
ఇతి త్వదుక్తమత్యన్తమయుక్తమితి మే మతిః ॥౫౭॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ముక్తస్య న పునర్బన్ధస్సత్యమేవ మయోదితమ్ । త
థాపి జీవన్ముక్తస్య న కర్మావిధిరీరితః ॥౫౮॥ విదేహముక్తిపర్యన్తనిత్యకర్మవిధానతః । తద్విధానాపసరణే స న జీవద్వి
ముక్తిభాక్ ॥౫౯॥ అసతాం జ్ఞానినామేవ స్వకర్మోల్లంఘనే మతిః । ఉత్పద్యేత తతస్తేషాం నరకే పతనం ధ్రువమ్ ॥౬౦॥
జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తో నిర్వ్యాజం యది మానవః । స్వస్వాశ్రమోచితం కర్మ న త్యజేదేవ సాత్వికః ॥౬౧॥ కర్మప్రశం
సామాత్రార్థం న మన్తవ్యమ్మద్వచః । ముఖ్యసాధనతా హ్యస్తి విముక్తౌ నిత్యకర్మణః ॥౬౨॥ యదనుష్ఠానహీనస్య స్వే
చ్ఛాచారవశాదిహ । మహాపాపోదయస్తస్యాముఖ్యత్వం కేన కథ్యతే ॥౬౩॥ ఏవం సతి ప్రమాణానాం విరోధ ఇతి తే వ
చః । అవిచార్యైవ కథితమితి నిశ్చిను పద్మజ ॥౬౪॥ జ్ఞానోపాస్తిం వినా ముక్తిర్న హి కేవలకర్మణా । మయేరితా వాఽభిప్రే

తాత్పర్యపక్షోఽస్తి సాధకః ॥౬౫॥ సముచ్చయస్త్వభిప్రేతో జ్ఞానోపాసనకర్మణాం । యేష్వేకస్య వినా ముక్తిర్భవిష్యతి కదాచన ॥౬౬॥ ఉపాస్తిః కర్మశేషత్వాత్ జ్ఞానమాద్యన్తు సాధనం । నిత్యకర్మైకశేషత్వాదుపాస్తిస్స్యాద్ద్వితీయకం ॥౬౭॥ నిత్యకర్మ తు శేషిత్వాత్తృతీయం సాధనం స్వయం । అతోఽవ్యవహితం ముక్త్యై సాధనం కర్మ సమ్మతం ॥౬౮॥ ఉపాస్తిర్బోధవన్న్యాయ్యా తు పారంపర్యేణ సాధనే । నిత్యానిత్యవివేకాదిసాధనాని యథాభవన్ ॥౬౯॥ జాడ్యప్రకల్పనం పుంసామత్ర పాపైకకారణం । కర్మౌదాసీన్యబుద్ధ్యా హి స్వేచ్ఛాచారో భవేత్సదా ॥౭౦॥ వాక్యార్థజ్ఞానమాత్రేణ నాతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ । జ్ఞానం సప్రతిబన్ధం హి తదుపాస్తివివర్జితం ॥౭౧॥ తేన దేహాత్మధీత్యాగో హ్యస్య వాఙ్మాత్ర ఇష్యతే ॥ స్వానుభూతివిహీనత్వాద్దేహాత్మత్వం దృఢం మతం ॥౭౨॥ దేహోపయుక్తభోగ్యేషు జ్ఞానీ స హి మహాతురః । ధావతీతస్తతో నిత్యముచ్ఛిష్టేషు శ్వవద్భృత ॥౭౩॥ స్వావస్థానుభవాభావే తేన జ్ఞానేన కిం ఫలం । అతో విఫలవిజ్ఞానీ భ్రష్టవర్ణాశ్రమీ మతః ॥౭౪॥ సర్వబాహ్యాన్తరే దేహేష్వనాత్మత్వవినిశ్చయః । ఈదృశశ్చేత్క్రమన్యత్ర వక్తవ్యం పద్మజాన్తరే ॥౭౫॥ పూర్వోక్తోపాసకస్యాపి వర్ణాశ్రమనిబన్ధనే । కిము వక్తవ్యమన్యస్య ప్రపూర్వోక్తస్య వేదినః ॥౭౬॥ పూర్వోక్తప్రతిబన్ధాత్మజ్ఞానీ జీవద్విముక్తిభాక్ । ప్రపూర్వః క్రమముక్త్యర్హస్తజ్జ్ఞానం ప్రతిబన్ధవత్ ॥౭౭॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వాజ్జీవన్ముక్తస్య కర్మ చ । ప్రాతిభాసికమేవ స్యాన్న తు ముఖ్యం విధీయతే ॥౭౮॥ ఇతి చేన్నైవ తద్దేవం స్యాన్ముఖ్యమేవ విధీయతే । ప్రాతిభాసికకర్తృత్వాద్గౌణం నైమిత్తికం మతం ॥౭౯॥ నిత్యకర్మ హి వైదేహీముక్తిపర్యన్తమాదరాత్ । అప్రమాదేన కర్తవ్యమితి వేదాన్తడిణ్డిమః ॥౮౦॥ సమాధ్యభ్యాసహీనోఽపి జీవన్ముక్తస్స్వకర్మతః । అప్రచ్యుతశ్చేద్దేహాన్తే నిరూపం బ్రహ్మ గచ్ఛతి ॥౮౧॥ స్వకర్మప్రచ్యుతస్త్వేష స్వానుభూతివివర్జనాత్ । పాపకృత్కేవలజ్ఞానీ దేహాన్తే జన్మభాక్పునః ॥౮౨॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తోఽపి భవాన్ పఙ్కజసంభవ । కురుష్వ నిత్యకర్మాణి శ్రద్ధయా పరయా సహ ॥౮౩॥ యత్పూర్వకశ్శ్రవణజాత్మనిజాత్మబోధో యత్పూర్వికా విగుణనిర్మలయోగనిష్ఠా । యత్పూర్వికా సహజయోగపరానుభూతిస్తత్స్వకర్మ విహితం భువి సన్త్యజేత్కః ॥ * * * * * * * * * ॥౮౪॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ప్రథమోఽధ్యాయః *

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ పునశ్చ తే ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానోపాసనకర్మణాం । ఉత్తరోత్తరముత్కర్షం శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభిః ॥౧॥ కుర్వన్నేవేహ కర్మాణీత్యేవజ్జాతీయకా శ్రుతిః । ఆదేహపాతాత్సర్వేషాం సిద్ధే తత్కర్మకర్తృతాం ॥౨॥ కర్మణో విధిరూపత్వం స్వతస్సిద్ధం నిగద్యతే । జ్ఞానోపాసనయోస్తస్య శ్రేష్ఠత్వం వ్యాప్తిదర్శనాత్ ॥౩॥ విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మ సదుపాసీత శాన్తిమాన్ । ఇతి వ్యాప్తిస్తయోర్దృష్టా హి జ్ఞోఢాద్యాత్మనో విధేః ॥౪॥ వినా జ్ఞానముపాస్త్యా హి మధ్యమం ఫలమశ్నుతే । జ్ఞానేన తు వినోపాస్తిరధమాధమతాం వ్రజేత్ ॥౫॥ వినా జ్ఞానముపాస్తిశ్చ శుద్ధో భవతి కర్మణా । వినా కర్మ తు బోధేనోపాసనేన చ మూష్యతే ॥౬॥ వసిష్ఠాదిమహర్షీణామాచారశ్చ తథావిధః । జ్ఞాత్వాత్మానముపాస్యన్తః కర్మాణ్యథ చ కుర్వతే ॥౭॥ బ్రహ్మైక్యోపాసనారూఢో జీవన్ముక్తోఽపి కర్మసు । ప్రవర్తేత స్వకీయేషు జ్ఞానీ కిముత పద్మజ ॥౮॥ జీవన్ముక్తా హి మునయో వేదశాస్త్రప్రవర్తకాః । ప్రవర్తమానా దృశ్యన్తే కర్మస్వప్యాధికారికాః ॥౯॥ ఆధికారికతాం ప్రాప్తా అన్యే సన్న్యాసినోఽపి తు । స్వాశ్రమోచితకర్మాణి కుర్వన్త్యేవ మహాధియః ॥౧౦॥ తేషాం న ప్రత్యవాయోఽస్తి లోపేఽపి స్వీయకర్మణాం । అధికారబలాదేవమపి తే హ్యప్రమాదినః ॥౧౧॥ యది స్వాశ్రమకర్మాణి పరిత్యజ్య యథేష్టతః । చరేత్స ఈశ్వరదోఽపి హి న దాముక్తో భవిష్యతి ॥౧౨॥ వర్ణాశ్రమాద్యసాఙ్కర్యహేతోస్స హి మహేశ్వరః । సేతుభూతో మదంశోఽస్తి సర్వలోకైకశాసనః ॥౧౩॥ మర్యాదాన్తకృతామేనాం సముల్లఙ్ఘ్యావిచారతః । పశ్వాదితుల్యచేష్టస్య నిశ్చితం యమపీడనం ॥

నిర్వ్యాపనమనస్కస్య నైష్కర్మ్యం కర్మితాపి వా। నాపేక్ష్యతే విదేహత్వాజ్జీవన్ముక్తస్య సిద్ధ్యతః ॥౧౫॥ సవాసనమనఃపో-
ష్యే యః శ్రేష్ఠే సాంసారికేఽపి చ। ప్రాతిభాసికరూపేఽత్ర తస్యోభయముపేక్ష్యతే ॥౧౬॥ న చ నైష్కర్మ్యశబ్దేన సర్వకర్మవివర్జనం
మన్తవ్యం గ్రహితామాత్రవర్జనాద్వ్యతిరిచ్యతే ॥౧౭॥ యతేస్తుర్యాశ్రమిత్వేన స్వాశ్రమోచితకర్మసు। సావధానేన క
ర్తవ్యాః స్థానిత్యమితి స్థితం ॥౧౮॥ స్వాశ్రమోచితకర్మాణి త్యక్త్వా మోక్షాయ యుఞ్జతాం। సర్వథాధః పతత్యేవ నాత్ర
కార్యా విచారణా ॥౧౯॥ బ్రహ్మా॥ స్వామిన్ హనూమతే శ్రీమద్రామచన్ద్రేణ కథ్యతే। జ్ఞానమాత్రేణ కైవల్యముక్తిస్సి
ద్ధ్యతి పశ్యామి ॥౨౦॥ న కర్మసాంఖ్యసంయోగోపాసనాదివిధిరేవ తు। ఇతి విస్పష్టవచనం ముక్తికోపనిషద్గతం ॥౨౧॥ తదు
క్తివిపరీతోక్తిః కథం త్వద్వదనామ్బుజాత్। నిర్గచ్ఛతి శ్రుతేస్సైషా స్వతః ప్రామాణ్యమేతి హి ॥౨౨॥ త్వద్వచశ్చేత్తథైవ
స్యాత్ప్రామాణ్యం స్వత ఏవ తు। ప్రామాణ్యమధికం త్వస్యాస్త్వయాదత్తం స్వవాక్యతః ॥౨౩॥ తస్మాత్తదవిరోధేన వక్త
వ్యం భవతాధునా। శ్రుత్యాచార్యోక్తివైషమ్యం శిష్యస్యాశ్రేయసే ఖలు ॥౨౪॥ ఇత్యుక్తో దక్షిణామూర్తిస్సర్వజ్ఞః కరు
ణానిధిః। ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణం బ్రహ్మణే సూక్ష్మదర్శినే ॥౨౫॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్ బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠ శ్రుణు
ష్వావహితోఽధునా। ఈదృశాశ్శేషకర్తా హి హనూమత్యాశ్రితోఽధికః బ్రువే ॥౨౬॥ శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధం హి వచనం కిఞ్చిదప్య
హం। నావదం పూర్వదా హ్యేష వదిష్యామి చ తే విధే ॥౨౭॥ కామ్యానాం కర్మణామేవ ముక్తికారణతా శ్రుతా। ప్రతిషిద్ధా
తేజాతిహీనత్వనిత్యస్వకర్మణాం ॥౨౮॥ రామచన్ద్రేణ భగవాన్నిత్యముక్తో హ్యనిద్రితః। స్వవర్ణాశ్రమకర్మాణి త్య
క్త్వా నావసన్నితా ॥౨౯॥ సర్వోత్తమేన రామేణ రాక్షసైరథమాధవైః। అపి కర్మాణి న త్యక్తాన్యహో జ్ఞానిభిరేవ తు॥
సాంఖ్యస్య ప్రతిషేధశ్చ కాపిలస్యైవ పద్మజ। హఠాదివిషయస్యైవ యోగస్యాపి శ్రుతీరితః ॥౩౦॥ సగుణధ్యానరూపస్య
భోగేచ్ఛాసంయుతస్య వా। ఉపాసనస్య విజ్ఞేయః ప్రతిషేధో మహామతే ॥౩౧॥ వైదికం సాంఖ్యమేవోక్తం జ్ఞానకాణ్డే వి
శేషతః। యోగోపాస్త్యైక్యబుద్ధ్యా చోపాస్తికాణ్డే ప్రపఞ్చితః ॥౩౩॥ అథాస్మిన్ కర్మకాణ్డే తు జ్ఞానోపాసనపూర్వ
కం। నిష్కామనిత్యకర్మాణి ప్రవక్ష్యే త్వన్మయాధునా ॥౩౪॥ పూర్వసిద్ధాని సర్వాణి కామ్యకర్మాణ్యశేషతః। త్యక్త్వా
దేహాత్మమాత్రస్థస్సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౩౫॥ యశ్చ శ్రౌతాని సాంఖ్యాదీన్యనాశ్రిత్యైవ సర్వథా। స్వనిత్యకర్మని
ష్ఠోఽస్తి సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౩౬॥ యశ్శ్రోత్రమపి తజ్జ్ఞానం సనస్త్యేహ విపర్యయః। పరోక్షమపహాయాస్తి సకర్మీ మో
క్షమశ్నుతే ॥౩౭॥ యోహమ్యోపాసనమాత్రైక్యసాధనస్తదపి త్యజన్। జీవన్ముక్తస్స్వకర్మాస్తి సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౩౮॥
నిత్యాన్యపి చ కర్మాణి సమాధౌ విస్మృతాన్యపి। కరోత్యుత్థానకాలే యస్సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౩౯॥ సమాధౌ దేహవి
స్మృత్యా స్వతివర్ణాశ్రమీ భవన్। వ్యవహారే స్వకర్మస్థస్సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౪౦॥ యస్సమాధావదేహోఽపి పశ్చా
ద్దేహప్రతీతితః। ససంభ్రమిత్యరేతకర్మ సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౪౧॥ సమాధౌ స్వాత్మమాత్రేణ పాశముక్తోఽస్య భాన్తి
తః। కర్మబద్ధ ఇవాభాతి సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౪౨॥ కర్మణైవ పరం శ్రేయః కర్మణైవ పరం సుఖం। ఇతి మత్వాచరన్ కర్మ
సకర్మీ మోక్షమశ్నుతే ॥౪౩॥ నియతస్వాశ్రమాచారైర్యో భాత్యపరసూర్యవత్। స ఏవ జ్ఞానినాం శ్రేష్ఠో యోగినాం క
ర్మిణామపి ॥౪౪॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యశ్శూద్రస్సఙ్కరపామరః। స్వవర్ణాచారనిరతః కైవల్యం యాత్యసంశయః ॥౪౫॥
బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో వా యతిరేవ వా। స్వవర్ణాశ్రమధర్మిష్ఠో నిత్యకైవల్యమశ్నుతే ॥౪౬॥ సధవా అధవా వాపి క
న్యా వా యాస్స్వరంగనాః। స్వస్వకర్మైకనిరతాస్సర్వా ముక్తిమవాప్నుయుః ॥౪౭॥ యే నిత్యకర్మమాత్రేణ చారయ
న్తి స్త్రియోఽపి తే। జీవన్ముక్తా ఇతి జ్ఞేయా నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౪౮॥ జీవన్ముక్తేతరేషాం హి నిత్యనైమిత్తికేష్వపి। కా
మ్యేష్వపి నిషిద్ధేషు ప్రచరన్తీన్ద్రియాణ్యలం ॥౪౯॥ బద్ధానామపి ముక్తానాం లిఙ్గాన్యేతాని వై విదుః। సర్వకర్మరతా బ
ద్ధా ముక్తా నిత్యైకశీలినః ॥౫౦॥ సర్వేషామపి సన్త్యాగశ్శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మణాం। తురీయాశ్రమిణః ప్రోక్త ఇతి చేచ్ఛృ

ణో పద్మజ ॥౫౧॥ పుంసః ప్రవ్రజతస్సర్వగార్హస్థ్యోచితకర్మణాం । కేవలం సంపరిత్యాగవచనం విద్ధి నిశ్చితం ॥౫౨॥ న తు తుర్యాశ్రమోక్తానాం సర్వేషాం నిత్యకర్మణాం । ఆదేహపాతాత్సర్వత్ర తేషాం నియమితత్వతః ॥౫౩॥ యతయస్స్వాశ్రమాచారాన్వర్జయిత్వా శ్రుతీరితాన్ । యథేష్టం సఞ్చరేయుశ్చేన్నరకే పతనం ధ్రువం ॥౫౪॥ అవశిష్టో హి కైవల్యప్రతిబన్ధస్స్వకర్మభిః । క్షీయతే యోగినాం స్వాత్మజ్ఞానినాశ్చ చతుర్ముఖ ॥౫౫॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ముముక్షుర్ముక్త ఏవ వా । కుర్యాత్స్వాశ్రమకర్మాణి నిత్యానీతి విధీయతే ॥౫౬॥ అత్ర ప్రామాణికశ్రేష్ఠో గౌతమాఖ్యో మహామునిః । ధర్మప్రవర్తకః ప్రాహ నైమిశారణ్యవాసినాం ॥౫౭॥ తన్నిశ్చితార్థం తే వక్ష్యామ్యధునా పద్మసంభవ । శ్రుణుష్వ సావధానేన చేతసా శ్రద్ధయా సహ ॥౫౮॥ పురా హి నైమిశారణ్యవాసినస్తే మహర్షయః । గౌతమం సర్వధర్మజ్ఞం పప్రచ్ఛుర్వినయాన్వితాః ॥౫౯॥ ఋషయః॥ భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ వేదవేదాన్తపారగ । న వేదాన్తాన్వయం విద్మః కర్మమాత్రపరాయణాః ॥౬౦॥ న సాంఖ్యం న చ యోగం వా నాప్యుపాసనమేవ వా । జానీమః కర్మమాత్రేణ ధన్యా ఇతి తు నిశ్చయః ॥౬౧॥ న చ శ్రుత్యుక్తకర్మాణి కుర్వన్తస్సకలాన్యపి । వయం సంసారదుఃఖేభ్యో నివృత్తాస్స్మో మహామునే ॥౬౨॥ సంసారశోకమోక్షస్య సాధనాని తు నైకధా । ఆహుః కేచిత్పరబ్రహ్మజ్ఞానమేవేతి కేచన ॥౬౩॥ ధ్యానమిత్యపరే స్వాత్మసమాధిరితి కేచన । ఏవం నానావిధాన్మార్గాన్ ప్రవదన్తి మనీషిణః ॥ ౬౪ ॥ వయస్తు కర్మాచరణాచ్ఛక్తా నాన్యత్ర సర్వథా । అస్మాకం భవమోక్షే చ తాత్పర్యం బహు వర్తతే ॥౬౫॥ తస్మాదస్మాన్భవానేవ సర్వజ్ఞో భవపాశతః । కేవలం కృపయా శీఘ్రం విమోచయితుమర్హతి ॥౬౬॥ ఇత్యుక్తో మునిభిస్సర్వైస్సప్రణామం ముహుర్ముహుః । దయాలుర్గౌతమశ్శ్రీమాన్ధర్మజ్ఞానాదిసాగరః ॥౬౭॥ మాభైష్టేత్యభయం దత్వా ప్రథమం శాన్తమానసః । ఉవాచ తానిదం వాక్యం మదభిధ్యానపూర్వకం ॥౬౮॥ గౌతమః॥ భవన్తో హి మునిశ్రేష్ఠా విశుద్ధా బ్రాహ్మణోత్తమాః । శ్రుత్యుక్తకర్మాచరణైర్ధన్యా ఏవ న సంశయః ॥౬౯॥ ప్రలపన్త్వన్యథా మూఢా మోక్షమార్గాన్న తావతా । ధన్యత్వలోపో యుష్మాకం శంక్యస్స్వప్నేపి సద్ద్విజాః ॥౭౦॥ సంసారదుఃఖమోక్షస్య భవద్భిస్సాధనం న చ । అన్వేష్టవ్యం పరత్రాస్తి యుష్మాస్వేవ హి వర్తతే ॥౭౧॥ సంసరన్తీన్ద్రియాణ్యేతాన్యఖిలేష్వపి కర్మసు । అతస్సంసారదుఃఖం వస్సంభవత్యేవ నాన్యతః ॥౭౨॥ త్యక్తేషు తు సమస్తేషు నిర్మలం సుఖముద్భవేత్ । తస్మాత్త్యజత నిశ్శంకం కర్మాణి మునిపుంగవాః ॥౭౩ ఆత్మసిద్ధేషు సర్వేషు త్యక్తవ్యేష్వపి కర్మసు । జ్ఞానయోగాద్యనుష్ఠానశ్రమో వో హి నిరర్థకః ॥౭౪॥ ఇత్యుక్తా మునినా తేన గౌతమేన మహాత్మనా । సూక్ష్మాశయేన తే విప్రా ఇదం వచనమబ్రువన్ ॥౭౫॥ ఋషయః॥ న శక్నుమో వయం స్వామింస్త్యక్తుం కర్మాణి సద్గురో । నిత్యైర్నైమిత్తికైః కామ్యైర్నియన్తే సమయాస్సదా ॥౭౬॥ ఏతేషు హి పరిత్యక్తేష్విన్ద్రియాణి సమన్తతః । ప్రవర్తేరన్నిషిద్ధేషు శ్రౌతకర్మవిరోధతః ॥౭౭॥ నిర్వ్యాపారాణి నైవ స్యురిన్ద్రియాణి కదాచన । నివర్తితాని చేత్తాని విహితేభ్యో మహామునే ॥౭౮॥ నిషిద్ధేషు న గచ్ఛేరన్నితి కో వాస్తి నిశ్చయః । నిషేధ్యవిషయాస్త్వద్యాప్యాకర్షన్తి బలాదహో ॥౭౯॥ నిషిద్ధసేవినాం స్వేచ్ఛం న చ దుఃఖక్షయో భవేత్ । తేషాం నరకపాతశ్చ న నివార్యేత కే నచిత్ ॥౮౦॥ తస్మాన్మార్గాన్తరం బ్రూహి దుఃఖమోక్షస్య సిద్ధయే । కర్మత్యాగవిమర్శే హి భయం నో జాయతే మహత్ ॥౮౧॥ గౌతమః॥ భవద్భిస్సత్యమేవోక్తం తథాపి శ్రుణుతాదరాత్ । త్రివిధాని హి కర్మాణి క్రియన్తే ప్రత్యహం ద్విజాః ॥౮౨॥ తేషు కామ్యాని సర్వాణి సన్త్యజ్య ద్వివిధైః పరైః । కాలాన్నియతనిత్యైశ్చ శ్రౌతైర్నైమిత్తికైరపి ॥ యేన కేన ప్రకారేణ కర్మత్యాగో విధీయతే । కర్మత్యాగం వినా కస్యాప్యమృతత్వం న సిద్ధ్యతి ॥౮౪॥ ఇత్యుక్తాస్తే ద్విజశ్రేష్ఠా గౌతమేన మహర్షిణా । అనుజ్ఞాతాశ్చ వేగేన స్వస్వోటజముపాయయుః ॥౮౫॥ * * * *

* ఇతి తత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ద్వితీయోధ్యాయః *

పరేహని నదీతీరే తే సర్వేపి మహర్షయః । నిర్వృత్తనిత్యకర్మాణో మిళిత్వా గౌతమం యయుః ॥౧॥ అథ నత్వా మహాత్మా

సంసద్గురుం తం యథావిధి । పూర్వేద్యుస్స్వీయవృత్తాన్తమశేషమిదమబ్రువన్ ॥ ౨ ॥ ఋషయః॥ పూర్వస్మిన్దివసే స్వామిన్భవదాజ్ఞానురోధిభిః । అస్మాభిః కామ్యకర్మాణి సన్త్యక్తాన్యఖిలైరపి ॥ ౩ ॥ మోహాదయానుపయుక్తత్వాత్త్యాగే ప్రత్యవాయభీః । నోత్పద్యతే న స్వప్నేఽపి శ్రమో నో జాయతేఽపి తు ॥ ౪ ॥ కామ్యానాం కర్మణాం పూర్వం యావన్తో వినియోజితాః । తావత్స్వద్యావశిష్టేషు కాలేషు స్మో హి నిష్క్రియాః ॥ ౫ ॥ కాలస్యతు షణం పుంసో నిష్క్రియస్య హి దుర్ఘటం । సదా ప్రవృత్తిశీలానాం నిష్క్రియత్వం చ బన్ధనం ॥ ౬ ॥ కాలావకాశరాహిత్యాత్కర్మభ్యోఽన్యేషు మే పురా । అశక్తా అభవామేమే శక్తాస్స్మో వయమద్య తు ॥ ౭ ॥ కామ్యకర్మభిరత్యన్తం సన్నిద్ధైర్భోగమాత్రదైః । పురా హి బహవః కాలా నీతా అస్మాభిరాదరాత్ ॥ ౮ ॥ ప్రత్యహం తేషు కాలేషు నిష్క్రియత్వం భవిష్యతి । ప్రసక్త్యైతన్నిషిద్ధానాం సేవా తత్ర న సంశయః ॥ ౯ ॥ పూర్వస్మిన్దివసే సర్వమిన్ద్రియాణాం విజృమ్భితం । సమ్యగేవానుభూతం హి భగవన్దుర్నిరోధినాం ॥ ౧౦ ॥ గోసన్నిధౌ యథా వత్సనిరోధో దుర్ఘటో భవేత్ । తథేన్ద్రియనిరోధో భూయాత్స్వస్వవిషయసన్నిధౌ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాత్తేష్వవశిష్టేషు కాలేష్వస్మాభిరాదరాత్ । కర్తవ్యాని గురో బ్రూహి శక్తాస్మస్తదనుష్ఠితౌ ॥ ౧౨ ॥ గౌతమః ॥ నిత్యైర్నైమిత్తికైస్సర్వైః కర్మభిః పరమేశ్వరం । ప్రీణయన్తస్త్రియాశ్శిష్టాన్ పశ్యధ్వం మునిపుంగవాః ॥ ౧౩ ॥ యూయం హ్యధీతవేదాన్తాః పూర్వమేవ మదాననాత్ । అతోఽధికారో యుష్మాకం సిద్ధస్తదవలోకనే ॥ ౧౪ ॥ అవశిష్టేషు వా తేషు సర్వేష్వేకత్ర సుస్థలే । మిలిత్వా తాన్యథాబుద్ధి ప్రత్యహం పశ్యతాదరాత్ ॥ ౧౫ ॥ యద్దశోపనిషద్భాగఈశావాస్యాదిసంజ్ఞికే । ఉచ్యన్తే బహవశ్చార్థా భవదుఃఖనివర్తకాః ॥ ౧౬ ॥ తస్మాత్తం క్రమశశ్శాన్తిపూర్వకం శ్రద్ధయా యుతాః । భవన్తో గురుభక్త్యా చ పశ్యన్తు నియమస్థితాః ॥ ౧౭ ॥ విషయస్సంశయః పశ్చాత్పూర్వపక్షశ్చ సద్విజాః । సమాధానం ఫలఞ్చేతి పఞ్చలక్షణసంయుతం ॥ ౧౮ ॥ దృష్ట్వాధికరణం సమ్యగవగచ్ఛన్తు నిశ్చయం । తతో వస్స్వాత్మవిజ్ఞానాజ్జాయేత పరమం సుఖం ॥ ౧౯ ॥ తేన స్వాత్మసుఖేనాశు దుఃఖం సాంసారికం మహత్ । ప్రణశ్యేత్స్వయమేవాత్ర తమస్సూర్యోదయే యథా ॥ ౨౦ ॥ న చ శాస్త్రవిచారైస్తైరిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తయః । న సుఖేన నిరుద్ధాస్స్యురితి శంకాద్య మాస్తు వః ॥

మనోదశేన్ద్రియాధ్యక్షం పరబ్రహ్మణి సజ్జతే । ఫలం శాస్త్రవిచారాదేర్బ్రహ్మసజ్జనమేవ హి ॥ ౨౨ ॥ యత్ర సక్తమ్మనశ్శాన్తం రమతే క్షోభవర్జితం । ఇన్ద్రియాణి సమస్తాని రమన్తే తత్ర వై భృశం ॥ ౨౩ ॥ నాశ్రయన్త్వద్వచోఽన్యత్ర సక్తచిత్తో భవత్యతః । ఇత్యేవమాదయో లోకే దృష్టా హ్యనుభవాన్నృణాం ॥ ౨౪ ॥ తస్మాన్మనోనిరోధేన స్వత ఏవేన్ద్రియాణి చ నిరుద్ధాని భవేయుర్వో విషయేభ్యస్సుఖేన వై ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మణ్యరుద్ధమనసః పుంసో బాహ్యేన్ద్రియాణి చేత్ । విషయేభ్యో నిరుద్ధాని మహద్దుఃఖం భవేద్ధ్రువం ॥ ౨౬ ॥ మనశ్చాన్యత్ర చేద్రుద్ధం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । ఆనన్దోదయరాహిత్యాద్దుఃఖమేవ మునీశ్వరాః ॥ ౨౭ ॥ యదా వశ్శుద్ధచిత్తానాం బ్రహ్మాభ్యాసవశాత్పరం । సమ్యగ్జ్ఞానోదయాజ్జీవ

న్ముక్తిస్థానం ప్రసిద్ధ్యతి ॥ ౨౮ ॥ ద్వాత్రింశోపనిషచ్చిన్తాసిద్ధాత్తస్మాత్తదేతరత్ । కర్మనైమిత్తికం సర్వం త్యాజ్యమేవ న సంశయః ॥ ౨౯ ॥ చిత్తశుద్ధ్యర్థకత్వేన క్రియతే తత్ఫలోదయే । న కార్యమేవ స్వానన్దవిరోధిత్వాచ్చ సద్విజాః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రుత్వా మునిశ్రేష్ఠా అతిసన్తుష్టమానసాః । ప్రణమ్య సద్గురుం శాన్తం గౌతమం నిస్పృహం మునిం ॥ ౩౧ ॥ తదాజ్ఞయా స్వకాయాత్మవాసస్థానముపాగమన్ । నిత్యం నైమిత్తికం సర్వం కృత్వా చైకత్ర సంయుతాః ॥ ౩౨ ॥ గురూక్తేనైవ మార్గేణ చక్రుశ్శ్రుత్యావిచారణాం । తయా బ్రహ్మాత్మతాం జ్ఞాత్వా నిస్సంశయవిపర్యయం ॥ ౩౩ ॥ నిరుద్ధమానసాస్సర్వే బ్రహ్మణ్యన్తే మహత్తరే । తస్మిన్నేవ దినే సాక్షాజ్జీవన్ముక్తిపదం యయుః ॥ ౩౪ ॥ నైమిత్తికాని కర్మాణి సర్వాణ్యపి చ తే త్యజన్ । కేవలన్నిత్యకర్మాణి కుర్వన్తస్స్వాత్మనిష్ఠయా ॥ ౩౫ ॥ సంసారదుఃఖనిర్ముక్తాస్స్వానన్దోన్మత్తచేతసః । పురుషార్థం పరం లబ్ధ్వా దినన్తద్ధి స్వపన్నినయన్ ॥ ౩౬ ॥ అథ తే మునయస్సర్వే ప్రాతరుత్థాయ సంయుతాః । స్వానన్దానుభవోల్లాసోఽస్వచి

త్తాః పరస్పరం ॥౩౭॥ ఉద్ఘోషయన్తో వేదాన్తాన్ ధన్యతామ్మేనిరే భృశం। సన్యాసస్య మహామహాన్ధన్యస్య ఇత్యూచుశ్చ ముహు
ర్ముహుః ॥౩౮॥ బ్రహ్మాభిధ్యానజనితస్వానన్దానుభవేన తే। ధన్యాత్మానోఽపి మునయః కఞ్చిత్సంశయమాయయుః ॥౩౯॥
కింవయమ్ముక్తబన్ధాస్స్మః కామ్యకర్మప్రహాణతః। అథవా బ్రహ్మవిజ్ఞానాత్తద్ధ్యానాద్వా స్వకర్మభిః ॥౪౦॥ కామ్యకర్మప
రిత్యాగం వినా నాస్మాకమీదృశీ। స్వానుభూతిః కదాపి స్యాదితి కేచిత్సమూచిరే ॥౪౧॥ కామ్యకర్మసు సర్వేషు త్యక్తే
ష్వపి పరాత్మనః। జ్ఞానాభావే ఫలాభావాజ్జ్ఞానాదేవేతి కేచన ॥౪౨॥ త్యక్తేషు కర్మసు జ్ఞాతే పరాత్మన్యపి చాత్మనః। ధ్యా
నాభావే ఫలాభావాద్ధ్యానాదేవేతి కేచన ॥౪౩॥ త్యక్తేషు కర్మసు జ్ఞాతే ధ్యాతే వా పరమాత్మని। కర్మాభావే ఫలాభావా
త్కర్మణైవేతి కేచన ॥౪౪॥ ఏవమన్యోన్యముద్భూతవివాదాస్తే మునీశ్వరాః। నిర్వర్త్యాశ్రమకర్మాణి యథా విధిసుసం
యుతాః ॥౪౫॥ యథాపూర్వమ్మహాన్తం తం గౌతమం సద్గురూత్తమం। ప్రణమ్య బహుశస్తుష్టా అస్తువన్నిదమాదరాత్ ॥
ఋషయః॥ సర్వజ్ఞ కరుణాసిన్ధో వేదవేదాన్తపారగ। సద్గురో తవ మాహాత్మ్యమహో వాచామగోచరం ॥౪౭॥ నిత్యా
నన్దరసాస్వాదాద్భవదుఃఖపయోనిధేః। యేనోత్తీర్ణాః కృతార్థాస్స్మ స్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౪౮॥ అజ్ఞానావృతివిక్షేప
పాశబన్ధాద్విమోచితాః। బ్రహ్మత్వం ప్రాపితా యేన తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౪౯॥ పఞ్చకోశాధికన్నిత్యమాత్మానమప
రోక్షతః। విజ్ఞాయ జీవన్ముక్తాస్స్మ స్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౫౦॥ కామ్యాని సర్వకర్మాణి త్యక్త్వా నైమిత్తికాని చ। యేనాపే
షితాని తైస్స్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౫౧॥ కర్మణైవ నిబద్ధానాం కర్మణైవ విమోచనం। యేనాద్భుతం కృతం కర్మ తుభ్యం శ్రీగు
రవే నమః ॥౫౨॥ యస్మై కృతా నమస్కారా నో నికృష్టతరాన్ నమూన్। సర్వోత్కృష్టతరాంశ్చక్రుస్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౫౩॥
యత్సన్నిధానమాత్రేణ స్వజ్ఞానాదిపిశాచికాః। దూరాన్నివృత్తా అభవంస్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౫౪॥ స్వయంప్రకాశకూ
టస్థబ్రహ్మైక్యం యదనుగ్రహాత్। ఉపేత్య కృతకృత్యాస్స్మ స్తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౫౫॥ భగవన్ సద్గురో స్వామిన్ త్వద్వా
క్యం పరమౌషధం। కర్ణాభ్యాం సన్నిషేవ్యాద్య భవరోగవివర్జితాః ॥౫౬॥ తథాపి సంశయోఽస్మాకమిదానీముపజాయ
తే। కర్మత్యాగాదుత జ్ఞానాద్ధ్యానాద్వా కర్మణాఽథవా ॥౫౭॥ సంసారబన్ధముక్తాస్స్మ ఇత్యత్రాపి భవాన్ ఖలు। సద్య
న్నిశ్చయకర్తాసి నాన్యోఽస్తి శరణం తు నః ॥౫౮॥ ఇత్యుక్తస్స మహాకర్మీ గౌతమస్సాత్మయోగిరాట్। ఆత్మవిజ్ఞానినాం శ్రేష్ఠశ్శి
ష్యానిదమబ్రవీత్ ॥౫౯॥ గౌతమః॥ అహో బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠా మునీన్ద్రాస్తత్త్వకోవిదాః। బ్రహ్మవర్చస్వినో యూ
యం కృతార్థా నాత్ర సంశయః ॥౬౦॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుభూతిం వో నవాప్త్యై కేవలం పరాం। జానామి దేహాద్యన్వై
ష్టా వర్ణోఽపి భిరప్యహం ॥౬౧॥ యస్సంశయోఽద్య యుష్మాకం జాతోఽస్త్యేతేన కాచన। హానిర్నాస్తి నివృత్త్యా చ న కిఞ్చిత్ఫల
మస్తి వః ॥౬౨॥ లోకే హ్యసిద్ధకార్యాణాం కారణాన్వేషణం మతం। యూయం తు సిద్ధకార్యాస్థః కిం కారణవినిశ్చయే ॥౬౩॥
ఉపర్యుపరి జాయేరన్ సంశయా ఈదృశా ఇతః। స్వానుభూతివిమర్శాన్న తత్ర వస్సజ్జతాత్మనః ॥౬౪॥ తథాపి ప్రశ్న
ప్యాస్య సంశయస్యాధునోచ్యతే। సమాధానం శృణుధ్వం భో మునిశ్రేష్ఠా మనస్వినః ॥౬౫॥ సిద్ధాయాం స్వానుభూతౌ
హి చతుర్ణామస్తి హేతుతా। తథాపి ముఖ్యహేతుత్వం సర్వేభ్యో నిత్యకర్మణాం ॥౬౬॥ ఏవఞ్జీవద్విముక్తాస్స్థ పూర్వేఽపి
శ్చ మహత్తమాః। న శేకుర్నిత్యకర్మాణి పరిత్యక్తుం కథఞ్చన ॥౬౭॥ సర్వశేషిణ్యనేకస్మిన్నిత్యకర్మణి యుజ్యతే। ఉపేక్షా
దిః కదాప్యత్ర యుష్మాకం ద్విజసత్తమాః ॥౬౮॥ ఆకాశవాయుతేజోఽమ్బుపృథివీషు సదాత్మనా। అనుస్యూతతయా
వ యథా ముఖ్యస్సమీర్యతే ॥౬౯॥ సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రత్సు సద్రూపేణ యథాపి చ। అనుస్యూతతయాత్మైవ ముఖ్యశ్శ
బ్దీయతే ॥౭౦॥ తథోపాసనవిజ్ఞానకామ్యత్యాగేషు సత్త్వతః। అనుస్యూతతయా నిత్యం కర్మ ముఖ్యం సమీర్యతే ॥౭౧॥
అతస్సంసారమోక్షాయ నిత్యకర్మైవ కారణం। ముఖ్యమిత్యవగచ్ఛధ్వం వికల్పాస్సన్తు నాన్యథా ॥౭౨॥ నిత్యకర్మైవ మో

ఖస్యభోగస్యాపిచకారణం । నిత్యకర్మవిహీనానామిహకర్మబహిష్కృతేః ॥౨౩॥ నహినిత్యానికర్మాణిత్యక్త్వా
మోక్షాయకశ్చన । కుర్వీతబ్రహ్మజిజ్ఞాసామధఃపతనసంభవాత్ ॥౨౪॥ నచతానిపరిత్యజ్యభోగాయభువికశ్చన । కు
ర్వీతకామ్యకర్మాణిసర్వానర్థక్యసంభవాత్ ॥౨౫॥ స్వాశ్రమస్యతుసంసిద్ధ్యైనిత్యకర్మైవకేవలం । అనుష్ఠేయంవిశుద్ధ్యర్థ
మన్యంనైమిత్తికఞ్చనా ॥౨౬॥ నతుమోక్షార్థిభిఃపుంభిఃకామ్యగన్ధస్యవాక్వచిత్ । అనుష్ఠేయత్వనియమోవర్తతే ముని
పుంగవాః ॥౨౭॥ యథానిషిద్ధకర్మాణిత్యాజ్యాన్యేవాభవన్మైరపి । తథాత్యాజ్యానికామ్యానికర్మాణ్యత్ర ముముక్షు
భిః ॥౨౮॥ కామ్యకర్మసుసర్వేషుత్యక్తేషుస్వయమేవతు । శాస్త్రోక్తాఉపతిష్ఠేయుస్సాంఖ్యయోగాది సంపదః ॥౨౯॥
అతస్సర్వాదిమోక్షస్యసర్వశిష్టతమోమతః । కామ్యకర్మపరిత్యాగస్సుతరాంముఖ్యఇష్యతే ॥౩౦॥ యదాసంత్యజతిప్రా
జ్ఞఃకామ్యకర్మాణికేవలం । తదారభ్యముముక్షుత్వాత్క్రియాన్ముచ్యేతసధ్రువం ॥౩౧॥ యావత్కరోతికామ్యాని
తావజ్జన్మప్రవర్ధతే । యథానిష్కామతామేతిహ్రసతేజన్మచక్రమాత్ ॥౩౨॥ నిష్కామకర్మసదృశంతపోనాస్తిశ్రు
తౌస్మృతౌ । నిష్కామకర్మసదృశోనాస్తిధర్మశ్చకశ్చన ॥౩౩॥ నిష్కామోదేవదేవస్స్యాత్సకామోదేవసేవకః । నిష్కా
మంప్రేతరాజోపిస్మృత్వాకామంబిభేతివై ॥౩౪॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనకామ్యకర్మాణిసంత్యజేత్ । నిష్కామనిత్య
కర్మాణిముముక్షుర్నిత్యమాచరేత్ ॥౩౫॥ బ్రహ్మాచవిష్ణుశ్చశివోపిసర్వదానిష్కామకర్మాణమపారవైభవం । స్తువన్తి
నిత్యంతదనన్యచేతసస్స్వైశ్వర్యభోగేష్వపిరాగవర్జనాత్ ॥౩౬॥ నిష్కామకర్మీభువనేసుదుర్లభస్స్వాత్మానుభూత్యా
సహినష్టబన్ధనః । తద్దర్శనంసర్వభయాపహంస్పృశాంసంప్రార్థనీయంసుఖదమ్మునీశ్వరాః ॥౩౭॥ * *

—* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదేతృతీయోధ్యాయః *—

గౌతమః పునశ్చవఃప్రవక్ష్యామిమాహాత్మ్యంనిత్యకర్మణాం । యైరేవభవబన్ధేభ్యోవిముక్తిరవధార్యతే ॥౧॥ కా
మ్యకర్మైకసక్తానాంయథామోక్షోనసిద్ధ్యతి । నిత్యకర్మైకసక్తానాంతథాభోగోనసిద్ధ్యతి ॥౨॥ భోగాసిద్ధౌతుమోహస్య
నావకాశోస్తికశ్చన । మోహహీనస్యకశ్శోకస్సంసారఇహవిద్యతే ॥౩॥ శోకమోహవిహీనస్యనాజీవన్ముక్తతోచి
తా । నచజీవద్విముక్తస్యయుక్తానాత్మజ్ఞతాద్విజాః ॥౪॥ తస్మాన్నిత్యైకనిష్ఠానాంసర్వమర్థప్రసిద్ధ్యతి । ఏవంకామ్యైక
నిష్ఠానాంసర్వమర్థప్రణశ్యతి ॥౫॥ ఋషయః॥ కామ్యకర్మపరిత్యాగేసంశయోజాయతేధునా । విహితత్వాచ్ఛ్రు
తిస్మృత్యోఃప్రత్యవాయోభవేదితి ॥౬॥ చత్వారింశచ్చసంస్కారా భవతావిహితాగురో । అసంస్కృతానాన్తై
ర్నైవశుద్ధత్వముపపద్యతే ॥౭॥ నచావిశుద్ధదేహాదేఃపుంసోవేదాధికారితా । వేదాధికారహీనస్యకుతోవేదాన్తసం
గతిః ॥౮॥ కుతశ్చజ్ఞానసంపత్తిర్వేదాన్తానధికారిణః । అజ్ఞానినఃకుతోజీవన్ముక్తిర్వాఘటతేగురో ॥౯॥ గర్భాదానాది
నామష్టోర్యామాన్తానాఞ్చకర్మణాం । సంస్కారరూపిణాన్నైవవాచ్యానిష్కామకర్మతా ॥౧౦॥ స్వర్గకామోయజేతేతిస
కామత్వస్ఫుటోక్తితః । అర్థాన్తరస్యవాచ్యశ్చస్వర్గశబ్దస్యతస్యహి ॥౧౧॥ కర్మిణాంపితృయాణేనపథేన్ద్వమ్మయాత్మనా । దే
వలోకాప్సరోభోగవిధానంశ్రూయతేస్ఫుటం ॥౧౨॥ పరావరపరబ్రహ్మస్వసమ్యగ్దర్శినామపి । అస్మాకమీదృశానాద్యచ్ఛి
న్నస్సంశయగకో ॥౧౩॥ నైవంవిధైర్విరోధోస్తి సంశయైరితియద్యపి । భవతోక్తస్తథాప్యాత్మసుఖస్యప్రతిబన్ధ
కాః ॥౧౪॥ అవశ్యపరిహార్యాస్తేయథానోపరిచేదృశాః । ఉత్పద్యేరంస్తథాకార్యాఇతిచప్రార్థ్యతేధునా ॥౧౫॥
తచ్ఛ్రుత్వామునిశార్దూలోగౌతమశ్శిష్యవత్సలః । తథోమిత్యబ్రవీత్కుర్వన్నిదమాహద్విజోత్తమాన్ ॥౧౬॥ గౌతమః॥
గర్భాధానాదిసంస్కారాశ్చత్వారింశన్మయేరితాః । తేషుకేచిన్నియమ్యన్తేకేషాఞ్చిద్దేహినాంద్విజాః ॥౧౭॥ నతే
సర్వేపిసత్త్వేషాన్నచవేదాధికారితా । సర్వసంస్కారయుక్తానామిత్యేషనియమఃక్వచిత్ ॥౧౮॥ కృతోపనయనాపే
ద్వేదాన్తేష్వధికారిణః । ఇతిసర్వత్రసిద్ధాన్తశ్శ్రూయతేదృశ్యతేపిచ ॥౧౯॥ పారివ్రాజ్యఞ్చవైరాగ్యసత్యాక్తబ్రహ్మ

చారిణాం। తేనబ్రహ్మాత్మవిత్వాదిపురుషార్థశ్చసిధ్యతి ॥౨౦॥ అతోనకామకారాణాంవివాహాద్యుక్తకర్మణాం। విధిర
స్తివిమోక్షార్థంవిరక్తానాంప్రతిసత్తమాః ॥౨౧॥ యేపునర్భోగకామాస్స్యుర్బ్రాహ్మణాబ్రహ్మచారిణః। తేషామే
వవిశుద్ధ్యర్థంసంస్కారాఉపకీర్తితాః ॥౨౨॥ నచాస్తినియమస్తేషాంగృహిణాముపకీర్తితైః। జ్యోతిష్టోమాదిసంస్కా
రైరేవసద్ద్విజతేతిచ ॥౨౩॥ బ్రహ్మవిద్యాధికారశ్చైత్రైహికాముష్మికేషుతు। యదావైరాగ్యముత్పన్నస్తదాప్రవ్ర
జనశ్రుతేః ॥౨౪॥ దౌర్బ్రాహ్మణ్యనివృత్త్యర్థంప్రాయశ్చిత్తన్తుగేహినాం। వాజపేయాదిహోతౄరిత్యవగచ్ఛతనాన్య
థా ॥౨౫॥ ప్రాయశ్చిత్తాత్పురాసస్యాన్ముఖ్యదుర్బ్రాహ్మణోయది। బ్రహ్మచారీగృహీవాన వేదాధీత్యధికారవాన్॥
నచవైరాగ్యహీనానాంగృహిణాంసర్వసంస్కృతిః। వినోపనిషదర్థానాంశ్రవణేస్త్యధికారితా ॥౨౭॥ వేదాన్తవా
క్యాధ్యయనేకేవలంగృహిణస్తుతే। అధిక్రియన్తేశబ్దేషుచతుర్ణామధికారతః ॥౨౮॥ చతురాశ్రమిణోప్యత్ర వేదాధ్య
యనకర్మణి। వర్ణినశ్చత్రయోర్హన్తితుర్యేతరవివర్జితాః ॥౨౯॥ జానశ్రుతేస్తుశ్రౌతస్యక్షత్రియత్వప్రసిద్ధితః। నజాతి
శూద్రతాసిద్ధాశబ్దస్తూక్తస్సయౌగికః ॥౩౦॥ అతోనజాతిశూద్రస్య వేదాధీత్యాదివర్జనాత్। వైరాగ్యేపిసముత్ప
న్నేశ్రౌతజ్ఞానాధికారితా॥౩౧॥ జాతిశూద్రస్యవైరాగ్యం మన్తవ్యంనచనిష్ఫలం। భాషాన్తరేణతచ్ఛాస్త్రాద్బ్రహ్మ
జ్ఞానాదిసంభవాత్ ॥౩౨॥ సంస్కారాస్తుత్రయాణాఞ్చవర్ణినామాశ్రమత్రయే। ప్రోక్తాస్తుర్యాశ్రమీ సర్వసంస్కా
రాతీతఇష్యతే ॥౩౩॥ సంస్కారవర్జితత్వేనకర్మకాణ్డోనిరర్థకః। యతేరితినమన్తవ్యం నిత్యకర్మవిధానతః ॥౩౪॥ స
ర్వభోగవిరక్తస్యసంస్కారాతీతవర్ష్మణః। యతేరపిహిసిద్ధానినిత్యకర్మాణ్యనేకశః ॥౩౫॥ తద్వశాత్కర్మభాగస్యశ్రు
తిస్మృతిగతస్యచ। అధ్యేతవ్యత్వమస్త్యేవసోపయుక్తస్యముణ్డిభిః ॥౩౬॥ యతీనాంసన్తితేధర్మాజ్ఞానాద్యేకాధికారి
ణాం। ఆశ్రమత్రయవన్తోపియాయామత్రసమన్వితాః ॥౩౭॥ యస్మాత్సుభోగసంసక్తాయేసన్తిప్రథమాశ్రమాః। తే
వ్రజన్త్వద్యగార్హస్థ్యంకన్యాపాణిగ్రహాద్ద్విజాః ॥౩౮॥ యేసన్తిసువిరక్తాస్తేస్వస్థాస్తుర్యాశ్రమంపరం। ప్రవ్రజన్తువిశం
కశ్చనోపరోధోస్తికశ్చన ॥౩౯॥ విరక్తాఅవిరక్తాశ్చయేద్విజాస్సన్తిమధ్యమాః। తేవసన్త్వప్యుతేరత్రసుస్థితేప్రథమా
శ్రమే ॥౪౦॥ తత్రాపినవిరోధోస్తిబ్రహ్మవిద్యావతాస్తువః। యథేష్టమేవవర్తధ్వంనిషేధఃక్వవిధిఃక్వవా ॥౪౧॥ యే
చాన్యేగృహిణస్సన్తియుష్మాస్వాహితవహ్నయః। తేచోపరితనాఃకుర్వన్త్వథవామైవసంస్కృతీః ॥౪౨॥ సువిరక్తాయ
దిస్వస్థాఃప్రవ్రజన్తునిరంకుశాః। తిష్ఠన్త్వత్రైవవాస్వేచ్ఛంయదివైరాగ్యవర్జితాః ॥౪౩॥ భోగవాఞ్ఛాః ప్రవృద్ధాశ్చే
ద్ద్వితీయాఞ్చతృతీయకాం। కన్యాంవివాహ్యతిష్ఠన్తుప్రజాకాంక్షిణఏవవా ॥౪౪॥ జ్ఞాతిభ్యఏవస్వీకుర్వన్త్వపుత్రాఆత్మనాం
మతాః। దౌహిత్రంభాగినేయఞ్చవర్జయిత్వాయథావిధి ॥౪౫॥ అపుత్రావామృతేఃకాలంనయన్తుస్వాశ్రమస్థితాః। తే
షాంపున్నరకాద్భీతిర్బ్రహ్మవిత్త్వాన్నకాచన ॥౪౬॥ ఆర్జయన్తుధనంభూరికర్మభిర్యాజనాదిభిః। పర్యాప్తకామాశ్చే
త్పూర్వవిత్తంరక్షన్తుకేవలం ॥౪౭॥ ఆర్జనంవాకుమార్గేణవ్యయోవానవిధీయతే। కావాప్రసక్తిర్యుష్మాకంకుమార్గ
స్యసుకర్మిణాం ॥౪౮॥ యేచాన్యేవనినస్సన్తియుష్మాస్వాహితవహ్నయః। త్యక్తాగ్నయోవాతేయాన్తువిరక్తాశ్చేత్తురీ
యకం ॥౪౯॥ అవిరక్తాయదీహైవతిష్ఠన్తునియమేస్థితాః। తుర్యాశ్రమస్యనవిధిర్నానిషేధశ్చాత్మవిత్వతః ॥౫౦॥ యేకే
చనవసన్త్యత్రవిధురాఃక్షీణవహ్నయః। ఉపర్యధోవాగచ్ఛన్తుమధ్యేతిష్ఠన్తువాద్విజాః ॥౫౧॥ సువిరక్తాహి సన్న్యాసమ
ర్హన్త్యపరినిష్క్రియాః। అవిరక్తాస్తుగార్హస్థ్యంపునరుద్వాహకర్మణా ॥౫౨॥ మిశ్రాస్తువిధురామధ్యేతిష్ఠన్తస్స్వాత్మని
ష్ఠయా। కాలన్నయన్తుశత్రాపినవిరోధోస్తికశ్చన ॥౫౩॥ ఇతిశ్రుత్వామునిశ్రేష్ఠాస్తేసర్వేధీమతాంవరాః। సద్గురుం
గౌతమంశాన్తంపప్రచ్ఛుర్వినయాన్వితాః ॥౫౪॥ ఋషయః॥ భగవన్కథమస్మాకంసర్వేషామవిశేషతః। వదంస్త్వం
బ్రహ్మనిష్ఠత్వంకేషాఞ్చిత్సువిరక్తతాం ॥౫౫॥ కేషాఞ్చిదవిరక్తత్వంకేషాఞ్చిన్మధ్యవర్తితాం। మన్యసేస్వైరచార

స్యాప్యభ్యనుజ్ఞాం దదాస్యహో ।౫౬। గౌతమః॥ వర్తమానో భవిష్యంశ్చ భోగో హి ద్వివిధో మతః । భవిష్యద్భోగ వైరాగ్యాత్కామ్యకర్మైకగోచరాత్ ॥౫౭॥ యుష్మాకమవిశేషేణ సంసిద్ధా బ్రహ్మనిష్ఠతా । వర్తమానే తు వైరాగ్యం భవేత్సాక్షాద్దేవహి ॥౫౮। నచ ప్రస్తుతభోగేషు వైరాగ్యాభావమాత్రతః । హానిః కైవల్యహేతోస్స్యాత్తత్స్వానుభూతేర్మునీశ్వరాః ॥౫౯॥ ప్రస్తుతేష్వపి వైరాగ్యం యది స్యాత్తే మహాధియః । దృష్టదుఃఖాచ్చ నిర్ముక్తా అస్మిన్నస్తి సదా సుఖం ।౬౦। నచ జీవద్విముక్తానాం దృష్టదుఃఖేన తేన వా । భవేజ్జన్మాన్తరం సత్యం సత్యం సత్యం త్రిధోచ్యతే ।౬౧। సంసారాన్తర్గతైః కామ్యకర్మభిర్బ్రహ్మవిత్తమః । కదాపి న నిబధ్యేత లోకక్షేమార్థకత్వతః ।౬౨। కామాదయో హి జాయన్తే గార్హస్థ్యాద్దగ్ధవస్త్రవత్ । నైవ కార్యకరాస్స్వాత్మవేదినాం జన్మహేతవః ।౬౩। మన్వాద్యాశ్చ మధ్యమా లోకే హ్యధికారిణ ఉత్తమాః । క్రమతో జీవతో ముక్తిం దేహతశ్చ వ్రజన్త్యపి ।౬౪। కామ్యానాం త్యక్తపూర్వాణాం పునర్గ్రహణనిర్ణయే । గ్రాహ్యత్వే చ నిషిద్ధానాం ప్రసజ్యేతేతి చేన్నహి ।౬౫। వేదోక్తత్వాచ్చ కామ్యానాం బద్ధమానసరఞ్జనాత్ స్వాపేక్షితానామప్యస్తి కరణేన్యస్య వా ఫలం ।౬౬। నిషిద్ధాచరణం కుత్ర కిమర్థం వా విధీయతే । అతస్తాదృశదుశ్శంకాసు తరాం నోపపద్యతే ।౬౭। ప్రాక్ప్రబోధాచ్చవస్తాహి కామ్యకర్మసు కేవలం । ఫలం త్యజన్తి కర్మాణ్యప్యుత్తమా మోక్షకాంక్షిణః ।౬౮। ప్రబోధానన్తరం యాని క్రియన్తే లోకహేతవే । కామ్యకర్మాణి వాన్యాని సర్వాణి నైమిత్తికాని వా ।౬౯। తేషు బ్రహ్మవిదో నైవ కర్తృత్వమ్ముఖ్యమాప్నుయుః । ఫలేచ్ఛారహితత్వేన బాలచేష్టోపమత్వతః ।౭౦। కర్తాహం హి పరం బ్రహ్మ కర్మాణి బ్రహ్మవాఙ్మే । ఋత్విజశ్చ పరం బ్రహ్మ సాధనాని చ తత్ఫలం ॥౭౧। బ్రహ్మైవ స్వర్గలోకశ్చ బ్రహ్మైవాప్సరసాం గణః । బ్రహ్మైవ కల్పవృక్షశ్చ బ్రహ్మైవ సురభిశ్చ సా ।౭౨। బ్రహ్మైవ భోక్తా భోగశ్చ భోజ్యం బ్రహ్మ చ సర్వగం । బ్రహ్మైవ పునరావృత్తిర్బ్రహ్మైవ చ పునర్గతిః ॥౭౩॥ ఏవం భావనయా యుక్తం కర్మిణం బ్రహ్మవేదినం । కామ్యకర్మాణి కిం కుర్యుర్నిర్వీర్యాణి ద్విజోత్తమాః ।౭౪॥ అథవేన్ద్రియసఞ్చారబాహుల్యాదాత్మయోగినః । బహుదుఃఖప్రసంగేన న కామ్యాన్యనుతిష్ఠతు ॥౭౫॥ భోగమాత్రనిదానత్వాల్లోకానాం సుహృదాఞ్చ తైః । న ముఖ్యసంగ్రహస్తస్మాన్న గృహ్ణాతు పునర్బుధః ॥౭౬॥ నిత్యకర్మాణి తు స్వార్థేష్వనుష్ఠేయాని సాదరం । జీవన్ముక్తైరపి ప్రాజ్ఞైస్స్వశ్రమాణాం ప్రసిద్ధయే ॥౭౭॥ స్వేచ్ఛాచారాభ్యనుజ్ఞా తు నిషేధవిధివర్జనాత్ । మయోచితైన యుష్మాకం కృతా నైషా హి దుష్యతే ॥౭౮॥ యది వర్ణాశ్రమాంస్త్యక్త్వా వ్యతివర్ణాశ్రమం వినా । నిషిద్ధసేవానుజ్ఞాభూత్కృతా దుష్యేత సా ద్విజాః ॥౭౯॥ స్వాశ్రితాశ్రమయోగ్యానాం నిత్యానాం కర్మణాం మయా । అపరిత్యాజ్యతాత్యన్తమసకృత్ప్రోచ్యతే హి వః ॥౮౦॥ యద్వాశ్రమాన్తరారోహ ఇవ ప్రత్యవరోహణం । అనుజ్ఞాతమభిప్రేతమపి వా ప్రోచ్యతే తదా ॥౮౧॥ తస్మాత్స్వేచ్ఛావిహారస్యానవకాశో మదుక్తిషు । యోగినామపి వైరాగ్యసమత్వే నియమో న చ ॥౮౨॥ వైరాగ్యతారతమ్యేన యథాసౌకర్యమాశ్రమం । ఆశ్రిత్య జీవన్ముక్తా అప్యాదేహాన్నిత్యకర్మభిః ॥౮౩॥ కాలన్నయత సన్న్యాసే నైవ దేహిముక్తిరద్భుతా । సంప్రాప్తా చేత్తదా తాని గళన్తు స్వయమేవ వః ॥౮౪॥ అతివర్ణాశ్రమిత్వఞ్చ ముఖ్యం భవతు వస్తదా ప్రేతాజగరపాషాణసదృశానాం కథఞ్చన ॥౮౫॥ వర్ణాశ్రమాదిగన్ధస్య గన్ధోఽపి న చ సంభవేత్ । సర్వాచారవిహీనత్వాత్స్వేచ్ఛాచారస్య కా గతిః ॥౮౬॥ అతో దేహావ్యపర్యన్తం స్వాశ్రమాచారతత్పరాః । స్వానన్దానుభవోల్లాసాత్సుఖం విహరత ద్విజాః ॥౮౭॥ ప్రారబ్ధభోగేష్వపి యో విరక్తస్తస్యైవ తుర్యాశ్రమయోగ్యతా స్యాత్ । జీవద్విముక్తిశ్చ విదేహముక్తిస్సమాధయస్తత్ఫలహేతవశ్చ ॥౮౮॥ చిదగ్నిసన్నష్టమహో సవస్త్రే స్వేచ్ఛావిహారం యది కుర్యురత్ర । సంప్రాప్నుయుర్జఙ్గమతామిమాని న స్థావరాణి ద్విజపుఙ్గవాః కిం ॥౮౯॥ * * * * * *

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే చతుర్థోధ్యాయః *

ఋషయః॥ స్వామిన్నస్మాసు కేషాఞ్చిత్తుర్యాశ్రమపరిగ్రహే । తాత్పర్యం వర్తతే తీవ్రవైరాగ్యత్వాద్గురో తతః ॥౧॥
సన్న్యాసవిధిమస్మాకం బ్రూహి శ్రుత్యన్తవర్త్మనా । యేన ప్రాతీతికం సర్వం ప్రణశ్యేద్దుఃఖమాత్మనాం ॥౨॥ సూతః॥ పృ
ష్టాహి సర్వవేదాన్తసాగరం యోగినాం వరం । భగవన్తం మహాత్మానం నారదం శౌనకాదయః ॥౩॥ పప్రచ్ఛుర్వినయోపే
తా వీతరాగా మహాధియః । సన్న్యాసవిధిమస్మాకం బ్రూహి భో భగవన్నితి ॥౪॥ తచ్ఛ్రుత్వా నారదః శ్రీమాన్ ప్రత్యువా
చ మహామునిః । పితామహముఖాన్నైవ తజ్జ్ఞాతుం యోగ్యమిత్యథ ॥౫॥ సత్రయాగావసానే తైస్సహ సర్వైశ్చ నారదః । స
త్యలోకం పరం గత్వా బ్రహ్మనిష్ఠాపరం గురుం ॥౬॥ బ్రహ్మాణం విధివన్నత్వా స్తుత్వాపి చ యథోచితం । తదాజ్ఞయోప
విశ్యైతైర్నారదస్తమువాచ హ ॥౭॥ నారదః॥ త్వం గురుర్జనకస్త్వఞ్చ సర్వజ్ఞస్త్వం దయానిధిః । సర్వవిద్యారహస్యజ్ఞ
స్త్వమేవ భగవన్విధే ॥౮॥ అతో మదిష్టమేకం హి రహస్యం భవముక్తిదం । వక్తవ్యం త్వాం వినా కో వా సమర్థస్తత్ర వి
ద్యతే ॥౯॥ పారివ్రాజ్యస్వరూపస్య క్రమమన్వో బ్రూహి సద్గురో । ప్రార్థితో నారదేనైవం పరమేష్ఠీ జగత్పతిః ॥౧౦॥ స
ర్వతస్తాన్ సమాలోక్య సర్వానపి మునీశ్వరాన్ । ముహూర్తమాత్రం ధ్యాత్వా తు సమాధిస్థోఽథ చే
తసి ॥౧౧॥ సంసారార్తినివృత్త్యర్థా సన్న్యాసశ్రవణే రతిః । ఏతేషామితి నిశ్చిత్య నారదం ప్రో
బ్రవీద్విధిః ॥౧౨॥ విధిః॥ పురా పురుషసూక్తోక్తరహస్యం పుత్ర నారద । నోపదిష్టం మయేదానీం తే వివిచ్యోచ్యతే శృణు॥
యథావిధ్యుపనీతో వ్రతి పితృమాతృవిధేయకః । పితుస్సమీపాదన్యత్ర సంప్రదాయస్థితం గురుం ॥౧౪॥ శ్రోత్రియం శ్రద్ధ
యా యుక్తం శాస్త్రవాత్సల్యసంయుతం । సత్కులీనం గుణైర్యుక్తం కౌటిల్యాదివివర్జితం ॥౧౫॥ ఆసాద్య నత్వా శుశ్రూ
షాపూర్వకం వినయాన్వితః । విజ్ఞాప్య స్వమతం సేవాం ద్వాదశాబ్దావసానకాం ॥౧౬॥ కృత్వా సకలవిద్యానామభ్యా
సం తదనుజ్ఞయా । కన్యామభిమతాం సాధ్వీం స్వకులానుగుణాం పరాం ॥౧౭॥ వివాహ్య కుర్వన్ గార్హస్థ్యం పఞ్చవింశతి
వత్సరైః । దౌర్బ్రాహ్మ్యాన్నివృత్తిశ్చ సమేత్య గృహిణాం వరః ॥౧౮॥ స్వవంశవృద్ధికామస్సన్ పుత్రమేకముపేత్య చ
కాలన్నీత్వా తతః పఞ్చవింశత్యన్తం వనే స్థితః ॥౧౯॥ నిత్యం త్రిషవణస్నానం కుర్వన్నాహారమాహరన్ । ఏకవారఞ్చ తు
ర్థే చ త్యక్త్వా పుర్యాదిసంస్థితిం ॥౨౦॥ తదాశ్రమోచితం సర్వం కర్మ నిర్వర్త్య శాస్త్రతః । దృష్టశ్రవణవైతృష్ణ్యముపే
త్య చ మహామునిః ॥౨౧॥ చత్వారింశత్సమాఖ్యాతసంస్కారైశ్చ సుసంస్కృతః । విరక్తస్సర్వతశ్చిత్తశుద్ధిమేత్య గుణో
త్తమః ॥౨౨॥ సర్వానీర్ష్యాదికాన్ దగ్ధ్వా దుర్గుణాంశ్ఛాస్త్రనిన్దితాన్ । నిత్యానిత్యవివేకాద్యైశ్చతుర్భిస్సాధనైర్యుతః॥
సన్న్యస్తుమర్హతి ప్రాజ్ఞ ఏవంభూతో మహాతపాః । నేతరస్తు కదాప్యత్ర మునీనాం వర నారద ॥౨౪॥ నారదః॥ భగవన్ కేన
సన్న్యాసస్సన్న్యాసే వాధికారవాన్ । ఏతన్మే బ్రూహి సర్వజ్ఞ సద్గురో కరుణానిధే ॥౨౫॥ విధిః॥ షణ్డోఽథ వికలోఽప్యన్ధో బాల
కశ్చాపి పాతకీ । పతితశ్చ పరద్వారీ వైఖానసహరద్విజౌ ॥౨౬॥ చక్రీ లిఙ్గీ చ పాషణ్డీ శిపివిష్టోఽప్యనగ్నికః । ద్విస్త్రివారేణ
సన్న్యస్తో భృతకాధ్యాపకోఽపి చ ॥౨౭॥ ఏతే నార్హన్తి సన్న్యాసమాతురేణ వినా క్రమం । వక్ష్యామ్యాతురకాలఞ్చ తే శ్రు
ణుష్వార్యసమ్మతం ॥౨౮॥ ప్రాణస్యోత్క్రమణాసన్నకాలస్త్వాతురసంజ్ఞకః । నేతరస్త్వాతురః కాలో ముక్తిమార్గ
ప్రవర్తకః ॥౨౯॥ ఆతురేఽపి చ సన్న్యాసే తత్తన్మన్త్రపురస్సరం । మన్త్రావృత్తిఞ్చ కృత్వైవ సన్న్యసేద్విధివద్బుధః ॥౩౦॥
ఆతురేఽపి క్రమే చాపి ప్రైషభేదో న కుత్రచిత్ । న మన్త్రం కర్మరహితం కర్మమన్త్రముపేక్షితా ॥౩౧॥ అకర్మ మన్త్రర
హితం నాతో మన్త్రం పరిత్యజేత్ । మన్త్రం వినా కర్మ కుర్యాద్భస్మన్యాహుతివద్భవేత్ ॥౩౨॥ విధ్యుక్తకర్మసంక్షేపా
త్సన్న్యాసస్త్వాతురస్స్మృతః । తస్మాదాతురసన్న్యాసే మన్త్రావృత్తివిధిర్మునే ॥౩౩॥ ఆహితాగ్నిర్విరక్తశ్చేద్దేశాన్తరగ
తో యది । ప్రాజాపత్యేష్టిమప్స్వేవ నిర్వర్త్యాథైవ సన్న్యసేత్ ॥౩౪॥ మనసా వాథ విధ్యుక్తం మన్త్రావృత్త్యాథవా జలే । శ్రు
త్యనుష్ఠానమార్గేణ కర్మానుష్ఠానమేవ వా ॥౩౫॥ సమాప్య సన్న్యసేద్విద్వాన్నో చేత్పాతిత్యమాప్నుయాత్ । అసమాప్తి

తకర్మాహిస్స్వయమాశ్రమదూషకః ।౩౬। యదామనసిసఞ్జాతం వైతృష్ణ్యంసర్వవస్తుషు। తదాసన్న్యాసమిచ్ఛన్తి పతి
తస్స్యాద్విపర్యయే ।౩౭। విరక్తః ప్రవ్రజేద్ధీమాన్ సరక్తస్తుగృహేవసేత్। సరాగోనరకంయాతిప్రవ్రజన్హి ద్విజాధ
మః ।౩౮।యస్యైతానిసుగుప్తానిజిహ్వోపస్థోదరంకరః। సన్న్యసేదకృతోద్వాహో బ్రాహ్మణో బ్రహ్మచర్యవాన్॥
సంసారమేవనిస్సారందృష్ట్వాసారదిదృక్షయా। ప్రవ్రజన్త్యకృతోద్వాహాః పరంవైరాగ్యమాశ్రితాః ।౪౦। ప్రవృత్తిలక్ష
ణంకర్మజ్ఞానంసన్న్యాసలక్షణం।తస్మాజ్జ్ఞానంపురస్కృత్యసన్న్యసేదిహబుద్ధిమాన్ ।౪౧। యదాతువిదితంతత్త్వంపరం
బ్రహ్మసనాతనం। తదైకదణ్డంసంగృహ్యసోపవీతాంశిఖాంత్యజేత్ ।౪౨। పరమాత్మనియోరక్తో విరక్తోపరమాత్మని
సర్వైషణావినిర్ముక్తస్సభైక్షంభోక్తుమర్హతి ।౪౩। పూజితోవందితశ్చైవసుప్రసన్నోయథాభవేత్। తథాచేత్తా
డ్యమానస్తుతదాభవతిభైక్షభుక్ ।౪౪। అహమేవాక్షరంబ్రహ్మవాసుదేవాఖ్యమవ్యయం। ఇతిభావోధ్రువోయస్య
తదాభవతిభైక్షభుక్ ।౪౫। యదానకురుతేభావంసర్వభూతేషుపాపకం।కర్మణామనసావాచాతదాభవతిభైక్షభుక్॥
యస్మిన్ క్షాన్తిస్తథాశౌచంసత్యంసన్తోషఆర్జవం। అకిఞ్చనమదంభశ్చసకైవల్యాశ్రమేవసేత్ ।౪౬। దశలక్షణకంధర్మ
మనుతిష్ఠన్ సమాహితః।వేదాన్తాన్విధివచ్ఛ్రుత్వాసన్న్యసేదనృణోద్విజః ।౪౭। ధృతిఃక్షమాదమోస్తేయంశౌచమి
న్ద్రియనిగ్రహః। హ్రీర్విద్యాసత్యమక్రోధోదశకంధర్మలక్షణం ।౪౮। అతీతాన్నస్మరేద్భోగాన్న తథానాగతానపి।
ప్రాప్తాంశ్చనాభినంద్యేద్యస్సకైవల్యాశ్రమేవసేత్ ।౫౦। ప్రాణేగతేయథాదేహస్సుఖదుఃఖేనవిన్దతి। తథాచేత్ప్రా
ణయుక్తోపిసకైవల్యాశ్రమేవసేత్ ।౫౧। కౌపీనయుగళంకన్థాదణ్డఏకఃపరిగ్రహః। యతేఃపరమహంసస్యనాధికస్తువి
ధీయతే ।౫౨। యదివాకురుతేరాగాదధికస్యపరిగ్రహం। రౌరవంనరకంగత్వాతిర్యగ్యోనిషుజాయతే ।౫౩। విశీ
ర్ణాన్యమలాన్యేవచేలానిగ్రథితానితు। కృత్వాకన్థాంబహిర్వాసోధారయేద్ధాతురఞ్జితం।౫౪। ఏకవాసాఅవాసావాఏక
దృష్టిరలోలుపః। ఏకఏవచరేన్నిత్యంవర్షాస్వేకత్రసంవసేత్ ॥౫౫। కుటుంబంపుత్రదారాంశ్చవేదాఙ్గానిచసర్వశః॥
యజ్ఞంయజ్ఞోపవీతఞ్చత్యక్త్వాగూఢశ్చరేద్యతిః ।౫౬। కామఃక్రోధస్తథాదర్పోలోభమోహాదయశ్చయే। తాంస్తు
దోషాన్ పరిత్యజ్యపరివ్రాణ్నిర్మలోభవేత్ ।౫౭। రాగద్వేషవియుక్తాత్మాసమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః। ప్రాణిహింసా
నివృత్తశ్చమునిస్స్యాత్సర్వనిస్పృహః ।౫౮। డంభాహంకారనిర్ముక్తోహింసాపైశున్యవర్జితః। ఆత్మజ్ఞానగుణోపే
తోయతిర్మోక్షమవాప్నుయాత్ ।౫౯।ఇన్ద్రియాణాంప్రసంగేనదోషమృచ్ఛత్యసంశయం। సన్నియమ్యతుతాన్యేవతత
స్సిద్ధిన్నిగచ్ఛతి ।౬౦। నజాతుకామఃకామానాముపభోగేనశామ్యతి। హవిషాకృష్ణవర్త్మేవభూయఏవాభివర్ధతే॥౬౧॥
శ్రుత్వాస్పృష్ట్వాచభుక్త్వాచదృష్ట్వాఘ్రాత్వాచయోనరః। నహృష్యతిగ్లాయతివాసవిజ్ఞేయోజితేన్ద్రియః ।౬౨। య
స్యవాఙ్మనసేశుద్ధేసమ్యగ్గుప్తేచసర్వదా। సవైసర్వమవాప్నోతివేదాన్తోపగతంఫలం ॥౬౩। సన్మానాద్బ్రాహ్మణో
నిత్యముద్విజేతవిషాదివ। అమృతస్యేవచాకాంక్షేదవమానస్యసర్వదా ।౬౪। సుఖంహ్యవమతశ్శేతే సుఖఞ్చప్రతి
బుధ్యతే। సుఖఞ్చరతిలోకేస్మిన్నవమన్తావినశ్యతి ॥౬౫। అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకఞ్చన। నచేమందేహ
మాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ।౬౬। క్రుధ్యన్తన్నప్రతిక్రుధ్యేదాకృష్టఃకుశలంవదేత్। సప్తద్వారావకీర్ణాఞ్చనవాచ
మనృతాంవదేత్ ।౬౭। అధ్యాత్మరతిరాసీనోనిరపేక్షోనిరామిషః ఆత్మనైవసహాయేనసుఖార్థీవిచరేదిహ ।౬౮
ఇన్ద్రియాణాన్నిరోధేనరాగద్వేషక్షయేనచ। అహింసయాచభూతానామమృతత్వాయకల్పతే ।౬౯। అస్థిస్థూణం
స్నాయుబద్ధంమాంసశోణితలేపితం। చర్మావబద్ధందుర్గన్ధపూర్ణంమూత్రపురీషయోః ।౭౦॥ జరాశోకసమావిష్టంరో
గాయతనమాతురం। రజస్వలమనిత్యఞ్చభూతావాసమిమన్త్యజేత్ ॥౭౧। మాంసాసృక్పూయవిణ్మూత్రస్నాయు
మజ్జాస్థిసంహతౌ। దేహేచేత్ప్రీతిమాన్మూఢోభవితానరకేప్యసౌ॥౭౨।పాకాలసూత్రపదవీసామహావీచివాగురా। పాసి
పత్రవనశ్రేణీయాదేహేహమితిస్థితిః ॥౭౩। సాత్యాజ్యాసర్వయత్నేనసర్వనాశేప్యుపస్థితే। స్పృష్టవ్యాసానభవ్యేన

సశ్వమాంసేవపులకసీ ।౪౪। ప్రియేషుస్వేషుసుకృతమప్రియేషుచదుష్కృతం । విసృజ్యధ్యానయోగేనబ్రహ్మాప్నోతి
సనాతనం ।౪౫॥ అనేనవిధినాసర్వాంస్త్యక్త్వా సంగాంశ్ఛనైశ్శనైః । సర్వద్వంద్వైర్వినిర్ముక్తో బ్రహ్మణ్యేవావతి
ష్ఠతే ॥౪౬। ఏకఏవచరేన్నిత్యంసిద్ధ్యర్థమసహాయకః। సిద్ధిమేకస్యపశ్యన్హి నజహాతినహీయతే ।౪౭। కపాలంవృక్ష
మూలానికుచేలాన్యసహాయతా। సమతాచైవసర్వస్మిన్నేతన్ముక్తస్యలక్షణం ।౪౮। సర్వభూతహితశ్శాన్తస్త్రిద
ణ్డీసకమణ్డలుః। ఏకారామఃపరివ్రజ్యభిక్షార్థంగ్రామమావిశేత్ ।౪౯। ఏకోభిక్షుర్యథోక్తస్స్యాద్ద్వావేవమిథునంస్మృ
తం। త్రయోగ్రామస్సమాఖ్యాతఊర్ధ్వన్తునగరాయతే ।౫౦। నగరన్నహికర్తవ్యంగ్రామోవామిథునన్తథా। ఏత
త్త్రయంప్రకుర్వాణస్స్వధర్మాచ్చ్యవతేయతిః ।౫౧। రాజవార్తాదితేషాంస్యాద్భిక్షావార్తాపరస్పరం । స్నేహపైశు
న్యమాత్సర్యంసన్నికర్షాన్నసంశయః ।౫౨। ఏకాకీనిస్స్పృహస్తిష్ఠేన్నహికేనచిదాలపేత్। దద్యాన్నారాయణేత్యే
వప్రతివాక్యంసదాయతిః ॥౫౩॥ ఏకాకీచిన్తయేద్బ్రహ్మమనోవాక్కాయకర్మభిః। మృత్యుఞ్చనాభినన్దేతజీవితం వా
కథఞ్చన ॥౫౪। కాలమేవప్రతీక్షేతయావదాయుస్సమాప్యతే। నాభినన్దేతమరణంనాభినన్దేతజీవితం ।౫౫॥ కాలమే
వప్రతీక్షేతనిర్దేశంభృతకోయథా।ఏషాహిదురనుష్ఠేయానిష్ఠాసన్న్యాసినస్మృత * * * ।౫౬

* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదేపఞ్చమోధ్యాయః *

విధిః॥ పునశ్చతేప్రవక్ష్యామిసన్న్యాసవిధిమాత్మజ। శృణుష్వసావధానేనచేతసానారదాధునా ॥౧॥నటాదిప్రేక్షణం
ద్యూతంప్రమదాంసుహృదంతథా। భక్ష్యంభోజ్యముదక్యాఞ్చషణ్ణపశ్యేత్కదాచన॥౨॥రాగంద్వేషంమదంమాయాంద్రో
హమ్మోహంపరాత్మసు। షడేతానియతిర్నిత్యంమనసాపినచిన్తయేత్॥౩॥మఞ్చకంశుక్లవస్త్రఞ్చస్త్రీకథాలౌల్యమేవచ
దివాస్వాపఞ్చయానఞ్చయతీనాంపాతకానిషట్ ॥౪॥ దూరయాత్రాంప్రయత్నేనవర్జయేదాత్మచిన్తకః। సదోప
నిషదంవిద్యామభ్యసేన్ముక్తిహేతుకీం ॥౫॥ నతీర్థసేవీనిత్యంస్యాన్నోపవాసపరోయతిః। నచాధ్యయనశీలస్స్యాన్న
వ్యాఖ్యానపరోభవేత్ ।౬॥ అపాపమశఠంవృత్తమజిహ్మన్నిత్యమాచరేత్। ఇన్ద్రియాణిసమాహృత్యకూర్మోంగా
నీవసర్వశః ।౭। క్షీణేన్ద్రియమనోవృత్తిర్నిరాశీర్నిష్పరిగ్రహః। నిర్ద్వంద్వోనిర్నమస్కారోనిస్స్వధాకారఏవచ ।౮।
నిర్మమోనిరహంకారోనిరపేక్షోనిరాశిషః। వివిక్తదేశసంసక్తోముచ్యతేనాత్రసంశయః ।౯॥ అప్రమత్తఃకర్మభక్తిజ్ఞా
నసంపత్తిమాన్స్వరః। స్వతంత్రఏత్యవైరాగ్యంబ్రహ్మచారీగృహీవనీ ॥౧౦। స్వముఖ్యవృత్తికామశ్చేద్బ్రహ్మచర్యంస
మాప్యసః। గృహీభవేద్గృహాద్భూత్వావనీచప్రవ్రజేత్తతః ।౧౧। యదివేతరథాబ్రహ్మచర్యాదేవప్రవ్రజేత్తథా
గృహాద్వాథవనాద్వాథవ్రతీవాప్రవ్రతికోథవా ।౧౨। స్నాతకోవాస్నాతకోవాప్యుత్సన్నాగ్నిస్తథేతరః। యదహర్వి
రజేదేవతదహఃప్రవ్రజేత్స్వయం ।౧౩। తథకఇష్టింకుర్వన్తిప్రాజాపత్యాన్నవేతరాం। ఆగ్నేయామేవకుర్యాత్సహ్య
గ్నిఃప్రాణస్తమేతయా ॥౧౪॥ కరోతితస్మాత్కుర్యాత్తదేతత్సత్త్వంరజస్తమః। త్రైధాతవీయామేతేహిత్రివృత్త్రై
ధాతవస్త్రియః ॥౧౫॥అయన్తేయోనిరిత్యాదిమన్త్రేణానేననారద। ఆజిఘ్రేదగ్నిమేషోగ్నేర్యోనిర్యః ప్రాణఉచ్య
తే ॥౧౬॥ ప్రాణంగచ్ఛనిజాంయోనింగచ్ఛస్వాహేత్యథానలం। ఆహృత్యాహవనీయాత్తదాజిఘ్రేత్పూర్వవన్తునేగి
యదివహ్నిన్నవిందేతజుహుయాదప్సుమన్త్రితః। ఆపోవైదేవతాస్సర్వాఇత్యాదేరుదకంతతః ॥ ౧౮॥ ఉద్ధృత్యసా
జ్యంప్రాశ్నీయాద్ధవిర్మోక్షదమిత్యథ। శిఖాంయజ్ఞోపవీతఞ్చపితరంపుత్రమేవచ ॥౧౯। కళత్రంకర్మచాధీతిమన్త్రాన్త
రమశేషతః విసృజ్యైవాత్మవిన్మోక్షమన్త్రైఃపరివ్రజత్యపి ॥౨౦॥ విధేస్త్రైధాతవీయైస్తద్బ్రహ్మాపాసీతనిష్కలం

ఇత్యుక్తవన్తంబ్రహ్మాణంపునః పప్రచ్ఛనారదః ॥౨౧॥ భగవన్సర్వవేదాన్తరహస్యాగ్రజ్ఞసద్గురో। యజ్ఞోపవీతహీ
నస్స్యాత్కథంబ్రాహ్మణఇత్యథ ॥౨౨॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్బ్రహ్మసర్వజ్ఞః కమలాసనః। నారదంప్రత్యువాచే
దంమహాన్తమ్మునినాయకం ॥౨౩॥ విధిః॥ సశిఖంవపనంకృత్వాబహిస్సూత్రన్త్యజేద్బుధః। యదక్షరంపరంబ్రహ్మవి

త్సూత్రమితిధారయేత్ ॥౨౪॥ సూచనాత్సూత్రమిత్యాహుస్సూత్రన్నామపరంపదం। తత్సూత్రంవిదితం యేనసవి ప్రోవేదపారగః ॥౨౫॥ యేనసర్వమిదంప్రోతంసూత్రేమణిగణాఇవ।తత్సూత్రన్ధారయేద్యోగీయోగవిత్తత్త్వదర్శనః॥౨౬ బహిస్సూత్రంత్యజేద్విద్వాన్యోగముత్తమమాస్థితః। బ్రహ్మభావమిదంసూత్రంధారయేద్యస్సచేతనః ॥౨౭॥ యద్బ్రి హ్మరూపంవిమలంపవిత్రంపరమంపదం। ధారణాత్తస్యసూత్రస్యనోచ్ఛిష్టోనాశుచిర్భవేత్ ॥ ౨౮॥ సూత్రమన్తర్గ తంయేషాంజ్ఞానయజ్ఞోపవీతినాం। తేవైసూత్రవిదోలోకేతేచయజ్ఞోపవీతినః ॥౨౯॥ జ్ఞానశిఖాజ్ఞానశిఖాజ్ఞానయజ్ఞో పవీతినః। జ్ఞానమేవపరన్తేషాంపవిత్రంజ్ఞానముచ్యతే ॥౩౦॥ అగ్నేరివశిఖానాన్యాయస్యజ్ఞానమయీశిఖా। సశిఖీత్యు చ్యతేవిద్వాన్నితరేకేశధారిణః ॥ ౩౧ ॥ కర్మణ్యధికృతా యేతు వైదికే బ్రాహ్మణాదయః। తైరేవధార్యం తత్సూత్రం క్రియాంగంతద్ధి వైస్మృతం ॥ ౩౨ ॥ శిఖా జ్ఞాన మయీ యస్యా స్స్యుప వీతఞ్చ తన్మయం బ్రాహ్మణ్యం సకలంత స్యేత్యేవం బ్రహ్మ విదో విదుః ॥ ౩౩ ॥ తదేత ద్బ్రహ్మ విజ్ఞాయ బ్రాహ్మణః పరి వ్రజ్యప్రైః పరివ్రాడే కశాటీసన్ సదా ముణ్డో పరి గ్రహః ॥ ౩౪ ॥దేహ క్లేశాస హిష్ణుశ్చే దేక శాటీ విధీ యతే। యథావిద్యో వసన్యస్తం యదిశాటీ నయుజ్యతే। ౩౫॥ జాతరూ పధరో భూత్వాసన్న్యస్య సక లానపి। పుత్రమిత్రకళత్రాప్తబన్ధ్వాదీన్కర్మచాఖిలం ।౩౬॥ స్వాధ్యాయమపివిధ్యణ్డంకాపీనందణ్డమేవచ। ఆచ్ఛాదన ఞ్చసన్త్యజ్యసహిష్ణుర్ద్వన్ద్వసఞ్చయం ॥౩౭॥ శీతోష్ణసుఖదుఃఖాత్మమానామానాదికన్తథా। షడూర్మివర్జితోనిద్రా వర్జితశ్చానహంకృతిః ॥౩౮॥ నిన్దామత్సరడంభేర్ష్యాగర్వాసూయావిసృజ్యచ।కామక్రోధాదికాన్రాగద్వేషాదీనపిదు ర్గుణాన్ ॥౩౯॥ శవాకారమివస్మృత్వాస్వవపుస్స్వద్వితీయకం।అమన్యమానస్సర్వఞ్చబహిరన్తర్మహామునిః ॥౪౦॥అ కృత్వావన్దనంకస్యాప్యస్వాహాస్వధఏవచ। యాదృచ్ఛికోభవేన్నిన్దాస్తుతిహీనస్స్వభావతః ॥ ౪౧। యదృచ్ఛాలాభస న్తుష్టస్సువర్ణాదీన్నపరిగ్రహేత్।నావాహనన్నమన్త్రాంశ్చనవిసర్జనమేవవా ॥౪౨॥ నామన్త్రాంశ్చనచధ్యానం నచోపాస నమన్యథా। నపృథక్చాపృథగ్లక్ష్యన్నాలక్ష్యఞ్చనాన్యతా ॥ ౪౩ ॥ అనికేతస్థిరమతిస్సగ్వత్రాగార వర్జితః। వృక్ష మూలేదేవగృహేతృణకూటేచభూగృహే ॥౪౪॥ అగ్నిహోత్రస్యశాలాయాంకులాలస్యచకన్దరే। పులినోపవనా శాన్తనిర్ఝరస్థణ్డిలేషుచ ॥౪౫॥ నిదాఘర్షభదుర్వాసశ్వేతకేతుర్భైరవతాః। సంవృత్తదత్తాత్రేయాశ్చయ ద్వాపవ్య క్తలింగకాః ॥౪౬॥ అవ్యక్తాచారసంపన్నోబాలోన్మత్తపిశాచవత్ ।అనున్మత్తోపిచోన్మత్తఇవసర్వం సమాచరన్॥౪౭ దణ్డంశిక్యఞ్చపాత్రఞ్చకటిసూత్రంకమణ్డలుం। కౌపీనఞ్చాఖిలన్త్యక్త్వాభూస్వాహేత్యప్సునారద ॥౪౮॥ జాతరూ పధరశ్చాథచరేదాత్మానమాత్మనా। అన్విచ్ఛేదపినిర్ద్వన్ద్వోవిశుద్ధోనిష్పరిగ్రహః ॥౪౯॥బ్రహ్మమార్గేసుసంపన్నఃప్రా ణసన్ధారణాయతు। యథోక్తకాలేభైక్షాన్నంభుఞ్జీ తాయాచితంక్వచిత్ ॥౫౦॥ కరపాత్రేణవాన్యేన లాభాలాభస మోమమః। అధ్యాత్మనిష్ఠశ్శాన్తాత్మాశుక్లధ్యానపరాయణః ॥౫౧॥ శుభాశుభాశేషకర్మనిర్మూలనపరస్సుధీః। సస్య స్యపూర్ణానన్దైకబోధంబ్రహ్మతదస్మ్యహం ॥౫౨॥అనుస్మరన్నితిబ్రహ్మప్రణవంభృంగకీటవత్। శరీరత్రయముత్సృజ్య యస్సన్న్యాసేనసాధునా ॥౫౩। దేహత్యాగంకరోత్యేషకృతకృత్యస్సపూరుషః। బ్రహ్మీభూతతయానాత్రపునర్జన్మైతి నారద ॥౫౪॥ త్యక్త్వావేదాంశ్చలోకాంశ్చవిషయానీన్ద్రియాణిచ। ఆత్మన్యేవస్థితోయస్తుసయాతిపరమాంగతిం ॥౫౫ నామగోత్రాదివరణందేశంకాలంశ్రుతంకులం।వయోవృత్తంవృతంశీలంఖ్యాపయేన్నైవసద్యతిః ।౫౬। నసంభాషేత్స్త్రి యంకాఞ్చిత్పూర్వదృష్టాఞ్చనస్మరేత్। కథాఞ్చవర్జయేత్తాసాన్నపశ్యేల్లిఖితామపి ।౫౭ ।ఏతచ్చతుష్టయమ్మోహాత్ స్త్రీణామాచరతోయతేః। చిత్తంవిక్రియతేవశ్యంతద్వికారాత్ప్రణశ్యతి ॥ ౫౮ ॥ తృష్ణాక్రోధోనృతమ్మాయాలోభ మోహౌప్రియాప్రియే। శిల్పంవ్యాఖ్యానయోగఞ్చకామరాగః పరిగ్రహః ।౫౯। అహంకారోమమత్వఞ్చమదమ్మాత్స ర్యమేవచ। ప్రాయశ్చిత్తంప్రవాసశ్చమన్త్రౌషధగరాశిషః।౬౦। పరనిన్దాపరస్తోత్రంద్రవ్యవస్త్రాదిసంగ్రహః। ప్రతిషి

ద్ధాని చైతాని సేవమానో వ్రజేదథః ॥౬౧॥ ఆగచ్ఛగచ్ఛతిష్ఠేతిస్వాగతంసుహృదోఽపివా । సన్మాననఞ్చనబ్రూయాన్మని ర్మోక్షపరాయణః ॥౬౨॥ ప్రతిగ్రహన్నగృహ్ణీయాన్నైవచాన్యంప్రదాపయేత్ । ప్రేరయేద్వాతథాభిక్షుస్స్వప్నేపిన కదాచన ॥౬౩॥ జాయాభ్రాతృసుతాదీనాంబన్ధూనాఞ్చశుభాశుభం । శ్రుత్వాదృష్ట్వానకంపేతశోకహర్షౌత్యజేద్యతిః ॥౬౪ అహింసాసత్యమస్తేయబ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహాః । అనౌద్ధత్యమదీనత్వంప్రసాదస్థైర్యమార్జవం ॥౬౫॥ అస్నేహోగురుశుశ్రూషాశ్రద్ధాక్షాన్తిర్దమశ్శమః । ఉపేక్షాధైర్యమాధుర్యేతితిక్షాకరుణాతథా ॥౬౬॥ హ్రీస్తథాజ్ఞానవిజ్ఞానేయోగోలఘ్వాశనంధృతిః । ఏషస్వధర్మోవిఖ్యాతోయతీనాన్నియతాత్మనాం ॥౬౭॥ నిర్ద్వన్ద్వోనిత్యసత్త్వస్థోనిర్మమస్సమదర్శనః । తురీయఃపరమోహంసస్సాక్షాన్నారాయణోయతిః ॥౬౮॥ ఏకరాత్రంవసేద్గ్రామేనగరేపఞ్చరాత్రకం । సర్వాభ్యోన్యత్రపర్వాసుమాసాంశ్చచతురోవసేత్ ॥౬౯॥ ద్విరాత్రన్నవసేద్గ్రామేభిక్షుర్యదివసేత్తదా రాగాదయఃప్రసజ్యేరంస్తేనాసౌనారకీభవేత్ ॥౭౦॥ గ్రామాన్తేనిర్జనేదేశేనియతాత్మానికేతనః । పర్యటేత్కీటవద్భూమావర్షాస్వేకత్రసంవసేత్ ॥౭౧॥ ఏకవాసాఅవాసావాఏకదృష్టిరలోలుపః । అదూషయన్సతాంమార్గంధ్యానయుక్తోమహీంచరేత్ ॥౭౨॥ శుచౌదేశేసదాభిక్షుస్స్వధర్మమనుపాలయన్ । పర్యటేతసదాయోగీవీక్షయన్వసుధాతలం ॥౭౩॥ నరాత్రౌనచమధ్యాహ్నేసన్ధ్యయోర్నైవపర్యటేత్ । నశూన్యేనచదుర్గేవాప్రాణిబాధాకరేనచ ॥౭౪॥ ఏకరాత్రంవసేద్గ్రామేపత్తనేతుదినత్రయం । పురేదినత్రయంభిక్షుర్నగరేపఞ్చరాత్రకం ॥౭౫॥ వర్షాస్వేకత్రతిష్ఠేతస్థానేపుణ్యజలావృతే । ఆత్మవత్సర్వభూతానిపశ్యన్భిక్షుశ్చరేన్మహీం ॥౭౬॥ అన్ధవత్కుబ్జవచ్చైవ బధిరోన్మత్తమూకవత్ । స్నానన్త్రిషవణంప్రోక్తంబహూదకవనస్థయోః ॥ ౭౭ ॥ హంసేతుసకృదేవస్యాత్పరహంసేనవిద్యతే । మౌనంయోగాసనంయోగస్తితిక్షైకాన్తశీలతా ॥ ౭౮ ॥ నిస్పృహత్వంసమత్వఞ్చ సప్తైతాన్యేకదణ్డినాం । పరహంసాశ్రమస్థోహిస్నానాదేరవిధానతః ॥ ౭౯ ॥ అశేషచిత్తవృత్తీనాంత్యాగంకేవలమాచరేత్ । నిర్వికల్పాదిభిర్నిత్యనియమేన సమాధిభిః ॥౮౦॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమజ్జామేదోస్థిసంహతౌ । విణ్మూత్రపూయేరమతాం క్రిమీణాంకియదన్తరం ॥౮౧॥ త్వక్చకీరమశేషాణాంశ్లేష్మాదీనాంమహాచయః । క్వచాఙ్గశోభాసౌరభ్యకమనీయాదయోగుణాః ॥౮౨॥ మాంసాసృక్పూయవిణ్మూత్రస్నాయుమజ్జాస్థిసంహతౌ । దేహేచేత్ప్రీతిమాన్మూఢోభవితానరకేపిసః ॥౮౩॥ స్త్రీణామవాచ్యదేశస్యక్లిన్ననాడీవ్రణస్యచ । అభేదేపిమనోభేదాజ్జనఃప్రాయేణవఞ్చ్యతే ॥౮౪॥ చర్మఖణ్డంద్విధాభిన్నమపానోద్గారధూపితం । యేరమన్తినమస్తేభ్యస్సాహసంకిమతఃపరం ॥౮౫॥ నతస్యవిద్యతేకార్యంనలిఙ్గంవావిపశ్చితః । నిర్మమోనిర్భయశ్శాన్తోనిర్ద్వన్ద్వోవర్ణభోజనః ॥౮౬॥ మునిఃకౌపీనవాసాస్స్యాన్నగ్నోవాధ్యానతత్పరః । ఏవంజ్ఞానపరోయోగీబ్రహ్మభూయాయకల్పతే ॥౮౭॥ లింగేసత్యపిఖల్వస్మిఞ్జ్ఞానమేవహికారణం । నిర్మోక్షాయేహభూతానాంలింగగ్రామోనిరర్థకః ॥౮౮॥ యన్నసన్తన్నచాసన్తన్నాశ్రుతన్నబహుశ్రుతం । నసువృత్తన్నదుర్వృత్తంవేదకశ్చిత్సబ్రాహ్మణః ॥౮౯॥ తస్మాదలింగోధర్మజ్ఞోబ్రహ్మవృత్తమనువ్రతం । గూఢధర్మాశ్రితోవిద్వానజ్ఞాతచరితఞ్చరేత్ ॥౯౦॥ సన్దిగ్ధస్సర్వభూతానాంవర్ణాశ్రమవివర్జితః । అన్ధవజ్జడవచ్చాపిమూకవచ్చమహీంచరేత్ ॥౯౧॥ తందృష్ట్వాశాన్తమనసంస్పృహయన్తిదివౌకసః । లింగాభావాత్తుకైవల్యమితిబ్రహ్మానుశాసనం ॥ * * * * ॥౯౨॥

* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదేషష్ఠోఽధ్యాయః *

నారదః ॥ లింగాభావాత్తుకైవల్యమిత్యత్రమమసంశయః । జాయతేభగవన్బ్రహ్మన్లింగానాంవిహితత్వతః ॥౧॥ శాట్యాయనీయేశ్రూయన్తే పారివ్రాజ్యంహినైష్ఠికం । యోజహాతిసవైమూర్ఖోవీరహాబ్రహ్మహాభవేత్ ॥౨॥ సురాపోబ్రహ్మహాపాపీస్తేనశ్చగురుతల్పగః । సమిత్రద్రుకృతఘ్నశ్చప్రచ్యుతస్సర్వలోకతః ॥౩॥ స్తేనస్సురాపోగురుతల్పగామిమిత్రద్రుగేతేనిష్కృతేర్యాన్తిశుద్ధిం । వ్యక్తమవ్యక్తంవావిధృతంవిష్ణులింగంత్యజన్నశుధ్యేదఖిలైరాత్మభాసా [illegible]

విష్ణోర్లింగమన్తశ్చహిత్వాయస్స్వాశ్రమస్థైర్యవతేనాశ్రమంవా। ప్రత్యావృత్తింభజతేవాతిమూఢో నైషాంగతిః కల్పకో
ట్యాపిదృష్టా ॥౫॥ త్యక్త్వాసర్వాశ్రమాన్ధీరోవసేన్మోక్షాశ్రమేపరం। మోక్షాశ్రమాత్పరిభ్రష్టోనగతిస్తస్యవిద్యతే॥౬॥
పారివ్రాజ్యంగృహీత్వాతుయస్స్వధర్మేనతిష్ఠతి। తమారూఢచ్యుతం విద్యాదితివేదానుశాసనం ॥౭॥ ఇతిలింగపరిత్యా
గేయలేఃపాపశ్రుతేర్గురో। సలింగఏవవర్తేతముముక్షురితిభాతిమే ॥౮॥ బ్రహ్మా॥ సత్యమేవత్వయాప్రోక్తంధీమతాంవ
ర నారద। తథాపిలింగత్యాగశ్చసప్రమాణశ్శ్రుతిష్వతం ॥౯॥ సన్న్యాసభేదైరాచారాభిద్యన్తేవస్తుతస్తుసః। ఏకఏ
వహిసన్న్యాసశ్చతుర్ధాప్రోచ్యతేశ్రుతౌ॥౧౦॥యశ్చవైరాగ్యసన్న్యాసోజ్ఞానసన్న్యాసఏవచ।జ్ఞానవైరాగ్యసన్న్యాసఃక
ర్మసన్న్యాసఇత్యపి॥౧౧॥యోస్మిన్విషయవైతృష్ణ్యమేత్యప్రాక్పుణ్యకర్మతః।సన్న్యస్తస్సహివైరాగ్యసన్న్యాసీత్యుచ్యతే
బుధైః ॥౧౨॥ ప్రపఞ్చేపరతోక్రోధాదీషణావాసనాత్రయః ।యస్సన్న్యస్యతిసజ్ఞానసన్న్యాసీత్యుచ్యతేబుధైః ॥౧౩॥
జ్ఞానవైరాగ్యసహితోజాతరూపధరశ్చయః । జ్ఞానవైరాగ్యసన్న్యాసీదేహమాత్రావశేషితః॥ ౧౪ ॥యోవైరాగ్యవిహీ
నోపిబ్రహ్మచర్యాశ్రమక్రమాత్।సన్న్యస్యతిసవైకర్మసన్న్యాసీత్యుచ్యతేసుత ।౧౫। విద్వాన్సన్న్యాసవాన్జ్ఞానసన్న్యా
సీతినిగద్యతే।అన్యోవివిదిషాసన్న్యాసీకర్మసన్న్యాసిసంజ్ఞితః ॥౧౬॥ద్వివిధఃకర్మసన్న్యాసస్సనిమిత్తోనిమిత్తకః। ఆద్యస్త్వా
తురఇత్యుక్తఃక్రమసన్న్యాసోద్వితీయకః ॥౧౭॥ సన్న్యాసశ్చపునఃప్రోక్తష్షడ్విధోనారదశ్రుతౌ। ఆద్యఃకుటీచకఃప్రోక్తోద్వితీ
యస్తుబహూదకః ॥౧౮॥ తృతీయోహంసఇత్యుక్తఃపరహంసస్తురీయకః।తుర్యాతీతఃపఞ్చమస్స్యాత్షష్ఠోన్యస్త్వవధూ
తకః ॥౧౯॥ శిఖాయజ్ఞోపవీతఞ్చత్రిదణ్డఞ్చకమణ్డలుం। కౌపీనమపికన్థాఞ్చబిభృయాత్సకుటీచకః ॥౨౦॥ పితృమాతృ
గురూణాంవాప్యారాధనపరోభవేత్। పిఠరఞ్చఖనిత్రఞ్చశిక్యమన్త్రాదిబిభృయాత్ ॥౨౧॥ ఏకత్రాన్నాదనపరోనిత్యం
శ్వేతోర్ధ్వపుణ్డ్రధృక్ । భూలోకఞ్చభువర్లోకమాతురశ్చకుటీచకః ॥౨౨॥ బహూదకశ్శిఖాంకన్థాంత్రిపుణ్డ్రంకబళా
ష్టకం। నిత్యమ్మాధూకరంభుఞ్జన్కుటీచకసమోన్యతః ॥౨౩॥ హంసోజటాత్రిపుణ్డ్రోర్ధ్వపుణ్డ్రకౌపీనఖణ్డధృక్।మా
ధూకరమసంక్లప్తమశ్నాత్యన్నన్దినేదినే ॥౨౪॥ శిఖాయజ్ఞోపవీతాదిరహితఃపరహంసకః। కరపాత్రీపఞ్చగృహేష్వే
కరాత్రాన్నతత్పరః ॥౨౫॥ ఏకకౌపీనమేకాఞ్చశాటీన్దణ్డఞ్చవైణవం। ఏకంబిభర్త్యేకశాటీధరోవాభస్మధూళితః॥౨౬॥
సర్వత్యాగీగోముఖాశీతుర్యాతీతోగృహత్రయే। దిగంబరఃకుణపవద్దేహమాత్రావశేషితః । ౨౭ ॥ అవధూతస్త్వని
యమఃపాపవర్జనపూర్వకం । సర్వవర్ణేష్వజగరవృత్త్యాహారపరోభవేత్ ।౨౮॥ స్వస్వరూపానుసన్ధానతత్పరశ్చస
దామునిః। కర్తవ్యఃక్రమసన్న్యాసఆతురోయదిజీవతి॥౨౯॥ జ్ఞేయఃకుటీచకాదీనాన్త్రయాణాన్న్యస్తకర్మణాం ।సన్న్య
సవిధిరన్యత్రబ్రహ్మచర్యాదికేయథా ॥౩౦॥ యతీనాంపరహంసాదిత్రయాణాన్నైవకిఞ్చన । కటిసూత్రాదికంసర్వ
భిక్షాపాత్రస్త్రీతికేచన ॥౩౧॥ బహూదకస్యలోకస్స్యాత్స్వర్గోహంసస్యవైతపః । పరహంసస్యసత్యఞ్చస్తుర్యాతీతావ
ధూతయోః ।౩౨॥ స్వాత్మన్యేవతుకైవల్యంస్వస్వరూపానుచిన్తనాత్ ।యథాకీటస్యభవతిభ్రమరత్వంవిచిన్తనాత్ ॥౩౩
యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరం।తన్తమేవసమాప్నోతినాన్యథాశ్రుతిశాసనం ॥ ౩౪ ॥ ఏవంజ్ఞాత్వా
స్వరూపానుసన్ధానరహితోన్యథా। స్వాచారైకపరోభూయాత్తత్తల్లోకాప్తయేయతిః ॥౩౫॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంప
న్నస్స్వస్మిన్నేవపరాత్మని। ముక్తింకైవల్యసంజ్ఞాంతాంయాతినాస్త్యత్రసంశయః ॥౩౬॥ సర్వాచారప్రసక్తిశ్చనాస్తి
తత్తద్వ్యవస్థితేః। స్వేచ్ఛాచారప్రసక్తిశ్చనాస్తిసర్వవిరాగతః ॥౩౭॥ తదాచారోభవేదేవజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు।
విశ్వశ్చతైజసఃప్రాజ్ఞఇత్యవస్థేశ్వరేష్వపి ॥౩౮॥ యథాకార్యస్యభేదోస్తికారణేచభిదాతథా। చతుర్దశేన్ద్రియాణా
ఞ్చబాహ్యాన్తర్వృత్తయోమతాః ॥౩౯॥ మనోబుద్ధిరహంకారశ్చిత్తంవృత్తిచతుష్టయం । ఇన్ద్రియాణాముపాదానకా
రణంతద్భిదావశాత్ ॥౪౦॥ పృథగాచారభేదశ్చయతీనాంచప్రకీర్తితః । జీవన్ముక్తాహివివిధాస్స్వానుభూతిభిదావ
శాత్ ॥౪౧॥ నేత్రే జాగరితం విద్యాత్కణ్ఠే స్వప్నం సమావిశేత్ । సుషుప్తం హృదయస్థంతు తురీయ
మూర్ధ్ని సంస్థితం ॥ ౪౨ ॥ తురీయమక్షరమితి జ్ఞాత్వా జాగరితే పియః । సుషుప్త్యవస్థాపన్న ఇవ

యద్యద్దృష్టంశ్రుతంతథా ॥౪౩॥ సర్వఞ్చతదవిజ్ఞాతమివయోనివసేత్సదా । తస్యైతాదృగవస్థాహి స్వప్నేఽపిభవతిప్ర
భోః ॥౪౪॥ సజీవన్ముక్తఇత్యుక్తస్తస్యైవప్రతిపాదకః। సర్వేవేదాన్తసన్దోహా ఇతిత్వంవిద్ధినారద ॥౪౫॥ నైహికాము
ష్మికాపేక్షో భిక్షుర్యద్యస్త్యపేక్షితం। భవేత్తదనురూపస్సన్నాత్రకార్యావిచారణా ॥౪౬॥ భిక్షోస్స్వరూపాభిధ్యాన
వ్యతిరిక్తాన్యశాస్త్రతః। నకిఞ్చిత్ఫలమస్త్యేవహ్యుష్ట్రకుంకుమభారవత్ ॥౪౭॥ నసాంఖ్యయోగాభ్యాసోఽస్తిమన్త్రతన్త్ర
ప్రవృత్తయః। శాస్త్రాన్తరప్రవృత్తిశ్చేచ్ఛవాలంకారవద్యతేః ॥౪౮॥ చర్మకారఇవజ్ఞేయఃప్రణామస్తోత్రవర్జితః। వి
దూరకర్మాచారశ్చవిద్యాదూరశ్చసద్యతిః ॥౪౯॥ యద్యత్కర్మకరోత్యత్రతత్తదనుభవేత్ఫలం। ఏరణ్డతైలఫేనం
స్యాద్యథాతద్వదతోఽఖిలం ॥౫౦॥ పరిత్యజ్యమనోదణ్డంతత్ప్రసక్తందిగంబరం। కరపాత్రఞ్చసన్దృష్ట్వాస్వయంభిక్షుః ప
రివ్రజేత్ ॥౫౧॥ బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాక్జీవితంమృతిం। నకాంక్షేతతుకాలంహినిర్దేశభృతకోయథా ॥౫౨॥
తితిక్షాజ్ఞానవైరాగ్యశమాదిగుణవర్జితః। భిక్షామాత్రేణజీవీస్యాత్సయతిర్యతివృత్తిహా ॥౫౩॥ నదణ్డధారణాన్మృత్కర్య
తేర్నాపిచముణ్డనాత్ । డంభాచారేణవేషేణనైవసిద్ధ్యేత్కదాచన ॥౫౪॥ జ్ఞానదణ్డోధృతోయేనహ్యేకదణ్డీసఉ
చ్యతే। కాష్ఠదణ్డోధృతోయేనసర్వాశీజ్ఞానవర్జితః ॥౫౫॥ సయాతినరకాన్ఘోరాన్మహారౌరవసంజ్ఞికాన్। జాయతే
చపునర్భూమౌశ్వఖరాద్యాసుయోనిషు ॥౫౬॥ ప్రతిష్ఠాసూకరీవిష్ఠాసమాగీతామహర్షిభిః। తస్మాదేనాంపరిత్యజ్య
కీటవత్పర్యటేద్యతిః ॥౫౭॥ అయాచితంయథాలాభంభోజనంఛాదనంభవేత్ । పరేచ్ఛయాచదిగ్వాసాః స్నానంకుర్యా
త్పరేచ్ఛయా ॥౫౮॥ స్వప్నేఽపియోహియుక్తస్స్యాజ్జాగ్రతీవవిశేషతః। ఈదృక్చేష్టస్స్మృతశ్శ్రేష్ఠోవరిష్ఠో బ్రహ్మవేది
నాం ॥౫౯॥ అలాభేనవిషాదీస్యాల్లాభేచైవనహర్షయేత్ । ప్రాణయాత్రికమాత్రస్స్యాన్మాత్రాసంగాద్వినిర్గతః ॥౬౦॥
అభిపూజితలాభాంశ్చజుగుప్సేతైవసర్వతః। అభిపూజితలాభైశ్చయతిర్ముక్తోఽపిబధ్యతే ॥౬౧॥ ప్రాణయాత్రానిమిత్త
శ్చవ్యంగారేభుక్తవర్జితే। కాలేప్రశస్తవర్ణానాంభిక్షార్థంపర్యటేద్గృహాన్ ॥౬౨॥ పాణిపాత్రశ్చరన్యోగీనాసకృ
ద్భైక్షమాచరేత్। తిష్ఠన్భుఞ్జ్యాచ్చరన్భుఞ్జ్యాన్మధ్యేనాచమనంతథా ॥౬౩॥ అబ్ధివద్ధృతమర్యాదాభవన్తివిశదాశ
యాః। నియతింనవిముఞ్చన్తిమహాన్తోభాస్కరాఇవ ॥౬౪॥ ఆస్యేనతుయదాహారంగోవన్మృగయతేమునిః। తదా
సమస్సర్వేషుసోఽమృతత్వాయకల్పతే ॥౬౫॥ అనిన్ద్యంవైవ్రజన్గేహంనిన్ద్యంగేహంతువర్జయేత్। అనావృతే
విశేద్ద్వారిగేహేనైవావృతేవ్రజేత్ ॥౬౬॥ పాంసునాచప్రతిచ్ఛన్నశూన్యాగారప్రతిశ్రయః ॥ వృక్షమూలనికేతో
వాత్యక్తసర్వప్రియాప్రియః ॥౬౭॥ యత్రాస్తమితశాయీస్యాన్నిరగ్నిరనికేతనః। యథోపలబ్ధజీవీస్యాన్మునిర్దాన్తోజి
తేన్ద్రియః ॥౬౮॥ నిష్క్రమ్యవనమాస్థాయజ్ఞానయజ్ఞోజితేన్ద్రియః। కాలకాంక్షీచరన్నేవబ్రహ్మభూయాయకల్ప
తే ॥౬౯॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోదత్త్వాచరతియోమునిః। నతస్యసర్వభూతేభ్యోభయముత్పద్యతేక్వచిత్ ॥౭౦॥
నిర్మానశ్చానహంకారోనిర్ద్వన్ద్వశ్ఛిన్నసంశయః। నైవక్రుధ్యతినద్వేష్టినానృతంభాషతేగిరా ॥౭౧॥ పుణ్యాయత
నచారీచభూతానామవిహింసకః। కాలేప్రాప్తేభవేద్భైక్షంకల్పతేబ్రహ్మభూయసే ॥౭౨॥ వానప్రస్థగృహస్థాభ్యా
న్నసంసృజ్యేతకర్హిచిత్। అజ్ఞాతచర్యాంలిప్సేతనచైనంహర్షఆవిశేత్ ॥౭౩॥ అధ్వాసూర్యేణనిర్దిష్టఃకీటవద్విచరే
న్మహీం। ఆశీర్యుక్తానికర్మాణిహింసాయుక్తానియానిచ ॥౭౪॥ లోకసంగ్రహయుక్తానినకుర్యాన్నైవకారయేత్
నాసచ్ఛాస్త్రేషుసజ్యేతనోపజీవేతజీవికాం॥౭౫॥ అతివాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్పక్షంకఞ్చననాశ్రయేత్ । నశిష్యానను
బధ్నీతగ్రన్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్ ॥౭౬॥ నవ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీతనారంభానారభేత్క్వచిత్ । అవ్యక్తలింగో
వ్యక్తార్థోమునిరున్మత్తబాలవత్ ॥౭౭॥ కవిర్మూకవదాత్మానంతద్దృష్ట్యాదర్శయేన్నృణాం।నకుర్యాన్నవదేత్కిఞ్చిన్న
ధ్యాయేత్సాధ్వసాధువా ॥౭౮॥ ఆత్మారామోఽనయావృత్త్యావిచరేజ్జడవన్మునిః। ఏకశ్చరేన్మహీమేతాన్నిస్సంగస్సం
యతేన్ద్రియః ॥౭౯॥ ఆత్మక్రీడఆత్మరతిరాత్మవాన్సమదర్శనః। బుద్ధోబాలకవత్క్రీడేత్కుశలోజడవచ్చరేత్ ॥౮౦॥

వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్ గోచర్యాన్నైమతశ్చరేత్। క్షిప్తోవమానితోసద్భిః ప్రలబ్ధోసూయితోపివా ॥౮౧॥ తాడితస్స
న్నిరుద్ధోవావృత్త్యావాపరితాపితః। నిష్ఠితోమూత్రితోవాజ్ఞైర్బహుధైవంప్రకంపితః ॥౮౨॥ (శ్రేయస్కామఃకృచ్ఛ్ర)
గతఆత్మనాత్మానముద్ధరేత్। సన్మాననంపరాంహానింయోగర్ధేఃకురుతేయతః ॥౮౩॥ జనేనావమతోయోగీయోగసిద్ధిం
చవిన్దతి। తథాచరేతవైయోగీసతాన్ధర్మమదూషయన్ ॥౮౪॥ జనాయథావమన్యేరన్ గచ్ఛేయుర్నైవసంగతిం
జరాయుజాణ్డజాదీనాంవాఙ్మనః కాయకర్మభిః ॥౮౫॥ యుక్తఃకుర్వీతనద్రోహంసర్వసంగాంశ్చవర్జయేత్। కామ
క్రోధౌతథాదర్పలోభమోహాదయశ్చయే ॥౮౬॥ తాంస్తుదోషాన్పరిత్యజ్యపరివ్రాడ్భయవర్జితః। శాన్తిదా
న్త్యాదిభిర్యుక్తస్సర్వదావిజనేవసేత్ ॥౮౭॥ భైక్షాశనఞ్చమౌనిత్వం తపోధ్యానంవిశేషతః। సమ్యగ్జ్ఞానఞ్చవైరా
గ్యంధర్మోయంభిక్షుకేమతః ॥౮౮॥ కాషాయవాసాస్సతతంధ్యానయోగపరాయణః। గ్రామాన్తేవృక్షమూలేవావ
సేద్దేవాలయేపివా ॥౮౯॥ భైక్షేణవర్తేతనిత్యన్నైకాన్నాశీభవేత్క్వచిత్। చిత్తశుద్ధిర్భవేద్యావత్తావద్యోగశ్చరే
త్సుధీః ॥౯౦॥ తతఃప్రవ్రజ్యశుద్ధాత్మాసఞ్చరేద్యత్రకుత్రచిత్। బహిరన్తశ్చసర్వత్రసంపశ్యన్హిజనార్దనం ॥౯౧॥ స
ర్వత్రవిచరేన్మౌనీవాయువద్వీతకల్మషః। సమదుఃఖసుఖఃక్షాన్తోహస్తప్రాప్తఞ్చభక్షయన్ ॥౯౨॥ నిర్వైరేణస
మంపశ్యన్ద్విజగోశ్వమృగాదిషు। భావయన్మనసావిష్ణుంపరమాత్మానమీశ్వరం ॥౯౩॥ చిన్మయంపరమానన్దంబ్రహ్మై
వాహమితిస్మరన్। జ్ఞాత్వైవఞ్చమనోదణ్డంధృత్వానైరాశ్యమాగతః ॥౯౪॥ ఆశాంబరధరోభూత్వాసర్వదాకరస్త్రై
స్త్రిభిః। సర్వసంసారముత్సృజ్యప్రపఞ్చావాఙ్ముఖస్సదా ॥౯౫॥ స్వస్వరూపానుసన్ధానాన్ముక్తస్స్యాద్భృఙ్గకీట
వత్। ఏవంసన్న్యాసినశ్శ్రేష్ఠంధర్మంత్వంవిద్ధినారద॥ * * * * * (౯౬।

ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదేసప్తమోధ్యాయః

విధిః॥అథాతస్సంప్రవక్ష్యామియతేరుత్తమలక్షణం। అతివర్ణాశ్రమాచారమపితే శ్రుణునారద ॥౧॥ త్యక్తసంగోజి
తక్రోధోలఘ్వాహారోజితేన్ద్రియః। పిధాయబుద్ధ్యాద్వారాణిమనోధ్యానేనివేశయేత్ ॥౨॥ శూన్యేష్వేవావ
కాశేషుగుహాసుచవనేషుచ। నిత్యయుక్తస్సదాయోగీధ్యానంసమ్యగుపక్రమేత్ ॥౩॥ ఆతిథ్యశ్రాద్ధయజ్ఞేషుదేవయా
త్రోత్సవేషుచ। మహాజనేషుసిద్ధ్యర్థీనగచ్ఛేద్యోగవిత్క్వచిత్ ॥౪॥ యథైనమవమన్యన్తేజనాఃపరిభవన్తిచ।తథాయు
క్తశ్చరేద్యోగీసతాంవర్త్మనదూషయేత్ ॥౫॥ వాగ్దణ్డఃకర్మదణ్డశ్చమనోదణ్డశ్చతేత్రయః। యస్యైతేనియతాదణ్డాస్స
త్రిదణ్డీమహాయతిః ॥౬॥ విధూమేచప్రశాన్తాగ్నౌ యస్తుమాధూకరీఞ్చరేత్। గృహేచవిప్రముఖ్యానాం యతిస్స
ర్వోత్తమస్స్మృతః ॥౭॥ దణ్డభిక్షాఞ్చయఃకుర్యాత్స్వధర్మేవ్యసనంవినా। యస్తిష్ఠతినవైరాగ్యం యాతినీచయతిర్హి
సః ॥౮॥ యస్మిన్గృహేవిశేషేణలభేద్భిక్షాఞ్చవాసనాత్। తత్రనోయాతియోభూయస్సయతిర్నేతరస్స్మృతః ॥౯॥
యశ్శరీరేన్ద్రియాదిభ్యోవిహీనంసర్వసాక్షిణం। పారమార్థికవిజ్ఞానంసుఖాత్మానంస్వయంప్రభం ॥౧౦॥ అసంగంస
ర్వగన్నిత్యంనిష్కళంసత్యమవ్యయం। పరతత్వంవిజానాతిసోతివర్ణాశ్రమీభవేత్ ।౧౧। వర్ణాశ్రమాదయోదేహే
మాయయాపరికల్పితాః। నాత్మనోబోధరూపస్యమమతేసన్తిసర్వదా ।౧౨। దేహస్యమాయికత్వేననిర్మాయస్యకు
తశ్చతే। ఇతియోవేదవేదాన్తైస్సోతివర్ణాశ్రమీభవేత్ ।౧౩। యస్యవర్ణాశ్రమాచారోగళితస్స్వాత్మవేదనాత్।సవర్ణా
నాశ్రమాన్సర్వానతీత్యస్వాత్మనిస్థితః ।౧౪। యోతీత్యస్వాశ్రమాన్వర్ణానాత్మన్యేవస్థితఃపుమాన్। సోతివర్ణాశ్రమీ
ప్రోక్తస్సర్వవేదార్థవేదిభిః ॥౧౫॥ యస్యనాహంకృతిర్దేహేజాయతేస్వప్నగస్యవా। బ్రహ్మైవాహమితిస్వస్థస్సోతివ
ర్ణాశ్రమీభవేత్ ॥౧౬॥ వైదికాన్లౌకికాన్సర్వానాచారాన్సర్వథాత్యజన్। యఃప్రశాన్తేన్ద్రియోయోగీ సోతివ

ర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౧౭॥ స్థూలం సూక్ష్మఞ్చ బీజఞ్చ దేహత్రయమనాదిజం। యో నాత్మత్వేన గృహ్ణాతి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౧౮॥ యష్షణ్ణవతితత్త్వానాం పరాచీనోఽపి బోధతః। తద్వానివాన్యదృష్ట్యాస్తి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౧౯॥ లోకసంగ్రహబుద్ధ్యాపి యస్య వర్ణాశ్రమాదయః। న భాన్తి త్యక్తసర్వత్వాత్ సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౦॥ జాతరూపధరత్వేన కటిసూత్రాదివర్జితే। యస్మిన్ కర్మవిధిర్నస్యాత్ సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౧॥ మృతప్రాయం వపుర్యస్య కాష్ఠపాషాణవత్సదా। ధరణౌ పతితం భాతి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౨॥ మహామాన్యైకనిష్ఠస్య యస్య వాఙ్నకదాచన। నిర్గచ్ఛతి బహిః కాచిత్ సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౩॥ లోకవార్తాశ్చ భేర్యాదిస్వనా నైవ పతన్త్యపి। శ్రోత్రయోర్యస్య ముక్తస్య సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౪॥ శుభాచారేషు నో యస్య పూర్వవాసనయాపి వా। ఇన్ద్రియాణి ప్రవర్తన్తే సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౨౫॥ తస్మాదన్యగతా వర్ణా ఆశ్రమా అపి నారద। ఆత్మన్యారోపితాస్సర్వే భ్రాన్త్యా తేనాత్మవేదినః ॥౨౬॥ న విధిర్న నిషేధశ్చ న వర్జ్యావర్జ్యకల్పనా। బ్రహ్మవిజ్ఞానినామస్తి తథా నాన్యచ్చ నారద ॥౨౭॥ విరజ్య సర్వభూతేభ్య ఆవిరిఞ్చిపదాదపి। ఘృణాం విపాట్య సర్వస్మిన్ పుత్రమిత్రాదికేష్వపి ॥౨౮॥ శ్రద్ధాళుర్ముక్తిమార్గేషు వేదాన్తజ్ఞానలిప్సయా। ఉపాయనకరో భూత్వా గురుం బ్రహ్మవిదం వ్రజేత్ ॥౨౯॥ సేవాభిః పరితోష్యైనం చిరకాలం సమాహితః। సదా వేదాన్తవాక్యార్థం శృణుయాత్సుసమాహితః ॥౩౦॥ నిర్మమో నిరహంకారస్సర్వసంగవివర్జితః। సదా శాన్త్యాదియుక్తస్సన్నాత్మన్యాత్మానమీక్షతే ॥౩౧॥ సంసారదోషదృష్ట్యైవ విరక్తిర్జాయతే సదా। విరక్తస్య తు సంసారాత్సన్న్యాసస్స్యాన్న సంశయః ॥౩౨॥ ముముక్షుః పరహంసాఖ్యస్సాక్షాన్మోక్షైకసాధనం। అభ్యసేద్బ్రహ్మవిజ్ఞానం వేదాన్తశ్రవణాదినా ॥౩౩॥ బ్రహ్మవిజ్ఞానలాభాయ పరహంససమాహ్వయః। శాన్తిదాన్త్యాదిభిస్సర్వైస్సాధనైస్సహితో భవేత్ ॥౩౪॥ వేదాన్తాభ్యాసనిరతశ్శాన్తో దాన్తో జితేన్ద్రియః। నిర్భయో నిర్మమో నిత్యం నిర్ద్వన్ద్వో నిష్పరిగ్రహః ॥౩౫॥ జీర్ణకౌపీనవాసాస్స్యాన్ముణ్డీ నగ్నోఽథవా భవేత్। ప్రాజ్ఞో వేదాన్తవిద్యోగీ నిర్మమో నిరహంకృతిః ॥౩౬॥ మిత్రాదిషు సమో మైత్రస్సమస్తేష్వేవ జన్తుషు। ఏకో జ్ఞానీ ప్రశాన్తాత్మా స సన్తరతి నేతరః ॥౩౭॥ గురూణాఞ్చ హితే యుక్తస్తత్ర సంవత్సరం వసేత్। నియమేష్వప్రమత్తస్తు యమేషు చ సదా భవేత్ ॥౩౮॥ ప్రాప్యాన్తే చైవ తత్రైవ జ్ఞానయోగమనుత్తమం। అవిరోధేన ధర్మస్య చరేత్ పృథివీమిమాం ॥౩౯॥ తతస్సంవత్సరస్యాన్తే జ్ఞానయోగమనుత్తమం। ఆశ్రమత్రయముత్సృజ్య ప్రాప్తశ్చ పరమాశ్రమం ॥౪౦॥ అనుజ్ఞాప్య గురూంశ్చైవ చరేద్ధి పృథివీమిమాం। న పశ్యేత్ప్రమదాన్నృప్తామ దృష్టాం వా కదాచన ॥౪౧॥ మాద్యతి ప్రమదాం దృష్ట్వా సురాం పీత్వా చ మాద్యతి। తస్మాద్దృష్టివిషాం నారీం దూరతః పరివర్జయేత్ ॥౪౨॥ సంభాషణం సహ స్త్రీభిరాలాపం ప్రేక్షణం తథా। నృత్తం గానం సహాసఞ్చ పరివాదాంశ్చ వర్జయేత్ ॥౪౩॥ న స్నానం న జపః పూజా న హోమో నైవ సాధనం। నాగ్నికార్యాదికార్యఞ్చ నైవ తస్యాస్తి నారద ॥౪౪॥ నార్చనా పితృకార్యఞ్చ తీర్థయాత్రా వ్రతాని చ। ధర్మాధర్మాదికఞ్చాస్తి న విధిర్లౌకికక్రియా ॥౪౫॥ సన్త్యజేత్సర్వకర్మాణి లోకాచారఞ్చ సర్వశః। కృమికీటపతంగాంశ్చ తథా యోగీ వనస్పతీన్ ॥౪౬॥ న నాశయేద్బుధో జీవాన్ పరమార్థమతిర్యతిః। నిత్యమన్తర్ముఖస్స్వచ్ఛః ప్రశాన్తాత్మా స్వపూర్ణధీః ॥౪౭॥ అన్తస్సంగపరిత్యాగీ లోకే విహర నారద। నారాజకే జనపదే చరత్యేకచరో మునిః ॥౪౮॥ నిస్స్తుతిర్నిర్నమస్కారో నిస్స్వధాకార ఏవ చ। చలాచలనికేతశ్చ యతిర్యాదృచ్ఛికో భవేత్ ॥౪౯॥

నారదః ॥ భగవన్ సర్వధర్మజ్ఞ బ్రహ్మజ్ఞానపయోనిధే। త్వయా నావిదితం కిఞ్చిద్వర్తతే హి శ్రుతిస్మృతౌ ॥౫౦॥ తథాప్యత్ర త్వదుక్తేషు విరోధః ప్రతిభాతి మే। సోఽవశ్యపరిహార్యస్తు మత్ప్రీత్యా భవతాదరాత్ ॥౫౧॥ కుటీచకాదిభేదేన సన్న్యాసష్షడ్విధః పురా। త్వయోక్తస్తదనుష్ఠానవిధయశ్చ క్రమాద్గురో ॥౫౨॥ కథం తస్యైవ పరిత్యాగేన సర్వవర్ణాశ్రమాదయః। మాయయా కల్పితా దేహ ఇత్యత్ర భవతోచ్యతే ॥౫౩॥ సన్న్యాసో యద్యనుష్ఠేయస్తత తస్యైవ సత్యతా। వాచ్యా కాలత్రయేప్యాస్య స్యాన్నశైత్యాన్యథా క్వచిత్ ॥౫౪॥ యది వా సోఽననుష్ఠేయస్తత తస్య త్వసత్యతా। వాచ్యా స్యాత్సర్వదా

మాయాకల్పితతోక్తిభిస్తథా ॥౫౫॥ నహి కస్యాపి ధర్మస్య క్వచిదాశ్రయణీయతా । అథానాశ్రయణీయత్వం క్వచిద్వక్తుం న శక్యతే ॥౫౬॥ ఉపదేశభిదాయాం హి భ్రాన్తం శిష్యమనః పరం । నిశ్చయన్నలభేత్కశ్చిదుపదేశో వృథా తదా ॥౫౭ వర్ణాశ్రమాదయస్సత్యా అబ్రహ్మవిదుషామపి । అసత్యా బ్రహ్మవిదుషాం తద్భేదోక్తిరితి త్వయా ॥౫౮॥ యద్యప్యద్వైతనయ ఉక్తం యదధికారిభిదావశాత్ । నవస్తుభేదసిద్ధ్యైత కదాచిదపి సద్గురో ॥౫౯॥ కిఞ్చాజ్ఞదృష్ట్యా యత్కిఞ్చిత్కల్ప్యమానం న వాస్తవం । కదాపి భవతి స్వామిన్ రజ్జుసర్పాదిదర్శనాత్ ॥౬౦॥ రజ్జ్వజ్ఞానవశాత్సర్ప ఇవ భాత్యవివేకినః । సర్ప ఏవ తు నాభూత్ప్రాక్పశ్చాన్మధ్యేపి వా క్వచిత్ ॥౬౧॥ తద్వద్వర్ణాశ్రమాచారస్సర్పవత్సర్వధాన్యతః । అన్యతాచారతః కిం వా ఫలమస్త్యవివేకినః ॥౬౨॥ యద్యజ్ఞదృష్ట్యా దేహాదేస్సత్యత్వమవధార్యతే । కదాపి న నివర్తేత సత్యస్యాపాయవర్జనాత్ ॥౬౩॥ వర్ణాశ్రమాణాం మిథ్యాత్వాత్తదనుష్ఠానచోదనాః । వృథైవేతి విమర్శేన జాయతే ధీర్మమాధునా ॥౬౪॥ విధి॥ అతివర్ణాశ్రమిత్వన్తదుక్తలక్షణమద్భుతం । యావన్న సిద్ధన్తావత్తే సత్యా వర్ణాశ్రమాస్స్మృత ॥౬౫॥ తావద్దేహశ్చ సత్యోయం తావత్సత్యాశ్చ చోదనాః । తావత్సత్యా నిషేధాశ్చ తావద్వేదాశ్చ వాస్తవాః ॥౬౬॥ తావత్సత్యో గురుశ్శిష్యస్తావద్వాక్యఞ్చ వాస్తవం । తావత్కర్మాణి సత్యాని తావత్సత్యా వ్రతాదయః ॥౬౭॥ తావత్సాంఖ్యఞ్చ సత్యం స్యాత్తావద్యోగశ్చ వాస్తవః । తావద్దేహత్రయం సత్యం తావజ్జీవత్రయన్తథా ॥౬౮॥ తావత్కాణ్డత్రయం సత్యం తావల్లోకత్రయాదికం । తావద్వ్యాప్త్యాదిభేదశ్చ సత్యస్తావద్గుణత్రయం ॥౬౯॥ యత్కిఞ్చిద్దృశ్యతే లోకే యత్కిఞ్చిచ్ఛ్రూయతేపి చ । సర్వన్తావత్సత్యమేవ న యావద్బ్రహ్మమాత్రతా ॥౭౦॥ నచాస్తి నియమః కశ్చిత్సత్యస్యాపాయవర్జనే । సత్యస్యాపి ఘటాదేః ప్రాక్పశ్చాద్విలయదర్శనాత్ ॥౭౧॥ అజ్ఞదృష్ట్యా చ రజ్జ్వాదౌ సర్పాదిర్వాస్తవః ఖలు । ఫలం చ దృశ్యతే తత్ర భయకంపాదిలక్షణం ॥౭౨॥ యద్యసత్యస్తు సత్యస్స్యాద్రజ్జౌ సర్పశ్చ కస్యచిత్ । నోత్పాదయేద్భయాదీని తస్మాత్సోపి వాస్తవః ॥౭౩॥ ఏవం వర్ణాశ్రమాచారాః ప్రబోధానన్తరం మృషా । అపి ప్రాగ్వాస్తవత్వేన దద్యుర్మోక్షాభిధం ఫలం ॥౭౪॥ న చ వర్ణాశ్రమాచారైశ్చిత్తశుద్ధిం వినేతరత్ । న భవేత్ఫలమిత్యేవ మ్మాశంకిష్ఠాః కదాచన ॥౭౫॥ ఆత్మజ్ఞానస్య యతః ప్రోక్తం ఫలం మోక్షాఖ్యమాహ హి । కర్మణోప్యగ్నిహోత్రాదేస్తత్కార్యాయేతి సూత్రకృత్ ॥౭౬॥ సర్వేషామాశ్రమాచారా జ్ఞానినాం యోగినామపి । విధీయన్తే బలాదేవ యావద్దేహః ప్రతీయతే -౭౭- ప్రతీతిమాత్రతోక్త్యా హి దేహాదేః కర్మణామపి - విధేర్వాస్తవ్యమిత్యేషా మాస్తు ధీర్నిత్యకర్మణి -౭౮- నైమిత్తికేషు సా బుద్ధిః కర్తుంశక్యా మనీషిభిః - తేషాం లోకోపకారార్థం విద్వస్స్వపి విధానతః -౭౯- స్వార్థకం ప్రబలం కర్మ దుర్బలన్తు పరార్థకం- స్వార్థకస్యైవ సన్న్యాగాత్ప్రత్యవాయోభిధీయతే -౮౦- పరార్థకపరిత్యాగే లోకసంగ్రహవర్జనాత్-దయాళుర్బ్రహ్మవిద్యోగీ కుర్యాన్నైమిత్తికాన్యపి -౮౧- నైమిత్తికాని నిత్యాన్యప్యశేషాణి పరిత్యజన్- అవధూతస్తు సన్న్యాసీ నయోగి నేతరోపి చ ॥౮౨॥ దేహవిస్మృతిమత్త్వేన బ్రహ్మాస్మరణవర్జనాత్ । బ్రహ్మమాత్రోవధూతస్స బ్రహ్మజ్ఞానీతి నోచ్యతే ॥౮౩ యావద్దేహస్మృతిస్తిష్ఠేత్తావద్బ్రహ్మస్మృతిస్త్వథ । లీయతే తద్యథా లోకేపీన్ధనాపాయతో నలః ॥౮౪॥ కాదాచిత్కవియోగస్యాప్యభావాద్భానతోపి వా । పూర్వవద్బ్రహ్మమాత్రస్స బ్రహ్మయోగీతి నోచ్యతే ॥౮౫॥ యోగోపి హి మయోగినాం ప్రోక్తో వియోగప్రతియోగికః । నైష్కర్మ్యదయమాసీత్తు స్వయం నిష్ప్రీతి యోగికః ॥౮౬॥ జ్ఞానీ స్యాద్యది యోగీ వా కుర్యాత్కర్మాణి వేదతః । స్వనిత్యాకరణే భూరి ప్రత్యవాయస్య నిశ్చయాత్ ॥౮౭॥ యజ్జ్ఞానయోగీ ప్రతిభానయుక్తో జీవద్విముక్తోపి వినిశ్చితోస్తి । తజ్జీవలోకప్రతిభానశాన్త్యై విదేహముక్త్యర్థకకర్మ కుర్యాత్ ॥౮౮॥ తద్ధ్యానస్తరం నిత్యసమాధిరూపం బాహ్యఞ్చ వర్ణాశ్రమనిత్యకర్మ । అభ్యన్తరోత్కర్షవశాదపాయే బాహ్యస్య సాలంకృతిరిత్యవైహి ॥౮౯॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదేష్టమోధ్యాయః *

నారదః॥ స్వామిన్ కుటీచకాదీనాం షణ్ణాం సన్న్యాసినాం క్రమాత్ । నియమం బ్రూహి సర్వజ్ఞ వేదోక్తేనైవ వర్త్మనా॥౧॥
విధిః॥ భిక్షుర్విరక్తస్సన్న్యస్తవేకాకీ విచరేదిహ। వర్షాస్వేకత్ర నివసేద్ధ్రువశీలోఽష్టమాసికే ॥౨॥ భయాత్సారంగవత్తిష్ఠే
న్నైకత్ర స్వగతేరపి। నిరోధకస్య గ్రహణం న కుర్యాత్ప్రాణినాం క్వచిత్ ॥౩॥ ననద్యుత్తరణం కుర్యాన్న వృక్షారోహణ
స్తథా। నచ దేవోత్సవాలోకం నైకత్రాశనమేవచ ॥౪॥ బాహ్యదేవార్చనం త్వాత్మవ్యతిరిక్తం విహాయతు। సర్వంభ్రమ
రవృత్త్యైవ నిత్యమాహారమాహరన్ ॥౫॥ కృశోభూత్వా శరీరస్య మేదోవృద్ధిమకారయన్। త్యజేద్రుధిరవద్ధ్యాజ్యమేక
త్రాన్నం పలాలవత్ ॥౬॥ అశుద్ధలేపనమివ గన్ధలేపనమన్త్యజం। ఇవక్షౌరం తథోచ్ఛిష్టపత్రవద్వస్త్రమప్యథ ॥౭॥ స్త్రీ
సంగమివ చాభ్యంగం మూత్రవన్మిత్రతోషణం। గోమాంసవత్స్పృహాం జ్ఞాతదేశఞ్చణ్డాలవాటివత్ ॥౮॥ అంగనామహివ
త్సువర్ణం కాలకూటవదేవచ। శ్మశానవత్సభాం రాజధానీం కుంభీవిపాకవత్ ॥౯॥ శవపిణ్డవదేకత్రాప్యన్నమత్త్వా నిర
న్తరం। దేశాన్తరదిదృక్షాఞ్చ జగద్వృత్తిఞ్చ సన్త్యజన్ ॥౧౦॥ స్వదేశం జ్ఞాతదేశఞ్చ హిత్వా వై విస్మృతాఖిలః। పున
స్సంప్రాప్తసుఖవత్స్వమానన్దమనుస్మరన్ ॥౧౧॥ స్వశరీరం శవాకారముపగమ్య చ విస్మృతేః। కారాగృహవినిర్ముక్త
చోరవద్దూరతో వసేత్ ॥౧౨॥ పుత్రాప్తబన్ధుదేశోఽపి కారాగృహసమో మతః। తస్మాదన్యత్ర నివసన్యథాప్రాప్తఞ్చ
భక్షయన్ ॥౧౩॥ బ్రహ్మప్రణవసన్ధానపరో భూత్వా నిరన్తరం। సర్వకర్మవిముక్తశ్చ కామక్రోధాదికన్దహన్ ॥౧౪॥
సత్త్వాదిత్రిగుణాతీత షడ్భావరహితో మునిః। షడూర్మివర్జితోద్రోహీ సత్యవాక్ఛుభవేచ్ఛుచిః ॥౧౫॥ ఏకరాత్రం వ
సేద్గ్రామే పత్తనే పఞ్చరాత్రకం । క్షేత్రే చ పఞ్చరాత్రం వై తీర్థే తద్వన్మహాన్యతిః ॥౧౬॥ అనికేతస్స్థిరమతిః కదాచిన్నా
నృతం వదేత్। ఏక ఏవ వసేన్నిత్యం ధరణీధరకన్దరే ॥౧౭॥ ద్వౌచేద్యతీ తన్మిథునం త్రిభిర్గ్రామస్తతోఽధికే । నగరస్త్వరే
జేకో భిక్షుర్నిత్యమతన్ద్రితః ॥౧౮॥ కరణానాన్న దద్యాద్వా అవకాశం గిరిస్థలే। జ్ఞానాద్వైరాగ్యసంపత్తిమనుభూయ
నిరన్తరాత్ ॥౧౯॥ ఆత్మన్యాలోచ్య మత్తోఽన్యో నాస్తి కశ్చిదితి స్వయం। స్వరూపమేవ సర్వత్ర పశ్యన్ జీవద్విముక్తిభాక్ ॥౨౦॥
ప్రారబ్ధప్రతిభానాశపర్యన్తం తచ్చతుర్విధం। జ్ఞాత్వా స్వరూపం దేహాన్తం ధ్యానేన వసేద్యతిః ॥౨౧॥ కుటీచకస్య
స్నానస్సుప్రోక్తస్త్రిషవణం యతేః। బహూదకస్య హంసస్య ద్వివారశ్చైకవారకం ॥౨౨॥ మానసం పరహంసస్య తు
ర్యాతీతస్య భస్మనా। వాయవ్యమవధూతస్య స్నానమేవం వినిశ్చితం ॥౨౩॥ కుటీచకస్యోర్ధ్వపుణ్డ్రం ద్వితీయస్య త్రిపుణ్డ్ర
కం। ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం త్రిపుణ్డ్రఞ్చ హంసస్యాన్యస్య తూదితం ॥౨౪॥ భస్మోద్ధూళనమేకాన్తం పరహంసస్య నారద । తు
ర్యాతీతస్య తిలకం నావధూతస్య కిఞ్చన ॥౨౫॥ ఆద్యస్య స్యాదృతుక్షౌరమన్యస్య తు ఋతుద్వయే। నక్షౌరమేవ హంస
స్య పరహంసస్య వై తథా ॥౨౬॥ అస్తి చేదయనక్షౌరం తుర్యాతీతావధూతయోః। నక్షౌరమేవ సంప్రోక్తం క్వచిదప్యా
త్మజ శ్రుతౌ ॥౨౭॥ కుటీచకస్య హ్యేకాన్నమథ మాధూకరమ్మతం। కరపాత్రన్తు హంసస్య పరహంసస్య చోదితం ॥౨౮॥
తుర్యాతీతస్య విహితం గోముఖం పఞ్చమస్య హి। అవధూతస్య షష్ఠస్య వృత్తిస్త్వజగరోపమా ॥౨౯॥ ఆద్యస్య శాటీద్వి
తయం ద్వితీయస్యైకశాటికా। హంసస్య ఖణ్డం తుర్యస్య దిగ్వా కౌపీనమేకకం ॥౩౦॥ జాతరూపధరత్వన్తు తుర్యాతీతా
వధూతయోః। హంసస్య పరహంసస్య హ్యజినం నేతరస్య తు ॥౩౧॥ ఆద్యద్వితీయయోర్దేవపూజా తుర్య తృతీయయోః।
మానసార్చనమేవ స్యాత్సోఽహంభావనమన్యయోః ॥౩౨॥ ఆద్యయోరధికారస్స్యాజ్జపే ధ్యానే తదన్యయోః। అన్త్య
యోర్నాధికారోఽస్తి జపే ధ్యానే తథా క్వచిత్ ॥౩౩॥ మహావాక్యోపదేశే తు తుర్యాతీతావధూతయోః। అధికారస్సురీ
యస్యాప్యస్యస్యేషాస్తు న క్వచిత్ ॥౩౪॥ మానుషః ప్రణవః ప్రోక్త ఆద్యయోర్మధ్యవర్తినోః। ఆన్తరః ప్రణవో బ్రహ్మప్ర
ణవోఽన్త్యస్థయోర్మతః ॥౩౫॥ ఆద్యయోశ్శ్రవణం ప్రోక్తం మననన్తు తదన్యయోః । అన్త్యయోస్తు నిధిధ్యాసస్సర్వే
షామాత్మచిన్తనం ॥౩౬॥ సంసారతారకం బ్రహ్మప్రణవం సర్వదా స్మరన్। జీవన్ముక్తో వసేన్నోచేత్తదుపాయం విశే

షతః ॥౩౭॥ అన్విష్యైవ్యతిరేకాన్తధియాసర్వంపరిత్యజన్। కర్మాత్యన్తికమోక్షాన్తం కుర్యాచ్చస్వాశ్రమోచితం ॥౩౮॥
ఆసనంపాత్రలోభశ్చసఞ్చయశ్శిష్యసంగ్రహః। దివాస్వాపోవృథాలాపో యతేర్బన్ధకరాణిషట్ ॥౩౯॥ అనికేతస్థిర
మతేర్యతేర్మోక్షైకకాంక్షిణః। వర్షాభ్యోన్యత్రయత్స్థానమాసనన్తదుదాహృతం ॥౪౦॥ ఉక్తాలాబ్వాదిపాత్రాణామేక
స్యాపీనసంగ్రహః। యతేస్సంవ్యవహారాయపాత్రలోభస్సఉచ్యతే ॥౪౧॥ గృహీతస్యతు దణ్డాదేర్ద్వితీయస్య పరిగ్ర
హః। కాలాన్తరోపభోగార్థంసఞ్చయఃపరికీర్తితః ॥౪౨॥ శుశ్రూషాలాభపూజార్థం యశోర్థంవాపరిగ్రహః। శిష్యా
ణాన్నతుకారుణ్యాచ్ఛిష్యసంగ్రహఈరితః ॥౪౩॥ విద్యాదివాప్రకాశత్వాద విద్యారాత్రిరుచ్యతే। విద్యాభ్యాసేప్ర
మాదోయ స్సదివాస్వాపఉచ్యతే ॥౪౪॥ ఆధ్యాత్మికీం కథాముక్త్వా భిక్షావార్తాం వినాతథా। అనుగ్రహః
పరిప్రశ్నంవృథాజల్పోన్యఉచ్యతే॥౪౫॥ ఏకాన్నమ్మదమాత్సర్యం గన్ధపుష్పవిభూషణం। తాంబూలాభ్యంగనేక్రీడాభో
గాకాంక్షారసాయనం ॥౪౬॥ కత్థనంకుత్సనంస్వస్తిజ్యోతిశ్చక్రయవిక్రయం ॥క్రియాకర్మవివాదశ్చ గురువాక్యవిలం
ఘనం ॥౪౭॥ సన్ధిశ్చవిగ్రహోయానంమఞ్చకంశుక్లవస్త్రకం। శుక్లోత్సర్గోదివాస్వాపో భిక్షాధారస్తుతైజసః ॥౪౮॥
విషఞ్చైవాయుధంబీజంహింసాంతైక్ష్ణ్యఞ్చమైథునం। త్యక్తంసన్న్యాసయోగేన గృహధర్మాదికంవ్రతం ॥౪౯॥ గో
త్రాదిచరణంసర్వంపితృమాతృకులంధనం। ప్రతిషిద్ధానిచైతాని సేవమానోవ్రజేదధః ॥౫౦॥ సుజీర్ణోపిసుజీర్ణాసువిద్వాం
స్త్రీషునవిశ్వసేత్। సుజీర్ణాస్వపికన్థాసుసజ్జతేజీర్ణమంబరం ॥౫౧॥ స్థావరంజంగమంబీజం తైజసంవిషమాయుధం।
షడేతానినగృహ్ణీయాద్యతిర్మూత్రపురీషవత్ ॥౫౨॥ నైవాదదీత పాథేయం యతిః కిఞ్చిదనాపది। పక్వ
మాపత్సుగృహ్ణీయాద్యావత్తన్నోపభుజ్యతే ॥౫౩॥ నీరుజశ్చయువాచైవభిక్షుర్నావసథేవసేత్। పరార్థంనప్రతిగ్రా
హ్యన్నదద్యాచ్చకథఞ్చన ॥౫౪॥ దైన్యభావాత్తుభూతానాంసౌభగాయయతిశ్చరేత్। పక్వంవాయద్యపక్వంవా
యాచమానోవ్రజేదధః ॥౫౫॥ అన్నపానపరోభిక్షుర్వస్త్రాదీనాంప్రతిగ్రహీ। ఆవికంవానావికంవాతథాపటుపటా
నపి ॥౫౬॥ ప్రతిగృహ్యయతిశ్చైతాన్ పతత్యేవనసంశయః। అద్వైతస్థానమాశ్రిత్యజీవన్ముక్తత్వమాప్నుయాత్ ॥౫౭॥
వాగ్దణ్డేమౌనమాతిష్ఠేత్కాయదణ్డేత్వభోజనం। మానసేతుకృతేదణ్డేప్రాణాయామోవిధీయతే ॥౫౮॥ కర్మణా
బధ్యతేజన్తుర్విద్యయాచవిముచ్యతే। తస్మాత్కర్మనకుర్వన్తియతయఃపారదర్శినః ॥౫౯॥ రథ్యాయాంబహువస్త్రా
ణిభిక్షాసర్వత్రలభ్యతే। భూమిశ్శయ్యాస్తివిస్తీర్ణాయతయఃకేనదుఃఖితాః ॥౬౦॥ ప్రపఞ్చమఖిలంయస్తుజ్ఞానాగ్నౌజు
హుయాద్యతిః। ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యసోగ్నిహోత్రీమహాయతిః ॥౬౧॥ పరాకాశేసువిస్తారేయతినాపిమహాత్మ
నా। వేదాన్తోక్తవిధానేనసోమయాగోహ్యనుష్ఠితః ॥౬౨॥ కూటస్థోయజమానస్స్యాసంవిత్పత్నీక్రియాస్పదం। సో
మప్రవాకఃపఞ్చాస్యస్సర్వజ్ఞస్తుసదాశివః ॥౬౩॥ ఈశ్వరోధ్వర్యురుద్గాతా రుద్రోహోతారమాపతిః। బ్రహ్మాబ్ర
హ్మణ్డదిక్పాలాశ్చత్వారఇతరేతథా ॥౬౪॥ సదస్యస్సర్వసాక్షీసచ్ఛ్రీమదానన్దనర్తనః। యోగీన్ద్రాస్సనకాద్యాస్తేస
ర్వేహ్యుపసదస్యకాః ॥౬౫॥ అథప్రపఞ్చశాలాయాంప్రవేశశ్శ్రుతిఘోషతః। ప్రాగ్వంశోవ్యష్టిరూపస్స్యాత్సమ
ష్టిస్తుబహిస్థలం ॥౬౬॥ సమిద్దర్భాదిసంభారామహాభూతానిపఞ్చచ। శాన్తిదాన్త్యాదయోధర్మాయజ్ఞపాత్రాణి
నైకధా ॥౬౭॥ అథాత్మారణిమాధాయప్రణవఞ్చోత్తరారణిం। ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాచ్చిదగ్నిస్సంబభూవహ ॥౬౮॥
వామాక్షిగార్హపత్యోగ్నిర్దక్షిణాక్షితుదక్షిణః। సన్ధిరాహవనీయోవైభ్రువోరంగుష్ఠమాత్రకః ॥౬౯॥ స్వారాజ్యమా
త్రసంలీనసర్వదీక్షాపురస్సరం। ఆజుహావాజ్యధారాభిఃకామాద్యాశ్చాభిరేవచ ॥౭౦॥ అవిద్యోత్థగుణత్యాగోనిషే
ధస్తత్రకీర్తితః। విద్యాగుణోపసంహారోవిధిర్మోక్షప్రదాయకః ॥౭౧॥ వేదాన్తశ్రవణంలోపః ప్రాయశ్చిత్తం గురుగ్ర
హః। మహావాక్యానిమన్త్రాశ్చప్రణవోనామకీర్తనం ॥౭౨॥ ఓషధీశస్సమస్తానాన్దేవతిర్యఙ్నృణామపి। యథేష్టభో
జనార్థేచప్రేరితస్సర్వకార్యకృత్ ॥౭౩॥ హిరణ్యగర్భాపృథ్వీయందక్షిణార్థేనియోజితా। వస్త్రాభరణహేతోశ్చక

ల్పవృత్తాదయోమతాః ॥౭౪॥ చిత్స్వరూపతురీయాత్మ యూపేహృదయమధ్యగే । బద్ధ్వాత్పశుత్రయాద్విశ్వం తైజసప్రాజ్ఞసంజ్ఞికాత్ ॥౭౫॥ పుణ్యకర్మశివధ్యానబ్రహ్మచిన్తనరూపకం। వపాత్రయంగృహీత్వా శుప్రత్యగాహవనీయకే ॥౭౬॥ జుహోతిపశునాథస్యస్వస్యప్రీతికృతేబుధః। ఏకస్మాచ్చపశోస్సాక్షీతుర్యరూపాత్పరేహని ॥౭౭॥ అఖణ్డాకారవృత్త్యాఖ్యాంవపామాదాయసాదరం। అఖణ్డైకరసేనిత్యేచిదగ్నౌసజుహోతిచ ॥౭౮ । అథోద్గాతాజగద్ధర్తానిర్భయంస్థిరమానసః। నాదబ్రహ్మసముద్ఘోషంరథన్తరసమీరితం ।౭౯। అకరోద్ఘోషశాన్త్యాతుముక్తిపత్న్యాసహస్వయం। అనన్తామృతగంగాయాంయజమానోఖిలైస్సహ ।౮౦ । కృత్వాచావభృథస్నానం తతశ్శాన్తోభవత్సుఖీ యఏవంయాగమకరోత్సయతిర్యజ్వనాంవరః ॥౮౧॥ ఏతదాభ్యన్తరశ్రౌతజ్ఞానయజ్ఞవిదుత్తమః। సంసారపాశబద్ధానాంపశూనాంహిపతిర్భవేత్ ॥౮౨॥ ప్రవృత్తిర్ద్వివిధాప్రోక్తామార్జారీచైవవానరీ।జ్ఞానాభ్యాసవతోమోక్తుర్మార్జారీభాక్తమేవచ ॥౮౩॥ నాపృష్టఃకస్యచిద్బ్రూయాన్నచాన్యాయేనప్రచ్ఛతః।జానన్నపిహిమేధావీజడవల్లోకమాచరేత్ ॥౮౪ సర్వేషామపిపాపానాంసంఘాతేసముపస్థితే । తారంద్వాదశసాహస్రమభ్యసేచ్ఛేదనంహితత్ ॥౮౫॥ యస్తుద్వాదశసాహస్రంప్రణవంజపతేన్వహం । తస్యద్వాదశభిర్మాసైఃపరంబ్రహ్మప్రకాశతే॥ * * *(౮౬

—*ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే నవమోఽధ్యాయః*—

విధిః*పునశ్చసంప్రవక్ష్యామియతీనాన్నియమన్తవ । శృణుష్వసావధానేనచేతసాపుత్రనారద ॥౧॥ యోభవేత్పూర్వసన్న్యాసీతుల్యోవైధర్మతోయది । తస్మైప్రణామఃకర్తవ్యోనేతరాయకదాచన ॥౨॥ ప్రమాదినోబహిశ్చిత్తాఃపిశునాఃకలహోత్సుకాః । సన్న్యాసినోపిదృశ్యన్తే వేదసన్దూషితాశయాః। ॥౩॥ నామాదిభ్యఃపరేభూమ్నిస్వారాజ్యేచేత్స్థితోద్వయే । ప్రణమేత్తన్తదాత్మజ్ఞోనకార్యంకర్మణాతదా ॥౪॥ ఈశ్వరోజీవలోకాయ ప్రవిష్టోభగవానితి। ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమావాశ్వచణ్డాలగోఖరం ॥౫॥ కుటీచకాదిభిఃపఞ్చ యతిభిర్వన్దితోపిసః । అవధూతో నమేదన్యాన్విదుషోమనసాసదా ।౬। వనస్థాన్గృహిణోబ్రహ్మచారిణఃక్షత్రియానపి । వైశ్యాంశ్శూద్రానపిప్రాజ్ఞాన్ప్రణమేత్పూర్వముత్సుకాన్ ॥౭। ఉత్తమాశ్రమవత్త్వేనకాయేనవచసాపిచ। వన్దితోప్యవధూతోన్యైఃకర్మిత్వాన్నహిచేతసా ॥౮॥ ఆన్తరజ్ఞానహీనత్వాద్బాహ్యకర్మైకవత్వతః । సర్వైఃపూజ్యోప్యపూజ్యోయమవధూతస్సవేదిభిః ।౯॥ ఆశ్రమక్రమమాశ్రిత్యసర్వోత్కృష్టాశ్రమేవసన్। కథంసకర్మసన్న్యాసీవిద్వద్భిర్వన్ద్యతాంవ్రజేత్ ।౧౦। నైతేనకర్మణాంజ్ఞానాదాధిక్యంలుప్యతేసుత । జ్ఞానినఃకర్మహీనస్య ప్రభ్రష్టస్యావ ధారణాత్ ।౧౧। సద్యోముక్తేరభావేపి జ్ఞానహీనస్యకర్మిణః । క్రమమోక్షస్యసంసిద్ధేఃకర్మిశ్రేష్ఠతమోమతః।౧౨। యదిస్యాత్కర్మసన్న్యాసీ పశ్చాద్వైరాగ్యసంయుతః। అథమాశ్రమిణాంవాపితతఃప్రాజ్ఞంగురుంవ్రజేత్ ॥౧౩॥ సన్న్యాసినాంహిధర్మాస్తేసుప్రసిద్ధాశ్శమాదయః । తస్మాత్తేషాన్నకర్మాస్తీత్యేవంశంక్యంత్వయానచ ॥౧౪। షణ్ణాఞ్చకర్మవత్త్వస్యయతీనాంశాస్త్రవర్త్మనా। ప్రతిపాదితపూర్వత్వాదసాంకర్యేణనారద ॥౧౫। యోవైవివిదిషుర్లోకేతస్యస్యాదాశ్రమక్రమః । విదుషస్త్వేకఏవస్యాత్సన్న్యాసఇతిచేన్నహి ॥౧౬॥ విదుషోజ్ఞానవైరాగ్యతారతమ్యేపిసక్రమః।నియమ్యతేశ్రుతిస్మృత్యోస్తస్మాన్నక్రమవర్జనం ॥౧౭॥ అవధూతాశ్రమేప్రాప్తేజ్ఞానవైరాగ్యపూర్వకం । ప్రాపణీయన్నకిఞ్చిత్స్యాదితి శంక్యఞ్చనత్వయా ॥౧౮॥ పురాహిజ్ఞానవైరాగ్యసంపన్నోప్యత్ర్యాశ్రమీ । అవధూతఇదంప్రాహజీవన్ముక్తోపికశ్చన ॥౧౯॥అవధూతః॥ జగత్తావదిదంనాహంసవృక్షతృణపర్వతం। యద్బాహ్యంజడమత్యన్తం తత్స్యాంకథమహంవిభుః ॥౨౦। పఞ్చభూతాత్మకోమాంసరక్తాస్థ్యాదిమయోజడః। కాలేనాల్పేనవిలయీదేహోనాహమచేతనః ।౨౧ । జడయాకర్ణశష్కుల్యాకల్ప్యమానక్షణస్థయా।శూన్యాకృతిశ్శూన్యభవశ్శబ్దోనాహమచేతనః ।౨౨। త్వచాక్షణవినాశిన్యాప్రాప్యో

ప్రాప్యోయమన్యథా। చిత్ప్రసాదోపలబ్ధాత్మా స్పర్శోనాహమచేతనః ।౨౩। లబ్ధాత్మా జిహ్వయా తుచ్ఛో లోలయా లోల సక్తయా । స్వల్పస్పన్దో ద్రవ్యనిష్ఠో రసోనాహమచేతనః ।౨౪। దృశ్యదర్శనయోర్లీనం క్షయిక్షణవినాశినోః । కేవలే ద్రష్టరి క్షీణరూపన్నాహమచేతనః ।౨౫। నాసయా గన్ధజడయా క్షయిణ్యా పరికల్పితః । పేలవో నియతాకారో గన్ధో నాహమచేతనః ।౨౬। నిర్మమో మననశ్శాన్తో గతపఞ్చేన్ద్రియభ్రమః । శుద్ధచేతన ఏవాహం కలాకలనవర్జితః ।౨౭। చైత్యవర్జితచిన్మాత్రమహమేషోవభాసకః । సబాహ్యాభ్యన్తరవ్యాపీ నిష్కలోహం నిరఞ్జనః ।౨౮। నిర్వికల్పచిదాభాస ఏక ఆత్మాస్మి సర్వగః । ప్రజ్ఞానఘనరూపోహం సర్వాత్మాస్మి నిరామయః ॥౨౯॥ మయైవాచేతనా ఏతే సర్వే ఘటపటాదయః। సూర్యాన్తా అవభాస్యన్తే దీపేనేవాత్మతేజసా ।౩౦। మయైవైతాః స్ఫురన్తీహ విచిత్రేన్ద్రియవృత్తయః । తేజసాన్తః ప్రకాశేన యథాగ్నికణపఙ్క్తయః ।౩౧। అనన్తానన్దసంభోగా పరోపశమశాలినీ । శుద్ధేయఞ్చిన్మయీ దృష్టిర్జయత్యఖిలదృష్టిషు ।౩౨। సర్వభావాన్తరస్థాయ చైత్యముక్తచిదాత్మనే। ప్రత్యక్చైతన్యరూపాయ మహ్యమేవ నమో నమః ।౩౩। విచిత్రాశ్శక్తయస్స్వచ్ఛసమయా నిర్వికారయా । చితా క్రియన్తే సమయా కలాకలనముక్తయా ।౩౪। కాలత్రయముపేక్షిత్ర్యా హీనాయాశ్చైత్యబన్ధనైః। చితశ్చైత్యముపేక్షిత్ర్యాస్సమతైవావశిష్యతే ।౩౫। సాహి వాచామగమ్యత్వాదసత్తామివ శాశ్వతీం । నైరాత్మ్యసిద్ధాన్తదశాముపయాతేవ శిష్యతే ।౩౬। ఈహానీహామయైరన్తర్యా చిదావలితా మలైః । సా చిన్నోత్పతితుం శక్తా పాశబద్ధేవ పక్షిణీ ।౩౭। ఇచ్ఛాద్వేషసముత్థేన ద్వన్ద్వమోహేన జన్తవః । ధరావివరమగ్నానాం కీటానాం సమతాం గతాః ॥౩౮॥ ఆత్మనేస్తు నమో మహ్యమవిచ్ఛిన్న చిదాత్మనే । పరామృష్టోస్మి లబ్ధోస్మి ప్రోదితోస్మ్యచిరాదహం ।౩౯। ఉద్ధృతోస్మి వికల్పేభ్యో యోస్మి సోస్మి నమోస్తు తే । తుభ్యమ్మహ్యమనన్తాయ మహ్యన్తుభ్యఞ్చిదాత్మనే ।౪౦। నమస్తుభ్యం పరేశాయ నమో మహ్యం పరాయచ । తిష్ఠన్నపి హి నాసీనో గచ్ఛన్నపి న గచ్ఛతి।౪౧। శాన్తోపి వ్యవహారస్థః కుర్వన్నపి న లిప్యతే। సులభశ్చాయమత్యన్తం సుజ్ఞేయశ్చాప్తబన్ధువత్ ॥౪౨॥ శరీరపద్మకుహరే సర్వేషామేవ షట్పదః। నష్టరూపా న శోభన్తే కామాదిరిపవో మయి ॥౪౩। న మే భోగస్థితౌ వాఞ్ఛా న మే భోగవిసర్జనే। యదాయాతి తదాయాతు యత్ప్రయాతి ప్రయాతు తత్ ।౪౪॥ మనసా మనసిచ్ఛిన్నే నిరహంకారతాం గతే భావేన గళితే భావే స్వస్థస్తిష్ఠామి కేవలః ।౪౫। నిర్భావన్నిరహంకారన్నిర్మనస్కమనీహితం । కేవలాస్పన్దశుద్ధాత్మన్యేవ తిష్ఠతి మేరిపుః ॥౪౬। తృష్ణారజ్జుగణఞ్ఛిత్త్వా మచ్ఛరీరకపఞ్జరాత్ । నజానే క్వగతోడ్డీయ నిరహంకారపక్షిణీ ॥౪౭॥ యస్యనాహంకృతో భావో బుద్ధిర్యస్య న లిప్యతే। యస్సమస్సర్వభూతేషు జీవితన్తస్య శోభతే ।౪౮। యోన్తశ్శీతళయా బుద్ధ్యా రాగద్వేషవిముక్తయా । సాక్షివత్పశ్యతీదం హి జీవితన్తస్య శోభతే ।౪౯। యేన సమ్యక్పరిజ్ఞాయ హేయోపాదేయముజ్ఝితా । చిత్తస్యాన్తేర్పితఞ్చిత్తం జీవితన్తస్య శోభతే ।౫౦। గ్రాహ్యగ్రాహకసంబన్ధే క్షీణే శాన్తిరుదేత్యలం। స్థితిమభ్యాగతా శాన్తిర్మోక్షనామాభిధీయతే ।౫౧॥ భ్రష్టబీజోపమా భూయో జన్మాంకురవివర్జితా । హృది జీవద్విముక్తానాం శుద్ధా భవతి వాసనా ।౫౨। పావనీ పరమోదారా శుద్ధసత్త్వానుపాతినీ । ఆత్మధ్యానమయీ నిత్యా సుషుప్తిస్థేవ తిష్ఠతి।౫౩। చేతనం చిత్తరత్నం హి ప్రత్యక్చేతసముచ్యతే ।నిర్మనస్కస్వభావత్వాన్న తత్ర కలనామలం॥౫౪ సా సత్యతా సా శివతా సావస్థా పారమాత్మికీ । సర్వజ్ఞతా సా సన్తృప్తిర్నను యత్ర మనః క్షతం ।౫౫। ప్రలపన్విసృజన్ గృహ్ణన్నున్మిషన్నిమిషన్నపి । నిరస్తమననానన్దస్సంవిన్మాత్రపరోస్మ్యహం।౫౬ ।మలం సంవేద్యముత్సృజ్య మలం నిర్మలయన్ పరం। ఆశాపాశానలఞ్ఛిత్త్వా సంవిన్మాత్రపరోస్మ్యహం ।౫౭। అశుభాశుభసంకల్పసంశాన్తోస్మి నిరామయః । నష్టేష్టానిష్టకలనస్సంవిన్మాత్రపరోస్మ్యహం ।౫౮। ఆత్మతాపరతే త్యక్త్వా నిర్విభాగో జగత్స్థితౌ వజ్రస్తంభవదాత్మానమవలంబ్య స్థిరోస్మ్యహం ।౫౯। నిష్కళాయాన్నిజానన్దస్వరూపాయాం సమన్తతః । నిర్మలాయాం స్థిరాశాయాం స్వసంవిత్తౌ స్థితోస్మ్యహం ॥౬౦॥ విధిః ॥ ఏవముక్త్వావధూతస్సస్వ

సుభూతిం స్వయంతతః । అప్రార్థయదిదం స్వస్య ప్రాపణీయంపదంసుత ॥ ౬౧ ॥ అవధూతః॥ ఈహితానీహిత్వై ర్ముక్తో హేయోపాదేయవర్జితః । కదా నస్తోషమేష్యామిస్వప్రకాశపదేస్థితః ॥౬౨॥ కదోపశాన్తమననోధరణీధరకన్దరే। సమేష్యామిశిలాసామ్యంనిర్వికల్పసమాధినా ॥ ౬౩ ॥ నిరంశధ్యానవిశ్రాన్తిమూకస్యమమమస్తకే, కదాతర్ణంకరిష్యన్తికులాయంవనపుత్రికాః ॥౬౪॥సంకల్పపాదపంతృష్ణాలతాశ్ఛిత్వామనోవనం । వితతాంభువమాసాద్యవిహరామియథాసుఖం॥౬౫॥పదన్తదనుయాతోస్మికేవలోస్మిజయామ్యహం । నిర్వాణోస్మినిరీహోస్మినిరంశోస్మినిరీప్సితః॥౬౬॥ నిర్ద్వంద్వోస్మినిరీశోస్మినిరాతంకోస్మినిర్భయః। స్వచ్ఛతోర్జితతాసక్తాహృద్యతాసత్యతాజ్ఞతా ॥౬౭॥ ఆనన్దితోపశమితాసదాప్రముదితాదితా।పూర్ణతోదారతాసత్యాకాన్తిసత్తాసదైకతా ॥౬౮॥ విధిః॥ఇత్యేవఞ్చిన్తయన్ భిక్షుస్స్వరూపస్థితిమఞ్జసా। నిర్వికల్పస్వరూపజ్ఞోనిర్వికల్పోబభూవహ ॥౬౯॥ అతోస్త్యేవావధూతస్యజ్ఞానినోయోగినోపివా।ప్రాపణీయంపదన్తస్మైవాశ్రమాచారసంగ్రహః ॥౭౦॥ తస్మైవిధీయమానత్వాత్సమాధేఃకేవలంయతో । నకర్మవిధిరస్తీతిమాశంకిష్ఠాఃకదాచన॥౭౧॥సమాధికర్మణీముఖ్యేసిద్ధాన్తపదసిద్ధయే । ఏకంముఖ్యంపరంగౌణమితితత్రననిర్ణయః॥౭౨॥ సమాధినావినాసిద్ధ్యేత్తన్నకేవలకర్మణా। కర్మణాచవినానైవకేవలేనసమాధినా ॥౭౩॥ ఆత్మజోత్పత్తయేలోకేకారణేపితరౌయథా। తయోరన్యతరాభావేనపుత్రోజాయతేక్వచిత్ ॥౭౪॥ సమాధికర్మణీజ్ఞేయేతథాసద్యోవిముక్తయే। తయోరేకంపరిత్యజ్యనమోక్షసుఖమశ్నుతే ॥౭౫॥ జాగరూకోభవేన్నిత్యంస్వాశ్రమోక్తేషుకర్మసు। కర్మత్యాగీమహావిద్వానపిసత్యంపతేదధః ॥౭౬॥ జాతరూపధరత్వఞ్చసదాజగరవృత్తితాం। అన్యాంశ్చస్వాశ్రమాచారానవధూతోపరిత్యజన్ ॥౭౭॥ సమాధీన్నిర్వికల్పాదీనాచరంశ్చచతుర్విధాన్ । చతుర్విధస్వరూపేణసంపన్నస్స్యాన్నసంశయః ॥౭౮॥ అథదేహపరిత్యాగాదవాఙ్మనసగోచరం। సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తన్నిరూపంబ్రహ్మగచ్ఛతి॥౭౯॥ అతోవిరూపప్రాప్తిఃస్యాదుత్తమాశ్రమిణోపిచ। సమాధికర్మణీముఖ్యేహ్యవధూతస్యసమ్మతే ॥౮౦ ॥ అథవాకర్మముఖ్యంస్యాత్సమాధిర్గౌణఏవచ। సహిశ్రేష్ఠతమఃకర్మీనిశ్చితః పుత్రనారద ॥౮౧॥ జీవద్విముక్తస్యసమాధ్యభావేపాపిర్బహుదుఃఖన్నతుజన్మసిద్ధిః। స్వకర్మహానాత్తుబహూనిజన్మాన్యామజ్జనంహన్తచరౌరవాదౌ * * * ॥౮౨॥

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదేదశమోధ్యాయః *—

॥నారదః॥ భగవన్నవధూతస్యకర్మిణోపియతేస్త్వయా। సర్వవర్ణేషుభిక్షోక్తేత్యత్రసంశయితేమయా ॥౧॥ వర్ణాశ్రమవ్యవస్థాహికర్మిణాంప్రవీక్ష్యతే।అతివర్ణాశ్రమీప్రోక్తఃబ్రహ్మాత్మైకత్వబోధవాన్ ॥౨॥ ఉత్తమాశ్రమమాత్రేణయతేశ్చాజ్ఞానితుల్యతా । కిమర్థంతస్యభగవన్జ్ఞానాభ్యాసోవిధీయతే ॥౩॥ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానినోజీవన్ముక్తస్యాప్యాశ్రమాదికం। ఆదేహపాతాద్భవతాస్ఫుటమేవావధారితం ॥౪॥ ఏవంసతికథంకర్మీసర్వాన్నంభోక్తుమర్హతి । సర్వాన్నవిధినానేనస్వేచ్ఛాచారఃప్రసజ్యతే ॥౫॥ పాణిపాత్ర్యమేతువిహితం సర్వేషామవిశేషతః। సర్వాన్నంబ్రహ్మవిజ్ఞానేనిర్విశంకంయథాగురో ॥౬॥ నచాజగరవృత్తిస్స్యాదవధూతస్యసంఘటేత్ । జ్ఞానాభ్యాసాధికారీసనిశ్చేష్టోత్ర కథంభవేత్ ॥౭॥ నిష్కలేసర్వతేశాన్తేపరిపూర్ణేచిదాత్మని। సమాధినావిలీనోహి నిశ్చేష్టస్స్యాద్యథోత్తమః ॥౮॥ మూర్ఛాయామ్మరణేసుప్తావపినిశ్చేష్టతాంజనః। సర్వోపియాతిభువనేతదుదాహరణన్నహి ॥౯॥ యద్వాస్యరన్ధ్రినిక్షిప్తంగృహ్ణీయుర్మూర్ఛితాదయః। అన్నాదికంజలంవాథతదుదాహరణంభవేత్ ॥౧౦॥ నతుకశ్చిద్బలాన్నీతమశ్నన్తఃప్రవిశేత్క్వచిత్। తస్మాదాజగరీవృత్తిరవధూతస్యనోచితా ॥౧౧॥ ఇత్యేతంసంశయంస్వామిన్మమవిచ్ఛిద్యసద్గురో। ముక్త్యానందప్రదాతాకస్త్వదన్యోవక్తుమర్హసి ॥౧౨॥ విధిః॥ అవధూతస్యపక్షస్యయతిశ్రేష్ఠస్యకర్మిణః । సార్వవర్ణికభైక్షస్యవిధిరస్త్యేవనారద ॥౧౩॥ నతేనపీడావర్ణాదివ్యవస్థాయాభవేత్క్వచిత్। భక్ష్యాభక్ష్యవిభాగస్యతదన్యత్రాన్వితత్వతః ॥౧౪॥ నచస్వేచ్ఛావిహారస్యాప్యవకాశఃకథఞ్చన। ఐహికాముష్మికాశేషభోగహేతువివర్జనాత్ ॥౧౫॥

అజ్యం రక్తమివేత్యాదివిధానేషు యతేరిహ। మేదోవృద్ధివిహీనస్య కుతస్స్వైరవిహారితా ॥౧౬॥ సర్వాన్నానుమతిశ్చై
షా ప్రాణాపన్నావధూతయోః। కేవలన్నతు కుత్రాపి బ్రహ్మాత్మజ్ఞానినాం శ్రుతా ॥౧౭॥ అర్థవాదోహి సర్వత్ర శూద్రీయ
తేజ్ఞానినామపి। నవిధిర్న నిషేధశ్చేత్యేవంజాతీయకం వచః ॥౧౮॥ గృహిణామపి కేషాఞ్చిత్కర్మిణాం శ్రుతివాక్యతః। వి
ధిర్నిషిద్ధసేవాయాస్స్యాత్ప్రియణ్యాదికే శ్రుతః ॥౧౯॥ నిషిద్ధాం సేవమానస్య సుధామపి నతస్య హి। ప్రత్యవాయోస్తి
సాంకర్యం వర్ణాదేరపి నాగతం ॥౨౦॥ విశేషవిధినా బాధస్సామాన్యస్య హి సమ్మతః। కామకారపరత్వేన నిషిద్ధశ్చ విధీ
యతే ॥౨౧॥ నైవ మత్రావధూతస్య కామకారవిధిర్మతః। నిష్కామకర్మయోగేన శుద్ధాన్తఃకరణత్వతః ॥౨౨॥ సా
ర్వవర్ణికభైక్ష్యేణ నిషిద్ధాచరణేన వా। నాతివర్ణాశ్రమిత్వం స్యాన్న చ వర్ణాదివిచ్యుతిః ॥౨౩॥ వర్ణాశ్రమిత్వశ్రవణాదవధూ
తస్య శుద్ధితః। దీక్షితస్య చ తద్వద్ధి సుత్రామణ్యాం ప్రకీర్తితే ॥౨౪॥ యస్తు బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానయోగిశ్రేష్ఠః పురోదితః। సోతి
వర్ణాశ్రమి ప్రోక్తో నావధూతస్స్వయం తథా ॥౨౫॥ యశ్చోత్తమాశ్రమారూఢో భోగవాఞ్ఛావశాత్పునః। అవర్తతే స
వర్ణాదిప్రచ్యుతో నత్వయం తథా ॥౨౬॥ అస్య పాత్రత్వమాత్రాంశే గ్రాహ్యస్సాజగరోపమా। నతు నిశ్చేష్టతాంశేపి ప్ర
కృతస్య యతేస్స్మృత ॥౨౭॥ ఉపమా స్యాద్భవేత్తస్య ద్వయోరప్యంశయోస్తదా। యదావధూతో వై దేహీ ముక్తిం ప్రా
ప్యవపుస్త్యజేత్ ॥౨౮॥ శిలాదివదచాఞ్చల్యం విదేహస్యేతరత్ర తు। కదాపి ప్రభవేజ్జీవన్ముక్తే యతిపదేపి వా ॥౨౯॥ గ
చ్ఛతస్తిష్ఠతో వాస్య ముఖపాత్రేణ భుఞ్జతః। సర్వవర్ణేషు భైక్షాన్నం వృత్తిరాజగరీ భవేత్ ॥౩౦॥ విద్వాన్వివిదిషుర్వా
ప్రవైరాగ్యాత్సన్న్యసేద్యది। విదేహముక్తిపర్యన్తం యతిధర్మం సమాచరేత్ ॥౩౧॥ ఉత్తమాశ్రమమాశ్రిత్య నీచాశ్ర
మమాశ్రయేత్। యథారోహవిధిస్తద్వదవరోహనిషేధతః ॥౩౨॥ ఉత్తమాశ్రమమాశ్రిత్య యో నీచాశ్రమమాశ్ర
యేత్। తమారూఢచ్యుతం విద్ధి నిత్యం వైవస్వతాలయం ॥౩౩॥ స్వస్వశక్త్యనురోధేన సుఖాద్వసితుమాదరాత్। శ్రుత్యా
హ్యభిహితస్సోయం సన్న్యాసష్షడ్విధో మునే ॥౩౪॥ ఏవం సతి కుతస్స్వీయామజ్ఞాత్వా శక్తిముత్తమాం। ప్రాప్యాశ్రమం పు
నర్మూఢో నిర్లజ్జం హా నివర్తతే ॥౩౫॥ ఆశ్రమేణావరోహేపి నజ్ఞానేనేతి మన్యతే। సహి మూఢతమో లోకవఞ్చకో నర
కం వ్రజేత్ ॥౩౬॥ వఞ్చకిస్య సమర్థత్వమ్మూఢా ఏవ వదన్తి తు। నసమర్థా మహాత్మానో యేషామస్త్యార్జవాదికం ॥౩౭॥
స్వాశ్రమప్రచ్యుతమ్మూర్ఖం సన్న్యాసిత్వధియా జనాః। ప్రణమన్తి తపవాత్రమూఢా ఇతి వినిశ్చయః ॥౩౮॥ ఆశ్రమాదుత్త
మాల్లోకే యదా ప్రచ్యవతే నరః। తదోత్పన్నశ్చ వైరాగ్యం స్వతః ప్రచ్యవతే ధ్రువం ॥౩౯॥ అచ్యుతాత్ప్రచ్యుతశ్చా
యం సచ్చిదానన్దలక్షణాత్। ఉచ్యతే పాపినాం శ్రేష్ఠః పచ్యతే రౌరవాదిషు ॥౪౦॥ చ్యుతయోరిహ వైరాగ్యాశ్రమయో
ర్బోధవిచ్యుతిః। యానయారఫలం జానేత స్యైవ నరకం వినా ॥౪౧॥ నచ జ్ఞానం వినా శుష్కవైరాగ్యేణాశ్రమేణ వా। సి
ద్ధ్యేత్పూర్ణఫలం సద్యః కస్యాపి చ తపోధన ॥౪౨॥ తస్మాద్జ్ఞానఞ్చ వైరాగ్యం పురస్కృత్యైవ పుష్కలం। కఠినాచారసంప
న్నముత్తమాశ్రమమాశ్రయేత్ ॥౪౩॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తముదాహృతం। ఆశ్రమప్రచ్యుతేస్నైవ
ప్రాయశ్చిత్తం శ్రుతౌ స్మృతౌ ॥౪౪॥ నారదః॥ యథారోహవిధిస్తద్వదవరోహవిధిశ్శ్రితః। హ్యా వై వివిదిషుః
ప్రోక్తస్సన్న్యాసీ తత్ర దర్శనాత్ ॥౪౫॥ అప్సు వస్త్రాదికం సర్వం భూస్స్వాహేతి విసృజ్య చ। జాతరూపధరో భూత్వా గ
త్వా శతపథం తతః ॥౪౬॥ తిష్ఠ తిష్ఠ మహాభాగేత్యాచార్యైశ్చ ద్విజోత్తమైః। నిరుధ్యమానో దణ్డాదీన్ గృహ్ణీయాదితి దృ
శ్యతే ॥౪౭॥ జాతరూపధరత్వోక్త్యా పూర్వం స్యాదవధూతతా। ప్రాప్త్యైవ పశ్చాత్త్వస్యైవ కుటీచాదిర్విధీయతే ॥౪౮॥
దిగమ్బరోవధూతశ్చేత్సామ్బరశ్చ కుటీచకః। భవేత్తదా యతిర్భూత్వా గృహస్థోపి పునర్గృహీ ॥౪౯॥ జ్ఞానవైరాగ్యశ
క్త్యాన్యప్యనారూఢేస్తి నిశ్చయః। ఆశ్రమానుభవాదేవ సుఖం దుఃఖఞ్చ విన్దతే ॥౫౦॥ కటుతిక్తాదికం బుధ్యా దనాస్వా
దితవస్తుని। నచ శ్రవణమాత్రేణ జాయతే రసనిశ్చయః ॥౫౧॥ యది శ్రోత్రేన్ద్రియస్యాస్యాత్తత్ర చిద్విషయో రసః।
తదా తుర్యాశ్రమశ్రుత్యా దుఃఖం విద్యాత్సుఖఞ్చ వా ॥౫౨॥ తస్మాదుత్తమాశ్రమం గత్వా తద్ధర్మానాచరన్నరః। స్వీయశ
క్త్యనురోధేన వసేత్తత్రాథ రేవ వా ॥౫౩॥ విధిః॥ యత్రావివిదిషా పూర్వం శ్రుతిభిర్యత్సమీరితం। జాతరూపధరత్వేన నా
వధూతస్స తేనతు ॥౫౪॥ షణ్ణామప్యాశ్రమాణాన్తత్సామాన్యేన విధీయతే। శుక్లవస్త్రపరిత్యాగే కాషాయగ్రహ

ణస్మృతం ॥౫౫॥ ద్విజాచార్యాదిభిర్విద్వాననిరుద్ధస్స్వయం తదా। అగృహ్ణన్నపి దణ్డాదీన్ ప్రణవాది వివక్షితః ॥౫౬॥ నిష్ఫ్యాం దిగంబరో భూత్వా స్వయం కాలాన్తరే యది। గృహ్ణీయాచ్ఛుక్లవస్త్రాదీన్ కాషాయాదీన్ స నేతి వా ॥౫౭॥ తమారూఢచ్యుతం విద్ధి మహాపాతకినాం వరం। జ్ఞానవైరాగ్యరహితం జీవన్తన్నరకాప్తయే ॥౫౮॥ అగృహ్ణన్నపి హి తే కాలే కాషాయాదీని వా పుమాన్। గృహ్ణీయాత్ప్రతిషిద్ధం చేత్స హి మూఢతమో భువి ॥౫౯॥ అత్రైవం సతి గార్హస్థ్యం పునర్గృహ్ణన్యతిః కథం। సమర్థస్స్యాత్త్వికశ్శుద్ధ ఇతి శిష్టైశ్చ గణ్యతే ॥౬౦॥ తత్తదాశ్రమధర్మాంశ్చ దృష్ట్వానుభవపూర్వకం। ఉపర్యధో వా నివసేద్యథాశక్తీత్యసమ్మతం ॥౬౧॥ శాస్త్రశ్రవణమాత్రేణ మనసాలోచ్య బుద్ధిమాన్। స్వశక్త్యనుగుణే శ్రేష్ఠే నివసేదాశ్రమే వశీ ॥౬౨॥ తత్తద్ధర్మానుభూతేశ్చ యద్యపేక్షా భవత్తవ। పశ్యత్వన్యానుభూతిం స లోకే హ్యేవం హి దృశ్యతే ॥౬౩॥ ధనినాం సుఖమాలోక్య ప్రవర్తన్తే ధనార్జనే। ధనినాం దుఃఖమాలోక్య నివర్తన్తే చ కేచన ॥౬౪॥ ఆప్తోక్తిశ్రవణాద్వేత్తి కటుతిక్తాదికాన్రసాన్। స్వయం పీత్వైవ చేత్తత్ర నిశ్చయః పిబతాం విషం ॥౬౫॥ శ్రుతిర్మాతేవ లోకానాం సర్వేషాం హితకారిణీ। తత్తద్వర్ణాశ్రమాచారాన్ స్పష్టమాహ హి నారద ॥౬౬॥ శ్రుతౌ విశ్వాసహీనానాం క్వ గతిర్మూఢచేతసాం। అత ఆప్తతమాం సాధ్వీన్మాతరం విశ్వస శ్రుతిం ॥౬౭॥ తుర్యాశ్రమస్స ఏకోస్తి సర్వత్యాగైకలక్షణః। ఇతి కేవలముక్తశ్చేచ్ఛ్రుత్యా కోన్విహ సన్న్యసేత్ ॥౬౮॥ ఏకోపి షడ్విధః ప్రోక్తో హ్యశక్తేష్వనుకంపయా। కో వా వినా చ సన్న్యాసం వై దేహీ ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౬౯॥ కుటీచకక్రమారోహః కర్మసన్న్యాసినాం మతః। ఇతరేషాం త్రయాణాం తు యథాశక్తి విధీయతే ॥౭౦॥ అవధూతాశ్రమాశక్తో గృహీ జ్ఞానాద్విరాగవాన్। ద్వాభ్యాం వా యది సన్న్యాసమిచ్ఛేత్సోన్యం సమాశ్రయేత్ ॥౭౧॥ హంసం వా పరహంసం వా తురీయాతీతమేవ వా। ఆదావేవ యథాశక్తి గృహ్ణీయాత్తం క్రమం వినా ॥౭౨॥ యథోక్తం బ్రహ్మచర్యాచ్చ గృహీతాం వనితాం వినా। పారివ్రాజ్యం తథాశాస్త్రమతశ్చ క్రమవర్జనం ॥౭౩॥ యేన కేన ప్రకారేణ నారోహస్యాస్తి దూషణం। అవరోహస్తు సర్వత్ర దూష్యతే పాపకారణం ॥౭౪॥ కుటీచకాదిసంజ్ఞేషు షడ్విధేష్వాశ్రమేషు యః। యత్ర కుత్రాపి నివసేదచ్యుతస్సోచ్యుతో మతః ॥౭౫॥ మహాపాపాని కుర్వన్నప్యాశ్రమాత్ప్రచ్యుతిం వినా। యదా కదా వా ముచ్యేత ప్రచ్యుతో న కదాచన ॥౭౬॥ తస్మాద్వర్ణాశ్రమాచారాన్ ప్రవర్త్తో నరోత్తమః। ముచ్యేన్నా దేహపతనాజ్జ్ఞానీ వా యోగినాయకః ॥౭౭॥ ఇత్యేతం సర్వవేదేషు శ్లాఘ్యం ధర్మమనుత్తమం। మయోపదిష్టం సమ్యక్త్వమవధారయ నారద ॥౭౮॥ * * * * * * *

— ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ఏకాదశోధ్యాయః —

నారదః। భగవన్ బ్రూహి సన్న్యాసగ్రహణస్యోచితం వయః। కాలఞ్చ మే సిరాజీవ పంకజోద్భవ సద్గురో ॥౧॥ విధిః। సప్తత్యుపరి సన్న్యాసః కృతాదౌ హి యుగత్రయే। విహితస్తు కలౌ పఞ్చచత్వారింశద్వయః పరం ॥౨॥ అష్టమే హ్యుపనీతస్య తతో ద్వాదశవత్సరైః। గురౌ వాసస్తతః పఞ్చవింశత్యబ్దైర్గృహాశ్రమే ॥౩॥ పఞ్చవింశతిపర్యన్తం తతోపి చ వనాశ్రమే। తతస్సన్న్యాస ఉచితః కృతాదౌ హి యుగత్రయే ॥౪॥ వానప్రస్థాశ్రమస్యైవ ప్రతిషేధాత్కలౌ యుగే। పఞ్చవింశతిలోపో భూద్వయోర్హ్రాసాత్స యుజ్యతే ॥౫॥ కృతే హి పురుషస్యోక్తం వయశ్శతచతుష్టయం। పాదశో హ్రసతేన్యేషు తత్తుర్యే జీర్యతే శ్రుతం ॥౬॥ జరయా హన్యమానస్య తురీయే సప్తతేః పరం। సన్న్యాసః కఠినాచారః కథం సాధ్యో నిమిత్తకః ॥౭॥ నిషేధో మోక్షభూమిత్వాత్సన్న్యాసస్య న యుజ్యతే। నిషేధో భోగభూమిత్వాద్గార్హస్థ్యస్య న యుజ్యతే ॥౮॥ వేదాధీత్యాదిహేతుత్వాద్బ్రహ్మచర్యస్య వై తథా। తస్మాద్వనాశ్రమస్యైవ నిషేధ ఉపపద్యతే ॥౯॥ తపోభిర్జాయమానా తు చిత్తశుద్ధిస్తదన్యకే। భవేదేవన్న వై దేహీ ముక్తిస్తుర్యాశ్రమాద్వినా ॥౧౦॥ సన్న్యాసస్య నిషేధశ్చ స్మర్యతే హి కలావితి। మాశంకిష్ఠాః స్మృతిస్సా తు తుర్యాతీతావధూతయోః ॥౧౧॥ సార్వవర్ణికభైక్షస్య నిషేధస్మరణాత్తయోః। తద్విధానాచ్చ సన్న్యాసచతుష్టయవిధిః కలౌ ॥౧౨॥ జాతరూపధరత్వాదేర్దుస్సాధ్యత్వేన వర్జనాత్। సర్వాభి

తూనిషేధోక్తిస్తథాతౌనాశ్రమాముతౌ ॥౧౩॥ దుస్సాధ్యత్వేన నిషేధేసతయోర్విధిః । సప్తతేః పరమప్యా స్తాంకరితా నాశ్రమవర్జనాత్ ॥౧౪॥ ఇతిచేజ్జరయాక్రాన్తో మన్యతేఖలుసర్షపం । మహామేరువదేతస్య కథం సన్న్యాసవాగపి ॥౧౫॥ యువేతరపరస్సస్యాత్ప్రతిషేధో ద్వయోరితి । నశంక్యస్తద్ధి దుస్సాధ్యం యూనోప్యంబరవర్జనం ॥౧౬॥ పుంసో యావనచేష్టా హి షష్టిసంవత్సరావధి। ప్రాయేణ సహవర్తేత తస్మాద్యూనోపినోచితా ॥౧౭॥ యూనస్సన్న్యాసినః పశ్చాజ్జరాక్రాన్తశరీరిణః । కుటీచస్యాపి భారస్స్యాత్ స్వాచారఇతిచేచ్ఛృణు ॥ ౧౮ ॥ కుటీచకాది ధర్మాణామభ్యాసాత్సహజత్వతః । జరస్యస్యాపినాచారో నిజో భారాయతే యతేః ॥౧౯॥ యద్యదభ్యస్యతే పూర్వం పశ్చాత్తత్తన్నృణాంఖలు । సహజంభవతి స్వల్పాయాసాయాపి తు నక్వచిత్ ॥౨౦॥ అనిమిత్తే హి సన్న్యాసే షడ్విధే పి జరాయుతః నాధికారీభవేత్క్వాపి ససిమిత్తం వినా యుగే ॥౨౧॥ ద్వయోరప్యధికారీతు ససిమిత్తానిమిత్తయోః । యువా కుటీచకాదీనాం చతుర్ణాం కేవలం కలౌ ॥౨౨॥ యూనోపితద్ధి దుస్సాధ్యం తుర్యాశ్రమచతుష్టయం। తుర్యాశ్రమద్వయస్త్వస్య చ సాధ్యం సర్వదా సదా ॥౨౩॥ అసాధ్యశ్చ సుసాధ్యశ్చ నాభ్యసేత్ప్రథమం నరః । ద్వయోరభ్యాసవైయర్థ్య ప్రసంగాత్సూక్ష్మదర్శనే ॥౨౪॥ అతో దుస్సాధ్యమేవైతత్తుర్యాశ్రమచతుష్టయం । యువాభ్యాసస్యసాఫల్యసంసిద్ధ్యై సోభ్యసేత్సుధీః ॥౨౫॥ యూనోధికారస్త్రీలౌల్యాన్నస్యాదీశనవై మునే । శంక్షాసస్వంస్త్రియాస్తద్ధిసులభం దోషదర్శనే ॥౨౬॥ శాన్తా ఇవాభిప్రేతాస్తే కామక్రోధాదయః పురా సన్న్యాసానన్తరం ప్రాదుర్భవేయుః కలివైభవాత్ ॥౨౭॥ సన్న్యాసఏవహేతుస్స్యాత్సర్వేషాం బన్ధమోక్షయోః । బన్ధాయాచారరహితో మోక్షాయాచారసంయుతః ॥౨౮॥ తస్మాన్మోక్షార్థిభిర్నిత్యం స్వాచారసహితః పరః। అమృతేస్స్వమనుష్ఠేయ స్స్వావధానేన చేతసా ॥౨౯॥ సర్వే వర్ణాశ్రమాచారా దేహస్యైవతు నాత్మనః। ఇతి స్వేచ్ఛాప్రవృత్తో యస్సోభిశప్తవర్ణాశ్రమీహతః ॥౩౦॥ ఇన్ద్రియాణాం స్వభావోయం విషయేష్వేవ విభ్రమః। కిమేతేనాత్మనశ్చేతి భ్రష్టవర్ణాశ్రమీహతః ॥౩౧॥ కామాదయశ్చిత్తధర్మా నాత్మనస్సాక్షిణస్త్వితి ధ్యాయతిర్విషయాసక్తో భ్రష్టవర్ణాశ్రమీహతః ॥౩౨॥ కోబన్ధుః కోన్వబన్ధుస్స్యాత్సర్వ బ్రహ్మేతి యో యతిః। ఆర్జయేద్ద్రవిణం బన్ధోర్భ్రష్టవర్ణాశ్రమీహతః ॥౩౩॥ శిబికారోహణం విత్తగ్రహణం బన్ధుపోషణం । కుర్వంశ్చ దానమాతిథ్యం యతిస్స్యాత్పాపపాతకీ ॥౩౪॥ రథాదిచతురంగాఢ్యం విత్తార్జనధురన్ధరం । యతిం బహిర్ముఖం దృష్ట్వా సచేలస్నానమాచరేత్ ॥౩౫॥ శాన్తిదాన్త్యాదిరహితం కామక్రోధాదిసంయుతం । యతిం పాతకినం దృష్ట్వా కుర్యాత్సూర్యావలోకనం ॥౩౬॥ వ్యవహారైకసంసక్తం జ్ఞానయోగబహిష్కృతం। యతిం క్రుద్ధతమం దృష్ట్వా శివస్మరణమాచరేత్ ౩౭॥ గోభూమిసేవకైర్యుక్తం కోశసంరక్షణోత్సుకం। యతిం స్వార్థతమం దృష్ట్వా కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥౩౮॥ శాస్త్రతన్త్రైర్వినాసక్తో యోనిత్యాన్యగదయార్థవాక్। యతేస్తుతస్య సాంకర్యమనుమేయం విపశ్చితా ॥౩౯॥ యః కలేస్త్వాష్ట్ర్యమాలోచ్య జ్ఞానకాణ్డేపికర్మణాం। ప్రాబల్యం ప్రవదేత్సోయం యతిరేవోత్తమోత్తమః ॥౪౦॥ యశ్చస్వయం పరాత్మైక్యవిజ్ఞానీ యోగనానపి। ఆచరేత్స్వాశ్రమాచారాన్ సయతిర్హ్యుత్తమోత్తమః ॥౪౧॥ కిమత్ర బహునోక్తేన శాస్త్రోక్తాచారవాన్యతిః। కలౌ దుర్లభ ఏవస్యాద్యద్యేకోన్యహరిస్సహి ॥౪౨॥ గౌతమః॥ ఇతి శ్రుత్వా మునిశ్రేష్ఠో నారదస్స్వపితుర్ముఖాత్। సర్వసన్న్యాసధర్మజ్ఞ ఇదం బ్రహ్మాణమస్తువత్ ॥౪౩॥ నారదః॥ సమస్తకల్యాణగుణాంబురాశయే సత్యాయసత్యాఖిలబోధదాయినే। సమస్తవేదాన్తరహస్యరూపిణే- నిత్యాయవాణీపతయే నమోనమః ॥౪౪ । యతీన్ద్రసంఘైః పరిపూజితాంఘ్రయే- సమస్తవర్ణాశ్రమధర్మవేదినే। కైవల్యముక్త్యేకపదాయివేధసే । సర్వామరేశాయ సదా నమోనమః ॥౪౫॥ ఇతిస్తుత్వాభ్యనుజ్ఞాతో నారదః పరమేష్ఠినా। భూలోకమాయయాస సర్వైస్సహ త్రైశ్వానకాదిభిః ॥౪౬॥

* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదే ద్వాదశోధ్యాయః *

* ౮౪। ౮౫। ౮౭। ౮౯। ౮౬। ౯౨। ౯౬। ౮౯। ౮౬। ౮౨। ౭౮। ౪౬। ఆహత్యశ్లోకాః। ౧౦౦౦ *

—*ప్రథమపాదే త్రయోదశాధ్యాయప్రారమ్భః*—

ఋషయః ॥ యో వేదగదితాశేషధర్మజ్ఞః కరుణానిధిః। తస్మై భగవతే తుభ్యం గౌతమాయ నమో నమః ॥౧॥
సద్గురో సర్వసారజ్ఞ త్వన్ముఖాబ్జాదశేషతః। శ్రుతాస్సన్న్యాసినాం ధర్మా అస్మాభిశ్శ్రద్ధయాన్వితైః ॥౨॥ వయం త్వత్కృ
పయానర్వే స్వస్వరూపవిదోఽప్యమీ। వైరాగ్యతారతమ్యేన భవామో వివిధాశయాః ॥౩॥ కేచిద్ధి బ్రహ్మచర్యేణ ప్రా
రబ్ధనయనేచ్ఛవః। గార్హస్థ్యే కేచ్ఛవః కేచిత్క్రమసన్న్యాసకాంక్షిణః ॥౪॥ కేచిచ్చైవ హి తథా సద్యః పారివ్రాజ్యైక
కాంక్షిణః। వైధుర్యేణైవ కేచిచ్చ ప్రారబ్ధక్షపణేచ్ఛవః ॥౫॥ ఏవం వివిధచిత్తేషు సన్న్యాసేతరకాంక్షిణాం। బహూనాం
విద్యమానత్వాదన్యధర్మాంశ్చ నో వద ॥౬॥ విదితస్వాశ్రమాచారా ఏవ వర్తామహే వయం। తథాపి జీవన్ముక్తత్వాద
ద్య శ్రీమత్ప్రసాదతః ॥౭॥ అయథాపూర్వచిత్తానామస్మాకం స్వాశ్రమస్థితౌ। బహుధా సంశయో జాతః కార్యాకా
ర్యేషు కర్మసు ॥౮॥ ప్రథమాశ్రమిణాం బ్రూహి ప్రథమం స్వాత్మయోగినాం। అన్తర్బహిశ్చానుష్ఠేయాన్ స్వధర్మాన్
సద్గురూత్తమ ॥౯॥ ఇత్యుక్తో గౌతమశ్శ్రీమాన్ సర్వజ్ఞశ్శిష్యవత్సలః। తానేవ వక్తుమారేభే పృష్టస్తైర్మహర్షిభిః ॥౧౦॥
గౌతమః॥ శృణుధ్వం బ్రాహ్మణాస్సర్వే విద్వాంసో బ్రహ్మచారిణః। ఆదేహపాతాద్యస్మాభిరనుష్ఠేయాన్వదామ్య
హం ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మచార్యుపకుర్వాణస్నాతకో నైష్ఠికాభిధః। ఏవఞ్చతుర్విధః ప్రోక్త ఏకోఽపి ప్రథమాశ్రమీ ॥౧౨॥
వృత్తిభేదేన భిన్నేష్వేష్వేకస్మిన్ ప్రథమాశ్రమే। గన్తుం గార్హస్థ్యమిచ్ఛన్తి త్రయో వై నైష్ఠికేతరే ॥౧౩॥ చతు
ర్ణామాశ్రమోక్తాని నిత్యకర్మాణి కేవలం। స్నానాదీన్యప్రమాదేన కర్తవ్యాని దినే దినే ॥౧౪॥ నైష్ఠికో యతితుల్యస్స్యా
ద్గార్హస్థ్యానవకాశతః। స్వాశ్రమాచారమాత్రేణ స్వనిష్ఠాధిక్యసంభవాత్ ॥౧౫॥ ఇతరేషాం త్రయాణాం తు గార్హస్థ్యే చి
త్తతాయతః। వివాహాదీచ్ఛయా చిత్తవిక్షేపో బహుధా భవేత్ ॥౧౬॥ తేనాత్మనిష్ఠాదార్ఢ్యం స్యాన్న కథఞ్చన యోగి
నాం। బ్రహ్మాభ్యాసావకాశః క్వ భవవిక్షిప్తచేతసాం ॥౧౭॥ కళత్రైకప్రధానో హి సర్వేషాం భవ ఉచ్యతే। కథం
కళత్రాలంభాత్ప్రాక్ స ఇత్యర్హన్న శంకితుం ॥౧౮॥ కళత్రాలంభహీనాస్తే కాయేనైవ తు కేవలం। మనసా లబ్ధకన్య
త్వాద్విజ్ఞేయా గృహిణాం సమాః ॥౧౯॥ కాయేన మనసా వాచా యస్య స్వప్నేఽపి జాయతే। న కళత్రగృహాస్థో యస్సై నై
ష్ఠికో వ్యాభవో మతః ॥౨౦॥ ఆదేహపాతాన్నియమస్సుదృఢస్స్వాశ్రమోచితః। యస్యైవైకాన్తనిష్ఠస్య స ధన్యో నైష్ఠి
కో మహాన్ ॥౨౧॥ యస్యైవ సులభా ముక్తిర్విదేహాఖ్యా భవేద్ధ్రువం। స నైష్ఠికస్సురైస్సర్వైః పూజ్యతే సర్వదా ద్వి
జాః ॥౨౨॥ యస్య స్వాశ్రమమాత్రేణ దృష్టదుఃఖం ప్రణశ్యతి। తస్య చేద్బ్రహ్మనిష్ఠా స్యాత్కిముపాస్యమతః పరం ॥౨౩॥
పారివ్రాజ్యవిధిర్నాయం బ్రహ్మనిష్ఠస్తు నైష్ఠికః। కదాపి బహుమన్యేత ఫలాధిక్యవివర్జనాత్ ॥౨౪॥ భోగేచ్ఛైవ హి
మర్త్యానాం స్వానుభూతివిరోధినీ। సా నైష్ఠికేన సన్త్యక్తా స్వానుభూతౌ త్వసంశయః ॥౨౫॥ నిశ్చైవ నష్టకామో హి నై
ష్ఠికాశ్రమమాశ్రయేత్। తస్యావశ్యమనస్కత్వే విషయవ్యాపృతిః కుతః ॥౨౬॥ న చాస్తి కర్మబాహుళ్యం బ్రహ్మాభ్యా
సాన్తరాయకృత్। సంభవిష్యతి వా తస్య నైష్ఠికస్య భయం కుతః ॥౨౭॥ స్వాశ్రమాచారమాత్రేణ ప్రత్యవాయవివర్జి
తః। నైష్ఠికో యోగినాం శ్రేష్ఠస్సర్వదా నన్దమశ్నుతే ॥౨౮॥ జితసంగో జితక్రోధో జితప్రాణో జితేన్ద్రియః।
నైష్ఠిక బ్రహ్మనిష్ఠోఽసౌ కేనవా త్వాభిభూయతే ॥౨౯॥ అధమాశ్రమనిష్ఠోఽపి నైష్ఠికో హ్యుత్తమాశ్రమీ।
యచ్చిత్తే భోగగన్ధస్యాప్యవకాశో న విద్యతే ॥ ౩౦ ॥ సన్న్యాసినోఽపి భోగేచ్ఛా పూర్వవాసనయా భవేత్।
నైష్ఠికస్య న సా పూర్వవాసనాయా అభావతః ॥ ౩౧ ॥ శుక్లయజ్ఞోపవీతస్య శుక్లకౌపీనవాససః। శు
క్లభస్మత్రిపుణ్డ్రస్య గాయత్రీమాత్రజాపినః ॥ ౩౨ ॥ విశుద్ధభైక్షభోక్తుశ్చ నిత్యస్వాధ్యాయశీలినః। గురు
సేవైకనిష్ఠస్య త్యక్తలౌకికకర్మణః ॥౩౩॥ సర్వదా శుద్ధదేహస్య కామకారప్రహాణతః। వాసనాత్రయహీనస్య

దుస్సంగాదివివర్జనాత్ ॥౩౪॥ భోగచిన్తావిహీనస్య కుటుంబావనవర్జనాత్ । నిద్రాలస్యాదిహీనస్య క్వాప్రసక్తిస్త
మోగుణే ॥౩౫॥ లోకేమాణవకఃపుష్టశ్చిన్తాహాన్యేతినిశ్చయః।స్వరూపపుష్టిమత్త్వేన దేహపుష్టిర్న నైష్ఠికే ॥౩౬॥ స్వా
శ్రమాచారసంపన్నం బ్రహ్మనిష్ఠఞ్చనైష్ఠికం। స్మృత్వాన్తకస్సమస్తైశ్చ బిభేతిస్వభటైస్సహ ॥ ౩౭ ॥ ఉజ్వలంతమ్మ
హాత్మానంబాహ్యాభ్యన్తరతేజసా।స్మృత్వాబిభేతికాలాగ్నిరపియంతస్యభీఃకుతః ॥౩౮॥ బ్రహ్మావిష్ణుమహేశానా అపి
యం పూజయన్త్యయం। కేనవాత్రనపూజ్యేతమనుష్యేణసురేణవా ॥౩౯॥ భిక్షామదత్వా యోభుఙ్క్తేగృహస్థోనైష్ఠి
కస్యవై।సకుటుంబంసయజ్వాపి రౌరవన్నరకంవ్రజేత్ ॥౪౦॥ ఆరూఢోనైష్ఠికంధర్మంయస్తుప్రచ్యవతేపునః। ప్రాయ
శ్చిత్తంనపశ్యామి యేనసబ్రహ్మహాభవేత్ ॥౪౧॥ పావననైష్ఠికంధర్మమారూఢస్యచ్యుతిఃకుతః।ఇతిశంక్యన్నమోహే
నపునఃప్రచ్యుతిసంభవాత్ ॥౪౨॥ అన్తర్విషయభోగేచ్ఛాగన్ధమాత్రాపిచేద్భవేత్। సాప్రవృద్ధాక్రమేణాధః పాతయే
న్నైష్ఠికంద్విజం। ౪౩॥ గార్హస్థ్యానుపపత్త్యాతమారోహన్త్యపి కేచన।అన్తర్నిగూఢకామాస్తేభవన్త్యేవతతశ్చ్యు
తాః ॥౪౪॥ కామాదయఃప్రవృద్ధాశ్చేన్నశామ్యేయుఃకదాచన। తాత్కాలికోపశాంతించనిగచ్ఛన్త్యేవభోగతః॥౪౫
కలిఃకాలస్స్మరశ్చైతేజితాఇవపురాభవన్। యేనైతంక్వనుముఞ్చేయుస్సమయాన్వేషణోన్ముఖాః॥ ౪౬॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వీ
శ్వరాణామప్యసూయామాత్మపూజయా॥ జనయన్పూర్వమేషస్యాత్తద్వారాగిపతనంవినా ॥ ౪౭॥ రాగినీరాగితా
న్నిత్యమాత్మనోభినయేద్యది। ఈర్వరాణామ్మహాన్ కోపస్తస్మికాకిన్నభవేద్ద్విజాః ॥౪౮॥ ఈశ్వరోనిర్మమేలోకేరాగి
ణాఞ్చవిరాగిణాం । ఆశ్రమంపృథగత్రస్యాత్కిన్దయాలుస్వవఞ్చకే ॥౪౯॥ విరక్తానాంహివాసాయ నిర్మితోనైష్ఠికా
శ్రమః। గృహ్ణీయాచ్చేత్సరాగస్తమితః కాన్యైశవఞ్చనా ॥౫౦॥ ఈశ్వరశ్చమహామాయ స్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్
కంవాధఃపాతయేల్లోకేవినాముంస్వాత్మవఞ్చకం ॥౫౧॥ తస్మాద్విషయరాగశ్చేత్తిలమాత్రోభవేద్యది। బ్రహ్మచారీ
వ్రజత్వారాద్గార్హస్థ్యంబ్రహ్మయోగ్యపి ॥౫౨॥ ప్రతిష్ఠాదీచ్ఛయానిష్ఠానైష్ఠికే యదికామయేత్ । అధఃపతన్నరోలో
కైర్నిన్దితోనరకంవ్రజేత్ ॥౫౩॥ విషయాబహవస్సన్తిమహామాయవినిర్మితాః । మధుమాంసకళఞ్జస్త్రీస్రక్చందన
ముఖాభువి ॥౫౪ ॥ ఏతేష్వేకంకదాచిద్వాప్రమాదాచ్చేన్నిషేవతే । సనైష్ఠికోబహిష్కార్యశ్చణ్డాలైరపిదూర
తః ॥౫౫॥ అభక్ష్యభక్షణేప్రాప్తేహ్యజ్ఞానాజ్జ్ఞానతోపివా।ప్రాయశ్చిత్తైర్విశుద్ధిస్స్యాత్త్రయాణాంబ్రహ్మచారిణాం॥౫౬॥
నైష్ఠికస్యాస్యతుప్రాప్తేతస్మిన్నజ్ఞానతోపివా। ప్రాయశ్చిత్తానినైవస్యుఃకారయన్తఃపతన్త్యధః ॥ ౫౭॥ లోకేకారయి
తారోహిప్రాయశ్చిత్తస్యగేహినః। వర్తన్తేబహవోవిత్తమోహాక్రాంతాశ్చదుర్భగాః ॥ ౫౮ ॥ తేమత్వా ధర్మశా
స్త్రఞ్చస్వాధీనం కారయన్త్యహో।ప్రాయశ్చిత్తానివర్ణాదిభ్రష్టానాన్ధనాశయా ॥౫౯॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానా
మ్మహతాంబహూనామపి।శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే ॥ ౬౦ ॥ నతువర్ణాశ్రమాచారభ్రంశస్యా
స్తికుత్రచిత్।ప్రాయశ్చిత్తవిధిస్తత్రాన్వేదికాపశదాస్విదుః ॥౬౧॥ చికిత్సావృక్ణదేహస్యకృతాచేత్సఫలాభవేత్।వి
చ్ఛిన్నశిరసఃకింవాఫలమస్తిచికిత్సయా ॥౬౨॥ ఊర్ధ్వశ్వాసోద్గమేవాపిదీయతామౌషధంభిషక్ । మరణానంతరంద
ద్యాద్యదిసోత్రహివఞ్చకః ॥౬౩॥ బ్రహ్మవిద్యామహిమ్నాతుప్రాయశ్చిత్తంవినైవచ। మధుమాంసాది తుల్యానాం
పాపన్నశ్యేన్నిషేవణాత్ ॥౬౪॥ నతుసాక్షాత్సురాపానేకాచిదప్యస్తినిర్హృతిః। నైష్ఠికస్యనచాజ్ఞానాత్సురాసం
గోప్రసక్తితః ॥౬౫॥ అభక్ష్యభక్షణేరాగోప్యగమ్యాగమనేరతిః। స్వప్నేవాయద్యభూత్పూర్వంవిరక్తస్యాపియో
గినః ॥౬౬॥ జన్మాంతరీయాగూఢాస్తిమయిదుర్వాసనేత్యథ।నైష్ఠికీంప్రతిగృహ్ణీయాన్నవృత్తింసతుబుద్ధిమాన్ ॥౬౭॥
పర్యాలోచ్యేన్ద్రియావస్థామ్మనోవస్థాఞ్చసంతతం। యఉత్తమాశ్రమంగచ్ఛేత్సఏవమతిమాన్నరః ॥ ౬౮ ॥ అనాలో
చ్యతుగచ్ఛేతయదికామాదిమాన్పుమాన్।పశ్యేదితస్తతోభ్రాన్తోబద్ధనూతనచోరవత్ ॥ ౬౯ ॥ అనాలోచ్యగతోహి

తుర్వర్తేసుమహత్తరః। సాంసారికంహిసర్వేషాం దేహినాందుఃఖముత్కటం ॥ ౭౦ ॥ కింకరోమిక్వగచ్ఛామికింగృహ్ణామిత్యజామికిం। ఇతిదుఃఖాసహిష్ణుర్హిమన్యతేజగతీతలే ॥౭౧॥ పిత్తత్వాత్ప్రతిమనాలోచ్యభవిష్యన్తీం నరాధమః భుఙ్క్తేతాలఫలం సద్యఃతుద్బాధాసహనాద్యథా ॥ ౭౨ ॥ తథాదుఃఖీనరోరాగీస్యాన్నర్హం శ్రేష్ఠమాశ్రమం స్వీకరోత్యేవవేగేనపతనాలోచనంవినా ॥౭౩॥ శ్రేష్ఠాశ్రమస్యస్వీకారోనిర్వేదాదేవసంభవేత్ । సరాగస్యసనిర్వేదోనిష్ఫలస్తుమునీశ్వరాః ॥౭౪॥ వైరాగ్యసహితోయస్తునిర్వేదోజాయతేహృది । సఉత్తమాశ్రమస్నీత్వాపురుషమ్మోచయేద్ధ్రువాత్ ॥౭౫॥ దుఃఖావిర్భావవేళాయాంనిర్వేదోజాయతేయథా । సుఖావిర్భావవేళాయాంతథాచేత్సవిరాగవాన్ ॥౭౬॥ వైరాగ్యహీనోనిర్వేదఃకస్యనోజాయతేభువి। తాదృశాత్కేనుస్ట్నిర్వేదాన్నపతత్యాశ్రమంవ్రజన్ ॥౭౭॥ తస్మాద్విరక్తస్సంసారేనిర్విణ్ణశ్చసదాసుధీః। ఉత్తమాశ్రమమారోహేత్స్వాధికారంవిచింతయన్ ॥౭౮॥ ఉత్తమాశ్రమమారుహ్యపునఃప్రచ్యవనాదియం। అధమాశ్రమనిష్ఠాస్స్యాన్మునీంద్రా ఉత్తమోత్తమా ॥౭౯॥ యేవైమరణమిచ్ఛన్తితఏవబ్రహ్మచారిణః। స్వీకుర్వంత్వద్యతాంవృత్తింనైష్ఠికీంధైర్యశాలినః ॥౮౦-దేహాభిమానగన్ధోవాయద్యస్తిద్విజసత్తమాః। గార్హస్థ్యమేవతేయాంతుమోక్షహానిర్నకాచన ॥౮౧॥ అనాత్మబోధాః ప్రథమాశ్రమాఅపి।ప్రాప్తాగృహంమోక్షసుఖాప్తసాధనైః। జీవద్విముక్తాఃకిముతేహసంస్థితా। వ్రజంతునిశ్శంకమితోగృహంద్విజాః* * * * * * * * * * ౮౨

—* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే త్రయోదశోధ్యాయః *—

గౌతమః అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిగృహస్థానాంస్వయోగినాం। అనుష్ఠేయాన్స్వధర్మాన్స్వాశ్శృణుధ్వమ్మునిపుంగవాః ॥౧॥ వార్తాకోఘోరసన్న్యాసీయాయావరఇతిత్రయః। శాలీనశ్శ్రోత్రియశ్చాన్యోప్యనూచానఇతిత్రయః ॥ ౨॥ ఏతేషడపిసంప్రోక్తాగృహిణోవృత్తిభేదతః। మన్తవ్యాబ్రహ్మచారిభ్యశ్శ్రేష్ఠాస్స్వాశ్రమనిష్ఠయా ॥౩॥ సంస్కారాస్తుసమాఏతేచత్వారింశదుదాహృతాః। గర్భాధానంపుంసవనంసీమంతోన్నయనంతతః ॥౪॥ జాతకర్మతతోనామ కరణాన్నాశనేతతః। చౌళోపనయనేవేదవ్రతస్నానచతుష్టయం ॥౫॥ సధర్మచారిణీయోగఃపఞ్చయజ్ఞాస్తతఃపరం। అష్టకాపార్వణశ్రాద్ధంపాకయజ్ఞాశ్చసప్తతే ॥౬॥ పునస్సప్తహవిర్యజ్ఞాస్సోమసంస్థాశ్చసప్తతాః । ఏతైర్యేసంస్కృతావిప్రాస్తేగృహస్థోత్తమామతాః ॥౭॥ ఏతేష్వపిగృహస్థేషుశ్రౌతాస్స్మార్తాశ్చతాన్త్రికాః।మిశ్రాఇతిచవర్తన్తేపారంపర్యాచ్చతుర్విధాః ॥౮॥ యేషాంచయాదృశాచారాః పూర్వైకైస్సమనుష్ఠితాః। తాదృశానేవతేకుర్వన్త్వన్యథాపాపసంభవాత్॥౯॥ పూర్వికాచారనియమాన్లౌకికేష్వపికర్మసు। కేచిద్ధ్యనుసరన్త్యత్రవైదికేషుతుకింపునః ॥ ౧౦॥బ్రహ్మవిద్యామహిమ్నాతుకేషాఞ్చిత్కర్మణామిహ। వైఫల్యాద్యుజ్యతేత్యాగోనాన్యథాచరణంక్వచిత్ ॥౧౧॥ అశిష్టపూర్వాచారాణాన్నచానుసరణేవిధిః। నశిష్టానుష్ఠితేష్వస్తికామ్యకర్మణిసద్విజాః ॥౧౨॥ శిఖాంసూత్రఞ్చపుణ్డ్రఞ్చసమయాచారమేవచ। పూర్వైరాచరితంకుర్యాదన్యథాప్రచ్యుతోభవేత్ । ౧౩ । పతితఃప్రచ్యుతశ్చేతిదావేతౌశాస్త్రనిశ్చితౌ। ప్రాయశ్చిత్తంహిపతితేప్రచ్యుతేతన్నవిద్యతే ॥౧౪॥ సామాన్యేనత్వభేదోక్తిర్బహుధైవావగమ్యతేవిశేషేణాత్రమంతవ్యస్తయోర్భేదప్రదర్శనాత్ ॥౧౫॥ యావద్భిఃకర్మభిర్నిత్యైర్నాశ్రమప్రచ్యుతిర్భవేత్ । తావన్తికృత్వాకర్మాణిసదాచారపరోగృహీ ॥౧౬॥ సమాధింసర్వదాకుర్యాద్బ్రహ్మణ్యద్వయచిద్ఘనే । సమాధేఃకర్మణశ్చాత్రకైవల్యంస్యాత్సముచ్చయాత్ ॥౧౭॥ స్వానుభూతివిహీనానాం సర్వకర్మాధికారిణాం। పుంసామప్రకృతత్వేనవిహితఃకర్మసంగ్రహః॥౧౮॥ సర్వకర్మవిహీనానాంవిదేహానాంమహాత్మనాం। తేషాఞ్చాప్రకృతత్వేన విహితఃకర్మసంగ్రహః ॥౧౯॥ జీవన్ముక్తాగృహస్థాహిభవన్తఃప్రకృతాఅమీ। సర్వేషాంకర్మణాంత్యాగంవిధింహాహంకథంబ్రువే॥౨౦ దేహాత్మజ్ఞానహీనానామపివోద్యమునీశ్వరాః। అతివర్ణాశ్రమిత్వస్యాసంసిద్ధేః కర్మసంగ్రహః ॥౨౧ । జీవన్ముక్తిగృ

హస్థానాన్నస్యాదితినయుజ్యతే। శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యో బహుశోదర్శనాద్ద్విజాః ॥౨౨॥ నచాస్తినియమ స్స్వాత్మని
ష్ఠుషాంగృహిణామపి। సన్న్యాసఃకార్యఏవేతిబహువిద్వద్గృహిశ్రుతేః ॥౨౩॥ విదుషామపిగార్హస్థ్యే కార్యమేవాశ్ర
మోదితం। శ్రౌతంస్మార్తఞ్చనిఖిలమిత్యస్తినియమోనచ ॥౨౪॥ శ్రౌతకర్మవిహీనానామపిస్మార్తైకవర్తినాం। అద్వి
జత్వమగేహిత్వంనోచ్యతేఖలుకుత్రచిత్ ॥౨౫॥ శ్రౌతాగ్నిహోత్రిణోలోకేగృహిణస్సంతికేచన। స్మార్తౌపాసనవన్త
శ్చకేచిదజ్ఞానినోప్యమీ ॥౨౬॥ గార్హస్థ్యఏవవర్తన్తే శిష్టాశ్చబహుస్తథాపితు। అగ్నిహోత్ర విహీనాస్తేగతాఇ
త్యాశ్రమాంతరం ॥౨౭॥ మత్వాగార్హస్థ్యవిభ్రంశంగార్హస్థ్యైకకర్మసంగ్రహాత్। బహిష్కుర్వన్తితాన్స్మార్తానా
కుర్వాణానపూర్వకాః ॥౨౮॥ తస్మాద్భ్రష్టత్వవిదుషాంన్యాయాత్త్రైరాముతికాదిహ। అనాశ్రమిత్వాసంసిద్ధ్యైక
ర్మకిఞ్చిదుదీర్యతే ॥౨౯॥ శిఖాయజ్ఞోపవీతాది లింగమాత్రేణకేచన। గార్హస్థ్యసిద్ధిమ్మన్యన్తేసుతరాం తద్ధ్యసంగ
తం ॥౩౦॥ స్నానసంధ్యాగ్నికార్యాదిపరిత్యాగేనిజాశ్రమాత్। ప్రభ్రష్టత్వాత్సమూర్ఖోహిబహిష్కార్యోద్విజోత్త
మైః ॥౩౧॥ పావనాచారసంపన్నా స్సమాధ్యభ్యాసతత్పరాః। గృహస్థాఅపికైవల్యం విదేహం ప్రాప్నుయుఃక్ర
మాత్ ॥౩౨॥ దురాచారవతాఞ్చిత్తేత్వాత్మజ్ఞానవతామపి। ప్రాదుర్భవేయుర్బహుశోవిషయేచ్ఛాస్తమోగుణాత్ ౩౩
ఉత్పన్నమపియత్కిఞ్చిజ్జ్ఞానన్నశ్యతితేనతు। అతఃపావనచారిత్ర్యంవిదుషోవివిధీయతే ॥౩౪॥ సంగ్రహేణాత్మకర్మా
ణియోనవద్యానిసఞ్చరన్। బ్రహ్మనిష్ఠాంప్రకుర్వీతసగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౩౫॥ యఃపుత్రవిత్తదారాదిసంసర్గశ్చ
ప్యాత్మనిష్ఠయా। నిరాకరోతితద్దుఃఖంసగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౩౬॥ యంగృహస్థమపిప్రాజ్ఞామన్యన్తే యతిసన్నిభం
కామక్రోధాది నిర్ముక్తస్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౩౭॥ యతిశ్చబ్రహ్మచారీచభిక్షావేళాసువన్యపి। యందృష్ట్వా
ధన్యజన్మాన స్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౩౮॥ యేనానుష్ఠీయమానైస్తైః పఞ్చయజ్ఞైస్సురాదయః। సద్యస్తృప్తిం
వ్రజంత్యేవ సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౩౯॥ యేనసంభాషణంకుర్వన్క్షణంవాపినరాధమః। పూజ్యతేబ్రహ్మవిష్ణ్వీ
శైస్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౦॥ యస్మైనమాంసికుర్వంతిదేవాఇన్ద్రపురోగమాః। అప్రచ్యుతాత్మ బోధాయస
గృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౧॥ యస్మైసమర్పితం ద్రవ్యమక్షయాత్మ సుఖప్రదం। ప్రవృత్తాయాప్యసక్తాయ సగృహ
స్థోత్తమోత్తమః ॥౪౨॥ యస్మాన్నోద్విజతే లోకోయస్మాద్బిభ్యతి చేశ్వరాః। నిర్గతా దుర్గుణా యస్మా
త్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౩॥ యస్మాత్పరతరో నాస్తికామ్యకర్మాకరాదపి। నిష్కామా త్ప్రర్వదా శాం
తా త్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౪॥ యస్యవంశేసముత్పన్నః పునాతి సకలంజగత్। నిత్యకర్మైక నిరత
స్సగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౫॥ యస్యకైవల్యమోక్షాయకర్తవ్యన్నైవవిద్యతే। యస్యతుల్యోయఏవస్యాత్సగృహ
స్థోత్తమోత్తమః ॥౪౬॥ యస్మిన్నవిద్యాతత్కార్యాణ్యశేషాణిలయంయయుః। యస్మిన్బ్రహ్మసదాభాతి సగృహ
స్థోత్తమోత్తమః ॥౪౭॥ దగ్ధవస్త్రాదివద్యస్మిన్నిన్ద్రియాదీనిసన్తివై। యస్మిన్నపాప గన్ధోపిసగృహస్థోత్తమోత్తమః ॥౪౮॥
నగృహస్థోగృహస్థిత్యానచసద్దారవత్తయా। నాప్యనేకైశ్చయాగాద్యైఃకిన్త్వాత్మజ్ఞానకర్మతః ॥౪౯॥ జీవన్ముక్తోగృ
హస్థోయ స్స్వాశ్రమోచితకర్మసు। కుర్వన్కతిపయాన్యేవస్వాత్మారామస్సశోభతే ॥౫౦॥ సన్న్యాసినోపిమనసాగృ
హస్థంబ్రహ్మయోగినం। ప్రణమన్తిసదాతస్యశుశ్రూషాంభావయన్త్యహో ॥౫౧॥ స్వోత్తమాంశ్చయతీనేవస్వా
ధమాన్బ్రహ్మచారిణః। స్వసమాంశ్చాన్నపానాద్యైర్గృహీరక్షతిచాత్మవిత్ ॥౫౨॥ మాయాభాగవతీధ్వస్తా గృహ
స్థేజ్ఞానయోగిని। స్థితైవవిషయేష్వేషయతోన్యేష్వయోభవత్ ॥౫౩॥ సర్వప్రకారైస్సౌహార్దం శత్రావపి నయ
త్యథా। సదాతన్నికటస్థస్సంశ్రుతౌవఞ్చనయాజయేత్ ॥౫౪॥ తథాయంవిషయాసక్త ఇవభూత్వా గృహంగతః

జిత్వైవ విషయాంశ్చ తూర్ణం విజయీ వర్తతే మహాన్ ॥౫౫॥ కిం కుర్యాద్గృహిణమ్మాయా మన్మథః కలిరేవ వా। అన్తస్సన్త్యక్తమోహాన్తమపి మోహావశం బహిః ॥౫౬॥ యథోక్తపతిశుశ్రూషాకారిణీమాత్మయోషితం। జారామపి పతిః కిం వా కుర్యాచ్ఛంకేత వా హృది ॥౫౭॥ భుక్తాన్నస్య క్షుదాలోకే పునః క్షుదుదయావధి। కార్యాన్తరావకాశోస్తి యుధాన్యాణాన్తదన్తరా ॥౫౮॥ తథైవ గృహిణాం భోగే పునర్భోగోదయావధి। బ్రహ్మచిన్తావకాశోస్తి భోగవిచ్ఛేదదర్శనాత్ ॥౫౯॥ ఋతౌ చ భార్యాసంయోగశ్శాస్త్రీయో నైవ దూష్యతే। విత్తార్జనఞ్చ తద్వత్స్యాచ్ఛాస్త్రీయైర్యాజనాదిభిః ॥౬౦॥ ఏవముత్తమమప్యేతం గృహస్థాశ్రమమాశ్రితాః। స్వాచారప్రచ్యుతాః కేచిన్నరకం యాన్త్యహో ద్విజాః ॥౬౧॥ అద్వైతజ్ఞానితామత్వా యస్స్నానాద్యపి సన్త్యజేత్। నిషిద్ధాని చ సేవేత స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౨॥ పాపాని కుర్వతో యస్య స్వాత్మజ్ఞత్వాభిమానినః। ప్రాయశ్చిత్తే మతిర్నాస్తి స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౩॥ సన్మార్గో దూష్యతే యేన దుర్మార్గశ్చ విభావ్యతే। త్యజ్యతే పూర్వకాచారస్స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౪॥ దుర్బోధజనం దుశ్శాలాపో దుష్ప్రతిగ్రహ ఏవ చ। యస్యాస్తి సహజం కర్మ స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౫॥ నిత్యకర్మాణి సన్త్యజ్య కామ్యకర్మాణి యశ్చరేత్। భోగమోక్షోభయానర్హస్స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౬॥ ఆత్మానమాశ్రమఞ్చాత్ర శిశ్నోదరపరాయణః। యో న పశ్యతి మూఢాత్మా స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౭॥ ఆశ్రమత్యాగమాత్రేణ ప్రేతీభూతే నవ్యే నవై। గ్రామశ్మశానతుల్యస్స్యాత్స గృహస్థాధమాధమః ॥౬౮॥ స్వాశ్రమావశ్యకం కర్మ కుర్వన్ పాపాని చేన్నరః। కుర్యాత్తదాపి శుధ్యేత ప్రాయశ్చిత్తైర్మహత్తరైః ॥౬౯॥ సర్వకర్మవిహీనస్య పాపాన్యేవ చ కుర్వతః। నామమాత్రేణ గృహిణః ప్రాయశ్చిత్తం క్వ శుద్ధతా ॥౭౦॥ మహాపాతకినోప్యత్ర గృహిణశ్చేత్కదాచన। అనుతాపో భవేచ్చిత్తే తేన శుద్ధిర్విధీయతాం ॥౭౧॥ అసంగాద్వైతబోధేన వృథాధన్యత్వమానినః। న జాయతే నుతాపోపి తస్య శుద్ధిః కథం ద్విజాః ॥౭౨॥ పూర్వాశ్రమప్రవేశాదిలక్షణం పతనం గృహాత్। సన్న్యాసాదివ నైవ స్యాద్బ్రహ్మచర్యేష్వభోగతః ॥౭౩॥ తథాపి స్వాశ్రమాచారపరిత్యాగపురస్సరం। నిషిద్ధవస్తుసేవాదిలక్షణం పతనం భవేత్ ॥౭౪॥ నైతచ్చ పతనం ప్రాయశ్చిత్తార్హం పూర్వవద్యతః। స్నానాద్యపి పరిత్యక్తం స్వాశ్రమావశ్యకం ద్విజాః ॥౭౫॥ అవద్యాని చ కర్మాణి గృహీ సర్వాణి చేత్త్యజేత్। తదా త్యజతు సర్వాణ్యప్యనవద్యాని సర్వథా ॥౭౬॥ తదాపి దేహముక్తోయమ్మహాత్మా దుర్లభో భువి। ఇతి మత్వా మహాన్తోపి ప్రణమేరన్ముహుర్ముహుః ॥౭౭॥ శిష్టావద్యతరాణ్యేవ కర్మాణి హి కరోత్యసౌ। కథం న లోకే శిష్టానాం పఙ్క్తిభోజనమర్హతి ॥౭౮॥ తస్మాద్యూయమ్మునిశ్రేష్ఠా జ్ఞానినో యోగినోపి వా। గార్హస్థ్యసుఖకామాశ్చేత్కురుధ్వం కర్మ పావనం ॥౭౯॥ యథాశక్తి సమాధిఞ్చ చిత్తవిక్షేపశాన్తయే। కృత్వా ప్రమాదరహితా నయధ్వం కాలమాదృతాః ॥౮౦॥ * * * * * *

— * ఇతి తత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే చతుర్దశోధ్యాయః * —

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి యుష్మాకం బ్రహ్మయోగినాం। వానప్రస్థాశ్రమాచారాంశ్శృణుధ్వమ్మునిపుంగవాః ॥౧॥ ఫేనపౌదుంబరా వైఖానసస్తాపస ఇత్యయం। ఏకోపి వృత్తిభేదేన వానప్రస్థశ్చతుర్విధః ॥౨॥ నిత్యం త్రిషవణస్నానం జటాధారణమన్వహం। జీర్ణపర్ణాశనం వాథ కన్దమూలఫలాశనం ॥౩॥ గ్రామాదానీతభైక్షాన్నకబళాశనమేవ వా। ఖనిత్రపిటకాదీనాం సాధనానాఞ్చ ధారణం ॥౪॥ కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదీనాం వ్రతానాఞ్చరణం తథా। నిద్రాలస్యాదిరాహిత్యం యమాద్యష్టాంగసేవనం ॥౫॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి వనస్థే విహితాని హి। ఏతేషామననుష్ఠానే ప్రత్యవాయో మహాన్ భవేత్ ॥౬॥ విదుషామపి నోపేక్షా స్వధర్మేషూపపద్యతే। కర్మిణామపి తత్రస్యాదుపేక్షాశ్రమవర్తయా ॥౭॥ ఆశ్రమస్సహి దుస్సాధ్యో బహుశ్రమకరో వనే। వ్యాఘ్రచోరపిశాచాది వృష్టివాతాది బాధ

తః ॥౯॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంపత్త్యా తాని కర్మాణి చాత్మనః। సుసాధ్యాని భవేయుశ్చే త్సన్యాసాదీశ్వరో వనీ ॥౯॥ అ
భ్యాసాద్వనవాసశ్చేత్సుతరాం సహజో భవేత్। కర్మిణామపి భూరిస్యాత్సుఖం కిం విదుషాం పునః ॥౧౦॥ కృషివాణిజ్య
సేవాద్యా లౌకికా యత్ర వృత్తయః। దుఃఖదా మూలతో నష్టాస్స వనీ సుఖినాం వరః ॥౧౧॥ దృష్టం హి ప్రాణినాం దుః
ఖం వాసనాత్రయ హేతుకం। నిర్వాసనస్య తద్దుఃఖం కథం స్యాద్వనినో భవేత్ ॥౧౨॥ లోకసంసర్గహీనత్వా న్నాస్త్యస్య వై
లోకవాసనా। శాస్త్రాభ్యాసపరిత్యాగాన్న చ సా శాస్త్రవాసనా ॥౧౩॥ దేహపోషణధీత్యాగాన్న చ సా దేహవాస
నా। ఏవంభూతస్య వనిన స్సతో దుఃఖాగమః కుతః ॥౧౪॥ వాసనాత్రితయేష్వేషా మహతీ దేహవాసనా। సాపి యే
న జితా సోయం వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౧౫॥ మన్యన్తే మేరువద్దేహం సర్వేపి ప్రాణినో నిజం। మన్యమాన స్తృణ న్తం స వనీ
కేన న పూజ్యతే ॥౧౬॥ దేహాభిమానహీనత్వాద్వి దేహస్యేవ యస్య చ। స్వానన్దః పరిపూర్ణస్స వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౧౭॥
జీర్ణపర్ణాశనాద్దేహే రక్తమాంసాదివర్జితే। శోభా ప్రవర్ధతే యస్య వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౧౮॥ సర్వేషామపి దుఃఖా
నాం దేహ ఏవాస్తి కారణం। స దేహో విజితో యేన వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౧౯॥ దేహాభిమానరాహిత్యా త్తృణవచ్చక్రవ
ర్తయః। యేన తుచ్ఛీకృతా ఏవ వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౨౦॥ యస్యాశ్రమమాత్రేణ విద్యతే సర్వపూజ్యతా। జ్ఞా
నవైరాగ్యవాంశ్చేత్స వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౨౧॥ త్యక్త్వా యదాశ్రమాచారా న్కంపన్తే గృహిణః పరం। సుఖేన తద
నుష్ఠాతా వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౨౨॥ సమాధ్యభ్యాసనిష్ఠేన యేన వ్యాఘ్రమృగా అపి। శేరతే సహ నిత్యం స వనీ కేన న
పూజ్యతే ॥౨౩॥ స్వరూపలీనచిత్తాదేర్జటాయాం యస్య పక్షిణః। వసన్తి సకుటుంబం స వనీ కేన న పూజ్యతే ॥౨౪॥ త
స్మాచ్ఛ్రేష్ఠతమే వాస్యా ద్వానప్రస్థాశ్రమే యది। యుష్మాకం సద్య ఏవ స్యాత్తైవల్య న్తన్మునీశ్వరాః ॥౨౫॥ తం గత్వా
యది దుస్సాధ్యమాశ్రమం భోగవాఞ్ఛయా। పునః ప్రత్యవరోహేద్యో భ్రాన్త స్తతః పాతకమ్మహత్ ॥౨౬॥ విరక్తశ్చే
ద్వనం గచ్ఛే త్స జీవన్ముక్తిమాన్నరః। సరక్తశ్చేద్వనం గచ్ఛే త్స జీవచ్ఛవతామియాత్ ॥౨౭॥ సుదృఢే సత్యపి
జ్ఞానే యోగేపి చ పరాత్మనః। వైరాగ్యహీనో నారణ్యం సుతరాం గన్తుమర్హతి ॥౨౮॥ వానప్రస్థాశ్రమాచారా త్కలౌ
నాచారవాక్పరః। సన్న్యాసాశ్రమ ఇత్యుక్తిరేకదేశార్థకీ ద్విజాః ॥౨౯॥ విచార్యమాణే సన్న్యాసాదధికో స్తిశ్రమో వనే।
గ్రామపత్తనసఞ్చారో యతీనాం హి విధీయతే ॥౩౦॥ వనస్థానాన్త్వహోరాత్రం వనవాసో సదుర్లభః। జనసంభా
షణాదీనామభావాచ్చ మునీశ్వరాః ॥౩౧॥ బుద్ధ్యైకాగ్ర్యఞ్చ వైరాగ్యం పాటవం లాఘవం తనోః। వనవాసే విధీయ
న్తే క్షురధారాటనే యథా ॥౩౨॥ వనీభూత్వా పునర్గేహం యదీచ్ఛేత్స నరాధమః। రౌరవే నరకే స్వైరం భ్రమత్యా
చన్ద్రతారకం ॥౩౩॥ గృహాన్నరకతుల్యాద్ధి స్వయమేవోత్తితీర్షయా। అగాద్వనం స చేద్గేహం పునరిచ్ఛేన్నృసూక
రః ॥౩౪॥ జన్మాన్తరీయపాపానాం ప్రతిబన్ధకరూపిణాం। తదావిర్భవతాం భోగవాఞ్ఛారూపేణ కాననే ॥౩౫॥ ప్రా
యశ్చిత్తం పరబ్రహ్మధ్యానమేవ విధీయతే। తదకృత్వా వసం స్తత్ర ప్రత్యాగచ్ఛన్నధః పతేత్ ॥౩౬॥ తృతీయం వా తు
రీయం వా గృహీత్వాశ్రమముత్తమం। బ్రహ్మచారీ గృహీ వాథ ప్రచ్యుతశ్చేత్స దుర్భగః ॥౩౭॥ సంభాషణాద్యనర్హో
స్త్యేష చణ్డాలైరపి సర్వథా। బహిష్కార్యస్య చణ్డాలైః కా ప్రసక్తిర్ద్విజాం కణే ॥౩౮॥ చణ్డాలో ద్వివిధః ప్రోక్తశ్శా
స్త్రే జాత్యా చ కర్మణా। ఉత్కృష్టః కర్మచణ్డాలో జాతిచణ్డాల ఇష్యతే ॥౩౯॥ అయమారూఢపతితః కర్మచణ్డాల ఏ
వ హి। తస్మాత్సర్వనికృష్టోసౌ బహిష్కార్యో ఖిలైరపి ॥౪౦॥ ఆరూఢపతితస్యాస్తి దహనం ఖననం న చ। కాకగృ
ధ్రశ్వగోమాయుబృన్దైనైవ తు భక్ష్యతా ॥౪౧॥ ఆరూఢపతితమ్మార్గం వఞ్చకం జ్ఞానవార్తయా। అవశాద్వా సమా
లోక్య కృష్ణస్మరణమాచరేత్ ॥౪౨॥ పదన్నిర్విషయం గత్వా వ్రజేత్సవిషయం యది। తమారూఢచ్యుతం దృష్ట్వా గం
గాస్నానం సమాచరేత్ ॥౪౩॥ ఆత్మానం బ్రాహ్మణం హత్వా స్వపూర్వాశ్రమశస్త్రతః। దృష్ట్వా చరన్తం బ్రహ్మ

ఘ్నంనేతుస్నానంసమాచరేత్ ॥౪౪॥ బ్రాహ్మణోద్వివిధశ్శాస్త్రేకర్మణాబ్రహ్మణాపిచ। కర్మబ్రహ్మోభయత్యా
గీకథంబ్రాహ్మణఉచ్యతే ॥౪౫॥ ఉత్తమాశ్రమమారూఢోయదిబ్రహ్మత్వమాగతః । కథంప్రచ్యుతివార్తాయాఅవ
కాశోత్రసంభవేత్ ॥౪౬॥ బ్రహ్మీభూతఃప్రశాన్తాత్మా నష్టచిత్తేన్ద్రియవ్రజః । శేతేజగరవన్నిత్యం నిశ్చేష్టఃఖలు
యోగిరాట్ ॥౪౭॥ తాదృశస్యకథంభోగప్రవృత్తి ర్వచనాదివా। స్వాశ్రమస్యపరిత్యాగశ్చాన్యాశ్రమపరిగ్రహః॥౪౮॥
తస్మాదాశ్రమవిభ్రష్టే భ్రమతీతస్తతస్సదా। బ్రహ్మాత్మజ్ఞానగన్ధస్యా ప్యస్తిత్వన్నైవశంక్యతాం ॥౪౯॥ యద్యుత్త
మాశ్రమంగచ్ఛే ద్వైరాగ్యజ్ఞానపూర్వకం। త్యజేత్తృణవద్దేహం నిర్వికల్పసమాధినా ॥౫౦॥ యస్సమాధిం వినా
చిత్త విక్షేపవశతోభృశం। భోగేచ్ఛయాప్రచ్యవతే ధిక్తమ్మానవసూకరం ॥౫౧॥ డంభాహంభావవైవశ్యా ద్గత్వా
శ్రమమనుత్తమం । తత్రత్యాచారభీత్యాతు ప్రచ్యుతిస్స్యాత్కలౌయుగే ॥౫౨॥ దుస్సాధ్య ధర్మతాం దృష్ట్వామో
హేనాథఃపతన్నపి। నాశక్తతాంసబ్రూతేతు జ్ఞానిలక్ష్మేదమిత్యహో ॥౫౩॥ స్వాచారాన్ సంపరిత్యజ్య పరా
చారాన్సమాచరన్ । ధర్మీతిశ్లాఘ్యతేలోకైః కాన్వితోలోకమూఢతా ॥౫౪॥ అన్తఃప్రవృద్ధమోహేన స్వాచా
రాత్ప్రచ్యుతంనరం। కేనాచారోపదేశేన పోద్ధరేయుర్మహత్తమాః ॥౫౫॥ జాతస్సుఖజరోగశ్చే ద్వ్యథవాయఃప్ర
మాదతః। మానిస్యాఃకస్యవారక్తం విదద్యాదౌషధంభిషక్ ॥౫౬॥ యతిఃకశ్చిత్కర్మలోపశ్చే త్స్వాశ్రమోక్తేషు
కర్మసు। ప్రాయశ్చిత్తంభవేత్సర్వ పరిత్యాగేక్వతద్ద్విజాః ॥౫౭॥ కుడ్యాదధఃపతన్లోకే శ్రమశాన్త్యైచికిత్స్యతే।
నతుమూర్ఛితసర్వాంగో గోపురాగ్రాదధఃపతన్ ॥౫౮॥ తస్మాద్భ్రష్టాశ్రమస్యాస్తి ప్రాయశ్చిత్తంనకుత్రచిత్। శ్రు
త్యాదిషూక్తమప్యే తదర్థవాదోనసంశయః ॥౫౯॥ గార్హస్థ్యస్థితికాలేస్వే ద్వైరాగ్యాదీన్ పరీక్ష్యతు। ధీమాన్ధీరత
రోరణ్యంవ్రజేద్వైనత్వకాణ్డతః ॥౬౦॥ అంగులౌదహ్యమానేపివహ్నినానిర్వికారతా। ముఖాదౌదృశ్యతే చేత్సకాన
నంగన్తుమర్హతి ॥౬౧॥ కుటుంబరక్షకేపుత్రే మృతేపినవయౌవనే। శోకలేశవిహీనశ్చేత్కాననంగన్తుమర్హతి ॥౬౨॥
నికృత్తదేహదేశేస్వే లవణాదిప్రయోగతః । ప్రసన్నవదనోయస్స కాననంగన్తుమర్హతి ॥౬౩॥ గమిష్యమాణశ్చేద్గ
త్వావనంవార్షిక పర్వణి । మహాన్ధకారేప్యాగచ్ఛే త్కాననం గన్తుమర్హతి ॥౬౪॥ ప్రాగేవగమనాత్కన్ద ఫల
మూలాదిభిర్బహూన్। నయేచ్చేద్దివసానేష కాననంగన్తుమర్హతి ॥౬౫॥ సుసూక్ష్మదర్శనాత్స్థూలదర్శనాచ్చ వనే
సుఖం। ప్రతిభాత్యేవదుఃఖన్తు కదాచిత్సూక్ష్మదర్శనాత్ ॥౬౬॥ స్థూలదర్శన మాత్రేణ వైరాగ్యం బలవద్వినా
యదిగచ్ఛేద్వనంమూఢస్సద్యఏవపతేదధః ।౬౭। బ్రహ్మైవాహన్నదేహోస్మీ త్యేవమాపాతబోధవాన్ । నివర్తతే
వనంగత్వాశ్వేవమత్తవృషోన్ముఖః ।౬౮। విహితత్యాగశూరాణాంనిషిద్ధోన్ముఖచేతసాం । వనేగృహేవానస్థైర్యం
స్యాద్ద్వాభ్యాంపతనంవినా ।౬౯। వ్యాఘ్రంవాగోధియాధృత్వా హిత్వావ్యాఘ్రధియాపశుం । అనర్థమేవప్రాప్నోతి
యథామన్దమతిర్నరః ।౭౦। అపేక్ష్యారుహ్యపతన మనారోహోహ్యనుత్తమః । యథాపథ్యమపేక్ష్యస్యా దౌష
ధాగ్రహణంవరం ।౭౧। ఆత్మనఃపరిపూర్ణత్వాన్నైవారోహావరోహణే । ఇత్యుక్త్వాథశ్చగేహేస్వేచ్ఛం సనాతిష్ఠే
త్కలిరేవహి ।౭౨। యస్తుజీవన్ముక్తోపిస్వాశ్రమాచారతత్పరః। వర్తయేత్స్వామివాన్యాంశ్చసనాతిష్ఠ ద్ధరిరేవ
హి ।౭౩। వనవాసేమహద్దుఃఖంవర్తతేచమహత్సుఖం । ఇత్యాఖ్యాతమ్మయాసమ్యగ్యుష్మాకమ్మునిపుంగవాః ।౭౪।
యథారుచి యథాధైర్యం యథాశాస్త్రం యథోచితం । ఆరోహోవా స్త్వనారోహో మావరోహస్తువః
క్వచిత్ * * * * * * * * * * ౭౫

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే పఞ్చదశోధ్యాయః *—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి విధురస్యాశ్రమస్థితిం। ఏతాం శ్రుణ్వన్తు విధురాస్సావధానేన చేతసా ।౧। విధురస్యాగ్ని
హీనత్వాదవనిత్యాయశిత్వతః। అపిచాబ్రహ్మచారిత్వాన్నాశ్రమిత్వన్నశంక్యతాం ।౨। అగృహీతవనిత్వేపి తస్య
శాస్త్రోక్తవర్తనా। అపరిత్యక్తగేహిత్వాదన్తరాళస్థతోచితా ।౩। అవస్థాసు యథాజాగ్రత్స్వప్నసుప్తివిముక్తి
షు। మూర్ఛావస్థాప్రసిద్ధాసిస్స్వప్నసుప్త్యన్తరాళగా ।౪। తథాస్యాదర్థసంపత్తిస్తద్ద్వితీయతృతీయయోః। గృహ
స్థవనినోర్మధ్యవర్తిత్వాద్విధురస్యహి ।౫। మూర్ఛితేనయథావస్థాఅభవత్ పఞ్చతాస్తథా। విధురేణాశ్రమాప
త్తేష్వ్యభవత్పఞ్చసువ్రతాః ॥౬॥ అనాశ్రమ్యుపనీతత్వాన్నాయంవిధురఇష్యతే। నావిదేహవిముక్తత్వాదత్యాశ్రమ్య
పికథ్యతే ॥౭॥ స్నానాద్యాచారవత్వేనభ్రష్టాశ్రమ్యపినోచ్యతే। అవ్యాచారవిహీనత్వాద్దురాశ్రమ్యపినోచ్యతే ॥౮।
తస్మాద్విధురసంజ్ఞోసావాశ్రమ్యేవాన్తరాళగః। నాస్యాస్త్యనధికారశ్చశ్రౌతబ్రహ్మాత్మవేదనే ॥౯॥ చిత్తశుద్ధినిదా
నానాంకర్మణాంవిధురేణచ। అస్త్యేవానుపపత్తిస్సత్సగుణధ్యానసంభవాత్ ॥ ౧౦॥ నచవాచికకర్మాణి కాయికా
నిచశుద్ధయే। శాస్త్రీయాణినవిద్యన్తఇతిశక్యంప్రభాషితుం ॥౧౧॥ అగ్నిహోత్రాది హీనోపి విధురోవ్యాయిమాశ్ర
మీ। ప్రాతస్స్నానోపవాసాద్యైర్నిత్యైః కాయికకర్మభిః ॥౧౨॥ గాయత్ర్యాదిమహామన్త్రజపైరపిచవాచికైః। సర్వపా
పక్షయద్వారాచిత్తశుద్ధింప్రయాతివై ॥౧౩॥ తత్తత్త్వమసీత్యాదివాక్యార్థశ్రవణాదిభిః। ఆత్మానంసమ్యగాలోక్య
జీవన్ముక్తోభవత్యపి ॥౧౪॥ ఏవంసతికథన్త్వస్య నాశ్రమిత్వాదికంబుధాః। బ్రూయుశ్శ్రుతిస్మృతిన్యాయవేదినస్స
ద్విజోత్తమాః ॥౧౫॥ కింవక్ష్యేతస్యమాహాత్మ్యంవిధురస్యద్విజర్షభాః। పూర్వపుణ్యవిశేషైర్హివిధురత్వంప్రపద్య
తే ॥౧౬॥ పురుషస్యప్రయత్నేనయతస్సాధ్యంనతత్పదం। అతోనకస్యచిదపితత్పూర్వసుకృతైర్వినా ॥౧౭॥ అహో
వనప్పసన్న్యాసమగత్వైవస్వతోస్యహి। దుఃఖంసాంసారికంసర్వంనష్టంస్వాశ్రమసంభవం ॥ ౧౮ ॥ జ్ఞానయోగవి
హీనస్యాప్యస్త్యత్రపరమంసుఖం। కింపునస్తత్సమేతస్యస వైరాగ్యస్యచాత్మనః ॥ ౧౯॥ స్త్రియాంనత్యాంహిభోగే
చ్ఛానిస్త్రీకస్యక్వభోగభూః। స్త్రీరమోహానౌజగద్ధానిగ్గద్ధానౌపరంసుఖం ॥౨౦॥ స్త్రీమూలకానిదుఃఖానిగార్హస్థ్యే
దేహినాంఖలు। స్త్రీయోహానౌక్వదుఃఖంస్యాదతోయంవిధురోమహాన్ ॥౨౧॥ గృహిణాంకలహాలోక్షైనాతీ
నాప్పపరస్పరం। స్త్రీమూలకోహిసర్వత్ర దృశ్యతేదుఃఖకారణం ॥ ౨౨ ॥ తాదృశ్యావిరహేహైవా స్త్రీయోత్రగృ
హిణాంకుతః। కలహస్సద్దుఃఖం వాకుటుంబే వసతామపి ।౨౩। సర్వాగ్ననేపియాతృప్తిం నసముద్రోదరోపమా।
యాతితస్యావియోగేస్యకుతోద్రవ్యార్జనశ్రమః ।౨౪। మాతరఃపితరోన్యేచబన్ధవోస్యాప్రియాయయా। తస్యాగృహి
ణ్యాహానౌత్వకేవాకేనాప్రియాజనాః ।౨౫। యస్మైవపుంసోబహుధాశోకమోహాదయోభవన్। తద్వియోగా
త్ప్రశాన్తస్యకుతశ్శోకాదయోద్విజాః ।౨౬। పుత్రాఃపుత్ర్యశ్చబహుధా సన్తునామాస్యతైర్జనైః। నకశ్చిదపిబా
ధోస్తితద్రక్షాసావధీకిల ।౨౭। భార్యాసంరక్షణంభర్తుర్నహిసావధికంక్వచిత్। వినాశ్రమాన్తరప్రాప్తిమ్మరణఞ్చ
తత్క్రియః ।౨౮। వియుక్తోభార్యయాయోభూత్సగృహీ పురుషోత్తమః। దేవైరపిసదాపూజ్యఃకింపునర్మానవైః
పరైః ।౨౯। భవధూర్విగతాయస్మాద్విధువద్రమయన్పరాన్। విధునారాజమానశ్శ్రీ శివోహివి ధురోభ
వత్ ।౩౦। గృహివత్కర్మబాహుళ్యంవనివత్కష్టకర్మతా। భిక్షువచ్చాప్యకర్మిత్వం యస్యనోవిధురఃకృతీ ।౩౧।
బ్రహ్మవిద్యావతామేవగృహిణాంకర్మసంగ్రహః। విహితోవిధురస్యాత్మవిదుషోపిస్వతోభవత్ ।౩౨। విధురస్యాత్మ
విద్యాయాంసంగ్రహీతేతుకర్మణి। నిత్యంస్వల్పతరంకర్మేత్యవధూతేసమస్తదా ।౩౩। ఏవంసతితువైదేహ్యావిము
క్త్యామేసమాధయః। విహితాస్తఇహైవైతైశ్శక్యన్తేకర్తుముద్యతైః ।౩౪। శాస్త్రోక్తేనైవమార్గేణ యస్యతుర్యా
శ్రమంవినా। కాలావకాశస్సంసిద్ధస్తస్యాభ్యాసేవిరోధికిం ।౩౫। వైరాగ్యంయదిసంపూర్ణంవిధురస్యాభవత్తదా।

గన్తుం శక్యం విశంకం హి వనం సన్న్యాసమేవ వా ॥౩౬॥ తస్య వైరాగ్యమల్పం చేద్విధురత్వేన సర్వదా । స్థాతుం శ
క్యం యథాయోగ్యం కర్మబ్రహ్మాధికారతః ।౩౭। న చేద్వైరాగ్యలేశోఽపి పునరుద్వాహకర్మణి । శాస్త్రాత్ప్రవిశ్యని
శ్శంకం శక్యం భోక్తుం యథోచితం ।౩౮। ఆదౌ పూర్ణేఽపి వైరాగ్యే పశ్చాత్కాలాత్ప్రణశ్యతి। పునర్వివాహాద్గేహీ స్యా
న్నావరోహేణ పాతకీ ॥౩౯॥ నైవమస్త్యవరోహస్య విధిః క్వచిదప్యహో । కాననాద్వా హి సన్న్యాసాదవరో
హో నిషిధ్యతే ॥౪౦। తస్మాచ్ఛ్లాఘ్యతరం పుంసాం వైధుర్యం తద్విచారణే । యద్భోగస్య చ మోక్షస్య న విరోధి కథ
ఞ్చన ।౪౧। ఏవం శ్లాఘ్యతరే ప్రాప్తే దైవాదప్యాశ్రమే బత। భోగమోక్షోభయభ్రష్టాః పతంత్యపి చ కేచన ।౪౨। ప
రదారాన్హి గచ్ఛన్తి విధురాః కామమోహితాః। స్వర్ణస్తేయాది పాపాని కుర్వన్త్యపి చ భుక్తయే ।౪౩। బ్రహ్మజ్ఞాని
త్వమర్బుద్ధ్వా విహితత్యాగపూర్వకం। నిషిద్ధాని చ సేవన్తే కేచిద్దైవ్విధురాధమాః ॥ ౪౪ । సేవమానా నిషిద్ధాని త్య
క్త్వా చ విహితాన్యథ। ప్రాయశ్చిత్తాని సర్వాణ్యప్యపేక్షన్తే చ కేచన ।౪౫। శిఖాయజ్ఞోపవీతాది లింగధారణమాత్రతః
సత్తామభినయన్తశ్చ సద్భిశ్చ సహ భుఞ్జతే ॥ ౪౬ ॥ ద్విత్రివేదాన్తవాక్యాని వదన్తస్స్వైరచారిణః । విత్తార్జనపరాః కే
చిద్వఞ్చయన్తి జడాన్జనాన్ ॥౪౭॥ కర్ణయోః కుణ్డలే ధృత్వా స్వాగ్రతాంబూలసిద్ధయే। ముఖమున్నమయన్త్యగ్రే
దాతుః కేచిద్బకా ఇవ ॥ ౪౮ ॥ వైదికాపశదాః కేచిదుక్త్వా పూర్వాగ్నిహోత్రితాం । తాడయన్త్యనుయాన్తశ్చ ప
ద్భ్యాం కోపాక్షరా ఇవ ॥ ౪౯ ॥ సంకరేభ్యశ్చ నిశ్శంకం ప్రతిగృహ్ణన్తి సర్వదా । అవ్యవస్థమహో కిం వా విత్తమోహం
బ్రవీమ్యహం ।౫౦। ఏవంవిధాని పాపాని కుర్వన్తి విధురా అపి। మాయైవ కారణం తత్ర సాక్షాచ్ఛైవీ మహత్తరా॥౫౧॥ స
భార్యశ్చేద్యథాశాస్త్రం యుజ్యతేర్థార్జనం గృహే। విధురస్య విభార్యస్య కిమర్థం తద్యతేరివ । ౫౨ । అకృత్వా పునరు
ద్వాహమనాదాయ చ పుత్రకం । ఏకాకీ విధురో హన్త సంగృహ్ణాతి ధనాన్యహో ॥౫౩॥ అసత్సంసర్గతః కేచి ద్విధురా భ
క్షయన్త్యపి। మధుమాంసాద్యభక్ష్యాణి మహామోహముపాగతాః ।౫౪। యద్యప్యేవంవిధైః పాపైర్నారూఢపతితం
విదుః। ప్రాయశ్చిత్తోచితత్వేన సమ్యక్శుద్ధత్వసంభవాత్ । ౫౫ । తథాప్యద్వైతబోధస్య హ్యాత్మనోఽప తదన్తరా
ప్రాయశ్చిత్తమతిఘ్నా సన్నితుసారత్యణం యథా ।౫౬। అతస్తే విధురా మూఢా దురద్వైతాత్మవేదినః । ఆరూఢప
తితైస్తుల్యా నరకం యాన్తి శాశ్వతం ॥ ౫౭ । స్వాశ్రమాచారశేషశ్చేదద్వైతబ్రహ్మవేదనం । తదా సద్యః క్రమాద్వా
స్యాముక్తిస్సిద్ధ్యతి శాశ్వతీ ।౫౮। జ్ఞానం హి జాయతే శీఘ్రం విధిశేషత్వవర్జితం । సర్వేషామప్యనాయాసం కలిపూరు
షవైభవాత్ । ౫౯ । తాదృశజ్ఞానినాం పుంసాం స్త్రీణాం వా నకుతో భవేత్। స్వాశ్రమప్రచ్యుతిద్వారా శాశ్వతీ నరకస్థి
తిః ॥౬౦। విధవా విధురైస్తుల్యాః స్త్రియోఽపి ధరణీతలే। సాధ్వ్యోఽప్యసాధ్వ్యో వర్తన్తే మోక్షాయ నరకాయ చ । ౬౧ ।సా
ధ్వ్యస్త్వేకదేశాంశైః పునరుద్వాహవర్జనాత్। విధవానాం గతిర్నాస్తి వైరాగ్యం సుదృఢం వినా । ౬౨ । యది స్యాద
క్షతోపస్థా సా వృణీతే వరం పునః । కృతాదిత్రయే శుద్ధే గారికన్యా న వా కలౌ । ౬౩ । క్షతోపస్థాపి విధవా పీడ్యతే
యావనేన హి। తస్యా వైరాగ్యరాహిత్యే కా గతిర్వద తద్ద్విజాః ॥౬౪। సాధ్వీ చేత్సాపి సంశుద్ధా నిత్యైస్స్నానజపవ్రతైః।
కర్మభిర్బ్రాహ్మణీ శ్రౌతజ్ఞానయోగైర్విముచ్యతే ॥౬౫॥ అనధీతశ్రుతిశ్చేదప్యేషా భాషాన్తరేణ వా। ఆత్మానన్నిష్క
ళం దృష్ట్వా సద్యః కైవల్యమశ్నుతే ॥ ౬౬ ॥ వనస్థానాం యతీనాఞ్చ యథాహారో విధీయతే । తథైవ విధవాయాశ్చ వి
దుష్యా అమృతేరపి ॥ ౬౭ ॥ మేదోవృద్ధిర్యథా న స్యాద్విధవాయాస్తథాశనం । సావధానేన కర్తవ్యమన్యథా పతితా
భవేత్ ॥ ౬౮ ॥ మనోఽన్నమయమన్నస్య ప్రవృద్ధౌ వర్ధతే స్వయం । మనః ప్రవృద్ధౌ కామాద్యాః ప్రవర్ధన్తే చ దుర్గు
ణాః॥౬౯॥ కామాభివృద్ధౌ దుశ్చేష్టా ఇన్ద్రియాణాం భవన్త్యలం। దుశ్చేష్టాభిస్తు నరకాన్యాతి నైరౌరవాదికాన్ ॥౭౦॥
సాత్త్వికం బ్రహ్మవిజ్ఞానం యది యోగపురస్సరం । స వైరాగ్యఞ్చ తస్యాస్స్యాత్తదా మేదో న వర్ధతే ॥ ౭౧ ॥ అపూ
పఘృతసూపాదిగురుభోజనవర్జనాత్ । తామసాహారహీనా సా కృశాంగీ శుద్ధిమేష్యతి ॥౭౨॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన

తోవిహితంశాస్త్రే క్షత్రవర్ణస్సుదుర్లభః ॥౩౩॥ యజనంయప్రచాధీతి ర్దానంనైసర్గికన్త్రియం । పుణ్యంకర్మాస్తిచ
త్వన్యత్క్షత్రవర్ణస్సుదుర్లభః ॥౩౪॥ ఏవంశ్లాఘ్యతమేప్యస్మి న్వర్ణేభూపాద్వితీయకే। సంపాదయన్తిపాపానిబహూ
ని మునిపుంగవాః ॥౩౫॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రంశో ధీమతోపిమహీపతేః। ప్రతిబన్ధంవినైవాశు స్వతస్సిద్ధ్యతిభూతలే॥౩౬॥
క్షత్రియఃఖలుదుర్బుద్ధి ర్బ్రాహ్మవర్ణిత్వమిచ్ఛతి । ద్విజోత్తమానాం పక్షాచ ధుత్తేస్వస్త్రైణ్య సిద్ధయే ॥౩౭॥ ప్ర
జానాంపాలకేతస్మి న్ప్రవృత్తే దుష్టకర్మణి। తదధీనాఃప్రజాఃకుర్యుః కింశిరఃకంపనంవినా ॥౩౮॥ లోకేకర్తుమకర్తుం
వాప్యన్యథాకర్తుమీశితుః। సార్వభౌమస్యతస్యాస్తి కిమసాధ్యంద్విజోత్తమాః ॥౩౯॥ పరదారానపి స్వేచ్ఛం
పరిగృహ్ణాతిసర్వతః। దానాదపిబలాదేవం పాపినఃకోస్తిశిక్షకః ॥౪౦॥ తాదృశేసతిభూపాలే సాత్త్వికాలపితాః ప్ర
జాః। భవేయుస్తామసాఏవ యథారాజాతథాప్రజాః ॥౪౧॥ తృణీకృతశరీరత్వా న్మమవాణీనిరంకుశా। నిర్గచ్ఛ
త్యధునారాజ్ఞాందుర్గుణప్రతివర్ణనే ॥౪౨॥ ఏవమస్యోపహాసార్హయాజ్ఞానంస్తైష్యపిదుర్గుణాన్ । రాజానస్సర్వశా
స్త్రార్థ ఇతిప్రాణభయాద్బ్రువి ॥౪౩॥ రాజాప్రథమవర్ణిత్వ వాఞ్ఛయాపాపజాతయా। కుర్యాద్యదిద్విజాచారాం
స్తమేవప్రచ్యుతంవిదుః ॥౪౪॥ హేత్వంతరేణవాసైన్య శూద్రధర్మాంశ్చరేద్యది। తఞ్చప్రచ్యుతమేవాహుర్నత్వా
రూఢచ్యుతంద్విజాః ॥౪౫॥ తస్యహిక్షత్రవర్ణిత్వం స్వతస్సిద్ధమభూత్పురా । అనారూఢతయాతత్ర ప్రచ్యుతిః కేవల
స్మృతా ॥౪౬॥ అతస్తస్యభవేదేవ ప్రాయశ్చిత్తైర్విశుద్ధతా। పురస్సంస్కారతస్తాంవాప్రాయశ్చిత్తాత్మకస్సచ ॥౪౭॥
విశ్వామిత్రచరిత్రేస్తునాత్రోదాహరణంయతః। చరుభేదేనతస్యాభూద్బ్రాహ్మణత్వన్తిరోహితం ॥౪౮॥ తపస్యాస్యానక
స్యాపిక్షత్రియస్యద్విజన్మతా । తపోభిర్బహుభిర్వాత్ర భవిష్యతి కదాచన ॥ ౪౯ ॥ వసిష్ఠాదిభిరాచార్యై ర్వర్ణి తత్వం
ద్విజర్షభైః । శ్రీరామస్యతువిష్ణుత్వాద్యుక్తనైవేతరస్యతు ॥ ౫౦ ॥ నహిరామేతరేపూర్వే భూపారఘుకులోద్భవాః
ఆచార్యేణాభవంశ్ఛ్రిమద్వసిష్ఠేననమస్కృతాః ॥ ౫౧॥ బ్రహ్మిష్ఠోపిస్వయం ధర్మా నాచరత్యాక్రమోదితాన్। ఆచా
రయతిచాన్యాన్యస్సఏవాచార్యఉచ్యతే ॥ ౫౨ ॥ ఉప్పృశాచార్యతాసాపూద్వసిష్ఠస్యైవసిద్ధ్యతి । అతస్తచ్ఛిష్యతాయు
క్తాశ్రీరామస్యహరేరపి ॥ ౫౩ ॥ క్షత్రియశ్చేన్నిజాచారానుల్లంఘ్యాన్యాన్సమాక్రమేత్ । శాస్త్రాతస్యనశంక్యస్స్యన్న
హ్యావైవస్వతోస్తిహి ॥ ౫౪ ॥ శాస్త్రానసర్వశాస్త్రప్రాణాంతస్యశాస్త్రానవిద్యతే। ధర్మరాజతయాసాక్షా ద్రుద్రమేవ
యమంవిదుః॥ ౫౫॥అథవాత్యుత్కటేపాపేఫలమత్రైవసంభవేత్ ।చక్రవర్త్యపిభూపాలో హైవాజ్జీయేతకేనచిత్ ॥౫౬॥
రాజ్యేత్వపహృతేతంహి శ్వాపినోరోజయేన్నిజే । తదాసర్వజగద్భ్రష్టః కుగలింయాతిదుర్మతిః ॥౫౭॥ స్వస్మిన్
బ్రహ్మిష్ఠతామత్వాప్యదాస్తే బ్రాహ్మణాన్యది। క్షత్రియాపశవస్సోత్ర సద్యఏవపతత్యధః ॥౫౮॥ బ్రహ్మిష్ఠశ్చేన్మ
హాయోగీ క్షత్రియఃపరమార్థతః । మాన్యాన్సమ్మానయేన్నిత్య మమాన్యానవమానయేత్ ॥౫౯॥ యద్యత్రోపరతి
ర్జాతాశిక్షారక్షాదికర్మసు । శత్రుభ్యోవాస్వపుత్రేభ్యో రాజ్యందత్వావనంవ్రజేత్ ॥౬౦॥ తత్రస్వసాధిదార్ఢ్యేనయో
తిస్మృత్యుదితాంపరాం। ఉపశాన్తిముపేతస్స సద్యఃకైవల్యమశ్నుతే ॥౬౧॥ భగీరథాదయఃపూర్వే రాజానస్త్వే
వమేవహి। స్వరాజ్యోపరతాస్సాక్షా త్కైవల్యంపరమంయయుః ॥౬౨॥ రాజ్యస్థితోప్యశాన్తిశ్చే దిచ్ఛేదాత్యన్తికీం
నృపః । పుత్రాంశ్చసచివాంస్తత్ర సమ్యగావేశయేత్ ॥౬౩॥ తేషాంచరిత్రసాధుత్వ న్నిశ్చిత్యనిపుణంతతః। అ
న్తర్వేశ్మనిసంలగ్నస్సమాధ్యభ్యా సనైభవాత్ ॥౬౪॥ అయాపనష్టచిత్తాసు కరణాస్సతుయోగిరాట్ । విదేహము
క్తతాంయాతిమూకాన్ధబధిరోపమః ॥ ౬౫ ॥ ఏవమేవచభూపాలాః పూర్వేతేజనకాదయః । విదేహముక్తతాంప్రా
ప్య కృతార్థాఅభవన్ద్విజాః ॥ ౬౬ ॥ ఏవమ్మార్గద్వయంసర్వ శ్రుతిస్మృతిసమాశ్రయం । హిత్వాభోగైక లోభేనరా
జ్యేస్థిత్వామహీపతిః ॥౬౭॥ స్వధర్మాన్లోకధర్మాంశ్చ యద్యనాదృత్యమాక్ష్యతిః । అన్తఃపరేషు మహారేత్ప్రియం స్యే
దేవసధ్రువం ॥ ౬౮ ॥ వరాహాదిశ్రుతిప్రోక్తాన్మ్లేచ్ఛాదిసమాహ్వయాః। యఃపాలయేద్బ్రువస్సత్సభూపాలస్స

మీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ వర్తతేనవచక్రేషుమూలాధారాదిషుక్రమాత్। యోగమార్గేణయోముక్త్యైశ్చక్రవర్తీసఉచ్యతే॥ ౨౦॥ స్వవర్ణాశ్రమధర్మైర్యస్సర్వాన్ దేవాంశ్చరఞ్జయేత్। స్వయఞ్చరాజతేస్వస్మిన్ సరాజేత్యభిధీయతే ॥ ౨౧॥ స్వవర్ణాశ్రమధర్మాంశ్చ బ్రహ్మాభ్యాసఞ్చసన్త్యజన్। భోగమాత్రైకరసికోన రాజా రాజతే క్వచిత్ ॥ ౨౨॥ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానితాంమత్వా స్వధర్మాన్యదిసన్త్యజేత్। జ్ఞానిలక్షణహీనస్స క్షత్రియోధఃపతేద్ధ్రువం ॥ ౨౩॥ జ్ఞానివాన్తాదృశానాంహి సర్వధర్మవివర్జనాత్। ప్రేతచార్వాదితుల్యత్వం లక్షణంసముదీర్యతే ॥ ౨౪॥ తస్మాదాత్మజ్ఞతాహన్తాం త్యక్త్వాయోగీశ్వరోప్యథ। అదేహముక్త్యైకర్మాణి సమాధీంశ్చసమాచరేత్ ॥ ౨౫ ॥ స్వధర్మమప్రమాదేన క్షత్రియోనిత్యమాచరన్। నిశ్శ్రేయసంపరంలబ్ధ్వా కృతార్థోభవతిద్విజాః ॥ ౨౬॥ * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే సప్తదశోఽధ్యాయః *—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి వైశ్యస్యస్వాత్మయోగినః। అనుష్ఠానాదికాన్ ధర్మాంశ్శృణుతబ్రాహ్మణోత్తమాః ॥౧॥ వైశ్యస్తృతీయవర్ణోహి వేదాద్యధికారతః। బ్రహ్మజ్ఞానాదిసంపత్త్యాజీవన్ముక్తత్వమాప్నుయాత్ ॥ ౨॥ ఆశ్రమాఅపితస్యోక్తాబ్రహ్మచర్యాదయఃక్రమాత్। స్నానసన్ధ్యానమస్కార జపహోమాదయోపిచ ॥౩॥ విధీయన్తే శ్రుతిస్మృత్యోర్నిత్యధర్మానిజోచితాః। అప్రమాదేనవర్తేరంస్తేషు శాస్త్రోక్తవర్త్మనా ॥ ౪॥ తేషాంప్రారబ్ధభోగార్థంవాణిజ్యం కర్మనిశ్చితం। తేనైవజీవతిప్రాజ్ఞోనతుకర్మాన్తరైర్భువి ॥ ౫ ॥ సర్వస్వాతంత్ర్యమస్త్యత్రవిశాంవాణిజ్యకర్మణా। నపరాధీనతాస్వప్నేప్యతశ్శ్రేష్ఠావిశోజనాః ॥౬॥ వజ్రవైడూర్యగోమేధపుష్యరాగాదిభిర్యుతః। అలంకృతపురోభాగా అతశ్శ్రేష్ఠావిశోజనాః ॥౭॥ నవరత్నవిశేషైస్తైస్సంయుతాంస్తాన్నృపాఅపి। నిత్యంసమ్మానయన్త్యేతానతశ్శ్రేష్ఠావిశోజనాః ॥ ౮ ॥ ముక్తాఫలైర్దుకూలాదిపటశ్రేష్ఠైర్మనోహరైః। ఆపణంభాసయన్త్యేతేహ్యత శ్శ్రేష్ఠా విశోజనాః ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తనయావృత్త్యా వాణిజ్యాభిధయావిశాం। శాస్త్రైర్విహితయాప్యస్తిపాపవృద్ధేశ్చకారణం ॥౧౦॥ క్రయవిక్రయకర్మభ్యాంకృతాభ్యాం నియమంవినా। అసత్యవచనైర్విత్తమోహాత్పాపంహివర్ధతే ॥౧౧॥ స్వవర్ణోచితవృత్తిఞ్చవిహాయేతరవృత్తిభిః। కృషిసేవాదిభిః కాలాన్నయన్త్యకృతబుద్ధయః॥౧౨॥ వాణిజ్యపారవశ్యేనస్నానసన్ధ్యాదికాఃక్రియాః। నిత్యాస్సంవిహితాస్త్యక్త్వాభవన్తిప్రచ్యుతాశ్రమాః॥౧౩ వాణిజ్యేనైవసర్వేషాంవిశాంజీవనమిత్యయం। నియమోనాస్తిగార్హస్థ్యేదన్యస్మిన్ భైక్షచోదనాత్ ॥౧౪॥ ఆశ్రమత్రితయేన్యస్మిన్వసతాంహివిశాంసతీ। భిక్షావిధీయతేబ్రహ్మక్షత్రియాణామివాపితు ॥౧౫॥ నచవృత్త్యన్తరస్నేతిగృహే వాణిజ్యవర్జనే। గృహిణాంద్విజభూపానామివనిత్యోఞ్ఛవృత్తితః ॥౧౬॥ శిలోఞ్ఛవృత్తిర్మహతీదేవానామపి దుర్లభా। వైరాగ్యజ్ఞానయోగాదికారణంహిసమీర్యతే ॥౧౭॥ నచశ్లాఘ్యతమాసైషా చిత్తశుద్ధికరీశుభా। శిలోఞ్ఛవృత్తిఃకస్యాపివర్ణినఃప్రతిషిధ్యతే ॥౧౮ ॥ విరక్తానాంగృహస్థానాంసర్వేషామవిభూషణం। ఉఞ్ఛవృత్తిః పరాం శాన్తింస్వతఏవప్రయచ్ఛతి॥౧౯॥ భోగమోక్షౌయయానౄణాం స్వర్బాధౌసిద్ధ్యతస్స్వయం। సద్యస్సుఖకరీనిత్యాసోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా॥౨౦॥ సమేతౌశివవిష్ణూతౌచక్రతుర్ద్వారుకావనే। యామేవానన్దభరితౌసోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా॥౨౧॥ యామాశ్రిత్యగృహస్థస్యసర్వవ్యాపారవర్జనాత్। విదేహముక్తతాసిద్ధ్యేత్సోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥౨౨॥ శనైర్విధ్యామటన్తన్తంయద్వన్త-వీక్ష్యలౌకికాః। అపీచ్ఛన్తితచాయాంవై సోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥౨౩ । సర్వప్రపఞ్చవృత్తిభ్యోయద్వాన్వ్యావృత్తమానసః। తృణీకరోతిబ్రహ్మాదీన్సోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥౨౪॥ శుక్తివద్రజతాదిఞ్చస్వర్ణాద్రింగైరికాద్రివత్। యద్వాన్సమ్మన్యతేనిత్యంసోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥౨౫॥ మత్వాకుత్సితవేళాన్తంకుబేరమపిసంపదా। యద్వాంస్తుచ్ఛితవిత్తౌఘస్సోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥ ౨౬ ॥ శ్రావయద్భిస్స్వదంరత్నైస్సముద్రంసహితత్వతః।

అత్యల్పమ్మన్యతేయద్వాక్ శోఞ్ఛవృత్తిర్మహత్తరా ॥౨౭॥ బ్రాహ్మణానామ్మహీపానాంవైశ్యానాఞ్చగృహస్థితా । శూద్రాణామితరేషాఞ్చస్త్రీణాంయాపినదూష్యతే ।౨౮। తస్యాంసిలోఞ్ఛవృత్తౌహినిశ్చితాయామపీశ్వరైః । అన్యాభిర్వృత్తిభిర్లోకాన్ప్రియంతేహంతదుర్ధియః ।౨౯। వినైవాయాసలేశంయాభోగమోక్షౌ ప్రయచ్ఛతి । తామనాశ్రిత్యసద్వృత్తింగృహిణోత్రభ్రమంత్యహో ।౩౦।జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తోగృహస్థోవైశ్యసత్తమః । ఉఞ్ఛవృత్తిమనాలోచ్యవృథాసన్న్యస్తుమిచ్ఛతి ।౩౧। దృష్టదుఃఖానిహంత్యేషాహ్యుఞ్ఛవృత్తిరశేషతః। విదేహముక్తిపదవీం ప్రాపయత్యపిగేహినం ॥౩౨। ఫలద్వయస్యసిద్ధ్యైహి సాధనద్వయముచ్యతే । నియమస్సోనయావృత్త్యా ద్వ్యర్థయా వ్యభిచర్యతే ॥ ౩౩ । సర్వవృత్త్యుత్తమామ్మత్వాభుక్తి ముక్తిప్రదామిమాం । కల్పయామాససర్వజ్ఞస్తాంత్యక్త్వాకో భయాగమః ।౩౪। విశోవాణిజ్యవృత్తిస్స్యాగృహస్థస్యావివేకినః। వివేకినస్త్వయంప్రోక్తా సర్వదుఃఖ నికృంతనీ ॥ ౩౫। దేహస్థసర్వ రోగఘ్నీ చిత్తస్థాశాది నాశినీ । పావనీ పరమో దారా హ్యుఞ్ఛ వృత్తిర్వి రాజతే । ౩౬। శతందత్త్వైకమాదత్తేవణిగ్ద్వేత్రీణివాదశ।దాపయన్నేకముష్టిస్థం శతంగృహ్ణాతితణ్డులం ॥౩౭॥ అయాచితంయథాలబ్ధంగృహీత్వాతణ్డులంసుధీః। యామేత్పరీయేతుర్యేవా భుక్త్వానిత్యంసమోదతే ॥ ౩౮ ॥ యాచ్ఞాహిపరమందుఃఖముత్పాదయతిదేహినాం। భిక్షుకస్యహతాద్భిక్షాగ్రహణం చతథాద్విజాః ॥౩౯॥ ఉఞ్ఛవృత్తివిహీనానాంగృహస్థానాంకదాచన। ఉపశాన్తిఃప్రవృత్తిభ్యోనభవిష్యతి సత్తమాః ॥౪౦॥ నోపశాన్తివిహీనస్యసుఖంకిఞ్చిదపిక్షణం । దృశ్యతేచసుఖాభావేకథంధన్యత్వమిష్యతే ॥౪౧॥ కలౌతువిప్రారాజానశ్శూద్రాఅన్యేచదేహినః। వాణిజ్యేనైవజీవన్తివిశస్తేషాన్తువృత్తిభిః ॥౪౨ ॥ నచకస్యాపిలజ్జాస్తివృత్త్యంతరపరిగ్రహే । బహూనాంస్వసమానానాం విద్యమానతయాకలౌ ॥ ౪౩ ॥ యావృత్తిశ్శ్లాఘ్యతేశాస్త్రేసావృత్తిర్నిన్ద్యతేభువి । యావృత్తిర్నిన్ద్యతేశాస్త్రేసైవసం శ్లాఘ్యతేకలౌ ॥౪౪। విశాంపాపానివర్ధన్తేవాణిజ్యేనైవకర్మణా । విహితేనాపిచాన్యాయ్యాద్వృత్త్యానశ్యంతితాన్యపి ॥౪౫। విశాఞ్జీవద్విముక్తానాందృష్టదుఃఖవశాదిహ। విదేహముక్తావిచ్ఛాచేదుఞ్ఛవృత్తిర్విధీయతే ।౪౬। విత్తసంగ్రహవాఞ్ఛాంత్యక్త్వాదూరేప్రశాంతధీః । స్వధర్మమాత్రనిరతస్సమాధీనాచరేత్సదా ।౪౭। సమూఢాక్రియమాణేతుస్వధర్మాచారపూర్వకం । ఇంద్రియాణ్యుపశాంతానివిషయేభ్యోభవంత్యలం ।౪౮। యదావ్యాపారరాహిత్యమింద్రియాణాంవిజాయతే। తదానుభూయమానంతత్సుఖంకేనోపమీయతే ।౪౯। నసుఖఞ్జాయతేక్వాపి ప్రవృత్త్యుపశమంవినా। సత్యలోకఞ్చవైకుంఠంకైలాసంవాప్రయాతునా ।౫౦। ఆత్మనఃకోనుసంగోస్తికరణానాం ప్రవృత్తిభిః ఇతికేచిజ్జడా ఆహుర్మహానరకభాగినః ।౫౧॥ ఇంద్రియేషుప్రవృత్తేషుయద్య సంగత్వమాత్మనః । సిద్ధ్యేత్తత్క్షణంతన్మార్గంవాఖేపుష్పంనోద్భవేతురాతః ।౫౨॥ ప్రవృత్తిభిర్నదుఃఖఞ్చేదాత్మనస్సంభవేత్తదా । నివృత్తి మార్గంశాస్త్రాణాంకింవోపదిశతాంఫలం।౫౩।యద్యప్యత్రసుఖంసిద్ధ్యేచ్ఛాస్త్రోక్తాభిఃప్రవృత్తిభిః। తథాపితాసామ్ముఖ్యానాంప్రవృత్త్యాఖ్యానయుజ్యతే ।౫౪ । అవిద్యాకర్మసక్తానాంప్రవృత్తత్వావధారణాత్ । విద్యాకర్మప్రసక్తానాం నివృత్తత్వావధారణాత్ ।౫౫। ప్రవృత్తానాంనివృత్తానాంఫలసామ్యఞ్చమోవదేత్ । వాఙ్మాత్రాద్వైతయుఞ్మూర్ఖోవిడ్విష్ఠ్వక్త్వమవాప్నుయాత్ ।౫౬।ఆశయావివశాఃకోశేవిశోటంతోదిశోదశ। కృశాఅపిశరీరేణహన్తామహురశరీరతాం॥౫౭॥ యద్యత్రయోగకర్మాదివిధిశేషత్వవర్జితం। అద్వైతబ్రహ్మవిజ్ఞానంనజాయేతవిశాన్నృణాం॥౫౮ ॥ సద్యఃక్రమేణవాముక్తిర్భవాద్భవితుమర్హతి। తద్ధిసఞ్జాయతేజ్ఞానమాదావిషఇవోదధౌ ॥౫౯॥ యస్తదద్వైతవిజ్ఞానవిషంయోగైశ్చకర్మభిః। శోషయిత్వాపిబేత్సత్యనిత్యబ్రహ్మామృతంసదా ॥ ౬౦ ॥ సవిణ్ముక్తోహివిణ్మాత్రరక్తమాంసాదిగర్భితాత్ । అస్మాచ్ఛరీరాత్సంసారసుఖదుఃఖాలయాద్భవేత్ ॥౬౧॥ ఆహుశ్చాద్వైతినః కేచిద్భోగహేతుషుకర్మసు । ప్రత్యక్షేష్వాత్మనస్సర్వసాక్షితామప్యసంగతాం ॥౬౨॥ సంత్యక్తేషుతుసర్వేషుస్వవర్ణాశ్రమకర్మసు। అతివర్ణాశ్రమిత్వఞ్చనై

షట్కర్మస్వప్యనిరంకుశం ||౯౩|| ఏవంవిధేనబోధేన జీవతాంనరకంవినా । కాంగతింభగవాన్పశ్యేత్సర్వలోకేశ్వరో విభుః ||౯౪| జీవన్ముక్తాస్తుపురుషాద్వివిధేష్వపికర్మసు। సంగితాంకర్తృతాఞ్చాహుర్నతుతేనపునర్భవం ||౯౫|| కార్యక్షమాయామాయాయానష్టత్వాత్స్వాత్మయోగతః । ఆత్మనోనపునర్జన్మభవిష్యతికదాచన || ౯౬ || తస్మాదసంగాద్వైతోక్తింయోగకర్మాపలాపినీం। త్యక్త్వాసమాధికర్మాణివిశఃకుర్వంతుసత్తమాః * * ||౯౭||

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదేష్టాదశోఽధ్యాయః* —

* అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిశూద్రాణాంతుర్యవర్ణినాం।బ్రహ్మాత్మయోగినాంనిత్యమనుష్ఠేయమ్మునీశ్వరాః ||౧ కథంబ్రహ్మాత్మయోగిత్వం వేదేష్వనధికారిణాం। శూద్రాణామితిశంక్యన్నహ్యధికారోన్యభాషయా ||౨|| వేదాంతోక్తరహస్యార్థాంస్తేహిద్రావిడభాషయా । అవగచ్ఛంతివిప్రాది ముఖాద్వాథపురాణతః|| ౩|| శబ్దబ్రహ్మణిఉత్కృష్టేపరబ్రహ్మణిచేద్భవేత్। అధికారఃకుతశ్శబ్దేతేషాన్నేతితుకేచన ||౪|| తదసంగతమేవస్యాన్మృత్స్నాస్నానాదిషుకర్మసు। సర్వేష్వధికృతాలోకేనభాణ్డస్పర్శనాదిషు ||౫|| స్పృశ్యంతేతణ్డులాన్యత్రసర్వైర్వర్ణైర్నతుక్వచిత్ । బహూనామేవమాదీనాం దృష్టాంతానాం ప్రదర్శనాత్ || ౬ || వేదార్థేష్వధికారేపి నవేదాధ్యయనాదిషు । అధికారఃకదాపిస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తంబలాత్కృతౌ ||౭|| పుమాన్బ్రహ్మకులోత్పన్నోప్యుపనయనాత్పరం। అధికారమవాప్నోతివేదాధ్యయనకర్మణి || ౮ || ఏవంసత్యాన్ముతేశూద్రఉపానయనవర్జితః । కథంవేదాధికారీస్యాద్బలాత్కారాత్త్వహోకలౌ || ౯|| శుశ్రూషోరపిశూద్రస్యబ్రహ్మాత్మైక్యంగురోర్ముఖాత్। నియమ్యతే వివేకాదిసాధనానాఞ్చతుష్టయం ||౧౦|| సాధనానుపపత్తిశ్చనాస్యచిత్తాదిదర్శనాత్। నషణ్ణవతితత్త్వేషులోపఃకస్యాపివిద్యతే || ౧౧|| తస్మాద్బ్రహ్మాత్మబోధాదౌశూద్రోధిక్రియతేతరాం। నతువేదేష్వితిప్రోక్తేనిశ్చితార్థేక్వసంశయః ||౧౨|| ద్విజాదీనామివాస్యాపివర్ణవత్త్వావధారణాత్। ఆశ్రమాఅపిచత్వారఃక్రమాదస్మాంత్యసంశయం |౧౩ || తస్యోపనయనాభావేప్యుద్వాహాత్పూర్వమాత్మని। బ్రహ్మచర్యస్యసంసిద్ధేర్నోపరోధోస్తికశ్చన ||౧౪|| త్రేతాయాంశంబుకాఖ్యస్తు గార్హస్థ్యేతపసాత్మనః । వనిధర్మానుసృత్యైవశ్రీరామేణహతోభవత్ ||౧౫|| వనిత్వేపియతిత్వేపిశూద్రస్యాహ ర్నశంమహాత్। ద్విజశుశ్రూషణంకర్మనిత్యమేవ విధీయతే||౧౬|| స్వోత్కృష్టత్వాద్ద్విజానాఞ్చక్షత్రియాణాంవిశామపి।శుశ్రూషాంసర్వదాకుర్యాచ్ఛూద్రశ్శ్రద్ధాపురస్సరం ||౧౭||శుశ్రూషాయాఃపరంకర్మనాస్తినిత్యఞ్చకిఞ్చన। తేనైవశుద్ధచిత్తస్సన్క్రమాత్కైవల్యమశ్నుతే ||౧౮|| బ్రహ్మబుద్ధ్యావిశంశూద్రఉపాసీతనిరంతరం । విష్ణుబుద్ధ్యాచరాజానం రుద్రబుద్ధ్యాద్విజోత్తమం ||౧౯|| త్రయోప్యేతేస్యగురవఃపరతత్త్వోపదేశతః । సంసారబన్ధముచ్ఛిద్యప్రాపయేయుః పరం పదం ||౨౦|| త్రయశ్చాగురవోప్యాత్మవిద్యాహీనా అపిస్వయం। స్వవర్ణాశ్రమమాత్రేణశూద్రైః పూజ్యానసంశయః||౨౧||ద్విజాదిపూజాశూద్రాణాంసద్యోముక్తిప్రదాభవేత్।శివాదిపూజాతేషాంతుక్రమముక్తిప్రదాభవేత్ ||౨౨|| అతస్సశివభక్తేభ్యోద్విజభక్తోమహత్తమః। శివపూజామపిత్యక్త్వాద్విజపూజాంసమాచరేత్ || ౨౩ || శూద్రోయతిత్వంప్రాప్తోపివైశ్యంవాబ్రహ్మచారిణం । ప్రదక్షిణనమస్కారస్తోత్రాద్యైఃప్రీణయేత్సదా || ౨౪ || తస్యప్రారబ్ధభోగార్థాకృషిసేవాస్వరూపిణీ । వృత్తిరప్యస్తిమోక్షార్థాద్విజాదివిషయత్వతః ||౨౫। భూపాలైర్దీయమానాసుద్విజేభ్యోధరణీషుహి। కృత్వాశూద్రాఃకృషింతేభ్యోభాగాన్దదతిభక్తితః || ౨౬|| వేతనార్థాఅపి ప్రాయస్సేవాశ్చశ్రద్ధయాసహ। నిజోత్కృష్టతరేభ్యోహిక్రియంతేతేభ్యఏవచ |౨౭| తస్మాజ్జాత్యాకృషోపిశూద్రస్సేవ్యక్తేనకర్మణా । సర్వోత్కృష్టోభవత్యత్రహింగుకస్తూరికాదివత్ |౨౮|| యస్మాత్సర్వనికృష్టత్వాదహంతానవకాశతః । శాస్త్రోక్తాస్సుగుణాస్తేస్యుస్సశూద్రశ్శ్రేష్ఠఉచ్యతే ||౨౯|బహిశ్శూద్రతయాయస్యభావేదంతర్ద్విజన్మతా।అన్తరుత్కర్షవత్త్వేనసశూద్రశ్శ్రేష్ఠఉచ్యతే ||౩౦|| యదభావేద్విజాదీనాన్నస్యాదైహికంసుఖం। యత్సేవయాతేజీవంతిసశూద్రశ్శ్రేష్ఠఉచ్య

తే ॥౩౧॥ వినాసంస్కారకర్మాణి శాస్త్రాభ్యాసశ్రమశ్చ యః । ముచ్యతే ద్విజభక్త్యైవ స శూద్రశ్శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ॥౩౨
శుచంయశ్చాభి దుద్రావ శుచా వా యోభిదుద్రువే । అతశ్శోచ్యశ్చ సర్వైర్యస్స శూద్రశ్శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ॥౩౩॥ త్రిషు వర్ణే
షు వస్వేచ్ఛమన్నం యస్య విధీయతే । న ప్రతిగ్రహణం పాపం స శూద్రశ్శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే ॥౩౪॥ ఏవం విధోపి శూద్రస్తు మహా
త్మాపి పంకరోత్యహో । మనుష్యత్వేన సామాన్యం బ్రాహ్మణాదిషు మన్యతే ॥౩౫॥ బ్రహ్మత్వమపి దేవత్వం బలాదపహర
త్యపి । బ్రాహ్మణైస్సేవ్యతే హంత బ్రహ్మజ్ఞానిత్వదర్పతః ॥౩౬॥ విద్యోత్కర్షాద్ధనోత్కర్షాదన్యోత్కర్షాత్కుతోపి వా
బ్రాహ్మణష్ఫేదయం శూద్రస్సద్య ఏవ పతత్యధః ॥౩౭॥ స్వస్మిన్ సన్న్యాసితాం మత్వా భైక్షకాషాయముణ్డనైః । శూ
ద్రాధమ ఉదాస్తే హి బ్రాహ్మణానపి హాకలౌ ॥౩౮॥ నిత్యకర్మ పరిత్యజ్య బ్రాహ్మణారాధనాత్మకం । భ్రష్టవర్ణః కథం
శూద్రస్స్వాత్మవిత్స్యాత్సురాధమః ॥౩౯ ॥ వేదశబ్దాన్ సముచ్చార్య జిహ్వాచ్ఛేదార్హదేహినః । అసచ్ఛూద్రస్య కా
ముక్తిః కల్పకోటిశతేష్వపి ॥౪౦॥ ఆగమోక్తవిధానేన శూద్రాణామపి కానిచిత్ । జపపూజాదికర్మాణి సంతి నిత్యాని
యద్యపి ॥౪౧॥ న తు తత్ర విధీయంతే ద్విజోదాసీనతాదయః । బ్రాహ్మణానామశైవానామర్థవాదస్తు దూషణం ॥౪౨।
యథార్థవాదశ్శ్రేష్ఠోపి శివశబ్దవతా సహ । చణ్డాళేన విధిః ప్రోక్తో భోజనస్య ద్విజోత్తమాః ॥౪౩॥ బ్రాహ్మణాః ఖల్వ
నాత్మజ్ఞా అపి వేదోదితైః పరైః । సంస్కారకర్మభిశ్శుద్ధా జన్మమాత్రేణ సర్వదా ॥౪౪ ॥ తాన్ వైశ్యః క్షత్రియో వైకః
పూజయేన్నిత్యమాదరాత్ । క్రోధమాధమవర్ణీ సన్నవమానితుమర్హతి ।౪౫। యది స్యాదధమజన్మిత్వమనాలోచ్యైవ
మూర్ఖతః । బ్రాహ్మణానవమన్యేత స శూద్రో నరకం వ్రజేత్ ॥౪౬॥ సన్న్యాస్యాస్తాం విరక్తో వా సర్వేష్వనిషయేష్వపి ।
జ్ఞానీ యోగీ చ వా శూద్ర ఆమృతేర్ద్విజమర్చయేత్ । ॥౪౭। యస్తు బ్రహ్మాత్మతాబోధాహంతయాప్యధమాధమః । ఉదా
స్తే బ్రాహ్మణం తస్మిన్ శూద్రే బోధః క్వ వాత్మనః ।౪౮। అత్ర జీవద్విముక్తస్య బ్రాహ్మణస్యాయతేరపి । నిత్యాన్యా[illegible]
మకర్మాణి విధీయంతే యథామ్నాతేః । ౪౯ । తథా జీవద్విముక్తస్య శూద్రస్యాయతేరపి । నిత్యం బ్రాహ్మణపూజాది
కర్మాణ్యామరణాద్ధ్రువం ॥౫౦॥ సర్వేషామపి పూజ్యత్వాదుత్తమాధమచింతనం । మా కరోతు కదాప్యత్ర తుర్యవర్ణీ మ
హామతిః ॥౫౧॥ బ్రాహ్మణం క్షత్రియం వాన్యం సోపదేష్టారమాదరాత్ । ఆరాధ్యతాం విశేషేణ కిము దాస్త ఇహేత
రాన్ ॥౫౨ ॥ ముఖావలోకనానర్హాః పాపినస్సంత్యపి ద్విజాః । శిక్షణీయాస్తు శూద్రస్య న శిక్షాకర్తృతోచ్యతే ॥౫౩॥ రా
జాస్తి ధర్మరాజో వా సర్వేషాం పాపినామపి । శిక్షాకర్తా తదన్యస్య స భార్హః క్వ సమీర్యతే ॥ ౫౪ ॥ అనావశ్య కథాశ్రేణ
ప్యాధః పతనమృచ్ఛతి । తస్మాత్స్వధర్మనిరతశ్శూద్రో బ్రాహ్మణమర్చయేత్ ॥౫౫॥ విప్రార్చనాత్మకం స్వస్య నిత్యకర్మ
పరిత్యజన్ । వసేద్యది క్షణం శూద్రస్స్వవర్ణచ్యుతో మతః ॥ ౫౬ ॥ బ్రాహ్మణాదిత్రయోప్యత్ర సేవాశ్చణ్డాళకర్తృ
కాం । స్వీకుర్యుశ్చేత్తలాభేపి నవర్ణచ్యుతకర్తృకాం ॥౫౭॥ వర్ణాచారం పరిత్యజ్య స్వాశ్రమాచారమాశ్రితః । యది శూ
ద్రః కృతార్థస్స్యాన్నిర్మూలశ్చ తథా ద్రుమః ॥౫౮॥ త్యక్త్వా స్వాశ్రమధర్మాంశ్చేత్కాషాయా దీక్షకదాచన । వర్ణధ
ర్మైర్ద్విజార్చాయాం వసేన్న ప్రత్యవాయభాక్ ॥౫౯। శాఖాచ్ఛేదేపి వృక్షస్య మూలసత్వే యథా భువి । ప్రవర్ధంతే పున
శ్శాఖాః పుష్పాణి చ ఫలాని చ ॥ ౬౦ ॥ తథాశ్రమచ్యుతోప్యత్ర వర్ణవాంశ్చేచ్ఛరీరవాన్ । క్రమేణ స్వాశ్రమద్వారా జ్ఞా
నం యోగశ్చ విన్దతి ॥౬౧॥ గర్భాధానాదిసంస్కారహీనత్వాత్తుర్యవర్ణినః । చత్వార ఆశ్రమా నైవేత్యాహుః కేచన ప
ణ్డితాః ॥౬౨॥ తథాప్యాగమసంప్రోక్తవర్ణ్యానాం సంస్కృతత్వతః । అనుష్ఠానాచ్చ తే లోకేప్యదూష్యా అవిరోధతః ॥౬౩।
అప్రమాణమపి ప్రాయస్స్వబుద్ధ్యైవ ప్రకల్పితం । నిబన్ధనం న మాన్యేత హ్యన్యాచారావిరోధి చేత్ ॥ ౬౪ ॥
విధృతే నుపనీతేన బాలకేనోపవీతకే । యథా న ప్రత్యవాయోస్తి తథా శూద్రస్య చాశ్రమైః ॥౬౫॥ అనుతిష్ఠన్ను చతుర
శ్చాశ్రమాంస్తుర్యవర్ణినః । అపరిత్యాజ్యమేకం తద్విప్రార్చనమహర్నిశం ॥౬౬॥ సన్న్యాసిత్వేతు పూజ్యత్వం శూద్రా
ణాం సద్గృహస్థితైః । ఆస్తాం న తావతా విప్రపూజకత్వం ప్రహీయతే ॥౬౭॥ చతుర్ణాం వర్ణినాం సిద్ధం వి.షాదీహాం త్రు

తాస్స్మృతాః । ఉత్తరోత్తరభృత్యత్వం పూర్వపూర్వప్రభుత్వతః ॥౧౮॥ ఇమాం వ్యవస్థాముల్లంఘ్య యది స్వేచ్ఛానుసారతః । వర్తేరన్మనుజా లోకే తే స్యుర్దేవహతా అఘాః ॥౧౯॥ కేచిత్తు ద్విజశుశ్రూషాం కుర్వన్త్యత్ర యథావిధి । జ్ఞానవిజ్ఞానయోగైశ్చ ప్రాప్య జీవద్విముక్తతాం ॥౨౦॥ సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యేన ద్విజపూజాయుతేన వై । విదేహముక్తిపదవీం యాన్తి శ్రుతిసమీరితాం ॥౨౧॥ తే శూద్రా అపి జాత్యాస్మిన్నతివర్ణాశ్రమిత్వతః । బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైః పూజ్యా ఏవ యథోచితం ॥౨౨॥ ఇన్ద్రాదయస్సురాస్సర్వే బ్రహ్మవిష్ణుశివా అపి । పూజయన్తి విదేహాంస్తాన్ కిం పునర్మానవా భువి ॥౨౩॥ తస్మాద్వర్ణాశ్రమాతీతో దేహస్మృతివివర్జితః । శూద్రశ్చేదత్ర కుత్రాపి దృష్టో భూమ్నా నిపుంగవాః ॥౨౪॥ తమేవ సర్వవేదాంతరహస్యార్థస్వరూపిణం । మత్వా యథోచితం యూయం పూజయధ్వం మహామునిం * * ॥౨౫॥

ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాండస్య ప్రథమపాదే ఏకోనవింశోऽధ్యాయః

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి సంకరాణాం స్వయోగినాం । అనుష్ఠానాదికం విప్రాః శృణుధ్వం హీనజన్మనాం ॥౧॥ కులాలో లోహకారశ్చ తక్షా శిల్పీ చ నాపితః । స్వర్ణకారశ్చ గోపాలో రజకశ్చర్మకారకః ॥౨॥ మ్లేచ్ఛో వ్యాధశ్చ చణ్డాలో నీచశ్చ తిలఘాతకః । వ్రాత్యశ్చ మద్యకారశ్చ కర్ణధారః కువిన్దకః ॥౩॥ ఏవం బహువిధా లోకే జాతయశ్శాస్త్రసిద్ధితాః । దృశ్యన్తే సంగ్రహేణైవ మయా ప్రోక్తా ఇహాస్తికాః ॥౪॥ అనాదికాలాదారభ్య సన్త్యేతా ఈశనిర్మితాః । చతుర్ణామేవ వర్ణానాం స్త్రీపుంవ్యతికరోద్భవాః ॥౫॥ జాత్యా నికృష్టా అప్యేతే సర్వే సంకరవర్ణినః । భవన్తి బ్రహ్మవిద్యాయాం శూద్రవత్త్వధికారిణః ॥౬॥ యే కేచన మనుష్యాస్స్యుస్తే సర్వేష్వధికారితాం । గచ్ఛన్తి బ్రహ్మవిద్యాయాం తత్తద్వ్యాపాంతరైర్ధ్రువం ॥౭॥ బాహ్యాభ్యంతరభేదేన గుణానాం పఞ్చజాతిషు । ఏకైకస్యాం పఞ్చ పఞ్చ వర్తంతే శృణుత ద్విజాః ॥౮॥ బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణస్తద్వద్బ్రాహ్మణక్షత్రియస్తథా । తథా బ్రాహ్మణవైశ్యశ్చ తథా బ్రాహ్మణశూద్రకః ॥౯॥ తేభ్యోऽన్యః పఞ్చమః ప్రోక్తస్తథా బ్రాహ్మణసంకరః । ఏవమన్యత్ర మంతవ్యో జాతిభేదశ్చ సత్తమాః ॥౧౦॥ బ్రహ్మానుభూతిః పూర్ణాన్తర్బహిస్స్వాచారనిష్ఠతా । బ్రహ్మాదిసర్వపూజ్యో యో బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణం విదుః ॥౧౧॥ కదాచిదన్తస్స్వస్ఫూర్తిశ్శిష్టాచారో బహిర్బహుః । యః కర్మిభిస్సదా మాన్యో బ్రాహ్మణక్షత్రియం విదుః ॥౧౨॥ పరోక్షజ్ఞానమన్తశ్చ కామ్యకర్మాధికం బహిః । యో దేవానాం పశుర్ముఖ్యో విదుర్బ్రాహ్మణవైశ్యకం ॥౧౩॥ అంతస్సగుణభక్త్యాదిర్బహిర్విషయలోలతా । యస్మిన్ పామరతా హ్యస్తి విదుర్బ్రాహ్మణశూద్రకం ॥౧౪॥ అంతః కామాదిబాహుళ్యం బహిః పాపైకశీలతా । వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టం విదుర్బ్రాహ్మణసంకరం ॥౧౫॥ అంతర్బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానం ప్రజానాం రక్షణం బహిః । స్వవర్ణాశ్రమధర్మిష్ఠం క్షత్రియబ్రాహ్మణం విదుః ॥౧౬॥ అంతరీశ్వరభక్త్యాదిర్బహిశ్శత్రుజయే రతిః । శౌర్యాదిగుణమాత్రేచ్ఛుం క్షత్రియక్షత్రియం విదుః ॥౧౭॥ అంతః కామైకవిశ్వాసో బహురాజ్యార్జనం బహిః । భోగైకవ్యాపృతం నిత్యం విదుః క్షత్రియవైశ్యకం ॥౧౮॥ పరవఞ్చనచింతాంతర్దుష్కరగ్రహణం బహిః । స్వాధీనకృషికర్మాణం విదుః క్షత్రియశూద్రకం ॥౧౯॥ అంతర్విషయభోగేచ్ఛా ద్విజస్త్రీగ్రహణం బహిః । స్వవర్ణాశ్రమవిభ్రష్టం విదుః క్షత్రియసంకరం ॥౨౦॥ అన్తర్ముముక్షుతా నిత్యం వాణిజ్యం న్యాయతో బహిః । స్వవర్ణాశ్రమకర్మా యో వైశ్యబ్రాహ్మణ ఉచ్యతే ॥౨౧॥ అన్తర్బహుధనేచ్ఛుత్వం దుర్వాణిజ్యం బహిస్సదా । వర్ణాశ్రమాచారవేషీ వైశ్యక్షత్రియ ఉచ్యతే ॥౨౨॥ పరద్రవ్యాపహృతీచ్ఛాంతర్బహిశ్చౌర్యాదివృత్తితా । పరదారైకవాణిజ్యం వైశ్యవైశ్యస్స ఉచ్యతే ॥౨౩॥ అన్తర్విషయమాత్రేచ్ఛా బహిర్వాణిజ్యవేషతా । వేశ్యాదితత్పరో నిత్యం వైశ్యశూద్రస్స ఉచ్యతే ॥౨౪॥ అన్తశ్చిత్తభ్రమో నిత్యం బహిస్స్వాచారవర్జనం । సర్వైశ్చ తాడ్యమానో యో వైశ్యసంకర ఉచ్యతే ॥౨౫॥ పూర్ణాంతర్బ్రహ్మసంభక్తిర్బహిస్తత్సేవనం సదా । జీవనం కృషిమాత్రేణ తం శూద్రబ్రాహ్మణం విదుః ॥౨౬॥ అన్తరీశ్వరభక్తిశ్చ శివపూజాదికం బహిః । వాణిజ్యాదిప్రవృత్తో యస్తం శూద్రక్షత్రియం విదుః ॥౨౭॥ అన్తర్ధనాదిలాభేచ్ఛా బహిస్స్వోత్కృష్టదూషణం ।

సంకరైస్సర్వదా వాసశ్శూద్రవైశ్యస్స ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ విప్రాదిధనవాఞ్ఛాన్తర్బహిస్తత్పరిపీడనం। పరదారప్రవృత్తత్వం శూద్రశూద్రస్స ఉచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణీగమనేచ్ఛాన్తర్బహిర్భిక్షుకవేషితా । చణ్డాలీగమనం నిత్యం తం విదుశ్శూద్రసంకరం ॥ ౩౦ ॥ శూద్రాదిపూజ్యధీరన్తస్స్వకర్మైకస్థతా బహిః। స్వవృత్త్యా నియతాహారం సంకరబ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౩౧ ॥ క్షుద్రదైవతభక్తోన్తర్బహిశ్శూద్రాదిదూషకః । అన్యవృత్త్యా సదాజీవీ సంకరక్షత్రియో మతః ॥ ౩౨ ॥ ద్రవ్యాదిచౌర్యధీరన్తర్బహిస్సర్వప్రవృత్తతా। ఆమ్లేచ్ఛాద్భోజనం నిత్యం స వై సంకరవైశ్యకః ॥ ౩౩ ॥ చణ్డాలీగమనేచ్ఛాన్తర్బహిః పిత్తచరిత్రతా । శ్రేణ్యామేవ సదా భుక్తిస్స స్యాత్సంకరశూద్రకః ॥ ౩౪ ॥ చిత్తవిభ్రమ ఏవాన్తర్బహిస్సర్వైశ్చ తాడనం। పశువత్సర్వభోగశ్చ స స్యాత్సంకరసంకరః ॥ ౩౫ ॥ సంకరబ్రాహ్మణో యోఽత్ర శ్లాఘ్యవృత్తిర్మహామతిః । స కేవలమిహాత్మానం జ్ఞాత్వా భాషాన్తరేణ చ ॥ ౩౬ ॥ వైరాగ్యాభ్యాసవేగేన సద్యో ముక్తిం గతో భవేత్। నికృష్టమపి జాత్యా తం పూజయేయుస్సురా అపి ॥ ౩౭ ॥ సమ్యక్కరోతి యశ్శ్రేష్ఠమాత్మానం కరణైస్త్రిభిః। స ఏవ సంకరః ప్రోక్త ఇతరస్తు విసంకరః ॥ ౩౮ ॥ సంకరబ్రాహ్మణః పూజ్యస్తస్మాద్బ్రాహ్మణసంకరాత్ ।సదా యమపి నః పూజ్యం మన్యతే సంకరద్విజః ॥ ౩౯ ॥ యశ్చ బ్రాహ్మణహానం వేగాదాహుర్లుప్తమహాకారకం । స ఏవ బ్రాహ్మణః ప్రోక్త ఇహ బ్రాహ్మణసంకరః ॥ ౪౦ ॥ సంకరబ్రాహ్మణైర్వర్ణసాంకర్యం సిద్ధ్యతి స్వతః। సర్వత్ర వర్ణసాంకర్యం సిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణసంకరైః ॥ ౪౧ ॥ యస్స్వవర్ణాశ్రమాచారాన్ సావధానేన చేతసా । ఆమృతేరనుతిష్ఠేత్స జాతిహీనోఽపి ముచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ యశ్చ వర్ణాశ్రమాచారాన్విషయాసక్తచేతసా। ఆమృతేర్నానుతిష్ఠేత్స జాతిశ్రేష్ఠోఽపి బధ్యతే ॥ ౪౩ ॥ సర్వత్రాహంకృతిర్మూలం నృణాం బన్ధవిమోక్షయోః । దేహోఽహంకారతో బన్ధో బ్రహ్మాహంత్వాద్విమోచనం ॥ ౪౪ ॥ దేహాహంకృతిరప్యేషా కారణం బన్ధమోక్షయోః । తామసాహంకృతౌ బన్ధస్సాత్త్వికాహంకృతౌ పరః ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణోఽహం యతిస్తత్రాప్యస్మీతీయం త్వహంకృతిః। తామసీ భవబన్ధస్య కారణం ప్రోచ్యతే నృణాం ॥ ౪౬ ॥ సంకరోఽహం గృహాసక్తో నికృష్టోఽస్మీత్యహంకృతిః। సాత్త్వికీ భవమోక్షస్య కారణం ప్రోచ్యతే నృణాం ॥ ౪౭ ॥ మోక్షాధికారసామ్యేన విప్రసంకరయోర్భిదా। మన్యతే యో న ముక్త్యేతి సముద్యద్బ్రాహ్మణో మహాన్ ॥ ౪౮ ॥ వేదాధికారాసామ్యేన సంకరద్విజయోర్భిదా। మన్యతే యో న గౌణీతి భేదదృక్సంకరో మహాన్ ॥ ౪౯ ॥ వేదాధికారహీనత్వాత్సంకరస్య న సర్వథా । విమోక్ష ఇతి యో మేనే సోఽల్పధీర్బ్రాహ్మణో జడః ॥ ౫౦ ॥ శ్రోత్రవత్త్వసమానత్వాద్బ్రాహ్మణస్య న కేవలం। వేదిత్వమితి యో మేనే సోఽల్పధీస్సంకరో జడః ॥ ౫౧ ॥ మనుష్యత్వావిశేషేణ చణ్డాళస్యాపి సద్గుణైః । బ్రహ్మజ్ఞానోపపత్త్యా కిం బ్రాహ్మణా నామ హంకృతేః ॥ ౫౨ ॥ మదీయత్వాభిమానేన మధూనీవ తు మక్షికాః। వేదాన్ర్థాన్ సావధానేన విప్రా రక్షన్తి కేవలం ॥ ౫౩ ॥ తానియుక్త్యన్తరేణైవ తాత్పర్యాద్గిరిచారిణః। భాషాన్తరేణ తత్సారాన్ పిబన్త్యేవ హి సంకరాః ॥ ౫౪ ॥ దరోర్భలబ్ధ ఉపాధ్యాయాత్కిమితీవాథ సంకరః । లబ్ధో భాషాన్తరే వేదః కిం విప్రాదిభిమన్యతే ॥ ౫౫ ॥ యథా శ్రాద్ధాదికం కర్మనోపాధ్యాయముఖాద్వినా । తథా బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానం న బ్రాహ్మణముఖాద్వినా ॥ ౫౬ ॥ మన్ముఖాదేవ వేద్యత్వాత్సంకరైర్బ్రాహ్మణస్సుతః। ధ్రువేష్టద్రవ్యసంపత్తిర్మన్యతే బ్రాహ్మణాధమః ॥ ౫౭ ॥ పశ్చాత్సహస్రం చాపాస్య సీత్యుక్త్వాగ్రే శిష్యవేషవాన్ । ధావత్యేవ శతం గృహ్ణన్నిన్ద్యైస్సంకరాధమః ॥ ౫౮ ॥ ఏవంభూతౌ యది స్యాతాం గురుశిష్యౌ నరాధమౌ। కథం తు బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రకాశస్స్యాద్భువి ద్విజాః ॥ ౫౯ ॥ శాన్తిదాన్త్యాదిసంయుక్తౌ కామక్రోధాదివర్జితౌ। ఏషణాత్రయనిర్ముక్తౌ వఞ్చనాదివివర్జితౌ ॥ ౬౦ ॥ స్వస్వవర్ణాశ్రమోపేతౌ సదా వైరాగ్యసంయుతౌ। గురుశిష్యౌ హి కృతినావి ద్యాం భాసయతో నిజాం ॥ ౬౧ ॥ చతుర్వేదాన్ధీతాఽప్యాత్మాచారవివర్జితం । న పునంత్యేవ విప్రేన్ద్రమపి సత్యం మయోచ్యతే ॥ ౬౨ ॥ అనాఘ్రాతోఽపి వేదార్థస్స్వవర్ణాచారసంయుతం। సంకరాధమమప్యత్ర పునాత్యేవ క్రమేణ వా ॥ ౬౩ ॥ తస్మాద్వర్ణాశ్రమాచారం వినా దేహాదిశుద్ధయే। న కిఞ్చిత్ప్రోచ్యతే శాస్త్రే కర్తవ్యం మునిసత్తమాః ॥ ౬౪ ॥ ఆచారరహి

తో మర్త్య ఇహాముత్ర చ నిన్ద్యతే। ఆచారసహితో మర్త్య ఇహాముత్ర చ నన్ద్యతే ॥౮౫॥ స్నానాద్యాచారహీనః కః వైదికే కర్మణి ద్విజః। దృశ్యతే ధిక్కృతో లోకే శిష్టై ర్వా సహభోజనే ॥౮౬॥ బాహ్యమేవ మలం స్నానై ర్నివర్తేత తు నాన్తరం। ఇతి మన్యన్త ఏకేత్ర న శఙ్క్యం హి తథా బుధైః ॥౮౭॥ అన్యస్య బాహ్యస్నానేన స్వమనో దృశ్యతే శుచి। ఏవం సతి నిజస్నానైరాత్మశౌచే త్వసంశయః ॥౮౮॥ మహిషీం కర్దమాలిప్తాం పామరస్నాపయన్ స్వయం। అన్తశ్శౌచమవాప్నోతి స్నానకృత్స్న కుతో న తత్ ॥౮౯॥ ప్రాతస్స్నానం హి సర్వేషాం బ్రహ్మజ్ఞానస్య కారణం। తద్విహీనస్య వేదాన్తశ్రవణానధికారతః ॥౯౦॥ అస్నాతశ్చేత్సమాధిం వా కుర్యాన్నైకాగ్ర్యమాప్నుయాత్। ఆలస్యమోహనిద్రాద్యైర్బాధ్యమానత్వదర్శనాత్ ॥౯౧॥ ప్రాతస్స్నాయీ న రోగేణ బాధ్యతే చ పునః పునః। ఆరోగ్యే సతి తీవ్రా స్యాద్బ్రహ్మనిష్ఠా శరీరిణః ॥౯౨॥ శీతకాలేపి యస్స్నాయాత్ప్రభాతే నియమేన వై। న తస్మిన్ రోగవార్తాపి తేన చాస్త్యైహికం సుఖం ॥౯౩॥ అస్తికేష్వాదిమం కర్మస్నానమప్యత్ర సంత్యజన్। కథమన్యాని కుర్వీత కథం వా మోక్షమాప్నుయాత్ ॥౯౪॥ స్నానమగ్రే విషమివ పరిణామేమృతోపమం। మన్యతే బుద్ధిమానేవం ముముక్షుః పురుషోత్తమః ॥౯౫॥ శైత్యబాధాసహిష్ణుశ్చేత్కిం సహేత తతః పరం। సర్వాసహిష్ణుతాయాం హి వైరాగ్యం నాస్తి కిఞ్చన ॥౯౬॥ అవిరక్తస్య చేచ్ఛాస్త్రప్రబోధోత్పత్తిరుదీర్యతే। తదా స్నానాదికర్మాణి స్తుపశువచ్చరతు క్షితౌ ॥౯౭॥ దేహాభిమానరాహిత్యం హ్యావగత్యైవ విధీయతే। తస్మాచ్ఛైత్యభయన్త్యక్త్వా ప్రాతస్స్నానం బుధశ్చరేత్ ॥౯౮॥ విదేహముక్తిర్విదుషో న యావద్దేహాదిలోకప్రతిభానహీనా। తావత్స్వవర్ణాశ్రమనిత్యకర్మాధీనత్వమస్త్యేవ న సంశయోత్ర ॥౯౯॥ అన్తస్సమాధిర్బహిరాత్మకర్మాపేక్షో హి నిత్యాత్మసుఖప్రదస్స్యాత్। అతో నిజాచారరతో మునీన్ద్రస్సమాధినా దేహవిముక్తిమీయాత్ * * * * ॥౧౦౦॥

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే వింశోధ్యాయః *—

ఋషయః * వర్ణాశ్రమవిభేదానస్మాన్ శిక్షకాని చ సద్గురో। ఏవం శ్రుతవతాం స్వామిన్నస్మాకం నాత్ర సంశయః ॥౧॥ అన్యత్తు కిఞ్చిత్ప్రష్టవ్యమధునా ప్రతిభాతి నః। తస్య చ త్వం ప్రతివచః కృపయా వక్తుమర్హసి ॥౨॥ అస్మాకం సంశయచ్ఛేత్తా త్వదన్యః కోను విద్యతే। అతోస్మాసు దయాపూర్ణా స్వీకార్యా భవతా గురో ॥౩॥ స్వవర్ణాశ్రమయుక్తస్య జీవన్ముక్తస్య యోగినః। జ్ఞానతోజ్ఞానతో వాత్ర పాపస్యాధిగమే సతి ॥౪॥ ప్రాయశ్చిత్తం శ్రుతిస్మృత్యోః కర్తవ్యం పఠ్యతే న వా। అనాత్మవిదుషామేవ తత్స్యాదితి మతస్తు నః ॥౫॥ స్వవర్ణాశ్రమధర్మేషు సర్వైశ్శ్రద్ధాపురస్సరం। అనుష్ఠితేషు పాపాని క్ష్వేతి వక్తున్న శక్యతే ॥౬॥ యావదన్నోపభోగోస్తి యావద్వా ప్రాణధారణం। దేహినాన్తావదాగచ్ఛేత్సత ఏవ హి పాతకం ॥౭॥ అస్మాకన్తు భవాన్ సమ్యగ్జ్ఞానాత్యేవాత్మవేదితాం తస్మాద్యథోచితం బ్రూహి సర్వజ్ఞస్త్వం హి నో గురుః ॥౮॥ ఇతి ప్రష్టో మునిశ్రేష్ఠైర్గౌతమో మునిసత్తమః। సర్వజ్ఞః కరుణాసిన్ధురిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౯॥ గౌతమః॥ అహో బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠా మునీన్ద్రాస్తత్త్వవేదినః। భవద్భిస్సమ్యగేవాద్య పరిప్రష్టం శుభేచ్ఛుభిః ॥౧౦॥ ఏతస్మిన్ పరిప్రష్టార్థే వక్తవ్యా బహవస్తువః। వక్త్రేతే సంగ్రహేణైవ వదామి శ్రుణుతాదరాత్ ॥౧౧॥ విదుషామపి జాయేరన్ పాపాన్యామరణాద్ధ్రువం। ప్రాయశ్చిత్తాని చోక్తాని కార్యాణ్యేవ బుధోత్తమైః ॥౧౨॥ న చ కార్యాణ్యవిద్వద్భిరివ తాన్యప్యశేషతః। కేషాఞ్చిత్తైః క్వచిద్దేవాత్ర కర్తవ్యత్వవిధానతః ॥౧౩॥ మరణప్రతిషేధోస్తి ప్రాణినాన్దక్షిణాయనే। కృష్ణపక్షే నిశాయాఞ్చ ప్రాయశ్చిత్తం చ కథ్యతే ॥౧౪॥ విదుషామపి నాత్రాస్తి మరణే నియమః క్వచిత్। యత్తత్స్వచ్ఛన్దమృత్యుత్వం సిద్ధానాం కేవలం మతం ॥౧౫॥ విద్యాసామ్యేపి తత్రస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తం హి గేహినాం। న తు సన్న్యాసినామేవన్నియమో భిద్యతే క్వచిత్ ॥౧౬॥ ప్రాయశ్చిత్తవిహీనోపి గృహస్థామృతిం గతః। గచ్ఛేత్స్వవిద్యాసామర్థ్యాన్ముక్తిమిత్యాశయోస్తి వః ॥౧౭॥ విద్యాయాం ముక్తిదత్వేపి ప్రతిబన్ధనివ త్త

సే । నసామర్థ్యంభవేత్కిఞ్చిత్ప్రాయశ్చిత్తం వినాద్విజాః ॥౧౮॥ యతేశ్చాశ్రమసామర్థ్యాత్ప్రాయశ్చిత్తముపేక్షితం । నతువిద్యాబలేనాతఃప్రాయశ్చిత్తవిధిగ్రహే ॥౧౯॥ ప్రాయశ్చిత్తంభవేదత్రజ్ఞాతపాపస్య కేవలం । నత్వజ్ఞాతస్యవిదుషామితిశంకాచమాస్తువః ॥ ౨౦ ॥ అజ్ఞాతపాపతుల్యంస్యాదకాలమరణంహితత్ । నచాస్తిజ్ఞాతపాపస్యప్రాయశ్చిత్తమశేషతః ॥ ౨౧ ॥ జ్ఞానోదయాత్పరం త్యక్తం కర్మనైమిత్తికం తుయత్ । తద్ధేతుకస్య పాపస్యప్రాయశ్చిత్తవివర్జనాత్ ॥ ౨౨ ॥ శాకపాకాద్యఘక్షత్యైపఞ్చయజ్ఞాఉదాహృతాః । యేహినాశ్రమసిద్ధ్యర్థాః ప్రాయశ్చిత్తాత్మకాస్తుతే ॥ ౨౩ ॥ తేషామకరణేపాపమకర్తుర్నైవసిద్ధ్యతి ।ద్విషద్భిర్గృహ్యమాణత్వం ప్రాయతేహితదీయకైః ॥ ౨౪ ॥ తస్యద్విషదభావేపిస్వదృష్ట్యావిదుషఃక్వచిత్ । పాపినఃఖలువర్తన్తేస్వభావాద్దూషకాజనాః ॥౨౫॥ అగమ్యాగమనాభక్ష్యభక్షణాద్యుత్థితస్యచ । ప్రాయశ్చిత్తన్నపాపస్య జ్ఞాతస్యాపీతినోచితం ॥ ౨౬ ॥ బుధేతాదృశపాపస్యనప్రసక్తిఃకదాచన । అభిమానవిహీనత్వాదజ్ఞానాచ్చేత్తదిష్యతే ॥ ౨౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తంనకుర్యాచ్చేదజ్ఞానోత్థస్యతాదృశః । బుధోప్యధఃపతేదేవస్వాశ్రమభ్రంశదర్శనాత్ ॥౨౮॥ అజానకృతపాపస్యప్రాయశ్చిత్తాకృతావధఃపతనశ్చేత్కిమన్యత్రవక్తవ్యంజ్ఞానతఃకృతే ॥౨౯॥ బుధశ్చేద్యావనకుర్యాత్తదజ్ఞానతఃపాపముత్కటం । అజ్ఞానతఃకృతమపిప్రాయశ్చిత్తేననాశయేత్ ॥౩౦॥ద్విషద్భ్యోవినియోగస్స్యాత్తస్యచేతినశంక్యతాం । కర్తురేవతదర్హత్వాత్కిమన్యపరిచిన్తయా ॥౩౧॥ నైమిత్తికత్యాగపాపమేవఞ్చేద్వినియోజితం ।సుహృద్భ్యోవినియోగార్హపుణ్యస్యానుపపత్తితః ॥౩౨॥ వైయర్థ్యంసంప్రసజ్యేతశ్రుతేస్తస్మాత్సుహృత్కృతే । నైమిత్తికానాంవిదుషికర్మణాంవిధిరిష్యతాం ॥౩౩॥ నిషిద్ధసేవారూపాణాం పాపానామ్మహతామపి । ద్విషత్సువినియోగోస్తుకృతానాంజ్ఞానతోపిచ ॥౩౪॥ ఇతికేచనమన్యన్తేతదసంగతమేవహి । విదుషాంజ్ఞానతఃపాపేవిద్వత్త్వంనప్రసిద్ధ్యతి ॥౩౫॥ సుహృత్కృతేతుకర్మాణిసన్తితేష్వేవకర్మసు । నైమిత్తికేషుకార్యాణివిద్వద్భిరవికారిచిత్ ॥౩౬॥ గ్రహణస్నానగాయత్రీజపోపాకర్మపూర్వకైః । ఏతైరవశ్యానుష్ఠేయైస్సర్వసాధారణత్వతః ॥౩౭॥ కర్మభిర్వత్సరప్రాయశ్చిత్తరూపైస్సనీరితైః । సుహృదఃపరితుష్యన్తి విద్వత్సంబన్ధినోజనాః ॥ ౩౮ ॥ విహితానాన్తునిత్యానాంకర్మణామననుష్ఠితౌ । శ్రుతిస్మృతినిషిద్ధానాంకర్మణాంవాప్యనుష్ఠితౌ ॥౩౯॥ జ్ఞానతోజ్ఞానతోవాత్రయాన్యఘానీరితానివై । తేషాన్నివృత్త్యైవిద్వద్భిః ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥౪౦॥ బ్రహ్మత్వజ్ఞానదర్పేణ ప్రాయశ్చిత్తంనచేచ్చరేత్ । సవిద్వాన్నామమాత్రేణ నరకేపతితోభవేత్ ॥౪౧॥ కరణేభ్యోదయాభావేప్యామోక్షాదవినాశినాం । అగ్నిహోత్రాదిరూపాణాంనిత్యానాంకర్మణాంబుధైః ॥౪౨॥ అనుష్ఠితానాంపుణ్యానియాన్యుక్తానిశ్రుతౌస్మృతౌ । తేషాఞ్చాన్యత్రకుత్రాపివినియోగోనకథ్యతే ॥౪౩॥ విదుషోప్యననుష్ఠానే ప్రత్యవాయోహినిశ్చితః । అతోనతేషాంశంకిత్వంవినియోగంసుహృత్సుచ ॥౪౪॥ విద్యాయాస్సహకారీణిప్రాక్ప్రబోధాత్కృతానివై । అగ్నిహోత్రాదికర్మాణినిత్యానీతివిదుర్బుధాః ॥౪౫॥ మోక్షస్యసహకారీణిప్రబోధోత్పత్త్యనన్తరం । తాన్యనుష్ఠీయమానానివిదుషాపీతితేవిదుః ॥౪౬॥ విహితాకరణోక్తానియథా పాపానిసత్తమాః । నిత్యనైమిత్తికత్వేనద్వివిధానీరితానివః ॥ ౪౭ ॥ నిషిద్ధకరణోత్థానితథాపాపానిచద్విధా । ప్రోచ్యన్తే స్వపరార్థాని తానిచశ్రుణుతాదరాత్ ॥ ౪౮ ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానిప్రసిద్ధానిశ్రుతౌస్మృతౌ । తానిపఞ్చమహాన్త్యేవస్వార్థానివిదుషాంవిదుః ॥౪౯॥ అన్యానితుకృతాన్యత్రజ్ఞానతోజ్ఞానతోపివా । ప్రాయశ్చిత్తానపేక్షాణిపరార్థానిభవన్త్యహో ॥ ౫౦ ॥ బ్రహ్మపరోక్షవిద్యాసావర్ణితుంకేనశక్యతే । ప్రణశ్యన్తితయాహ్యేతాఉపపాతకకోటయః ॥౫౧॥ వినాశోక్త్యాపరార్థత్వవచనన్నాప్యనర్థకం । కర్తృఫలస్యాదానేనతన్నాశోహ్యుపచర్యతే ॥౫౨॥ వినాశవాగ్వ్యాముఖ్యాస్తాంతేషాంకర్తృవియోగతః । పరైఃపరిగృహీతానాంపునశ్చాగతివర్జనాత్ ॥౫౩॥ పదేపదేహిజాయన్తఉపపాపానిదేహినాం । విదుషాంసావధానేనచేతసాచరతామపి ॥౫౪॥ తేషాంతువిద్వద్ద్విషయేబహుజన్మప్రదాస్మృతా । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రోచ్య

తేహి ముక్తేశ్వరాః ॥౫౫॥ తేషాఞ్చేదుపపాపానాం ఫలాభావోఽత్ర కర్తరి । మాహాత్మ్యం బ్రహ్మవిద్యాయాస్తద్ధి వాచామగోచరమ్ ॥౫౬॥ మహతామపి పాపానాం పశ్చాన్నోం ఫలవర్జనమ్ । ప్రాయశ్చిత్తానపేక్షాశ్చ కేచిదిచ్ఛన్త్యపణ్డితాః ॥౫౭॥ తేషాం పరార్థతా యాం హి కర్తుస్స్యాత్ఫలవర్జనమ్ । పరైర్గృహ్యమాణత్వాత్తాస్వర్థత్రైవ తు లక్ష్యతే ॥ ౫౮ । విదుషాపి కృతానాఞ్చేదజ్ఞానాన్మహతాం పునః । ప్రాయశ్చిత్తైర్వియోగస్స్యాత్స్వేచ్ఛాత్తాపపురస్సరైః ॥౫౯॥ తాని కర్త్రా వియుక్తాని తదా పశ్చాద్విపాకతః । ద్విషతః ప్రవిశన్త్యేవ నాత్ర సన్దేహకారణమ్ ॥౬౦॥ అహం బ్రహ్మేతి బోధస్య ఛాయామాశ్రిత్య కేచన । ప్రాయశ్చిత్తముపేక్షన్తే సర్వశాస్త్రోదితం బత ॥౬౧॥ ప్రాయశ్చిత్తం చ వా దైర్ఘ్యాదుపేక్షన్తాం మహత్తమమ్ । పాపాని చేన్న కుర్యుర్వా కుర్యుశ్చేత్తాస్వ తచ్చిన్తనమ్ ॥౬౨॥ చిన్తనావిషయత్వం హి స్వాత్మనస్తైర్వినిశ్చితమ్ । పాపానాఞ్చ ఫలాభావాన్తస్మాత్తేజ్ఞానతో హతాః ॥ ౬౩ ॥ సాత్త్వికజ్ఞానవన్తస్తు మన్యన్తే స్వస్య చిన్త్యతామ్ । పాపానాఞ్చ ఫలం సద్యః పశ్చాద్వా తే మహత్తమాః ॥ ౬౪ ॥ యస్సర్వాణి చ పాపాని భస్మసాత్కురుతే ద్విజాః । యేనైవ దేహినశ్శుద్ధిః ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥౬౫॥ యేన చిత్తస్య నైర్మల్యం స్ఫటికాదివదుద్భవేత్ । యేన తేజాంసి వర్ధన్తే ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥౬౬॥ యం కుర్వతో జనాన్ స్మృత్వా ధర్మరాజోఽపి భీత్యపి । క్రూరైర్భటైస్సమేతస్స ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥౬౭॥ యం కుర్వతో జనాన్ స్మృత్వా స్వప్రవృత్తేర్నిరర్థతామ్ । మన్యతే చిత్రగుప్తస్స ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥౬౮॥ యదనుష్ఠానమాత్రేణ బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । కైంకర్యం కుర్వతే నిత్యం ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౬౯॥ యం కుర్వన్ ప్రత్యహం విద్వాన్ బ్రహ్మానన్దం మహత్తరమ్ । భుఙ్క్తే నిరావృతిం స్పష్టం ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౭౦ ॥ ఉత్క్రాన్తిరహితాం నిత్యాం ముక్తిం కైవల్యసంజ్ఞికామ్ । యద్వాన్ ప్రయాతి నిశ్శఙ్కం ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౭౧ ॥ సమాధిమాచరన్ విద్వాన్ యదనుష్ఠానపూర్వకమ్ । సమాధ్యుపరతో న స్యాత్ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౭౨ ॥ యదనుష్ఠానతస్తృప్తా దేవాశ్చ కరణేశ్వరాః । సమాధిపాటవం కుర్యుః ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౭౩ ॥ శ్రుతయస్స్మృతయస్సర్వాస్స్వార్థవత్త్వఞ్చ యద్వతా । మత్వానుకూలా మోక్షాయ ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్మహాన్ ॥ ౭౪ ॥ తస్మాత్సర్వోత్తమం సర్వశ్రుతిస్మృతిసమీరితమ్ । ప్రాయశ్చిత్తం న కః కుర్యాద్విద్వానేవ విశేషతః । ౭౫ । శిరఃపాణ్యాదిమాన్ దేహో యావదత్ర ప్రతీయతే । తావద్యోగీశ్వరస్యాపి ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ౭౬ ॥ పశుపక్ష్యాదిజన్తూనాం కేవలం నాస్తి తద్విధిః । న హీన పాపాభావాచ్చ పూర్వేషాం భోగతః క్షయాత్ ॥ ౭౭॥ పశ్వాదిభ్యో నికృష్టా హి తేన రాః పాపయోనయః । యే పాపాని ప్రకుర్వన్తః ప్రాయశ్చిత్తముదాసతే ॥ ౭౮ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాననుష్ఠానే తమోగుణసముద్భవైః । పాపైర్విద్వానపి క్షిప్రమాణాన్నోఽధః పతేద్ధ్రువమ్ - ౭౯ - ప్రచ్ఛన్నస్వప్రకాశస్య విదుషః పాపవేగతః । దుఃఖం సాంసారికం నిత్యం భవేద్వాచామగోచరమ్ ॥ ౮౦ ॥ సత్యబ్రహ్మపదాయాతః కామ్యకర్మవివర్జితమ్ । ప్రాయశ్చిత్తం న కుర్యాచ్చేదహంతాస్తస్య సిద్ధ్యతి ॥ ౮౧ ॥ అహంకారాదధఃపాతస్సర్వశ్రుతిషు నిశ్చితః । అతోఽహంకారనాశాయ ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే । ౮౨ అజ్ఞానాద్వా కృతే పాపే పశ్చాత్తాపవతీ ధీర్యది । ప్రాయశ్చిత్తం ప్రకుర్వీత తేనాజ్ఞానాత్తు నశ్యతి ॥ ౮౩ ॥ తస్మాద్యూయమ్మునిశ్రేష్ఠా బ్రహ్మవిత్ప్రవరా అపి । కురుధ్వమప్రమాదేన ప్రాయశ్చిత్తాని సాదరమ్ ॥ ౮౪ ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాం ప్రాయశ్చిత్తవిధాతరామ్ । తాత్పర్యదర్శనాన్నాస్తు తతోఽపేక్షా కదాపి వః - * * * ౮౫

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే ఏకవింశోఽధ్యాయః *

పునశ్చ వః ప్రవక్ష్యామి ప్రాయశ్చిత్తవిధిం ద్విజాః । జీవన్ముక్తశ్చ యేనైవ వైదేహీం ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥ ౧ ॥ అజ్ఞానాద్విహితానాఞ్చ లోకే భూమ్ని నిత్యకర్మణామ్ అజ్ఞానాదేవ పాపాని మహాన్త్యపి కృతాని చేత్ ॥ ౨ ॥ ద్వివిధానాఞ్చ పాపానాం తేషాం కర్తాబుధో న తు యః । జీవన్ముక్తోఽపి శాస్త్రోక్తం ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్ ॥ ౩ । కదాచిదపి కుర్యాన్న జ్ఞానాత్పాపం భయాన్ని సః । ఏకవిజ్ఞానవత్త్వేన సర్వజ్ఞత్వావధారణాత్ ॥ ౪ ॥ నిత్యనైమిత్తికేభ్యశ్చ వ్యతిరిక్తాని తాని తు-

ప్రాయశ్చిత్తాఖ్యకర్మాణి విధీయన్తే శ్రుతౌ స్మృతౌ ॥ ౫ ॥ నైమిత్తికేషు తు ప్రాయశ్చిత్తరూపాణి కానిచిత్ । దృశ్యన్తేऽభ్యు
దయార్థాని కానిచిచ్చ ద్విజోత్తమాః ॥ ౬ ॥ తత్ర హ్యభ్యుదయార్థాని సహ ప్రాక్కామ్యకర్మభిః । పరిత్యక్తాని విద్వద్భిర్భో
గేచ్ఛావర్జితైర్భృశం ॥ ౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాత్మకాన్యన్యాన్యపి పశ్చాత్స్వబోధతః । త్యాజ్యాన్యేవ తథాప్యేతాన్యాచరన్తి
బుధోత్తమాః ॥ ౮ ॥ క్షుద్రపాపక్షయార్థానాం తేషాం లోకోపయోగితాం । మత్త్వైవ శ్రద్ధయోపేతా ఇవ కుర్వన్తి సా
ధవః ॥ ౯ ॥ యావద్వర్ణాశ్రమాచారబన్ధనం యోగినామపి । తావదేతాని కర్మాణి కార్యాణ్యేవ మనీషిభిః ॥ ౧౦ ॥ పాపే
ష్వక్రియమాణేష్వప్యత్ర పూర్వేషు చ స్వయం । నష్టేష్వపి ప్రబోధేన తాని కార్యాణ్యసంశయం ॥ ౧౧ ॥ వ్యతి
రిక్తాన్యపి ప్రాయశ్చిత్తాని స్వార్థకత్వతః । కృతపూర్వేషు పాపేషు సత్స్వేవ విహితాని తు ॥ ౧౨ ॥ పాపా
భావే విధీయన్తే నకస్యాపి కదాచన । నైవ నైమిత్తికప్రాయశ్చిత్తకర్మాణి సత్తమాః ॥ ౧౩ ॥ లోకసంగ్రహహేతుత్వా
న్నిత్యకర్మసమానతాం । కేచిదాహుర్బుధశ్రేష్ఠా బలవాంస్తద్విధిస్తతః ॥ ౧౪ ॥ కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదీని వ్రతాని సు
మహాంతి చ । గఙ్గాప్రయాగసేత్వాదితీర్థస్నానాని యాని చ ॥ ౧౫ ॥ వేదపారాయణాదీని శివస్తోత్రాత్మకాని వై । పఞ్చాక్షర
జపాదీని శ్రుతిస్మృతిపురాణతః ॥ ౧౬ ॥ ఏవంవిధాని చాన్యాని విధీయన్తే విధాయకైః । తాన్యేవ వ్యతిరిక్తాని ప్రాయశ్చిత్తాభిధాని
చ ॥ ౧౭ ॥ లక్ష్యోద్దేశేన కార్యాణి నూతనాని మహాంతి చ । స్వోపయుక్తాని కర్మాణి భజన్త్యేవ న నిత్యతాం ॥ ౧౮ ॥ నై
మిత్తికత్వాచ్చ తేషాం న వాచ్యం కర్మణాం బుధైః । శాస్త్రాదిశార్థికప్రాయశ్చిత్తత్వం తత్పృథక్తయా ॥ ౧౯ ॥ లోపే వి
హితనిత్యానాం నిషిద్ధమహతాం కృతే । వ్యతిరిక్తాని విదుషా కర్తవ్యాని యథాబలం ॥ ౨౦ ॥ నైమిత్తికాన్తర్భూతా
నాం ప్రాయశ్చిత్తస్వరూపిణాం । పరార్థే వినియుక్తత్వాన్నాత్మార్థత్వముదీర్యతే ॥ ౨౧ ॥ అవిద్వద్విషయో యస్మాత్ప్రా
యశ్చిత్తవిధిర్మతః । తదా స్వార్థత్వమిష్యేత సర్వేషాం పుణ్యకర్మణాం ॥ ౨౨ ॥ జీవన్ముక్తస్య విదుషో హ్యయం నియమ ఉ
చ్యతే । సర్వేషామేతదర్థే వై సుహృదాం కిం ప్రయోజనం ॥ ౨౩ ॥ సుహృజ్జనోపయోగీని బుధే పుణ్యాని కానిచిత్ । తదను
ష్ఠీయమానాని హ్యారీ కార్యాణి సువ్రతాః ॥ ౨౪ ॥ పుణ్యానాం వ్యతిరిక్తానాం న్యాయ్యతా సుహృదర్థతా । ఆగన్తుకత
యా తేషాం స్వార్థత్వైకవినిశ్చయాత్ ॥ ౨౫ ॥ ఋషయః ॥ బ్రహ్మహా నిర్జనే రణ్యే కుటీం కృత్వా వసేన్నరః । ద్వాద
శాబ్దాన్ సంతప్తస్సర్వదా విజితేన్ద్రియః ॥ ౨౬ ॥ భిక్షామాహృత్య భుఞ్జీయాత్స్వదోషం ఖ్యాపయన్నృణాం । శాక
మూలఫలాశీ వా కృత్వా శవశిరోధ్వజః ॥ ౨౭ ॥ సంపూర్ణే ద్వాదశే వర్షే బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి । ఇతి శాస్త్రేషు పా
పానాం ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ౨౮ ॥ ఖరోష్ట్రసూకరీ విట్శ్వగోమాయుమృగపక్షిణాం । చణ్డాళపుల్కసశ్వాద్య ప్రాప్నో
తి బ్రహ్మహా క్రమాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శాస్త్రేషు పాపానాం ఫలజన్మ విధీయతే । అత్ర న స్సంశయస్స్వామిన్ సుతరాం జాయతే గు
రో ॥ ౩౦ ॥ ఫలవాక్యాని చ ప్రాయశ్చిత్తవాక్యాని యాని చ । పరస్పరవిరోధీని నావృణ్వన్త్యైకవాక్యతాం ॥ ౩౧ ॥ ఏకే
షాం హి గతావన్యాన్యగతీని భవన్త్యలం । భిన్నాధికారివిషయాణీతి వక్తుం న శక్యతే ॥ ౩౨ ॥ ఫలం యాత్యకృతప్రాయశ్చి
త్త ఏవేతి చేత్తదా । కస్మాచ్చిత్కస్యచిచ్ఛాస్త్రాన్ముక్తిరన్యస్య చాన్యతః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి నానార్థకం శాస్త్రం న స్యాదేవ సమ
న్వితం । తేనత్వధీతశాస్త్రాణాం భవత్యాపాతదర్శితా ॥ ౩౪ ॥ నిరూపితం హి న్యాయేన శాస్త్రమేకముఖం భవేత్ । ఏక
ముఖ్యవిహీనే చ శాస్త్రే నాధ్యయనే ఫలం ॥ ౩౫ ॥ సర్వేషాం బ్రహ్మహత్యాదిపాపానామాత్మబోధతః ॥ నివృత్తిశ్చ
క్వచిచ్ఛాస్త్రే విస్పష్టమవగమ్యతే ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానేన చేన్నివర్తేరంస్తదా తాన్యుభయాని చ । వాక్యాని వ్యర్థతాం యాన్తి
జ్ఞానవైయర్థ్యమప్యసత్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తవిధానస్యాప్యపన్నా హ్యవ్యవస్థితిః । కర్మణేతి క్వచిత్ప్రోక్తం జ్ఞానే
నేతి క్వచిద్గురో ॥ ౩౮ ॥ అధికారిభేదే నేత్యత్రాపి యది కథ్యతే । తత్రాపి పూర్వవచ్ఛాస్త్రమసమన్వితమేవ హి ॥ ౩౯ ॥
కస్యచిత్కర్మణా ముక్తిః కస్యచిజ్జ్ఞానతో భవేత్ । ఇతి శాస్త్రైకవాక్యత్వం హీయతే గురునాయక ॥ ౪౦ ॥ కర్మణైవ వి
ముక్తిశ్చేజ్జ్ఞానకాణ్డో నిరర్థకః । జ్ఞానేనైవ విముక్తిశ్చేత్కర్మకాణ్డో నిరర్థకః ॥ ౪౧ ॥ అక్షీణేషు చ పాపేషు జ్ఞానం కస్యాపి నోద్భ
వేత్ । పాపానామాత్మవిజ్ఞానప్రతిబన్ధకతా శ్రుతేః ॥ ౪౨ ॥ నక్షీయేరంశ్చ పాపాని వినా జ్ఞానోదయం క్వచిత్ । పరావరసమా

లోకాత్సర్వకర్మక్షయశ్రుతేః ॥౪౩॥ జ్ఞానకర్మపరత్వేనవిరుద్ధానామపీదృశాం।వాచ్యస్సమన్వయః ప్రాయశ్చిత్తైకవచ
సాంయథా ॥౪౪॥ తథాపాపఫలోక్తీనాముభయేష్వపిసమన్వయః। అవశ్యవాచ్యఏకస్మిన్నధికారిణిసద్గురో ॥౪౫॥
ఇతిపృష్టస్ససర్వజ్ఞో గౌతమశ్శిష్యవత్సలః। ప్రసన్నవదనోహార్షాత్ప్రీత్యావాచమునీశ్వరాన్ ॥౪౬॥ గౌతమః॥ అహో
మునీంద్రాధీమంతఊహాపోహవిచక్షణాః। సాధుపృష్టంహియుష్మాభిర్వదామిశ్రుణుతాదరాత్ ॥౪౭॥ త్రివిధానాఞ్చ
వాక్యానామేకస్మిన్నధికారిణి। సమంజసతరోస్త్యేవసూక్ష్మదృష్టేస్సమన్వయః ॥౪౮॥ అజ్ఞానకృతపాపానిబ్రహ్మ
హత్యాదికాన్యపి। వనవాసాదిభిఃప్రాయశ్చిత్తైర్నశ్యంత్యశేషతః ॥౪౯॥ జ్ఞానాచరితపాపానితాన్యేవనిఖిలాన్యపి। ఖ
రాదిజన్మభిర్నశ్యంత్యశేషాణిఫలైస్తతః ॥౫౦॥ అద్వైతబ్రహ్మవిజ్ఞానందర్శనశ్రవణాదిభిః। ఉదేతితేనకైవల్యావిముక్తి
రితినిశ్చయః ॥౫౧॥ పరావరసమాలోకసంజ్ఞంతుబ్రహ్మవేదనం। ముక్తిమాత్రస్యహేతుస్స్యాన్నతుకర్మక్షయస్యచ॥
ప్రాయశ్చిత్తైశ్చనిష్కామపుణ్యైర్యాపైర్మహత్తరైః।జన్మభిశ్చాఖిలేషాంప్రక్షీణేసుమహత్తరే ॥౫౩॥ జ్ఞానస్యోత్పద్య
మానత్వాత్తత్క్షణేపరమాత్మనః। హేతుత్వంకాకతాళీయన్యాయేనైవోపచర్యతే ॥౫౪॥ జ్ఞానోదయాత్పరంజ్ఞానకృ
తాఘానుపపత్తితః। విదుషామైవ జన్మాస్తి ప్రాణోత్క్రాన్తి నిషేధతః ॥౫౫॥ ఆదేహపాతాదజ్ఞాన
కృతపాపోపపత్తితః। ప్రాయశ్చిత్తవిధిస్తేషాం విద్వత్స్వపిని రంకుశః ॥౫౬॥ ప్రాతిభాసిక కామాది సర్వ
వృత్త్యుర రీకృతేః। విదుష్య జ్ఞాత పాపానాం ప్రాతిభాసిక సంజ్ఞినాం ॥౫౭॥ ఉపపత్తిర్హిసర్వేషాం శ్వా
సేశ్వాసేపదేపదే। పాపానిసంభవంత్యేవ దేహినాజ్ఞాగ్రతామపి ॥౫౮॥ అత్రైవం సతిసిద్ధేపి సార్థక్యే కాణ్డ
యోర్ద్వయోః। ప్రాధాన్యంకర్మకాణ్డస్యసంసిద్ధంసూక్ష్మదర్శనే ॥౫౯॥ జీవన్ముక్తోపలబ్ధస్యబ్రహ్మజ్ఞానస్య తాదృశః
ప్రాయశ్చిత్తాభిధాత్మీయకర్మశేషత్వదర్శనాత్ ॥౬౦॥ కృత్స్నస్యకర్మకాణ్డస్యనచప్రాధాన్యమిష్యతే। ప్రాగేవత్య
జ్యమానత్వాత్కామ్యానాంకర్మణాంబుధైః ॥౬౧॥ అప్రాధాన్యఞ్చకృత్స్నస్యజ్ఞానకాణ్డస్య నేష్యతే। అథసంప్రాప
ణీయత్వాద్విదేహత్వస్యతైరపి ॥౬౨॥ ఏవంకేనచిదంశేనప్రాధాన్యేసత్యపిద్వయోః। కర్మైవప్రకృతంశ్రేయఃప్రాప్తి
కారణముత్తమం ॥౬౩॥ వ్యవహారదశాయాన్తుషాప్రకృతావిదుషామపి। ప్రాయశ్చిత్తస్యసద్భావప్రతిపాదనగోచ
రా ॥౬౪॥ ఆవిదేహవిముక్తేస్తైర్జీవన్ముక్తైరపిద్విజాః। ప్రాయశ్చిత్తంయథాశాస్త్రమఘానాఞ్చానుష్ఠితం ॥౬౫॥ వి
హితాకరణే పాపంశాస్త్రైర్యత్సముదీర్యతే। తదవశ్యంభవేదేషాన్నాత్రకార్యావిచారణా ॥౬౬॥ నిత్యానామనను
ష్ఠానేవిహితాశ్రమకర్మణాం। వర్ణాశ్రమపరిభ్రంశస్సర్వత్రస్యావధార్యతే ॥౬౭॥ అథాదనాత్మవిత్వఞ్చతేషాంసిధ్య
త్యసంశయం। సమ్యగ్బ్రహ్మాత్మవిదుషాంపరిభ్రంశాద్యసంభవాత్ ॥౬౮॥ జ్ఞానినస్త్వహమన్యంతే కేచిదేవంద్విజో
త్తమాః। ఆత్మనోనాస్తికర్తృత్వంపూర్వమప్యధునాకుతః ॥౬౯॥ ఔపాధికంతుకర్తృత్వంభాసమానమఘాత్పురా
రజ్జుసర్పాదివద్బోధాదధ్యమిథ్యేతినిశ్చితం ॥౭౦॥ వాస్తవంపాపకర్తృత్వంయదిస్యాదాత్మనోధునా। ప్రాయశ్చిత్త
ఞ్చకర్తవ్యంకిమిత్యాప్రతితద్భవేత్ ॥౭౧॥ అన్యదృష్ట్యైవ పాపంతుకర్మానుష్ఠితమాత్మనా। మద్దృష్ట్యాకర్తృకర్మా
దిభేదాభావాన్నకిఞ్చన ॥౭౨॥ యద్వేన్ద్రియాణాశ్చేష్టాస్తామాత్మనస్సాక్షిణస్తయా। కానాసిః కానువృద్ధిర్వాని
స్సంగస్యభవిష్యతి ॥౭౩॥తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవిదుషఃప్రాయశ్చిత్తన్నకిఞ్చన। కర్తవ్యమస్తికైవల్యంహస్తగంహినిగద్య
తే ॥౭౪॥ ఇత్యేషనిశ్చయస్సాధుర్యుష్మాకంప్రతిభాతికిం। స్వేచ్ఛాచారస్యకోహేతురస్మాదన్యోవిచింత్యతే ॥౭౫॥
వాస్తవంబ్రహ్మవిజ్ఞానముత్పన్నంయస్యచేతసి। విద్యానేవంసనబ్రూయాచాత్మనోస్తిహికర్తృతా॥౭౬॥ అకర్తృత్వ
స్తునిత్యస్యసాక్షిణఃపరమాత్మనః। సర్వశ్రుతిస్మృతిన్యాయప్రసిద్ధఞ్చిత్స్వరూపిణః॥౭౭॥ జీవాత్మనస్తుకర్తృత్వమభూ
త్పూర్వంహివాస్తవం। ప్రబోధానంతరంత్వద్యప్రాతిభాసికమిష్యతే॥౭౮॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వభోక్తృత్వాదేర్విదు
ష్యపి। సర్వైర్వారీకృతత్వేననాత్యంతాభావఇష్యతే॥౭౯॥ రజ్జ్వయాథాత్మ్యవిజ్ఞానానంతరంసర్పవిభ్రమః। నజాయ
తేయథాస్వల్పోప్యేవఞ్చేత్సోస్తుమాస్తువా ॥౮౦॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వంస్వదృష్ట్యైవాధునాపిచ। దృశ్యతేకర్మచస్ప
ష్టంవ్యవహారాదిదర్శనాత్ ॥౮౧॥ ఇంద్రియాణాఞ్జడత్వేననాత్మాధ్యాసంవినాక్వచిత్। విషయేషుస్వతఃకాచిచ్చే

ష్టోభవితుమర్హతి ॥౮౨॥ పాపమస్త్యన్యదృష్ట్యైవనాత్మదృష్ట్యేతివాగియం । అప్రీతిమధునాస్మాకంకుర్వంత్యపిమునీశ్వరాః ॥౮౩॥ ముదంసచిత్రగుప్తస్యసభటస్యయమస్యహి। కుర్యాదధికశిక్షార్హప్రాణిలాభోత్సుకత్వతః ॥౮౪॥ ప్రాయశ్చిత్తావిధానేచహానింవావృద్ధిమేవవా। స్వస్యపశ్యేత్సదుర్బుద్ధిస్తత్రైవయమసన్నిధౌ ॥౮౫॥ ప్రాయశ్చిత్తవిహీనస్యపాపినస్తస్యదుర్మతేః। కైవల్యంహస్తగఞ్చేత్తత్త్రతదర్హయతుస్వయం ॥౮౬॥ ఈదృశైఃకింవృథాలాపైర్యాయం బ్రహ్మాత్మవేదినః। ఆదేహపాతాన్మద్వాక్యైస్స్వావధానేనచేతసా ॥౮౭॥ శ్రుతిస్మృత్యుక్తమార్గేణసర్వమంగళహేతునా। కురుధ్వముచితాన్యత్రప్రాయశ్చిత్తానిసద్విజాః ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ॥౮౮

❋ ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదే ద్వావింశోధ్యాయః ❋

❋ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి యతీనామపియోగినాం। పాపక్షయార్థకమ్ముఖ్యంప్రాయశ్చిత్తం ద్విజర్షభాః ॥౧॥ విహితాకరణోత్థేవానిషిద్ధాచరణోద్భవే। పాపేసతియథాశాస్త్రంప్రాయశ్చిత్తంయతిశ్చరేత్ ॥౨॥ యతేస్సంసారముక్తత్వాత్పాపస్యద్వివిధస్యచ। నావకాశఇతిక్వాపికదాచననశంక్యతాం ॥౩॥ బాహ్యసంసారముక్తేపి స్వాంతస్సంసృతిమత్త్వతః। ద్వివిధఞ్చోద్భవేత్పాపంజ్ఞానతోజ్ఞానతోపిచ ॥౪॥ విదుషాంజ్ఞానతోఘస్యానుపపత్తిర్వినిశ్చితా ।క థమత్రోపపత్తిస్స్యాదితిచేన్నైషదూష్యతే ॥౫॥ నిత్యనైమిత్తికత్వేనవిహితంహిద్విధామతం । తత్రనైమిత్తికత్యాగాద్యత్పాపంసముదీరితం ॥౬॥ తద్జ్ఞానతఃకృతంప్రాయశ్చిత్తాపేక్షాంవినారిషు। వినియోజ్యతఇత్యుక్తంయథైవమిహచద్విజాః ॥౭॥ నిత్యకర్మపరిత్యాగపాపంకేవలమత్రచ। నజ్ఞానతోభవేత్కించిదపిబ్రహ్మవిదోయతేః ॥౮॥ అజ్ఞానతశ్చేత్తజ్జాతంప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే। బ్రహ్మవేదిత్వసామాన్యాద్యతీనాంగృహిణామపి ॥౯॥ ప్రాయశ్చిత్తప్రకారోహిభిద్యతేయతిగేహినోః। తావతాసర్వభేదశ్చనమన్యంతాంద్విజర్షభాః ॥౧౦॥ అకాలమరణేప్రాప్తే గృహియత్యోస్తుయామతౌ।ప్రాయశ్చిత్తస్యశాస్త్రేషుభావాభావావిదోరపి॥౧౧॥ తావాశ్రమనిమిత్తాహినతుజ్ఞాననిమిత్తకౌ।తస్మాత్ప్రియేణబహుశస్సామ్యమేవావధార్యతే॥౧౨॥ప్రాయశ్చిత్తంయతీనాన్తుపాపసంక్షయకారణం।ప్రణవస్యజపోవాక్యచతుష్టయజపస్తథా॥౧౩॥ ఈశావాస్యాదివేదాన్తపారాయణమహర్నిశం।వృత్తీనాంశోధనంనిత్యనిర్వికల్పసమాధిభిః ॥ ఏవంవిధానికర్మాణివ్యతిరిక్తాభిధానివై । ప్రాయశ్చిత్తానికార్యాణియతిభిఃపాపశాన్తయే ॥౧౫॥ చాతుర్మాస్యాదికాన్యన్యాన్యేవనైమిత్తికానితు । ఉపాకర్మాదివద్వర్షప్రాయశ్చిత్తానినిత్యవత్ ॥౧౬॥ సుహృద్భ్యోవినియోజ్యన్తేసచ్ఛిష్యేభ్యోమునీశ్వరాః।ద్విషద్భ్యస్స్వాపపాపానిహ్యసచ్ఛిష్యేభ్యఏవచ ॥౧౭॥ విహితాకరణోత్థం యత్పాపంతత్త్రివిధమ్మతం । కాయికంవాచికఞ్చేతితథామానసికంయతేః ॥౧౮॥ కాయికంకాయికేనైవప్రాయశ్చిత్తేనశామ్యతి। తథైవవాచికఞ్చాన్యద్వాచికేనేతరేణచ ॥౧౯॥ కుటీచకాదిసంజ్ఞానాంషణ్ణాంసన్న్యాసినామపి ।జ్ఞానిత్వేపివిధీయేతప్రాయశ్చిత్తంయథో[illegible]తం ॥౨౦॥ నిత్యాజగరవృత్తిత్వాత్తుర్యాతీతావధూతయోః । పాపస్యానవకాశేనప్రాయశ్చిత్తన్నచేతిన ॥౨౧॥ స్వీయాజగరవృత్తేరప్యజ్ఞానేనకదాచన । లోపద్వారానిషిద్ధాన్యవృత్తిగ్రహణసంభవాత్ ॥౨౨॥ అరూపనష్టచిత్తానుకరణత్వన్నదేహినః। యావత్సిద్ధ్యేద్భవేత్తావత్పాపమిత్యుక్తమేవహి॥౨౩॥ తస్మాద్యథోచితంకార్యంప్రాయశ్చిత్తమ్మహాత్మనా। యతినాప్యనధూతేనసాత్రకార్యావిచారణా ॥౨౪॥ కాయికంవాచికంపాపమజ్ఞానాచ్చేత్సముత్థితం। ప్రాయశ్చిత్తంసమాధిస్స్యాదితికేచనపణ్డితాః ॥౨౫॥ తత్రాపినవిరోధోస్తియతేస్స్వాత్మైకయోగినః।సమాధివ్యతిరేకేణముఖ్యకర్మావిధానతః ॥౨౬॥ సమాధింసర్వదాకుర్యాత్సన్న్యాసీచేన్నిరన్తరం। తస్యసర్వాణిపాపానిప్రణశ్యన్తిస్వతఃఖలు ॥౨౭॥ ప్రాయశ్చిత్తేషుసశ్రేష్ఠస్సమాధిశ్శాస్త్రనిశ్చితః । తేనానివర్త్యంకింపాపంవర్తతేమునిపుంగవాః ॥౨౮॥ బాహ్యపాపస్యబాహ్యఞ్చేత్ప్రాయశ్చిత్తఞ్చరేద్బుధః। తస్యతేనతుయేజతేష్వన్యత్పాపంపునర్భవేత్ ॥౨౯॥ బాహ్యస్యత్వాన్తరంప్రాయశ్చిత్తంధ్యానఞ్చరేద్యది। పునఃపాపాన్తరోత్పత్తిరపినస్యాద్ద్విజోత్తమాః ॥౩౦॥ ధ్యానాభ్యాసదృఢిమ్నాహిమనఃప్రాణేన్ద్రియాణ్యలం। అరూపనాశంగచ్ఛన్తిపునఃపాపోద్భవఃకుతః ॥౩౧॥ అతస్సమాధిరేవస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తోత్తమంయతేః । గృహిణామపితచ్ఛ్లాఘ్యమపిదుస్సాధ్యమేవతు ॥౩౨॥ కస్యచిద్భాగధేయఞ్చేత్తీవ్రవైరాగ్యశాలినః । తాదృశంభువనేజాతంకల్యాణతరముచ్యతే॥౩౩

లోకాత్సర్వకర్మక్షయశ్శ్రుతేః ।౪౩॥ జ్ఞానకర్మపరత్వేనవిరుద్ధానామపీదృశాం।వాచ్యస్సమన్వయః ప్రాయశ్చిత్తైకవచసాంయథా ।౪౪॥ తథాపాపఫలోక్తీనాముభయేష్వసమన్వయః। అవశ్యవాచ్యఏకస్మిన్నధికారిణిసద్గురో ।౪౫। ఇతిపృష్టస్ససర్వజ్ఞోగౌతమశ్శిష్యవత్సలః। ప్రసన్నవదనోహర్షాత్ప్రత్యువాచమునీశ్వరాన్ ।౪౬॥ గౌతమః॥ అహోమునీంద్రాధీమంతఊహాపోహవిచక్షణాః। సాధుపృష్టంహియుష్మాభిర్వదామిశ్రుణుతాదరాత్ ॥౪౭ । త్రివిధానాఞ్చవాక్యానామేకస్మిన్నధికారిణి। సమఞ్జసతరోస్త్యేవసూత్ర్మదృష్టేస్సమన్వయః । ౪౮ ॥ అజ్ఞానకృతపాపానిబ్రహ్మహత్యాదికాన్యపి। వనవాసాదిభిఃప్రాయశ్చిత్తైర్నశ్యంత్యశేషతః ।౪౯॥ జ్ఞానాచరితపాపానితాన్యేవ నిఖిలాన్యపి। ఖరాదిజన్మభిర్నశ్యంత్యశేషాణిఫలైస్తతః ।౫౦॥ అద్వైతబ్రహ్మవిజ్ఞానందర్శనశ్రవణాదిభిః। ఉదేతితేనకైవల్యవిముక్తిరితినిశ్చయః ।౫౧॥ పరావరసమాలోకసంజ్ఞంతుబ్రహ్మవేదనం। ముక్తిమాత్రస్యహేతుస్స్యాన్నతుకర్మక్షయస్యచ॥ ప్రాయశ్చిత్తైశ్చనిష్కామపుణ్యరూపైర్మహత్తరైః।జన్మభిశ్చాఖిలేపాపేప్రక్షీణేసుమహత్తరే । ౫౩ ॥ జ్ఞానస్యోత్పద్యమానత్వాత్తత్క్షణేపరమాత్మనః। హేతుత్వంకాకతాళీయన్యాయేనైవోపచర్యతే ।౫౪। జ్ఞానోదయాత్పరంజ్ఞానకృతాఘానుపపత్తితః । విదుషానైవ జన్మాస్తి ప్రాణోత్క్రాన్తి నిషేధతః । ౫౫ ॥ ఆదేహపాతాదజ్ఞానకృతపాపోపపత్తితః । ప్రాయశ్చిత్త విధిస్తేషాం విద్వత్స్వపిని రంకుశః । ౫౬ ॥ ప్రాతిభాసిక కామాది సర్వవృత్త్యురరీకృతేః । విదుష్య జ్ఞాత పాపానాం ప్రాతిభాసిక సంజ్ఞినాం ॥ ౫౭ ॥ ఉపపత్తిర్హిసర్వేషాం శ్వాసేశ్వాసేపదేపదే । పాపానిసంభవంత్యేవ దేహినాఞ్జాగ్రతామపి । ౫౮ ॥ అత్రైవం సతిసిద్ధేపి సార్థక్యే కాణ్డయోర్ద్వయోః। ప్రాధాన్యంకర్మకాణ్డస్యసంసిద్ధంసూత్ర్మదర్శనే ।౫౯॥ జీవన్ముక్తోపలబ్ధస్యబ్రహ్మజ్ఞానస్య తాదృశః ప్రాయశ్చిత్తాభిధాత్మీయకర్మశేషత్వదర్శనాత్ ।౬౦॥ కృత్స్నస్యకర్మకాణ్డస్యనచప్రాధాన్యమిష్యతే। ప్రాగేవత్యజ్యమానత్వాత్కామ్యానాంకర్మణాంబుధైః ।౬౧॥ అప్రాధాన్యఞ్చకృత్స్నస్యజ్ఞానకాణ్డస్యనేష్యతే। అథసంప్రాపణీయత్వాద్విదేహత్వస్యతైరపి ।౬౨॥ ఏవంకేనచిదంశేనప్రాధాన్యేసత్యపిద్వయోః। కర్మైవప్రకృతంశ్రేయఃప్రాప్తికారణముత్తమం ।౬౩। వ్యవహారదశాహ్యేషాప్రకృతావిదుషామపి। ప్రాయశ్చిత్తస్యసద్భావప్రతిపాదనగోచరా ।౬౪। ఆవిదేహావిముక్తేస్తైర్జీవన్ముక్తైరపిద్విజాః। ప్రాయశ్చిత్తంయథాశాస్త్రమఘనాశ్చేదనష్ఠితం ।౬౫ । విహితాకరణే పాపంశాస్త్రైర్యత్సముదీర్యతే। తదవశ్యంభవేదేషాన్నాత్రకార్యావిచారణా । ౬౬ ॥ నిత్యానామననుష్ఠానేవిహితాశ్రమకర్మణాం। వర్ణాశ్రమపరిభ్రంశస్సర్వత్రహ్యవధార్యతే ।౬౭ ।అథాదనాత్మవిత్త్వఞ్చతేషాంసిద్ధ్యత్యసంశయం। సమ్యగ్బ్రహ్మాత్మవిదుషాంపరిభ్రంశాద్యసంభవాత్ ।౬౮ । జ్ఞానినస్త్వహమన్యంతేకేచిదేవంద్విజోత్తమాః। ఆత్మనోనాస్తికర్తృత్వంపూర్వమప్యధునాకుతః ।౬౯। ఔపాధికంతుకర్తృత్వంభాసమానమపీత్యసౌ రజ్జుసర్పాదివద్బోధాదవ్యమిథ్యైతినిశ్చితం ।౭౦। వాస్తవంపాపకర్తృత్వంయదిస్యాదాత్మనోధునా। ప్రాయశ్చిత్తఞ్చకర్తవ్యంకిమిథ్యాప్రతితద్భవేత్ ।౭౧। అన్యదృష్ట్యైవ పాపంతుకర్మానుష్ఠితమాత్మనా। మద్దృష్ట్యాకర్తృకర్త్రాదిభేదాభావాన్నకిఞ్చన ।౭౨। యద్వేన్ద్రియాణాఞ్చేష్టాస్తామాత్మనస్సాక్షిణస్తయా । కాహానిః కానువృద్ధిర్వానిస్సంగస్యభవిష్యతి ।౭౩।తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవిదుషఃప్రాయశ్చిత్తన్నకిఞ్చన । కర్తవ్యమస్తికైవల్యంహస్తగంహినిగద్యతే ॥౭౪॥ ఇత్యేషనిశ్చయస్సాధుర్యుష్మాకంప్రతిభాతికిం! స్వేచ్ఛాచారస్యకోహేతురస్మాదన్యోవిచింత్యతే ॥౭౫॥ వాస్తవంబ్రహ్మవిజ్ఞానముత్పన్నంయస్యచేతసి। విద్వానేవంసనబ్రూయాదాత్మనోస్తిహికర్తృతా॥౭౬॥ అకర్తృత్వస్తునిత్యస్యసాక్షిణఃపరమాత్మనః। సర్వశ్రుతిస్మృతిన్యాయప్రసిద్ధశ్చిత్స్వరూపిణః॥౭౭॥ జీవాత్మనస్తుకర్తృత్వమభూత్పూర్వంహివాస్తవం। ప్రబోధానంతరంత్వద్యప్రాతిభాసికమిష్యతే॥౭౮॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వభోక్తృత్వాదేర్విదుష్యపి। సర్వైరూరీకృతత్వేననాత్యంతాభావఇష్యతే॥౭౯॥ రజ్జుయాథాత్మ్యవిజ్ఞానానంతరంసర్వవిభ్రమః। నజాయతేయథాస్వల్పోప్యేవఞ్చేత్సోపమాస్తువా ॥౮౦॥ ప్రాతిభాసికకర్తృత్వంస్వదృష్ట్యైవాధునాపిచ । దృశ్యతేకర్మచస్పష్టంవ్యవహారాదిదర్శనాత్ ॥౮౧॥ ఇంద్రియాణాఞ్జడత్వేననాత్మాధ్యాసంవినాక్వచిత్ । విషయేషుస్వతఃకాచిచ్చే

ష్టాభవితుమర్హతి ॥౮౨॥ పాపమస్యన్యదృష్ట్యైవనాత్మదృష్ట్యేతివాగియం । అప్రీతిమధునాస్మాకంకుర్వంత్యపిమునీ
శ్వరాః ॥౮౩॥ ముదంసచిత్రగుప్తస్యసభటస్యయమస్యహి। కుర్యాదధికశిష్టార్హప్రాణిలాభోత్సుకత్వతః ॥౮౪॥ప్రా
యశ్చిత్తావిధానేచహానింవావృద్ధిమేవవా। స్వస్యపశ్యేత్సదుర్బుద్ధిస్తత్రైవయమసన్నిధౌ ॥౮౫॥ ప్రాయశ్చిత్తవిహీనస
స్యపాపినస్తస్యదుర్మతేః। కైవల్యంహాస్తగఙ్ఛేత్తత్త్వతదర్శయతుస్వయం ॥౮౬॥ ఈదృశైఃకింవృథాలాపైర్యాయం
బ్రహ్మాత్మవేదినః। ఆదేహపాతాన్మద్వాక్యైస్సావధానేనచేతసా ॥౮౭॥ శ్రుతిస్మృత్యుక్తమార్గేణసర్వమంగళహే
తునా। కురుధ్వముచితాన్యత్రప్రాయశ్చిత్తానిసద్విజాః * * * * * ॥౮౮

* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదే ద్వావింశోధ్యాయః *

* అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి యతీనామపియోగినాం। పాపక్షయార్థకమ్ముఖ్యంప్రాయశ్చిత్తం ద్విజర్షభాః ॥౧॥
విహితాకరణోత్థేవానిషిద్ధాచరణోద్భవే। పాపేసతియథాశాస్త్రంప్రాయశ్చిత్తంయతిశ్చరేత్ ॥౨॥ యతేస్సంసా
రముక్తత్వాత్పాపస్యద్వివిధస్యచ। నావకాశఇతిక్వాపికదాచననశంక్యతాం ॥౩॥ బాహ్యసంసారముక్తేపి స్వాంత
స్సంసృతిమత్వతః। ద్వివిధఙ్చోద్భవేత్పాపంజ్ఞానతోజ్ఞానతోపిచ ॥౪॥ విదుషాంజ్ఞానతోఘస్యానుపపత్తిర్హినిశ్చితా ।క
థమత్రోపపత్తిస్స్యాదితిచేన్నైషదూష్యతే ॥౫॥ నిత్యనైమిత్తికత్వేనవిహితంహిద్విధామతం । తత్రనైమిత్తికత్యా
గాద్యత్పాపంసముదీరితం ॥౬॥ తద్జ్ఞానతఃకృతంప్రాయశ్చిత్తాపేక్షాంవినారిషు। వినియోజ్యతఇత్యుక్తంయథైవమిహ
చద్విజాః ॥౭॥ నిత్యకర్మపరిత్యాగపాపంకేవలమత్రచ। నజ్ఞానతోభవేత్క్వచిదపిబ్రహ్మవిదోయతేః ॥౮॥ అజ్ఞా
నతశ్చేత్తజ్జాతంప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే। బ్రహ్మవేదిత్వసామాన్యాద్యతీనాంగృహిణామపి ॥౯॥ ప్రాయశ్చిత్తప్రకా
రోహిభిద్యతేయతిగేహినోః। తావతాసర్వభేదఙ్చనమన్యంతాంద్విజర్షభాః ॥౧౦॥ అకాలమరణేప్రాప్తే గృహియ
త్యోస్తుయథామతౌ।ప్రాయశ్చిత్తస్యశాస్త్రేషుభావాభావావిదోరపి।౧౧॥ తావాశ్రమనిమిత్తాహినతుజ్ఞాననిమిత్తకౌ।తస్మా
త్ప్రాయేణబహుశస్సామ్యమేవావధార్యతే॥౧౨॥ప్రాయశ్చిత్తంయతీనాన్తుపాపసంక్షయకారణం।ప్రణవస్యజపోవాక్య
చతుష్టయజపస్తథా॥౧౩॥ ఈశావాస్యాదివేదాన్తపారాయణమహర్నిశం।వృత్తీనాంశోధనంనిత్యనిర్వికల్పసమాధిభిః॥
ఏవంవిధానికర్మాణివ్యతిరిక్తాభిధానివై । ప్రాయశ్చిత్తానికార్యాణియతిభిఃపాపశాన్తయే ॥౧౫॥ చాతుర్మాస్యా
దికాన్యన్యాన్యేవనైమిత్తికానితు । ఉపాకర్మాదివద్వర్షప్రాయశ్చిత్తానినిత్యవత్ ॥౧౬॥ సుహృద్భ్యోవినియోజ్యన్తే
సచ్ఛిష్యేభ్యోమునీశ్వరాః।ద్విషద్భ్యస్తూపపాపానిహ్యసచ్ఛిష్యేభ్యఏవచ ॥౧౭॥ విహితాకరణోత్థం యత్పాపం
తత్త్రివిధమ్మతం । కాయికంవాచికఞ్చేతితథామానసికంయతేః ॥౧౮॥ కాయికంకాయికేనైవప్రాయశ్చిత్తేనశా
మ్యతి తథైవవాచికఞ్చాన్యద్వాచికేనేతరేణచ ॥౧౯॥ కుటీచకాదిసంజ్ఞానాంషణ్ణాంసన్న్యాసినామపి ।జ్ఞానిత్వేపి
విధీయేతప్రాయశ్చిత్తంయథోదితం ॥౨౦॥ నిత్యాజగరవృత్తిత్వాత్తుర్యాతీతావధూతయోః । పాపస్యానవకా
శేనప్రాయశ్చిత్తన్నచేతిన ॥౨౧॥ స్వీయాజగర్యావృత్తేరవ్యజ్ఞానేనకదాచన । లోపద్వారానిషిద్ధాన్యవృత్తిగ్రహణ
సంభవాత్ ॥౨౨॥ అరూపనష్టచిత్తానుకరణత్వన్నదేహినః। యానత్సిద్ధ్యేద్భవేత్తావత్పాపమిత్యుక్తమేవహి॥౨౩॥
తస్మాద్యథోచితంకార్యంప్రాయశ్చిత్తమ్మహాత్మనా। యతినాప్యవధూతేననాత్రకార్యావిచారణా ॥౨౪॥ కాయికం
వాచికంపాపమజ్ఞానాచ్చేత్సముత్థితం। ప్రాయశ్చిత్తంసమాధిస్స్యాదితికేచనపణ్డితాః ॥౨౫॥ తత్రాపినవిరోధోస్తి
యతేస్స్వాత్మైకయోగినః।సమాధివ్యతిరేకేణముఖ్యకర్మావిధానతః ॥౨౬॥ సమాధింసర్వదాకుర్యాత్సన్న్యాసీచేన్ని
రన్తరం। తస్యసర్వాణిపాపానిప్రణశ్యన్తిస్వతఃఖలు ॥౨౭॥ ప్రాయశ్చిత్తేషుసశ్రేష్ఠస్సమాధిశ్శాస్త్రనిశ్చితః। తేనాని
వర్త్యంకింపాపంవర్తతేమునిపుంగవాః ॥౨౮॥ బాహ్యపాపస్యబాహ్యశ్చేత్ప్రాయశ్చిత్తఙ్చరేద్బుధః। తస్యతేనక్షయే
జాతేప్యన్యత్పాపంపునర్భవేత్ ॥౨౯॥ బాహ్యస్యత్వన్తరంప్రాయశ్చిత్తంధ్యానఙ్చరేద్యది। పునఃపాపాన్తరోత్ప
త్తిరపినస్యాద్ద్విజోత్తమాః ॥౩౦॥ ధ్యానాభ్యాసదృఢిమ్నాహిమనఃప్రాణేన్ద్రియాణ్యలం। అరూపనాశంగచ్ఛన్తిపునః
పాపోద్భవఃకుతః ॥౩౧॥ అతస్సమాధిరేవస్యాత్ప్రాయశ్చిత్తోత్తమంయతేః। గృహిణామపితచ్ఛ్లాఘ్యమపిదుస్సా
ధ్యమేవతు ॥౩౨॥ కస్యచిద్భాగధేయశ్చేత్తీవ్రవైరాగ్యశాలినః। తాదృశంభువనేజాతంకల్యాణతరముచ్యతే॥౩౩

అజ్ఞాననిత్యవిహితలోపేయతిగృహస్థయోః। అన్యేషాంవాభవేత్ప్రాయశ్చిత్తమిత్యవధారితం ॥౩౪॥ తస్యాపివ్యభిచారస్స్యాద్యథామార్గాన్తరేఽపి। తథావక్ష్యామిసశ్రద్ధంశృణుతద్విజపుంగవాః ॥౩౫॥ అజ్ఞానపాపంవిహితాకర్మణోత్థంద్విధామతం। సమాధ్యజ్ఞాతమేకంస్యాత్ప్రవృత్త్యావిదితంపరం ॥౩౬॥ ప్రవృత్త్యజ్ఞాతపాపస్య ప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే। సమాధ్యజ్ఞాతపాపస్యనప్రాయశ్చిత్తమిష్యతే ॥౩౭॥ సమాధిపారవశ్యేనయస్యకస్యాపిదేహినః। యానికర్మాణినిత్యానిలుప్యన్తేవిహితాన్యపి ॥౩౮॥ ఉత్థానానన్తరంతేషాంనప్రాయశ్చిత్తమిష్యతే। నాస్తితేషాఞ్చలుప్తానాంపునఃకర్తవ్యతాబుధైః ॥౩౯॥ యద్వాసమాధౌనష్టేషాంనిత్యానాంకర్మణాంబుధైః। స్వతోఽనుష్ఠీయమానత్వాన్నలోపోఽస్త్యేవసర్వథా ॥౪౦॥ నిత్యానాంకర్మణాంలోపేహ్యత్రతత్పాపశాన్తయే। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే ॥౪౧॥ బ్రహ్మీభూతానికర్మాణిజీవన్ముక్తైర్మహాత్మభిః। తాదాత్మ్యానుభవేనైవక్రియన్తేహర్నిశంఖలు॥

ఏవంలోపవిహీనానాంసమాధౌనిత్యకర్మణాం । ప్రాయశ్చిత్తంకథంకేన ప్రమాణేన విధీయతే ॥౪౩॥ యథోత్తమాశ్రమారూఢపతితస్యశ్రుతౌస్మృతౌ । ప్రాయశ్చిత్తవిధిర్నాస్తి తథైవాస్యచయోగినః ॥౪౪॥ కారితఞ్చేదపిప్రాయశ్చిత్తమన్యైర్యథామతి। ద్వయోస్తేనఫలంకిఞ్చిదపినాస్తిద్విజర్షభాః ॥౪౫॥ తేషాంకారయితౄణాన్తుసిద్ధ్యత్యేవమహత్ఫలం । ఆరూఢపతితప్రాయశ్చిత్తకారయితాజడః ॥౪౬॥ నరాధమస్సోఽనుభవేచ్ఛాశ్వతీంయమయాతనాం తత్సంభాషణసంబన్ధాద్యనుష్ఠానాద్ధిపాతకీ ॥౪౭॥ సమాధ్యారూఢసత్ప్రాయశ్చిత్తకారయితాసుధీః । నరోత్తమస్సోఽనుభవేచ్ఛాశ్వతీమ్ముక్తిముత్తమాం ॥ ౪౮ ॥ తత్సంభాషణ సంబన్ధా ద్యనుష్ఠా నాద్ధి పావనః । తదీయదేహసంసారాత్శివపూజాదివత్ఖలు ॥౪౯॥ ప్రవృత్త్యజ్ఞాతపాపఞ్చజ్ఞాతాజ్ఞాతతయాద్విధా । ప్రసిద్ధంతత్రయజ్జ్ఞాతంపశ్చాద్భవతిదేహినా ॥౫౦॥ ప్రాయశ్చిత్తంహికర్తవ్యంతస్యపాపస్యకేవలం। అన్యస్యాజ్ఞాతపాపస్యనప్రాయశ్చిత్తమిష్యతే ॥౫౧॥ పూర్వఞ్చపశ్చాత్తత్పాపంనారూఢంయస్యచేతసి।చిత్తానారూఢపాపస్యప్రాయశ్చిత్తవిధిఃకుతః॥౫౨॥ అథవాజ్ఞాతపాపస్యవ్యతిరిక్తంనివర్తకం । అన్యస్యాజ్ఞాతపాపస్యవ్యతిరిక్తంనివర్తకం ॥౫౩॥ ఇతిద్వయోశ్చశాస్త్రోక్తంప్రాయశ్చిత్తంవిధీయతే । నైతేనసుహృదామర్థశ్శంక్యంతాన్నేతిచద్విజాః ॥౫౪॥ తేభ్యోనైమిత్తికస్యాపిస్వస్మైనిత్యస్యచార్పణాత్ । నిత్యకర్మసుచాస్త్యేవప్రాయశ్చిత్తాత్మకింకియత్ ॥౫౫॥ నిత్యద్వాదశసాహస్రాత్ప్రణవస్యాధికస్యహి । జపస్సన్న్యాసినాంప్రాయశ్చిత్తంభవతిసువ్రతాః ॥౫౬॥ తస్మాత్కర్మసునిష్కామేష్వపినైమిత్తికేష్వపి । నిత్యేషువ్యతిరిక్తఞ్చ వ్యతిరిక్తఞ్చకథ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సమాధ్యజ్ఞాతపాపఞ్చ పూర్వవద్ద్వివిధమ్మతం । తత్రజ్ఞాతేబుధోప్యేషభీరుశ్చేత్తస్యత్తతఃపరం ॥౫౮॥ కార్యమేవయథాశాస్త్రంప్రాయశ్చిత్తఞ్చవాన్యథా । యథామతికరోత్యత్రనవిధింశాస్త్రమాహహి ॥౫౯॥ విధ్యుక్తాంవాప్యవిధ్యుక్తాం పూజాం గృహ్ణన్మహత్తమాత్ । సరస్సన్తుష్యతిహ్యాత్మకృతార్థత్వానుచిన్తనాత్ ॥౬౦॥ ఏవంబ్రహ్మాత్మవిచ్ఛ్రేష్ఠైఃక్రియమాణఞ్చవాన్యథా । ప్రాయశ్చిత్తంబహుశ్లాఘ్యంమత్వాశాస్త్రఞ్చతుష్యతి ॥౬౧॥ ప్రాయశ్చిత్తవిధావేవంసతిజ్ఞాతస్యచాప్యథ । అజ్ఞాతస్యకుతః ప్రాయశ్చిత్తవాగభయేపివా॥౬౨॥సమాధిలుప్తేవిహితేనిత్యకర్మణియోబుధః। జ్ఞాతేప్యథబిభేత్యేవనకిఞ్చిదపిసత్తమాః॥౬౩ ప్రాయశ్చిత్తంవిధాయాస్య కాశ్రుతిర్వాస్మృతిశ్చవా । జీవేదిహవినాభీతింపుమాన్వాతద్విధాయకః ॥౬౪॥ ప్రవృత్త్యజ్ఞాతపాపఞ్చేత్పశ్చాజ్జ్ఞాత్వాభయంవినా । ప్రాయశ్చిత్తంనకుర్యాత్సమూర్ఖోనైవాత్మవిద్ధ్రువం ॥౬౫॥ నివృత్తిరేవసర్వేషాంయతీనాంగృహిణామపివా । విదుషాంసర్వశాస్త్రేషుతాత్పర్యేణవిధీయతే ॥౬౬॥ సతుకస్యాపిభోగార్థాప్రవృత్తిర్లౌకికీద్విజాః । అతఃప్రవృత్తిజంపాపంప్రాయశ్చిత్తాత్ప్రణశ్యతి ॥౬౭॥ యఏవంసర్వశాస్త్రార్థంజ్ఞాత్వాబ్రహ్మాత్మవిత్తమః। ప్రాయశ్చిత్తంకరోత్యేషయతిస్సర్వైశ్చ పూజ్యతే ॥౬౮॥ ప్రాయశ్చిత్తవిహీనస్య ప్రవృత్త్యజ్ఞాతపాపినః । యతేరపిమహద్ఘోరంసంభవేద్యమపీడనం ॥౬౯॥ అహంబ్రహ్మేతితజ్జ్ఞానంనోపయుజ్యేత కిఞ్చన।

జలబిన్దుర్యథా లోకే ప్రవృద్ధప్రళయానలే ॥ ౭౦ ॥ తస్మాద్యూయం మునిశ్రేష్ఠాః స్వావధానేనచేతసా । ప్రాయశ్చిత్తంయథాశాస్త్రంకురుధ్వంముక్తిసిద్ధయే ॥౭౧॥ప్రాయశ్చిత్తానిసర్వాణియదాపాపానివఃపరం । ప్రణశ్యన్తితదాముక్తిర్విదేహాస్స్యాద్ద్విజోత్తమాః * * * * (౭౨)

ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య ప్రథమపాదే త్రయోవింశోఽధ్యాయః

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి మునయస్సంశితవ్రతాః। సగుణేశ్వరభక్తానాం ప్రాయశ్చిత్తం యథాక్రమం ॥౧॥ శైవాశ్చ వైష్ణవాశ్శాక్తా బ్రాహ్మణా ఇతరేపి చ। యే భక్తాస్సన్తి భువనే వర్ణాశ్రమనిబన్ధనాః ॥౨॥ తే సర్వే భజనారూఢా అపి స్వాశ్రమకర్మణాం। లోపే శ్రుతిస్మృతిప్రోక్తం ప్రాయశ్చిత్తం చరన్త్విహ ॥౩॥ ఉపాస్యదేవతాధ్యానలీనచిత్తోప్యుపాసకః। ఉత్థానానన్తరం కుర్యాత్ప్రాయశ్చిత్తం యథావిధి ॥౪॥ మనోలయోయం కశ్చిద్ధి సుప్తమూర్ఛితయోరివ। మాయోపాధివిశిష్టత్వాన్న మహత్పాపనాశయేత్ ॥౫॥ అవిద్యోపాధిసంలీనౌ తౌ యథా సుప్తమూర్ఛితౌ। ఉత్థాయ లుప్తం కుర్వాతే ప్రాయశ్చిత్తపురస్సరం ॥౬॥ తథైవ భక్తశ్రేష్ఠోపి నాత్ర కార్యా విచారణా। బలీయో నిత్యకర్మైతన్న తం భక్తిమపేక్ష్యహి ॥౭॥ స్వాశ్రమాచారమూలత్వాద్భక్త్యాదీనాం ద్విజోత్తమాః। మూలేచ్ఛిన్నే న శాఖాద్యైః ఫలం కించిల్లభేన్నరః ॥౮॥ భక్తస్తు మన్యతే స్వేచ్ఛం నామసంకీర్తనాత్సకృత్। యాన్తి త్రిప్రళయం సద్యో మహాపాతకకోటయః ॥౯॥ ప్రాయశ్చిత్తవిహీనాని బహూన్యపి చ నామతః। నశ్యన్తి పాతకానీతి వినాల్పమపి సంశయం ॥౧౦॥ ప్రమాణాని బహూన్యత్ర పురాణోక్తాని జల్పతి। న కేవలం పురాణేషు శ్రుతిస్మృత్యోశ్చ సత్తమాః ॥౧౧॥ ఏవం భక్తస్య మననైః ప్రమాణైర్వా మహత్తమైః। ప్రాయశ్చిత్తవిధానస్య కర్మరూపస్య న క్షతిః ॥౧౨॥ న మాణవకసంకల్పః క్వచిదప్యర్థవాన్భవేత్। న చోక్తానాం ప్రమాణానాం ప్రహీయేతార్థవాదతా ॥౧౩॥ జాత్యా వా కర్మణా వాస్తాం చణ్డాళశ్శివభక్తిమాన్। తేన భుఞ్జన్ద్విజః కోవా న ప్రాయశ్చిత్తితాం వ్రజేత్ ॥౧౪॥ తద్భోజనస్తు విహితం శ్రుతౌ తత్రార్థవాదతాం। కోవా న మన్యతే లోకే తస్మాద్భక్త్యా న శుద్ధ్యతి ॥౧౫॥ విహితాకరణోత్థం వా నిషిద్ధాచరణోత్థితం। పాతకం యది నశ్యేత నామకీర్తనమాత్రతః ॥౧౬॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాం వనవాసాదిచోదనా। ఆపద్యతే నిరర్థత్వం ప్రాయశ్చిత్తాన్తరాణి చ ॥౧౭॥ శివశంభో మహాదేవ హరే కృష్ణేతి వా జనః। సకృన్నామజపం లోకేష్వకుర్వన్న హి విద్యతే ॥౧౮॥ సర్వేషామపి దేహాన్తే ముక్తిశ్చేదథ సర్వథా। లోకోయం న భవేదేవ పునః కల్పాన్తరం న చ ॥౧౯॥ అసకృజ్జపశీలానామాదేహాన్తాదపి ద్విజాః। ప్రాక్తనాన్యేవ పాపాని నశ్యేయుర్న త్విహార్జితం ॥౨౦॥ ఆర్జితాని తు పాపాని వర్తమానేపి జన్మని। స్మృత్యుక్తైరేవ నశ్యేయుః ప్రాయశ్చిత్తైః క్రియాత్మకైః ॥౨౧॥ జీవన్ముక్తిపదం సాక్షాన్నిర్గుణబ్రహ్మలక్షణం। ప్రాప్తస్యాపి క్రియారూపే ప్రాయశ్చిత్తే వినిశ్చితే ॥౨౨॥ సగుణేశ్వరభక్తస్య మహాపాతకసంస్థితౌ। కర్మరూపం వినా ప్రాయశ్చిత్తం శుద్ధిః కథం భవేత్ ॥౨౩॥ మహాపాపాని కృత్వా వ్యజ్ఞానతో జ్ఞానతోపి వా। అత్రైవ నామమాత్రేణ సంశుద్ధ్యేద్యది మానవః ॥౨౪॥ నిషేధవాక్యానర్థక్యం ఫలవాక్యాద్యనర్థతా। వర్ణాశ్రమాదిసాంకర్యం బన్ధమోక్షావ్యవస్థితిః ॥౨౫॥ ఇత్యేవమాదయో దోషా అహార్యా ఏవ సద్విజాః। ప్రసజ్యేరన్న సందేహస్తస్మాత్కార్యోత్తమం విదుః ॥౨౬॥ క్షుద్రపాపాని నశ్యన్తు నామసంకీర్తనాత్పునః। మహాపాపాని వాన్యత్తు నాశ్రమత్యాగజం ధ్రువం ॥౨౭॥ పాపఞ్చ నిత్యవిహితత్యాగజం నామమాత్రతః। ప్రణశ్యేదితి భక్తానాం మతం తేష్వస్తు కేవలం ॥౨౮॥ నామ వా సగుణధ్యానం సగుణే వా మనోలయః। నాశ్రమత్యాగపాపస్య ప్రాయశ్చిత్తార్థకం భవేత్ ॥౨౯॥ బ్రహ్మాపరోక్షవిజ్ఞానమపి నాలం హి నిశ్చితం। అత్రైవం సతి నామాది కథం వా శక్నుయాద్ద్విజాః ॥౩౦॥ వ్యతిరిక్తేష్వనేకేషు ప్రాయశ్చిత్తేషు నామ చ। ప్రాయశ్చిత్తం భవేత్కిఞ్చిత్సర్వోత్కృష్టతరం మహత్ ॥౩౧॥ తథాప్యారూఢపతితప్రాయశ్చిత్తార్థకం న తత్। మహానరకసంపాతయోగ్యత్వస్య వినిశ్చయాత్ ॥౩౨॥ సర్వేషామపి పాపానామల్పానాం మహతామపి। నామసంకీర్తనం ముఖ్యం ప్రాయశ్చిత్తం కలౌ స్మృతం ॥౩౩॥ తథాప్యాశ్రమవిభ్రష్టం పావయేయుర్న కించన। శతకోటిసహస్రాణి నామ్నాం సంకీర్తనాన్యపి ॥౩౪॥ నామసంకీర్తనం పూజా నమస్కారః ప్రదక్షిణం। స్తోత్రం ధ్యానఞ్చ వై తేషాం విషయః పరమేశ్వరః ॥౩౫॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టం పశువత్స్వైరచారిణం। నరం న నిర్మలీకర్తుం శక్నువన్తి కథఞ్చన ॥౩౬॥ గంగాదిదివ్యతీర్థానాం స్నానాన్యపి బహూని చ। పఞ్చాక్షరాదిమన్త్రాణాం జపాశ్చ బహుళీకృతాః ॥౩౭॥ కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదీని వ్రతాని సుమహాన్తి వా। వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టం పునన్తి న కదాచన ॥౩౮॥ కోటిపాపాని కుర్వన్తు కోటిపుణ్యాని వా జనాః। కైవల్యముఖ్యహేతూంస్తాన్నోపేక్షన్తాం నిజాశ్రమాన్ ॥౩౯॥ స్వవర్ణాశ్రమవిభ్రష్టం బ్రహ్మా విష్ణుర్మహేశ్వరః। అపి నైవ సమర్థాస్స్యుః పావనీకర్తుముద్యతాః ॥౪౦॥ ఏవం సతి కథం నామకీర్తనాదీని సత్తమాః। శక్నుయుః పావనీకర్తుం స్వాశ్రమప్రచ్యు

తంనరం ॥౪౧॥ నచతైఃక్రియమాణానాంజ్ఞానతోఽజ్ఞానతోఽపివా। అన్యత్రపుణ్యపాపానాంవినియోగోఽస్తికిఞ్చన ॥౪౨॥
తేష్వేవేశ్వరభక్తేషుపుణ్యపాపాధికారిషు। స్థితేషుసుఖదుఃఖాభ్యాంకిమన్యైశ్శత్రుబంధుభిః ॥౪౩॥ ఏషామశుద్ధచిత్త
త్వాన్నోపేక్షాస్యాత్కథఞ్చన। నైమిత్తికేష్వతస్తేషాంసుహృదాంనప్రయోజనం ॥౪౪॥ దేహాహంకృతిగన్ధస్యాప్య
లోపాదవిచారతః। అనాత్మవిత్తయాపాపావియోగాద్ద్విషతాన్నచ ॥౪౫॥ సుహృద్ద్విషన్తోవర్తన్తేసర్వేషామపి
దేహినాం। పుణ్యపాపగృహీతారోదాతారస్తుసుదుర్లభాః॥౪౬॥జీవన్ముక్తాహిదాతారోదుర్లభాఃపుణ్యపాపయోః। సు
హృద్ద్విషద్భ్యశ్శాస్త్రోక్తానేతరేసగుణాశ్రయాః ॥౪౭॥ సర్వత్రభువనేసన్తిసగుణాసక్తచేతసః। తేషాంనైవాస్తిపు
ణ్యాఘదాతృత్వంబోధవర్జనాత్ ॥౪౮॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వబోధోహిప్రతిబన్ధవివర్జితః। జీవన్ముక్తోపలబ్ధోఽస్తిభక్తానాంస
కథంభవేత్ ॥౪౯॥ బోధభక్త్యోర్విరుద్ధత్వమన్యోన్యంస్పష్టమేవహి। నిర్గుణబ్రహ్మసగుణబ్రహ్మగోచరతావశాత్॥౫౦॥
బోధస్సప్రతిబన్ధోవాయదిస్యాత్పుణ్యపాపయోః। విధూననంభవేన్మార్గేదేవయానాభిధేనృణాం॥౫౧॥ భక్తానామపినై
వాస్తిప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యవర్జనాత్। ఉపాస్యోపాసకౌనిత్యభిన్నావితిహితమ్మతం ॥౫౨॥ తస్మాన్నపుణ్యపాపానాంభ
క్తేభ్యోనవియోజనం। కర్తృభోక్తృత్వనిత్యత్వాదితిజానన్తుసత్తమాః ॥౫౩॥ యద్యప్యుత్కృష్టజన్మానోభక్తాస్తేసగు
ణాశ్రయాః। సర్వేభ్యఃకామ్యకర్మిభ్యోనతునిర్గుణవేదినః ॥౫౪॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా।ప్ర
జాహ్యుద్ధారయేదేకంరాజానంమగ్నమాపది ॥౫౫॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా। గజేంద్రం
కూపపతితమజఉద్ధారయేద్బహిః ॥౫౬॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా । విధుంవిలీనతేజస్కం
నక్షత్రంభాసయేద్భృశం ॥౫౭॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా । పూరయేత్సరిదేవైకాసముద్రం
జలవర్జితం ॥౫౮॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా । నివర్తయేత్సురఃకశ్చిద్బుద్ధిమోహం బృహ
స్పతేః ॥౫౯॥ లుప్తవర్ణాశ్రమం మర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా । అహిఃకుర్వీతసాహాయ్య మాదిశేషస్యవాకృ
తే ॥౬౦॥ లుప్తవర్ణాశ్రమంమర్త్యంభక్తిశ్చేత్పాలయేత్తదా।గురుంమోహసమాక్రాంతంశిష్యస్సంబోధయేజ్జడః॥౬౧
తస్మాద్వర్ణాశ్రమభ్రష్టంఈశభక్త్యైతరైశ్చవా। కదాపినాత్రశుధ్యేతకల్పకోటిశతేషువా ॥౬౨॥ మధుమాంసాద్యభ
క్ష్యాణాంయదిశుద్ధిర్భవేత్తదా। స్వాశ్రమప్రచ్యుతస్యాపిశుద్ధిస్స్యాద్ధ్యేనకేనచిత్ ॥౬౩॥ కిరాతనీచమ్లేచ్ఛాదేర్విప్రత్వ
ఞ్చేద్భవేత్తదా । స్వాశ్రమప్రచ్యుతస్యాపిశుద్ధిస్స్యాద్ధ్యేనకేనచిత్ ॥౬౪॥మాధుర్యంయదినింబాకపిణ్యాకాదేర్భవేత్త
దా। స్వాశ్రమప్రచ్యుతస్యాపిశుద్ధిస్స్యాద్ధ్యేనకేనచిత్ ॥౬౫॥కటుత్వంమకరందాదేర్యదిసిద్ధంభవేత్తదా ।స్వాశ్రమ
ప్రచ్యుతస్యాపి శుద్ధిస్స్యాద్ధ్యేనకేనచిత్ ॥౬౬॥ లవణత్వంగుడాదీనాం యదిసిద్ధంభవేత్తదా । స్వాశ్రమప్రచ్యు
తస్యాపిశుద్ధిస్స్యాద్ధ్యేనకేనచిత్ ॥౬౭॥ తస్మాద్భక్తస్యపాతిత్యేస్వాశ్రమాచారవర్జనాత్ । అఘేమహతిక్వాపిప్రా
యశ్చిత్తంనవిద్యతే ॥౬౮॥ వినాచాశ్రమలోపఞ్చేత్కృతంపాపంమహత్తరం। స్మృత్యుక్తకర్మరూపఞ్చప్రాయశ్చిత్తం
సమాచరేత్ ॥౬౯॥ స్మృతిప్రమాణాదాధిక్యంపురాణానాంనకథ్యతే । పురాణేషుతుసన్త్యేవహ్యర్థవాదాఅనే
కశః ॥౭౦॥ యాదృశస్యచపాపస్యప్రాయశ్చిత్తఞ్చయాదృశం। స్మృతిప్రోక్తంతథాకుర్యాన్నాన్యథామునిపుంగవాః॥౭౧
భక్తోత్తమత్వాహంకారాజ్జ్ఞానిత్వాహంకృతేశ్చవా। స్వాశ్రమభ్రంశహేతుశ్చేత్పాపం కుర్యాన్నరాధమః ॥౭౨॥
పూర్వైర్దశభిఃపశ్చాద్భవైశ్చదశభిస్సహ। నరకేషువసేన్మూఢోయావచ్చంద్రదివాకరౌ ॥౭౩॥ తస్మాదేవంమదు
క్తేషుబహుశ్రద్ధాపురస్సరం। యూయంజీవద్విముక్తాఅప్యాశ్రమాచారతత్పరాః ॥౭౪॥ ప్రాయశ్చిత్తంయథాశా
స్త్రంకురుధ్వంపాపసంస్థితౌ। భక్తానాంయోగినాఞ్చైవంకారయధ్వంమునీశ్వరాః * * *॥౭౫॥

* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః *

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిసిద్ధానాంయోగినామపి। స్వాశ్రమాచారలోపేషుప్రాయశ్చిత్తంయథావిధి ॥౧॥ ద్ర
వ్యమన్త్రక్రియాకాల యుక్తిభిర్యాశ్చసిద్ధయః। అణిమాద్యాఇహప్రాప్తాస్తాభిర్ధన్యత్వమాత్మనః ॥౨॥ మత్వాకేచనసి
ద్ధ్యల్పాఃకామినోలోకవఞ్చకాః। త్యజన్తిస్వాశ్రమాచారాన్ యమలోకభయంవినా ॥౩॥ సిద్ధిభిర్వఞ్చి [illegible] జ
నామూఢాఇతీశరే। ధర్మరాజాదయోప్యేవం వఞ్చితాస్స్యుఃకిమీశ్వరాః ॥౪॥ [illegible]

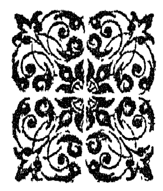
సతాః సిద్ధానాంకామినాం తేషాంకుతోఘానుపపత్తయః । ౫ ॥ నిష్కామానాంపరాత్మైక్యజ్ఞానినాం స్వాత్మయోగి
నాం । ప్రశాన్తేన్ద్రియబృన్దానాంమహతామప్యఘాగమే ॥ ౬ ॥ తేషామ్మాయాతమోన్ధానాం దేహాత్మజ్ఞానినాంసదా।
విషయవ్యాప్తచిత్తానాంనాగచ్ఛేత్పాతకంకుతః ॥ ౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తంహితేసిద్ధాఃపాపేసత్యప్యదాసతే। పతన్తినర
కేఘోరేపాపకేశలభాఇవ । ౮ । లోకేషుసిద్ధిముగ్ధానాంబహుత్వాత్పాపచేతసాం । పతన్తిసంసృతౌయాన్త్యేసర్వవ
స్థానమేజయే । ౯ । చిత్తశుద్ధినిదానానిసర్వనైమిత్తికానిచ । స్వాశ్రమస్థితిబీజానినిత్యకర్మాణియానివై ॥ ౧౦ ॥శ్రుతి
స్మృతిప్రసిద్ధానిసిద్ధైస్తాన్యఖిలాన్యపి। కార్యాణిశ్రేయసేనిత్యమాత్మనస్సంగ్రహంవినా ॥౧౧ ॥ అనాత్మజ్ఞతయాతే
షాంనయుక్తఃకర్మసంగ్రహః। పామరాణాఞ్చసిద్ధానాంనభేదోస్తికియానపి ॥౧౨ ॥ నైమిత్తికానాంసంప్రోక్తస్సంగ్ర
హఃకర్మణామిహ । జీవన్ముక్తేర్నిత్యత్వాజ్జీవన్ముక్తస్యచద్విజాః ॥౧౩ ॥ సిద్ధానాంభూభయాత్మత్వంనచకిఞ్చన
విద్యతే। తేషాంకథంవిధీయేతసంగ్రహఃకస్యకర్మణః ॥౧౪॥ కర్మణాంసంగ్రహన్యాపినావకాశోస్తియేషుతే। సిద్ధా
స్సర్వాణికర్మాణిత్యజంతిబతనిర్భయం ॥౧౫॥ నైమిత్తికానాంత్యాగేనాభ్యుదయస్యాప్యసంభవే। పాపస్యానుదయా
త్తత్రప్రత్యవాయోనవిద్యతే ॥౧౬॥ నిత్యాన్యపిత్యజంత్యస్మాద్విహితాకరణాన్మహత్ । ఉదేతిపాపంతేనాస్యప్రత్య
వాయోమహాన్మతః ॥౧౭ ॥ నిత్యానామపిసంత్యాగేస్వాశ్రమస్థితిసూచకాత్। శిఖాయజ్ఞోపవీతాదేఃప్రాయశ్చిత్తార్హ
తాభవేత్ ॥౧౮॥ తథాపిసిద్ధిమోహేనప్రాయశ్చిత్తంనకుర్వతే। కుర్వంతోపిఫలంయాంతినశ్రద్ధావర్జనాదిహ॥౧౯ ॥
దంభాదిభిర్హికుర్వంతిప్రాయశ్చిత్తానిదేహినః। తీర్థక్షేత్రవిశేషేషుధనిత్వాదిప్రకాశనాత్॥౨౦ ॥ శ్రద్ధయాప్యథకుర్వ
న్తోనిత్యకర్మాననుష్ఠితేః। పునఃపతంతిచక్షిప్రంసిద్ధాస్తేపామరోపమాః ॥౨౧ ॥ సిద్ధంవర్ణాశ్రమభ్రష్టమపిలోకస్తుమ
న్యతే। సాక్షాదీశ్వరఏవాయమిత్యతఃకానుమూఢతా ॥౨౨। ఐన్ద్రజాలికవిద్యావాన్కర్మాశ్చర్యకరంబహు। కరో
తిజాత్యానీచోపితత్రకింనేశ్వరత్వధీః ॥౨౩॥ తథావిధోహిసిద్ధోపిద్రవ్యాద్యైఃకురుతేభువి। సిద్ధిర్బహువిధాలోకమా
ఢ్యేకాస్తివ్యవస్థితిః ॥౨౪॥ యూయంతుమునయస్సిద్ధాన్బహుసిద్ధికరానపి । స్వాశ్రమాచారవిభ్రష్టాన్దూరేత్యజ
తసర్వథా॥౨౫॥సిద్ధిభిర్వ్యాధనైర్వాన్యైరన్యైఃకైశ్చిత్కృతకృత్యతాం।యేమన్యంతేపతంత్యేవజీవన్ముక్తేతరేజనాః॥౨౬॥
కృతంకృత్యంప్రాపణీయంప్రాప్తమిత్యేవతుష్యతాం । అవిద్యాపాశబద్ధానాం పాతకంనోద్భవేత్కుతః ॥ ౨౭ ॥జీ
వన్ముక్తాస్తుమన్యంతేధన్యత్వంన్యాయ్యమేవతత్। పాశముక్తతయాపాపప్రవృత్తేరసంభవాత్ ॥౨౮॥ తేష్వజ్ఞా
నాత్కృతంపాపంప్రాయశ్చిత్తేనసాధునా। క్షపయంత్యాత్మనశ్శ్రేయఃప్రత్యూహాత్యంతభీరవః ॥ ౨౯॥ ఏవంసత్యపిజ
జ్ఞానగన్ధహీనానరాధమాః। విషయవ్యాప్తతానిత్యంజ్ఞానాత్కృత్వాప్యఘానిచ ॥౩౦॥ప్రాయశ్చిత్తోక్తిమాపేక్షాంకు
ర్వతేహాతమానసాః। కథంతేషుదయాశ్రీమద్ధర్మరాజస్యసంభవేత్ ॥౩౧ ॥ ప్రాయశ్చిత్తైశ్చపాపానినివర్తంతేత్రకేవ
లం । నజ్ఞానంనచసందేహోనవిపర్యాసఏవచ ॥ ౩౨ ॥ ఏవందుష్కలరూపాణిప్రాయశ్చిత్తాన్యపిద్విజాః । అశక్తాఃక
ర్తుమత్యంతమస్మన్యస్తైశక్తిమాత్మనాం ॥౩౩॥ అహంకారోహిసర్వేషాంప్రతిబధ్నాతిదేహినాం। ప్రాయశ్చిత్తప్రవృత్తి
ర్యాసద్యశ్శ్రేయసఃకరాఅపి ॥౩౪॥ తస్మాదహంకృతింత్యక్త్వాశ్రేయస్కామీమహాబుధః । కరోతుశ్రద్ధయాయుక్తః
ప్రాయశ్చిత్తంయథావిధి ॥౩౫॥ ప్రాయశ్చిత్తోపదేశోయఃకిముగ్రక్రియతేత్రమాత్ । పాపకర్మనిషేధోయమితిచ్ఛేన్నై
వయుజ్యతే ॥౩౬॥ ప్రతిషిద్ధేష్వపిప్రాణీశతశఃపాపకర్మసు । ప్రవర్తతేపజానన్నప్యకార్యాణీతిమాయయా ॥౩౭॥
మాయాహితాదృశీశాంతస్వరూపంపరమేశ్వరం। అపిప్రవర్తయత్యేతజ్జగత్సృష్ట్యాదికర్మసు ॥ ౩౮ ॥ అతఃపాపప్ర
వాహస్యమహావేగవతోనృణాం। ప్రతిషేధవచోరూపేసేతావాద్యైకృతేప్యథ ॥౩౯ ॥ సేత్వంతరమిదంప్రాయశ్చిత్త
రూపంవినిర్మితం। నిరోధమేదయంసేతుస్సమ్యక్తన్నాత్రసంశయః ॥౪౦ ॥ నిరోధశబ్దోద్వ్యర్థోస్తిహ్యేకస్స్వగతికుణ్ఠ
నం। అన్యస్స్వరూపనాశశ్చద్వితీయోత్రతునిశ్చితః ॥౪౧॥ తస్మాత్కృతేపిబహుశఃప్రతిషేధమనీషిభిః। ప్రాయశ్చిత్తవి
ధానఞ్చబహుశఃకార్యమాదరాత్ ।౪౨। యోగినోపివసంత్యస్మిన్లోకేకేచనగర్వితాః । యస్యప్రాణతయోన్మత్తా
స్స్వధర్మాన్సంత్యజంత్యపి।౪౩ । వశీకృత్యనిజప్రాణాన్స్వేచపూరకకుంభకైః । అత్యంతశుద్ధ [illegible]
[illegible] ॥౪౪ ॥ [illegible]

నహి॥౪౫॥యదిప్రాణాదయస్తైస్స్యుర్విజితాహఠయోగిభిః। బ్రహ్మాత్మైక్యమహాయోగప్రపఞ్చస్స్యాత్కిమర్థకః॥౪౬॥ నచత్రైర్విజితాలోకేదృశ్యన్తేమరుదాదయః। మరుజ్జయేకృతేత్యంతంనహిస్యుర్ధ్యమనాదయః ॥ ౪౭ ॥ అరూపనష్టప్రాణాదిర్విజయీయోగిరాణ్మహాన్। శేతేజగరవద్భూమానిశ్చేష్టశ్శిలాదివత్ ॥౪౮ ॥ఏవంలక్షణహీనోపియోగీధన్యస్త్వమాత్మనః। మత్వావర్ణాశ్రమాచారాంస్త్యక్త్వాస్వేచ్ఛశ్చరత్యహో ॥౪౯ ! నసేవతేనిషిద్ధానివేషాద్వా సాత్వికాశనాత్। కన్దమూలఫలాదీనిక్షీరాజ్యాదీనివాఽమనాక్ ॥౫౦॥ గృహీత్వావర్తతేశాన్త ఇవకర్మాణ్యనాచరన్ । తంప్రష్టావభ్రమతే లోకస్త్యక్తాన్నత్వాన్మహానితి । ౫౧ ॥ విహితాకరణోత్థేషుతస్మిన్ పాపేషుసత్స్వపి । ప్రబలేషునమాశ్యేన లోకస్మరతికిఞ్చన । ౫౨ ॥ నిషిద్ధసేవనాత్పాపం విహితాకరణేమహత్ । ఇతిజానంతివిద్వాంసస్స్వాశ్రమప్రచ్యుతిశ్రుతేః । ౫౩ ॥ నిషిద్ధసేవాపాపంహిప్రాయశ్చిత్తైర్వినశ్యతి । విహితాకరణోత్థస్తునాశ్రమధ్వంసకత్వతః ॥౫౪ ॥ యద్యప్యస్యభ్రష్టఏవాయ న్నిషిద్ధత్యాగపూర్వకః। విహితత్యాగవకాంతేబ్రహ్మనిష్ఠోత్తమస్థితేః ॥౫౫॥ తథాప్యజితచిత్తాదిర్బ్రహ్మనిష్ఠావివర్జితః। కథంత్యక్త్వాకృతార్థస్స్యాద్విహితం స్వాశ్రమోచితం । ౫౬॥ విహితంబ్రహ్మనిష్ఠానామాదేహాన్నిత్యకర్మహి। అతోవర్ణాశ్రమాచారోబలవానితినిశ్చయః ॥౫౭॥కుంభకాభ్యాసమాత్రేణకృతార్థత్వంవిభావయన్। హఠయోగీపరిత్యక్తస్వకర్మాధఃపతేద్ధ్రువం ॥ ౫౮ ॥ వేదగన్ధోపినాఘ్రాతోబ్రహ్మవార్తాపినశ్రుతా। స్వయోగోనకృతఃకిఞ్చిత్సయోగీకథముచ్యతే ॥ ౫౯ ॥ యోగీతిసంజ్ఞామాత్రంవాతస్యాస్తాంకర్మహానితః। ప్రాయశ్చిత్తీభవేదేవనాత్రకార్యావిచారణా ॥౬౦ ॥ యోముముక్షుఃపరిత్యక్తకర్మాదుస్సంగతోభవత్। సకరోతుయథాశాస్త్రంప్రాయశ్చిత్తంతతఃపరం ॥౬౧॥ అహంకారంపరిత్యజ్యప్రాణాయామాదిగోచరం। సకరోతుయథాశాస్త్రంప్రాయశ్చిత్తంతతఃపరం ॥౬౨॥ యుష్మాసుభోమునిశ్రేష్ఠాయఃకశ్చిచ్చేత్ప్రమాదతః। నిత్యకర్మపరిత్యాగీప్రాయశ్చిత్తంకరోతుసః ॥౬౩॥ స్వాశ్రమోచితకర్మాణిప్రాయశ్చిత్తానిచాచరన్। సమాధియోగనిష్ఠశ్చేద్దైవదేహీంముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౬౪॥ నియమేనాచరన్నిత్యంప్రాయశ్చిత్తపురస్సరం। సమాధీన్నిర్వికల్పాదీన్దేహవిస్మృతిమాన్భవేత్॥౬౫॥పూర్వేమహర్షయస్సర్వేజీవన్ముక్తిపదంగతాః। ఆదేహపాతాచ్చేరుర్హిప్రాయశ్చిత్తంయథోచితం ॥౬౬॥ దేవేంద్రోబ్రహ్మనిష్ఠోపివృత్రహత్యానివృత్తయే । చకారమఘురావాసంప్రాయశ్చిత్తంపురాద్విజాః ॥౬౭॥ శ్రీరామోపిపురాబ్రహ్మహత్యాపాపనివృత్తయే। శివలింగప్రతిష్ఠాఖ్యంప్రాయశ్చిత్తఞ్చకారచ॥౬౮॥శివోపిబ్రహ్మశిరశ్ఛేదపాపనివృత్తయే। భిక్షాటనఞ్చకారాదౌప్రాయశ్చిత్తంమహానపి ॥౬౯॥ అతస్స్వవర్ణాదినిబన్ధనానివః కర్మాణిముఖ్యాన్యఖిలాన్యహోకానిచ। పాపప్రశాంతిశ్చమహద్భిరాదృతా। అవోచమేవంమునిపుంగవాఅహం ॥౭౦ మదుక్తధర్మేషుసమస్తవేదగేష్వాతివిశ్వాసమతిస్స్వవేదినాం।శ్రేయస్కరీత్యాహపురాహిమద్గురుః।స్తథైవయుష్మాకమవోచమాదరాత్ * * * * * * * * *౭౧*

—* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యప్రథమపాదే పఞ్చవింశోధ్యాయః *—

* ప్రథమపాదస్సమాప్తః - ౮౨ - ౮౦ - ౭౫ - ౭౪ - ౭౬ - ౬౭ - ౭౫ - ౮౦ - ౮౫ - ౮౮ - ౭౨ - ౭౫ - ౭౧

* ఆహత్యశ్లోకాః * * * * * * * * * *(౧౦౦౦)

—॥ కర్మకాణ్డే ద్వితీయపాదప్రారంభః ॥—

ఋషయః॥ యోగినామపి యుష్మాభిః కర్మిణాం జ్ఞానినామపి । తస్మై గౌతమసంజ్ఞాయ తుభ్యం శ్రీగురవే నమః ॥౧
భగవన్ సర్వధర్మజ్ఞ భవదాననపంకజాత్ । శ్రుత్వా క్రమేణ సర్వజ్ఞా భవామోఽప్యఖిలా వయమ్ ॥౨॥ తథాపి కర్మ
భాగేషు శ్రోతవ్యమవశిష్యతే । తచ్ఛ్రుత్వైవ సన్తృప్తిరస్మాకం సంభవిష్యతి ॥౩॥ జీవన్ముక్తైర్వనస్థైశ్చ గృహస్థైర్బ్ర
హ్మచారిభిః । విధురైశ్చాన్తరాళస్థైః స్త్రీభిర్వైశ్యైశ్చ శూద్రకైః ॥౪॥ సంకరైర్విధవాభిశ్చ పుత్రహీనాభిరేవ చ । శ్రా
ద్ధాని పైతృకాదీని కర్తవ్యాని న వేతి నః ॥౫॥ అధునా జాయతే స్వామిన్ సంశయో బలవాన్ గురో । కర్తవ్యానీతి కేషాఞ్చి
త్కేషాఞ్చిన్నేతి నైమతమ్ ॥౬॥ పఞ్చాశ్రమాన్నికప్రాయశ్చిత్తానామవధారణాత్ । శ్రాద్ధాని చాత్మవిదుషాం కార్యా
ణీత్యాద్యయుక్తయః ॥౭॥ కామ్యనైమిత్తికాదీనాం కర్మణాం వర్జితత్వతః । శ్రాద్ధానాఞ్చ పరిత్యాగః కార్య ఇత్యన్య
యుక్తయః ॥౮॥ కేవలాభ్యుదయార్థత్వం శ్రాద్ధానాం యది తే మతమ్ । తతశ్శ్రాద్ధపరిత్యాగో యుజ్యతే స్వాత్మయో
గినామ్ ॥౯॥ తేషామభ్యుదయేవాఞ్ఛావిహీనత్వాచ్చ సర్వథా । పుత్రపౌత్రాదిసన్తానవాఞ్ఛాదిరహితత్వతః ॥౧౦॥
నిఃశ్రేయసార్థతా చైషాం శ్రాద్ధానాం యది తే మతమ్ । తతో జీవద్విముక్తైరప్యనుష్ఠేయా న సంశయః ॥౧౧॥ తైర్విదే
హవిముక్తైశ్చ ప్రాపణీయతయా పునః । ప్రకృతప్రతిబన్ధానాం సన్నివర్త్యతయాపి చ ॥౧౨॥ ఏతావదవిచారేణ ప్ర
తాన్యస్మాభిరాదరాత్ । విచార్యమాణేష్వధునా న కార్యాణీతి భాతి నః ॥౧౩॥ విద్వద్భిర్భిక్షుభిరేషాం వా భక్తానాం క
ర్మిణాఞ్చ వా । లౌకికానామనుష్ఠానే శ్రాద్ధానాం కిం ప్రయోజనమ్ ॥౧౪॥ పితరస్తు మృతాస్సద్యః ప్రాప్నుయుర్జన్మ నే
తరత్ । విద్వాంసశ్చేత్పరాం ముక్తిం ప్రాప్స్యన్త్యర్భోగవర్జితాః ॥౧౫॥ ఏవం సతి కథం తేషాం పితౄణాం శ్రాద్ధకర్మభిః । అ
త్ర తైః క్రియమాణైస్స్యాన్ముక్తిర్భుక్తిశ్చ వా గురో ॥౧౬॥ యేన కేన ప్రకారేణ పితౄణాం తృప్తిరుద్భవేత్ । యద్య
భ్యుదయమప్యస్య శ్రాద్ధకర్తుశ్చ మోచనమ్ ॥౧౭॥ ఇన్ద్రాది దేవతాత్మత్వం పితరో యది లేభిరే । సాన్నిధ్యం యుగపద్యా
గేష్వివ తేషాఞ్చ సంభవేత్ ॥౧౮॥ తత్ర శ్రాద్ధేన సంతృప్తా యత్ర కుత్ర స్థితా అపి । కర్తుర్దద్యురభీష్టం తే పితరస్సర్వశక్తయః ॥౧౯
నైషాస్తి నియమస్సర్వే మృతా దేవాస్స్యురిత్యపి । అత్ర సాధుచరిత్రాశ్చ దేవత్వం యాన్తి జన్త్వథ ॥ ౨౦ ॥ దే
వారాధనమేవాత్ర కర్తవ్యం పైతృకం కుతః । అసాధూంశ్చ పితౄంశ్శ్రాద్ధైః కుతోఽత్ర త్యాజయన్తు వా ॥౨౧॥ మోక్షో
భోగోఽపి వా శ్రాద్ధైః పితుః పుత్రాద్యనుష్ఠితైః । యది స్యాదితరైః కిం వా జ్ఞానాద్యైః కర్మభిః ఫలమ్ ॥౨౨॥ ఏవం విచార్యమా
ణేఽతు న కిఞ్చిచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి । అజ్ఞానినామపి స్వామిన్ దృశ్యతే హ ప్రయోజనమ్ ॥౨౩॥ కథం జీవద్విముక్తానాం తత్పి
తౄణాఞ్చ వా ఫలమ్ । శ్రాద్ధకర్మణి వాచ్యం స్యాదుపపత్తివివర్జనాత్ ॥౨౪॥ తస్మాదితః పరం శ్రాద్ధవిధిరస్మాభిరేవ చ
నానుసర్తవ్య ఇత్యేవం కేషాఞ్చిత్ప్రద్గురో మతమ్ ॥౨౫॥ ఏవం సంశయితే ఽస్మిన్నస్మాకం గురురుత్తమః । భవానేవ స
ముత్పన్నో నిర్ణయం కర్తుమర్హతి ॥౨౬॥ ఇతి శ్రుత్వా ద్విజేన్ద్రాణాం వచనం గౌతమో మునిః । శిష్యావబోధనోత్సాహ
ప్రవణస్స్మితమబ్రవీత్ ॥౨౭॥ శ్రీగౌతమః॥ యుష్మాభిర్భో మునిశ్రేష్ఠాస్సాధు పృష్టమిహాధునా । వక్ష్యామి నిర్ణయం స
ర్వే శృణుత శ్రద్ధయా సహ ॥౨౮॥ సర్వైశ్చ దేహిభిర్జీవద్విముక్తైరపి మానవైః । శ్రాద్ధాని పైతృకాదీని కార్యాణ్యేవ న
సంశయః ॥౨౯॥ పైతృకాణాం సమస్తానాం కర్మణాముభయార్థతా । అవగమ్యత ఏవాత్ర సూక్ష్మదృష్ట్యా విచారణే ॥౩౦
కరణేఽభ్యుదయశ్చైషాం ప్రత్యవాయస్స్మృతోఽక్రతౌ । అతో భోగశ్చ మోక్షశ్చ శ్రాద్ధకర్తుః ఫలం మతమ్ ॥౩౧॥ కామ్యా
నాం కర్మణామేవ కేవలాభ్యుదయార్థతా । నైతాని కామ్యకర్మాణి శ్రాద్ధాన్యన్యాన్యేవ చ ॥౩౨॥ న చ కేవలనిత్యాని
న్యాశ్రమార్థత్వవర్జనాత్ । న పితుస్స్మరణాచ్ఛ్రాద్ధక్రియాస్తే స్వాశ్రమస్థితైః ॥ ౩౩ ॥ ఉద్దేశం వినా హ్యత్ర శ్రా

యమాణత్వదర్శనాత్ । నాప్యస్తి వ్యతిరిక్తాఖ్యా ప్రాయశ్చిత్తస్వరూపతా ॥౩౪॥ అతశ్శ్రాద్ధాభిధం కర్మ నిత్యనైమిత్తి
కం స్మృతాం । భుక్తిముక్తిప్రదఞ్జీవన్ముక్తానాఞ్చ విధీయతే ॥౩౫॥ విద్వద్భిరప్యనుష్ఠేయమిదం పైతృకముత్తమం।
శ్రాద్ధాఖ్యం కర్మ భక్త్యాద్యైస్త్యక్తుం శక్యం కథం ద్విజాః ॥౩౬॥ మృతాః పిత్రాదయస్సన్తు సంప్రాప్తజననాన్తరాః । అ
విద్వత్త్వేఽథ విద్వత్త్వే ప్రాప్తముక్తయ ఏవ వా ॥౩౭। సర్వథా శ్రాద్ధకర్తౄణాం భోగమోక్షఫలస్థితేః। కర్మకర్తవ్య మి
త్యేవ శ్రాద్ధాఖ్యమవధార్యతే ॥౩౮॥ ఫలోపపత్తిం వక్ష్యామి శృణుధ్వం మునిపుంగవాః । ఇన్ద్రాదిభ్యః పరాస్సన్తి ని
త్యా హి పితృదేవతాః ॥౩౯॥ పితృలోకే స్వతన్త్రాశ్చ సర్వజ్ఞాస్సర్వశక్తయః । తాసాం న జన్మమరణే భవతశ్చ పునః పు
నః ॥౪౦॥ ఇన్ద్రాదీనామివైతేషాం పితౄణాఞ్చ మహాత్మనాం । సాన్నిధ్యం యుగపద్యాగేష్వివ సర్వత్ర సంభవేత్ ॥౪౧॥
మృతజీవేతరాస్తాస్తు శాశ్వత్యః పితృదేవతాః । అత్ర తృప్యన్తి తే శ్రాద్ధైః పరాం తృప్తిం ప్రయాన్త్యథ ॥౪౨॥ శ్రా
ద్ధకర్తురభీష్టాని స్వాతన్త్ర్యేణాఖిలాని చ । సద్యః క్రమేణ వా మోక్షం సంసారాచ్చ దదత్యపి ॥౪౩॥ నీచం వా మధ్యమం
శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్య యథోచితం । యత్ర కుత్ర స్థితానాం వా పితౄణాం దేహినామపి ॥౪౪॥ భుక్తిముక్తీ దదత్యేవ య
త్స్వసన్తృప్తికారిణః । పుత్రాంస్తే జనయామాసుశ్శ్రాద్ధాలూంశ్శ్రాద్ధకర్మసు ॥౪౫॥ సర్వజ్ఞాస్సర్వశక్తా యే పరబ్ర
హ్మస్వరూపిణః । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౪౬॥ యదనుగ్రహసంపన్నాః కామచారా భవన్త్య
పి । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౪౭॥ యత్కృపాలేశమాత్రేణ పూర్ణకామాశ్చ కర్మిణః। తేభ్యో
స్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౪౮॥ యేషాఞ్చ దేవగన్ధర్వసుఖం శతముదీర్యతే । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో న
మ ఏతన్మహాధునా ॥౪౯॥ యత్స్వలోకాదిగాః కామాన్ లభన్తే నిఖిలానపి । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహా
ధునా ॥౫౦॥ శక్రాదయ ఇవ ప్రాప్తా ఆధికారికతాఞ్చ యే । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౫౧॥ య
త్ప్రీత్యర్థాని కర్మాణి ఘుష్యన్తే వేదవాదిభిః । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౫౨॥ యత్ప్రీత్యర్థకక
ర్మాణి త్యజన్నానరకం ప్రవ్రజేత్ । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౫౩॥ యానారాధ్య విముక్తాస్తే స
ర్వే పూర్వే మహర్షయః । తేభ్యోస్తు పితృదేవేభ్యో నమ ఏతన్మహాధునా ॥౫౪॥ భవన్తశ్చ మునిశ్రేష్ఠాస్స్వవధానేన చే
తసా । నమస్కుర్వన్తు సర్వేఽపి పితృదేవేభ్య ఆదరాత్ ॥౫౫॥ యే పిణ్డానతరన్ దేహాంస్తారయన్తి నిజానపి । త ఏవ పి
తరః ప్రోక్తాః పితృలోకనివాసినః ॥౫౬॥ పిణ్డైశ్శ్రాద్ధాదిదత్తైర్వా యేన్నానాం తృప్తిమాగతాః । త ఏవ పితరః ప్రోక్తాః పి
తృలోకనివాసినః ॥౫౭॥ అగ్నిష్టోమాదిభిస్తృప్తా దేవా ఇన్ద్రాదయోఽపి తే । దత్త్వా భోగాన్ పునర్యామా పాతయ
న్త్యేవ కర్మిణః ॥౫౮॥ శ్రాద్ధాదిభిస్త్వమీ తృప్తాః పితృదేవా మహత్తమాన్ । భోగాన్ దత్వా క్రమాన్ముక్తిమపి దాస్య
న్తి కర్మిణాం ॥౫౯॥ చిత్తశుద్ధినిమిత్తత్వాత్కర్మణశ్శ్రాద్ధసంజ్ఞినః । క్రమముక్తినిమిత్తత్వం భవత్యేవ నిరంకుశం ॥౬౦॥
అగ్నిష్టోమాదిభిర్దేవాన్ ప్రీణయన్త స ఏవ హి । భోగాన్వ్యయాన్త్యమీ శ్రాద్ధకర్తారస్తు ద్విజోత్తమాః ॥ ౬౧ ॥
ఆత్మానశ్చ మహాభోగాన్ హుత్వా తాన్ స్వాన్ పితౄనపి । మృతపూర్వాన్ స్వవంశే చ భోజయన్తి భ
విష్యతః ॥ ౬౨ ॥ మృతానాం విదుషాం శ్రాద్ధం నిష్ప్రయోజనమేవ తు । కర్తుః ఫలవిశేషాప్తేః పితృ
దేవప్రసాదతః॥౬౩॥ సర్వేషామపి సర్వైశ్చ శ్రాద్ధం కర్మ మహత్తరం। కార్యమేవేత్యయం సర్వ శ్రుతిస్మృతివినిశ్చయః॥౬౪॥
విహితత్వేన కర్తవ్యం శ్రాద్ధమిత్యస్తు మా చ ధీః। శ్రద్ధయా దీయతే యత్ర తద్ధి శ్రాద్ధమితీర్యతే ॥౬౫॥ విదుషామపి కార్యఞ్చే
చ్ఛ్రాద్ధం స్యాద్విదుషామివ। విశేషః కః పరాత్మైక్యవిద్యాయా ఇతి మాస్తు ధీః ॥౬౬। ప్రత్యాబ్దికేతరాణ్యత్ర విదుషాం భో
ద్విజోత్తమాః। శ్రాద్ధాని న విధీయన్తే హి గ్రసంక్రాన్తిపర్వసు ॥౬౭॥ అన్నైర్వా ఫలహిరణ్యైర్వా యాని కుర్వన్తి దేహినః
తేషామభ్యుదయార్థత్వాజ్జీవన్ముక్తే విధిర్న హి ॥౬౮॥ తీర్థక్షేత్రాదిషు శ్రాద్ధం గయాయాం న వినా క్వచిత్ । జీవన్ముక్త

స్వవిహితంభోగవాఞ్ఛావివర్జనాత్ ॥౯॥ దేశకాలవిశేషేషుసర్వేష్వేవబుధస్యతు। తిలోదకైస్సన్తృప్యన్తిపితృదేవాన్నసంశయః ॥౨౦॥ మహాళయాఖ్యంశ్రాద్ధఞ్చకామ్యకర్మైవసర్వథా। జీవన్ముక్తస్యమాస్త్వత్రనతస్యాస్తి హిచోదనా ॥౨౧॥ తదనాచరణాదస్మిన్ పితృకోపోనసంభవేత్। యతిస్తృప్తిపితృప్త్యర్థం క్రియతేతర్పణాదికం ॥౨౨॥ ఏవంశ్రాద్ధవిశేషాణాంబహూనాంవర్జితత్వతః। నశంక్యంస్యాదాత్మవిదుషా మవిద్వత్సామ్యమణ్వపి ॥౨౩॥ ప్రత్యాబ్దికాదిరూపాణాంనిత్యానామివకర్మణాం। కేషాఞ్చిత్పితృకాణాఞ్చక్రియమాణతయాబుధైః ॥౨౪॥ నిర్విఘ్నమేవకైవల్యంవిదేహంపిత్రనుగ్రహాత్। ప్రాప్యేతాత్రనసన్దేహస్సర్వథాద్విజపుంగవాః॥ * * (౨౫)

— ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే ప్రథమోధ్యాయః —

ఋషయః॥ జీవన్ముక్తస్యవైదేహ్యాముక్త్యైవిఘ్నః కుతోభవేత్। పతనేవిఘ్నకృత్కోస్తి హస్తముక్తస్యవస్తునః ॥౧॥ విఘ్నోవాయదిసఞ్జాతఃకుతశ్చిత్కారణాన్తరాత్। తన్నివర్తకమేతత్స్యాచ్ఛ్రాద్ధం కర్మకథంగురో ॥౨॥ ప్రత్యాబ్దికాదినాకిఞ్చిత్కర్మణాప్యాత్మయోగినః। నప్రయోజనమిత్యాహుర్మహాన్తోబ్రహ్మవాదినః ॥౩॥ మేఘాదిభిస్తిరస్కారేభాస్కరస్యాప్యుపస్థితే। అన్ధకారోభవేత్కాన్తస్తిరస్కారనివర్తకః ॥ ౪ ॥ చిద్రూపబ్రహ్మనిష్ఠస్యాప్యావృతిశ్చేత్కథఞ్చన। జడంశ్రాద్ధాభిధంకర్మకింస్యాదావృతివారకం ॥ ౫ ॥ నచాస్తిజీవన్ముక్తస్యశ్రాద్ధకర్తృత్వమణ్వపి। అకర్తృత్వస్యలబ్ధత్వాదకర్త్రాత్మానుచిన్తనాత్ ॥ ౬ ॥ కర్తృనాశేహి సర్వేషాం కర్మణాంనాశ ఇత్యయం। వాదఉరీకృతస్సమ్యక్కర్మిభిస్సఖిలైరపి ॥ ౭ ॥ నాహం కర్తా నభోక్తాహం బ్రహ్మైవాహంసనాతనం। ఇతిజీవద్విముక్తస్య స్వానుభూత్యైవకర్తృతా ॥౮॥ దృష్టదుఃఖనివృత్త్యర్థమాస్తాంవాతస్యయోగినః। స్వయంసమాధికర్తృత్వంనతుతత్రాపిచోదనా ॥౯॥ సర్వస్యాతస్త్రివత్వేనవిధికైంకర్యవర్జనాత్। యథేచ్ఛమేవవర్తేతజీవన్ముక్తోహితాదృశః ॥౧౦॥ ఏవంసమాధ్యనుష్ఠానేప్యవిధేస్తత్త్వదర్శినః। కథంశ్రాద్ధవిధిస్స్వామిన్ సార్థోభవితుమర్హతి ॥౧౧॥ ఇతిపృష్టోమునిశ్రేష్ఠైర్మహాత్మాగౌతమోగురుః। ప్రత్యువాచమృదుశ్లక్ష్ణం ప్రసన్నముఖపంకజః ॥౧౨॥ గౌతమః॥ అహోమునీన్ద్రాస్సర్వజ్ఞాఊహాపోహవిచక్షణాః।యుష్మాకమీదృశాఃప్రశ్నాస్తరాం సన్తోషయన్తిమాం ॥౧౩॥ రహస్యార్థైకవిషయఃప్రకృతఃప్రశ్నఏషహి। జీవన్ముక్తిపరాచీనస్థితినిర్ణాయకత్వతః ॥౧౪॥ నిరూపణీయంసమ్యక్చమయాతైర్విశేషతః। భవద్భిర్నిశ్చితంస్యాత్తు తమత్వమ్మయినిశ్చలం ॥౧౫॥ అతోవక్ష్యామి యుష్మాకంసప్రపఞ్చంప్రమాణతః। శృణుధ్వమ్మునయస్సర్వేశ్రద్ధాభక్తిపురస్సరం ॥౧౬॥ జీవన్ముక్తస్య వైదేహ్యాముక్త్యైస్యుర్విఘ్నకారిణః। కామాదయోమహాన్తస్తేరిపవోదుఃఖహేతవః ॥౧౭॥ హస్తముక్తస్యభూమావాచపతనం ననియమ్యతే। స్వర్గలోకాచ్చ్యుతస్యాపి త్రిశంకోఃపాతవిఘ్నతః ॥౧౮॥ అన్ధకారసమత్వఞ్చ కామ్యానాంశేషకర్మణాం। వక్తుంశక్యంనతుశ్రాద్ధకర్మణోస్యకథఞ్చన ॥౧౯॥ భాస్కరోపమితత్వఞ్చవిదేహస్యైవయోగినః। ముఖ్యంస్యాన్నతుకస్యాపిజీవన్ముక్తస్యసత్తమాః ॥౨౦॥ చిద్రూపబ్రహ్మనిష్ఠత్వేప్యప్రతీతివివర్జనాత్। జీవన్ముక్తస్య మేఘాదిస్థానీయావృతిరుద్భవేత్ ॥౨౧॥ అజ్ఞానావృతివిక్షేపాద్యఖిలస్యచయోగిని। జీవన్ముక్తేస్థితిస్స్యాద్దగ్ధవస్త్రాదివన్మతా ॥౨౨॥ తన్నివర్తనశక్తిశ్చవిద్యతేశ్రాద్ధకర్మణః। పిత్రనుగ్రహహేతుత్వాజ్జాడ్యహీనతయాస్వతః ॥౨౩॥ నహ్యసాధ్యఞ్చకిఞ్చిత్స్యాత్పితృదేవైర్మహాత్మభిః। నిష్కామత్వేనజాడ్యఞ్చనవాచ్యంశ్రాద్ధకర్మణః ॥౨౪॥ కామ్యానాంకర్మణామేవయథార్థబ్రహ్మవాదిభిః। అప్రయోజనతాప్రోక్తానాస్యనైమిత్తికస్యతు ॥౨౫॥ నైమిత్తికత్వంకైశ్చిచ్చనిత్యత్వంకైశ్చిదుచ్యతే। నతుకేనాపికామ్యత్వంశ్రాద్ధస్యద్విజపుంగవాః ॥౨౬॥ అకర్త్రాత్మానుభూత్యాస్యకర్తృత్వేగళితేప్యథ। ప్రాతిభాసికకర్తృత్వమాదేహాత్సిద్ధమేవహి ॥౨౭॥ ఏవంసతికథంవాచ్యంకర్తృత్వన్నాణ్వపీతివై। పారమార్థికకర్తృత్వ

షావిక్షిప్తత్వశంక్యతే ॥ ౨౮ ॥ తన్నయుక్తమనాత్మజ్ఞాస్తేతథావాదినఃఖలు । ప్రాతిభాసికకర్తృత్వంవదన్త్యేవాత్మవేది
నః ॥ ౨౯ ॥ నకర్తాహమభోక్తాహమిత్యేషోనుభవోన్యతు । సమాధికాలేముఖ్యోస్తిగౌణోవ్యవహృతౌమతః ॥ ౩౦ ॥
నచజీవద్విముక్తస్యనివృత్తవ్యవహారతా । విదేహస్యైవతత్త్వస్యప్రసిద్ధత్వాద్ద్విజోత్తమాః ॥ ౩౧ ॥ కర్తృత్వనాశేకర్మనా
శఇతిపక్షోనరుధ్యతే । జీవన్ముక్తస్యకర్తృత్వాత్తన్నాశోనోపపద్యతే ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యేతావదిహాభీష్టం ప్రతిపాదయి
తుమ్మను । ఆధ్యాత్మికమకర్తృత్వంతస్యనైవహిసిద్ధ్యతి ॥ ౩౩ ॥ అతస్యాతత్క్రియాహీనత్వాత్సమాధౌచాస్తిచోదనా
విధిశ్చైంకర్తవ్యహానిశ్చనముక్త్యైవాస్యదృశ్యతే ॥ ౩౪ ॥ కామ్యకర్మవిధీనాంహికేవలంతత్రకుణ్ఠనం । అభావేనైమిత్తికా
నాంవాకేషాఞ్చిన్నతుసర్వశః ॥ ౩౫ ॥ సమాధివిధిశ్చైంకర్తవ్యంముఖ్యంతస్యయథాభవత్ । ప్రత్యావృత్తికేచస్నానాదిని
త్యేష్వపితథాస్థితం ॥ ౩౬ ॥ అథవానిత్యకర్మాన్తఃపాత్యేవశ్రాద్ధకర్మచ । ఇతిబ్రవీమితత్రాపినవిరోధోస్తికశ్చన ॥ ౩౭ ॥
తస్యకేవలనిత్యత్వాత్సర్వాశ్రమార్థ్యహేతునా । ప్రాక్పితుర్మరణాత్తస్యాభావత్వన్నతుగూహ్యతే ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మ
చర్యాశ్రమస్థేపిప్రాగుద్వాహాద్యథానరే । అసిద్ధత్వాన్నిత్యకర్మత్వంనాగ్నిహోత్రస్యహీయతే ॥ ౩౯ ॥ తస్మాత్స్నానా
దివన్నిత్యమగ్నిహోత్రాదివచ్చవా । మన్తవ్యంపైతృకంశ్రాద్ధమకృతౌప్రత్యవాయకృత్ ॥ ౪౦ ॥ కరణేభ్యోదయ
స్తవస్యశ్రాద్ధస్యైవవిశిష్యతే । స్వధర్మానుపరోధేనపరధర్మోచితత్వతః ॥ ౪౧ ॥ నిత్యకర్మవిధింబాహ్యం సమాధి
విధిమాన్తరం । జీవన్ముక్తోనువర్తేతతయోర్ముఖ్యస్సకింకరః ॥ ౪౨ ॥ అవిదేహవిముక్తత్వా విధ్యోరాయోనువర్తతే
తస్యైవజీవన్ముక్తత్వమపివాచ్యమ్మనీషిభిః ॥ ౪౩ ॥ విధిద్వయమిదన్త్యక్త్వా యథేచ్ఛంయోనరశ్చరేత్ । నతస్యజీవ
న్ముక్తత్వంపరోక్షజ్ఞానితాపివా ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మత్వంపదమ్మార్గస్సహిలోకప్రతారకః । దేహాన్తేధర్మరాజస్యభవ
నంయాస్యతిదుర్గతం ॥ ౪౫ ॥ సమాధివిధిశేషత్వమాత్రేణకృతకృత్యతా । ఆత్మనస్సంభవత్యేవకింబాహ్యవిధినే
హచేత్ ॥ ౪౬ ॥ సమాధిర్నాన్తరస్సిద్ధ్యేద్బాహ్యకర్మవిధింవినా । అతస్తేతద్ద్వయత్యాజీతత్వాస్వదేయమాత్మనః ॥ ౪౭ ॥
శమాద్యంగతయాకర్మవిధేర్బాహ్యాత్మకర్మణాం । స్ఫుటమాహహిసోపశ్యాన్వేయత్వఞ్చసూత్రకృత్ ॥ ౪౮ ॥ యా
వాత్ప్రవృత్తిరాహిత్యంనిషిద్ధేష్వఖిలేషుచ । ఆత్మనోభూత్తదాసర్వవిహితేషుభవత్యపి ॥ ౪౯ ॥ సర్వవిధినిషేధా
హైవదేహిముక్తిమాగతే । భవన్తికర్తృతానాస్మిఞ్జీవన్ముక్తేద్విజర్షభాః ॥ ౫౦ ॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తస్యప్రాతిభాసి
కసంస్కృతేః । పైతృకంబాహ్యముత్కృష్టంశ్రాద్ధంకర్మవిధీయతే ॥ ౫౧ ॥ ద్రవ్యోపపత్తిహీనానాం విరక్తానామనా
ర్జనాత్ । కథంశ్రాద్ధంవిధీయేతద్రవ్యసాధ్యంహికర్మతత్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతిచేన్నైషదోషోస్తి యథావిభవమాచరేత్ ।
స్వాశనాచ్ఛాదనాద్యర్థైర్ద్రవిణార్జకతాయది ॥ ౫౩ ॥ పైతృకశ్రాద్ధమాత్రేవావైరాగ్యేపరమాదికం । స్వరూపవిదు
షస్సిద్ధ్యేత్తత్త్వబోసంగతంమతః ॥ ౫౪ ॥ ఏకస్మిన్నప్యసౌవిప్రద్వయంవిప్రత్రయఞ్చవా । భోజయిత్వాయథాశక్తిదద్యా
ద్యదిచదక్షిణాం ॥ ౫౫ ॥ శ్రాద్ధంకర్మసమాప్యేతత్రకింద్రవ్యచిన్తనం । పితృదేవప్రధానత్వాదలంవాబ్రాహ్మణద్వ
యం ॥ ౫౬ ॥ అవైష్ణవమశైవంవాహుతంశ్రాద్ధమితిస్మృతిః । తన్త్రానుసారిణీహోయా దేవపూజాదివర్జనాత్ ॥ ౫౭ ॥
బ్రాహ్మణద్వయమాత్రేణశివోవిష్ణురపరేపివా । ప్రసీదన్త్యేవదేవాస్తేవిశ్వేదేవాహిపూజితాః ॥ ౫౮ ॥ శైవవైష్ణవ
సంవాదోపరిహార్యఃప్రసజ్యతే । అతశ్శ్రాద్ధమిదంకర్మ పితృద్వారైవనిర్గుణం ॥ ౫౯ ॥ పరంబ్రహ్మైవకర్తారం ప్రాప
యన్మాత్రసంశయః । ఉత్క్రాన్తసమాధిద్వారాహిపరబ్రహ్మప్తిహేతుతా ॥ ౬౦ ॥ క్రమముక్తావపిబ్రహ్మలోకే స్థాయి
తయోర్యథా । వైకుణ్ఠంవాథకైలాసమగత్వాబ్రహ్మయాన్తినై ॥ ౬౧ ॥ తథైవపితృలోకస్థాగృహిణోన్యేచతద్విదః
శ్రాద్ధకర్మబలాత్సాక్షాత్పరబ్రహ్మప్నుయుర్ధ్రువం ॥ ౬౨ ॥ యద్యప్యత్రాణిమైశ్వర్యంపితృలోకాత్పరంగతాః । ప్రా
ప్నువన్తితథాప్యేతేనాపేక్షన్తేవిముక్తయే ॥ ౬౩ ॥ ప్రాయేణనవనిష్కామాయత్రతత్రస్థితా అపి । ఐశ్వర్యంబహు

మన్యన్తే మోక్షైకశరణత్వతః ॥ ౬౪ ॥ యది బ్రహ్మాదిలోకస్థాః పైతృకేభ్యః పరాశ్రయాః । వయం స్మ ఇతి మన్యేరన్ పతేయురథ రేవ తే ॥ ౬౫ ॥ అహంకారో హి సర్వేషామధఃపతనకారణం । స న మోక్షప్రధానానాం మహతాం సంభవేత్క్వచిత్ ॥ ౬౬ ॥ తస్మాదజీవన్ముక్తా అప్యత్ర కామవివర్జితాః । పైతృకే శ్రాద్ధసంసక్తాః దేహాన్తే పితృలోకినః ॥ ౬౭ ॥ పితృభిస్తత్వనిష్ఠైస్తైరుపదిష్టం సునిర్మలం । పరం బ్రహ్మ స్ఫుటం దృష్ట్వా యాన్తి తే పరమం పదం ॥ ౬౮ ॥ కరణత్రితయం న్యాసాత్మనో వాక్కాయనామకం । సమ్యక్షుద్ధ్యతి యేనాత్ర తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౬౯ ॥ యదనుష్ఠీయమానం స జీవన్ముక్తస్య యోగినః । సమాధిం బలయత్యేవ తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౦ ॥ యత్ర శ్రద్ధావతాం నౄణామైహికాముష్మికం సుఖం । మోక్షశ్చ పితరో దద్యుస్తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౧ ॥ యన్నిష్ఠస్యాధికం దృష్ట్వా నిష్కామత్వం సురా అపి । అనుకూలా విముక్త్యై స్యుస్తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౨ ॥ అగ్నిష్టోమాది సంజ్ఞాస్తాస్సోమసంస్థాశ్చ సప్త యత్ । అధఃకరోతి మాహాత్మ్యాత్తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౩ ॥ గంగాస్నానాది పుణ్యౌఘో యత్పుణ్యాంశశతాంశగః । యదనన్తఫలాయోక్తం తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౪ ॥ యద్గయాయాం కృతం సర్వాన్ పితౄన్ దేవాన్ సురానపి । విక్రీతాన్ కారయత్యస్య తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౫ ॥ యత్సర్వశోకమోహఘ్నం యత్సర్వభయనాశనం । యత్సర్వభవదుఃఖఘ్నం తచ్ఛ్రాద్ధం హ్యుత్తమోత్తమం ॥ ౭౬ ॥ య ఏవంభూతముత్కృష్టం శ్రాద్ధకర్మాప్యుపేక్షతే । ఉపేక్షతే స ఆత్మానమేవ నాస్త్యన్నరాధమః ॥ ౭౭ ॥ యది విద్వత్వమోహేన సర్వథా తత్పరిత్యజేత్ । స శప్తః పితృభిర్దేవైర్నరకం రౌరవం వ్రజేత్ ॥ ౭౮ ॥ వనస్థో వా గృహస్థో వా విధురో వాస్తు నైష్ఠికః । ఆముక్తేః పైతృకం శ్రాద్ధం కుర్యాదేవాప్రమాదతః ॥ ౭౯ ॥ పైతృకశ్రాద్ధమాహాత్మ్యమ్మయా వక్తుం న శక్యతే । సంగ్రహేణ తు వో విప్రాః ప్రోక్తమద్య యథామతి ॥ ౮౦ ॥ యూయం సర్వే మునిశ్రేష్ఠా జీవన్ముక్తా న సంశయః తథాప్యదేహముక్త్యర్థం కురుధ్వం శ్రాద్ధమాదరాత్ । ౮౧ ॥ యథా మద్వాక్యవిశ్వాసాత్పునర్జన్మభయమ్మహత్ । నష్టన్తథాత్ర విశ్వాసాన్నశ్యేద్దృష్టభయం ధ్రువం ॥ ౮౨ ॥ నాహితస్య చ వక్తాస్మి యుష్మాకమహమాస్తికాః । ఇత్యేతజ్జ్ఞాతపూర్వం హి భవద్భిస్స్వాత్మవేదిభిః ॥ ౮౩ ॥ తస్మాన్మదుక్తౌ విశ్వాసో బలవానస్తు వోధునా । అవశ్యకార్యమిత్యస్యాం పైతృకం కర్మ సత్తమాః ॥ ౮౪ ॥ కిం కర్మభిర్బహువిధైర్బహువిత్తసాధ్యైర్భక్త్యా చ కిం హరిహరద్రుహిణేశ్వరాణాం । యోగేన కిం పవననిగ్రహదుఃఖదేన । శ్రాద్ధం యథావిధి సమాచరతోఽత్ర పుంసః ॥ ౮౫ ॥ శృణ్వన్తు వేదశిరసాం బహువాక్యజాతం । కుర్వన్తు వా మననమాత్మవిచిన్తనం వా । పశ్యన్తు వా స్ఫుటతరం పరమాత్మతత్వం । శ్రాద్ధేన హీనమసదేవ హి పైతృకేణ ॥ ॥౮౬॥

* ఇతి తత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే ద్వితీయోఽధ్యాయః *

ఋషయః ॥ భగవన్ గౌతమ శ్రీమన్ సద్గురో కరుణానిధే । జీవన్ముక్తేన కర్తవ్యం శ్రాద్ధమిత్యుదితం త్వయా ॥౧॥ పునశ్చ తత్ర సన్దేహో జాయతే నోఽధునేతరః । జీవన్ముక్తా హి చత్వార ఉత్తరోత్తరముత్తమాః ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మవిచ్చ వరో వర్యాన్వరిష్ఠశ్చేతి సమ్మతాః । తేషాం శ్రాద్ధేషు హేయాంశాః పృథగ్జ్ఞోక్తాస్త్వయా పురా ॥ ౩ ॥ దేశకాలవిశేషేషు కేవలం శ్రాద్ధవర్జనం । ప్రతిపాదితమేతేన విద్యాయా నాస్తి గౌరవం ॥ ౪ ॥ తేషాం శ్రాద్ధవిశేషాణాం కామ్యకర్మత్వదర్శనాత్ । జీవన్ముక్తేతరైశ్చాపి త్యాజ్యత్వం హ్యవగమ్యతే ॥ ౫ ॥ న హి నిత్యాని తాని స్యుర్నాపి నైమిత్తికాని చ । అప్రత్యవాయాదకృతావప్రాయశ్చిత్తతోపి చ ॥౬॥ అతశ్శ్రాద్ధవిశేషాణామ్ముముక్ష్వనుపయోగినాం । కేవలాభ్యుదయార్థత్వాత్సంసిద్ధా కామ్యకర్మతా ॥ ౭ ॥ ప్రత్యాబ్దికన్తు నిత్యం స్యాదకృతౌ ప్రత్యవాయతః । తస్యైకస్య చతుర్ష్వస్యాత్తారతమ్యవిధిః కథం ॥ ౮ ॥ తేషాఞ్చతుర్ణామ్ముక్తానాం భిన్నా హి స్వానుభూతయః । మాయాప్రవృత్తిరాహిత్యతారతమ్య

శ్రుతేస్స్మృతేః ॥౯॥ విద్యాప్రవృత్తిరాహిత్యే తారతమ్యాన్తరైవ చ । అవశ్యంభవితవ్యం హి తద్విధిః కీదృశో మతః ॥౧౦॥ తన్నో బ్రూహి దయాసిన్ధో తావకానామసంశయం । ఇష్టాన్వర్థశ్చ పరాధోఽయం బహుప్రశ్నాది గోచరః ॥౧౧॥ ఏవం మునీన్ద్రైస్సంపృష్టశ్శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితైః । గౌతమస్సర్వధర్మజ్ఞ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౨॥ గౌతమః॥ యుష్మాభిరుచితం పృష్టం చాతుర్ణాం కర్మవర్జనే । తారతమ్యం మయాఽవశ్యం వక్తవ్యం మునిపుంగవాః ॥౧౩॥ తేషాం బ్రహ్మవిదాదీనాం చాతుర్ణాం చ యథోచితం । కర్మత్యాగం వదామ్యద్య శ్రుణుధ్వం సావధానతః ॥౧౪॥ నహి శ్రాద్ధవిశేషాణాం యుక్తం కేవలకామ్యతా । అధికారివిశేషేణ చిత్తశుద్ధ్యర్థతా స్థితా ॥౧౫॥ అతో నజీవన్ముక్తానాం స్వాత్మజ్ఞత్వముపపద్యతే । తేషాం నైమిత్తికత్వేన ప్రాయశ్చిత్తాత్మతోచితా ॥౧౬॥ కేవలాభ్యుదయార్థత్వే [illegible] నాన్యో ముముక్షుకాంక్షిష । ఉపయుజ్యన్త ఏవైతాన్యన్యశ్రాద్ధాని సద్విజాః ॥౧౭॥ ఆద్యేన జీవన్ముక్తేన పరబ్రహ్మవిదా ద్విజాః । ఏతాన్యేవ పరిత్యాజ్యాన్యత్ర శ్రాద్ధాన్యసంశయం ॥౧౮॥ బ్రహ్మవిద్వరసంజ్ఞేన ద్వితీయేన తు యోగినా । కర్త్రన్తరపరాణి స్యాత్తథా ప్రత్యాబ్దికాని వై ॥౧౯॥ పితామహపితామహ్యోర్మాతామహతదీయయోః । పితృమాతులపత్నీనాం కుర్యాత్ప్రత్యాబ్దికావధి ॥౨౦॥ మాసికాని చ సంగృహ్య సకుర్యాద్బ్రహ్మవిద్వరః । న తేన ప్రత్యవాయోఽస్తి పరకర్తృకతా యతః ॥౨౧॥ తేషు కర్మసు ముఖ్యౌ హి కర్తారౌ పితృమాతులౌ । తత్పార్శ్వగౌణకర్తృత్వాద్వరస్యాలం తు తావతా ॥౨౨॥ పితామహస్య శ్రాద్ధాన్తత్ప్రత్యాబ్దికమపి ద్విజాః । వరేణ యది సన్త్యాజ్యం శ్వశ్రాదీనాం తు కిం పునః ॥౨౩॥ అన్యాన్యయాని కర్తవ్యాన్యాపతన్త్యస్య దైవతః । ఏవంవిధాని శ్రాద్ధాని తద్విధిశ్చాబ్దికావధిః ॥౨౪॥ బ్రహ్మజ్ఞానివరస్యాస్య విషయేచ్ఛాదివర్జనాత్ । ప్రశాన్తేన్ద్రియవత్త్వేన న ప్రత్యాబ్దికచోదనా ॥౨౫॥ పిత్రోః ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధే విధేయే తేతు కేవలం । తాభ్యాం [illegible] మాత్రమస్య ప్రసిద్ధితః ॥౨౬॥ దేహాభిమానరాహిత్యాద్విషయేషు పరాఙ్ముఖే । నిష్కామే నిరహంకారే ప్రవృత్త్యుపరతే సదా ॥౨౭॥ బ్రహ్మజ్ఞానివరే తస్మిన్ పితృప్రత్యాబ్దికేతరత్ । శ్రాద్ధాన్తరం విధేయం తత్ [illegible] దౌర్బల్యాత్తతః ॥౨౮॥ తస్మిన్ స్వాధ్యాయకే సర్వే విద్వాంసస్సురనాయకాః । బ్రహ్మోదయిష్వేకస్యైవాయం రధికమ్మునిపుంగవాః ॥౨౯॥ యా తు బ్రహ్మవిదిష్ఠాప్తా ప్రాతిభాసికకర్తృతా । సా చ న స్థావరేయస్మిన్ వ్యావహారికకర్తరి ॥౩౦॥ యావద్వ్యవద్వినశ్యేత్తత్కర్తృత్వం స్వాత్మనిష్ఠయా । తావత్తావద్విధీనాం చ దౌర్బల్యాత్తక్షణం భవేత్ ॥౩౧॥ కర్తృత్వస్యైవ లోపేన కర్మణాం లోప ఇష్యతే । నిశ్శేషకర్తృతాలోపాభావాత్కర్మావశిష్యతే ॥౩౨॥ న సర్వాణి విధేయాని పూర్ణకర్తృత్వవర్జనాత్ । అబుధస్యైవ సర్వాణి పూర్ణకర్తృత్వదర్శనాత్ ॥౩౩॥ అల్పాని తాని చ కర్మాణి ప్రక్షిప్తే బ్రహ్మవిద్వరే । ద్విజాః కతిపయాన్యేవ విధేయాని కథంచన ॥౩౪॥ స్నానసన్ధ్యానమస్కారసత్కారాగ్న్యారాధనాని వై । ఏతైః కర్మభిరేవాస్య స్వాశ్రమస్థితిసంభవాత్ ॥౩౫॥ వరీయాన్యస్తృతీయో భూత్తస్య ప్రత్యాబ్దికేపి చ । పైతృకే పావన్యేకే కర్మణ్యన్యైరేవావబోధితే ॥౩౬॥ విధిః ప్రవర్తతే స్వస్య సదా బ్రహ్మణి సంస్థితేః । కాదాచిత్కీ బహిః ప్రజ్ఞా జాయతే స్వప్నవచ్చ సా ॥౩౭॥ బాలోన్మత్తపిశాచానాం యాదృశీ చేష్టితమ్మతం । తాదృశం హి బహిః ప్రజ్ఞా కాలే స్యాస్యోపజాయతే ॥౩౮॥ అతస్స్వబోధాన్నైవ స్యాత్ప్రవృత్తిర్నిత్యకర్మణి । యత్కిఞ్చిద్వ్యాడికుర్వీత పరేషాం సుప్రయత్నతః ॥౩౯॥ తావతా తస్య గార్హస్థ్యాశ్రమత్వం తత్త్వవేదిభిః । శిఖాయజ్ఞోపవీతాదేర్లింగాదపి వరీయసీ ॥౪౦॥ వ్యావహారికకర్తృత్వమపినష్టం యతోఽభవత్ । అతః కతిపయస్యాపి కర్మణశ్చోదనా వృథా ॥౪౧॥ ప్రత్యాబ్దికేపి సంప్రాప్తే బహిః ప్రజ్ఞాభవద్యది । అనుష్ఠాపయితవ్యన్తత్పరైః కర్మ కథంచన ॥౪౨॥ న తు నిత్యచిదానన్దపరిపూర్ణసమాధితః । ప్రచ్యావకర్మణి ప్రాజ్ఞైర్యోజనీయో బలాత్స హి ॥౪౩॥ యదా బహిస్సమాగచ్ఛేత్స్వయమేవ సమాధితః । తదాకారయితవ్యన్తచ్ఛ్రాద్ధకర్మ మనీషిభిః ॥౪౪॥ సూతకాద్యుపరుద్ధన్తత్పశ్చాత్కుర్వన్తి నైయథా । శక్తైవైతన్న చ [illegible] తద్వ్యం తదీ

న్యైః పుణ్యైర్జన్మభిః ॥౪౫॥ అహో భాగ్యమహో భాగ్యం తద్బన్ధూనాం మహాత్మనాం। పుత్ర[illegible] ప్రభృతీ
నాం సహ స్థితేః ॥౪౬॥ తదీయదేహసంస్పర్శపాదప్రక్షాళనాదిభిః। శుశ్రూషణైర్హి ధన్యాస్తే [illegible] ప్రభో ॥౪౭॥
సమాధినిష్ఠాముత్కృష్టాం తాదృశీం బ్రహ్మరూపిణీం। విజ్ఞాయ వాప్యవిజ్ఞాయ శ్రాద్ధకర్మణి తత్త్వతః ॥౪౮॥ యస్త్యాత్రీ
వయేద్బలాత్తస్మాత్స మహాఘైస్స నరాధమః। రౌరవన్నరకం యాతి యావచ్చన్ద్రదివాకరౌ ॥౪౯॥ వరిష్ఠవిదుషో
వాత్మసమాధౌ లీనచేతసః। పూర్వార్జితానుభూతేస్స విఘ్నకారీ వినశ్యతి ॥౫౦॥ నిత్యకర్మణి వా శ్రాద్ధే స్వాప్తికే వాత్ర
మార్థకే। లుప్తే సమాధినా కశ్చిత్ప్రత్యవాయో న విద్యతే ॥౫౧॥ పితరస్స్వయమేవాత్ర శ్రాద్ధకాలే సమాగతాః। స
మాధిలీనమనసం కర్తారమవలోక్య వై ॥౫౨॥ పరాం తృప్తిముపేత్యాన్తే స్వర్యాన్త్యస్యాచ సన్నిధౌ। ఏవం సతి కథం
లోపే ప్రత్యవాయభయం ద్విజాః ॥౫౩॥ జీవన్ముక్తాభిధోఽప్యేష పరీయాన్ బ్రహ్మవేదినాం। అరూపనష్టచిత్తాసుగ్గానా
దేహస్సమీర్యతే ॥౫౪॥ షష్ఠ్యాం భూమ్యాం వసన్నేష యథాహారేష్వపేక్షతే। పరప్రయత్నమేవం హి నిత్యకర్మసు బా
ధికం ॥౫౫॥ ప్రత్యాబ్దికమపి శ్రాద్ధమాశ్రమే యచ్చ కర్మ యత్। అస్య కారయితవ్యం హి బహిఃప్రజ్ఞాగమేవ తైః ॥౫౬॥
తదనన్తసుఖాంభోధౌ సమాధౌ లీనచేతసం। ప్రయోజనాన్తరోద్దేశాద్బోధయన్తు న బన్ధవః ॥౫౭॥ వరిష్ఠోఽయశ్చతుర్థో
భూమికాం వక్ష్యే తస్య వైభవం। అరూపనష్టచిత్తాసుర్ముఖ్యా దేహస్స ఉచ్యతే ॥౫౮॥ ప్రత్యాబ్దికమపి శ్రాద్ధం పైతృకం ని
త్యకర్మ చ। స్నానాద్యాహ్నికమన్యచ్చ సర్వం నష్టం తు సర్వథా ॥౫౯॥ సర్వవిస్మృతిమత్త్వేన దేహచేష్టావివర్జనాత్। శయా
నస్సర్వదా భూమావసౌ తివర్ణాశ్రమీ మహాన్ ॥౬౦॥ బ్రహ్మీభూతే సదా తస్మిన్నైవ దేహేముక్తిరాగతే। విహితం వా ని
షిద్ధం వా న కించిదపి విద్యతే ॥౬౧॥ నిషిద్ధం గన్ధమాత్రం వా యది విద్యేత తాదృశే। తదా విహితమప్యాస్తాం యత్కించ్చి
న్న తు విద్యతే ॥౬౨॥ తస్మాత్సర్వే చ విధయో నిషేధాశ్చ మహత్తమే। విదేహముక్తే సుతరాం కర్తృతా నాత్ర సంశయః ॥౬౩॥
సర్వవర్ణాశ్రమాతీతే బ్రహ్మమాత్రతయా స్థితే। న విధిర్న నిషేధశ్చ న వర్జ్యావర్జ్యకల్పనా ॥౬౪॥ యత్పదప్రాప్తిపర్యన్తం
పితృశ్రాద్ధాదికర్మణాం। తారతమ్యేన విహితం విదేహముక్త ఏష హి ॥౬౫॥ యం స్మరన్తస్సురాస్సర్వే పితరశ్చ
మునీశ్వరాః। మజ్జన్త్యైశ్వర్యపాథోధౌ విదేహముక్త ఏష హి ॥౬౬॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాం హేయత్వం యత్పదా
శయాత్। ఉన్నీయతే బుధైర్నిత్యం విదేహముక్త ఏష హి ॥౬౭॥ యస్మాన్నైవ బహిః ప్రజ్ఞా కదాచిదపి జాయతే। ఉ
త్థానచలనాపేతో విదేహముక్త ఏష హి ॥౬౮॥ యత్పదప్రాప్తిపర్యన్తం వర్ణాశ్రమనిబన్ధనం। బలవత్సర్వజీవానాం వి
దేహముక్త ఏష హి ॥౬౯॥ యత్పదప్రాప్తిపర్యన్తం స్వాశ్రమాచారపాలనం। తారతమ్యేన విహితం విదేహము
క్త ఏష హి ॥౭౦॥ యత్పదప్రాప్తిపర్యన్తం సమాధ్యభ్యాసచోదనా। విదుషామపి సంప్రోక్తా విదేహముక్త ఏష హి ॥౭౧॥
యత్పదప్రాప్తిపర్యన్తం విదుషాం గురుచిన్తనం। తారతమ్యేన విహితం విదేహముక్త ఏష హి ॥౭౨॥ కర్తా హి సన్న
ధానస్థో మోక్షే దేహవివర్జితే। కథం కర్మవిధిస్తత్ర పితృప్రత్యాబ్దికస్య నా ॥౭౩॥ అత్రమేవాథ వర్ణైవా విద్యమానే హి క
ర్మణాం। విధిరర్హతి సశ్రౌతస్మార్తో వా భవితుం ద్విజాః ॥౭౪॥ అతివర్ణాశ్రమే తస్మిన్స్వర్తిష్ఠే దేహవర్జితే। కథం కర్మవిధి
ర్ముఖ్యో గౌణో వాప్యుపచారికః ॥౭౫॥ సర్వే వర్ణాశ్రమాచారాస్సర్వకర్మాణి చ స్వతః। సమాధిదార్ఢ్యాదగళన్నస్మి
న్నేష పరాత్పరః ॥౭౬॥ అస్మిన్నైవ మరణం వినా సన్న్యాసమేవ చ। శ్రాద్ధాదిసర్వకర్మాణి ప్రణష్టాని స్వయం హ్యహో ॥౭౭॥
బ్రహ్మవిత్తద్వరో వాన్యో విదేహాత్మత్వభావనాత్। శ్రాద్ధాదీని త్యజేయుశ్చేన్న తే బ్రహ్మవిదాదయః ॥౭౮॥ పరోక్షజ్ఞా
నినోఽన్యే వాసుషుప్తబ్రహ్మవాదినః। విదేహత్వాభిమానేన త్యజేయుశ్శ్రాద్ధకర్మ చేత్ ॥౭౯॥ సర్వలోక పరిభ్రష్టాః
పాపసంఘసమావృతాః। రౌరవన్నరకం యాన్తి హ్యాచన్ద్రాదిత్యతారకం ॥౮౦॥ త్రయాణామపి ముక్తానాం తారతమ్యే
న కర్మసు। శ్రాద్ధాదిషు నియోగే కిం వక్తవ్యమితరస్య వా ॥౮౧॥ తస్మాద్యూయం మునిశ్రేష్ఠాస్స్వయం బ్రహ్మవిదోఽపి వా। అ
విదేహవిముక్త్యన్తం పైతృకం శ్రాద్ధకర్మ చ ॥౮౨॥ తారతమ్యేన శాస్త్రోక్తం కురుధ్వం సావధానతః। సమాధినా చేల్లు

స్యైతత్త్రమాస్తుచవోభయం ॥౮౩॥ అభయంబ్రహ్మనిష్ఠానాంభయన్నైవకుతశ్చన । తథాపికర్మలోపేను భయము
స్త్వన్యథాద్విజాః ॥౮౪॥ సమాధిదార్ఢ్యాద్గళితేషు కర్మసు క్వకస్యహానిర్భువి కేనకథ్యతే। పక్వస్యపాతేస్వయమేవభూ
రుహాత్ తోఽనాళికేరస్యవిషాదవాక్భవేత్ ॥౮౫॥ బ్రహ్మాత్మతానిశ్చయమాత్రతో యది త్యజేత్స్వకర్మాణివృజేత్సరౌ
రవం। సింహోనిజంకూపజలానుబింబితం దృష్ట్వారిబుద్ధ్యాభ్రమియాత్పతన్యథా॥ ॥౮౬॥

॥ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే తృతీయోఽధ్యాయః॥

ఋషయః॥ భగవంస్త్వన్ముఖాంభోజాచ్చతుర్ణాంబ్రహ్మవేదినాం। తారతమ్యమకర్తృత్వే శ్రుతమస్మాభిరాదరాత్ ॥౧॥
శ్రుతేష్వర్థేషునపునర్జాయతేసంశయఃక్వచిత్। తథాపిసంయోన్యత్రవర్తతేగురునాయక ॥౨॥ అవశ్యకార్యంసర్వైర
ప్యావిదేహవిమోచనాత్। పైతృకంశ్రాద్ధమిత్యుక్తంభవతాసర్వవేదినా ॥౩॥ నియమోయంగృహస్థస్యయుజ్యతేవి
ధురస్యవా। సర్వోపపత్తిమత్త్వేనశ్రాద్ధకర్మావిరోధతః ॥౪॥ అన్యయోస్తువిరోధోస్తివనస్థబ్రహ్మచారిణోః। శ్రాద్ధ
కర్మణిసర్వత్రభిక్షాశిత్వావధారణాత్ ॥ ౫ ॥ నహిభిక్షాన్నమాదాయబ్రాహ్మణౌస్వనిమన్త్రితౌ। శ్రాద్ధార్థేభోజ
యేతోఽపిబ్రాహ్మణోఽన్యశ్చవాక్వచిత్ ॥౬॥ తాదృశస్యవిశేషశ్చాస్త్రేష్వభావాచ్చాననుష్ఠితేః। అశుద్ధత్వాచ్చభైక్షస్య
శిక్యనిషిద్ధతాదిభిః ॥౭॥ నచోపపత్తిర్ద్రవ్యాదేస్తయోరస్తికథఞ్చన। సదాకాననవాసాచ్చగురుసేవాపరత్వతః ॥౮॥
యాచ్ఞావృత్తిశ్చసర్వత్రనిన్ద్యతేబహుశోనృణాం। తత్రాపిజ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తానాంవిశేషతః ॥౯॥ భైక్షేణైవాశ
నంవృత్తమన్యత్వాచ్ఛాదనన్తయోః। వల్కలఞ్చాజినంప్రోక్తంవాసోన్యస్యాప్యయాచితం ॥౧౦॥ అన్యత్రసర్వభోగే
ష్వవైరాగ్యాతిశయేనతౌ। నిరపేక్షౌమునీశానస్తౌకథంయాచితుమర్హతః ॥౧౧॥ ప్రతిగ్రహశ్చశాస్త్రేషుతయోర్నైవవి
ధీయతే। ఏవంసతితయోశ్శ్రాద్ధంకథమత్రవిధీయతే ॥౧౨॥ విదేహముక్త్యసిద్ధావప్యుపపత్తివివర్జనాత్। యుక్తశ్శ్రాద్ధ
పరిత్యాగఇతికేషాఞ్చిదాశయః ॥ ౧౩ ॥ శ్రాద్ధంహిద్రవ్యసాధ్యన్తద్దరిద్రఃకింకరోతువా। యదిస్నానాదివత్తత్స్యా
త్పరాపేక్షావివర్జితం ॥ ౧౪ ॥ తదాశరీరమాత్రేణనిర్వర్త్యత్వాదినాశ్రమం। కుర్యాచ్ఛ్రీమేష్యబాధోస్యా మహా
న్యాచ్చాశ్రమఃఖలు ॥ ౧౫ ॥ యతశ్శ్రాద్ధాదికంకర్మ యథావిభవమాచరేత్। ఇత్యుచ్యతేతత్త్యాగఉచితోసర్వవై
భవాత్ ॥ ౧౬ ॥ అన్యేషాన్త్వాశయస్స్వామిన్నత్యాజ్యంతత్కదాచన। బలీయస్త్వంహితస్యోక్తమాదేహన్త్వావధా
రణాత్ ॥ ౧౭ ॥ అతోభైక్షేణవాన్నేన యథావిధినిమన్త్రితౌ। ద్విజౌభోజయితవ్యౌతత్పైతృకశ్రాద్ధసిద్ధయే ॥౧౮॥
ఆపన్నస్యైవతత్రస్యాద్విధిరప్యన్యథాకృతా। శిక్యఃశిష్టభైక్షంహి దేవానామపిదుర్లభం ॥ ౧౯ ॥ ఇతిసంఘుష్యతేశా
స్త్రైస్తాదృశస్యకథన్నృభిః। వాచ్యంవామనసాచిన్త్య మశుద్ధత్వంబుధైశ్చవా ॥ ౨౦ ॥ నచశిష్టాననుష్ఠానంభవేదుక్తా
ర్థబాధకం। జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తానాంశిష్టానాందుర్లభాద్భువి ॥ ౨౧ ॥ యాచ్ఞావృత్తింసమాచాయ్యబహుదుఃఖకరీమ
పిసర్వేకర్మాణికుర్వన్తితాంశ్శిష్టాంశ్చవిదుఃపరే ॥౨౨॥ తస్మాత్ప్రత్యాబ్దికంశ్రాద్ధంపైతృకంభైక్షభుక్తతః। వనస్థబ్ర
హ్మచారిభ్యాంకార్యమేవేతిసద్గురో ॥ ౨౩ ॥ అత్రత్వమేవసర్వజ్ఞోనిరవద్యంవినిశ్చితం। సర్వక్షేమకరంపుంసాంపన్థానం
వక్తుమర్హసి ॥ ౨౪॥ ఇతిపృష్టోద్విజశ్రేష్ఠైర్గౌతమస్నిగ్ధమానసః । సర్వజ్ఞఃకరుణాసిన్ధు రిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥
గౌతమః॥ జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తాభ్యాముభాభ్యాంమునీశ్వరాః। కర్తవ్యంపైతృకంశ్రాద్ధ మేవభైక్షాన్నవర్జితం ॥ ౨౬ ॥
ప్రత్యాబ్దికపరిత్యాగేవిదుషోఽపిమహత్తమం । పాతకంహిమయాప్రోక్తం పూర్వమేవ పునఃపునః ॥ ౨౭ ॥ బహు
దుఃఖకరీయాచ్ఞా వృత్తిరేవ నసంశయః । సర్వత్రనిన్ద్యతేహ్యేషా విదుషాఞ్చ విశేషతః ॥ ౨౮ ॥ ప్రతిగ్రహేవి
ధిశ్చాస్తి నైతయోర్భైక్షభోజినోః । తథాపియాచ్ఞావృత్త్యైవ కర్తవ్యం శ్రాద్ధమాస్తికాః ॥ ౨౯ ॥ యా
చ్ఞాదుఃఖభయాత్త్యాగేయదీచ్ఛాభవతోరిహ । తదాశ్రమాన్తరంగ్రాహ్యంతురీయంశ్రాద్ధవర్జితం ॥౩౦॥ జ్ఞాన

వైరాగ్యపోషకత్వేయాచ్ఞాదుఃఖేచసంస్థితే । సన్న్యాసగ్రహణే కోఽస్తి విరోధో వదత ద్విజాః ॥ ౩౧ ॥ మార్గద్వయం
ప్రమాణోక్తం శ్రాద్ధత్యాగస్య నేతరః । విదేహముక్తిసంప్రాప్తిస్సన్న్యాసగ్రహణాచ్చ వా ॥ ౩౨ ॥ తయోరేకం వినా శ్రా
ద్ధత్యాగీ సర్వనరాధమః । ప్రాప్నోతి నరకం ఘోరం నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౩౩ ॥ పితృశ్రాద్ధనిమిత్తా వా యాచ్ఞా
దూష్యేత న క్వచిత్ । భిక్షావృత్తిరివ శ్లాఘ్యా పితృప్రీతికరత్వతః ॥ ౩౪ ॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టవ్యతిరిక్తాన్మహాత్మనః । శ్రా
ద్ధార్థే ద్రవిణం ప్రాప్యం విధినా యేన కేన వా ॥ ౩౫ ॥ శిష్టద్రవ్యస్య దౌర్లభ్యే శూద్రద్రవ్యేణ వాచరేత్ । శూద్రేఽపి బ్రాహ్మ
ణః ప్రోక్తో హ్యధస్తాదుత్తమో ద్విజాః ॥ ౩౬ ॥ శుద్ధద్రవ్యవిచారం వా పురుషో మాకరోత్త్విహ । ఆపచ్చేదుదభూచ్ఛిష్ట
ద్రవ్యాలాభస్వరూపిణీ ॥ ౩౭ ॥ భిక్షాన్నం శిక్యనిక్షిప్తం సుతరాం పావనం మతం । సత్త్వశుద్ధికరం భోక్తుర్దేవానామపి దుర్ల
భం ॥ ౩౮ ॥ తథాప్యనర్హం శ్రాద్ధాయ విద్ధ్యాచారాద్యదర్శనాత్ । ఆపచ్చాత్రైవ విజ్ఞేయా నాన్యథాత్ర కదాచన ॥ ౩౯ ॥
అనుతిష్ఠన్తి యే శ్రాద్ధం యాచ్ఞయా వాత్ర పైతృకం । త ఏవ శ్రేష్ఠా విజ్ఞేయాశ్శ్రాద్ధశ్రద్ధాలవో ద్విజాః ॥ ౪౦ ॥ స్వపుత్రదా
రరక్షార్థం యాచ్ఞా చేత్పాపకారిణీ । లోకద్వయేఽపి దూష్యేత న త్వియం శ్రాద్ధహేతుకా ॥ ౪౧ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయుక్త
త్వాన్నానయా హీయతే బుధే । ఆత్మనో ద్రవ్యదాతుశ్చ సా హి శ్రేయస్కరీ శుభా ॥ ౪౨ ॥ శ్వః పితృశ్రాద్ధ మిత్యుక్తిం శ్రో
త్వా యో ఘువిమానవః । న కారయేత్స దేవోఽపి నారకీ స్యాన్న సంశయః ॥ ౪౩ ॥ స్వయం కారయితుం శ్రాద్ధమశక్తోఽపి పు
మాన్ధనం । యథాశక్తి కరే దత్వా దాపయేచ్చ పరానపి ॥ ౪౪ ॥ పితౄణాం యాదృశీ ప్రీతిశ్శ్రాద్ధకర్తరి జాయతే । తాదృశీ
శ్రద్ధయా సాకం శ్రాద్ధకారయితర్యపి ॥ ౪౫ ॥ పితౄణాం యాదృశః క్రోధశ్శ్రాద్ధాకర్తరి జాయతే । తాదృశస్సర్వసంప
న్నే శ్రాద్ధాకారయితర్యపి ॥ ౪౬ ॥ శ్రాద్ధకర్తుర్యది శ్రద్ధా తత్ర కర్మణి వా భవేత్ । ద్రవ్యాన్తే పితరో దేవా దాపయేయుస్స్వ
యజ్ఞనాన్ ॥ ౪౭ ॥ సర్వత్రానుపపత్తిశ్చ శ్రద్ధాహీనస్య కేవలం । ప్రతీయేత న తు శ్రాద్ధే శ్రద్ధాళోః పుణ్యజన్మనః ॥ ౪౮ ॥
సర్వోపపత్తౌ సత్యామప్యశ్రద్ధాలుర్నరాధమః । శ్రాద్ధపుణ్యాన్న విన్దేత పాపజన్మా దురర్థవాన్ ॥ ౪౯ ॥ గృహిణోఽపి దరి
ద్రస్య కర్తుశ్శ్రాద్ధే హ్యుపస్థితే । పరైః కారయితవ్యం తద్ధనికైః శ్రాద్ధకర్మ హి ॥ ౫౦ ॥ తథాసతి తయోశ్శ్రేయోః పైతృకం శ్రా
ద్ధమాదరాత్ । కో వా న కారయేల్లోకే శ్రాద్ధమాహాత్మ్యవిజ్జనః ॥ ౫౧ ॥ గృహిణో హి దరిద్రస్యాప్యుఞ్ఛవృత్తేర్మహాత్మ
నః । యాచ్ఞా న్నాపేక్షతే శ్రాద్ధహేతోరితి న జానథ ॥ ౫౨ ॥ ఉఞ్ఛవృత్త్యుపలబ్ధైస్తు తణ్డులైర్నోపయుజ్యతే । శ్రాద్ధా
నర్హతయా భైక్షభక్తవద్ద్విజపుంగవాః ॥ ౫౩ ॥ నైతే నాపరిపూతత్వం శంక్యం వివిధతణ్డులే । చిత్తశుద్ధికరత్వే హి భైక్షా
దపి మహత్తమం ॥ ౫౪ ॥ విభవానుగుణానుజ్ఞానత్యాగావధికా భవేత్ । ద్రవ్యస్య వినియోగేషు తారతమ్యార్థకత్వతః ॥
క్షత్రియాణాం చ వైశ్యానాం శూద్రాణాం సంకరాత్మనాం । సర్వేషామపి కర్తవ్యం పైతృకం శ్రాద్ధమాస్తికాః ॥ ౫౬ ॥ బ్ర
హ్మవిత్త్వేఽపి పూర్వోక్తప్రకారేణ యథోచితం । సంగృహ్యావా తత్కర్తవ్యమన్యథా పతితో భవేత్ ॥ ౫౭ ॥ బ్రాహ్మణే
తరవర్ణానాం హిరణ్యశ్రాద్ధముచ్యతే । అథవా తణ్డులశ్రాద్ధమన్నత్వన్నశ్రాద్ధముచ్యతే ॥ ౫౮ ॥ ప్రతిగ్రహస్య విప్రైకక
ర్తృకత్వాన్నిమన్త్రణే । నైవాస్తి క్షత్రియాదీనామధికారః కదాచన ॥ ౫౯ ॥ నాన్నప్రతిగ్రహః కార్యస్స్వేతరేభ్యో ద్విజే
న చ । అతో న విహితం శ్రాద్ధేష్వన్నం కస్యాపి వర్ణినః ॥ ౬౦ ॥ గత్యన్తరవిహీనత్వాదితరేషాం ద్విజం వినా । ద్విజ ఏవ మ
హాపాపం తత్ప్రతిగ్రహమాచరేత్ ॥ ౬౧ ॥ కథం విధిర్నిషిద్ధేభూద్బ్రాహ్మణస్యేతి చేద్ద్విజాః । అన్యేషాం శుద్ధయే తే
షామన్యథా కా గతిర్నృణాం ॥ ౬౨ ॥ తర్హి పాపఫలన్న స్యాదితి శంక్యం న కిఞ్చన । తత్ప్రతిగ్రహపాపేన నరకప్రాప్తి
సంభవాత్ ॥ ౬౩ ॥ ఈశ్వరే చ స దోషోఽస్తి ప్రతిగ్రహవిధాయకే । స విధత్తేఽపి పాపానాం ప్రాయశ్చిత్తం బలీయసాం ౬౪
పాపాని కేవలం కుర్వన్ ప్రాయశ్చిత్తం వినా ద్విజః । ఆత్మద్రోహీ కదా ముక్తిం గమిష్యతి నరాధమః ॥ ౬౫ ॥ విప్రై
ర్ద్రవ్యాదిరూపేణ పాపానాం మహతామపి । గృహ్యమాణతయాన్యేభ్యః క్షత్రియాదిభ్య ఏవ చ ॥ ౬౬ ॥ ప్రాయశ్చిత్తస్య
బహుశః కర్తవ్యత్వేన తే జనాః । దాతారో ద్రవిణం భూరి దద్యురేవ నిరర్గళం ॥ ౬౭ ॥ ద్రవ్యలోభం ప్రకుర్వీరన్యది తేషాం

నజాతయః । పునర్నిహీనజన్మానో భవేయుర్నాత్ర సంశయః ॥ ౬౮ ॥ పైతృకశ్రాద్ధకాలే చేదుత్తమో ప్యధమం వ్రజేత్ । సర్వస్వమపి దాతవ్యమధమేన సభక్తినా ॥ ౬౯ ॥ కరోతు బహుధా పాకం బ్రాహ్మణేష్వధమోస్తు వా । నృపాస్త్వైశ్యాస్సుతరాం పూజ్యో ద్విజశ్శ్రాద్ధనిమన్త్రితః ॥ ౭౦ ॥ ఆగమోక్తవిధానేన శూద్రాణాం పైతృకీం క్రియాం । కారయేయుర్ద్విజాస్తత్తద్భాషాశబ్దైర్న చాన్యథా ॥ ౭౧ ॥ యది విజ్ఞాతిమోహేన వేదశబ్దం సమీపగః । ద్విజ ఉచ్చారయేచ్ఛీఘ్రం నరకే పతతి ధ్రువం ॥ ౭౨ ॥ ఆగమోక్తవిధానం వా సంకరశ్రాద్ధకర్మణి । నాపేక్షతే స్వజాత్యా హి దానమాత్రేధికారవాన్ ॥ ౭౩ ॥ బ్రాహ్మణాయ నమస్కృత్య దద్యాచ్చేత్ప్రచురం ధనం । తావన్మాత్రేణ తుష్యన్తి పితరః కిన్తు మన్త్రితః ॥ ౭౪ బ్రాహ్మణాదిత్రయాణాం హి హతం శ్రాద్ధమమన్త్రికం । శ్రుతిస్మృత్యధికారిత్వాన్న తు శూద్రాదిజన్మనాం ॥ ౭౫ ॥ మన్త్రలోపః క్రియాలోపో ద్రవ్యలోప ఇతి స్మృతే । లోపత్రయే మహాపాపం మన్త్రలోపే విధీయతే । ౭౬ ॥ తస్మాన్న బ్రాహ్మణాదీనాం త్రయాణాం శ్రాద్ధకర్మసు ॥ స్వల్పోపి శ్రౌతమన్త్రస్య లోపో భవితుమర్హతి ॥ ౭౭ ॥ ఆహూతాః పితరో మన్త్రైస్తృప్యన్తి శ్రాద్ధకర్మణి । ఆవాహనాదికం పూజాం తస్మాన్మన్త్రైస్సమాచరేత్ ॥ ౭౮ ॥ దేహదార్ఢ్యవిహీనస్య క్రియాలోపేపి మన్త్రతః । ద్విజోపభుక్తితశ్చ స్యాత్సార్థం శ్రాద్ధం యథాతథా ॥ ౭౯ ॥ విదుషోదృఢదేహస్యాప్యాత్మయోగమహత్త్వతః । క్రియాలోపేపి మన్త్రైర్నద్విజభుక్త్యా చ సార్థకం ॥ ౮౦ ॥ శ్రాద్ధన్తు సార్థకం తత్స్యాత్సర్వ్వబ్రహ్మవిద్వరకర్తృకం । అపి లుప్తక్రియామన్త్రం ద్విజభోజనమాత్రతః ॥ ౮౧ ॥ లోపత్రయేపి సార్థం స్యాదకృతం త్వద్వరీయసా । కృతం వాన్యప్రయత్నేన కథఞ్చిన్మునిపుంగవాః ॥ ౮౨ ॥ సర్వ్వథైవాకృతం శ్రాద్ధం వరిష్ఠేన మహాత్మనా । సుతరామభవత్సార్థం సన్తృప్తాః పితరోయతః ॥ * * * * * * * * * (౮౩)

— ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే చతుర్థోధ్యాయః —

ఋషయః ॥ భగవన్ సర్వధర్మజ్ఞ సద్గురో కరుణానిధే । సంశయాన్తరముత్పన్నమధునాస్తి చ నః ప్రభో । ౧ । నిత్యకర్మసమానత్వం నిత్యకర్మత్వమేవ చ । శ్రాద్ధస్య భవతా ప్రోక్తం సన్న్యాసోక్త్యా తు బాధ్యతే । ౨ । సన్న్యాసే హి గృహీతే తచ్ఛ్రాద్ధం పైతృకమప్యహో । నిత్యకర్మాపి సన్త్యాజ్యమిత్యుక్తం భవతా పునః । ౩ ॥ శ్రాద్ధఞ్చేన్నిత్యకర్మ స్యాత్తదా త్యాజ్యం న కేనచిత్ । యేన కేనాపి చేత్త్యాజ్యం తదా కామ్యత్వమాపతేత్ । ౪ । విదేహముక్తిపర్యన్తం కార్యం యత్కర్మ కథ్యతే । తదేవ నిత్యకర్మేతి వక్తుం శక్యం మనీషిభిః । ౫ । ఆశ్రమాన్తరమాత్రేణ త్యాజ్యం స్యాద్విదుషాపి చ । కర్మణోత్ర కథం వక్తుం శక్యం నిత్యత్వమాస్తికైః । ౬ । ఇతి పృష్టో మునీన్ద్రైస్తైర్గౌతమో మునిసత్తమః । సర్వజ్ఞః కరుణాసిన్ధురిదం వచనమబ్రవీత్ । ౭ । గౌతమః * శ్రుణ్వన్తు మునయస్సర్వే మద్వాక్యం సావధానతః । న్యాయ్యమేవ మయా ప్రోక్తం శ్రుతిస్మృతిసమన్వితం । ౮ । శ్రాద్ధాఖ్యం కర్మ నిత్యం స్యాన్నాత్ర సన్దేహకారణం । యతిభిశ్చ పరిత్యక్తమపి కార్యం న తదన్యథా । ౯ । పితృప్రసాదముద్దిశ్య యేన శ్రాద్ధమనుష్ఠితం । తేనైవ యది భూతే న పశ్చాత్తత్క్రియతేన్యథా । ౧౦ । యతిః ప్రత్యాబ్దికశ్రాద్ధస్థానీయన్నిత్యకర్మ హి । ప్రతిసంవత్సరం స్వీయగుర్వారాధనమాచరేత్ । ౧౧ । బ్రహ్మప్రసాదముద్దిశ్య గుర్వారాధనమాచరన్ । యతిస్సద్యః క్రమాద్వాపి తద్విష్ణోః పరమం పదం । ౧౨ । గుర్వారాధనసంజ్ఞస్య శ్రాద్ధస్య విహితత్వతః । తచ్ఛ్రాద్ధవిధిశేషత్వం యతేరపి చ సిద్ధ్యతి । ౧౩ । ప్రణవశ్చ మహావాక్యం గురుపూర్వముపదిష్టవాన్ । ఖననాదికమన్యేన తస్య శిష్యేణ చేత్కృతం । ౧౪ । ప్రతిమాసఞ్చ వా కుర్యాత్స్వయం వై ప్రతివత్సరం । గురోరారాధనం కర్మ శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః । ౧౫ । శిష్యా హి బహవః పుత్రస్థానీయాస్సుర్యతేరపి । తేషాం జ్యేష్ఠేన ఖననే కృతే స్యారాధనం సమం । ౧౬ । బ్రహ్మవిష్ణుశివా ఏవ గుర్వారాధనకర్మణి । ప్రధానదేవాన్తత్వన్యే పితరో వామరాదయః । ౧౭ । పరోక్షజ్ఞానినామేవ యతీనాం గురుతర్పణం । బ్రహ్మలోకాప్తయే ప్రోక్తం జీవన్ముక్తస్య నేతి న । ౧౮ । జీవన్ముక్తోపి యతిరాడా

విదేహవిమోచనాత్। నిత్యకర్మపరాధీనఇత్యుక్తంహిపురాద్విజాః । ౧౯ । ఏతచ్ఛ్రాద్ధపర్యాయంగుర్వారాధనముత్తమం। నిత్యకర్మైవవిహితంతస్మాత్తస్యాప్యయంవిధిః । ౨౦ । స్నానానుష్ఠానభిక్షాదౌనియమోస్తి యథాయతేః। గురోరారాధనేచాత్రతథాస్యాత్తద్విదోపివా ॥ ౨౧। స్వాశ్రమాచారలోపేనపాతిత్యంస్యాద్యథాయతేః।గుర్వారాధనలోపేపతథైవేత్యవధార్యతే । ౨౨ । శ్రాద్ధత్యాగేగృహస్థాదేర్యథాపాతిత్యమీరితం। యతేరారాధనత్యాగేతథైవేత్యవధార్యతే ।౨౩। గురుశ్చత్రివిధఃప్రోక్తఉత్తమాశ్రమిణోయతేః। ఆద్యఃకర్మోపదేష్టాస్యాద్ద్వితీయస్తత్త్వదేశికః॥౨౪॥ స్వానుభూత్యుపదేష్టాన్యో జీవన్ముక్త్యేకకారణం। తేష్వాద్యమేకముద్దిశ్య సమారాధనమాచరేత్ । ౨౫ । స్యాతామన్యౌగురూతస్యహ్యాధమాశ్రమిణావపి। మనసారాధనీయత్వాత్తయోఃకర్మణినాగమః । ౨౬ । ఉత్తమాశ్రమిణౌవాతౌస్యాతాన్నాత్రక్రియామయే। ఆరాధనేప్రసక్తిర్యదక్రియాదేశికాద్విజాః । ౨౭ । ఆద్యంవాథద్వితీయంవాతృతీయంవాగురుంస్మరన్। కరోత్వారాధనంభక్త్యాయతిస్తేనతుకర్మణా । ౨౮। బ్రహ్మవిష్ణుశివాఏవసుప్రీతావరదాఅపి। భవన్తిక్రమమోక్షేచోర్ధ్వస్వస్వలోకేషుదేశికాః । ౨౯। సద్యోముముక్షోరత్రైవప్రత్యూహాన్సకలానపి। ధ్వంసయన్తఃపరాంముక్తింవైదేహీందదతిస్వయం । ౩౦ । పితుఃపుత్రోయథాకర్తాసర్వకర్మసునిశ్చితః। గురోశ్శిష్యస్తథాకర్తాసర్వకర్మసునిశ్చితః । ౩౧ । శాశ్వతంబ్రహ్మలోకన్తంగుర్వారాధనకృద్యతిః। ఆప్నోత్యసమ్యగ్విద్వానప్యత్రాన్తోస్మాదితిశ్రుతిః ॥ ౩౨ । గుర్వారాధనహీనశ్చేత్స్వాశ్రమాచారవర్జనాత్। నబ్రహ్మలోకసంపత్తిఃకదాప్యస్యభవిష్యతి।౩౩। యేనసత్యాదయోలోకాస్స్వాధీనాస్స్యుర్మహత్తరాః। గుర్వారాధనరూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధంవిధీయతే। ౩౪ । యదనుష్ఠానమాత్రేణనైర్మల్యఞ్జాయతేహృది। గుర్వారాధనరూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధంవిధీయతే । ౩౫ । గఙ్గాస్నానాదయోయస్యకలాన్నార్హన్తి షోడశీం । గుర్వారాధన రూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధం విధీయతే । ౩౬ । యస్యచాన్ద్రాయణాదీనికలాన్నార్హన్తిషోడశీం। గుర్వారాధన రూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధం విధీయతే । ౩౭ । ప్రాణాయామాదయో యస్యకలాం నార్హన్తి షోడశీం। గుర్వారాధన రూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధం విధీయతే । ౩౮ । యస్య విద్యాప్రదానాని కలాన్నార్హన్తి షోడశీం । గుర్వారాధన రూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధం విధీయతే॥ ౩౯ ॥ యస్యధ్యానసహస్రాణికలాన్నార్హన్తిషోడశీం । గుర్వారాధనరూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధంవిధీయతే ॥౪౦॥ ॥యస్యకర్మసహస్రాణికలాన్నార్హన్తిషోడశీం । గుర్వారాధనరూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధంవిధీయతే ॥౪౧॥ యస్యశ్రాద్ధసహస్రాణి కలాన్నార్హన్తిషోడశీం ; గుర్వారాధనరూపన్తద్యతేశ్శ్రాద్ధంవిధీయతే ॥౪౨॥ గురురేవయతేర్మాతా గురురేవయతేఃపితా। గురురేవయతేర్భ్రాతా గురురేవయతేస్సుతాః॥౪౩॥ గురురేవయతేర్ద్రవ్యంగురురేవయతేర్గృహం । గురురేవయతేః క్షేత్రంగురురేవయతేశ్శిరః ॥౪౪॥ గురురేవయతేర్వక్త్రంగురురేవయతేర్దృశౌ।గురురేవయతేఃకర్ణౌగురురేవయతేర్భుజౌ ॥ ౪౫ ॥ గురురేవయతేర్వక్షః గురురేవోదరంయతేః। గురురేవయతేఃపాదౌనఖాగ్రాణి గురుర్యతేః ॥ ౪౬ ॥గురురేవయతేర్వాచో గురురేవమనాంసిచ । గురురేవపరంబ్రహ్మ గురురేవ పరాత్పరం ॥ ౪౭ ॥ గురురేవయతేస్స్వేష్టోగురురేవాఖిలంయతేః। తస్మాద్యతేర్గురోరన్యదారాధ్యన్నైవకిఞ్చన ॥౪౮॥ గుర్వారాధనముత్సృజ్యదేవారాధనమాచరన్ । అధఃపతితఏవస్యాద్దేవైరపినిరాకృతః ।౪౯॥ గుర్వారాధనముత్సృజ్యబ్రహ్మారాధనమాచరన్ । అధఃపతితఏవస్యాద్బ్రహ్మణాపినిరాకృతః॥౫౦॥గుర్వారాధనముత్సృజ్యవిష్ణ్వారాధనమాచరన్ । అధఃపతితఏవస్యాద్విష్ణునాపినిరాకృతః ॥౫౧॥గుర్వారాధనముత్సృజ్యశివారాధనమాచరన్ । అధఃపతితఏవస్యాచ్ఛివేనాపినిరాకృతః ॥౫౨॥ గుర్వారాధనముత్సృజ్యబ్రహ్మారాధనమాచరన్। అధఃపతితఏవస్యాద్బ్రహ్మణాపినిరాకృతః॥౫౩॥ గుర్వారాధనముత్సృజ్యస్వాత్మారాధనమాచరన్ । అధఃపతితఏవస్యాత్స్వాత్మనాపినిరాకృతః ॥ ౫౪॥ యథాశ్రాద్ధోదితాః ప్రోక్తా గృహస్థబ్రహ్మచారిణోః । ఉక్తాస్తథైవవిజ్ఞేయాభిక్షోరపిమునీశ్వరాః ॥౫౫॥ యేనకేనప్రకారేణ గుర్వారాధనం[illegible]

కః । యతిర్విద్యావిహీనోఽపి యాతి తద్బ్రహ్మణః పదం ॥ ౫౬ ॥ కాయేన తత్ర కుర్యాస్తాం కుటీచక బహూదకౌ।
వచసా వా త్రిమాత్రేణ హంసశ్చ పరహంసకః ॥౫౭॥ మనసా ధ్యానమాత్రేణ తుర్యాతీతావధూతకౌ । ఏవం షడపి
కుర్వీరన్ వ్రతయోగురుతర్పణం ॥౫౮॥ విదుషామపి షణ్ణాఞ్చ దేహాదిప్రతిభాసనం । యావదస్తీహ తావత్స్యాద్గురో
రారాధనే విధిః ॥౫౯॥ గుర్వారాధన హేతోస్తౌ కుటీచక బహూదకౌ। శిష్యాన్ సర్వాన్ వ్యవస్థాదీన్ ప్రేరయేతాం స
తః పురా ॥౬౦॥ గురోస్తిష్ఠే బహూన్ స్వప్రాక్ స్వాశ్రమాచారతత్పరాన్। భోజనైష్ఠప్రసోపేతైస్తర్పయేతాం యథావి
ధి ॥౬౧॥ దక్షిణా అపి దద్యాస్తాం తేషాం సన్న్యప్తి కారిణీః । సతాంబూలాస్సతులసీశ్శ్రద్ధాభక్తిపురస్సరం॥౬౨॥
నాహం కర్తా న భోక్తాహం న చ భోజయితాస్మ్యహం । కతో మమ్యాశ్రమకర్తృత్వాదితి సర్వత్ర ధీస్మృతా ॥౬౩॥ కర్తృ
త్వమన్యదృష్ట్యా స్యాద్ధకర్తృతాణామపి స్వయం। యథా కథాం చరేయుస్తే యతయో హ్యాత్మవేదినః ॥ ౬౪ ॥ న చాస్త్య
భ్యుదయార్థ్యేషు యతేః కర్మసు చోదనా । అన్యదృష్ట్యా స్వదృష్ట్యా చ తేష్వకర్తృత్వమేవ తు ॥౬౫॥ యతిశ్చేత్కామ్యక
ర్మాణి కుర్వీత శ్రద్ధయా సహ । రౌరవం నరకం గచ్ఛేద్యతేస్తేషాం నిషేధతః ॥౬౬॥ నిష్కామం నిరహంకారం నిత్యమోక్షై
కకారణం । ఆశ్రమం శ్రేష్ఠమాశ్రిత్య కామ్యకర్తా కథం భవేత్ ॥౬౭॥ కామ్యకర్మ నిషిద్ధత్వత్సర్వేషామపి యద్యపి । వి
శేషేణ యతీనాం తు తస్మాత్కామ్యమతిస్త్యజేత్ ॥౬౮॥ గుర్వారాధనమేతత్తు నిష్కామేషూత్తమోత్తమం । నక
దాపి పరిత్యాజ్యం జీవన్ముక్తైరపి ద్విజాః ॥౬౯॥ ప్రాక్ప్రబోధాదిదం కర్మ చిత్తశుద్ధ్యర్థకం మతం॥ పశ్చాద్విదేహముక్త్య
ర్థం బాహ్యే సేతుత్వబోధనాత్ ॥౭౦॥ గురుప్రసాదహీనానామాత్మబోధో న సంభవేత్ । ప్రసాదాదపి జాతోఽథ స్యా
దనారాధనాద్ధతః ॥౭౧॥ సంసారరోగిణాం నౄణాం గురుభక్తిర్మహౌషధం। తత్సేవాయాముపేక్షా చేత్కస్య ముక్తి
ర్భవిష్యతి ॥౭౨॥ కామాదయో గుణా యేన రుధ్యన్తే మోక్షఘాతినః । స ఏవ గురురిత్యుక్తస్సంసారభయమోచకః
సర్వత్ర భావభేదస్స్యాత్స్వప్రబోధోదయాత్పరం । కదాపి గురుపూజాయాం భావభేదో న యుజ్యతే ॥ ౭౪ ॥ నై
ష్కామ్యమపి నైష్కర్మ్యం యతేర్నైసర్గికం యతః। తతస్తస్యైవ ముఖ్యం స్యాద్గురుత్వం నేతరస్య తు ॥ ౭౫ ॥నైష్కా
మ్యాదికమస్యైషామాత్మవిత్త్వే ప్రసిద్ధ్యతి । ప్రకాశతే న తు స్వేభ్యో బహిరగ్నిరివారణౌ । ౭౬ ।యతీనాం తు బహిశ్చాన్తః
పరితస్తత్ప్రకాశతే । ప్రతిబన్ధవిహీనత్వాన్మహాదావానలో యథా । ౭౭ ।సకామోఽపి యతేశ్శిష్యో నిష్కామో భ
వతి క్రమాత్ । నిష్కామోఽప్యన్యశిష్యస్తు సకామో భవతి క్రమాత్ । ౭౮ । తస్మాద్యతిర్గురుశ్శ్లాఘ్యస్సర్వదా తత్త్వవేది
భిః। యాతెం సద్గురుమాసాద్య కో న ముచ్యేత బన్ధనాత్ । ౭౯ । గురోరారాధనం కుర్వన్నాదేహపతనాద్యతిః । పరం ప
దం సమాప్నోతి గురుణా బ్రహ్మణాపి చ । ౮౦ । గుర్వారాధన సన్త్యాగీ బ్రహ్మజ్ఞానిత్వవిభ్రమాత్ । యతిర్నరక
మాప్నోతి గురూణాం చైష తయిన్నధః । ౮౧ । యావదారాధయత్యత్ర శ్రద్ధయైవ యతిర్గురుం । తావద్బ్ర
హ్మప్రసాదేన బ్రహ్మలోకే గురుర్వసేత్ ॥౮౨॥ యదాత్మజత్యసంశ్లిష్యో బ్రహ్మప్రీతికరస్మహాత్ । గుర్వారాధనమ
త్యన్తం తదా స్యాత్ప్రచ్యుతో గురుః ॥౮౩॥ అతస్స్వారాధనాసక్తం సచ్ఛిష్యం గురురుత్తమః। శిక్షయేత్పూర్వమేవే
హ కామమోహాదివర్జనాత్ ॥౮౪॥ ఏవం యతేరపి ప్రోక్తం గుర్వారాధనరూపకం॥ శ్రాద్ధం కర్తవ్యమేవేతి యుష్మాకమ్ముని
సత్తమాః ॥౮౫॥ ప్రాయేణ పూర్వం బహుశో యతిధర్మాః ప్రపఞ్చితాః। తథాప్యత్ర పునశ్చాప్యో విద్యతే యదిష్ప
ష్టత ॥౮౬॥ భయలేశోఽపి మాస్త్వత్ర ప్రశ్నేషు భవతాం ద్విజాః। సుఖముత్పద్యతే ప్రశ్నప్రతివాక్యేషు మేఽధికం॥౮౭॥గు
ర్వారాధనపూర్వైస్తైస్సర్వైః పుం । విదేహముక్తిర్విమలా సమాధిభిః। జీవద్విముక్తేన మహాత్మనాప్యతే। యతేరతస్స్యా
ద్గురుతర్పణే విధిః ॥ ౮౮ ॥ ప్రీష్యైభవేత్తణ్డులవత్సమాధిరాభ్యన్తరోన్యత్తుషవత్తు కర్మ । బాహ్యాన్తయోరేకతరస్య
నాపి దేహముక్తిః కథమత్ర సిద్ధ్యేత్ ॥ * * * * * (౮౯)

— ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేఽష్టమోఽధ్యాయః —

ఋషయః॥ భగవన్ భవతా హ్యుక్తం స్వగుర్వారాధనం యతేః । కర్తవ్యం తద్గృహస్థస్య న వేత్యత్రాస్తి సంశయః ॥౧॥ గృహస్థో బ్రహ్మవిత్పుత్రః కుర్యాన్న స్వపితుర్యతేః। బ్రహ్మీభూతస్య సచ్ఛ్రాద్ధం గురోరారాధనం గురో ॥౨॥ ఇతి కేచిద్విమన్యన్తే తత్రయుక్తిం వదన్తి చ । సమఞ్జసైవ సాస్మాకం ప్రతిభాతి విచారణే ॥౩॥ బ్రహ్మీభూతతయా తస్య పితుస్సన్న్యాసినో గురోః । కృతకృత్యతయా ప్రాప్తప్రాపణీయతయాపి చ ॥౪॥ నానేనాస్తి ఫలం కిఞ్చిద్గుర్వారాధనకర్మణా । కర్మణాన్యేన వాసిద్ధ్యేత్ఫలం నహి శరీరిణాం ॥౫॥ బ్రహ్మీభూతస్య పుత్రస్య గృహస్థస్యాపి జీవతః । కృతకృత్యతయా ప్రాప్తప్రాపణీయతయాపి చ ॥౬॥ నిరస్తాభ్యుదయార్థత్వాద్దేహమిథ్యామతిత్వతః । అనేన కిం ఫలం తస్య గుర్వారాధనకర్మణా ॥౭॥ దేహే ప్రతీయమానేపి స్వస్య మిథ్యేతి నిశ్చయాత్ । విదేహముక్తిః ప్రాప్తైవ భవత్యస్య సునిర్మలా ॥౮॥ నహి జీవద్విముక్తేన ప్రాపణీయా శరీరిణీ । ఇతి వాచ్యమభిన్నత్వాన్ముక్త్యోస్సవ్యభిచారణే ॥౯॥ దేహే ప్రతీయమానేపి తత్ర సత్యత్వధీర్యది । భవేజ్జీవద్విముక్తస్య స జీవన్ముక్త ఏవ న ॥౧౦॥ దేహాదిసర్వమిథ్యాత్వమతిమాన్ బ్రహ్మవిన్మతః । చతుర్ణాన్తారతమ్యేపి ముక్తిరేకైవ కథ్యతే ॥౧౧॥ అవాన్తరఫలే నైవ దృష్టదుఃఖక్షయాత్మనా । తారతమ్యశ్చతుర్ణాఞ్చ ప్రోచ్యతే బ్రహ్మవేదినాం ॥౧౨॥ న తు ముఖ్యఫలేనాపి మోక్షరూపేణ కుత్రచిత్ । మోక్షే చ తారతమ్యోక్తిర్హ్యద్వైతశ్రుతిబాధకా ॥౧౩॥ తస్మాద్విదేహముక్త్యన్తం బ్రహ్మాత్మజ్ఞానినాపి చ। గురోరారాధనఞ్చాన్యత్కార్యమిత్యసమఞ్జసం ॥౧౪॥ ఏవం వివాదినాం శ్రీమద్భవదుక్తినిరోధతః । భవతైవ సమాధానం వక్తవ్యం నేతరైర్గురో ॥౧౫॥ ఇత్యుక్తో మునిశార్దూలో గౌతమః పరమార్థవిత్ । ఇదమాహ మునీన్ సర్వాన్ సమగ్రీవవపుశ్శిరాః ॥౧౬॥

గౌతమః॥ అసతామముముక్షూణాం శతశోపి నిరూపణే । న స్యాచ్చిత్తసమాధానం మహాపాపబలాద్ద్విజాః ॥౧౭॥ అత ఉద్దిశ్య తాన్నాద్య వక్ష్యే మూర్ఖశిరోమణీన్॥ సాధూనాం భవతామత్ర విశ్వాసత్వస్య సిద్ధయే॥ ౧౮ ॥ గృహీ జీవద్విముక్తోపి పుత్రశ్శిష్యత్వమాగతః। యతేర్జీవద్విముక్తస్య కుర్యాత్తచ్చ పితుర్గురోః ॥౧౯॥ తత్సమారాధనాచ్ఛ్రేయస్సశ్రాద్ధాద్గృహిణో మతం। తత్త్యాగే పతనం సిద్ధం నాత్ర సంశయకారణం ॥౨౦॥ బ్రహ్మీభూతతయా తస్య గురోస్తే నైవ కర్మణా। ఫలం కిఞ్చిదస్త్యేవమపి శిష్యో నియుజ్యతే ॥౨౧॥ లోపేహి ప్రత్యవాయీ స్యాద్గుర్వారాధనకర్మణః । అవిదేహవిముక్తేస్తత్సశ్రాద్ధం తద్విధీయతే ॥౨౨॥ నాభేదశ్చాపి పద్యేత జీవన్ముక్తవిదేహయోః। సరూపారూపనష్టాసు కరణత్వాదిమత్త్వతః ॥౨౩॥ మోక్షాతీతదశాయాం హి తారతమ్యన్న విద్యతే। అస్యామ్మోక్షదశాయాన్తు భిన్నాశ్చత్వార ఈరితాః ॥౨౪॥ చతుర్భ్యోపి చ విద్వద్భ్యో హ్యన్యముక్తో న్యోస్తి కశ్చన। ఏతేషామేవ ముక్తత్వం శ్రవణాద్ద్విజపుఙ్గవాః॥౨౫॥ జీవన్ముక్తా విహాద్యాస్త్రయస్తృతీయాస్త్వవిదేహకా। ఇత్యుక్తమేవ భవతామ్మయా దృఢతరం పురా ॥౨౬॥ తత్ర సంశయలేశోపి భవతామ్మాస్తు సర్వథా। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు నిశ్చితోర్థో హి భాషితః ॥ ౨౭ ॥ చతుర్భిః ప్రాప్యమప్యన్యో మోక్షాతీతదశాగతం। అరూపన్నామమాత్రన్తదవాఙ్మనసగోచరం ॥౨౮ ॥ అద్వన్ద్వం బ్రహ్మతన్ముఖ్యఫలం వక్తున్నశక్యతే। మోక్షస్యైవ ఫలత్వోక్త్యా ఫలాతీతత్వసంభవాత్ ॥౨౯॥ దృష్టదుఃఖక్షయద్వారా స్యావస్థావాప్తిరేవ తు। ముఖ్యం ఫలం పరబ్రహ్మజ్ఞానస్యేత్యవధార్యతే ॥౩౦॥ అవాన్తరఫలన్త్వత్ర విదుషోభ్యుదయాత్మకం। విజ్ఞేయమాత్ర మోక్షే హ్యేష నిశ్చితో హ్యభయార్థకః ॥౩౧॥ ఉపేక్షితమపి జ్ఞానాత్తత్ఫలం విదుషామిహ । భవేదాశ్రమసామర్థ్యాత్స్వతేవ వద్విజోత్తమాః ॥౩౨॥ గురోస్సిద్ధిం గతస్యైవ విద్వత్త్వే కృతకృత్యతా। న తు శిష్యస్య విదుషో హ్యత్ర దేహవతోస్తి సా ॥౩౩॥ సాఙ్కుశైవోచ్యమానాపి దృష్టదుఃఖస్య దర్శనాత్ । నిరఙ్కుశా తు సా సాక్షాద్విదేహస్యైవ సిద్ధ్యతి ॥౩౪॥ దేహాదిమిథ్యాబుద్ధిర్న జీవన్ముక్తస్య కేవలం। పరోక్షజ్ఞానినోప్యస్తి వివేకాదిమతోపి చ ॥౩౫॥ విదేహముక్తా భవతస్తాత యాః కింద్విజర్షభాః। అరూపనష్టచిత్తా స హ్యదేహ ఇతి కథ్యతే ॥౩౬॥ తస్మాద్దేహాదిమిథ్యాత్వమతిమాత్రేణ కశ్చన । విదేహ ఇతి నో వాచ్యో దేహవిస్మృతివర్జనాత్ ॥౩౭॥ సరూపనష్టచిత్తా సా రవిపుత్రస్య గేహినః। జీవన్ముక్తస్య లబ్ధ్వా వై దేహి

ముక్తిరిత్యతః ॥౩౮॥ ఫలమస్త్యేవనిత్యేనగుర్వారాధనకర్మణా। గురోరారాధనన్త్వత్రయథావిభవమాచరేత్ ॥౩౯॥ ద్రవ్యాదేరుపపత్తౌహిసత్యాంసప్తదశద్విజాన్ । భోజయేద్గురుసన్తృప్త్యైదద్యాత్పూర్ణాశ్చదక్షిణాం ॥౪౦॥ ద్వాదశబ్రాహ్మణానేవకేశవాదీన్విభావయేత్। త్రయోదశతమంవిశ్వంభరవిష్ణుంతతఃపరం ॥ ౪౧ ॥ గురుఃపరగురుశ్చాథపరమేష్ఠీపరాత్పరః। ఇత్యేతాంశ్చతురోవిప్రాన్గురూంశ్చచతురస్తథా ॥౪౨॥ అశక్తఃకేశవాద్యర్థే ద్విజమేకంవృణోత్యథ। గుర్వర్థేచతురోవిప్రానేవంషడ్భిరేవవా ॥౪౩॥ తత్రాప్యశక్తస్త్రీన్ద్వౌవాగురూనారాధయేన్నరః।సహరిం బ్రహ్మవిద్యాయా స్తారతమ్యే ప్యయంక్రమః ॥ ౪౪ ॥ ఏవంగృహస్థః పిత్రన్యమపి సన్న్యాసి నంగురుం । ఆరాధయేద్యథాశక్తిప్రతిసంవత్సరంద్విజాః ॥ ౪౫ ॥ నకేవలంగృహస్థస్య గురుపూజేయముచ్యతే। అన్యయోరపి విజ్ఞేయా వనస్థబ్రహ్మచారిణోః ॥ ౪౬ ॥ నైతేనపైతృకశ్రాద్ధ లోపః కార్యః కదాచన । పితుస్తథా పృథక్శ్రాద్ధం కర్తవ్యం సకలైరపి ॥౪౭॥ పుత్ర కర్తృక మేవస్యా త్సశ్రాద్ధం గురు పూజనం। అన్యకర్తృకమశ్రాద్ధంపిత్రన్యత్వాద్గురోర్యతేః ॥౪౮॥ పితృభూత యతేరన్యో యతిస్స్యాచ్చేద్గురుస్తదా । సశ్రాద్ధాంగురుపూజామప్యశ్రాద్ధాఞ్చసమాచరేత్ ॥ ౪౯ ॥ అయుక్తన్తిథిసాంకర్యంపృథక్కార్యతయాతయోః। గురోస్సన్న్యాసినఃపూజాపృథగేవవిధీయతే ॥౫౦। గృహస్థస్యగురోశ్శ్రాద్ధంశిష్యేణగృహిణానతు । కార్యంసమీపేతిష్ఠతిగురుపుత్రానుజేయథా ।౫౧॥ నిశ్శంకంసహభుఞ్జీతగురూచ్ఛిష్టంసుతైస్సహ। ఇష్టైస్సహాపభోజ్యత్వపురోడాశత్వవర్ణనాత్ ।౫౨ కర్తారోగురుపుత్రాశ్చేత్సర్వేపుత్రోప్యపివైస్మృతాః। అథశిష్యోగురోశ్శ్రాద్ధంకుర్యాత్సంకల్పతోగృహీ ।౫౩। యదితుర్యాశ్రమంగచ్ఛేత్సశిష్యస్తదనంతరం। శ్రాద్ధద్వయఞ్చతస్మాత్క్యాంత్యజేదేవపితుర్గురోః ।౫౪।గురోరారాధనస్యైవకర్తాయమభవత్ఖలు। అతశ్శ్రాద్ధపరిత్యాగేప్రత్యవాయోనకశ్చన ।౫౫। శ్రాద్ధకోటిసమంతద్ధి గుర్వారాధనమిష్యతే। యతినానుష్ఠితేతస్మిన్సర్వాస్తృప్యంతిదేవతాః ।౫౬॥ గుర్వారాధనకర్తాహిస్వాశ్రమాచారపూర్వకం। అవిద్వానపిసన్న్యాసీబ్రహ్మలోకేమహీయతే ।౫౭। కర్మణాబ్రహ్మలోకస్యప్రాప్తత్వాద్యతిరప్యథ। ఆవర్తేతపునస్తస్మాదితిశంక్యన్నకిఞ్చన ।౫౮। స్వర్గాదేరివకామ్యేనకర్మణాస్తత్వవర్జనాత్ । నిష్కామోబ్రహ్మణాసాకంయతిస్తత్పదమాప్నుయాత్ ।౫౯ । నిష్కామకర్మణాలబ్ధంఫలమల్పమపిక్రమాత్ । మహద్భవతి సుశ్లాఘ్యం పరిణామేమృతోపమం ।౬౦। సకామకర్మణాలబ్ధంఫలంమహదపిక్రమాత్। అల్పంభవతినింద్యఞ్చపరిణామేవిషోపమం ।౬౧।నిర్గుణబ్రహ్మవిజ్ఞానపూర్వకాద్గురుతర్పణాత్ ।బ్రహ్మలోకంవ్రజన్మర్త్యఃపునర్భూమౌనజాయతే।౬౨।సగుణోపాసనాత్కామచారాదిచ్ఛాపురస్సరాత్ ।బ్రహ్మలోకంవ్రజన్మర్త్యో పునర్భూమౌనజాయతే ।౬౩।శుద్ధసత్త్వప్రధానంతంబ్రహ్మలోకంగతఃపుమాన్। భవేచ్చేత్పితృలోకేచ్ఛురస్యపుణ్యాత్మనస్సతః।౬౪ ।సంకల్పాదేవపితరస్సముత్తిష్ఠన్తితత్క్షణే। సర్వాన్కామాంశ్చమనసాపశ్యన్సరమతేపరాన్ ।౬౫ ।సకలాఉపతిష్ఠేరన్నణిమాద్యాశ్చసిద్ధయః। యద్యదిచ్ఛతితత్తత్స్యాత్సన్నద్ధంతస్యయోగినః ।౬౬। ప్రమాదాదవరోహన్నప్యత్తమేశ్రీమతాంకులే । జాతఃపుణ్యచరిత్రస్సన్పూర్వవాసనయాకృతీ।౬౭। జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తోజితప్రాణేంద్రియస్సుధీః। సద్యఏవవిముచ్యేతమాయావిద్యాదిబన్ధతః ౬౮ ।ఏవం కైవల్యమోక్షస్యముఖ్యకారణముత్తమం।గుర్వారాధనమేవేతిమయానిశ్చీయతేద్విజాః।౬౯। శూద్రాణామపిసర్వేషాం సద్గుర్వారాధనంమతం । వైశ్యానామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౦ । క్షత్రియాణాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం। బ్రాహ్మణానాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౧। నైష్ఠికానాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం। గృహస్థానాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం। ౭౨॥వనస్థానాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।సన్న్యాసినాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౩॥కర్మిణామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।భక్తానామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౪ ।యోగినామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం। తపస్వినాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౫।

వ్రతినామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।యమినామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౬ । మునీనామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।సిద్ధానామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౭।మనుష్యాణాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।దేవానామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం౭౮।పితౄణామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।గన్ధర్వాణాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౭౯।యక్షాణామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం। రక్షసామపిసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।౮౦।అసురాణాఞ్చసర్వేషాంసద్గుర్వారాధనంమతం।గురోశ్శుక్రాభిధస్యైతత్సద్గుర్వారాధనంమతం।౮౧। గురోర్బృహస్పతేశ్చైతత్సద్గుర్వారాధనంమతం। ప్రజాపతేరిదంముఖ్యంసద్గుర్వారాధనంమతం ।౮౨। చతుర్ముఖస్యధాతుశ్చసద్గుర్వారాధనంమతం। శ్రీమతశ్చమహావిష్ణోస్సద్గుర్వారాధనంమతం ।౮౩। శ్రీమద్రుద్రస్యచేశస్యసద్గుర్వారాధనంమతం। సర్వేశస్యచతుర్యస్యసద్గుర్వారాధనంమతం ।౮౪॥ అతఃపరంకింవక్తవ్యంమునీనాంభవతాంమయా । శ్రుత్యాదీనాఞ్చమానానాంసద్గుర్వారాధనంమతం ॥౮౫ । గురుష్వపిచసర్వేషుయతిరేవోత్తమోత్తమః। ఉపదేశమకుర్వన్నప్యహో సర్వగురుర్యతిః ।౮౬ । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన గుర్వారాధనమాదరాత్। సద్భిః కర్తవ్యమేవేతి యాయజ్ఞానఘసద్ద్విజాః * * * * * * *(౮౭)

* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేషష్ఠోధ్యాయః *

ఋషయః భగవన్సర్వధర్మజ్ఞశ్రీగురోకరుణానిధే। పాత్రియేణధర్మాస్సర్వేపిశ్రుతాఅస్మాభిరాదరాత్ ।౧। తథాపిసూతకాశౌచేజీవన్ముక్తస్యయోగినః। అనుష్ఠేయేయథాశాస్త్రంనవేత్యన్యోస్తిసంశయః ।౨। తచ్ఛాస్త్రంవిస్తరేణాద్యయథావద్బ్రూహినఃప్రభో। త్వమేవహిసమస్తస్యసంశయస్యనివర్తకః ।౩। ఉక్తపూర్వేషుధర్మేషుసర్వేష్వర్థాదిమావపి। ధర్మావవశ్యానుష్ఠేయాసిద్ధావితినయుజ్యతే ।౪। సూతకాశౌచయోఃకర్మప్రతిబన్ధకతాస్తితు । స్నానసంధ్యాగ్నిహోత్రాదినిత్యకర్మావిరోధతః ।౫। కామ్యకర్మవిరోధేపివీర్యవత్వన్నదృశ్యతే। కామ్యకర్మాణిచాత్మజ్ఞైరుపేక్ష్యన్తేమహత్తమైః ।౬। కర్మిణోరపితౌనస్తస్సన్న్యాసిబ్రహ్మచారిణోః। అతశ్చాపివీర్యవత్వేనతదుపేక్షోపపద్యతే।౭ విద్యానిప్రతిబన్ధాచబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరా । నిష్పాపానిత్యశుద్ధాచసంప్రాప్తాస్వాత్మయోగినా ॥౮ । ప్రతిబన్ధాంశ్చపాపానిసర్వాశ్శుద్ధీశ్చసాస్వయం। వినాశయత్యశేషంహితమాంసీవదివాకరః ।౯। పుమానీదృశవిద్యావాన్ బధ్యతేకేనకర్మణా। అకర్మబ్రహ్మనిష్ఠత్వాత్సర్వంరజ్జుహివత్స్మరేత్ ।౧౦। యద్యప్యాత్మవిదామేతౌ కర్మబన్ధకతావశాత్। అనుకూలతరౌస్యాతాంకర్మాయాసవివర్జనాత్ । ౧౧ । తథాపితదనుష్ఠానేతద్బద్ధస్యప్రసంగతః । విద్యావమానసంపత్త్యాతిరస్కర్తవ్యతోచితా ।౧౨। విద్వత్కైంకర్యదోషోహివిదుషశ్చాపతేన్మహాన్ । కున్దనంసుప్రసిద్ధఇచ్ఛబుధేవిధినిషేధయోః ।౧౩। తస్మాత్తయోరనుసృతిర్విద్వద్వస్యేషుయుజ్యతే। నత్వస్మిన్ననియోజ్యాత్మ విదుషీతివిభాతినః ।౧౪। గౌతమః* విదుషోపిగృహస్థస్యసూతకాశౌచయోర్ద్వయోః। శ్రాద్ధాదివత్స్వధిస్సిద్ధోనాత్రకార్యావిచారణా ।౧౫। విద్వాంశ్చేన్నానుతిష్ఠేతశావంవాసూతకంతతః। లోకాశ్చనానుతిష్ఠేరన్యథా శ్రేష్ఠస్తథేతరే ।౧౬॥ లోకానామననుష్ఠానాచ్ఛావసూతకయోర్మహత్। యత్పాపజాయతేతత్రసవిద్వాన్ముఖ్యభాగవాన్ ॥౧౭। విదుషస్తదనుష్ఠానైర్లోకస్సంరక్ష్యతేయథా। తద్వైవదురనుష్ఠానైస్తస్యసహ్యతేధ్రువం ।౧౮ । సూతకానుస్మృతానస్వేస్త్రీతాస్స్యుఃపితరస్తథా। యథాశ్రాద్ధాద్యనుష్ఠానేసుప్రీతాస్తేభవన్త్యపి ।౧౯। తదనంగీకృతాతేహిప్రకుప్యేయుస్తథాభృశం।శ్రాద్ధాదేరననుష్ఠానేయథాస్వాశ్రమకర్మణః । ౨౦ ।పితౄణాంతృప్తిహేతుత్వాత్సూతకానుసృతిర్మతా।తచ్ఛేన్నానుసరేత్తస్యపితృశాపోమహాన్భవేత్ ।౨౧। గృహిణోవిదుషఃకామ్యకర్మోపేక్షావతోపిచ । అపత్యేరన్స్వయంకామ్యకర్మాణ్యేవపునఃపునః ।౨౨। నిరాకృతాస్యపిజ్ఞానవైరాగ్యాతిశయాదిహ। కామ్యాన్యాశ్రమసామర్థ్యాన్నముఞ్చేయురముంసదా ।౨౩। గర్భాధానాదిసంస్కారాఃకామ్యాయాపాపిహి కేచన । బుద్ధైరవశ్యానుష్ఠేయాన

త్యాజ్యాస్తైకథఞ్చన ।౨౪। కర్మణాంతాదృశానాంతౌబలవచ్ఛావసూతకౌ । శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధాసంభవతఃప్రతిబన్ధకౌ ।౨౫। తానిచేదనుతిష్ఠేతవిద్వాంశ్ఛావాద్యపేక్షయా । అధఃపతితఏవస్యాన్మాత్రసందేహకారణం ।౨౬॥ కర్మాణిప్రతిబద్ధ్యంతేనిత్యకామ్యేతరాణిచ। తాభ్యాంనైమిత్తికాన్యత్రపావనానిద్విజోత్తమాః ।౨౭। తేషాంసత్యుపరోధేహికేవలంస్వానుకూలితాం। సంవదంతిభవంతోహానతుకామ్యస్యకస్యచిత్ ।౨౮ । కామ్యేష్వపియాసధీర్జ్ఞాతాయదిసాస్యాత్ప్రతామ్మతా । నిష్కామకర్మస్వన్యేషుసాభవేదసతామ్మతా । ౨౯ । ఉభయేషుతుసాబుద్ధిర్జ్ఞానినాముపజాయతే। బ్రహ్మజ్ఞానివరాణాఞ్చలేసమాహితయాధియా । ౩౦ । నాస్తిక్యాస్తిక్యభేదేపిద్వివిధేష్వపికర్మసు। వైయర్థ్యధీస్సమానైవత్వధమోత్తమచేతసాం ।౩౧। తథాపిలోకహేతోస్తేప్యనుతిష్ఠంతితాన్యమీ । ఫలాభిసన్ధిహీనత్వాదుభయేషాంఫలన్నచ । ౩౨ । అంతరాళస్థితాయేతుస్వాభాసజ్ఞానినోజడాః । తఏవకామ్యసంసక్తానిష్కామాయానబుద్ధయః ।౩౩। అకర్మబ్రహ్మనిష్ఠత్వంభావనామాత్రమాశ్రితాః । రజ్జుసర్పాదిదృష్టాంతాన్వాఙ్మాత్రేణవదంతిచ ।౩౪। సూతకానుస్మృతౌకర్మబద్ధత్వంవిదుషోనచ। లోకసంగ్రహబుద్ధ్యైవతదంగీకారదర్శనాత్ ।౩౫।

అతోనబ్రహ్మవిద్యాయాఅవమానఃప్రసజ్యతే। బుధేభినయమాత్రంహివిధికైంకర్యముచ్యతే ।౩౬। అప్రయోజనతాబుద్ధ్యాయదివాభిదమేవ్యధః। అధఃపతితఏవస్యాల్లోకధ్వంసకతావశాత్ । ౩౭ । అతోనకుణ్ఠనంసిద్ధంబుధేవిధినిషేధయోః। కర్మణామపికామ్యానాంతిరస్కారఃకథంద్విజాః ।౩౮। అనియోజ్యాత్మవిద్వత్త్వంయదిపూర్ణంభవేత్తతా । తయోరనుస్మృతిస్త్వాస్తుదేహవిస్మృతిసంభవాత్ ।౩౯ । సూతకప్రతిబంధేషుకామ్యకర్మసుకానిచిత్ । చిత్తశుద్ధ్యర్థకాన్యాహుర్బుధానైమిత్తికాఖ్యయా ।౪౦। తేషాంలోకోపకారిత్వాదుపాకర్మాదిరూపిణాం । సూతకానుస్మృతిఃకార్యావిదుషానేతరత్రతు ।౪౧। సర్వాత్మనాపరిత్యాజ్యంభోగమాత్రప్రదంబహు । కర్మశ్రుతిస్మృతిప్రోక్తంలోకస్యానుపయోగతః । ౪౨ । మోక్షార్థానుపయుక్తేపినూధోలోకఃప్రవర్తతే । అప్రవృత్తతయా తత్రవిశేషోస్త్యాత్మవేదినః ।౪౩। నప్రత్యవాయగన్ధోపితత్పరిత్యాగహేతుకః । జన్మసంతతివిచ్ఛేదాల్లోకశ్రేయస్కరత్వతః । ౪౪॥ మాతృసూతకబద్ధశ్చేత్పితృశ్రాద్ధంతదాబుధః ।బ్రహ్మచార్యపిశాస్త్రోక్త్యావర్జయిత్వైవసత్తమాః । ౪౫ । అజ్ఞానప్రతిబద్ధాత్మాతన్నివృత్త్యైయథాత్మనా। విజ్ఞాయతేతథాశావనివృత్త్యైతద్విధీయతే ।౪౬॥ చాతుర్మాస్యగురుశ్రాద్ధేసూర్యేందుగ్రహణాదిభిః। శావసూతకతుల్యశ్చేత్ప్రతిబద్ధేతదాయతిః ।౪౭॥విద్యావానపిశాస్త్రోక్త్యావర్జయిత్వైవసద్ద్విజాః।అతస్సూతకసంబన్ధస్సర్వేషామస్తిదేహినాం ॥౪౮॥ సూతకప్రతిబద్ధానాన్నిషిద్ధత్వావధారణాత్ । భవేన్నిషిద్ధసేవాయాంపాతకీపురుషాధమః ।౪౯॥ విజ్ఞాయోపస్థితంశావమవిజ్ఞాతమివాత్మనా। భావయన్యోనుతిష్ఠేతకర్మాభ్యుదయకారణం ॥౫౦॥ సమహాపాతకీనిత్యంపచ్యతేరౌరవాదిషు। దేవానాఞ్చపితౄణాఞ్చకోపకారీనరాధమః।౫౧॥ అగ్నిష్టోమాదికంకర్మస్వర్గప్రాప్త్యర్థకఞ్చయత్। పుత్రప్రాప్త్యర్థకంపుత్రకామేష్ట్యాదికమప్యసత్ ।౫౨॥ కామ్యమేవబుధైస్త్యాజ్యంబన్ధోపోద్బలకత్వతః। ఐహికాముష్మికైశ్వర్యవాఞ్ఛాహీనాహితేబుధాః ।౫౩ ॥ తాదృశాన్యపికర్మాణిప్రతిబధ్నాతిసూతకః। పరానుష్ఠానయోగ్యానిబహుదుఃఖప్రదానిచ । ౫౪ ॥ యఃపైతృకమపిశ్రాద్ధంగుర్వారాధనమప్యహో । ప్రతిబధ్నాతివేగాత్ససూతకోబలవత్తరః । ౫౫ ॥ స్మార్తాన్యౌపాసనాదీనినిత్యకర్మాణ్యపిస్వయం। ప్రతిబధ్నాతిసామర్థ్యాత్సూతకోబలవత్తరః ।౫౬॥ యత్రానుష్ఠీయమానానికామ్యకర్మాణ్యపిస్వయం। విహరితానికర్తుస్స్యుస్సూతకోబలవత్తరః । ౫౭॥ స్పృష్ట్వాయద్వంతమాత్మజ్ఞోప్యతిశుద్ధస్తపోనిధిః।సద్యస్సమాచరేత్స్నానంసూతకోబలవత్తరః ।౫౮॥ జలపాత్రమపిస్పృష్టంయద్వశాన్ముఖ్యబన్ధునా।ప్రక్షాళ్యైవస్పృశత్యన్యస్సూతకోబలవత్తరః ।౫౯ ॥ పఙ్క్తిభోజనయోగ్యోనయద్వాగ్బ్రాహ్మణసత్తమః । నిత్యాగ్నిహోత్ర్యపిశ్లాఘ్యస్సూతకోబలవత్తరః ।౬౦॥ యద్వతాశివపూజాపివామ్యతేర్నియమాపివా। కార్యాకేనాపిభక్తేనసూతకోబలవత్తరః । ౬౧॥ ద్విజ

సంఘేగ్రపూజ్యోపియద్వాన్ దూరీకృతోభవేత్। దేహవర్త్యోపిహీనశ్చసూతకోబలవత్తరః ।౬౨॥ తస్మాదేవంవిధం ప్రాప్యసూతకంస్మృతిసమ్మతం। యఃకర్మకురుతేపుణ్యంసనీచోద్విజవేషవాన్ ॥౬౩॥ బహిష్కార్యస్సదాసర్వైః స్సార్తైశ్శ్రౌతైశ్చవేదపారగైః। శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధార్థనిరాకరణపాపతః ॥౬౪॥ దేహాత్మధీమతాన్నిత్యసూతకిత్వోచితత్వతః। సర్వేప్యేతేబహిష్కార్యాఇతిజ్ఞానీతుమన్యతే ॥౬౫॥ తత్సత్యమేవసజ్ఞానీబ్రహ్మవిత్పరిరోయది । వక్తుంశక్యంతథాదేహప్రతీతేరపివర్జనాత్ ॥౬౬॥ బ్రహ్మమాత్రస్థితౌహ్యస్యదేహధీస్సర్వథాగలేత్। అనవాప్యస్థితింతాంసబహిష్కార్యాకథంభవేత్ ॥౬౭॥ బ్రహ్మస్మరణమాత్రేణనతుసన్త్యక్తదేహధీః। ఇతిశంక్యోబుధైరన్యైర్లోకవఞ్చకఏవహి। ౬౮॥ శ్రుతిస్మృతీనాంతాత్పర్యంబ్రహ్మణ్యేవపరాత్పరే। నతుసూతకఇత్యేవంమన్యతేసహిదుర్మతిః ॥౬౯॥ ఆభాసబ్రహ్మవిద్యాత్వాయతఏవంవదత్యయం। తాత్పర్యభేదమజ్ఞాత్వాసమూఢోధఃపతేత్తతః ॥౭౦॥ శ్రుత్యాదీనాంహితాత్పర్యంద్వివిధంసాధుసమ్మతం। ముఖ్యఞ్చావాంతరఞ్చేతిసర్వవేదవిదాంవరాః ॥౭౧॥ తత్రబ్రహ్మణిముఖ్యేపిసూతకేవాంతరంస్థితం। అవాంతరంవినాముఖ్యేగృహ్యమాణేఫలన్నచ ॥౭౨॥ యథావాక్యాన్వయాభావేతాత్పర్యస్యాన్వితంభవేత్। తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ ॥౭౩॥ ఇంద్రాదిలోకాప్రాప్త్యానబ్రహ్మలోకోయథాప్యతే। తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ ॥౭౪॥ బ్రహ్మశ్రవణహీనస్యతద్ధ్యానంనయథాస్వయం। తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ ॥౭౫॥ పత్రపుష్పానవాప్త్యాచకదళ్యాన్నయథాఫలం।తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ॥౭౬॥ అపుత్రస్యయథాలోకేపౌత్రోనైవోపజాయతే । తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ ॥౭౭॥ ఘటఃపటోయథాభావేనకులాలకువిందయోః।తథావాంతరసంత్యాగేసంత్యక్తంముఖ్యమేవచ ॥౭౮॥ బ్రహ్మభూతస్యమోక్షస్యముఖ్యోపాదానకారణం। జీవోనిమిత్తంకర్మాదిబహుజ్ఞేయమ్మనీషిభిః ॥౭౯॥ సూతకైర్బధ్యమానస్యకర్మణోమోక్షహేతుతా। నోపపద్యతఇత్యాహుఃకేచిత్తచ్చనసంగతం ॥౮౦॥ ఆజ్ఞయాబద్ధ్యతేభర్తుర్భార్యాయోషిత్సైవసాత్వికీ। పతివ్రతేతిసర్వైశ్చపూజ్యతేభువనత్రయే ॥ ౮౧ ॥ మంత్రేణబధ్యమానస్యజాతిసర్పస్యకేవలం। శాన్తిర్లోకేప్రతిష్ఠాచదృశ్యతేసాధునామచ ॥ ౮౨॥ రాహుణాగ్రస్యమానత్వేప్యాదిత్యేన్దోర్నహీయతే। తమోనుదత్వంపూర్వంవాపశ్చాత్తేజోధికత్వతః ॥౮౩॥ అశోకేబద్ధ్యమానాయాస్సీతాయారావణేనచ। నపాతివ్రత్యభంగోభూద్ద్రౌపద్యాశ్చతథేతరైః ॥౮౪॥ తస్మాత్సూతకబన్ధేనకర్మణాంమోక్షహేతుతా। నోపరుధ్యతఏవేతియూయఞ్జానథసత్తమాః॥౮౫॥ యస్సూతకోనుష్ఠితఏవసద్యోవరిష్ఠతాంబ్రహ్మవిదన్నమేత్తం।కోనానుతిష్ఠేన్నిజతత్వవిద్వాన్।సమాధినిష్ఠోప్యలకంసుధీంద్రః ॥౮౬॥ నాస్మాన్నిరోధోస్తిసమాధికర్మణః।కదాపివిప్రాఇహమానసత్వతః। తస్మాద్విదేహత్వనిదానముత్తమం।చరేత్సమాధింవిబుధోపిసూతకీ * * * * ॥౮౭॥

—* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేసప్తమోధ్యాయః *—

గౌతమః పునశ్చవఃప్రవక్ష్యామిసూతకస్యమునీశ్వరాః। అనుసర్తవ్యతాజ్జీవద్విముక్తైరపిసత్తమైః ॥౧॥ అస్మత్సాన్నైర్యథాన్యేషామగ్నిహోత్రాదికర్మణాం। నిత్యానాంస్వాశ్రమస్థైర్యద్వారాముక్తిఃప్రసిద్ధ్యతి ॥౨॥ శౌవసూతకయోరేవమంగీకారేణశాస్త్రతః। విన్నైవస్వాశ్రమాపాయంముక్తిస్సిద్ధ్యతినాన్యథా ॥౩॥ ఋషయః॥ సూతకఃకింభవేత్పుణ్యమాహోస్విత్పాపమేవవా। నాద్యఃపుణ్యోపరోధిత్వాత్పుణ్యకృన్నహిసూతకీ ॥౪॥ నద్వితీయశ్చశిష్టేషుప్రమాణైరఖిలైరపి। స్మృతంవిధీయమానత్వాత్తస్యశ్రీసురునాయక॥౫॥ సచకింవిహితశ్శాస్త్రేదేహస్యోతాపిదేహినః। ఆహోస్విదుభయాతీతపరమాత్మనఏవవా ॥౬॥ నాద్యస్యఘటకుడ్యాదిసదృశత్వావధారణాత్। నచజ్ఞాత్వాదిహీనత్వాద్ద్వితీయస్యోపపద్యతే ॥౭॥ నతృతీయస్యనిర్లేపాదద్వైతత్వాచ్చసద్గురో । తస్మాత్సర్వపక్షాణామసూత

స్యవిచారణే ॥౮॥ ఇతి కేచిద్వదంత్యత్ర సమాధానం త్వయైవ తు । వాచ్యం సమస్తశాస్త్రార్థరహస్యజ్ఞేన ధీమతా ॥౯॥
ఏవం మునీశ్వరైః పృష్టో గౌతమో మునిసత్తమః। వేదవేదాంతతత్త్వజ్ఞ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౦॥ గౌతమః॥ సూతకో
హి మహత్పుణ్యం సమ్యగత్ర విచారణే। నాస్తి పుణ్యోపరోధిత్వం పుణ్యసంవర్ధకత్వతః ॥౧౧॥ ఆత్మనా కృతపూర్వాణి వర్ధ
యత్యేవ సూతకః । క్రియమాణాని రుధ్వా చరత్యతే సూతకీ జనః ॥౧౨॥ సూతకే నానిరుద్ధేషు పుణ్యకర్మసు సూతకీ।
మహాపాపాన్యవాప్నోతి హ్యతో సౌ పుణ్యముత్తమం ॥౧౩॥ సూతకస్త్వైష విహితో దేహినో మధ్యవర్తినః । జ్ఞాత్యాద
యశ్చ సిద్ధ్యంతి దేహవత్త్వేన దేహినః ॥౧౪॥ నహి దేహం వినా దేహీ క్వచిద్గచ్ఛతి తిష్ఠతి । ప్రయాణేపి గృహీత్వైవ దేహాంత
రమితో వ్రజేత్ ॥౧౫॥ పుణ్యపాపాని కర్మాణి తేనైవ సహ యాంతి చ। సుఖదుఃఖోపభోగశ్చ తస్యైవేహ పరత్ర చ॥౧౬
న తు దేహస్య కర్తృత్వం భోక్తృత్వం వాభిధీయతే। సుఖదుఃఖోపభోగైకసాధనత్వావధారణాత్ ॥౧౭॥ యథా సూతక
సంబంధో దేహవత్త్వేన దేహినః। అభూదేవం పరస్యాపి న శంక్యస్స కదాచన ॥౧౮॥ పరస్య జీవవత్త్వేపి నిస్సంగత్వాత్త
దాత్మనః। దేహసంబంధజైర్ధర్మైర్దూషణం భూషణం చ న॥౧౯॥ జీవస్య దేహసంగిత్వాద్దూషణం పాపకర్మభిః।సంభవత్యేవ
నియమాద్భూషణం పుణ్యకర్మభిః ॥౨౦॥ సంబంధే సతి సర్వత్ర సంగశ్చ న నియమ్యతే। వస్త్రం కర్దమసంబంధం దూష్యతే న
తు కాంచనం ॥౨౧॥ తనోర్జీవపరత్వేపి యత్తు లక్షణయోచ్యతే। శ్రుతౌ బ్రహ్మపరత్వం తల్లిలక్షయిషయైవ హి ॥౨౨॥
అతో న బ్రహ్మణశ్శంక్యం దేహవత్త్వం మనీషిభిః। శ్రుతిస్మృతిపురాణాద్యైరశరీరత్వవర్ణనాత్ ॥౨౩॥ జీవస్య తదనన్యత్వా
త్త్రిషు కాలేష్వయం వృథా। సూతకాశౌచవిధిరిత్యహో కేచన మన్వతే ॥౨౪॥ పరమార్థదశాయాం హి తదనన్యో భవ
త్వయం। జీవో వ్యవహృతావస్యాన్నాన్యోస్తీతి వచః కథం ॥౨౫॥ వ్యవహారదశాయామప్యయన్నేతి యదీరితం।తదా
స్యాత్కర్మకాణ్డోయం వ్యర్థ ఏవ న సంశయః ॥౨౬॥ యదా కదా వా సార్థక్యం కర్మకాణ్డస్య సూరిభిః । వక్తవ్యమన్యథా
తేషాం పాషణ్డత్వప్రసంగతః ॥౨౭॥ వస్తుతస్త్రిష్వనన్యోపి జీవో న్య ఇవ భాసతే । బుద్ధ్యాద్యుపాధిసంబంధాదిత్యా
హుస్తచ్చ నోచితం ॥౨౮॥ జడత్వాదేవ బుద్ధ్యాదేః కర్మకర్తృత్వవర్జనాత్ ।అన్యవద్భాసమానేన కర్మకాణ్డస్య న స్థితిః॥౨౯
కర్మణాం సూతకాదేశ్చ యత్సిద్ధాంతైర్న సిద్ధ్యతి।అర్థవత్త్వం కథం తేషాం పాషణ్డిత్వం నివర్త్యతే॥౩౦॥ కాలత్రయేపి మిథ్యా
త్వం కర్త్రాదేర్వదతాం నృణాం। సూతకాశౌచవాదేషు కా ప్రసక్తిర్ద్విజోత్తమాః॥౩౧॥ తేషాం ద్విజన్మసంజ్ఞానాం కోటి
జన్మాధికారిణాం। ప్రాయశ్చిత్తం న పశ్యామి బహిష్కారం వినా క్వచిత్ ॥౩౨॥ కర్త్రాద్యనభ్యుపగమే వ్యవహారదశాసు
వై। ఉపాస్తికాణ్డో న్యో వా స్యాజ్జ్ఞానకాణ్డః క్వ సార్థకః ॥౩౩॥ అనువర్తేత చేద్యోగీ నిష్కామసుకృతోత్తమం। సూ
తకం స్వచ్ఛతామేత్య సమాధౌ రమతే సదా ॥౩౪॥ యోగినశ్చిత్తనైర్మల్యం సమాధ్యభ్యాసకారణం। సూతకాద్యనను
ష్ఠానే సిద్ధ్యత్యేవ న కిఞ్చన ॥౩౫॥ దశరాత్రాశ్రితస్యాస్య నివృత్తౌ బ్రహ్మయోగిరాట్।ఏకాదశదినే భాతి సంస్కృతం ము
కురం యథా ॥౩౬॥ నాశ్రయేద్యది మోహేన సూతకం దశరాత్రకం । భాతి దేహస్తదాసోయమివ కర్దమసంయు
తం ॥౩౭॥ సంసారో దేహినామేష పాపనిర్హరణార్థకః । విశుద్ధా యదనుష్ఠానైర్భవంతి పురుషోత్తమాః ॥౩౮॥
బ్రహ్మవిత్ప్రథమశ్చైవం సూతకం దశరాత్రకం। త్రిరాత్రకం వా జ్ఞాతీనామనుతిష్ఠేత సువ్రతాః ॥౩౯॥ జ్ఞాతీతరేషాం
శావం వా లోకసంగ్రహధీర్యది।అనుతిష్ఠతు తేష్వస్య న విధిర్ముఖ్య ఇష్యతే ॥౪౦॥ దశరాత్రకమన్యస్తు కేవలం బ్రహ్మవిద్వరః
పూర్వవద్గౌణ ఏవాస్య సూతకస్యాత్త్రిరాత్రకః ॥౪౧॥ అనుష్ఠాపయతు ప్రాజ్ఞం వరీయాంసం సుహృజ్జనః ।త్రిరా
త్రేణైవ దశకమపి స్వాచారసిద్ధయే ॥౪౨॥ స్వయం విస్మృతదేహాదిర్బాలోన్మత్తాదిచేష్టితః । యథోక్తమనుతిష్ఠేత వరి
యాన్ సూతకం కథం ॥౪౩॥ ఉద్బోధయేయుశ్చేదన్యే తస్మిన్ కాలే కథంచన । అనుతిష్ఠన్నివాన్యేషాం ప్రతీయేత స్వ
యోగిరాట్ ॥౪౪॥ వరిష్ఠస్య తు నైవాస్తి సూతకం శావమేవ వా। స్వదృష్ట్యా పరదృష్ట్యా చ బహిఃప్రజ్ఞావివర్జనాత్ ॥౪౫

కదాచిద్వా బహిః ప్రజ్ఞాతస్యవా ప్రాతిభాసికీ। ఉద్భవేద్యది శాస్త్రేణ శావస్స్యాద్విహితస్తదా ॥ ౪౬॥ అరూపనష్ట
చిత్తాసుర్వరిష్ఠోహి శిలాదివత్। నిశ్చేష్టస్సర్వదా శేతే తస్మింశ్చావవిధిః కుతః ॥౪౭॥ తస్మిన్ సూతకితాబుద్ధిరనాత్మ
విదుషామపి। నోద్భవేద్యదిసంభూతా పాపమేవాత్ర కారణం ॥ ౪౮ ॥ యస్యశుద్ధమశుద్ధంవా నపుణ్యం పాపమేవవా।న
చాస్తి జ్ఞానమజ్ఞానం సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౪౯ ॥ యస్య దేహో హ్యదేహశ్చ నమనో నామనోపిచ । నప్రాణాశ్చనచా
ప్రాణాస్సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౫౦॥ జ్ఞానజ్ఞేయేనయస్యస్తో ధ్యానధ్యేయేచనాత్మనః । ప్రాప్తిప్రాప్యేనవాగ్వాచ్యే సవ
రిష్ఠో నసూతకీ ॥౫౧॥ శ్రుతిస్మృతీనయస్యస్తో మానమేయేనయస్యచ। ధర్మధర్మీనచిచ్చైత్యే సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥౫౨
యస్మిన్ జగంతి సర్వాణి ప్రలీనాని కదాచన। ప్రతీయంతేనకుత్రాపి సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥౫౩ ॥ జగతాం కారణీభూతా
భూతపఞ్చకమాయినా। యస్మిన్ ప్రణష్టాని శ్శేషం సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౫౪ ॥ యస్మిన్ బ్రహ్మచవిష్ణుశ్చరుద్రేశ్వరస
దాశివాః । నభాంతి స్వప్నవద్వాపిస వరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౫౫ ॥ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాఖ్యాస్సర్వా
వస్థాశ్చసర్వధా।సమూలాయత్రసంలీనాస్సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౫౬॥ విశ్వశ్చతైజసః ప్రాజ్ఞస్తథా తుర్యాదయోపిచ।
యస్మిన్విలయమాపన్నాస్సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥ ౫౭ ॥ అవిద్యావృతివిక్షేపశక్తయోన్యాశ్చయాశ్శ్రితాః । తాస్స
ర్వా యత్రసంలీనాస్సవరిష్ఠో నసూతకీ ॥౫౮॥ ఏవమత్యద్భుతాత్మానం వరిష్ఠం బ్రహ్మయోగినాం । నైవసూతకశా
వాదిః ప్రసజ్యేత కదాచన ॥౫౯॥ వరిష్ఠవత్ప్రతీయేత వరీయాంశ్చకదాచన । తథాపితస్యహీయేత సూతకిత్వన్నసత్త
మాః ॥ ౬౦ ॥ వరీయసోను భూతిశ్చబ్రహ్మైవాహన్నిరఞ్జనం । ఇత్యేవాస్తి తథాప్యల్పా దేహస్ఫూర్తిస్తు
జాయతే ॥౬౧ ॥ తస్మాత్పరైర్యథాశక్తి ప్రతీత్యైవస రంజనైః । అనుష్ఠాపయితవ్యస్స సూతకశ్శావ
ఏవచ ॥ ౬౨ ॥ సూతకీపుణ్యవాన్మర్త్యో సూతకీపాతకీనరః । సూతకాసూతకాతీతో వరిష్ఠోద్వంద్వవర్జితః॥౬౩॥
కరణత్రయశుద్ధ్యర్థం సూతకాఖ్యమ్మహావ్రతం। కృఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభ్యశ్శ్రేష్ఠమాహు ర్మునీశ్వరాః ॥౬౪ ॥ యావ
ద్దేహాత్మధీరస్తి యావచ్చేన్ద్రియచేష్టితం। యావత్ప్రాణాదిసఞ్చారస్తావత్సూతకమాశ్రయేత్ ॥౬౫॥ యావద్బ్రి
హ్మాత్మధీర్నాస్తి యావన్నేన్ద్రియసంస్థితిః।యావన్నవాయునైశ్చల్యం తావత్సూతకమాశ్రయేత్ ॥౬౬॥ అహంభావ
మిదంభావం తత్వంభావఞ్చయస్త్యజన్। శవవత్సర్వదా శేతే తస్యశావః కథంభవేత్ ॥౬౭॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యోవ
రిష్ఠస్యైవకేవలం। నాస్తి సూతకసంబన్ధః పరేషాన్నవిధీయతే॥౬౮॥ తారతమ్యేనకర్తృత్వాత్క్రియో బ్రహ్మవిదాదయః।
సూతకాధికృతా ఏవ నాత్రసన్దేహకారణం ॥౬౯॥ అద్వైతంసత్యనాత్మజ్ఞా అపికేచనదుర్ధియః । ఆత్మజ్ఞత్వాభిమానేన
నానుతిష్ఠన్తి సూతకం ॥౭౦॥ తేలోకవఞ్చకా మూర్ఖా భోగమాత్రపరాయణాః। సంసారశోకమోహార్తా నరకేషుపత
న్త్యహో ॥౭౧॥ తత్వమస్యాదివాక్యార్థం శ్రుత్వా గురుముఖాత్సకృత్ । మత్వాబ్రహ్మాహమిత్యేవ సూతకన్త్యజ
తాన్నృణాం ॥౭౨॥ పుణ్యపాపోభయాతీత బ్రహ్మవిత్వాద్యసంభవాత్। పితౄణాందేవతానాం పాపాన్నరకే పతనం
ధ్రువం ॥౭౩॥ బ్రహ్మాత్మబుద్ధిముత్సృజ్య స్వేచ్ఛాచారైకకారణం। దేహాత్మబుద్ధిం గృహ్ణాతు సూతకాచారకారణం॥౭౪
దేహాత్మబుద్ధిముత్సృజ్య సూతకాచారకారణం। బ్రహ్మాత్మబుద్ధిం గృహ్ణాతు తాంవా కైవల్యకారణం ॥౭౫॥ ఆచారా
ణాంసమస్తానాం సూతకాచార ఉత్తమః। తమాచారంపరిత్యజ్య కిమాచారైః పరైఃఫలం ॥౭౬॥ సూతకస్య నపుణ్య
త్వమ్మిృయమాణస్య తర్హిహి। దుర్గతిశ్శాస్త్రనిర్దిష్టే తేష్యపదోషేణభూయతే ॥౭౭॥ ఔషధస్యాపసేవాయామపథ్య
గ్రహణాన్నరః। రోగాధిక్యముపేతశ్చేదౌషధందూష్యతే కిము ॥౭౮॥ అశుభమ్మరణం ప్రోక్తమాశౌచన్తత్సముద్భ
వం। తత్రైవభవితవ్యఞ్చేత్యయన్నియమోస్తితు ॥౭౯॥ జననంశుభమిత్యుక్తం సూతకన్తత్సముద్భవః । తథానోర్ధ్వ
కృతః క్వాపిపుణ్యకర్మోపరోధతః ॥౮౦॥ అశౌచోశుచిసంబన్ధిశబ్దతోప్యుపలక్ష్యతే।శుచిత్వం స్యాత్కథన్తస్యేత్యేషమా
స్తుచసంశయః ॥౮౧॥ మరణస్యాశుచిత్వేనశబ్దే దోషోనవిద్యతే।కార్యకారణయోర్భేదాదాశౌచం శుద్ధమిష్యతే ।౮౨॥

స్త్రియశ్చేద్బ్రహ్మనిష్ఠాస్స్యుస్సువాసిన్యోఽపి రజస్వలా విశుద్ధ్యన్తి చతుర్థేఽహన్యసంశయం ॥౮౩॥ ప్రసవే సతి వా యోషా ఏకాదశతమేఽహని। విశుద్ధ్యన్తి న సన్దేహస్సర్వకర్మాధికారతః ॥౮౪॥ కిం బహూక్త్యా సమస్తానాం దేహినాం కర్మకాణ్డతః। విధానైర్ద్వివిధైర్యస్త్వేయాసి కర్మాణి సువ్రతాః ॥౮౫॥ తేషు బ్రహ్మవిదామత్ర తారతమ్యాద్యథోచితం। కేషాఞ్చిల్లోప ఏవ స్యాద్దుర్బలానాం పురా ద్విజాః ॥౮౬॥

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేఽష్టమోఽధ్యాయః * —

ఋషయః॥ భగవన్నధునాస్మాకం జాయతే సంశయాన్తరం। ఏకాదశే చతుర్థే వా కథం శుద్ధ్యన్తి వాఙ్గనాః ॥౧॥ రజస్వలానాం స్త్రీణాం హి పఞ్చమే శుద్ధిరుచ్యతే। బ్రహ్మవిద్యామహిమ్నా చేచ్చతుర్థే సా నిగద్యతే ॥౨॥ తదా చతుర్విధ స్త్వేన విద్యాయాస్తత్క్రియామాద్దినం। ఏకైకం లుప్యతే సైవమనుష్ఠానం క్వచిచ్ఛ్రితం ॥౩॥ రజస్వలా హి లోకేషు సర్వా అపి దినత్రయం। భూత్వా బహిస్స్థానియమాత్స్నాత్వా తుర్యేఽథ పఞ్చమే ॥౪॥ విశుద్ధా అధికారిణ్యస్సర్వకర్మసు పూర్వవత్। దృశ్యన్తే న తు కుత్రాపి దినలోపోఽభిధీయతే ॥౫॥ దినత్రయం బహిర్వాసం రజఃప్రాదుర్భవే సతి। యాఙ్గనా న కరోత్యేషా మహాపాపవతీ ఖలు ॥౬॥ దినత్రయవ్రతఞ్చైతల్లోకేస్మిన్ సర్వజాతిభిః। అనుష్ఠీయత ఏవాత్మవిద్యావత్త్వేఽపి సద్గురో ॥౭॥ ఉదక్యాలోకనమపి శాస్త్రేషు హి నిషిద్ధ్యతే। సా చేత్స్పృష్టా న్నాస్తి త్తదా లోకో హతోఽఖిలః ॥౮॥ రజస్వలాం బహిష్కార్యామబహిష్కారిణో జనాః। శ్రౌతస్మార్తాని కర్మాణి దూషయన్త్యఖిలాని చ ॥౯॥ ఆవార్ధక్యాద్రజఃప్రాదుర్భావో హార్యశ్చ యోషితాం। యోషిచ్చ న జరాక్రాన్తా బ్రహ్మవిద్యామవాప్నుయాత్ ॥౧౦॥ ఇన్ద్రియాణామశేషాణాం పాటవాసమ్భవాత్తదా। న హి ధ్యానాదికర్తృత్వం స్యాదిన్ద్రియేష్వపటుష్వయం ॥౧౧॥ దేహినాం ప్రబలం దృష్టం బాల్యే చేన్ద్రియచాపలం। అతో న బ్రహ్మవిద్యా సా బాల్యే భవితుమర్హతి ॥౧౨॥ మధ్యే విషయలౌల్యేఽపి సంసిద్ధే ప్రాణినాం స్వతః। తత్రైవ భవితవ్యా సా పూర్వపుణ్యస్య వైభవాత్ ॥౧౩॥ మధ్యమేతరయోరేవ పూర్వపుణ్యేషు సత్స్వపి। సా పూర్వోత్తరయోస్సిద్ధ్యేత్తద్విరోధాదవస్థయోః ॥౧౪॥ సైషా తు మధ్యమావస్థా రజఃప్రాదుర్భవం వినా। న సిద్ధ్యేత కయాప్యత్ర యోషితా సహజత్వతః ॥౧౫॥ బ్రహ్మవిద్యావతీ తస్యామవస్థాయాం రజస్వలా। నానుతిష్ఠేత చేల్లోకే నష్టాస్స్యుః కర్మిణోఽఖిలాః ॥౧౬॥ అనుతిష్ఠేత చేద్బ్రహ్మవిద్యాయా వైభవం న చ। అతోఽత్ర సంశయోఽస్మాకం మహాన్ప్రాస్తి దయానిధే ॥౧౭॥ శిష్యవాత్సల్యపూర్ణేన సర్వజ్ఞేన త్వయైవ హి। నివర్తయితుమర్హోఽయం నేతరేణ కదాచన ॥౧౮॥ ఇతి శ్రుత్వా గురుశ్శ్రేష్ఠో గౌతమస్సర్వకోవిదః। సర్వానపి మునీంస్తాంస్తానవలోక్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ గౌతమః॥ బ్రాహ్మణీ బ్రహ్మవిదుషీ చతుర్థేఽహని శుద్ధ్యతి। సా బ్రహ్మవిద్వరా చేత్స్యాత్తృతీయేఽహని శుద్ధ్యతి ॥౨౦॥ సా చేద్వరీయసీ జాతా ద్వితీయేఽహని శుద్ధ్యతి। సైవ జాతా వరిష్ఠా చేత్ప్రథమేఽహని శుద్ధ్యతి ॥౨౧॥ అనాత్మవిదుషీణాం తు వ్యశుద్ధిర్హి దినత్రయే। కథ్యతే తారతమ్యేన తస్మాద్యుక్తమిదం మతం ॥౨౨॥ బ్రహ్మవిద్యామహిమ్నైవం చ తస్యా నాభ్యరాజసః। దోషో న విద్యతే స్త్రీణాం తారతమ్యేన సద్ద్విజాః ॥౨౩॥ తథాపి బ్రహ్మవిదుషీ లోకసంగ్రహహేతవే। స్వశుద్ధిం భావయేల్లోకే పఞ్చమేఽహని సర్వవత్ ॥౨౪॥ తథా ద్వితీయా తుర్యే చ తృతీయా చ తృతీయకే। తుర్యాం ద్వితీయే సంశుద్ధాం మన్యన్తామితరే జనాః ॥౨౫॥ ఏవం సతి బహిస్స్థానసిద్ధేరాద్యద్వితీయయోః। దినత్రయస్య లోపో నేత్యనుష్ఠానావిపర్యయః ॥౨౬॥ వరీయసీ వరిష్ఠా వా కోటిష్వేకాపి దుర్లభా। బలాదితుల్యచేష్టా చ ప్రేక్షితాదిపవృశస్థితేః ॥౨౭॥ దినత్రయవ్రతస్యాస్య లోపశ్చేద్బుద్ధిపూర్వకం। ఆత్మవిత్త్వాభిమానేన కుర్యాత్సాధః పతేద్ధ్రువం ॥౨౮॥ స్త్రియో నాత్మవిదుష్యోఽపి సాధ్వ్యస్స్వాచారసంయుతాః। సుశీలాశ్శుభవేషాశ్చ తాభిః పూతమిదం జగత్ ॥౨౯॥ తాదృశ్యస్సకలాస్తత్పృష్టాస్తపోభిర్దుగ్ధభానపి। ఐహికాముష్మికాశేషభోగాన్భుక్త్వా తతః పరం ॥౩౦॥ నిర్విశేషపరబ్రహ్మస్వరూపైక్యముపేత్య చ। కైవల్యం సర్వవేదాన్తప్రసిద్ధం యాన్త్యసంశయం ॥౩౧॥ గృహిణాం భువనేష్వాసాం సంపదశ్చాపదోఽపి చ। స్త్రీజనై

జాయన్తే సుగుణైర్దుర్గుణైరిహ ॥ ౩౨॥ స్త్రియస్స్వాచారసంపన్నా భర్త్రాదీనప్యధోగతాన్ । ఉద్ధారయన్త్యనాచారాః
పాతయన్త్యూర్ధ్వగానపి ॥ ౩౩ ॥ దుశ్చేష్టితాని కిం వక్ష్యే స్త్రీణాం హన్త ద్విజోత్తమాః । దినత్రయవ్రతం హిత్వా కాశ్చి
త్స్వేచ్ఛయా చరన్తి వై ॥ ౩౪ ॥ స్వభర్తౄన్ సుప్రసిద్ధానప్యపహాయేతరాన్ స్వయం । సర్వేషాం పశ్యతామేవ పరిగృహ్ణ
న్తి నిర్భయం ॥ ౩౫ ॥ కాశ్చిద్ధత్త్వైవ భర్తౄన్ స్వాన్ పరాన్ గృహ్ణన్తి కుత్సితాః । ఉచ్ఛిష్టాశుచిధీహీనాః కాశ్చిద్దుష్టా
ని భుఞ్జతే ॥ ౩౬ ॥ ఏవంవిధానాం పాపానాం ప్రాయశ్చిత్తవివర్జనాత్ । నరకానశ్నువన్త్యేతాః కుంభీపాకాదిసంజ్ఞి
తాన్ ॥ ౩౭ ॥ పుత్రేణ చ కళత్రేణ దుశ్శీలేన మహద్భయం । గృహస్థస్యోత్తమాల్లోకాత్ప్రచ్యుతిశ్చోపజాయతే ॥ ౩౮
యస్యాత్మదణ్డః ప్రథమో భార్యాదణ్డో ద్వితీయకః । పుత్రదణ్డస్తృతీయశ్చ స త్రిదణ్డీ గృహీ యతిః ॥ ౩౯ ॥ ఆత్మా మనః కళ
త్రం వాక్పుత్రః కాయశ్చ సమ్మతః । కరణత్రయమేతత్తు యస్య శుద్ధం సముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ యావన్నాస్త్యాత్మనశ్శుద్ధిస్తా
వద్భార్యా న శుద్ధ్యతి । యావన్న శుద్ధిర్భార్యాయాస్తావచ్ఛుద్ధిర్న చాత్మనః ॥ ౪౧ ॥ యావచ్చనాత్మనశ్శుద్ధిస్తావత్పు
త్రో న శుద్ధ్యతి । యావన్న శుద్ధిః పుత్రస్య తావచ్ఛుద్ధిర్న చాత్మనః ॥౪౨॥ యావన్న శుద్ధిర్భార్యాయాస్తావత్పుత్రో న శుద్ధ్యతి
యావన్న శుద్ధిః పుత్రస్య తావద్భార్యా న శుద్ధ్యతి ॥ ౪౩ ॥ ఆత్మభార్యాసుతాం స్తస్మాద్గృహీ నిత్యమతన్ద్రితః । శిక్ష
యేత్సాధుమార్గేషు త్రయాణాం శ్రేయసే ద్విజాః ॥౪౪॥ బుధోప్యామరణాద్గేహీ వాసనాన్యసాధ్యథావిధి । భార్యా
పుత్రౌ సుమార్గేషు వర్తయేదనిశం బలాత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉపేక్షాం యది కుర్వీత తత్రాత్మజ్ఞానచిన్తయా । న హి జ్ఞానఫలం సో
యం న చ కర్మఫలం లభేత్ ॥ ౪౬ ॥ అసచ్చరిత్రయోః పాపైర్మహద్భిః పుత్రభార్యయోః । మాలిన్య సంభవాత్స్వస్య జ్ఞా
నం కర్మ చ నశ్యతః ॥ ౪౭ ॥ భార్యాపుత్రౌ యది స్యాతాం పాపినౌ గృహమేధినః । అగ్నిహోత్రాదికర్మాణి దూష్యన్తే స
కలాని చ ॥౪౮॥ సఞ్జాతే కర్మణాం దోషే మనశ్శుద్ధం భవేత్తతః । జాతపూర్వమపి జ్ఞానం వీర్యహీనం ప్రయాస్యహో ॥౪౯॥
స్వగుణైర్యది మా భూయాత్ప్రమాదేన కదాచన । శిక్షణీయస్తదా పుత్రభార్యాభ్యామపి నిర్భయం ॥ ౫౦ ॥ తేషామన్యోన్య
భాగిత్వాత్ క్రియాణాం పుణ్యపాపయోః । అన్యోన్యశిక్షణీయత్వం యుక్తమేవాభిధీయతే ॥౫౧॥ కర్తా యః పుణ్యపాపా
నాం స ఏవాశ్నాతి తత్ఫలం । ఇత్యేష నియమో గౌణ స్తద్భాగ్యాన్తరదర్శనాత్ ॥౫౨॥ తయోః కారయితా కశ్చిత్తయో
రన్యోనుమోదితా । సహాయకర్తా చాన్యస్స్యాదేవమన్యే చ కేచన ॥౫౩॥ యద్వాసనియమో ముఖ్యః తత్రాం కర్తుస్తయో
రిహ । ఫలాధిక్యవిభాగేన ముఖ్యభాగిత్వదర్శనాత్ ॥౫౪॥ తథా విభాగినో నాస్య ఇతి వక్తుం న శక్యతే । భార్యాపుత్రా
దిరూపా హి విద్యన్తే గౌణభాగినః ॥౫౫॥ భర్తుః కర్మ న భార్యాయాః పాపమిత్యపి తద్వృథా । పాపిసంసర్గమాత్రేణ
పాపిత్వస్యావధారణాత్ ॥౫౬॥ త్రిషూక్తేషు జనేష్వేకో దుశ్చరిత్రో బలాన్మహాన్ । దణ్డితోపి న సన్మార్గే ద్వాభ్యాం చే
ద్వర్తతే తతః ॥౫౭॥ కృతకృత్యతయా న స్యాదన్యయోః పాపభాగితా । దుష్కర్మప్రతిషేద్ధారౌ స్యాతాం వా పాపినౌ
కథం ॥౫౮॥ ఋషయః సద్గురో బ్రహ్మవిత్స్విహ పుణ్యపాపైరపి క్వచిత్ । న లిప్యేతేతి వేదాన్తే ప్రసిద్ధోర్థో యము
చ్యతే ॥౫౯॥ ఏవం సత్యన్యదీయైశ్చ పుణ్యపాపైః కథం త్వయా । సంశ్లేష ఉచ్యతే తస్య పుత్రదారకృతైరిహ ॥౬౦॥ అనా
త్మవిదుషాం హ్యేవం కర్మిణాం మూఢచేతసాం । ఆత్మభార్యాసుతానాం స్యాత్సంబన్ధ ఉభయత్ర చ ॥౬౧॥ న తు లోక
ద్వయాతీత బ్రహ్మాత్మవిదుషాం సతాం । సర్వకర్మవిముక్తానాం సంబన్ధో న్యోన్యమిష్యతే ॥౬౨॥ ఉపయంతి సుతా దాయం
సుహృదస్సాధుకర్మ చ । ద్విషన్తః పాపకర్మేతి శ్రుత్యర్థో తాన్యథా భవేత్ ॥ ౬౩ ॥ దేహాత్మజ్ఞానహీనానాం
పరబ్రహ్మైక్యయోగినాం । నృణాం జీవద్విముక్తానామేవ ప్రకరణం త్విదం ॥ ౬౪ ॥ ప్రాతిభాసిక దేహస్య
ప్రజ్ఞావత్త్వేన యద్యపి । త్రయాణాఞ్చ క్రియానాస్తి సంబన్ధో దగ్ధవస్త్రవత్ ॥ ౬౫ ॥ అస్యకార్యాసమర్థత్వా
త్సంబన్ధస్య కదాచన । పుణ్యపాపఫలోత్పత్తిహేతుత్వం నోపపద్యతే ॥ ౬౬॥ న హి వేష్టయితుం శక్యం దగ్ధవస్త్రం
కథఞ్చన । అతోత్ర పుణ్యపాపైస్స్యాత్సంబన్ధో న స్య న క్వచిత్ ॥౬౭॥ ఇతి కైశ్చిద్బుధైరేవ కథ్యతే జగతీతలే । వక్తుం కే

నసమాధానంత్వదన్యేనాత్రశక్యతే ॥౧౮॥ ఇత్యుక్తోమునిశార్దూలోగౌతమస్తత్వవిత్తమః । ప్రత్యువాచమహాతేజా
ఇదంవచనమాదరాత్ ॥౧౯॥ గౌతమః॥ శృణుధ్వంభోమునిశ్రేష్ఠాస్సావధానేనచేతసా । ఏవమేవవదిష్యంతివిశే
షేణకలౌయుగే ॥౨౦॥ తేషువాదిషుయుష్మాకంవిశ్వాసోమాస్తుకిఞ్చన । అబుధేషుబుధత్వోక్తిస్సతాంహాసాస్పదం
ఖలు ॥౨౧॥ తేప్యనాత్మవిదోమూఢావిషయాసక్తమానసాః। ఆత్మనామాత్మవిత్త్వఞ్చవాఙ్మాత్రేణవదంతిహి ॥౨౨॥
పరప్రత్యయనీయాశ్చవంచ్యన్తేతైర్జనాఅహో । సర్వశ్రేయస్కరంకాణ్డత్రితయఞ్చాపిహీయతే ॥౨౩॥ పరో
క్షంబ్రహ్మవిజ్ఞానమపితేషాన్నవాస్తవం। బృహద్విషయకంయత్స్యాత్తద్ధివాస్తవముచ్యతే ॥౨౪॥ అస్తిబ్రహ్మేత్యరూపం
తన్నామమాత్రమలక్షణం। ధ్యేయాతీతమితిప్రోచుఃక్వచిత్తేజ్ఞానవఞ్చకాః ॥౨౫॥ క్వచిత్సుషుప్తంబ్రహ్మేతిక్వచిదు
త్క్రాంతిమత్క్వచిత్। మహాప్రళయగఞ్చైవమాత్మవిజ్ఞానవఞ్చితాః ॥౨౬॥ అవ్యవస్థితవాక్యానామసంబద్ధప్ర
లాపినాం। అనాధూతాత్మవిద్యానాంకాశ్రద్ధావచనేషువః ॥౨౭॥ దుష్పరోక్షాత్మబోధేనజగద్వఞ్చయతాంస
దా। తేషామసత్తమానాంతుబహిష్కారోవిధీయతే ॥౨౮॥ అసజ్జ్ఞానాదసద్యోగాద్బహ్వసత్కర్మణోపిచ।అసత్త
మత్వంసంసిద్ధంసర్వధాతేషుసద్విజాః ॥౨౯॥ అత్రజీవద్విముక్తానామపిభార్యాసుతాత్మనాం। ఆసన్నాన్యసాత్సమస్తే
షుసంబన్ధోనోన్యమిష్యతే ॥౩౦॥ దాయఞ్చపుణ్యపాపేచపితుర్యాతిసుతోధ్రువం। సుహృదశ్చద్విషంతశ్చభాగినఃపు
త్రవత్పరే ॥౩౧॥ ఉక్తపూర్వోర్థఏవాయంయుష్మాకంమునిపుంగవాః । బహుత్వాత్కర్మణాంక్షేయోవినియోగోయ
థోచితం ॥౩౨॥ కారయిత్రనుమోదితౄః పుణ్యపాపాంశసంభవే । ఏతయోఃకిమువక్తవ్యంస్వభార్యాపుత్రయో
ర్ద్విజాః ॥౩౩॥ ప్రాతిభాసికదేహాత్మజ్ఞానంకార్యాక్షమంధ్రువం। కార్యన్నవర్తమానంతుభవిష్యజ్జన్మలక్షణం॥౩౪॥
వర్తమానస్యకార్యస్యసుఖదుఃఖాత్మకస్యహి। దృష్టస్యహేతుర్భార్యాదిపుణ్యపాపాంశఇష్యతే ॥౩౫॥ విదేహము
క్తిర్నాస్త్యేవదృష్టదుఃఖానిసంతువా । పునర్జన్మవిహీనత్వాత్స్వేచ్ఛాచారోస్తుకింతతః ॥౩౬॥ ఇతిచేల్లోకహాంత్వ
త్వప్రసంగాదాత్మయోగినాం। నోచ్ఛ్వేత్తాదృశీబుద్ధిరభూచ్ఛేద్యోగినోనతే ॥౩౭॥ తస్మాదిహాంశపాపస్యాప్యను
త్పత్త్యైనిరంతరం। జీవన్ముక్తైరపిస్వీయాదణ్డ్యాభార్యాదయోజనాః ✻ ✻ ✻ ✻ ॥౩౮॥

✻ ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే నవమోధ్యాయః ✻

ఋషయః॥ సద్గురోకరుణాసింధోభవదుఃఖనివృత్తయే।త్వన్ముఖాజ్జాదశేషార్థాశ్శ్రుతా।అస్మాభిరాదరాత్॥౧॥
నివృత్తసర్వసందేహైఃప్రష్టవ్యన్నాన్యదస్తిచ। కృతకృత్యతయాప్రాప్తప్రాపణీయతయాధునా ॥౨॥ శ్రీమదాజ్ఞాను
రోధేనవయంసర్వేప్యతఃపరం। స్థాస్యామశ్చక్రవేదైవవైరాగ్యానుగుణాశ్రమే ॥౩॥ స్వస్వవర్ణాశ్రమాచారాఆవిదే
హవిమోచనాత్। సర్వైరవశ్యానుష్ఠేయాఇతిశ్రుతవతాఞ్చనః ॥౪॥ నకశ్చనపురాచారఃప్రసజ్యేతకదాచన। సం
సారసుఖదుఃఖేచవనోభవితుమర్హతః ॥౫॥ తథావిద్వత్పదాంభోజద్వంద్వభక్తిస్సునిర్మలా। హృదయేభవితవ్యేతిప్రా
ర్థ్యతేసుతరాంప్రభో ॥౬॥ స్వల్పాప్యద్భక్తిహానిశ్చేజ్జాతానస్సద్గురూత్తమ। అధఃపతనమేవస్యాన్నాత్రసందేహకా
రణం ॥౭॥ తస్మాత్త్వత్పాదభక్తిర్నోనలుప్యేతయథాగురో । తమేవోపదిశోత్కృష్టంసుమార్గంకరుణానిధే ॥౮॥
ఇత్యుక్తోగౌతమశ్శ్రీమానతిసంతుష్టమానసః । ఇదమాహామునీన్సర్వాన్ గురుభక్తశిరోమణీన్ ॥౯॥ గౌతమః॥ య
యోపాసనయాలబ్ధోభవద్భిర్గురురస్మ్యహం। సైవతైవసదాకార్యాగురుభక్తిప్రసిద్ధయే ॥౧౦॥ శివఏవహిసర్వేషాం
దేవానాముత్తమోత్తమః। మహాదేవోదయాసింధురుపాస్యోవిబుధైరపి ॥౧౧॥ యథాస్వాశ్రమకర్మాణి జీవన్ముక్తై
ర్మహాత్మభిః। కృతకృత్యైరపిప్రోక్తంకార్యాణ్యామరణాదితి ॥౧౨॥ తథైవగురుసేవాచశివోపాస్తిస్తదర్థకా ।విధేయ
తెబుధానామప్యామృతేర్మునిపుంగవాః ॥౧౩॥ అహంహికృతకృత్యోపిసర్వదాపరమేశ్వరం। భజామిసర్వదేవేశంగు

రూఢాంగురుముత్తమం ॥౧౪॥ పూర్వేపివిబుధశ్రేష్ఠాస్సద్గురుంతన్మహేశ్వరం । అథజఙ్గవర్తమానాశ్చభజంత్యేవయథావిధి ॥౧౫॥ పురాహిసర్వలోకానాంస్రష్టాకమలసంభవః। మహేశ్వరోపదిష్టాత్మాప్యఖణ్డాత్మానుభూతిమాన్॥ సర్వలోకేశ్వరంశాంతంసర్వజ్ఞంశివమవ్యయం।తుష్టావపరమప్రీత్యాశివోపాసనతత్పరః ॥౧౭॥ బ్రహ్మా॥ హిమాద్రీశమేకంరమానాయకేడ్యంస్వమాయావిలాసంభ్రమాపేతభక్తం। విమానాధిరూఢైఃక్రమాత్సన్నతాంఘ్రిస్సమామ్యంతరారాదుమాప్రాణనాథం ॥౧౮॥ వినారుద్రమీశంజనానాం వ్రజేయుశ్శునాసీర ముఖ్యాన్మనాగ్యాసురేంద్రాః। అనాలోక్యనిత్యంస్వనాసాగ్రసంస్థంక్వనాథ మేభ్యస్తునామోచితస్స్యాత్ ॥౧౯॥ వృణాన్తైరుపాస్యంగణాధీశపుత్రంగుణానాం సముద్రంఘృణాహీనదూరం । తృణాపేతశౌర్యాః క్షణాద్యేనదేవాః ప్రణామైర్భజేహం వృణాశాంగకంతం ॥౨౦॥ కృపాయాస్సముద్రేజపాసక్తగమ్యేస్వపాణిస్థశైలేన్నపారాధ్యశౌర్యే । క్షపానాథచూడేసుపాదారవిందేత్రపావాక్పశుర్వైద్విపాదేషలీయే ॥౨౧॥ గుహాయాంవసంతంగుహాభిఖ్యపుత్రం సహాయంభవాన్యామహాపాతకఘ్నం। ఇహాముత్రవాఞ్ఛాంవిహాయైవనిత్యం జిహాసుర్భవాత్తైరహార్యారిరీడే ॥౨౨॥ విషాదేషభీత్రస్తపార్థోహమేకంమృషావాద్యగమ్యం ఝషాక్షీమనోజ్ఞం। వృషారూఢమీశంనిషాదాక్షికామంత్విషానిర్జితేనంవిషాదఘ్నమీడే ॥౨౩॥ స్వభక్తార్తిహాంతాప్యసత్సన్నియంతాశివోమేత్వశాంతా మతిశ్చాప్యదాంతా। కథంస్యాదసంతాగతిర్మేనహంతాభవేద్యస్యచింతాసధన్యోత్రమంతా ॥౨౪॥ శివాలింగితాంగేసమారాధ్యలింగేజటాసక్తగంగేదయాంభోధ్యపాంగే ; మహామంత్రసంగేసమస్తారిభంగేమనోమేస్తువసంగేసబద్ధానుషంగే॥౨౫॥ మఖధ్వంసికోపేగతాత్మీయతాపేషణధ్వస్తపాపే రమానాథచాపే । రమేదుఃఖకూపేని మగ్నస్సధూపేజ్వలద్దివ్యదీపేశివేసాన్నరూపే ॥౨౬॥ మహాభక్తిపాత్రేసుధాస్యందిగాత్రేప్రసిద్ధత్రినేత్రేన్నృణాంముక్తిసత్రే । గణాధీశపుత్రేసదామేగిరిత్రేమనస్సచ్చరిత్రేవసత్వాత్మమిత్రే ॥౨౭॥ త్రయీశీర్షసారంభవాంభోధిపారంమునిస్వాంతచారం శివాచిత్తచోరం। హృతస్వీయభారంత్వశైవాతిఘోరం కృపాసింధుపూరంభజేనైకవారం ॥౨౮॥ అసల్లోకదణ్డంస్వరూపాదఖణ్డంశివాశ్లిష్టగణ్డంరతీశాతిచణ్డం। మహామేరుపిణ్డంలసత్పఞ్చతుణ్డం స్వతఃపూరితాణ్డం భజేసాధుషణ్డం ॥౨౯॥ సదాకాశమానంస్వయంకాశవర్ణంచిదాకాశరూపంమహాకాశతుల్యం । ఘటాకాశతుల్యైర్గలాకాశతుల్యైరనాకాశసేవ్యన్నిరాకాశమీడే ॥౩౦॥ జగద్భంగదక్షంవిషాశేషభక్షంసమస్తారిశిక్షంసఖీభూతయక్షం। మతస్వీయపక్షంసదాసాధురక్షంనతారాతిలక్షంభజేనిత్యభిక్షుం ॥౩౧॥ ఉమాశోభితాంకేసమస్తాతిశఙ్కేగళోద్యత్కళంకేసుపాటీరపంకే। భవాబ్ధైకటంకేధృతోద్యచ్ఛశాంకేమనోయాతులంకేశగిత్తేజటాంకే ॥౩౨॥ శతాదిత్యశోభం శరచ్చంద్రికాభంమునీంద్రైకలాభంనమత్పద్మనాభం। స్వభక్తాతిలోభంస్వపుత్రాననేభం భజేజ్యోతిషాభం వినాద్రవ్యలోభం ॥౩౩॥ లసద్దివ్యదేహేమృడాన్యేకమోహేగిరీంద్రైకగేహేంగతాత్మీయదాహే। మహాత్మైకవాహేసుశీలప్రవాహేసుధాపూరదోహేరమేహన్నిరీహే ॥౩౪॥ హరిబ్రహ్మదిష్టంమహీభృద్గృహేష్టంహ్యతాత్మీయకష్టంనమత్సర్వశిష్టం। నిజానందపుష్టం స్వభక్తేషుతుష్టంనిరస్తాతిదుష్టంభజేంతఃప్రవిష్టం॥౩౫॥విహారార్తశైలేమునిశ్లాఘ్యశీలే జితకూరకాలేస్వరూపాద్విశాలే। భవాంభోధికూలేప్రపఞ్చైకమూలేకరస్థత్రిశూలేమనోమేస్తుమూలే ॥౩౬॥ ఉమాబాహుబద్ధంస్వయన్నిత్యశుద్ధంస్వయన్నిత్యబుద్ధంస్వభక్తైర్నిరుద్ధం । మనస్స్యాత్మసిద్ధంప్రశాంతారియుద్ధం శివంవార్ధవిద్ధం భజేసుప్రసిద్ధం ॥౩౭॥ నిజానందమగ్నంమునిస్వాంతలగ్నంమునిస్త్రీషునగ్నంశుభాశేషలగ్నం। స్ఫురద్దివ్యవృగ్నంజటాభారభుగ్నంభజేనన్యభగ్నం హతాశేషనగ్నం ॥౩౮॥ ప్రచణ్డాట్టహాసేహరిబ్రహ్మదాసేగిరీంద్రైకవాసేపిషాభీష్టఘాసే, మృడానీవిలాసేనిరస్తప్రయాసేమనోదీర్ఘనాసేవసత్వాత్మభాసే॥౩౯॥ నిజానందతృప్తేసుభస్మానులిప్తే స్వయన్నిత్యదృప్తేత్రయీశీర్షగుప్తే। అసచ్చిత్తలుప్తేనిరస్తాతిసుప్తేప్రసక్తంమమాప్తేమనోస్త్వాత్మక్లృప్తే ॥ ౪౦॥ ప్రపఞ్చప్రభిన్నేస్వ

కీయప్రసన్నే నిరాకారప్రపన్నే సువర్ణద్యుయాన్నే। స్వరూపాదభిన్నే సురాధీశనున్నే విముక్తాత్మఖిన్నే మనో మే స్త్వస
న్నే ॥౪౧॥ నిరస్తప్రమాదే సమస్తప్రమోదే స్వరూపాత్తనాదే జితాంభోజపాదే। స్వభక్తప్రసాదే ప్రశాంతస్వఖేదే మనో
స్త్వాత్మభాదే మహీభృద్వినోదే ॥౪౨॥ ప్రణష్టారిబృందే త్రినేత్రారవిందే రదాపాస్తకుందే స్వరూపైకనందే। అనా
త్మీయనిందే స్వశీలైరమందే సదాహం మరందే స్థితోఽన్యన్న వందే ॥౪౩॥ అసంసారచక్రం నతానేకశక్రం స్వభాసాతిశు
క్రం కుశీలాతివక్రం। స్వభక్తార్తినక్రం తిపూర్ణామసుక్రం తృపార్తాప్తతక్రం నమామ్యాత్మసృక్రం ॥౪౪॥ త్వదన్యన్నయ
క్ష్యే త్వదన్యం నవక్ష్యే మతిర్మే న భక్ష్యే త్వయాన్యత్ర రక్ష్యే। మహావాక్యలక్ష్యే సురేంద్రైరపేక్ష్యే రహస్యాత్మకక్ష్యే
కుతోఽహం నశక్ష్యే ॥౪౫॥ మహామేరుసంస్థం మృడానీమహస్థం తదన్యాస్వనాస్థం మహేశం నిజస్థం। అతీతత్రయావస్థనిర
స్తానవస్థం త్రయీమస్తకస్థం నమామ్యాత్మనుస్థం ॥౪౬॥ అసంస్పృష్టబంధే మనోహారిగంధే స్వభక్తానుబంధే పురాణప్రబ
ంధే। అనస్థీకృతాంధే వధూతాత్తకంధే స్వతస్సత్యసంధే మనో ద్యావరుంధే ॥౪౭॥ అఖండైకబోధే నిరస్తారిబాధే। పురాణో
క్తగాధే కృతస్వాక్షివేధే। స్వరూపానురోధే ప్రపంచానిరోధే నమస్తావిరోధే మనో మే స్త్వగాధే ॥౪౮॥ భవాంభోనితీర్ణం
సుగీతస్థకర్ణం సితాలేపచూర్ణం శరచ్చంద్రవర్ణం। లసద్బిల్వపర్ణం పరబ్రహ్మతర్ణం నమామ్యద్యతూర్ణం నిజాంకస్వపర్ణం॥
నమత్సర్వభక్తం స్వతస్సర్వశక్తం స్వబోధైకసక్తం నగేపీతరక్తం। చిదాత్మావిభక్తం మహానందయుక్తం పయోభిర్ని
షిక్తం సదా నౌమి సూక్తం ॥౫౦॥ ప్రభగ్నారిగర్వం స్వరూపాత్తసర్వం స్వమూర్త్యాప్తఖర్వం హ్యదృష్టాన్యపూర్వం
స్వయుక్తద్విపర్వం స్వపుత్రార్థదూర్వం సదాశర్మకుర్వం తమీడే హ్యశర్వం ॥౫౧॥ లసత్పింఛకచ్ఛం శిరోపాస్తగుచ్ఛం
పరబ్రహ్మపుచ్ఛం మహీభృత్సుతేచ్ఛం। అసద్భుక్త్యనిచ్ఛం సదాభస్మనాచ్ఛం సురానందతుచ్ఛం నమామ్యేకముచ్ఛం ॥౫౨॥
విహీనాత్మదోషే ప్రధానప్రదోషే ప్రపంచైకశేషే స్వతో నిర్విశేషే। గణేశాఖిలాఘే మృదుస్వీయభాషే మనో
మే స్త్వశేషే శివే పూర్ణతోషే ॥౫౩॥ అధఃపంచకోశే నికృత్తాత్మపాశే వికారేష్వనాశే స్వదివ్యాంబరాశే। భవానీమ
హేశే సమస్తారినాశే రమే నిత్యమీశే స్వరూపప్రకాశే ॥౫౪॥ సమస్తశ్రుతిజ్ఞం మృడానీమనోజ్ఞం స్వభేవానభిజ్ఞం జరద్ద
క్షయజ్ఞం। త్రికాలార్థవిజ్ఞం సురేంద్రాద్యనుజ్ఞం శివాఖ్యైకసంజ్ఞం భజే కుంఠితాజ్ఞం ॥౫౫॥ జగద్భగ్నకృత్యం స్వరూపే
ణసత్యం కృతాత్మీయదాత్యం రమాజారభృత్యం। గణేశాద్యపత్యం నిజాధీనదైత్యం భజేయస్య నిత్యం భవస్యైకమ
త్యం ॥౫౬॥ స్వయం ముక్త్యపాయం నిరాధిం వ్యపాయం పయశ్శుభ్రికాయం జగద్ధేతుమాయం। భవానీసహాయం స
మస్తైరధ్యేయం మనోవాగమేయం భజే నో నికాయం ॥౫౭॥ వపుశ్శైలకన్యం చిదాకాశజన్యం స్వయాన్నిత్యధన్యం ప
రమ్యోమహాశూన్యం। మహావిష్ణుమాన్యం నిరస్తాన్యదైన్యం స్వరూపాదనన్యం భజే తం మదన్యం ॥౫౮॥ త్రిదేవేషుముఖ్యం కు
బేరాత్తసఖ్యం స్వతః ప్రాప్తసౌఖ్యం పరం త్వప్రలేఖ్యం। స్వభక్తాభిముఖ్యం స్వపాదాబ్జాఖ్యం జగత్తారకాఖ్యం భ
జే తం శివాఖ్యం ॥౫౯॥ మురార్యక్షిపూజే ప్రపంచైకబీజే నికృత్తావనాజే మఖస్వీకృతాజే। మహాభూతరాజే మనో సన్న
నో జే శిరో రాత్రిరాజే రతిం యాతు చాజే ॥౬౦॥ దృశా దగ్ధకామం ఖలాత్యంత భీమం ప్రియాశోభివామం ద్విజేంద్రైక
హోమం। స్వనృత్తాంత్యయామం సమస్తాభిరామం నమత్కృష్ణరామం నమామ్యద్య సోమం ॥౬౧॥ సదాయుస్స్వసత్వం
సమస్తప్రభుత్వం భవేచ్ఛాశ్వతత్వం చిదానందవత్వం। జగద్దేశికత్వం ప్రశాంతాన్యవిత్వం ఘనస్తత్వం భజత్వం విహాయ
స్యతత్వం ॥౬౨॥ సదాత్మా శివోఽహం చిదాత్మా శివోఽహం సుఖాత్మా శివోఽహం మహాత్మా శివోఽహం। శివాత్మా శివో
హం పరాత్మా శివోఽహం మమాత్మా శివోఽహం నిరాత్మా శివోఽహం ॥౬౩॥ గౌతమః॥ ఏవం స్తుత్వా మహాదేవం ప్రణతా
స్త్రిపురహారం। చతుర్ముఖిపతాంత్యప్తిమాయయా మునిసత్తమాః ॥౬౪॥ తస్మాత్సర్వే భవంతశ్చ శివం సర్వహితే
రతం। భజంతు పావధానేన చేతసా ప్రత్యహం ద్విజాః ॥౬౫॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మన్నేవం సమస్తజ్ఞో గౌతమాఖ్యే
మహామునౌ। ఉక్త్వా తత్రాభజత్సర్వైశ్శిష్యైస్సైస్సహమాం శివం ॥౬౬॥ నామసంకీర్తనస్తోత్ర నమస్కారాదిలక్షు-

స్తో॥ భజన్తే స్తత్కృతైర్ముఖ్యైస్సమాకృష్టోబలాదహం ౬౭ ॥ ఆనందోల్లాససంయుక్తః పరమానందనర్తనం। కుర్వన్నేవమునేరగ్రేప్రాదురాసచ్చతుర్ముఖ ॥౬౮॥ సచశిష్యైస్సహానందాద్గౌతమోమునిసత్తమః । మదగ్రేనర్తనందివ్యమకార్షీదవశోద్ధృతం ॥౬౯॥ తదాహంగౌతమప్రోక్తంసర్వమర్థిభ్యసంగ్రహాత్ । అవాదిషంమునీనాఞ్చసర్వజ్ఞానాంమహాత్మనాం ॥౭౦॥ తేచోర్ధ్వబాహవస్సర్వేమునయోమామతుష్టువన్। తేహివేదాంతతత్త్వజ్ఞాగౌతమేనసుశిక్షితాః ॥౭౧॥ ఋషయః॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్య మహోభాగ్యన్నఈదృశం । వయన్ధన్యావయన్ధన్యావయన్ధన్యానసంశయః ॥౭౨॥ విష్ణుబ్రహ్మాదిదేవానాందుర్లభంయస్యదర్శనం । స్వయంసదృష్టోస్మాభిర్హిదయయైవసమాగతః ॥౭౩॥ శివాయశాంతరూపాయ సర్వజ్ఞాయామలాత్మనే । వేదవేదాంతవేద్యాయ దక్షిణామూర్తయేనమః ॥౭౪॥ సర్వేశ్వరాయశర్వాయశంభవేపరమాత్మనే। శాశ్వతాయగిరీశాయ కరుణామూర్తయేనమః ॥౭౫॥ గంగాధరాయజటినేచంద్రచూడాయశూలినే। నీలకణ్ఠాయనిత్యాయత్రినేత్రాయచతేనమః ॥౭౬॥ సాంబాయసత్వరూపాయసర్వలోకైకహేతవే। భస్మోద్ధూళితదేహాయమహాదేవాయతేనమః ॥౭౭॥ ధృతరుద్రాక్షమాలాయనాగాభరణదేహినే। మహాశ్మశానవాసాయప్రమథేశాయతేనమః॥౭౮॥ యజ్ఞేశ్వరాయయజ్ఞాయయజ్ఞకర్త్రాదిరూపిణే యజ్ఞాదిప్రీతియుక్తాయయజ్ఞధ్వంసాయతేనమః ॥౭౯॥ నిత్యశుద్ధాయబుద్ధాయనిత్యముక్తాయతేజసే । నిత్యానందస్వరూపాయ వృషవాహాయతేనమః ॥౮౦॥ భక్తవాత్సల్యపూర్ణాయభవశోకాపహారిణే । అతికల్యాణరూపాయసుందరేశాయతేనమః ॥౮౧॥ కాలకాలాయకాలాయకాలాతీతస్వరూపిణే । భస్మితస్మరదేహాయత్రిపురధ్వంసినేనమః ॥౮౨॥ పఞ్చవర్ణైకవేద్యాయపఞ్చవర్ణస్వరూపిణే। పఞ్చాననాయపఞ్చత్వవిహీనాయచతేనమః ॥౮౩॥ పురుషాయపురాణాయపూర్ణచైతన్యరూపిణే। పుణ్యపూరుషలభ్యాయపూజ్యపాదాయతేనమః ॥౮౪॥ సూర్యకోటిప్రకాశాయసూర్యాంతర్వర్తితేజసే। సూర్యసాక్షిస్వరూపాయసూరివేద్యాయతేనమః ॥౮౫॥ జ్ఞానాయజ్ఞానగమ్యాయప్రజ్ఞానాదిస్వరూపిణే। యోగాయయోగగమ్యాయయోగీశాయచతేనమః ॥౮౬॥ కర్మణేకర్మగమ్యాయనిత్యకర్మాదిరూపిణే । కర్మిణామగ్రగణ్యాయనిష్కామాయచతేనమః ॥౮౭॥ సత్యాయసత్యసంధాయసత్యజ్ఞానస్వరూపిణే। సత్యలోకేశవంద్యాయసత్యసంస్థాయతేనమః ॥౮౮॥ జరామరణహీనాయజగజ్జీవాదిహేతవే । తత్వాయతత్వగమ్యాయతత్వాతీతాయతేనమః ॥౮౯॥ దశేంద్రియస్వరూపాయదశప్రాణస్వరూపిణే । దశదిగ్వ్యాప్తరూపాయదశహస్తాయతేనమః ॥౯౦॥ సర్వక్షేత్రస్వరూపాయసర్వతీర్థస్వరూపిణే । సర్వశాస్త్రస్వరూపాయసర్వాధీశాయ తేనమః ॥౯౧॥ నిష్కళాయనిరంశాయనిశ్చలాయనిరాత్మనే। నిర్ద్వంద్వాయనిరీశాయనిర్గుణాయసతేనమః॥౯౨॥ వికామాయవిమోహాయవిదేహాయవిచేతసే - విపాపాయవిరూపాయవ్యంతాయవ్యాదయేనమః ॥ ౯౩ ॥ ఏవమష్టోత్తరశతనామభిస్తైరహంస్తుతః। స్వస్థానమగమంబ్రహ్మన్ననుగృహ్యాఖిలాన్మునీన్ * * * ॥౯౪॥

* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే దశమో ధ్యాయః *

బ్రహ్మ భగవన్దక్షిణామూర్తేసర్వజ్ఞకరుణానిధే - మునీనాంగౌతమప్రోక్తంకర్మకాణ్డార్థముత్తమం ॥౧॥ త్వన్ముఖాబ్జాదహంశ్రుత్వాకృతార్థోస్మినసంశయః । తథాపితత్రశ్రోతవ్యంకిఞ్చిన్మేవర్తతేగురో ॥౨॥ కార్యంజీవద్విముక్తేనాప్యావిదేహవిమోచనాత్-విహితంకర్మశాస్త్రేణేత్యవధారితమత్రచ ॥ ౩ ॥ సంగశ్చపుణ్యపాపాభ్యాఞ్జీవన్ముక్తస్యకథ్యతే। ప్రాయశ్చిత్తఞ్చశాస్త్రోక్తమవాశ్మవిదుషామివ ॥ ౪ ॥ తస్యపామరతుల్యత్వాత్ప్రసంగాయతుకేషుచిత్। పుణ్యపాపేష్వసంగత్వందుర్బలేష్వపిచోచ్యతే ॥౫॥ ప్రాతిభాసికకామాదేర్విద్యమానతయాబుధే । నిషిద్ధేచ్ఛాచజాయేతకదాచిదితికథ్యతే ॥౬॥ నిషిద్ధసేవాజాతాచేద్విదుషస్సబహిర్ముఖః। నైవాత్మవిదితిజ్ఞేయఇతిచక్వచిదుచ్యతే॥౭॥ పరస్పరవిరుద్ధార్థమేతచ్చవచనద్వయం। సామానాధికరణ్యంహినైవేచ్ఛానిచ్ఛయోర్భవేత్ ॥ ౮ ॥ అన్యచ్చాభిహితం

లోకాసంగ్రహార్థం స్వవేదినా। విహితం కర్మ కార్యం తదన్యత్త్యాజ్యం సదేతి చ ॥ ౯ ॥ లోకార్థకత్వవచనే కర్తుస్తస్యాత్మ
యోగినః। కర్మసంగిత్వవచనం బాధ్యతే చ విమర్శతః ॥౧౦॥ విచార్యమాణే వేదాంతే కర్మసంగో న యోగినాం। విజ్ఞా
యతే త్రిశీర్షా హి త్వాష్ట్రో మఘవతా హతః ॥౧౧॥ సాలావృకేభ్యో యతయో దత్తాస్తేనైవ నేదృశైః। పాపకర్మభిరిన్ద్ర
స్య స్పర్శః కశ్చిద్బభూవ చ ॥౧౨॥ సాధునా కర్మణా నాత్మా వర్ధతే వాప్యసాధునా । న కనీయాంశ్చ భవతీత్యేవం హి శ్రుతి
నిర్ణయః ॥౧౩॥ నాత్మనః పుణ్యపాపాభ్యాం వృద్ధిహ్రాసౌ శ్రుతౌ క్వచిత్ ।తస్య ప్రియశిరస్త్వాది ప్రతిషేధాత్సతస్సదా॥౧౪॥
న చాత్మాత్మవిదోర్భేదశ్శ్రుత్యా వస్త్వరరీకృతః। బ్రహ్మైవ భవతి బ్రహ్మ వేదేతి శ్రుతిదర్శనాత్ ॥౧౫॥ యది వా యత్ర కు
త్రాపి బ్రహ్మాత్మైకత్వయోగిని। పుణ్యపాపఫలోత్పత్తిరభూత్పూర్వం కదాచన ॥౧౬॥ తదా సానుభవత్వేన ఫలవాక్య
స్య సార్థతా। భవేన్నతు ఫలోత్పత్తిశ్శ్రూయతే క్వచిదప్యతః ॥౧౭॥ న పుణ్యపాపసంబన్ధో విదుషామితి మే గురో। శ్రుతి
ఖ్యాతియథార్థం త్వం విస్పష్టం వక్తుమర్హసి ॥౧౮॥ ఇతి శ్రుత్వా విధేర్వాక్యం దక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। సర్వజ్ఞః కరుణాసిన్ధు
రిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ శ్రీగురుమూర్తిః* ప్రాతిభాసికమోహేన నిషిద్ధే చాత్మయోగినః। విజాయేత ప్రవృత్తిశ్చ
నూనం కమలసంభవ ॥౨౦॥ తస్య పాపస్య శాన్త్యై చ ప్రాయశ్చిత్తం యథావిధి। కార్యమేవాన్యథా పాపఫలోత్పత్త్యవ
ధారణాత్ ॥ ౨౧ ॥ నిషిద్ధసేవా నాత్మజ్ఞే జాయేతేతి యదీరితం। తచ్చ యుక్తం యథాపూర్వం విషయే వృత్త్యసంభ
వాత్ ॥౨౨॥ అథవా స్వాశ్రమభ్రంశహేతుభూతేషు కర్మసు। ప్రాయశ్చిత్తవిహీనేషు న ప్రవృత్తిర్భవేత్క్వచిత్ ॥౨౩
ఏవం సతి విరోధః క ఉక్తయోర్వచసోర్విధే। సామానాధికరణ్యం చైక్యం వేచ్ఛానిచ్ఛయోర్మతం ॥౨౪॥ లోకసంగ్రహ
హేతోశ్చ కర్మణోః పుణ్యపాపయోః । నైమిత్తికక్షుద్రతోక్త్యా పృథక్త్వమవధార్యతే ॥౨౫॥ అతో న కర్మసంగిత్వ
వచనం బాధ్యతే క్వచిత్ । నిత్యకర్మ మహాపాపకర్మసంగాద్బుధస్య వై ॥ ౨౬ ॥ ఇన్ద్రస్య త్వాష్ట్రహననం యతిహింసన
మేవ వా। అధికారవశాత్సిద్ధం విహితం తన్న దూష్యతే ॥౨౭॥ ద్విజానామపి యాగేషు పశుహింసా యథా మతా। ని
షిద్ధా చేతరత్రైవమిన్ద్రేన్యత్ర నిషిధ్యతే ॥౨౮॥ అతస్తేన న పాపేన కర్మణా స్పర్శ ఇష్యతే । స్తుత్యర్థం బ్రహ్మవిద్యా
యా ఇతి వక్తుం చ శక్యతే ॥౨౯॥ ఆత్మనః పుణ్యపాపాభ్యాం వృద్ధిహ్రాసవిహీనతాం। వదన్తి శ్రుతివాక్యాని శత్రుమిత్రా
ర్థకాని హి ॥౩౦॥ బ్రహ్మవిచ్ఛత్రుమిత్రాభ్యాం పుణ్యపాపాని యాని తు। పరిగ్రహ్యన్త ఇత్యుక్తం తదర్థానీతి నిశ్చిను ॥౩౧
న చ ప్రియశిరస్త్వాది ప్రతిషేధః పరాత్మనః। సచ్చిదానన్దరూపస్య కథఞ్చిదుపపద్యతే ॥౩౨॥ విరూపస్య స్వభేదాదివిహీ
నస్యైవ వస్తునః। పుచ్ఛభూతస్య నిర్ణీతా ప్రియమోదాదిహీనతా ॥౩౩॥ బ్రహ్మబ్రహ్మవిదోర్భేదోస్త్యభేదశ్చోరరీకృతః।
భేదో బ్రహ్మవిదో భేదస్తద్వరిష్ఠే చ యన్మతః ॥౩౪॥ బ్రహ్మాత్మయోగిని ప్రాజ్ఞే జీవన్ముక్తేపి సార్థతా। ఫలవాక్యస్య భవతి శ్రుణు
ష్వావహితో ధువా॥౩౫॥ పురాకృతయుగే సోయమిన్ద్ర ఏవ పరాత్మవిత్ ।తస్యైతస్యైవ విదుషో గౌతమస్య మహాత్మనః॥౩౬
పత్న్యా మహల్యాభిఖ్యాయామ్మహామోహమవాప్తవాన్। తాం బుభుక్షుస్సురాధీశస్స్వకార్యాణ్యపి సమత్యజత్ ॥శచ్యాం
సర్వాంగసున్దర్యాం స్వాధీనాయామపి ప్రభుః। తథైవ దేవయోషిత్సు రంభాద్యాసు చ సర్వదా । ౩౮ । స్థితమ్మోహం స
ముత్సృజ్య దుర్మతిర్దేవనాయకః। అతివ్యాకులచిత్తోభూదహల్యైకరిరంసయా ।౩౯। బ్రహ్మవిత్సోపి ధర్మజ్ఞః పరదారా
భిమర్శనే। న కిఞ్చిదపి పాపం స్వహృదయే సమచిన్తయత్ ।౪౦। తాం రిరంసుః ప్రయత్నాంశ్చ బహూనిన్ద్రశ్చకార హ
గౌతమో హి సదా భర్తా సభార్యోస్తి స్వకర్మణే ।౪౧। అతో నావసరో లబ్ధస్తత్సంగాయ సురేశితుః । ఏవన్దినేషు నీతేషు
బహుష్వథ కదాచన ।౪౨। నిశార్ధే కుక్కుటో భూత్వా గౌతమస్యోటజాన్తికే । ఆరావమకరోత్తేన మునిరుత్థాయ వే
గతః ॥౪౩॥ ఏషా ప్రభాతవేళా హి కుక్కుటారవతో మమ। స్నానాద్యాహ్నికయోగ్యేతి మత్వా స నిరగాద్గృహాత్ ॥౪౪॥
తస్మిన్మునివరే స్నానహేతోర్గతవతి ద్రుతం। మునిరూపం గృహీత్వేన్ద్రోప్యహల్యాన్తికమాయయౌ।౪౫।ఇన్ద్రః* హన్తకు
క్కుటశబ్దేన వఞ్చితోస్మి ప్రియే న ఘే। శయనోచితవేళాయామద్య స్నానమసంగతం॥౪౬॥ ఇత్యుక్త్వా కామవివశో వఞ్చయి

త్వాబలాంసతీం।తథాశయానో దేవేన్ద్రస్సర్వధూర్తశిరోమణిః।౪౭। తస్యాస్తుభఞ్జయామాసపాతివ్రత్యమ్మహత్తమం భర్తారమేవతమ్మత్వాసాపితస్మిన్రతాభవత్ ।౪౮। విషయానన్దసమ్మగ్నావన్యోన్యాలింగనాదిభిః। రమమాణావహా న్యేన్ద్రౌమోహబద్ధౌబభూవతుః ।౪౯। మన్మథస్యహిబాణస్సబ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరాన్ । అపిమథ్నాతిబలినఃకిముతే న్ద్రంసుఖేషిణం।౫౦।కింబహూక్త్యాపురాసర్వంవ్యవహారంపరిత్యజన్। వటమూలేనిషణ్ణోత్రసమాధినిరతోప్యహం।౫౧। విద్ధోమన్మథబాణేనబహిర్ముఖమనావిధే । అభవంస్కన్దజనకస్తదాపిస్మరదాహకః ।౫౨। ఇన్ద్రస్తుకామవైవశ్యా ద్ధర్మపత్నీమ్మహామునేః। ప్రచ్ఛన్ననిజరూపస్తాంధర్షయామాసదుర్మతిః।౫౩। వాత్స్యాయనోక్తవివిధక్రీడాసంసక్త మానసౌ। అహల్యాదేవరాజౌతౌవిషయాన్ధౌబభూవతుః ॥౫౪॥ అత్రైవంసతిసర్వజ్ఞోప్యవశోగౌతమోమునిః। గ త్వాపగాతటంపశ్చాదపశ్యద్వ్యోమ్నితారకాః ॥౫౫॥ అహోఇహార్ధరాత్రేమేస్నానాయాగమనంకుతః । అవ్యవస్థి తకాలేనపక్షిశబ్దేనవఞ్చితః ।౫౬। గమిష్యామ్యుటజంభూయస్స్నానాదిర్నాద్యయుజ్యతే। ఇతిమత్వామునిస్తీరాదా జగామనిజోటజం ।౫౭। ఏత్యైతౌమిళితౌదృష్ట్వాభార్యేన్ద్రౌభాస్కరోపమః। గౌతమఃక్రోధరక్తాక్షఃకృత్వాచభ్రుకు టీన్తదా ।౫౮। మేనేమనసిలోకేహిపుంసాన్నరకహేతవః। స్త్రియోభవన్తికింవక్ష్యేకిమాశ్చర్యమతఃపరం ।౫౯। ధర్మపత్నీమిమామ్మత్వాశ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మభిః।ఆత్మానంపరిశుద్ధంహాకథమ్మన్యేహతం భృశం ।౬౦। ధర్మార్థకామ మోక్షార్థోవివాహోహ్యగ్నిసాక్షికః। కృతోమయార్ధదేహేయంనరకేమామపాతయత్ ।౬౧। అనయాహతజన్మా హంసర్వలోకచ్యుతోభవం । కింకరోమిక్వగచ్ఛామివిషంపీత్వామ్రియేథవా ।౬౨। అద్రేశ్శిఖరమారుహ్య కింపతా మ్యతివేగతః। కింవాద్యప్రవిశామ్యగ్నింసముద్రంవాగజాననం ।౬౩। బ్రహ్మాత్మవిదుషీసమ్యగియఞ్చాయం పరాత్మ విత్। అనయోరీదృశేకృత్యేపరేషాంభువికింపునః ।౬౪। అస్మిన్కృతయుగేప్యేవన్దుశ్చరిత్రస్యసంభవే। కింవక్తవ్యస్తు రీయేస్త్రీయుగేదుష్టతమేకలౌ ।౬౫। బ్రహ్మాత్మవిత్వంవిఖ్యాతమిన్ద్రస్యాస్యశ్రుతావపి। కిమతఃపరమాశ్చర్యం వర్తతే భువనత్రయే ॥౬౬॥ జన్మాన్తరవిహీనత్వేప్యనయోర్బ్రహ్మవేదనాత్। ప్రాతిభాసికమోహేన దుర్వ్యాపారప్ర సంగతః ।౬౭। మహాపాతకయుక్తత్వాచ్ఛప్స్యేవమసత్తమౌ। ఇతినిశ్చిత్యకోపేనశశాపమునిసత్తమః ।౬౮। రే రేధూర్తసురాధీశయోనౌమోహవతస్తవ। సహస్రయోనయస్సన్తుదేహేసర్వత్రకుత్సితాః ।౬౯ । అయిభ్రష్టతమే హల్యేపరపూరుషమోహిని। త్వంశిలారూపతామేత్యపతభూమావిచేతనా ।౭౦। ఇతిశప్త్వామహాక్రోధాద్ఘూర్ణితా క్షోమహామునిః। స్ఫురదోష్ఠాధరోవేగాన్నిరగాదుటజాద్బహిః॥ * * * * (౭౧)

— * ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాద ఏకాదశోధ్యాయః * —

బ్రహ్మా *అథకిఞ్చక్రతుస్స్వామిన్నహల్యాసురనాయకౌ।తత్సర్వంబ్రూహిమేసైషాహికథాస్త్యత్యద్భుతాగురో।౧ శ్రీగురుమూర్తిః * అమోఘవచనత్వేనగౌతమస్యమహామునేః। మహాశాపవచశ్శ్రుత్వాసురరాజఃప్రణమ్యతం ।౨। కణ్ఠమ్ముక్త్వారుదన్నుచ్చైర్వివిధైర్గుణకీర్తనైః। తుష్టావమునిమత్యుగ్రమాత్మరక్షణహేతవే ।౩। ఇన్ద్రః *భగవస్తా పసశ్రేష్ఠసర్వజ్ఞకరుణాకర। పాహిమాన్దుష్టహృదయంత్వమేవశరణమ్మమ ।౪। అపత్వాతవమాహాత్మ్యం పాపక ర్మచసత్తమ। మోహావిష్టమనాఏవంనిహతోస్మ్యేషదుర్మతిః ।౫। నభవిష్యతికుత్రాపిభవద్వాక్యస్యకుణ్ఠనం। అహ న్తుసర్వదేవానాంరాజాస్మిహతమానసః ।౬। సహస్రయోనిదేహత్వేమమసర్వేజుగుప్సితే। అసహ్యాభిభవోత్పత్త్యాని కృష్టస్స్యామహంపరం ।౭। అసహ్యంకర్మకృత్వాహంతుమస్వేత్యద్యభాషితుం। లజ్జాకులోస్మిభగవన్ సర్వజ్ఞముని సత్తమ।౮।కింబహూక్త్యాత్వయైవాహంరక్షణీయోస్మ్యసంశయం।క్షమాభిధస్తేమహాన్తోగుణోనాన్యోస్తికశ్చన।౯॥ ఇత్యుక్త్వాదణ్డవద్భూమౌపతిత్వాసురనాయకః। గౌతమస్యాంఘ్రియుగళంబాహుభ్యాన్దృఢమాశ్రితః ।౧౦। తుష్టా వబహుధాదైన్యాత్సబద్ధకణ్ఠోముహుర్ముహుః । ఉక్తోపిమునినోత్తిష్ఠేత్యంఘ్రియుగ్మన్నసఞ్జహౌ ॥౧౧॥ అథదీనద

యాంభోధిస్సర్వప్రాణిహితేరతః । క్షమానిధిస్తపస్వీసగౌతమోమునినాయకః ॥౧౨॥ అసత్తమస్యాప్యస్యాస్తిహ్యఖిలామరనాథతా। అతోనికృష్టదేహత్వమయుక్తమితిచిన్తయన్ ॥౧౩॥ ఉవాచశాన్తకోపస్ససర్వజ్ఞః కరుణానిధిః। శాపస్యపరిహారన్తేశ్రుణుష్వేన్ద్రవదామ్యహం ॥౧౪॥ యత్తుయోనిసహస్రన్తేశరీరేణంభవిష్యతి । తత్సర్వన్నయనన్ద్వివ్యంత్వదస్యైషాంవిభాస్యతి ॥౧౫॥ అథైతచ్ఛ్రవణాత్తుష్టోదేవరాజోముహుర్ముహుః। ఉత్థాయోత్థాయనత్వాతంస్తుత్వైవప్రతివంగతః॥ ౧౬॥ తదారభ్యసురేశస్యబహుయోనేరపిస్వతః। సహస్రలోచనత్వంహిప్రసిద్ధమభవద్దివే॥౧౭॥ అథాహల్యాపతిర్దృష్ట్వాస్మృత్వాశాపవచోమహత్ । సంక్షుబ్ధహృదయాత్యన్తమ్మజ్జన్తీశోకసాగరే ।౧౮। గౌతమస్యమునేస్తస్యపురోభాగేమహాత్మనః। మహీరుహఇవచ్ఛిన్నామూర్ఛాక్రాన్తాపపాతహ ॥౧౯॥ తాన్దృష్ట్వాతిర్యగాస్యస్సగౌతమోపసరన్నపి। అదూరేతిష్ఠదాలోచ్యధర్మమేవమహత్తమం ॥౨౦॥ శరణాగతలోకస్య మహాపాపవతోపివా। ఉపేక్షాహినధర్మస్స్యాదితిధర్మవిదాంవరః॥౨౧॥ తతోముహూర్తాదుత్థాయసాహల్యాస్వయమేవతం।పతిమాలోక్యదైన్యేనప్రచ్ఛన్నాభూరుహేక్వచిత్ ।౨౨। కణ్ఠమ్ముక్త్వారురోదాత్మదుర్గతిస్మృతిపూర్వకం । సకంపఞ్చసబాష్పఞ్చసగద్గదమువాచసా । ౨౩ । అహల్యా ॥ అజ్ఞానతఃకృతస్త్వేనదుష్కర్మక్షన్తుమర్హసి । ఇన్ద్రస్యతుత్వయానైవశక్యంజ్ఞానాత్కృతత్వతః । ౨౪ । నిన్దితుందేవరాజన్తునావకాశోస్తికిఞ్చన । పుణ్యైకనిలయాహఞ్చేన్నామేవన్దూషయేత్క్వచు । ౨౫ ।బలీయస్తునిగూఢమ్మేపూర్వపాపమభూత్పరం।కిఞ్చిదావిరభూదద్యభవచ్ఛాపైకకారణం॥౨౬ మయాకృతమిదఞ్చేత్స్యాత్పాపఞ్జ్ఞానతోధునా । ప్రాయశ్చిత్తేనశుద్ధిస్స్యాచ్ఛాస్త్రోక్తేననకేనచిత్ ॥ ౨౭ ॥ ఆత్మజ్ఞానముపేత్యాపిసంభూతస్యమహామునే। పాపస్యాస్యవదప్రాయశ్చిత్తమద్యతపోధన ॥ ౨౮ ॥ భవచ్ఛాపవచస్త్రీత్రంవిఫలన్నభవిష్యతి। సత్యసన్ధాగ్రగణ్యత్వాద్రుద్రతుల్యస్యతేపరం ।౨౯। రౌరవాదిషుఘోరేషుపతనం నరకేష్వపి । సహ్యంపశ్చాద్వివేకాదిస్సంభవేద్ధిత్వదాశ్రయాత్ । ౩౦ । ఆపత్స్యమానన్త్వద్వాక్యాచ్ఛిలాత్మత్వమిదన్త్వహో । అచేతనత్వాత్సుతరామసహ్యఞ్చేతనాత్మనః। ౩౧ । యుక్తైవమమశిక్షేయమితోప్యధికదుస్సహ । దుర్లభంపతిమాసాద్యయద్దుష్కృత్యమ్మయాకృతం ।౩౨। తథాపికృపయాతేహమాపన్నావనశీలయా। రక్షణీయాగతిర్నాన్యామేత్యుక్త్వావనామచ ।౩౩। తదోపశాన్తకోపోపిగౌతమఃకరుణాంవరః।కర్మానన్తత్వమాలోచ్యవిమనాస్తద్గృహేభవత్ ।౩౪। పునస్స్వప్రలపన్తీన్తాందైన్యాదపగతాశయాం । ఉచ్చైరేవరుదన్తీఞ్చదృష్ట్వేదన్దయయాబ్రవీత్ ।౩౫। గౌతమః । అయిదుష్టేపరిభ్రష్టేత్వద్గృహేనైవయుజ్యతే। తథాప్యద్యవదామ్యేవం శ్రుణుతేశాపమోచనం ।౩౬। త్రేతాయాంభగవాంఛ్రీమాన్వైకుణ్ఠాధిపతిర్హరిః।పుత్రోదశరథాఖ్యస్యశ్రీరామోవతరిష్యతి॥౩౭ త్వంశిలారూపిణీతస్యరామచన్ద్రస్యమాపతేః। పాదాబ్జస్పర్శమాత్రేణ యాస్యసీమాన్తనుంపునః ।౩౮। అథక్షైవల్యమోక్షశ్చపూతాయాస్తవసేత్స్యతి। నతుమద్వచనంవ్యర్థన్నకిఞ్చనభవిష్యతి । ౩౯ । ఇత్యుక్త్వాగౌతమేవేగాత్స్వస్థానాయగతేసతి । అహల్యాచశిలారూపం సద్యఏవయయావిధే । ౪౦ ।అథశ్రీరామచన్ద్రస్యచరణస్పర్శపుణ్యతః పునస్స్త్రీత్వముపేత్యాపకైవల్యంసాచతుర్ముఖ ।౪౧। ఏవంబహూనాంబ్రహ్మాత్మయోగినామపికర్మభిః।పాపైర్మహద్భిస్సఞ్జాతంసద్యఏవఫలమ్మహత్ ।౪౨। తస్మాన్నమన్యతాంక్వాపివైఫల్యంకర్మణాంభవాన్ । నకర్మణిప్రవృత్తిస్స్యాద్విదాత్మనఃకర్తృతాంవినా ।౪౩। అతోస్త్యేవోపపత్తిశ్చప్రాతిభాసికకర్మణః। జీవన్ముక్తస్యకర్తృత్వం ప్రాతిభాసికమిష్యతే ।౪౪।ఆత్మనోయద్యకర్తృత్వంసర్వదాస్యాత్తదాఖిలం। నిశ్చేష్టమిన్ద్రియన్నైవవిషయాభిముఖంభవేత్॥౪౫ పారమార్థికకర్తృత్వరాహిత్యేనతునిశ్చితం। జన్మాన్తరోపరోధత్వంపరాత్మవిదుషఃఫలం ।౪౬। కర్మణాంవీర్యవత్త్వనసర్వత్రఫలవత్తయా। తేషాముపేక్షాన్నకుర్వీతబుద్ధిమాన్కోపిపద్మజ।౪౭।యదిజన్మాన్తరానర్హైర్జీవన్ముక్తైఃప్రమాదతః। కృతంపాపంఫలంసద్యస్తస్యవిద్ధివిచక్షణ।౪౮।యథాత్మనఃఫలంసిద్ధమాత్మనాక్రియమాణయోః। సుకృతాకృతయోర్జే

వంగార్హస్థ్యేభార్యయాపిచ॥౪౯॥ అశుద్ధదేహం కర్మాకేరనర్హాన్తాం హి గౌతమః। ఆత్మాపకారిణీమ్మత్వా తత్యాజ స్నేహ
వర్జితః ॥౫౦॥ అంశపాపేపి భీరూణాన్నాంశిపాపం భవేత్క్వచిత్। భార్యాదికృతమంశాఖ్యమంశిత్వాత్మకృతమ్మతం॥౫౧॥
అత్రకిం బహునోక్తేన జీవన్ముక్తోపి పూరుషః। గార్హస్థ్యేయదివర్తేత శిక్షయేద్దారపుత్రకాన్॥ ౫౨ ॥ ఇతిశ్రుత్వాగురో
ర్వాక్యం సర్వజ్ఞస్య మహాత్మనః। చతుర్ముఖోతిసన్తుష్టఇదమీశ్వరమస్తువత్ ॥౫౩॥ బ్రహ్మా॥ సర్వజ్ఞాయాఖిలేశాయ సర్వ
శక్తిమతే సతే। వేదవేదాన్తవేద్యాయ నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౫౪॥ నిషిద్ధకామ్యహారాయ నిత్యనైమిత్తికాక్రమైః
సద్యః క్రమేణప్రాప్యాయ నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౫౫॥ నిత్యకర్మైకనిష్ఠేషు యస్యప్రీతిర్మహత్తరా। స్వతోనిరవధిస్సి
ద్ధా నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౫౬॥ యత్స్వరూపమభివ్యక్తం కర్మణైవాత్మనోభవేత్। కర్మాన్యఇవయోభాతి నమస్తే కర్మ
రూపిణే॥౫౭॥ వ్యవహారాత్ప్రసిద్ధోయో జ్ఞానినాం ప్రతిభాసతః। యోగినాం కర్మిణాం సత్యాన్నమస్తే కర్మరూపిణే॥౫౮॥
జీవానాం కర్మబద్ధానాం కర్మణైవ విమోచనం। యః కారయతి సర్వజ్ఞో నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౫౯॥ జాగ్రత్తికర్మ జాగ్ర
త్సుకర్మ సుప్తేషుయోనిశం। స్వపతే కర్మ సంప్రాప్యో నమస్తే కర్మరూపిణే॥౬౦॥ సమాధిసహకారిత్వాత్సహకార్యేవ కర్మచ
విదేహముక్త్యై యోమేనేన నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౬౧॥ నిర్వికల్పసమాధేర్యత్ఫలన్తన్నిత్యకర్మణః। ఇతియస్యమతంజ్ఞాత
న్నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౬౨॥ సమాధిరరణిః కర్మ నిత్యంస్యాదుత్తరారణిః। తయోరభ్యాసయోగేన దివగ్నిర్జాయతేస్వ
యం ॥౬౩॥ సమాధిర్గర్భిణీమాతా పితా కర్మైవ రక్షకః। విదేహముక్తికన్యైకా తాభ్యాముత్పాద్యతే శుభా ॥౬౪॥
ఉపాదానం సమాధిస్స్యాన్నిమిత్తం నిత్యకర్మచ। ఇతియస్యమతంజ్ఞాతం నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౬౫॥ సమాధిర్మోక్షవృ
క్షస్యబీజం కర్మజలమ్మతం। యస్యసద్గురునాథస్య నమస్తే కర్మరూపిణే ॥౬౬॥ స్తుత్వైవమానన్దరసానుభూతమానం
శ్చతుర్ముఖః కర్మమయం గురూత్తమం। సమస్తవేదాన్తరహస్యముత్తమం కర్మైవ నిత్యమ్మనసీత్యధారయత్ ॥౬౭॥ బ్ర
హ్మాపి యేనైవ తదత్రలభ్యతే-సచ్చిత్సుఖన్నిష్కళమాత్మయోగిభిః। తస్మాద్రహస్యం పరమత్ర విద్యతే-కిం వేదవేదాన్తశతే
షునిశ్చితం * * * * * * * * * * ॥౬౮॥*

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే ద్వాదశోధ్యాయః *

౭౫ ౮౬ *౮౬ *౮౩* ౮౯* ౮౭* ౮౭* ౮౬* ౮౮* ౯౪* ౭౧* ౬౮* ఆహత్యశ్లోకాః* ౧౦౦౦*

బ్రహ్మా నమోస్తుభవతేనిత్యం శ్రీమతేగురుమూర్తయే। అఖిలాగమసారాయ నిర్వికారాయ తేజసే ॥౧॥ భగవన్
కర్మజన్యత్వేమోక్షస్యాభిహితేత్వయా। చిన్త్యమానేమమైవం హి జాయతే సంశయః పునః ॥౨॥ అగ్నిహోత్రా
దికం కర్మ బాహ్యానుష్ఠానలక్షణం। కథన్తదాన్తరజ్ఞానమూలభూతన్నివర్తయేత్ ॥ ౩ ॥ యద్యప్యాన్తరయోర్జ్ఞాన
యోగయోః కర్మశేషతా। పౌర్వాపర్యేణ సర్వత్ర భవత్యేవ ప్రసిద్ధయోః ॥ ౪ ॥ జ్ఞానిభిర్యోగిభిశ్చాస్మిన్నాపి దేహవి
మోచనాత్। కర్మహ్యవశ్యానుష్ఠేయం నిత్యం స్వాశ్రమసిద్ధయే ॥ ౫ ॥ తథాపి మోక్షహేతుత్వం తస్యవక్తున్నశక్యతే।
బాహ్యేనజ్ఞానయోగాభ్యామాన్తరత్వవివర్జనాత్ ॥౬॥ గౌతమేనచ సంప్రోక్తం పుణ్యపాపఫలాదికం। ఋషిభ్యోహిమను
ష్యాణాం బ్రహ్మక్షత్రాదివర్ణినాం ॥౭॥ అన్యేతుప్రాణినస్సన్తి పశుపక్ష్యాదయో భువి। తేషామహం విజానామి-న గతిం
పుణ్యపాపయోః ॥౮॥ జంగమత్వావిశేషేణ పశుపక్ష్యాదిజన్తుషు। బహుపాపానిజాయన్తే కామక్రోధాదిదర్శనాత్। ౯
భక్షీయన్తిగరీయాంసో జన్తవశ్చకనీయసః। బ్రాహ్మణాదీన్మనుష్యాంశ్చ గజవ్యాఘ్రాదయో బలాత్ ॥౧౦॥ అమనుష్య
తయా తేషాం న ప్రాయశ్చిత్తమిష్యతే। వివేకాదివిహీనత్వాన్నపుణ్యాదేశ్చసంగతిః ॥౧౧॥ పూర్వపాపవశాదేవజ
న్మాన్యత్రాధమాన్యగుః। వర్తమానేషు చాత్యన్తం సపాపానికుర్వతే ॥౧౨॥ అతోధమతరాణ్యేవ భవిష్యన్తిజనూం
షిచ। ఈదృశానాంగతిః కావా ప్రాణినాం శాస్త్రనిశ్చితా ॥౧౩॥ ఏతమర్థమ్మమబ్రూహిగురుమూర్తే దయానిధే। ఇత్యు

క్తోదక్షిణామూర్తిర్బ్రహ్మాణమిదమబ్రవీత్ ॥౧౪॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ అభానావరణే ధ్వస్తే బ్రహ్మయోగబలాద్విధే ।అ
జ్ఞానమూలభూతం తజ్జీవన్ముక్తేవశిష్యతే ॥౧౫॥ ప్రతీతిమాత్రసంసిద్ధస్వకార్యావరణాదిమత్ । తదేవాజ్ఞానమారబ్ధక
ర్మరూపముదీర్యతే ॥౧౬॥ తద్విదేహవిముక్తౌతుసుతరాంవినివర్త్యతే। సిద్ధ్యేద్విదేహముక్తిశ్చనవినానిత్యకర్మణా॥౧౭
బాహ్యానుష్ఠానరూపత్వేప్యగ్నిహోత్రాదికర్మణాం। సర్వాంతరత్వంయుజ్యేతసమాధ్యంతర్గతత్వతః ॥౧౮॥ వర్త
మానాగ్నిహోత్రాదిపుణ్యంహిబలవత్తరం। నిర్వికల్పసమాధ్యైక్యంగత్వాఽఘంప్రణాశయేత్ ॥౧౯॥ అతఃకేవల
బాహ్యత్వంనశంక్యన్నిత్యకర్మణాం। నిష్కామత్వేనతత్కర్తురాంతరాంతరతాస్థితే ॥౨౦॥ కరణేభ్యోదయాభావే
ప్యేలేషాంనిత్యకర్మణాం । అస్త్యేవమోక్షహేతుత్వంసంయుతత్వాత్సమాధినా॥౨౧॥ తిర్యఙ్స్త్రీషుకాలేషుపాపవ
న్త ఇతిత్వయా। యదుక్తంతత్రవక్ష్యామిశ్రుణుష్వావహితోవిధే ॥౨౨॥ విష్ణుఃకమలపత్రాక్షస్సర్వజ్ఞస్సర్వపాలకః। ఏ
వమేవపురాదేవీంసత్వాగౌరీమపృచ్ఛత ॥౨౩॥ విష్ణుః॥ నమస్తేదేవికల్యాణిసర్వవేదాంతరూపిణి । త్వయానావిదితం
కిఞ్చిద్రహస్యంవిద్యతేక్వచిత్ ॥౨౪॥ప్రవర్ధమానపాపానాంతిరశ్చాంకాగతిశ్శివే।ఇతిప్రష్టాబ్రవీద్దేవీవిష్ణవేప్రభవిష్ణవే॥
॥దేవీ॥ విష్ణోవాచస్పతిఃపూర్వంస్తుత్వామాంభక్తిపూర్వకం। అపృచ్ఛదముమేవార్థంతస్మైయదహమబ్రువం ॥౨౬॥త
త్రైవక్ష్యామ్యశేషేణసావధానమనాశ్శృణు । బృహస్పతిర్హిసర్వజ్ఞస్సర్వదేవగురుర్మహాన్ ॥౨౭॥ మల్లోకేమద్గృహ
ద్వారితిష్ఠన్మామిదమస్తువత్ । యద్వాచంశృణ్వతాంసద్యఃపరమానందఉద్భవేత్ ॥౨౮॥ బృహస్పతిః॥ శివేమా
తశ్శుద్ధాతవజయతుమూర్తిశ్శుభకరీ-శరాంశ్చాపంపాశాన్ సృణిమపిదధానానిజకరైః। ఘనీభూతానందామృత
రసపరబ్రహ్మమహిషీ-హరిబ్రహ్మారాధ్యాసకలభవదుఃఖక్షయకరీ ॥౨౯॥ స్వయంజ్యోతీరూపాంపరమఖిలవేదాన్తగ
దితా-శ్చిదానందాకారాం విషమవిషయధ్వంసచతురాం। హరిద్రాభాన్మూర్త్యాదళసమతనుంవాబ్దసదృశీంభజేక్షీరా
భాంవాజననిసతతం కుంకుమసమాం ॥౩౦॥తటిల్లేఖాకాంతామ్మధురమధుధారాసమరసా-న్తనుమ్మృద్వీంమాతస్స్వ
యమఖిలలోకావనపరాం।సకృత్పశ్యన్మర్త్యోప్యమృతనిజధామైతిపరమం-త్వయావాదృష్టస్సధ్రివమిహతథామావశి
వే ॥౩౧॥ కదాచిత్స్వానందాన్మసృణనయనస్మేరవదనా-కదాచిద్వీణాసంజనితసుఖతోహ్రీంకృతిసుఖాత్ । ఇయ
మ్మూర్తిశ్శుద్ధాతవజననిచిత్తేయదిభవే-త్సధన్యోసీచోపిత్రిపురహరపూజ్యోపిభవతి ॥౩౨॥ త్వదీయంపాదాబ్జద్వయ
మమలమన్తః కలయతాం-నృణాం కర్మభ్యస్స్యాద్ద్రుతమిహావిముక్తిర్హిగిరిజే। స్వకర్మైకప్రాప్యాంశ్రుతిగదితవిద్యా
శ్చభవతీ-మహంధ్యాయామ్యేనామసదఖిలకర్మక్షయకృతే ॥౩౩॥ అకర్మబ్రహ్మాస్త్యేనిఖిలనిజకర్మైవకథితం- త్వయా
వాగ్రూపిణ్యాశ్రుతిషుగిరిజేసాధనమితి । త్వమేవబ్రహ్మాసిత్వమసినిజ కర్మాఖిలమపి-శ్రుతిప్రోక్తంకర్మతదిహభవదా
రాధనపరః ॥౩౪॥ త్వదాలోకేలోకేపతతిపతితోప్యేష సుకృతీ-స్వయంముక్తోముక్తోప్యఖిల భవబన్ధాత్సభవతి।భవా
పాయోపాయోభవదమలకర్మాచరణతః। పరంస్మారంస్మారంజననిమమనజ్ఞాయతఉమే ॥౩౫॥ త్వమేవాహంనాన్యో
స్త్యయమితివిజానన్నపిపరం-త్వయా చిద్రూపిణ్యాపురుష ఇహయుక్తోపిసుదృఢం। స్వకర్మత్వద్రూపంయదినకురుతే
దుఃఖమతులంసభుఙ్క్తేతత్కర్మాచ్యుతి రిహామమాస్త్వంబకృపయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతితత్కృతయాస్తుత్యాతుష్టాహంతూ
ర్ణమాదరాత్ । గత్వాతన్నికటంస్వేష్టంపరిప్రచ్ఛేతిచాబ్రువం ॥౩౭॥ తదాబ్రహస్పతిర్ధీమాన్మాంప్రణమ్యముహుర్ము
హుః। సుతరాంవినయోపేతఇదం పప్రచ్ఛకేశవ ॥౩౮॥ బృహస్పతిః॥ త్వన్మయైఃకర్మభిర్మాతర్నిత్యైర్నిత్యఫలప్రదైః
క్షీణానిమమకర్మాణికృతార్థోహమతోభవం ॥౩౯॥ కర్మనిష్ఠామహిమ్నాహంత్యక్తసంసారబన్ధనః । అభవంసర్వదే
వానాంగురుశ్చజగదంబికే ॥౪౦॥ తథాపిసంశయఃకశ్చిదధునాహృదిజాయతే। సవిచ్ఛేద్యస్త్వయైవేతిమన్యేహంజగ
దీశ్వరి ॥౪౧॥ పశుపక్ష్యాదయోలోకేప్రాణినస్సంత్యనేకశః।తేషాన్నిరశ్చాంపాపానివర్ధన్తేకేవలంశివే ॥౪౨॥ నతు

పుణ్యావకాశోస్తి జ్ఞానహీనతయా భృశం। అతః కదా కథం తేషాం ముక్తిస్స్యాదితి చింత్యతే ॥౪౩॥ దేవీ॥ తిర్యగ్భిః పూ
ర్వపాపాని భుజ్యన్తే కేవలం భువి। నతు పాపాని జాయంతే వర్తమానేషు జన్మసు ॥ ౪౪ ॥ కనీయసాన్తు జంతూనాం భ
క్షణం తద్గరీయసాం। విహితం లోకరక్షిత్రా తతో దోషో న కశ్చన ॥౪౫॥ పూర్వపాపక్షయే భోగైస్తిర్యక్ష్వపి బృహ
స్పతే। యాన్త్యుత్తమాని జన్మాని మనుష్యాదీన్యసంశయం ॥౪౬॥ బ్రాహ్మణాదిషు తత్రాపి సర్వశ్రేష్ఠేషు జన్మతః। బ్ర
హ్మజ్ఞానాదిభిర్ముక్తిం క్రమాత్తే ప్రాప్నువంతి చ ॥౪౭॥ వివేకాదియుతత్వేన మనుష్యాణాం పురాతనైః। పుణ్యపాపైస్స
హాన్యాని పునస్స్యుస్సంయుతాని వై॥ ౪౮॥ వివేకాదివిహీనత్వాత్తిరశ్చాం నైవ నూతనం। కిఞ్చిత్కర్మోద్భవేత్పూర్వ
క్షయమాత్రస్య సంభవాత్ ॥౪౯ ॥ కామక్రోధాదయో ధర్మా భోగమాత్రైకహేతవః। నతు పాపాన్యపూర్వాణి జన
యేయుః కథఞ్చన ॥౫౦॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపైశ్చ వ్యాఘ్రాదిర్నైవ లిప్యతే। పుణ్యపాపేషు శాస్త్రోక్తేష్వవిధిప్రతిషే
ధతః ॥౫౧॥ నరాః పాపాని కుర్వంతస్తిర్యక్త్వం యాంతి తే పునః। నరత్వమేవం భ్రాన్తానాన్నాముక్తిరితి మన్యతాం ॥౫౨॥
నరకోటిషు కశ్చిద్ధి కుర్యాత్పుణ్యాని కేవలం। అతో మనుష్యతిర్యక్త్వభ్రమస్య నియమో న చ ॥౫౩॥ అకృతేష్వపి తిర్యగ్భిః పు
ణ్యకర్మస్వబోధతః। పాపక్షయవశాదేవ పుణ్యజన్మాప్యతే స్వయం ॥౫౪॥ నిషిద్ధాకరణే పుణ్యం స్వయమేవోపలభ్యతే।
నహి పుణ్యకృతామేవ పుణ్యాప్తిరితి కథ్యతే ॥౫౫॥ తిర్యక్ష్వపి చ కేషాఞ్చిత్పశ్వాదీనామబోధతః। క్షీరదానాదిభిః పు
ణ్యం కర్మభిర్జాయతే స్వతః ॥౫౬॥ నచైతాదృశపుణ్యస్య భవేదభ్యుదయార్థతా। క్రమాన్నిశ్రేయసార్థత్వాన్నిష్కా
మత్వేన వాక్పతే ॥౫౭॥ నృణామపి విజాయంతే యాని పుణ్యాన్యబోధతః। తాని తేషాం సకామానామపి నిశ్రేయసాయ
హి ॥౫౮॥ బోధాదబోధ శ్లాఘ్యస్స్యాత్సబోధం పాపముత్కటం। తదేవ పుణ్యం భోగార్థం మోక్షస్య ప్రతిబన్ధకం ॥౫౯॥
దుర్బలం త్వితరత్పాపమబోధకృతముచ్యతే। తదేవ పుణ్యం మోక్షార్థమవినాశి పరం మతం ॥౬౦॥ ఏవం విచార్యమాణే
హి కైశ్చిదంశైర్నరాధికాః। తిర్యఞ్చ ఇతి మంతవ్యం బుద్ధిమద్భిర్బృహస్పతే ॥౬౧॥ తిరశ్చామూర్ధ్వగమనం మనుష్యా
ద్యాత్మనా ధ్రువం। నైవమస్తి మనుష్యాణాన్నియమేన సురాత్మనా ॥౬౨॥ యమలోకగతిర్నాస్తి స్వర్గలోకగతిర్న చ
తిరశ్చాం మానవానాన్తు ద్వయోరేకా వినిశ్చితా ॥౬౩॥ నచాస్తి స్వర్గసంప్రాప్తౌ విశేషః పుణ్యసంక్షయే। పునరావృత్తి
సంసిద్ధేర్జ్యోతిష్టోమాదికర్మిణాం ॥౬౪॥ యమలోకం గతా మర్త్యా యే పాపఫలభుక్తయే। భోగావశిష్టపాపైస్తే తి
ర్యక్త్వం ప్రతిపేదిరే ॥౬౫॥ కపూయచరణా నైతాం స్తిరశ్చః ప్రతి కశ్చన। విధిరస్తి నిషేధో వా యథా బ్రహ్మాత్మవిత్త
మాః ॥౬౬॥ ప్రాయశ్చిత్తం తిరశ్చాన్న జాగ్రత్యఘకృతామపి। లుప్తకర్మణాం న్రాణాం సుప్తా పాపకృతామపి ॥౬౭॥
మనుష్యా రమణీయాత్మచరణాస్స్వర్గవిచ్యుతాః। భోగావశిష్టపుణ్యైస్తే పునస్తత్త్వమవాప్నుయుః ॥౬౮॥ తథాపి శ్లా
ఘ్యతే నైవ తజ్జన్మాపి బుధైర్భువి। పునస్సకామకర్మైకప్రవృత్తత్వావలోకనాత్ ॥౬౯॥ నవీనకర్మానుత్పత్త్యా యథాని
ష్కామకర్మిణాం। క్రమేణ ముక్తిస్సంసారాచ్ఛాస్త్రైరేవావధార్యతే ॥౭౦॥ తథా తిరశ్చాం మర్త్యత్వం నవీనానుదయేన
చ। క్రమేణ నరజన్మేతి తదూర్ధ్వన్తు న నిశ్చితం ॥౭౧॥ తిర్యఞ్చశ్చ భవన్త్యేవ క్రమాచ్ఛాస్త్రాధికారిణః। సద్యోధికారోన్యా
ణాఞ్చ కేషాఞ్చిన్నాత్ర సిద్ధ్యతి ॥౭౨॥ తస్మాత్తిరశ్చాం మోక్షస్స్యాద్దుఃఖమాత్రవతామపి। క్రమాత్సంసారబన్ధేభ్య ఇ
తి నిశ్చినువాక్పతే ॥౭౩॥ ఏవముక్తం హరే పూర్వం దేవాచార్యాయ కేశవ। మయైతమగ్ఘజ్ఞాసి హిత్వం హి బుద్ధిమ
తాం వరః ॥౭౪॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్సమస్తధర్మజ్ఞా శైలజైవం యతో బ్రవీత్। అతస్తిరశ్చాం ముక్తిస్స్యా
త్క్రమాదిత్యవధారయ ॥ * * * * * * * ॥౭౫॥

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే త్రయోదశోధ్యాయః * —

బ్రహ్మా॥ భగవన్పూర్వమిన్ద్రస్య యత్కర్మఫలమీరితం। తస్మిన్విచార్యమాణే మే జాయతే సంశయస్త్వయం ॥౧॥
మనుష్యైః కర్మభిర్నిత్యం స్వస్వాభీష్టఫలేచ్ఛుభిః। కథం వారాధ్యమానానాం దేవానాం కర్మబన్ధనం ॥౨॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥

పురాహిత్వత్పితావిష్ణుర్మాముపేత్యచతుర్ముఖః। పప్రచ్ఛవినయోపేత ఇదం ప్రణతిపూర్వకం ।౩। విష్ణుః॥ సద్గురో దక్షిణామూర్తే సర్వజ్ఞ కరుణానిధే। శ్రోతవ్యః కర్మభాగేషు కశ్చిదస్తి మమ ప్రభో ।౪। ఇన్ద్రాదీనష్టదిక్పాలాన్యజన్తి బ్రాహ్మణా భువి। అభీష్టానిచ తేభ్యస్తే లభన్తే కర్మిణో జనాః ।౫। శ్రుత్యాదిషు సురాణాఞ్చ కీర్త్యతే కర్మబన్ధనం । పరస్పరవిరుద్ధం హి ద్వయమేతద్విచారణే ।౬। అతోఽత్ర నిశ్చితార్థం మే బ్రూహి సర్వార్థవిత్తమ । త్వమేవ హి సమస్తజ్ఞ సర్వాచార్యోఽసి చ ప్రభుః ।౭। ఇత్యుక్తోనిష్ణునా పూర్వం తస్మై యదహమబ్రువం । తదేవ తేఽద్య వక్ష్యామి శ్రుణుష్వ కమలాసన ॥౮॥ ఇన్ద్రాదయోఽష్టదిక్పాలాః ప్రాగ్జీవా అభవన్పురా। కర్మభిర్దేవగతిం తైర్బ్రహ్మజ్ఞానసముచ్చితైః ।౯। దిక్పాలనాధికారేషు మయా నియమితాః పృథక్। భూమౌ కర్మకృతాంస్వర్గే భోగాన్దదతి తే నృణాం ।౧౦। యేషాం యల్లోకభోగేషు వాఞ్ఛా జాతా నృణాం భువి। తైస్తల్లోకాధిపా ఏవ యజనీయా హి కర్మభిః ।౧౧। మయా చ భోగదానేషు తేషాం దత్తాశ్చ శక్తయః। లోకసంరక్షణార్థాస్తా అణిమాద్యాశ్చ సిద్ధయః ।౧౨। తే చ బ్రహ్మవిదస్సాక్షాచ్ఛాన్తిదాన్త్యాదిసంయుతాః। కర్మభిస్సుఖదుఃఖైశ్చ న లిప్యన్తే యథార్థతః ।౧౩। అధికారావసానే హ పునరుత్పత్త్యహేతుకం। ప్రయాస్యన్తి శ్రుతిప్రోక్తమవాచ్యం పరమం పదం ।౧౪। తథాపి కర్మభిస్తేషాం సుఖదుఃఖైశ్చ కేశవ। లేపో భవతి దేవానాం వ్యవహారదశాస్థితేః ।౧౫। యథా జీవద్విముక్తానాం మనుష్యాణాం మహాత్మనాం। కర్మాదిభిర్నిగద్యేతే లేపాలేపౌ హ శేషువి ।౧౬। తథైవ నిర్జరాణాఞ్చ పరబ్రహ్మాత్మయోగినాం। విజ్ఞేయావిబుధైః కర్మలేపాలేపౌ యథోచితం ।౧౭। దేవానాం కర్మబద్ధత్వేప్యనన్తైశ్వర్యయోగతః। కర్మిభిర్యజనీయత్వం యుజ్యతే భోగలోలుపైః ।౧౮। మనుష్యోపి హి భూపాలో మనుష్యైరపి సేవ్యతే। ప్రాప్నువన్తి చ తే సర్వే తస్మాత్స్వేష్టఫలం నృపాత్ ।౧౯। జ్ఞానయోగసమేతానాం నిర్జరాణాం మహాత్మనాం। మదనుగ్రహసంపత్త్యా జగదుర్యజనీయతాం ।౨౦। కామిభిర్మానవైస్తేషాం సురాణాం స్వాత్మయోగినాం న కోపి యజనీయత్వే విరోధశ్శంక్యతే హరే ।౨౧। యేషాం శక్రాదిసంజ్ఞానాం బ్రహ్మాత్మజ్ఞానయోగినాం। నైవ భోగాభిమానోస్తి యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ।౨౨। యేషాన్తత్త్వోపదేష్టృత్వం శ్రుత్యా నైవావగమ్యతే । పరమార్థస్వరూపజ్ఞా యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ।౨౩। సకామైరపి నిష్కామైః కర్మభిస్తృప్తిమాగతాః। భోగం శుద్ధిఞ్చ యే దద్యుర్యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ।౨౪। బ్రహ్మణస్తవ విష్ణోశ్చ మమాపి సకలేశితుః। యే వై ప్రియతమాస్సన్తి యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః॥ యే బ్రహ్మణి త్వయీశే చ మయ్యతి ప్రీతిసంయుతాః। త్రిభిర్యజన్తి కరణైర్యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ।౨౬। యానాశ్రితవతాం పుంసాం సిద్ధ్యేన్ముక్తిః క్రమేణ చ। త్రికాలజ్ఞాస్స్వతన్త్రార్థా యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః॥౨౭॥ యేషు సత్త్వగుణో నిత్యం భాతి నిత్యసుఖప్రదః। సర్వభూతదయా చైకా యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ॥౨౮॥ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశానాం యైర్నగద్వారవాహిభిః। సుఖముత్పాద్యతే నిత్యం యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ॥౨౯॥ యైరేవ సర్వశాస్త్రాణామర్థవత్త్వం భవేత్కలం। రక్ష్యన్తే రక్షణీయాశ్చ యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ॥౩౦॥ శిక్ష్యన్తే శిక్షణీయాశ్చ యైరేవామరపుంగవైః। భక్ష్యన్తే భక్షణీయాశ్చ యష్టవ్యాస్తే సురా నృభిః ॥౩౧॥ దుష్టైరభిభూయన్తే కామక్రోధాదిభిశ్చ యే। అధునాప్యష్టదిక్పాలాస్తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౨॥ అస్మద్విత్వేపి యే మూఢా హ్యాత్మాపకర్మాణి కుర్వతే। విషయానన్దరసికాస్తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౩॥ దైత్యైశ్చ శత్రుభిర్న్యస్తే యుద్ధార్థం భూపతీనపి। అపేక్షన్తేల్పధీర్యాన్యైతే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౪॥ జరామరణరాహిత్యం యేషామస్త్యౌపచారికం। పుణ్యపాపనిబద్ధానాం తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౫॥ భూమిష్ఠైర్మానిభిశ్శప్తా అపి దుఃఖం ప్రయాన్తి హే। కామ్యకర్మసు సుప్రీతాస్తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౬॥ దేవత్వమధిగమ్యాపి కామయన్తే నరస్త్రియః। యే వమానశ్చ హోయాన్తి తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౭॥ స్వస్వరూపసుఖావాప్తావపి వైషయికం సుఖం। మహన్మత్వా చలన్తే యే తే సురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥ ౩౮ ॥ వఞ్చితామానవైః కామ్యకర్మభిర్యే చ తాన్తథా। వఞ్చయన్త్య

ర్జవోపేతాస్తేసురాస్తుచ్ఛజీవనాః ॥౩౯॥ అఖిలాగమసారజ్ఞైరప్యసారామృతేచ్ఛయా । మథితోబ్ధిర్వ్రజస్త్రీ వత్తేసు
రాస్తుచ్ఛజీవనాః॥౪౦॥యేషాముపరతిశ్శైవప్రవృత్తిషువిజాయతే।విదేహముక్త్యనర్హాశ్చ తేసురాస్తుచ్ఛజీవనాః॥౪౧॥
శ్లాఘ్యాశ్లాఘ్యగుణాఏవన్దిశ్వాలాఅమృతాన్ధసః। కర్మబద్ధాఅబద్ధాశ్చ వర్తన్తేపంకజేక్షణ ॥౪౨॥ విష్ణుః॥ బద్ధత్వఞ్చవి
ముక్తత్వంకథమేకస్యయుజ్యతే। గుణదోషావిరుద్ధావిహికథ్యేతేన్యోన్యమీశ్వర ॥౪౩॥ సుఖమాత్రవిశిష్టాస్తే దేవాఇతి
చవిశ్రుతం। తిర్యఞ్చోదుఃఖభూయిష్ఠానరాదభయసంయుతాః ॥౪౪॥ ఏతేనపుణ్యకర్మాణో దేవాఃపాపినఏవతే। తి
ర్యఞ్చస్త్వేమనుష్యాస్తుపుణ్యపాపోభయాన్వితాః ॥౪౫॥ అజరాఅమరాదేవాస్సాత్వికాఇతిరేఖిలాః। జరామరణసం
యుక్తాఇతిసర్వత్రచోచ్యతే॥౪౬॥ ఏవంసతికథన్తేషాందేవానాంపాపకర్మభిః। దుఃఖైకకారణైస్స్వామిన్ లేపోభవి
తుమర్హతి ।౪౭। శ్రీగురుమూర్తిః * బన్ధమోక్షౌదశాభేదాదేకస్యైవోరరీకృతౌ। అతోనాస్తిపిరోధశ్చగోవిన్దగు
ణదోషయోః ।౪౮। దేవానాంసుఖభూయస్త్వాద్దీర్ఘజీవనతోపిచ। అదుఃఖిత్వావినాశిత్వ వాణీగాణీనిగద్యతే ।౪౯।
యథాతేషాంసుఖంభూరినరతిర్యగపేక్షయా। తథాదుఃఖఞ్చభూరిస్యాన్నాత్రకార్యావిచారణా ।౫౦। పుణ్యపాప
ప్రవృత్తీచసమేతేషాంప్రసిద్ధ్యతః। ప్రారబ్ధతదభావాభ్యాంలేపాలేపౌచకర్మభిః ।౫౧। నృణామ్మధ్యమభోగత్వా
త్సమంకర్మద్వయమ్మతం। తిరశ్చాంపాపమాత్రత్వంనముఖ్యమవధార్యతే ।౫౨। విద్యానన్దాదిరాహిత్యాద్దుఃఖాధిక్య
న్తువర్ణ్యతే । తేషామధమభోగత్వే హ్యఘమల్పంవినిశ్చను । ౫౩ । సంబన్ధఃపుణ్యపాపాభ్యామిన్ద్రాదీ నాన్నకే
వలం । మన్తవ్యస్తువిధేస్తేచహరేర్మమహరస్యచ ॥ ౫౪ ॥ ప్రసిద్ధోస్తిహిసంబన్ధో బ్రహ్మణస్సృష్టికర్మణా । పా
లనేనతవేశస్యసంహారేణచకేశవ।౫౫। మమత్వశేషకర్మభ్యోవిముక్తస్యాపిసర్వథా । అహోతత్వోపదేష్టృత్వకర్మ
ణాస్త్యేవబన్ధనం ।౫౬। సతిజీవేశజన్మాదిహేతుత్వేబ్రహ్మణోపికిం। వక్తవ్యంమూర్తియుక్తానామ్మాదాదీనాంశ్రియః
పతే ।౫౭। బ్రహ్మతద్ధ్యేకశిన్నిత్యమమూర్తంసత్యచిద్ఘనం। చిచ్ఛక్తియుక్తజ్ఞీవేశ'ఽసృజత్యవతిలుంపతి ।౫౮। బ్ర
హ్మణఃకర్మసంబన్ధోయదిజీవేశయోరివ। కోవిశేషోబృహతోస్యక్తావితిచేచ్ఛృణుకేశవ ।౫౯।నతస్యపుణ్యపాపాభ్యాం
సంబన్ధోస్తితయోరివ। స్వలీలాకర్తృకత్వేనకర్తృత్వంహ్యుపచర్యతే ।౬౦। మమమూర్తిమతోప్యస్యపుణ్యపాపవివర్జ
నే। సాక్షిణోకర్మణస్తస్యామూర్తస్యక్వనుబన్ధనం ।౬౧। త్రిమూర్తీనాన్తుతాభ్యాంస్యాదీశ్వరాణామపిస్వతః। సం
బన్ధఃపుణ్యపాపాభ్యాంప్రాప్తనాభ్యాఞ్చవర్తతే ॥౬౨॥ అధికారపదస్థాస్తేజ్ఞానకర్మసముచ్చయాత్ । త్రయోపిసుఖ
దుఃఖాభ్యాంబాధ్యన్తేవ్యవహారతః ॥౬౩॥ త్రిమూర్తిత్వంగతాజీవాఏవజ్ఞానతపోబలాత్। అతోభాగ్యానుసారీవస్స్న
హాన్స్యాత్కర్మతేష్వపి ॥౬౪॥ బ్రహ్మణశ్చతురాస్యస్యమిథ్యావచనపాపతః। ప్రసిద్ధంహిమహాశాప గ్రస్తత్వంస
ముదీర్యతే ॥౬౫॥ విష్ణోశ్చభృగుహత్యాఘాద్ధేతోర్దుఃఖమ్మహత్తవ। నిర్మలాత్మవిదోప్యస్తిప్రసిద్ధంఖలుకేశవ ॥౬౬॥
హరస్యబ్రహ్మహత్యాఘాద్ధేతోర్భిక్షాటనాత్మకం। ప్రసిద్ధంఫలమత్యన్తవిచిత్రమిదమేవహి ।౬౭। అకుణ్ఠితానామీ
శేషుతేషుత్రిష్వపికర్మణాం। క్వనుస్యాత్కుణ్ఠనంలోకేసలిలోద్భవలోచన ॥౬౮॥ నశక్నువన్తికర్మాణిజేతుమీశాస్త్ర
యోపిచ। స్వీయానిపరకీయాన్యప్యహోకర్మబలంహరే ॥౬౯॥ కర్మణాంపరకీయాణాంఫలన్దదతికేవలం । నతుకర్మ
శుభంవాన్యత్క్షపయన్త్యపికిఞ్చన ॥౭౦॥ అధికారావసానేషుకైవల్యేపిస్థితాస్త్రయః। కర్మణాంఫలమీశాస్తే స్వకీయా
నాఞ్చభుఞ్జతే ॥౭౧॥ రుద్రోహరిర్విధిశ్చేన్ద్రఃకథ్యతేపద్మలోచన। బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యశ్శూద్రశ్చేతిక్రమా
త్తతః ॥౭౨॥ వర్ణాశ్రమనిబద్ధానాంనృణాంస్తత్కర్మబన్ధనం। నస్యాత్సమస్తవేదార్థవేదినాఞ్చవిశేషతః ॥౭౩॥ జీవా
అవిద్యకైర్బద్ధాఃకర్మభిర్బహుభిర్యథా। తథేశామాయికైర్బద్ధాఃకర్మభిర్బహుభిర్హరే ॥౭౪॥ తస్మాత్కర్మసమస్తే
షుసార్థకంవీర్యవత్తరం। ఇతినిస్సంశయంవిద్ధిమమవాక్యాచ్ఛ్రియఃపతే॥* * * * (౭౫)

— * ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేచతుర్దశోధ్యాయః * —

(౨౩)

విష్ణుః॥ భగవన్ సఞ్చితాగామిప్రారబ్ధాఖ్యం యదీర్యతే । కర్మత్రయమ్మమబ్రూహి తస్య భేదం గురూత్తమ ॥౧
శ్రీగురుమూర్తిః ॥ సఞ్చితం పూర్వకర్మ స్యాద్భవిష్యత్కర్మ కేశవ । ఆగామి వర్తమానన్తు ప్రారబ్ధమితి కథ్యతే ॥౨॥ ప
రోక్షజ్ఞానినస్సర్వం క్షీయతే కర్మసఞ్చితం । ఆగామి జీవన్ముక్తస్య ప్రారబ్ధఞ్చ విదేహినః ॥ ౩ ॥ సఞ్చితస్యావశిష్టం స్యా
త్ప్రారబ్ధమితి కేచన । ఆహుర్న్యాయుక్తం తద్విష్ణో ప్రారబ్ధస్యాన్తిమత్వతః ॥౪॥ ఆగామిశిష్టం ప్రారబ్ధమితి యుక్తన్తు మా
ధవ । అన్యథా సఞ్చితశిష్టం స్యాదాగామి మధుసూదన ॥౫॥ తస్మాత్త్వం సఞ్చితాగామిప్రారబ్ధానాం క్రమేణ చ । కార్యకా
రణతాం విద్ధి నాన్యథా పద్మలోచన ॥౬॥ కేచిత్సఞ్చితశిష్టస్య సఞ్చితత్వం ప్రచక్షతే । అశ్లేషః కరణాభావాదిత్యాగామి
న ఏవ చ ॥౭॥ తథా హ్యాగామికర్మోక్తే స్వానుకూల్యాయ బుధైరపి చ । సఞ్చితారబ్ధయోర్మధ్యే మయాగతిరుదీర్యతే ॥౮॥ సం
జ్ఞానమూనతాయాశ్చ కర్మణోశ్లేషశేషిణోః । సజ్యతే సఞ్చితాభిఖ్యా ప్రారబ్ధస్య చ కర్మణః ॥౯॥ జ్ఞానోదయాత్ప్రారార
బ్ధం యత్కర్మ సముదీర్యతే । తచ్చాగామ్యాఖ్యమేవస్యాదథ ప్రారబ్ధసంభవాత్ ॥ ౧౦ ॥ న చాస్తి శేషశేషిత్వ వి
భాగో న్తిమకర్మణః । ప్రారబ్ధాఖ్యస్య విబుధేష్వ ద్వైతత్వావధారణాత్ ॥ ౧౧ ॥ యద్వా ప్రారబ్ధ శేషత్వం
బ్రహ్మవిశ్లేష్టకర్మణః । అస్త్రాశ్చతుర్విధత్వేన సూక్ష్మదృష్ట్యా విచారణే ॥౧౨॥ ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేన్నాన్యథేత్యే
ష నిశ్చయః । శాస్త్రే కేవలమేవ స్యాజ్జీవన్ముక్త్యవసానకే ॥౧౩॥ భోగం వినైవ ప్రారబ్ధం నశ్యేదిత్యేష నిశ్చయః । అస్మిఞ్
శాస్త్రే విజానీహి విదేహత్వావసానకే ॥౧౪॥ ప్రారబ్ధం దుర్బలం కర్మ పరిశిష్టతయా స్వయం । జ్ఞానఞ్చ తద్వత్సిద్ధం బలి
ష్ఠం సహజస్థితేః ॥౧౫॥ అతః ప్రారబ్ధభోగస్య నావకాశో బుధోత్తమైః । మన్దజ్ఞానిషు సత్త్వాత్తన్నేదం తత్ర విచింత్యతే ॥౧౬॥
జ్ఞానేన సఞ్చితం కర్మ వినా భోగం ప్రణశ్యతి । ఇత్యాహుః కేచిదేతచ్చ న సమఞ్జసమీక్ష్యతే ॥౧౭॥ బలీయస్సఞ్చితం కర్మ
జ్ఞానహీనస్థితత్వతః । జ్ఞానం వా ప్రథమం సిద్ధం దుర్బలం ప్రతిబద్ధతః ॥౧౮॥ అతస్సఞ్చితకర్మాద్యం భోగే నైవ ప్రణశ్యతి । న
చానష్టే విజాయేత తస్మిఞ్జ్ఞానం కదాచన ॥౧౯॥ శ్రవణాద్యుద్భవత్వేన న జ్ఞానోదయ ఆత్మనః । కర్మక్షయం పురా సిద్ధ
మపేక్షత ఇతి హ్యసత్ ॥౨౦॥ అక్షీణే సఞ్చితే కర్మణ్యాత్మజ్ఞానమిహోద్భవేత్ । యది తైశ్శ్రవణాద్యైస్త్రీ ఋతౌ స్యా
ద్గర్భిణీ తదా ॥౨౧॥ ఆర్ద్రేన్ధనవచ్ఛదహ్యేత విధూమం వహ్నినోజ్వలం । శారదాభ్రఞ్చ భూరీణి వక్షేత్రోయాని సర్వతః ॥౨౨॥
యదా తు సఞ్చితాగామికర్మాణి క్షయమాయయుః । సమ్యగ్జ్ఞానన్తదైవాత్మన్యుద్భవేదితి నిశ్చయః ॥౨౩॥ యద్వా క
ర్మక్షయజ్ఞానే జాయేతాం సమకాలతః । వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనోనాశా ఇవాత్మనః ॥౨౪॥ న తు కర్మసు సత్స్వాత్మ
జ్ఞానం భవితుమర్హతి । కర్మణాం పూర్వకాలానాం హి ప్రాబల్యమవధారితం ॥౨౫॥ అతో భోగం వినా తేషాన్నక్షయాచ
న సంక్షయః । భవిష్యతి హరే ప్రాజ్ఞ తవ మాస్త్వత్ర సంశయః ॥౨౬॥ విష్ణుః॥ భోగేన క్షపితేష్వేవ కర్మసు జ్ఞానముద్భవేత్ ।
ఇతి చేదవధార్యేత న జ్ఞానం కస్యచిద్భవేత్ ॥౨౭॥ సఞ్చితానామసంఖ్యాత్వాదుపర్యుపరి చార్జనాత్ । అక్షయత్వేన న జ్ఞా
నాద్వినా నాశః కుతశ్చన ॥౨౮॥ దావానలో దహత్యేవ బహూనాగ్రాంశ్చ భూరుహాన్ । జ్ఞానఞ్చ శ్రవణోత్పన్నం నిశ్శే
షం కర్మ సన్దహేత్ ॥౨౯॥ అఙ్గాపోతమిషీకాయాస్తూలం దూయేత వై యథా । తథా కర్మ ప్రణశ్యేతేత్యేవం శ్రుతివ
చోబలాత్ ॥౩౦॥ జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా । ఇతి స్మృతేశ్చ కర్మాణి జ్ఞానస్య విషయా యతః ॥౩౧
అతః కర్మసు సత్స్వేవ జాయమానమ్మహత్తరం । ఆత్మజ్ఞానం దహేత్కర్మాణ్యఖిలానీతి కేచన ॥౩౨॥ ఆహుః ప్రమాణ
యుక్తత్వాత్తత్ర వాచి మమాపి చ । విశ్వాసో జాయతే స్వామిన్ స్వద్గురో దక్షిణానన ॥౩౩॥ ఇత్యుక్తో హరిణా శంభుర
హం బ్రహ్మం స్తదాబ్రువం । శృణుష్వ సావధానేన చేతసా తచ్చతుర్ముఖ ॥౩౪॥ హరే త్వం సర్వవేదాన్తజ్ఞానవానపి
సంప్రతి । కిఞ్చిన్మోహంగతోసీతి మన్యేహం కమలేక్షణ ॥౩౫॥ యస్మిఞ్జన్మని నిష్కామకర్మ ప్రారభ్యతే నృభిః । తతః
కర్మార్జనం కేన హేతునాశంక్యతే త్వయా ॥౩౬॥ అసంఖ్యాన్యపి తాన్యేవముపర్యార్జనవర్జనాత్ । సంఖ్యేయాని చ భూ
త్వా థ సఞ్చితాఖ్యాం త్యజన్తి చ ॥౩౭॥ ఆగామిసంజ్ఞం సంప్రాప్య సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్పురా । భోగేన సమకాలే వా క్షీ

యస్త్వేవాత్రసంశయః ॥౩౮॥ ఆదౌ శుష్కేన్ధనేష్వేవ ప్రవృద్ధో దావపావకః। పశ్చాదార్ద్రతరూన్సర్వాన్ దహత్యుజ్జ్వ
లతాం గతః ॥౩౯॥ నచార్ద్రవృక్షాంస్తావద్వహ్నిస్స్పర్శమాత్రేణ కేశవ। ద్రుతం దహతి తున్స్వైరం శోషయిత్వా క్రమేణ హి ॥౪౦॥
ధూమాశ్చ బహవో వ్యోమ్ని ప్రసరన్తి తదుత్థితాః। తస్మాత్త్వానిషమాజ్ఞేయా త్వయా దావానలోపమా ॥౪౧॥ శ్రుతిస్స్మృ
త్యుక్తదృష్టాన్తౌ తు ద్రష్టాపైకగోచరౌ। మన్తవ్యా మహతాం భోగం వినా నాశవివర్జనాత్ ॥౪౨॥ బ్రహ్మహత్యాదిపా
పాని మహాన్త్యుగ్రకృతాని హి। జ్ఞానస్య విషయాయన్తే నైవానష్టతయా పురా ॥౪౩॥ దృష్టశ్చ లోకే సర్వేషాం వ్రభోగో
బలీయసాం। పశ్చాద్భోగోప్యభోగో వా దుర్బలానాం శ్రియః పతే ॥౪౪॥ నిష్కామకర్మిణః కైశ్చిజ్జన్మభిః పూర్వకర్మ
సు। భోగేన క్షపితేష్వాత్మసమ్యగ్జ్ఞానం విజాయతే ॥౪౫॥ భోగం వినైవ క్షీణేషు తస్య ప్రారబ్ధకర్మసు। సమాధ్యభ్యా
సదార్ఢ్యేన విరూపబ్రహ్మ సిద్ధ్యతి ॥౪౬॥ ప్రారబ్ధకర్మ స్థూలాదిభేదేన హి చతుర్విధం। నిర్వికల్పాదిభిః క్షీణం చతుర్భి
స్స్యాత్సమాధిభిః ॥౪౭॥ సమాధ్యభ్యాసహీనో యో జీవన్ముక్తో నిరన్తరం। బాధ్యతే దృష్టదుఃఖేన సఏవారబ్ధభో
గవాన్ ॥౪౮॥ అష్టోత్తరశతప్రోక్తశ్చాతుర్విధ్యం స్వవేదినాం। న జానాతి విదేహత్వం న చాప్యేత్యత్ర మాధవ ॥౪౯॥
మోక్షాతీతపదాఖ్యోపి జీవన్ముక్తస్స దేహతః। సహజం పరమానన్దం న భుఙ్క్తే పరమాత్మనః ॥౫౦॥ అపరోక్షాత్మవి
జ్ఞానాజ్జీవన్ముక్తస్థితా ధరే। పునర్జన్మాంకురం నష్టం న తు స్యాచ్ఛోకమోచనం ॥౫౧॥ సమ్యగ్జ్ఞానాత్పరాచీనే ద్వేవస్థే
శాస్త్రనిశ్చితే। శోకమోక్షశ్చ సన్తృప్తిరితి పంకజలోచన ॥౫౨॥ అరూపబ్రహ్మసంప్రాప్తేః ప్రాగవస్థ ఇమే మతే।
పశ్చాదవ్యవహార్యత్వాదత్యన్తతృప్తివాక్కుతః ॥౫౩॥ చిన్మాత్రబ్రహ్మసంప్రాప్తౌ ప్రారబ్ధప్రతియోగికా। నిజాన
న్దామృతాస్వాదాత్సన్తృప్తిరుచితా భవేత్ ॥౫౪॥ ప్రారబ్ధకర్మవత్త్వేన చిద్రూపబ్రహ్మణస్సతః। అసిద్ధమేవాకర్మ
త్వమిత్యాహుస్తన్నసంగతం ॥౫౫॥ తస్య ప్రారబ్ధవత్త్వేపి సఞ్చితాగామివర్జనాత్। సిద్ధమేవహ్యకర్మత్వం చిదానన్ద
స్వరూపిణః ॥౫౬॥ జీవస్సకర్మా సంసారీ బ్రహ్మ తత్ప్రతియోగికం। అకర్మ స్యాదసంసారీత్యత్ర శంకాస్తి కా తవ ॥౫౭॥
కర్మాకర్మోభయాతీతం సకర్మాకర్మవర్జితం। కిమిత్యరూపన్తద్వాచ్యమవాఙ్మనసగోచరం ॥౫౮॥ ప్రారబ్ధకర్మ
వత్త్వఞ్చ చిద్రూపస్య పరాత్మనః। బ్రహ్మవిచ్ఛ్రేష్ఠలబ్ధస్య న ముఖ్యమవకల్పతే ॥౫౯॥ ప్రారబ్ధశేషశేషస్య తుర్యరూపస్య క
స్యచిత్। ఉచ్యమానతయా గౌణీ తస్మిన్ ప్రారబ్ధకల్పనా ॥౬౦॥ భోగేనైవ ప్రణశ్యేద్యజ్జన్మకోటిశతార్జితం। తత్సర్వ
దేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౧॥ ఆత్మానాత్మవివేకాదివిహీనేనైవ యత్కృతం। తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం స
ఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౨॥ బహుదుఃఖప్రదం నానావిధం యత్సుదృఢం మహత్। తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బల
వత్తరం ॥౬౩॥ క్రిమికీటపతంగాదితిర్యగ్జన్మప్రదం చ యత్। తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౪॥ యే
నైవ జాయతే పుంసాం మహానరకయాతనా। తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౫॥ యదశాన్తాన్నృణాం జన్మ
పరిసంఖ్యానవిద్యతే। తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౬॥ సగుణేశ్వరభక్తోపి యద్వానేవాభిధీయతే।
తత్సర్వదేహినాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౭॥ భుక్త్వాజ్ఞానినా యస్య జితత్వముపచర్యతే। తత్సర్వదేహి
నాం సిద్ధం సఞ్చితం బలవత్తరం ॥౬౮॥ సఞ్చితాత్కర్మణశ్శోకః సఞ్చితాత్కర్మణో రుజా। సఞ్చితాత్కర్మణో మో
హస్సఞ్చితాత్కర్మణో భయం ॥౬౯॥ సఞ్చితాదేవ జన్మాదిదుఃఖం నౄణాం మహత్తరం। సఞ్చితాదేవ కామాదిశత్రుపీ
డా నిరన్తరా ॥౭౦॥ సఞ్చితక్షయకర్తృత్వం సద్గురోశ్శ్నేతరస్య తు। యదౌపచారికన్తస్యాప్యుచ్యతే తచ్ఛ్రియః పతే ॥౭౧॥
యది సఞ్చితకర్మాణి నష్టాన్యాత్మవిదో భవన్। తతః కృతార్థతా తస్య సిద్ధ్యత్యేవ న సంశయః ॥౭౨॥ ఆగామ్యారబ్ధక
ర్మాణి సన్తు వా దుఃఖహేతవః। అసంఖ్యజన్మహేతుత్వాత్కృతార్థత్వం స హన్యతే ॥౭౩॥ సద్యః క్రమేణ వా తస్య సఞ్చిత

ఞ్చితకర్మణః। విదుషస్స్వాత్మకైవల్యన్నిర్విశేషం హి సిద్ధ్యతి ॥౬౪॥ తస్మాత్సఞ్చితనాశాయ ప్రయత్నో ప్రమనీషిభిః। అవశ్యకార్య ఇత్యేవం విజానీహ్యంబుజేక్షణ॥ * * * * * (౬౫)

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే పఞ్చదశోధ్యాయః * —

విష్ణుః॥ భగవన్ దక్షిణామూర్తే సర్వజ్ఞ కరుణానిధే। భవద్వాక్యైర్విస్పష్టే సన్దేహో జాయతేऽధునా ॥౧॥ సఞ్చితం భోగతో నశ్యేదితి ప్రోక్తం భవతా పురా। తన్నాశాయ తు యత్నోద్య కర్తవ్య ఇతి కథ్యతే ॥౨॥ భోగేనైవ వినాశశ్చేత్ కిం ప్రయత్నశ్రమాద్వృథా। పూర్వకర్మఫలావాప్త్యై న ప్రయత్నో హ్యపేక్ష్యతే ॥౩॥ జ్ఞానాన్నాశో యదీష్యేత తస్య సఞ్చితకర్మణః। తతో జ్ఞానార్థకో యత్నస్సఫలస్స్యాద్గురూత్తమ ॥౪॥ న త్వవశ్యానుభోక్తవ్యఫలసిద్ధ్యై కదాచన ప్రయత్నః పురుషైః కార్యస్స్వయమేవ సముద్భవాత్ ॥౫॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ భోగేనైవ వినాశస్స్యాద్విష్ణో సఞ్చితకర్మణః। తథాపి యత్నః కర్తవ్యః పురుషైర్జ్ఞానసిద్ధయే ॥౬॥ యదా స్వరూపవిజ్ఞానసిద్ధిమేతి తదా నరః। తదారబ్ధ్యైవ భుజ్యన్తే సఞ్చితాని ముముక్షుణా ॥౭॥ ఆగామీని చ రుధ్యన్తే ప్రారబ్ధఞ్చావశిష్యతే। జ్ఞానయత్నైర్విహీనేన త్వారబ్ధం భుజ్యతే భువి ॥౮॥ ఆగామీని న రుధ్యన్తే శిష్యన్తే సఞ్చితాని చ। ఆరబ్ధస్యాన్తిమతో ముక్తిస్తస్మిన్నైవ చ సిద్ధ్యతి ॥౯॥ అవిద్వాన్ సఞ్చితారబ్ధాగామిభిర్హి పునః పునః। క్రమేణ హన్యతే నిత్యమవిశ్రాన్తం త్రివిక్రమ ॥౧౦॥ తర్హి ప్రయత్నసాధ్యేన జ్ఞానేనైవ వినాశ్యతా। కర్మణస్సఞ్చితస్యాస్తామితి చేత్తన్న యుజ్యతే ॥౧౧॥ ఉత్పన్నస్యాప్యదగ్ధస్య హ్యేవ దృష్టే జ్ఞానస్య సాధనైః కథం సాక్షాద్వినా భోగమనుత్పన్నస్య దగ్ధతా ॥౧౨॥ శ్రుతిస్మృతిషు బోధస్య ప్రాక్కర్మధ్వంసకర్తృతా। మురారే కాకతాళీయన్యాయేనైవోపపద్యతే ॥౧౩॥ దేహాత్మజ్ఞానవేళాయాం కృతానాం కర్మణాం కథం। బ్రహ్మాత్మజ్ఞానవేళాయాం ఫలమత్రేతి చేచ్ఛృణు ॥౧౪॥ ప్రబలైః కర్మభిః పూర్వం ప్రతిబద్ధాని యాని తు। కర్మాణి దుర్బలాన్యాసన్ భోగస్యావసరం వినా ॥౧౫॥ తేషాం ప్రాదుర్భవో జీవన్ముక్తే భవితుమర్హతి। ఉక్తఞ్చరమభోక్తృత్వం దుర్బలానాఞ్చ మాధవ ॥౧౬॥ జాగ్రతి ప్రతిబద్ధాని స్వప్నే దద్యుః ఫలాన్యపి। జాగ్రత్స్వప్ననిబద్ధాని స్వర్గతేరన్త్యతామగుః ॥౧౭॥ ఏతేన జీవన్ముక్తానాం నృణాం చరమజన్మినాం। ప్రారబ్ధఫలభోగోల్పో భవేదిత్యవగమ్యతే ॥౧౮॥ మహతాం బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాం మహతాం తథా। అశ్వమేధాదిపుణ్యానాం భుక్తపూర్వత్వసంభవాత్ ॥౧౯॥ క్షుద్రాణి పుణ్యపాపాని హ్యన్త్యజన్మని యోగినః। ప్రాదుర్భవన్తి భోగాయ తన్న భోగో మహత్తరః ॥౨౦॥ ఉత్పాదితే శరీరేస్మిన్నరస్య క్షుద్రకర్మణా। ఫలన్దదతి పుణ్యాని పాపాని చ మహాన్త్యపి ॥౨౧॥ యాని నిష్కామపుణ్యాని పుణ్యపాపేతరాణి వై। అస్మిన్నేవ ప్రవృద్ధాని జ్ఞానముత్పాదయన్తి హి ॥౨౨॥ ఫలేషు దీయమానేషు పుణ్యపాపైర్మహత్తమైః। కథన్నిష్కామపుణ్యస్య ప్రవృద్ధిరితి మాస్తు ధీః ॥౨౩॥ నిష్కామపుణ్యైత్వన్యస్య కరణం కేవలం హరే। నోపపన్నం ఫలావాప్తిః ప్రాక్తనస్య తు యుజ్యతే ॥౨౪॥ నిష్కామకర్మకరణం సకామఫలభోజనం। ద్వయమప్యనుకూలం స్యాదన్యోన్యన్న విరోధి తు ॥౨౫॥ కర్మాణి జనయేయుస్తాం బ్రహ్మవిద్యాం సునిర్మలాం। నిష్కామాని సకామేషు బహుకర్మసు సత్స్వపి ॥౨౬॥ మార్జాలేషు యథా గేహే మూషికాః పుత్రపౌత్రకాన్। జనయన్తి సుఖేనైవ జీవన్తి చ రమాపతే ॥౨౭॥ వ్యాఘ్రేషు చ యథారణ్యే దుష్టేష్వన్యే గవాదయః। మృగాః పుత్రాదిభిస్సాకం విహరన్త్యపి దుర్బలాః ॥౨౮॥ యదా మహాన్తి పాపాని స్వఫలం భోజయన్త్యమం। తదా సకామపుణ్యానాం ఫలారంభో న యుజ్యతే ॥౨౯॥ తదా సకామపుణ్యానామనుష్ఠానన్తు యుజ్యతే। ఉభయేషామనుష్ఠానేప్యవిరోధాత్కదాచన ॥౩౦॥ తేషాం హి పుణ్యపాపానాం జన్మవర్ధకతా సమా। అతో నైవ విరోధోస్తి సమకాలేప్యనుష్ఠితేః ॥౩౧॥ జన్మప్రవర్ధకం పుణ్యం సకామం కర్మ సమ్మతం। జన్మవ్యావర్తకన్త్వన్యన్నిష్కామమ్మోక్షకారణం ॥౩౨॥ అతస్తయోరనుష్ఠానే సమకాలే పరస్పరం। విరోధో హ్యనివార్యస్స్యాన్న త్వేవం పుణ్యపాపయోః ॥౩౩॥ ప్రారబ్ధం ద్వివిధం ప్రోక్తం జీవన్ముక్తస్య మాధవ। సఫలం విఫలఞ్చేతి తయో

ర్భేదంవదామితే ॥ ౩౪ ॥ జన్మాన్తరకృతస్యాత్ర ఫలంయస్యానుభూయతే । తదేవసఫలంకర్మప్రారబ్ధం విదుష
మ్మతం ॥౩౫॥ వర్తమానశరీరేణక్రియతేయత్స్వయోగినా। తదేవవిఫలంకర్మప్రారబ్ధంభోగవర్జనాత్ ॥౩౬॥ తదే
తద్విఫలంకర్మాప్యధ్యాసాత్సఫలాయితం। యైస్తేదేహాత్మవిజ్ఞానవార్థ్యేనాథఃపతన్త్యహో ॥౩౭॥ సఫలాఫలయో
ర్భేదజ్ఞానహీనాబుధాధమాః । సర్వంప్రారబ్ధమిత్యాహుస్తేనస్వేచ్ఛాశ్చరన్తిచ ॥ ౩౮ ॥ జన్మాన్తర కృతాదేవస్వే
చ్ఛాచారోప్యుపాయయా । నకైవల్యోపరోధోస్తిదేహాన్తేతేనచేత్యమీ ॥ ౩౯ ॥ ప్రారబ్ధకర్మణస్తస్య స్వేచ్ఛాచా
రాత్మకస్యతు । విఫలాఖ్యస్యసఫలప్రారబ్ధాన్యస్యకేశవ ॥ ౪౦ ॥ ఫలజ్ఞస్మశక్తైరేవభోక్త్యన్యాగామిభిర్హరే । తా
న్నిబధ్నన్తిలేపాశ్చైరేహాన్తేయమకింకరాః ॥ ౪౧ ॥విదుషోత్యుత్కటంపాపంస్వైరచారాత్మకంహితత్ । అత్రై
వభోగతోనశ్యేదితిచేద్బాధమేవతత్ ॥ ౪౨ ॥ తథాప్యాగామిజన్మానితస్యస్యుర్నాత్రసంశయః । అజ్ఞత్వాదవశిష్టా
త్మకర్మభోగోచితత్వతః । ౪౩ । కుర్వన్నత్యుత్కటంపాపంతాదృశంపనరాధమః।విద్వచ్ఛబ్దస్యభాగీస్యాత్కథంపంక
జలోచన । ౪౪ । జీవన్ముక్తస్యవిఫలంయత్ప్రారబ్ధముదీర్యతే । తద్భావిజన్మాజనకం సుదుర్బలతరంభవేత్ । ౪౫
తత్ఫలంసద్యఏవాశ్నన్పరేభ్యోవాపరిత్యజన్ । దేహాన్తేయాతినిర్ద్వంద్వాంతవతత్పరమంపదం। ౪౬। కర్మాకర్మవిదూ
రంయత్కర్తృకర్తృవివర్జితం। క్రియాక్రియావిదూరంయద్వేదవేదాన్తమారగం।౪౭। వాచ్యావాచ్యంవిదూరంయల్ల
క్ష్యాలక్ష్యవివర్జితం । సర్వనామవినిర్ముక్తంసర్వరూపవివర్జితం । ౪౮ । స్వానుభూతేఃపరాచీనంయత్స్వరూపోపల
క్షితం । యత్సర్వలక్షణాపేతంసర్వలక్ష్యవివర్జితం । ౪౯ । తత్రబ్రహ్మణిసేరూపేసఞ్చితాగామికర్మణీ। ప్రారబ్ధంవా
నకిఞ్చిత్స్యాత్సర్వకర్మవివర్జనాత్ । ౫౦ । నాశయన్తీహయేభోగాత్ప్రారబ్ధన్తేబుధాఅపి। సఫలాఫలజాధ్యాసాన్నా
దేహత్వమిహాప్నుయుః ।౫౧। యేసమాధిభిరత్యుగ్రైర్విఫలారబ్ధవర్జితాః। నిశ్శేషంసఫలారబ్ధంనాశయన్తిఫలంవినా।
తేసర్వాధ్యాసనిర్ముక్తాఃకార్యకారణహానితః। జీవన్ముక్తిపదంత్యక్త్వావిదేహత్వమిహాప్నుయుః ॥౫౩॥ సఫలారబ్ధక
ర్మాణిభోక్తుంవాభోక్తుమన్యథా । భోక్తుంవానైవశక్నోతిజీవన్ముక్తఃకథఞ్చన ॥౫౪॥ విఫలారబ్ధకర్మాణికర్తుంవా
కర్తుమన్యథా । కర్తుంవాశక్నుయాదేవతత్రస్వాతన్త్ర్యసంభవాత్ ॥౫౫॥ సఫలంకృతపూర్వత్వాద్భుక్తపవావశో
బుధః । కృతపూర్వనిషేవస్వంయథాభృత్యోత్రవేతనం ॥౫౬। విఫలేక్రియమాణేతునబుధోవివశఃక్వచిత్। యథా
స్వామీస్వతన్త్రోస్తిస్వకర్తవ్యేషుకర్మసు ॥౫౭॥ అతోభోజ్యమభోజ్యంవాసుఖందుఃఖంపరాత్మవిత్ । భుఞ్జన్నపినకు
ర్వీతహ్యకార్యంకర్మకుత్సితం ॥౫౮॥ పూర్వకర్మవశాదత్రక్రియమాణఞ్చకుత్సితం। భవేత్పూర్వానురోధేనకర్మాచా
రావధారణాత్ ॥౫౯॥ తథాపిజీవన్ముక్తస్యనక్రియాజనకంకియత్। పూర్వకర్మభవేదేవసర్వస్యఞ్చితసంతుయాత్ ౬౦।
అవశఃకురుతేకర్మప్రారబ్ధంపూర్వచోదితః। శుభంవాప్యశుభంయోసౌదేహాత్మజ్ఞానవాఞ్జడః ॥ ౬౧ ॥ విదుషస్స్వేచ్ఛా
చారభావేప్యత్రప్రారబ్ధవత్వతః। ప్రారబ్ధచోదనాద్దుష్టకర్మీస్యాదితిచేన్నహి ॥౬౨॥ ప్రకృతంకర్మభోగాయభోగమా
త్రేణనశ్యతి। నతుకర్మాన్తరస్యైతద్భవేదారంభకంహరే ।౬౩। కర్మాన్తరమనుత్పాద్యననాశఇతిచేన్మతం । అనవ
స్థాప్రసంగేనమోక్షశాస్త్రంవృథాభవేత్ ।౬౪। కారణంకర్మణఃకర్మైత్య యన్నియమఃపురా । సమ్యగ్జ్ఞానోదయా
దాస్తాన్నతుపశ్చాచ్చకేశవ ।౬౫। సఫలారబ్ధతోనాన్యద్విఫలారబ్ధమిత్యయం। అద్వైతవాదఃపశ్వాదితిర్యక్ష్వేవోప
పద్యతే ।౬౬। నవిధిర్ననిషేధశ్శ్రుతిరశ్చాంపుణ్యపాపయోః । మనుష్యాణాన్తుతౌసిద్ధౌ తతోనారబ్ధమద్వయం ।౬౭।
తస్మాత్త్వద్వైతవాదస్యవిదేహేసార్థతోత్తమే। పశ్వాదీనామివాభావాత్తయోర్విధినిషేధయోః ।౬౮। ఇతిచేన్నో
పమాదేహముక్తోభవితుమర్హతి। తస్మిన్నిసఫలారబ్ధమపినష్టంశ్రియఃపతే ।౬౯। సఫలాఫలవాన్జీవద్విముక్తః ప్రకృ
తోత్రతు। అతఃప్రసిద్ధమేవాస్మిన్ ప్రారబ్ధద్వితయం పృథక్ ।౭౦। ప్రారబ్ధాద్వైతవాదస్య గతిస్తిర్యక్షుకేవలం।

ద్వైతాద్వైతోభయాతీతే విదేహేతు నకిఞ్చన ॥ ౭౧ ॥ చరామరబ్ధ తాహాన్యా తిర్యక్త్వద్వైత వాగపి । గాణ్యేవవిబుధైర్జ్ఞేయానాన్యథాపద్మలోచన ।౭౨। ఏవంప్రారబ్ధభేదజ్ఞోజీవన్ముక్తోమహామతిః । స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ యుక్తోభుక్తైనిజోచితం। * * * * * * (౭౩)

— * ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేషోడశోధ్యాయః * —

విష్ణుః॥ స్వామిన్జీవద్విముక్తస్యకథంప్రారబ్ధభోక్తృతా। భోక్తృత్వంయదితస్యస్యాత్కర్తృత్వఞ్చ తదాభవేత్॥ కర్తృత్వాదిషుధర్మేషుసత్సుసంసారితాత్మనః । సంసారిత్వేతుబద్ధత్వాన్ముక్తత్వన్నావకల్పతే । ౨ । జీవన్ముక్తానుభూతిస్తుబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరా । నాహందేహశ్చనప్రాణోనమనోహన్నధీరహం । ౩ । నాహంకారోనచిత్తఞ్చనాహంమావరణద్వయం । నాజ్ఞానఞ్చాహమిత్యేవంవికారత్యాగపూర్వికా । ౪ । వేదాన్తేషుప్రసిద్ధాస్తినిర్విశేష చిదాత్మికా । తస్యాంసత్యాంస్వానుభూతావీదృశ్యాంతస్యసద్గురో । ౫ । కథంప్రారబ్ధదేహాదిసత్యత్వధిషణాభవేత్ ।సర్వత్రమిథ్యాబుద్ధ్యాచసుఖదుఃఖేనసిద్ధ్యతః । ౬ । అసిద్ధసుఖదుఃఖస్యకింవాప్రారబ్ధకల్పనే । సర్వసాక్షిస్వరూపస్య లాభాలాభసమత్వతః । ౭ । యద్యప్యస్యప్రతీయన్తేజగజ్జీవేశ్వరాదయః । దగ్ధవస్త్రాదివద్దేహపాతావధిమహాత్మనః । ౮। తథాపిప్రతిభానన్తత్సుఖదుఃఖేకదాచన ।జనయేన్నేత్యహమ్మన్యేతత్వమ్మేబ్రూహిసద్గురో । ౯ । ఇతిప్రష్టోవిధేతస్మై యదవోచమహంపురా । తద్వదామిశ్రుణుష్వాద్యభక్త్యాకమలసంభవ । ౧౦। విష్ణోఃప్రారబ్ధభోక్తృత్వంజీవన్ముక్తస్య నిశ్చితం । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషునాన్యథాస్యాత్కదాచన । ౧౧ । తేనకర్తృత్వసంసిద్ధ్యా తస్యసంసారబద్ధతా । న ముఖ్యాసఞ్చితాగామినిషేధేనవిమోచనాత్ । ౧౨ । నహిప్రారబ్ధబద్ధత్వే పునర్జన్మాదిసిద్ధ్యతి । పునర్జన్మాది హీనత్వాన్ముక్తత్వముపపద్యతే । ౧౩ । వికారాత్యాన్తముక్తత్వన్నచతస్యాస్తికేశవ । ప్రారబ్ధకర్మబద్ధత్వా దతోజీవద్విముక్తతా । ౧౪ । మోక్షోవిదేహముక్తస్యబన్ధోజీవస్యదేహినః । బన్ధమోక్షౌతువిజ్ఞేయాజీవన్ముక్తస్యసత్తమైః౧౫॥ దేహాదికంసమస్తఞ్చమిథ్యేత్యేవసమన్యతే। తథాప్రారబ్ధబద్ధత్వంవిద్యతేనాత్రసంశయః । ౧౬ । నిర్వికల్పపరబ్రహ్మధ్యాననిష్ఠోపినాయథా।శబ్దానువిద్ధనామ్న్యస్తేసమాధానవికల్పకే ।౧౭। బ్రహ్మలోకాదికంసర్వజ్ఞానమ్మిథ్యేత్యపిస్వయం। పరోక్షబ్రహ్మవిజ్ఞానీబ్రహ్మలోకంయథైతిచ ।౧౮। యథాచకాశ్యామ్మరణాన్నముక్తిరితిసంవదన్। మ్రియమాణఃపుమాంస్తత్రముక్తింవిన్దతిమాధవ ।౧౯। తథాస్వస్మాచ్చిదానన్దస్వరూపాదితరద్ధరే। ప్రారబ్ధమపిమిథ్యేతిజానన్నపిపరాత్మవిత్ ।౨౦। జీవన్ముక్తఇహారబ్ధబద్ధస్సంసారసంభవం।సుఖందుఃఖఞ్చయాత్యేవ నాత్రసన్దేహకారణం॥ సుఖదుఃఖసమేతత్వాత్సర్వజీవావిశేషతా। నశంక్యాతస్యదేహాన్తేప్రాణోత్క్రాన్త్యాదివర్జనాత్ ।౨౨। వ్యావహారదశాయఞ్చసంసారఃప్రాతిభాసికః। దర్శయత్యస్యసర్వేభ్యోవైలక్షణ్యఞ్చతుర్భుజ ।౨౩। జీవస్సాంసారికందుఃఖం స్వల్పమప్యధికంహృది। మన్యతేధికమప్యల్పన్తజ్జీవన్ముక్తఏవహి ।౨౪। ఉత్పన్నంకర్మణాదుఃఖఞ్చ రాజ్ఞీవప్రశామ్యతి। అచిరాదేవతజ్జీవన్ముక్తేపిబలవత్తరం । ౨౫ । ఏవంభేదోస్తిబహుధాజీవజీవద్విముక్తయోః । ప్రత్యక్షస్తంపిజానన్తితత్వజ్ఞాఏవనేతరే ।౨౬। బ్రాహ్మణస్యవిజానాతిధర్మంబ్రాహ్మణఏవతు। నశూద్రోనేతరేభ్యోమావహిరేవహ్యహోఃపదం ।౨౭। జీవన్ముక్తస్యయేదేహేసుఖదుఃఖేప్రసిద్ధ్యతః। ప్రారబ్ధజేతేమన్తవ్యే సత్యేతద్దృష్టితోపిచ ౨౮ । ప్రారబ్ధంసత్యమాద్యంస్యాద్ద్వితీయంప్రాతిభాసికం। వ్యావహారికమన్యచ్చతృతీయంసూక్ష్మదర్శనే ।౨౯। బ్రహ్మవిద్వరవర్యేషుక్రమాత్సిద్ధ్యతితత్త్రయం।అతఃప్రారబ్ధమిథ్యాత్వన్నబ్రహ్మవిదియుజ్యతే । ౩౦ ।బ్రహ్మవిత్ప్రథమోజీవన్ముక్తోజీవేశ్వరాదికం। భేదమ్మిథ్యేతిజానన్నప్యారబ్ధంసత్యమాప్నుయాత్ ।౩౧।జీవన్ముక్తవరస్యైవప్రారబ్ధంప్రాతిభాసికం। తద్దృష్ట్యాతచ్చవిజ్ఞేయంరజ్జుసర్పాదివద్ధరే ।౩౨। నతువన్ధ్యాసుతవ్యోమకుసుమాదివదాత్మని।ప్రారబ్ధదేహకార్యాదిప్రతిభానస్యదర్శనాత్ ।౩౩।వరీయసస్తుదృష్ట్యాతుప్రతిభానవివర్జితం । ప్రారబ్ధంవ్యవహారైకగతంవన్ధ్యాసు

తాదివత్ ॥౩౪। వరిష్ఠస్యస్వదృష్ట్యాతువ్యావహారికవర్జితం। ప్రారబ్ధంసర్వథాపేతమప్యన్యాలోకనాద్భవేత్ ॥౩౫॥
ప్రేతాజగరపాషాణస్తంభకుడ్యఘటాదివత్। అచఞ్చలశ్మయానోఽపిసోఽన్యైస్సారబ్ధఇష్యతే ॥౩౬॥ కార్యకారణభేదే
నప్రారబ్ధంద్వివిధమ్మతం। తత్రకార్యమయందేహఃకారణంకర్మకిఞ్చన ॥౩౭॥ కారణస్యవినష్టత్వాన్ముక్తదృష్ట్యాన
భాసనం। కార్యస్యవిద్యమానత్వాదన్యదృష్ట్యాస్తిభాసనం ॥౩౮॥ కథంకార్యస్యసత్త్వంస్యాన్నష్టేకర్మణికారణే।ఇతి
మాస్తుహగేశంకాకార్యస్యస్థితిదర్శనాత్ ॥౩౯॥ కారణంకార్యముత్పాద్యస్వయన్నశ్యతితత్క్షణే । శ్రవణంజ్ఞానము
త్పాద్యయథానశ్యతిమాధవ ॥౪౦॥ ఆరబ్ధానాంవిజానీహిభోగోత్పాదకకర్మణః । దేహోత్పాదకకర్మభ్యఇతరేషా
మ్పూర్వవత్ ॥౪౧॥ దేహానుత్పాదయన్త్యత్రక్షుద్రపాపానికానిచిత్ ।భోగన్దదతిపాపానిక్షుద్రాణిచమహాన్తిచ॥
పుణ్యేష్వపిచమిశ్రేషుకర్మస్వేవంయథోచితం। వినియోగస్సువిజ్ఞేయస్తత్త్వవిద్భిస్త్రివిక్రమ ॥౪౩॥ పుత్రఃపితృత్వమా
ప్నోతిభార్యామాతృత్వమప్యథ। మాతాభార్యాత్వమేవంహిగహనా కర్మణాంగతిః ॥౪౪॥ చక్రనేమిక్రమేణైవజన
నైర్మరణైరపి। పరిభ్రమత్సుజీవేషువేత్తికర్మగతిన్నసః ॥౪౫॥ యశ్శరీరేన్ద్రియాదిభ్యోవిహీనంబ్రహ్మనిర్గుణం। సమ్య
క్త్వవిజానాతినిరన్తరసమాధిభిః ॥౪౬॥ సచాత్మానన్యతాబుద్ధ్యాసర్వకర్మాణివిన్దతే। నతుకార్యాత్మనాలోకేతత్త
త్కర్మగతింప్రథక్ ॥౪౭॥ ఏకవిజ్ఞానమాత్రేణసర్వజ్ఞత్వంయథాశ్రుతా। తథోపచర్యతేసర్వకర్మజ్ఞత్వంస్వవేదినః॥౪౮
అఖణ్డైకరసాంభోధాసమాధాలీనచేతసః। జీవన్ముక్తస్యభోగాయ జాగ్రత్స్యారబ్ధమద్వయం ॥౪౯॥ యథాజీవస్యక
ర్మాణిసుప్తానసర్వాణిజాగ్రతి। సఞ్చితాగామిసంజ్ఞానిప్రారబ్ధానిచకేశవ ॥౫౦॥ జీవన్ముక్తస్సదాకార్యాత్సమాధిర్నిర్వి
కల్పకం। భుఞ్జీతజాగ్రన్నారబ్ధంనసమాధౌలయంవ్రజేత్ ॥౫౧॥ కర్మనశ్యతిభోగేనజాగ్రత్కాలేషుయోగినః। తథా
సమాధికాలేషువినాభోగేనమాధవ ॥౫౨॥ లయశ్చేత్ప్రాప్నుయాన్నిత్యందీర్ఘకాలంసమాధిషు। తస్యాయుర్వర్ధతే
దేహేప్రారబ్ధక్షయవర్జనాత్ ॥౫౩॥ తావత్కర్మాణిశిష్యన్తేయావల్లయముపాగతః। తస్మాదేతముపేక్షేతలయయో
గమ్మహామతిః ॥౫౪॥ యావన్నకర్మప్రారబ్ధన్నశ్యత్యాత్మలయస్థితేః। తావద్దేహాత్రనపతేద్దేహపాతేసుఖన్నచ॥౫౫
మహాభారాయతేదేహోధ్రియమాణస్యయోగినః। అతస్తత్కారణారబ్ధం నాశయేన్మతిమాన్స్వమాక్ ॥౫౬॥ నష్టే
పికారణారబ్ధే కార్యసత్త్వోరరీకృతేః । నదేహపాతజంసౌఖ్య మితిశంకాచమాస్తుతే ॥౫౭॥ అన్యదృష్ట్యైవతత్కా
ర్యసత్త్వస్యాంగీకృతత్వతః। దేహఃప్రేతాదిసాదృశ్యాద్భూమాపతితఏవహి ॥౫౮॥ ప్రారబ్ధకర్మవద్బ్రహ్మసత్యంస
ప్రతియోగికం। నిర్వికల్పాదివివిధసమాధ్యభ్యాసగోచరం ॥౫౯॥ ప్రారబ్ధసత్త్వఏవస్యాద్బ్రహ్మసత్త్వంజనార్దన। బ్రహ్మ
సత్త్వేతథారబ్ధసత్త్వఞ్చజలజేక్షణ ॥౬౦॥ ప్రారబ్ధాసత్త్వఏవస్యాద్బ్రహ్మాసత్త్వంప్రతీయతే । బ్రహ్మాసత్త్వేతథారబ్ధాస
త్త్వఞ్చమురమర్దన ॥౬౧॥ ఏవమన్యోన్యసంబద్ధాదభేదేనస్థితత్వతః। పార్థక్యమల్పమప్యస్తినకర్మబ్రహ్మనిష్ఠయోః॥౬౨
కర్మణాబద్ధజీవస్యకర్మణైవవిమోచనాత్। కర్మనిష్ఠస్సమాశ్రిత్యకర్మనిష్ఠత్వముత్సృజేత్ ॥౬౩॥ దేహశ్చకర్మసర్వా
ణికర్మైవకరణానిచ। ప్రాణాశ్చకర్మబుద్ధిశ్చకర్మైవాజ్ఞానపూర్వకం ॥౬౪॥ కర్మైవవేదాస్సర్వేపికర్మదేవాశ్చకర్మ
హి। అసురారాక్షసాఃకర్మకర్మబ్రహ్మాహరిస్తథా ॥౬౫॥ కర్మరుద్రశ్చలోకాశ్చకర్మైవాఖిలజాతయః। వర్ణాశ్రమా
శ్చకర్మైవధర్మాధర్మాశ్చకర్మహి ॥౬౬॥ కామక్రోధాదయఃకర్మతద్వైశమదమాదయః। వచనంకర్మవక్తాచకర్మవా
చ్యఞ్చకర్మహి ॥౬౭॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానికర్మైవనిఖిలానిచ। గురుశిష్యౌచకర్మైవపితృపుత్రౌచకర్మవై॥౬౮॥పతిభా
ర్యేచకర్మైవసుఖదుఃఖేచకర్మహి। జ్ఞానాజ్ఞానేచకర్మైవమానామానౌచకర్మహి ॥౬౯॥ బ్రహ్మాణ్డకోటయఃకర్మకర్మై
వబ్రహ్మకోటయః। దుష్కర్మకోటయఃకర్మకర్మసత్కర్మకోటయః ॥౭౦॥ యద్యచ్చాస్తేత్రిషులోకేషు దృశ్యతేఽత్ర

యతేఽపి చ। తత్తత్సర్వఞ్చ కర్త్రైవ కర్మణోఽన్యన్న విద్యతే ॥౨౧॥ యద్యద్వేదేషు తన్త్రేషు దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి చ। తత్త
త్సర్వఞ్చ కర్త్రైవ కర్మణోఽన్యన్న కిఞ్చన ॥౨౨॥ తస్మాత్సర్వం పరిత్యజ్య సలిలోద్భవలోచన। కర్త్రైవ పరమం శ్రేయశ్శ్ర
ద్ధయా త్వముపాశ్రయ ॥౨౩॥ జీవేశ్వరేషు విబుధా విబుధేషు యద్యత్సర్వేషు సిద్ధమఖిలం ఖలు కర్మ తత్తత్। కర్మేతర
త్కిమపి నైవ విచార్యమాణే బ్రహ్మాపి కర్మ మతమద్వయ మిత్యభేదాత్ ॥౨౪॥ సచ్చిత్సుఖాత్మకమఖణ్డమనన్తమేకం య
ద్బ్రహ్మ సర్వ నిగమాన్తవచః ప్రసిద్ధం। తత్త్రైవ రీతికర్మ లయకాలసమం లయం హి న్యాయ్యస్తదేష మధుసూదనక
ర్మవాదః * * * * * * * * * * *౨౫*

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే సప్తదశోఽధ్యాయః *

శ్రీగురుమూర్తిః పునశ్చతే ప్రవక్ష్యామి కర్మణో వైభవం హరే। ఆశ్చర్యాద్భుతభవనం యచ్ఛ్రవణం మజ్జయిష్యతి ॥౧॥ పురా
మహర్షయస్సర్వే దారుకావనవాసినః। ప్రణమ్య ప్రయతాత్మానః పప్రచ్ఛుర్వ్యాసం సత్యవతీసుతం ॥౨॥ ఋషయః* భగవన్సర్వవే
దాన్తరహస్యార్థజ్ఞసద్గురో। వ్యాససత్యవతీసూనో శ్రీవిష్ణో బ్రూహి కర్మణః ॥౩॥ వయం హి త్వన్ముఖామ్భోజాద్బ్రహ్మ
నిష్కలమద్వయం। శ్రుత్వా మత్వాథ విజ్ఞాయ కృతార్థాస్స్మో న సంశయః ॥౪॥ సఞ్చితాగామికర్మభ్యో విముక్తా అప్య
మీ వయం। ప్రారబ్ధకర్మబద్ధా హి తతశ్శోచితవ్యమస్తి నః ॥౫॥ కిం ప్రారబ్ధమిదం కర్మ ప్రణశ్యేద్భోగతోఽథవా। యతః కు
తశ్చిదన్యస్మాదుపాయాన్తరతో గురో ॥౬॥ భోగేనైవ వినశ్యేదిత్యుక్తఞ్చేచ్ఛ్రవతాద్యతే। ఉపదేశశ్శ్రీమాయామో
హ్యాకృత్వా స్వగృహాన్ప్రతి ॥౭॥ ఉపాయాన్తరమస్తీతి యద్యచ్చేత్తత్తతో వయం। భవిష్యామశ్శ్రీమకరాస్తవ తచ్ఛ్ర
వణోత్సుకాః ॥౮॥ ఇతి శ్రుత్వా సమస్తజ్ఞో వ్యాసస్సత్యవతీసుతః। స్వానుభూతిరహస్యార్థకథనాత్యుత్సుకోఽబ్రవీత్ ॥౯॥
వ్యాసః॥ ఏవం రహస్యతత్త్వార్థపృష్టారో దుర్లభా భువి। తాదృశానుపలభ్యాద్య యుష్మాంస్తుష్టోఽస్మ్యహం ద్విజాః ॥౧౦॥
కరణత్రయసంజాతసర్వశ్రీన్యపనుత్తయే। భవద్భిః ప్రష్టమిత్యేవ సుష్టుష్యమమకశ్శ్రీమః ॥౧౧॥ ఉపాయాన్తరమ
స్త్యేవ నాశాయారబ్ధకర్మణః। సావధానైర్మనోభిస్తచ్ఛ్రీణుధ్వం మునిపుంగవాః ॥౧౨॥ జీవన్ముక్తా భవన్తోఽపి హి స
ఞ్చితాగామివర్జనాత్। ప్రారబ్ధసుఖదుఃఖాభ్యాం పీడ్యమానా అహర్నిశం ॥౧౩॥ స్వానుభూతిసుఖన్నిత్యం నిష్కళ
న్నిరుపాధికం। న ప్రాప్తవన్తస్తత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధస్తు కశ్చన ॥౧౪॥ అశుద్ధబ్రహ్మజ్ఞానసందేహవిపర్యయసమాహ్వయాః।
ప్రతిబన్ధాః ప్రసిద్ధాస్తే చత్వారోఽపి భవత్స్వితాః ॥౧౫॥ దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ మత్వా చ విజ్ఞానేన చ నాశితాః। అథ నాశయిత
వ్యోఽస్తి విక్షేపాఖ్యస్సమాధినా ॥౧౬॥ విక్షేపమేవ ప్రారబ్ధకర్మేత్యాహుర్మనీషిణః। విక్షేపనాశే ప్రారబ్ధం నశ్యత్యత్ర న
సంశయః ॥౧౭॥ ప్రారబ్ధనాశే వై దేహ్యముక్త్యా స్యానన్దపూరితైః। యుష్మాభిర్ధిక్కృతే స్యాత్తాం సుఖదుఃఖభవో
ద్భవే ॥౧౮॥ విదుషశ్చిత్తవిక్షేపః ప్రాతిభాసిక ఏవ హి। కిన్తత్సత్త్వేఽవిరోధోఽస్తీత్యేవం కేచిదుదాసతే ॥౧౯॥ తన్నయు
క్తం విపర్యాసపర్యన్తాః ప్రతిబన్ధకాః। కేవలం విబుధే యాన్తి ప్రాతిభాసికతాం ద్విజాః ॥౨౦॥ నతు యుష్మాసు సంసి
ద్ధోఽవిక్షేపః ప్రకృతో మహాన్। ప్రారబ్ధసుఖదుఃఖాదిప్రోతోఽసత్యత్వదర్శనాత్ ॥౨౧॥ యస్య నాశస్స రూపోఽపి నాభ
వత్తస్య కేన వా। ప్రాతిభాసికతా వక్తుం శక్యతే మునిపుంగవాః ॥౨౨॥ సరూపచిత్తనాశేఽపి జీవన్ముక్తస్య శాస్త్రగే। స
రూపచిత్తవిక్షేపనాశో నాభ్యుపగమ్యతే ॥౨౩॥ చిత్తేఽపి నష్టే తద్వృత్తేర్విక్షేపస్య కథం లయః। స భవేదితి చేత్సత్యమేత
ద్వక్ష్యామ్యథాపి వః ॥౨౪॥ విక్షేపో ద్వివిధః ప్రోక్తశ్చిత్తగస్సర్వదేహినాం। అణ్డగోచర ఏకస్స్యాద్ద్వితీయః పిణ్డగో
చరః ॥౨౫॥ మాయికస్త్వణ్డవిక్షేపో జీవన్ముక్తే ప్రణశ్యతి। తదాధారశ్చ తచ్చిత్తసరూపన్నశ్యతి ధ్రువం ॥౨౬॥
అన్యస్తు పిణ్డవిక్షేపస్తస్మిన్నావిద్యకస్థితః। తదాధారశ్చ తచ్చిత్తమవినాశ్యేవ సుస్థితం ॥౨౭॥ వృత్తివృత్తిమతోస్త్వై
క్యాద్వృత్తిభేదేన తద్వతః। చిత్తస్యాపి ద్విధోచ్యేత మాస్తు వస్సంశయోఽత్ర చ ॥౨౮॥ పిణ్డగోచరవిక్షేపవృత్తిమచ్చిత్తసం

ఋషయః। ప్రారబ్ధనాశరూపోనవినాసిద్ధ్యేత్సమాధినా ॥౨౯॥ దృష్టవైరాగ్యహీనస్యనసమాధిశ్చసేత్స్యతి। ప్రాప్యా
త్వదృష్టవైరాగ్యాజ్జీవన్ముక్తిర్హి కేవలం ॥ ౩౦ ॥ సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యేనదృష్టదుఃఖనివర్తకం । విదేహముక్తిస్థానన్త
ద్దృష్టవైరాగ్యతోభవేత్ ॥౩౧ భవతాందృష్టవైరాగ్యాభావాత్ప్రారబ్ధబన్ధనం । బలీయఇవభాత్యన్యైఃపూర్వైస్త
చ్ఛిన్నమేవహి ॥౩౨॥ మమాపిదృష్టవైరాగ్యాభావాదేవాస్తిదుఃఖితా। అధికారితయారబ్ధంమమాహార్యం కదాప్య
హో ॥౩౩॥ అధికారవిహీనానామేవసిద్ధ్యతిసాపరా। విదేహముక్తిఃప్రారబ్ధకర్మనాశపురస్సరా ॥౩౪॥ జనకస్యతు
రాజ్ఞస్సాస్వాధికారస్యనిశ్చితా।మాణ్డవ్యఋషభాదీనాంతథైవచమహాత్మనాం॥౩౫॥అన్యేషాంనహిజీవానాంజీవన్ముక్తి
పదేసతాం। నిర్బన్ధోస్తిసఏవాత్రపరమేశ్వరకర్తృకః ॥ ౩౬ ॥ యస్సత్యపిసమస్తాసువైరాగ్యేదృష్టభుక్తిషు । విదేహ
ముక్తిముత్కృష్టాంప్రతిబధ్నాతిసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥ ఋషయః॥ కిన్నామదృష్టవైరాగ్యంతద్వాన్ కోవాపురామునే।
ప్రారబ్ధబన్ధాన్ముక్తోభూద్విదేహాముక్తఏవచ ॥ ౩౮ ॥ వ్యాసః ॥ పురాభగీరథోనామ్నారాజర్షి స్సాత్వికోత్తమః।
ఇక్ష్వాకువంశప్రభవోరాఘవఃపుణ్యవానభూత్ ॥ ౩౯ ॥ స్వర్గలోకాదిహానీతాయేనగంగానదీశ్వరీ । భాగీరథీతివిఖ్యా
తాసర్వపాతకనాశినీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీమతస్సహిసర్వజ్ఞాన్మమైవప్రపితామహాత్ । వసిష్ఠాత్సర్వవేదాంతాంశ్శ్రుత్వాభూ
చ్ఛాస్త్రతత్త్వవిత్ ॥ ౪౧ ॥ స్థూలవైరాగ్యసంపత్త్యామేధాసౌక్ష్మ్యేనచాత్మనః । బ్రహ్మాత్మైక్యం గురోర్జ్ఞాత్వాప్యసం
దేహంమహీపతిః॥౪౨॥విపర్యాసేనమహతాబాధితశ్చపునర్గురోః ।శ్రుత్వానిజాపరోక్ష్యాయనిదిధ్యాసనముత్తమం॥౪౩
సూక్ష్మవైరాగ్యసంసాధ్యంప్రవృత్తిత్యాగపూర్వకం। సర్వేషురాజ్యభోగేషు వైతృష్ణ్యంపరమంయయౌ ॥౪౪॥ అథ
రాత్రౌశయానస్సపర్యంకేదేవదుర్లభే। విచారాదనవాప్యైవనిద్రామేవమమన్యత ॥౪౫॥ శరీరస్తుచ్ఛమేవేదమద్యశ్వో
వామరిష్యతి। కిమస్యవివిధైర్భోగైస్సురాణాందుర్లభైరపి ॥౪౬॥ శత్రూన్ జిత్వాఖిలాన్ ప్రాప్తైర్మమ రాజ్యైశ్చకిం
ఫలం। అనాత్మజ్ఞతయాతేహిసన్తిరాజ్యబుభుక్షవః ॥౪౭॥ ఆత్మనఃకృతకృత్యత్వమపరోక్షాత్మలాభతః । సంపాదనీ
యంశీఘ్రేణకాలేనస్వప్రయత్నతః ॥౪౮॥ ప్రాతరుత్థాయసర్వాంశ్చజితపూర్వాన్ ఖలానపి। దుఃఖితాన్ సుఖయిన్నైవ
తద్రాజ్యదానైర్విశృంఖలైః ॥౪౯॥ వనమాశ్రయణీయన్తద్వివిక్తముపశాంతిదం । బ్రహ్మధ్యానానుకూలంయత్సర్వ
శాస్త్రేషుఘుష్యతే ॥౫౦॥ ఇతినిశ్చిత్యధైర్యేణవైరాగ్యాతిశయేనచ ।ఉపేక్షితమహాభోగఃప్రాతరుత్థాయవేగతః॥౫౧॥
సాయోధ్యంసకలంరాజ్యంశత్రుభ్యఃకరణైస్త్రిభిః। దత్త్వాకౌపీనమాత్రేణతూష్ణీమేవవనంయయౌ ॥౫౨ ॥ తృణీకృ
తశరీరస్సన్సింహవ్యాఘ్రాదికాన్మృగాన్ । దృష్ట్వాప్రాదివిహీనోపినిర్భయంసఞ్చచారహ ॥ ౫౩ ॥ కన్దమూలఫలాశీ
సన్ బ్రహ్మధ్యానంనిరంతరం। కృత్వాచిరేణసద్బ్రహ్మసాక్షాత్కారముపాయయౌ॥౫౪॥ అఖణ్డచిత్స్వరూపైక్యంస
లబ్ధ్వానిర్విపర్యయం। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తఃపరమానందపూరితః॥౫౫ ॥ సర్వద్వంద్వసహిష్ణుశ్చకామక్రోధాదివర్జి
తః । శాన్తిదాంత్యాదిసంయుక్తఃపరమౌదార్యసంయుతః ॥ ౫౬ ॥ మానావమానసమతామాత్మనోథపరీక్షితుంక
దాచిన్నగరాణ్యాపభిక్షూన్మత్తాదివత్సుధీః ॥౫౭॥ కౌపీనమాత్రధారీసధూళిధూసరమస్తకః । భగ్నభాణ్డంకరేధృ
త్వామలినాంగశ్చసస్మితం ॥౫౮॥ పూర్వారీణాంగృహద్వారాణ్యుపేత్యాన్నమయాచత। తేచాదుర్భైక్ష్యమరయస్త
స్మైమహాచక్రవర్తినే ॥౫౯॥ అపశబ్దాన్వదంతశ్చతేమూర్ఖాదుస్సహాన్ బహూన్।మత్వాపైత్యసమాక్రాన్తందణ్డాద్యై
స్సమతాడయన్ ॥౬౦॥మృద్భిర్లోష్టైశ్శిలాఖణ్డైస్తంవవర్షుశ్చబాలకాః ।సుహృదస్తస్యసర్వేపినిరాకుర్వన్నమిత్రవత్॥౬౧
సహమానోఖిలంతూష్ణీముత్ఫుల్లముఖపంకజః । అటిత్వానగరేష్వేవకఞ్చిత్కాలంపునర్వనం ॥౬౨॥ జగామపరమ
ప్రీత్యాతత్రరాత్రౌకదాచన। అమన్యతైవంహృదయేశయానోగిరికన్దరే ॥౬౩ ॥ జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తంజితశ్చేన్ద్రి

యసఞ్చయః। సర్వసామ్యముపేతశ్చ జన్మబీజశ్చభర్జితం ॥౬౪॥ ఉన్మూలితశ్చాహంకారస్సర్వసంసారకారణం। ప్రబ
లానిర్జితాశ్చాన్తశ్శత్రవోలంఘ్యవిక్రమాః ॥౬౫॥ బ్రహ్మాణ్డకోటయోప్యస్మిన్ పరమాత్మనినిష్కలే। రజ్జుసర్పాదివన్మి
థ్యాబభూవుర్నాత్రసంశయః ॥౬౬॥ నచవాచానమనసా కేవలంస్వాత్మనశ్చయః। అపరోక్షానుభూత్యైవసంయుక్తో
స్త్యధునాత్మని ॥౬౭॥ ఆత్మాయంసఞ్చితాగామికర్మముక్తశ్చనిర్మలః। ప్రారబ్ధేనతుశిష్టేనసబాధ్యేతకదాచన ॥౬౮॥
సన్దష్టోమ్రియతేకోవారజ్జుసర్పేణమానవః। కశ్చవాస్థాణుచోరేణహన్యతేజగతీతలే ॥౬౯॥ తస్మాత్ప్రారబ్ధకర్మా
స్తాంవన్ధ్యాపుత్రనృశృంగవత్। పునర్గచ్ఛతుదేహోయమయోధ్యాంభూపతాఞ్చవా ॥౭౦॥ నతేనవృద్ధిర్హ్రాసోవాభవి
ష్యత్యాత్మనఃక్వచిత్। వృద్ధిహ్రాసౌయథావర్షగ్రీష్మర్తుభ్యాన్ననీరధేః ॥౭౧॥ యథాప్రకాశమాలిన్యేనాగ్నిపంకస్థహే
మగే। యథాచశుద్ధ్యశుద్ధీనసూర్యే గంగాసురాస్పృశి ॥౭౨॥ ఏవమన్యేచదృష్టాంతావ్యోమవాయ్వాదిగోచరాః
ప్రసిద్ధాస్సన్తిశాస్త్రేషునిర్లేపత్వేపరాత్మనః ॥౭౩॥ అనుత్పన్నతయాపూర్వం ప్రబోధస్యవనాగతిః। అధ్యాసార్థో
చిన్త్రైవాద్యత్వేకంపత్తనకాననే ॥౭౪॥ విషధీర్విషయే యుక్తాసుధాధీస్తత్పరత్రచ। ప్రాక్ప్రబోధాదిదానీం
తుసమబుద్ధిర్ద్వయోరపి ॥౭౫॥ తస్మాదయోధ్యాంగచ్ఛామి నిశ్శంక మితిభూపతిః। నిశ్చిత్యనగరంప్రాప్య బలాత్సిం
హాసనేబభౌ॥* * * * * * * (౭౬

* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేష్టాదశోధ్యాయః *

ఋషయః॥ అథసింహాసనారూఢో భూపతిస్సభగీరథః। కిఞ్చక్రేతచ్ఛనోబ్రూహి వేదవ్యాసదయానిధే ॥౧॥
వ్యాసః॥ అథసద్గురుమాసాద్య వసిష్ఠంసమహీపతిః। నత్వావిజ్ఞాపయామాసస్వోదన్తంవినయాన్వితః ॥౨॥ తచ్ఛ్రు
త్వాసగురుశ్శ్రీమాన్సర్వజ్ఞోరున్ధతీపతిః। సన్తోషావిష్టహృదయఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥౩॥ వసిష్ఠః॥ భగీరథమహాప్రా
జ్ఞకృతార్థోసినసంశయః। జీవన్ముక్తిపదంశ్లాఘ్యంయత్ప్రాప్తోసిసుదుర్లభం ॥౪॥ ప్రారబ్ధకర్మవత్వేన దృష్టదుఃఖేషు
సత్స్వపి। సఞ్చితాగామిముక్తత్వాత్కృతార్థత్వస్యవక్షతిః ॥౫॥ సహస్వరాజ్యభారంత్వం యథాపూర్వమ్మహీపతే
ప్రారబ్ధేనతవానేనకానుహానిర్భవిష్యతి ॥౬॥ వృక్షస్యాగ్రేచమూలేచ విచ్ఛిన్నేమధ్యవర్తినః। కాణ్డాత్పుష్పఫలాదీని
కోలభేద్భువిమానవః ॥౭॥ రాజ్యమేతచ్చవిహితంత్వద్వర్ణస్యశ్రుతౌస్మృతౌ। అతోనదోషఃకశ్చిత్తేభవిష్యతిభగీరథ॥౮॥
ఇత్యుక్తస్సమహీపాలస్సన్తుష్టఃపూర్వవన్మహీం। అపాలయత్సమస్తజ్ఞస్సద్గురోరాజ్ఞయాపిచ ॥౯॥ ఋషయః॥ భగవ
న్వ్యాససర్వజ్ఞచరిత్రంతస్యభూపతేః।సర్వజ్ఞేనవసిష్ఠేన కథంసాధూరరీకృతం ॥౧౦॥ ఉత్తమంస్థానమారుహ్య పునర్నీ
చంసమాశ్రితః। ఆరూఢపతితస్సర్వైర్బహిష్కార్యోహివిశ్రుతః ॥౧౧॥ వనంగత్వాపునర్గేహ ముపాశ్రిత్యభగీరథః।
స్వవర్ణాశ్రమవిభ్రంశాన్నారకీతివిభాతినః ॥౧౨॥ వ్యాసః॥ మావదన్తుతథావిప్రా భవన్తస్సహిభూపతిః। స్వవర్ణా
శ్రమధర్మాన్నతత్యాజశ్రుతిపూర్వకం ॥౧౩॥ స్వాశ్రమప్రతిషిద్ధన్త దపిభిక్షాటనంనృపః। నాకరోన్నియమేనైవనియ
మోల్లంఘనంహ్యసత్ ॥౧౪॥ శిఖాయజ్ఞోపవీతాదిస్వలింగాపరివర్జనాత్। వానప్రస్థాశ్రమాచార స్వీకారస్యచవర్జ
నాత్ ॥౧౫॥ స్నానాదివిహితత్యాగాన్మహాపాపేషుసత్స్వపి। బ్రహ్మాభ్యాసార్థకత్వేన నలేపస్తస్యతైర్భవేత్ ॥౧౬॥
జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తంహ్యభ్యాసాత్తేనభూభుజా। తదేవతేషాంపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తమభూన్మహత్ ॥౧౭॥ న
గృహస్థితిమాత్రేణ గృహస్థాశ్రమితాభవేత్। నచారణ్యనివాసేనవానప్రస్థాశ్రమీజనః ॥౧౮॥ గృహీతంయదిశాస్త్రో
క్తవిధినైవాశ్రమాన్తరం। తదాపూర్వాశ్రమస్త్యక్తఇతివాచ్యమ్మనీషిభిః ॥౧౯॥ రాజ్యభారంవహన్నిత్యమనుస్యూత
తయానృపః। కోపిలోకేముముక్షుర్నజీవన్ముక్తిపదంవ్రజేత్ ॥౨౦॥ ప్రవృత్తిమార్గాదన్యత్రబ్రహ్మాభ్యాసార్థమాత్మనః।
వివిక్తదేశేవాసోహిశాస్త్రేషుచవిధీయతే ॥౨౧॥ అతశ్చరిత్రంభూపస్యతస్యసాధుతమంగురుః। మత్వావసిష్ఠస్సర్వ

జ్ఞహారీచ్ఛ్రేద్విజోత్తమాః ॥౨౨॥ ఋషయః ॥ అథ రాజ్యం యథాపూర్వం పాలయన్ సభగీరథః । కిఞ్చ్చక్రే సధీరోఽశ్రీమన్ స
ర్వన్తచ్చరితం వద ॥౨౩॥ వ్యాసః ॥ అథ జీవద్విముక్తస్స మహీపాలో భగీరథః । రాత్రౌ కదాచిత్తల్పస్థో మనస్యేవమమన్యత ॥౨౪
కిం వత్స్యేహమహో దైవ్యా మాయయా యాశ్శక్తిరుద్భృతాం । బుధోఽప్యేవం కృతోఽస్మ్యత్ర యదూర్ప్రారబ్ధకర్మణా ॥౨౫॥ కా
భవిష్యతి హానిర్మే తుచ్ఛేనారబ్ధకర్మణా । ఇతి మత్వా హి రాజ్యేస్మిన్ పునరాగతవానహం ॥౨౬॥ అధునా తూత్థితం మః
ఖం ప్రజాసంరక్షణార్థకైః । వ్యాపారైరాదిశేషేణాప్యవాచ్యమ్మే భవత్యహో ॥౨౭॥ అహం బ్రహ్మేతి నియతా బుద్ధి
శ్చాస్త్యవిపర్యయా । ప్రకృతవ్యవహారాదికర్తా నాహమిహేతి చ ॥౨౮॥ కదాచిచ్చ సమాధౌ తదక్షద్వైకరసాత్మకం । అ
నేకకోటిసూర్యాభం పరం బ్రహ్మ ప్రకాశతే ॥౨౯॥ స్వానుభూత్యనురోధీని శాస్త్రాణ్యపి పునః పునః । ఆలోక్యాన్తే మయా
నిత్యం భక్తిశ్రద్ధాపురస్సరం ॥౩౦॥ తథాప్యసహ్యమ్మే దుఃఖం ప్రవృత్తిజనితమ్మహత్ । ప్రవర్ధతే వివేకాద్యైర్నోపశాన్తి
న్నిగచ్ఛతి ॥౩౧॥ ఏవం సతి పురా మాధ్యాదేవద్వంద్వసహిష్ణుతాం । మత్వాత్మన్యభవం ధీరో వృథా దీర్ఘమతిం వినా ॥౩౨
సఞ్చితాగామివిధ్వంసే ప్రారబ్ధం హి మహత్తమం । జనయత్యాత్మనో దుఃఖం కుమతేరల్పతోషిణః ॥౩౩॥ సమ్యగ్దర్శన
మాత్రేణ కృతార్థత్వాభిమానినః । మమదుర్బుద్ధిరేవాస్తాం జగద్వ్యాపారగోచరా ॥౩౪॥ కథం స భగవానాస్తత మోమే
రున్ధతీపతిః । రాజ్యానుజ్ఞాం దదౌ దృష్టమహద్దుఃఖైకకారణం ॥౩౫॥ అథవా నైవ దోషోస్తి తస్మిన్ సహ్యా బ్రవీత్పురా ప్రా
రబ్ధకర్మవత్త్వేన సుఖదుఃఖేష్వపీతి మే ॥౩౬॥ కిమస్తి సంశయో నాశే సఞ్చితాగామికర్మణాం । జన్మాన్తరభయం కిఞ్చిజ్జా
యతే వామమాధునా ॥౩౭॥ అతః కృతార్థతాస్త్యేవ తథాప్యారబ్ధకర్మణా । పీడ్యమానతయా నాహం బహుమన్యే హి
తాం హృది ॥౩౮॥ అభూత్తత్సహజం దుఃఖం సమ్యగ్జ్ఞానాత్పురోత్థితం । స్వయం ప్రబలమప్యద్య త్వబలం భాతి మే బలీ ॥౩౯
అజ్ఞోఽనదుఃఖమ్మన్యేతదుఃఖమిత్యేవ లౌకికః । తజ్జ్ఞస్తు దుఃఖమ్మన్యేతదుఃఖమిత్యేవ వైదికః ॥౪౦॥ అనాత్మజ్ఞదశాయాం
వా యాదృశం దుఃఖమాత్మనః । అభూత్తజ్జ్ఞదశాయాఞ్చ తాదృశం దుఃఖముద్భవేత్ ॥౪౧॥ యయానోయావాంశ్ఛ్రమో
దూరయాత్రాయామభవత్పురా । తస్యైవాధాపి వృద్ధస్య తావాన్ సోల్పాటనేపి హి ॥౪౨॥ ఏవఞ్జీర్ణాభిమానస్యాపి
దుషస్స్వల్పమప్యదః । ఆరబ్ధజనితం దుఃఖమ్మహదేవాత్ర పూర్వవత్ ॥౪౩॥ ఉపరత్యా సమస్తా అప్యాభాస్యన్తే ప్రవృత్త
యః । ఆభాస్యతే చ విరతిః ప్రకృతాభిః ప్రవృత్తిభిః ॥౪౪॥ రాజ్యతన్త్రిస్సమీచీనో న మయాద్య భవత్యపి । ఏతేన చ ప్రజా
నాం న సుఖం భవతి పూర్వవత్ ॥౪౫॥ ప్రవృత్తిజనితానేకచిత్తవిక్షేపసంకులం । నిర్విణ్ణం నిరతం దృష్ట్వా మాం హసన్తి
ప్రజా హృది ॥౪౬॥ నాయం ప్రవృత్తివైముఖ్యాద్భూపాలత్వాయ చార్హతి । ఇతి మత్వారిపుష్వేవమన్త్రిణో బద్ధ
చేతసః ॥౪౭॥ మన్త్రిప్రభృతయస్సర్వా మదీయాశ్చేదిమాః ప్రజాః । అనుకూలా రిపూణాం మే తతో రాజ్యం కథం భవేత్ ॥౪౮
సుతరాం న చ వైముఖ్యమానుకూల్యం వా ప్రవృత్తిషు । యస్య ప్రవర్తకస్యాయం హ్యుభయభ్రంశమాప్నుయాత్ ॥౪౯॥
అత్యన్తం యది వైముఖ్యం బ్రహ్మన్నద్య సదా భవేత్ । అత్యన్తం యది వానుకూల్యం విషయానద్వయం భవేత్ ॥౫౦॥ అహం తూ
భయతో న్యస్సన్నన్తరాళస్థితో జడః । క్లిశ్యామి వత్స్యేకిమితి ప్రారబ్ధస్య విచిత్రతాం ॥౫౧॥ తీవ్రశాసనహీనత్వాన్మే
భృత్యాశ్చ న బిభ్యతి । తాదృశం శాసనన్త్యక్తం రాజ్యాద్వ్యుపరమాన్మయా ॥౫౨॥ కామాదయో యథాపూర్వమధు
నా మమ సన్తి చేత్ । యథావిధి జనాస్సర్వే భవేయుర్వశవర్తినః ॥౫౩॥ శాస్త్రోక్తేపి మహీపస్య దుష్టనిగ్రహకర్మణి
సర్వసామ్యధియోపేక్షా జాయతే చాసకృన్మమ ॥౫౪॥ దుష్టనిగ్రహహానౌ తు కథం స్యాచ్ఛిష్టపాలనం । అతో రాజ్యే
హమర్హామి న కథఞ్చన వర్తితుం ॥౫౫॥ క్షణం వా యది వర్తేహం భవేద్రాజ్యమరాజకం । నిష్క్రాన్తో బహిరస్మాచ్చే
దాత్మజైస్స్యాద్యథోచితం ॥౫౬॥ అహఞ్చ నిర్మలం నిత్యమవిచ్ఛిన్నం పరం సుఖం । ఉపలభ్య కృతార్థస్స్యాం కిం స్థిత్యా

నర్థహేతునా ॥౫౭॥ ఉత్తమాఃఖలులోకేస్యురన్యమాత్రసుఖైషిణః అధమాస్తేజనాయేస్మిన్నాత్మమాత్రసుఖైషిణః॥౫౮
మధ్యమాఆత్మనోన్యేషామపినిత్యంసుఖైషిణః । అహన్త్వత్రాత్మనోన్యేషాన్దుఃఖేష్వస్మ్యధమాధమః ॥౫౯॥ త్యాజ్యా
శ్చేత్సర్వథాత్యాజ్యంగ్రాహ్యాశ్చేత్సర్వథైవచ । గ్రాహ్యంరాజ్యమిదంయుక్తంకిమర్ధజరతీయకం ॥౬౦॥ప్రారబ్ధభోగ
పర్యన్తంవైరాగ్యశ్చేదుపాశ్రితం । సవిదేహవిముక్తోత్రశోభతేభాస్కరోపమః ॥౬౧॥ సారాగ్యంయదిసూచ్యగ్ర
మాత్రభూమావపిశ్రితం । సరాగిప్రవరస్సర్వైర్లోకైర్వామాన్యతేన్నృపః ॥౬౨॥ అవాన్తరస్థఏషోహమహోభామి
నభామిచ । అతఃప్రారబ్ధభోగేపిప్రాపణీయావిరక్తతా ॥౬౩॥ ప్రారబ్ధాల్పత్వబుద్ధిశ్చజీవన్ముక్తిమహత్త్వధీః । ఉ
త్పన్నేమేపురాయేద్వాతాభ్యాంనిత్యంనమోనమః ॥౬౪॥ యాభ్యామ్చాహమిదంప్రాప్యరాజ్యందుష్టంపునర్భృశంః।దుః
ఖమేవమవాప్నోస్మితాభ్యాంనిత్యంనమోనమః ॥౬౫॥ దుర్బుద్ధ్యోశ్చయయోర్మగ్నఆత్మానన్దమ్మహత్తరం । అప్తమప్య
నవాప్తోస్మితాభ్యాంనిత్యంనమోనమః ॥౬౬॥ జ్ఞానస్యకిమిదంలక్ష్మదుఃఖంప్రారబ్ధజమ్మహుః । అనుభూయకిమేతేనే
త్యర్థచేతసిచిన్తనం ॥౬౭॥ ప్రీత్యప్రీతీచవాపేత్య పరేన్తస్సుఖదుఃఖయోః । బహిస్తత్సిద్ధసిద్ధ్యర్థ యత్నాభావోస్య
లక్ష్మకిం ॥౬౮॥ మానావమానశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిరూపిషు । చిత్తేప్రతీయమానేషుసత్స్వద్వం ద్వేషుకింసుఖం ॥౬౯॥
ద్వంద్వానామప్రతీతిర్హి విదుషాంసుఖకారణం । నతుతత్సహనంపూర్వంక్లేశ హేతుత్వదర్శనాత్ ॥౭౦॥ వాఙ్మనః
ప్రాణజీవాదితత్త్వేషుమయిసత్సుచ । అపాపనాశహీనేషుకథంస్యాంనిర్మలంసుఖం ॥౭౧॥ ప్రారబ్ధకర్మమూలాసు
విషయేచ్ఛాసుచేతసి । సతీష్వవిషయానన్దసహజాప్తిశ్చమేకథం ॥౭౨॥ శబ్దానువిద్ధయా ప్రాప్తం నిదిధ్యాసననిష్ఠ
యా । బ్రహ్మైక్యమపిమేవ్యర్థంశోకమోహాకులేరిహ ॥౭౩॥ శోకమోహవిహీనత్వమేకత్వ మనుపశ్యతః । శ్రుత్యో
క్తన్నైవమేసిద్ధంసద్వైకత్వవివర్జనాత్ ॥౭౪॥ అఖణ్డాకారనిష్ఠాచేత్సహజాసర్వదాభవేత్ । తతస్సర్వవికారాణామ
ప్రతీత్యాస్వమాత్రతః ॥౭౫॥ శోకమోహాద్యనర్థేభ్యోవిముక్తస్యసదామమ । ప్రారబ్ధకర్మనాశేనసిద్ధ్యేత్సానిర్వికార
తా ॥౭౬॥తస్మాత్ప్రారబ్ధకర్మైకమూలకస్యవినష్టయే ॥ దేహాదిప్రతిభానస్యయత్నఃకార్యోమయాధ్రువం॥౭౭॥అ
త్రోపాయోగురుప్రాతఃప్రష్టవ్యోరున్ధతీపతిః । ఇత్యేవంనిశ్చితేరాజ్ఞాసంబభూవారుణోదయః * (౭౮)

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేఏకోనవింశోధ్యాయః *—

ఋషయః* భగవన్వ్యాససర్వజ్ఞసద్గురోకరుణానిధే । భగీరథోథశ్రీమన్తంవసిష్ఠంకిమువాచహ ॥౧॥సచా
స్మైకిమువాచాథతత్సర్వఞ్చనిబోధనః । ఇత్యుక్తస్తైర్మునిశ్రేష్ఠైర్వ్యాసఏవమవోచత ॥౨॥ వ్యాసః* నిర్వర్త్తసత్యక
ర్మాసమహీపాలోభగీరథః । భగవన్తంవసిష్ఠన్తంగత్వాశ్రీగురునాయకం ॥౩॥ ప్రణమ్యవినయోపేత ఇదంపప్రచ్ఛ
సాదరం । కణ్ఠమ్మక్త్వాప్రరుదన్నైవసంసారార్తింహృదిస్మరన్ ॥౪॥భగీరథః * భగవన్సద్గురోశ్రీమన్దీనత్రాణపరా
యణ । కృతపూర్వోపరాధోమేత్వన్త్వయోదయయాత్వయా ॥౫॥ జీవన్ముక్తిపదప్రాప్తిమాత్రేణమమధన్యతాం। అ
బ్రవంహిపురాశ్రీమంస్త్వయిసర్వార్థవిత్తమే ॥౬॥ ప్రారబ్ధకర్మవత్త్వేనసుఖదుఃఖేషుసత్స్వపి । ఇతిత్వయోక్తం
వచనంమయానాలోచితంఖలు ॥౭॥ స్వామిన్యద్యదభూద్దుఃఖంరాజ్యతన్త్రవశాన్మమ । తత్తద్వర్ణయితుం శక్య
న్నైవవాచామగోచరం ॥౮॥ అతస్తత్సర్వమూలస్థాంమేప్రారబ్ధప్రతిభాసకః। నివర్తేతాధునాయేన తముపాయంధ్రు
తంవద ॥౯॥ ఇత్యుక్తోభగవాన్సాష్టాఙ్గబ్రహ్మపుత్రోదయానిధిః । వసిష్ఠస్సస్మితంశ్లక్ష్ణమిదంవచనమబ్రవీత్॥౧౦॥
వసిష్ఠః * రాజన్జీవద్విముక్తోసిధన్యస్త్వన్నాత్రసంశయః । తథాప్రారబ్ధబద్ధత్వాన్నతృప్తిస్తేపిజాయతే ॥౧౧॥
ప్రారబ్ధకర్మబద్ధానాంసమ్యగ్జ్ఞానవతామపి । వ్యవహారప్రవృత్తానాంచతస్తృప్తిర్నిరంకుశా ॥౧౨॥ ప్రారబ్ధకర్మబ

ద్ధోఽపి యది వ్యాహారవర్జితః । జీవన్ముక్తో న దుఃఖీ స్యాద్దత్తాత్రేయాదివత్తదా ॥ ౧౩ ॥ వ్యాహారేణ మహాతిష్ఠిత్వా లోకరక్ష
ణకారణే । దృష్టదుఃఖం వినా కేన పోషితుం శక్యతే నృప ॥ ౧౪ ॥ వ్యవహారవిముక్తానాం యతీనాం స్వాత్మయోగినాం ।
అప్యారబ్ధనిబద్ధత్వే దృష్టదుఃఖం హి బాధతే ॥ ౧౫ ॥ దత్తాత్రేయాదయశ్శ్రీమద్విష్ణ్వంశా యతినాయకాః । బాహ్యావిక్షే
పహీనా అప్యన్తఃకాష్ఠాస్తు కర్మణా ॥ ౧౬ ॥ అన్తర్బహిశ్చ వ్యాపారా నిరుద్ధాశ్చేదశేషతః । సర్వప్రతీతినిర్ముక్తానై
ష్కర్మ్యాద్యాన్తి తే సుఖం ॥ ౧౭ ॥ స్వావస్థానేన పరా తృప్తిస్తేషామేవ నిరంకుశా । ప్రారబ్ధకర్మనాశేన విదేహాత్మత్వ
సంభవాత్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రతిభానం కథం న స్యాత్సతి ప్రారబ్ధకర్మణి । కథం వా ప్రతిభానే చ దృష్టదుఃఖం న సంభ
వేత్ ॥ ౧౯ ॥ దృష్టభోగేషు వైరాగ్యం యది స్యాత్తే సుపుష్కలం । సద్య ఏవ పరా తృప్తిరుపజాయేత భూపతే ॥ ౨౦ ॥ స్థూల
సూక్ష్మే హి వైరాగ్యే త్వయా ప్రాప్తే పురా నృప । అద్య కారణవైరాగ్యం ప్రాపణీయం మహత్తమం ॥ ౨౧ ॥ వర్తమానశరీ
రేణ యద్యద్భోజ్యం మయాధునా । తత్తత్సర్వమసత్తుచ్ఛమిత్యాదౌ దోషదర్శనం ॥ ౨౨ ॥ అనేన భోజ్యవర్గేణ మమ దుఃఖ
స్తు నాన్యథా । అతస్సర్వం పరిత్యాజ్యం జిహాసైషేత్యతః పరం ॥ ౨౩ ॥ త్యక్తేషు సర్వభోజ్యేషు విషసాదృశ్యచింతయా ।
ఔదాసీన్యం మహత్స్వస్మిన్నప్యన్తరంగం తృతీయకం ॥ ౨౪ ॥ అస్మాత్ప్రారబ్ధవైరాగ్యాన్నిర్వికల్పాదినామభిః । సమాధి
భిః పరబ్రహ్మణ్యాత్మానం యోజయాధునా ॥ ౨౫ ॥ సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యేన ప్రతిభానవివర్జితం । నిష్కళంకం పరమానన్దం
నిత్యం భుఙ్క్ష్వ మహీపతే ॥ ౨౬ ॥ వినా ప్రారబ్ధనాశేన న నశ్యేత్ప్రతిభాసనం । వినా సమాధిభిశ్చైతన్నశ్యేత్ప్రారబ్ధ
మప్యన ॥ ౨౭ ॥ భోగేనైవ ప్రణశ్యేత్తదిత్యేష నియమో న చ । విదేహముక్తివిశ్వాసవిహీనేనేయమస్పృహి ॥ ౨౮ ॥ దే
హేఽప్యుతే విదేహాఖ్యా ముక్తిస్స్యాదితి యే విదుః । త ఏవ తస్యాం విశ్వాసవిహీనా ఇతి నిశ్చిను ॥ ౨౯ ॥ దేహేఽస్మిన్విద్యమానే
హి దేహవిస్మృతిరూపిణీ । విదేహముక్తిః ప్రారబ్ధకర్మనాశేన సిద్ధ్యతి ॥ ౩౦ ॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేషు ప్రసిద్ధా హ్యైవమే
వ సా । అరూపచిత్తప్రాణాదినాశగమ్యా మహత్తరా ॥ ౩౧ ॥ అథ దేహేఽప్యుతే త్వస్య విదేహస్య మహాత్మనః । జీవన్ము
క్తస్య వా ప్రోక్తమోక్షాతీతదశాఖిలు ॥ ౩౨ ॥ నిర్వికారచిదానందబ్రహ్మమాత్రస్వరూపిణీ । సర్వప్రతీతిరహితా వై దే
హముక్తిరుచ్యతే । ౩౩ ॥ ఈదృశీ పరమోదారా సర్వదుఃఖనికృన్తనీ । విదేహముక్త్యవస్థా హి దుర్లభా ధరణీపతే ॥ ౩౪
దృష్టభోగేషు వైరాగ్యం తవ చేత్తీవ్రముద్భవేత్ । సావస్థా సులభైవ స్యాన్మహాత్మసు దుర్లభా ॥ ౩౫ ॥ మాదృశా బహ
వస్సంతి వేదశాస్త్రప్రవర్తకాః । బ్రహ్మరాజర్షయో లోకే స్వతన్త్రాధికారికాః ॥ ౩౬ ॥ అణిమాద్యఖిలైశ్వర్యసంయు
క్తాస్స్వాత్మయోగినః । జీవన్ముక్తా న తేషాం చ సావస్థైవ సుదుర్లభా । ౩౭ । తపోభిః కృతపూర్వైస్తైర్జ్ఞానకర్మ సముచ్చితైః
ఆధికారికతాం ప్రాప్తాస్తేషాం క్వాద్య విదేహతా । ౩౮ । స్వస్వాధికారప్రోక్తాని కర్మాణ్యామరణాత్సదా । అప్రమత్తై
స్తే కర్తవ్యాన్యహో త్రైర్మాదృశైరిహ ॥ ౩౯ ॥ సకామఫలమైశ్వర్యమనుభూయాత్మవేదినః । దేహాన్తే సంభవిష్యంతి మో
క్షాతీతదశాం పరాం ॥ ౪౦ । అత ఈదృశనిర్బన్ధరహితత్వాన్మహాత్మనః । తవ సాక్షాత్ప్రసిద్ధ్యేత సా ముక్తిర్దేహవర్జితా ॥
త్వం ప్రయత్నవతాం శ్రేష్ఠో దుస్సాధ్యమపి సాధయేః । గంగానీతా దివో భూమిం బహువిఘ్నేష్వపి త్వయా ॥ ౪౨ ॥ అరూ
పచిత్తనాశే ద్యకర్తవ్యే స్వసమాధిభిః । త్వమేవ స్యాస్సమర్థోఽత్ర తీవ్రయత్నసమన్వితః ॥ ౪౩ । సమాధ్యభ్యాస విముఖా
ప్రారబ్ధం బహు మన్వతే । త్వమభ్యాసోన్ముఖస్తుచ్ఛం మన్యస్వ ధా నాత్ర సంశయః ॥ ౪౪ ॥ దేహాదేర్న ప్రతీతిస్స్యాత్సమాధ్య
ప్రచ్యుతాత్మనాం । అప్రతీతౌ కుతో దుఃఖమ్ముక్తైర్భవితుమర్హతి । ౪౫ ॥ ప్రతీతావపి దుఃఖన్నేత్యాహుః కేచన మోహి
తాః । త్రైలోక్యవశ్యకాపీవ డంభాహంకారదూషితాః । ౪౬ ॥ సకృద్వా యది వశ్యేయురాత్మానమపరోక్షతః । నైవం
వదేయుర్వ్యాచాపి తే తథా కేవలం విదుః ॥ ౪౭ । సకృద్దృష్ట్వాత్మని ఆనందం దేహాదిప్రతిభానతః । తిరోహితే సుఖే తస్మి
న్మహద్దుఃఖమవాప్నుయాత్ ॥ ౪౮ ॥ పుత్రిణో మరణే పుత్రాప్రసాన్నిధ్యే దుఃఖముత్కటం । దృశ్యతే న తథా లోకే ప్రహ్రీ

నస్యభూపతే ॥ ౪౯॥ ధనికస్య ధనాపాయే దృశ్యతే దుఃఖముత్కటం। న తథా ధనహీనస్య ధనసౌఖ్యాద్యదర్శనాత్ ॥౫౦
యద్యప్యారబ్ధకర్మోత్థదేహాదిప్రతిభానతః। జీవన్ముక్తస్య జన్మాన్యన్న భవిష్యతి కిఞ్చన ॥౫౧ ॥ తథాపి స్వప్రకాశస్య స్వ
రూపస్య పునఃపునః । విక్షేపేన తిరోధానం సంభవేన్నాత్ర సంశయః ॥ ౫౨॥ యావత్తిరోహితస్స్వాత్మా తావద్విక్షిప్త
మానసః। విద్వానపి సమాప్నోతి దుఃఖం ద్వంద్వప్రవేశతః ॥౫౩॥ నిశ్చిన్వతోఽత్ర ద్వంద్వాని మిథ్యాత్వేన స్వవేదినః। కుతో
ద్వంద్వప్రవేశస్స్యాదితి కేచన మన్వతే ॥౫౪॥ తే చ మూఢతమా లోకే వేదాంతాపాతదర్శినః । మానావమానవివశా బ
హిష్కార్యా మహాత్మభిః ॥౫౫॥ మిథ్యాత్వనిశ్చయాత్తస్మాత్కిం ప్రయోజనమాత్మనః । హర్షశోకాహి జాయేతే సతో
ర్మానావమానయోః ॥౫౬॥ దృష్టదుఃఖం ప్రణశ్యేత ప్రతిభానప్రణాశతః। ప్రతిభానం ప్రణశ్యేత ప్రారబ్ధస్య ప్రణాశతః॥౫౭
ప్రారబ్ధన్తు ప్రణశ్యేత విక్షేపస్య ప్రణాశతః। విక్షేపస్తు ప్రణశ్యేత సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యతః ॥ ౫౮ ॥ తస్మాత్సమాధింశ్చ
తుర్ధో నిర్వికల్పాదికాన్ క్రమాత్। దృష్టదుఃఖవినాశార్థం కురుష్వ ధరణీపతే ॥౫౯ ॥ సమాధిభిః పరబ్రహ్మణ్యఖణ్డైకరసే
ద్వయే। ప్రారబ్ధభోక్తుర్విలయో యదా సిద్ధ్యతి తేన్నృప ॥౬౦॥ తదా సర్వాణి లీయేరన్మనఃప్రాణేన్ద్రియాణి చ। లీనేష్వ
శేషతత్త్వేషు స్వరూపమవశిష్యతే ॥౬౧॥ తవ ప్రారబ్ధభోగేషు స్వల్పాపీచ్ఛా భవేద్యది । అభ్యస్తేఽపి సమాధౌ న ప్రతీతిర్విల
యం వ్రజేత్ ॥౬౨॥ దృష్టభోగవిరక్తానాం విదేహపదకామినాం। సమాధ్యభ్యాసశక్తానాం తుచ్ఛం ప్రారబ్ధకర్మ హి ॥౬౩॥
సమాధౌ కశ్చిన్మనస్తూష్ణీం స్థితిమేవ హి తం విదుః । ఇతి కేచన మన్యన్తే తదభ్యాసవివర్జనాత్ ॥ ౬౪ ॥ సత్యం తైర్నోచ్యతే శా
స్త్రే సమాధిర్జ్ఞానలక్షణః। తత్ర తు శ్రమరాహిత్యవచనం ప్రాణధ్యహేతుకం ॥౬౫॥ మనసి బ్రహ్మణి స్వస్మిన్నఖణ్డే సమ్యగా
హితే। మనస్స్థానం హి హృదయం మాంసపిణ్డాత్మకం స్రవేత్ ॥ ౬౬ ॥ తచ్చాపాదశిరో వ్యాప్తసర్వనాడీనిబన్ధనం। హృ
దయం దేహమధ్యస్థం సర్వాధారన్నిగద్యతే ॥౬౭ ॥ నాడీనాం హృదయద్వారా శైథిల్యే సతి దేహినః। మహతీ జాయతే
దేహే వ్యథా సహ్యా తమాకులు ॥౬౮॥ ఈదృశీ తు వ్యథా పూర్వం నిదిధ్యాసననిష్ఠయా । భృశం త్వయానుభూతైవ తథా
ప్యద్యాస్మృతా నృప ॥౬౯॥ అతస్సామాన్యతాబుద్ధ్యా సమాధౌ త్వం తిరస్కృతిం। మా కృథా భూపతే నిత్యం బహుమన్య
స్వముక్తయే ॥౭౦॥ ప్రారబ్ధదుఃఖనాశాయ సమాధిన్న వినేతరః। ఉపాయో స్తి శ్రుతిస్మృత్యోర్భగీరథ మహామతే ॥౭౧
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ప్రారబ్ధక్షయసిద్ధయే। రాజ్యం పుత్రే సమర్ప్యాశు సమాధ్యభ్యాసమాచర ॥౭౨॥ ఔదాసీన్యం
సుకరమనానాం మాకృథాస్త్వం సమాధౌ - ప్రాణోత్క్రాన్త్యాసమమిహ భవేద్దుస్సహో యత్ర మోహః । వాచాజ్ఞా
నీ స్వవ్రతమనుతిష్ఠన్ సమాధిన్న విద్యా-దభ్యాసోఽర్థం శ్రమమివ వధూర్నిత్యవన్ధ్యా ప్రసూతేః ॥౭౩॥ ఆయాసేనాప్యధిగ
తమఖణ్డైకసారం పదఞ్చేత్తత్రానందో నిరుపమ ఉదేత్యద్భుతస్స్వైకవేద్యః। బహ్వాయాసే ప్రభవతి పురా పూర్ణమన్తే సు
ఖం స్యాద్గంగానేతర్యథ సతి పురః కా ను సా దృశ్యచిన్తా* * * * * * (౭౪)

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే వింశోఽధ్యాయః *—

।వ్యాసః॥ ఏవం భగీరథో రాజా వసిష్ఠేన మహాత్మనా। ఉపదిష్టస్సుతే రాజ్యన్నిక్షిప్య నిరగాత్పురాత్ ॥౧॥ తదే
వ చ పునర్గత్వా వనన్నిర్జనముత్తమం। శుచౌ దేశే సమాసీన స్థిరమాసనమాస్థితః ।౨। ఇన్ద్రియాణి సమస్తాని నియమ్యా
త్మానమాత్మని। ఏకీకర్తుమ్మతిఞ్చక్రే దృఢవైరాగ్యసంయుతః॥౩।తదేన్ద్రియాణామాలోక్య చాపలం విషయేష్వపి। ఇదమా
హ మహాతేజా ముముక్షురివ సంస్థితః ॥౪। భగీరథః॥ ఇమాని చక్షుశ్శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణి మయాధునా । ఆత్మానమం
తర్నియతమప్యాకర్షన్త్యహో బహిః ।౫॥ అస్మిన్విషయసాన్నిధ్యవిహీనే గిరికందరే। అపి చాపలమేవఞ్చేద్దేశాంవా
చ్యం పురే కిము ॥౬। మయా హి జితపూర్వాణి నిదిధ్యాసననిష్ఠయా । ఇమాన్యజితవద్భాన్తి వాసనామలినే మయి।౭॥
ప్రారబ్ధకర్మవిక్షేపవాసనావివశస్య మే। యదీన్ద్రియాణి వశ్యాని మహదాశ్చర్యమేవ తత్ ॥౮। అఖణ్డైకరసప్రజ్ఞావిద్య

తేద్యచచేతసి। తథాపితత్పరంజ్యోతిర్ధ్యాతుంశక్నోమినేంద్రియైః ॥౯॥ వ్యవహారదశాయాఞ్చప్రక్షిప్తాభూత్పురామమ
అనయాకింపరంజ్యోతిస్స్వరూపావిర్భవంవినా ॥౧౦॥ స్వయంప్రకాశమాత్మానం ధ్యానయోగబలాదహం। ఉపలభ్య
స్థిరాన్నిష్ఠాంకుర్యాశ్చేత్తత్రసంతతం ॥౧౧॥ వైదేహీంముక్తిమాసాద్య దేహవిస్మృతిలక్షణాం। కృతార్థస్స్యాంగు
రోరాజ్ఞాసఫలాచతదాభవేత్ ॥౧౨॥ ధ్యానయోగవిరోధీనిచఞ్చలానీంద్రియాణిహి। మర్దయన్తిబలాదేనంజీవన్ముక్త
మపిస్వయం ॥౧౩॥ అత్రైవంసతితజ్జ్యోతిఃకథమావిర్భవిష్యతి। కథంవాస్యామృతాస్వాదాన్మమతృప్తిర్నిరంకుశా ॥౧౪
ఇన్ద్రియాణామహందౌష్ట్యంకింవక్ష్యేమాన్నిరాగసం। తత్తదర్థేష్వనాసక్తంస్వాసక్తంమర్దయన్తిహి ॥౧౫॥ అథవా
నైవదోషోస్తిబాహ్యేషుకరణేషుతు। అన్తఃకరణమేతద్ధిచతుర్ధావ్యాప్యసంస్థితం ॥౧౬॥ క్షోభయత్యఖిలైరేవమా
త్మానంకరణైర్భృశం। అతస్సర్వేంద్రియాధ్యక్షమ్మనోదుష్టతమమ్మమ ॥౧౭॥ బాహ్యేన్ద్రియాణిశాన్తాన్యప్యేతద్ధిహత
మానసం। అర్థేషుప్రేరయత్యేకంస్వయఞ్చపరిధావతి ॥౧౮॥ విషయేషునచైకత్రస్థైర్యమేతిమనోజడం । పటాత్పట
ముపాయాతిపటాచ్ఛకటముత్కటం ॥౧౯॥ శకటాత్కణ్టకంయాతికణ్టకాత్తటినీతటం। తటినీతటతఃకీటంపాదపేష్వివ
మర్కటః ॥౨౦॥ అనేనమనసాత్యన్తచపలేనప్రమాథినా। ఆత్మావిక్షిప్యతేబాహ్యవిషయేష్వనేకశః ॥౨౧॥ అతో
స్మిన్నిర్జితేచిత్తేసర్వంస్యాన్నిర్జితంమయా। చిత్తవృత్తినిరోధాయయత్నఃకార్యోమహత్తరః ॥౨౨॥ అథవానచదోషో
స్తిమనస్యేవంవిధేపితు। ప్రారబ్ధమ్మమకర్మైవమ్మనశ్చాలయతీహహి ॥౨౩॥ మనఃప్రాణేన్ద్రియాణ్యేవచాలయిత్వాస్య
కర్మణః। ఫలంస్యాత్సుఖదుఃఖాఖ్యన్నాన్యథాకల్పకోటిభిః ॥౨౪॥ నభోజయేత్ఫలంస్వస్యమాఞ్చేత్కర్మైదమాశ్రితం।
కుణ్ఠితంపూర్వకర్మస్యాప్త్యేవహినిక్లిష్టతాం ॥౨౫॥ సర్వాణిపూర్వకర్మాణిభోజయిత్వాఫలానిమాం । అకుణ్ఠితత
యోత్కృష్టాన్యభవన్మయివైయథా ॥౨౬॥ తథాస్యచనిజోత్కర్షేవాఞ్ఛాకిన్నభవేదతః। మనఃప్రభృతిభిర్మాంతత్ఫ
లంభోజయితుంహఠాత్ ॥౨౭॥ విక్షేపయతిసర్వత్రవిషయేష్వతివేగతః। కర్మణోస్యచశౌర్యమ్మేసమ్యక్పశ్యామిచా
ధునా ॥౨౮॥ స్వస్వరూపాపరిజ్ఞానాత్పూర్వకర్మాణ్యభోజయన్ । తథాదేయోవకాశోస్యేత్యేవంకోనియమోస్తి
వా ॥౨౯॥ సుప్తావప్యుత్తేచోరైర్విత్తాదావపిజాగ్రతి। తేభ్యోదేయంతదిత్యేవన్నియమోనహిదృశ్యతే ॥౩౦॥ అభక్ష్యే
భక్షితేకాలేనిజప్రాణాత్యయేతథా। స్వస్థావస్థాసుతద్భక్ష్యమిత్యేవన్నియమోనచ ॥౩౧॥ అతోస్యాద్యావశిష్టస్యమ
యిప్రారబ్ధకర్మణః। అభుక్త్వైవఫలంశీఘ్రంధ్వంసయామ్యాత్మనిష్ఠయా ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వాస్వయమేకాంతేప్యారబ్ధ
స్యస్వకర్మణః। నిశ్శేష్యదుఃఖహేతుత్వమతిక్రుద్ధోభగీరథః ॥౩౩॥ సమాధీన్నిర్వికల్పాదీంశ్చారేభేసువిరక్తధీః। అఖణ్డజ్యో
తిషిబ్రహ్మణ్యావిర్భూతేనిరంతరాన్ ॥౩౪॥ యువజ్ఞానంపరిత్యజ్యకుమారజ్ఞానమాప్తవాన్ । కుమారజ్ఞానముత్సృజ్య
బాలజ్ఞానమథాప్తవాన్ ॥౩౫॥ బాలజ్ఞానముపాస్యాథశిశుజ్ఞానమవాప్తవాన్। శిశుజ్ఞానాద్వరిష్ఠత్వంప్రాప్తవత్యపి
భూపతౌ ॥౩౬॥ అభవన్నవశిష్టాస్తామాత్రాష్షోడశకర్మణః । తదావిదేహముక్తోభూత్షోడశారబ్ధకర్మవాన్ ॥౩౭॥
ఏకమారబ్ధకర్మాపిసమ్యగ్జ్ఞానినియానిహి। చతుష్షష్టిస్వరూపంతద్బ్రహ్మప్రణవవన్మతం ॥ ౩౮॥ కుమారఇతరత్రాపిచ
త్వారింశద్వరేతతః। బాలేవరీయసిప్రోక్తాద్వాత్రింశత్కర్మణోంశకాః॥ ౩౯ ॥ శిశౌవరిష్ఠేసంప్రోక్తాష్షోడశాంశాస్తు
కర్మణః। తానేవంక్రమశఃప్రాప్తస్సభూపాలోభగీరథః ॥౪౦ ॥ ఆనందంనిష్కళానందంసంపూర్ణానందమేవచ।
అద్వైతకేవలానన్దంనిరానన్దమథాపిచ ॥౪౧॥ చిద్రూపఞ్చిన్మయాత్మానఞ్చిన్మాత్రాత్మానమేవచ। చిత్సామాన్యస్వ
రూపఞ్చతతోచిత్త్వమవాప్యచ ॥౪౨॥ సద్రూపంసన్మయాత్మానంసన్మాత్రాత్మానమేవచ । సత్సామాన్యస్వరూప
ఞ్చతతోసత్త్వమవాప్యచ ॥ ౪౩ ॥ సత్త్వాసత్త్వోభయాతీతస్సోభవత్కర్మవర్జితః । తదేవసబభూవాథయద్వాఙ్మనస

దూరగం ॥ ౪౪ ॥ యత్రకర్మాణ్యకర్మాణిజ్ఞానాజ్ఞానానివానహి । సుఖానినచదుఃఖానితదేవాసౌబభూవహ ॥౪౫॥
యదలక్షణమగ్రాహ్యమత్యాజ్యఞ్చకదాచన । యదద్వంద్వమతత్త్వఞ్చ తదేవాసౌబభూవహ ॥ ౪౬॥ ఇదన్త్వేనాప్య
హన్త్వేనత్వేనచమనీషిభిః । యదదృశ్యమథాశ్రావ్యంతదేవాసౌబభూవహ ॥ ౪౭ ॥ యదమన్తవ్యమేవాథ యద
ధ్యాతవ్యమేవచ । జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయదూరంతదేవాసౌబభూవహ ॥ ౪౮ ॥ ప్రశ్నోత్తరాద్యసర్వంయద్భయాభయవి
వర్జితం । ప్రమాత్రాదిత్రయాతీతం తదేవాసౌబభూవహ ॥ ౪౯ ॥ సర్వశూన్యమశూన్యంయచ్ఛూన్యాశూన్యవివర్జి
తం । నిషేధమాత్రవిజ్ఞేయంతదేవాసౌబభూవహ ॥ ౫౦ ॥ అహంకారానహంకారౌదేహాదేహౌచయత్రన । జీవాత్మ
పరమాత్మానౌతదేవాసౌ బభూవహ ॥ ౫౧ ॥ సర్వాణినామరూపాణి యస్మిన్నైవభవన్తిచ । హేయోపాదేయ
శూన్యంయత్తదేవాసౌబభూవహ ॥ ౫౨ ॥ ఏవంప్రారబ్ధకర్మాణివినాభోగంవినాశయన్ । భగీరథో మహారాజోసి
రూపబ్రహ్మతాంయయౌ ॥ ౫౩ ॥ అతోయుష్మాసుయఃకశ్చిత్ప్రారబ్ధక్షపణోత్సుకః । అస్తిచేత్ససమాధింస్తా ననుతిష్ఠ
తుసద్విజాః ॥ ౫౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తేతుమునయోవ్యాసేనపరమర్షిణా । అత్యాశ్చర్యయుతాభూయఃపప్రచ్ఛురిదమాద
రాత్ ॥ ౫౫ ॥ ఋషయః॥ స్వామిన్భోగంవినానాశోనారబ్ధస్యభవిష్యతి । ఇతిత్వయైవయత్ప్రోక్తంసూత్రేతద్వ్యా
ఖ్యాతేమునా ॥ ౫౬ ॥ పూర్వోత్తరవిరుద్ధార్థవాదిత్వన్తేనయుజ్యతే । అతఏవమిహాస్మాభిశ్చిన్త్యతేకర్మణాంగతిః ॥
సఞ్చితాగామికర్మాణియథానశ్యన్తిభోగతః । తథైవారబ్ధకర్మాపిభోగేనైవవినశ్యతి ॥ ౫౮ ॥ ఇదంనిర్ధారణం రాజ్ఞి
ప్రకృతేపినదృశ్యతే । ప్రారబ్ధకర్మణిక్షీణే భోగాద్రాజ్యంపునస్త్యజన్ ॥౫౯॥ వనమేత్యనిజాభ్యాసాద్విదేహమ్ము
క్తిమాగతః । మోక్షాతీతదశాంప్రాపేత్యేవమస్తిసమన్వయః ॥౬౦॥ ఇతిశ్రుత్వామహాతేజావ్యాసస్సత్యవతీసుతః । కృ
త్వామన్దస్మితం ప్రాహమునీనాలోక్యసర్వశః ॥ ౬౧ ॥ వ్యాసః ॥ అహోబుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠామునయస్సంశితవ్ర
తాః । మయాసూత్రేయదుక్తం తన్మన్దబుద్ధ్యనుసారిహి ॥ ౬౨ ॥ జీవన్ముక్త్యవసన్నత్వాత్తచ్ఛాస్త్రం మన్దగోచరం ।
దశద్వాత్రింశవేదాన్తమీమాంసార్థంవినిర్మితం ॥ ౬౩ ॥ విదేహముక్తిపర్యంతమిదముత్తమగోచరం । అష్టోత్తర
శతార్థఞ్చశాస్త్రమత్యన్తదుర్లభం ॥౬౪॥ నైతేనమేవిరుద్ధార్థవాదిత్వంసంప్రసజ్యతే । అధికారానుగుణ్యేననృణాం మే
వోచ్యతేమయా ॥౬౫॥ యస్మాత్కశ్చిన్త్యమానాసానయుక్తాకర్మణాంగతిః । సద్యోవిదేహముక్తేస్మిన్ప్రారబ్ధస్యా
ఫలత్వతః ॥ ౬౬ ॥ రాజ్యేయద్వ్యాపృతేష్విత్వాత్ప్రారబ్ధంక్షపయేన్నృపః । తదాభోగేనతత్క్షీణమితివాచ్యమ్మనీషిభిః ॥౬౭॥
ఉద్బన్ధేనైవహిప్రాజ్ఞస్సభూపాలోమృతింతనోః । కారయామాసవేగేనప్రబలైస్తైస్సమాధిభిః ॥ ౬౮ ॥ ససమాధింన
కుర్యాచ్చేత్తదాదేహఃపతేత్కిము । చిరంభుఞ్జీతభోగాన్హిజీవన్ముక్తిపదేస్థితః ॥౬౯॥ నచోత్క్రాన్తశ్శరీరాత్స పర
లోకాదికంయయౌ । యేనదుష్కరణంశంక్యంతస్యస్యాన్మూఢబుద్ధిభిః ॥౭౦॥ తస్మాద్భోగంవినారబ్ధంకర్మనష్ట మితీరి
తం । ఇదంనిర్ధారణంసాధుతమమిత్యవధార్యతే ॥౭౧॥ భవన్తోమునయోహ్యత్రైవమత్రాస్మిన్నవధారితే । స్వప్నేపినైవ
శంక్యన్తాంకిఞ్చనప్యాస్తికోత్తమాః ॥౭౨॥ ఇత్యుక్త్వావ్యసముఃర్వ్యాసస్త్వదంశఃకమలలేక్షణ । స్వాపిప్నకాయయ య
యౌతేచతన్నత్వాస్వాలయాన్యయుః ॥ ౭౩ ॥ లోకేహిభోగేనవినానశ్యేత్ప్రారబ్ధకర్మేతిసమన్దబుద్ధిః । మన్యేతయస్స
ర్వరహస్యభూతంసమాధిశాస్త్రంపరమన్నవేద ॥౭౪॥ యోదృష్టభోగేషువిరక్తిహీనోఃదేహముక్తింవనతేనదేహే
సద్దృష్టదుఃఖైర్ప్రవిబాధ్యమానశ్చిన్త్యశ్శతశోత్తరహస్యబాహ్యః * * * * ॥ ౭౫ ॥

॥ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదేఏకవింశోధ్యాయః॥

విష్ణుః॥ స్వామిన్భోగంవినారబ్ధంకర్మనశ్యేదితిత్వయా । భగీరథచరిత్రేణమహ్యంసమ్యగుదీరితం ॥౧॥ తథాపి
సఞ్చితంకర్మపుణ్యంవాపాపమేవవా । భోగేనైవక్షణశ్యేదిత్యేతన్మేసంశయాస్పదం ॥౨॥ తచ్చమహ్యంత్వయావాచ్యం

సప్రమాణస్తథాధువా । ఇత్యుక్తో విష్ణునాహం యదవోచం శృణు తద్విధే ॥౩॥ పురా ప్రియవ్రతో నామ స్వాయంభువమనోస్సుతః । ఆసీత్తస్య సుతోఽగ్నీధ్రస్తతో నాభిరజాయత ॥౪॥ ఋషభస్తత్సుతస్సాక్షాత్త్వదంశోఽభవద్ధరే । అవతీర్ణం సుతశతం తస్యాసీద్బ్రహ్మపారగం ॥౫॥ తేషాఞ్చ భరతో జ్యేష్ఠో నారాయణపరాయణః । విఖ్యాతం వర్షమేతద్యన్నామ్నా భారతమద్భుతం ॥౬॥ నారదో వసుదేవాయ తచ్చరిత్రమశేషతః । యథోవాచ తథా వక్ష్యామ్యంబుజేక్షణ తచ్ఛృణు ॥౭॥ నారదః॥ భరతాఖ్యో మహీపాలః పరం వైరాగ్యమాశ్రితః । భుక్తభోగాం మహీం త్యక్త్వా ప్రవవ్రాజ మహీపతే ॥౮॥ సర్వవేదాన్తతత్త్వజ్ఞో వైరాగ్యాతిశయేన సః । సన్త్యజ్య పత్తనగ్రామాన్ వన ఏవ చచార హ ॥౯॥ అవధూతాశ్రమే స్థిత్వా జాతరూపధరోఽభవత్ । జీర్ణపర్ణాశనో భూత్వా తృణవత్పావయంస్తనుం ॥౧౦॥ వాసనాత్రయముత్సృజ్య జడవృత్తిముపాశ్రితః । బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యామాశ్రిత్య నిస్పృహః ॥౧౧॥ డంభాహంకారదర్పాదిసర్వదుర్గుణవర్జితః । సర్వసంగవినిర్ముక్తస్సర్వవ్యాపారవర్జితః ॥౧౨॥ సర్వచిన్తావినిర్ముక్తో మత్తేభ ఇవ నిర్భయః । అవసద్గహనేఽరణ్యే సత్త్వైరపి మహత్తమైః ॥౧౩॥ ఏవం సతి కదాచిత్తద్వనం వ్యాఘ్రాదిసంకులం । మృగయాతత్పరో వ్యాధః కశ్చిచ్ఛేత్య ధనుర్ధరః ॥౧౪॥ అన్యత్ర శబ్దయామాస ధనుర్జ్యాకర్షణైస్తదా । తచ్ఛబ్దశ్రవణాత్క్షుబ్ధచిత్తా కాచిన్మృగీ భృశం ॥౧౫॥ సంపూర్ణగర్భిణీ వేగాదుత్పపాత ససంభ్రమం । తదా పతచ్ఛిశుర్భూమౌ మాతా సా సరితం పునః ॥౧౬॥ ఉల్లంఘ్యానన్తరస్తీరం జగామ ప్రాణభీయుతా । తద్రైతం శిశుమేకాన్తమవశం భువి పాతితం ॥౧౭॥ జననీవర్జితం భూమౌ భ్రమన్తం వ్యథయాయుతం । ఆలోక్య భరతస్సోఽపి బభూవ దయయాయుతః ॥౧౮॥ గతే చ త్వేవ మాతోఽస్య శిశోః ప్రాణభయాత్క్వ వా । స్తన్యపానాదిహీనస్య న స్థితిర్హి భవేద్బత ॥౧౯॥ అతో నాథశ్శిశురయం యేన కేనాపి వర్త్తనా । మయా సంరక్షణీయోఽద్య మహాన్మే సుకృతం త్విదం ॥౨౦॥ ఇతి మత్వాథ వా రాజా భరతో రభసా శిశుం । తమాదాయ తృణైస్తోమైస్సాదరం సమపాలయత్ ॥౨౧॥ స్వదేహరక్షణాసక్తివిహీనోఽపి స భూపతే । మృగడింభావసేత్యన్తమాసక్తో భూదహర్నిశం ॥౨౨॥ బాహుభ్యాం మృగశిశుం ధృత్వా గన్తవ్యం గచ్ఛతి స్థలం । సహైవ శిశునా శేతే హస్తేన చ పరామృశన్ ॥౨౩॥ స్వయం దిగంబరోఽప్యేనం శీతోష్ణాదినివృత్తయే । ఆచ్ఛాదయతి సర్వాంగం వల్కలైశ్ఛదనైరపి ॥౨౪॥ స చాసక్తో మృగశిశుర్భరతే సుతరామభూత్ । యత్ర కుత్రాపి సఞ్ఛన్నమపి తం వేత్తి గన్ధతః ॥౨౫॥ సజాతీయాన్మృగానన్యాన్ పశ్యన్నపి న గచ్ఛతి । ఇంగితైస్సంవదత్యేవ వాగ్విహీనోఽపి తేన చ ॥౨౬॥ తాడితోఽపి కదాచిత్తం వైరాగ్యోపరమాదిభిః । న ముఞ్చతి స తేనాభూద్రాగో రాజ్ఞోఽధికో మృగే ॥౨౭॥ ఏవం మృగశిశావాసక్త్యోఽపి తే భరతస్య తు । దేహావసానకాలోఽభూన్నృప సన్నిహితస్తదా ॥౨౮॥ మనసా చిన్తయత్ప్రాజ్ఞస్స బ్రహ్మవిదపి స్వయం । మరిష్యామ్యహమద్యాయం మయా పోషితవిగ్రహః ॥౨౯॥ హన్త సద్యో మృగశిశుర్నాథహీనో మరిష్యతి । అగతేఽపి చ కస్మింశ్చిన్నాథే దైవాత్కుతశ్చన ॥౩౦॥ మద్వియోగోత్థశోకాగ్నిసన్తాపాదయమాతురః । న జీవేదేవ రాగోఽపి హి తాదృశో మయి వర్తతే ॥౩౧॥ ఏవం మృగం స్మరన్నేవ భరతో విబుధోఽపి సః । ఉత్క్రాన్తోఽభూచ్ఛరీరాత్స్వాత్ప్రాణస్సేన్ద్రియో మునిః ॥౩౨॥ తేనాన్త్యస్మరణేనాథ సఞ్చితోత్పాదితేన వై । సద్యస్తదుచితం ప్రాప మృగజన్మైవ భూపతే ॥౩౩॥ పూర్వకర్మానుగుణ్యేన జాయతే చరమస్మృతిః । అన్త్యస్మృత్యానుగుణ్యేన పునర్జన్మ చ దేహినాం ॥౩౪॥ ప్రారబ్ధకర్మమాత్రేణ పోవశిష్టోభవద్యది । పునర్జన్మాదిరహితమశ్నువీత పరామృతం ॥౩౫॥ ఆగామితాం గతే నాపి సఞ్చితే నయాతత్త్వతః । పరోక్షబ్రహ్మవిత్త్వేన స పునర్జన్మభాగభూత్ ॥౩౬॥ ప్రాణోత్క్రాన్తినిషేధో హి స్వాపరోక్షవిదశ్శ్రితా । ప్రసిద్ధస్స పరోక్షస్య కథం భవితుమర్హతి ।౩౭। భోక్తవ్యే సఞ్చితే కర్మణ్యాత్మనస్సతి భూపతే । నాపరోక్షాత్మవిజ్ఞానమపునర్జన్మ వై భవేత్ ।౩౮।

వసుదేవః॥ భగవన్నారద శ్రీమన్ సర్వజ్ఞ బ్రాహ్మణోత్తమ । త్వద్వాక్యే మమ సన్దేహః కశ్చిదద్యోపజాయతే ।౩౯। భ

రతం కేచిదాహుస్తమపరోక్షాత్మవేదినం । జన్మత్రయస్తు ప్రారబ్ధం భోగానష్టమథేతిచ । ౪౦ । అన్యథాహిమహాత్మ
త్వం ప్రసిద్ధం తస్యహీయతే। నచాజీవద్విముక్తస్యైతస్యస్యాత్తాదృశీస్థితిః । ౪౧ । జాతరూపధరత్వాద్యాపూర్ణవైరాగ్య
సంయుతా ॥ తస్యస్థితిర్హి సామాన్యవిదుషోదుర్లభాభువి । ౪౨ । ఇతికృష్ణేనధన్యస్యవసుదేవస్యధీమతః । వచనన్నా
రదశ్శ్రుత్వామునిరేవముఏవాచహ । ౪౩ । నారదః॥వసుదేవశ్రుణుష్వైతద్వచనంమమసాదరం । మత్పితుర్బ్రహ్మణ
శ్శ్రుత్వాతేవదామినతుస్వతః ।౪౪। భరతస్యాపరోక్షాత్మజ్ఞానిత్వన్నోపపద్యతే। అపరోక్షవిదోదేహాదుత్క్రాన్తిప్ర
తిషేధతః । ౪౫ । ఉత్క్రాన్తేరపిసంసిద్ధేః ప్రతిషేధఃకథంపునః । జన్మావాప్తిర్భవేత్సాక్షాజ్జీవన్ముక్తస్యదేహినః । ౪౬।
భరతస్యతుసంసిద్ధమ్మృగజన్మతతఃపరం। ద్విజజన్మచతస్మాత్సనా పరోక్షాత్మవిద్ధ్రువం ॥౪౭॥ జన్మత్రయార్థకంకర్మ
ప్రారబ్ధాఖ్యాన్నచాప్నుయాత్। విదుషోనయదస్యాస్యాద్దేహాస్తచ్చరమంవిదుః ॥౪౮॥ చరమస్యైవదేహస్య ప్రార
బ్ధాఖ్యాస్థితిశ్రుతా। ఆగామిసఞ్చితాభిఖ్యాస్తత్పూర్వేషాన్తువర్ష్మణాం ॥ ౪౯ ॥ జాతరూప ధరత్వాద్యా స్థితిరత్య
ద్భుతాపిసా। కర్మసన్యాసినఃప్రోక్తాహ్యవధూతస్యచశ్రుతా ॥౫౦॥ ఆశ్రమక్రమవత్యేషా సులభావిదుషోపిచ। య
ద్వావైరాగ్యసన్యాసీజ్ఞానహీనోపితాంవ్రజేత్ ॥౫౧॥ అతోయస్మియమోనాస్తితాదృశీస్థితిరుత్తమా । అపరోక్షవి
దోజీవన్ముక్తస్యైవేతిభూపతే ॥౫౨॥ నైతేనతస్యమాహాత్మ్యంహీయతేచయథోచితం। విష్ణుపుత్రత్వవిద్వత్వవిరక్త
త్వాదిదర్శనాత్ ॥౫౩॥ వైరాగ్యమపితస్యాభూద్దోషవద్వ్యవసానతః। పూర్వకర్మపరాధీనస్సామాన్యవిదుచ్యతే॥
అపరోక్షవిదస్సద్యోముక్తిశ్శాస్త్రైర్వధార్యతే। క్రమముక్తిఃపరోక్షాత్మ విదుషశ్చమహీపతే ॥౫౫ ॥ యద్వాన్నాన్య
ద్వపుర్గచ్ఛేద్వర్తమానవపుర్మృతౌ। సఞ్చితాగామినిర్ముక్తాసాసద్యోముక్తిరుచ్యతే ॥౫౬॥ యద్వాక్షకర్మాణిసర్వాణి
క్షపయేద్ద్విత్రిజన్మభిః। పరోక్షబ్రహ్మవిచ్చస్యాత్క్రమముక్తిస్తుసోచ్యతే ॥౫౭॥ అసంఖ్యేయానిజన్మాని యస్యజీవస్య
భుక్తయే। భవిష్యన్తిత్రిలోకేసస్యాత్సఞ్చితకర్మవాన్ ।౫౮। యస్యసంఖ్యేయజన్మానిసూక్ష్మదృష్ట్యావిచారణే।
శీలాద్యైరనుమీయన్తేసస్యాదాగామికర్మవాన్ ।౫౯। యస్యైకమేవప్రకృతజన్మోర్ధ్వన్నైవకిఞ్చన। ప్రాతిభాసిక
సంసారీసస్యాత్ప్రారబ్ధకర్మవాన్ ।౬౦। ఏవంసతికథఞ్జన్మత్రయవాన్భరతోమునిః। ప్రారబ్ధకర్మవాన్వాచ్యోవసు
దేవమనీషిభిః ।౬౧। అపరోక్షాత్మవిజ్ఞానీయదిస్యాద్ద్విత్రిజన్మవాన్। సహుతోనభవేల్లోకేతతఃపఞ్చషజన్మవాన్ ।౬౨।
శతంసహస్రమయుతంజన్మానిస్యురథేతిచ। గణనాద్వ్యతిరిక్తానిస్వవిరోధీనిచేత్యసత్ ।౬౩। సాక్షాత్కారవిహీన
త్వాదేవాభూద్భరతస్యతు । మృగాది జన్మ ద్వితయమితియుక్తా వధారణా । ౬౪ । అథవా మృగా
భిమానస్చనతస్యప్రాతిభాసికః। అస్త్యకాలేపిజాతత్వాత్పారమార్థికఏవహి ।౬౫। నచకార్యసమర్థస్య ప్రాతిభాసి
కతోచితా। స్వకార్యమభిమానోస్యాజ్జనయన్మృగజన్మచ ।౬౬॥ అపరోక్షాత్మవిద్యోగీజీవన్ముక్తిపదంగతః। సరూ
పనష్టచిత్తాసుర్నపునర్జన్మభాగ్భవేత్ ॥౬౭॥ యథాచభర్జితంబీజన్దగ్ధవస్త్రఞ్చనిశ్చయం। కార్యాక్షమైవంబుధస్వాన్తమి
తివేదాన్తవిదుస్సుధీః ।౬౮। తస్మాన్నభరతస్యాసీత్సాక్షాత్కృతస్వాత్మేతియుజ్యతే। పరోక్షజ్ఞానవత్వన్తుతస్యాసీద్ధి భూ
పతే ।౬౯। ఏతేనవిద్ధిభరతస్య మహాత్మనోపివృత్తేనపూర్వజనిసఞ్చితకర్మణాంత్వం। భోగేననాశఇతిసర్వరహస్య
శాస్త్రసార్థక్యసిద్ధిరితిచక్షితిపాలనాథ ।౭౦। * * * * * *

— * ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేద్వావింశోధ్యాయః * —

వసుదేవః॥ కథమ్మునీన్ద్రశ్రీవిష్ణోరంశాదృషభయోగినః। జాతస్యసర్వజ్యేష్ఠస్య భరతస్యాప్యముక్తతా ।౧।
ఆగామికర్మబద్ధత్వంతస్యాపియదిసంభవేత్। సద్యోవిముక్తిఃకస్యస్యాన్మనుజస్యాత్రనారద ।౨। భావిజన్మనిదానే
నవివశఃపూర్వకర్మణా। అజ్ఞోహ్యత్యన్తమేవస్యాద్భరతోనాజ్ఞఉచ్యతే ।౩। పరోక్షజ్ఞానితాయామప్యుత్క్రాన్తి

ర్బ్రాహ్మైరన్వితః। బ్రహ్మలోకాప్తిహేతుర్హి శ్రుతిస్మృతిభిరుచ్యతే ॥౪॥ నచైషా బ్రహ్మలోకాప్తిర్బ్రాహ్మస్య స్మర
ణం వినా। మ్రియమాణస్య సంసిద్ధ్యేత్కథఞ్చిదపి నారద ॥౫॥ అన్త్యకాలే మృగస్మృత్యా బ్రహ్మస్మరణవర్జనాత్। భర
తస్య పరోక్షాత్మజ్ఞానిత్వేఽప్యస్తి సంశయః ॥౬॥ ఇతి పృష్టస్స మన్త్రజ్ఞో నారదో మునిసత్తమః। మత్వా కుశాగ్ర
బుద్ధిం తం వసుదేవమువాచ హ ॥౭॥ నారదః॥ తస్య భూప పరోక్షాత్మజ్ఞానిత్వే నాస్తి సంశయః। క్రమముక్త్యర్థకం
తద్ధి జ్ఞానం ద్వివిధముచ్యతే ॥౮॥ బ్రహ్మలోకక్రమాన్ముక్తిప్రదం జ్ఞానం పరాత్మనః। ద్విత్రిజన్మక్రమాదత్ర ముక్తిప్రదమ
పీతరత్ ॥౯॥ యద్యాముష్మికభోగస్య కారణం కర్మ సఞ్చితమ్। అవశిష్టం భవేత్తస్య బ్రహ్మలోకో నియమ్యతే ॥౧౦॥
యది వైహికభోగస్య కారణం కర్మ సఞ్చితమ్। అవశిష్టం భవేత్తస్య జన్మైహైవ నియమ్యతే ॥౧౧॥ తత్కర్మ తు విజానాతి స
ర్వజ్ఞః పరమేశ్వరః। ఏక ఏవ తతః కర్మ దుర్జ్ఞేయమితరైర్నృప ॥౧౨॥ జ్ఞాతమప్యన్యథా కర్తుం కర్మ తేన న శక్యతే। తస్యాపి
కర్మబద్ధత్వాదీశస్య బ్రహ్మవేదినః ॥౧౩॥ సఞ్చితాగామిహీనోఽపి స హి ప్రారబ్ధమాత్మనః। జానన్నపి విమోక్తుం న క్షమతే
వివశస్స్వతః ॥౧౪॥ వశిత్వస్తు యథా జీవన్ముక్తస్యాతోఽపచర్యతే। తథైవ తస్య బ్రహ్మాత్మనిష్ఠత్వాదౌపచారికమ్ ॥౧౫॥
భరతస్యాగ్రజత్వేఽపి విరక్తత్వేఽపి చాధికమ్। విష్ణ్వంశజనితత్వేఽపి న సద్యో ముక్తతాఽభవత్ ॥౧౬॥ తస్య సఞ్చితబన్ధేన సద్యో
ముక్తత్వవర్జనాత్। తథైవాన్యేచ సర్వే స్యురితి కో నియమోఽస్తి వా ॥౧౭॥ కర్మత్రయవశా ఏవ సర్వేఽపి ప్రాణినో భువి
ఆగామ్యారబ్ధవివశః పరోక్షజ్ఞానవాన్నరః ॥౧౮॥ ఆరబ్ధమాత్రవివశోఽపరోక్షజ్ఞానవాన్నరః। ఆరబ్ధాదపి నిర్ముక్తో విదే
హో ముక్త ఇష్యతే ॥౧౯॥ ఆగామి మృగదేహేన వైవశ్యాద్భరతస్య తు। పరోక్షజ్ఞానవత్త్వం హి నిశ్శంకమవధార్యతే ॥౨౦॥
అనన్తరే మే భరతో మృగజన్మని భూపతే। తపోవిశేషాదగమత్పూర్వప్రజ్ఞాం నిరంకుశామ్ ॥౨౧॥ తయా సర్వత్ర విషయే
భీత్యా వైరాగ్యముత్తమమ్। ఉపేత్య జీర్ణపర్ణాన్యప్యధికన్నహ్యభక్షయత్ ॥౨౨॥ మృగజాతీయచేష్టాభ్యో వ్యావృత్త
శ్శాన్తమానసః। కాయక్లేశన్నిరాహారాత్తపస్వీవాకరోద్భృశమ్ ॥౨౩॥ యథేష్టం విషయాన్ భుఞ్జన్నపి పాపైర్విచేష్టితైః।
నలిప్యేత మృగత్వేన నిషేధవిధివర్జనాత్ ॥౨౪॥ తథాపి పూర్వజ్ఞానేన సర్వోపరతిసంయుతః। నినాయ సమయాన్ కుర్వ
న్కేవలం ప్రాణధారణామ్ ॥౨౫॥ అథ బ్రాహ్మణజన్మాప సర్వశ్రేష్ఠతమం నృప। తస్మిన్ స చరమే జన్మన్యాత్మానమప
రోక్షతః ॥౨౬॥ విదిత్వా సఞ్చితాగామిసర్వకర్మవివర్జితః। జీవన్ముక్తిపదం గత్వా రరాజ ధరణీతలే ॥౨౭॥ ప్రారబ్ధం
క్షపయిత్వాథ నీరూపం ద్వన్ద్వవర్జితమ్। పరం బ్రహ్మాగమద్వాచామ్మనసామప్యగోచరమ్ ॥౨౮॥ తస్మాత్త్వం ధరణీపాలవ
సుదేవ మహామతే। అవశ్యమనుభోక్తవ్యం పూర్వకర్మేతి నిశ్చిను ॥౨౯॥ యథా ప్రకాశస్సావిత్రస్తమో నాశయతి స్వ
యమ్। తథా పుణ్యాని కర్మాణి పాపాన్యేవేతి కేచన ॥౩౦॥ తదయుక్తం హి పుణ్యానాం భోగార్థత్వం విధీయతే। మో
క్షార్థత్వన్తు నిష్కామపుణ్యానాం క్రమశో నృప ॥౩౧॥ అన్యోన్యబాధకత్వన్తన్న భవేత్పుణ్యపాపయోః। తద్విరుద్ధస్వ
భావత్వాన్నైవం విద్ధి మహీపతే ॥౩౨॥ దేహినో భోజయత్యాశ్వాత్మఫలం పుణ్యేషు కర్మసు। పాపాని హి నిరుద్ధ్యన్తే ఫల
దాతౄణ్యథాత్మనామ్ ॥౩౩॥ తథాన్యేషు చ పాపేషు స్వఫలం భోజయత్సు తాన్। పుణ్యకర్మాణి రుద్ధ్యన్తే ఫలదాతౄణ్య
థాత్మనామ్ ॥౩౪॥ పుణ్యపాపాని మిశ్రాణి స్యాత్మనామేవ చక్రమాత్। భోజయన్తి ఫలం లోకాన్నత్వేవ యుగప
త్క్వచిత్ ॥౩౫॥ సూక్ష్మదర్శనహీనత్వాన్మన్యన్తే కేచిదాత్మనామ్। సమకాలోత్థితం దుఃఖం సుఖరూపం ఫలన్త్వితి ॥౩౬॥
అతో న పుణ్యపాపానామపృథక్ఫలదాతృతా। మన్తవ్యా నాపి విబుధైర్బాధకత్వం పరస్పరమ్ ॥౩౭॥ భోగేనైవ క్షయ
స్త్వేషాం వినా ప్రారబ్ధమన్తిమమ్। విదేహముక్తౌ వైఫల్యం యాతి తద్ధి నరాధిప ॥౩౮॥ యే జీవన్ముక్తిమాత్రేణ మోక్షాఖ్యం
తపదం యయుః। తైస్సర్వం విద్ధి సంభుక్తం సఞ్చితాదిత్రయం క్రమాత్ ॥౩౯॥ వసుదేవః॥ భగవన్నారద శ్రీమన్ భోగే
నైవ ప్రణశ్యతః। ప్రాక్పుణ్యపాప ఇత్యేష నిర్ణయో న సమఞ్జసః ॥౪౦॥ పరోక్షబ్రహ్మవిద్వాన్హి ప్రాయణేర్ధపథేఽపి చ।

విధూయపుణ్యపాపే స్వే బ్రహ్మలోకన్నిగచ్ఛతి ॥౪౧॥ సుహృద్ద్విషన్తౌ తస్యైతే పుణ్యపాపే త్రగచ్ఛతః। ఇతిశ్రౌతశ్చసి ద్ధాన్తో వైయర్థ్యం యాతి నారద ॥౪౨॥ తస్యాత్మవిదుషః పుణ్యపాపయోస్సిద్ధపూర్వయోః। గ్రహీతయోః కథం భోగ శ్శత్రుమిత్రైః శ్రుతి వేదిహ ॥౪౩॥ తస్మాద్భోగం వినైవ స్యాత్సంక్షయః పూర్వకర్మణాం। ఇతిభాతిమమ శ్రీమన్యథార్థం బ్రూహి సద్గురో ॥౪౪॥ నారదః॥ బ్రహ్మలోకంగతస్యాత్మవిదుషో యా విభూతయః। అణిమాద్యాః ప్రసిద్ధ్యన్తి తాః పుణ్యానాం ఫలానియత్ ॥౪౫॥ అతః కానిచిదేవాత్ర పరోక్షబ్రహ్మవేదినా। పరార్థకాని పుణ్యాని విధూయన్తేఖిలాని న ॥౪౬। గృహ్యన్తే చ పరైస్తాని కేవలన్న పరాణితు। పాపాని వై సమస్తాని విధూయన్తే స్వవేదినా । ౪౭ । పాపకర్మఫలీభూత దుఃఖలేశవివర్జనాత్ । బ్రహ్మలోకేననుశయాదనావృత్తిశ్రుతేరపి । ౪౮ । అస్మాత్స్వార్థపరార్థాని పాపకర్మాణిశ త్రవః । గృహ్ణన్తీతినమన్తవ్యం స్వార్థానాం పూర్వభోగతః । ౪౯ । భోగేన క్షపితానామప్యాత్మార్థాగ్రాఘకర్మణాం న్యాయాద్ధి కాకతాళీయాద్ధూననన్నోపచర్యతే ; ౫౦ । పరోక్షజ్ఞానినస్తస్య కుతః పుణ్యం పరార్థకం । లోకసంగ్రహ బుద్ధ్యాహి కుర్యాత్సమ్యక్పరాత్మవిత్ । ౫౧ । ఇతిచేన్నైష దోషోస్తి పరోక్షవిదుషాపిహి । కామ్యకర్మాణి లోకార్థే కర్తవ్యాన్యేవ కానిచిత్ । ౫౨ । నోపయుజ్యన్త ఏతస్య తానికర్మాణ్యసంశయం । నిష్కామకర్మణామేవ స్వోపయుక్తత్వదర్శనాత్ । ౫౩ । జ్ఞానోదయాత్పురాయాని పుణ్యకర్మాణి దేహినా । కృతానినిజభోగార్థాన్యనాత్మజ్ఞతయా నృప । ౫౪ । తేషాం ఫలాని భుజ్యన్తే బ్రహ్మలోకే విభూతయః । తాన్యేవ భోగాన్నశ్యన్తి నఇచ్ఛితాఖ్యాని చాగ్రతః ।౫౫। జ్ఞానోదయాత్పరం యాని క్రియన్తే సుకృతాని వై । తాని లోకార్థకాన్యేవ ధూయన్త ఇతి నిశ్చిను ।౫౬। కేచిత్తు నిర్గుణబ్రహ్మవిద్యాయాస్తా విభూతయః । ఫలాన్యేవ న తు స్వీయకర్మణామిత్యసద్వచః ॥ ౫౭ ॥ నిర్గుణబ్రహ్మవిద్యాయాః కథమైశ్వర్యహేతుతా। నిశ్శ్రేయసార్థకత్వం హి సర్వత్రోద్ఘుష్యతే శ్రుతౌ ॥ ౫౮ । క్వచిత్క్వచిత్తు విద్యాయాస్తస్యా అభ్యుదయార్థతా । స్తుత్యర్థైవోచ్యతే ముఖ్యం ఫలమ్ముక్తిరసంశయం । ౫౯ । తస్మాత్తాః కర్మభిః పూర్వైస్సగుణోపాసనాత్మకైః । విభూతయః ప్రజాయన్తే బ్రహ్మలోకే యతేర్నృప । ౬౦ । ఇత్యుక్తో వసుదేవస్స నారదేన రమాపతే । భోగేనైవ ప్రణశ్యేత ప్రారబ్ధకర్మాణీత్యజానత । ౬౧ । * * * * *

— * ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే త్రయోవింశోఽధ్యాయః * —

విష్ణుః । భగవన్దక్షిణామూర్తే సద్గురో కరుణానిధే । కర్మాణి సఞ్చితాగామి ప్రారబ్ధాఖ్యాని తే ముఖాత్ ।౧। జానామ్యహం తథాప్యత్ర కశ్చిత్ప్రారబ్ధకర్మణి । సంశయో జాయతే స్వామిన్మమ సద్గురునాయక । ౨ । ప్రారబ్ధమేకమప్యన్యం కర్మభోగార్థకన్నృణాం । ఇచ్ఛానిచ్ఛాపరేచ్ఛాభిస్త్రివిధన్తత్ప్రచక్షతే । ౩ । తంభేదమ్మమ విస్పష్టం బ్రూహి కర్మవిదాం వర । ఇత్యుక్తో విష్ణునా పూర్వం యదవోచం విధే శ్రుణు । ౪ । ఋషయశ్చ సురా విష్ణో యే సన్తీహాధికారికాః । ఇచ్ఛాప్రారబ్ధకర్మాణ స్తే విజ్ఞేయాస్స్వయోగినః ।౫। అధికారేచ్ఛయా పూర్వం స్వరూపజ్ఞానినోపి తే । కామ్యకర్మాణ్యకుర్వన్హి ప్రాప్తాస్సామాన్యజీవతాం । ౬ । యతోస్తి కర్మిణాం భోగో మోక్షశ్చ జ్ఞానినాన్తతః । భోగమోక్షౌస్త ఏ తేషాం జ్ఞానకర్మవతాం హరే । ౭ । భోగమోక్షోభయేచ్ఛూనాం తేషామత్రాధికారిణాం । ఇచ్ఛాప్రారబ్ధబద్ధానాం స్వసుఖన్నిరంకుశం । ౮ । జీవన్ముక్తిపదస్థానామపి తేషాం స్వయోగినాం । విదేహముక్తిహీనత్వాత్స్వసుఖం సాంకుశం ధ్రువం । ౯ । స్వాత్మజ్ఞానవిహీనా యే జీవాస్సన్తి జగత్త్రయే। తేనిచ్ఛారబ్ధకర్మాణో విజ్ఞేయా అవివేకినః ।౧౦ నికృష్టజన్మసుప్రాప్తేష్వభూవన్నేచ్ఛాపురాఖలు । అనిచ్ఛయైవ సంప్రాప్తం ప్రారబ్ధన్తైరనాత్మభిః । ౧౧ । అనిచ్ఛారబ్ధబద్ధానాం వివేకాదివివర్జనాత్ । లోకే సామాన్యజీవానాం సన్తి పూర్వోత్తరాణి చ । ౧౨ । యాని తేథర జౌజన్మాన్యభవన్మధుసూదన । రామకృష్ణాద్యభిఖ్యానిప రేచ్ఛారబ్ధతో విదుః । ౧౩ । రాజ్ఞో దశరథస్యాథ వసుదేవస్య చేచ్ఛయా

దేవర్షిణాఙ్ఖబద్ధోభూస్తైస్త్వంప్రారబ్ధకర్మభిః । ౧౪ ॥ నిత్యశుద్ధవిబుద్ధాత్మ నిష్ఠస్యాపితవప్రభోః । యదస్తిభక్త్వా
త్స్వల్యంతద్ధిస్వాభావికమ్మహత్ । ౧౫ । ఉపాసితస్త్వంతైఃపూర్వంభక్తైర్దశరథాదిభిః । రామాదిజన్మభిస్తేషాంప్రా
యచ్ఛోభీష్టమాదరాత్ । ౧౬ । పరేచ్ఛారబ్ధకర్మైవంవిధస్తేపంకజేక్షణ । పరిహార్యన్నకేనాపివినాభోగంకదాచన ॥ ౧౭ ॥
నకేవలన్తవాస్త్యేతత్పరేచ్ఛారబ్ధబన్ధనం । బ్రహ్మణశ్చశివస్యాపిస్వతస్సిద్ధన్త్రివిక్రమ । ౧౮ । కేచిత్తుత్రివిధస్యాస్య
ప్రారబ్ధస్యాత్మవేదిని । వర్ణయన్త్యుపపత్తిన్తదయుక్తంసూత్మదర్శనే । ౧౯ । ఇచ్ఛానిచ్ఛాపరేచ్ఛానాంవర్తమానశరీ
రగం । మనశ్చేత్స్యాదధిష్ఠానంవిషయోవిఫలస్తదా । ౨౦ । యదుక్తంవిఫలారబ్ధంతవపూర్వంశ్రియఃపతే । తదస్మా
త్సఫలంభూత్వాతేషామాగామితామియాత్ । ౨౧ । ఇచ్ఛానిచ్ఛాపరేచ్ఛాభిర్విఫలారబ్ధకర్మసు । అనాత్మజ్ఞఃప్రవ
ర్తేతనత్వాత్మజ్ఞః కదాచన । ౨౨ । సఫలారబ్ధకర్మైవ విషయోస్త్వితి చేచ్ఛృణు । భోగరూపంహి సఫలం తత్రే
చ్ఛాత్రితయంకుతః । ౨౩ । ఇచ్ఛానాం వర్తమానానాం సద్యఏవఫలంయది । క్రియానపేక్షంలభతే ససాక్షా
దీశ్వరోభవేత్ । ౨౪ ఇచ్ఛామాత్రాత్ప్రభో స్సృష్టిర్మాయి త్వాద్యుజ్యతేఫలం । నత్వాత్మజ్ఞానినో మాయా
శక్తిహీనస్యకిఞ్చన । ౨౫ । అతోమదుక్తరీత్యైవ ప్రారబ్ధం త్రివిధంహరే । విజానీహీన సన్దేహ స్స్వల్పోపిత
వయుజ్యతే । ౨౬ । అథవాసఫలారబ్ధం విఫలాపేక్షమత్రచ । ఇచ్ఛానిచ్ఛాపరేచ్ఛాభిస్త్రయాణాం విదుషాంక్ర
మాత్ । ౨౭ । విజ్ఞేయంతారతమ్యేన భోగాభ్యుపగమాదిహ । బ్రహ్మవిద్వరవర్యాంసః ఖలుప్రారబ్ధబన్ధనాః । ౨౮ ॥
విష్ణుః । కైలాసాధిపతిన్త్రిలోకజనకం బాలార్కకోటి ప్రభంలీలాలోలు పచణ్డికాకుతుకదం శైలాద్యభీష్టప్రదం
కాలాత్యన్తభయంకరం గుణనిధింహాలాహల గ్రీవకంవేలాతీత మనోజ్ఞభూరిచరితం శైలాధిపన్త్వాంభజే । ౨౯ ॥
వన్దేత్వాం కరశైర్స్త్రిభిర్గిరిపతిం కున్దేన్దుశంఖ ద్యుతింబృన్దే భూతగణస్య దుర్లభతరంత్వన్దేహి వాసంమమ । శన్దే
వాఅసురాశ్చసర్వమునయస్త్వాం దేవయాచన్తఆనందేమగ్నమిమం వినాపరతరేకందేవమన్వాశ్రయే ॥ ౩౦ ॥ ఆప
న్నార్తిముషఃపదానతిజనాభీష్టప్రదానక్షమాస్సం సారాతపదూనలోకపరమ శ్రేయోమయచ్ఛాయకాః । కర్మాక
ర్మవికర్మబోధచతురాస్తేశంకరాశ్శాంకరానిత్యంమద్ధృదయేవసన్తుసకలాఘాఘాభ్రవాతాగుణాః ॥ ౩౧ ॥ సర్వాంగా
యసదాశివాయగురవేచేతోభవద్వేషిణేభక్తస్వాన్తలసత్పదాబ్జయుగళాయానందపాథోధయే । నామోచ్చారణ
సక్తలోకకలుషధ్వాంతౌఘచణ్డాంశవేప్రాపన్నాభయదా యకాయసతతంపఞ్చాస్యతుభ్యన్నమః ॥ ౩౨ ॥ దక్షస్యా
ప్యధిపస్యయాగమకరోద్యద్యన్నిమిత్తంవిభోర్వ్యర్థంయచ్చయదర్థమేవ బహుశఃప్రాకోశయద్రావణం । యద్ధేతోర
కరోత్సమస్తజలధీన్యత్సన్నికృష్టస్థితాంస్తస్యాదేస్సు కృతస్యభూధరచరం తజ్జీవితంభావయే । ౩౩ ॥ గౌరీనాయక
మద్రికన్దరజుషంనాగాధిపాలంకృతంకారుణ్యాంబునిధింస్మరారి మహితప్రాణాచలేన్ద్రాయుధం । భక్తానాంహృ
దయేవసంతమమయాశ్లిష్టాంగకంశంకరంనిత్యం మామకసంసృతిప్రశమనంవందేగురూణాంగురుం ॥ ౩౪ ॥ వాస
స్తేగజచర్మభూషణ మహిర్వాసప్రదేశోనిశం ప్రేతాస్థ్యాదియుతశ్మశానధరణిర్వృద్ధోవృషోవాహకః । ఆహారోగర
ళంప్రవృత్తిరభితోభిక్షాటనంగీయసేభక్తాభీష్టఫలప్రదశ్శ్రితి శతైర్మాయిన్నమస్తేముహుః ॥ ౩౫ ॥ వేదాన్తోపవనేమ
నోహరతరేశంభుర్మయూరాయతే । భక్తస్వాన్తసరోజదుఃఖఘనయోర్భృంగప్రవాతాయతే । శ్రీగౌరీహృదయేష్ట
పూరణవిధౌస్వర్లోకవృక్షాయతేమత్సంసారత మోనివర్తనఇహప్రోద్యద్దినేశాయతే ॥ ౩౬ ॥ ఏవంస్తుత్వావిశ్వేవిష్ణు
స్త్వత్ప్రీతామదనుజ్ఞయా । వైకుణ్ఠమగమత్స్థానమాత్మనఃపరమంమహత్ ॥ ౩౭ ॥ అథనందీమదుక్తార్థేవిష్ణవేసంశయా
న్వితః । మామపృచ్ఛత్ప్రణమ్యైవంవినయావనతాననః ॥ ౩౮ ॥ నందీ ॥ సర్వలోకగురోస్వామిన్భగవన్ దక్షిణానన

ఽసదుక్తం హర యేతత్ర సంశయో జాయతే మమ ॥౩౯॥ బ్రహ్మవిష్ణుశివానాం చ కథం ప్రారబ్ధబన్ధనం । నిత్యముక్తస్వ
రూపా హి ప్రసిద్ధా ఈశ్వరాస్త్రయః ॥౪౦॥ కర్మబన్ధస్తు జీవానామనాత్మజ్ఞతయా శ్రుతః । ఈశానామపి తత్స్యాత్కథమీ
శ్వరశబ్దతా ॥౪౧॥ విష్ణుర్దశరథాదీనాం పరేషాం యద్యపీచ్ఛయా । రామాదినామరూపాభ్యామవతీర్ణో భవత్త్రితౌ ॥౪౨॥
తథాపి తేన తస్యైతదారబ్ధమితి నోచితం । జీవానాం సఞ్చితాగామికర్మణాం హి తదుచ్యతే ॥౪౩॥ కథం సఞ్చితహీనస్య
పరబ్రహ్మోద్భవస్య చ । విష్ణోః ప్రారబ్ధబద్ధత్వం వక్తుం శక్యం న యానిధే ॥౪౪॥ గురుమూర్తిః ॥ ఈశ్వరా అపి తేన స్యుర్బ్రహ్మవి
ష్ణుశివాస్త్రయః । ప్రారబ్ధకర్మసంబద్ధా భవన్త్యత్ర న సంశయః ॥౪౫॥ నిత్యముక్తస్వరూపత్వం బ్రహ్మజన్యత్వమేవ వా । బ్రహ్మ
విత్త్వాచ్చ మాయిత్వాత్తేషామేవోపచర్యతే ॥౪౬॥ ఆదౌ కశ్చన జీవస్సన్నిచ్ఛారబ్ధకర్మవాన్ । ఇచ్ఛాప్రారబ్ధవశతో
విష్ణుత్వమగమత్తతః ॥౪౭॥ పరేచ్ఛారబ్ధవశతస్స రామాదిస్వరూపతాం । అగమల్లోకరక్షార్థమతః కర్మేతి నిశ్చయః ॥౪౮॥
జీవానామివ చేశానాం కర్మత్రయనిబన్ధనే । సత్యపి స్వాత్మవిజ్ఞానశక్తిభిస్తేఽధికామతాః ॥౪౯॥ బ్రహ్మవిష్ణుశివాస్తేఽపి భవం
త్యేవాధికారికాః । జగత్సృష్టిస్థితిలయాన్యత్కార్యాణి ప్రచక్షతే ॥౫౦॥ ఆధికారికతాం జీవా ఏవ సంస్కృతమానసాః ।
సంప్రాప్నుయుస్త్రిభిర్యుక్తాః కర్మభిస్సఞ్చితాదిభిః ॥౫౧॥ జన్మాన్తరశతోపాత్తజ్ఞానకర్మసముచ్చయాత్ । అధికారప
దప్రాప్తిస్తారతమ్యేన కథ్యతే ॥౫౨॥ అత ఈశాస్త్రయోఽప్యేతే సృష్ట్యాద్యధికృతాః పురా । జీవా ఏవాభవన్నందిన్నత్ర
తే మాస్తు సంశయః ॥౫౩॥ అస్మిన్నర్థే హరేరంశో దత్తాత్రేయాభిధో మునిః । అవధూతోపనిషది ప్రామాణ్యేన జగాద చ ॥౫౪॥
ఐహికాముష్మికప్రీతసిద్ధ్యై ముక్త్యై చ సిద్ధయే । యద్యత్కృతం మయా పూర్వం తత్సర్వమధునాకృతం ॥౫౫॥ ఇత్యై
హికార్థసిద్ధ్యుక్త్యా పురా సిద్ధ్యతి జీవతా । ఐహికాదిఫలేచ్ఛుత్వం జీవానాం ఖలు యుజ్యతే ॥౫౬॥ పశుపక్ష్యాదయో లోకేతి
ర్యఞ్చస్సన్తి యే ధమాః । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౫౭॥ బ్రహ్మక్షత్రాదివర్ణస్థా మనుష్యా మధ్య
మాశ్చ యే । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౫౮॥ యే దిక్పాలాదయో దేవా ఉత్తమాస్సన్తి నాకినః । దే
హవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౫౯॥ అసురాస్సన్తి యే దుష్టా రాక్షసాశ్చాధమాః పరే । దేహవత్త్వేన తేషాం
చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౦॥ యే కిన్నరాః కింపురుషా నాగా గన్ధర్వకా అపి । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబ
న్ధనం ॥౬౧॥ యే బృహస్పతిశుక్రాద్యాస్సురదైత్యాదిదేశికాః । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౨॥ కర్మ
దేవాశ్చ యే సన్తి పితృదేవాః పరేఽపి చ । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౩॥ ప్రజాపతితదీయాశ్చ సర్వా
దేవాధికామతాః । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౪॥ అన్యే బ్రహ్మతదీయా యే యే చ విష్ణుతదీయకాః ।
దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౫॥ అన్యే రుద్రతదీయా యే యే చేశ్వరతదీయకాః । దేహవత్త్వేన తేషాం
చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౬॥ సాలోక్యాదీంశ్చ యే మోక్షాన్ ప్రాప్తా లోకేషు తేష్వపి । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యు
జ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౭॥ యే కేచన పరబ్రహ్మవ్యతిరేకేణ సంస్థితాః । దేహవత్త్వేన తేషాం చ యుజ్యతే కర్మబన్ధనం ॥౬౮॥ య
ద్బ్రహ్మ నిష్కళం ప్రోక్తం సచ్చిదానన్దలక్షణం । దేహహీనతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౬౯॥ యశ్చాన్యః పర
మాత్మాఖ్యః పరిపూర్ణచిదాత్మకః । దేహహీనతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౦॥ యశ్చ ప్రకృతిసంయుక్తః పురు
షః పరమశ్శ్రితః । దేహహీనతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౧॥ యశ్చ కూటస్థ చిద్రూపః ప్రాదేశాది ప్రమాణ
వాన్ । దేహహీనతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౨॥ యస్త్రిపాదమృతాకారస్త్రిగుణాతీతచిద్ఘనః । దేహహీ
నతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౩॥ విదేహముక్తిం యః ప్రాప్తోఽఖణ్డైకరసరూపతః । దేహహీనతయా తస్య న యు
క్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౪॥ యచ్చాన్యత్సకలాతీతమవాఙ్మనసగోచరం । దేహహీనతయా తస్య న యుక్తం కర్మబన్ధనం ॥౭౫॥
తస్మాన్నన్దిన్విజానీహి బ్రహ్మవిష్ణుశివా అపి । దేహవత్త్వేన సంబద్ధాః కర్మణేతి మదుక్తిభిః ॥౭౬॥ జీవానాం సర్వకర్మాణి

స్తేషాంజ్ఞానన్తితేపిచ। నత్వన్యథయితుంకైశ్చిచ్ఛక్యన్తేకదాచన ॥౭౭॥ నన్దీ॥ స్వామింస్త్రయాణాన్దేవానామస్తీయద్యపిదేహితా। తథాపికర్మబన్ధస్స్యాన్నైవేతీదమ్మయోహ్యతే॥౭౮॥ శరీరిత్వేపితేషాంయద్దేహామాయామయామతాః। నతుపఞ్చమహాభూతవికారాస్తన్నకర్మితా ॥౭౯॥ పాఞ్చభౌతికదేహత్వాజ్జీవానాంకర్మబన్ధనం। యుజ్యతే నేశ్వరాణాన్తద్వైలక్షణ్యాచ్చసద్గురో ॥౮౦॥ కిఞ్చిద్జ్ఞానాఞ్చజీవానామీశానాంసర్వవేదినాం। కథంసామ్యంత్వయా స్వామిన్నుచ్యతేకర్మబన్ధనాత్ ॥౮౧॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ నన్దిన్మాయామయాదేహాస్త్వయాహ్యఙ్గీకృతాయతః। అతో నసంశయస్తేషామీశానాంకర్మబన్ధనే ॥౮౨॥ పాఞ్చభౌతికదేహానామేవస్యాత్కర్మబన్ధనం। నతుమాయికదేహానామితిశాస్త్రన్నకిఞ్చన ॥౮౩॥ వైలక్షణ్యేపిజీవేభ్య ఈశ్వరాణాంగుణైరిహ। ప్రారబ్ధసఞ్చితాగామికర్మభిస్సామ్యమిష్యతే॥౮౪॥ అకర్మణోనకస్యాపిదేహోభవితుమర్హతి। దేహస్యకర్మజన్యత్వప్రసిద్ధేర్ధీమతాంవర ॥౮౫॥ యస్త్వద్భావసమేతోస్తి పరబ్రహ్మేతరాకృతిః। సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తోపిసదేహీకర్మవాన్ధ్రువం ॥౮౬॥ ఏవముక్తోమయానన్దిబ్రహ్మన్ సంశయవర్జితః। ననామపరమప్రీత్యాపదయోర్మమనైకధా ॥౮౭॥ అథోత్థాయోర్ధ్వబాహుస్సన్నర్ధోన్మీలితలోచనః। ఆనన్దాశ్రూణిముఞ్చంశ్చతుష్టావేదంసమాంవిధే ॥౮౮॥ శివాయపరిపూర్ణాయచిద్ఘనాయసుఖాత్మనే। నిత్యాయనిత్యశుద్ధాయనిత్యబుద్ధాయతేనమః ॥౮౯॥ వేదవేదాన్తవేద్యాయవేదవేదాన్తవేదినే। వేదవేదాన్తనిర్మాత్రే వేదాన్తాయ చ తేనమః ॥౯౦॥ సర్వకర్మ విదూరాయ నైష్కర్మ్యసుఖదాయినే। చిన్ముద్రాంకిత హస్తాయతుభ్యం శ్రీగురవేనమః॥౯౧॥ జగద్వ్యాపారహీనాయసర్వానన్దస్వరూపిణే। వీరాసనైకసంస్థాయదక్షిణామూర్తయేనమః॥౯౨॥ సమాధ్యానన్దసక్తాయకర్మధ్వంసపటీయసే। కర్మాతిరేకయుక్తాయకర్మనిష్ఠాయతేనమః ॥౯౩॥ యోగాయయోగగమ్యాయయోగాసక్తాయయోగినే। యోగానన్దప్రదాత్రేచయోగీశాయచతేనమః ॥౯౪॥ జ్ఞానాయజ్ఞానగమ్యాయజ్ఞానినేజ్ఞానిసంగినే। జ్ఞానానన్దప్రదాత్రేచ జ్ఞానీశాయచతేనమః ॥౯౫॥ బ్రహ్మవిష్ణుశివేశాన సంపూజ్యాయామలాత్మనే। స్వయన్నిర్గుణరూపాయగురుశ్రేష్ఠాయతేనమః ॥౯౬॥ ఇతిస్తుత్వాసనన్దీచ స్వస్థానమ్మదనుజ్ఞయా। జగామకర్మమాహాత్మ్యంస్మరన్నేవచతుర్ముఖ ॥౯౭॥ ఏతేష్వర్థేషుమత్ప్రోక్తేష్వస్తిచేత్సంశయస్తవ। యఃకశ్చిద్బ్రూహినిశ్శంకంసలిలోద్భవసంభవ ॥౯౮॥ * * * * * *

— * ఇతితత్త్వపారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే చతుర్వింశోऽధ్యాయః * —

బ్రహ్మా॥ స్వామిన్సమస్తధర్మజ్ఞసద్గురోకరుణానిధే। కర్మస్వనోధునాచిత్తేజాయతేమమసంశయః ॥౧॥ కిం పుణ్యస్యచపాపస్యస్వరూపంకర్మణోమతం। నహిరూపవినిర్ముక్తంవస్తుకిఞ్చనవిద్యతే ॥౨॥ బ్రహ్మాపినిర్వికారన్తచ్చిద్రూపంహినిగద్యతే। అరూపస్తదతీతన్తుకస్యాత్కస్యాపికారణం ॥౩॥ కర్మాద్యసుఖదుఃఖానాంకారణంప్రోచ్యతేత్వయా। అతస్సరూపమేవేదంభవితవ్యంగురూత్తమ ॥౪॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్నరూపమేవస్యాత్కర్మపుణ్యాఘసంజ్ఞకం। సుఖదుఃఖనిదానత్వన్నైతేనచవిరుధ్యతే ॥౫॥ మాయాహ్యరూపాసర్వేషాంరూపిణాంకారణమ్మతా అతోపిజనయేత్కర్మసుఖదుఃఖాన్యరూపకం ॥౬॥ కర్మస్యాదిన్ద్రియార్థత్వాత్సరూపమితినోచితం। ఇన్ద్రియైఃక్రియమాణస్యాప్యదృశ్యత్వాత్స్వచక్షుషా ॥౭॥ అరూపేసుఖదుఃఖేచకర్మకార్యఇతిత్వసత్। సుఖదుఃఖానుభూతిర్హిదృశ్యతేలక్ష్మభిర్దృశా ॥౮॥ నకర్మైవన్నిదానన్తత్కేనచిల్లక్ష్మణాపిచ। అదృష్టత్వాచ్చసర్వత్రతస్యసంకీర్త్యతేవిధే॥౯॥ క్రియైవకర్మణోరూపమితిచేత్తన్నయుజ్యతే। క్రియావసానేస్యాత్తాహిసకర్మాప్రోచ్యతేబుధైః ॥౧౦॥ యద్యనుష్ఠీయమానాయాఃక్రియాయాఅవసానతః। నైష్కర్మ్యమ్మనుజోగచ్ఛేత్తతోజన్మాన్తరంకుతః ॥౧౧॥ క్రియోపాత్తంక్రియాన్యచ్చకర్మాత్మన్యనుమీయతే। ప్రత్యక్షసుఖదుఃఖాభ్యాఞ్జన్మనామరణేనచ ॥౧౨॥ అథవాతదచిద్రూపంకర్మచిల్లి

యదర్శనాత్। నచాచిద్రూపతాయాంస్యాత్సుఖదుఃఖనిదానతా ॥౧౩॥ అచిద్రూపాయథామాయా చిత్సంబన్ధా
దిదంజగత్ ।జనయత్యేవమేషాత్మాసంబన్ధాదుపపద్యతే ॥౧౪॥ ఆత్మాహిజీవసంజ్ఞోసౌ చిదాభాసోనిగద్యతే। తత్సంబ
న్ధస్సమస్తానాంకర్మణామభిధీయతే ॥౧౫॥ నృశృంగస్యేవసంబన్ధోనారూపత్వాన్నచిన్త్యతాం। మాయోపమాయాఃఉ
క్తత్వాత్పూర్వమేవమయావిధే ॥౧౬॥ ఇన్ద్రియైఃక్రియమాణానాంకర్మణాంజడరూపిణాం। సంబన్ధస్స్యాత్ కథంజీవ ఇ
తిచేచ్ఛ్రుణుపద్మజ ॥౧౭॥ అధ్యక్షస్యైవకర్తృత్వంభోక్తృత్వఞ్చవిచారణే। ఇన్ద్రియాణాన్తుకర్తృత్వం సంబన్ధాదు
పచర్యతే ॥౧౮॥ అస్త్యేవకర్తృసంబన్ధఃకరణానాంచ్చతుర్ముఖ। తన్నావివేకినఃకర్తృకరణానాంభిదాంవిదుః ॥౧౯॥
కర్తారంకర్మబధ్నాతినత్వకర్తారమవ్యయం। బద్ధోధావతిజీవోసావబద్ధోనిశ్చలోస్త్యహో ॥ ౨౦ ॥ కరణంకర్మకర్తా
రంక్రియాఞ్చేతిచ్చతుష్టయం । జ్ఞాత్వావిభజ్యయఃకర్మ నాశయేత్సహిముచ్యతే ॥ ౨౧ ॥ నష్టేకర్మణి కర్తాస్యా
దకర్తా కరణోక్రియః । కర్మనాశః పరాత్మైక్య యోగేన నవినాభవేత్ ॥౨౨॥ పర్యాయేణయథాపద్భ్యాం
దేహీచరతిసర్వదా । తథైవపుణ్యపాపాభ్యాం జీవోలోకేషు భుక్తయే । ౨౩ ॥ కర్మణా జాయతేమర్త్యః
కర్మణైవాత్ర జీవతి । కర్మణా విలయంయాతి తస్మాత్కర్మ విశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ సఞ్చితాగామి కర్మభ్యోవి
ముక్తస్స్యాత్మ యోగినః । ప్రారబ్ధకర్మమాత్రేపి బద్ధత్వన్నహిలుప్యతే ॥౨౫॥ విదేహముక్తిసంసిద్ధం నైష్కర్మ్యం
పరమంసుఖం। ప్రారబ్ధకర్మనాశేతచ్ఛ్రుత్యన్తేషుప్రకీర్త్యతే ॥౨౬॥ నిర్విశేషచిదానన్దపరబ్రహ్మణియోజనాత్ ।ఆత్మా
చేత్కేవలస్తిష్ఠేత్తత్కర్మబన్ధస్తతఃకుతః ॥౨౭॥ కాయమానఞ్చవాఙ్మానంమనోమానఞ్చసర్వదా। లభేద్యదిస్వయోగే
నకర్మబన్ధస్తతఃకుతః॥౨౮॥నిశ్చేష్టోనిర్వచాశ్చైకోనిశ్చిన్తోనిర్భయోమునిః।నిస్తత్త్వయదినిస్సత్వఃకర్మబన్ధస్తతఃకుతః॥౨౯
శుభేచ్ఛాద్యాఃక్రమాద్భూమీష్షట్పరిత్యజ్యసప్తమీం। యద్యారుహ్యస్థిరస్తిష్ఠేత్కర్మబన్ధస్తతఃకుతః ॥౩౦॥ అకారా
ద్యాన్స్వమాత్రాఃప్రణవస్యపరిత్యజన్ । పరాన్తాఞ్చేదిహాపేయాత్కర్మబన్ధస్తతఃకుతః ॥౩౧ ॥ దృశ్యానువిద్ధపూ
ర్వాంశ్చసమాధీన్షట్చసన్త్యజన్। నిర్వాసనశ్చేత్తిష్ఠేత్తకర్మబన్ధస్తతఃకుతః ॥౩౨॥ ఇదంవృత్తిమహంవృత్తిం స్వవృ
త్తిఞ్చపరిత్యజన్ । యస్తిష్ఠతిస్వమాత్రేణ సఏవాకర్మబన్ధనః ॥౩౩॥ బన్ధఞ్చబధ్యమానఞ్చ బన్ధకఞ్చపరిత్యజన్ । య
ఆస్తేకేవలోద్వైతస్సఏవాకర్మబన్ధనః ॥౩౪॥ ద్రష్టారన్దర్శనన్దృశ్యంప్రవిలాప్యస్వనిష్ఠయా । ద్రష్టృదృష్ట్యాద్యతీతోయస్స
ఏవాకర్మబన్ధనః ॥౩౫॥ కర్మాకర్మవికర్మాణియస్త్యక్త్వాస్వాత్మకర్మణా । నైష్కర్మ్యంసర్వదాప్రాప్తస్సఏవాకర్మ
బన్ధనః ॥౩౬॥ ఇతిశ్రుత్వాగురోర్వక్త్రాత్ సన్తుష్టశ్చతురాననః॥ఊర్ధ్వబాహురిదంస్తుత్వాపునఃపప్రచ్ఛసాదరం ॥౩౭॥
బ్రహ్మా* సర్వేశ్వరస్సకలభక్తజనార్తిహన్తాకామాదితష్షడరివర్గవిభేదకోయః । సత్వంకృపాజలనిధిర్గురునాయ
కోమాంసత్కర్మహీనమపిశంకరపాహిశంభో ॥ ౩౮॥ మత్పుణ్యపాపపరిచిన్తనమేవమాస్తుమాముక్తిమార్గమధునా
నయనిర్విశంకంత్వత్పాదపంకజపరిగ్రహధన్యజన్మాహ్యేషోస్మ్యహం గురువరోత్తమశూలపాణే ॥ ౩౯ ॥ సంసార
పాశవినిబద్ధమమున్నికృష్టంబన్ధాద్విమోచయతితేకరుణాస్వయమ్మాం।త్వమ్మేగురుర్నయదినైవభవాంబురాశేరుత్తీర్ణప
షభగవన్మధునాభవేయం ॥౪౦॥ ఉత్ఫుల్లపంకజనిభంత్రిపురాన్తకస్యదన్తాళిలజ్జయితకోరకకున్దజాలం। పాశ్వైన్నవక
దత్తనయనాన్తమతీవరమ్యంసంసారతాపశమనాయముఖమ్మమాస్తు ॥౪౧॥ పుత్రాదిశుష్కబహుశేన్ధనజాలయుక్తం
కామాదిషడ్గుణవనానిలసంప్రవృద్ధం। సత్కర్మవృష్టినివహస్యచదాహకర్మే సంసారదావమచిరాచ్ఛమయాద్యశంభో॥
త్వచ్చిన్తనాదలమిహత్వదభిప్రణామాత్త్వత్పూజనాత్త్వదభిధేయజపాచ్చనిత్యం। సారూప్యధర్మభజనాన్మనసోమమాపి
త్వత్పాదపంకజరజోనభవేద్విముక్త్యై ॥౪౩॥ అత్యన్తసూక్ష్మతనురప్యఖిలంజగత్వంసన్దర్శయస్యనిబిడం యదరత్నిమా
త్రే। కుక్షావనేకజనమోహకరేన్ద్రజాలవిద్యావతఃకిమపిసాధనమస్తుచేతః ॥౪౪॥ ఆత్మస్వరూపనిజమాత్మనియుక్తమే

నం సంసారకాననపరిభ్రమణాతిఖిన్నం । నానావికారవిషపల్లవభక్షణేన ముగ్ధం మనోమృగశిశుం మమ రక్ష శంభో ॥౪౫॥ ఇతి స్తుత్వా మహాదేవం సద్గురుం కరుణానిధిం । పప్రచ్ఛ వినయోపేతః శ్రద్ధయా జలజోద్భవః ॥౪౬॥ బ్రహ్మా ॥ స్వామిన్ మమేచ్ఛామాత్రేణ జగత్సృష్టిషు శక్తతాం । అదాస్త్వం బ్రహ్మవిజ్ఞానమేకం చాప్రతిబన్ధకం ॥౪౭॥ ఏతేన కృతకృత్యోఽస్మి నాత్ర సన్దేహకారణం । తథాపి సృష్టిక్రియయా విక్షేపో జాయతే బహుః ॥౪౮॥ సంసారబన్ధముక్తస్య పునర్జన్మాదివర్జనాత్ । కృతార్థత్వేఽపి దుఃఖం హి వర్తమానం న నశ్యతి ॥౪౯॥ స్వస్వరూపతిరోధత్తే విక్షేపే సృష్టికర్మణా । సమ్యగ్జ్ఞానం న శక్నోతి దృష్టదుఃఖనివర్తనే ॥౫౦॥ స్వరూపస్య తిరోభావో న యది స్యాత్ కదాచన । తతో న దుఃఖం జనయత్యేవమస్త్యేవ దయానిధే ॥౫౧॥ త్వత్కృపాముపలభ్యాపి పూర్ణాం దుఃఖం మమేదృశం । యది స్యాద్విదుషామేతదత్యాశ్చర్యకరం ఖలు ॥౫౨॥ తస్మాన్మాం దృష్టదుఃఖేభ్యో గురో మోచయితుం ద్రుతం । యథోపాయస్తమేవాద్య సాదరం త్వం నిబోధ మే ॥౫౩॥ భగీరథాద్యుపాఖ్యానైర్జ్ఞాత ఏవ దయానిధే । తథాపి తస్య పారోక్ష్యాత్సాక్షాదుపదిశాధునా ॥ ౫౪ ॥ ఇత్యుక్తో దక్షిణామూర్తిర్మన్దస్మితపురస్సరం । ఇదమాహ దయాసిన్ధురబ్జయోనిం చతుర్ముఖం ॥ ౫౫ ॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ విధే త్వయి కృపా పూర్ణా మమాస్త్యేవ తథాపి తే । దృష్ట దుఃఖ నివృత్తిస్స్యాన్న కదాచన పద్మజ ॥ ౫౬ ॥ యస్మాత్సృష్ట్యధికారం హి హృదయే పూర్వజన్మని । అభిసన్ధాయ తీవ్రస్త్వం కృతవాంస్తప ఉత్తమం ॥ ౫౭ ॥ తపో రూపస్తు తత్కర్మ ప్రారబ్ధం బలవత్తవ । సృష్టికర్మోద్భవం దుఃఖమతస్త్వా నైవ నశ్యతి ॥ ౫౮ ॥ త్వయా ప్రార్థిత పూర్వస్య భోగస్య యది సాంప్రతం । అసిద్ధిస్స్యాత్తదేశస్య ఫలదత్వం ప్రసజ్యతే ॥౫౯॥ అతస్త్వయా జగత్ సృష్టికర్మజం దుఃఖమీదృశం । అవశ్యమనుభోక్తవ్యం ద్విపరార్ధావసానకం ॥౬౦॥ అధికారపదాపేత సామాన్యమనుజో యది । ఉపేక్ష్యేశమపి స్వేచ్ఛం ముచ్యేతారబ్ధకర్మణః ॥౬౧॥ విదేహముక్తిపదవీం దృష్టదుఃఖనివర్తికాం । నిరుధ్య విఘ్నైరీశస్య కిం ఫలం మనుజాద్భవేత్ ॥౬౨॥ త్వన్తు ప్రపఞ్చసృష్ట్యా సఫలవానాధికారికాత్ । లీలారూపం ప్రసిద్ధం స్యాదీశ్వరస్య ప్రయోజనం ॥౬౩॥ విక్రీతా ఈశ్వరాధీనాస్త్వన్ముఖా ఆధికారికాః । తదీయపశవస్సర్వే దేవానాం కర్మిణో యథా ॥౬౪॥ ప్రారబ్ధకర్మణి క్షీణే తిరోభావం వినా సదా । స్వస్వరూపం ప్రకాశేత కస్య తే ప్రారబ్ధసంక్షయః ॥౬౫॥ అక్షీణే సతి తస్మింశ్చ దుఃఖం విక్షేపసంభవం । అనివార్యం మయాప్యద్య తదలం తన్నివృత్తిధీః ॥౬౬॥ భావిదుఃఖం నివర్తేత సమ్యగ్జ్ఞానేన కేవలం । న తు ప్రారబ్ధజనితం త్వత్ప్రభృత్యధికారిణాం ॥౬౭॥ అధికారార్థకం కర్మ సర్వేషాం బలవత్తరం । విద్యాసముచ్చితత్వేన వీర్యవత్తరతా శ్రుతేః ॥౬౮॥ జీవవ్యూహస్థితస్త్వఞ్చేజ్జీవన్ముక్తిపదం గతః । దృష్టదుఃఖనివృత్త్యర్థముపాయన్తే ధునా బ్రువే ॥౬౯॥ జీవన్ముక్తా హి బహవ ఉపాయైస్స్వసమాధిభిః । గురూపదిష్టైస్సర్వే దేహాన్ముక్తిం ప్రాప్యోత్తమామిహ ॥౭౦॥ సర్వప్రారబ్ధజనితవిక్షేపాదివివర్జితాః । నివృత్తదృష్టదుఃఖాశ్చ బభూవుర్భువి పద్మజ ॥౭౧॥ ఈశవ్యూహస్థితస్త్వన్తు సమ్యగ్జ్ఞాన్యపి సాంప్రతం । సమాధ్యుపాయశ్రవణేప్యదేహత్వం న వైలభేః ॥౭౨॥ జీవవ్యూహస్థితానామప్యహో సన్న్యాసినాం నృణాం । త్వల్లోకాశ్రయణాత్సిద్ధా పరార్ధద్వయసంస్థితిః ॥౭౩॥ తథాపి తేషాం త్వల్లోకే యతీనాం త్వదనుగ్రహాత్ । సిద్ధ్యేద్విదేహకైవల్యమధికారవివర్జనాత్ ॥౭౪॥ ప్రాప్తైశ్వర్యేషు సర్వేషు యేషాముపనతేష్వపి । వైతృష్ణ్యజ్ఞాయతే చిత్తే జితారబ్ధా భవన్తి తే ॥౭౫॥ అవ్యక్తమహదాదీని తత్త్వాన్యన్యాన్యపి స్వతః । ప్రారబ్ధకర్మణి క్షీణే నశ్యన్త్యాశ్రయవర్జనాత్ ॥౭౬॥ ప్రాతిభాసికతత్త్వానాం ప్రారబ్ధం హ్యాశ్రయో మతం । ఆశ్రయస్య వినాశే క్వ తిష్ఠేదాశ్రయి పద్మజ ॥౭౭॥ బ్రహ్మక్రతూనాం త్వల్లోకే యేషాముభయవర్జనాత్ । విదేహముక్తిస్సంసిద్ధా తేముక్తాః కర్మణోఽఖిలాత్ ॥ ౭౮ ॥ అనన్యాధిపతిత్వఞ్చ యేషాం ముఖ్యం నిగద్యతే । విస్మితాశేష లోకేశాస్తే

ముక్తాః కర్మణోఖిలాత్ ॥౭౯॥ త్వదీయేషు చ యేష్వాత్మా స్వానన్దైకరసాత్మకః । తిరోభావం వినాభాతి తేముక్తాః క
ర్మణోఖిలాత్ ॥౮౦॥ అభ్యస్యన్తస్సమాధీంస్తానుపదిష్టాం స్త్వయానిశం । అరూపనష్టచిత్తా యే తేముక్తాః కర్మణో
ఖిలాత్ ॥౮౧॥ తవ ప్రారబ్ధబన్ధేన దృష్టదుఃఖేషు సత్స్వపి । కాహానిస్సర్వపూజ్యత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాదిభిర్గుణైః ॥౮౨॥ ప్ర
తీయమానం సర్వఞ్చ ప్రాతిభాసికమేవ తే । కిమేతత్ప్రతిభానం స్యాత్కార్యకార్యబ్జసంభవ ॥౮౩॥ తస్మాదత్రేదృశీ
చిన్తా తవ మాస్తు కదాచన । ధీరో భవ జగత్కార్యే హ్యప్రమత్తో మదాజ్ఞయా ॥౮౪॥ ఇత్యుక్తః పరమాత్మేన గురుణాబ్జ
లజోద్భవః । ప్రారబ్ధవశగత్వం స్వం స్మృత్వా శోచన్నువాచ హ ॥౮౫॥ బ్రహ్మా ॥ ప్రపఞ్చసృష్టికర్మేదమహార్యమపి మే
గురో । త్వత్పాదనళినద్వంద్వే భక్తిరస్త్వవ్యయోత్తమా ॥౮౬॥ భవవిక్షేపరోగస్య త్వద్భక్తిర్హ్యౌషధమ్మహత్ । య
యైవ ధన్యాః పూర్వేపి బ్రహ్మణో బహవో భవన్ ॥౮౭॥ అతస్త్వమేవ మే స్వామిన్ సద్గురో శరణం సదా । త్వమేవ చ
పితా మాతా సోదరాస్సర్వసంపదః ॥౮౮॥ కింబహూక్త్యా త్వయా సర్వమ్మత్కార్యం జ్ఞాతమేవ హి । యథా తే రోచతే
దేవ తథా కురు మమ ప్రభో ॥౮౯॥ ఇత్యుక్త్వా దక్షిణామూర్తేః పాదాబ్జద్వయమాదరాత్ । నమస్కృత్య కరాభ్యాఞ్చ జ
గ్రాహ జలజోద్భవః ॥౯౦॥ అథ సర్వే ప్రణేముశ్చ వసిష్ఠాదిమహర్షయః । ఇన్ద్రాదయోష్టదిక్పాలా గురుకీర్తనతత్పరాః ॥౯౧॥ అ
థోపవిశ్య ద్రుహిణశ్శ్రీగురోరాజ్ఞయాఖిలైః । స్వస్మాదధికతామ్మేనే జీవన్ముక్తస్య చేతసి ॥౯౨॥ న సిధ్యేన్మమయా ముక్తి
ర్వైదేహీ కర్మవర్జితా । సహి సిద్ధ్యేద్విరక్తస్య జీవన్ముక్తస్య నిశ్చితా । ౯౩ ॥ సర్వాధికారరహితా భువి వేతరత్ర యే
సన్తి కామ్యఫలరాగవిహీనచిత్తాః । జీవద్విముక్తిపదగాశ్చ ముముక్షవో వా వైదేహభాగిన ఇమానినమాంసి తేభ్యః ॥౯౪॥
ప్రారబ్ధకర్మచరమం పరిహార్యమేవ యేషాం సమాధిభిరనన్తసుఖప్రదైస్స్యాత్ । అష్టోత్తరశ్రుతిశతం విఫలం యదన్యై
ర్వైదేహభాగిన ఇమానినమాంసి తేభ్యః ॥౯౫॥ * * * * *

— * ఇతి తత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య ద్వితీయపాదే పంచవింశోధ్యాయః * —

* ద్వితీయపాదస్సమాప్తః *

॥౭౫।౭౫।౭౫।౭౩।౭౫।౭౬।౭౮।౭౪।౭౫।౭౦।౬౧।౯౮।౯౫। ఆహత్యశ్లోకాః॥ ౧౦౦౦॥

* తత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాద ప్రారంభః *

బ్రహ్మా ॥ ప్రపఞ్చసృష్టికర్మేదమ్మమ శ్రీగురునాయక । అహార్యం ద్విపరార్ధాన్తమాధికారికతావశాత్ ॥ ౧॥ ఇతి
త్వద్వదనాంభోజాత్సమ్యగ్విదితవానహం । తథాప్యత్ర న మే చిన్తా జాయతే త్వత్కృపాబలాత్ ॥ ౨ ॥ త్వయి ప్రసన్నే మ
య్యేవం బోధానన్దస్వరూపతః । పునర్జన్మభయాభావాద్ధీరపి వాస్మి వృత్తిషు ॥ ౩ ॥ తథాపి కర్మభాగేషు శ్రోతవ్యమవశి
ష్యతే । తత్సర్వఞ్చ విదిత్వైవ సర్వజ్ఞస్స్యామహం ప్రభో ॥ ౪ ॥ జగజ్జీవేశ్వరాదీనాం ప్రాగుత్పత్తేర్నిరఞ్జనం । నిర్విశే
షమకర్మైకం బ్రహ్మైవాసీత్తదవ్యయం ॥ ౫ ॥ తస్య జీవేశసృష్టృత్వం ప్రోచ్యతే వేదవాదిభిః । అకర్మణః కథం సృష్టికర్మక
ర్తృత్వముద్భవేత్ । ౬ । సకర్మా సన్ క్రియో లోకే దృశ్యతే న నిరిన్ద్రియః । బ్రహ్మణోతీన్ద్రియత్వఞ్చ సర్వశాస్త్రేషు
ఘుష్యతే । ౭ । నశ్యమానతయోత్పత్తిమత్త్వాదాద్యస్య కర్మణః । నముఖ్యమవకల్పేతాప్యనాదిత్వోపవర్ణనం । ౮ ।
బ్రహ్మా చేత్కర్మ కుర్వీత యేన కేనాపి హేతునా । తదా చ సంసృతిస్తస్య ప్రసజ్యేత తు నాత్మనః । ౯ । తస్మాదాద్యస్య పు
ణ్యస్య పాపస్య చ దయానిధే । కర్మణో బ్రూహి మే స్పష్టముపపత్తిం గురూత్తమ । ౧౦ । ఇత్యుక్తో విధినా దేవో దక్షిణా
మూర్తిరీశ్వరః । విచిత్రప్రశ్నసన్తుష్ట ఇదం వచనమబ్రవీత్ । ౧౧ । శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మన్ సాధురయం ప్రశ్నస్త
వ ప్రశ్నవిదాంవర । శృణుష్వ సావధానేన చేతసా స్యోత్తరమ్మమ ।౧౨। ప్రాగుత్పత్తేరకర్మైకమకర్తృ చ నిరిన్ద్రియం ని
ర్విశేషం పరం బ్రహ్మైవాసీన్నాత్ర త్వస్తిసంశయః । ౧౩ । తథాపి తస్య చిచ్ఛక్తిసంయుతత్వేన హేతునా । ప్రతిచ్ఛాయా

త్రికేశక్తిర్మాయావిద్యేతిభూవతః । ౧౪ । అద్వితీయమపిబ్రహ్మతయోర్యత్ప్రతిబింబితం । తేనద్వైవిధ్యమాసాద్య జీవఈశ్వర ఇత్యపి । ౧౫ । పుణ్యపాపాది కర్తృత్వం జగత్సృష్ట్యాది కర్తృతాం । అభజత్సేన్ద్రియత్వఞ్చ సకర్మత్వంవిశేషితః ॥౧౬॥ యస్వశక్త్యాసముల్లాసఉదభూత్పరమాత్మనః । స్వబన్ధాజనకంసూక్ష్మంతదాద్యంకర్మకథ్యతే॥ నతేననిర్విశేషత్వంహీయతేతస్యకిఞ్చన। నచసంసారబన్ధశ్చకశ్చిద్బ్రహ్మణఃప్రసజ్యతే ॥౧౮॥ పారమార్థికసంసారిజీవఃపుణ్యాదికర్మవాన్ । ప్రాతిభాసికసంసారీత్వీశస్సృష్ట్యాదికర్మవాన్ ॥౧౯॥ అసంసారిపరబ్రహ్మజీవేశోభయకారణం। తతోప్యతీతన్నిరూపమవాఙ్మనసగోచరం ॥౨౦॥ కర్మవంతౌపరిత్యజ్యజీవేశౌ యేమహాధియః । అకర్మవత్పరం బ్రహ్మప్రయాంత్యత్రసమాధిభిః ॥౨౧॥ తేవిదేహవిముక్తావాజీవన్ముక్తానరోత్తమాః । కర్మాకర్మోభయాతీతాస్తద్బ్రహ్మరూపమాప్నుయుః ॥౨౨॥ కర్మణాసంసృతౌబద్ధాముచ్యన్తేతేహ్యకర్మణా । బన్ధమోక్షోభయాతీతాఃకర్మిణోనాప్యకర్మిణః ॥౨౩॥ జీవస్యకర్మణాబన్ధస్తస్యమోక్షశ్చకర్మణా । తస్మాద్ధేయఞ్చకర్మస్యాదుపాదేయఞ్చకర్మహి ॥౨౪॥ త్యక్తేకర్మణిజీవత్వమాత్మనోగళతిస్వయం। గృహీతేకర్మణితిప్రంబ్రహ్మత్వఞ్చప్రసిధ్యతి ॥౨౫॥ అవిద్యకమశుద్ధంయత్కర్మదుఃఖాయతన్నృణాం। విద్యాసంబన్ధిశుద్ధంయత్తత్సుఖాయచకథ్యతే ॥ ౨౬ ॥ విద్యాకర్మక్షురాత్తీక్ష్ణాచ్ఛిన్నత్రిపురుషోత్తమః। అవిద్యాకర్మపాశాంశ్చేత్సముక్తోనాత్రసంశయః ॥౨౭॥ సర్వస్యవ్యవహారస్యవిధేకర్త్రైవకారణం। ఇతినిశ్చయసిద్ధ్యైతేసూర్యగీతాంవదామ్యహం ॥ ౨౮ ॥ కర్మసాక్షిణమాదిత్యంసహస్రకిరణం ప్రభుం। సప్తాశ్వంసర్వధర్మజ్ఞమపృచ్ఛదరుణఃపురా ॥౨౯॥ అరుణః ॥ భగవన్ కేనసంసారేప్రాణినస్సంభ్రమన్త్యమీ। కేనైతేషాన్నివృత్తిశ్చసంసారాద్వదసద్గురో ॥౩౦॥ ఇతిపృష్టస్ససర్వజ్ఞస్సహస్రకిరణోజ్వలః। సూర్యోబ్రవీదిదంశిష్య మరుణంనిజసారథిం ॥౩౧॥ సూర్యః॥ అరుణత్వంభవస్యద్యమమప్రియతమఃఖలు। యతఃపృచ్ఛసిసంసారభ్రమకారణమాదరాత్ ॥౩౨॥ భ్రమంతికేవలంసర్వేసంసారేప్రాణినోనిశం। నతుతత్కారణంకేనాప్యహోకిఞ్చిద్విచార్యతే ॥౩౩ తజ్జిజ్ఞాసుతయాత్వంతుశ్లాఘ్యోసివిబుధోత్తమైః। శ్రుణుష్వారుణవక్ష్యామితవసంసారకారణం ॥ ౩౪ ॥ పుణ్యపాపాత్మకంకర్మయత్సర్వప్రాణిసఞ్చితం। అనాదిసుఖదుఃఖానాంజనకఞ్చాభిధీయతే ॥౩౫॥ శాస్త్రైస్సర్వైశ్చవిహితంప్రతిషిద్ధఞ్చసాదరం । కామాదిజనితంతత్త్వం విద్ధిసంసారకారణం ॥ ౩౬ ॥ పశ్వాదీనామభావేపితయోర్విధినిషేధయోః। సంసారవ్యసనలోపో స్తిపూర్వకర్మానుసారతః ౩౭॥ పూర్వంమనుష్యభూతానాంపాపకర్మవశాదిహ। శ్వఖరోష్ట్రాదిజన్మానినికృష్టానిభవంత్యహో ॥౩౮॥ పాపకర్మసుభోగేనప్రక్షీణేషుపునశ్చతే। ప్రాప్నువంతిమనుష్యత్వంపునశ్చశ్వాదిజన్మితాం ॥౩౯॥ జననైర్మరణైరేవం పౌనఃపున్యేనసంసృతౌ । భ్రమంత్యబ్ధితరంగస్థదారువద్ధీమతాంవర ॥౪౦॥ అరుణః। ప్రక్షీణపాపకర్మాణఃప్రాప్తవంతోమనుష్యతాం। పునశ్చశ్వాదిజన్మానికేనగచ్ఛంతిహేతునా ॥ ౪౧ ॥ నహిదుర్జన్మహేతుత్వంపుణ్యానాంయుక్తమీరితుం। నచపుణ్యవతాంభూయఃపాపకర్మోపపద్యతే ॥౪౨ ॥ పుణ్యైర్విశుద్ధచిత్తానాంజ్ఞానయోగాదిసాధనైః। సంసారమోక్షసంసిద్ధ్యాపాపకర్మాప్రసక్తితః ॥౪౩॥ జీవేషుపౌనఃపున్యఞ్చేదుత్తమాధమజన్మనాం। నియమేనాభిధీయేతయేనకేనాపిహేతునా ॥౪౪॥ మోక్షశాస్త్రస్యవైయర్థ్యమాపతత్యేవసర్వథా। తస్మాదపాపినాంజన్మపునశ్చేతినయుజ్యతే ॥౪౫॥ ఇత్యుక్తోభగవానాహసర్వజ్ఞఃకరుణానిధిః । రవిస్సంశయవిచ్ఛేదనిపుణోరుణమాదరాత్ ॥౪౬॥ రవిః॥ ప్రక్షీణేష్వపిభోగేనపాపకర్మసుదేహినః । పునశ్చపాపకర్మాణికుర్వన్త్యా యాన్తిదుర్గతిం ॥౪౭॥ తానిదుర్జన్మబీజానికామాత్పాపానిదేహినాం। పునరప్యుపపద్యంతేపూర్వపుణ్యవ[illegible] సకామానాఞ్చపుణ్యానాంభోగహేతుతయానృణాం। నచిత్తశుద్ధిహేతుత్వంక్వచిద్భవితుమర్హతి॥౪౮॥ [illegible] చిత్తానాంజ్ఞానయోగాదిసంభవః। జ్ఞానయోగాదిహీనానాంకుతోమోక్షస్యసంభవః॥౫౦ ॥ కామేన[illegible]తు[illegible]సత్స్వప్యుత్తమాధమజన్మసు। మోక్షశాస్త్రస్యసార్థక్యంనైష్కర్మ్యోదయహేతుకం ॥౫౧॥ సుఖదుఃఖోప[illegible]గేనయదా

నిర్వేదమాగతః। నిష్కామత్వమవాప్నోతి స్వవివేకపురస్సరం ॥౫౨॥ తతః ప్రభృతి తైశ్చిత్తాన్యైర్జన్మభిర్జ్ఞానయోగవాక్ ౹ శ్రవణాదిప్రయత్నైర్హి ముక్తిస్స్యాదాత్మన్యవస్థితిః ॥౫౩॥ కర్మాధ్యక్షం పరాత్మానం సర్వకర్మైకసాక్షిణం। సర్వకర్మవిదూరం తం కర్మవాన్ కథమాప్నుయాత్ ॥౫౪॥ పుణ్యేష్వపి చ పాపేషు పూర్వకేషు తు భోగతః। క్షపితేషు పరాత్మా స స్వయమావిర్భవిష్యతి ॥౫౫॥ కర్తృభిర్భుజ్యతే జీవైస్సర్వకర్మఫలన్తు తు। సాక్షిణా నిర్వికల్పేన నిర్లేపేన పరాత్మనా ॥౫౬॥ జీవానాం తదనన్యత్వాద్భోగస్యావసరః కుతః। ఇతి కేచన శంకన్తే వేదాంతాపాతదర్శినః ॥౫౭॥ పరమార్థదశాయాం హి తదనన్యత్వమిష్యతే। వ్యవహారదశాయాన్నానుపపత్తిశ్చ కాచన ॥౫౮॥ పరమార్థదశారూఢే జీవన్ముక్తేఽపి కర్మణాం। భోగోఽగ్రిక్రియతే సమ్యగ్దృశ్యతే చ తథా సతి ॥౫౯॥ అజ్ఞానాం వ్యవహారైకనిష్ఠానాం తదనన్యతా। అభోక్తృతా చ కేనైవ వక్తుం శక్యా మనీషిణా ॥౬౦॥ జ్ఞానినః కర్మకర్తృత్వం దృశ్యమానమపి స్ఫుటం। ఉత్పాదయేత్ఫలన్నేతి మన్యన్తే స్వప్నకర్మవత్ ॥౬౧॥ తదయుక్తం న హి స్వప్నే పాపకర్తుస్స్వతంత్రతా। జాగ్రతి ప్రాణినః కర్మస్వాతంత్ర్యం వర్తతే ఖలు ॥౬౨॥ తిరశ్చాం జాగరావస్థా యథా భోగైకకారణం। తథా స్వప్నదశా నౄణాం ఫలభోగైకకారణం ॥౬౩॥ నౄణాఞ్చ జాగరావస్థా బాలానాం స్యాత్తథా న తు। యూనాం వృద్ధతమానాం వా కిముత స్వాత్మవేదినాం ॥౬౪॥ భావిభోగార్థకం కర్మ జాగ్రత్యేవ నృణాం భవేత్। ఫలం తు కర్మణస్స్వప్నే జాగ్రత్యపి చ యుజ్యతే ॥౬౫॥ కర్మణ్యధ్యస్యభోగం యే భోగేఽధ్యస్యాథ కర్మ చ కర్మతద్భోగయోర్భేదమజ్ఞాత్వా హుర్యథేప్సితం ॥౬౬॥ తేషాం మన్దధియాం జ్ఞానవాదినాం పాపకారిణాం। కథం కృతార్థతాం బ్రూయామధ్యాసక్షయసంభవాం ॥౬౭॥ కర్మణ్యకర్మధీర్యేషామకర్మణి చ కర్మధీః। తే చాధ్యాసవశా మందా జ్ఞానినస్స్వైరచారిణః ॥౬౮॥ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాణామద్వైతం కర్మణైవ యే। అనుతిష్ఠంతి తే మూఢాః కర్మాకర్మోభయచ్యుతాః ॥౬౯॥ స్వానుభూతిం వరిష్ఠాం తాం సర్వానుష్ఠానవర్జితాం। సర్వానుష్ఠానవన్తోఽపి సిద్ధా మాహుర్బతాత్మనాం ॥౭౦॥ అభేదధ్యానసాధ్యాం తాం స్వానుభూతిం మహత్తమాం। విచారసాధ్యాం మన్యన్తే తే మహాపాపకర్మిణః ॥౭౧॥ నిదిధ్యాసనమప్యాత్మాభేదాభిధ్యానలక్షణం। ఉపేక్షన్తే వృథా ద్వైతజ్ఞానవాదైకమోహితః ॥౭౨॥ ఆశ్రిత్యైవ విచారం యే వాక్యార్థమననాత్మకం। మన్యన్తే కృతకృత్యత్వమాత్మనాం తే హి మోహితాః ॥౭౩॥ ఆత్మజ్ఞానోదయే కామ్యకర్మత్యాగ ఉదీర్యతే। ద్వితీయసమ్యగ్జ్ఞానే తు నైమిత్తికనిరాకృతిః ॥౭౪॥ తృతీయపూర్ణజ్ఞానే చ నిత్యకర్మనిరాకృతిః చతుర్థాద్వైతబోధే తు సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౭౫॥ నిత్యనైమిత్తికోపేతజ్ఞానాన్ముక్తిః క్రమాద్భవేత్। సమ్యగ్జ్ఞానాత్తు సా జీవన్ముక్తిర్నిత్యైకసంయుతాత్ ॥౭౬॥ పూర్ణజ్ఞానాద్విదేహాఖ్యా శాశ్వతీ ముక్తిరిష్యతే। యథా నైష్కర్మ్యసంసిద్ధిర్జీవన్ముక్తే నిరంకుశా ॥౭౭॥ అత్రైవం సతి నైష్కర్మ్యం జ్ఞానకర్మసముచ్చయాత్। సిద్ధ్యేత్ క్రమేణ సద్యో వా నాన్యథా కల్పకోటిభిః ॥౭౮॥ యావద్విదేహముక్తిస్స్యాన్న సిద్ధ్యతి శరీరిణః। తావత్సముచ్చయస్సిద్ధో జ్ఞానోపాసనకర్మణాం ॥౭౯॥ తస్మాజ్జ్ఞాత్వా పరాత్మానం ధ్యాననిష్ఠో మహామతిః। భూయాన్నిజాశ్రమాచారనిరతశ్శ్రేయసే సదా ॥౮౦॥ జ్ఞానోపాస్తీ కర్మసాపేక్షే ఏతే కర్మోపాస్తీ జ్ఞానసాపేక్షే ఏవం। కర్మజ్ఞానే చాన్యసాపేక్ష ఏతన్ముక్త్యై ప్రోక్తం సాహచర్యం త్రయాణాం ॥౮౧॥ జ్ఞానోపాస్తిస్స్వీయకర్మస్వపాస్య హ్యేకస్ముక్తిరైవ కస్యాపి సిద్ధ్యేత్। తస్మాద్ధర్మానాశ్రమేద ప్రమత్తః శ్రౌత్రస్మార్తాని శ్రద్ధయా దేహపాతాత్ * * * * * *౮౨*

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే సూర్యగీతాయాం ప్రథమోఽధ్యాయః *

॥సూర్యః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి కర్మణాం పఞ్చభూమికాః। ఉత్తరోత్తరముత్కృష్టా ద్విద్విసోపానపఙ్క్తివత్ ॥౧॥ ప్రథమా తాన్త్రికీ ప్రోక్తా పరా పౌరాణికీ మతా। స్మార్తా తృతీయా తుర్యా తు శ్రౌతా సంకీర్తితా బుధైః ॥౨॥

పఞ్చమీత్యౌపనిషదావిబుధోత్తమసంమతా। యస్యాఽపరస్నకిఞ్చిత్స్యాద్వాచ్యం జ్ఞేయఞ్చసత్తమ ॥౩॥ స్వేచ్ఛంకర్మాణికుర్వన్యఃప్రమాణాశ్రయణంవినా। తన్త్రోక్తానికరోత్యేషకర్మీప్రాథమికోమతః॥౪॥ తానితన్త్రోక్తకర్మాణిత్యక్త్వాపౌరాణికానియః। కరోతితంత్రసంబన్ధీన్యయంకర్మీద్వితీయకః ॥౫॥ త్యక్త్వాతాన్యపియస్స్మార్తాన్యనుతిష్ఠతిసర్వదా। శ్రుతిసంబన్ధవన్త్యేషతృతీయఃకర్మ్యుదీర్యతే ॥౬॥ యశ్చతాన్యపిసంత్యజ్యశ్రౌతాన్యేవాచరత్యయం।కర్మీధర్మార్థకామానాంస్థానంతుర్యోఽభిధీయతే ॥౭॥ శ్రౌతాన్యపిచయస్త్యక్త్వాసదౌపనిషదానివై। కరోతిశ్రద్ధయాకర్మాణ్యయమ్మోక్షీతుపఞ్చమః ॥౮॥ యాన్యౌపనిషదానాంస్యురవిరోధీనికర్మణాం। శ్రౌతాదీనిసుసంగ్రాహ్యాన్యమలానిముముక్షుభిః ॥౯॥ కర్మాణ్యుపనిషత్సుస్యుర్బ్రహ్మైకార్థాసు వైకథం । ఇతిశంక్యాన్నకుర్వన్హి విధిరస్తిజిజీవిషేత్ ॥౧౦॥ ఈశావాస్యాదివేదాన్తప్రోక్తాన్యామరణాదపి। కుర్వన్నేవవిముచ్యేతబ్రహ్మవిత్ప్రవరోస్తువా ॥౧౧॥ యతయస్త్యక్తగార్హస్థ్యాఅపిస్వోచితకర్మభిః। ఆశ్రమంపాలయన్తస్స్వంకైవల్యంప్రాప్నుయుఃపరం ॥౧౨॥ కర్మప్రజాధనానాం యస్త్యాగస్సమభిధీయతే। కామ్యైకవిషయత్వేనసయతేర్నవిరుధ్యతే॥౧౩॥ సన్న్యాసినోహికర్మాణినిత్యానివిమలానిచ శ్రేయోర్థానివిధీయన్తేపరివ్రాజేజ్జన్మనా ॥౧౪॥ అపేతకామ్యకర్మాణోయతయోఽన్యేపివాజనాః। సద్యఃక్రమేణవా ముక్తిమాప్నుయుర్నాత్రసంశయః ॥౧౫॥ పఞ్చమీంభూమిమారూఢఃజ్ఞానోపాసనకర్మభిః । శోకమోహాదినిర్ముక్తస్సర్వదైవ విరాజతే ॥౧౬॥ నజ్ఞానేన వినోపాస్తిర్నోపాస్త్యాచ వినేతరత్। కర్మాపితేన హేతుత్వంపూర్వపూర్వస్యకథ్యతే ॥ ౧౭ ॥ యద్వాయావన్నహి జ్ఞానన్తావన్నోపాసనమ్మతం । యావన్నోపాసనన్తావన్నజ్ఞానఞ్చ కథఞ్చన ॥౧౮॥ జ్ఞానం యావన్న కర్మాపి నతావన్ముఖ్యమీర్యతే । యావన్న కర్మ తావచ్చనజ్ఞానంసాధు నంమతం ॥౧౯॥ యావన్నోపాసనం తావన్నకర్మాపి ప్రశస్యతే। యావన్నకర్మోపాస్తిశ్చనతావత్సాత్త్వికీమతా ॥౨౦॥ జ్ఞానోపాసనకర్మాణి సాపేక్షాణిపరస్పరం । ప్రయచ్ఛన్తిపరాముక్తిం నాన్యథేత్యుక్తమేవతే ॥౨౧॥ ఏతేషుసాధనేష్వేకంత్రిషుయతిఃకిఞ్చిదత్రయః। త్యజేదసద్గురూక్త్యానసాశ్నువీత పరామృతం॥౨౨॥ నానావిధానిజ్ఞానానినానారూపాఉపాస్తయః। నానావిధానికర్మాణి శ్రుత్యన్తాదిషుసంవిదుః ॥౨౩॥ సంబన్ధస్తత్రయాణాంస్యాదుచితశ్శిష్టవర్త్తనా। నిపుణైశ్చ సువిజ్ఞేయమనుబన్ధచతుష్టయం ॥౨౪॥అనుబన్ధావిరోధేనత్రయాణాఞ్చత్సముచ్చయః। కృతస్ససద్యఃప్రాప్నోతితృప్తిమ్మానవపుంగవః ॥౨౫॥ అనుబన్ధపరిజ్ఞానంవినాముక్త్యై ప్రయత్నవాన్। నముక్తింవిన్దతేకోపిసాధకాదివిపర్యయాత్ ॥౨౬॥ భోగాధికారీమోక్షఞ్చేత్ఫలమిచ్ఛేత్కదాచన। అనుబన్ధస్యతజ్జ్ఞానంకథన్నుస్యాత్సమఞ్జసం ॥౨౭॥అధికారానుగుణ్యేనసంబన్ధఃపరికీర్తితః।తత్సంబన్ధానుగుణ్యేన విషయశ్చప్రకీర్తితః॥౨౮ విషయానుగుణంప్రోక్తంప్రయోజనమతోబుధైః। అనుబన్ధాస్సువిజ్ఞేయాజ్ఞానోపాసనకర్మసు ॥౨౯॥ వర్ణాశ్రమాణాం సర్వేషామనుష్ఠేయేషుకర్మసు। అవిద్వాన్సంశయోపేతోహ్యనువర్తేతపూర్వకాన్ ॥౩౦॥ విద్వాంశ్చేత్సంశయాత్మాభూచ్ఛాస్త్రైస్స్వమతినిశ్చితం। ఆచరేత్తునశిష్టస్యాప్యబుధస్యపితుర్మతం॥౩౧। స్వకూటస్థబుధాచారస్సాధుస్సంవిదితోయది। విద్వానపిత్యజేత్స్వీయన్తద్విరుద్ధమసన్మతం ॥౩౨॥ పూర్వాచారానుసరణంకర్మమాత్రేణియమ్యతే।జ్ఞానోపాస్త్యోస్తుబాహుళ్యాదన్యథాపిచయుజ్యతే ॥౩౩॥ పూర్వకేష్వపిసాంఖ్యేషుస్స్వయుజ్యేతయోగితా। అన్యథాపిచనైతేనప్రత్యవాయఃకియానపి ॥౩౪॥ యదిపూర్వవిరోధేనకుర్యాత్కర్మాణిమానవః। సమూర్ఖోభవతిక్షిప్రం ప్రత్యవాయీనసంశయః ॥౩౫॥ నైమిత్తికానామకృతౌకామ్యానాఞ్చనకశ్చన । ప్రత్యవాయోత్రవాముత్రలోకేభవితుమర్హతి ॥౩౬॥ నిత్యానాన్త్వకృతావత్రాముత్రవాప్రత్యవాయభాక్। భవేదవశ్యకార్యత్వాదాశ్రమాచ్యుతిహే

తవే ॥౩౭॥ నస్యాదకరణంహేతురభావాత్మతయాతతః। నిత్యాకరణహేతుఃప్రాక్కర్మచేత్ప్రత్యవాయకృత్ ॥౩౮॥
అకృతౌప్రత్యవాయస్యశ్రవణంవ్యర్థమేవతత్ । పూర్వకర్మఫలాదన్యఫలస్యానవధారణాత్ ॥౩౯॥ అతోనాభావ
తాయుక్తానిత్యకర్మాకృతేర్యథా । నిషిద్ధాచరణంభావస్తథైవాకరణంమతం ॥౪౦॥ విహితాకరణస్యాపిభావాత్మ
త్వోరరీకృతేః । ఆస్తికత్వమిహప్రాహురన్యథానాస్తికత్వతః ॥౪౧॥ పూర్వకర్మఫలస్యాపినిత్యాకరణకర్మణః। పా
పస్యదుఃఖహేతుత్వంపృథగేవావధార్యతే ॥౪౨॥ అజ్ఞానాద్విహితేలుప్తేజ్ఞానాద్వాకర్మణిస్వకే । ప్రాయశ్చిత్తీభ
వేన్మర్త్యోలభేద్దుర్జన్మవాపునః ॥౪౩॥ బుద్ధిపూర్వంత్యజన్నిత్యమనుతాపవివర్జితః । అనాశ్రమీనరోఘోరం రౌరవన్న
రకంవ్రజేత్ ॥౪౪॥ జీవన్ముక్తస్యనిత్యేషుయదిలుప్తానికానిచిత్। నతేనప్రత్యవాయోస్తిక్షిప్తత్వాస్వాశ్రమసిద్ధితః ॥౪౫॥
పాయశ్చిత్తనివర్త్యానినిషిద్ధాచరణానిచ । ప్రాయశ్చిత్తమకుర్వన్తమపిలిమ్పన్తినైవతం ॥౪౬॥ కర్మశుద్ధమశుద్ధఞ్చద్వి
విధం ప్రోచ్యతేశ్రుతౌ । తత్రాశుద్ధేనబద్ధస్స్యాన్ముక్తశ్శుద్ధేనదేహినాం ॥౪౭॥ అశుద్ధఞ్చతథాప్రోక్తంపుణ్యంపా
పమితిద్విధా । పరస్పరన్నబాధోస్తితయోరత్రావిరోధతః ॥ ౪౮ ॥ సుఖదుఃఖేసమస్తస్యజన్తోర్యాభ్యాంప్రసిద్ధ్యతః।
తయోర్నవశమాగచ్ఛేచ్ఛుద్ధమాత్రేణసంస్థితః ॥౪౯॥ శుద్ధన్నిత్యమనన్తంయత్సత్యంకర్మనిగద్యతే । నిత్యశుద్ధవిముక్తా
త్మసాక్షాత్కారార్థకంవిదుః ॥౫౦॥ విశుద్ధైఃకర్మభిశ్శుద్ధానీన్ద్రియాణిభవన్త్యలం । ఇన్ద్రియేషువిశుద్ధేషుమనశ్శుద్ధం
స్వతోభవేత్ ॥ ౫౧ ॥ శుద్ధేమనసిజీవోపివిశుద్ధోబ్రహ్మణైకతాం । ఉపేత్యకేవలానన్దన్నిష్కళం పరమశ్నుతే ॥౫౨॥
బాహ్యమాభ్యన్తరఞ్చేతిశుద్ధంకర్మద్విధోచ్యతే । బాహ్యంస్నానాదినిత్యంస్యాద్ధ్యానాద్యాభ్యన్తరంపరం ॥ ౫౩ ॥ అ
తశ్శుద్ధైరశుద్ధానాన్నాశోభవితుమర్హతి । నశుద్ధవ్యతిరేకేణప్రయత్నాన్తరమిష్యతే ॥ ౫౪ ॥ విశుద్ధకర్మనిష్ఠాస్తేయ
తయోన్యేపివాజనాః । అత్రైవపరిముచ్యన్తేస్వాతన్త్ర్యేణపరామృతాత్ ॥ ౫౫ ॥ ఆరూఢఃపఞ్చమీంభూమింశుద్ధ
నైవావతిష్ఠతే । అతోత్రమతిమాన్నిత్యంపఞ్చమ్యభ్యాసమాచరేత్ ॥ ౫౬ ॥ ఇన్ద్రియాణివిశుద్ధాన్యప్యశుద్ధానాంవి
వర్జనాత్ । శుద్ధానామప్యనుష్ఠానాద్ధీమాంస్తానివిశ్వసేత్ ॥ ౫౭ । అశుద్ధేషుప్రవర్తేరన్పూర్వవాసనయాస్వతః। తే
భ్యోనియమ్యశుద్ధేషునిత్యంతానిప్రవర్తయేత్ । ౫౮ । ఇన్ద్రియాణాఞ్చమనసః ప్రసాదంశుద్ధకర్మభిః । ఉపలభ్యాపి
దుర్బుద్ధిరశుద్ధేహాప్రవర్తతే । ౫౯ । ప్రసన్నమనసస్స్వస్థ్యాత్సుఖంకిఞ్చిత్ప్రజాయతే । తావన్మాత్రేణతృప్తస్తుక్రమే
ణాధఃపతేన్నరః ।౬౦। తృప్తిరల్పసుఖప్రాప్త్యామహానర్థైకకారణం। అతస్తృప్తిమనాప్యైవశుద్ధన్నిత్యంసమాచరేత్ ।౬౧॥

యథావిషయభోగేషువినాతృప్తింపునఃపునః । ప్రవర్తతేతథానిత్యంయశ్శుద్ధేషుసబుద్ధిమాన్ । ౬౨ । శుద్ధంశుద్ధేన
వర్ధతేశుద్ధశ్శుద్ధన్తతోవ్రజేత్ । అశుద్ధమప్యశుద్ధేనాశుద్ధోశుద్ధన్తథానరః । ౬౩ । యదేన్ద్రియమనఃప్రాణాశ్శాన్తాస్సు
ప్తావివాభవన్ । శుద్ధాశుద్ధోభయాతీతస్తదాతృప్తింపరాంవ్రజేత్ । ౬౪ । యావన్నేన్ద్రియసంశాన్తిర్యావన్నమన
సోవ్యయః । యావన్నప్రాణశాన్తిశ్చతావచ్ఛుద్ధంసమాచరేత్ ॥౬౫॥ పరస్పరోపయోగిత్వాద్బాహ్యాభ్యన్తరశుద్ధ
యోః । వియోగోనైవకార్యోత్రబుద్ధైరాదేహమోచనాత్ ॥౬౬॥ శుద్ధపక్షద్వయోహంసఊర్ధ్వంగచ్ఛతిచామ్బరే।
అశుద్ధపక్షశ్శ్యేనస్తువ్యోమగోపిపతత్యధః । ౬౭ । ఛిన్నైకపక్షోహంసోపినోర్ధ్వంగన్తుమితోర్హతి । అతశ్శుద్ధద్వ
యమ్ముఖ్యంసాధనమ్ముక్తయేవిదుః । ౬౮ । యద్యప్యాభ్యన్తరంశుద్ధంబాహ్యశుద్ధనివర్తకం। భవత్యేతేనసామ్యన్నత
యోరితిచకేచన । ౬౯ । తథాపిబాహ్యవిలయసమకాలలయాత్పరం । అభ్యన్తరంసమస్తేనబాహ్యేనస్యాత్స్వకర్మ
ణా॥౭౦॥ఆభ్యన్తరఞ్చతచ్ఛుద్ధంకర్మద్వివిధముచ్యతే। సంప్రజ్ఞాతసమాధ్యాఖ్యమసంప్రజ్ఞాతనామచ । ౭౧ । జీవన్ము
క్తేఃపురావృత్తమాద్యంకర్మస్వమానసం । పురావిదేహముక్తేస్తువృత్తమన్యత్స్వమానసం । ౭౨ । మానసత్వాత్స
మాధేశ్చకర్మత్వోక్తిర్నదూష్యతే । అనన్యవిషయత్వాచ్చతత్ఫలన్నైవనశ్వరం । ౭౩ । అన్తశ్శుద్ధిర్బహిశ్శుద్ధింయ

థాన్యథాణామపేక్షతే । బహిశ్శుద్ధిస్తథైవాన్తశ్శుద్ధిశ్చనియమేనహి ॥౨౪॥ యస్యకర్మసుశుద్ధేష్వప్యౌదాసీన్యంవి
జాయతే।తస్యైవజన్మసాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా ॥౨౫॥ విరోధోజాయతేయస్యజ్ఞానకర్మసముచ్చయే। తస్యైవ
జన్మసాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా ॥౨౬॥ యశ్శ్రౌతంకర్మహిత్వాన్యత్తాన్త్రికంసముపాశ్రయేత్ । తస్యైవజన్మ
సాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా ॥౨౭॥ యశ్చాన్తరశ్చతత్కర్మమన్యతేమన్దగోచరం। తస్యైవజన్మసాంకర్య మను
మేయంవిపశ్చితా ॥౨౮॥అశుద్ధకర్మనిష్ఠస్సన్ శుద్ధంనిన్దతియస్సదా। తస్యైవజన్మసాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా॥౨౯॥
శుద్ధంపశ్యతియశ్శాన్తమక్షిరోగీవభాస్కరం। తస్యైవజన్మసాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా ॥౩౦॥విశుద్ధవంశ ప్రభవ
మ్మహామతింవిశుద్ధబాహ్యాన్తరకర్మభాస్వరం।విశుద్ధవేదాన్తరహస్యవేదినంవిద్వేష్టియస్సంకరఏవనేతరః॥౩౧॥అశుద్ధవం
శప్రభవంసుదుర్మతింస్వశుద్ధకర్మద్వయనష్టతేజసం।అశుద్ధతన్త్రార్థవిదన్నరాధమంయశ్శ్లాఘతే సంకరఏవనేతరః ॥౩౨॥

— * ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదేసూర్యగీతాయాం ద్వితీయోఽధ్యాయః * —

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిమమాన్తర్యామిణంశివం। యస్సర్వకర్మణాంసాక్షీనిర్లేపఃప్రభురీశ్వరః ॥౧॥ త్రినేత్రం
నీలకణ్ఠంయంసాంబమ్మృత్యుఞ్జయంహరం । ధ్యాత్వాసంసృతిమోక్షస్స్యాత్తన్నమామిమహేశ్వరం ॥౨॥ సర్వే
షాంకర్మణామేకఃఫలదాతాయఉచ్యతే। సఏవమృడఈశానస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ ॥౩॥ యస్యస్మరణమాత్రేణని
వర్తన్తేఖిలాపదః। సంపదశ్చేహలభ్యన్తేసోన్తర్యామీశివోహరః ॥౪॥ యేనైవసృష్టమఖిలంజగదేతచ్చరాచరం।యస్మిం
స్తిష్ఠతినశ్యత్యప్యేషఏకోమహేశ్వరః ॥౫॥ యన్నమన్తిసురాస్సర్వేస్వస్వాభీష్టప్రసిద్ధయే । స్వాతన్త్ర్యంయస్యస
ర్వత్రసోన్తర్యామీమహేశ్వరః ॥౬॥ ఉమార్ధవిగ్రహశ్శంభుస్త్రిణేత్రశ్శశిశేఖరః। గంగాధరోమహాదేవస్సోన్తర్యా
మీదయానిధిః॥౭॥శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుయస్యైవాధిక్యమిష్యతే। యస్యాధిక్యస్మృతేర్ముక్తిస్సోన్తర్యామీపురాతనః ॥౮॥
యన్నామజపమాత్రేణపురుషఃపూజ్యతేసురైః। యమాహుస్సర్వదేవేశంసోన్తర్యామీగురూత్తమః ॥౯॥ యదాఖ్యా
మృతపానేనసన్తృప్తామునయోఖిలాః। నవాఞ్ఛన్తిమహాభోగాన్సోన్తర్యామీజగత్పతిః ॥౧౦॥ అరుణః॥ సద్గురోభా
స్కరశ్రీమన్సర్వతత్త్వార్థకోవిద। శ్రుతిస్మృతిపురాణేష్వన్తర్యామ్యన్యథాశ్రుతః ॥౧౧॥ సత్యంజ్ఞానమనన్తంయ
త్ప్రసిద్ధంబ్రహ్మనిష్కళం। నిర్గుణంనిష్క్రియంశాన్తం కేవలంసర్వగంపరం ॥ ౧౨ ॥ తదేవసర్వాన్తర్యామిశ్రుతం
సర్వాన్తరత్వతః। వరేణ్యంసవితుస్తేచగాయత్ర్యాన్తదికథ్యతే ॥౧౩॥ అశరీరస్యతస్యైవహృదిమధ్యాన్తవర్జనాత్।
ఆకాశవద్విభుత్వేనసర్వాన్తర్యామితోచితా ॥౧౪॥ శివస్యసశరీరస్యసాంబస్యసగుణస్యతు।అవిభుత్వేన సానైవయు
జ్యతేభాస్కరప్రభో ॥౧౫॥ సగుణైకప్రధానైశ్చవిశిష్టాద్వైతవాదిభిః। కైశ్చిద్బ్రహ్మహరీశానామన్తర్యామిత్వము
చ్యతే ॥౧౬॥ సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాంసమత్వాచ్చత్రిమూర్తిషు ।మత్త్వోపాసతేవిప్రాస్తేగాయత్రీపరాయణాః॥౧౭॥
కేచిద్ద్రుహిణఏవస్యాదన్తర్యామీసవాక్పతిః। నాన్యౌహరిహరౌకర్మప్రసిద్ధేరితివైవిదుః ॥౧౮॥ కేచిత్తువిష్ణురేవస్యా
దన్తర్యామీరమాపతిః। నవిధీశౌపరోపాస్తిప్రసిద్ధేరితివైవిదుః ॥౧౯॥ కేచిచ్చశివఏకస్స్యాదన్తర్యామీహ్యుమాపతిః
నాన్యౌబ్రహ్మహరీజ్ఞానప్రసిద్ధేరితిసంవిదుః ॥౨౦॥ త్వదుక్తరీత్యాత్వాధిక్యంజ్ఞానోపాసనకర్మసు। కర్మణోవగతంతే
నవిధేరేవప్రసిద్ధ్యతి ॥౨౧॥ఏషపక్షస్సమీచీనస్తవనైవభవిష్యతి। తస్మాదనిశ్చితార్థంమాంకురుష్వాసంశయంప్రభో॥౨౨॥
సూర్యః॥ సమ్యక్పృష్టంత్వయాధీమన్నరుణశ్రుణుసాదరం। వక్ష్యామినిశ్చితార్థంతేశ్రుతిస్మృత్యాదిభిస్స్ఫుటం ॥ ౨౩॥
అన్తర్యామీద్విధాప్రోక్తస్సగుణోనిర్గుణోపిచ । చరస్యకేవలస్యాద్యశ్చరస్యాన్యోచరస్యచ ॥౨౪॥ అహంహి చరఏ
వాస్మిమదన్తర్యామిణౌప్రభా। గాయత్ర్యాశ్చైవగన్తవ్యౌదేవౌసగుణనిర్గుణౌ ॥౨౫॥ నిర్గుణశ్చైవగన్తవ్య స్సగుణ
ద్వారతోఖిలైః। అతోబ్రువంశివంసాక్షాన్మదన్తర్యామిణంతవ ।౨౬। కారణత్వంయథాసిద్ధంబ్రహ్మణః పరమాత్మ
నః యథాశివస్యసాంబస్య కార్యత్వఞ్చ సతాంమతం ॥ ౨౭ ॥ తథాశివస్యహేతుత్వం విష్ణోఃకార్యత్వమప్యథ।

విష్ణోశ్చ హేతుతాం తద్వద్విధేర్విద్ధిచ కార్యతాం । ౨౮ । బ్రహ్మవిష్ణుశివ బ్రహ్మేత్యుత్తరోత్తర హేతవః ।
ఇతిజానంతివిద్వాంసోనేతరేమాయయావృతాః ॥ ౨౯ ॥ విశిష్టాద్వైతినోవాన్యేసగుణైకాభిమానినః । అశరీరాన
భిజ్ఞత్వాన్మాయయాపరవశాధ్ధ్రువం ॥౩౦॥ సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మాణాంకథంసామ్యంత్రిమూర్తిషు । త్రయాణాఞ్చగుణా
నాంహివైషమ్యంసర్వసంమతం ॥౩౧॥ గుణత్రయవశాత్తేషాంవైషమ్యంవిద్ధిసుస్థితం । బ్రహ్మాహిరాజసఃప్రోక్తో విష్ణు
స్తామసఉచ్యతే ॥౩౨॥ రుద్రస్సాత్త్వికఃప్రోక్తోమూర్తివన్తైశ్చతాదృశాః। చిత్స్వరూపానుభూత్యాచ తారతమ్యన్నిగ
ద్యతే ॥౩౩॥ నిర్విశేషపరబ్రహ్మనన్యత్వేనతుతేసమాః। తథాపిశివశబ్దస్యపరబ్రహ్మార్థకత్వతః ॥౩౪॥ సాక్షిణానిర్వి
కారేణచిన్మాత్రేణమహాత్మనా। సదాశివేననిత్యేనకేవలేనసమోనహి ॥ ౩౫ ॥ సాంబస్యచంద్రచూడస్యనీలకణ్ఠస్యశూ
లినః। ఉత్కర్షో స్తిస్వతస్సిద్ధఃకింమయాప్రతిపాద్యతే ॥౩౬॥ ఆదౌమాంజనయామాసబ్రహ్మాసాక్షాచ్చతుర్ముఖఃప్రయ
ధాతథావిరిఞ్చంతంశ్రీమాన్నారాయణోహరిః ॥౩౭॥ యతోభవన్మహావిష్ణుర్మమారుణపితామహః । తతోమేసుప్ర
సిద్ధాభూత్సూర్యనారాయణాభిధా ॥౩౮॥ నైతేనసకలేశస్యప్రపితామహతావశాత్। సర్వోత్కృష్టత్వసంసిద్ధ్యాలు
ప్యతేహ్యంతరాత్మతా ॥౩౯॥ అథవాయోగవృత్త్యాస్యాచ్ఛివోనారాయణాభిధః। తద్దృష్టిర్మయికర్తవ్యోపాసకైరి
తిసన్మతం ॥౪౦॥ కర్మోపాసనబోధేషుబ్రహ్మవిష్ణుశివాఃక్రమాత్ । ప్రసిద్ధాఇతిసంత్యజ్యధియంశృణువచోమమ॥ ౪౧
త్రిషుత్రయఃప్రసిద్ధాస్స్యుస్తారతమ్యేనచారుణ । కామ్యకర్మప్రధానో స్తి స్వయంభూశ్చతురాననః ॥౪౨॥ నైమిత్తిక
ప్రధానస్తువిష్ణుఃకమలలోచనః నిత్యకర్మప్రధానస్సశివస్సాక్షాత్త్రిలోచనః॥౪౩ ॥ మూర్త్యుపాస్తౌ విధిర్ముఖ్యస్త్వంశో
పాస్తౌహరిర్మతః। నిరంశోపాసనేముఖ్యోనీలకణ్ఠోహరోమతః ॥౪౪॥ జ్ఞానేశ్రవణజేబ్రహ్మవిజ్ఞానేమననోదితే। విష్ణు
స్సమ్యగ్జ్ఞానేతునిదిధ్యాసనజేశివః ॥౪౫॥ అత్రైవంసతికస్యాభూదాధిక్యమరుణాధునా। త్వమేవసమ్యగాలోచ్యవిని
శ్చినుమహామతే ॥౪౬॥ పురాకశ్చిన్మహాధీరశ్శివభక్తాగ్రణీర్ద్విజః।శివాఖ్యాజపసంసక్తశ్చచార భువినిస్పృహః ॥౪౭॥
స్వాశ్రమాచారనిరతోభస్మరుద్రాక్షభూషణః । సర్వశాస్త్రార్థతత్వజ్ఞః కామక్రోధాదివర్జితః ॥ ౪౮ ॥ శమాదిష
ట్కసంపన్నశ్శివభక్తజనాదరః। శివస్యవైభవంస్మృత్వాశ్రుతిస్మృతిపురాణగం ॥౪౯॥ సర్వేశ్వరస్యసాంబస్యత్రినే
త్రస్యదయానిధేః । సదాశివస్యమాహాత్మ్యంస్వతఏవేదమబ్రవీత్ ॥౫౦॥ పశ్వాదిభ్యోవరిష్ఠాఃక్షితిగతమనుజాస్తేభ్య
ఏవేన్ద్రముఖ్యా-దేవాస్తేభ్యోవిధాతాహరిరపిచతతశ్శం కరోయస్త్రిణేత్రః । నాన్యోస్మాచ్ఛంకరాత్తుశ్రుతిషు నిగది
తోవావరిష్ఠస్సమోవాసర్వాన్విష్ణ్వాదికాం స్తన్నహివయమధునానూనమేవాశ్రయామః ॥ ౫౧ ॥ మూలాధారే గ
ణేశస్తదుపరితువిధిర్విష్ణురస్మాత్తతోయం-రుద్రస్థానేచతుర్థేశ్రుతి రపిచతథాప్రాహశాన్తశ్చతుర్థం । అస్మాదన్యశ్శి
వోస్తిత్రిపురహరఇత్తోవాసదాద్యశ్శివోస్తి- స్వస్థోయందాద్వదశాన్తప్రబలనటనకృచ్చాపి సాక్షాత్సభేశః ॥౫౨॥ రా
ద్రీశక్తిస్తథాస్యాదయమపిచహరిశ్శాక్తఏవంవిరిఞ్చ-మన్త్రావ్యావైష్ణవోమీసన కముఖమహాబ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణా
శ్చ । తస్మాదేవంవిభక్తేనహిభవతి హరేరంశతాంశాంశిభావే-సాక్షాదస్యత్రనిత్యం పరమశివమహాశ్చాంశినస్తన్న
మామి ॥౫౩॥ శంభోరన్యన్నపశ్యామ్యహమిహపరమేవ్యోమ్నిసోమాచ్ఛ్రితౌవా-యస్యైవైతేనభాసాజగదఖిలమి
దంభాసతేచైశ్యరూపం యచ్ఛీర్షాంఘ్రీదిదృక్షూద్రుహిణమురరిపూసర్వశక్త్యాప్యదృష్ట్వా। ఖేదంతౌజగ్మతుస్తంపరమశి
వమముంత్వాంవినాకన్నువన్దే॥౫౪॥యంవిష్ణుర్నావపశ్యత్యఖిలజనభయధ్వంసకంకాశికాయాం-లింగఞ్చోపాస్త ఇత్య
ప్యధికభసితరుద్రాక్షసంభూషితస్సన్।జాబాలేయోబ్రహ్మహత్యాప్యథహరిజనితాశ్శూరియతేసోమఏకః-పాయాచ్ఛ్రిత్యస్త
సిద్ధోజనిమృతిభయహృత్సంస్మృతేస్తారకోమాం ॥౫౫॥ మధ్యేకోవాధికస్స్యాద్ద్రుహిణహరిహరాణామితిప్రశ్నపూ
ర్వం-బ్రహ్మాద్యాపైప్పలాదంఖలువదతిమహాన్రుద్రఏవాధికస్స్యాత్। ఇత్యుక్త్వాశారభాష్యేశ్రుతిశిరసినమశ్చాపస్త రుద్రా

యతస్సై-స్తుత్యై వం ధ్యేయమాహ త్రిపురహరముమాకాన్తమేకంభజేహమ్॥౫౬॥ ధ్యాత్వారుద్రోరమేశోహరిరపితుంత
ధ్యాధ్యానమేకశ్శివస్తు- ధ్యేయోథర్వశ్రుతేస్స్వానిఖిలరసవతీయాసమాప్తాశిఖాధూత్। ధ్యేయశ్చిన్మాత్రఏకః పరమశి
వఇతిశోవాచివంశత్వమస్య-ధ్యాతుస్స్వాత్యన్నత్వముష్యప్రకృతి భవమనోవృత్తిరూపస్యవిష్ణోః ॥౫౭॥ ఏకోరుద్రోపిమహే
శశ్శివఇతిచమహాదేవఏవైషసర్వ-వ్యాపీయ శ్శ్రూయతేస్మింశ్శ్రుతిశిరసితథాథర్వశీర్షాభిధేచ।దేవాస్సర్వేయదన్తస్థితి
జుషఇహతేవిష్ణుపూర్వా స్తతోన్యః-కోవాస్యాద్వ్యాపకోస్మాన్నిరతిశయచిదాకాశరూపాన్మహేశాత్ ॥౫౮॥ నాభా
బ్రహ్మాణముక్త్వాహరిమపిహృదయే రుద్రమేనంభ్రువోస్త- న్మధ్యేశ్రుత్యన్త ఏవంప్రణవవివరణేనారసింహాభిధేచ। వి
జ్ఞేయస్సోయమాత్మా శివఇతిచ చతుర్థోద్వితీయఃప్రశాన్త- ఇత్యాహాస్త్రైపదేశస్త్రిదశపరిషదస్తస్సఈశఃప్రపూజ్యః॥
కైవల్యంప్రాప్నుయాత్కః పురుషఇహశివంకేవలంత్వాం విహాయస్వామిన్నీశస్తథాన్యఃజగతిసదసతోరత్రవిష్ణోర్విధే
ర్వా।చిన్మాత్రఃప్రత్యగాత్మాత్వమసిఖిలుసదాపూర్వ ఏకశ్శివోతస్త్వామేవైకంభజేహం సతతమపిజగత్సాక్షిణన్నిర్వి
శేషం॥౬౦॥ సూర్యః॥ఏవంశివస్యమాహాత్మ్యే సర్వశ్రుత్యన్తనిశ్చితే।ఉద్భవేత్సంశయఃకస్యకోముచ్యేతచసంశయాత్ ॥౬౧॥
అతోరుణమహాప్రాజ్ఞముఖ్యాన్తర్యామిణమ్మమ। త్రిణేత్రంభజకైవల్యసంసిద్ధ్యైపరమేశ్వరం ॥౬౨॥

— * ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదేసూర్యగీతాయాం తృతీయోధ్యాయః * —

సూర్యః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామితస్యాన్తర్యామిణోగురోః।జగత్సృష్ట్యాదికర్మాణిలీలారూపాణిసువ్రత॥౧॥
ఆకాశాజగత్సర్గేదంపఞ్చీకరణకర్మణా। యస్సఈశోమహామాయస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ ॥౨॥ చతుర్విధేషుభూతేషు
నిజమాయావశీకృతాన్। జీవాన్ప్రవేశయిత్వానుప్రవివేశస్వయంవశీ ॥౩॥ లీలారూపమపీదఞ్చకర్మతస్య మహేశి.
తుః। ప్రారబ్ధకర్మజంజ్ఞేయమాధికారికతావశాత్ ।౪। సహ్యాధికారికశ్రేష్ఠః పూర్వజీవత్వమాగతః। సముచ్చయా
దభూదీశోజ్ఞానోపాసనకర్మణాం ॥౫॥ ప్రాక్కల్పాధికృతోదేవ స్స్వారబ్ధశుభనాశ్స్వయం। అపహాయనిజామ్మా
యాంప్రాప్తవాన్పరమంపదం ॥౬॥ అథతామాశ్రితోజీవః కల్పాదౌపూర్వవత్క్రమాత్ । సృష్ట్వాసర్వాధికారీ
సన్జగత్పాతిచహన్తిచ ॥౭॥ క్రియమాణతయాతేననియమేనైవకర్మణాం। త్రయాణాన్తస్యకర్తృత్వ మీశస్యాప్యుప
పద్యతే ॥౮॥ జీవన్ముక్తసమానత్వంయతస్తస్యావగమ్యతే। అతఃప్రారబ్ధకర్తృత్వమవశ్యంతస్యసిద్ధ్యతి ।౯। బ్రహ్మవి
త్వంహితస్యస్యాన్నతుబ్రహ్మత్వమీశితుః।సృష్ట్యాదికర్మకర్తృత్వదర్శనాన్మాయయాపివా। ౧౦।జీవస్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం
బ్రహ్మణోపితువర్తతే। తథాపిపూర్వకర్తృత్వన్తస్యనశ్రూయతేక్వచిత్ ౧౧। కర్మణః ప్రాగభావత్వాద్భావత్వాద్బ్ర
హ్మణోవిభోః।పూర్వకర్మవతోపిస్యాత్కర్మప్రారబ్ధసంజ్ఞితం।౧౨। సృష్ట్యాదికర్మబద్ధత్వేతస్యమాయావశత్వతః।వ
శ్యమాయత్వవచనంవ్యర్థమేవేతిచేన్నచ।౧౩। స్వాధికారావసానేహికైవల్యాన్నోపరుధ్యతే। అతస్తస్యప్రసిద్ధన్తద్వ
శ్యమాయత్వమర్థవత్ ।౧౪। స్థితౌతుతస్యమాయిత్వంకామిత్వాదివదిష్యతే।నధనిత్వాదివత్కర్మపారవశ్యాన్నిరన్తరం॥
జాగ్రద్వత్సృష్టికర్మస్యాత్స్వప్నవత్స్థితికర్మచ। జగత్ప్రళయకర్మస్యాత్సుషుప్తివత్తస్యమాయినః ।౧౬। అవస్థాత్రయ
వత్త్వేనకర్మత్రితయవత్తయా। శరీరత్రయవత్త్వేనజీవస్స్యాదితికేచన ।౧౭। తదయుక్తంపురాజీవో ప్యద్యబ్రహ్మత్వవిత్త
యా। సర్వజ్ఞత్వాదిసంపత్త్యాసహిజీవవిలక్షణః ।౧౮। జీవన్ముక్తసమానత్వా న్నకర్తృత్రయమీశితుః। ప్రారబ్ధమా
త్రబద్ధత్వాదధికారవశాదిహ ।౧౯। అధికారావసానేతద్బ్రహ్మత్వంసంభవిష్యతి। ఇతివేదాన్తసిద్ధేర్థే వ్యభిచారఃకు
తోభవేత్ ।౨౦। బ్రహ్మైవైకమకర్మోక్తంశ్రుతిభిస్స్మృతిభిశ్చతత్ ।ఈశస్యాకర్మతోక్తిస్తుశ్రూయతేహ్యౌపచారికీ॥౨౧॥
సకర్మత్వేపితస్యస్యాత్కర్మమోచకతేశితుః। సఞ్చితాగామిహీనత్వాత్సర్వజ్ఞత్వాచ్చసత్తమ ।౨౨। ఈశ్వరబ్రహ్మ
ణోర్భేదంసకర్మాకర్మతాదిభిః। సుప్రసిద్ధమపహ్నోతుంకస్సమర్థోస్తిమానతః ।౨౩। ఈశ్వరస్యాప్యకర్మత్వం యది

బ్రూహియాఽన్తరంకుశం। సద్వైతీనకదాప్యస్మాత్సంసారాన్ముక్తిమాప్నుయాత్ ।౨౪। యతస్తత్పదవాచ్యార్థస్సహే యఇతికథ్యతే। అతస్తస్యనిత్యత్వాత్కర్మత్వఞ్చయుజ్యతే ।౨౫। అనధ్యస్తాత్మభావేన దేహేనైకకశ్చన। వ్యాపీ యేతతతశ్చస్యాద్దేహేశోధ్యాససంయుతః ॥౨౬॥ స్వదేహేపీశ్వరస్యాస్తినాధ్యాసఃపారమార్థికః। ప్రాతిభాసికమా త్రిత్యసృష్టృత్వాదినిగద్యతే ॥౨౭॥ దేహాధ్యాసస్యసత్యస్య నకదాప్యస్తిసంగతిః। ప్రాగీశదేహాభావేన దేహాభావే నచాప్యయే ॥౨౮॥ జగత్ప్రలయకాలేసనిర్వ్యాపారోపిసుప్తవత్। అధ్యాసబీజవత్త్వేనపునస్సృష్టౌప్రవర్తతే ॥౨౯॥ చతుర్యుగసహస్రాన్తేవిధాతుర్హినిశోచ్యతే। తదాసుప్తస్యతస్యాపిజీవస్యేవసబీజతా ।౩౦॥ తథావిష్ణోర్యుగాఃప్రోక్తాస్తస్మాచ్ఛతగుణాధికాః। తథాశివస్యతస్మాచ్చవిష్ణోశ్శతగుణాధికాః ॥౩౧॥ ఏవంకాలైరవచ్ఛిన్నానాం స్తారతమ్యేన జీవవత్। ఈశ్వరాంస్తాన్కథంబ్రూహియాం దేహకర్త్రాదివర్జితాన్ ॥౩౨॥ వ్యష్టిదేహత్రయంస్వీయమత్వాజీవత్రయంయథా। పారమార్థికసంసారనిబద్ధంకర్తృతామగాత్ ॥౩౩॥ సమష్టిదేహత్రితయంతథామత్వేశ్వరత్రయం।ప్రాతిభాసికసంసారవిబద్ధంకర్తృతామగాత్ ॥౩౪॥ శుద్ధసత్త్వప్రధానాయాంమాయాయాంప్రతిబింబితః। ఈశఇత్యుచ్యతే తస్యనిరుపాధికతాకథం॥౩౫॥ ఔపాధికస్యనిత్యత్వంకథంవాచ్యమ్మనీషిభిః। అనిత్యస్యచనైవస్యాత్కర్తృత్వంకథంభవితుమర్హతి॥ బ్రహ్మణ్యారోపితోభ్రాన్తైరీశాఖ్యస్సర్వసృష్టికృత్। అత్రయోగిభిరభ్రాన్తైస్సభవత్యవరోపితః ॥౩౭॥ అవిద్యాతిమిరాన్ధస్య స్థాణౌచోరవదీశ్వరః। ప్రతిభాతి పరబ్రహ్మణ్యమలే స్వాత్మరూపిణి ॥ ౩౮ ॥ సద్యోముముక్షుదృష్ట్యాహి నేశ్వరస్యాస్తిసత్యతా । అతోవివర్తవాదోయంసుతరాముపయుజ్యతే । ౩౯ । పరిణామేప్యనిత్యత్వసంసిద్ధిరీశ్వరస్యచ । అద్వైతబ్రహ్మనిష్ఠత్వంశ్రోతుర్జీవస్యసంభవేత్ ॥ ౪౦ ॥ అధికారివిభేదేన వాదాస్తేచమతాస్త్రయః । తత్రోత్తమాధికారీస్యాచ్ఛ్రీవిద్వాన్నిశేవివర్తతాం ॥ ౪౧ ॥ జీవేతుపరిణామిత్వం శ్రీవిద్వాన్మోత్తమోమతః । కీటవద్భృంగరూపేణపరిణామేవిమోక్షతః ॥ ౪౨ ॥ జీవస్యేశ్వరతావాప్తౌక్రమముక్తిర్హిసిద్ధ్యతి । అతోస్యసద్యోముక్త్యర్థంబ్రహ్మతావాప్తిరీర్యతే । ౪౩ । తురీయఃపఞ్చమోవాస్తామీశ్వరస్షష్ఠఏవవా। తస్మాదతీతంబ్రహ్మేతిసిద్ధాన్తేకోనుసంశయః । ౪౪ । ఈశ్వరేతిష్ఠతిబ్రహ్మ బ్రహ్మణీశశ్చతిష్ఠతి । అతఏకత్వమేవస్యాద్ద్వయోరితినతద్యుక్తతాం ।౪౫। బ్రహ్మణ్యేవేశ్వరఃప్రోక్తోనతుబ్రహ్మేశ్వరేక్వచిత్।విభోరవిభుసంస్థత్వాసంభవాత్పరమాత్మనః॥౪౬॥ బ్రహ్మక్షత్రముభేయస్యశ్రుత్యాభవతఓదనః। యస్యోపసేచనమ్మృత్యుస్సయత్రబ్రహ్మణీర్యతే । ౪౭ । తదేతాదృశమిత్యత్రకోవేదేదన్తయావ్యయం । అఖణ్డన్నిర్గుణంబ్రహ్మనిరాధారంపరమ్మహత్ । ౪౮ । పరబ్రహ్మాంశభూతోపిపరఃపురుషోత్తమః । ఈశ్వరాదధికఃప్రోక్తఃకింపునర్బ్రహ్మకేవలం । ౪౯ । కారణంజగతామీశోజీవానాంబ్రహ్మకారణం । ఏవంసతీశబ్రహ్మైక్యంవ్యవహారేకథంభవేత్ । ౫౦ । ఈశస్యకర్తృతాయాంహిపుణ్యాపాపఞ్చసంభవేత్। సుఖందుఃఖఞ్చతేనైవజీవత్వమితిచేచ్ఛృణు । ౫౧ । ఈశఃప్రవర్తతేపుణ్యాపాపయోర్లోకసంగ్రహాత్। తథాపిసుఖదుఃఖేస్తోనైవాత్మజ్ఞానవత్తయా । ౫౨ । భ్రూణహత్యాదిపాపానిహ్యకరోద్విష్ణురీశ్వరః । నతైర్దుఃఖమభూత్తస్యసంప్రాప్తంపారమార్థికం । ౫౩ । లోకక్షేమార్థకత్వేన తత్కృతాఘస్యనిన్ద్యతా । నవాచ్యానచతేనాస్తి జీవత్వన్తస్య సర్వథా । ౫౪ । ఋుగాదివేదకర్తాపిసయథోక్తంసమాచరేత్ । అన్యథాసంప్రసజ్యేతహ్యప్రామాణికతేశితుః ॥౫౫॥ సంసిద్ధశాస్త్రకర్తృత్వేనకారయితృతావచః । వ్యర్థమేవేతిచేన్నైష దోషఏవవిచారణే । ౫౬ । జీవస్యకర్తృతాయాంహిస్యాత్కారయితృతేశితుః । శాస్త్రస్యకర్తృతాయాస్తుమహేశస్యాస్తికర్తృతా । ౫౭ । నైతేనశాస్త్రయోనిత్వన్నిర్గుణస్యైవహీయతే । నిర్గుణోప్యభూతశాస్త్రస్యసగుణాద్యుక్తిదర్శనాత్ । ౫౮ । ఉపచర్యతఈశస్యగుణినశ్శాస్త్రయోనితా । యద్వాస్తాముభయోర్వేదవేదాన్తాభ్యాఞ్చబీజతా । ౫౯ । నచైతేనాస్తికర్తృత్వసామ్యంబ్రహ్మేశ

యోస్తయోః । కర్తుశ్చకృతకర్తుశ్చ భేదోఽస్తిస్పష్ట ఏవహి । ౬౦ । కర్తృత్వం యస్య సంసిద్ధం కర్మిత్వం తస్య సిద్ధ్యతి । ఇ
త్యత్ర సంశయః కోవాతద్బ్రహ్మణశ్చ కర్మితా । ౬౧ । ఇతిచేత్కర్మితేశస్య కామిత్వాదివదిష్యతే । బ్రహ్మణోఽపితుక
ర్మిత్వం ధనిత్వాదివదిష్యతః । ౬౨ । పరతన్త్రో మహేశస్స్యాత్స్వతన్త్రం బ్రహ్మనిర్గుణం। ఆధారాధేయభావేన కార్య
కారణతాద్వయోః ।౬౩। కర్మిత్వే బ్రహ్మణస్సిద్ధే కథం నైర్గుణ్యమీర్యతే। ఇతిచేన్నైషదోషోఽస్తి మాయాగుణవివర్జనాత్॥
అదృశ్యత్వాదిభిర్విద్యాగుణైరానన్దతాదిభిః । సగుణవ్యపదేశస్స్యాద్బ్రహ్మణ్యస్త్యేవ ఏవసః ॥౬౫॥ జగత్సంసార
కర్తృత్వం యథాజీవేశయోర్మతం । తథాజీవేశకర్తృత్వం పరస్య బ్రహ్మణోమతం ॥౬౬॥ బ్రహ్మణోఽన్యో
నకర్మాస్తి ప్రాక్కర్మాదివివర్జనాత్। అనాద్యవన్తం బ్రహ్మైక మకర్మాకర్తృహీర్యతే ॥౬౭॥ కాలత్రయేఽప్యకర్తృ
త్వం బ్రహ్మణస్సమ్మతం యది। జీవేశరచనానస్యాజ్జగత్సంసారయోరపి ॥౬౮॥ ప్రత్యక్షసిద్ధారచనాకర్తారం సమపేక్ష
తే। అతోఽద్యకర్మకర్తృత్వాద్బ్రహ్మణః కర్మితోచితా ॥౬౯॥ కర్మిత్వే బ్రహ్మణోఽప్యేవం కిం వాచ్యం బ్రహ్మవేదినః। బ్ర
హ్మభూతో నకర్మిస్స్యాదిత్యేతచ్చనసిద్ధ్యతి ॥౭౦॥ యాదృశం బ్రహ్మనిర్ణీతం తద్భూతోఽపిచ తాదృశః। ఇతినిర్ణయ ఏవ
స్యాద్యుక్తేరపిసమఞ్జసః ॥౭౧॥ కాలత్రయేఽప్యకర్మిత్వమకర్తృత్వమకాలతా। కస్యచిద్బ్రహ్మణోఽన్యస్య నిరూపస్యా
స్తివస్తునః ॥౭౨॥ తత్తుకాలత్రయాతీతన్నేహజ్ఞేయం వివక్షితం। ప్రమేయత్వప్రమాణత్వప్రమాతృత్వాదివర్జనాత్ ॥౭౩॥
యేతుబ్రహ్మేశజీవాస్సంప్రోక్తాః కర్తృత్వసంయుతాః। విద్యయా మాయయా తేహి కర్మిణో విద్యయాపిచ ॥౭౪॥ క
ర్మిషుత్రిషుచోక్తేషు బ్రహ్మణశ్శ్రేష్ఠ్యదర్శనాత్। అకర్మత్వం శ్రుతిస్మృత్యోః ప్రోచ్యతే యుక్తమేవతత్ ॥౭౫॥ ఏతేన
కర్మణశ్శ్రైష్ఠ్యం సంసిద్ధమితి యే విదుః । ఔదాసీన్యన్నతేషాం స్యాచ్ఛ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మసు ॥౭౬॥ జ్ఞానాదుపాస్తి
రుత్కృష్టాకర్మోత్కృష్టముపాసనాత్। ఇతియోవేదవేదాన్తైస్సఏవపురుషోత్తమః ॥౭౭॥ * *

— * ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే సూర్యగీతాయాం చతుర్థోఽధ్యాయః * —

సూర్యః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామికర్మిశ్రేష్ఠస్యలక్షణం।యచ్ఛ్రుత్వానైవభూయోన్యచ్ఛ్రోతవ్యన్నైవశిష్యతే॥౧॥
యస్యదేహస్స్వకీయోపి సర్వథానప్రతీయతే। నేన్ద్రియాణిచసర్వాణి సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥ ౨॥ యస్యప్రాణాఃప్ర
శాన్తాస్స్యుర్మనఆదీనిచప్వయం । అవ్యక్తాన్తానిసర్వాణి సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥ ౩ ॥ బాలోన్మత్తపిశాచాది చేష్టితాన్య
పియత్రనో । నిష్ఠాజగరవద్యస్య సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥ ౪ ॥ నాహంభావశ్చయస్యాస్తి నేదంభావశ్చకుత్రచిత్ । సర్వ
ద్వన్ద్వవిహీనాత్మా సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥ ౫ ॥ ప్రాగ్బద్ధోహం విముక్తోద్యేత్యేవం యస్యస్మృతిర్నచ । నిత్యముక్త
స్వరూపస్సః సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥ ౬ ॥ విదేహముక్తోయః ప్రోక్తోవరిష్ఠోబ్రహ్మవేదినాం । అరూపనష్టచిత్తాసుస్స
కర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే । ౭॥ కర్మాణియస్యసర్వాణివాసనాత్రయజానిచ । అభవన్నుపశాన్తాని సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥౮॥
కర్మాణికర్మభిశ్శుద్ధైరశుద్ధాన్యుపమృద్యయః । సకర్మబ్రహ్మమాత్రోభూత్సకర్మిశ్రేష్ఠ ఉచ్యతే । ౯ ॥ జ్ఞానినామపి
యశ్శ్రేష్ఠస్సప్తమీంభూమికాంగతః । ఉపాసకానాంయశ్చైకస్సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥౧౦॥ యస్సర్వైఃపీడితోపిస్యా
న్నిర్వికారోపిపూజితః। సుఖదుఃఖేనయస్యస్తస్సకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥౧౧। మనుజైర్నైశ్చయఃపూజ్యస్సర్వైరపి సురా
ధిపైః। బ్రహ్మవిష్ణుశివైశ్చాపిసకర్మిశ్రేష్ఠఉచ్యతే ॥౧౨॥ త్యక్త్వాకర్మాణిసర్వాణిస్వాత్మమాత్రేణతిష్ఠతః । కథంకర్మి
త్వమిత్యేవమాశఙ్కిష్ఠామహామతే ।౧౩॥ కర్మణాంఫలమేషాహి స్వాత్మమాత్రేణ సంస్థితిః । అతస్సఫలకర్మైష
కర్మిశ్రేష్ఠో భవేద్ధ్రువం ॥ ౧౪ ॥ జ్ఞానేన జ్ఞాయతే యద్వా ఉపాస్త్యోపలభ్యతే। తత్సిరం ప్రాప్యతేనేన
కర్మణాతోస్యకర్మితా ॥౧౫॥ దేహేస్మిన్వర్తమానోపి దేహస్మృతివివర్జనాత్ । విదేహముక్తఇత్యుక్తః కథంకర్మీతి
చేచ్ఛృణు॥౧౬॥ దేహేపిస్మృతిమత్స్వేపికర్మదేహేస్థితత్వతః। అన్యదృష్ట్యాసదేహీసోప్యతఃకర్మిత్వముపపద్యతే॥౧౭॥

దేహస్థత్వాదపూర్ణస్స్యాదితిశఙ్క్యన్నకిఞ్చన। తటాకమగ్నకుమ్భస్థం జలంపూర్ణంహిదృశ్యతే ॥౧౮॥ ప్రారబ్ధకర్మ
ముక్తోపిభోగాన్భుక్తోపిచాఖిలాన్। కర్మకాణ్డస్థితఃకశ్చిద్దేహస్స్యాద్భోగసాధనే ॥౧౯॥ సాధనేసతిదేహేపి స్వర్గో
భోగోనసిద్ధ్యతి। దేహావిస్మృతిమత్త్వేనదేహహీనసమత్వతః ॥౨౦॥ అహితాగ్నిఃస్వసంసిద్ధ్యైజ్యోతిష్టోమేకృతేపిచ। య
థానస్వర్గమాప్నోతినిష్కామఃపురుషర్షభః ॥౨౧॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాత్మనస్థితిత్రయకృతామృతః। సర్వావస్థాదిర
హితస్సద్భిర్వర్ణ్యతేసదా ॥౨౨॥ యస్సర్వకర్తృభిర్వర్ణ్యోనిత్యంసత్క్రియకర్మభిః। సకర్తృప్రవరోకర్తృప్రవరశ్చేతికథ్యతే ॥౨౩॥
సర్వసామ్యముపేతస్యస్వాత్మారామస్యయోగినః। సహస్రశఃకృతైఃకింవావర్ణనైరకృతైశ్చవా ॥౨౪॥ దేహాదిషువికా
రేషుస్వీయత్వంస్వత్వపూర్వకం। విహాయనిత్యనిష్ఠాభిస్స్వమాత్రస్సవిరాజతే ॥౨౫॥ ఇన్ద్రియార్థైర్విమూఢానాందు
ష్కర్మత్వన్నిగద్యతే। తైరపేతస్సుకర్మ్యేషవిదేహఇతికథ్యతే ॥౨౬॥ యస్సర్వద్వన్ద్వనిర్ముక్తస్సర్వత్రిపుటివర్జితః। స
ర్వావస్థావిహీనస్సవిదేహఇతికథ్యతే ॥౨౭॥ లౌకికంవైదికం కర్మ సర్వంయస్మిన్క్షయంగతం। యస్మాన్నైవాణు
మాత్రఞ్చ విదేహఇతికథ్యతే ॥౨౮॥ యస్యేన్ద్రియాణిసర్వాణినచలన్తికదాచన। భిత్తిస్థచిత్రాఙ్గానీవ విదేహఇతి
కథ్యతే ॥౨౯॥ ఆత్మానంసత్యమద్వైతంకేవలంనిర్గుణామృతం। సంపశ్యతస్సదాస్వాన్య వికారస్ఫురణంకుతః ॥౩౦॥
ఆత్మేతరదసత్యఞ్చద్వైతంనానాగుణాన్వితం। అపశ్యతస్సదానన్దస్వరూపాస్ఫురణంకుతః ॥౩౧॥ ఆదిమధ్యాన్తరహి
తచిదానన్దస్వరూపిణః। స్థితప్రజ్ఞస్యకోబాధశ్శరీరేణస్వయోగినః ॥౩౨॥ కర్మాణికర్మనాశత్వాద్బ్రహ్మణాబ్రహ్మణి
స్థితః। కర్మనాశకర్మసతతంసంప్రాప్తస్సవిరాజతే ॥౩౩॥ బుద్ధేస్స్వైక్యఞ్చమాధ్యక్ష్యఞ్చయస్యనైవాస్తికిఞ్చన। బుద్ధేఃప్ర
సఙ్గతస్సోయంప్రబుద్ధశ్శోభతేతరాం ॥౩౪॥ మనస్తత్రవసంలీనంచితివలవణఞ్జలే। యథానిరన్తరాత్మీయనిష్ఠయా
సోద్వయోభవత్ ॥౩౫॥ సమనస్త్వాన్మహద్దుఃఖమమనస్కస్యతత్కుతః। సమనస్కోహిసంకల్పాన్కురుతేదుఃఖకా
రిణః ॥౩౬॥ ప్రారబ్ధకర్మజందుఃఖంజీవన్ముక్తస్యకథ్యతే। కర్మత్రయవిహీనస్య విదేహస్యకథన్నుతత్ ॥౩౭॥ కర్మకర్త
వ్యమితివానకర్తవ్యమితీహవా। యదిమన్యేతవైదేహీం నముక్తింప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౩౮॥ సమాధిర్వాథకర్తవ్యోనక
ర్తవ్యఇతీహవా। యదిమన్యేతవైదేహీంనముక్తిం ప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౩౯॥ పూర్వంబద్ధోధునా ముక్తోస్మ్యహమి
త్యేవబన్ధనాత్। యదిమన్యేతవైదేహీంనముక్తింప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౪౦॥ పూర్వమప్యభవన్ముక్తో మధ్యేభ్రాన్తిస్తుబ
ద్ధవత్। యదిమన్యేతవైదేహీన్నముక్తింప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౪౧॥ వన్ధ్యాపుత్రాదివత్సర్వమప్యాభూదసదిత్యపి। య
దిమన్యేతవైదేహీంనముక్తింప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౪౨॥ అవిద్యకంతమోధ్వస్తంస్వప్రకాశేనవాఇతి। యదిమన్యేతవై
దేహీంనముక్తింప్రాప్తవాంస్తుసః ॥౪౩॥ స్వప్నేపినాహంభావోస్తిమమదేహేన్ద్రియాదిషు। యదిమన్యేతవైదేహీం
నముక్తిం ప్రాప్తవాంస్తుసః ॥ ౪౪ ॥ అపాపనష్టమనసోవిదేహత్వంప్రకీర్త్యతే। తతఃకథమ్మన్యమానస్య యత్కిఞ్చి
త్స్యాదనాత్మనః ॥౪౫॥ మనోనశ్యతినిశ్శేషమ్మనస్యవిసర్జనాత్। అమనస్కస్వభావస్తత్పదన్తస్యావశిష్యతే ॥౪౬॥ ము
ననేనవినిశ్చిత్య వైదేహీముక్తిమాత్మనః। నైష్కర్మ్యసిద్ధిం వదతాంకార్యప్రీతిరవివేకినాం ॥౪౭॥ శ్రుత్వావేదాన్తవా
క్యానిమోదన్తేనుభవంవినా। లిఖితేనతాలపత్రేణగుళాక్షరయుతేనకిం ॥౪౮॥ స్వానుభూతింవినాశాస్త్రైఃపణ్డితాస్స
మలంకృతాః। కచహీనేవవిధవాభూషణైర్భూషితోత్తమైః ॥౪౯॥ స్వానుభూతింవినాకర్మాణ్యాచరన్త్యఖిలాన్య
పి। స్వర్ణాయఃకుమ్భకారాదితుల్యాయజ్ఞోపవీతినః ॥౫౦॥ స్వానుభూతింవినావేదాన్పఠన్తివివిధాద్విజాః। ప్రావృణ్ణి
శాయాంపరితోమణ్డూకాఇవదుస్స్వరాః ॥౫౧॥ స్వానుభూతింవినాదేహంబిభ్రత్యధ్యాసదార్ఢ్యతః। శాకల్యస్యవ్య
తందేహాన్ధబుద్ధ్యైవతేస్వరాః ॥౫౨॥ స్వానుభూతింవినాధ్యానంకుర్వన్త్యాసనసంయుతాః। బకాఇవాంభసస్తీరేమ
త్స్యవఞ్చనతత్పరాః ॥౫౩॥ స్వానుభూతింవినాశ్వాసాన్నిరుద్ధన్తిహఠాత్సదా। అజాస్తనోరోనిలంబస్యన్యాత్రికా

యామివాధికం ॥౫౪॥ స్వానుభూతింవినాయోగదణ్డపట్టాదిధారిణః। జీర్ణకన్థాభరంభగ్నదణ్డభాణ్డాదిపిత్తవత్ ॥౫౫
స్వానుభూతింవినాయద్యత్కుర్వన్తిభువిమానవాః । తత్తత్సర్వం వృథైవస్యాన్మరుభూమౌకృషిర్యథా ॥౫౬॥స్వా
నుభూత్యర్థకం కర్మనికృష్టమపిసర్వథా। ఉత్తమంవిబుధైర్జ్ఞేయం శ్వేవచోరనివర్తకః ॥౫౭ ॥ స్వానుభూత్యుప
యుక్తేభ్యఇతరాణిబహూన్యపి। కర్మాదీన్యాచరన్మర్త్యోభ్రాన్తవద్వ్యర్థచేష్టితః ॥౫౮॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుకామ్య
కర్మాణ్యనేకధా। ప్రోచ్యన్తేతేషు సంసక్తస్త్యాజ్యశ్శిష్టైర్విటోయథా ॥ ౫౯ ॥ కామ్యకర్మ సమాసక్తస్స్వనిష్ఠాం
స్వస్య మన్యతే । జాత్యన్ధస్స్వస్య రత్నాదిపరీక్షాదక్షతామివ ॥ ౬౦ ॥ అవశ్యేన్ద్రియ మాత్రార్థగుణ
బుద్ధ్యైవసేవతే । బాలాతంతు సుతంలోకో గణితంభుక్తయే యథా ॥ ౬౧ ॥ యస్తువశ్యేన్ద్రియం శాన్తంని
ష్కామంసద్గురుంసదా। స్వాత్మైకరసికంముక్త్యైసద్ధీమానుపగచ్ఛతి ॥౬౨॥ కామ్యకర్మాణి చోత్సృజ్య నిష్కా
మో హోమ ముక్షయా । శాన్త్యాదిగుణ సంయుక్తం గురుంప్రాప్తస్సముచ్యతే ॥౬౩॥ ఇతిశ్రుత్వారుణ
స్సూర్యాత్సం తుష్టస్స్వాత్మనిష్ఠయా । కృతకృత్యఇదంప్రాహభాస్కరం వినయాన్వితః ॥౬౪ ॥ అరుణః॥ శ్రీమన్
గురువరస్వామిం స్త్వన్ముఖాత్పారమార్థికం। నిష్కామకర్మమాహాత్మ్యంశ్రుత్వాధన్యోస్మ్యసంశయం॥౬౫॥ సకర్మ
త్వమకర్మత్వంవిదేహస్యచలక్షణం। శ్రుతంరహస్యన్నాతోన్య త్కిఞ్చిదప్యవశిష్యతే ॥౬౬॥ తథాపిమమసాక్షాత్త్వం
కర్తవ్యంబ్రూహినిశ్చితం। మచ్చిత్తపరిపాకంహివేత్సిసర్వజ్ఞసద్గురో ॥౬౭॥ ఇతిపృష్టఉవాచేదం భగవాన్భాస్క
రోరుణం। స్వసారథింనిజాగ్రస్థంబద్ధదాహున్నతాననం ॥౬౮॥ సూర్యః॥ అరుణత్వంపరంబ్రహ్మ సాక్షాద్దృష్ట్వాఘు
నాకృతిం। తథాప్యాదేహపతనాద్బ్రహ్మాభిధ్యానమాదరాత్ ॥౬౯॥ స్వాధికారోచితంశుద్ధం కర్మాప్యాచరసత్త
మ। ప్రమాదోమాస్తుతేస్వప్నేప్యుక్తయోర్బ్రహ్మకర్మణోః ॥ ౭౦ ॥ సంవాదమావయోరేతం సర్వపాపహరంశు
భం। యశ్శృణోతిసకృద్వాసకృతార్థోనాత్రసంశయః ॥౭౧॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ఇతిదినకరవక్త్రాద్బ్రహ్మకర్మైక
నిష్ఠాంస్ఫుటతరమవగమ్యప్రాజ్ఞఏకోరుణస్సః। అభవదఖిలలోకైఃపూజనీయః కృతార్థస్త్వమపిభవతథైవ వత్సప్రమం
భోజజన్మన్ ॥౭౨॥ విమలవిగుణయోగాభ్యాస దార్ఢ్యేనయుక్తస్సకల గతచిదాత్మన్యద్వితీయేబుధోపి। సతతమపి
కురుష్వారబ్ధదుఃఖోపశాన్త్యైరహసినిజసమాధీన్స్వోక్తకర్మాపిధాతః * * * * *౭౩

* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదే సూర్యగీతాయాంపఞ్చమోధ్యాయః *

*సూర్యగీతాసమాప్తా * బ్రహ్మ॥ భగవన్కరుణాసిన్ధోసద్గురోభక్తవత్సల। జ్ఞానోపాసనకాణ్డాభ్యాం కర్మకాణ్డో
ధికోమతః ॥౧॥ సర్వేషాంమోక్షహేతూనాంకర్మమూలకతాయతః। అతస్తదుక్తమేవేతిమమాపిప్రతిభాతిచ ॥౨॥
జ్ఞానోపాస్తివిహీనానాంమోక్షాభావేపిసంసృతేః। భ్రష్టత్వన్నోచ్యతేక్వాపిశ్రుతిస్మృత్యాదిషుప్రభో ॥ ౩ ॥ జ్ఞానో
పాస్తియుతానామప్యత్రకర్మవివర్జనే। భ్రష్టత్వంప్రోచ్యతేతస్మాత్కర్మశ్రేష్ఠంవినిశ్చితం॥౪॥ తథాపికర్మానుష్ఠానమా
త్రేణపురుషార్థతా। నోచ్యతేక్వచిదప్యత్రజ్ఞానంశాస్త్రోదితంవినా ॥౫॥కర్మ ణాఞ్చిత్తవిక్షేపహేతుత్వాద్జ్ఞానహే
తవే। చిత్తైకాగ్ర్యాయసంత్యాగఃకార్యఏవనిరంకుశం ॥౬॥ బాహ్యేన్ద్రియైకసాధ్యానికర్మాణిజ్ఞానహాన్తరం। అతో
నచిత్తవిక్షేపబీజానీతినయుజ్యతే ॥౭॥ ఇన్ద్రియాణాంసమస్తానాంవ్యాపారేవిషమేషుహి। నియమేనాన్తరఞ్చిత్తం
కర్మకర్తురపేక్ష్యతే ॥౮॥ చిత్తైకాగ్ర్యోపరోధోనకర్మకాలేపియత్పరం। నకుర్యాదితిచేన్నైవతత్సారం బ్రహ్మేతరత్వ
తః ॥౯॥ ఏకాగ్రంయదిచిత్తంస్యాద్బ్రహ్మణ్యద్వయచిద్ఘనే। కర్మకాలఃకుతశ్చిత్తహానేన్ద్రియవతోభవేత్॥౧౦॥అతో
న్యోన్యవిరుద్ధత్వాన్నైవాత్మజ్ఞానకర్మణోః। సముచ్చయస్యసంసిద్ధిరిత్యాహుఃకేచనప్రభో ॥౧౧ ॥ సమాధానమిహ

బ్రూహిసద్గురోకరుణాకర। ఇతిపృష్టోఽబ్రవీచ్ఛంభుర్బ్రహ్మణంగురునాయకః ॥౧౨॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మం
శ్శృణ్వత్రవక్ష్యామిశుకబ్రహ్మర్షిణోదితం। పరీక్షిదభిధేయాయరాజ్ఞేశ్వేష్ఛతురానన ॥౧౩॥ ద్వాపరాన్తేపరీక్షిత్స
విప్రశాపభయాకులః। అకస్మాదృషిణాతేనతారితోభవసాగరాత్ ॥౧౪॥ సహిరాజాతమేకాన్తేపప్రచ్ఛవినయా
న్వితః। యథాత్వమధునాబ్రహ్మన్మామప్రచ్ఛశ్చతుర్ముఖ ॥౧౫॥ తస్మైసచమునిఃప్రాహ సర్వజ్ఞస్సర్వభావనః। యః
స్సర్వసమతామేత్యస్వానందమతులంయయౌ ॥౧౬॥ శుకః॥ రాజంశ్శృణుష్వవక్ష్యామిస్వాత్మజ్ఞానైకహేతవే।చిత్తై
కాగ్ర్యాయకర్మాణికార్యాకార్యాణిధీమతా ॥౧౭॥ కార్యాణినిత్యకర్మాణిస్వాశ్రమోక్తానిసర్వదా। నిత్యపుణ్యాత్మ
కత్వేనచిత్తశుద్ధికరత్వతః ॥౧౮॥ అకార్యాణితుకామ్యానినిషిద్ధానిచసర్వథా । అనిత్యపుణ్యాఘత్వేనచిత్తవిక్షేపకృ
త్వతః ॥౧౯॥ బాహ్యేన్ద్రియైకసాధ్యత్వేన్నకస్యాప్యస్తికర్మణః। లోకేన్యమనసః పుంసోనిర్వ్యాపారత్వదర్శ
నాత్ ॥౨౦॥ తథాప్యేతన్మతంసాధుప్రత్యక్షాద్యనురోధతః। శిష్టైశ్శాస్త్రతమంజ్ఞాతమ్మయాసమ్యఙ్మహీపతే ॥౨౧॥
ఏకాగ్రమనసోబ్రహ్మణ్యప్యధారబ్ధయోగతః। సచిత్తేన్ద్రియవత్త్వేనకర్మకాలోహ్యుపస్థితః ॥౨౨॥ అతస్సమాధివ్యు
త్థానకాలాభ్యాంజ్ఞానకర్మణోః। ఉపపన్నతయారాజన్ సంసిద్ధస్తత్సముచ్చయః ॥౨౩॥ జ్ఞానోదయాత్పరంకర్మాప్యు
క్తన్నైమిత్తికంయథా। సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్కర్మనిత్యమప్యుదితంతథా ॥౨౪॥ సమ్యగ్బ్రహ్మాత్మబోధేనజీవన్ము క్త
స్యదేహినః। ఆదేహపాతాన్నిత్యానికర్మాణివిహితానిహి ॥౨౫॥ కర్తృత్వేననిబద్ధత్వాత్తస్యప్రాప్తీతికేనవా। నిత్య
కర్మనియోగస్స్యాద్ద్వైకాత్మ్యజ్ఞానినస్తున ॥౨౬॥ యదాప్రతీతిరహితస్సైకాత్మ్యజ్ఞానముత్థితం । తదావిదేహముక్త
త్వాన్నిత్యకర్మాపినశ్యతి ॥౨౭॥ అథవాతాదృశజ్ఞానరూపేణైవస్థితత్వతః । నిత్యకర్మావినాశ్యేవవిదేహేపీతినిశ్చ
యః ॥౨౮॥ పరాత్మనఃకర్మవిధిర్నేతిచేదిష్టమేవతత్। ఆత్మజ్ఞానవతఃకర్మనేత్యేతద్ధినిషిధ్యతే ॥౨౯॥ సవిదేహవి
ముక్తోహిస్వాత్మమాత్రోఽవశిష్యతే। తస్యకర్మప్రవేశోనవృత్తిజ్ఞానవివర్జనాత్ ॥౩౦॥ అఖణ్డాకారవృత్తిర్హిచరమా
స్వాత్మగోచరా। జీవన్ముక్తస్థితానష్టాస్వతోఽఖణ్డరసాత్మని ॥౩౧॥ సర్వప్రతీతినిర్ముక్తమఖణ్డైకరసాత్మకం । స్వరూ
పజ్ఞానమద్వైతంతజ్జ్ఞేయంవృత్తివర్జితం ॥౩౨॥ వృత్తిజ్ఞానవతఃకర్మవిధిశేషత్వమీరితం । ప్రత్యాఖ్యాతున్నశక్యన్త
త్కేనాపీతివినిశ్చిను ॥౩౩॥ జీవన్ముక్తస్యచబ్రహ్మస్వరూపత్వాత్సమాధిషు। బ్రహ్మణోప్యుపచర్యేత ప్రవేశోనిత్యక
ర్మసు ॥౩౪॥ అతఃకర్మబలీయస్స్యాద్యావిదేహవిమోచనాత్।యస్యానపాయితామాహుర్మహాన్తశ్చమహీపతే॥౩౫॥
ఇతిశ్రుత్వాపునర్భూపోమతిమాన్మునిపుంగవం। పప్రచ్ఛవినయోపేతస్సంశయావిష్టమానసః ॥౩౬॥ రాజా॥ భగ
వన్సర్వవేదాన్తరహస్యార్థజ్ఞసద్గురో। జానామిస్వాత్మవిజ్ఞానాత్కర్మశ్రేష్ఠత్వ్యదానతాత్ ॥౩౭॥ ఉపాసనం
యదాహుస్త్వంబ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం। తత్రాస్తిసంశయోజాతోమమకారుణ్యసాగర ॥౩౮॥ వరంకిమవరంవాస్యాత్త
త్కర్మోపాసనాత్రతః। మహాభుక్తస్త్వవరంకేచిద్వ్యాసప్రత్రనాధునా॥౩౯॥ జ్ఞానస్యకర్మణశ్చైవశ్రేష్ఠ్యం శ్రుతపూ
ర్వంయతోఽధునా। నివృత్తంసర్వతత్త్వార్థవిదస్తేసన్నిధానతః ॥౪౦॥ తథాపిశ్రుతియుక్తిభ్యాంబ్రహ్మోపాస్తిరనుత్త
మా। నకర్మశేషతాంగచ్ఛేదితిజ్ఞాయతేయతః ॥౪౧॥ బ్రహ్మాత్మైక్యాత్మకత్వేనజ్ఞానస్యాకర్మశేషతా। నోపపన్నా
పరబ్రహ్మోపాస్తేస్సాతూపపద్యతే ॥౪౨॥ బ్రహ్మభిన్నత్వసంసిద్ధ్యా బ్రహ్మోపాసకస్యయత్ । జగదాదిప్రతీతి
స్స్యాత్సర్వేష్వపినకదాచన॥౪౩॥ ఉపాస్యరూపతయావస్థైహ్యోకోపాసకస్యన।అథాతోవస్థవేత్కర్మప్రవే
శోప్యాపపత్తయా ॥౪౪॥ ఆరూఢస్యాననః ప్రాణకరణాద్యుపమర్దనాత్। కర్మప్రవేశోనైవస్యాన్నిష్క్రియాత్మత్వద
ర్శనాత్ ॥౪౫॥ అథవారబ్ధయోగేనకదాచిద్యదిసంభవేత్। జగదాదిప్రతీతిస్తావత్కర్మచోదనా ॥౪౬॥ యదా

రుహ్యచ్యుతోమర్త్యఃపదంకేనాపిహేతునా। పునశ్చోద్యేతతత్రైవతదాప్రైష్ణైతరత్రతు ॥౪౭॥ ఆరోహణా సమర్థ
శ్చేన్ముక్తమస్యపదస్యసః। ప్రచోద్యేతాధమేష్ఠానేకర్మాదౌమన్దధీఃపుమాన్ ॥౪౮॥ తస్మాజ్జీవద్విముక్తస్య సమారూ
ఢపరాత్మనః। అనాత్మజ్ఞోచితోనైవనియోగఃకర్మసూచితః ॥౪౯॥ ఇతిశ్రుత్వామహీపాలవచనమ్మునిసత్తమః।
పునఃప్రోవాచసర్వజ్ఞస్స్మితంకరుణానిధిః ॥౫౦॥ శుకః ॥ కర్మశ్రేష్ఠతమంభూపబ్రహ్మోత్థోపాసనాదపి। యదజహు
రవరంతేతుమన్దప్రజ్ఞామహీతలే ॥౫౧॥ నిత్యకర్మైకశేషత్వంబ్రహ్మోపాస్తేర్వినిశ్చితం। ఆరూఢస్యాపితత్సిద్ధ్యైకము
తాభ్యాసినోన్నృప ॥౫౨॥ జగదాదిప్రతీతిశ్చజీవన్ముక్తస్యజాయతే। చిత్తాద్యధ్యాసనాశోనయావత్సఞ్జాయతేతనా ॥౫౩॥
యావద్విదేహకైవల్యమఖణ్డైకరసాత్మకం। నసిద్ధ్యతిభవేత్తావన్నిత్యకర్మసుచోదనా ॥౫౪॥ ఆరూఢోపిచ్యుతశ్చేత్స్యా
త్పునరారోహణార్థయోః। ఉపాస్తికర్మణోరాస్థైశ్చోద్యేతైవనసంశయః ॥౫౫॥ యాభ్యాముభాభ్యాంసమారూఢ ఉత్త
మంపదమాత్మవిత్। ఉపాస్తికర్మణోరేవహ్యవశేషాచ్చ్యుతోభవత్ ॥౫౬॥ స్వాశ్రమాచారసహితబ్రహ్మోత్థోపా
సనాత్పరం। బ్రహ్మప్యపునరాయాన్తంతమారూఢచ్యుతంవిదుః ॥౫౭॥ జీవన్ముక్తస్స్వదేహేప్యాముక్త్యైతదుభయఞ్చ
రేత్। తత్రాపికర్మముఖ్యంస్యాద్గౌణంతూపాసనంద్వయోః ॥౫౮॥ ఉత్తరోపాస్తిహీనస్స్యాద్దృష్టదుఃఖమనాగపి। కర్మ
హీనస్త్వనాత్మజ్ఞస్స్వేచ్ఛాచారాదధఃపతేత్ ॥౫౯॥ యస్స్వాశ్రమోచితంకర్మకృత్వోపాసీతబుద్ధిమాన్। సఏవసద్యః
కైవల్యంప్రాప్నుయాత్కర్మిణాంవరః ॥౬౦॥ ఉపాస్యోపాసకోపాస్తిభేదోయావన్ననశ్యతి। తావత్కర్మాణినిత్యా
నికర్తవ్యాన్యేవధీమతా ॥౬౧॥ అతస్స్వాత్మపదారూఢస్తచ్చ్యుతశ్చేత్కదాచన। ఆస్థైనైవనియోజ్యేతస్వాశ్రమోచిత
కర్మసు ॥౬౨॥ అనాత్మజ్ఞోచితోలోకేనియోగఃకామ్యకర్మసు। నైమిత్తికేషుచప్రోక్త శ్శిష్టైర్నిత్యపురస్సరః ॥౬౩॥
ఆత్మజ్ఞస్తుపరాత్మైక్యోపాసనేనిత్యకర్మసు। నైమిత్తికేషుచప్రాజ్ఞైర్నియుజ్యేతనిరన్తరం ॥౬౪॥ ఆస్మయుక్తఉపా
స్త్యాచేచ్చ్యుతోథోపాస్తికర్మణోః। ద్వయోర్నియోజ్యోగురుభిర్నతునైమిత్తికేషుసః ॥౬౫॥ నిత్యకర్మ వినోపాస్త్యా
చోదయేద్యదికశ్చన। కశ్చిత్తావిహవిభ్రష్టాగురుశిష్యౌనసంశయః ॥౬౬॥ సన్న్యాసినోవధూతస్యస్వాత్మారూఢస్యచ
చ్యుతౌ। యత్కిఞ్చిత్స్వాశ్రమప్రోక్తంకర్మనిత్యంవిధీయతే ॥౬౭॥ అథవాహానసంకర్మబ్రహ్మోపాసనలక్షణం। అ
హంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మాస్మ్యహంబ్రహ్మేతినిశ్చితం ॥౬౮॥ ఆదేహాన్తాద్విధీయేతచాశ్రమస్స్వదేహకారణం। వేదవేదా
న్తసిద్ధాన్తసూతంకర్మైవభూపతే ॥౬౯॥ శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మాణినిత్యానిశ్రద్ధయాసహ। నిష్కామమేవయఃకుర్వ
న్జ్ఞానోపాస్తిఫలం వ్రజేత్ ॥౭౦॥ కర్మణాంయదినిత్యత్వంనైష్కర్మ్యప్రతిపాదకం। శాస్త్రన్నిరర్థకంసర్వమితిచే
దుచ్యతేశృణు ॥౭౧॥ నిత్యకర్మేతరాశేషకర్మణాన్నిగ్రతత్వతః। నైష్కర్మ్యంపరసంసిద్ధ్యై [illegible] ॥౭౨॥
అకర్మబ్రహ్మనిష్ఠస్యసకర్మత్వేహిశాశ్వతం। నైష్కర్మ్యంసుఖమేకాన్తంసాక్షాత్సిద్ధ్యతిసర్వదా ॥౭౩॥ సద్యోవిము
క్తయేత్రీణిజ్ఞానంయోగశ్చకర్మచ। సాధనానిక్రమాత్ప్రోక్తాన్యాచరన్తిమహత్తమాః ॥౭౪॥ మహావాక్యార్థమన
నోద్భూతంజ్ఞానముదీర్యతే। తన్నిదిధ్యాసనంయోగఃకర్మతుస్వోచితమ్మతం ॥౭౫॥ వేదాన్తినాంకర్మణికాను చోద
నాజిజ్ఞాస్యవిజ్ఞానఫలాదిభేదతః। ఇతీతరేబ్రూయురసంగతేషు తద్వచస్సుతేమాస్తుమతిఃకదాచన ॥౭౬॥ ఆద్యన్త
మధ్యేషుహిబోధయోగయోఃకర్మాణినిత్యాన్యనపాయితాంయయుః। వేదాన్తగీతాశ్చతాని సన్న్యజన్శ్రేయస
నైవవ్రజేన్మహీపతే ॥౭౭॥

❋ ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే షష్ఠోధ్యాయః ❋

పునశ్చకర్మయోగస్యవైభవంకథయామితే। యేననైష్కర్మ్యసంసిద్ధిర్భవిష్యతితవానఘ ॥౧॥ స్నానసన్ధ్యాగ్ని
హోత్రాదినిత్యకర్మసుకిఞ్చనప్రసిద్ధం [illegible] తారాధనాత్మకం ॥౨॥ సగుణోపాస్తిరూపస్యాజ్ఞానముక్తస్య

యోగినః। అనావశ్యకమిత్యాహుః కేచిత్తత్తునసంగతం॥౩॥ నిర్గుణబ్రహ్మనిష్ఠస్య భోగవాఞ్ఛావివర్జనాత్। సగుణాసక్త్యభా
వేపి కార్యం ప్రారబ్ధవత్తయా॥౪॥ అథవా నిర్గుణబ్రహ్మబుద్ధ్యా సగుణపూజనం। కార్యమిన్ద్రియవిక్షేపశాంతయే శాస్త్రవ
ర్త్మనా ॥౫॥ యద్వాలోకోపకారాయ నియుక్త ఇవ వైదికైః। స్మార్తైరపి విధానైస్తైస్సగుణేశం ప్రపూజయేత్ ॥౬॥
ఆదిత్యమంబికాం విష్ణుం గణనాథమ్మహేశ్వరం। తులసీబిల్వపుష్పాద్యైః పూజయేత్ప్రత్యహం బుధః ॥౭॥ సగుణేశ్వరపూ
జాఖ్యం నిత్యకర్మ సమాచరన్। జీవన్ముక్తః క్రమేణేహ వై దేహాన్ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౮॥ ఇతి శ్రుత్వా మహీపాలశ్శు
కం బ్రహ్మవిదాం వరం। బద్ధాఞ్జలిరిదం భక్త్యా పప్రచ్ఛ మృదుభాషితైః ॥౯॥ రాజా॥ భగవన్ బహవో దేవాశ్శ్రుత్యా
దిషు సమీరితాః। కో దేవః పరమస్తం మే వ్యాచక్ష్వ కరుణాకర ॥౧౦॥ ఇతి పృష్టస్స మస్తజ్ఞశ్శుకస్సర్వమునీశ్వరః। ఇదమా
హానుస్మృత్యైవ గోపాలతపనశ్రుతిం ॥౧౧॥ శుకః॥ నమో వేదాన్తవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే। సచ్చిదానందరూ
పాయ కృష్ణాయాక్లిష్టకారిణే ॥౧౨॥ పురా హి మునయః ప్రోచుర్బ్రహ్మాణం సర్వకోవిదం। దుర్వాససం మునిశ్రేష్ఠం
వేదవేదాన్తసాగరం ॥౧౩॥ మునయః॥ కో దేవః పరమస్స్వామిన్ కుతో మృత్యుర్బిభేతి హి। కస్య జ్ఞానేన నిఖిలం జ్ఞాతం భ
వతి సద్గురో॥౧౪॥ కేనేదమఖిలం విశ్వం సంసరత్యాత్మతేజసా। తన్నో బ్రూహి దయాసిన్ధో సర్వజ్ఞస్త్వం హి నో గతిః॥౧౫॥
ఇతి పృష్టో బ్రవీచ్ఛ్రీమాన్ దుర్వాసాశ్శాన్తమానసః। శృణుధ్వం మునయః కృష్ణః పరమం దైవతం మతః ॥౧౬॥ మృత్యు
ర్బిభేతి గోవిన్దాద్గోపీనాయకవేదనాత్। సర్వం భవతి విజ్ఞాతం స్వాభేదం సంసరత్యపి ॥౧౭॥ తచ్ఛ్రుత్వా తే పునః ప్రో
చుః కః కృష్ణః కో న్వసౌ గురో। గోవిన్దః కశ్చ గోపీశః కా వా స్వాహేతి చాదరాత్ ॥౧౮॥ తానువాచాథ స మునిర్బ్రహ్మ
ణశ్శిష్యవత్సలః। సర్వశబ్దరహస్యార్థవిజ్ఞానసరిదీశ్వరః ॥౧౯॥ పాపానాం కర్షణః కృష్ణో గోవిన్దస్తు మహర్షయః। గో
భూమివేదవిదితో గోపీవిద్యాకలాధిపః ॥౨౦॥ స్వాహా తు తస్య మాయా స్యాత్సకలం బ్రహ్మ తత్పరం। తద్యో ధ్యాయతి ని
త్యశ్చ రసతి హ భజత్యపి ॥౨౧॥ స సంసారభయాన్ముక్తః కామక్రోధాదివర్జితః। అమృతో భవతి క్షిప్రం నాత్ర సందేహ
కారణం ॥౨౨॥ ఇతి శ్రుత్వా పునః ప్రోచుర్మునయస్తం మునీశ్వరం॥ కిం తద్రూపశ్చ రసనం కిం కిం వా భజనశ్చ తత్ ॥౨౩॥
సర్వం నో బ్రూహి కృపయా జిజ్ఞాసూనామశేషతః। ఇతి పృష్టో బ్రవీద్ధీమాన్ దుర్వాసా బ్రాహ్మణోత్తమః ॥౨౪॥
॥దుర్వాసాః॥ సత్పుణ్డరీకనయనం మేఘాభం వైద్యుతామ్బరం। ద్విభుజం జ్ఞానముద్రాఢ్యం వనమాలినమీశ్వరం ॥౨౫॥
గోపగోపీగవావీతం సురద్రుమలతాశ్రయం। దివ్యాలంకరణోపేతం రత్నపంకజమధ్యగం ॥౨౬॥ కాళిన్దీజలకల్లోల
సంగిమారుతసేవితం। చిన్తయేచ్చేతసా కృష్ణం ముక్తో భవతి సంసృతేః ॥౨౭॥ కృష్ణం తం విప్రా బహుధా యజన్తి గోవిం
దం సన్తం బహుధారాధయన్తి। గోపీజనవల్లభో భువనాని దధ్రే స్వాహాశ్రితో జగదేతత్సురేతాః ॥౨౮॥ వాయు
ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో జన్యే జన్యే పఞ్చరూపో బభూవ। కృష్ణస్తదేకోపి జగద్ధితార్థం శబ్దేనాసౌ పఞ్చపదో విభాతి ॥౨౯॥
ఏకో వశీ సర్వగః కృష్ణ ఈడ్య ఏకోపి సన్ బహుధా యో విభాతి। తం పీఠగం యేనుభజన్తి ధీరాస్తేషాం సిద్ధిశ్శాశ్వతీ నేత
రేషాం॥౩౦॥ నిత్యో నిత్యానాఞ్చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్। తం పీఠగం యేనుభజన్తి ధీ
రాస్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషాం॥౩౧॥ తద్విష్ణోః పరమం పదం యే నిత్యోద్యుక్తాస్తం యజన్తే న కామాత్। తేషామ
సౌ గోపరూపః ప్రయత్నాత్ప్రకాశయేదాత్మపదం తదేవ ॥౩౨॥ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో విద్యాస్తస్మై గోప
యతి స్మ కృష్ణః। తం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణం వ్రజేత్ ॥౩౩॥ ఓంకారేణాన్తరితం యే జప
న్తి గోవిన్దస్య పఞ్చపదం మనుం। తేషామసౌ దర్శయేదాత్మరూపం తస్మాన్ముముక్షురభ్యసేన్నిత్యశాన్త్యై ॥౩౪॥ ఏతస్మా
దేవ పఞ్చపదాదభూవన్ గోవిన్దస్య మనవో మానవానాం। దశార్ణాద్యాస్తేపి సంక్రన్దనాద్యైరభ్యస్యన్తే
భూతికామైర్యథావత్॥౩౫॥ యస్య ప్రథమపాదాద్భూర్ద్వితీయాత్సలిలోద్భవః। తృతీయాత్తేజ ఉద్భూత

శ్చతుర్థా గ్గన్ధ వాహనః ॥ ౩౬ ॥ పశ్చాదాదంబరోత్పత్తి ప్తమేష్యైకం సమభ్యసేత్ । చంద్ర ధ్వజో గమద్వి
ష్ణోః పరమం పదమవ్యయం ॥౩౭॥ తతో విశుద్ధం విమలం విశోకమశేషలోభాదినిరస్తసంగం।యత్తత్పదం పఞ్చపదం తదేవ
సవాసుదేవో నయతోఽన్యదస్తి ॥౩౮॥ తమేకమాద్యంగోవిందం సచ్చిదానందవిగ్రహం।బృన్దావనసురద్రుమ కతలాసీనం జగ
ద్గురుం ॥౩౯॥ స్తోష్యామి సతతం స్తుత్యా నిత్యం పరమయా హరిం। అక్షరం క్షరిస్రష్టారం సేవ్యమానం మరుద్గణైః ॥౪౦॥
ఓం నమో విశ్వరూపాయ విశ్వస్థిత్యన్తహేతవే। విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥౪౧॥ నమో విజ్ఞా
నరూపాయ పరమానందరూపిణే। కృష్ణాయ గోపీనాథాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥౪౨॥ నమః కమలనేత్రాయ నమః
కమలమాలినే। నమః కమలనాభాయ కమలాపతయే నమః ॥౪౩॥ బర్హాపీడాభిరామాయ రామాయాకుణ్ఠమేధసే। ర
మామానసహంసాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥౪౪॥ కంసవంశవినాశాయ కేశిచాణూరఘాతినే। వృషభధ్వజవం
ద్యాయ పార్థసారథయే నమః ॥౪౫॥ వేణునాదవినోదాయ గోపాలాయాహిమర్దినే।కాళిన్దీకూలలోలాయ లోలకుణ్డల
ధారిణే ॥౪౬॥ వల్లవీవదనాంభోజ మాలినే నృత్తశాలినే। నమః ప్రణతపాలాయ శ్రీకృష్ణాయ నమో నమః ॥౪౭॥నమః
పాపప్రణాశాయ గోవర్ధనధరాయ చ। పూతనాజీవితాన్తాయ తృణావర్తాసుహారిణే ॥౪౮॥ నిష్కళాయ విమోహాయ
శుద్ధాయాశుద్ధవైరిణే। అద్వితీయాయ మహతే శ్రీకృష్ణాయ నమో నమః ॥౪౯॥ ప్రసీద పరమానంద ప్రసీద పరమేశ్వర।
ఆధివ్యాధిభుజంగేన దష్టమ్మాముద్ధర ప్రభో ॥౫౦॥ శ్రీకృష్ణ రుక్మిణీకాంత గోపీజనమనోహర। సంసారసాగరే మగ్నమ్మా
ముద్ధర జగద్గురో ॥౫౧॥ కేశవ క్లేశహరణ నారాయణ జనార్దన। గోవింద పరమానంద మాం సముద్ధర మాధవ ॥౫౨॥
ఇత్యేవం స్తుతిభిర్నిత్యం కృష్ణమారాధయామ్యహం। తథా యూయఞ్చ మునయస్సమారాధయతానిశం ॥౫౩॥అతః కృష్ణః
పరో దేవస్తంధ్యాయేత్ ప్రసయేచ్చతం। తం యజేన్నభజేత్సత్యం పురుషః పురుషోత్తమం॥౫౪॥ఏకదా శర్వరీన్నీత్వా సకా
మా హి వ్రజస్త్రియః। సర్వేశ్వరం హరిం కృష్ణం గోపాలమిదమూచిరే ॥౫౫॥ కస్మై భైక్షం హరే కృష్ణ దాతవ్యం బ్రాహ్మ
ణాయ వై। ఇతి పృష్టోఽబ్రవీత్కృష్ణస్తాదుర్వాససఇత్యథ ॥౫౬॥ యమునాయా జలం తీర్త్వా యాస్యామస్తం కథం వయం।
ఇతి తాభిస్సకథిత ఇదమాహ దయానిధిః ॥౫౭॥ కృష్ణేతి బ్రహ్మచారీతి జప్త్వా భక్తిపురస్సరం। గన్తవ్యం హి మార్గం
సా యమునా దాస్యతి ద్రుతం ॥౫౮॥ యన్మాం స్మృత్వా హ్యగాధా సా గాధా భవతి సర్వతః।అపూతోపి నరః పూతస్సంభ
వత్యవ్రతీ వ్రతీ ॥౫౯॥ సకామోపి చ నిష్కామశ్శ్రోత్రియోఽశ్రోత్రియోపి వా।ఇతి శ్రుత్వా తథైవోక్త్వా తీర్త్వా సౌర్యాం సరిద్వ
రాం ॥౬౦॥ తస్మై మహ్యం బ్రాహ్మణాయ క్షీరాజ్యాది పురస్కృతం। భైక్షం సుప్తతమందత్వా తచ్ఛేషం మదనుజ్ఞయా॥౬౧
భుక్త్వేదమబ్రువన్ స్వామిన్ సౌర్యాం తీర్త్వా కథం వయం।యాస్యామ ఇతి తచ్ఛ్రుత్వా తాశ్చాహం మునయోఽబ్రువం ॥౬౨॥
మునిర్దుర్వాసినం స్మృత్వా మాం గన్త్రీణామితశ్చవః। మార్గం దాస్యతి సా నూనం సౌర్యా సుఖితమంస్వతః॥౬౩॥శ్రుత్వా స్త్రీ
ణామిదం తాసాం మధ్యే శ్రేష్ఠా తు కాచన। గాన్ధర్వీ నామ వా చేదం ధీమతీ వినయాన్వితా ॥౬౪॥ గాన్ధర్వీ॥ కథం కృ
ష్ణో బ్రహ్మచారీ కథం దుర్వాసినో మునిః। ఏతదాఖ్యాహి మే స్వామిన్ కృపయా మునినాయక ॥౬౫॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా
స ఏషోఽహం మునీశ్వరాః। తాం పురస్కృత్య సర్వాస్తా ఇదం వచనమబ్రువం ॥౬౬॥ ఆకాశశ్శబ్దవాంశ్శబ్దా కాశాభ్యాం
భిన్న ఏవ సః। తస్మిం స్తిష్ఠతి చాకాశస్సచాకాశే ప్రతిష్ఠతి ॥౬౭॥ ఆకాశస్తన్న వేదాత్మా స భోక్తా కథమీర్యతే। వాయు
స్పర్శనయోరేవం జ్ఞేయావగ్రేప్యేష ఏవ సః ॥౬౮॥ కృష్ణో హి భగవాన్నిత్యస్సరీరత్రయకారణం। ద్వాసుపర్ణా తయోరే
కో భోక్తా సాక్షితరో మతః ॥౬౯॥ విద్యావిశ్వేనయత్ర స్తస్తాభ్యాం భిన్నశ్చ రోమామతః। విద్యామయశ్చ స కథం విషయా
భవతీశ్వరః ॥౭౦॥ కామాన్ కామయతే యస్తు కామేన సకలానపి। స కామీ భవతి శ్రీమాన్నాయం దేవో జగత్పతిః ॥౭౧॥
యశ్చాకామేన కామాంస్తాన్నరిః కామయతే సదా। సోఽకామీ భ ప్రాజ్ఞస్సర్వసాక్షీ ॥౭౨॥ భిన్నోఽప్యజన్మజ

రాభ్యాంయస్థాణురచ్ఛేద్య ఏవయః। యోసౌతిష్ఠతిసూర్యేయోగోషుతిష్ఠతినిర్మలః ॥౭౩॥ యఃపాలయతిగోపాలాన్ సర్వదేశేషుతిష్ఠతి। యోగీయతేసమస్తైశ్చదేవైర్బ్రహ్మాదిభిఃపరైః ॥౭౪॥ భూతేస్థావిశ్వయస్తానివిదధాతి నిరాకులం సవస్స్వామీజగన్నాథస్సర్వకర్మకృదవ్యయః ॥౭౫॥ ఇతిశ్రుత్వాహగాన్ధర్వీకథమస్మాసుకేశవః।గోపాలోభగవాన్జాతఃకథంజ్ఞాతస్త్వయామునే ॥౭౬॥ కృష్ణఃకోవాస్యమంత్రఃకింస్థానంసచకథంవిభుః । దేవక్యాంభగవాన్ జాతోజాయాగ్రామోస్యకోనువై ॥౭౭॥ పూజాస్యకీదృశీసాక్షాద్గోపాలః ప్రకృతేఃపరః । అవతీర్ణఃకథం భూమ్యామితిశ్రుత్వాహమబ్రువం ॥౭౮॥ యస్మిన్నోతాశ్చసర్వేమీలోకాఃప్రోతాఃపరాత్మని। తస్మాన్నారాయణాజ్జాతఃపద్మయోనిస్తపశ్చరన్ ॥౭౯॥ కామప్రశ్నంవరంవవ్రేప్రసన్నంపితరంతతః। తమువాచజగన్నాథంసద్గురుంపంకజోద్భవః ॥౮౦॥ బ్రహ్మ॥ కశ్శ్రేష్ఠస్త్వవతారాణాంమధ్యేభవతికేశవ। యేనలోకాస్సమస్తాశ్చసన్తుష్టాస్సంభవంత్యమీ ॥౮౧॥ స్మృత్వాయంసర్వసంసారాదస్మాన్ముక్తాభవంతిచ। కథంవాస్యావతారస్యబ్రహ్మతాభవతిప్రభో ॥౮౨॥ ఇతిశ్రుత్వావిశేర్వాక్యంసవైనారాయణోగురుః। తమువాచదయాసిన్ధుఃప్రసన్నముఖపంకజః ॥౮౩॥ నారాయణః॥ మేరోశ్శృంగేసకామ్యాస్తాస్సప్తపుర్యోభవంతియత్। తన్నిషాహమ్యాశ్చదేవానాంభూతానాఞ్చభవంతివై ॥౮౪॥ అథాస్యభజనంభూమ్యాంసరసీవసరోరుహం। చక్రేణరక్షితాతిష్ఠత్యమలామధురాపురీ ॥౮౫॥ సాగోపాలపురీప్రోక్తాతద్బృహచ్చ బృహద్వనం । మధుర్మధువనం తాళస్తథా తాళవనం మహత్ ॥ ౮౬ ॥ కామ్యం కామ్య వనన్దివ్యం బహుళాత ద్వనంతథా । కుముదస్త ద్వనఞ్చాన్య త్ఖదిరస్తద్వనంతథా ॥ ౮౭ ॥ భద్రోభద్ర వనఞ్చాన్య ద్భాణ్డీరస్తద్వ నన్మహత్ । తచ్ఛ్రీ వనం లోహ వనం బృహ ద్బృన్దా వనం శుభం ॥ ౮౮ ॥ ఏతైస్స మావృతాదివ్యా పురీవన వరైస్సదా । తత్ర తేష్వే వగ గనేష్వ న్యేనృత్యన్తి నాకినః ॥ ౮౯ ॥ గన్ధర్వాః కిన్నరానాగాగాయన్తిపరితోనరాః। తత్రచద్వాదశాదిత్యా రుద్రాఏకాదశాపితే ॥ ౯౦ ॥ అష్టౌచవసవస్సప్త మునయోత్రబ్రహ్మనారదా । వినాయకాశ్చపఞ్చాన్యేసచవిశ్వేశ్వరోమహాన్ ॥ ౯౧ ॥ రుద్రేశ్వరోంబికేశశ్చ నీలకణ్ఠేశ్వరోగురుః। గోపాలేశశ్చభద్రేశశ్చతుర్వింశతిలింగకాః ॥ ౯౨ ॥ తత్రకృష్ణవనంపుణ్యంతథాభద్రవనన్తయోః । అన్తర్ద్వాదశపుణ్యానివనాన్యన్యానిసన్తిచ ॥ ౯౩ ॥ తేషుతిష్ఠన్తిదేవాశ్చసిద్ధాస్సిద్ధింగతాఅపి। రామమూర్తిశ్చరామస్యతత్రాస్తిసుమనోహరా ॥ ౯౪ ॥ కృష్ణానిరుద్ధప్రద్యుమ్నమూర్తయోమధురాసుతాః । సన్తిద్వాదశతత్రైకాంరుద్రానిత్యంయజన్తివై॥ ద్వితీయాంయజతిబ్రహ్మతృతీయాంబ్రహ్మజాఃపరాం । మరుతఃపఞ్చమీమన్యేయజన్తిచవినాయకాః ॥ ౯౬ ॥ షష్ఠీన్తువసవోన్యాన్తామృషయశ్చాష్టమీంపరాం। గన్ధర్వాప్సరసోన్యన్తథానేతుదశమీపరా । ౯౭ ॥ భూమ్యాంతిష్ఠతితాంమేత్రయజన్తిభువిమానవాః। మృత్యున్తరన్తిముక్తిన్తేలభన్తేతీర్ణదుఃఖినః ॥ ౯౮ ॥ సంప్రాప్యమధురాం రమ్యాంసదాబ్రహ్మాదివన్దితాం । శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గరక్షితామ్ముసలాదిభిః । ౯౯ । యత్రాసౌసంస్థితఃకృష్ణ స్త్రీభిశ్శక్త్యాసమాహితః । రామానిరుద్ధప్రద్యుమ్నైరుక్మిణ్యాసహితోవిభుః। ౧౦౦ । చతుశ్శబ్దోభవేదేకో హ్యోంకారశ్చఉదాహృతః। సోహమిత్యవధార్యాహంగోపాలఇతిభావయేత్ । ౧౦౧ । సమోక్షమశ్నుతేసాక్షాద్బ్రహ్మత్వంసోధిగచ్ఛతి। సబ్రహ్మవిత్సగోపాంశ్చజీవానాత్మతయాక్రమేత్ । ౧౦౨ । సోహంకృష్ణాత్మకోబ్రహ్మనిత్యానన్దస్వరూపవాన్ గోపాలోహంపరంబ్రహ్మసత్యమేవాస్మ్యబాధితం । ౧౦౩ । మనసాసోహమిత్యైక్యంకుర్యాద్భావనయాత్మనః। సోవ్యక్తోనన్తఏవస్యాద్గోపాలస్సత్యచిద్ఘనః । ౧౦౪ । మధురాయాంస్థితిర్బ్రహ్మన్ సర్వదామే భవిష్యతి । శంఖచక్రగదాపద్మవనమాలాధరస్యవై ॥ ౧౦౫ । విశ్వరూపంపరంజ్యోతిస్స్వరూపంరూపవర్జితం। మధురామణ్డలేయస్తుజంబూద్వీపస్థితోపివా । ౧౦౬। యోర్చయేత్ప్రతిమామ్మాఞ్చసమేప్రియతరోభువి । తస్యామధిష్ఠితఃకృష్ణరూపీ పూజ్యస్త్వ

యాసదా । ౧౦౭ । చతుర్ధాస్యావతారాశ్చ భేదత్వేనయజన్తిమాం । యుగానువర్తినోలోకాయజన్తీహ సుమేధసః॥ గోపాలంసానుజంకృష్ణంరుక్మిణ్యాసహతత్పరం। గోపాలోహమజోనిత్యఃప్రద్యుమ్నోహంసనాతనః ।౧౦౯। రామోహమనిరుద్ధోహమాత్మానంహ్యర్చయేద్బుధః । మయోక్తేనసధర్మేణనిష్కామేనవిభాగశః । ౧౧౦ । స్వైరహంపూజనీయోవైభద్రకృష్ణనివాసిభిః । తద్ధర్మగతిహీనాయేతస్యామ్మయిపరాయణాః । ౧౧౧ । కలినాగ్రసితాయేవైతేషాన్తస్యామవస్థితిః । స్వప్నేపినైవలభ్యేతపుణ్యైకసులభాహిసా । ౧౧౨ । యథాత్వంసహపుత్రైస్తు యథారుద్రోగణైస్సహ । యథాశ్రియాభియుక్తోహంతథాభక్తోమమప్రియః । ౧౧౩ । * * * * *

ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేసప్తమోధ్యాయః

బ్రహ్మా॥ ఏకోదేవఃకథందేవైశ్చతుర్భిస్స్యాత్తదక్షరం । అనేకాక్షరముద్భూతఃకథమేకత్వవిశ్రుతం । ౧ । ఇతిపృష్టోబ్రవీద్విష్ణుర్బ్జయోనిర్దయానిధిః । సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్త రహస్యార్థ విదాంవరః । ౨ । విష్ణుః॥ పూర్వంబ్రహ్మైకమేవాసీత్తస్మాదవ్యక్తమక్షరం । తస్మాన్మహదహంకారః పఞ్చమాత్రాణిచాభవన్ । ౩ । తేభ్యోభూతానితైరేతదక్షరఞ్చావృతంవిధే । అక్షరోహంసఓంకారస్సోహమస్మ్యజరోమరః । ౪ । అబ్జయోన్యమృతోబ్రహ్మతదేవాభయమప్యహం । సముక్తోస్మ్యక్షరోస్మ్యేషనాత్రసన్దేహకారణం । ౫ । సత్తామాత్రంచిత్స్వరూపంప్రకాశం వ్యాపకన్తథా । ఏకమేవాద్వయంబ్రహ్మమాయయాచచతుష్టయం । ౬ । రోహిణీతనయోవిశ్వ అకారాక్షరసంభవః। ప్రద్యుమ్నస్తైజసాభిఖ్యఉకారాక్షరసంభవః । ౭ । ప్రాజ్ఞాఖ్యస్త్వనిరుద్ధస్స్యా న్మకారాక్షరసంభవః ।అర్ధమాత్రాత్మకఃకృష్ణోయస్మిన్విశ్వంప్రతిష్ఠితం । ౮ । కృష్ణాత్మికాజగత్కర్త్రీమూలప్రకృతిరుక్మిణీవ్రజస్త్రీజనసంవృత్తా శ్రుతిభ్యోజ్ఞానసంగతః ।౯। క్లీమోంకారైకతామేవవదన్తిబ్రహ్మవాదినః।మధురాయాంవిశేషేణ మాంధ్యాయన్మోక్షమశ్నుతే॥ అష్టపద్మంవికసితంహృత్పద్మంతత్రసంస్థితం । దివ్యధ్వజాతపత్రైస్తుచిహ్నితఞ్చరణద్వయం । ౧౧ । శ్రీవత్సలాఞ్ఛనంహృత్స్థంకౌస్తుభప్రభయాయుతం । చతుర్భుజంశంఖచక్ర శార్ఙ్గపద్మగదాన్వితం ।౧౨। సుకేయూరాన్వితంబాహుంకణ్ఠమాలాసుశోభితం। ద్యుమత్కిరీటమభయంస్ఫురన్మకరకుణ్డలం ।౧౩। హిరణ్మయంసౌమ్యతనుంస్వభక్తాయాభయప్రదం। ధ్యాయేన్మనసిమాంనిత్యంవేణుశృంగధరన్తువా । ౧౪ । మథితేతుజగత్సర్వంబ్రహ్మజ్ఞానేనయేనవా। మత్సారభూతంయద్యత్స్యాన్మధురాసానిగద్యతే ।౧౫॥ ధరణీమష్టదిక్పాలైఃపద్మంవికసితంజగత్ । సంసారార్ణవసఞ్జాతంసేవితంమమమానసే। ౧౬ । చన్ద్రసూర్యత్విషాదివ్యాధ్వజామేరుర్హిరణ్మయః । ఆతపత్రంబ్రహ్మలోకమథోర్ధ్వఞ్చర్ణవంస్మృతం ।౧౭। శ్రీవత్సఞ్చస్వరూపఞ్చవర్తతేలాఞ్ఛనైస్సహ। శ్రీవత్సలక్షణన్తస్మాత్కథ్యతేబ్రహ్మవాదిభిః॥౧౮॥ యేనసూర్యాగ్నివాక్చన్ద్రతేజసాస్వస్వరూపిణా। వర్తతేకౌస్తుభాఖ్యంతంవదన్తిశమమానినః । ౧౯ । సత్వంరజస్తమఇతిఅహంకారశ్చతుర్భుజః । పఞ్చభూతాత్మకంశంఖంకరేరజసిసంస్థితం ।౨౦॥ బాలస్వరూపమిత్యన్తమ్మనశ్చక్రన్నిగద్యతే । ఆద్యామాయాభవేచ్ఛార్ఙ్గంపద్మం విశ్వకరేస్థితం । ౨౧ । ఆద్యావిద్యాగదావేద్యాసర్వదామేకరేస్థితా । ధర్మార్థకామకేయూరైర్దివ్యైర్దివ్యమయైరితైః । ౨౨ । కణ్ఠస్తునిర్గుణంప్రోక్తంమాల్యతేఅద్యయాజయా। మాలానిగద్యతేబ్రహ్మన్స్తవపుత్రైస్తుమానసైః । ౨౩ । కూటస్థంసత్యరూపఞ్చకిరీటంప్రవదన్తిమాం । క్షరోత్తరంప్రస్ఫురన్తంకుణ్డలంయుగళంస్మృతం । ౨౪ । ధ్యాయేన్మమప్రియన్నిత్యంసమోక్షమధిగచ్ఛతి । సముక్తోభవతితస్మైస్వాత్మానన్తదదామివై । ౨౫ । ఏతత్సర్వంభవిష్యద్వైమయా ప్రోక్తంవిధేతవ । స్వరూపంద్వివిధఞ్చైవంసగుణన్నిర్గుణాత్మకం । ౨౬ । దూర్వాసాః॥ ఏవముక్త్వాహరిర్ధాత్రేశ్రీకృష్ణస్యతువైభవం। అన్తర్హితోభూద్ధాన్తర్వ్యగచ్ఛత్స్వం స్వాలయాన్తికం । ౨౭ । శుకః॥ ఏవందూర్వాససాప్రోక్తం శ్రీకృష్ణస్యమహర్షిణా । స్వరూపంసంవిదిత్వాత్వంకృతార్థోభవభూపతే । ౨౮॥

రాజా ॥ భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ భవదాననపంకజాత్ । కృష్ణస్యజగదీశస్య స్వరూపంవిదితం మయా । ౨౯ । తథాపిసం
శయస్తత్రజాయతేమమసద్గురో । సత్త్వాద్యైర్వాపనేయోయంనాన్యైఃకైశ్చిదపిప్రభో । ౩౦ । కృష్ణోహి సచ్చిదానన్ద
స్వరూపఃపరమార్థతః । నిర్గుణోనిష్కళశ్శాన్తోనిష్క్రియశ్చనిరఞ్జనః । ౩౧ । అశరీరఃపరఞ్జ్యోతి స్స్వభావఇతివర్ణితః ।
తస్యదేహఃకుతోజాతస్సోపకారఃకిమాత్మనః । ౩౨ । నచతస్యోచితంవక్తుంజీవానామివకర్మణా । దేహోజాత ఇతిశ్రీ
మాన్సహిసర్వేశ్వరోగురుః । ౩౩ । నచస్వమాయయాజాత ఇతివాచ్యమమాయినః । తస్యమాయాధికత్వస్య ప్రసిద్ధ
త్వాచ్ఛ్రుతౌస్మృతౌ । ౩౪ । సర్వశక్తివిహీనస్యమాయాశక్తిఃకథంభవేత్ । నచమాయామయస్యస్యాద్దేహస్యపర
మార్థతా । ౩౫ । ఆత్మానంకృష్ణరూపేణపరమాత్మైవబిభ్రతః । అకరోదితిచేత్తస్యకర్తృత్వంసంప్రసజ్యతే ॥ ౩౬ ॥ ఆ
నాత్మనోపికర్తృత్వంయథాస్యాదాత్మనస్తథా । కరణాదివిహీనత్వాన్నిర్వ్యాప్తిత్వాచ్చసాక్షిణః । ౩౭ । తస్మాత్కృ
ష్ణావతారస్యసత్యత్వన్నోపపద్యతే । ఇతిశంకామ్మమచ్ఛిన్ధిప్రమిమాంవ్యపనయాదరాత్ ॥ ౩౮ । ఇతిపృష్టశ్శుకశ్శా
న్తస్సర్వజ్ఞోమునిసత్తమః । ప్రసన్నవదనాంభోజోరాజానమిదమబ్రవీత్ । ౩౯ । శుకః ॥ రాజన్బ్రహ్మస్వరూపత్వే
శ్రీకృష్ణస్యమహాత్మనః । సంశయస్తవమాస్త్వేవస్వప్నేపిధరణీపతే ॥ ౪౦ ॥ వైకుణ్ఠనిలయఃకృష్ణోభగవాన్ పురుషోత్త
మః । పూర్వంనిర్గుణమద్వైతంబ్రహ్మైవాసీత్సమస్తగం । ౪౧ । అకర్మణోపితస్యాభూత్సదేహస్స్వీయమాయయా । మా
యామయోపిసత్యస్స్యాద్వ్యావహారికసత్తయా । ౪౨ । మాయాధికస్యమాయిత్వంయుక్త్యావచనవిరుధ్యతే । అశక్తిత్వ
సశక్తిత్వేశస్యస్వాభావికేమతే । ౪౩ । కర్తృత్వేకర్మితాపత్తిరితిశంకాచమాస్తుతే । అవిద్యాశక్తిసంబన్ధవర్జనాన్ని
ర్మలాత్మనః । ౪౪ । జీవానామపితాదాత్మ్యేకర్తృత్వంహాయతేతరాం । తథాసతికథన్తస్యకర్తృత్వంసంప్రసజ్యతే । ౪౫ ॥
ప్రాగుత్పత్తేస్తదన్యస్యవిహీనత్వాత్తుకస్యచిత్ । సర్వశక్తిసమేతస్యతస్యకర్తృత్వమిష్యతే । ౪౬ । కర్మత్వఞ్చతదీయా
యాశ్శక్తేరేవాభ్యుపస్థితం । తత్సంబన్ధేనతస్యైవశ్రుతిభిశ్చోపచర్యతే । ౪౭ । లోకసంరక్షణార్థంహి దేహఙ్గ్రాహ
తాదృశం । అతస్తేనశరీరేణలాభాలాభౌనతస్యవై । ౪౮ । వర్ణాశ్రమాదినిర్బన్ధస్తస్యనాస్త్యేవకశ్చన । తథాపిలోకతే
మార్థంతద్వత్త్వంస్వీచకారచ । ౪౯ ॥ దేహిత్వకర్మనిష్ఠత్వసామ్యేనైవకేచన । మన్యన్తేశ్రీహరేర్మూఢాస్సంసారిత్వ
ఞ్చదుర్ధియః । ౫౦ । కృష్ణావతారహీనశ్చేల్లోకోభూద్ధరణీపతే । ధర్మాణామ్మోక్షహేతూనాంక్వసిద్ధిర్ధరణీతలే ॥ ౫౧ ॥
యఏవసర్వధర్మజ్ఞస్సర్వలోకైకపాలకః । యస్సర్వదేహినామీశఃకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౨ । యఏవకర్మణాంకర్తాయ
శ్చకారయితాగురుః । యఃకర్మతత్ఫలజ్ఞశ్చసకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౩ । కర్మప్రతిష్ఠితోయశ్చకర్మయస్మిన్ప్రతిష్ఠితం ।
కర్మిణామగ్రగణ్యోయఃకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౪ । జీవానాంకర్మబద్ధానాంకర్మణైవవిమోచనం । కారయన్కర్మరూ
పీసకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౫ ॥ యస్మైసమర్పితంకర్మవైదికంలౌకికఞ్చవా । నైష్కర్మ్యాయభవత్యేషకృష్ణఏవగతిర్మమ ॥
యదన్యదీయైర్దుఃఖానికర్మభిఃకర్మిణామిహ । యదీయైశ్చసుఖాన్యేషకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౭ । స్మరన్తోయస్యకర్మాణి
పావనానిమనీషిణః । సంసారబన్ధముక్తాస్స్యుఃకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౮ । యత్కర్మాణివదన్తశ్చజీవన్ముక్తాఅపిక్షితౌ ।
సుఖేనైవవిదేహాస్స్యుఃకృష్ణఏవగతిర్మమ । ౫౯ ॥ యత్కర్మాణివిచిత్రాణినిజలీలాత్మకానివై । కర్షన్త్యావిద్యకందుఃఖం
కృష్ణఏవగతిర్మమ ॥ ౬౦ ॥ రాజా ॥ భగవన్మునిశార్దూలసర్వదేవాధిపోహరిః । బ్రహ్మస్వరూపఏవేతి నిశ్చయోమేద్య
జాయతే ॥ ౬౧ ॥ సజీవైరఖిలైరన్యైరపి పూజ్యోనసంశయః । తథాపిజీవన్ముక్తైశ్చ పూజ్యఇత్యత్రసంశయః ॥ ౬౨ ॥
కృష్ణస్యచమహావిష్ణోస్స్వరూపం పారమార్థికం । పరంబ్రహ్మయదుక్తన్త ద్యఖణ్డానన్దలక్షణం । ౬౩ । జీవన్ముక్తై
రిహప్రాప్తమపరోక్షతయాస్వయం । తథాసతికథన్తైస్తు పూజ్యఃకృష్ణోభవేద్గురో ॥ ౬౪ ॥ అణిమాదికమైశ్వర్యం
కృష్ణే యద్యపి విద్యతే । నతావతా విశేషేణ పూజ్యత్వ ముప పద్యతే ॥ ౬౫ ॥ ఐశ్వర్యం మాయికన్త్వద్ధి

తుచ్ఛమేతైరుపేక్షితం । భ్రాన్త్యాశ్చర్యకరంసర్వం పాలకత్వమపీశరత్ ॥ ౬౬ ॥ సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకో హీశ్వ
రో మాయికఃపురా । త్యక్తోవివేకమాత్రేణ జ్ఞానమాత్రేణవాతతః ॥ ౬౭ ॥ తస్యాత త్పదవాచ్యార్థ భూతస్యమ
నుజోత్తమైః। జీవన్ముక్తైర్నపూజ్యత్వంసుతరాముపపద్యతే ॥౬౮॥ ఇత్యాహుర్విబుధాఃకేచిత్తద్విరుద్ధన్వయోచ్యతే
ఏతంమసంశయంఛిన్ధిసర్వజ్ఞమునిసత్తమ ॥౬౯ ॥ ఇతిసంప్రార్థితోరాజ్ఞాశుకస్సర్వమునీశ్వరః । ఇదమాహదయాసిన్ధుస
స్మితపురస్సరం ॥ ౭౦ ॥ శుకః ॥ సత్యమేవత్వయాప్రోక్తంభూపతేధీమతాంవర । తథాపిజీవన్ముక్తైరప్యాదేహప
తనాద్ధరిః ॥౭౧॥ ప్రతీకాదిషుసంపూజ్యశ్శాస్త్రోక్తేనైవవర్త్మనా। తత్పూజానిత్యకర్మాన్వర్గతాహింపరికీర్త్యతే ॥౭౨॥ని
త్యకర్మాణితుస్వీయాన్యాదేహాన్తాత్స్వవేదినాం। శిష్టాఅవశ్యకార్యాణి త్యాహుర్వేదవిదాంవరాః ॥ ౭౩ ॥ తాఞ్చ
త్పరిత్యజేత్పూజాంహరేర్బుద్ధిపురస్సరం । సనజీవద్విముక్తస్స్యాన్మార్గస్థస్సహి బహిర్ముఖః ॥౭౪॥ భోగాయచిత్తశు
ద్ధ్యైవాహరిఞ్చేత్పూజయేన్నరః । అనాత్మవిత్ఫలోద్దేశాత్సచనాత్రవివక్షితః ॥౭౫॥ శుద్ధచిత్తోవిరక్తోయస్స్వాత్మైక్యం
సముపేత్యచ । ఫలోద్దేశంవినాకుర్యాద్ధరిపూజాన్నరోత్తమః ॥ ౭౬ ॥ సవిజ్ఞాన్తర్ముఖోనిత్యంసర్వశాస్త్రరహస్యవిత్
రక్షకత్వంహరేర్ధర్మమపిప్రాప్యపిరాజతే ॥౭౭॥ రక్షితోయేనలోకోయంస్వాశ్రమాచారనిష్ఠయా। సహిజీవద్విముక్త
స్స్యాత్సర్వలోకైకరక్షకః॥౭౮॥ హరింతత్పదవాచ్యార్థమనుస్మృత్యైవయత్పురా। తల్లక్ష్యార్థంవిదిత్వాథ తన్నిష్ఠామక
రోద్బుధః ॥౭౯॥ తత్తత్పూజావిధర్మేషుస్వమోక్షోపకారిషు। ఉపేక్షానభవేదేవజీవన్ముక్తస్యభూపతే॥౮౦।కృష్ణ
స్యచప్రసాదేనకృష్ణోహమితిభావనా। సఫలాభవతిస్వస్యతత్రోపేక్షామతిఃకుతః ॥౮౧ ॥ కృష్ణస్యచప్రతీకోపిమూర్తి
ద్వారేణకేవలం।సచ్చిదానందరూపస్తత్సంస్మారయతితద్విదం ॥౮౨॥ హరేశ్చజీవన్ముక్తస్యస్వరూపం పారమార్థికం.
ఏకమేవనసందేహశ్చిద్రూపత్వావిశేషతః ॥౮౩॥ తథాప్యేకోవిశేషోస్తిహరేస్తస్యమహాత్మనః। తదీయమేవతద్రూ
పఞ్జీవన్ముక్తేనయద్గతం ॥౮౪॥ నతదీయేతరద్రూపంసచ్చిదానందలక్షణం । అఖణ్డంప్రాప్యతేక్వాపికేనచిన్మోక్షకాం
క్షిణా ॥౮౫॥ తదీయమేవసద్బ్రహ్మసత్యజ్ఞానరసాత్మకం।నిరంతరాభిధ్యానేనకీటస్యేవాభవత్స్వకం ॥౮౬॥ఐశ్వర్య
వత్తయాతస్యపూజ్యత్వమ్మాస్తుమాయినః। అనాదిబ్రహ్మనిష్ఠత్వాదస్తువామోక్షకాంక్షిభిః ॥౮౭॥ ముక్తైశ్చపూర్వైర్బ
హుభిర్వర్తమానైశ్చతాదృశైః। పూజితఃపూజ్యమానశ్చశ్రీకృష్ణోజయతిప్రభుః ॥౮౮॥ యస్మిన్ప్రతిష్ఠితమనాదేహవి
స్మృతిమానపి। యత్పూజామేవకుర్వీతపూర్వవాసనయాబుధః ॥౮౯ ॥ పూజ్యానామపిసంపూజ్యంకల్యాణగుణశాలి
నం। అనాద్యన్తంశ్రియఃకాన్తంతంకృష్ణంకోనపూజయేత్ ॥౯౦॥ యన్నామకీర్తనంనిత్యంస్వానుభూతిపురస్సరం।
స్వభావాదేవవిదుషాంపూజ్యస్యభవతాదరాత్ ॥౯౧। కృష్ణాకారమనోవృత్తిప్రవాహైఃకృష్ణతాంగతః।కార్ష్ణ్యంహి
త్వాస్వయంజ్యోతిస్స్వరూపోహివిరాజతే ॥౯౨। నమఃకృష్ణాయకృష్ణాయనమ ఇత్యాదరాజ్జపన్ । వ్యతిహారేణతా
దాత్మ్యంసుదృఢంప్రాప్నుయాన్నరః॥౯౩॥శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుగౌణముఖ్యానియానివై । నామానిసుప్రసిద్ధానిహరేర్జ
ప్యానిచత్వయా ॥౯౪॥ యస్యావతారకర్మాణిస్మరన్భక్తిపురస్సరం।స్వకీయసర్వకర్మభ్యోముక్తోభవతితంస్మర॥౯౫
యత్స్వరూపానుసన్ధానాన్మనోబుద్ధిశ్చనశ్యతి। పఞ్చత్రయఞ్చకృష్ణస్సఆత్మాతత్త్వమసిశ్రుతేః ॥౯౬॥ దేహోహంభావ
ముత్సృజ్యకృష్ణేహంభావమాశ్రితః। విదేహముక్తతామేతినాత్రకార్యావిచారణా ॥౯౭॥ సంసారవిషవృక్షస్యసము
చ్ఛేదపటీయసీం। ఆశ్రయేన్మతిమాన్నిత్యంకృష్ణనామకుఠారికాం ॥౯౮॥ అవిద్యాసర్పదష్టస్య తమోమయశరీరిణః।కృ
ష్ణనామామృతాస్వాదంవినానాన్యదిహౌషధం ॥౯౯॥ అహంపదార్థమాదాయస్వపదార్థేహరౌబుధః। సంప్రతిష్ఠా
పయన్యోగీనిత్యముక్తఇతీర్యతే ॥౧౦౦॥ యావత్ప్రతీయతేలోకోయావద్దేహఃప్రతీయతే। యావచ్చదేహీతద్ధర్మైస్తావ
త్కృష్ణంయజేత్సుధీః॥౧౦౧॥శ్రీకృష్ణస్యహరేస్తానిలీలాకర్మాణిసంవదన్।బద్ధోపిముచ్యతేలోకేకిముముక్షోర్మహీపతే।౧౦౨

విచిత్రాః కృష్ణలీలాస్తాయశ్శృణోతిహసాదరం। జీవన్ముక్తస్సఏవస్యాద్విదేహీముక్తిభాజనం ॥౧౦౩॥ దృష్టదుఃఖనిహన్త్రీః ప్రోక్తాః కృష్ణలీలామహాత్తమాః।యద్వ్యపేక్షేతసోవిద్వానయోగీతివినిశ్చయః॥౧౦౪। ఆత్మానఞ్చేద్విజానీయాత్తంయుంజ్యాచ్చహరౌయది। సకుర్యాదాదరేణైవహరేః పూజాఅనేకధా ॥౧౦౫॥ అన్తరంకృష్ణయజనమాకరోతుకరోతువా। బాహ్యంతద్యజనంకార్యమవశ్యంబ్రహ్మవిత్తమైః ॥౧౦౬॥ యదనుష్ఠానలోపేస్యాద్యోగినోపిచ మానసం। బహువిక్షేపసంయుక్తంతత్కృష్ణయజనంవరం ॥౧౦౭॥ అన్తరంద్వివిధంప్రోక్తంకృష్ణస్యయజనంబుధైః। సగుణధ్యానరూపఞ్చనిర్గుణధ్యానలక్షణం ॥౧౦౮॥ పౌర్వాపర్యేణయఃకృత్వాజీవన్ముక్తిపదంగతః। పశ్చాత్సఆద్యంద్వేవాపిత్యజత్యన్యత్తుబాహ్యకం॥౧౦౯॥ అన్తరద్వివిధధ్యానత్యాగాన్నప్రత్యవైత్యయం। బాహ్యారాధనసన్త్యాగాత్త్వనాచారాత్పతత్యధః ॥౧౧౦॥ వర్ణాశ్రమాద్యసాంకర్యంస్వాత్మమోక్షైకకారణం। బాహ్యైః పూజాద్యనుష్ఠానైరేవసిద్ధ్యతినాన్తరైః ॥౧౧౧॥ జ్ఞానీయోగీచకర్మాణిస్వాశ్రమోక్తానిసర్వధా। త్యక్తుమత్యుత్సుకోశీఘ్రైర్నిరోద్ధవ్యాస్స్వకర్మభిః ॥౧౧౨॥ తత్కాలప్రత్యయావేగాత్పౌర్వాపర్యావిచారతః। దృష్టదుఃఖాసహిష్ణుత్వాత్స్వాశ్రమాంస్త్యక్తుమిచ్ఛతః ॥౧౧౩॥నతుతాత్కాలికావేశంవైరాగ్యస్యమహాధియా। విశ్వస్యాత్తదన్యాతు విశ్వాసాత్పతతోహ్యధః ॥౧౧౪॥ ❋

❋ ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేష్టమోధ్యాయః ❋

❋రాజా❋ భగవన్నిష్కళాద్వైతపరమానందయోగినః। విధీయతేబహిః పూజాశ్రీహరేః ప్రతిమాదిషు ॥౧॥ ఏతత్త్వయుక్తమేవేతిమమాపిప్రతిభాసతే। కాష్ఠభారసమారోపణవన్నేమహీపతేః ॥౨॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణైశ్చబ్రహ్మాత్మజ్ఞానగోచరైః। స్వద్వితీయేశ్వరాస్తిత్వజ్ఞానంసంప్రతిషిధ్యతే ॥౩॥ అనాత్మవిదుషాకార్యం బాహ్యాంతఃప్రతిమార్చనం। ఆత్మజ్ఞస్యవిధీయేతయదిజ్ఞానేనతేనకిం ॥౪॥ కర్తవ్యాన్తరసద్భావేతస్యనాస్తికృతార్థతా। జీవన్ముక్తస్యశాస్త్రోక్తకృతార్థత్వంప్రతీర్యతే ॥౫॥ చిత్తాద్యరూపనాశాన్తంవిధిస్స్యాదితినోచితం।సరూపనాశమాత్రేణకృతకృత్యత్వదర్శనాత్ ॥౬॥ కృతంకృత్యంప్రాపణీయంప్రాప్తమిత్యేవతుష్యతి। ఇత్యేవన్నోషశబ్దోహివచన స్సద్భావబోధకః ॥౭॥ మనసోత్యంతనాశేతుకర్తవ్యప్రతిషేధవాక్। వృథైవవన్ధ్యాపుత్రస్య ద్రవ్యదాననిషేధవత్ ।౮। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తంయదిస్యాద్బాహ్యపూజయా। తయావిదేహముక్తిశ్చప్రాప్యేతేత్యుచితంవచః ।౯। అభ్యన్తరైర్హిత్వావిదేహముక్తిః ప్రాప్యాసమాధిభిః। ఇతిసర్వత్ర సంప్రోక్తంవేదాంతైశ్చమహత్తమైః ।౧౦। తస్మాద్బాహ్యార్చనోక్తిస్సానముష్యేతివిభాతిమే। సమ్యజ్ఞోబోధతత్త్వార్థంమత్సంశయనివారకం। ౧౧। ఇతిపృష్టశ్శుకః ప్రాహసర్వజ్ఞః కరుణాకరః। రాజానంధీమతాంశ్రేష్ఠంతత్సంశయనివృత్తయే ।౧౨। శుకః । మైవంశంకామహీపాలయుజ్యతేతవధీమతః ।షడుక్తయోఖిలాముఖ్యానగౌణీకాచనోదితా ।౧౩। నిష్కామపూజామూలైర్హిసాంఖ్యయోగైశ్శ్రుతీరితైః। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తంసఞ్చితాగామివర్జనాత్ ।౧౪। తతస్తైః ప్రబలైః పూజామూలకైరేవనిర్మలం। విదేహముక్తిస్థానఞ్చప్రాప్యంప్రారబ్ధవర్జితం ।౧౫। జీవన్ముక్తస్యసంతుష్టిస్స్వాంశుశైవనిగద్యతే। ఆగామిజన్మాభావేనకృతార్థత్వోపచారతః ।౧౬। దృష్టదుఃఖనివృత్త్యైతుకర్తవ్యాంతరమిష్యతే। ఆత్యంతికమనోనాశేనకాచిత్కర్మచోదనా ।౧౭। మనసోయదివిద్యేతకశ్చిదంశోత్రవర్ష్మణి। భవేదేవశ్రుతిప్రోక్తానిత్యకర్మాదిచోదనా ।౧౮। విద్యమానేమనస్యస్మిన్కర్తృకర్మాదిసిద్ధితః। వన్ధ్యాపుత్రాదిదృష్టాంతకథనంవ్యర్థమేవతత్ ।౧౯। ఆత్మజ్ఞేనచతత్కార్యంబాహ్యంకృష్ణార్చనంనృప।న్యాయాత్కైముతికాచాత్మ యోగినోప్యస్తియద్విధిః ।౨౦। స్వద్వితీయనిషేధశ్చవైదేహీముక్త్యపేక్షయా। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుమంతవ్యోనాన్యథాత్వయా ।౨౧। బాహ్యపూజావిధిర్జీవద్విముక్తస్యాత్మయోగినః। కిరీటారోపవజ్జ్ఞేయస్సార్వభౌమస్యమస్తకే ।౨౨॥ బాహ్యార్చనవిధిర్ధన్యజ్ఞానినోజ్ఞానినోపినా। యోగినోయోగినోవాపియ

తేరేవ శ్రుతౌ స్మృతౌ ॥౨౩॥ స్నానసన్ధ్యాగ్నిహోత్రేశపూజాదౌ నిత్యకర్మణి । నైకస్మిన్నపి హి తే సాంఖ్యాద్యవకాశశ్చ
నేతి న ॥౨౪॥ సంగ్రహే హ్యైవ కార్యత్వాత్సర్వేషాం నిత్యకర్మణాం। ముముక్షుణా కదాచిచ్చేత్త్యక్ష్యేల్లుప్యేత యోగినః ॥౨౫॥
న ప్రత్యవాయగన్ధోఽపి భవేద్వా లోకహేతవే। ప్రాయశ్చిత్తం కరోత్వత్ర కాహానికశ్శ్రమోఽస్తి వా ॥ ౨౬ ॥ అథవా నిర్వి
కల్పాదిసమాధ్యభ్యాసయోగతః । లుప్తాని సర్వకర్మాణి యద్యలంకార ఏవ వై ॥ ౨౭ ॥ సమాధౌ సర్వవృత్త్యానిలీయం
తే నిర్వికల్పకే । కేషాఞ్చిద్ద్విత్రిఘటికాపర్యంతం స్యాత్తు యోగినాం ॥౨౮॥ కేషాఞ్చిద్ద్విత్రిదివసపర్యన్తం ధ్యానవేగ
తః। కేషాఞ్చిద్ద్విత్రిమాసాన్తం సుతీవ్రాభ్యాసయోగతః ॥ ౨౯ ॥ కేషాఞ్చిద్ద్విత్రివర్షాన్తం జ్ఞానవైరాగ్యయోగతః।
కేషాఞ్చిద్ద్విత్రికల్పాంతం స్వరూపాభ్యాసవేగతః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం హి లయయోగోఽస్తి ప్రసిద్ధస్స్వాత్మయోగినాం। ఇతిహా
సేషు యమినాం బహూనాం ధరణీపతే ॥ ౩౧ ॥ లయకాలేషు లుప్తానాం కర్మణాం నాస్తి కేశ్చన । ప్రాయశ్చిత్తం శ్రుతిస్మృ
త్యాద్యుక్తం పాపక్షయార్థకం ॥ ౩౨ ॥ అపాపత్వాదిగుణకమస్థూలత్వాదిలక్షణం । సచ్చిదానందరూపం తం యోగి
నం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౩॥ అప్రాణమనహంకారమమనస్కమనిన్ద్రియం। నిరావరణరూపం తం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృ
శేత్ ॥ ౩౪ ॥ జీవభావవినిర్ముక్తమఖణ్డైకరసాత్మకం। కామక్రోధాదిరహితం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౫॥ సం
కల్పాధ్యవసాయాదిరహితం స్మృతివర్జితం । అద్వితీయస్వభావం తం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౬॥ జ్ఞానాజ్ఞానవినిర్ము
క్తం సుఖదుఃఖవివర్జితం। సర్వద్వన్ద్వవిహీనం తం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౭॥ చిదాకాశపరాత్మానం జడాకాశాది
వర్జితం । పరిపూర్ణస్వరూపం తం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౮॥ కూటస్థబ్రహ్మజీవేశజగత్సంసృత్యదర్శనం। అద్వై
తకేవలానన్దం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౩౯॥ స్వత్వాన్యత్వాదిరహితమిదన్త్వాహన్త్వవర్జితం । ప్రమాతృత్వాదిర
హితం యోగినం కోఽవిధిస్స్పృశేత్ ॥౪౦॥ యది సోఽపి మహాయోగీ కదాచిద్వ్యుత్థితో భవేత్। ప్రారబ్ధకర్మయోగేన విధిస్స్యా
న్నిత్యకర్మణః ॥ ౪౧ ॥ సరూపనష్టచిత్తాసు కరణస్సహి యోగిరాట్ । జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తః పునః కర్మసు చో
ద్యతే ॥౪౨ ॥ సమాధివ్యుత్థితస్యాస్య స్వద్వితీయావభాసనాత్ । ప్రాతిభాసికకర్తృత్వాద్విధిశ్చ ప్రాతిభా
సికః ॥ ౪౩ ॥ సమాధిలయకాలే తు నిగూఢాస్సర్వవృత్తయః । ఉత్థానానన్తరం భోగాన్ ఘటయిష్యన్త్యసం
శయం ॥ ౪౪ ॥ స్వప్నసుప్త్యోస్స్థితే జీవే కుణ్ఠితా విధయో యథా । తథా స్థితే సమాధౌ చ కుణ్ఠితా ఏవ
తేఽఖిలాః ॥ ౪౫ ॥ స్వప్నసుప్తిసమాధీనాం నాభేద ఇతి శంక్యతాం । అకాలస్వప్నసుప్తిస్థం ప్రాయశ్చిత్తసమ
న్వితాః ॥౪౬॥ స్పృశన్తి విధయో నిత్యనైమిత్తికపరాస్స్వతః। అకాలాత్మసమాధిస్థమప్రాయశ్చిత్తయన్తు తే ॥౪౭॥
ప్రతీక్ష్యోత్థానవేలాన్తం గ్రహీతుం విధయస్స్థితాః। భోజనాదుత్థితం విప్రం ద్వాఃస్థా రాజభటా ఇవ ॥౪౮॥ అఖణ్డచిత్సు
ఖానన్తలక్షణబ్రహ్మయోగినః। అభ్యాసం కుర్వతో నిత్యం సమాధేర్విలయం వినా ॥౪౯॥ సహజాత్మైక్యనిష్ఠా స్యాద్ద్వైత
స్ఫురణవర్జితా। విదేహముక్తే తస్మింస్తు కుణ్ఠితా విధయస్సదా ॥౫౦॥ అరూపనష్టచిత్తాసు కరణం స్వాత్మమాత్రకం। జ్వా
లావిసదృశనైవ కదాపి స్పృశతే విధిః ॥౫౧॥ సమాధ్యభ్యాసహీనత్వాత్కర్తృత్వాదివివర్జనాత్। దేహాదిస్మృతిహీ
నత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౨॥ సర్వవ్యాహారహీనత్వాత్సర్వభోగాదివర్జనాత్। సర్వకాలపహీనత్వాద్విధిస్పర్శో
న విద్యతే ॥౫౩॥ జ్ఞేయమాత్రావశిష్టత్వాజ్జ్ఞాతృజ్ఞానవివర్జనాత్। మహామౌనైకనిష్ఠత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౪॥
అఖణ్డైకరసాత్మత్వాత్స్వపరత్వానవర్జనాత్। త్రిగుణాతీతబోధత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౫॥ షడ్భావాదివిహీనత్వాత్
షడూర్మ్యాదివివర్జనాత్ । చిన్మాత్రసుఖరూపత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౬॥ ఉపాదేయైకనిష్ఠత్వాత్సర్వహేయ
వివర్జనాత్। గమ్యాగమ్యవిహీనత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౭॥ కార్యాకార్యవిహీనత్వాత్కృత్యాకృత్యవివర్జనాత్॥
వర్ణాశ్రమాదిహీనత్వాద్విధిస్పర్శో న విద్యతే ॥౫౮॥ బాహ్యాభ్యన్తరహీనత్వాద్గమనాదివివర్జనాత్ । అపఞ్చశరీరత్వా

ద్విధిస్పర్శో నవిద్యతే ॥౪౯॥ సర్వద్వైతవశయానత్వాత్సుప్తవద్భోగవర్జనాత్। స్వబోధమాత్రనిష్ఠత్వాద్విధిస్పర్శో నవి
ద్యతే ॥౫౦॥ అవిద్యాదివిహీనత్వాద్విద్యామాత్రస్థితత్వతః। స్వయంప్రకాశరూపత్వాద్విధిస్పర్శో నవిద్యతే ॥౫౧
అణుత్వాదివిహీనత్వాద్బృహత్త్వేన స్థితత్వతః। సర్వాధిష్ఠానరూపత్వాద్విధిస్పర్శో నవిద్యతే ॥౫౨॥ తత్ప
దార్థత్వహీనత్వాత్త్వంపదార్థత్వవర్జనాత్। శ్రుత్యుక్తాసిపదార్థత్వాద్విధిస్పర్శో నవిద్యతే ॥౫౩॥ అయంవిదేహ
ముక్తస్స్యాత్సర్వబన్ధవివర్జితః। సర్వవర్ణాశ్రమాతీతో వరిష్ఠో బ్రహ్మవేదినాం॥౫౪॥ నవిధిర్ననిషేధశ్చ నవర్జ్యావర్జ్యకల్పనా।
ప్రశాన్తాశేషచేష్టత్వాదతివర్ణాశ్రమీమతః ॥౫౫॥ యస్య ప్రేతసమో దేహో దారుఖణ్డ ఇవ క్షితౌ। పతితో స్తిసదాసో
యమతివర్ణాశ్రమీమతః ॥౫౬॥ మూలావిద్యాదితత్త్వానామాత్యన్తికవినాశతః। ప్రారబ్ధకర్మనిర్ముక్తో హ్యతివర్ణాశ్రమీ
మతః ॥౫౭॥ పునరుత్థానసంస్కారవిహీనోయశ్శిలాదివత్। అచఞ్చలశరీరాదిరతివర్ణాశ్రమీమతః ॥౫౮॥ ఏవంభూ
తస్యముఖ్యస్య విదేహస్య మహాత్మనః। మోక్షాతీతపదంసిద్ధ్యేదచిరాదప్రయత్నతః ॥౫౯॥ తదలక్షణమగ్రాహ్యమవా
ఙ్మనసగోచరం। అరూపబ్రహ్మమాత్రఞ్చ హేయోపాదేయవర్జితం ॥౬౦॥ తృతీయాసిపదాతీతమద్వన్ద్వన్నామమా
త్రవత్। ఆత్మానాత్మాదిరహితం స్వయమేవావశిష్యతే ॥౬౧॥ ముఖ్యోవిదేహముక్తస్తు పూర్వోక్తాఖిలలక్షణః। వా
యుభక్షణమాత్రేణకశ్చిత్కాలంవసేత్క్వచిత్ ॥౬౨॥ గౌణోవిదేహముక్తోన్యస్తదర్వాచీనఇష్యతే। వరీయాన్బ్ర
హ్మనిష్ఠానాంబాలోన్మత్తాదిచేష్టితః ॥౬౩॥ తస్యాపినాస్తినిత్యానాంకర్మణాంవిధిరేవతు। సమాధింకేవలానన్దస్స్వయం
కుర్యాత్పరాత్మని॥౬౪॥ బాహ్యాభ్యన్తరభావానామశేషాణామభావనాత్। జగదాదిప్రతీతిభ్యోవినిర్ముక్తోపిబాలవత్ ॥౬౫
భ్రాన్తవత్స్వైరచేష్టత్వాద్వర్ణాశ్రమవిధిర్నచ। అతివర్ణాశ్రమీసోయం దేహాదిస్మృతివర్జితః ॥౬౬॥ పరమానన్దపూర్ణోపి
కదాచిత్ప్రతిభానతః। ఆలోక్యకిఞ్చిదుత్పన్నందుఃఖందేహస్యధారణాత్ ॥౬౭॥ సమాధింకురుతేముఖ్యమసంప్రజ్ఞాత
నామకం। సమాధివిధివాక్యైస్సచోదితోగ్రబలాదివ ॥౬౮॥ ప్రశాన్తసర్వవిక్షేపః పరమాత్మైక్యనిష్ఠయా। మూకాన్ధ
క్లీబసాదృశ్యంభజతేదేవదుర్లభం ॥౬౯॥ ముఖ్యోజీవద్విముక్తస్తు బ్రహ్మవిద్వరసంజ్ఞితః। తస్యప్రతీతియుక్తత్వాద్ద్వివిధా
విధయోభవన్ ॥౭౦॥ సమాధీ వాఞ్ఛసర్వేషాంవిధయోనిత్యకర్మణాం। పర్యాయేణనిబధ్నన్తిస్వాత్మయోగినమవ్యయం॥౭౧
ప్రారబ్ధఫలభోక్తృత్వాత్సర్వవ్యాపారవత్త్వతః। దేహావిస్మృతిహీనత్వాద్విద్యతేకర్మచోదనా ॥౭౨॥ సమాధ్యుత్థాన
వత్త్వేనస్వతిరోభావదర్శనాత్। సహజానన్దహీనత్వాద్విద్యతేకర్మచోదనా ॥౭౩॥ అత్యన్తోపశమాభావాదిన్ద్రియా
ణాన్నిజార్థతః। సంసారివద్స్థితత్వాచ్చవిద్యతేకర్మచోదనా ॥౭౪॥ గౌణశ్చజీవన్ముక్తోహి బ్రహ్మవిత్సంజ్ఞితస్తథా। యథా
వరస్వరూపజ్ఞోహ్యాత్మకర్మసుచోద్యతే ॥౭౫॥ వరస్యాపియదిస్యుస్తేస్వకర్మవిధయోఖిలాః। కిమువక్తవ్యమస్య
స్యవిధఃకర్మవిధిష్విహ ॥౭౬॥ వ్యాపారయన్సమస్తానివిషయేష్విన్ద్రియాణియః। ఆత్మవిత్త్వమసంగత్వమాత్మనః క
థయేన్నరః ॥౭౭॥ సస్వేచ్ఛాచారనిరతః పశుర్దేహాత్యయేసతి। కృష్టోయమభటైఃక్రూరైర్నరకానఖిలాన్వ్రజేత్ ॥౭౮॥
బ్రహ్మచారీగృహీవానప్రస్థోవాయతిరేవవా। స్వస్యాత్మవిత్త్వమత్వాచేత్స్వకర్మాణిహసన్త్యజేత్ ॥౭౯॥ తమనా
త్మజ్ఞమద్వైతవాదమాత్రోపజీవినం। విషయాతురమాలోక్యసచేలస్నానమాచరేత్ ॥౮౦॥ సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యే
నక్రమాత్కర్మాణియోగినః। గళన్తిస్వయమేవేహసుప్తహస్తస్థపుష్పవత్ ॥౮౧॥ వ్యాపృతేష్విన్ద్రియేష్వాత్మాని
స్సంగశ్చేద్భవేత్తదా। సర్వేషాంప్రాణినామ్మోక్షస్సిద్ధ్యేద్యత్నంవినాసుఖాత్ ॥౮౨॥ అహమ్మమాభిమానస్యక్షయో
భూచ్చేత్స్వబోధతః। కోన్విన్ద్రియాణిసర్వేషువిషయేషుప్రవర్తయేత్ ॥౮౩॥ ఆత్మవిచ్ఛుభకర్మాణినిత్యాన్యావ్యానిసమా
చరేత్। ఇతిశాస్త్రోపశ్రుతాపి ప్రమాణాన్నాస్తికిఞ్చన ॥౮౪॥ ప్రారబ్ధకర్మవైచిత్ర్యాచ్ఛుభత్యాగపురస్సరం। భవే
ద్విధోశుభాచారఇత్యాహుస్తద్ధ్యసత్తరాం॥౮౫॥ శీయాస్తేచాస్యకర్మాణిత్యేవజ్ఞాతీయకానిహి। శ్రుత్యాదీని ప్రమాణాని

దర్శయన్త్యఖిలంతుయం॥౯౬॥ అశుభంకర్మవారబ్ధం త్యజిత్వాకోనుమానవః।ఆత్మవిచ్ఛబ్దభాగీస్యాచ్ఛుభకర్మవివర్జితః॥౯౭॥ శుభాశుభోభయత్యాగీయదిస్యాదాత్మబోధతః। తదాతంవిబుధశ్రేష్ఠంపూజయేయుస్సురాఅపి ॥౯౮॥ బలాత్ప్రవర్త యన్త్యేకమిన్ద్రియాణ్యపియోగినం। తథాసతి కథంజ్ఞానీ నిర్వ్యాపారో భవేద్భువి ॥ ౯౯ ॥ జ్ఞానాదుపరతస్య స్యాదాత్మయోగస్తతస్స్వయం।సమాధిస్స్వాశ్రమాచారై రుపశాన్తిర్భవత్యలం ॥౧౦౦॥ సమాధికర్మణోర్నిత్య మాసన్ముఖ్యంవిషయేషుచ। వైముఖ్యంయస్యసంసిద్ధంసముక్తోనాత్రసంశయః ॥౧౦౧॥ అజ్ఞానపూర్వకోయోగోయథా స్యాన్నిష్ఫలోనృణాం। అయోగపూర్వకస్స్వీయకర్మాచారోయథాఫలః॥౧౦౨॥ తథైవవిఫలస్స్యాత్మానుభవో కర్మపూ ర్వకః। ఇత్యాహుర్విబుధశ్రేష్ఠామహాన్తోధరణీపతే ॥౧౦౩॥ అగ్రాహ్యన్నిర్గుణమ్మత్వావ్యజ్ఞాత్వాచిన్మయంపరం। యథాసగుణమీశాఖ్యంసశరీరముపాసతే ॥౧౦౪॥ తథాభీతాహినైష్కర్మ్యపృథక్త్వాన్నిత్యకర్మణాం।అజ్ఞాత్వానిఖిలం కామ్యమపికుర్వన్త్యహోవృథా ॥౧౦౫॥ త్యజతాంకామ్యకర్మాణినిత్యకర్మాణికుర్వతాం। సకర్మత్వమకర్మత్వముభ యశ్చాప్రసిద్ధ్యతి॥౧౦౬॥అవిద్వాన్సర్వకర్మాణికుర్యాన్నిత్యమతన్ద్రితః। విద్వాంస్తుసర్వకర్మాణిత్యజేదితిమతంహ్యసత్॥ హేయానిసన్త్యజన్కర్మాణ్యుపాదేయానిచాచరన్। నిశ్శ్రేయసాధికారీసవిద్వానితిసతాంమతం ॥౧౦౮ ॥ సర్వాణిస న్త్యజన్పాపీనారకీబుద్ధిపూర్వకం। సర్వాణిచాచరన్మూఢఃకదాపినవిమోక్ష్యతే ॥౧౦౯॥ అతఃకామ్యానిసర్వాణినిషి ద్ధానిచసన్త్యజన్। నైమిత్తికానినిత్యానికుర్వన్ముచ్యేతబన్ధనాత్ ॥౧౧౦॥ యదిస్స్వాత్మనియుక్తస్స్యాత్సమాధ్యభ్యా సయోగతః। తదాత్యజతుసర్వాణిధీమాన్నైమిత్తికాన్యపి॥౧౧౧॥ నిత్యకర్మాణినత్యాజ్యాన్యావిదేహవిమోచనాత్। ఇత్యుక్తమసకృత్తత్రవిస్మృతిర్మాస్తుతేనృప॥౧౧౨॥ విచారజనితజ్ఞానాన్మత్వాసంగత్వమాత్మనః। ఉదాసీనస్యకాము క్తిఃక్రమాద్వాయోగకర్మణోః ॥౧౧౩॥ క్రమముక్తిరయుక్తస్యాప్యాత్మకర్మయుతస్యహి।విచారజ్ఞానినస్సిద్ధ్యేదిత్యా హుర్విబుధోత్తమాః ॥౧౧౪॥విచారయోగకర్మాణిక్రమేణాచరితానితు।సద్యోముక్తింప్రయచ్ఛన్తీత్యాహుర్వేదాన్త పారగాః ॥౧౧౫॥ శ్రవణానన్తరంకార్యోవిచారోమననాత్మకః। నిదిధ్యాసనరూపస్తుయోగోజీవద్విముక్తిదః॥౧౧౬॥ సమాధ్యంగానికర్మాణినిత్యానిస్వాత్మయోగినః। విదేహముక్తిదానిస్యుర్నాత్రకార్యావిచారణా ॥౧౧౭॥ విచారజ్ఞాన మాత్రేణకృతకృత్యత్వమాత్మనః। మత్వాయోగఞ్చకర్మాణియేత్యజన్తినరాధమాః ॥౧౧౮॥ తేషామనల్పపాపానా మస్మాదతిభయంకరాత్। సంసారాన్నైవముక్తిస్స్యాత్కల్పకోటిశతైరపి ॥౧౧౯॥ తస్మాద్విచారంయోగఞ్చకర్మ చస్వాశ్రమోచితం। కురుష్వాదేహపతనాదప్రమత్తోమహీపతే ॥౧౨౦॥ ఇతితవగదితమ్మేసర్వవేదాన్తసారంవచనమ తిరహస్యంశ్రద్ధయైవావధార్య। జననమరణభీతింసన్త్యజన్నాదరేణస్మరహరిగుణకర్మాణ్యద్భుతానిక్షితీన్ద్ర ॥౧౨౧॥ అఖిలనిగమవాచాంశ్రీహరావన్తరంగంహరిరపినిఖిలైస్స్వైఃకర్మభిఃప్రాపణీయః।ఇతిపితురఖిలజ్ఞాజ్జ్ఞాతవానస్మి రాజన్న నృతమపివదేతింసత్యవత్యాస్సుతోమే ॥౧౨౨॥

* * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేనవమోఽధ్యాయః *—

రాజా॥స్వామిన్స్వకర్మసాపేక్షౌ వైదేహీముక్తిరిత్యముం।త్వత్సిద్ధాన్తమ్మమశ్రుత్వాహృదయేజాయతేభ్రమః॥౧॥ సాంఖ్యయోగాభిధౌమార్గౌవిచారోపాసనాత్మకౌ। నిర్గుణాద్వైతమోక్షస్యకథ్యేతేశ్రుతిపారగైః ॥౨॥ నస్యాతాం పరతన్త్రౌచమార్గౌవేతౌవిముక్తయే। అనయోరపిచైకస్యనాన్యాపేక్షోపపద్యతే ॥౩॥ తథాసతికథంకర్మసాపేక్షౌ మోక్షకారణే। ఇతివక్తుంక్షమంసర్వశాస్త్రజ్ఞేనత్వయాగురో ॥౪॥ సాంఖ్యయోగౌయథాముక్త్యైస్వతన్త్రౌపురరీకృ తౌ। తథాస్వాశ్రమకర్మాపిస్వతన్త్రమితినోచితం ॥౫॥ కర్మణఃపూర్వకాణ్డైకప్రధానత్వేనహేతునా। భోగమాత్ర ఫలత్వస్యబ్రహ్మవాదివినిశ్చయాత్ ॥౬॥ వైరాగ్యంయస్యసంజాతం ద్వితీయంసాధనమ్మహత్। కర్మకాణ్డోఽఖిలస్త్వ

క్తస్తేనైవ భవతి స్వయం ॥౭॥ అథాన్యసాధనోపేతస్సాంఖ్యం వా యోగమేవ వా। సమాశ్రిత్య విముక్తస్స్యాద్జ్ఞానోపా
సనకాణ్డవాన్ ॥౮॥ జ్ఞానోపాస్తీ ప్రసిద్ధే స్తశ్శ్రుత్యన్తే ముక్తికారణే । కర్మాణి భోగబీజాని ప్రసిద్ధాని శ్రుతౌ తతః ॥౯॥
కర్మణా మోక్ష ఇత్యేతద్వచనం త్వసద్గురోః। మనో భ్రామయతి స్వామిన్ కిం కరిష్యామి పాహి మాం ॥౧౦॥ ఇత్యుక్తః క్షి
తిపాలేన సంశయభ్రాన్తచేతసా। శుకస్స మునిశార్దూల ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥౧౧॥ శుకః॥ రాజన్ స్వప్నేఽపి తే మాస్తు
మతిస్సిద్ధాన్తే మనోభ్రమః। అహమాప్తతమో హ్యేష హితవాదీ సమాగతః ॥౧౨॥ నిర్గుణాద్వైతమోక్షస్య న ద్వౌ మా
ర్గౌ శ్రుతీరితౌ। ఏక ఏవ తు సంప్రోక్తశ్శ్రుతిస్మృతిశతైరపి ॥౧౩॥ సోపానవత్సాంఖ్యయోగకర్మాణి కథితాని వై। అతో
న సాంఖ్యయోగౌ తౌ స్వతన్త్రౌ మోక్షసిద్ధయే ॥౧౪॥ విచారోపాసనే కర్మసాపేక్షే మోక్షకారణే । ఉపాస్తికర్మసా
పేక్షో విచారస్తు నిగద్యతే॥౧౫॥ఏవం సతి హి కర్మైకం స్వతన్త్రమవగమ్యతే।న కర్మణేతి శ్రుత్యా తు కామ్యమేవ నిషిధ్యతే।౧౬
పూర్వకాణ్డోక్తతామాత్రం కర్మణో న హి శంక్యతాం । ఉత్తరస్మింశ్చ కాణ్డే తద్బహుశః ప్రతిపాద్యతే ॥౧౭॥
అథవా పూర్వకాణ్డైకప్రాధాన్యం తస్య వర్తతాం । భోగమాత్రఫలత్వోక్తిర్వ్యర్థైవా సత్సమీరితా ॥౧౮ ॥నిత్యా
నాం కర్మణాం భోగహేతుత్వం కోఽపి మానవః। న వదేచ్చేద్వదేత్సోఽయం పశురేవ ద్విపాన్నరః ॥ ౧౯ ॥ నిష్కామనిత్యక
ర్మాణి వైరాగ్యోద్భవకానియత్ । అవిరోధాత్కృత్స్నకర్మకాణ్డత్యాగవచో హ్యసత్ ॥ ౨౦ ॥ సర్వశాస్త్రేషు హే
యాంశ ఉపాదేయాంశ ఏవ చ । విద్యేతే తస్సమస్తస్య త్యాజ్యతా గ్రాహ్యతా చ న ॥౨౧ ॥ జ్ఞానాత్పూరాథ మధ్యే చ యే
షాన్నియమ ఉచ్యతే । యోగాత్పూరాథమధ్యే చ స్వదౌర్బల్యం స్వకర్మణాం ॥ ౨౨ । జగజ్జీవేశ్వరాదీనాముత్పత్తేః ప్రా
గథాంతరా । బ్రహ్మణస్సత ఏవాస్తి యథా ప్రాబల్యమాత్మనః । ౨౩ । అవిభజ్యైవ సర్వేషాం కర్మణాం భోగహేతు
తాం । సర్వసాధారణత్వేన వదంతస్సన్తు దుర్ధియః । ౨౪ । విభజ్యయే వదంత్యన్యే నిత్యానాం కర్మణామిహ । చిత్తశు
ద్ధ్యేకహేతుత్వం తేఽపి మందధియో నరాః । ౨౫ । పాపక్షయార్థతామాత్రం యది స్యాన్నిత్యకర్మణాం । విచారజ్ఞాన
మాత్రేణ నైష్కర్మ్యం సంప్రసజ్యతే । ౨౬। ప్రక్షీణాశేషపాపో హి పరోక్షజ్ఞానవాన్నతః। పశ్చాదకర్మనిష్ఠత్వే స్వేచ్ఛా
చారో భవేద్ధ్రువం ॥౨౭॥ విచారజనితజ్ఞానలాభమాత్రేణ తుష్యతః । మనోనాశాద్యభావేన దుశ్చేష్టాస్స్యురనేక
ధా ॥౨౮॥ అల్పేన తేన జ్ఞానేన స్వకర్మాణ్యపి సంత్యజన్। ఉపాసీత పరాత్మానం కథం విధివివర్జితః॥౨౯॥ ఉపాసనావి
హీనస్య మనోనాశాదికం కథం। మనోనాశాదహీనస్య కథమిన్ద్రియనిగ్రహః ॥౩౦॥ అవశ్యేన్ద్రియవర్గస్య విషయోప
రమః కుతః। విషయోపరమాభావే పాపవృద్ధిర్న కస్య వా ॥౩౧ ॥ కస్య ప్రవృద్ధపాపస్య న భవేద్యమతాడనం। దుఃఖిత్వన
భవేత్కస్య సంజాతే యమతాడనే ॥౩౨। తస్మాద్విచారజనితజ్ఞానమాత్రేణ ధన్యతాం । మత్వోపాస్తీశ్చ కర్మాణి న
త్యజేద్బుద్ధిమాన్నరః ॥౩౩॥ ఉపాసనఞ్చ ముఖ్యం స్యాద్విచారజ్ఞానపూర్వకం । కర్మ చ ప్రకృతమ్ముఖ్యం విచారోపాస్తి
పూర్వకం ॥౩౪॥ యథా విచారరహితోపాస్తిర్మన్దఫలా భవేత్। విచారోపాస్తిరహితం కర్మ మందఫలం తథా ॥ ౩౫॥
విచారపూర్వకోపాస్తివిషయో బ్రహ్మ నిర్గుణం। విచారరహితోపాస్తివిషయస్సగుణం యథా॥ ౩౬ ॥విచారోపాస్తిపూ
ర్వస్య ముక్తిస్స్యాత్కర్మణః ఫలం।విచారోపాస్తిహీనస్య చిత్తశుద్ధిస్తథాపరం ॥౩౭ ॥ విచారరహితోపాస్త్యా ప్రత్య
వాయో న జాయతే। ఉపాసనానపేక్షేణ విచారేణ తు జాయతే ॥ ౩౮ ॥ విచారోపాస్తిరహితకర్మహానాన్న సంభవేత్।
తాభ్యాం కర్మానపేక్షాభ్యాం ప్రత్యవాయస్తథోద్భవేత్ ॥౩౯॥ఉపాసనాసమారూఢో జీవన్ముక్తోఽపి సంతతం । బాధ్య
తే దృష్టదుఃఖేన ప్రత్యవాయోస్య హీదృశః ॥౪౦॥ జీవన్ముక్తేన యః కార్యస్సమాధిర్నిర్వికల్పకః । తచ్చ కర్మేత్యుపేక్షంతే
విచారజ్ఞానవాదినః॥౪౧॥ సమాధిరూపం తత్కర్మ చిత్తశుద్ధ్యేకకం విదుః। తేషామవిదుషాం ముక్తిః కథం సేత్స్యతి భూ
పతే ॥౪౨॥ తదీయోక్త్యైవ తస్యాపి సమాధేః కర్మతాం వదన్। కర్మణైవ భవేత్సద్యో విముక్తిరితి కథ్యతాం ॥౪౩॥సమా

ధీర్మానసంకర్మ కర్తుఞ్చాకర్తుమేవచ। శక్యమిత్యన్యథాకర్తుమాహుర్ధర్మతయాహితే ॥౪౪॥ మానసస్యాపితస్యోక్తదో షానస్యుఃకదాచన । అనిత్యసగుణబ్రహ్మవిషయత్వవివర్జనాత్ ॥౪౫॥ ద్వివిధంమానసంకర్మ శ్రుతిస్మృత్యోస్సమీర్యతే। తత్రైకంసగుణధ్యానమన్యన్నిర్గుణచింతనం ॥౪౬॥ చిత్తశుద్ధ్యర్థకంపూర్వంద్వయంసద్యోముక్త్యర్థకంపరం। ఇత్యాహుశ్శాస్త్రతత్వార్థవేదినస్సత్తమాజనాః ॥౪౭॥ కార్యంతత్సగుణధ్యానంవిచారాత్ప్రాగ్విశుద్ధయే। అన్యద్విదేహముక్త్యైతు విచారోపాస్త్యనంతరం ॥౪౮॥ ఏవంవిస్పష్టభేదేపిద్వయోర్మానసకర్మణోః। అజ్ఞాత్వాతేసమాధిఘ్నాదుర్భగాస్సముదాసతే ॥౪౯॥ సమాధిమపియఃకుర్యాత్ప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యకారణం। స్వానుభూతిస్వరూపంవామానసత్వవిదిత్యహో ॥౫౦॥ స్వానందాస్వాదరూపంతంసమాధిమపినిన్దతాం। విచారజ్ఞానినాంసాక్షాత్ప్రతివక్తాయమఃప్రభుః ॥౫౧॥ అపరోక్షాత్మవిజ్ఞానంవిచారాదేవజాయతే । ధ్యానానపేక్షాదిత్యాహుస్సమాధివిముఖాబత ॥ ౫౨॥ అర్థవాదధియాప్రోచురితి వక్తున్నశక్యతే। నిదిధ్యాసనరూపస్తద్ధ్యానంసందూషయన్తియత్ ॥ ౫౩ ॥ లోకేరాజగుణాశ్శ్లాఘ్యా స్వదన్త్యే మంత్రిణఃప్రజాః। దూషయేయుఃకదాప్యేకంరాజానన్నైవసద్గుణం ॥౫౪ ॥ స్వగోచరతయాప్యన్య గోచరత్వేనచ ద్విధా। భేదమ్మానసకర్మస్థమవిద్వాంసఃకథంవిదుః ॥ ౫౫ ॥ శ్రుత్యాదీనిప్రమాణానిపరోక్షజ్ఞానసాధనం । విచారమాహుర్యోగజ్ఞాశ్చాపరోక్షజ్ఞానసాధనం ॥ ౫౬ ॥ సమాధిలక్షణంకర్మ ప్యాన్తరంచాహ్యపూర్వకం । ప్రకృతంకేవలాద్వైతాదేహముక్త్యైకసాధనం । ౫౭ ॥ విచారజనితంజ్ఞానంసుస్థిరంసర్వదాభవేత్ । ఉపాసనోత్థన్నతథేత్యాహుస్త్వచ్చనసంగతం । ౫౮ । సాక్షివృత్తిమయత్వేనవిచారజ్ఞానమస్థిరం।అఖణ్డవృత్తిరూపత్వాదుపాస్త్యనుభవస్థిరః॥౫౯ ఇత్యేతమర్థఞ్జానీయాద్బ్రహ్మాత్మైక్యానుభూతిమాన్ । వాఙ్మాత్రాద్వైతినాన్తేషాంసోఽర్థస్స్యాద్విదితఃకథం । ౬౦ । సమాధివిధిశేషత్వేజ్ఞానినోయోగినోపిచ । సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధేపివిశ్వాసరహితాజడాః ॥ ౬౧ । విశ్వసేయుఃకథంసర్వరహస్యానుభవంపరం । సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యేనప్రాపణీయమముంస్వతః ॥ ౬౨ । సమాధికర్మణానేన పరిపూర్ణరసస్థితిః । ప్రవర్ధతేస్వతఃక్షీరంభాణ్డస్థంవహ్నినేవహి । ౬౩ । ఈదృశానుభవస్తేతుదుర్ధియోదూషయన్త్యహో । హ్రాసో వృద్ధిమతస్స్యాదిత్యసద్యుక్తింసమాశ్రితాః ॥౬౪॥ ఆస్తాంవాహ్రాసఏతస్యస్వానందానుభవస్యచ। తావతాస్యాత్కథంహేయవిషయానందతుల్యతా ॥౬౫॥ అస్యప్రవృద్ధానందస్యలాభేహిహృదయాశ్రితాః। కామాదయోవినశ్యన్తిసర్వానర్థాస్సుదుఃఖదాః ॥౬౬॥ విదేహముక్తేరస్యాశ్చేత్స్వర్గభోగసమానతా। యుజ్యేతతుచ్ఛకర్మత్వంసమాధేర్యాగవత్తదా ॥౬౭॥ యోవైమానసకర్మత్వంసమాధేరనుచింతయన్। అనిత్యఫలహేతుత్వమ్మన్యతేసనరాధమః ॥౬౮॥ నిర్వికల్పసమాధ్యాఖ్యంజ్ఞానోపాసనయోఃపరం। కర్మైవసద్యోముక్త్యైకకారణంప్రోచ్యతేబుధైః ॥౬౯॥ అఖణ్డైకరసావేశోజీవన్ముక్తస్యజాయతే। సుఖేనైవయయాక్షిప్రంసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౦॥ స్వాశ్రమాచారసాపేక్షాసర్వవిక్షేపనాశినీ। సర్వదుఃఖప్రశమనీసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౧॥ సర్వామన్యత్పరిత్యజ్యయామేవాచరతాంసదా।వరిష్ఠపదవీప్రాప్యాసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౨॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాంసర్వేషాఞ్చాత్మయోగినాం। తాత్పర్యమధికంయస్యాం సాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౩॥ శాశ్వతానందహేతుత్వంయస్యాఏవావధారయన్। దేవైస్సర్వైశ్చసంపూజ్యాసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౪॥ యామేవకుర్వతాంసద్యోవిముక్తిర్భవబన్ధనాత్। అపారదుఃఖహేతోస్స్యాత్సాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౫॥ యయాకర్తృత్వభోక్తృత్వాద్యశేషాఃప్రాతిభాసికాః।నశ్యన్తిదుర్గుణాస్సర్వేసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౬॥ ప్రవేశయన్తివేదాంతాజీవన్ముక్తస్యయోగినం। యస్యాంవిదేహముక్తీచ్ఛుంసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౭॥ సంప్రాప్యయదభిన్నత్వమగ్నిహోత్రాదికర్మణాం। నిత్యానందైకహేతుత్వం సాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౮॥ శోకమోహజరారోగమరణానియయాస్వతః। నివర్తన్తేన్నశేషేణసాసమాధిక్రియోత్తమా ॥౭౯

తస్మాన్నిశ్శంకమేకాన్తే సమాధిక్రియయానయా। అజ్ఞానావృతివిక్షేపాన్ సమూలాన్నాశయేద్బుధః॥౮౦॥ బ్రహ్మస్వరూ
పమాత్రేణతిష్ఠతః క్రియయానయా। క్రియాస్సర్వానిరుధ్యన్తే సుప్తమూర్ఛితయోరివ ॥౮౧॥ అథాస్యపరబ్రహ్మణ్యాసక్త
యాక్రియయాస్థిరం। దేహేన్ద్రియమనఃప్రాణపశ్చారో నైవసంభవేత్ ॥౮౨॥ హృత్పుణ్డరీకమధ్యస్థమంగుష్ఠాదిప్రమా
ణకం। ఆత్మానంబ్రహ్మణాయుక్తం క్రియేయంయోజయేత్పునః ॥౮౩॥ సవికల్పసమాధిస్తమంతస్థం వ్యాపయేద్బహిః।
వ్యాప్తఞ్చవ్యాపయేద్దేశనిర్వికల్పస్సునిర్మలః ॥౮౪॥ దృశ్యశబ్దానువిద్ధాభ్యాంసమాధిభ్యాంక్రమేణయః। జీవన్ముక్తింగ
తస్సోఽముంనిర్వికల్పంసమభ్యసేత్ ॥౮౫॥ బ్రహ్మాత్మైక్యానుసంధానదార్ఢ్యాత్ప్రారబ్ధాదయోఽఖిలాః। నిష్క్రియాత్మనిలీ
యన్తేవికారాఃపాఞ్చభౌతికాః ॥౮౬॥ సమాధిక్రియయామర్త్యోనిష్క్రియాత్మత్వమాప్నుయాత్। కర్మాకర్మక్రియాభే
దస్సర్వోఽపిచవినశ్యతి ॥౮౭॥ సక్రియస్యాక్రియత్వంస్యాదక్రియస్యతుదుర్మతేః। సక్రియత్వమితిప్రాజ్ఞాఃకథయన్తిమహీ
పతే ॥౮౮॥ అకర్మణఃప్రవర్ధన్తేకర్మాణిబహులానివై। సకర్మణస్తుక్షీయన్తేసర్వాణిప్రబలాన్యపి ॥౮౯॥ బ్రహ్మణః
కర్మణాజాతోజీవోఽయంకర్మణైవహి। వినశ్యతిపరాంముక్తిముపలభ్యావినాశినీం ॥౯౦॥ అస్యమానసకర్మత్వే సమాధే
ర్లోపమాహుశ్చేత్। తతఃకింనుభవేచ్ఛాస్త్రే నిర్దుష్టంసాధనంనృప ॥౯౧॥ జ్ఞానంచమానసంకర్మేత్యతిదుష్టంమతంభవేత్। న
మనోరహితస్యాస్తి జ్ఞానంస్థావరవస్తువః ॥౯౨॥ ఇదంత్వావిషయత్వేన జ్ఞానేదోషోనవిద్యతే। సమాధౌసభవేది
త్యస్యయుక్తంస్వత్వదర్శనాత్ ॥౯౩॥ తస్మాత్కర్మాస్తువాకర్మసమాధిర్నిర్వికల్పకం। సద్యోనిఃశ్రేయసావాప్త్యైసర్వ
దాచరభూపతే ॥౯౪॥ ఇత్యుక్తస్సమహీపాలోమునినాతేనసాదరం। ఆనందాశ్రుపరిక్లిన్నఇదంతుష్టావసద్గురుం ॥౯౫
యస్సర్వవేదవేదాన్తరహస్యార్థవిదాంవరః। ప్రశాన్తసర్వకరణస్తుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౯౬॥ యందృష్ట్వాపశవో
ప్యత్రజ్ఞానవైరాగ్యసంయుతాః। భవేయుర్వీతసంసారాస్తుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౯౭॥ యేనసంతారితోఽస్మ్యేషదు
స్తరాద్భవసాగరాత్। కేవలంకృపయైవాద్యతుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౯౮॥ యస్మైప్రణమతాంభక్తిశ్రద్ధాభ్యాంమో
క్షసాధనం। సుఖేనలభ్యతేక్షిప్రంతుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౯౯॥ యస్మాదభీతాశ్చపలామృగాఅపిచశేరతే। కాకా
స్సన్త్యేవనిశ్చేష్టాస్తుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౧౦౦॥ యస్యపాదాబ్జయుగళస్పర్శమాత్రేణసత్వరం। క్షీయన్తేపాపక
ర్మాణితుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౧౦౧॥ యస్మిన్నిశ్చిత్యమేధావీసద్గురుత్వంసుదుర్లభం। సద్యోముక్తింలభేచ్ఛీఘ్రంతు
భ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౧౦౨॥ సద్గురోకరుణాసిన్ధోభక్తవత్సలసత్తమ। రక్షణీయోఽస్మ్యహందీనస్తుభ్యంశ్రీగురవేనమః ॥౧౦౩॥
ఇతిస్తువన్మహీపాలఃప్రణిపత్యగురుంశుకం। తదాజ్ఞయోపవిశ్యాత్మసమాధిమకరోత్పురః ॥౧౦౪॥ ఇన్ద్రియాణిస
మస్తానివిషయేభ్యస్సమాహరన్। ఆత్మానమక్షరందృష్ట్వా ధ్యానేనహృదయాంబుజే ॥౧౦౫॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యా
ర్థపర్యాలోచనపూర్వకం। బ్రహ్మాత్మైక్యానుసంధానమకరోచ్చనిరంతరం ॥౧౦౬॥ అహంబ్రహ్మాస్మినిత్యోఽస్మిస్వ
ప్రభోఽస్మిపరాత్పరః। పరిపూర్ణస్వరూపోఽస్మిమహాకాశవదవ్యయః ॥౧౦౭॥ ఇతిధ్యానావసానేఽభూదఖణ్డానందమద్వ
యం। ఆవిర్భూతంపరంబ్రహ్మసత్యజ్ఞానరసాత్మకం ॥౧౦౮॥ తస్మిన్విలీనహృదయప్రాణేన్ద్రియవిచేష్టితం। తదా
లోక్యమహీపాలంసన్తుష్టహృదయశ్శుకః ॥౧౦౯॥ శిష్యానుభూత్యాధన్యత్వమాత్మనోహృద్యమన్యత। తతోమహీపతి
ర్బుద్ధ్వాబహిఃప్రజ్ఞోబ్రవీదిదం ॥౧౧౦॥ దేహాద్యాత్మధియాస్వబోధరహితంసంసారదుఃఖార్దితంజ్ఞానోపాసనకర్మ
భిస్త్రిభిరముంమాంస్తీర్ణదుఃఖాంబుధిం। కృత్వాత్వంకృపయానిసర్గభవయాస్వామిన్నరక్షోఽధునా నాహంప్రత్యు
పకారమస్యసదృశంజానేపిసక్షైస్తయాన్ ॥౧౧౧॥ శ్రీకృష్ణస్యదయానిధేర్గుణగణాన్ కర్మాణిపుణ్యానిచ శ్రుత్వాత్వద్వ
దనాంబుజాదయమహంశుద్ధాంతరంగస్తరాం। యత్ప్రాప్తోఽస్మిసమస్తవేదశిరసామర్థంమహత్పావనం తద్విష్ణోఃపర
మంపదమ్మమభవేన్నిత్యంయథాపాహిమాం ॥౧౧౨॥ * * * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యద్వితీయపాదేదశమోఽధ్యాయః *—

శుకః॥ రాజన్ ప్రత్యుపకారస్మే త్వయా కర్తవ్యముత్తమం। వదామి శ్రద్ధయోపేత శ్శృణుష్వ ధరణీపతే॥౧॥ సమాధ్య
భ్యాసయోగాచ్చ నిత్యకర్మపురస్సరాత్। త్వయా సంవర్ధితా విద్యా సత్ప్రత్యుపకృతిస్త్వియం ॥౨॥ యతేః కిం వర్తతే
కార్యం త్వయాభిక్షోర్మహీతలే। మత్తోధిగతవిద్యాయాః పాలనన్తు మమ ప్రియం ॥౩॥ ఇత్యుక్తస్స మహీపాల శ్శ్రద్ధాభ
క్తిసమన్వితః। గురూక్తాన్ ధ్యానసుస్మృత్య సర్వానపి యథాక్రమం ॥౪॥ జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తోప్యనుష్ఠేయేషు కర్మసు। క
శ్చిత్సంశయమాపన్న ఇదం పప్రచ్ఛ సద్గురుం ॥౫॥ రాజా॥ శ్రీగురో కరుణాసిన్ధో యద్వి దేహవిముక్తయే। దేవతారా
ధనన్నిత్యం కర్మ కార్యన్త్వయేరితం ॥౬॥ తత్ర శ్రీకృష్ణపూజాయా శ్శ్మశానాద్ధన్యజన్మనః। నైరపేక్ష్యేపి సర్వత్ర శ్రోతవ్యం
కిఞ్చిదస్తి మే ॥౭॥ ఆదిత్యాదిషు దేవేషు పూర్వముక్తేషు పఞ్చసు। పూజనీయేషు నిత్యం కస్సర్వోత్కృష్టో భవన్మతః॥౮॥
ఇతిపృష్టో మునిస్తేన భూపాలేన సమస్తవిత్। శుకః ప్రాహ దయాసిన్ధుర్భస్మజాబాలశబ్దతః ॥౯॥ శుకః॥ రాజన్ పురా
హి భూసుణ్డో జాబాలః పరమేశ్వరం। సాంబం ప్రణమ్య పప్రచ్ఛ సుతరాం వినయాన్వితః ॥౧౦॥ భూసుణ్డః॥ మహాదేవ
దయాసిన్ధో ప్రణతార్తిహర ప్రభో। కర్తవ్యం బ్రాహ్మణానాం కిం నిత్యం పశుపతే గురో ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణః ప్రత్యహం నిత్య
త్రయస్యైవాకరణే భృశం। కః పూజనీయః కో ధ్యేయః కస్మర్తవ్యః కథం త్వవా ॥౧౨॥ స్థాతవ్యమేతన్మే బ్రూహి భక్తవ
త్సల శంకర। ఇతిపృష్టోబ్రవీద్దేవ స్త్రిణేత్ర స్తమ్మునీశ్వరం ॥౧౩॥ పరమేశ్వరః॥ సూర్యోదయాత్పురా విప్రః కృత్వా శౌ
చాదికం క్రమాత్। తతస్స్నాయాద్రుద్రసూక్తైః కృత్వా మార్జనమాదరాత్ ॥౧౪॥ అహతం పరిధత్తే చ వాసః పాపన్నిహ
త్య చ। ధ్యాయన్నుద్యన్తమాదిత్యం భస్మనోద్ధూళితాంగకః ॥౧౫॥ యథాస్థానన్త్రిపుణ్డ్రాంశ్చ కృత్వా శ్రుత్యుక్తవ
ర్త్మనా। రుద్రాక్షాణి చ పుణ్యాని బిభృయాద్భక్తిపూర్వకం ॥౧౬॥ చత్వారింశచ్ఛిరస్యేకం శిఖాయాం త్రయమేవ వా। శ్రో
త్రయోష్షట్ షడక్షాణి కణ్ఠే ద్వాత్రింశదేవ చ॥౧౭॥ బాహ్వోశ్చ బిభృయాద్దేవ తాని షోడశ షోడశ। ద్వాదశ ద్వాదశాక్షాణి
ద్వయోశ్చ మణిబన్ధయోః ॥౧౮॥ షట్ షడంగుష్ఠయోశ్చాథ సన్ధ్యామహరహర్ద్విజః। ఉపాసీతైవ సకుశో జుహుయాచ్చ హు
తాశనే ॥౧౯॥ శివలింగన్త్రిసన్ధ్యాసు సమభ్యర్చ్య యథావిధి। కుశేషు చ సమాసీనో ధ్యాత్వా మాం సాంబమీశ్వరం॥౨౦॥
త్రిణేత్రం వృషభారూఢం స్వర్ణబాహ్వాదికం శివం। పశుపాశచ్ఛిదం శాన్తం పురుషం కృష్ణపింగళం ॥౨౧॥ ఊర్ధ్వరేతం
విరూపాక్షం విశ్వరూపజ్జటాధరం। సహస్రశీర్షచరణం విశ్వతోబాహుమద్వయం ॥౨౨॥ విశ్వాత్మానం జగద్యోనిం
సర్వజ్ఞం సర్వనాయకం। నిష్కళం నిష్క్రియం శాన్తం శివమక్షరమవ్యయం ॥౨౩॥ హరిబ్రహ్మాదిస్రష్టార మప్రమేయ
మనామయం। అనాద్యన్తం రుద్రసూక్తైరభిషిచ్య యథావిధి ॥౨౪॥ సితేన భస్మనార్ద్రైర్వ్యాప్యక్షనాఖ్యైస్సుమనోహరైః।
త్రిశాఖైశ్చ ఫలదళైశ్శివలింగం సమర్చయేత్ ॥౨౫॥ నైవేద్యఞ్చ తతః కృత్వా శ్రద్ధాభక్తిపురస్సరం। రుద్రశ్చైకాదశ
గుణో జప్య ఏకగుణోపి వా ॥౨౬॥ జప్యశ్చైవో మహామన్త్రశ్చ త్రిరుక్తస్స షడక్షరః। అష్టాక్షరశ్చ శైవోస్మాన్నాన్యో
స్త్యేవ చ తారకః॥౨౭॥ పఞ్చాక్షరోయం శైవేభ్యో జీవేభ్యస్తారకో మనుః। అవిముక్తే మహాక్షేత్రే మయా సముపదిశ్యతే॥౨౮॥
బ్రహ్మోపదేశః పరమస్స ఏవ శ్రుతినిశ్చితః। సోమోహం బ్రహ్మ పవనస్సోమోహం పవతే చ యః ॥౨౯॥ జనితాస్మి మతీ
నాఞ్చ సోమోహఞ్జనితా క్షితేః। అగ్నేస్సూర్యస్య చేన్ద్రస్య విష్ణోశ్చన్ద్రమసోపి చ ॥౩౦॥ వేదానామపి సర్వేషాం లోకా
నాఞ్జనితాస్మి చ। విశ్వాధికో మహర్షిర్యో రుద్రోస్మి ద్వైతవర్జితః ॥౩౧॥ అహం హిరణ్యగర్భాదీన్ జాయమానాననేక
థా। పశ్యామి యోగ్యాన్ వ్యష్టిప్రవిష్టస్సోహమద్వయః ॥౩౨॥ ఆత్మాన్తరాత్మా జ్యోతిస్సద్బ్రహ్మ యస్మాన్నకిఞ్చ
న। అన్యదస్తి తమేనమ్మాం విదిత్వామృతమశ్నుతే ॥౩౩॥ శోకన్తరతి మామేవ విదిత్వా చిన్మయాకృతిం। మోహాచ్చ ప
శ్యతో నైవ కశ్చిద్భవితుమర్హతి ॥౩౪॥ రుజం సాంస్కృతికీం యస్మాద్ద్రావయామి మదీయగాం। తస్మాత్సర్వేపి మామేకం రు
ద్రమాహుర్మునీశ్వరాః ॥౩౫॥ సర్వేషామపి భూతానామహం జన్మాదికారణం। అహమేవ ముముక్షూణాం సర్వేషాఞ్చ

పరాగతిః ॥౩౬॥ మాంవిదిత్వాతతోభక్త్యాసముపాసీతసన్తతం। భూతైర్దేవైశ్చసకలైరహమేవాస్మ్యభిష్టుతః ॥౩౭॥ మత్తోభీత్యైవపవతేవాతశ్చోదేతిభాస్కరః। అగ్నీన్ద్రసోమాస్సోఽహంవైసర్వేషామస్మికారణం ॥౩౮॥ పృథివ్యాపశ్చతేజశ్చవాయుఃకాలశ్చసోఽస్మ్యహం। దిశశ్చమయిసర్వాత్మన్యఖిలఞ్చప్రతిష్ఠితం ॥౩౯॥ బ్రహ్మావిష్ణూప వాప్యన్నిపరంబ్రహ్మసదాశివం। అచక్షుర్విశ్వతశ్చక్షురకర్ణోవిశ్వకర్ణకః ॥౪౦॥ అపాదోవిశ్వతఃపాదోవిశ్వపాణిరపాణిమాన్। అశీర్షోవిశ్వతశ్శీర్షోవిద్యామాత్రైకసంశ్రయః ॥౪౧॥ విద్యారూపశ్చవిశ్వేశోఽస్మ్యహంవిద్యామయోఽజరః। మాంవిదిత్వైవముచ్యన్తేసర్వేసంసృతిపాశతః ॥౪౨॥ తస్మాదహంపశుపతిఃపశుపాశవిమోచకః। అమానవాన్త్రాత్పశవస్సంయుక్తామధ్యవర్తినః ॥౪౩॥ యతన్తఃప్రాప్తుమేనమ్మాంప్రాప్యాన్తేమాన్నిరఞ్జనం। నావర్తన్తేపునర్భూమావసంసారేదుఃఖసాగరే ॥౪౪॥ త్రిశూలనిలయాంకాశీమధిశ్రిత్యసువర్జితాః। మర్త్యావసంవిశన్త్యస్మిన్నీశ్వరేచిన్మయాకృతౌ ॥౪౫॥ యజమానంయథానైతిప్రజ్వలద్వహ్నిగంహవిః। యథామీవర్తమానాశ్చదేహాంస్త్యక్త్వాథతాదృశాః ॥౪౬॥ నపునఃప్రాప్నువన్త్యేషతదాదేశోమునీశ్వర। ఉపదేశశ్చపరమఏషధర్మస్సనాతనః ॥౪౭॥ తత్రప్రమదితవ్యన్న కాశ్యాంసత్యాతథాదాచన। ఉద్ధూళనత్రిపుణ్డ్రాభ్యాంతత్రరుద్రాక్షధారణాత్ ॥౪౮॥ తథామదర్చనాచ్చాన్తర్నదేవసదనేనరః। కుర్యాత్పురీషంభీత్యైవవసేత్తత్రమహామతిః ॥౪౯॥ వ్రతాత్ప్రమదితవ్యన్నతత్రతద్ధితపోమహాన్। నతద్ధిముక్తికామానాన్త్యాజ్యంక్షేత్రోత్తమమ్మునే ॥౫౦॥ అవిముక్తేస్మ్యహన్నిత్యంసర్వేషామ్మోచకోవిభుః। అవిముక్తాత్పరంస్థానంనకిఞ్చిదపివిద్యతే ॥౫౧॥ కాశ్యాంస్థానానిచత్వారితేషామన్తర్గృహంశుభం। అభ్యన్తరఞ్చతత్రాపి హ్యవిముక్తన్తదన్తరా ॥౫౨॥ స్థానానిపఞ్చతన్మధ్యేశివాగారంప్రతిష్ఠితం। తత్రప్రాచ్యామ్మహాతేజశ్చైశ్వర్యస్థానముచ్యతే ॥౫౩॥ విలాసస్థానమన్యత్రదక్షిణాయాందిశీర్యతే। వైరాగ్యస్థానమన్యత్రపశ్చిమాయాంప్రకీర్త్యతే ॥౫౪॥ జ్ఞానస్థానమ్మహత్ప్రోక్తముత్తరాయామనుత్తమం। అస్మిన్యదన్తర్లిఙ్గమస్యాన్తదవ్యయం ॥౫౫॥ అశేషవేదవేదాన్తవేద్యమప్రచ్యుతంశుభం। అనిరుక్తమనిర్దేశ్యమాశాస్యంవైతవర్జితం ॥౫౬॥ సర్వాధారమనాధారపునరీక్ష్యమహర్నిశం। బ్రహ్మవిష్ణుసురాధీశాద్యమర్త్యైస్సేవితంశివం ॥౫౭॥ జ్యోతిస్స్వరూపమవ్యక్తమేకమప్యాస్యంలింగరూపిణం। నభాసయన్తిసూర్యాద్యాస్స్వప్రకాశన్నిరన్తరం ॥౫౮॥ విశ్వేశ్వరాభిధన్నిత్యం పాతాళమధితిష్ఠతి। లింగేతత్రార్చితస్సాక్షాదర్చితస్సకలైరపి ॥౫౯॥ దీప్తైర్బిల్వపత్త్రైర్దివ్యైస్త్రిశాఖైరస్మిసర్వదా। యోఽభిసంపూజయేత్తత్ర మన్మనాశ్శ్రద్ధయాసహ ॥౬౦॥ మయ్యర్పితేన్ద్రియప్రాణకర్మామనస్మానుకీర్తనః। భస్మదిగ్ధాఖిలాఙ్గశ్చరుద్రాక్షాభరణోజ్జ్వలః ॥౬౧॥ మామేవసర్వభావేనప్రపన్నస్సద్గురూత్తమం। మదేకపూజానిరతస్సర్వకామవివర్జితః ॥౬౨॥ తస్యార్చామహమశ్నామిసంసృతేర్మోచయామితం। తత్రవిశ్వేశ్వరంలింగమభ్యర్చ్యహరిహర్నరః ॥౬౩॥ రుద్రసూక్తైర్నిషేవ్యాథత్రిఃపీత్వాతత్పయస్స్వయం। ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యశ్శోకసైన్యవాప్నుయాత్క్వచిత్ ॥౬౪॥ తత్రలింగమనభ్యర్చ్యనాశ్నీయాదేవకిఞ్చన। ఫలమన్నన్తదన్యద్వాకదాపిమనుజోమునే ॥౬౫॥ అశ్నీయాద్యదిమోహేనరేతోభక్షీభవేద్ధ్రువం। నాపఃపిబేద్యదిపిబేత్పూయపస్సభవేన్నరః ॥౬౬॥ ఏకదామామనభ్యర్చ్యప్రమాదేనఫలాదికం। భుక్త్వావాభోజయిత్వాథప్రాయశ్చిత్తమిదంచరేత్ ॥౬౭॥ లోమానివాపయిత్వాథసర్వాణ్యాపాదమస్తకం। గవ్యానాంపఞ్చ సంగృహ్యాసముపోష్యజలేజపేత్ ॥౬౮॥ రుద్రస్నానంత్రివారంశ్రీరుద్రస్యాప్యనువాకకం। పశ్యన్నాదిత్యమాత్మీయకర్మనాశాయచిన్తయన్ ॥౬౯॥ రాత్రైరేవమహోమన్త్రైఃకుర్యాన్మార్జనమాదరాత్। తతోద్విజాన్భోజయిత్వాపూతోభవతినాన్యథా ॥౭౦॥ ప్రాయశ్చిత్తన్నకుర్యాచ్చేదశ్నుతేప్రేతయాతనాం। అతఃపత్త్రైఃఫలైర్వాన్యైర్మాంప్రపూజ్యతతోశ్నుతే ॥౭౧॥ పయసాకాపిలేనైనమభిషిచ్యసురాగ్రహాత్। పూతోభవతిచాజ్యేనస్వర్ణస్తేయాన్మహత్తమాత్ ॥౭౨॥ మధునాగురుదారాదిగమనాత్పాతకాదపి। సితశర్కరయాసర్వవధాజ్జన్మశతార్జితాత్ ॥౭౩॥ ఏవంక్షీరాదిభిర్నిత్యా

మభిషిచ్యాఖిలానిహ। కామాన్ ప్రాప్నోతి సంపూజ్య మహాన్ ప్రస్థశతైరపి ॥౭౪॥ ముక్తో భవతి సంసారబన్ధనాదఖిలా
ద్ధ్రువం। లింగరూపిణమార్ద్రాయాం పౌర్ణమాస్యాఞ్చ మాం శివం ॥౭౫॥ అమాయాఞ్చ వ్యతీపాతే గ్రహణే సంక్రమేపి చ।
అభిషిచ్య తిలైస్సిద్ధైస్తథా యవైశ్చ సతణ్డులైః ॥౭౬॥ సంపూజ్య బిల్వపత్రైస్తు ధూపదీపపురస్సరం। షోపహారశ్చ నైవే
ద్యం కల్పయిత్వా భక్తితః సుధీః ॥౭౭॥ పుష్పాఞ్జలిఞ్చ సన్దద్యాద్దేవస్య నిత్యం సమాచరన్। మమ సాయుజ్యమేత్యేవ నాత్ర కా
ర్యా విచారణా ॥౭౮॥ అభిషిచ్య శతైః ప్రస్థైస్సైరఖణ్డైస్తణ్డులైశ్చ మాం। చన్ద్రలోకమవాప్నోతి వాయులోకం తిలైస్తథా ॥౭౯॥
మాషైర్వరుణలోకఞ్చ సూర్యలోకం యవైరపి। తణ్డులాదిభిరేతైస్తు స్వర్గలోకం శతైస్తథా ॥౮౦॥ ఏతైశ్చతుర్గుణైర్బ్ర
హ్మలోకమాప్నోతి శాశ్వతం। ఏతైశ్శతగుణైస్సార్థం మల్లోకం పావనం పరం ॥౮౧॥ అదృశ్యాన్మృత్యునా బ్రహ్మలో
కాదప్యుపరిస్థితం। యమవాప్యన శోచన్తి తావగ్రన్తేచ శాంభవాః ॥౮౨॥ తన్మదీయం సుఖస్థానం మహాకైలాససంజ్ఞి
తం। లోకం సంప్రాప్య సంసారదుఃఖం కోనుభవేత్పుమాన్ ॥౮౩॥ శుకః॥ శివలింగాభిషేకస్య కాశ్యాం మాహాత్మ్యమీ
దృశం। భూసుణ్డస్య మహాదేవ ఉవాచ ధరణీపతే ॥౮౪॥ అతశ్శివారాధనమాత్మయోగినా హ్యా దేహపాతాత్కరణీ
యమాదరాత్। ఇతి ప్రభోశ్చన్ద్రకలావతంసినో విద్ధ్యాశయం క్షేమకరం నృణాం నృప ॥౮౫॥ శ్రుత్యుక్తమేతద్భవ
రోగభేషజం నిష్కామకర్మేశ్వరనిత్యపూజనం। కురుష్వ సద్యః పరమాత్మసౌఖ్యదం విష్ణ్వాదిభిశ్శిష్టతమైరనుష్ఠితం ॥౮౬॥

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే ఏకాదశోధ్యాయః *

* ౮౨* ౮౨* ౬౨* ౭౭* ౭౩* ౭౭* ౧౧౩ * ౧౧౪* ౧౨౨* ౧౧౬* ౮౬* ఆహత్య శ్లోకాః * ౧౦౦౦*

రాజా॥ చోదనాం శివపూజాయాః శ్రుత్యన్తగదితాం మహాన్। ఆశ్రిత్య కృతకృత్యోపి యావద్దేహమనుపాశ్రయే॥ ౧॥ భూ
సుణ్డస్య మహాదేవశ్శివపూజాదిగోచరం। యదువాచ ప్రసన్నస్సన్ కృపయా బ్రూహి సద్గురో ॥౨॥ శుకః॥ శాంభవాగ్రేసరం
శాంతం భూసుణ్డం తన్మహామునిం। ఆలోక్య పరమప్రీత్యా ప్రసన్నోయం శివోబ్రవీత్ ॥౩॥ పరమేశ్వరః॥ సంపూజ్య యోగినః
కాశ్యామేనం మాం లింగరూపిణం। సిద్ధాస్సిద్ధింగతా నిత్యం ధ్యాయన్తి చేతసి ॥౪॥ యజ్వానోపి చ మామేవ యజన్తి
శ్రద్ధయా మఖైః। స్తువన్తి వేదాస్స్వాంగాస్తే సహోపనిషదాం గణైః ॥౫॥ కింబహూక్తైశ్చ మామేవ నమత్యోన్యత్తు కిఞ్చన। మ
య్యప్రతిష్ఠితం సర్వం సర్వమస్య మామేవ చ ॥౬॥ తతః కాశ్యాం మహాం పూజ్యః ప్రయత్నైర్నైష్ఠ్యమాదరాత్। తత్ర రౌద్రాన
నానాసానాన్ సర్వానానాస్త్రధారిణః ॥౭॥ నానారూపధరానానాచిన్తితాన్ స్వగణాన్ సదా। ధ్యాయన్తి భస్మరుద్రాక్ష
భూషితాంబరధారిణః ॥౮॥ తత్ర పూర్వదిశి బ్రహ్మా కృతాంజలిసమన్వితః। ఉపాస్తే దక్షిణే భాగే విష్ణుః కృత్వైవ మ
స్తకే ॥౯॥ అఞ్జలిం పరమాభక్త్యా మాముపాస్తే మహేశ్వరం। సన్నతాంగస్సురేన్ద్రోపి ప్రతీచ్యాం దిశి చేశ్వరం॥౧౦॥
ఉదీచ్యామగ్నికాయశ్చ రక్తాపిమసఋషిభూషణాః। పశుపాస్త్రాద్యయశ్చ మామేవ ముపాసతే ॥౧౧॥ చతుర్మూ
ర్తిధరా దేవాదక్షిణాయాం దిశి స్థితం। ముక్తిస్థానం తదేకం యస్య ముక్తిమన్త్రపసంజ్ఞితం ॥౧౨॥ తత్రానేకగణాస్సంతి పా
లకాస్సాయుధా మమ। హాపినాం ఘాతకాస్తత్ర శాంభవాం ముముక్షవః ॥౧౩॥ మమ తత్రైవాపసన్త్యస్యే మహాపాశుపతా
అపి। వేదావతంసం ఉత్తమం తం పఞ్చాక్షరమహామనుం ॥౧౪॥ జపన్తస్తారకస్త్రైత్యం తత్ర సహస్రశ వంపరం। తిష్ఠన్తి మోద
మానాశ్చ తత్రైకా రత్నవేదికా ॥౧౫॥ అస్తి తత్రాహమాసీనః కాశ్యాం త్రైవాక్ష నతః। త్యక్తదేహాన్ సమాసీనాన్
స్వస్యాంకే సన్నివేశ్య చ ॥౧౬॥ తానుపస్పృశ్య ముద్రాతుభూతిభూషితవిగ్రహాన్। మాంభసాదేహాం పునర్జన్మ తారకోప
పదిశామ్యహం ॥౧౭॥ తతస్తే సంసృతేర్ముక్తాః మామేవానువిశన్తి చ। నవిజ్ఞానమయేనాస్మాదావర్తన్తే పరాత్మనః॥౧౮॥
హుతాశనార్పితం యస్వ్యధవిర్నావర్తతే పునః। శైవో మన్త్రో విముక్త్యర్థం తత్ర తాయంచోపదిశ్యతే ॥౧౯॥ ముక్తిస్థానం
తదేకం స్యాదోంకారాత్మకమస్మృతం। తత్రోమదర్పితాశేషకర్మణాం న్యాస్మదాత్మతా ॥౨౦॥ నాన్యేషాం బ్రహ్మ పశ్యే
యం కాశ్యామేవ ముముక్షవః। ఆసీనా వీర్యవన్తశ్చ విద్యావన్తో మహత్తమాః ॥౨౧॥ నావపశ్యతి యం బ్రహ్మా రోధఞ్చ

త్యాదయస్సురాః। కాశ్యాంవసుతంసోమవన్తంధ్యాయన్తోముక్తకిల్బిషాః ॥౨౨॥ లీయన్తేమయిచిన్మాత్రేభూతిరు ద్రాక్షభూషితే। ఘోరేవకారిణస్త్రభస్మరుద్రాక్షవర్జితాః ॥౨౩॥ భైరవీంయాతనాంయాన్తిశైవపూజాదివర్జితాః। కాశ్యాంమల్లింగరూపిణ్యామప్రమాదేనతద్వసేత్ ॥౨౪॥ ఏవంవిష్ణ్వాదిభిర్దేవైస్సర్వైఃపూజ్యత్వదర్శనాత్ । శివ వాధికోజ్ఞేయస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిమాన్ ॥౨౫॥ రాజా॥ భగవన్భస్మజాబాలబృహజ్జాబాలయోగురో। శివమన్త్రస్య తారత్వంకాశ్యాంసంప్రోచ్యతేయథా ॥౨౬॥ శ్రీరామతాపనీయాదౌ రామమన్త్రస్యతారతా। అవగమ్యతఇత్యస్మా దవ్యవస్థాప్రసజ్యతే ॥౨౭॥ శివస్యరామశిష్యత్వంరామస్యశివశిష్యతా। శ్రుత్యన్తేషుద్వయఞ్చోక్తం యదికానువ్యవస్థి తిః। ౨౮॥ జిజ్ఞాసూనాంమాదృశానాంకథంస్యాత్తత్రనిశ్చయః। అనిశ్చయవతాంకింవాఫలంశాస్త్రవిచారణే ॥౨౯ నవవిద్యాపితాసామ్యాదుభయోశ్శివరామయోః। గురుతాశిష్యతాచోక్తఇతిశక్యంప్రభాషితుం ॥౩౦॥ ద్వయఞ్చ మహామహిమత్తాయామేవసంప్రోచ్యతేతయోః। అతశ్శిష్యస్యగురుతాగురోర్వాశిష్యతాకథం ॥ ౩౧ । శివస్యరామశిష్య త్వేశ్లోకాఃపత్రశ్రుతీరితాః। జ్ఞాతాఏవభవేయుస్తేభవతాసద్గురోశుక ।౩౨। శ్రీరామస్యమనుంకాశ్యాంజజాపవృషభ ధ్వజః। మన్వన్తరసహస్రైస్తుజపహోమార్చనాదిభిః ॥౩౩। తతఃప్రసన్నోభగవాన్శ్రీరామఃప్రాహశంకరం। వృ ణీష్వయదభీష్టన్తద్దాస్యామిపరమేశ్వర ।౩౪। ఇత్యుక్తోరామచన్ద్రేణప్రార్థయామాసప్రభుః। విశ్వేశ్వరోమహాదేవ ఇతియఃప్రోచ్యతేబుధైః ।౩౫। మణికర్ణ్యాంమమక్షేత్రేగంగాయాంవాతటేపునః। మ్రియతేదేహితజ్జన్తోర్ముక్తిస్స్యాన్నతోప రాన్తరం ।౩౬। ఇతిపృష్టోగిరీశేనసర్వజ్ఞేనాపిసాదరం। శ్రీరామఃప్రత్యువాచేదంభగవాన్భక్తవత్సలః ।౩౭। క్షేత్రే స్మిన్తవదేవేశయత్రకుత్రాపివామృతాః। క్రిమికీటాదయోప్యాశుముక్తాస్సన్తునచాన్యథా । ౩౮॥ అవిముక్తేతవక్షే త్రేసర్వేషాంముక్తిసిద్ధయే। అహంసన్నిహితస్తత్రపాషాణప్రతిమాదిషు । ౩౯ ॥ క్షేత్రేస్మిన్యోర్చయేద్భక్త్యామ న్త్రేణానేనమాంశివ। బ్రహ్మహత్యాదిపాపేభ్యోమోక్షయిష్యామిమాశుచః। ౪౦। త్వత్తోవాబ్రహ్మణోవాపియేలభ న్తేషడక్షరం। జీవన్తోమన్త్రసిద్ధాస్స్యుర్ముక్తామాంప్రాప్నువన్తితే।౪౧।ముమూర్షోర్దక్షిణేకర్ణేయస్యకస్యాపివాస్వయం। ఉపదేక్ష్యసిమన్మన్త్రంసముక్తోభవితాశివ ।౪౨। ఇతిరామోమహేశాయశివాయోపదిదేశయత్ । అతశ్శివస్యాధి క్యన్నాధవాదుపపద్యతే ।౪౩। వైష్ణవీనాఞ్చశైవీనాంసర్వోపనిషదామపి। పరస్పరవిరుద్ధానాంనాస్తి ప్రామాణ్యంబు ధావిదుః ।౪౪॥ తయోరన్యోన్యశిష్యత్వమన్యోన్యగురుతాపిచ। విరుద్ధ్యేతేశ్రుతిప్రోక్తాధర్మాశుకవిచారణే ।౪౫। అత శ్శ్రుత్యవిరోధార్థమేవన్నిశ్చీయతేమయా। సర్వజ్ఞౌసర్వశక్తౌతౌశివరామౌజగద్గురూ।౪౬। సంసారతారకౌనౄణాం కాశ్యామపిసమావుభౌ। సమబుద్ధింజనయితుంగుర్వన్యోన్యంబభూవతుః ।౪౭। అన్యథాహిహరిద్వేషోహరద్వేషోథ వానృణాం। నిరంకుశోవిజాయేతనరకప్రాప్తికారణం। ౪౮। తయోరేకస్యగురుతాశిష్యతాచేతరస్యచేత్ । యేన కేనప్రకారేణప్రోచ్యేతానర్థకన్తుతత్ । ౪౯ । సంస్తువీతగురుంలోకోనిందేచ్ఛిష్యఞ్చదుర్మతిః । అపేక్షేతాద్యమన్యం వానఉపేక్షేతసర్వథా । ౫౦ । అతస్సామ్యమతిశ్శ్లాఘ్యాతయోస్సర్వార్థకారిణీ । ఇతిజానామికింయుక్తంబ్రూహి మేకరుణాకర ।౫౧। ఇత్యుక్తస్సర్వధర్మజ్ఞోవ్యాసపుత్రోమహామునిః। శుకఃప్రోవాచభూపాలంసాంబస్మరణపూర్వ కం ।౫౨। శుకః। విచార్యమాణేభూపాలతవనిశ్చయఈదృశః।నశాస్త్రీయశ్శిష్టానాంపూర్వేషాంనచసంమతః।౫౩। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుశివస్యపరమాత్మనః। విష్ణ్వాదిసర్వదేవేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యముద్ఘుష్యతేఖిలు ।౫౪। శ్రీమతోదక్షిణా మూర్తేర్వటమూలనివాసినః। సర్వాచార్యస్యకోన్యస్స్యాదాచార్యశ్చకిమర్థకః ॥౫౫ ॥ నిత్యశుద్ధవిముక్తాత్మనిష్ఠస్సకరు ణానిధిః। విష్ణ్వాదీనాంగురుఃప్రోక్తోనతుతస్యక్వచిద్గురుః ।౫౬। తాపనీయేతుతారత్వంరామమన్త్రస్యయచ్ఛ్రుతం। నతన్ముఖ్యంగ్రహీతవ్యంక్రమముక్త్యుపయోగతః ।౫౭। శివస్యరామశిష్యత్వంకార్యరుద్రపరత్వతః।అవిరుద్ధంమహావిష్ణోః కారణాద్రామచంద్రతః ।౫౮ ।యద్యుచ్యేతతథావిష్ణోరప్యస్తుశివశిష్యతా । జాబాలాదిశ్రుతిప్రోక్తేత్యేతన్నైవోపప

ద్యతే ।౫౯। శివస్యైవహిసంప్రోక్తావటమూలస్థతాదయః। నాన్యస్యకారణస్యాపిహరేఃక్వచిదపిశ్రుతా ।౬౦। ఉపదేష్టృపదంప్రోక్తందక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। తారతమ్యేనవిష్ణ్వాదీననుజగ్రాహతత్పదే ॥౬౧। శివోత్కర్షేణనైతేనభవేద్విష్ణ్వాదిదూషణం। కస్యాపితదుపేక్షావాస్వప్నేపిధరణీపతే ।౬౨। శివభక్తాగ్రగణ్యత్వాద్విష్ణోశ్శైవార్చనాదిషు దృశ్యన్తేవిధయశ్శాస్త్రేశివభక్తస్యనైకశః ।౬౩। విష్ణ్వారాధనహీనస్యనప్రసీదతిశంకరః।అతస్సదాభజేద్ధీమాంశ్శాంభవోపిజనార్దనం । ౬౪ । శివసామ్యంహరేశ్చిత్తేయదిమన్యేతకిఞ్చన । సవిష్ణుకోపభాగీస్యాన్నాత్ర సందేహకారణం । ౬౫ ॥ శివస్యవైభవంసాక్షాత్పితామేసర్వధర్మవిత్ । యథాప్రోవాచభూపాలతథాతేకథయామ్యహం।౬౬॥ సహివిష్ణ్వంశభూతోపికదాచిచ్ఛివసన్నిధౌ । బాహూర్ధ్వత్యావదన్మోహాద్గోవిందాదితినాధికః । ౬౭ ॥ నందీశ్వరేణహుంకృత్యాస్తబ్ధవాగ్బాహురాత్మనః । శివాపరాధితాంమత్వాపశ్చాత్తుష్టావశంకరం। ౬౮ । వ్యాసః। యత్పాదమస్తకౌవిష్ణువిధీనైవదదర్శతుః । అహంకారసమాయుక్తౌనతస్మాదధికస్సమః । ౬౯ । దక్షయాగమఖా స్త్రీయమసాత్కృత్యబబన్ధచ। యోవిష్ణున్నాగపాశైఃప్రోజ్ఝతస్మాదధికస్సమః ।౭౦। పీత్వాహాలాహలంయశ్చసుఖాద్విష్ణ్వాదిదుస్సహం। అకరోజ్జగతాంక్షేమం నతస్మాదధికస్సమః ।౭౧। యోవిష్ణుంలోకహన్తారంనృసింహంశరభాకృతిః భయంకరోజఘానాగ్రేణతస్మాదధికస్సమః ।౭౨॥ స్వనేత్రపుణ్డరీకేణవిష్ణుర్యంపరమేశ్వరం । శ్రద్ధయాపూజయామాసనతస్మాదధికస్సమః।౭౩।యోవిష్ణుంబాణమాదాయత్రిపురధ్వంసహేతవే।అధోపేక్షితవాంస్తఞ్చనతస్మాదధికస్సమః ।౭౪॥ ఆరుహ్యరాజతేనిత్యంవిష్ణుంవృషభరూపిణం। యశ్చభార్యాంయయాస్వస్యనతస్మాదధికస్సమః ।౭౫। ఘోణిత్వంసఖితాంయస్యమృదంగవహతామపి। హరిర్జగ్రాహసేవాయైనతస్మాదధికస్సమః । ౭౬। వామాంగాజ్జనయామాసయస్స్వకీయాచ్ఛ్రియఃపతిం। సర్వలోకేశ్వరోదేవోనతస్మాదధికస్సమః ।౭౭। శ్రీశైలేహరిశ్చయల్లింగమభిషిచ్యనిరంతరం। భూత్రిణహత్వావిముక్తోభూన్నతస్మాదధికస్సమః ।౭౮। యోభూద్రామేశ్వరాభిఖ్యోయల్లింగస్యప్రతిష్ఠితేః। యస్మాత్పాశుపతంలేభే నతస్మాదధికస్సమః ।౭౯। విష్ణురేకాబధిస్థాతా తేజోవాయ్వంబరేశితుః । యస్యార్చకఃప్రసిద్ధోస్తినతస్మాదధికస్సమః ।౮౦। విష్ణుపుత్రస్యచిచ్ఛేదకరాగ్రేణవిధేశ్శిరః । స్వాతన్త్ర్యైకశైవయోదేవో నతస్మాదధికస్సమః ।౮౧। యేనైవవిష్ణుపుత్రస్సమన్మథోపిదృగగ్నినా। భస్మీకృతఃక్షణార్ధేననతస్మాదధికస్సమః ।౮౨ ।యద్దత్తామేవలక్ష్మీంతాముపలభ్యశ్రియఃపతిః। ఇతిసంఘుష్యతేవిష్ణుర్నతస్మాదధికస్సమః ।౮౩। యస్యయజ్ఞేశ్వరస్యైవబధ్యన్తేపశవోద్విజైః। విష్ణురూపేషుయజ్ఞేషునతస్మాదధికస్సమః ।౮౪। ఏవంశివంమహాదేవంవ్యాసస్తుత్వాపితామమ। ముక్తబాహురభూత్పూర్వంప్రసాదాత్పరమేశ్వరాత్ ॥౮౫। అతస్తయోర్నయుక్తైవసామ్యబుద్ధిర్మహీపతే। శివోత్కృష్టత్వబుద్ధిస్తుతవశ్రేయస్కరీభవేత్ ।౮౬। పఞ్చాయతనపూజాయాంకర్తవ్యాయాన్దినేదినే । శివస్యాయతనం లింగంమధ్యేపీఠేనివేశ్యతే । ౮౭ । శివపూజా ప్రధానన్తన్నిత్యకర్మ ప్రపఞ్చితం । శ్రుతిస్మృతి పురాణేషు నాన్యథా ధరణీపతే ।౮౮ ॥ బ్రహ్మదృష్ట్యాతయోస్సిద్ధేప్యభేదేసర్వశాస్త్రతః । శరీరగుణకర్మాదిదృష్ట్యాసిద్ధ్యతివైభిదా ॥౮౯॥ తయోరాశ్రిత్య దేహాదీన్యస్సామ్యం కథయేన్నరః। సఏవవఞ్చకోలోకే భవపాశైర్నిబధ్యతే । ౯౦ ॥ యథా శివేబ్రహ్మదృష్టి ర్యుక్తాబ్రహ్మణి నేతరా । శివదృష్టిస్తథా విష్ణాయుజ్యతే నాన్యథానృప ॥ ౯౧ ॥ కైలాసపతినాతేనసర్వజ్ఞేనదయాళునా । ఉపనీతఃపురాసాక్షాత్పితృనీతోభవన్నృప ॥ ౯౨ । అతశ్శైవోస్మ్యహంనాత్రశంకాతవతుయుజ్యతే । తదీయత్వాభిమానేనవిష్ణుంనిత్యంభజేప్రభుం ॥౯౩॥బ్రహ్మనిష్ఠాగ్రగణ్యోపివిష్ణుర్యంభజతేనిశం। సశివఃకేనమర్త్యేనభజనీయోనభూపతే ॥ ౯౪ ॥ శివస్యతానికర్మాణిలీలారూపాణిశ్రుణ్వతాం । ప్రసన్నానిమనాంసిస్యుస్సరాంసీవశరద్దినే॥౯౫॥ఛిద్యన్తేకూరపాపానిశివారాధనకర్మణా। పౌర్వికాణిసమస్తానిశక్రేణగిరిపక్షవత్ ॥౯౬॥ ప్రాతిభాసికత్వానిజీవన్ముక్తస్యదేహినః । నశ్యన్తిశివపూజాద్యైఃప్రవాతైశ్శారదాభ్రవత్ ॥౯౭॥ తస్మాత్త్వంసర్వ

కార్యాణిసముత్సృజ్యనరాధిప। ఆదేహపతనాన్నిత్యంశివారాధనమాచర ॥ ౯౮ ॥ * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేద్వాదశోఽధ్యాయః *—

శుకః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిభస్మధారణవైభవం। యద్విదేహవిముక్త్యన్తమనుష్ఠేయన్నిగద్యతే । ౧। బృ
హజ్జాబాలవాక్యైర్యద్ఘుష్యతే భస్మధారణం। జీవన్ముక్తోఽపితత్త్యక్త్వానప్రమత్తోఽభవేన్నరః । ౨ । కాలాగ్నిరుద్రంభూసు
ణ్డఃపప్రచ్ఛశ్రద్ధయాపురా । విభూతేర్బ్రూహిమేస్వామిన్మాహాత్మ్యమితిభూపతే । ౩ । తచ్ఛ్రుత్వాప్రత్యవోచత్సస
ర్వజ్ఞఃకరుణానిధిః । కాలాగ్నిరుద్రోఽభూసుణ్డం భగవాన్మునిసత్తమం । ౪ । కాలాగ్నిరుద్రః॥ సద్యోజాతాత్క్షితిర్జా
తాసినివృత్తిఃకపిలాజని। తద్గోమయేనసఞ్జాతావిభూతిరితికథ్యతే । ౫ । ఉదకంవామదేవాచ్చప్రతిష్ఠాకృష్ణరూపిణీ। భ
ద్రాతద్గోమయేనోత్థంభసితంప్రోచ్యతేబుధైః । ౬ । అఘోరాద్వహ్నిరుత్పన్నస్తద్విద్యారక్తరూపిణీ। సురభిస్తత్సము
ద్భూతంభస్మేత్యాహుర్మనీషిణః । ౭ । వాయుస్తత్పురుషాచ్ఛాన్తిస్సుశీలశ్వేతవర్ణినీ। తద్గోమయేనసఞ్జాతంక్షారమి
త్యుచ్యతేబుధైః॥౮॥ ఈశానాదంబరాచ్ఛాన్త్యతీతాసముత్థితా। నామ్నాసుమనసాతస్యాస్తేనరక్షేతికథ్యతే ॥౯॥
విభూతిర్భసితంభస్మక్షారంరక్షేతిభస్మనః । భవన్తిపఞ్చనామానిపఞ్చభిర్నామభిర్భృశం ।౧౦। ఐశ్వర్యకారణాద్భూ
తిర్భస్మసర్వాఘభక్షణాత్। భాసనాద్భసితంప్రోక్తంక్షారణాత్క్షారమాపదాం ॥౧౧॥ భూతప్రేతపిశాచేభ్యోమహ
తోబ్రహ్మరాక్షసాత్। భవాపస్మారభీతిభ్యోరక్షాస్యాదభిరక్షణాత్ ॥౧౨॥ ఏవముక్తోఽథభూసుణ్డోభస్మస్నానవిధిం
గురుం। కాలాగ్నిరుద్రంపప్రచ్ఛతమేవవినయాన్వితః ॥౧౩॥ తచ్ఛ్రుత్వాసచసర్వజ్ఞస్సర్వభూతహితేరతః। కాలాగ్ని
రుద్రోభగవానిదంప్రోవాచసాదరం ॥౧౪॥ అగ్నిర్యథైకోభువనంప్రవిష్టోరూపంరూపంప్రతిరూపోబభూవ। ఏకంభ
స్మసర్వభూతాన్తరాత్మారూపంరూపంప్రతిరూపోబహిశ్చ ॥౧౫॥ అగ్నీషోమాత్మకంవిశ్వమగ్నిరిత్యపిచక్షతే। రౌద్రీ
సాపిచయాఘోరాప్రోచ్యతేతైజసీతనుః ॥౧౬॥ సోమశ్శక్తిసుధారూపాసాన్యాశక్తికరీతనుః। ఏవముక్త్వాపునశ్చా
హభూసుణ్డంభగవాన్మునిం ॥౧౭॥ అమృతంయత్ప్రతిష్ఠాసాతేజోవిద్యాకలాస్వయం। స్థూలసూక్ష్మేషుభూతేషుసఏ
వరసతేజసీ॥౧౮॥ ద్వివిధాతేజసోవృత్తిస్సూర్యాత్మాచానలాత్మికా। తథైవరసశక్తిశ్చసోమాత్మాచానలాత్మికా ॥౧౯॥
వైద్యుదాదిమయన్తేజోమధురాదిమయోరసః। తేజోరసవిభేదైస్తువృతమేతచ్చరాచరం ॥౨౦॥ అగ్నేరమృతనిష్ప
త్తిరమృతేనాగ్నిరేధతే। అతఏవహవిఃక్లృప్తమగ్నీషోమాత్మకఞ్జగత్ ॥౨౧॥ ఊర్ధ్వశక్తిమయస్సోమఅధశ్శక్తిమయో
నలః। తాభ్యాంసంపుటితంతస్మాచ్ఛశ్వద్విశ్వమిదఞ్జగత్ ॥౨౨॥ అగ్నేరూర్ధ్వంభవత్యేషాయావత్సౌమ్యంపరామృ
తం। యావదగ్న్యాత్మకంసౌమ్యమమృతంవిసృజత్యధః ॥౨౩॥ అతఏవహికాలాగ్నిరధస్తాచ్ఛక్తిరూర్ధ్వగా। యావదా
దహనశ్చోర్ధ్వమధస్తాత్పావనంభవేత్॥౨౪॥ ఆధారశక్త్యావధృతఃకాలాగ్నిరయమూర్ధ్వగః। తథైవనిమ్నగస్సోమశ్శివ
శక్తిపదాస్పదం॥౨౫॥ శివశ్చోర్ధ్వమధశ్శక్తిరూర్ధ్వశ్శక్తిమయశ్శివః। తదిత్థంశివశక్తిభ్యాంనావ్యాప్తమిహకిఞ్చన॥౨౬॥ అస
కృచ్చాగ్నినాదగ్ధంతజ్జగద్భస్మసాత్కృతం। అగ్నిరిత్యాదిభిర్మన్త్రైర్దగ్ధపాశస్సఉచ్యతే ॥౨౭॥ అగ్నేర్వీర్యంహితద్భస్మ
సోమేనాప్లావితంపునః। అయోగయుక్త్యాప్రకృతైరధికారాయకల్పతే ॥౨౮॥ యోగయుక్త్యాతు తద్భస్మ ప్లావ్య
మానంసమన్తతః। శాక్తేనామృతవర్షేణహ్యధికారన్నివర్తతే ॥౨౯॥ అతోమృత్యుఞ్జయాయేత్థమమృతప్లావనంసతాం।
శివశక్త్యమృతస్పర్శేలబ్ధఏవకుతోమృతిః ॥౩౦॥ యోవేదగహనంగుహ్యంపావనఞ్చతథోదితం । అగ్నీషోమ పుటంకృ
త్వానసభూయోఽభిజాయతే ॥౩౧॥ శివాగ్నినాతనుందగ్ధ్వా శక్తిసోమామృతేనయః। ప్లావయేద్యోగ మార్గేణసో
ఽమృతత్వాయకల్పతే ॥౩౨॥ ఇత్యుక్తస్సమునిర్భూయః ప్రపచ్ఛగురుముత్తమం। విభూతియోగమస్మైబ్రూహీత్యథసోఽప్య
బ్రవీద్గురుః ॥౩౩॥ మహాబలాఞ్చవికటామున్మత్తాంమలినాంకృశీం। శివాదిచిహ్నరహితాం కృశాంవత్సవివర్జితాం ॥౩౪॥
అదుగ్ధదోహినీందగ్ధతృణామేవనిరిన్ద్రియాం। అశాన్తాంకేశచేలాస్థిభక్షిణీంసన్ధినీమపి ॥౩౫॥ నవప్రసూతాం రోగా

స్తాం గాం విహాయ ద్విజోత్తమః। ప్రశస్తగోమయం ఖస్థం గృహ్ణీయాత్పతితం శుచౌ॥౩౬॥ గవ్యేన మర్దయేదూర్ధ్వం మన్త్ర
సంస్కారపూర్వకం। క్రమేణ భస్మ తత్కృత్వా ధారయేచ్ఛుద్ధిహేతవే ॥౩౭॥ విద్యాశక్తిస్సమస్తానాం శక్తిరిత్యభిధీ
యతే। గుణత్రయాత్మికా విద్యా సా విద్యా చ తదాశ్రయా॥౩౮॥ గుణత్రయమిదం ధేను ర్విద్యాభూద్గోమయం శుభం। మూత్ర
ఞ్చోపనిషత్ప్రోక్తం కుర్యాద్భస్మ తతః పరం ॥౩౯॥ వత్సస్తు స్మృతయశ్చాస్యాస్తత్సంభూతన్తు గోమయం। ఆగావఇ
తి మన్త్రేణ ధేనుం తత్రాభిమన్త్రయేత్ ॥౪౦॥ గావో భగో గావ ఇతి ప్రాశయేత్తత్తృణం జలం। ఉపోష్య చ చతుర్దశ్యాం శు
క్లకృష్ణేఽథవా వ్రతీ ॥౪౧॥ పరేద్యుః ప్రాతరుత్థాయ శుచిర్భూత్వా సమాహితః। కృతస్నానో ధౌతవస్త్రం పయోర్ధ్వ
ఞ్చసృజేచ్చ గాం ॥౪౨॥ ఉత్థాప్య గాం ప్రయత్నేన గాయత్ర్యా మూత్రమాహరేత్। సౌవర్ణే రాజతే తామ్రే ధారయేన్మ
ణ్మయే ఘటే॥౪౩॥ పౌష్కరేఽథ పలాశే వా పాత్రే గోశృఙ్గ ఏవ వా। ఆదదీత హి గోమూత్రం గన్ధద్వారేతి గోమయం ॥౪౪॥
ఆభూమిపాతం గృహ్ణీయాత్పాత్రే పూర్వోదితే గృహే। గోమయం శోధయేద్విద్వాన్ శ్రీర్మే భజతు మన్త్రతః ॥౪౫॥ అల
క్ష్మీరితి మన్త్రేణ పిణ్డానాఞ్చ చతుర్దశ। కుర్యాత్సంశోధ్య కిరణైస్సౌరకైరాహరేత్తతః ॥౪౬॥ నిదధ్యాదథ పూర్వోక్తే
పాత్రే గోమయపిణ్డకాన్। స్వగృహ్యోక్తవిధానేన ప్రతిష్ఠాప్యాగ్నిమీజయేత్ ॥౪౭॥ పిణ్డాంశ్చ నిక్షిపేత్తత్ర ఆద్యన్తం
ప్రణవేన తు। షడక్షరస్య సూక్తస్య వ్యావృతస్య తథాక్షరైః ॥౪౮॥ స్వాహాన్తేజుహుయాత్తత్ర స్వవర్ణదేవాయ పిణ్డకాన్
ఆఘారావాజ్యభాగౌ చ ప్రక్షిపేద్వ్యాహృతీస్సుధీః॥౪౯॥ తతో నిధనపతయే త్రయోవింశజ్జుహోతి చ। హోతవ్యాః ప
శ్చ బ్రహ్మణి నమో హిరణ్యబాహవే ॥౫౦॥ ఇతి సద్యాహుతీర్హుత్వా చతుర్థ్యం తైశ్చ మన్త్రకైః। కద్రుద్రాయ ఋతం
సత్యం యస్య వైకఙ్కతీతి చ ॥౫౧॥ ఏతైశ్చ జుహుయాద్విద్వాన నాజ్ఞాతత్రయ్యస్తథా। వ్యాహృతీరథ హుత్వా చ తతస్స్వి
ష్టకృతం హునేత్॥౫౨॥ ఇత్థం శేషన్తు నిర్వర్త్య పూర్ణపాత్రోదకం తథా। పూర్ణమసీతి యజుషా జలే నాన్యేన బ్రహ్మయేత్॥
బ్రాహ్మణేష్వమృతమితి తజ్జలం శిరసి క్షిపేత్। ప్రాచ్యామితి దిశం లిఙ్గైర్గ్రథ్నుతోయం వినిక్షిపేత్ ॥౫౪॥ బ్రహ్మణే దక్షి
ణాం దత్త్వా శాన్త్యై పులకమాహరేత్। ఆహరిష్యామి దేవానాం సర్వేషాం కర్మగుప్తయే ॥౫౫॥ జాతవేద సమేనం త్వాం
పులకైశ్ఛాదయామ్యహం। మన్త్రేణానేన తం వహ్నిం పులకైశ్ఛాదయేత్తతః ॥౫౬॥ త్రిదినం జలసంస్థిత్యై ఛాదనం పు
లకం స్మృతం। బ్రాహ్మణాన్ భోజయేద్భక్త్యా స్వయం భుఞ్జీత వాగ్యతః ॥౫౭॥ భస్మాధిక్యమభీప్సుశ్చేదధికం గోమయం
హరేత్। దినత్రయేణ యది వా ఏకస్మిన్ దివసేఽథవా ।౫౮। త్రితీయే వా చతుర్థే వా ప్రాతస్స్నాత్వా సితాంబరం। శుక్లయ
జ్ఞోపవీతీ చ శుక్లమాల్యానులేపనః ।౫౯। శుక్లదన్తో భస్మదిగ్ధో మన్త్రేణానేన మన్త్రవిత్। ఓం తద్బ్రహ్మేతి చోచ్చార్య
పాలకం భస్మసన్త్యజేత్ ।౬౦। తత్ర చావాహనముఖానుపచారాంస్తు షోడశ। కృత్వా వ్యాహృత్యా శైవ స్తతోఽగ్నిము
పసంహరేత్।౬౧। అగ్నేర్భస్మేతి మన్త్రేణ గృహ్ణీయాద్భస్మ చోత్తరం। అగ్నిరిత్యాది మన్త్రేణ ప్రమృజ్య చ తతః పరం ॥౬౨॥
సంయోజ్య గన్ధసలిలైః కపిలామూత్రకేణ వా। చన్ద్రకుంకుమకాశ్మీరముశీరం చన్దనం తథా ।౬౩। అగరుత్రితయఞ్చైవ
చూర్ణయిత్వా తు సూక్ష్మతః। క్షిపేద్భస్మని తచ్చూర్ణం ఓం నమ ఇతి బ్రహ్మమన్త్రతః ।౬౪। ప్రణవేనాహరేద్విద్వాన్ బ్రహ్మ
తో వటకానథ। అణోరణీయానితి హి మన్త్రేణ చ విచక్షణః ।౬౫। ఇత్థం భస్మ సుసంపాద్య శుష్కమాదాయ మన్త్రవిత్।
ప్రణవేన విమృజ్యాథ సప్తప్రణవమన్త్రితం।౬౬॥ ఈశానేన శిరోదేశం ముఖం తత్పురుషేణ తు। ఉరోదేశమఘోరేణ గు
హ్యం వామేన మన్త్రయేత్ ।౬౭। సద్యోజాతేన వై పాదౌ సర్వాఙ్గం ప్రణవేన తు। తత ఉద్ధూళ్య సర్వాఙ్గమాపాద
తలమస్తకం ।౬౮। ఆచమ్య వసనం ధౌతం తతశ్చైతత్త్రిధారయేత్। పునరాచమ్య కర్మ స్వం కర్తుమర్హసి సత్తమ ।౬౯।
చతుర్విధం తద్భస్మోక్తం ప్రథమం కల్పసంజ్ఞితం। అనుకల్పం ద్వితీయం స్యాత్తృతీయముపకల్పకం ।౭౦। అకల్పన్తు చతుర్థం
స్యాదగ్నిహోత్రసముద్భవం। విరజానలజం వాద్యమన్యచ్ఛపాకం వ సేద్ధిశాం ।౭౧। సంగృహ్యాశకృదం కల్పవిధా
నేన ప్రకల్పితం। ద్వితీయమనుకల్పాఖ్యమాహుర్భస్మార్థవేదినః ।౭౨। మాణిక్యత్వాథ సంగృహ్య చ నస్థం శుష్కగో

మయం । గోమూత్రైః పిణ్డవత్కృత్వా సంస్కృతమ్మౌపకల్పకం । ౭౩ । శివాలయగతం భస్మ కల్పమిత్యుచ్యతే బుధైః ।
ఇత్థఞ్చతుర్విధం భస్మ సర్వపాపన్నికృన్తయేత్ । ౭౪ । మోక్షశ్చ దద్యాత్సర్వేషాం నాత్ర కార్యా విచారణా । ఇతి కా
లాగ్నిరుద్రస్స భగవానాహాత్మమునిం । ౭౫ । భస్మస్నానవిధిం బ్రూహీత్యుక్తో భూసుణ్డమప్యథ । కాలాగ్నిరుద్రః ప్రో
వాచ భగవాన్ సకలార్థవిత్ ।౭౬। భస్మముష్టిం సమాదాయ సంస్మితామన్త్రమన్త్రితాం । మస్తకాత్పాదపర్యన్తమ్మ
లస్నానం పురోదితం । ౭౭ । తన్మన్త్రైణైవ కర్తవ్యం విధిస్నానం సమాచరేత్ । ఈశానే పఞ్చధా భస్మ వి
కిరేన్మూర్ధ్ని యత్నతః । ౭౮ । ముఖే చతుర్థా వక్త్రేవా అఘోరే త్వష్టధా హృది । వామేన గుహ్యదేశే తు త్రిద
శస్థానభేదతః । ౭౯ । అష్టావంగేన సాద్యేన పాదావుద్ధూళ్య యత్నతః । సర్వాంగోద్ధూళనం కార్యం
రాజన్యస్య యథావిధి ॥౮౦॥ ముఖం వినా చ తత్సర్వముద్ధూళ్య క్రమయోగతః । సన్ధ్యాత్రయే నిశీథే చ తథా పూర్వావ
సానయోః ॥౮౧॥ సుప్త్వా భుక్త్వా పయః పీత్వా కృత్వా చావశ్యకాదికం । స్త్రియన్నపుంసకం గృధ్రం బిడాలం బక
మూషికం ॥౮౨॥ స్పృష్ట్వా తథావిధానన్యాన్ భస్మస్నానం సమాచరేత్ । దేవాగ్నిగురువృద్ధానాం సమీపే న్త్యజద
ర్శనే ॥౮౩॥ అశుద్ధభూతలే మార్గే కుర్యాన్నోద్ధూళనం వ్రతీ । శంఖతోయేన మూలేన భస్మనా మిశ్రణం భవేత్ ॥౮౪॥
యోజితశ్చన్దనేనైవ వారిణా భస్మ సంయుతం । చన్దనేన సమాలింపేజ్జ్ఞానదశ్చూర్ణమేవ తత్ ॥౮౫॥ మధ్యాహ్నాత్ప్రా
గ్జలైర్యుక్తం తోయన్తదనువర్జయేత్ । ఏవముక్తోథ భూసుణ్డః పప్రచ్ఛ వినయాన్వితః ॥ ౮౬ ॥ భగవన్ సద్గురో బ్రూహి
త్రిపుణ్డ్రవిధిమీశ్వర । ఇతి పృష్టస్స చోవాచ సద్గుణం శిష్యముత్తమం ౮౭॥ ఉద్ధూళయేన్ముఖం విప్రః క్షత్రియస్తచ్ఛిరో
దితం । ద్వాత్రింశత్స్థానకే చార్ధం షోడశస్థానకేపి వా ॥౮౮॥ అష్టస్థానే తథా చైవ పఞ్చస్థానేపి యోజయేత్ । ఉత్తమాం
గే లలాటే చ కర్ణయోర్నేత్రయోస్తథా ॥౮౯॥ నాసావక్త్రగళేష్వేవ అంసద్వయమతః పరం । కూర్పరే మణిబన్ధే చ
హృదయే పార్శ్వయోర్ద్వయోః ॥౯౦॥ నాభౌ గుహ్యద్వయే చైవ మూర్వోస్స్ఫిగ్బింబజానునీ । జంఘాద్వయే చ పాదౌ చ ద్వా
త్రింశత్స్థానముత్తమం ॥౯౧॥ అష్టమూర్త్యష్టవిద్యేశాన్ దిక్పాలాన్వసుభిస్సహ । ధరో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ కృపశ్చైవానిల
లోనలః ॥౯౨॥ ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాసశ్చ వసవోష్టావితీరితాః । ఏతేషాన్నామమాత్రేణ త్రిపుణ్డ్రన్ధారయేద్బుధః ॥౯౩॥
విదధ్యాత్ షోడశస్థానే త్రిపుణ్డ్రన్తు సమాహితః । శీర్షకే చ లలాటే చ కణ్ఠే చాంసద్వయే తథా ॥౯౪॥ కూర్పరే మణిబన్ధే చ
హృదయే నాభిపార్శ్వయోః । పృష్ఠే చైకం ప్రతిస్థానం జపేత్తత్రాధిదేవతాః ॥౯౫॥ శివశక్తిశ్చ సాదాఖ్యామీశం విద్యా
ఖ్యమేవ చ । వామాదినవశక్తిశ్చ ఏతే షోడశ దేవతాః ॥౯౬॥ నాసత్యో దస్రకశ్చైవ అశ్వినౌ ద్వౌ సమీరితౌ । త్రిపుణ్డ్రం
కారయేత్పశ్చాద్బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం ॥౯౭॥ మధ్యాంగుళీభిరాదాయ తిసృభిర్మూలమన్త్రతః । అనామిమధ్యమాం
గుష్ఠైరథవా స్యాత్త్రిపుణ్డ్రకం ॥౯౮॥ అథవా మూర్ధ్ని ఫాలే చ కర్ణయోశ్శ్రవసే తథా । బాహుద్వయే చ హృదయే నా
భ్యామూర్వోర్యుగే తథా ॥౯౯॥ జానుద్వయే చ పదయోః పృష్ఠభాగే చ షోడశ । శివశ్చేన్ద్రశ్చ రుద్రార్కౌ విఘ్నేశో విష్ణు
రేవ చ ॥౧౦౦॥ శ్రీశ్చైవ హృదయే శశ్చ తథా నాభౌ ప్రజాపతిః । నాగాశ్చ నాగకన్యాశ్చ ఉభే చ ఋషికన్యకే ॥౧౦౧॥
పాదయోశ్చ సముద్రాశ్చ తీర్థాః పృష్ఠేపి చ స్థితాః । ఏవం వా షోడశస్థానమష్టస్థానమథోచ్యతే ॥౧౦౨॥ గురుస్థానం లలా
టఞ్చ కర్ణద్వయమనన్తరం । అంసయుగ్మఞ్చ హృదయన్నాభిరిత్యష్టమం భవేత్ ॥౧౦౩॥ బ్రహ్మా చ ఋషయస్సప్త దే
వతాశ్చ ప్రకీర్తితాః । అథవా మస్తకం బాహూ హృదయన్నాభిరేవ చ ॥౧౦౪॥ పఞ్చస్థానాన్యమూన్యాహుర్భస్మత
త్త్వవిదో జనాః । యథాసంభవతః కుర్యాద్దేశకాలాద్యపేక్షయా ॥౧౦౫॥ ఉద్ధూళనేప్యశక్తశ్చేత్త్రిపుణ్డ్రాదీని కారయేత్ ।
లలాటే హృదయే నాభౌ గళే చ మణిబన్ధయోః ౧౦౬॥ బాహుమధ్యే బాహుమూలే పృష్ఠే చైవ చ శీర్షకే । బ్రహ్మణే నమ ఇ
త్యుక్త్వా లలాటే భస్మ ధారయేత్ ॥౧౦౭॥ తతశ్చ హృదయే హవ్యవాహనాయ నమస్త్వితి । నాభౌ స్కన్దాయ వసవే మ
ణిబన్ధే చ వైనమః ॥౧౦౮॥ హరయే నమ ఇత్యేవం పృష్ఠే కకుదిశం భవే । ధారయేచ్ఛిరసి స్థానే నమో వై పరమాత్మనే ॥౧౦౯

త్రినేత్రంత్రిగుణాధారంత్రయాణాఞ్జనకంప్రభుం। స్మరన్నమశ్శివాయేతిలలాటేతత్త్రిపుణ్డ్రకం॥౧౧౦॥ కూర్పరాధః
పితృభ్యాన్తుఈశానాభ్యాంతథోపరి। ఈశాభ్యాన్నమఇత్యుక్త్వాపార్శ్వయోశ్చత్రిపుణ్డ్రకం ॥౧౧౧॥ స్వచ్ఛాభ్యాన్న
మఇత్యుక్త్వాధారయేత్తత్ప్రకోష్ఠయోః। భీమాయేతితథాపృష్ఠే శివాయేతిచపార్శ్వయోః ॥౧౧౨॥ నీలకణ్ఠాయశి
రసిక్షిపేత్సర్వాత్మనేనమః। పాపన్నాశయతేకృత్స్నమపిజన్మాన్తరార్జితం ॥౧౧౩। కణ్ఠోపరికృతంపాపంనష్టంస్యా
త్తత్రధారణాత్ । కర్ణేతుధారణాత్కర్ణరోగాదికృతపాతకం ॥ ౧౧౪॥ బాహ్వోర్బాహుకృతంపాపం వక్షస్సుమ
నసాకృతం । తాభ్యాంశిశ్నకృతంపాపంపృష్ఠేగుదకృతంతథా ॥౧౧౫ ॥ పార్శ్వయోర్ధారణాత్పాపంపరస్త్ర్యాలింగ
నాదికం। తద్భస్మధారణంకుర్యాత్సర్వత్రైవత్రిపుణ్డ్రకం ॥౧౧౬॥ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశానాంత్రైయగ్నీనాఞ్చధార
ణం। గుణలోకత్రయాణాఞ్చధారణంతేనవైశ్రుతం ॥౧౧౭ ॥ మానస్తోకేతిమంత్రేణమంత్రితంభస్మధారయేత్ । ఊ
ర్ధ్వపుణ్డ్రం భవేత్సామమధ్యపుణ్డ్రం త్రయాయుషం ॥౧౧౮॥ త్రయాయుషాణికురుతేలలాటేచభుజద్వయే । నాభౌ
శిరసిహృత్పార్శ్వేబ్రాహ్మణాఃక్షత్రియాస్తథా ॥౧౧౯॥ త్రైవర్ణికానాంసర్వేషామగ్నిహోత్రసముద్భవం । ఇదం
ముఖ్యంగృహస్థానాంవిరజానలజంభవేత్ ॥ ౧౨౦॥ విరజానలజఞ్చైవధార్యంప్రోక్తంమహర్షిభిః। ఔపాసనసము
త్పన్నంగృహస్థానాంవిశేషతః ॥ ౧౨౧ ॥ సమిదగ్నిసముత్పన్నంధార్యంవైబ్రహ్మచారిణః । శూద్రాణాంశ్రోత్రియా
గారపచనాగ్నిసముద్భవం ॥౧౨౨ ॥ అన్యేషామపిసర్వేషాన్ధార్యందావానలోద్భవం।యతీనాంజ్ఞానదంప్రోక్తంవనస్థా
నాంవిరక్తిదం ॥ ౧౨౩ । అతివర్ణాశ్రమాణాంతుశ్మశానాగ్నిసముద్భవం । దేవాలయస్థంసర్వేషాం భవేద్భస్మశివా
గ్నిజం ॥౧౨౪॥ శివాలయస్థంసంస్కారదగ్ధంవాశివయోగినాం । నిత్యన్ధార్యంభవేద్భస్మనాత్రసంశయకారణం॥౧౨౫॥
తేనాధీతంశ్రుతంతేనతేనసర్వమనుష్ఠితం।యేనవిప్రేణశిరసిత్రిపుణ్డ్రంభస్మనాధృతం॥౧౨౬॥త్యక్తవర్ణాశ్రమాచారోలు
ప్తసర్వక్రియోపియః । సకృత్తిర్యక్త్రిపుణ్డ్రాంకధారణాత్సోపిపూజ్యతే॥౧౨౭॥ యేభస్మధారణంత్యక్త్వాకర్మకుర్వన్తి
మానవాః । తేషాంనాస్తివినిర్మోక్షస్సంసారాజ్జన్మకోటిభిః ॥ ౧౨౮ ॥ మహాపాతకయుక్తానాంపూర్వజన్మార్జితా
గసాం । త్రిపుణ్డ్రోద్ధూళనేద్వేషోజాయతేసుదృఢంబుధాః ॥౧౨౯॥ యేషాంకోపోభవేద్విప్రాఃలలాటేభస్మదర్శ
నాత్ । తేషాముత్పత్తిసాంకర్యమనుమేయంవిపశ్చితా ॥ ౧౩౦ ॥ యేషాన్నాస్తిమునేశ్రద్ధాశ్రౌతేభస్మనిసర్వదా। గ
ర్భాధానాదిసంస్కారస్తేషాన్నాస్తీతినిశ్చయః ॥ ౧౩౧ ॥యేభస్మధారిణందృష్ట్వానరాఃకుర్వన్తితాడనం । తేషాం
చణ్డాలతోజన్మ బ్రహ్మన్నూహ్యంవిపశ్చితా ॥ ౧౩౨ ॥ యేషాంక్రోధోభవేద్భస్మధారణేతత్ప్రమాణకే। తేమహా
పాతకైర్యుక్తాఇతిశాస్త్రస్యనిశ్చయః ॥౧౩౩॥ త్రిపుణ్డ్రంయేవినిన్దన్తి నిన్దన్తిశివమేవతే। ధారయంతిచయేభక్త్యాధార
యన్తిశివఞ్చతే॥౧౩౪।ధిగ్భస్మరహితంఫాలంధిగ్గ్రామమశివాలయం।ధిగనీశాత్మకంజన్మధిగ్విద్యామశివాత్మికాం॥౧౩౫॥
రుద్రాగ్నేర్యత్పరంవీర్యంతద్భస్మపరికీర్తితం।తస్మాత్సర్వేషుకాలేషువీర్యవాన్భస్మసంయుతః ॥౧౩౬ । భస్మనిష్ఠస్యద
హ్యన్తేదోషాభస్మాగ్నిసంగమాత్। భస్మస్నానవిశుద్ధాత్మాభస్మనిష్ఠఇతిస్మృతః ॥౧౩౭॥ భస్మసన్దిగ్ధసర్వాంగోభస్మది
ప్తత్రిపుణ్డ్రకః। భస్మశాయీచపురుషోభస్మనిష్ఠఇతిస్మృతః ❋ ❋ ❋ ❋ ❋ ౧౩౮ ❋

❋ ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదే త్రయోదశోధ్యాయః ❋

భూసుజ్ఞః। కాలాగ్నిరుద్రసర్వజ్ఞ సద్గురోశిష్యవత్సల। నామపఞ్చకమాహాత్మ్యంబ్రూహిమే కరుణానిధే।౧॥
కాలాగ్నిరుద్రః। వసిష్ఠవంశజాతస్యశతభార్యస్యధీమతః। ధనఞ్జయస్యభార్యాయాంజ్యేష్ఠాయాంకరుణాభిధః।౨॥పుత్రో
భూత్తస్యభార్యాచకాచిత్సాధ్వీశుచిస్మితా।కరుణస్త్వసహిష్ణుస్సభ్రాతృవైరంకదాచన ॥౩॥ నృసింహామగమద్దేశం
భవానీతటసంస్థితం। తత్రాన్యేనార్పితందేవోపాయనార్థన్తదన్తికే ॥౪॥ జంబీరఫలమాదాయాజిఘ్రత్తత్రస్థితాస్తదా
అశపన్భవపాపేతిమక్షికస్త్వంశతంసమాః॥౫। సోథశాపవశాద్భూత్వామక్షికస్తత్స్వచేష్టితం।తస్యైనివేద్యభార్యా

న్నైమాం రక్షేత్యబ్రవీ ద్ద్విజః ॥౬॥ తమేవమ్మృతకం పత్న్యం జ్ఞాత్వా యశస్కరకారిణః । తైలమధ్యే వినిక్షిప్య సిద్ధయే నైవ్యాహ్వా
మారయత్ । ౭ । సాపతిమ్మృతమాదాయారుంధతీ యుగమత్తదా । అరుంధత్యబ్రవీచ్ఛోకో మా స్త్వితి హాసుచిస్మితే ॥౮॥
జీవయామ్యహమేన న్తే న స్త్రీరమ్య కకన్యా కృతం । భూతి మాదాయమన్త్రేణ సాక్షిసస్మృత్యభ్యజ్ఞయేనసా ॥౯॥ మన్త్రవాయు స్త
దాజజ్ఞేవ్యజనేనవసుచిస్మితః । ఉదతిష్ఠత్తదా జమ్ముఖ్యస్యనోస్య ప్రభావతః ॥ ౧౦ । తతో వర్షశతేపూర్ణే జ్ఞాతికే కోప్య
మారయత్ । భస్మనైవజీవయామాస కాత్యాం పశ్చాత్ తదా భవత్ ॥ ౧౧ ॥ దేవాన పితథా భూతా న్మామప్యేతాదృశం
పురాశక స్మాత్తు భస్మనా జన్తుం జీవయామి సదానఘ ॥౧౨॥ ఇత్యేవముక్త్వా భగవాన్ దధీచిస్సమజాయత । స్వరూపత్వాత
తోగత్వాసస్వాశ్రమపదం యయౌ ॥౧౩ । సర్వాసుభూతు జాతశక్తిం భస్మనశ్శ్రీను సాదరం । శ్రీగౌతమవివాహస్య కాలే
హల్యాం సమీక్ష్య వై ॥౧౪॥ కామాతురాస్సమస్తాశ్చ నిగ్రహాలభావం స్తదా । దుర్వాసనం త్యాపప్రచ్ఛుర్నష్టజ్ఞానాస్సవై
మునిః ॥౧౫॥ తద్దోషం శమయామీతి పదన్మన్త్రేణ మన్త్రితం । శతరుద్రేణ యద్దత్తం భస్మ తత్తు మయాపి చ ॥౧౬॥ తేనై
వబ్రహ్మహత్యాది పాపం శాన్తం భవేద్ధ్రువం । ఇత్యేవముక్త్వా దుర్వాసాదత్తవాన్ భస్మ చోత్తమం ॥౧౭॥ జాతామ
వ్యాప వాత్సర్వే యయా యస్తైధిక తేజసః । శతరుద్రేణ మన్త్రేణ భస్మోద్ధూళి విగ్రహాః ॥ ౧౮ ॥ నిర్ధూత రజసస్సర్వే తత్ష
ణాచ్చ వయం మునే । ఆశ్చర్యమే జ్ఞానీమో భస్మసామర్థ్యమీదృశం ॥ ౧౯ ॥ అన్యాం శక్తిం ప్రవక్ష్యామి భస్మనో స్యాశ్రు
ణుష్వవ । హరిశంకరయో రేత దేవజ్ఞాన పరం మహత్ ॥౨౦॥ బ్రహ్మహత్యాది పాపానాం నాశనం భూతిదం స్వతః । శివ
స్యాకృత్యత ద్భస్మనఖేనస్వీయవక్షసః ॥౨౧॥ క్షణవేనచగాయత్యా శిరశ్చవన్నేదవాదరాత్ । అభిమన్త్ర్యహరేస్సర్వగాత్రేష్వ
ర్పితవాన్ పురా ॥౨౨॥ శివేనచోక్తో ధ్యాయస్వహృదీతి హరిరప్యథ । ధ్యాత్వా తస్యోపదిష్టో మయాదృష్ట ఇత్యాహ శివమీశ్వ
రం ॥౨౩॥ తతో భక్తు మభస్మేతి హరిమాహ హరస్తతః । భక్షయిష్యే శివం భస్మ స్నాత్వాహం భస్మనా పురా ॥౨౪॥
స్పృష్ట్వైవ్వ్పర్శం భక్తిగమ్యాం భస్మభక్షయదచ్యుతః । నద్రాశా నార్యమశ్యాసీన్న తితపింబవముద్యుతిః ॥౨౫॥ వాసుదేవశ్య
మముక్తాఫలవర్ణో భవత్తదాత్ । తదాప్రభృతి శుక్లాభో వాసుదేవః ప్రసన్నవాన్ ॥౨౬॥ నశక్యం భస్మనో జ్ఞాతే ప్రభావ
స్తైకుతో విభో । నమస్తే స్తువసుస్తే తత్త్వామహం శరణం గతః ॥౨౭॥ త్వత్పాదయుగళేశంభో భక్తిరస్తు సదా మమ । భ
స్మధారణసంపన్నో మమభక్తో నవిద్యతి ॥౨౮। శుకః॥ ఇతిరామాగ్నిరుద్రేశసర్వజ్ఞే వదయాతునా । ఉపదిష్టః కృతా
ర్థోభూద్వ్యాసుఙ్యో మునిసత్తమః ॥౨౯॥ రాజా ॥ భస్మధారణమాశక్యం స్వసుఖ ప్రాప్తి చ్ఛేత్తమ్మయా సాధనం
బ్రహ్మవిద్యాయాస్స్వతో త్వనిశ్చితం ॥౩౦॥ అగ్నిహోత్రాదయో ధర్మా జ్ఞానాం గానిమాథాభవన్ । తత్రైతదపి సం
ప్రోక్తం జ్ఞానాంగం భస్మధారణం ॥౩౧॥ యథాగ్నిహోత్రిణాం వా యతీనాం బ్రహ్మవేదనే । అధికారశ్శ్రుతస్త
త్వోర్వపి ప్రోక్త్యా తే విబుధోత్తమైః ॥ ౩౨ ॥ తథానన్యవిహీనానాం గోపీచన్దనధారిణాం । జ్ఞానాధికారో న్యేషాం చ్ఛిప్రద
పుణ్డ్రాదిధారిణాం ॥౩౩॥ భవేన్న వేతి సన్దేహో జాయతే మమ చేతసి । స్వమాత్రన్నిశ్చయం స్వామిన్య త్వం బ్రూహి దయానిధే ॥ ౩౪ ॥ ఇతి పృష్టశ్శుకో రాజ్ఞా హ్యవేదాన్తనిధిర్మునిః । వాసుదేవో పనిషదాజగాదా రౌపహిపతిం ॥౩౫॥ శుకః॥
పురాహి నారదశ్శ్రీమాన్వాసుదేవం జగత్ప్రభుం । ఊర్ధ్వపుణ్డ్ర విధిం స్వామిన్ వదేహి కరుణానిధే ॥౩౬॥ తద్ద్రవ్యమన్త్రస్థా
నాదివిధిం బ్రూహీతి సాదరం । పరిష్వజ్య భగవాన్వాసుదేవో జగాద తం ॥ ౩౭ ॥ వాసుదేవః ॥ మత్ప్రీతికర దస్థానా
త్స్వైకుణ్ఠాజ్జాత ముత్తమం । మత్ప్రియం హరిచందనం సాక్షాద్ ... ॥ ౩౮ ॥ ... మయా
ఘనివేదితే । గోపీభిస్తు ... గోపీచన్దనం తత్స్మృతం ॥ ౩౯ ॥ మదంగలేపనం పుణ్యం ... నరాస్థితం । చక్రయు
క్తం ... ముక్తిసాధనముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ సూర్యోదయాత్పూర్వం గోపీచన్దనం భక్తిపూర్వకం । ...
దేవం మనుజః పురుషో మునే ॥ ౪౧ ॥ గోపీచన్దన పాపఘ్న విష్ణుదేహ సముద్భవ । చక్రాంకితనమస్తుభ్యం ధార
ణాన్ముక్తిదో భవ ॥ ౪౨ ॥ ఇమమ్మన్త్రమన్త్రేణ జలమాదాయ మర్దయేత్ । విష్ణోర్నుకమితి ప్రాజ్ఞో ... ధారయన్

సః ॥౪౩॥ ఇతిమన్త్రైర్వైష్ణవగాయత్ర్యా విష్ణోర్నామభిరేవ వా। కేశవాదిభిరఙ్గేషు ధారయేచ్ఛ్రద్ధయాన్వితః ॥౪౪॥ బ్రహ్మచారీ వనస్థో వా లలాటే హృదయే గలే। బాహుమూలద్వయే విష్ణుగాయత్ర్యా కృష్ణపూర్వకైః ॥౪౫॥ నామభిర్ధారయేదేవమభిమన్త్ర్య త్రివారకమ్। శఙ్ఖచక్రగదాపాణే ద్వారకానిలయాచ్యుత ॥౪౬॥ గోవిన్దపుణ్డరీకాక్ష రక్ష మాం శరణాగతమ్। ఇతి ధ్యాత్వా గృహస్థోఽపి లలాటాదిషు ధారయేత్ ॥౪౭॥ ద్వాదశస్థలేష్వాత్మానామికాఙ్గులినా జపన్। గాయత్రీం వైష్ణవీం వాఖ్యాః కేశవాద్యాస్సునిర్మలాః ॥౪౮॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థోఽపి లలాటే హృదయేఽపి చ। కణ్ఠే చ విష్ణుగాయత్ర్యా కృష్ణాద్యైర్బాహుమూలయోః ॥౪౯॥ శిరోలలాటవక్షస్సు తర్జన్యా యతిరాత్మనః। ధారయేత్ప్రణవేనైవ గోపీచన్దనముత్తమమ్ ॥౫౦॥ బ్రహ్మాదిమూర్తిత్రితయం వ్యాహృతిత్రితయం తథా। ఛన్దస్త్రయం తథాగ్నీనాం జ్యోతిష్మత్త్రియమేవ చ ॥౫౧॥ కాలత్రయమవస్థానాం త్రయమాత్మత్రయం తథా। అక్షరత్రయమేతాని హ్యూర్ధ్వపుణ్డ్రోఽభిధీయతే॥ తదేతదాత్మా సద్రూపమోంకారోఽనేకధాభవత్। ఊర్ధ్వమున్నయ ఇత్యస్మాదూర్ధ్వపుణ్డ్రం విధారయేత్ ॥౫౩॥ లలాటే ప్రణవేనైకం పరహంసో విధారయేత్। ఊర్ధ్వపుణ్డ్రం స్వమాత్మానః పశ్యఞ్జ్యోతిర్మయం పరమ్ ॥౫౪॥ మత్సాయుజ్యపదం యోగీ నిత్యకైవల్యసంజ్ఞితమ్। ప్రాప్నోత్యత్ర న సన్దేహః పరతత్త్వప్రకాశనాత్ ॥౫౫॥ అథవాన్యస్తహృదయపుణ్డరీకమధ్యే హృదంబుజే। తస్య మధ్యే వహ్నిశిఖా అణీయోర్ధ్వా వ్యవస్థితా ॥౫౬॥ నీలతోయదమధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా। నీవారశూకవత్తన్వీ పరమాత్మా వ్యవస్థితః ॥౫౭॥ అతో హృత్పుణ్డరీకేషు పుణ్డ్రం తం సమభ్యసేత్। క్రమాదేవం స్వమాత్మానం భావయేన్మాం పరం హరిమ్ ॥౫౮॥ ఏకాగ్రమానసో యో మాం ధ్యాయతే హరిమవ్యయమ్। హృత్పఙ్కజే చ స్వాత్మానం స ముక్తో నాత్ర సంశయః ॥౫౯॥ మద్రూపమద్వయం బ్రహ్మ హ్యాదిమధ్యాన్తవర్జితమ్। స్వప్రభం సచ్చిదానన్దం భక్త్యా జానాతి చావ్యయమ్ ॥౬౦॥ ఏకో విష్ణురనేకేషు జఙ్గమస్థావరేషు చ। అనుస్యూతో వసత్యాత్మా భూతేష్వహమవస్థితః ॥౬౧॥ తైలం తిలేషు కాష్ఠేషు వహ్నిః క్షీరే ఘృతం యథా। గన్ధః పుష్పేషు భూతేషు తథాత్మాఽవస్థితోఽస్మ్యహమ్ ॥౬౨॥ బ్రహ్మరన్ధ్రే భ్రువోర్మధ్యే హృదయే చిద్రవిం హరిమ్। గోపీచన్దనమాలిప్య తత్ర ధ్యాత్వాప్నుయాత్పరమ్ ॥౬౩॥ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రోర్ధ్వరేతాశ్చ ఊర్ధ్వదణ్డోర్ధ్వయోగవాన్। ఊర్ధ్వం పదమవాప్నోతి యతిరూర్ధ్వచతుష్కవాన్ ॥౬౪॥ ఇత్యేతన్నిశ్చితం జ్ఞానం మద్భక్త్యా సిధ్యతి స్వయమ్। నిత్యమేకాగ్రభక్తిస్స్యాద్గోపీచన్దనధారణాత్ ॥౬౫॥ బ్రాహ్మణానాం తు సర్వేషాం వైదికానామనుత్తమమ్। గోపీచన్దనవారిభ్యామూర్ధ్వపుణ్డ్రం విధీయతే ॥౬౬॥ యో గోపీచన్దనాభావే తులసీమూలమృత్తికామ్। ముముక్షుర్ధారయేన్నిత్యమపరోక్షాత్మసిద్ధయే ॥౬౭॥ అతిరాత్రాగ్నిహోత్రస్థభస్మనా ప్రణవపూర్వకమ్। కుర్యాద్విష్ణోశ్చ గాయత్ర్యా భస్మోద్ధూళనమన్వహమ్ ॥౬౮॥ ఏవం యో ధారయేద్గోపీచన్దనం విధినా పుమాన్। స సద్యో జ్ఞానవాన్విష్ణుసాయుజ్యం చాధిగచ్ఛతి ॥౬౯॥ ఇత్యూర్ధ్వపుణ్డ్రమానేఽపి శ్రుతౌ భస్మసమన్వయాత్। భస్మధారణహీనానాం జ్ఞానాధికృతిః క్వచిత్ ॥౭౦॥ యద్యప్యస్తి శ్రుతిస్థానం గోపీచన్దనధారణే। నను చోర్ధ్వపుణ్డ్రస్య వినా స్త్రిపుచో నృప ॥౭౧॥ అన్యేషామప్రమాణానాం పుణ్డ్రాణాం తిలకాదినామ్। అపి శుద్ధ్యై వేదబాహ్యతపస్త్యాగాచ్ఛివాజ్ఞయా ॥౭౨॥ భస్మశ్రద్ధావిహీనానాం వైరాగ్యాదివివర్జనాత్। ఆత్మజ్ఞానం విజానాతి తపఃకల్పకోటిభిః ॥౭౩॥ సాధనం బ్రహ్మవిద్యాయా యస్మాత్ప్రోక్తం శ్రుతౌ తతః। కో ను ముచ్యేత సంసారాద్వినా తత్పుణ్డ్రధారణమ్ ॥౭౪॥ లఘుభస్మ మహాభస్మేత్యేవం భస్మద్వయం మతమ్। తత్రాద్యం కార్యమేతత్స్యాద్ద్వితీయం బ్రహ్మకారణమ్ ॥౭౫॥ ఘోరమానమిదం భస్మ నిత్యశుద్ధం ప్రపఞ్చకమ్। బ్రహ్మానుకరణాద్బ్రహ్మ త్వం జహాచ్చ నిరన్తరమ్ ॥౭౬॥ ముముక్షుర్నిరహఙ్కారం సత్యాదరసర్వదాస్పృశః। భస్మోపాసనహీనస్య బ్రహ్మజ్ఞానం నిరర్థకమ్ ॥౭౭॥ ఉద్ధూళనత్రిపుణ్డ్రాభ్యాం కార్యమేవ శ్రియా వినా మధ్యాహ్నత్వాద్యుక్తత్వాత్కర్మం భస్మనైవాపకుర్వతః ॥౭౮॥ మాసికం ... కం ... కరమ్। ... భస్మధారణపూర్వకమ్ ॥౭౯॥ ... సన్ధ్యాగాయత్ర్యాదిక్రియా ...

త్యవాయకృత్ ॥౮౦॥ కుర్వన్తః ప్రేతకృత్యాని భస్మధారణపూర్వకం। తాన్త్రికా వేదబాహ్యాస్తే బహిష్కార్యా యథాతరాం ॥౮౧॥ తథైవాన్యాన్యకుర్వన్తో భస్మధారణపూర్వకం। వైదికాపశదాస్సద్భిర్బహిష్కార్యా నిరంకుశం ॥౮౨॥ ద్వాదశాహోపరిస్వీయమఖిలం కర్మ వైదికైః। కార్యమిత్యుచ్యతే వేదైర్భస్మధారణపూర్వకం ॥౮౩॥ బృహజ్జాబాలవాక్యాని పశ్యేచ్ఛేచ్ఛ్రద్ధయా సహ। నకిఞ్చిదపి కుర్వీత కర్మ భస్మవివర్జితం ॥౮౪॥ వారిపుణ్డ్రస్తు విహితమూర్ధ్వపుణ్డ్రాధికారిణాం। అన్యేపి మాధ్వాద్యధతే భస్మహీనా నరాధమాః ॥౮౫॥ మాధ్వోపరి చ మాధ్వం యద్వా ఊర్ధ్వం దధతేం గుప్తైః। తిర్యక్త్రిపుణ్డ్రయోగ్యస్య కదాన్యస్యోర్ధ్వపుణ్డ్రితా ॥౮౬॥ కింబహూక్త్యా మహీపాల శ్రద్ధాహీనస్య భస్మని సంసారాన్నైవ ముక్తిస్స్యాత్సత్యం సత్యం మయోచ్యతే ॥౮౭॥ పూర్వాచారానుసారేణ స్మృతిమన్త్రవిచిన్తయా పుణ్డ్రాన్తరస్య గ్రహణప్రతిషేధపరాం నృప ॥౮౮॥ అపుణ్డ్రకర్మకర్తారః పూర్వే శిష్టా న సమ్మతాః। అశిష్టపూర్వాచారాణామగ్రాహ్యత్వం హి సమ్మతం ॥౮౯॥ తస్మాత్సర్వాణి కర్మాణి ప్రేతకృత్యేతరాణి వై। పైతృకాణి చ దైవాని ధృత్వా కార్యాణి భస్మ తత్ * * * * * * * * * ౯౦

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే చతుర్దశోऽధ్యాయః *

రాజా॥ భస్మధారణకర్తైతత్కాయికం ఖలు సద్గురో। జీవన్ముక్తైరనుష్ఠేయం న్నవేత్యత్రాస్తి సంశయః ॥౧॥ కేచిత్తు నానుష్ఠేయమ్ ఇతి నిశ్చిన్వతే యతః। బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానహేతుత్వమవధార్యతే ॥౨॥ సాధ్యే సిద్ధేఽపార్థన్తత్సాధనం పాలయేద్బుధః। అసిద్ధసాధ్యతాశంకా ప్రసజ్యేత హి సాధనే ॥౩॥ తస్మాద్భస్మత్రిపుణ్డ్రాదిత్యాజ్యం జ్ఞానోదయాత్పరం। సమ్యగ్జ్ఞానస్య తల్లింగం యత్పుణ్డ్రస్యాప్యధారణం ॥౪॥ ఇతి రాజ్ఞో వచశ్శ్రుత్వా శుకాఖ్యస్స మహామునిః। సస్మితం వక్తుమారేభే సర్వవిజ్ఞానినాం వరః ॥౫॥ శుకః॥ రాజన్నసత్తమానాం త్వన్మతం స్యాత్త్యక్తుమర్హసి। నహి జీవద్విముక్తోపి పూర్ణసిద్ధిముపాగతః ॥౬॥ విదేహముక్తిపర్యన్తం విక్షేపప్రతిబన్ధకః। దృష్టదుఃఖమవాప్నోతీత్యేవం శాస్త్రే హి నిర్ణయః ॥౭॥ నిత్యకర్మసు సర్వేషు భస్మధారణమాదిమం। ముఖ్యమాదేహపతనాన్న త్యాజ్యం విబుధైరపి ॥౮॥ భస్మధారణసాపేక్షం గోపీచన్దనధారణం। ఆత్మయోగివరాణామప్యాదేహాన్తాద్విధీయతే ॥౯॥ అక్రియావిధిశేషత్వాత్త్రిపుణ్డ్రజ్ఞానముదీరితం ప్రతిబన్ధక్షయాసిద్ధ్యా స్వేచ్ఛాచారః ప్రసజ్యతే ॥౧౦॥ దృష్టదుఃఖసమేతోపి భావిజన్మాదివర్జనాత్। కృతార్థోపి న విజ్ఞానీ సన్త్యజేద్బోధసాధనం ॥౧౧॥ పుణ్డ్రాదిధారణం స్థూలధర్మబుద్ధ్యా యజేద్యది। సకృతఘ్నో మహాపాపీ స్యాత్కృతఘ్నైర్న్యపి వహి ॥౧౨॥ సాత్త్వికైశ్శాన్తిదాన్త్యాద్యైస్సద్గుణైస్సంయుతో బుధః। కథం కృతజ్ఞతాహీనో భవేత్స్వవద భూపతే ॥౧౩॥ నచ శాన్త్యాద్యపేతస్య బ్రహ్మాత్మైకత్వవేదనం। కథఞ్చిదపి సంసిద్ధ్యేదన్యథా ప్రసంగతః ॥౧౪॥ విదేహముక్తియోః పాత్మప్రయోజనకృతే థవా। కృతజ్ఞత్వస్య సిద్ధ్యై వా లోకోపకృతయే థవా ॥౧౫॥ లోకక్షేమార్థక శ్రీమద్భగవద్వాక్యసిద్ధయే। భస్మధారణపూర్వాణి కుర్యాత్కర్మాణి బోధవాన్ ॥౧౬॥ భస్మనోద్ధూళనన్నిత్యమవశ్యం నమేవచ। త్రిపుణ్డ్రధారణఞ్చైతద్దేహత్రయవినాశనం ॥౧౭॥ భస్మదిగ్ధస్థూలదేహే కథం స్యాత్ సూక్ష్మబీజయోః। వినాశ ఇతి మాస్త్వేవశంకాస్త్వస్మిన్మహీపతే ॥౧౮॥ వ్రీహ్యాదౌ భర్జితే స్థూలే తత్ర స్తస్తం హి తణ్డులం। తాపాసహిష్ణులాజత్వం ప్రయాసైతి తుషేతరత్ ॥౧౯॥ కాయస్య తపసా కాయా సన్తప్తో భస్మసేవయా। అకాయమవ్రణం శుద్ధం పరం బ్రహ్మైత్యసంశయం ॥౨౦॥ సన్తప్యేతశరీరశ్చేదాత్మనస్తప్తముద్రయా। శారీరో నాశరీరత్వం దేవఘ్నః ప్రాప్తుమర్హతి ॥౨౧॥ తాపసస్తపసోక్తేన భస్మధారణరూపిణా। తపో బ్రహ్మ సమాప్నోతి నాతపస్కః కదాచన ॥౨౨॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతాని వా। భస్మధారణధర్మస్య కలాం నార్హన్తి షోడశీం ॥౨౩॥ యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ। భస్మ తద్బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చన ॥౨౪॥ భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః। క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి దృష్టే భస్మని శాశ్వతే ॥౨౫॥ భస్మనా భస్మసంప్రాప్య భస్మీకుర్వన్త్య భస్మయే। తే నైభస్మవిదో

జ్ఞేయానేతరేపణ్డితా అపి॥౨౬॥ వాసనామఖిలాన్త్యక్త్వా భస్మవాసనయాన్వితః। మహాభస్మసుఖంలబ్ధ్వా భస్మవచ్ఛ భోఇష్యతే ॥౨౭॥ భూతప్రేతపిశాచాద్యదవలోకనమాత్రతః । పరితశ్చపలాయన్తేతదేకంభస్మనిర్భయం ॥౨౮ యస్యోపేక్షాభవత్యత్రభస్మధారణకర్మణి। సజ్ఞానవఞ్చకోమూర్ఖస్సర్వస్మాత్యజ్యోనరాధమః ॥౨౯॥ జ్ఞానోదయా త్పురాపశ్చాదపిభస్మావకుణ్ఠనే। అస్తిధీర్విపులాయస్యజీవన్ముక్తస్సఉచ్యతే ॥౩౦॥ విభూతేర్ఖ్యాతిమానాసీద్వామ దేవస్సదాశివః। రక్షాబన్ధస్త్వయాదేవిరక్షమామనఘేసదా ।౩౧। యావిభూతిరియంసాక్షాదభిన్నాశివయోస్తనుః సాపాతుపాతకేభ్యోమాంపశుపాశవిమోచనీ ।౩౨॥ జ్ఞానిభిర్యోగిభిర్భక్తైర్వ్రతిభిశ్చతపస్విభిః ।బ్రహ్మచార్యాదిభి శ్చైతద్ధార్యంమాప్యైతకేనవా ॥౩౩॥ యద్యద్విభూతిమత్సత్వంతత్తద్దేవవిభూతిమత్। విభూతిమ్మహతీంలబ్ధ్వావిభా త్యున్ముక్తబన్ధనం ॥౩౪॥ పాపానాంభర్త్సనాద్భస్మభాసనాత్స్వాత్మనోపిచ। భస్మేతిప్రోచ్యతేవేదైర్భర్జనాద్బన్ధనస్య వా ॥౩౫॥ భస్మనిష్ఠస్సదాభస్మశాయీచపురుషోత్తమః । భస్మానన్యస్వరూపస్సన్ భస్మయోగీశ్వరోమతః ॥౩౬॥ భస్మైవసాధనంసర్వంసాధ్యంభస్మైవచాఖిలం। భస్మైవసాధకంసర్వంతస్మాద్భస్మైకముచ్యతే ॥౩౭॥ గన్తాచగమనంభ స్మభస్మగన్తవ్యమేవచ।జ్ఞాతాజ్ఞానఞ్చతజ్జ్ఞేయంసర్వంభస్మనసంశయః॥౩౮॥ భూరాదిలోకాభస్మైవతత్తద్వాసినఏవ చ। భస్మైవతత్తద్భోగాశ్చతస్మాద్భస్మైకమద్వయం ॥౩౯॥ భస్మనోజాయతేసర్వంభస్మన్యేవప్రతిష్ఠితం । భస్మన్యే వలయంయాతితద్భస్మాద్వైతచిద్ఘనం ॥౪౦॥ భస్మీకృత్యజగత్సర్వమ్మహాభస్మనిశాశ్వతే। ప్రతిష్ఠితాత్మానిర్ద్వంద్వభ స్మనిష్ఠస్సమీర్యతే ॥౪౧॥ భస్మస్నానవిహీనస్యజలస్నానన్నిరర్థకం। జలస్నానవిహీనోపిభస్మస్నానాద్విశుద్ధ్యతి ॥౪౨ అద్వితీయమ్మహాభస్మయస్యాత్మత్వేనభాసతే। లఘుభస్మన్యపిశ్రద్ధాతస్యసంవర్ధతేధికా ॥౪౩॥ భస్మశ్రద్ధావిహీనస్య వైరాగ్యాదినసంభవేత్। వైరాగ్యాదివిహీనస్యభస్మశ్రద్ధాచనోద్భవేత్ ॥౪౪॥ పరబ్రహ్మపరాత్మేతియద్వస్తుశ్రుతి నిశ్చితం॥ తదేవభస్మశబ్దేనభస్మరూపేణచోచ్యతే ౪౫॥ జ్ఞానినోయోగినశ్చాన్యేదేవాబ్రహ్మాదయోపిచ । సర్వదాభ స్మనిష్ఠస్యకింకరానాత్రసంశయః ॥౪౬॥ భస్మోపేక్షావిజాయేతమహాపాపవతాన్నృణాం। తదపేక్షాయదాజాతా ససద్యోముచ్యతేభవాత్ ॥౪౭॥సితశ్చేద్భసితన్నిత్యంశ్రద్ధయాంగేషుధారయేత్ । అసాధ్యంతేనకిన్నస్యాత్త్రిషులోకే షుభూపతే ॥౪౮॥ భస్మదిగ్ధశరీరోయస్సజీవన్ముక్తఉచ్యతే। భస్మహీనశరీరోయస్సజీవచ్ఛవఉచ్యతే ॥౪౯। అశోభన మసత్తుచ్ఛంశరీరంభస్మవర్జనాత్ । కుణపోపమమాస్పృష్ట్వాపునస్నానంవిధీయతే ॥౫౦॥ భస్మోపేతశరీరేణసంబద్ధం వాయుమేవవా। స్పృష్ట్వాకదాచిన్మోహాద్వాసచేలస్నానమాచరేత్ ॥౫౧॥ కింబహూక్త్యామహీపాలభస్మహీనై ర్జనైస్త్వయా। సంభాషణాదికన్నైవకార్యంస్వీయైరపీశ్వరైః ॥౫౨॥ భస్మదిగ్ధశరీరాణాంశిష్టానాంరక్షణంసదా। భ స్మహీనశరీరాణాందుష్టానాంశిక్షణంతథా ॥౫౩॥ తవైవవిహితంకర్మద్వయన్నిత్యమతన్ద్రితః । సమాచరత్వమేతేన కృతకృత్యోభవిష్యసి ॥౫౪॥ భస్మధారణధర్మోయన్ధర్మాణాముత్తమోత్తమః। శ్రుతిస్మృతిపురాణేషురహస్యార్థో భిధీయతే ॥౫౫॥ఆద్యఞ్చసాధనంభస్మభవమోక్షాయచాన్తిమం। మధ్యమఞ్చతదేవైతత్తస్మాన్నిత్యంసమాశ్రయేత్॥౫౬ బ్రహ్మవేదాన్తసంప్రోక్తమఖణ్డైకరసాత్మకం । జ్ఞాత్వోపాస్యమభేదేనభస్మవద్భిర్నరోత్తమైః ॥౫౭॥ భస్మప్రతీకస్త ద్బ్రహ్మభస్మోపాధికమేవచ । భస్మోపలక్షితం భస్మసంజ్ఞం వోపాస్యమాదరాత్ ॥ ౫౮ ॥ భస్మోపల క్షితామూర్తిశ్శైవీస్యాదతికేవలం । నశంక్యం సగుణబ్రహ్మభేదాత్తల్లక్షయేత్పరం ॥ ౫౯ ॥ సర్వావభాస కంబ్రహ్మభాస్యతే యేనభస్మనా। ఏతదేవపరంబ్రహ్మేత్యపిశక్యంప్రభాషితుం ॥౬౦॥ అతస్సర్వప్రయత్నేనభస్మ ధారణకర్మణి । వ్యగ్రోభవమహీపాలసద్యశ్శ్రేయోభవేత్తవ ॥౬౧॥ భస్మానిపాన్తుపరమేశ్వరదివ్యదేహసంపర్క- సౌరభపవిత్రతరాణిచాస్మాన్ । రోగారిపాపభవభీతిపిశాచయక్షరక్షోహరాణ్యఖిలలోకవశీకరాణి ॥౬౨ ॥భస్మా

నిహన్తు పరమాత్మమయప్రబోధభస్మీకృతప్రబలసంసృతికాననాని । షడ్భావషడ్రిపుషడూర్మిదశేన్ద్రియాత్మప్రాణా
ద్యశేషవిలయార్థకసాధనాని । ౬౩ । * * * * * *

— * ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదే పఞ్చదశోఽధ్యాయః * —

రాజా॥ భగవన్మునిశార్దూలసద్గురో కరుణానిధే । మయాశ్రుతమశేషేణభస్మధారణవైభవం ॥ ౧ ॥ తథా
పిత్వన్ముఖాంభోజాచ్ఛ్రోతవ్యమ్మమకిఞ్చన । విద్యతేయద్యనుజ్ఞాభూత్పృష్టుమర్హామినాన్యథా ॥ ౨॥ ఇత్యుక్తస్సము
నిఃప్రాహసర్వశాస్త్రార్థకోవిదః । శాన్త్యాదిసుగుణోపేతఃపరివ్రాట్శిష్యవత్సలః ॥ ౩ ॥ సంసారబన్ధమోక్షాయ య
ద్యచ్ఛ్రోతవ్యమస్తితే । యథేష్టంపరిపృచ్ఛత్వంతత్తన్నిస్సంశయన్నృప ॥౪॥ వ్యవహారేషుసర్వేషుసదోపరమవానపి।
అహంత్వత్సుకృతాధిక్యాదుపదేష్టాభవంఖలు ॥ ౫ ॥ అతస్త్వత్సంశయాపాయపర్యన్తమ్మానమాత్మనః । నయుక్త
మేవవ్యాహారేనిషిద్ధేపిశ్రుతౌస్మృతౌ ॥ ౬ । ఇత్యుక్తస్సమహీపాలస్సన్తుష్టహృదయస్తదా । తంప్రణమ్యమహాత్మాన
మిదంపప్రచ్ఛసద్గురుం ॥ ౭ ॥ రాజా ॥ స్వామిన్కర్మాణిసర్వాణిప్రేతకర్మేతరాణివై। కర్తవ్యానీతియత్ప్రోక్తంభ
స్మధారణపూర్వకం ॥ ౮ ॥ తత్రమేసంశయశ్చిత్తేసర్వశఙ్క్యేనజాయతే । ఇష్టాపూర్తాదికర్మాణికర్తవ్యానినవేతిచ ॥౯॥
సంసారబన్ధనిర్ముక్తైర్మహద్భిర్జనకాదిభిః । పూర్వైరపిభూపాలైస్తాన్యేవానుష్ఠితానియత్ ॥ ౧౦ ॥ అతఃకైముతిక
న్యాయమనుసృత్యమయాధునా । తానికార్యాణిమోక్షాయేత్యేవఞ్చిన్తోపజాయతే ॥ ౧౧ ॥ అన్యత్రైతద్విరుద్ధాచ
చిన్తాన్యాజాయతేహృది । నకార్యాణ్యేవతానీతితత్రహేతుంవదామితే ॥౧౨॥ ధూమాదిమార్గశ్రవణాన్నృణామిష్టా
దికారిణాం । అస్మిన్మానవఆవర్తేపునరావృత్తిరిష్యతే ॥ ౧౩ ॥ అదృఢప్లవసాదృశ్యం యజ్ఞానాంశ్రూయతేపిచ । అ
తోనిశ్శ్రేయసప్రాప్తిర్నస్యాదిష్టాదికర్మభిః ॥ ౧౪ ॥ ఇతివ్యాకులచిత్తస్య కార్యాకార్యావినిశ్చయాత్ । మమత్వమే
వసర్వజ్ఞస్సద్గురోపరమాగతిః ॥ ౧౫ ॥ ఇతిరాజ్ఞోవచశ్శ్రుత్వాసమునిఃపరమార్థవిత్ । నిశ్చితార్థమువాచేదంసర్వవే
దాన్తసమ్మతం ॥ ౧౬ ॥ శుకః॥ రాజన్నిష్టాదికర్మాణినకార్యాణిముముక్షుణా । కామ్యరూపతయామోక్షప్రతిబన్ధి
త్వదర్శనాత్ ॥౧౭॥ అతఏవసమస్తాభిస్నిన్దన్తే శ్రుతిభిఃపరం।కామ్యకర్మాణికేకృత్వాప్రాప్నుయుశ్శ్రేయఉత్తమం॥
అధికారితయాకుర్వన్పూర్వేతుజనకాదయః । తవాధికారహీనత్వాన్నవిధిస్తేషువిద్యతే ॥ ౧౯ ॥ యదిమోక్షోప
యుక్తానిభవేయుస్తానిసర్వదా । త్వయాప్యవశ్యకార్యాణీత్యుపదేశోద్యయుజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఇష్టాదిపుణ్యకర్మాణిభోగ
మాత్రప్రదానియత్ । తత్త్యాజ్యానిసమస్తైశ్చపాపానీవముముక్షుభిః ॥ ౨౧ ॥ ఈశావతారకృష్ణేష్వప్యాధికారికకర్మ
సు । ముముక్షోరేకదేశాంశఇహనగ్రాహ్యఏవహి ॥ ౨౨ ॥ అధికారవిహీనైరప్యార్త్మైయైఃపూర్వైఃకృతం। కర్తవ్యం
కామ్యకర్మేతివిధిరస్తినకశ్చన ॥ ౨౩ ॥ పూర్వాచారానుసరణంనిత్యకర్మైకగోచరం । విహితన్నతుకామ్యార్థకర్మగో
చరమాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ నభక్తిజ్ఞానయోగాదిగోచరఞ్చమహీపతే। అన్యథాక్రియమాణేషుభక్త్యాదిషునదూష్యతే॥౨౫
పితాపితామహోవాన్యఃప్రపితామహఏవవా । విష్ణుభక్తోస్తుపుత్రస్స్యాచ్ఛివభక్తఃకృతేతతః ॥ ౨౬ ॥ అన్యథావాభ
వన్త్వన్యేపూర్వవాసనయాన్వితాః । నతేనప్రత్యవాయోస్తిస్వాచారాసంకరాదిహ ॥ ౨౭ ॥ తథైవజ్ఞానయోగా
శ్చపూర్వైస్సగుణగోచరాః । లబ్ధావిత్యాత్మనాప్యస్తులబ్ధవ్యావితిదుర్మతిః ॥ ౨౮॥ నిర్గుణజ్ఞానయోగాహిసర్వవేదాన్త
నిశ్చితాః । కైవల్యముక్తిహేతూస్తస్సాన్నక్రమాచారపూర్వకౌ ॥౨౯॥ వాజపేయాశ్వమేధాదికర్మభిశ్శ్రుతిభాషితైః।
అపిపూర్వానుసరణన్నముముక్షోర్విధీయతే ॥ ౩౦ ॥ తేషాంభోగైకహేతుత్వాత్కర్మణాంకామవర్జితః । కర్తానైవ
భవేన్మోక్షేనుపయుక్తతయానృప ॥ ౩౧ ॥ మోక్షాయానుపయుక్తత్వంకేవలన్నైవ్యతేశ్రుతౌ। తేషామ్మోక్షోపరో
ధిత్వమపివిస్పష్టమేవతు ॥ ౩౨ ॥ పాపానీవచకర్మాణికామ్యానివిజహాతియః । తస్యైవమోక్షస్సంప్రోక్తస్సర్వసం
సారబన్ధనాత్ ॥ ౩౩ ॥ అగ్నిహోత్రన్తదర్శఞ్చజ్యోతిష్టోమసమాఖ్యకం। తద్దర్శపూర్ణమాసాదికర్మనిత్యంప్రకీర్త్యతే॥

అప్తోర్యామాన్తకర్మాణి సర్వాణ్యన్యాని యాని తు । తాని భోగైకహేతుత్వాన్ముముక్షుర్నాచరేన్నరః ॥ ౩౫॥ సమా
ధికర్మణా స్వాత్మరసాస్వాదనతత్పరః । చిత్తవిక్షేపబీజాని తాని కో వాచరేద్బుధః ॥ ౩౬॥ నిర్వికల్పసమాధేరద్వయస్యైషే
యత్వదర్శనాత్ । కర్మత్వవ్యవహారోఽయం యుజ్యతే ధరణీపతే ॥౩౭॥ ప్రాతిభాసికమప్యస్య కర్తుః కర్తృత్వమస్తి యత్ ।
అతశ్చ తస్య కర్మత్వవ్యవహారస్సతాం మతః ॥ ౩౮ ॥ కర్మజన్యత్వదోషశ్చ వ మోక్షస్య ప్రసజ్యతే । సమాధికర్మణో భోగ
హేతుత్వానవధారణాత్ ॥ ౩౯ ॥ మోక్షస్య కర్మకార్యత్వే బ్రహ్మతత్కార్యమాపతేత్ । సర్వవేదాన్తసిద్ధాచ హీ
యతే హేతుతేతి చేత్ ॥౪౦॥ విచార్యమాణే నైషోఽస్తి దోషస్సూక్ష్మధియా యతః । అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం కార్య
కారణతోచితా ॥౪౧॥ అధ్యారోపే స్థితం భూతం బ్రహ్మ కారణముచ్యతే । అపవాదే వశిష్టన్తద్భవిష్యత్కార్యముచ్యతే ॥
పితృత్వం దేవదత్తస్య పుత్రదృష్ట్యా భవత్యపి । పుత్రత్వం పితృదృష్ట్యా చ యద్వైవమవధారయ ॥౪౩॥ మోక్షస్య బ్రహ్మరూ
పత్వం బ్రహ్మణో మోక్షరూపతా । ద్వయోరప్యుపపన్నత్వాత్కార్యకారణతా మతా ॥౪౪॥ బ్రహ్మణః కారణత్వే తు
కార్యజ్ఞో వాదిసమ్మతం । మోక్షస్య కార్యతాయాశ్చ బీజం కర్మాది కథ్యతే ॥౪౫॥ మోక్షాభిన్నతయా బ్రహ్మ కార్యఞ్చే
త్సాక్షితతః పరః । బ్రహ్మాభిన్నతయా మోక్షోఽప్యాస్తాం కార్యం క్వదూహ్యతే ॥౪౬॥ మోక్షస్యోపాయభూతా యాగా
ణముఖ్యతయాపి వా । సాంఖ్యయోగా ప్రసిద్ధా తాలభేతే పి చ కర్మతాం ॥౪౭॥ కాయికం వాచికం యద్యత్ప్రోక్తం మా
నసికన్తథా । తత్తత్సర్వం హి కర్మేతి కరణాపేక్షయోచ్యతే ॥౪౮॥ న చ మానసికత్వస్య ప్రోక్తయోస్సాంఖ్యయోగయోః ।
వ్యభిచారోఽస్త్యతః కర్మరూపత్వం స్ఫుటముచ్యతే ॥ ౪౯ ॥ యః కర్మణా న మోక్షోఽస్తీత్యాహ మానసికేన చ । బ్ర
హ్మధ్యానాద్యపేతశ్చ కర్మభ్రష్టస్స ఉచ్యతే ॥౫౦॥ యశ్చ సర్వాణి కర్మాణి బాహ్యాన్యాభ్యన్తరాణి చ । త్యక్త్వా స్వేచ్ఛ
శ్చరత్యత్ర కర్మభ్రష్టస్స ఉచ్యతే ॥౫౧॥ యస్సర్వవేదవేదాన్తానధీత్యాచార్యవక్త్రతః । తదనుష్ఠానహీనోఽస్తి కర్మభ్ర
ష్టస్స ఉచ్యతే ॥౫౨॥ యస్య కర్మసు కామ్యేషు సర్వదా భోగవాఞ్ఛయా । వ్యాపృతానీన్ద్రియాణి స్యుః కర్మభ్రష్టస్స ఉ
చ్యతే ॥౫౩॥ కర్తృత్వే సతి యః కర్మాణ్యాత్మీయాని న సఞ్చరేత్ । సర్వశిష్టబహిష్కార్యః కర్మభ్రష్టస్స ఉచ్యతే ॥౫౪॥
నిత్యనైమిత్తికం కామ్యన్నిషిద్ధఞ్చేతి కర్మణాం । భేదం యో వేత్తి నాచార్యాత్కర్మభ్రష్టస్స ఉచ్యతే ॥౫౫॥ కర్తవ్యం
జ్ఞానియోగిభ్యాం శ్రుతిస్మృత్యుక్తవర్త్మనా । యన్నిత్యమ్మఙ్గళం కర్మ తత్త్యక్త్వా కో భవేత్కృతీ ॥౫౬॥ జీవన్ముక్తైరపి ప్రా
జ్ఞైరనుష్ఠేయమనిరన్తరం । సమాధికర్మ యన్ముఖ్యమాన్తరఞ్చ నిగద్యతే ॥౫౭॥ తదప్యపేక్షతే బాహ్యాన్నిత్యకర్మాశ్రమోచి
తం । ఏవం సతి కథం జ్ఞానీ యోగీ వా కర్మ సన్త్యజేత్ ॥౫౮॥ గౌణముఖ్యతయా జ్ఞానం బాహ్యాభ్యన్తరతోఽపి చ । భిద్యతే చత
థా యోగః కర్మ చేతి వినిశ్చయః ॥౫౯॥ మాయాకల్పితదేహాదిగోచరస్స్వాశ్రమాదిషు । మాయాతీతాత్మవిద్యోగీ న సజ్యే
తేత్యసన్మతం ॥౬౦॥ తాదృశస్యాప్యదేహిత్వాభావాత్కర్మనిబన్ధనం । అస్త్యేవేతి హి మన్యన్తే మహాన్తస్తత్త్వదర్శినః ॥
తస్మాత్కర్మసు బాహ్యేషు తథైవాభ్యన్తరేష్వపి । వైదికేషు సమాసక్తో భవ భూపాల సర్వదా ॥౬౨॥

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే షోడశోఽధ్యాయః * —

శుకః । పునశ్చ తే ప్రవక్ష్యామి కర్మణో వైభవన్నృప । యచ్ఛ్రుత్వా సంసృతేస్సద్యో విముక్తిం త్వం సమేష్యసి ॥౧॥
బ్రహ్మ వేదాన్తసంసిద్ధం నిష్కళం నిరుపాధికం । అఖణ్డైకస్వరూపం యత్సచ్చిదానన్దలక్షణం ॥౨॥ తస్యాదౌ జీవరూపే
ణ పరిణామక్రియాత్మకం । యద్బభూవ స్వయం కర్మ లీలయా భూపతేరివ ॥౩॥ తత్కర్మబీజభూతం హి జన్మకోటిశతా
ర్జితం । కర్మజాతం సముత్పాద్య పుణ్యాపాపాత్మకం నృణాం ॥౪॥ సంసారే సుఖదుఃఖాది ఫలాని జనయత్పరం । ఆమో
క్షాదవినాశ్యస్తి తిరోధానాచ్చిదాత్మనః ॥౫॥ అవిద్యావరణాకారం న్తేజేవాత్మని పరాత్మనః । స్వయఞ్జ్యోతిర్యయస్యా
పి న ప్రకాశోఽనుభూయతే ॥౬॥ పరిణామక్రియోత్పన్నం జీవత్వం దుఃఖకారణం । బ్రహ్మత్వపరిణామేన సుఖబీజేన నశ్యతి ॥
కర్మణా బద్ధజీవస్య కర్మణైవ విమోచనం । ఇత్యేతద్విదుషాం స్వాత్మయోగినాం సమ్మతం సతాం ॥౮॥ బ్రహ్మైకాంశస్య

జీవత్వాద్బ్రహ్మణో నచ సంసృతిః। మన్తవ్యా సుఖదుఃఖాదిఫలభుక్తిశ్చ కాచన॥౯॥ అకర్తృత్వమకర్మత్వమకార్యత్వఞ్చ
కర్మణా। యదా సిద్ధ్యతి జీవస్య తదా ముక్తత్వమిష్యతే ॥౧౦॥ రాజా॥ అకర్తృత్వాదయో ధర్మాస్త్రయస్సుప్తౌ హి
సద్గురో। నిత్యం జీవస్య సిద్ధ్యన్తి న తు తేన విమోచనం ॥౧౧॥ సుప్త్యవస్థావతశ్శాస్త్రే జీవత్వం ప్రోచ్యతే స్థితం। బ్రహ్మ
త్వముచ్యమానన్తు సగుణాశ్రయమేవ తత్ ।౧౨। నిర్గుణబ్రహ్మరూపత్వం సుప్తౌ జీవస్య కేనచిత్। వేదాన్తినా న కుత్రాపి
కథ్యతే స్వాజ్ఞతోక్తితః॥౧౩॥ జీవస్య బన్ధనస్థానే జాగ్రత్స్వప్నౌ తు కేచన। నిశ్చితే సుప్తిరప్యేకన్తృతీయన్నిశ్చితన్తథా॥
ఏవం సతి కథన్తత్ర సుప్తిస్థానే తృతీయకే। నిర్గుణబ్రహ్మతా వాచ్యా జీవస్య ప్రాణినస్సతః ।౧౫। నచాస్తి తత్ర కర్తృత్వం క
ర్మత్వం కార్యతాపి వా। బాహ్యాభ్యన్తరచేష్టానామశేషాణామదర్శనాత్ ॥౧౬॥ తస్మాజ్జీవో న ముక్తస్స్యాదకర్తృత్వా
దిసిద్ధితః। ఇతి మే భాతి సర్వజ్ఞ త్వమేవ శరణం గురుః ॥౧౭। ఇత్యుక్తస్సద్గురుశ్శ్రీమాన్ వేదవేదాన్తపారగః। శుకః ప్రో
వాచ రాజానం బద్ధబాహుమ్మహామతిః ।౧౮। శుకః॥ రాజన్ సుషుప్తౌ జీవస్య నిర్గుణబ్రహ్మరూపతాం। యే వదన్తి జ
డాస్తే హి విజ్ఞేయాస్తత్త్వవేదిభిః ॥౧౯॥ అకర్తృత్వాదయస్తత్ర న చ వాచ్యాః కథఞ్చన। బీజరూపతయా తేషాం విద్యమాన
త్వదర్శనాత్ ॥౨౦॥ సుషుప్తౌ మనఆదీని సర్వతత్త్వాని సన్తి హి। దశేన్ద్రియాణి చ ప్రాణాః పునరుత్థానదర్శనాత్ ॥౨౧॥
స్థూలవ్యాపారవాన్విశ్వనామా జీవో హి జాగ్రతి। సూక్ష్మవ్యాపారవాన్ జీవస్స్వప్నే తైజససంజ్ఞితః॥౨౨॥ బీజవ్యాపార
వాన్ జీవస్సుప్తౌ ప్రాజ్ఞాభిధస్తతః। నిర్వ్యాపారస్తు తుర్యాత్మా సర్వసాక్షీ శ్రుతీరితః।౨౩॥ సుషుప్తౌ యత్సుఖం ప్రాజ్ఞః ప్రా
ప్నోతి ప్రత్యహన్నృప। తన్నిష్కళం పరం బ్రహ్మేత్యాహుః కేచిదసంగతం ॥౨౪॥ అవిద్యావరణోపేతం తత్సుఖం విషయా
త్మకం। సకళన్త్వపరబ్రహ్మ ప్రాజ్ఞ ఇత్యుచ్యతే బుధైః ।౨౫। జీవత్వావ్యభిచారేణ హేతునా చ సుషుప్తిషు। కర్తృ
త్వాదివినిర్ముక్తో న వక్తుం శక్యతే ఖలు ॥౨౬। సుప్తస్య సగుణబ్రహ్మస్వరూపత్వోరరీకృతౌ। అత్యన్తహేయతాపత్త్యా
వ్యర్థన్తత్త్వమసీతి న ।౨౭। అన్యస్త్వం పదలక్ష్యార్థం కూటస్థం పరిగృహ్య హి। ప్రాజ్ఞస్సోపాధికో జీవో వాచ్యార్థో హేయ
తేతతః ।౨౮। కూటస్థబ్రహ్మణోరైక్య సంభవాద్వాక్యమర్థవత్। తయోరంశాంశినోరైక్యం సాజాత్యాచ్చోపపద్యతే॥
యద్యపి ప్రతిబింబత్వాజ్జీవస్య ప్రాజ్ఞసంజ్ఞినః। బింబైక్యమేవ యుజ్యేత తథాప్యస్య గుణాత్మతా ।౩౦। పారికూటస్థ
పరిజ్ఞానాదగుణబ్రహ్మతా యది। సుషుప్తస్య భవేత్కశ్చిత్తదా హేయాంశ ఏవ న । ౩౧ । యస్య హేయాంశవత్త్వం స్యా
దఘానావరణాదిభిః । తస్య వాచ్యా కథం సా తాన్నిర్గుణబ్రహ్మరూపతా । ౩౨ । పురత్రయమిదం జాగ్రత్స్వప్నసుప్త్యా
త్మకం జడం। జీవత్రయమిదన్త్వత్ర చిదాభాసాత్మకం స్థితం। ౩౩ । చిదంశస్య తురీయస్య బింబభూతస్య సాక్షిణః। ప్రతి
బింబాత్మకన్త్వది సంసారైర్బద్ధముచ్యతే ।౩౪। జాగ్రత్పురాపవాదేన విశ్వో లీనోఽస్తి తైజసే। స్వప్నావస్థాపవాదేన ప్రా
జ్ఞే వై తైజసస్తథా । ౩౫ । సుప్త్యవస్థాపవాదేన ప్రాజ్ఞస్సోఽపి తురీయకే । తత్రైవ కిం బహూక్త్యాయమపి సాక్షీ చిదం
శకః । ౩౬ । తుర్యావస్థాపవాదేన పరిపూర్ణే నిరఞ్జనే । పరబ్రహ్మణి చిన్మాత్రే కేవలే సర్వసాక్షిణి । ౩౭ । ఏతేషామ
పవాదస్తు చతుర్ణామపి చాత్మనాం । శ్రవణాద్యైస్సమాధ్యన్తైశ్చతుర్భిః కర్మభిర్మతాః । ౩౮ । సమాధేరపి కర్మత్వే
సంసిద్ధే శ్రవణస్య కా । శంకాస్త్యతోఽపి మోక్షస్య కర్మకత్వన్న దూష్యతే । ౩౯। సంప్రసాదశ్రుతేస్సూత్రాదావిర్భా
తశ్చిదాత్మకః। మోక్షోఽభిగద్యతే తస్మాజ్జన్యత్వం తస్య యుజ్యతే ।౪౦। సంప్రసాదాభిధస్సుప్తో జీవాత్మా బీజదేహవాన్।
సమాధికర్మణోత్థాయ దేహాజ్జ్యోతిరుపైతి హి । ౪౧ । ఉత్థానకర్మకర్తృత్వం తస్య జీవస్య జాగ్రతి। సమాధియోగాభ్యా
సేన దృష్టన్తన్న విరుధ్యతే । ౪౨ । విబోధశ్శంకనీయోఽస్తి సుషుప్తే ఖలు నిశ్చలే। నిత్యానుభూయమానేఽస్మిన్ ప్రాణిభిస్స
కలైరపి । ౪౩ । జాగ్రతి స్వప్నసుప్తీ న స్వప్నే సుప్తిజాగరౌ । జాగ్రత్స్వప్నౌ న వై సుప్తావితి దోషశ్చ న స్థితః।౪౪ । స్థా
నేన్యత్రాన్యయోస్సత్త్వాత్సర్వధా తు ప్రధానతా । ఏకస్యైవేత్యతోఽసత్త్వమివ భాత్యవిచారిణాం ।౪౫। విశ్వాఖ్యస్సం
సృతో జీవశ్శివతాదైర్యదాన్తరం । బ్రహ్మ ధ్యాయతి నిర్ద్వంద్వం నిష్కళం కేవలం తదా । ౪౬ । ప్రాజ్ఞస్సుషుప్త

స్వావ్యాభ్యాం జీవాఖ్యాంసహితస్స్వయం। సముత్థాయశరీరేభ్యస్త్రివిధేభ్యశ్చవేగతః ౹ ౪౭౹ తురీయః పరమం జ్యోతిరు
పసంపద్యనిర్గుణం ౹ అభినిష్పద్యతేస్వేనరూపేణాతీతసంజ్ఞినా ౹ ౪౮ ౹ అతీతమితివేదాన్తైరవాఙ్మనసగోచరం ౹ అ
రూపంప్రోచ్యతేయత్తత్స్వరూపమితిచోచ్యతే ౹ ౪౯ ౹ అతస్సంప్రసాదాఖ్యః కర్మకర్తృత్వసంయుతః ౹ జీవఏవస
తుబ్రహ్మబ్రహ్మైత్యేవాఙ్గురబోధతః ౹౫౦ ౹ ఏవఞ్జీవస్యసుప్తస్యబీజరూపేణకర్తృతాం ౹ కేచిత్తునిశ్చితాంశ్రుత్వాస
మాధౌచసమానతాం ౹౫౧॥ మన్యన్తేతదయుక్తంయత్కర్తృత్వంభర్జితంతదా ౹ బీజరూపంపునర్జన్మస్యకారణము
దీర్యతే ॥ ౫౨ ॥ సుప్తోత్థితస్యకామాదిపారవశ్యాద్ధిజీవతా। నసమాధ్యుత్థితస్యైషావాచ్యాకామాద్యదర్శనాత్ ౫౩॥
దృశ్యమానోపికామాదిర్యత్తస్యప్రాతిభాసికః ౹ తత్సనాస్తీతివిబుధైస్తత్త్వార్థంప్రోచ్యతేదృఢం ॥ ౫౪ ॥ సుప్తావదృ
శ్యమానోపికామాదిఃపరమార్థతః ౹ అస్తీత్యేవావధార్యైతత్ప్రబలోస్త్యుత్థితే యతః ॥ ౫౫ ॥ కామాదావవిద్యమానే
తద్ధేతుకంకర్మనేతికః ౹ వక్తుంశక్తస్సముత్థస్యసుప్తస్యభవితుమర్హతి ॥ ౫౬ ॥ కారణేధ్రియమాణేహినకార్యస్యనశ్య
తిక్వచిత్ ౹ ఆకాశేసతివాయ్వాదేరవినాశిత్వదర్శనాత్ ॥౫౭ ॥ అవాన్తరనిరోధస్తువాయ్వాదేఃకారణాన్తరాత్ ౹ సం
భావ్యమానోదృష్టాన్తఇహనైవోపకల్పతే ॥ ౫౮ ॥ దృష్టదర్శనదృశ్యానియథాస్వప్నేచజాగ్రతి। దృశ్యన్తేనైవమన్య
త్రసుషుప్తౌతదదర్శనాత్ ౹ ౫౯ ॥ బ్రహ్మైవనిర్గుణంనిత్యంనిరుపాధికమద్వయం ౹ ఇతికేచనమన్యన్తేసుషుప్తబ్రహ్మవా
దినః ॥ ౬౦ ॥ తన్నసంగతమేవస్యాద్యత్తత్త్రైతానిసన్తిచ ౹ బీజరూపేణపశ్చాద్ధి స్థూలసూక్ష్మాణ్యమీవిదుః ॥౬౧॥ బీ
జేహ్యంకురవృక్షౌస్తఇతిదృష్టాన్తనిశ్చయః ౹ పుంస్త్వాదివదితిప్రాహసూత్రకారోప్యసంశయం ॥౬౨॥ అతస్సుషుప్తా
దన్యస్మింస్తురీయేపరమాత్మని ౹ అద్వైతమేవదృష్టాదిభేదాస్సన్తినభూపతే ॥ ౬౩ ॥ విజ్ఞానమయమాత్మానంస్వప్నా
వస్థాభిమానినం ౹ మత్త్వైవజీవశబ్దార్థమవిద్యావగతన్తతః ॥ ౬౪ ॥ అన్యస్యబ్రహ్మతాంబ్రూతేసుప్త్యవస్థాభిమాని
నః। ఆనన్దమయసంజ్ఞస్యసుప్తవాదీప్రతారకః ॥౬౫॥ నచైవమేవసర్వత్రబ్రూతేవాక్యంవ్యవస్థితం। సుప్తానన్దమయా
ఖ్యస్యక్వసజ్జీవత్వమాహచ ॥౬౬॥ తస్మాచ్ఛ్రుత్యన్తసిద్ధాన్తరహస్యజ్ఞానవర్జనాత్। అవ్యవస్థితవాక్యస్యమతన్త్వవ్య
తరాజ్ఞహి ॥౬౭॥ ప్రాజ్ఞేనసంపరిష్వక్తఇత్యత్రప్రాజ్ఞశబ్దితః। 'పరమాత్మేతియత్ప్రాహసుప్తవాదీనిరంకుశం ॥౬౮॥
ప్రాజ్ఞేనారూఢఇత్యత్రాప్యేవంయత్ప్రాజ్ఞశబ్దితః। పరమాత్మేత్యతోవిద్ధిశ్రుత్యర్థాజ్ఞన్తమాత్మని ॥౬౯॥ సుషుప్తా
వపిచోత్క్రాన్తౌజీవస్యబ్రహ్మతాంవద। కథంవేదాన్తతత్త్వార్థవిద్యానితివదేద్బుధః ॥౭౦॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూ
తీనాంబహుదూరోనమఙ్గసః। సుషుప్తబ్రహ్మవాదోయంకలినైవప్రపఞ్చితః ॥౭౧॥ భవిష్యతిభువిప్రాజ్ఞసావధానేన
చేతసా। తురీయబ్రహ్మసిద్ధాన్తంనవిస్మరమహీపతే ౹౭౨॥ * * * *

— * ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేసప్తదశోధ్యాయః * —

శుకః॥ పునస్సుషుప్తివాదస్యదౌర్బల్యంశాస్త్రసమ్మతం। సంప్రవక్ష్యామితేరాజంఛృణుష్వావహితోధువా॥౧॥
కాశ్చనశ్రుతయస్సుప్తౌజీవస్యబ్రహ్మరూపతాం। వదన్తికాశ్చిన్నాడీషు సంపత్తిన్తమసీతరాః ॥౨॥ కాశ్చిత్పురీతత్సం
పత్తింకాశ్చిత్ప్రాజ్ఞాభిధాత్మని। తృతీయేజీవఏవేతిహృదాకాశఇతీరితాః ॥౩॥ ఏవంసుషుప్తిస్థానేషుప్రోక్తేషు వివిధే
ష్వపి। ఏకమేవభవేత్స్థానమ్ముఖ్యమన్యానిచాన్యథా ॥౪॥ సర్వేషామ్ముఖ్యతాయాంహినైకవాక్యత్వమాపతేత్ ౹ శ్రు
తివిప్రతిపత్తౌచవస్తుర్నాన్యయాద్యపేక్ష్యతే ॥౫॥ శ్రుత్యన్యోన్యవిరోధస్యపరిహారాయయోమతః। న్యాయస్సోపేక్ష్య
తేసత్త్వైరపిమీమాంసకైఃఖలు ॥౬॥ అతోత్రన్యాయమాశ్రిత్య నిశ్చితార్థంవదామితే ౹ మద్వక్ష్యమాణేప్యర్థేమపు
నస్తేమాస్తుసంశయః ॥౭॥ అవ్యక్తముపదిష్టాస్వేచ్ఛ్రుత్యర్థాగురుణాతతః। యుజ్యతేసంశయస్తత్రవ్యక్తంవక్ష్యామి
తేత్వహం ॥౮॥ నచాన్యథావదిష్యామియదార్యేభ్యోస్మిశిక్షితః। నచాస్తిప్రార్థనీయమ్మేయేనస్యాన్తేప్రతారకః॥౯॥

తస్మాదాప్తతమస్యోక్తౌ మమసంశయవర్జితః। శృణుష్వభూమిపతే యేన తవ శ్రేయో భవిష్యతి ॥౧౦॥ ఇత్యుక్త్వా మునిశార్దూలశ్శుకస్సుప్తస్యనిర్ణయం। రాజానం వక్తుమారేభే శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభిః ॥౧౧॥ శుకః॥ రాజన్సుషుప్తిస్థానాని పరబ్రహ్మేతరాణి వై। నాడ్యాదీని పురోక్తాని తాని జ్ఞేయాన్యసంశయం ॥౧౨॥ సుప్తిస్థానతయాయాభిశ్శ్రుతిభిర్బ్రహ్మగీయతే। తాసాం తు సగుణబ్రహ్మపరతాం విద్ధి నిశ్చితాం ॥౧౩॥ గంగాయాం ఘోష ఇత్యేవమథవా శ్రిత్యలక్షణాం। నిర్గుణబ్రహ్మసంపత్తిం శ్రుత్యుక్తామవధారయ ॥౧౪॥ బ్రహ్మణః ప్రాజ్ఞనాడ్యాదిసామీప్యాత్సుప్తిధామతా। ఉపచర్యత ఏవేతి శ్రుతీనామాశయం విదుః ॥౧౫॥ సుప్తిస్థానాని నాడ్యస్స్యుః పురీతత్సంజ్ఞికా తు సా। నాడీగాఢసుషుప్తేస్స్యాత్స్థానం తద్భేదదర్శనాత్ ॥౧౬॥ సుప్తోయం గాఢసుప్తోయమితి భేదో హి దృశ్యతే। అతస్తత్తారతమ్యాచ్చ యుక్తమేవ నిగద్యతే ॥౧౭॥ తమశ్చ హృదయాకాశస్సుప్త్యర్థస్థానే సతాం మతే। పరబ్రహ్మ తు చిన్మాత్రమ్ముక్తిస్థానన్నిగద్యతే ॥౧౮॥ వేదాన్తేషు సమస్తేషు తస్య చేత్సుప్తిధామతా। నిరంకుశం సమీర్యేత కో భేదో బన్ధమోక్షయోః ॥౧౯॥ స్వప్నజాగరితస్థానం బ్రహ్మైవాస్థామితీతరే। బ్రూయుస్తదా భవేచ్ఛాస్త్రమవ్యవస్థమనర్థకం ॥౨౦॥ పరబ్రహ్మైవ చేత్సుప్తిస్థానం ప్రజ్ఞానలక్షణం। బ్రహ్మలోకం న విన్దన్తీత్యేతద్వక్తున్న శక్యతే ॥౨౧॥ అజ్ఞానతిమిరాన్ధో హి ప్రాజ్ఞాఖ్యస్ససమీర్యతే। ప్రజ్ఞానఘనరూపత్వన్తస్య మోక్షే విదుర్బుధాః ॥౨౨॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తీనాం స్థూలాద్యంశైర్విభాగతః। సుప్తస్తరే పరబ్రహ్మధియోక్తమితి చేద్వదేః ॥౨౩॥ బ్రహ్మలోకం న విన్దన్తీత్యేవం వాచ్యం కథన్తదా। కథం వాహరహర్బ్రహ్మగతిర్వ్యాఖ్యా శ్రుతీరితా ॥౨౪॥ జాగ్రత్సుప్తౌ స్వప్నసుప్తౌ సుప్తిసుప్తౌ చ యత్పరం। త్రిపాద్బ్రహ్మ స్థితత్సుప్తవాదినో మతమిత్యసత్ ॥౨౫॥ ప్రాకారేణ పరిక్షిప్తే వర్తమానః పురే నరః। ప్రాకారే వర్తత ఇతి యథాత్ర ప్రోచ్యతే నృభిః ॥౨౬॥ తథా నాడీపరిక్షిప్తే వర్తమానః పరాత్మని। జీవః పురీతతీత్యేవమాహుస్తే సుప్తవాదినః ॥౨౭॥ అత్ర కిం ప్రతివక్ష్యామి స్వానుభూతివివర్జితాన్। బాలాంస్తాన్విషయానన్దరసికాన్మూఢచేతసః ॥౨౮॥ జీవోయన్తైజసాభిఖ్యో విజ్ఞానమయకోశవాన్। సుషుప్తికాలే ప్రజ్ఞానఘనలక్షణమద్వయం ॥౨౯॥ నిర్విశేషం పరం బ్రహ్మ ప్రాప్తవాన్యది నిర్మలం। ఆనన్దమయకోశస్య శ్రుత్యుక్తస్య చ కా గతిః ॥౩౦॥ బ్రహ్మీభూతస్య చాజ్ఞానం స్వీయం సిధ్యేత కేన వా। అవిద్యమానే స్వాజ్ఞానే పునర్జన్మ కుతో భవేత్ ॥౩౧॥ అజ్ఞానస్యోపపత్తిశ్చేత్స్వకణ్ఠాభరణాదివత్। బ్రూయాన్నైషోస్తి దృష్టాన్తః ప్రకృతస్య సమఞ్జసః ॥౩౨॥ కణ్ఠభూషావతోన్యత్ర సక్తచేతస్తయా స్వతః। నిజదృష్టిపథాప్రాప్త్యాప్యజ్ఞానం సముపస్థితం ॥౩౩॥ నైవమన్యాసనపరత్వమప్రాప్తాత్మత్వమేవ చ। త్వయాప్యభ్యుపగమ్యేతే కథమజ్ఞానసంగతిః ॥౩౪॥ కణ్ఠాభరణదృష్టాన్తాదస్మాదేవాథవాత్మనః సుప్తస్యావృత్తిమత్త్వేన నావిశేషపరాత్మతా ॥౩౫॥ సాక్షాచ్చేద్బ్రహ్మ సంప్రాప్తం కరామలకవత్తదా। నాజ్ఞానస్యావకాశోస్తి తస్మాత్తద్బ్రహ్మ నాగుణం ॥౩౬॥ అజ్ఞానావృతిమద్బ్రహ్మ సగుణం ప్రాజ్ఞసంజ్ఞకం। జీవస్వరూపం సంప్రాప్తం జీవే నేతి తతో వద ॥౩౭॥ నిరావరణచైతన్యం ప్రజ్ఞానఘనలక్షణం। నైవ ప్రాప్తవతః కిఞ్చిదజ్ఞానాద్యుపపద్యతే ॥౩౮॥ జీవ ఆవరణాద్బాహ్యస్తద్బ్రహ్మత్వాన్తరన్తతః। కథమావరణాపాయే నా జీవస్య బ్రహ్మసంగమః ॥౩౯॥ యథా కవాటకుడ్యాదిబహిష్ఠస్య తదాన్తరః। పురుషో నోపలభ్యేత తథాత్వమవధారయ ॥౪౦॥ సేయన్త్వావృతిరస్త్వస్తాం జీవస్య బ్రహ్మణోథవా। జీవస్యోభయథాప్యస్తి న సుప్తౌ బ్రహ్మసంగమః ॥౪౧॥ ఆవృత్త్యాసంగమే జాతే తైజసస్య బహిస్స్థితేః। ప్రాజ్ఞజీవాభిధా జాతా చిన్మాత్రేణానవస్థితేః ॥౪౨॥ మిథ్యామవిద్యాకార్యత్వాదావృతిం యది సంవదేత్ తదా స్వప్నగవిత్తేపి సామ్యాద్బ్రహ్మత్వమాపతేత్ ॥౪౩॥ సర్వం బ్రహ్మేతి చ శ్రుత్యా తదపీష్టమితి బ్రువన్। వికారాస్స్యుతసన్ధత్వాద్బ్రహ్మా నైవ పునః పునః ॥౪౪॥ నజానాతి శ్రుతేరర్థం బ్రహ్మానన్యత్వగోచరం। జీవానన్యత్వవాదిత్వాత్స్వస్యాగస్త్యస్సనోచ్యతే ॥౪౫॥ జీవస్య హి పరామర్శః పరబ్రహ్మైకతాప్తయే। శ్రుత్యాదిష్వీక్ష్యతే జీవప్రతిష్ఠిత్యై తు న క్వచిత్ ॥౪౬॥ చిదంశత్వజడాంశత్వే స్వీకృత్యాఖిలవస్తునః। ఉక్తే బ్రహ్మత్వజీవత్వ ఇతి చేత్తన్న సంగతం ॥౪౭॥ ఉక్తో హ్యఖిలశబ్దోయం

ద్వయోస్సాధారణో భవేత్ । అతోఽబ్రహ్మాపిజీవస్స్యాజ్జాడ్యఞ్చబ్రహ్మణిస్థితం ॥౪౮॥ తన్మయుక్తమతశ్చైతన్యంసర్వ
ఞ్చేద్యుక్తమప్యసత్। బ్రహ్మైతివక్తుంనోశక్యంవిరుద్ధార్థప్రసంగతః ॥౪౯॥ అథవాచైత్యసంయుక్తంచైతన్యం సకళత్వ
తః। నిష్కళబ్రహ్మశబ్దార్థోనవైభవితుమర్హతి ॥౫౦॥ బింబస్యప్రత్యగాత్మత్వ క్షీవస్యప్రతిబింబతా । ఇతిశాస్త్రప్రసి
ద్ధార్థవ్యభిచారోనయుజ్యతే ॥౫౧॥ అవృత్తప్రతిబింబస్యసుప్త్యవస్థాభిమానినః। జీవత్వమేవతద్యుక్తన్నతు బ్రహ్మత్వ
మణ్వపి ॥౫౨॥ మాణ్డూక్యపూర్వకబహుశ్రుతిమస్తకోక్తంసుప్త్యదుస్సహజరామృతిదుఃఖహేతోః। జీవత్వమేవపర
మస్యతునిర్గుణస్యతుర్యస్యనిర్మలచిదేకరసత్వమాహుః * * * * * ॥౫౩॥

* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేష్టాదశోఽధ్యాయః *

రాజా॥ స్వామిన్ సుషుప్త్యవస్థేయంకస్మిన్నశ్యతిపూరుషే। యస్మాన్నశేషైవజీవత్వన్నశ్యేన్నిన్నేసమాత్మనః॥౧
శుకః॥ విదేహముక్తేపురుషేకర్మిణాముత్తమోత్తమే। రాజన్నశ్యతినిశ్శేషంసావస్థానేతరత్రతు ॥౨॥ అల్పసుప్తిరియ
స్నిత్యంసర్వైరప్యనుభూయతే। మహాసుప్తిఃక్వచిల్లోకేకేనచిచ్చకదాచన ॥౩॥ యథాస్థూలాదిభేదేనస్వల్పసుప్తిశ్చ
తుర్విధా। తథామహాసుషుప్తిశ్చపరబ్రహ్మవిదాదిషు ॥౪॥మహాసుషుప్తిస్థూలాద్యైఃక్రమేణాభ్యాసయోగతః।స్థూలా
ద్యాఅల్పసుప్త్యంశానశ్యన్త్యేవమహాత్మసు ॥౫॥అవిద్యాకర్మణస్స్వల్పసుప్తిర్యన్తోయథాప్రజాః।విద్యాకర్మణఏవైతేచ
త్వారస్స్వాత్మయోగినః॥౬॥ ముఖ్యోపిదేహముక్తోయోవరిష్ఠోబ్రహ్మయోగినాంతస్మిన్నల్పసుషుప్తేస్స్యాత్తుర్యాంశోపి
ప్రణాశితః ॥౭॥ గుడాకేశాఖ్యయాయత్తుజితనిద్రత్వమర్జునే। ప్రసిద్ధన్తద్ధిగాణంస్యాద్యద్వైరాగ్యసముద్భవం ॥౮॥ఆ
త్మయోగోపదేశాత్ప్రాక్కథితస్యార్జునస్యహి। గుడాకేశాభిధాంకృష్ణోభగవానాహభూపతే ॥౯॥ కాయసిద్ధిమతాం
పుంసాన్దీర్ఘాయుష్మత్తయాయథా। జరామరణహీనత్వంయోగినాముపచర్యతే । ౧౦ । తథానిర్నిద్రతాభోగనైరా
శ్యేనార్జునస్యవై। ఉపచర్యతఏవేతిమన్తవ్యన్నాన్యథానృప ॥౧౧॥ నిద్రాచేద్విజితాసమ్యగర్జునేనభవేత్తదా। నహీ
ణాశేషకర్మత్వసంభవాద్బోద్ధుమర్హతి ॥౧౨॥ యుద్ధన్త్వకార్షీదిత్యేవరిపుభిస్సోఽవగమ్యతే।జాగ్రత్స్వప్నవతస్తస్యము
ఖ్యస్సుప్తిజయోమతః ॥౧౩॥ స్వల్పసుప్తౌసిరస్థాయాంమహాసుప్తిర్భవేదితి। మహాసుప్త్యుపలబ్ధౌసాస్వల్పానశ్యేదితిద్వ
యోః ॥౧౪॥ పతయోరవిరోధస్స్యాత్తథానిగ్రహణయోస్తయోః। సమకాలోద్భవత్వేనసమ్యగేవవిచారణే । ౧౫॥అ
ల్పసుప్తావిలీనత్వేవాగాదీన్ద్రియవృత్తయః। మహాసుప్తౌతువాగాదితత్త్వానినిఖిలాన్యపి ॥౧౬ ॥ ద్వైతాగ్రహణసా
మ్యేపిసుప్త్యోరేకత్రబన్ధనం। అన్యత్రమోక్షఇత్యేతద్వైలక్షణ్యన్మహాన్ధిస్థితం ॥౧౭॥ జీవన్ముక్తోత్తమశ్చేత్స్యాత్పురు
షస్తస్యజాయతే। స్వప్నస్యారూపనాశశ్చసుప్తేర్నాశస్సరూపకః ॥౧౮॥ విదేహముక్తశ్రేష్ఠశ్చేన్మహాసుప్తింసదాగ
తః। తస్యసుప్తేరరూపస్సనాశస్సముపజాయతే ॥౧౯॥ విదేహముక్తేగాణేపిబ్రహ్మయోగివరీయసి । సుప్త్యవస్థా
స్త్యన్తసైవతన్నాన్యేసుప్తివర్జితాః ॥౨౦॥ జీవన్ముక్తస్యయాదృష్టదుఃఖానుభవపూర్వికా । విదేహముక్తిర్దేహాన్తే
పోక్తాముఖ్యానసాభవేత్ ॥౨౧॥ విదేహముక్తావిచ్ఛాచేదిత్యాద్యాయాశ్రుతేర్హిసా । ననిరోధోనచోత్పత్తి
రిత్యాద్యాయాశ్చబాధకా ॥౨౨॥ దేహేస్మిన్నివిద్యమానేపిదేహవిస్మృతిలక్షణా। విదేహముక్తిరభ్యాసాజ్జాయతేశ్రు
త్యబాధకా ॥౨౩॥ వరిష్ఠోఽత్రవరీయాన్వాతామేతాంముక్తిముత్తమాం । దృష్టదుఃఖంవినైవేయాన్మోక్షాతీతపదం
తతః ॥౨౪॥ యదుక్తంబన్ధమోక్షాదిసర్వద్వంద్వవివర్జితం। సత్తాసామాన్యసంజ్ఞంవాఅవాఙ్మనసగోచరం ॥౨౫॥ అ
నుపాస్యమవిజ్ఞేయంహేయోపాదేయవర్జితం। అలక్షణమనాకారమరూపస్యానుమాత్రకం ॥౨౬॥ తదేవనిర్గుణాతీ
తంబ్రహ్మమోక్షపదాత్పరం । జీవన్ముక్తైర్విదేహైశ్చదేహాన్తేప్రాప్యతేపదం॥౨౭॥ తదాస్థాంబన్ధవిచ్ఛిత్త్యై యద్ధా
నాద్యుపయుజ్యతే। తస్మోక్షపదమేవేదంవక్ష్యతేతేపునఃపునః ॥౨౮॥ చత్వారోబ్రహ్మనిష్ఠాశ్చపాప్తేస్తన్మోక్షదక్ష
రం। కైవల్యమోక్షరూపన్తన్నిర్గుణంబ్రహ్మకథ్యతే ॥౨౯॥ విశేషణత్రయోపస్యపరిశుద్ధతమస్యవై। విదేహముక్తిస్తా

నస్యవర్ణస్సోహిమహత్ఫలం ॥౩౦॥ విదేహముక్తిమేవైకాం వేదాన్తాఅఖిలాఅపి। తాత్పర్యేణవద న్తీతిపూర్వేషామ్మహాత్మనాం మతం॥౩౧॥ అస్యావిదేహముక్తేస్సాధ్యాయాయానివై విశ్రైః। ప్రోచ్యన్తేసాధనాన్యత్ర తేషుకర్మోత్తమమ్మతం॥ విహికామ్యనిషిద్ధానినిత్యకర్మాణ్యశేషతః। మోక్షైకార్థానినిత్యాని కుర్వన్మోక్షమవాప్నుయాత్ ॥౩౩॥ మోక్షార్థంకర్మనాస్తీతిమన్యన్తేకేచనాబుధాః। తేషామకర్మవిదుషాన్నైవమోక్షఃకదాచన ॥౩౪॥ నిత్యశ్చోయదనుష్ఠేయఞ్జ్ఞానినాంయోగినామపి। నిర్వికల్పసమాధ్యాదికర్మవైమోక్షదమ్మతం ॥౩౫॥ జీవకర్మాణిబన్ధాయదుఃఖమాత్రైకహేతవః। బ్రహ్మకర్మాణిమోక్షాయసుఖమాత్రైకహేతవః ॥౩౬॥ ఇమానిబ్రహ్మకర్మాణి వేదాన్తోక్తానినైకధా। సమాధ్యభ్యాసరూపాణివినియోజ్యానినాన్యథా ॥౩౭॥ సమాధ్యఙ్గతయాన్యేషాంస్వాశ్రమోచితకర్మణాం। మోక్షసాధనతైవస్యాద్భోగసాధనతానతు ॥౩౮॥ సర్వఙ్కర్మేతివాక్యేజ్ఞానయోగాదికంయతః। జ్ఞాతృజ్ఞేయద్వయాపేక్షంజ్ఞానమేవనిగద్యతే।౩౯॥జ్ఞాతాయస్సహికర్తేతియోక్తేతిచవమీర్యతే। అతోజ్ఞానస్యకర్మత్వంవక్తుంశక్యన్నిరంకుశం॥ మోక్షహేతుషునిత్యేషుస్వాశ్రమోచితకర్మసు। మన్యన్తేయేనిరర్థత్వం తేనరాఃపాపయోనయః ॥౪౧॥ అకుర్వన్నపశేషాణినిత్యకర్మాణికానిచిత్। కుర్వన్నాశ్రమవాక్కర్మీసద్యోముక్తిమవాప్నుయాత్ ॥౪౨॥ ఆత్మానమిన్ద్రియవ్రాతాత్సముద్ధృత్యాత్మచిన్తనాత్। పరాత్మనిప్రతిష్ఠాప్యతత్రసుస్థోహికర్మిరాట్ ॥౪౩॥ అశ్రద్ధయాననుష్ఠానే స్వాశ్రమోచితకర్మణాం। ధ్యాయన్నపిసదాత్మానమల్పసుస్థింసదాప్నుయాత్ ॥౪౪॥ తస్మాన్మహాసుఖప్రాప్త్యర్థంయథాశక్త్యాశ్రమోచితం। నిత్యకర్మాచరన్నేవసమాధిన్నిత్యమాచరేత్ ॥౪౫॥ నిత్యకర్మాణిసన్త్యజ్య సమాధిశ్చమహత్తమం యోగివేషధరాఃకేచిద్వఞ్చయన్త్యవివేకినః ॥౪౬॥ కథఞ్జితానిశానిస్యుర్వేషమాత్రేణయోగినాం। చఞ్చలానిసదాయానిపాణీన్ద్రియమనాంసివై ॥౪౭॥ సకేశంవిధురమ్యార్థంసకేశంవిధవామపి। యోగివేషేణదుష్టత్వాద్దృష్ట్వాస్నాయాత్సచేలకం ॥౪౮॥ స్వాశ్రమోచితకర్మాణిసన్త్యజ్యాన్యాశ్రమోచితాన్। ఆచారాన్సంపరిగృహ్య భ్రమితేయోగివేషవాన్ ॥౪౯॥ సర్వదావ్యవహారస్థాన్సమాధ్యభ్యాసవర్జితాన్। స్వాశ్రమాచారరహితాన్ యోగివేషధరాంశ్చధిక్॥౫౦॥జ్ఞానవాదరతాఃకేచిద్యథేచ్ఛాచారతోహతాః। యోగవాదరతాఃకేచిత్తథాత్యాజ్యాస్తుసజ్జనైః॥౫౧ తస్మాత్సమ్యగ్విచార్యైవజ్ఞానినోయోగినోపిచ। సంభాషణాదికంకార్యమాత్మశ్రేయోర్థిభిర్నృప ॥౫౨॥ ❋

—— ❋ ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేపఞ్చదశోధ్యాయః ❋ ——

రాజా॥ స్నానసన్ధ్యాగ్నిహోత్రాదినిత్యకర్మాణికర్మఠాం। నత్యజన్తియతోమోక్షోనుపయుక్తాన్యతోగురో॥౧॥ ధర్మస్యబ్రహ్మణశ్చైకేజిజ్ఞాసేపృథగేవహి। ఉభాభ్యాంసూత్రకారాభ్యాంపిత్రాజైమినినాపిచ ॥౨॥ తయోర్భిన్నంసయోర్భిన్నాఅధికార్యాదయోమతాః। శాస్త్రేభిన్నేచతేన్యోన్యంవేదవేదాన్తగోచరే ॥౩॥ ఆద్యమర్థిత్వసామర్థ్యవిద్వత్వాన్యధికారిణః। అపేక్షతేవివేకాదీన్యన్యద్వైసాధనానితు ॥౪॥ అనుష్ఠానాననుష్ఠానాపేక్షేభిన్నఫలేచతే। భోగమోక్షౌహివిద్వద్భిర్నిశ్చితౌశాస్త్రయోస్తయోః ॥౫॥ ధర్మజ్ఞానాత్ప్రవర్ధన్తే జన్మాన్యుచ్చావచాన్యథ। బ్రహ్మజ్ఞానాన్నిరుధ్యన్తే తానిదుఃఖప్రదాన్యపి ॥౬॥ బ్రహ్మక్షత్రవిశామేవ నియమోవేదకర్మసు। బ్రహ్మజ్ఞానేనృణామాన్యానుజ్ఞయాప్యన్త్యజన్మనాం ॥౭॥ బ్రహ్మజ్ఞానోదయస్యాస్తినకాలనియమోపిచ। ప్రాక్చోపనయనాజ్జ్ఞానంప్రాప్నోతివామదేవవత్ ॥౮॥ గర్భస్థస్యాపితద్దృష్టేర్వామదేవస్యసాధనైః। పూర్వజన్మార్జితైస్సర్వైర్వివేకాద్యైఃపరైరపి॥ ఏవంసతిముముక్షోఃకిం వర్ణాశ్రమనిబన్ధనం। నిత్యకర్మవిధానంవా స్వప్రయోజనవర్జనాత్ ॥౧౦॥ బ్రహ్మజ్ఞానోదయాత్పూర్వమపిసాధనమాత్రతః। త్యాజ్యత్వేకర్మణాంసిద్ధే నిత్యాదీనామశేషతః ॥౧౧॥ జ్ఞానోదయాత్పరంతేషామపికార్యత్వముచ్యతే।ధాన్యానిసిద్ధపరిత్యాగే శ్రేయోహిమహదుద్భవేత్ ॥౧౨॥ భ్రాన్త్యావర్ణాశ్రమాచారాన్సంసిద్ధాపిహసేహీనః। పరిత్యజన్తియేతైర్యా త్తేషాంహానిర్నకాచన ॥౧౩॥ బ్రహ్మజ్ఞానవిహీనోపి వర్ణాశ్రమనిరాకృతౌ। స

కాఙ్క్షేత్ప్రాప్తుం యథార్థానిం మిథ్యావర్ణాశ్రమా యతః ॥౧౪॥ రజ్జుసర్పేణ కోఽదష్టో మృతో భవతి మానవః। కో వాన్యో ధనికశ్రేష్ఠశ్శుక్తికారజతేన చ ॥౧౫॥ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాశ్చేద్భవేయుః పారమార్థికాః। తదా తత్కారణత్యాగనిమిత్తేస్యభయాభయే ॥౧౬॥ సర్వేషామపి ధర్మాణామవిద్యాకల్పితత్వతః। మిథ్యాత్వమేవ సర్వత్ర శ్రుత్యాదిషు వినిశ్చితం ॥౧౭॥ తస్మాద్బ్రహ్మేతరస్యాపి యస్య కస్యాస్తితాధియా। వర్ణాశ్రమాః పరిత్యాజ్యా ఇతి కేచిత్ప్రచక్షతే ॥౧౮॥ మమ శ్రుత్వేదృశం వాదమ్మనో భ్రమతి చఞ్చలం। త్వయైవాస్య సమాధానం భవితవ్యం గురూత్తమ ॥౧౯॥ ఇతి శ్రుత్వా మహీపస్య వచనమ్మునిపుఙ్గవః। కలిసూచకమేవేతి మత్వా సస్మితమబ్రవీత్ ॥౨౦॥ శుకః॥ స్నానాదినిత్యకర్మాణి రాజన్కర్మత్వభాఞ్జ్యపి। భవమోక్షోపయుక్తాని నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౨౧॥ అధికార్యాదయో భిన్నా ఏవ మీమాంసయోస్తయోః। తథాపి విద్ధి నాత్యన్తభిన్నా ఇతి మహీపతే ॥౨౨॥ అర్థిత్వాదిమతః పుంసో వివేకాదిపురస్సరైః। బ్రహ్మజ్ఞానాదిభిర్ముక్తిర్భవావీతి సతాం మతం ॥౨౩॥ ధర్మశాస్త్రస్య భోగైకహేతుత్వన్నతు చిన్త్యతాం। స్వస్వవర్ణాశ్రమాచారైర్నిత్యైర్మోక్షస్య సంభవాత్ ॥౨౪॥ స్వాశ్రమాచారహీనస్య న బ్రహ్మజ్ఞానముద్భవేత్। నాపితత్వాధనాన్యాత్మవివేకాదేని సర్వథా ॥౨౫॥ శమాద్యంగతయా తేషాం స్వాశ్రమోచితకర్మణాం। సూత్రకృన్మతితాప్యాహ వశ్యాసుష్ఠేయతాం స్ఫుటం ॥౨౬॥ బ్రహ్మజ్ఞానాచ్చ వర్ధన్తే జన్మాన్యాచ్చాపచాన్యపి। సుష్టుస్త్ర బ్రహ్మవిజ్ఞానీ స్వాచారాన్నపరిత్యజేత్ ॥౨౭॥ వేదాధీత్యాదిహీనోఽపి చణ్డాలో మ్లేచ్ఛ ఏవ వా। వేదోక్తోత్తమవర్ణ్యైర్వా కర్మస్వస్త్యధికారవాన్ ॥౨౮॥ జన్మమాత్రాద్ద్విజస్త్వస్య కస్యమే భవవృత్తిషు। కృత్వోపనయనం పూర్వం శివో బ్రహ్మోపదిష్టవాన్ ॥౨౯॥ వర్ణాశ్రమసమేతైర్హి నాధనైః పూర్వసఞ్చితైః। వామదేవో భవజ్జ్ఞానీ పశ్చాదపి చ కర్మకృత్ ॥౩౦॥ ఏవం సతి ముముక్షోః కా వర్ణాశ్రమనిరాకృతిః। జీవన్ముక్తస్య వా దేహవిముక్తిఫలసంభవాత్ ॥౩౧॥ పశ్చాచ్చ బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానాదపి జీవద్విముక్తిగైః। కార్యత్వే కర్మణాం సిద్ధకుతః ప్రాప్త్యాగవాన్నృప ॥౩౨॥ భ్రాన్తిసిద్ధా అపి భ్రాన్త్యా సత్యాం వర్ణాదయః పశే। త్యక్తాశ్చేద్వస్తుతస్త్యేణ సత్యాగీ నరకం వ్రజేత్ ॥౩౩॥ రజ్జుసర్పభయాక్రాన్తో మూర్ఛితో మ్రియతేపి చ। రజతం బహు యస్యాస్తి శుక్తౌ తస్యైవ తద్భ్రమః ॥౩౪॥ భయాభయే చ సత్యేభ్య ఏవేతి నియమో స్తి న। మిథ్యామయేభ్యస్స్వప్నేభ్యస్తయోస్స్వానుభవస్థితేః ॥౩౫॥ మిథ్యాత్వమపి ధర్మాణాన్నాత్యన్తముపపద్యతే। ఆవిదేహవిమోక్షాద్ధి కార్యత్వాత్సత్యతాం విదుః ॥౩౬॥ బ్రహ్మేతరాస్తితాబుద్ధ్యా త్యక్త్వా వర్ణాశ్రమాన్యది। స సద్య ఏవ నరకాన్ప్రాప్నుయాన్నాత్ర సంశయః ॥౩౭॥ బ్రహ్మైకాస్తిత్వబుద్ధ్యా వా బ్రహ్మాత్మానుభవేన వా। వర్ణాశ్రమాంస్త్యజన్విద్వాన్నహ్యధః పతనం వ్రజేత్ ॥౩౮॥ చతుర్విధం బ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యం షడ్విధం తథా। చతుర్విధం వనస్థత్వం సన్యాసిత్వఞ్చ షడ్విధం ॥౩౯॥ శ్రుత్యా వింశతిసంఖ్యేషు సంప్రోక్తేష్వాశ్రమేష్వపి। యథా సౌకర్యమాసీనో యత్ర కుత్రాశ్రమే సుఖాత్ ॥౪౦॥ సద్యః క్రమేణ వా ముక్తిం వ్రజేత్సంసారబన్ధనాత్। ఏతమర్థమవిజ్ఞాయ నైరాశ్రమ్యాత్పతత్యహో ॥౪౧॥ సర్వే దేహాశ్రయా ఏవ ప్రోక్తా వర్ణాశ్రమా అపి। నాహం దేహ ఇతి జ్ఞానాన్నాతివర్ణాశ్రమీ భవేత్ ॥౪౨॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వయోగాత్తు స్వదేహాదుత్థితః పుమాన్। ఉపసంపద్య తజ్జ్యోతిరతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౪౩॥ వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టదేహాయుక్తమహర్నిశం। అజ్ఞానయోగం హన్తాహఙ్కరతివర్ణాశ్రమజ్ఞిడాః ॥౪౪॥ అతివర్ణాశ్రమీ నిత్యనిర్వాణమధిగచ్ఛతి। భ్రష్టవర్ణాశ్రమీ నిత్యనరకానధిగచ్ఛతి ॥౪౫॥ తయోర్విభేదాజ్ఞానేన ప్రభ్రష్టం పూజయన్తి యే। తేషాఞ్చ నరకప్రాప్తిర్నాత్ర సన్దేహకారణం ॥౪౬॥ తయోర్విభేదజ్ఞానేన విముక్తం పూజయన్తి యే। తేషాం విముక్తిరేవ స్యాన్నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౪౭॥ యేన వర్ణాశ్రమాస్త్యక్తాస్సర్వే వై బుద్ధిపూర్వకం। భ్రష్ట ఇత్యుచ్యతే సోఽయం సర్వథైవ బహిర్ముఖః ॥౪౮॥ యేన వర్ణాశ్రమాస్త్యక్తాస్స్వప్రహస్తథ పుష్పవత్। ముక్త ఇత్యుచ్యతే సోఽయం సర్వథాన్తర్ముఖో మహాన్ ॥౪౯॥ జీర్ణపర్ణాని సరితో యథా వృక్షాత్పతన్తి వై। వర్ణా

శ్రమాస్తథా యస్య గళన్త్యేష విముక్తిభాక్ ॥౫౦॥ గ్రథితాన్యపి జీర్యన్తే జీర్ణవస్త్రాణి వై యథా। తథానుష్ఠీయమానా అప్యాచారాః పక్షముక్తిభాక్ ॥౫౧॥ వాఙ్మనఃకాయసంజ్ఞాని కరణాని నిరన్తరం। నిశ్చేష్టాన్యేవ యస్యాస్య స్యాత్తి వర్ణాశ్రమీ మతః ॥౫౨॥ వాఙ్మనఃకాయసంజ్ఞాని కరణాని నిరన్తరం। విషయేష్వేవ వర్తన్తే భ్రష్టవర్ణాశ్రమీ మతః ॥౫౩॥ తస్మాద్వర్ణాశ్రమాచారవ్యగ్రస్త్వం సర్వదా నృప। బ్రహ్మాత్మైక్యమహాయోగకర్మాణ్యాచర సాదరం ॥ ॥౫౪॥

॥ ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే వింశోఽధ్యాయః ॥

రాజా॥ భగవం స్త్వన్ముఖాంభోజాచ్ఛ్రోతవ్యమఖిలం శ్రుతం। తథాపి కశ్చిచ్ఛ్రోతవ్యోధర్మోస్తి మమ సద్గురో ॥౧॥ క్షత్రియా బహవః పూర్వే రాజ్యభోగేషు నిస్పృహాః। వనం గత్వా తపోభిస్తైః పరాం గతిముపాగతాః ॥౨॥ అన్యే చ బహవః పూర్వే రాజ్యభోగేషు సంస్థితాః। కాయక్లేశాదిరహితాస్తాం గతిం సముపాగతాః ॥౩॥ ఇతి విశ్రుతమత్రైవ సన్మయా సంశయ తే ధువా। కథం భవేద్గతిస్తుల్యా సరాగారాగయోర్ద్వయోః ॥౪॥ త్యాగే రాజ్యస్య రాజ్ఞః స్యాన్న మోక్షో భవబన్ధనాత్॥ అత్యాగే చ తథైవేతి ప్రతిభాతి విచారణే ॥౫॥ శిష్టానాం పాలనార్థాయ దుష్టానాం నిగ్రహాయ చ। రాజా నియమితో రాజ్యే సర్వజ్ఞేనేశ్వరేణ హి ॥౬॥ తథా సతి స్వధర్మస్య త్యాగాదీశాపరాధతః। ప్రజాపాలనహానేశ్చ రాజా స్యాత్పాతకీ భృశం ॥౭॥ రాజ్యాత్యాగే తు కామాదిపారవశ్యాన్న చేతసి। ఉత్పద్యేరన్వివేకాది సాధనాని కథఞ్చన ॥౮॥ సాధనానామసత్త్వే తు జ్ఞానయోగాద్యసంభవాత్। న మోక్షః కస్యచిత్సిద్ధ్యేచ్ఛోకమోహాదివర్జనాత్ ॥౯॥ ఇతి రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా శుకస్సర్వార్థకోవిదః। మునీనాముత్తమః ప్రాహ వాక్యం వాక్యవిదాం వరః ॥౧౦॥ శుకః॥ రాజానో యే వనాన్యేవ యే చ పూర్వే వనం గతాః। ఉభయేషాం చ సంసారాద్విముక్తిస్స్యాన్నరాధిప ॥౧౧॥ రాజ్యం న్యస్య త్యక్త్వా వనం యాన్తో రాజానస్తప ఉత్తమం। అకుర్వన్తో యథేచ్ఛం చ్చేరేయుర్మృగయాదిభిః ॥౧౨॥ తదాలోకావనాభావాత్స్వధర్మప్రచ్యుతా నృపాః। పతితా ఇతి మన్తవ్యాస్తథాభావాన్మహత్తమాః ॥౧౩॥ వనం గతా విధాయైవ స్వస్య రాజ్యమరాజకం। అసన్తః పాపినాం లోభాత్పాపినస్స్యుర్మహీభుజః ॥౧౪॥ పుత్రే నిక్షిప్య భూభారం వైరాగ్యాదివిభూషితాః। గత్వా వనం తపస్తీవ్రం కుర్వన్తో ముక్తిమాగతాః ॥౧౫॥ ఆత్మతుల్యతయా పుత్రైః ప్రజాపాలనకర్మసు। దుర్వృత్త్యా వా భవేయుశ్చేన్మహాపాపసమన్వితాః ॥౧౬॥ దృష్టదుఃఖాతిరేకేణ పిత్రా నాన్యా వదతా న హి। మోక్షస్య ప్రతిబన్ధస్స్యాత్తాపసానాం మహాత్మనాం ॥౧౭॥ తస్మాత్సన్న్యస్తరాజ్యాస్తే పరం వైరాగ్యమాశ్రితాః। నైవ పాతకినశ్శఙ్క్యా రాజర్షయ ఇతో గతాః ॥౧౮॥ అన్యే ప్యాసురణాద్రాజ్యే మహాభోగసమన్వితాః। అన్తర్వైరాగ్యసంయుక్తా ముక్తాః కేచిన్న సంశయః ॥౧౯॥ జీవన్ముక్తిపదం సిద్ధ్యేదాజ్యే స్థితిమతామపి। విదేహముక్తిమాత్రస్య రాజ్యం హి ప్రతిబన్ధకం ॥౨౦॥ జనకస్య మహీపస్య తదప్యాప్తం పరం పదం। ఇతి కేవనమన్యన్తే రాన్యేషాం తథా భవేత్ ॥౨౧॥ విదేహముక్తిమత్త్వఞ్చ తస్య రాజ్యాధికారతః। స్వతస్సిద్ధం తదన్యేషాం ప్రాప్త్రాజ్యం వినా న తు ॥౨౨॥ తత్సామాన్యవిశేషాభ్యాం వైరాగ్యం ద్వివిధం మతం। ఆద్యం తదాన్తరం ప్రోక్తం బాహ్యం చాన్తరబాహ్యం చాన్తరం పరం ॥౨౩॥ సామాన్యేన గృహే స్థిత్వా జీవన్ముక్తిపదం వ్రజేత్। విశేషేణ వనం గత్వా వై దేహం ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౨౪॥ న వై విదేహమోక్షస్య నశ్వేషాం వనినామపి। నియమోస్తి విరాగస్య మధ్యే విచ్ఛిత్తిసంభవాత్ ॥౨౫॥ న చ విచ్ఛిన్నవైరాగ్యా అవిరోగాధికారణాత్। యథేచ్ఛాచారసంపన్నా భవేయుర్నిర్మలాశయాత్ ॥౨౬॥ రాజ్యే జీవన్విముక్తాశ్చేద్గచ్ఛేయురథ కాననం। అదేహముక్తా ఏవ స్యుర్నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౨౭॥ బ్రహ్మజ్ఞానేన విషయే దోషదృష్టిపురస్సరం। గృహస్థాశ్రమిణో వాన్యే యతయః క్రమముక్తిగాః ॥౨౮॥ బ్రహ్మయోగేన విషయే యే జిహాసాపురస్సరం। గృహస్థా యతయో వాన్యే తే హి జీవద్విముక్తిగాః ॥౨౯॥ బ్రహ్మానుభూతియోగేన విషయత్యాగపూర్వకం। సర్వాశ్రమవిముక్తాస్తే విదేహవిముక్తిగాః ॥౩౦॥ అన్తర్వైరాగ్యహీనానాం విషయాం స్త్యజతామపి। సదా విక్షిప్తచిత్తత్వాన్నైవ ముక్తిః కదాచన ॥౩౧॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణానాం పూర్వేషాం మహతామపి। సాధనేషు సమస్తేషు వైరాగ్యం ప

రమమృతం ॥౩౨॥ నహి వైరాగ్యహీనస్య కరణానివశేష్వపి। నిశ్చేష్టతాం ప్రజేయుర్వై పరమోపశమప్రదాం ॥౩౩॥ జీవస్య సర్వాధ్యక్షస్య సన్నిధానేఖిలాన్యపి। చేష్టన్తేకరణాన్యేష జీవోబ్రహ్మేతరోనచ ॥౩౪॥ ఇతిజ్ఞాత్వా మహాయోగాన్నిశ్చేష్టస్య మహామునేః। సమభావముపేతస్య నభేదోవనగేహయోః ॥౩౫॥ రాజ్యేస్థితస్యాప్యేవ జనకస్య మహీపతేః। అభిమానోభవత్క్వాపి పునర్జన్మప్రదోనహి ॥౩౬॥ యతేర్వనస్థితస్యాపి భరతస్య మృగేశిశౌ। అభిమానోభవత్తీవ్రః పునర్జన్మప్రదః ఖలు ॥౩౭॥ తస్మాద్బుద్ధిమతాత్యాజ్యో యత్రకుత్రస్థితేనవా। అభిమానస్సమస్తేషు స్వీయత్వేనోక్తవస్తుషు ॥౩౮॥ పుత్రవిత్తకళత్రాదిష్వభిమానోనకస్యచిత్। క్షీయేతైవవినాదేహే స్వాభిమానస్యసంక్షయం ॥౩౯॥ వినాబ్రహ్మాత్మభావఞ్చ శతశోదేహశోషణైః। దేహాభిమానోనత్యాజ్యస్సదావాదోషదర్శనైః ॥౪౦॥ వినాబ్రహ్మాత్మయోగేన బ్రహ్మభావోనసేత్స్యతి। వినాబ్రహ్మాత్మబోధేన సయోగశ్చనకస్యచిత్ ॥౪౧॥ సబోధశ్చనహి శ్రీమత్సద్గురోః కృపయావినా। కృపాచతస్యశుశ్రూషామహిమ్నానవినోద్భవేత్ ॥౪౨॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ముముక్షుర్ముక్తిమార్గప్రమాక్। తత్వమస్యాదివాక్యార్థవేదికం శరణం వ్రజేత్ ॥౪౩॥ గురుశుశ్రూషయాకోపినాముక్తోమానవోభవాత్। గురుశుశ్రూషణం కర్మ సర్వకర్మోత్తమం మతం ॥౪౪॥ శ్రీమత్సద్గురుశుశ్రూషామాహాత్మ్యం భువిమానవః। కోనువర్ణయితుం శక్తః ఫణీన్ద్రోప్యపినక్షమః ॥౪౫॥ నియమాద్గురుశుశ్రూషాం శ్రద్ధయైవాచరన్నరః। బ్రహ్మవిష్ణుమహాదేవైరపిసంపూజ్యతే సదా ॥౪౬॥ గురుశుశ్రూషణాసక్తస్సద్బ్రహ్మస్వవభాసయేత్। సూర్యాదయోపిభాస్యన్తే యేనతైర్భాస్యతేనయత్ ॥౪౭॥ గురుశుశ్రూషణాసక్తన్నైవాపత్కాచిదావిశేత్। స్వయన్దిశ్యేత తద్దేహో వ్యాధికంభ్యాస్కరోపమః ॥౪౮॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతానిచ। గురుశుశ్రూషణస్యైవ కలాన్నార్హన్తి షోడశీం ॥౪౯॥ నిత్యానాం యత్ఫలం ప్రోక్తం కామ్యానామపికర్మణాం। నైమిత్తికానాం తత్సర్వం గురుశుశ్రూషణాద్భవేత్ ॥౫౦॥ వ్రతానాముగ్రతపసాం కాయక్లేశాదిరూపిణాం। యత్ఫలం ప్రోక్తమఖిలం గురుశుశ్రూషణాద్భవేత్ ॥౫౧॥ జ్ఞానానామపియోగానాం శ్రుత్యుక్తానాఞ్చయత్ఫలం। అనన్తమవ్యయం సత్యం గురుశుశ్రూషణాద్భవేత్ ॥౫౨॥ గురుశుశ్రూషణేలోపః కదాచిదభవద్యది। శుశ్రూషాధిక్యమేవస్యాద్ప్రాయశ్చిత్తం సునేతరత్ ॥౫౩॥ తస్మాత్సమస్తముత్సృజ్యసావధానేన చేతసా। కుర్వీత గురుశుశ్రూషాం ముముక్షుః పురుషోత్తమః ॥ * * * * ॥౫౪॥

* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే ఏకవింశోధ్యాయః *

రాజా॥ భగవన్స్త్వయాప్రోక్తం గురుశుశ్రూషణాత్మకం। సర్వకర్మోత్తమం కర్మ బ్రూహితత్ప్రకారకం ॥౧॥ శుకః॥ శ్రీగురోః కరుణాసిద్ధో స్సర్వజ్ఞస్య మహాత్మనః। యద్యత్ప్రీతికరం కర్మ తత్తచ్ఛుశ్రూషణమ్మతం ॥౨॥ త్రిసన్ధ్యాసు నమస్కారా గురోః పాదాంబుజద్వయే। ప్రత్యహన్నియమేనైవ క్రియతే భవమాదరాత్ ॥౩॥ కుటుంబపోషణార్థానామనుష్ఠానఞ్చకర్మణాం। ఉక్తానామనుష్ఠానాం హి తానాంభోగసిద్ధయే ॥౪॥ కాయేన మనసావాచా యథాశక్తిధనైరపి। వస్త్రైర్గన్ధైస్సుమాల్యైర్వా పాత్రైశ్చాపి పత్రైరపి ॥౫॥ యథాయథాభవేత్ప్రీతిస్స్వీయమేవతథాతథా। గురోరాచరణం ప్రోక్తం కర్మశుశ్రూషణమ్మహత్। భోగాసక్తిం విహాయత్వా ప్రీత్యై భోగైస్స్వసద్గురోర్విభి। ఉపేక్షా గురుసేవాయాం సకార్యాతుకదాచన ॥౬॥ భోగాపేక్షావిహాయాపిసద్గురుశ్శిష్యక [illegible]। [illegible] వైరాగ్యవిస్తరాత్ ॥౭॥ అకుర్వాణ గురుసేవాం హి యత్నాహంకరణైస్త్రిభిః। [illegible] కథంగురోః ॥౮॥ ధనీచేద్గురవేశిష్యస్స్వధనన్నసమర్పయేత్। సవైరాగ్యవిహీనత్వాన్న గురుప్రీతిభాజనం ॥౯॥ జనకస్సందదౌ [illegible] యాజ్ఞవల్క్యాయ గురుం ప్రాహ [illegible] గోసహస్రకం ॥౧౦॥ గోసహస్రం [illegible] యాజ్ఞవల్క్యజగాదచ। సతేనవచసాతస్యాన్ముక్తిత్వంవిదుస్సనాః ॥౧౧॥ [illegible] అవశ్యసంభావేనజ్ఞానకాస్త్రస్స్వదా

న్యతే ॥౧౩॥ యతోఽస్యైత్సంభవేత్తాన్తేయద్వాయతితదన్యయోః। పతితౌ తౌ పృథక్స్యాతాంజ్ఞానశాస్త్రైశ్చదూషితౌ॥ (మత్తేన)న్యాయపేక్షత్వాన్నశిష్యేప్రీతికారణం। ఇతినైవత్వయాశంక్యంశ్రద్ధాద్యైః ప్రీతిసంభవాత్ ॥౧౫॥ నచప్రీతిర్గురోర్హి స్యాచ్ఛిష్యస్యార్థనిద్ధిహేతుకా। ద్రవ్యార్జనత్వం కిం విచిన్త్యైకాం శిష్యస్యేత్యుక్తమేవహి ॥౧౬॥ అథవాసద్గురుప్రీతిజనకో బోధ ఏవను బోధనీయోముముక్షోర్యద్విదితస్స్యాత్సహస్థితేః ॥౧౭॥ సహవాసీసదాశిష్యోనజానీయాద్యదిస్వయం గురుప్రీతికరోపాయమ్మన్దధీఃక్వసమోక్ష్యతే ॥౧౮॥ యేనకేనప్రకారేణభవబన్ధవిముక్తయే। సంపాదనీయశ్శిష్యేణ ప్రసాదస్సద్గురోర్భృశం ॥౧౯॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సనభోభక్షణేనాపి తృప్తిం కిం లభ్యతే ॥౨౦॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। మరీచికాజలంపీత్వా సపిపాసాన్నివర్తయేత్ ॥౨౧॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। వినామహౌషధాస్వాదంమహారోగాద్విమోక్ష్యతే ॥౨౨॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సపాదాభ్యాంవినాధావేత్సుదూరమపివేగతః ॥౨౩॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సనేత్రాభ్యాంవినాపశ్యేద్రూపాణిసకలాన్యపి ॥౨౪॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సగాఢసుప్తికాలేపి సర్వాన్కామాంశ్చకామయేత్ ॥౨౫॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సప్రాణాద్యనపేక్షోపి స్వర్గచ్ఛేల్లోకాన్తరాణిచ ॥౨౬॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సవినాశివపూజాద్యైః కైలాసంలోకమాప్నుయాత్ ॥౨౭॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సవినావిష్ణుపూజాద్యైర్వైకుణ్ఠంలోకమాప్నుయాత్ ॥౨౮॥ గురుప్రసాదహీనశ్చేత్తీర్ణస్స్యాద్భవసాగరాత్। సవినాబ్రహ్మపూజాద్యైస్సత్యలోకమవాప్నుయాత్ ॥౨౯॥ తస్మాత్కైవల్యమోక్షార్థీ బుద్ధిమాన్ పురుషోత్తమః। ప్రసాదంసద్గురోః పూర్ణంసాధనోత్తమమార్జయేత్ ॥౩౦॥ నిత్యానిత్యవివేకాదిసాధనోత్పత్త్యనన్తరం। సద్గురుప్రీతిసంసిద్ధ్యైకుర్యాద్యత్నమతన్ద్రితః ॥౩౧॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థస్తదాయత్తోహివిద్యతే। అతఃప్రసాదయిత్వాతంశ్రోతవ్యస్సతదాననాత్ ॥౩౨॥ గురుప్రసాదబీజానికర్మాణియదిసాదరం। నిత్యంకుర్వీతనియమాన్నరోజితకలిస్స్పృహీ ॥౩౩॥ ధ్యానప్రార్థనశ్రాద్ధాచ్చగురుశుశ్రూషణేరతం। సమాలోక్యఫలాయత్తైర్భీతధీతాదశోదశ ॥౩౪॥ విదిత్వాలక్షణాన్యాదౌశాస్త్రోక్తానిగురోస్సుధీః। సర్వస్వమర్పయేత్తస్మైపాదప్రణతిపూర్వకం ॥౩౫॥ పశ్చాత్తదాజ్ఞయాకుర్యాద్భోజనాద్యపిచాత్మనః। యదుచ్ఛిష్టంపురోదాశసమంభోజ్యంవిధీయతే ॥౩౬॥ గురవేసవికారాణాం దేహాదీనాంసమర్పణాత్। నిర్వికారంహినిర్ద్వంద్వంపరంబ్రహ్మోపలభ్యతే ॥౩౭॥ ఆదౌసద్గుణసంపన్నంగురుమ్మత్వాయథావిధి। శుశ్రూషాంనకృత్వాకాలేచేద్వ్యక్తోభూద్దుర్గుణోధికః ॥౩౮॥ తతస్తంసంత్యజ్యాగురుమన్యంసమాశ్రయేత్। కృతపూర్వస్యవైఫల్యంనహిశుశ్రూషణస్యవ ॥౩౯॥ శాస్త్రోక్తలక్షణోపేతస్సదాచారమసత్తమం। శుశ్రూషేత్సద్గురుమ్మత్వాయది శీఘ్రమధఃపతేత్ ॥౪౦॥ శాస్త్రోక్తలక్షణోపేతంసదాచారంసదుత్తమం। శుశ్రూషేచ్ఛ్రద్ధయానిత్యంసద్యోనిశ్శ్రేయసంవ్రజేత్ ॥౪౧॥ తస్మాద్యద్యదిహేష్టంస్యాదాత్మనస్తత్తదాదరాత్। సద్గురోరర్పయేద్ధీమాన్ముముక్షుర్భవబన్ధనాత్ ॥౪౨॥ అసన్తంస్వాశ్రమాచారరహితన్దుష్టచేష్టితం। కేచిన్మత్వాగురుంహన్తస్వస్యజన్మవినాశినంవృథా ॥౪౩॥ అపమృషాపి యోదుష్టచరితస్తకామమోహతః। మహాపాపవశాత్సద్యోరౌరవన్నరకంవ్రజేత్ ॥౪౪॥ పురాహిసంభవోనామకశ్చిద్బ్రాహ్మణసత్తమః। సాత్త్వికాచారసంపన్నశ్శ్రుతిపథ్యత్యుక్తవర్త్మనా ॥౪౫॥ విరక్తశ్చిత్తస్సంసారే వైరాగ్యంతీవ్రమాశ్రితః। తురీయాశ్రమమన్వైత్యజ్ఞానయోగాదిసజ్జితః ॥౪౬॥ కుటీచకాదికాన్పశ్చాద్విపరిత్యజ్యాశ్రమాన్పరాన్ అవధూతాశ్రమంపఞ్చమంసమాశ్రిత్యమహత్తమం ॥౪౭॥ వృత్తిమాజగరీంశ్రేష్ఠాంయస్సాధ్యాశ్చసమాశ్రితః। కశ్చిత్తాన్ సన్న్యాయాధఃశుష్కవైరాగ్యవాక్యతిః ॥౪౮॥ శిష్యవన్గాఢసేచ్ఛుర్వైస్యవహాసైకతత్పరః। యదాభపత్తదాకశ్చిత్

సౌఖ్యస్తంయయగుణాద్విజః ॥ ౪౯ । బాణః॥ సద్గురోత్యక్తసంసారబన్ధనస్త్వంమహోత్తమః । త్వద్దర్శనాత్కృతార్థోస్మి పూర్వపుణ్యబలోద్ధితాత్ । ౫౦ । తథాపితవశుశ్రూషాంజ్ఞానయోగాదికారణం । కర్తుమిచ్ఛామిజేయాజ్ఞాశిష్యస్య కృపయామమ ।౫౧। ఇతిబాణవచశ్శ్రుత్వాసంభవస్సబహిర్ముఖః। అన్తస్తుష్టిముపేతోపబహిరాహాస్యధావచః।౫౨। సంభవః। శుశ్రూషయామేకింసౌమ్యత్యక్తదేహాభిమానినః। భోగవాఞ్ఛావిహీనస్యసర్వసంగవివర్జనాత్ । ౫౩। తథాపితవసాఫల్యసిద్ధ్యైకేవలమద్యతాం ।అంగీకరోమితత్వార్థంబోధయామిచతేశ్రుణు । ౫౪ । సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్తభూతంబ్రహ్మపరాత్పరం । అరూపమద్వయన్నిత్యమవాఙ్మనసగోచరం । ౫౫ । తదేకమేవసత్యంస్యాదహమస్మీతబోధ। దేహేన్ద్రియాదికంసర్వంకల్పితంరజ్జుసర్పవత్ । ౫౬ । త్వఞ్చశిష్యమహాభాగతద్బ్రహ్మాసినసంశయః । విచార్యమాణేదేహాదివైరాగ్యన్నిష్ప్రయోజనం । ౫౭ । మిథ్యాత్వబుద్ధిమాత్రేణమృతతుల్యత్వసంభవాత్ । మృతోపమర్దనేకస్యకింఫలంప్రాప్యతేవద । ౫౮। తస్మాద్వర్ణాశ్రమాచారైర్మిథ్యాదేహాశ్రయైర్మమ। తవవాప్రావణీయన్నకిఞ్చిదస్త్యస్తిసత్తమః ।౫౯। వర్తావహేయథేచ్ఛన్తుశాస్త్రోక్తవిధివర్జితౌ। యద్యదోభ్యక్తవ్యమాభాతితత్రతత్రనిరంకుశౌ ।౬౦॥ ఆవయోఃకోనుబాధోస్తిపుణ్యపాపైరసంగయోః। కర్మకాణ్డోహివిధ్వస్తస్సమూలస్వాత్మబోధతః।౬౧ । ఇతినిశ్చిత్యతౌగ్రామపత్తనస్థాన్జనాన్బహూన్। వశీకృత్యోపదేశేనవిషమైకరతాశయా ।౬౨ । త్యక్తవర్ణాశ్రమాచారౌనిషిద్ధైకోపసేవినౌ। చేరతుఃపశువత్కార్యాకార్యభేదవివర్జితౌ । ౬౩। దేహావసానసమయేతయోస్తుగురుశిష్యయోః। సాక్షాదభ్యేత్యకఠినభాషణాయమకింకరాః ।౬౪। పాశైరాకృష్యసిన్యస్తౌసంబద్ధాయమసన్నిధిం। అశక్తశ్చిత్రగుప్తోభూత్పాపసంఖ్యావచస్యపి । ౬౫। భటానాజ్ఞాపయామాసయమఃక్రుద్ధఇదంన్నప । యావన్తోనరకాస్సన్తిమల్లోకే పాపినాంకృతే ।౬౬ । యూయంప్రవేశయన్తోమూన్తైరన్తర్యేణపాపినౌ। మర్దయధ్వందయాలేశంవినైవాచన్ద్రతారకం, ౬౭ । ఇతివైవస్వతస్యాజ్ఞామనుసృత్యభటాస్తథా। మూర్ఖాసంభవబాణాఖ్యౌ గురుశిష్యౌదురాశయౌ ॥౬౮॥ అద్యాపిక్లేశయన్త్యేవరౌరవాదిషుభూపతే। గురోరసంగవిజ్ఞానఫలమేవంబభూవహ ॥౬౯॥ శిష్యస్యాసద్గురుశ్రద్ధాశుశ్రూషాదిఫలన్త్విదం। ఉచితంహిశ్రుతిస్మృత్యోర్నిశ్చితం ధరణీపతే ॥౭౦॥ తస్మాదసద్గురౌశ్రద్ధాంవిహాయైవసుదూరతః। సద్గురౌశ్రద్ధయానిత్యంశుశ్రూషామాచరేత్సుధీః ॥౭౧॥ శుద్ధ్యైవిముక్త్యైచభవేన్నిదానంశిష్యస్యసాధోర్గురుపాదసేవా। ఇతీహవిజ్ఞాయకరోతిసేవాం యస్సద్గురోర్నిత్యమయంహిధన్యః ॥౭౨॥ ❋ ❋

❋ ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే ద్వావింశోధ్యాయః ❋

రాజా॥ భగవన్సద్గురోశ్శ్రీమన్నాపన్నార్తిహరప్రభో। అవ్యాజకరుణాసిన్ధోతుభ్యంసన్తుసమాంసి మే॥౧॥ సర్వవేదాన్తసారాంశాంశ్శ్రుత్వాహంత్వన్ముఖాంబుజాత్। ఆత్మానఃకృతకృత్యత్వమ్మన్యేనిస్సంశయంప్రభో ॥౨॥ అతఃపరన్నజానామిశ్రోతవ్యంపురుషార్థదం। తథాపియదివిద్యేతయత్కిఞ్చిత్తత్ప్రసీదమే ॥౩॥ ఇత్యుక్త్వావినయోపేతంబద్ధాఞ్జలిపుటంనృపం । సశుకోమునిశార్దూలఇదంవచనమబ్రవీత్ ॥౪॥ శుకః॥ రాజన్వక్తవ్యమఖిలం మయోక్తన్నాత్రసంశయః। తథాపికిఞ్చిద్వక్తవ్యంరహస్యమవశిష్యతే ॥౫॥ వక్ష్యమాణమిదన్తుభ్యంస్వానుభూత్యేకసాధనం। నవాచ్యంయస్యకస్యాపిగుహ్యాద్గుహ్యతమన్త్వయా ॥౬॥ సర్వేషాఞ్చరహస్యానాంరహస్యంపురుషార్థదం। నాస్తికాయనవక్తవ్యంప్రాణైస్తైపిపాణసంకటే ॥౭॥ జ్ఞానపాషణ్డినఃకేచిద్యోగపాషణ్డినఃపరే। కర్మపాషణ్డినస్తేషాం వాచ్యంస్వప్నేపినత్వయా ॥౮॥ సర్వలక్షణయుక్తాయబ్రహ్మవిద్యావతేసతే। శిష్యాయాపిపరీక్ష్యైవవక్తవ్యంమహదుత్తమం॥౯॥ కార్యంవాకార్యమిత్యేవంసర్వేషాంవిదుషామపి।సంశయోత్పాదకంకర్మయత్తద్గుహ్యతమంతతః ॥౧౦॥ తద్వదామిశ్రుణుష్వాద్యసావధానేనచేతసా। యస్యశ్రవణమాత్రేణసర్వజ్ఞస్త్వంభవిష్యసి ॥౧౧॥ యానియానిశ్రుతిస్మృత్యోర్నిషి

ష్ఠానిమహాన్త్యపి। పాపానిలోకోపకృతయేకార్యాణివిబుధైరపి ॥౧౨॥ వస్తుతస్తానిపుణ్యానిభవన్త్యర్థాన్తరాశ్రయాత్। స్థూలదృష్టేస్తుపాపానితానిభాన్త్యవివేకినామ్ ॥౧౩॥ పాపవద్భానమానైస్తైఃపుణ్యకర్మభిరుత్తమైః। కర్తారస్స్వర్గపునన్త్యన్యాన్లోకాంశ్చపరమాప్నుతాత్ ॥౧౪॥ బ్రహ్మహత్యాంహరశ్చక్రేభ్రూణహత్యాం హరిస్తథా అసత్యమవదద్భీష్మః సురేన్ద్రఃపరదారహృత్ ॥౧౫॥ రామోకార్షీన్మాతృహత్యాంమృకణ్డుతనయోమునిః। పితృహత్యాంగురూన్భీష్మప్రముఖానర్జునోహనత్ ॥౧౬॥ ఏవంవిధానిపాపానికుర్వన్తోన్యేపిసత్తమాః।పరన్నిశ్రేయసంప్రాప్తాస్తారయన్తఃపరానపి ॥౧౭॥ మహాపుణ్యేష్వపీప్రోక్తబ్రహ్మహత్యాదికర్మసు।మహాపాపత్వమాశఙ్క్యకేచిత్పాతకినోభవన్ ॥౧౮॥ ధీమతామగ్రగణ్యోపిభీతఃప్రాగర్జునోబలాత్।చోదితోహరిణాసాక్షాద్గురుహత్యాదికర్మసు ॥౧౯॥ తానికృత్వాకృతార్థోభూన్నానుతిష్ఠేతతానిచేత్।విహితత్యాగతస్సద్యఃప్రత్యవాయీభవేత్ఖలు ॥౨౦॥ అతఃపుణ్యమపుణ్యంవాబహులోకోపకారకమ్। అవిచార్యైవకర్తవ్యంధీమతాకర్మసత్వరమ్ ॥౨౧॥ రావణప్రముఖాస్తేచరాక్షసావేదపారగాః। శ్రీరామేణహతాస్సర్వేబ్రాహ్మణాఅగ్నిహోత్రిణః ॥౨౨॥ తేషాంవధైస్తుసర్వేపిమనుష్యాఋషయస్సురాః। బ్రహ్మాదికీటపర్యన్తాఃప్రాణినో రక్షితా భృశమ్ ॥ ౨౩ ॥ స్వవర్ణాశ్రమధర్మాణాం యద్య దేవము బాధకం; పాపకర్మోచ్యతేతత్తల్లోకార్థం సుకృతం మహత్ ॥ ౨౪ ॥ జీవన్ముక్త వరస్యాపి హ్యేతత్కర్మవిధీయతే। ఆదేహపాతాత్స్నానాది నిత్యకర్మ యథా నృప ॥ ౨౫ ॥ అనాదివాసనా రూఢా మఘుబుద్ధిఃవధాదిషు। యఃపరిత్యజ్యధీరాత్మాప్రవర్తేత సముచ్యతే ॥౨౬। అన్యచ్చప్రాణిహింసాదికఘోరం కర్మక్వచిత్స్థలే। యాగాదేరితరత్రాపిముముక్షూణాంవిధీయతే ॥౨౭। సింహవ్యాఘ్రగజాదీనాం వధైఃకాననవాసినః। ఋషయోమృగయాలోలైః పాల్యాభూపాలపుఙ్గవైః ॥౨౮। నిద్రాదివిషయానన్దవిచ్ఛేదేచనృణామిహ। మన్యన్తేపాపమిత్యేకేపుణ్యమేవవిచారణే ॥౨౯। ధర్మహేతోర్ధనత్యాగం కారయన్హింసయాపుమాన్। పుణ్యవానపిపాపీతిప్రోచ్యతేబావిచారతః ॥౩౦। భిషజస్సుహృదశ్చాన్యే స్వీయప్రాణాత్యయేష్వపి। అభక్ష్యభక్షణం పుణ్యమపిపాపంవిదుర్జనాః ॥౩౧। విద్యార్థంబాలశిక్షాయాంగురోఃపాపంయథావిదుః। తపోభిరాత్మనఃక్లేశతథైవాన్యేజడాశయాః ॥౩౨। సన్న్యాసగ్రహణేపుణ్యమపిదారవిసర్జనాత్। మన్యన్తేపాపమిత్యేకేశాస్త్రార్థాదర్శినస్తథా ॥౩౩। శివోహమిత్యభేదోక్తింశాస్త్రీయామపికేచన।వదన్త్యయుక్తాన్నైర్గుణ్యమజానన్తఃపరాత్మనః।౩౪।కర్తృత్వనాశనన్నిత్యసమాధిన్నిర్వికల్పకమ్। మన్యన్తేకేచిదల్పజ్ఞాః కర్మయోగాదివత్పరే ॥౩౫॥ ఏవంశ్రుతిస్మృతిప్రోక్తాన్ధర్మాన్పుణ్యతమానపి। ప్రతిషిద్ధాన్నిహీనాంశ్చమన్యన్తేబుధశబ్దితాః ॥౩౬। తేషామకృత్స్నవిదుషామ్మన్దానాం సన్త్యజన్వచః। సదాచార్యవచోద్వారాజానీయాద్విహితాన్వరాన్ ॥౩౭। పాపవద్భానిభాసన్తేకర్మాణ్యగ్రేస్వచేతసః। తాన్యన్తేవీక్ష్యపుణ్యానిబుధస్తుష్యతివిస్మయాత్ ॥౩౮। పుణ్యవద్భాని భాసన్తే కర్మాణ్యగ్రేస్వచేతసః। తాన్యన్తేవీక్ష్య పాపాని బుధస్తుష్యతి విస్మయాత్ ॥౩౯। అసాధుమపిమన్యన్తే సాధుమారంభతోజడాః। విబుధాస్సాధుమప్యేకే సాధున్నహ్యఫలోదయాత్ ॥౪౦। ఆదౌపుణ్యవదాభాన్తియే ధర్మాస్తేవసానతః। భవేయురేవపాపానీత్యేషాస్తినియమోనచ ॥౪౧। ఆదౌపాపవదాభాన్తియేధర్మాస్తేవసానతః। భవేయురేవపుణ్యానీత్యేషాస్తినియమోనచ ॥౪౨॥ యథాపుణ్యేషుపాపత్వమ్మన్యన్తేమూఢచేతసః।తథాపాపేషుపుణ్యత్వమ్మన్యన్తేజడాశయాః॥౪౩। శ్రుతిస్మృత్యుక్తధర్మాణామప్యేవన్ధర్మహీనతామ్। జానన్బుధఃకథంస్వేచ్ఛంధర్మమన్యాశ్చరేత్త్యజేత్ ॥౪౪। తస్మాద్విశేషవచనైశ్శాస్త్రైస్సాన్నైశ్చసంయుతాత్।ఆచార్యాదుత్తమాత్ప్రాజ్ఞాంలభేద్యస్సవిముచ్యతే॥౪౫। ఇత్యుక్తమేతంభూపాలగుహ్యార్థమ్మయాభవాన్నవిస్మరతుకస్యాపినవదత్వితరస్యచ ॥౪౬। ఇదంగుహ్యతమంప్రేమ్ణామయాప్రోక్తన్తవాధునా।నవాచ్యంయస్యకస్యాపిత్రిసత్యశపథయామ్యహమ్ ॥౪౭। అతిసూక్ష్మధియామేవ ధర్మోయంపరమార్థతః। ప్రతిభాసేతనాన్యేషాంతస్మాద్గో

ష్యమితీర్యతే ॥౪౮॥ సర్వసాధారణత్వేన బ్రూయాశ్చేదిమముత్తమం । మోక్షధర్మమవిద్వాంసస్తేహతాస్స్యుస్స్వ
యాధ్రువం ॥౪౯॥ తేనత్వమపిపాపీయాన్ భవిష్యసినసంశయః । తాదృశస్యతవాప్యేష దేశికస్స్యాన్మహాన్తథా ॥౫౦॥
తస్మాద్గోప్యతమంధర్మమముమ్మనసిభూపతే । అవధార్యభవాంభోధేస్తీర్ణోభవమహామతే ॥౫౧॥ జీవన్ముక్తిపదంప్రా
ప్తోప్యాత్మధర్మమనుత్తమం । పాలయన్నేవపురుషో వైదేహీమ్ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౫౨॥ వాఞ్ఛాహీనోపివైదేహ్యా
మపునర్జన్మసిద్ధయే । ఆత్మధర్మరతోవిద్వాన్ యోగీవాస్యాన్నసంశయః * * * * ॥౫౩॥

* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యతృతీయపాదేత్రయోవింశోఽధ్యాయః *

రాజా॥ భగవన్ సద్గురోపుణ్యేపాపత్వంస్థూలదర్శినః। మత్వానకృతకృత్యా ఇత్యేషోర్థోవగతోమయా ॥౧॥
యదుక్తంపుణ్యతాంపాపేమత్వావైతాదృశాజనాః । నకృతార్థాఇతిత్వస్యనార్థజ్ఞానా మితంవద ॥౨॥ ఇతిపృష్టోద
యాసిన్ధుస్సశుకోమునిపుంగవః । రాజానమబ్రవీదేవం గురుభక్తశిరోమణిం ॥౩॥ శుకః॥ అన్యవర్ణాశ్రమోక్తానిస్వని
షిద్ధానిదుర్ధియః। కేచిత్పుణ్యానికుర్వన్తి కర్మాణిహిమహీపతే ॥౪॥ బ్రాహ్మణఃకురుతేపూర్తం పుణ్యంఖాతాదిలక్ష
ణం । తపాంసికురుతేశూద్రఃకృషింవైశ్యఃకరోతిచ ॥౫॥ వాణిజ్యంకురుతేక్షత్త్రామోహాద్యాజయతీతరాన్। అధ్యాప
యతివేదాంశ్చప్రతిగృహ్ణాతివైశ్యచిత్ ।౬। బ్రాహ్మణోయతిరప్యాత్మ ప్రతిషిద్ధానపిశ్రుతౌ। తీర్థక్షేత్రోత్సవాన్ బా
హ్యాన్ ధర్మాన్సేవానుతిష్ఠతి ॥౭॥ పుణ్యాధికత్వబుద్ధ్యాన్యే వైదికాఅపితాన్త్రికాన్। తప్తముద్రాంకనాదీనప్యహో ధ
ర్మాన్ ప్రకుర్వతే ॥౮॥ ద్రవిణంబహుశూద్రేభ్యః ప్రతిగ్రహ్యద్విజోభువి। యజ్ఞాన్ కరోతివేదోక్తాన్ పుణ్యలోకేచ్ఛయా
త్మనః ॥౯॥ ముష్టిగ్రహనాదిభిఃకేచిద్యజ్ఞదానాదికాఃక్రియాః । కుర్వతేప్రేతకృత్యఞ్చ పుణ్డ్రధారణపూర్వకం ॥౧౦॥
అహింసాపరమోధర్మ ఇతిమత్వామహీపతిః । అహింసంశ్చోరవర్గాన ప్యపోష్యత్యేవాఘసఞ్చయం ॥౧౧॥ సమబుద్ధి
స్సమస్తేషుప్రాణిషుశ్రుతిసమ్మతా । ఇతిమత్వాసితుశ్వాశ్రద్దే పృణుతేహాసురాపినః ॥౧౨॥ యతిపూజామహత్పుణ్య
మితిమత్వాజడాశయః। వర్ణాశ్రమచ్యుతమ్మూర్ఖంభక్త్యోపాస్తేయథావిధి ॥౧౩॥ బ్రహ్మజ్ఞానేనముక్తిస్స్యాదితిమత్వా
గురోర్ముఖాత్ । సుషుప్తంవాప్యరూపంవా బ్రహ్మజ్ఞాత్వాపతత్యధః ॥౧౪॥ యోగేనైవపరాముక్తిరితిమత్వాస్వభే
దతః । ధ్యానయోగఞ్చరన్భూయ స్సంసారేబధ్యతేనరః ॥౧౫॥ ఏవంపాపేషుపుణ్యత్వం మత్వాకేచ నమోహతః।
భ్రష్టవర్ణాశ్రమాచారాభ్రమన్తిభవకాననే ॥౧౬॥ అతఃపుణ్యానిసర్వాణి పాపానిచమహామతిః। విచార్యనిపుణంకుర్యా
త్త్యజేత్స్వాచార్యశిక్షితః॥౧౭॥ పుణ్యపాపవిచారేణనవిద్యేతేఫలాఫలే। ముక్త్యైవిచార్యతేబ్రహ్మేత్యేవమ్మన్యేతదుర్మతిః॥
బ్రహ్మజ్ఞానవతోప్యత్రపుణ్యానుష్ఠానతఃఫలం । అఫలఞ్చాననుష్ఠానా ద్బన్ధమోక్షౌహిసిధ్యతః ॥౧౯॥ నచస్వధర్మాను
ష్ఠానవిహీనఃకోపిసాధకః । కుర్వీతబ్రహ్మజిజ్ఞాసాం కుర్వన్నపినమోక్ష్యతే ॥౨౦॥ ఇదంపుణ్యమిదంపాపమితిజ్ఞానవివర్జి
తః । నిర్దుష్టస్స్వాశ్రమస్థత్వాసంభవాత్పతితోభవేత్॥౨౧॥ అధర్మగూఢన్ధర్మఞ్చధర్మగూఢమధర్మకం । జ్ఞాత్వానుతిష్ఠన్
ధర్మంహిముచ్యతేభవబన్ధనాత్॥౨౨॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసాగమసమాహ్వయం । ప్రమాణపఞ్చకంయచ్చతద్విచా
ర్యమ్ముముక్షుణా ॥౨౩॥ తేషుశ్రుతిస్స్వతన్త్రాస్స్యాత్సర్వమానోత్తమోత్తమా । అన్యానితద్విరుద్ధాని పరిత్యాజ్యాని
దూరతః ॥౨౪॥ శ్రుతివాక్యావిరుద్ధానిశ్రుత్యర్థోపబృంహకానిచ । శ్రుత్యుపన్యాసవాక్యాని పరిగ్రాహ్యాణిచాన్యతః ॥౨౫॥
స్మృతిఃప్రమాణంసంగ్రాహ్య యథాశ్రుత్యనుసారిణీ । తథేతిహాసస్సంగ్రాహ్యస్సద్భిస్స్మృత్యనుసారవాన్ ॥౨౬॥
తథాపురాణమప్యన్యదితిహాసానుసారవత్ । తథాగమఃపురాణానుసారీపఞ్చమఇష్యతే ॥౨౭॥ ఏతేషుతుప్రమాణేషు
ధర్మాధర్మౌచపఞ్చసు । తేబ్రహ్మబ్రహ్మణీసమ్యక్ ప్రోచ్యేతే నాత్రసంశయః ॥౨౮॥ అధర్మంధర్మసంయుక్తంధ
ర్మఞ్చాధర్మసంయుతం । బ్రహ్మచాబ్రహ్మసంయుక్తమబ్రహ్మబ్రహ్మసంయుతం॥౨౯॥ ఆహురస్పష్టవాక్యానితద్గతా
న్యేవకానిచిత్ । [illegible] ర్వేదసత్తమాః ॥౩౦॥ స్వార్థాభిజ్ఞా జనాఃకేచి చ్ఛాస్త్రనిర్ణయవర్జ

నాత్ । వేదేపి తాన్త్రికా ధర్మాస్సన్తీత్యాహుర్మతాశయాః ॥౩౧॥ కేతర్హి తాన్త్రికా వేద ఇతిప్రశ్నేపపత్తిత ।
శాక్తోపనిషదో వాక్యైః కులధర్మస్థితేరితి ॥౩౨॥ సురాఘృషపలాదీని ద్రవ్యాణి హి తాన్త్రికాః । శాక్తా ఏవ నిషేవ
న్తే న తు స్మార్తాః కదాచన ॥౩౩॥ అతశ్శ్రుత్యన్తవాక్యేషు తన్త్రవాక్యాని కానిచిత్ । యథా త్యాజ్యాని వర్తన్తే తథా
స్యానిచ కానిచిత్ ॥౩౪॥ బృహజ్జాబాలవాక్యాని శైవతన్త్రానుసారతః । భస్మత్రిపుణ్డ్రవిషయాణ్యాహుస్త్యాజ్యాని
దుర్ధియః ॥౩౫॥ తేషామిదం సమాధానం ప్రోచ్యతే శ్రుణు సాదరం । యచ్ఛ్రుత్వా తే విదుస్సార్థా వేయుశ్శ్రౌతినాం
వరాః ॥౩౬॥ తన్త్రేషు వేదసంబన్ధో భవేన్నతు క్రియాన్వపి । వేదేషు తన్త్రసంబన్ధో వేదానాం నిర్మలత్వతః ॥౩౭॥ శాక్తో
పనిషదస్తాని వాక్యాని తు కథఞ్చన । వామశాక్తప్రమాణాని నమన్తవ్యాని సత్తమైః ॥౩౮॥ మధుమాంసాశనానాం తు క్ష
త్రియాణాం ద్విజంశినాం । వైదికానామనుష్ఠేయప్రమాణానీతి నిశ్చయః ॥౩౯॥ రామకృష్ణాదయః పూర్వే క్షత్రియా
వైదికోత్తమాః । మధుమాంసాశనా ఏవ విశ్రుతాస్తేన తాన్త్రికాః ॥౪౦॥ బ్రాహ్మణస్య నిషిద్ధత్వాదశ్రౌతం స్యాత్సు
రాది చేత్ । అశ్వమేధాదయో యాగా అశ్రౌతా ఇత్యశోభనం ॥౪౧॥ బృహజ్జాబాలవాక్యోక్తభస్మధారణకర్మ తు ।
సర్వేషామవిశేషేణ వర్ణినాం విహితం శుభం ॥౪౨॥ ప్రేతకృత్యాని కార్యాణి భస్మధారణపూర్వకం । ఇతి నాహ యతో
రుద్రస్తతో నాస్త్యాగమశ్శ్రుతా ॥౪౩॥ శ్రౌతం బాధ్యేత వాక్యం చేద్యేన కేనాపి భూపతే । స్మార్తేనాన్యేన వా వ్యోమ
కుశైః కుణ్ఠస్తదా భవేత్ ॥౪౪॥ వేదైరపి న బాధ్యేత వేదాన్తవచనం మహత్ । తథా సతి కథం స్మార్తైర్బాధ్యేత వచ
నైః పరైః ॥౪౫॥ తస్మాత్సర్వప్రమాణానాం ప్రమాణే శ్రుతిమస్తకే । దోషగన్ధోపి మన్తవ్యో న క్వచిద్విబుధోత్తమైః ॥౪౬॥
యది స్మృతివిరుద్ధత్వాచ్ఛ్రౌతిస్త్యాజ్యేతి మన్యతే । పాదుకాననుసారీతి పాదం ఛిన్ద్యాత్స వై తదా ॥౪౭॥ శ్రుత్యన్తోక్తేషు
ధర్మేషు యస్య భక్తిర్న జాయతే । సాంకర్యం తస్య సర్వత్రాప్యనుమేయం విపశ్చితా ॥౪౮॥ అసత్ప్రమాణగ్రహణాత్స
త్ప్రమాణనిరాకృతేః । యత్పాపం జాయతే తస్య న కదాచన నిష్కృతిః ॥౪౯॥ వేదాన్తదూషకాస్సర్వాం స్తాన్త్రికాం
శ్చ మహీపతేః । నిర్దయం మర్దయేన్మూర్ఖాం శ్చోరానివ సమన్తతః ॥౫౦॥ సన్ధ్యావన్దనకర్మాపి ప్రేతకృత్యం సమాచరేత్ ।
స్మార్తో విభూతిరహితః ప్రేతవద్ధ్యశుచిస్సదా ॥౫౧॥ తిర్యక్త్రిపుణ్డ్రవాదీ తు వేదభాగో ఖిలస్య చ । ప్రవృత్తోస్త్యవి
శేషేణ వర్ణస్యాప్యాశ్రమస్య చ ॥౫౨॥ తత్ర కస్య నిషేధోస్తి కిం బ్రూయాద్విషయభేదతః । అతో న భస్మ కేనాపి త్యాజ్య
న్నిశ్శ్రేయసార్థినా ॥౫౩॥ దైవికం పైతృకఞ్చాపి యద్యత్కర్మ శ్రుతౌ స్మృతౌ । ప్రోచ్యతే తత్తదఖిలం భస్మ ధృత్వా సమా
చరేత్ ॥౫౪॥ భస్మధారణహీనశ్చేత్కర్మ కుర్వీత కిఞ్చన । స్వస్యాభిచారకృజ్జ్ఞేయస్స స్యాత్పాశదో నరః ॥౫౫॥ శైవా
గమస్థవిషయా బ్రహజ్జాబాలకీ శ్రుతిః । శాక్తాగమస్థవిషయా త్రిపురా శ్రుతిరిత్యపి ॥౫౬॥ వదన్త్యస్మాన్నర్తలోకేభ్యోవ
క్తవ్యాస్స్యాత్పరైస్తథా । వాసుదేవశ్రుతిర్విష్ణుతన్త్రస్థవిషయేతి హి ॥౫౭॥ తదా నస్మార్తసంజ్ఞానాం జనానాం పుణ్డ్ర
ధారణం । కర్తుం నైవావకాశోస్తి సర్వథా ధరణీపతే ॥౫౮॥ తస్మాచ్ఛ్రౌత్యనురోధేన భస్మ వా భస్మసంయుతాం ।
గోపీం వా స్వకులాచారమనుసృత్య విధారయేత్ ॥౫౯॥ యః పూర్వోక్తప్రకారేణ శ్రౌతయా సూక్ష్మయా ధియా । పు
ణ్యపాపవిచారేణ స్వాత్మనిష్ఠస్సముచ్యతే ॥౬౦॥ జ్ఞానపాదద్దినశ్చాన్యే యోగపాదద్దినో జనాః । పుణ్యపాపవిచారేణ వి
నా భ్రష్టాః పతన్త్యధః ॥౬౧॥ విచారజనితజ్ఞానమాత్రాన్ముక్తభావయం । పుణ్యాఘచర్చయా కిన్న ఇతి జ్ఞానిన ఉద్ధతాః ॥౬౨॥
ఆధారజ్యోతిరాలోకమాత్రాన్ముక్తభావయం । పుణ్యానిచర్చయా కిన్న ఇతి యోగిన ఉద్ధతాః ॥౬౩॥ ఉభయేభ్యః ప
రే పూర్ణబ్రహ్మాత్మైక్యానుచిన్తనాత్ । పుణ్యాఘచర్చయా యుక్తా ముచ్యన్తే జ్ఞానయోగినః ॥౬౪॥ ఏతే మహాన్తశ్శ్రు
త్యుక్తాచారసమన్వితాః । సద్యో ముక్తా విరాజన్తే శ్రుత్యన్తైకాత్మజీవనాః ॥౬౫॥ * * * *

— ॥ ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ॥ —

❋ రాజా ❋ భగవన్ సద్గురో శ్రీమన్నపారకరుణానిధే । వేదవేదాన్తసిద్ధాన్తరహస్యార్థాః శ్రుతా మయా ॥౧॥
తథాపి భూయః కశ్చిద్రహస్యార్థో విముక్తయే । వర్తతే యది వాచ్యో మే కృపయా సోప్యశేషతః ॥౨॥ ఇతి పృష్టశ్శు
కో రాజ్ఞా ప్రసన్నముఖపంకజః। పరప్రేమాస్పదం భూపం సమాలోక్యేదమబ్రవీత్ ॥౩॥ ॥శుకః॥ రాజన్ సర్వే రహస్యా
ర్థాస్సద్యోముక్త్యేకహేతవః । ఉక్తా ఏవ మయా నాతః పరః కశ్చన విద్యతే ॥౪॥ తథాప్యుక్తార్థమఖిలమ్మనస్యేవావధార
యన్ । యథోక్తమనుతిష్ఠ త్వన్న వాచ్యం యస్య కస్యచిత్ ॥౫॥ ఇతి కేవలమేతేన మయా వాచ్యమ్ముహుర్ముహుః । నాన్యద
స్త్యేవ తే వాచ్యం బ్రహ్మాత్మజ్ఞానయోగినః ॥౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధే సద్యశ్శుకస్స మునిపుంగవః । తతో
రాజా గురుం స్మృత్వా భస్మధారణపూర్వకం ॥౭॥ నిర్వికల్పసమాధిస్థో బభూవాభ్యాసయోగతః । తదా
జగామ నాగేన్ద్రో ద్విజశాపప్రచోదితః ॥౮॥ ఆపాదమస్తకం రాజ్ఞో దేహం భోగేన వేగతః । పరివేష్ట్య దృఢం సమ్య
గ్దంశయామాస తక్షకః ॥౯॥ తతస్స నిర్వికల్పాత్మస్థితిం ప్రాప్తో మహీపతిః । నిస్సంకల్పాత్మనిష్ఠాన్తాం స్వయమాసాద్య
పావనీం ॥౧౦॥ నిర్వృత్తికాత్మనిష్ఠాఞ్చ తత ఏత్య సునిర్మలాం । నిర్వాసనాత్మమాత్రేణ పరిశిష్టో బభూవ హ ॥౧౧॥
యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ । యదరూపమనిర్దేశ్యం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౨॥ బన్ధమోక్షవిదూ
రం యత్స్వాత్మసామాన్యశబ్దితం । వాచ్యవాచకనిర్ముక్తం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౩॥ యత్ప్రాప్త్యర్థిభిర్ధ్యానం స్వస్వ
రూపధ్యానముచ్యతే । బ్రహ్మాత్మైక్యానుభూతిశ్చ తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౪॥ స్వానుభూతిమతా జీవన్ముక్తేనాప్యా
శ్రమోచితం । క్రియతే కర్మ యత్ప్రాప్త్యై తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౫॥ స్వాశ్రమాచారపూర్వాస్తే క్రియాస్తే చ సమా
ధయః । యత్ప్రాప్త్యర్థమ్మునిశ్రేష్ఠైస్తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౬॥ సచ్చిద్రూపం పరం బ్రహ్మ నిదిధ్యాసనయోగతః।
ప్రాప్యతే యత్ప్రసిద్ధ్యర్థం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౭॥ యదవాప్త్యై మహావాక్యవిచారేణాత్మదర్శిభిః । ప్రాప్యతే
బ్రహ్మవిజ్ఞానం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౮॥ అంగుష్ఠాదిప్రమాణశ్చ ప్రత్యగాత్మైక్యతే హృది । ముముక్షుభిర్యదాప్త్య
ర్థం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౧౯॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణోక్తైశ్శుద్ధిర్నిష్కామకర్మభిః । చిత్తస్యేతి యదాప్త్యర్థం తద
సౌ సంబభూవ హ ॥౨౦॥ సాంఖ్యశాస్త్రాణి సర్వాణి యోగశాస్త్రాణి తాని చ । యత్ప్రాప్తిద్వారభూతాని తదసౌ
సంబభూవ హ ॥౨౧॥ యదేకమపి నైకఞ్చ యన్నైకం న చ నైకకం। యదలక్షణమగ్రాహ్యం తదసౌ సంబభూవ హ॥౨౨॥
యజ్జగన్న న జీవశ్చ నేశ్వరో బ్రహ్మ నద్వయం। నాద్వయన్న చ నాసత్యం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౨౩॥ యన్నాహన్నాన్న న
హం నాత్మా నానాత్మా న చ చేతనం। నాచేతనన్న సన్నాసత్తదసౌ సంబభూవ హ ॥౨౪॥ యన్న హేయన్న చాహేయ
న్నోపాదేయన్న చైతథా। అనుపాదేయమమలం తదసౌ సంబభూవ హ ॥౨౫॥ యత్ర కామాదయో నైవ నైవ శాన్త్యా
దయోపి చ। న గుణా నాగుణాస్సన్తి తదసౌ సంబభూవ హ ॥౨౬॥ న యత్ర సాధనం కిఞ్చిత్సాధకో న చ కశ్చన । న చ కిఞ్చిన
సాధ్యం నైతదసౌ సంబభూవ హ ॥౨౭॥ యత్ర ద్రష్టా న దృశ్యన్న దర్శనన్న చ కిఞ్చన। న శక్తిశ్శక్తిమాన్నాపి తదసౌ సంబ
భూవ హ ॥౨౮॥ విద్యమానే శరీరే యన్నైవ ప్రాప్యేత కేనచిత్ । యత్ప్రాప్తస్య న దేహోన్యస్తదసౌ సంబభూ
వ హ ॥౨౯॥ ఇతి శ్రుత్వా దయాసిన్ధోస్సద్గురోర్దక్షిణాననాత్। తత్ప్రాప్త్యసంశయం కిఞ్చిదపృచ్ఛత్కమలాసనః ॥౩౦॥
బ్రహ్మ॥ భగవన్ సర్వదక్షస్య ప్రసిద్ధాస్తి హి దుర్మృతిః। తతస్తస్య నృపస్యోక్తపదాప్తౌ సంశయోస్తి మే ॥౩౧। నివృత్తి
శ్చ కస్య నాన్యస్మాత్సమ్యక్ఛ్రవితుమర్హతి। తస్మాత్ప్రసీద సర్వజ్ఞ శశిచూడ గురూత్తమ ॥౩౨॥ ఇతి పృష్టో మహాదేవో దక్షి
ణామూర్తిరీశ్వరః। బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా బభాషే మృదుళం వచః ॥౩౩॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తః
పురుషః పంకజోద్భవ। సర్పదష్టోగ్నిదగ్ధో వా కృత్తశీర్షోథవా జలే ॥౩౪॥ సమ్యగ్వా నాగజవ్యాఘ్రభక్షితో వా కదాచన
న శంక్యం విబుధైరేవ దుర్మృతిం గతవానితి ॥౩౫॥ నవాబ్ధిషు భభీష్మాదియోగినోగ్నిశరాదిభిః। మృతాః పునర్జనిం ప్రాపు
ర్నపిశాచత్వమేవ చ ॥౩౬॥ దేహాత్మభావనిర్ముక్తాద్బ్రహ్మాత్మైక్యముపాగతాః। కథం దుర్మృతిభాజస్స్యురమృతాస్సా
త్మయోగినః ॥౩౭॥ రాజ్ఞః పరీక్షిదాఖ్యస్య విప్రశాపో మహత్తమః। ఫలం వినా న నశ్యేత యథా క్వచిదకుణ్ఠనాత్ ॥౩౮॥
తథా శుకోపదిష్టార్థస్సర్వవేదాన్తగర్భితః। సద్యోముక్తిమదత్వాన్న తూష్ణీం తిష్ఠేత్కదాచన॥౩౯॥ జ్ఞానయోగం పర
బ్రహ్మాత్మైక్యధ్యానాత్మకం వినా । జ్ఞానం వా కేవలం రాజా యోగం వా ప్రాప్తవాన్యది ॥౪౦॥ తదా రూపపదప్రాప్త్యాయు

ఇత్యుచ్యతే తత్ర వ సంశయః। ఉత్క్రాన్తిగతిసంసిద్ధేర్జ్ఞానినో యోగినోఽపి చ ॥౪౧॥ అత్రైవ సమవనీయ న్త ఇతి శ్రుత్యా విశిష్యతే
ప్రాణోత్క్రాన్తిః పరాత్మైక్యజ్ఞానయోగిన ఏవ హి ॥౪౨॥ విచారజనితజ్ఞానమాత్రాద్వా హఠయోగతః। రాజయో
గాచ్చ వా నైవ విరూపం పదమాప్నుయాత్ ॥౪౩॥ ఆధారే ప్రాణసంరోధో హఠయోగ ఇతీర్యతే। తత్రైవ చిత్తసంరో
ధో రాజయోగోఽభిధీయతే ॥౪౪॥ ఉభయోశ్చ ఫలమ్ముఖ్యమంశజ్యోతిస్సమీక్షణం। సమం హ్యావాన్తరైభిస్స్నేహభుక్త్యారో
గ్యాదికే ఫలే ॥౪౫॥ ద్వయోస్సుషుమ్ణామార్గేణ నిష్క్రాన్తిశ్చ శరీరతః। బ్రహ్మలోకగతిశ్చాపి సమేప్రోక్తే మనీషి
భిః ॥౪౬॥ ఉక్తయోగిద్వయాదన్యః ప్రకృతస్స్వాత్మయోగిరాట్। నిరాధారపరంజ్యోతిస్సమ్యగ్ధ్యానవాన్మహాన్ ॥౪౭॥
నిష్క్రాన్తిశ్చ గతిర్నైతి దేహాత్ప్రారబ్ధకర్మజాత్। ప్రాణవర్గో విలీనోఽస్యాప్యుత్క్రాన్తిగతిసాధనం ॥౪౮॥ ప్రా
ణాదయస్తం యాన్త్యప్యపురుషం పురుషాయణాః। పూర్ణత్వాత్పురుషోముఖ్యో గౌణః పురిశయత్వతః ॥౪౯॥ అఖ
ణ్డసచ్చిదానన్దలక్షణం తమసః పరం। అశరీరమ్మహాకాశసదృశం జ్యోతిరుత్తమం ॥౫౦॥ అప్రాణమద్వయం శుద్ధం శుద్ధవా
ఙ్మనసాశ్రయం। జీవేశ్వరాద్యధిష్ఠానం పరం బ్రహ్మావ్యయం మహత్ ॥౫౧॥ ఏకత్వధ్యానయోగేన యస్సాక్షాత్కురు
తే బుధః। తస్యైవ జీవన్ముక్తస్య దేహపాతే పరం పదం ॥౫౨॥ అరూపబ్రహ్మసంజ్ఞం తత్ప్రోక్తం చతురాననః। నాన్యస్య
జ్ఞానినో యోగిద్వయస్య చ కథఞ్చన ॥౫౩॥ తత్తత్ప్రధానం శాస్త్రం తు తత్తత్సాధనతః పరం। పదం సిద్ధ్యేదితి బ్రూయా
దర్థవాదం వినిశ్చిను ॥౫౪॥ వదన్తి హఠయోగం వా రాజయోగమ్మహోత్తమాః। విచారజన్యవిజ్ఞానాత్పూర్వకార్యం చ తు
ర్ముఖ ॥౫౫॥ ప్రకృతస్తు మహాయోగః పరమాత్మైక్యగోచరః। విజ్ఞానానన్తరం కార్య ఇతి వేదాన్తవిత్తమాః ॥౫౬॥ ఏత
మర్థమవిజ్ఞాయ కేచిన్మన్దధియో జనాః। హఠరాజసమాసక్తాః ధన్యత్వమ్మన్యతే బత ॥౫౭॥ యోగినోరుక్తయోరేవం
సద్యోముక్తిసుదూరయోః। దేహాత్మబుద్ధిస్సుదృఢా దుఃఖముత్పాదయేద్బహు ॥౫౮॥ మహావాక్యార్థవిజ్ఞానవిహీనస్య
కథం విధే। దేహాత్మబుద్ధిర్నష్టా స్యాదఖణ్డాత్మైక్యబాధకా ॥౫౯॥ విజ్ఞాననిశ్చితార్థానామపి ముక్తిః క్రమోదితా। తే
భ్యో పృథక్స్థితానాం కృ హఠరాజాదియోగినాం ॥౬౦॥ సద్యోముక్తివచస్తే తు మన్యన్తే మన్దబుద్ధయః। సద్యో విముక్తిం
స్వేషాం కిం తస్మాద్వ్యర్థమనోరథాత్ ॥౬౧॥ సూత్రకారశ్చ వాగాది సంపత్తిం జ్ఞానయోగినః। సద్యోముక్త్యై జగాద
ప్రాగవిభాగావసానకాం ॥౬౨॥ పశ్చాత్తదోక ఇత్యాదౌ జ్ఞానినో యోగినోరపి। క్రమముక్త్యై సుషుమ్ణాయా మార్గా
దూర్ధ్వగతిం విధే ॥౬౩॥ ఏతేన యోగః ప్రత్యుక్త ఇతి సూత్రకృతా చ యః। యోగో నిరాకృతస్తేన సగుణే నేతరేణ వాఽర
ఖేద యోగేన చిద్రూపో హ్యభేదహీనేన కః పుమాన్। సద్యోముక్తిముపేత్యాత్ర కృతకృత్యో భవిష్యతి ॥౬౫॥ తస్మాదఖణ్డ
బ్రహ్మైక్యజ్ఞానయోగాన్మహత్తమాత్। జీవన్ముక్తిముపేత్యాథ విరూపం ప్రాప భూపతిః ॥౬౬॥ ఇతి బ్రహ్మన్మదుక్తార్థే
సర్వవేదాన్తసమ్మతే। సంశయోమాస్తు తే స్వప్నే హ్యయమాప్తతమో హ్యహం। ౬౭ ॥ ఇత్యుక్తస్సత్యలోకేశః పుణ్డ
రీకసముద్భవః। నిర్ముక్తసంశయశ్శంభుం తుష్టావ గురునాయకం ॥౬౮॥ బ్రహ్మా। విష్ణ్వాదిసర్వసురబృన్దనిషేవ్యమాణ
పాదారవిన్దమమలాద్వయచిత్స్వరూపం। వాచామశేషమనసాం సుతరామగమ్యం స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే॥
యద్భక్తిరాత్మమలనిర్హరణక్షమా స్యాద్యజ్జ్ఞానమార్యవచనోత్తమబోధహారి। యద్యోగ ఏవ పరమానుభవప్రదాతా
స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే ॥౭౦॥ యద్వన్దనేన పురుషః క్రమముక్తిభాక్స్యాజ్జీవద్విముక్తిపదభాగ్యదుపా
సనేన। యన్నిత్యనిర్మలసమాధివశాద్విదేహ స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే ॥౭౧॥ యస్మిన్ప్రకల్పితమిదం నిఖి
లం నిరస్య యస్మిన్ప్రతిష్ఠితధియాం నిజదేహపాతే। యత్త్వం భవిష్యతి గుణా గుణదూరసంస్థం స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం
ప్రపద్యే ॥౭౨॥ యద్దోర్భవాన్నిఖిలసఞ్చితకర్మముక్తో యద్యోగవాన్నిఖిలభావిఫలోజ్ఝితస్స్యాత్। యత్త్వాం గతో నిఖిల
భవ్యఫలప్రముక్తస్స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే ॥౭౩॥ యస్సత్యబోధసుఖసాన్ద్రితనుర్మహేశశ్చిన్ముద్రయా క
లితపాణిసరోరుహస్సన్। తత్త్వోపదేశకవరో వటవృక్షమూలే స్వామిన్ననన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే ॥౭౪॥ ※

※ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య తృతీయపాదే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః తృతీయపాదస్సమాప్తః ※ —

॥౯౮॥౧౩౮।౯౦।౬౩।౬౨।౭౨।౫౩।౫౨।౫౪।౫౪।౭౨।౫౩।౬౫।౭౪॥ అహత్యశ్లోకాః॥౧౦౦౦॥

శ్రీరస్తు.

తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదప్రారంభః

బ్రహ్మా॥ దక్షిణామూర్తిస్థమాత్మానం ప్రథమం యోగురూత్తమః। దర్శయిత్వాథమాంపూర్ణమశాక్షీ స్తేనమోనమః॥ స్వామిన్ దయానిధే శ్రీమద్వదనాంభోరుహాదహం। శ్రుత్వా వేదాన్తసారాంశాన్ కృతార్థోస్మి న సంశయః ॥౨॥ తథాప్యష్టోత్తరశతశ్రుతిమస్తకగోచరాం। మీమాంసామనుభూత్యర్థాం శ్రోతుమిచ్ఛామి సద్గురో ॥౩॥ యథాదౌ క్రమముక్త్యర్థదశోపనిషదాశ్రితా। ప్రోక్తా మే బ్రహ్మమీమాంసా జ్ఞానకాణ్డేశ్వయా తతః ॥౪॥ యథా చ జీవన్ముక్త్యర్థద్వాత్రింశోపనిషత్పరా। సంప్రోక్తోపాసనాకాణ్డే రామగీతా మహత్తమా ॥౫॥ తథా విదేహముక్త్యర్థశతోపనిషదాశ్రితా। వాచ్యానుభూతిమీమాంసా కర్మకాణ్డేద్య పావనీ ॥౬॥ వినానుభూతిమీమాంసాం స్వానుభూతిం లభేన్నహి। వినైవ బ్రహ్మమీమాంసాం బ్రహ్మజ్ఞానం యథా నరః ॥౭॥ న చాత్మజ్ఞానమాత్రేణ శ్రుత్యన్తజనితేన వా । భిద్యేత హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యేయుర్న చ సంశయాః ॥౮॥ క్షీయేయుర్జీవ కర్మాణి న చాదృష్టే పరావరే। అతో నుభూతిం విస్పష్టం బ్రూహి తద్దర్శనాత్మికాం ॥౯॥ ఇత్యుక్తో విధినా శ్రీమాన్ దక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। సర్వజ్ఞో వక్తుమారేభే మీమాంసాం స్వానుభూతిదాం ॥౧౦॥

॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మన్నష్టోత్తరశతోపనిషత్సారసంగ్రహాన్ । వక్ష్యామి చతురధ్యాయైః సూత్రప్రాయైరపి స్ఫుటం ॥౧౧॥ వాక్యార్థమననోత్పన్నవిజ్ఞానానన్తరం సుధీః । ద్రష్టుమిచ్ఛేత్పరాత్మానం నిదిధ్యాసననిష్ఠయా ॥ ౧౨॥ వాక్యార్థశ్రవణాత్పూర్వం విహితాత్త్వాత్మదర్శనాత్ । పరిభిన్నతయా సద్యో ముక్తిః స్యాచ్చతుర్ముఖ ॥ ౧౩ ॥ ముముక్షా ద్యాదిదృష్టార్థజిజ్ఞాసా తదనన్తరం। శుశ్రూషాథ చ మీమాంసా విజిజ్ఞాసా ప్రదీరితా ॥౧౪॥ ఇచ్ఛాస్సద్యో విముక్త్యర్థాస్సర్వేషామపి దేహినాం। అవశ్యాశ్రయితవ్యాస్స్యుః ప్రతిబన్ధవతామిహ ॥౧౫॥ యత్సమ్యగ్దర్శనం సాధ్యం చతుర్భిర్దర్శనాదిభిః। సాధనైస్తైస్తైన విబుధో జీవన్ముక్త ఇతీర్యతే ॥౧౬॥ యో నిదిధ్యాసనాదేవ సమ్యగ్ద్రష్టృత్వ ఈరితః । సత్యజ్ఞానాదిరూపోసౌ పరమాత్మా గుణాధికః ॥౧౭॥ స్వరూపలక్షణోక్తీస్తా ఉక్తా మోయదపేక్షతే। తటస్థలక్షణాపేక్షుస్తన్మన్దస్సముదీర్యతే ॥౧౮॥ పరప్రేమాస్పదత్వేన పరమానన్దరూపతా। తస్యైవ నేతరేషాం స్యాజ్జీవేశప్రత్యగాత్మనాం ॥౧౯॥ ప్రమాణాని భవన్త్యత్ర ప్రోక్తార్థేను స్మృతాని చ। ప్రేమశబ్దః ప్రియార్థోపి న హేయార్థో నియమ్యతే ॥౨౦॥ ప్రియమోదప్రమోదాస్స ఆనన్దశ్చ చతుర్విధైః। జీవన్ముక్తైరవాప్తాస్స్యుః బ్రహ్మణిప్రీతియోగికం ॥౨౧॥ జాగ్రద్విశ్వాదయో జీవాష్షోడశత్వం పదార్థకాః। స్థూలాకారాదిమాత్రాస్తు తత్పదార్థాశ్చ షోడశ ॥ ౨౨॥ అష్టావింశత్యుత్తరాభిన్నతమాత్రాభిరేవ చ। సమన్వయో వక్తవ్యో ధీమద్భిస్సప్తభూమిషు॥౨౩॥ విజ్ఞాతా యదయం స్థూలాద్యశేషం జ్ఞాతుమర్హతి। వినశ్యత్కారణాభావాన్న స్యాత్సకరణోపి చ ॥౨౪॥ బ్రహ్మత్వప్రకృతిత్వాద్యాస్సవస్థాసు చ సత్తసు । తిసృణామవికారత్వాన్న సాంఖ్యస్యాస్తి దూషణం ॥౨౫॥ సూత్రవత్తుటసుమానాం యచ్ఛ్రుతీనామయమాశ్రయః। అతష్షోడశవాదేస్మిన్ స్వానుభూతిస్తు నాద్వయే ॥౨౬॥ ద్రష్టా షోడశజీవానాం సాక్షీ షోడశమాత్రకః। ద్రష్టౄణామపి దృశ్యత్వాత్సాక్షిణాం ద్రష్టృతోచితా ॥౨౭॥ జగన్తి బ్రహ్మ చ త్యాద్యస్వయం బ్రహ్మేతి చాన్తిమః। కారణత్వాద్వి మోక్షో హి న చాస్త్యంశత్వదూషణం ॥౨౮॥ ఏతాన్యవయవీన్యేవ తాని బ్రహ్మాణి షోడశ । దృశ్యన్తే ప్రణవానాం వా ఉక్తేష్వవయవేష్వపి ॥౨౯॥ వాసనామయ ఏష స్యాదన్తిమోనతు నాయకః। అభ్యస్యతే హి శ్రుత్యన్తే విద్యైవ శుభవాసనా ॥౩౦॥ అశుభానాం సమస్తానాం క్షయే న్యాభిః పరాభిధా । అన్తిమా శిష్యతే మాత్రా పరమాత్మమయీ సతీ ॥౩౧॥ తజ్జ్యోతిరజడత్వేన తదనుష్ణతయార్ద్రికం । అభినిష్పన్నమాత్మత్వాదాత్మనోర్థాయ దేహతః ॥౩౨॥ గోచరశ్చ సపకాత్మన్యన్తేష్షోడశరూప్యపి। నిదిధ్యాసనసిద్ధత్వాత్సద్యో ముక్తో విరాజతే ॥౩౩॥ అప్రమేయోపి శాస్త్రైః షోడశాత్మేత్యసంశయః ॥

ప్రమితో ద్వైతవాదస్య క్రమముక్త్యుపయుక్తతా ॥౩౪॥ శ్రవణార్హాశ్చతుర్థస్యాస్యన్ముముక్షుః పురుషోత్తమః । నత్వద్వైతవివేకీ యద్బ్రహ్మప్రత్యయసంపతా ॥౩౫॥ తుర్యస్యాస్తి నచైతేన కృతకృత్యత్వముద్భవేత్ । ద్వాదశప్రతిబన్ధానాం విద్యమానతయాత్మని ॥౩౬॥ యష్షోడశతమజ్ఞానీ జీవన్ముక్తః ప్రియాప్రియైః । నలిప్యతే హ్యప్రకృతైః పద్మపత్రమివాంభసా ॥౩౭॥ షోడశత్వాదివివృతేరభావాద్బ్రహ్మసూత్రకం । పరోక్షజ్ఞానమాత్రస్య హేతురిత్యవధార్యతే ॥౩౮॥ అద్వైతాత్మావివాక్షీ నవై భవితుమర్హతి । వివేకత్వేప్యవైరాగ్యాద్యనేకానర్థవర్త్తయా ॥౩౯॥ నిర్విశేషైకనిత్యత్వాదపి త్వోయంవిశేషవాన్ । అనాదిత్వాదద్వైతా స్వదోషశ్చతకే భవేత్ ॥౪౦॥ విశ్వవిశ్వాదిజీవాశ్చ యజ్జాగ్రజ్జాగ్రదాదివత్ । షోడశోక్తాస్తదేష స్యాదాత్మభేదస్సుముక్షుసః ॥౪౧॥ దృశ్యశబ్దానువిద్ధాభ్యాం వాక్యార్థశ్రవణాత్పరం । సవికల్పసమాధిభ్యాం షోడశాత్మాధిగమ్యతే ॥౪౨॥ యమాద్యష్టాంగతస్సాక్షాద్దృశ్యతేదర్శనశ్రుతేః । అష్టాంగినోనకర్తవ్యం కైవల్యాయాస్తికేఞ్చన ॥౪౩ ప్రత్యాహారాదిభిర్వ్యం హి శ్రవణాదిచతుష్టయం । చరితార్థం భవత్యత్రసద్యోముక్తిప్రదంవిధే ॥౪౪॥ జీవద్విముక్తనానాత్వ వ్యపదేశోనమాస్యతే । భూమామయోహ్యధిగమ్యస్తేయా సుముక్తచతుష్టయం ॥౪౫॥ ప్రణవస్యానుసన్ధేయ స్సప్తభూమిసమన్వయః । నారదశ్రుతిమాశ్రిత్య నాన్యథాస్యాత్ప్సవజ్ఞసః ॥౪౬॥ వార్తికస్తు విభాగోయం బ్రహ్మప్రణవగోచరః । శ్రూయమాణో ముముక్షూణాం సుతరాముపయుజ్యతే ॥౪౭ కాన్యాపేతం పరబ్రహ్మ ధ్యాయన్నిర్గుణమాత్రకం । శ్రేయః ప్రసూయతే సద్యో నాత్రకార్యా విచారణా ॥౪౮॥ గ్రహస్థస్యాత్రనైష్ఠిక్యాసంభవాన్మానృతం భవేత్ । ఇతి శంక్యన్న తుల్యం హి చతుర్ణాం శ్రూయతే స్ఫుటం ॥౪౯॥ సితోర్థమాత్రప్రణవో హ్యనన్తావ యుపఃపరః । అమృతత్వం విభాగేన దద్యాత్సాత్త్వైకయోగినాం ॥౫౦॥ అంశషోడశమాత్రాణా మంశిషోడశతుల్యతా । అవిభక్తాంశివిద్యాతి యద్విభక్తాంశవిద్ధితత్ ॥౫౧॥ కింబహూక్త్యా యథాశక్తి ప్రణవం శ్రుతినిశ్చితం । ఉపాసీత విభక్త్యైవ నసద్యోముక్తిచ్ఛురాదరాత్ ॥౫౨॥ * విభక్తమాత్రప్రణవాశ్రయస్య ప్రపంసోవినశ్యేత్ప్రతిబన్ధజాతం । స్వస్మిన్స్వరూపే తపరాసు భూమిష్ప్రస్యాద్విభాగః ప్రణవస్యయుక్తిః ॥౫౩॥ * బ్రహ్మాత్మజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్యగ్జ్ఞానైశ్చతుర్ముఖ । జీవస్య ప్రతిషిద్ధ్యన్తదుత్క్రాన్తిర్గతిరాగతిః ॥౫౪॥ శాస్త్రేణావగతత్వాత్స్వజ్ఞానభేదః ప్రమాణవాన్ । సప్తభూమ్యనురోధేనసప్తజ్ఞానాని వైవిదుః ॥౫౫॥ తుర్యాతీతాదిచత్వారస్సద్యోముక్తిముపాగతాః । పురాణేచావగమ్యన్తే తారతమ్యేనసత్తమాః ॥౫౬॥ తేషామారబ్ధభేదస్తుసఞ్చితానుగుణోమతః । విటాదివృత్తయోపిస్యుర్నతుజ్ఞానోదయాత్పరం ॥౫౭॥ ప్రారబ్ధమాత్రభోక్తృత్వాన్న స్వేచ్ఛాచారసంగతిః । పరాశరస్యనైవనైసర్గాత్వ్యాకర్మణాంగతిః ॥౫౮॥ ప్రారబ్ధఫలభోగేనన పునర్జన్మ శంక్యతాం । తస్యకార్యాసమర్థత్వాద్విషేభర్జితబీజవత్ ॥౫౯॥ వినష్టసఞ్చితాగామికర్మణస్స్వాత్మవేదినః । ప్రారబ్ధజన్మహేతుస్స్యాన్నాగ్నిదగ్ధపటోయథా ॥౬౦॥ ప్రారబ్ధరహితస్సాక్షాద్వరిష్ఠో బ్రహ్మవేదినాం । తస్యాప్యారబ్ధవత్త్వేసత్యనాత్మజ్ఞత్వమాపతేత్ ॥౬౧॥ సప్తమశ్శిశువచ్ఛిన్నస్స్యాత్ప్రియాద్యపహతేస్తరాం । మాణ్డూక్యాఖ్యోమునిస్త్రీణాం ప్రమాణమిహపద్మజ ॥౬౨॥ నప్రారబ్ధస్యసద్భావోనచమోక్షాధికాత్మనః । గమనాదివిహీనోహి సన్నేవతత్త్వవర్జితః ॥౬౩॥ ద్వాత్రింశద్విధముక్తినామవకాశోస్తి తచ్ఛ్రుతేః । నారదోపనిషచ్చైషా సర్వశ్రేష్ఠతమామతా ॥౬౪॥ స్వేచ్ఛాచారస్య భగవాన్ దత్తాత్రేయోజగద్గురుః । శ్రుతాభావమివబ్రూతేనతు భావం స్వయోగినః ॥౬౫॥ అభావపక్షే సర్వత్రేత్యనుజ్ఞాపరిహారయోః । అహుస్తస్సంగ న స్నేహాసర్వభిక్షానిరోధతః ॥౬౬॥ నారదోపనిషద్భ్యోపి సర్వవ్యాపారవర్జనం । యతీనాం బ్రహ్మనిష్ఠానాం నిర్విశంకముదీర్యతే ॥౬౭॥ అనాత్మవిదుషాం లోకే ప్రవృత్తేర్దుఃఖకారణే । అధ్యాస ఏవ హేతుస్స్యాదనాత్మన్యాత్మబుద్ధిమాన్ ॥౬౮॥ రాగాద్యావసేయస్తే విదామారంభమాత్రతః । వివేకజ్ఞానవహ్నిర్హి సిద్ధోరాగాదిదాహకః ॥౬౯ నచవిద్వానపద్యస్స్యాత్తైస్వైరచేష్టావివర్జనాత్ । పావనానిచరితాని శ్రూయన్తేతస్యహి శ్రుతౌ ॥౭౦॥ జీవన్ముక్తాః

మహాత్మానఃపూర్వేసంవర్తకాదయః । నవిదేహవిముక్తాస్స్యు రుపదేష్టృత్వదర్శనాత్ ॥౭౧॥ బహ్వ్యస్తుముక్తయః
ప్రోక్తాఃపరబ్రహ్మాత్మికాఃపరాః। పితామహసరస్వత్యోర్వచనైఃప్రణవాశ్రితాః॥౭౨॥ పురుషఃప్రకృతిర్బ్రహ్మేత్యుగ్రపా
స్యాన్త్రియముచ్యతే। సూక్తేవసగుణాతీతత్రిపాత్తత్త్వావబోధనాత్ ॥౭౩॥ సర్వేషాంవ్యతిరేకాత్తు నేతినేతీతివాక్య
తః। యఃకేవలానన్దఘనం సత్యజ్ఞానాతిసోద్వయః ॥౭౪॥ పరమాత్మనిసంశాన్తే వాగాదీన్క్రమాద్బుధః। యచ్ఛేత్స
ద్యోవిముక్త్యర్థీబ్రహ్మాత్మైక్యానుచిన్తనాత్ ॥౭౫॥ స్వప్రత్యయప్రవాహస్యప్రవాహోచ్ఛ్రితినిశ్చయైః। బ్రహ్మాత్మైకత్వ
విజ్ఞానయోగఃకార్యోనిరన్తరః ॥౭౬॥ కార్యావివిక్తసేవాచసర్వదావిబుధోత్తమైః । శ్రుతిష్వసకృదావృత్తేరావృత్తేః
పరమాత్మనః ॥౭౭॥ అచఞ్చలస్సమాధిస్స్యా త్సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్పరం । స్వానుభూతిరసావేశా న్నివాతస్థితదీప
వత్ ॥౭౮॥ సమాధయశ్చకర్తవ్యాదృశ్యస్తైర్బహుధాశ్రుతాః। యోగాభ్యాసస్తతఃకార్యస్స్వాత్మవిద్భిర్దినేదినే ॥౭౯॥
ఆచార్యలాభాత్ప్రాక్సర్వా స్సగుణాస్సాధకేనవై । అప్యయంయాన్తిమాత్రాసు షణ్ణవత్యాస్తుకేవలం ॥౮౦॥ సా
లోక్యాద్యాస్తుగౌణత్వాద్ధేయాఏవవివేకిభిః। కైవల్యముక్తిరేకాహిసత్యారామేణనిశ్చితా ॥౮౧॥ స్వయంకైవల్యసం
సిద్ధేస్సాయుజ్యం నైవదూష్యతే । ఇతికేచనమన్యన్తే సగుణత్వాన్నయుజ్యతే ॥౮౨॥ కాశ్యాంస్థానవిశేషేతుమృత
స్సాయుజ్యముక్తిభాక్ । నాప్నోతిపునరావృత్తింజన్తుర్నిర్గుణనిష్ఠయా ॥౮౩॥ వ్యష్టిత్వాన్నైవమితిచేన్నాత్రభూమ
ధ్యరూపిణి । అవిముక్తేమృతస్యాపి ధ్యానాన్ముక్తిర్హితచ్ఛ్రుతేః ॥౮౪॥ నిర్గుణబ్రహ్మవిజ్ఞానాశక్తఏవనరోవిధేః। శరీ
రత్వాయసర్వేషులోకేష్వప్యవకల్పతే ॥౮౫॥ కామానాన్మోచనాత్సమ్యగ్దర్శనాద్వాపరాత్మనః। అమృతంమోచన
ఖ్యోక్తంనాన్యథాకస్యచిద్భవేత్ ॥౮౬॥ సమకాలమనోనాశవాసనాక్షయబోధతః। అమృతత్వంభవేదత్రనాన్యథా
హ్యుపపద్యతే ॥౮౭॥ యథాముక్తిశ్రుతావేవమన్నపూర్ణాశ్రుతావపి । త్రయాణాంసమకాలత్వ మనిర్మోక్షోన్యథా
పతేత్ ॥౮౮॥ కార్యఃప్రాణనిరోధశ్చసద్యోముక్తీచ్ఛుభిర్బుధైః। రేచపూరకహీనోపిబాహ్యకుంభస్యదర్శనాత్ ॥౮౯॥
ఐశ్వర్యసంభవాత్కార్యఆన్తరోపివిముక్తయే । ఇతిచేద్విఘ్నరూపత్వా ద్ధఠయోగోనిషిధ్యతే ॥౯౦॥ సామానాధికర
ణ్యంహినైవేచ్ఛానిచ్ఛయోస్తతః । సిద్ధిమోక్షౌనసిద్ధ్యేతాం విరుద్ధౌతౌపరస్పరం ॥౯౧॥ ద్రవ్యాద్యైస్సాధయత్యల్ప
మతిస్సిద్ధిర్నిరంకుశం । జీవన్ముక్తస్యనైతాసు మతిర్భవితుమర్హతి ॥౯౨॥ అస్యాకామహతత్వేన సర్వేచ్ఛత్వన్నహీతి
చేత్ । నైవంబ్రహ్మాత్మవృత్తీచ్ఛాచిదభివ్యక్తయేమతా ॥౯౩॥ చిదభివ్యక్తియోగ్యత్వాద్వృత్తేర్జాడ్యంకథఞ్చన । ప్ర
సజ్యతేచనైష స్యాదక్రియధ్యానజన్యతః ॥౯౪॥ బ్రహ్మాకారమనోవృత్తి ర్నిర్మలాభవతిస్వయం। బ్రహ్మాభివ్యజ్యతే
యస్స్యాందర్పణేవదనంయథా ॥౯౫॥ మోక్షహేతుతయాతస్యానానిర్మోక్షఃప్రసజ్యతే।జాడ్యంయేకల్పయన్త్యస్యాస్తేజ
డాభ్రాన్తచేతసః ॥౯౬॥ చిద్వృత్తేస్సచ్ఛ్రుతేఃప్రజ్ఞారూపత్వాత్ప్రకృతిఃపరా। సత్త్వాదిగుణసామ్యేననైర్గుణ్యముపప
ద్యతే ॥౯౭॥ యతశ్చసాధకేనైషాధ్యానాస్తేస్స్వానుభూతితః। విషయీక్రియతేప్రజ్ఞా రూపిణీచిన్మయీతతః ॥౯౮॥
అన్యోన్యాశ్రయతాదోషః ప్రకృతేఃపురుషస్యచ। నప్రసజ్యేతచిన్మాత్రానుభవాన్తత్వసంభవాత్ ॥౯౯॥ పుమాన్
ప్రకృత్యవచ్ఛిన్నఇవగౌణోపిమాయికః। సత్యోవిజ్ఞేయఇతినసాక్షాదనుపపత్తితః ॥౧౦౦॥ * ఇహప్రకృత్యాశ్రయణే
నశక్తాస్తుష్యన్తువామానచదక్షిణాస్తే । పుంసాచశైవాఇతరే తథైవనమూర్తరూపంప్రతిపాదితంహి ॥౧౦౧॥ *
యావత్ప్రేక్షావేదాన్తే తావాన్సద్యోముముక్షుణా। అధ్యేతవ్యోప్రమత్తేన సర్వతోదకపానవత్ ॥౧౦౨॥ వివేక
జ్ఞానయోస్సిద్ధిరీశాదిదశకేన్తరా । విజ్ఞానసమ్యగ్జ్ఞానేన్త్యేద్వాత్రింశన్ముక్తయోమతాః ॥౧౦౩॥ ఏకమాత్రాచతుర్మా
త్రాశ్చాదౌప్రణవగర్భితాః। క్రమాదధీత్యవిజ్ఞేయా ముణ్డమాణ్డూక్యదర్శితాః ॥౧౦౪॥ ద్వాత్రింశత్యష్టమాత్రాస్స్వత
ధాషోడశ మాతృకాః । సన్త్యథర్వశిఖాఖ్యాయాం ప్రతిమాత్రాస్సమీరతాః । అష్టోత్తరశతేమాత్రాశ్చతుస్స

ష్టిశ్చనారదే ॥ అష్టావింశత్యుత్తరాశ్చ శతమాత్రాస్తు నిర్గుణాః ॥ ౧౦౫ ॥ అధికారివిభేదాద్ధి శ్రుతిభాగత్ర
యంకృతం॥ నాధ్యేతృబుద్ధిసౌకర్య మపేక్ష్యైత్యుపపద్యతే ॥౧౦౬॥ ఏకావగతిపర్యన్తనియమశ్శుభకర్మణః। అవఘూ
తవదాదేహపతనాదితినక్వచిత్॥౧౦౭॥ ఆభాసత్వాద్దుఃఖం స్యాత్సత్యసత్యేప్యసత్యపి।సర్వారబ్ధవినిర్ముక్తఐకాత్మ్య
జ్ఞానవాన్మహాన్ ॥౧౦౮॥ కర్తాత్మభిస్సమానత్వా త్సమ్యగ్జ్ఞస్యాత్రదుఃఖవాన్ । దృష్టభోగేషువైరాగ్యం సంపా
ద్యస్తేనసర్వథా ॥౧౦౯॥ దుఃఖస్యాత్యన్తికాపాయాదేవతస్యసమాధయః।విధీయన్తేశ్రుతిస్మృత్యో శ్చోదనాకింకరస్త
తః ॥౧౧౦॥ జైమినిశ్చానుకూలస్స్యాద్బాదరాయణసద్గురోః । సోపిచోభయథాన్యస్యశాస్త్రాద్ద్వైవిధ్యమాగ
తాత్ ॥౧౧౧॥ అన్యార్థత్వాదభావస్య త్వనుజ్ఞాపరిహారయోః । ప్రతిషిద్ధనిషేవాయానావకాశఃకదాచన ॥౧౧౨॥
బద్ధస్యైవభవేద్దుఃఖమితిచేన్నసమాధినా । పూర్ణజ్ఞానస్వరూపత్వాచ్ఛ్రితేశ్చస్వానుభూతితః॥౧౧౩॥హృదయగ్రన్థయ
స్సర్వేనిశ్శంకంశక్తిపాతతః।త్రుట్యంతిహిపరాత్మైక్యనిదిధ్యాసనవేదనే ॥౧౧౪॥ దేహపాతశ్చసూత్రోక్త్యావిస్పష్టమ
వగమ్యతే। నప్రేతత్వప్రసంగోస్తిపునరుత్థానదర్శనాత్ ॥౧౧౫॥ నిష్ఠాతదానీమారబ్ధద్వితీయాతస్యవిద్యతే।సఞ్చితా
గామినాశేపిప్రారబ్ధస్యానపాయతః ॥౧౧౬॥ నచోపాధివినిర్ముక్తశ్రుతేరస్తినిరోధనం। దేహద్వయవిమోకోహి
సద్య ఏవోపపద్యతే ॥ ౧౧౭ ॥ ద్వాత్రింశన్ముక్తయస్సాధ్యా స్సమ్యగ్జ్ఞానోదయాత్పరం। ప్రారబ్ధకర్మముక్తి
నామసాధిత తయాపురా ॥ ౧౧౮ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి ద్వైవిధ్యం దూష్యతేనహి । లక్ష్యార్థత్వా న్మహావా
క్య విరోధశ్చ నకశ్చన ॥ ౧౧౯ ॥ నిరంకుశా తుతృప్తిస్స్యాద్బ్రహ్మాత్మైకత్వ యోగినః । పురుషాత్మైక్య
యోగీహి జీవన్ముక్తో స్యసాకథం । ౧౨౦ ॥ అవద్యస్స్యాదసంపన్న సంస్కారత్వా దితీహన । మోక్షావిరోధా
త్సంస్కారైః పునర్జన్మాద్యహేతుభిః ॥ ౧౨౧ ॥ జగత్కారణతాయాంహి స్వీకృతాయా మవేద్యతా । ప్రసజ్యే
తాస్యపుంసోతోజీవకారణమేవసః । ౧౨౨ । సాంఖ్యయోగాధిగమ్యత్వాద్విధాతాగౌణఏవన । నిత్యానాఞ్చేతనా
నాఞ్చనిత్యశ్చేతనఈర్యతే । ౧౨౩ । నిత్యానిత్యవివేకాత్ప్రాగీశ్వరోనతతఃపరం । తదుపాస్తిర్నమోక్షస్యసిద్ధ్యైవి
ఘ్నాత్యయాయతు। ౧౨౪ । కార్యప్రపఞ్చానిత్యత్వంవివేకస్యనలక్షణం। కారణేశ్వరమిథ్యాత్వంలక్షణంహినిగద్యతే॥
ఉపాస్యఃకామహతక్తైస్సమాయీసగుణేశ్వరః । నముముక్షుభిరేకస్యపుంసస్తూపాస్యతాశ్రుతా । ౧౨౬ । మాయి
కావిద్యకాశేషవృత్తిహీనతయాస్యతు । నిర్గుణత్వాదుపాస్యత్వన్నిరంకుశముదీర్యతే ॥౧౨౭॥ మోక్షస్యకల్పితత్వే
త్తిస్సుతరాముపపద్యతే। ఇత్యాహుఃకేచిదేతత్తునయుజ్యేతవిచారణే ॥ ౧౨౮ ॥ సత్త్వస్తివాస్తవోమోక్షఆరబ్ధాపేక్ష
యాధునా । కల్పితత్వోపదేశేహినైరస్యాన్నయతేతనా ॥ ౧౨౯ ॥ అమృతత్వఞ్చమోక్షస్యశ్రూయతేబ్రహ్మరూపిణః
అతోనకల్పితత్వోక్తిస్సుతరాముపపద్యతే ॥౧౩౦ ॥ నైవాస్యబన్ధప్రతియోగికత్వాచ్ఛంక్యం సబన్ధత్వమబన్ధశక్తేః। ని
త్యన్నిదిధ్యాసననిష్ఠయాతముత్వాదయేన్మోక్షమతోననాశః ॥ ౧౩౧ ॥ ఈక్షణాదిప్రవేశాన్తవిచారో యఃశ్రుతీరితః।
పరోక్షబ్రహ్మబోధాయసాధకస్యోపయుజ్యతే ॥ ౧౩౨ । జాగ్రదాదివిమోక్షాన్తసంసృతేస్తువిచారతః। సాక్షాత్కృ
తిస్స్వరూపస్యనాన్యథాతూపపద్యతే ॥ ౧౩౩ ॥ జిజ్ఞాసాయావిరోధోయైస్సంభవత్యాత్మనస్సతః । హేయాస్తేమా
యికాస్సత్య కామత్వాదిగుణాబుధైః ॥ ౧౩౪ ॥ ఉపాస్యేపిచనైకత్వముపపద్యేతఏవయత్ । ఉపాసకేస్తి నైకత్వం
వ్యపదిష్టంశరీరిణి ॥ ౧౩౫ ॥ విశ్వాదిజీవనైకత్వాద్గ్రహణేత్వద్వయోక్తితః । అనిర్మోక్షఃప్రసజ్యేతస్వేచ్ఛా చారశ్చస
ర్వథా ॥ ౧౩౬ ॥ ఏకదేశావిరోధాత్ససాంఖ్యపక్షోనుగృహ్యతే । అచేతనత్వంప్రకృతేర్యదుక్తన్తేనవార్యతే ॥౧౩౭
బ్రహ్మవాదిమతం నైవ మగ్రాహ్యం త్వల్పభేదతః । ఆత్మనాన్తే సమీపేహి వర్తన్తే నుభవే సతాం ॥ ౧౩౮ ॥
పురుషఃకారణంకర్మబీజవత్వాన్నిరఞ్జనః । అతోనజీవజన్మాదేరుపరోధోస్తికశ్చన ॥ ౧౩౯॥ యథావ్రీహ్యాదిబీజానిగ్ర

హాదావాయకర్షకాః । ఆవాపయన్తి కేదారేష్వేవం సదుపపద్యతే ॥ ౧౪౦ ॥ స్వకారణత్వాదన్యత్ర వ్యపదేశః ప్రమాణితః । సర్వజ్ఞత్వాదినిర్ముక్తప్రసిద్ధేశ్చాగుణశ్శ్రితః ॥ ౧౪౧ ॥ నిర్గుణత్వావిరోధాత్తు పురుషః పరమస్స వై । ఏకనేమిత్వపూర్వాణి లక్షణాన్యస్య సంవిదుః ॥ ౧౪౨ ॥ ఐక్యార్థం హి ప్రకరణం శ్వేతాశ్వతరసంజ్ఞితమ్ । ప్రథక్కృతత్వాదజ ఆజీవేశౌ ప్రకృతౌ న చ ॥ ౧౪౩ । మాయావిద్యా చ జీవేశావాభాసే నేతి చ శ్రుతేః । పురుషస్యాగుణత్వే హి సామంజస్యం ప్రసిద్ధ్యతి ॥౧౪౪॥ ప్రకృతేః పురుషస్తుర్యః షోడశాన్తరతాయతః । ఉద్గీథం పరమం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే ప్రణవాత్మకమ్ ॥౧౪౫॥ అనన్తో విశ్వరూపత్వాదాత్మాయన్ద్వేవ సంజ్ఞితః । విశ్వమాయానివృత్తిశ్చ యస్మిన్తస్యాభిధీయతే ॥ ౧౪౬ ॥ ద్వాత్రింశోపన్యస్తా భగస్సమ్యగ్జ్ఞానాన్త ఇష్యతే । చతుష్షష్టివిభాగస్య శ్రవణాన్మాతృకాత్మనః । ౧౪౭ ॥ అష్టోత్తరశతస్యాత్మమననస్సామ్యైకహేతుతా । నిర్వికల్పసమాధేశ్చ శ్రుతా సైన్ధవవత్ఖలు । ౧౪౮ । దశకశ్రవణోత్థస్య వాక్యమాత్రత్వాత్పరోక్షతా । ప్రతిబింబఫలాస్వాద ఇవాసద్యఃఫలత్వతః । ౧౪౯ । న వై పరోక్షజ్ఞానేన సంసారోపరమాదయః । విబుధస్యోపపద్యన్తే స్వానుభూతివివర్జనాత్ । ౧౫౦ । ప్రస్తుతప్రతిబన్ధానాన్నివృత్తిర్నైవ సిద్ధ్యతి । స ఆత్మయోగశ్శ్రుత్యుక్తో ప్రతిషేధ్యః కదాచన । ౧౫౧ । పురుషస్య ప్రయత్నైర్హి సాధ్యోయం యోగ ఉత్తమః । ప్రసాదకర్మకాలానాన్నముఖ్యా యోగహేతుతా । ౧౫౨ । నిదిధ్యాసనయోగీ యస్స వ్యజ్ఞానీ నిగద్యతే । స వరీయాన్వరిష్ఠస్య సమాధిస్థత్వనిశ్చయాత్ జ్ఞానస్య పూర్వకాలత్వాదుత్తరో యోగ ఉచ్యతే । ప్రత్యాఖ్యానన్తు సగుణయోగస్యేతి వినిశ్చయః । ౧౫౪ । స తు జీవపరామర్శాపేక్షో వాక్యార్థ ఈర్యతే । జీవస్యైవ యతో ముక్తిం శాస్త్రైరాచక్షతే బుధాః । ౧౫౫। జీవాత్మపరమాత్మానౌ విచార్యేతే త్ర యేన వై । తస్యోత్తమాధికారిత్వాత్సాక్షాన్ముక్తిర్భవాద్భవేత్ । ౧౫౬ । ప్రత్యయానాముపన్యాసాద్బహూనాం మోక్షసంభవాత్ । న వాక్యస్య విరోధోస్తి తత్త్వమస్యాదిరూపిణః । ౧౫౭ । అనుసర్తవ్యతా నాత్ర వాక్యస్యైవోపపద్యతే । బుధేన శోధితార్థత్వాద్భేదాద్వైవాచ్యలక్ష్యయోః । ౧౫౮ । * ద్వాత్రింశదుక్తా శ్రుతిభిర్విమోక్షాస్తే ప్రత్యయా అక్షరసన్నివిష్టాః । జ్ఞేయా యదర్థా నిజబోధనిష్ఠైస్తురీయమాత్రా స్వమలా సుతాసు *౧౫౯*

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ప్రథమోధ్యాయః *

వ్యాసేన కారణత్వస్య బ్రహ్మణోంగీకృతత్వతః । అపరోక్షార్థకస్స స్యాద్బ్రహ్మసూత్రస్తదాకరమ్ । ౧ । అద్వైతమాత్రాభిప్రాయావగమాచ్చ విశేషతః షోడశాదివిభాగస్యానవకాశాత్పరోక్షవత్ । ౨ । ఆత్మైకత్వధియే హ్యేవముప్యపన్యాసవర్జనాత్ । అసిరోమ్కక్షుర్వస జ్యేతహ్యేకో నైకమపేక్షతే । ౩ । విజాతీయాదయో భేదాస్త్రయో న వివృతా యతః । వ్యాససూత్రాదివేదాన్తప్రబన్ధాస్స్యుః పరోక్షగాః ॥౪॥ బ్రహ్మణా వ్యాసకృతానామప్యుభయథాస్య తా భవేత్ । సుషిరాకాశయోర్వ్యక్త్యల్లక్ష్య లక్షణయోరపి ॥౫॥ అద్వైతం ప్రాగవస్థాయాం పశ్చాన్నైకమితీరితమ్ । యుక్తేస్స్వప్నసక్షాచ్చత్రస్వర్ణాభరణదర్శనాత్ ॥౬॥ తేషాం వృత్తివికారత్వాన్నసత్యత్వాదయస్త్విహ । నానవద్యాని సాక్షాత్స్వసుతరాం స్ఫూర్తిసంభవాత్ ॥౭॥ జ్ఞానానన్యతయా బ్రహ్మణ్యప్యనేకానిహావిదుః । బ్రహ్మేతరచ్చేత్తజ్జ్ఞానమజ్ఞానం స్యాన్నసంశయః ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మజ్ఞాన్యతిరిక్తానామీశాదీనత్వదర్శనాత్ । బ్రహ్మ సర్వత్ర భాతీతి నయుక్తం స్వానుభూతితః ॥౯। శ్రుతేశ్చ బ్రహ్మ వేదేతి బ్రహ్మీభూతత్వముచ్యతే । ప్రారబ్ధే సతి చిన్మాత్ర బ్రహ్మత్వాద్బ్రహ్మవేదినః ॥ ౧౦॥ విద్యా సాహ్యప్రతిష్ఠా నేష్యపేక్ష్యా గాతమీ సతీ। యది శ్రుత్యనుకూలా స్యాత్తర్కశ్చ విహితశ్శ్రితా ॥౧౧। శ్రుత్యర్థేతం వినాతర్కస్వతో నైవోపయుజ్యతే। అనర్థక్యంచ తేన స్యాత్కర్యతే యత్సగాలతా ॥౧౨॥ పాణినీయం శబ్దశాస్త్రం స మహాభాష్యప్రబర్హితమ్। శబ్దసౌష్ఠవమాత్రే తు విదుషాముపయుజ్యతే ॥౧౩॥ జైమినీయం ధర్మశాస్త్రం మభిసన్ధివర్జనే। ఉపయుక్తం భవేచ్చిత్తవిశుద్ధ్యై మోక్షకాంక్షిణామ్ ॥౧౪॥ వైయాసికం జ్ఞానశాస్త్రం మోక్షమాత్రఫలత్వతః। భోగ

మోక్షో భయార్థం స్యాన్మోక్షే భయానుపపత్తితః ॥౧౫॥ జ్ఞానినాం చ న వైషమ్యాన్మోక్షవైషమ్యమిత్యయం। దుస్తరో
స్సంపరిత్యాజ్యః కైవల్యం సమమిష్యతే ॥౧౬॥ జ్యోతిశ్శాస్త్రం కర్మయోగాత్తద్విద్యస్యుపపద్యతే। ప్రారబ్ధకర్మయో
గో హి బ్రహ్మవిత్స్వీకృతః ॥౧౭॥ ప్రారబ్ధస్య గణం దృష్ట్వా జ్యోతిషాం బ్రహ్మవేద్యపి। మోదతే స తు మోదస్యాదృ
ష్టపుంసః నివర్తకః ॥౧౮॥ కామాదయస్తు విదుషాం క్లేశాశ్చేశ్వరమాత్మనః। దుర్గుణా ఇహ దృశ్యన్తే గార్హస్థ్యే హ్యత్ర
బన్ధనం ॥౧౯॥ విద్యార్థస్యాశ్రమ సంసిద్ధ్యై విహితం కర్మ కేవలం। అపేక్షతే తదన్యేషు స్వప్రయోజనవర్జనాత్ ॥౨౦॥
పూర్వోక్తరామయత్నాద్ధేతుతౌ షధవాచకం। శాస్త్రం ధర్మస్తత్త్వజ్ఞేయం దృష్టఫలత్వతః ॥౨౧॥ ద్వైవిధ్యా
దుభయత్రాప్తిర్వైరాగ్యస్యోపపద్యతే। అధికారో గృహస్థస్య శుశ్రూషా శ్రవణాదిషు ॥౨౨॥ గృహస్థస్యాధికారేపి సన్న్యా
సానమసంభవం। ఇతి చేన్నైతదేవం స్యాచ్చతుర్ణామపి తచ్ఛ్రుతేః ॥౨౩॥ సంసారస్యానువాదాద్ధి తే షామ్మోక్షప్రతి
ష్ఠితః। భృగ్వాదీనామతః పుత్రవిత్తదారైర్న హీయతే ॥౨౪॥ భేషజం హి మహత్సిద్ధం సంసారాఖ్యాన్తరామయే। ని
రోధనం స్వచిత్తస్య జీవన్ముక్త్యాదిసాధనం ॥౨౫॥ ఆయాసః కేవలం ప్రాణనిరోధ ఇతి మన్యతాం। ఆత్మనోపి నిరోధేన సు
తరాం హి ప్రసిద్ధ్యతి ॥౨౬॥ శ్రేయస్తేయుక్తయశ్చిత్తజయే చ సుమహత్తరాః। చతస్రో ద్వాత్మవిద్యాద్యాః స్వదో
ముక్త్యేకహేతవః ॥౨౭॥ ఐక్యశ్రవణమాత్రేణ సమ్యగాలోకనం న హి। సిద్ధ్యే దేకస్యాపి లోకేస్మిన్నముత్రాపి వినా
స్మృతిం ॥౨౮॥ అన్యోన్యో హి విపర్యాసశ్శ్రవణాదిక్రమస్య వై। శ్రుతౌ వివక్షితస్యాత్ర ప్రతిబన్ధతయార్థినః ॥౨౯॥
చోద్యావబోధభేదాచ్చ దర్శనస్యాపి చాత్మనః। అన్యార్థత్వాత్త్రయస్తేషాం చతుర్ణాముపపద్యతే ॥౩౦॥ ఉపాసనే
తు మహతి స్వసమ్యగ్దర్శనార్థకే। అంగాంగిత్వోపపత్తిస్స్యాన్నాంగిత్వం శ్రవణస్య తు ॥౩౧॥ న చాత్ర సా ధ్యానిద్దేశా
భావదోషః ప్రసజ్యతే। ఆత్మశబ్దాచ్చతుర్ణాం చ విషయస్యావధారణాత్ ॥౩౨॥ ఉపాసనానాం సర్వేషాం స్వధ్యానావ
ధిదర్శనాత్। వ్యక్తిక్రమశ్చ న భవేత్పూర్వోక్తార్థస్య కశ్చన ॥౩౩॥ ఆకాశాదివదస్యాపి వివేకాద్యష్టకస్య చ। క్రమో ని
యమ్యతే కోశక్రమవచ్చ న సంశయః ॥౩౪॥ * సతాం వివేకాదిషు సాధనేషు చతుర్గుణేష్వపి మోక్షసిద్ధ్యై। చతుష్టయశ్చ
స్వకదర్శనాదికార్యం క్రమాత్స్వేదశిరోగిరోక్తం ॥౩౫॥ * ఆద్యా కార్యవిలాపో హి కార్యో ధ్యానస్య సచ్ఛ్రుతేః। కారణ
ప్రవిలాపేతు నాస్తి కార్యాన్తరం క్వచిత్ ॥౩౬॥ అజ్ఞానయోశ్చ ద్వైవిధ్యం శ్రవణేన సమాధినా। నివర్త్యత్వాదిహ ప్రా
జ్ఞైః కారణప్రతిబన్ధయోః ॥౩౭॥ విక్షేపయోరితరయోరపి ద్వైవిధ్యమీక్ష్యతే। బ్రహ్మజ్ఞజనకత్వాచ్చ విఘ్నాజ్ఞజన
కత్వతః ॥౩౮॥ సరస్వతీశ్రుతేశ్చాయమర్థ ఏవావగమ్యతే। విక్షేపం శమయిత్వాథ స్వావృతిం శమయేద్బుధః ॥౩౯॥
సాధకానాం నవిక్షేపాస్తే హి బ్రహ్మవిదో మతాః। మోక్షే చోదయమాత్రేణ కృతిత్వముపచర్యతే ॥౪౦॥ శ్రుతార్థా
నాం వరతర తమాతీతస్య సంభవాత్। వివేకాన్వయ ఏవైతే చత్వారస్సు విపురోదితాః ॥౪౧॥ మతాః స్థత్వాద్ద్వి
యాం సత్త్వాత్స్వతథా మతాః। పూర్వోక్తాశ్చత్వారస్తథా హ్యేషాం చతుర్ణాం చ వరీయసాం ॥౪౨॥ తే నిదిధ్యాసితా
ర్థత్వాద్వరిష్ఠాశ్చ మహత్తమాః। వరిష్ఠా ఇహ కథ్యన్తే చత్వారస్తార తమ్యతః ॥౪౩॥ సమాహితాస్తు చిదాపి బ్ర
హ్మణ్యేవం హి దృశ్యతే। బ్రహ్మైవ బ్రహ్మవిదితి తదన్యత్వం వివక్షితం ॥౪౪॥ అన్యద్విధ శబ్దత్వాచ్ఛబ్దాచ్చ తదగోచరం।
సర్వవాఙ్మనసాతీతం బ్రహ్మనిష్ప్రతియోగికం ॥౪౫॥ బ్రహ్మణా న్తవదన్యత్వం సచ్చిదానన్దరూపిణాం। సిద్ధ్యేన్యాసు
భవానిభ్యో జీవన్ముక్తిముపేయుషాం ॥౪౬॥ అద్వైతసంప్రదాయస్య విరోధో హి ప్రసజ్యతే। ఇతి చేన్నేతరస్మిన్హి విరో
ధస్య ప్రసఞ్జనం ॥౪౭॥ సమ్యగ్దర్శనపర్యన్తా చిదేకత్వవ్యవస్థితిః। పశ్చాదనేకతా జ్ఞేయా తతో ద్వంద్వవివర్జనం ॥౪౮॥
ఇతరస్యానుపాస్యత్వప్రసంగ ఇతి చేచ్ఛ్రుతౌ। ద్వయోస్సాధారణత్వోక్తేశ్చిద్రూపారూపయోస్సతోః ॥౪౯॥ తదన్త
రో వమే సర్వవాసనానాం క్షయో మతః। ఐహికానాం పరజ్యోతిర్మయదేహస్య శబ్దతః ॥౫౦॥ ధ్యానాభ్యాసవశాచ్చ

క్తి పాతేపరమయోగినః । విలయాన్తం ఫలంసర్వతత్త్వానాం సంభవేత్ఖలు ॥ ౫౧ ॥ వైలక్షణ్యాన్త్వ సంగస్య నిష్కా-
మోపాసకాదిషు। దృశ్యతేహ్యన్నపూర్ణాయాం సంగః కీదృశ ఇత్యతః । ౫౨ ॥ త్యక్త్వాకర్మఫలాసంగమితిచస్మర్యతే
స్మృతేః । ముక్తస్యచముముక్షోశ్చాస్య సంగత్వంవిలక్షణం ॥౫౩॥ ఏషాచైక్యాంశహీనత్వాత్సంశాన్తకలనాస్థితిః।
అనానన్దపదత్వేనతురీయాతీతముచ్యతే ॥౫౪॥ ఉత్తరేభ్యోహి హేతుభ్యస్సభవేదర్థవాక్క్రమః । అనుభూతిమయ
త్వేవసారంబ్రహ్మైకముచ్యతే ॥౫౫॥ భక్త్యాదితత్తదాచారానుసారిత్వాత్పరాత్మవిత్। సామ్యావస్థోపరోక్షజ్ఞోవిజ్ఞే
యఃపురుషోత్తమః ॥౫౬॥ సుఖదుఃఖదశానాముం ప్రోద్ధరన్తికదాచన । సరూపనష్టచిత్తత్వాద్వైరూప్యాదివివర్జ
నాత్ ॥౫౭॥ తస్మాదప్యుత్తమస్త్వన్యస్సహజస్యానుభూతిమాన్। సర్వంజరయతిక్షిప్రంవిషదూషితమప్యహో ॥౫౮॥
దహ్యతేత్వగ్నిసంబన్ధే సోభాక్తత్వాత్పరాత్మవిత్। పరశుగ్రహణంభాక్తంనాత్రోదాహరణంభవేత్ ॥౫౯॥ అగ్ని
దాహేశరీరస్యనైశ్చల్యముపపద్యతే। సమాధికాలఏవాస్మిన్వ్యవహారేతునకస్యచిత్ ॥౬౦॥ జనకఃపూర్వకల్పేయస్స
ఏవానన్తరేపిచ। ఇతిచేన్నాధికారిత్వాద్దేహాన్తేమోక్షనిశ్చయాత్ ॥౬౧॥ * శ్రీరామచన్ద్రాదయ ఈశ్వరాంశాదేహా
వసానేపరమాత్మనైవ। ఐక్యంవ్రజన్తీతిమతంపరేచ్ఛాప్రారబ్ధముక్తేశ్వరికాంశినాన॥౬౨॥ * సంపన్నోప్యహ్యర్థసంస్కా-
రోదావదగ్ధస్యయోగినః। ఋషభాఖ్యస్యతేనైవబుద్ధివైకల్యముద్ధితం॥౬౩॥ శిఖిధ్వజస్యరాజ్ఞస్సామూర్ఛాతూపప
ద్యతే। వైరాగ్యమాత్రయుక్తత్వాత్తదాస్వజ్ఞానవర్జనాత్ ॥౬౪॥ శుకస్యదేహోత్థానంయత్సిద్ధకూరివిమణ్డలాత్ ।
తదుక్తంతాదృశారబ్ధావసానాచ్ఛుక్తితోపిచ ॥౬౫॥ జీవన్ముక్తానుభవ ఆత్మమాత్రోహిదృశ్యతే। గళితానిజమా
యాచభిన్నాస్తేగ్రన్థయోఖిలాః ॥౬౬॥ ఆరూఢవిషయత్వేపిక్రమఏవవివక్ష్యతే । గళితాత్మీయమాయత్వాద్యనుభూ
తామహాత్మనః ॥౬౭॥ క్రమాన్తరస్యప్రోక్తత్వాదుత్తరశ్లోకఈరితః । సమాధిభేదసంసిద్ధ్యా ప్రత్యక్బ్రహ్మైక్య
బోధనం ॥౬౮॥ అకారాదిచతుష్షష్టిమాత్రాత్మాసుభవస్యతు। వ్యపదేశఃప్రగళిత నిజమాయత్వపూర్వకః ॥౬౯॥
ప్రతీతిస్త్వన్యవిషయాత్తద్ధిప్రకరణాన్తరం। వివేకయుక్తిబుద్ధ్యాహ మిథ్యారభ్యప్రపఞ్చితం ॥౭౦॥ విజ్ఞాత బ్రహ్మవిష
యాయతఃప్రకరణంశ్రుతం। ఆపరోక్ష్యన్తతస్తత్రసుతరాముపపద్యతే ॥౭౧॥ భవేద్బ్రహ్మవరిష్ఠోయమితివక్తున్నశక్య
తే। తస్మిన్హిప్రాణచలనాద్వ్యపత్తిర్నవిద్యతే ॥౭౨॥ సమ్యగ్జ్ఞానీపరంరజ్జు సర్పదృష్టాన్తదర్శనాత్। ఖపుష్పశశశృం
గాదిదృష్టాన్తాన్నామదర్శనాత్ ॥౭౩॥ జగత్ప్రతీతివ్యాహారస్సమాధానార్థఉచ్యతే। జడస్యతుమహాయోగిస్వారబ్ధంస
ర్వమీక్షతే ॥౭౪॥ నైవంహి మాయాకార్యత్వాత్సమష్టేరితి చేన్నతు । స్వీయాన్యత్వమతౌతస్య మాధ్యమేవప్రస
జ్యతే ॥౭౫॥ శ్రోత్రవ్యత్వమభేదేనసత్రయాణామిహాత్మనాం । చిత్తశుద్ధ్యర్థముక్తాహివాలాగ్ర సమతాపరే ॥౭౬॥
ఉపర్యుపర్యతిశయోవ్యాఖ్యాతోదర్శనాదినాం । చతుర్ణామగ్నిసంబన్ధే భావ్యాదేస్తారతమ్యవత్ ॥౭౭॥ చతుర్ణాంచవి
వేకాది సాధనానాంయథాభవత్ । క్రమేణాధిక్యనియమస్తథాస్యాద్దర్శనాదినాం ॥ ౭౮ ॥ నాత్రోపయోగఃపా
రోక్ష్యాత్ప్రాజ్ఞజీవానువాదతః । నిదిధ్యాసనయోగేనశిష్యేణహివిలాప్యతే ॥౭౯॥ ద్వితీయస్యానువాదస్తు తైజసస్యా
న్తరాత్మనః। యుక్తోప్యుభయతస్తత్త్వాన్మననస్యనిగద్యతే ॥౮౦॥ తస్మిన్బ్రహ్మతయాశేషప్రతిభానస్యదర్శనాత్।
బ్రహ్మణ్యేవలయోజీవతత్త్వానాంస్యాన్నసంశయః ॥౮౧॥ ఆత్మోపనిషదిప్రోక్తః పావనస్యాత్మవేదినః । ఆచారశ్చ
స్మృతేర్బాలాద్యాచారశ్శోభనోమతః ॥౮౨॥ క్షుధాన్దేహవ్యథాన్త్యక్త్వేత్యత్రముక్తచతుష్టయం। విషయోత్రోన
భూమీనాంసప్తసంఖ్యోపపద్యతే ॥౮౩॥ మాయాక్లృప్తత్వవచనాదభావాద్బన్ధమోక్షయోః । అరూపంబ్రహ్మమస్త
వ్యంపరస్మిన్ప్రతియోగికం ॥౮౪॥ ననిరోధోనచోత్పత్తిరిత్యాద్యాదృశ్యతేశ్రుతిః ।నచసప్రతియోగిత్వమస్యాపిస్యా
దశక్తితః ॥౮౫। * యుక్తిశ్చరేణోకతకస్యయద్వత్తద్వచ్చిదానన్దమయస్యసర్వాః। మాయావికారైర్విలయేవశేషో
భవత్యరూపస్యపరస్యచేతి ॥౮౬॥ * సన్దర్శనావసానత్వాద్యథేచ్ఛాచారఏవన । అవధూతశ్రుతేఃపార్వాపర్యాలో

చనయాక్వచిత్ ॥౮౭॥ మధ్యేధస్థౌల్యవిస్తారౌ శృంగవాలాగ్రవన్మతౌ । తస్యసంకోచసౌక్ష్మ్యే ర్థౌ జ్ఞేయాగోరివ చాత్మనః ॥౮౮॥ దేహాదిహీనాశ్చత్వారః పరివ్రాజకనిశ్చితాః । ఏకేతివర్ణాశ్రమిణస్తారతమ్యేననిస్పృహాః ॥౮౯॥ ముఖ్యస్యాత్మవిహారోహినిష్కామత్వావధారణాత్ । సదాచలప్రతిష్ఠత్వాన్నిస్తరంగసముద్రవత్ ॥౯౦॥ అన్యార్థఉపదేశస్స్యాత్సదత్తాత్రేయకర్తృకః । ప్రవర్తితత్వాత్పారోక్ష్యాత్స్వశిష్యస్యచసాంకృతేః ॥౯౧॥ నారాయణస్యాపిపూర్వజన్మిత్వముపపద్యతే । ఐహికాముష్మికేత్యాదివచనస్యచదర్శనాత్ ॥౯౨॥ సర్వోపేక్షాతుతస్యాభూత్స్వాశ్రమస్యబలాన్నతు। వరిష్ఠజ్ఞానసంపత్తేరుపదేష్టృత్వదర్శనాత్ ॥౯౩॥ అకర్తృత్వోక్తియస్సర్వా ఆగామివిషయాబుద్ధిః । విజ్ఞేయానత్విహారబ్ధవిషయాస్తథ్యసంగతం ॥౯౪॥ ధ్యానోపేక్షాతుయుక్తైవవ్యాహారాన్తరవర్జనాత్ । లౌకికవ్యవహారోహి తేనసమ్యగుపేక్షితః ॥౯౫॥ అవధూతాశ్రమజ్ఞానా విరోధీతూపపద్యతే। స్వేచ్ఛాచారోవిధేస్తస్యనిషేధస్యాప్యభావతః ॥౯౬॥ తేషామనుష్టుభాస్విష్టతత్వానామమృతాన్ధసాం। నస్వేచ్ఛాచారగన్ధోపిశుభాచారస్యదర్శనాత్ ॥౯౭॥ తస్యస్వానుభవోత్కర్షాద్బ్రహ్మవేదివరీయసః। సంభవేయుస్స్వతోన్ధత్వబధిరత్వాదయోగుణాః ॥౯౮॥ అష్టావింశత్యుత్తరాస్తామాత్రాస్సూచయతీశ్వరః । మైత్రేయ్యామహమస్మీతిప్రకృత్యస్వపదార్థతః ॥౯౯॥ జగదీశ్వరజీవాశ్చసంఖ్యావన్తస్తుపూర్వవత్। అద్వైతేశాస్త్రమేతన్నచద్వైతేహిచతత్పరం ॥౧౦౦॥ ఏవంపరిమితానైక్యస్యసాధనానిచశాస్త్రతః। ప్రకృతేఃపురుషస్యాపివాక్యానాంశ్రవణాదిభిః ॥౧౦౧॥ సర్వేవేదాఇతిశ్రుత్యాయదద్వైతన్నిగద్యతే । యుక్తన్దశావసానత్వాచ్ఛబ్దస్సర్వత్రవాభవేత్ ॥౧౦౨॥ దర్శనాత్పరమాదౌతువిభుత్వస్యప్రసిద్ధయే । తుర్యస్యశ్రవణాదీనివాక్యస్యవిహితాని వై ॥౧౦౩॥ గురవశ్చనవానేతి నైవముఖ్యైకసద్గురోః। సంభవేత్తత్వవిజ్ఞానంనాత్రశకాప్యావిచారణా ॥౧౦౪॥ బహుత్వేపిగురూణాంస్యాదుత్తరోత్తరముఖ్యతా । ప్రజ్ఞానంబ్రహ్మవాక్యార్థదేశకోహ్యుత్తమోత్తమః ॥౧౦౫॥ * వర్ణాదిభేదఇతిచేద్గురుశిష్యయోర్నవిద్యాధికత్వబలతఃప్రతిలోమసిద్ధేః । నైతేనకిఞ్చనభవేదిహసఙ్కరశ్చబాహ్యేష్వకర్మసుతయోరనులోమసిద్ధేః ॥౧౦౬॥ * * * * * *

— * ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదేద్వితీయోధ్యాయః * —

ఆస్తిక్యోత్పాదనార్థత్వాత్పరమేశ్వరకర్తృకః । బ్రహ్మాద్వైతోపదేశస్స్యాన్నతుస్వానుభవార్థకః ॥ ౧ ॥ భూతార్థత్వాన్నజన్మాదిరితిచేన్నపరాత్మనః । స్వయంభవ్యభవిష్యత్వదర్శనాచ్చమృదోయథా ॥౨॥ సవిశేషత్వాద్విదోషప్రసక్తిర్నపరస్యచ । సతోతన్త్రవికారత్వాద్దర్శనాద్యద్భవాదపి ॥౩॥ తద్ద్వైవివర్తాధిష్ఠానం భవిష్యద్బ్రహ్మయత్పరం । జీవన్ముక్తస్యదేహాన్తేనీరూపమవశిష్యతే ॥౪॥ ఇతిచేన్నతుభూతన్తదుపదిష్టంహివేధసే । బ్రహ్మశబ్దపరబ్రహ్మనపవాదాన్నచస్థితం ॥౫॥ తతోత్రిత్తోపదేశాచ్చభవేన్మ్యాశపరఃపురా । దశోపనిషదోజ్ఞేయాఃపరోక్షార్థాహిభూతగాః ॥౬॥ చైతన్యస్యైకరూపత్వాదిత్యాదిః పారమేశ్వరః । ఉపదేశో భూతపరోమాత్రాణాఞ్చవిభాగతః॥౭॥ అద్వైతేయుక్తిహీనత్వాద్వ్యాకృతాచోపపద్యతే। సకృచ్ఛ్రుత్వాహివాక్యార్థంజ్ఞానినస్స్వైరచారిణః ॥౮॥ సన్న్యాసోపనిషత్ప్రోక్తోజీవన్ముక్తోవధూతకః । నవిదేహఃపరోక్షివోత్తరానుభవదర్శనాత్ ॥౯॥ స్వానుభూతిమతాంపుంసాంగురుస్మరణసంభవాత్ । తుభ్యమ్మహ్యమనన్తాయేత్యాదివాక్యస్యవోచత ॥౧౦॥ విశుద్ధవాసనస్యాస్యసంవిన్మాత్రపరస్యచ । స్వయోగినోమనస్కత్వాత్సన్తృప్తిరుపపద్యతే ॥౧౧॥ ఇతిచేన్నైవముఖ్యాసా పునఃప్రార్థనదర్శనాత్ । అవేక్ష్యారూపనాశన్తదుత్తరోక్తిశ్చతాదృశీ ॥౧౨॥ సమేష్యామిశిలాసామ్యమిత్యుద్దిష్టార్థసంస్కృతిః । నిష్కలోప్యభూవేతివృశ్యతేఫలితార్థతః ॥౧౩॥ ఆవృత్తిసూచకఇతినదృష్టవ్యాదిరాత్మనః । అర్థాన్తరపరత్వాత్తువవతత్వమసీవన ॥౧౪॥ ఆత్మైకఇతిచేత్తేషాం ప్రత్యయానాంవిభేదతః । దధ్యాదివదిహజ్ఞేయః పూర్వపూర్వాప్యథఃక్రమాత్ ॥౧౫॥ అశేషసంశయాపాయహేతోర్ధ్యానంవిధీయతే। ఇతిచేన్నవిపర్యాసనివృత్తేర్మోక్షకాంక్షిణః ॥౧౬॥

ఆదావేవతువిక్షేపం సమాధిస్సవిధీయతే । విపర్యస్తశ్చవిక్షిప్తస్సమాధింధ్యానమాచరేత్ ॥౧౭॥ ఆత్మనఃప్రత్యయాన్యత్వాదద్వైతంసిద్ధ్యతీతిచేత్ । నషోడశతమత్వంహి ప్రసిద్ధశ్చప్రపఞ్చితం ॥౧౮॥ ఆత్మానువృత్తిస్సర్వత్రగవ్యవత్సంభవేదితి । నసంజ్ఞామాత్రమేవస్యాదాత్మనశ్శ్రవణాదిషు ॥౧౯॥ రూపానువృత్తిమాత్రస్యవాభావోస్తితుచాత్మనః । నామ్నోనామాన్తరత్వేనశ్రవణేబ్రహ్మనామహి ॥౨౦॥ పాధ్యాపదేశపరతాదర్శనాదేర్భవేద్యది । మాన్ద్యమేవప్రసజ్యేతతస్యాప్రకరణస్యతు ॥౨౧॥ ఋషేరశ్రుతదర్శిత్వాద్వామదేవస్యసాధనం । నేతిచేన్నోదరస్థస్య జాతిస్మరతయాస్మృతేః ॥౨౨॥ తజ్జన్మాన్తరత్వాత్తు నాధికారోవిరుధ్యతే । తపోనిమిత్తసన్న్యాసాత్మ సమ్యగ్దర్శనపూర్వకః ॥౨౩ అవాన్తరఫలత్వాన్నసమ్యగ్దర్శనసాధనం । అవేక్ష్యన్దర్శనాదీతినసముచ్చయసిద్ధితః ॥౨౪॥ మిశ్రేచ్ఛుత్వాన్మధ్యమస్య మోక్షమాత్రేచ్ఛురుత్తమః । అధమోభోగమాత్రేచ్ఛురధికారీతినిశ్చయః ।౨౫। గర్భస్థస్యశిశోఃప్రాణాపానాభ్యాశ్చలితత్వతః । నాసనాదీతినహ్యేష మఞ్చస్థవదచఞ్చలః ।౨౬। * సకామనిష్కామసముచ్చయేన సిద్ధ్యేత్పదఞ్చేత్సగుణేశ్వరస్య । ప్రారబ్ధసర్వేశ్వరతావసానే కైవల్యముక్తిస్స్వతఏవసిద్ధ్యేత్ ।౨౭। * వేద్యాదిభేదాద్విద్యాయాభేదశ్చాప్యుపపద్యతే । అన్యత్రానుపసంహారో గుణానామీశ్వరేసతాం ।౨౮। న్యూనవిద్యేతిచేన్నైవం భాక్తేనన్తగుణత్వతః । వేద్యాపరిమితిశ్శంక్యానచప్రణవనిర్ణయాత్ ॥౨౯। అధ్యాత్మవిద్యాసంబన్ధాద్గాయత్ర్యాశ్చాగుణేమతే ॥ ద్వేవిద్యేభూమసత్సంజ్ఞే సత్యవిద్యాచనిర్గుణా ।౩౦। హార్దాచనిర్గుణావిద్యా నవమేదశమేపిచ । దృశ్యతేహిశ్రుతేదస్తే తథాబహునిరూపణైః । ౩౧ । నిశ్చితార్థావిశేషాత్తు దేవయానోవినిశ్చితః । నిష్కామనిర్గుణోపాస్తేః పితృయాణోహికర్మిణాం ।౩౨। సఞ్చితక్షపణార్థాస్మాద్గతిరప్యుపపద్యతే । ప్రారబ్ధానాంబలిష్ఠైర్హిప్రతిబన్ధోభవేదస్మై ।౩౩। దృష్టశ్శ్రుతాత్మాభేదస్స్యాదితిచేన్నోభయోరపి । ఆవృత్తితారతమ్యస్యసంభవాదుపదిష్టయోః ।౩౪। ససంకల్పశ్రుతేరాహదేహాభావన్తుజైమినిః । తత్రసాయుజ్యముక్తస్యబ్రహ్మలోకేపరత్రవా ।౩౫। ఔడులోమిస్స్వనావృత్త్యైసంపత్తింపరమాత్మనా । శ్రుతిర్దర్శయతీత్యాహతూభయంబాదరాయణః ।౩౬। ఐశ్వర్యాత్తత్రలోకేస్యాన్నివృత్తిరితిచేన్నహి । దృశ్యతేస్మాదితిశ్రౌతశ్శబ్దశ్శ్రుత్యన్తరాణిచ ।౩౭। శ్రుత్యుక్తముత్తమత్వంస్యాదౌడులోమిమతేశుభే । నిరంకుశమబాధశ్చనైర్గుణ్యంపరమాత్మనః ।౩౮। ఆగామివర్తమానేభ్యష్షడ్భ్యశ్శోత్థానసంభవాత్ । ఆగామిహేతుప్రత్యక్షఉపలభ్యతఏవహి ।౩౯। షడ్భ్యశ్శ్రవణమాత్రేణ శరీరేభ్యస్సముత్థితిః । భవేదితీనమన్తవ్యంతద్వ్యాఖ్యాతంపురాఖిలు ।౪౦। ఉత్థితాప్రయతఃపుంసోవాఙ్మనస్యుత్తరత్రతు । సంపద్యతేతయోశ్శ్రోత్రే కైక్యాత్సంజ్ఞానిగత్వతః ।౪౧। చక్షురాదీన్ద్రియాధ్యక్షభూతోపన్యాసమన్తరా । బాదరాయణఆచార్యశ్చక్రేశ్రుత్యన్తరాశయాత్ । తేజస్సుచసమానాస్యాన్ముముక్ష్వోరుభయోరపి । సుపత్తిశ్చతదాపీతేస్సంసారశ్చయథాభవం ।౪౩। స్త్రీణాం శూద్రసమానత్వాన్నాధికారఇహేతిచేత్ । నక్షత్రవిద్వధూనాం హినిషేధోనాద్యయోషితాం ।౪౪। ఆచార్యస్తుమనుష్యస్స్యాన్నోచకప్రదతాస్యహి । ప్రత్యక్షత్వేశ్చలోకేస్మిన్నేశ్వరస్యగురోరపి ॥౪౫ । ముక్తిప్రసాదాయత్వాన్నభ్యామితిచేన్నైవకస్యచిత్ । ప్రతిబన్ధోపపత్తేశ్చసద్యోముక్తిర్నజాయతే ॥ ౪౬ । ఈశ్వగుర్వోర్జహూకావద్ధ్యేయోపాదే యతా మతా । ఆచార్యవాన్హి వేదేతి శ్రుతిరాహ సనాతనీ । ౪౭ । జ్ఞాత్వా గురుస్తథాముక్ష్వేత్సంభవత్యుత్తరత్రచ । పశ్చాత్తజ్జ్ఞతామాత్రం శిష్యస్యాధికముచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ దేశికాలోకనాత్సద్యోముక్తిస్స్యాదితిచేదపి । త్రైవిధ్యాదవిరోధాచ్చ యత్నస్తత్రాప్యపేక్ష్యతే ॥౪౯। స్పర్శదర్శనదీక్షాయాఉపేక్షాస్తిముముక్షుషు । పూర్వత్రత్రితయాగాణాదాశ్రితత్వాద్గురోరపి ॥౫౦॥ సాధనానామపేక్షానజన్మాన్తరకృతత్వతః । ఇతిచేన్నేహవావృత్తిప్రతిషేధపరత్వతః ॥౫౧॥ కర్మణామేకదేశోహిత్యాజ్యఃకామ్యఫలప్రదః । అతస్సన్న్యాసమాత్రేణనామృతత్వంభవిష్యతి ॥౫౨॥ సర్వేషాంకర్మణాంభావేశ్వనుష్ఠానస్యసంభవాత్ । అతిప్రసంగోవా

హ్యావాన్తవృత్తిర్హిమనోవినా ॥౫౩॥ అస్థానవధానవత్త్వాదిత్యసంగతమిదంవచః । ఇదంప్రకరణంగౌణన్నహిత్వ
వాఙ్మనగోచరం ॥౫౪॥ * నిర్వాసనస్యేన్ద్రియహావానపీహసంగ్రహ్యాకర్మాణికరోతువిద్వాన్। సిద్ధాశ్రమత్వాదితరప్ర
హాణాన్నప్రత్యవాయస్యలవోపిశంక్యః ॥౫౫॥ * భేదేహిశూన్యవాదస్యప్రసంగఇతిచేన్నతు । అన్యతాభేదవాదేత
ద్భావాచ్చార్థవిపర్యయాత్ ॥౫౬॥ విభక్తోంకారమాత్రాసుకారణేషుహియౌగికః । కార్యేతుప్రణవేరూఢిస్స్వాను
భూతిర్విభాగతః ॥౫౭॥ వ్యష్టిభూతేషువ్యక్తేషువనస్యాధిష్ఠితత్వతః। విభాగఃకారణావస్థో దృశ్యతేహేతునైకతా॥
కార్యకారణభావస్స్యాత్కల్లోలసలిలాదివత్। ఇతిచేన్నైతదేవన్తుజ్ఞేయోబిన్దుజలాదివత్ ॥౫౯॥ సర్వాసాంపురుషా
కారస్థూలానాన్నాడ్యసత్యతా। యుక్తానతుపరాతుర్యమాత్రైవేతినియమ్యతే ॥౬౦॥ మాత్రావృత్తయఇత్యేవవాచ్యా
ఇతినయుజ్యతే। తాసామనాత్మతాపత్తేరజ్ఞేయత్వప్రసంగతః ॥౬౧॥ పూర్ణత్వాదివిరోధోనబ్రహ్మణోనైకతోక్తితః
తస్యప్రవాహరూపత్వాజ్జ్ఞేయంసోపానవజ్జలే ॥౬౨॥ అఖణ్డానాంసముద్రాణాం మషిదృష్టాహిసప్తతా । తథాశుభే
చ్ఛాప్రముఖాభవేయుస్సప్తభూమికాః ॥౬౩॥ నీహారాదివదేతానిబ్రహ్మరూపాణిచేన్నతు। ప్రణవాన్తర్గతానేకబ్ర
హ్మస్వస్తిహ్యఖణ్డతా ॥౬౪॥ స్వగతస్యవిభేదస్యప్రసంగఇతిచేదపి। విజ్ఞేయత్వాత్స్వభేదస్యలోకవద్వైదికన్యయోః॥
నోత్పాద్యత్వాదిదోషాశ్చమోక్షస్యబ్రహ్మణోపివా। అనర్థానామశేషాణాంనివృత్తేర్జాతముక్తికే ॥౬౬॥ భూతేత
రస్యభవ్యస్యమోక్షస్యప్రకృతత్వతః। ఉత్పాద్యత్వేన్నదోషాయ పూర్వేతుహిపరోక్షిణః ॥౬౭॥ ఆవృత్త్యాదీనిసూ
త్రాణివ్యాసప్రోక్తానియానితు। వ్యాఖ్యేయానిపునస్తానిస్వానుభూత్యుపయోగతః ॥౬౮॥ ఆత్మేత్యాదీనిపఞ్చాపి క్రమే
ణోపాసనాత్రయం। కర్తవ్యంబోధయన్త్యత్ర యథాసంభవమాసనం ॥౬౯॥ ధ్యానాచ్చేత్యాదిసూత్రాణి పఞ్చా
పివచయథోచితం। ఉక్తేభవితుమర్హన్తిపూర్వత్రోపాసనాత్రయే ॥౭౦। బ్రహ్మణోధిగమేపూర్వోత్తరాఘాశ్లేషసం
క్షయౌ। ఉచ్యేతేపుణ్యయోశ్చాన్యసూత్రార్థాలోచనావశాత్ ॥౭౧॥ అగ్నిహోత్రాదిచాతోన్యాపీతిసూత్రార్థచి
న్తనాత్। జ్ఞానాగ్నిహోత్రయోస్సామ్యంసిద్ధమోక్షప్రయోజనాత్ ॥౭౨। యదేవవిద్యయేత్యస్మాద్భోగేనేత్య
స్మాదపి । కర్మణోవశ్యభోజ్యత్వముక్త్వాచ్చారూపసంగమః । ౭౩ । పరాభిధ్యానతోదేహయోగాచ్చేత్యాదిసూ
త్రయోః । కైశ్చిత్సంప్రోచ్యతేహ్యర్థస్సుతరామసమఞ్జసః । ౭౪ । అవిద్యమానయోర్జ్ఞానైశ్వర్యయోరురరీకృతేః। అ
సంభవాచ్చజీవస్యప్రాగీశసమతాసహి । ౭౫ । సృష్టిప్రకరణత్వాచ్చనైవారణ్యుపమాభవేత్ । ప్రకృతాస్వప్నసృష్టి
ర్హిసన్ధ్యఇత్యాదిసూత్రకైః । ౭౬ । స్వపరత్వాత్సాంధ్యసృష్టిరవ్యక్తాదేర్విచిన్తనాత్ । తిరోహితంస్వస్వరూపం త
త్సన్దేహవిపర్యయా । ౭౭ । దేహత్రయేణయోగాద్వాతిరోధానంపరాత్మనః । దేహత్రయవియోగేన జీవస్యస్వా
త్పరాత్మతా । ౭౮ । ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతత్రయంచాసమఞ్జసం। తత్తత్సిద్ధాన్తవచనైఃకైవల్యంహ్యపరుధ్య
తే । ౭౯ । హేయాంశపారవశ్యాచ్చతేషాంసగుణవాదినాం । మతాన్యుపేక్షణీయానిప్రమాణత్రయవర్జనాత్ ।౮౦
* తేవాఅసర్వశ్రుతయోమతస్థాఅతఃప్రబద్ధైస్స్వధితక్రతేషు। మహత్యుపేతామతిరేవయుక్తాముక్త్యన్తరసర్వోపనిష
ద్విన్తస్య ।౮౧। * బహ్వృచోపనిషత్ప్రోక్తోపాసనైరుభయాత్మకైః । భోగమోక్షోభయార్థస్సహ్యధికారఃప్రసిద్ధ్య
తి ॥౮౨। ద్వ్యర్థినోపాసనన్త్యాత్కర్తవ్యముభయాత్మకం । నియమోస్తితథాతత్ర యస్మిన్దేవాఇతిశ్రుతేః ।౮౩।
యోగేనతుసమాధిస్స్యాత్సర్వేదాన్తనిశ్చితః । కార్యోనాన్యేనకేనాపి జ్ఞానేనహరివర్జితః ।౮౪। నవచక్రవివేకస్స్యాన్నిర్గు
ణోపాసనార్థకః । తత్రసౌభాగ్యలక్ష్మ్యాంహి ప్రోక్తస్సపురుషార్థదః । ౮౫ । సిద్ధిప్రదైవేతిచేన్నహ్యభిసన్ధివిభేదతః
మోక్షాయచభవేత్సైషా చక్రోపాస్తిర్హినిర్గుణా । ౮౬ । సర్వేషామపిలక్ష్మ్యాణాం మశకీకత్వదర్శనాత్। నిష్కామో
పాస్తివిషయంముఖ్యంప్రకరణంహితత్ । ౮౭ । ఏతచ్చాధ్యాత్మసంబన్ధాత్పూర్వవన్నిర్గుణంభవేత్ । మూర్తామవ్యక్త
లక్ష్మ్యాణాంవాస్తవంశ్రుత్యనుక్తితః । ౮౮ । సగుణాదేవతాఃకార్యపర్యాయత్వాదనేకధా । జ్ఞేయాహిరణ్యగర్భాది

సంజ్ఞాభిశ్చపురాణతః ॥ ౮౯ ॥ ద్వావన్తర్యామిణౌ స్యాతాం జగజ్జీవభిదావశాత్ । బ్రహ్మేశ్వరాభిధౌ హేయోపాదేయత్వాన్ముముక్షుభిః ॥ ౯౦ ॥ స్మృతేశ్చ ప్రాణిమాత్రత్వాదుద్భూతశబ్దస్య మాయయా । భ్రామయన్నీశ్వరో హేయ గుణకస్స్యాజ్జనార్దనస్స్వయం ॥ ౯౧ ॥ కార్యస్య బీజానన్యత్వేప్యస్య ద్వైవిధ్యదర్శనాత్ । జగజ్జీవతయా బీజమపి ద్వివిధముచ్యతే ॥ ౯౨ ॥ అన్తర్వత్త్వాభ్యుపగమాదిహ జీవస్య దేహినః । సాంఖ్యపక్షప్రసంగేన త్రైగుణ్యానన్తత్వమీర్యతే ॥ ౯౩ ॥ కార్యాపురుషదృష్టిర్హి న సర్వత్రేన్ద్రియాదిషు । అవ్యక్తమాత్రే సామీప్యాత్సుతరాం సోపపద్యతే ॥ ౯౪ ॥ ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తీత్యాదౌ సోప్యేవమాహ హి । బాదరాయణసంజ్ఞస్సర్వజ్ఞః క్రమదృష్టిమాన్ ॥ ౯౫ ॥ సంశోధితాసు మాత్రాసు ప్రణవస్య చ సా తథా । ఉత్తరోత్తరదృష్టిస్స్యాత్పూర్వపూర్వత్ర నాన్యథా ॥ ౯౬ ॥ అవ్యక్తాదీని తత్త్వాని జీవలింగాని నత్విహ । బ్రహ్మలింగన్నచైతేన పుంసో జీవత్వమాపతేత్ ॥ ౯౭ ॥ కార్యప్రతీతిపర్యన్తో బాధో జీవప్రపఞ్చయోః । మిథ్యాత్వమతిమాత్రేణ కృతార్థత్వమతిర్వృథా ॥ ౯౮ ॥ సాధ్యో వివేకో వైరాగ్యాదీహ తచ్ఛోధనార్థకం । ఇతి చేన్న విరోధో హి సాధనానాఞ్చతుష్టయే ॥ ౯౯ ॥ సమ్యగ్దర్శనహేతోస్స్యాన్నిదిధ్యాసనకర్మణః । యథాసమాధేర్నియమస్సర్పవత్సర్వబాధతః ॥ ౧౦౦ ॥ జీవన్ముక్తేశ్చ తత్స్యాత్సు విమర్శేపి విభాగతః । అనన్తరత్వాద్వైశిష్ట్యం స్యాజ్జీవానామేవ దేహతః ॥ ౧౦౧ ॥ వరతాభ్యాస్తు కాష్ఠ్యమ్ముముక్త్యోరిహ సిద్ధ్యతి । జీవబ్రహ్మైక్యతాభ్యాసాన్తు నాన్యథా కర్మకోటిభిః ॥ ౧౦౨ ॥ యోగేన జ్ఞాతతత్త్వస్య కరణాని సదశ్వవత్ । స్వవశాని భవన్త్యత్ర తం యోగం వ్యాస ఆహ చ ॥ ౧౦౩ ॥ అయుక్తస్య శ్రుతిశ్చాహ సావశ్యేన్ద్రియతాం పునః । అవశ్యేన్ద్రియసంప్రాప్తే బ్రహ్మజ్ఞానే ఫలన్న చ ॥ ౧౦౪ ॥ అభేదస్సర్వతే ముఖ్యః పాణ్డిత్యే సాంఖ్యయోగయోః । పౌర్వాపర్యన్తు బాలానాం బుద్ధిమాన్ద్యాన్నిగద్యతే ॥ ౧౦౫ ॥ ప్రాగుత్పత్తేరభేదస్స్యాజ్జీవాత్మపరమాత్మనోః । ప్రాక్ప్రబోధాత్తు భేదోయం కేనవారయితుం క్షమః ॥ ౧౦౬ ॥ ఐశ్వర్యం జీవ ఏవ స్యాదితి చేన్నోభయోరపి । ఏకాధిష్ఠానజత్వేన త్వగ్రజానుజతోచితా ॥ ౧౦౭ ॥ జ్యేష్ఠస్తు జీవో భోక్తా స్యాత్తద్ధేతోరీశ్వరస్తతః । ఉత్పద్య భోజ్యన్నిర్మాతి యతేశ్చైశ్వరాత్రివత్ ॥ ౧౦౮ ॥ * జీవస్య కాలోనవధిః పరస్య శాస్త్రే పరార్ధద్వయనిశ్చితోస్తి । అతశ్చ జీవస్య జగన్నిదానాదీశాత్పరత్వం విదుషామ్మతం స్యాత్ ॥ ౧౦౯ ॥ * * * * * * *

— * ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే తృతీయోధ్యాయః * —

విదుషస్త్వాశ్రమస్తుర్యః పరిగ్రాహ్యః ప్రయత్నతః । వివర్తవాదమాశ్రిత్య ప్రతిభానన్నివర్తతే ॥ ౧ ॥ సర్వవత్కల్పితత్వం హి జీవస్య భవతి స్ఫుటం । అతో వివర్తవాదస్య సాఫల్యం స్వసమాధినా ॥ ౨ ॥ వరిష్ఠానుభవస్యాస్య ద్వికార్యాలంబనం న తు । స్వరూపమేవ సద్రూపం స్వతో భిన్నం తదక్షరం ॥ ౩ ॥ ఆశ్రయాశ్రయితైకస్య స్వస్యాసంభవమిత్యయం । సంశయో నోచితస్సో హి దృశ్యతే నైజభేదతః ॥ ౪ ॥ నస్యాద్బ్రహ్మవిదోప్యత్ర సగుణేశ్వరవాసనా । కథం భవేద్వరిష్ఠస్య యదిస్యాన్నైవముచ్యతే ॥ ౫ ॥ భవేత్సద్యోముముక్షూణాన్నిదిధ్యాసనకర్మధీః । అభిధ్యానోపదేశాచ్చ తేన కైవల్యసంభవాత్ ॥ ౬ ॥ ఉమాసహాయతాదీనాన్నైర్గుణ్యా ఉపపత్తితః । గమ్యమేవ భవేద్ధ్యేయమథవాలక్షణోచితా ॥ ౭ ॥ భూమాతయో నిర్నధర్మిత్వాద్ధర్మ్యా నిష్ప్రతియోగికః । అతీతస్త్వత్ర సర్వోపి ధర్మో నవ్యుపపద్యతే ॥ ౮ ॥ సాపేక్షత్వాదిహాన్యోన్యమ్ముభయోర్ధర్మధర్మిణోః । అవద్యతా న కాచిచ్ఛభవేదంగాంగినోరివ ॥ ౯ ॥ జ్ఞానభేదేపి చాన్యస్య నీరూపస్య పరాత్మనః । న ప్రసక్తిగతీతత్వాత్సద్వాఙ్మనసయోరపి ॥ ౧౦ ॥ భిక్షుస్తు సాధకో జ్ఞేయో దేహముక్తేర్నహీంతరః । తస్యైవారబ్ధవైరాగ్యాత్సర్వత్యాగవిధానతః ॥ ౧౧ ॥ త్యాగేనైవామృతత్వస్య శ్రూయమాణతయాపి చ । ఉత్పన్నశక్తిబోధస్య సహజానుభవశ్రుతేః ॥ ౧౨ ॥ కర్మసన్న్యాసమాత్రేణ న సాక్షాన్ముక్తిరుద్భవేత్ । చిత్తశుద్ధ్యన్తతా తస్య హ్యుచ్యతే యోగసేవయా ॥ ౧౩ ॥ జీవేతరస్త్యక్తసంగస్త్రిదణ్డీతు నిగద్యతే । జ్ఞానవైరాగ్యసన్న్యాసీ కర్తృత్వాదివివర్జనాత్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రతీచోకర్తురపి తు సాక్షాద్వైక్యం పరాత్మనా । తస్యాహంకృతిసంబన్ధాద్బ్రహ్మాహమితిచిన్తనైః ॥ ౧౫ ॥ అహంపదపరామ

శ్చైష్యస్యనోజీవతాభవేత్ । అన్యార్థత్వాత్పరామర్శః ప్రత్యగాత్మైకగోచరః ॥౧౬॥ విదేహముక్తిపర్యన్తమిదంశా స్త్రంయతోమతం॥ ప్రాప్తజ్ఞానువాదదోషోనతుర్యైక్యేహిసంభవేత్ ॥౧౭॥ శుకోపమితతాయామప్య విరోధోఽస్య సాక్షిణః । నిదిధ్యాసనసంసిద్ధమ్మహత్త్వమవగమ్యతే ॥౧౮॥ ఆత్యన్తికోనిషేధస్స్యాత్తీర్థయాత్రాదిగోచరః । సత్వం గతేర్హి ముఖ్యత్వంధ్యానయోగైకనిష్ఠయా ॥౧౯॥ ధ్యానోపక్రమశబ్దాచ్చ వివిక్తాసనపూర్వకం । తీర్థస్థేతోఽస్సవా లోకవాఞ్ఛాయుక్తానయోగినః ॥౨౦॥ నిత్యయుక్తశ్శ్రితజ్ఞానీసదాయోగిమతాత్మవాన్ । అర్థాన్తరత్వాదేవ స్తద్ధ్యా నస్నాత్రవిరుధ్యతే ॥౨౧॥ ప్రాక్భేదస్యప్రసిద్ధత్వాజ్జీవాత్మపరమాత్మనోః । యోగోపపత్తిఃపశ్చాత్స్యాదభేదస్యా నుభూతితః ॥౨౨॥ విద్వత్సన్యాసిహేతోస్త ద్యోషిద్దూషణముచ్యతే । అశోభనత్వమత్యన్తం శ్రుతిరాహహియో షితః ॥౨౩॥ స్త్రియశ్చాస్వాదితత్వాచ్చ స్తనస్యలఘుపిణ్డవత్ । పూర్ణాగ్నిత్వేఫనత్వాదికథనాచ్చాంగనాంత్యజేత్ ॥౨౪॥ అలభ్యమానతనయఇత్యాదేశ్శబ్దశస్సుతః । పితోః క్లేశకరోత్యన్తం సర్వదాహ్యవగమ్యతే ॥౨౫॥ పుత్రాపేక్షాస్యనా స్త్యేవజీవన్ముక్తస్యయోగినః । ఉత్కృష్టత్వభావాత్పున్నామ్నో నరకస్యచవర్జనాత్ ॥౨౬॥ పరార్థోపియతేర్నాస్తి స్వర్ణాదీనాంప్రతిగ్రహః । బహుశోనిన్దితత్వాత్తత్కర్తాధఃపతనంవ్రజేత్ ॥౨౭॥ * మత్వాత్మనశ్చేత్పరమాత్మవి త్వంప్రతిగ్రహీస్యాద్యతివేషధారీ । సపీడ్యతేభీషణభాషణైస్తైర్దూతైర్యమస్యైవతునేన్ద్రశిక్షా ॥౨౮॥ * యతిస్సమా ధిభిష్టశ్చేద్దృష్టదుఃఖనివర్తకైః । కాలన్నయేత్తునైకేనదృష్టదుఃఖక్షయోభవేత్ ॥౨౯॥ పూర్వేషు స్తబ్ధతానస్యాద్దృ శ్యవిద్ధాదిషుత్రిషు ॥ అవిశేషప్రసంగాచ్చషట్సంఖ్యానూపరోధతః ॥౩౦॥ ఆవేశాస్వాదయోర్చాస్నిర్వికల్పసమా ధితః । స్తబ్ధీభావత్రయంజ్ఞేయమన్యదేవాధికంక్రమాత్ ॥౩౧॥ పాదత్రయఞ్చశ్రుత్యుక్తమమృతన్దివియత్పరం । తత్సమాధిత్రయం జ్ఞేయం ప్రకృతం విబుధోత్తమైః ॥ ౩౨ ॥ ఏవస్త్రైరూప్యమాత్మీయ మజామన్త్రే చసంభ వాత్ । స్తబ్ధీభావత్రయంసాక్షాత్సమాధిత్రయముచ్యతే ॥ ౩౩ ॥ అజామన్త్రే ద్వ్యవగతంత్రిత్వం బ్రహ్మణిపుంసిచ పరిగ్రహపరిత్యాగవేశాభ్యాంప్రకృతేస్వతః ॥ ౩౪ ॥ త్ర్యంబకత్వాచ్చ చిద్రూపః పరమాత్మా త్రిధా మతః । సమాధిత్రితయాన్తస్థఃప్రాప్యోబ్రహ్మవిదాదిభిః ॥౩౫॥ వృత్తిత్రయావిశేషాన్నతథాద్యంతత్త్రయమ్మతం । స్వా నుభూతిరసానుక్తేర్దృశ్యవిద్ధాదిసంజ్ఞితం ॥౩౬॥ స్కన్దోక్తస్యతువాక్యస్యద్వితీయేసాక్షిసంశయః । ఇత్యస్యపూర్వశ్లో కేనసామఞ్జస్యాన్నదూషణం ॥౩౭॥ అఖణ్డైకరసశ్చాయమాత్మానాతీతఉచ్యతే । విదేహముక్తిరూపోపి భవేత్సప్ర తియోగికః ॥౩౮॥ స్వతఃప్రధానతాత్వస్యప్రియత్వాదవగమ్యతే । ఆస్వాద్యతేపరాత్మాయం స్తబ్ధీభావత్రయస్థితైః ॥ చిదానన్దాదయోధర్మా అతీతేప్యుపచారతః । కథఞ్చిదుపపద్యన్తేశ్రుత్యుక్తత్వావిశేషతః ॥౪౦॥ నప్రధానంసరూపం స్యాద్విరోధ్యోపాధికతాస్యహి । తథాపిసర్వశ్రుత్యుక్తాఅస్యైవధ్యేయతాదయః ॥౪౧॥ ఈశ్వరోహేయగుణకోవశ్య మాయతయాచితి । తన్మాత్రేణైవసర్గాదివ్యాపారావసరేనతు ॥౪౨॥ ప్రరోచనార్థమీశస్యనిత్యసిద్ధత్వముచ్యతే । భా క్తత్వాత్సగుణాధీనేనైశ్వర్యఞ్చనిరంకుశం ॥౪౩॥ దేహేన్ద్రియాద్యభావంయోమోక్షేబాదరిరబ్రవీత్ । తస్యపక్షే ప్యనావృత్తిర్ముక్తస్యాత్రభవిష్యతి ॥౪౪॥ తత్రనిర్గుణసాయుజ్యముక్తస్యాపారవశ్యతః । దత్తవేతనవత్సిన్ధు తరణే మోక్షఉద్భవేత్ ॥౪౫॥ ప్రదీపవదితిబ్రహ్మవిదుషోప్యుపమాభవేత్ । సఞ్చితక్షపణార్థాయాగతేఃపూర్వావధార ణాత్ ॥౪౬॥ శ్రుతిస్మృతీసర్వయతఃపునరావృత్తిమేవహి । లోకేసగుణముక్తస్య హన్తాతాఽరస్తదత్రన ॥౪౭॥ శ్రు తేశ్చేవబలీయస్త్వాత్సాయుజ్యాదధికేతరా । కైవల్యముక్తిస్సంసిద్ధాశ్రీరామవచనాదపి ॥౪౮॥ సాయుజ్యానన్తరైవ స్యాత్సార్ష్టిముక్తేఃపురాణతః । కైవల్యముక్తావిచ్ఛాస్యాచ్ఛ్రద్ధాన్తఃకరణస్యహి ॥౪౯॥ విరమ్యసర్వభూతేభ్యఇతిప్రకర ణంపరం । జ్ఞానయోగపరంజ్ఞేయంనారదశ్రుతిగత్వతః ॥౫౦॥ ఘృణాంవిపాట్యసర్వస్యేత్యాదేఃప్రకరణాదపి । జ్ఞాన

యోగస్యసాధ్యత్వాత్సన్న్యాసేనవిముక్తయే ॥౫౧॥ చరమస్మృతియోగాచ్చజ్ఞానయోగీవిముచ్యతే । భరతేహిప్రసిద్ధన్తత్పునర్జన్మాన్యథాస్మృతేః ॥౫౨॥ అవస్థాత్రయమీశస్యవరాహస్యోపపద్యతే। మాయిత్వాత్తచ్ఛ్రుతేరేవ మప్యవిద్యాత్రయన్నహి । ౫౩ । ఈశ్వరస్యాప్యనేకత్వంమాయాశక్త్యోపపద్యతే । బ్రహ్మవిష్ణుశివాఖ్యాభిర్వ్యక్తియోగాత్ప్రదీపవత్ । ౫౪ । అంశస్యచవరాహస్యసగుణాదుద్భవేప్యథ । సంపత్తిర్నిర్గుణేవిష్ణౌనదీకుంభాంబువద్భవేత్ ।౫౫। ఘటాకాశమహాకాశవద్వైక్యమితిచేన్నచ। దేహినోస్సగుణత్వంహినారాయణవరాహయోః । ౫౬ । * ఐక్యంవరాహస్యచిదాత్మనస్తుచిదాత్మనానిర్గుణచేతనేన । నారాయణస్యాపిచయుక్తమేవంశ్రుతిస్మృతిన్యాయశతోపలబ్ధేః।౫౭। సంప్రోక్తాష్షోడశావస్థావిశేషాస్స్వానుభూతిగాః । ఉత్తరోత్తరముత్కృష్టాస్తారతమ్యంవిదుర్బుధాః । ౫౮ । జాగ్రజ్జాగ్రదవస్థాద్యాస్స్వీయత్వాభావనాఖిలే। నామరూపపరిత్యాగాజ్జాగ్రత్స్వప్నఃప్రకీర్తితః । ౫౯ । చిదాకాశత్వతోజాగ్రత్సుప్తిఃపూర్ణాత్మనిస్థితే । ఆభాసచేష్టితైరన్యాస్స్వప్నజాగ్రదితీర్యతే । ౬౦ । త్రిపుట్యభావాదన్యాచధీవృత్తేర్విలయాత్పరా। ఆనన్దానుభవోన్యస్యాంసప్తమ్యాంసమతోత్తరాత్ । ౬౧ । అథబోధైకతావాప్తిర్దశమేసప్తసిద్ధితః। ఉక్తాశ్శ్రీరామగీతాయామతస్తద్వర్ణనాదలం । ౬౨ । సంప్రదాయార్థ ఏవస్యాదుపదేశోవసిష్ఠతః । మాన్ద్యంప్రకరణత్వాదిత్యసద్ధ్యనుభవాన్తతా ॥౬౩॥ జ్ఞానవృద్ధపరత్వాచ్చ శ్రేష్ఠంప్రకణమ్మతం। వ్యాసవచ్చాధికారిత్వం వాల్మీకేస్తత్కృతోస్తిహి ॥౬౪॥ మాయిత్వమీశ్వరస్యాత్మాకామిత్యాదివదేవతు । శక్తిత్రయఞ్చద్వైవిధ్యాత్కార్యకారణయోర్భవేత్ ॥౬౫॥ ఆకాశసామ్యమీశస్యసగుణస్యహ్యసంభవం । అతోజీవస్యతేనైక్యంసుతరాన్నోపపద్యతే।౬౬। ఉపాస్యఃపురుషస్సాక్షాన్నిర్గుణోదృశ్యతేతథా । నతుసుప్తస్తృతీయస్స హేయోహ్యావరణాశ్రయః ॥౬౭॥ * సుప్తౌవికారావ్యథవాక్షుగాణి బీజాత్మనా విద్యతఏవసర్వం । సుప్తశ్రుతీ నామపిస చ్ఛ్రుతీనాన్నైవైకవాక్యత్వమనన్తభేదాత్ ॥౬౮॥ * శ్రీరామచన్ద్రోవేదాన్తవ్యవస్థామాహహిస్ఫుటం। భాగత్రయఫలన్దృష్టమధికఞ్చోత్తరోత్తరం॥౬౯॥ వ్యతిరేకప్రసంగశ్చేన్నాథర్వణతయాశ్రుతేః। అవాన్తరతయానైకవాక్యత్వస్యనదూషణం ॥౭౦॥ యదేకఞ్చాప్యనేకఞ్చేత్యేవంశ్రూయతఏవచ । నీరూపస్యోభయత్వఞ్చ తదుక్తముపపద్యతే ॥౭౧॥ నస్థూలప్రజ్ఞమిత్యాదిప్రతిషేధాస్స్వరూపగాః। ఇతిచేన్నాపలాప్యన్తేవికారాద్యాన్తరాణితు ॥౭౨॥ బ్రహ్మోపాస్త్యావశక్తస్తుపురుషంవాగురూంభజేత్ ప్రోక్తఞ్చశ్వేతకేత్వాదేర్బ్రహ్మచర్యంశ్రుతౌపరం ॥౭౩॥ ఇన్ద్రియాణామ్మనోనాథ ఇతివాఙ్మనసీతిచ। శ్రోత్రోర్నైక్యమనుత్క్రాన్తిశ్రవణాచ్చాత్మవేదినః ॥౭౪॥ * జీవన్ముక్తస్య విదేహముక్తిస్సన్న్యాసినస్సిద్ధ్యతిదుఃఖనాశే । సమాధిభిర్దేహతిరస్కృతౌచేత్యేవంహిశబ్దాదవగమ్యతేర్థః ॥౭౫॥ * * * * * *

— * ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే చతుర్థోధ్యాయః * —

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిబ్రహ్మాభిధ్యానకర్మణః । అవశ్యకార్యతాంసద్యోముముక్షుభిరిహాదరాత్ ॥౧॥ ఉక్తపూర్వేపిబహుశస్తద్ధ్యానస్యవిశేషతః । సద్యోమోక్షైకహేతుత్వేసద్యస్సిద్ధ్యైనిగద్యతే ॥౨॥ యద్బ్రహ్మసర్వవేదాన్తప్రసిద్ధమగుణంపరం। అశనాయాద్యతీతఞ్చసచ్చిదానన్దలక్షణం ॥౩॥ తదాత్మత్వంగురోర్వక్త్రాచ్ఛ్రుత్వాసంశుద్ధమానసః । తన్నిదిధ్యాసనాత్సమ్యక్జ్ఞాత్వామననపూర్వకాత్ ॥౪॥ దృష్టదుఃఖనివృత్త్యర్థమేకాన్తే యతేన్ద్రియః । అభిధ్యాయీతతాదాత్మ్యం స్వానుభూతిరసాత్మకం ॥౫॥ స్వానుభూతిరసేసిద్ధే పునర్ధ్యానన్నిరర్థకం । ఇతిమాస్త్వద్యతేశంకాస్థిరానుభవవర్జనాత్ ॥౬॥ సమాధికాలఇవయస్సదాత్మానుభవోమతః । సస్థిరానుభవోజ్ఞేయస్సహజానుభవశ్చసః ॥౭॥ తాదృశానుభవోపేతో విదేహఇతికథ్యతే । తేనైవదృష్టదుఃఖాని నివర్తేరన్నశేషతః ॥౮॥ సయావత్సహజాత్మైక్యానుభవోత్రనసిద్ధ్యతి । తావత్కర్తవ్యమేవైకంబ్రహ్మాభిధ్యానమాదరాత్ ॥౯॥ యదాస్వానుభవాత్పూర్ణాదిన్ద్రియాణ్యఖిలానిచ।నిర్వృత్తానితదాధ్యానం స్వయమేవసమాప్యతే ॥౧౦॥ ధ్యానస్యాపి

సమాప్తిశ్చేత్తతశ్శ్రోతవ్యమణ్వపి । ఆత్మనో నైవవిద్యేత శ్రోత్రశ్రోతృత్వవర్జనాత్ ॥౧౧॥ అభిధ్యానాచ్చ సహజ స్వా
నుభూత్యవసానకాత్ । శ్రోత్రాదిసర్వాధిష్ఠానమ్మనో నశ్యత్యరూపతః ॥౧౨॥ ధ్యానాదృతే మనోనాశో నభవేచ్చక
దాచన । బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానపూర్వకం ధ్యానముచ్యతే ॥౧౩॥ వినాపరాత్మాభిధ్యానాత్కల్పకోటిశతైరపి। క్రియ
మాణేన వేదాన్తవిచారేణ నముచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ సాధనానాం ఫలం ప్రత్యగ్దర్శనం దర్శనస్యచ । శ్రవణద్వారకం జ్ఞానం
పరోక్షం ఫలముచ్యతే ॥౧౫॥ మననద్వారకస్తస్య విజ్ఞానం ఫలమీర్యతే । విజ్ఞానస్య ఫలం సమ్యగ్జ్ఞానం ధ్యానపురస్స
రం ॥౧౬॥ సమ్యగ్జ్ఞానస్య తస్యైతదభిధ్యానం పరాత్మనః । ఫలం స్వాత్మానుభూతిస్తు సహజాస్యనిగద్యతే ॥౧౭॥ ఐ
క్యం ప్రోక్తాదభిధ్యానాజ్జీవాత్మపరమాత్మనోః। సమ్యక్ సిద్ధ్యతి నాన్యస్మాద్విజ్ఞానాన్నిపుణాదపి ॥౧౮॥ భేదావసాన
కం ధ్యానమభేదాన్తం స్వవేదనం ॥ ఇత్యాహుర్మన్దమతయస్స్వయస్థిరా అచక్షుషః ॥౧౯॥ ధ్యానం ధ్యాతురభిన్నత్వం
ధ్యేయాత్ప్రాప్య తత్క్షణే। స్వయఞ్చలీయతే తత్ర పరమాద్వైతచిద్ఘనే ॥౨౦॥ అద్వైతకేవలానన్దస్వరూపానుభ
వోద్భవే। ప్రధానం సాధనం ధ్యానం జ్ఞానం గౌణం యదఙ్గతా ॥౨౧॥ యత్పూర్వవృత్తమఙ్గం తద్యదనన్తరమఙ్గి
తత్ । అతోఙ్గమేవ జ్ఞానం స్యాద్ధ్యానమఙ్గీతి నిశ్చితం ॥౨౨॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానానన్తరధ్యానయోగతః । స్వానుభూ
తేః ప్రసిద్ధత్వాత్తతః కార్యం న కిఞ్చన ॥౨౩॥ ఇతి కేచన మన్యన్తే విదేహపదనిస్పృహాః। అభిధ్యానం సమాధ్యాఖ్యం విదే
హత్వాయహీర్యతే ॥౨౪॥ కైవల్యకాలకశ్వేతాశ్వతరాదిశ్రుతీరితం । ధ్యానయోగం వినా కో వా జ్ఞానాత్సద్యో విము
చ్యతే ॥ ౨౫ ॥ సద్యోముక్త్యర్థకం ధ్యానం దక్షోపనిషదీరితం । అతోన్యథాగావ్యర్థావిత్యసంగతమిదం వచః ॥ ౨౬ ॥
అవశ్యవేదితవ్యం యత్తత్ర ధ్యానచతుష్టయం । అనుక్తం దశకేతస్మాత్క్రమముక్తిర్వినిశ్చితా ॥ ౨౭ ॥ మన్దాధికారి
ణో ధ్యానముత్తమస్యాధికారిణః । జ్ఞానం సాధనమిత్యాహుః కేచిత్పణ్డితమానినః ॥ ౨౮ ॥ తేషాం వేదాన్తసిద్ధాన్తర
హస్యజ్ఞానవర్జనాత్ । సంసారగర్తపతనం భవేద్బ్రాయోల్పమేధసాం ।౨౯॥ బ్రహ్మప్రత్యయసన్తత్యాపరాభిధ్యాన
రూపయా । విలీనేన్ద్రియచిత్తస్య కోధికారస్తతః పరం ॥౩౦॥ నచ మార్గద్వయమ్ముక్త్యై స్వతన్త్రం ప్రోచ్యతే శ్రుతౌ ।
జ్ఞానాద్విముక్తిః కేషాఞ్చిద్ధ్యానాత్కేషాఞ్చిదిత్యపి ॥౩౧॥ విచారోపాసనారూపామాహుర్మార్గద్వయం తథా । త
దసంగతమేవేతి మతమద్వైతయోగినాం ॥౩౨॥ అఖణ్డమూర్తచిద్రూపబ్రహ్మధ్యానవివర్జితః । నహో ముచ్యేత చేద్బన్ధా
న్నభవేతిమసంభవం ॥౩౩॥ అద్వైతధ్యానశీలానామద్వైతబ్రహ్మమాత్రతా । అన్యానపేక్షా సంసిద్ధ్యేన్నాత్రకార్యా
విచారణా ॥౩౪॥ ధ్యానమ్మానసికమ్మత్వా నభవేన్మోక్షకారణం । ఇత్యాహురల్పమతయస్స్వాత్మదృష్టివివర్జ
నాత్ ॥౩౫॥ ధ్యానం స్థూలాదిభేదేన మానసం హి చతుర్విధం । తత్ర స్యాత్స్థూలమేవైకం భోగహేతుశ్శరీరిణాం ॥౩౬॥
సూక్ష్మన్తు చిత్తశుద్ధ్యర్థం క్రమముక్త్యర్థమేవ వా । బీజం జీవద్విముక్త్యర్థం తుర్యన్తు ప్రకృతం పరం ॥ ౩౭ ॥ ప్రోక్తం విదే
హముక్త్యర్థం సర్వవేదాన్తవేదిభిః । అతః కర్మత్వదోషోస్య న ధ్యానస్య ప్రసజ్యతే ॥౩౮॥ కిం కర్మ హేయం కిం కర్మ సము
పాదేయమిత్యపి । జ్ఞానహీనాః కథమ్మర్త్యా ముక్తాస్స్యుర్భవబన్ధనాత్ ॥౩౯॥ దేవాత్మనః పరాం శక్తిం నిగూఢాం స్వగుణై
శ్శుభైః । అపశ్యన్హి మహాన్తస్తే విబుధా ధ్యానకర్మణా ॥ ౪౦ ॥ అత ఏ తదుపాదేయమభేదధ్యానకర్మ తు । హేయం భే
దైకవిషయం ధ్యానకర్మ మహాత్మభిః ॥౪౧॥ యేన భేదమతిస్త్యక్తా జీవాత్మపరమాత్మనోః। సభేదధ్యానకర్మాత్ర కుర్యా
త్స్వప్నేపి నక్వచిత్ ॥౪౨॥ అఖణ్డోహమనన్తోహం పరిపూర్ణోహమవ్యయః। సచ్చిదానన్దరూపోహన్నిష్కలోహన్నిర
ఞ్జనః ॥౪౩॥ నిశ్చలోహం నిరాధారో నిర్మలోహం పరాత్పరః। అక్షరోహమసంగోహమాకాశోహమతీన్ద్రియః ॥౪౪॥
అజరోహమమూర్తోహమానన్దోహమచిన్తకః । పరఞ్జ్యోతిస్స్వరూపోహమప్రమేయోహమవ్యయః ॥౪౫॥ మాయావి
ద్యాదిదూరోహమాదిమధ్యాన్తవర్జితః। చిదేకరసరూపోహం బృహదాకారవానహం ॥ ౪౬ ॥ నిరాకారోహమస్థూ

ఙ్గోవిషామ్మానణురేవచ । సంకల్పాదివిహీనోహంసర్వకర్మవివర్జితః ॥౪౭॥ ఇతిభావయతోనిత్యమవిచ్ఛిన్నప్రవాహతః। అహంకారాదిసంసారాఃప్రణశ్యన్త్యచిరాదిహ ॥౪౮॥ యత్సమారాధ్యతేవస్తుధ్యానాద్యైశ్చిత్తకర్తృకైః। తత్స్యాత్సగుణమేవేతి కేచిదాహురమేధసః ॥౪౯॥ సంరాధ్యస్యాగుణత్వం హి సర్వజ్ఞో బాదరాయణః । విస్పష్టమబ్రవీత్సూత్రైర్విష్ణ్వంశో వేదపారగః ॥౫౦॥ పరోక్షజ్ఞానసిద్ధ్యర్థ వ్యాససూత్రార్థముష్యముం । అజానతాం కదా ముక్తిస్సంభవేద్భవబన్ధనాత్ ॥౫౧॥ అపరోక్షానుభూత్యర్థన్నిర్గుణారాధనం యతః । అతో న బ్రహ్మసూత్రంస్యాత్పరోక్షామేతిచేచ్ఛృణు ॥౫౨॥ స్థూలసూక్ష్మాదిభేదేనధ్యానావివరణాదపి । షోడశబ్రహ్మమాత్రాణామనుక్తత్వాచ్చకుత్రచిత్ ॥౫౩॥ సప్తభూమ్యుక్తిహీనత్వాత్షట్సమాధ్యుక్తవర్జనాత్। స్వానుభూతిర్నతేనస్యాదిత్యుక్తమసకృత్పురా ॥౫౪॥ బ్రహ్మషోడశమాత్రంయచ్చ తచ్ఛ్రుత్యన్తనిశ్చితం । కేచిత్తత్సగుణంప్రాహుర్విశుద్ధ్యభ్యుదయార్థకం ॥౫౫॥ ఆకాశవద్విభుధ్యేయమ్మాయోపాధివివర్జితం। అమూర్తశ్చేద్ఘనానన్దంకథంస్యాత్సగుణంవిధే ॥౫౬॥ అమూర్తమపితద్వస్తుస్వానన్దప్రచురత్వతః । దుఃఖాల్పప్రతియోగిత్వాత్సగుణమ్మన్యతేజడః ॥౫౭॥ అశరీరమ్మహాకాశసదృశఞ్చిద్ఘనంపరం । పూర్ణానన్దమ్మహద్బ్రహ్మ నిర్గుణంహిశ్రుతౌస్థితం ॥౫౮॥ అశరీరంయదిబ్రహ్మప్రోచ్యేతసగుణంతదా । మత్వానశోచతీత్యాదిశ్రుతయస్స్యుర్నిరర్థకాః ॥౫౯॥ ప్రియాప్రియాసంస్పర్శశ్చ యత్ప్రోక్త్యన్తేనిగద్యతే । సచానర్థకఏవస్యాదౌపచారికఇత్యపి ॥౬౦॥ అప్రమేయసుఖస్యాస్య నిర్గుణస్యపరాత్మనః । సగుణత్వధియోపేక్షాంకుర్వన్తస్తునరాధమాః ॥౬౧॥ శరీరంమాయయాక్లృప్తంయస్యాసౌసగుణోమతః । సర్వజ్ఞత్వాదిగుణకస్సచహేయోముముక్షుభిః ॥౬౨॥ ప్రజ్ఞానఘనరూపంయదశరీరన్నిగద్యతే । తదుపాదేయమద్వైతమభేదధ్యానకర్మణా ॥౬౩॥ సగుణత్వమదేహేయేప్యధ్యేయత్వఞ్చనిర్గుణే । మన్యన్తేతేహివేదాన్తదూషకామోక్షశత్రవః ॥౬౪॥ తృతీయస్యానుబన్ధస్యసిద్ధ్యైబ్రహ్మ గుణంపరం। జ్ఞానధ్యానైకవిషయమ్మత్వాధ్యాయీతబుద్ధిమాన్ ॥౬౫॥ అత్యన్తావిషయత్వఞ్చేద్బ్రహ్మణ్యాహ్యేతనిర్గుణే । నకదాపివిముచ్యేత సోనుబన్ధస్యబాధకః ॥౬౬॥ పాత్రాదేర్మలనిర్మోకోనవినాఘర్షణక్రియాం । యథాతథాస్యచిత్తస్యబ్రహ్మధ్యానక్రియాంవినా ॥౬౭॥ యథాగ్నిరరణిస్థోపినభాతిమథనంవినా । తథాసర్వగతోప్యాత్మా సాక్షీధ్యానక్రియాంవినా ॥౬౮॥ అఖణ్డోహం మనన్తోహం పరంబ్రహ్మాహమద్వయః । ఇతియాభావనాశుద్ధాతదేవధ్యానముచ్యతే ॥౬౯॥ అవిద్యాకామకర్మాదిసమస్తమలమోచనం। బ్రహ్మభావనమైవస్యాన్నాన్యథాకల్పకోటిభిః ॥౭౦॥ బ్రహ్మభావనయా మోక్షోజాయతేనచజాయతే । అసకృత్ప్రత్యయాత్సాహిసకృత్ప్రత్యయతోద్విధా ॥౭౧॥ బ్రహ్మాత్మతాంసకృన్మత్వావర్ణాశ్రమవివర్జితాః। స్వేచ్ఛాచారన్తియేమూర్ఖాస్తేషామ్మోక్షఃకథంభవేత్ ॥౭౨॥ అసకృద్భావనాయోగాదేకాన్తాద్బ్రహ్మణాసహ । సంయుక్తాఃకామకర్మాదిరహితామోక్షమాప్నుయుః ॥౭౩॥ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానమాత్రేణ నసద్యోముక్తిరుద్భవేత్ । నచజ్ఞానవిహీనేన ధ్యానేనేత్యుదితమ్మహః ॥౭౪॥ తస్మాచ్ఛాస్త్రోక్తమద్వైతంపరంబ్రహ్మసనాతనం । ఆచార్యవదనాజ్జ్ఞాత్వానుత్వానిస్సంశయన్తతః ॥౭౫॥ ధ్యాత్వావివిక్తదేశేథదృష్టదుఃఖనివృత్తయే । అభిధ్యాయేన్మహాయోగీ మహాకర్మీమహాబుధః ॥౭౬॥

—॥ ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే షష్ఠోధ్యాయః ॥—

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ పునశ్చతేప్రవక్ష్యామిస్వాత్మాభిధ్యానకర్మణః । వైభవంయదనుష్ఠానాన్ముక్తోభూన్మణివచకః ॥౧॥ పురాభూమణ్డలేపాణ్డ్యమహీపాలస్యశోభనే । భూలోకశివలోకాఖ్యే పురేవిష్ణ్వాదివన్దితే ॥౨॥ శీలాగంసున్దరేశాఖ్యఃప్రాదురాసంచతుర్ముఖ । జీవన్ముక్తిపురీశోహం మూలలింగాన్మహత్తమాత్ ॥౩॥ లింగంక్షేత్రఞ్చతీర్థఞ్చత్రయమప్యుత్తమోత్తమం । యత్రాస్తితస్యమాహాత్మ్యంకోనువర్ణయితుంక్షమః ॥౪॥ తత్రవాతపురీశాఖ్యఃకశ్చిద్బ్రాహ్మణసత్తమః । పాణ్డ్యరాజన్యపుణ్యేన సచివత్వముపాగమత్ ॥౫॥ మద్భక్త్యతిశయన్దృష్ట్వాతస్యాహంకృ

పయాయుతః । దీక్షామకరవం ప్రాజ్ఞో త్రివిధామపి వైదికీం ॥౬॥ మాణిక్యవాచకాభిఖ్యో మయా దత్తాసుశోభనా । మదనుగ్రహయోగేన పరివ్రాట్చాభవత్సుధీః ॥ ౭ ॥ శ్రీమత్తిల్లవనం ప్రాప్య జనసంసర్గవర్జితః । జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తః కదాచిన్మామపృచ్ఛత ॥౮॥ * మాణిక్యవాచకః * చన్ద్రచూడ దయాసిన్ధో గురుమూర్తే మహేశ్వర । అహం త్వత్కృపయా సాక్షాద్బ్రహ్మ పశ్యామి నిర్గుణం ॥౯॥ కదాచిత్తు మమాభాతి జగత్స్థానరజంగమం । ప్రతిభానేన తేనాద్య యద్దుఃఖముపజాయతే ॥౧౦॥ తదల్పమన్యదృష్ట్యైవ భవేన్మమ తు తన్మహత్ । అతస్తదుపశాన్త్యర్థముపాయం వక్తుమర్హసి ॥౧౧॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా యదవోచం చతుర్ముఖ । తద్బ్రవీమి శృణుష్వాద్య సావధానేన చేతసా ॥౧౨॥ విక్షేపమూలకం దుఃఖం ప్రాతిభాసికమేవ తత్ । విక్షేపస్య తు శాన్త్యర్థమభిధ్యానం సమీర్యతే ॥౧౩॥ సమాధ్యాఖ్యమభిధ్యానం తచ్చ కార్యం విచార్య వై । విచారపూర్వకం ధ్యానం క్షిప్రసిద్ధికరం భవేత్ ॥౧౪॥ పరబ్రహ్మణి చిద్రూపే వ్యోమవత్సర్వగే సతి । అద్వయానుభూయమానే చ స్వతయా తే సమాధినా ॥౧౫॥ మనఃప్రాణేన్ద్రియాణాం స్యాద్యేన సద్యస్సుఖప్రదః । అరూపనాశస్తన్నిత్యమభిధ్యానం సమాచర ॥౧౬॥ అత్ర స్థూలాదిభేదేన విభాగాచ్చతురాత్మనః । షోడశత్వం శ్రుతిప్రోక్తం ధ్యానైరనుభవేత్సుధీః ॥౧౭॥ చతుష్షష్ట్యుక్తమాత్రాభిః ప్రణవస్థాభిరేవ చ । అష్టావింశత్యుత్తరాభిశ్శతమాత్రాభిరాత్మనః ॥౧౮॥ స్వానుభూతిప్రసిద్ధాభిశ్శ్రేష్ఠాభిశ్చోత్తరోత్తరం । దేహాదిసర్వవికృతీర్విస్మరేత్సుప్తవత్క్రమాత్ ॥౧౯॥ సవిదేహవిముక్తోథ స్వదేహపతితేతరాం । సంపద్యతే విరూపం తద్బ్రహ్మనిష్ప్రతియోగికం ॥౨౦॥ యత్సర్వవచసాం దూరం యత్సర్వమనసామపి । యత్సర్వాద్వయం ద్వన్ద్వనిర్ముక్తమతీతాఖ్యన్నిగద్యతే ॥౨౧॥ యచ్చోపదిశ్యతే ప్రాజ్ఞైశ్శుభయా మౌనముద్రయా । ప్రశ్నోత్తరాదిదూరం యద్వేదవేదాన్తదూరగం ॥౨౨॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాదిసర్వత్రిపుటివర్జితం । సజాతీయవిజాతీయస్వగతాఖ్యభిదాతిగం ॥౨౩॥ వాచ్యవాచకనిర్ముక్తం లక్ష్యలక్షణవర్జితం । తదవాప్య పునర్జన్మ న కదాప్యేతి మానవః ॥౨౪॥ చిద్రూపం యత్పరం బ్రహ్మ సదభిధ్యానగోచరం । ప్రోక్తం ప్రణవమాత్రాభిస్తైరేకం స్వగతభేదతః ॥౨౫॥ తత్ప్రాద్యమపి సంప్రాప్తో ముక్తస్సంసారబన్ధనాత్ । అరూపం తదవాప్నోతి విశ్వమాయానివృత్తితః ॥౨౬॥ యతోపర్యాప్తకామానాం బ్రహ్మావాప్తిరపి దుర్లభా । తతః కామాన్పరిత్యజ్య సోన్వేష్టవ్యశ్చిదాత్మకః ॥౨౭॥ ఆప్తకామా బుధశ్రేష్ఠా ఆత్మకామాశ్చ సర్వథా । యే వసన్తి మహాత్మానస్తత్ప్రాణోత్క్రమణం న హి ॥౨౮॥ ఉత్క్రాన్తిర్వాప్యనుత్క్రాన్తిః ప్రాణానామిహ యద్యపి । జ్ఞాతుం న శక్యతే కేనాప్యతిసూక్ష్మదృశాపి వా ॥౨౯॥ తథాపి కామాకామాభ్యాం శరీరస్య స్థితౌ స్ఫుటం । అవధారయితుం శక్యే నాత్ర సన్దేహకారణం ॥౩౦॥ అథవా పూర్యతే దేహో ధ్రుతివద్బాహ్యవాయునా । తస్యావసానవేళాయాం ప్రారబ్ధస్య మహాత్మనాం ॥౩౧॥ తస్య పర్యాప్తకామత్వం ముఖ్యమాహుర్మహత్తమాః । దేహవిస్మృతిమత్త్వేన విదేహో ముక్త ఏవ యః ॥ ౩౨ ॥ జీవన్ముక్తస్య యే ప్రోచుర్ముఖ్యాం పర్యాప్తకామతాం । తే మన్దా ఏవ విజ్ఞేయా ఏకదేశార్థదర్శినః ॥ ౩౩ ॥ జీవన్ముక్తోధికారీ స్యాద్విదేహపదసిద్ధయే । అనుష్ఠేయశ్చ కర్మైకమభిధ్యానాఖ్యముత్తమం ॥ ౩౪ ॥ విక్షేపశాన్త్యై వేదాన్తేష్వన్యన్నైవోచ్యతే నను । శాన్తవిక్షేపవస్స్యాజ్జగద్ధ్యానవివర్జితః ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్తస్స మయా బ్రహ్మన్మణివాచకసంజ్ఞితః । మహాయోగీశ్వరో భక్త్యా మాం ప్రణమ్యేదమస్తువత్ ॥ ౩౬ ॥ నమశ్శ్రీగురవే తుభ్యం నమో వేదాన్తరూపిణే । నమో వేదాన్తవేద్యాయ నమో వేదాన్తకారిణే ॥౩౭॥ నమః ప్రజ్ఞానరూపాయ నమస్సచ్చిత్సుఖాత్మనే । నమస్స్వయంప్రకాశాయ నమో నిర్గుణతేజసే । ౩౮ ॥ నమః ప్రశాన్తరూపాయ నమో నిష్కలరూపిణే । నమస్సర్వాత్మరూపాయ నమశ్చైతన్యరూపిణే ॥౩౯॥ నమస్సద్గురునాథాయ నమో మోచకరూపిణే । నమో మోచకదాత్రే తే నమో మోక్షస్వరూపిణే ॥౪౦॥ నమస్తే ముక్త్యుపాయాయ నమో

మోక్షౌధికాయచ । నమోద్వంద్వవిహీనాయనమోనిర్వాసనాయచ ।౪౧। నమోవాక్యార్థగమ్యాయనమోవాక్యస్వరూపిణే । నమఃప్రపఞ్చరూపాయనిష్ప్రపఞ్చాయతేనమః ।౪౨। నమోజీవస్వరూపాయజీవాతీతాయతేనమః । నమఈశ్వరరూపాయ నిరీశాయ చతేనమః ।౪౩। నమఃప్రకృతి రూపాయ తేనిష్ప్రకృతయేనమః । నమఃపురుషరూపాయపురుషార్థాయతేనమః ।౪౪। ఇతిస్తుత్వామహాయోగీ సమాధిస్థోమదాజ్ఞయా । సద్యఃప్రశాన్తవిక్షేపోదేహం విస్మృతవాక్స్వయం ।౪౫। నతేనసదృశోలోకేభక్తఃకశ్చనవిద్యతే । నతేనసదృశోలోకే జ్ఞానీకశ్చనవిద్యతే ॥౪౬। నతేనసదృశోలోకే యోగీకశ్చనవిద్యతే। నతేనసదృశోలోకేకర్మీకశ్చ నవిద్యతే ।౪౭॥ యథాహస్మిత్యవాస్మి తథాసోపిచతుర్ముఖ । యఃపూజయతితంతస్యమోక్షమేషదదామ్యహం । ౪౮ । మనోమేరమతేనిత్యం తస్మిన్హిమణివాచకే । తద్వైరాగ్యాదికంస్మృత్వా జాయతేపులకోమమ । ౪౯ । యదర్థంపాణ్డ్యభూపాయా కరవఞ్చాశ్వవిక్రయం । యదర్థంపాణ్డ్యవేత్రేణా ప్యాహతోహంస్వలీలయా । ౫౦ । తస్మాత్ప్రియ తమఃకోన్యో మమపంకజ సంభవ । మత్ప్రీతిసదృశీనిష్ఠా తేనప్రాప్తాచశాశ్వతీ ।౫౧ । అన్యేచమధురాపుర్యాం తస్యాంకణ్వాదయఃపురా। మహర్షయోస్తువన్భక్త్యామాంవేదార్థోపలబ్ధయే ।౫౨ ॥ తేషాంస్తోత్రైరహం తుష్టఃప్రాదుర్భూయపురావిధే । సర్వవేదాన్తసిద్ధాన్తమేవమేవాబ్రవంస్ఫుటం ।౫౩। క్రమముక్తేస్స్వవిజ్ఞానస్జీవన్ముక్తే రుపాసనం । విదేహముక్తేః కర్మాపియథోక్తంసాధనంతవ ।౫౪। శ్రుత్వామదుపదిష్టార్థాన్ తేసర్వేముక్తసంశయాః । సంసారసాగరోత్తీర్ణాఃకృతార్థాఅభవన్విధే । ౫౫ ।అతస్త్వమిచ్ఛ మదుక్తార్థేష్వద్య సంశయ వర్జితః । కురు స్వకర్మ శ్రేయోర్థం బ్రహ్మాభిధ్యానలక్షణం ॥౫౬ ॥ * * * * * * * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే షష్ఠోధ్యాయః *—

॥ బ్రహ్మా ॥ సద్గురోమమవిజ్ఞప్తిశ్శ్రోతవ్యాకాచిదాదరాత్ ! మయినాత్యల్పపూర్ణేనభవతాప్తతమేనచ ॥౧॥ భక్తిమాత్రవతఃపుంసోగురువాక్యేషుసంశయః । నకశ్చిదపిజాయేత కదాపిమనసిస్వకే ॥౨॥ సతుతేషువిజాయేతస్వయంయుక్తిమతోధికం । యుక్తిర్గరీయసీభక్తేరితితేపిచనిశ్చయః ॥౩॥ గురుభక్త్యాశ్రుతార్థానా మ్మననంయుక్తిలక్షణం । అవశ్యకార్యమిత్యాహుర్మహాన్తశ్చాత్మవేదినః ॥౪॥ అతస్త్వద్వాక్యమననే క్రియమాణేమయాధునా । ప్రబలస్సంశయోజాతోస్త్యహోకింకుర్వఈశ్వర ॥౫॥ మత్పృష్టపూర్వైశ్చషస్యాత్త్వత్సమాహితపూర్వకః । ప్రశ్నప్రత్యుక్తిబాహుళ్యాద్విస్మృతిర్మేచయుజ్యతే ॥౬॥ పృష్టస్యవాపునఃప్రశ్న శ్శాస్త్రేషు నచదూష్యతే । బలీయోసకృదావృత్తివిధానంఖలువర్తతే ॥౭॥ తస్మాత్సకరుణస్స్వామింశ్ఛింధ్యస్యమమసంశయం। నకర్మణానప్రజయేత్యేవంకర్మహినిన్ద్యతే ॥౮॥ కర్మణోత్రప్రసక్తిస్స్యాద్విద్యమానేచకర్తరి। నాన్యఃకర్తాతుదేహోస్మిన్ బ్రహ్మణోవిద్యతేక్వచిత్ ।౯॥ తస్యైవనస్స్యాదివాక్యైశ్చబ్రహ్మత్వందేహినస్స్మృతం । వాక్యార్థమన్యథావక్తుం నశక్యశ్చాస్తికోత్తమైః ॥౧౦॥ ప్రత్యక్షోయస్తుసంసారఃకర్తృకర్మాదిలక్షణః। నస్యాదగతికోనేన స్వావిచారదశాగతేః ॥౧౧॥ విచారజనితజ్ఞానే బ్రహ్మాస్యస్యవివర్జనాత్ । కర్తృత్వానవకాశేన దేహినఃకర్మనాత్మనః ॥౧౨। విచారజనితజ్ఞానమాత్రేణా కర్తృనిశ్చయః। నసాధురిత్యయుక్తన్నల్లోకేప్రభుషు దర్శనాత్ ॥౧౩। చౌర్యాదికర్మకర్తృత్వం కశ్చిదాహో స్వపూరుషః। ఆసీత్ప్రభవోనైవ శిక్షయన్తి విచార్యహి ॥౧౪। అకర్తారం యదిజ్ఞాత్వా శిష్టా కాచిన్నిధీయతే । విధియుక్తస్వహానియానితి సర్వైశ్చకథ్యతే ॥౧౫॥ తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానాత్పరం దేహినఆత్మనః । కర్మవోపాసనంకిఞ్చిదపికార్యన్నవిద్యతే ॥౧౬॥ ఇతిమేభాతిసర్వాత్మన్ సద్గురోభక్తవత్సల। కృపయాపాహిసర్వజ్ఞ సమాధానేనమాంప్రభో ॥౧౭॥ ఇతిపృష్టోఖిలాధీశోదక్షిణామూర్తిరవ్యయః। సర్వజ్ఞఃకరుణాసిన్ధు రిదమాహచతుర్ముఖం ॥౧౮॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్సాధుత్వయాపృష్టంసమాధానంవదామితే। శృణుష్వావధానేనచేతసా

పంకజోద్భవ ॥౧౯॥ కర్మనిన్దాశ్రుతిస్సర్వా కామ్యకర్మైకగోచరా । కర్మణోఽత్రప్రసక్తిస్స్యా త్కర్తృత్వాచ్చదే
హినః॥౨౦॥ బ్రహ్మాంశభూతోప్యన్యోస్మిన్దేహేజీవశ్చవర్తతే।గుణైరన్యోన్యభిన్నత్వాత్కర్తృతాకర్తృతాదిభిః॥౨౧
తత్త్వంభవిష్యసీత్యేవంవాక్యార్థస్యోపవర్ణనాత్ । బ్రహ్మత్వన్దేహినో నాద్యవ్యవహారేషుయుజ్యతే ॥౨౨॥ విచార
జ్ఞానమాత్రేణప్రత్యక్షస్యానివృత్తితః। జ్ఞానోపాస్త్యోఃపరంకర్మ విధిరస్త్యేవదేహినః ॥౨౩॥ విదేహముక్త్యవస్థా
యామేవ బ్రహ్మస్యవర్ణనం । సమాధికర్మజన్యాయా మితివేదాన్త నిర్ణయః ॥ ౨౪ ॥ జీవన్ముక్తిం గతస్యాపిబ్ర
హ్మాత్మోపాసనావశాత్। సమాధికర్మకర్తృత్వే సంసిద్ధేసతిశాస్త్రతః ॥౨౫॥ కిమువక్తవ్యమన్యస్యవిచారాద్బ్రహ్మ
వేదినః। లౌకికేపిప్రవృత్తస్యకర్మణ్యజ్ఞసమస్యవై ॥౨౬॥ కర్తృత్వారోపణోక్తిశ్చజీవాత్మనివృథాభవేత్। అకర్తరి
పరాత్మన్యప్యకర్తృత్వదర్శనాత్ ॥౨౭॥ విచార్యమాణేజీవాత్మాప్యన్యోనపరమాత్మనః। ఇతిచేన్నైతదుక్తంహి
బ్రహ్మాంశఇతివైపురా॥౨౮॥వ్యవహారదశాహానిఃకస్యాపిపురుషస్యచ। విచారమాత్రాన్నభవేదిత్యేతచ్చసమీరితం॥౨౯॥
తస్మాద్విచారవిజ్ఞానాత్పరమప్యత్రదేహినః। సద్భావాదేవజీవస్యోపాస్త్యాకర్మణివైవిధిః ॥౩౦॥ విచారస్తత్త్వమస్యా
దివాక్యార్థమననాత్మకః। ఆత్మైక్యన్తేనవిజ్ఞాయకఃకృతార్థోభవిష్యతి ॥౩౧॥ మననానన్తరాత్మైక్యనిదిధ్యాసనయోగ
తః। అపరోక్షాత్మయోగీన్ద్రఃకృతీస్యాత్తుస్వకర్మణా ॥౩౨॥ విచారజనితజ్ఞానమాత్రేణేన్ద్రియసఙ్క్షయః । సర్వలౌ
కికకర్మభ్యస్సన్నివృత్తోభవేద్యది ॥౩౩॥ తదావైదికకర్మాణిస్వవర్ణాద్యుచితానిచ। ననస్తువిధయస్సర్వే నిషేధాశ్చక
దాచన॥౩౪॥ వ్యాపృతేష్విన్ద్రియేష్వత్రయథావత్స్వస్వకర్మసు।కర్తానాస్త్యేవజీవాత్మేత్యేషోక్తిర్నిన్ద్యతేబుధైః॥౩౫॥
యదికాలత్రయేప్యాత్మాకర్మకర్తానవిద్యతే। స్వావిచారదశాకస్య తదాభవితుమర్హతి ॥౩౬॥ ఔపాధికోవాజీవో
న్యోవ్యవహారదశాగతః। అవశ్యాభ్యుపగన్తవ్యోమధ్యకాలస్యసిద్ధయే ॥౩౭॥ ఉత్థాప్యధ్యానయోగేన దేహారూఢామ
హన్ధియం। ప్రతిష్ఠాపయతోబ్రహ్మణ్యకర్తృత్వంభవిష్యతి ॥౩౮॥ విహితేపురుషార్థాయ ప్రతిష్ఠాపనకర్మణి। ఉపే
క్షాధీర్విజానేతనరకాయైవజీవతాం ॥౩౯॥ స్వనిత్యకర్మానుష్ఠానపూర్వకధ్యానకర్మణా। యదానిజానుభూతిస్స్యా
ద్యోగినోత్రనిరన్తరా ॥౪౦॥ తదావిదేహముక్తత్వాన్నిశ్చేష్టత్వాచ్చదేహినః। జీవస్యానన్యతాయుక్తా పరస్మాత్స
చ్చిదాత్మనః॥౪౧॥కరణాన్యుపసంహృత్యకూర్మోఙ్గానీవసర్వశః। స్వాత్మన్యేవప్రశాన్తస్య కావాచేష్టాభవేదిహ॥౪౨
అఖణ్డైకరసాంభోధౌపరబ్రహ్మణినిశ్చలే। యచ్ఛన్నఖణ్డాంవృత్తింతాం విదేహస్స్యాన్నసంశయః ॥౪౩॥ నాశయే
త్సకలావృత్తీర్బహిర్వృత్త్యాబుధోత్తమః। బ్రహ్మవృత్తిఞ్చయోగీన్ద్రోబ్రహ్మణ్యేవరసాత్మనా ॥ ౪౪॥ స్వానుభూతిం
వినాబ్రహ్మజ్ఞానమాత్రేణతుయ్యతః । అవశ్యేన్ద్రియవర్గస్యకింపాణ్డిత్యబలేనవా ॥ ౪౫ ॥ పఠన్తువేదశాస్త్రాణివేదాన్తాం
శ్చపఠన్తువా । స్వానుభూత్యావినాశోకమోహయోర్నభవేత్క్షతిః ॥ ౪౬ ॥ సర్వోత్కృష్టతమాయాశ్చ స్వానుభూతే
శ్చతుర్ముఖ। ఏతానిలక్షణానిస్యుశ్శృణుష్వావహితోధునా ॥ ౪౭ ॥ సచాబధిరవత్తిష్ఠేజ్జనోక్తాస్వానుభూతిమాన్।
అన్ధవన్మూకవత్పంగువణ్డాకాదివదేవచ ॥౪౮॥ దర్శనేవచనేయాతాయవిషయాదిషుపద్మజ। స్నానాదికర్మరహితఃప
[illegible]వత్స్వేచ్ఛశ్చరేద్భువి॥౪౯॥ కామసంకల్పరహితఇచ్ఛాద్వేషాదివర్జితః। శత్రుమిత్రసమోనిత్యంనిస్సంగస్త్యక్తవాసనః॥౫౦॥
అహంభావాదిరహితఇదంభావాదివర్జితః। పుణ్యాపాపాప్రవృత్తశ్చ సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః ॥ ౫౧ ॥ ఆత్మన్యేవసదా
తుష్టఃప్రసన్నముఖపంకజః । ఆత్మన్యైవాసహాయేనవిచరేద్వాశయీతవా ॥౫౨॥ ప్రేతాజగరదార్వాదిసమదేహేన్ద్రి
యోథవా । బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాన్వామహామునిః ॥ ౫౩ ॥ దురాచారవినిర్ముక్తస్సదాచారవివర్జితః । ఆశ్ర
మానాశ్రమాతీతోవర్ణావర్ణవివర్జితః । ౫౪ ॥ యఏవంసర్వలోకేభ్యోదృశ్యతేచవిలక్షణః। తస్మిన్నాత్మానుభూతిస్సా
స్వయమేవప్రకాశతే ॥ ౫౫ ॥ ఏతమర్థంపురాబ్రహ్మన్వృషదేవేనధీమతా । పరిపృష్టోబ్రవీచ్ఛ్రీమాన్నారదస్యమహా

మునిః ॥౫౬॥ నారదః॥ వాసనాద్వివిధా రాజన్బన్ధమోక్షైకహేతవః। శుభాశ్చ కాశ్చిదశుభా జీవానాం సుఖదుఃఖదాః॥౫౭
శుభాభిరశుభాస్సర్వాః పరిత్యజ్య ప్రయత్నతః। యే ధీరా ముక్తసంసారాస్తే యాన్తి పరమాం గతిం ॥ ౫౮ ॥ అశుభావా
సనాదగ్ధా అపి ధీమాన్న విశ్వసేత్ । ప్రవృద్ధా అపి తాస్తద్వచ్ఛుభాశ్శ్రీత్యన్తనిశ్చితాః ॥ ౫౯ । బ్రహ్మవిత్ప్రవరస్యాపి
యది దుర్వాసనా క్వచిత్ । అవశిష్టా తతో దుఃఖమ్మహదేవోపజాయతే ॥ ౬౦॥ బ్రహ్మాత్మయోగినాం శ్రేష్ఠో నిర్ముక్తాఖి
లవాసనః । సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తస్సర్వవ్యాపారవర్జితః ॥౬౧ ॥ భాసయన్నఖిలాన్దేశాన్బాహ్యాభ్యన్తరతేజసా। శ
యీత వాచరేద్భూమౌ సర్వలోకవిలక్షణః ॥ ౬౨ ॥ స్వవర్ణాశ్రమధర్మేషు యో ప్రమాదేన వర్తతే। స యోగీన్ద్రస్థితిం
ప్రాప్య పునాతి సకలం జగత్ । ౬౩ ॥ యే జీవన్ముక్తిమాసాద్య సఞ్చితాగామివర్జితాః। తేషాం కదాచిజ్జాయేత స్వాచా
రత్యాగధీర్నృప । ౬౪ । తథాప్యాదేహపతనాద్విధికింకరతాం హృది। స్మరన్త ఆత్మనాం సమ్యక్ జ్ఞైరున్ధ్యేవ తాం
ధియం।౬౫।ఆరుహ్య పతనాచ్ఛ్రేష్ఠాహ్యాత్మనః స్యాదధస్థితిః। ఆలోచ్యాధః పదే తిష్ఠన్నుత్తమం పదమాప్నుయాత్ ॥౬౬॥
అనాలోచ్యోత్తమం స్థానం కేచిదారుహ్య దుర్ధియః । సద్యః పతన్తి తే మాధ్యాద్ధన్యత్వస్యోచ్చహులరాత్మనాం ॥౬౭। నిజే
న్ద్రియాణాం దృష్ట్వాపి కేచిద్విషయలోలతాం । తురీయాశ్రమమిచ్ఛన్తి మూఢాస్తే ధః పతన్తి చ ॥౬౮। ప్రతిషిద్ధేషు
యతయః కామ్యాలాపేషు కేచన । ప్రవర్తన్తే స్వయమ్మూర్ఖాశ్శ్రేత్తే పతన్తి నరాధమాః ॥౬౯। తాదృశాచారనిష్ఠస్య
వాల్మీకేర్వా మమాపి తు । అధికారికతా హ్యాస్తి తతో దోషో న కశ్చన ॥౭౦। యతయః కేవలం బద్ధా స్వచ్ఛైరస్నేతరే జ
నాః । ఇతి నాస్త్యేవ నియమ స్సర్వేషాం మోక్షసంభవాత్ ॥౭౧। పశుపక్షిమృగాదీనాం తిరశ్చాం కేవలం భువి ।
మోక్షానర్హత్వముచితం వివేకాదేరసంభవాత్ ॥ ౭౨ । ప్రజాపాలనవిక్షేపాన్న రాజ్ఞాం మోక్ష ఇత్యపి । నియ
మో నాస్తి మోక్షాయ స్వధర్మో హ్యుపయుజ్యతే ॥౭౩। శాస్త్రోక్తవర్త్మనా కుర్వన్స్వధర్మాన్బహులానపి। విక్షే
పఫలభూతం న దుఃఖన్నాప్నోతి కిఞ్చన ॥౭౪। సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యోత్థస్వానుభూతిబలేన తు । స్వధర్మాస్తే గళన్త్యే
వ సుప్తహస్తస్థపుష్పవత్ ॥౭౫। స్వానుభూతిరసాధిక్యాత్స్వధర్మాస్తేపి నీరసాః । ప్రచ్యవన్తే వినా యత్నం భూరుహాజ్జీ
ర్ణపర్ణవత్ ॥౭౬। తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన స్వాశ్రమాచారపూర్వకం । స్వానుభూతిరసావాప్త్యై సమాధిం కురు భూప
తే ॥౭౭। వర్ణాశ్రమాచారనిబద్ధనమ్మతం దుఃఖం హి సాంసారికమత్ర దేహినాం। అతస్స్వధర్మోపి సహేయ ఏవ తే తథా
పి నత్వం జహి బుద్ధిపూర్వకం ॥౭౮॥ * * * * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే సప్తమోధ్యాయః *—

నారదః ॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి ప్రారబ్ధస్య విచిత్రతాం । శ్రుణుష్వ సావధానేన చేతసా ధరణీపతే ॥౧
ఉదీచీన్దిశముద్దిశ్య ప్రస్థితం హ్యాత్మయోగినం । దక్షిణాన్దిశమారబ్ధకర్మ ప్రాపయతి స్వయం ॥౨। స్నానాది వైదికాచార
ప్రవృత్తమపి నిశ్చయాత్ । కృష్యాదిలౌకికాచారే ప్రవర్తయతి తత్క్షణే ॥౩। వేదాన్తార్థోపదేశేషు శిష్యాణామాదరేణ
వై । ప్రవృత్తమపి భూపాదివ్యాహారే సజ్జయత్యముం ॥౪। ప్రయతన్తం సమాధ్యర్థం విక్షేపయతి నైకధా । ఉపేక్ష
మాణం భోగానప్యపేక్షయతి రాగివత్ ॥౫। సన్న్యాసోద్యుక్తమధికం గార్హస్థ్యే యోజయత్యపి । గార్హస్థ్యే స్థిరబుద్ధి
ఞ్చ సన్న్యాసయతి సత్వరం ॥౬। సుఖినం దుఃఖయత్యేవ దుఃఖినం సుఖయత్యపి । అనాస్థమపి పుత్రాదౌ సాస్థం కారయతి
స్వకే ॥౭। నిష్కామం స్వాశ్రమాచారమాత్రసక్తం యథావిధి । సకామపౌణ్డరీకాదిష్వాసజ్జయతి కర్మసు ॥౮। ఏవ
బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానయోగినం సన్తమప్యహో। ప్రారబ్ధకర్మాన్యథయత్యవిద్యాజ్ఞానసంజ్ఞితం ॥౯। అనాత్మవిదుషామేవదృ
ష్టా కర్మవిచిత్రతా । న త్వాత్మవిదుషామేవమితిశంకా చ మా స్తు తే ॥౧౦। ప్రారబ్ధకర్మవైవశ్యం జీవన్ముక్తస్య చ శ్రుతౌ
శ్రూయతే దేహాముక్త్యన్తమనాత్మవిదుషామివ ॥౧౧। నియమేషు యథోక్తేషు వర్తమానస్య కోన్యథా। కర్మాచారః ప్ర
సజ్యేతేత్యేవం శంకా చ మాస్తు తే ॥౧౨। అప్రమత్తోపి నియమేష్వవిద్యాంశస్య సత్వతః । అన్యథా క్రియతే దృష్టదుఃఖమా

త్రస్యసిద్ధయే॥ ౧౩। అబుద్ధిపూర్వకైరేవంవిధైఃపూర్వానుసారిభిః। నకాచిదన్యథాచారైర్హానిరస్త్యాత్మయోగినః ।౧౪
పునరుత్పత్త్యభావేపిదృష్టదుఃఖస్యసంభవాత్ । తన్నివృత్త్యైయతేతైవజీవన్ముక్తోపిపూరుషః ।౧౫। సమాధౌసంప్రవృ
త్తస్యవిక్షేపాఖ్యయకారణే । విఘ్నాబభూవచేత్తస్యనాశయేత్తీవ్రయత్నతః ।౧౬। సమాధిరౌషధన్దివ్యం సంసా
రామయనాశనం । లభ్యేతజీవన్ముక్తేన సర్వసంగప్రహాణతః ।౧౭। తీవ్రవైరాగ్యమాశ్రిత్యసమాధింసర్వదాయది । కు
ర్వీతతస్యప్రారబ్ధవైచిత్ర్యంనోక్తలక్షణం ।౧౮। జీవన్ముక్తిపదప్రాప్త్యాజన్మాన్తరవివర్జనాత్ । నస్యాత్సమాధిక
ర్మేచ్ఛాప్రాయేణకృతితాధియా ।౧౯। తథాపిమతిమాన్దృష్టదుఃఖమప్యల్పమాత్మనః । నోత్పద్యేతైవమే నేహాతం
సమాధింసమాచరేత్ ।౨౦। యావజ్జీవద్విముక్తస్య విదేహేచ్ఛానజాయతే । తావత్ప్రారబ్ధవైచిత్ర్యం దృష్టదుః
ఖిచ్ఛనోపరి ।౨౧। యస్యనిర్విషయేచిత్తంసర్వదాసంప్రతిష్ఠితం। సోనిచ్ఛన్నపియాత్యేవవిదేహత్వన్నరోత్తమః ॥౨౨
విదేహముక్తిర్దేహాన్తేమత్యాభ్యాసవివర్జితః । దృష్టదుఃఖంసదాభుఞ్జన్ముక్తోప్యత్రహిబన్ధవాన్ ॥౨౩। విదేహముక్తిసం
సిద్ధ్యైసమాధ్యభ్యాససంయుతః । సర్వదుఃఖవినిర్ముక్తశ్శోభతేపూర్ణచన్ద్రవత్ ॥౨౪। దేహావిస్మృతిరూపాసా
వైదేహీముక్తిరద్భుతా । జీవన్ముక్తశతేష్వేవసిద్ధ్యేత్పుంసోత్రకస్యచిత్ ॥౨౫। జీవన్ముక్తిపదారోహమాత్రేణకృతకృ
త్యతాం । మతిమాన్నైవమన్వీతస్మరన్ప్రారబ్ధవైభవం ॥౨౬। అఖణ్డైకరసాత్మత్వం సర్వదాయస్యసిద్ధ్యతి । సవిదే
హవిముక్తాఖ్యస్సదేహోపిమహత్తమః ॥౨౭। తస్యప్రారబ్ధజన్దుఃఖంగన్ధమాత్రమపిప్రభోః। నోద్భవేజ్జితమాయత్వా
త్పూర్ణానన్దస్వరూపిణః ॥౨౮। జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్యసమాధీనాచరన్నపి । ప్రారబ్ధభోగసక్తశ్చేన్నవిదేహత్వమా
ప్నుయాత్ ॥౨౯। ప్రారబ్ధవాసనాస్సర్వాదుఃఖహేతూన్మహత్తమః । దశేన్ద్రియాణాంత్యక్త్వైవ ప్రజ్ఞానాత్మాస్వ
ర్బుధోత్తమః ॥౩౦। యథాసంసారబద్ధస్యవిషయేషుస్వభావతః । ఇన్ద్రియాణిప్రవర్తన్తేత్యక్త్వానివబహిర్జవాత్ ॥౩౧
తథాసంసారముక్తస్యవిషయేభ్యస్స్వభావతః । నివర్తన్తేబలాదన్తర్నిరుద్ధానీవతాన్యపి ॥౩౨। యథేన్ద్రియాణ్యవిదు
షోమనఃకర్షన్తివేగతః । తథాకర్షతితాన్యాత్మ విదుషోమనఏవచ ।౩౩॥ యథాత్మానమ్మనఃకర్షత్యయుక్తస్యపరా
త్మనా । తథాత్మాచమనః కర్షత్యన్తర్యుక్తస్యశిక్షితం ॥ ౩౪ ॥భోగేష్వాసక్తిహీనశ్చేత్స్వైనన్ద్రాసు భ
వాద్భవేత్ । తస్యేన్ద్రియాణాం కాచేష్టా యథాపూర్వఙ్చవాన్యథా ॥ ౩౫ ॥ ప్రవర్తితోపియోలో
కైర్భోగహేతుషుకర్మసు । ప్రవర్తతేనశాన్తాత్మా సజితారబ్ధఉచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ సదసత్కార్య
హీనంయంసమాలోక్యబుధాబుధాః। నన్దన్త్యపిచనిన్దన్తిసజితారబ్ధఉచ్యతే ।౩౭॥ యేనసంకల్ప్యతేకిఞ్చిన్నైనకిఞ్చి
ద్వికల్ప్యతే। గుణాగుణవినిర్ముక్తస్సజితారబ్ధఉచ్యతే ॥౩౮॥ యస్మైకుర్వన్నమోనిత్యమప్రాప్తోర్వచాఽపి। పూజ్య
తేనిఖిలైర్దేవైస్సజితారబ్ధఉచ్యతే ॥౩౯॥ యస్మాద్భీతాఃకృతాన్తస్యభటాఅత్యుద్భటాఅపి। పాతంపాతంపలాయన్తే
సజితారబ్ధఉచ్యతే॥౪౦॥యస్యశత్రుర్నమిత్రఞ్చ రాగద్వేషౌసుఖాసుఖే। సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తస్సజితారబ్ధఉచ్యతే॥౪౧॥
యస్మిన్నవస్థాత్రితయంనకదాచనదృశ్యతే। క్షుత్పిపాసాదిరహితస్సజితారబ్ధఉచ్యతే॥౪౨। నకర్మీనాప్యకర్మీసకర్మాక
ర్మీచనేతరః। సఏవకర్మ్యకర్మీచకర్మాకర్మీచనేతరః ॥౪౩॥ పరమాత్మనియుక్తస్యజితప్రారబ్ధకర్మణః। ఉన్మత్తచరిత
త్వాన్నపుణ్యాపుణ్యప్రవృత్తయః ॥౪౪॥ స్వయంయోగీప్రవర్తేతన పుణ్యాపుణ్యయోఃక్వచిత్ । ప్రవర్తయేచ్చనైవా
న్యాన్ప్రణష్టకరణత్వతః ॥౪౫॥ జీవన్ముక్తస్తుపుణ్యాని కుర్యాదన్యాంశ్చకారయేత్ । నకుర్యాత్కారయేత్పాపా
న్యారబ్ధస్యవశంగతః ॥౪౬॥ ప్రారబ్ధవశతాజీవన్ముక్తస్యాపినయుజ్యతే। విద్యావత్త్వాదితిప్రాహుఃకేచిత్తద్ధిసంగ
తం ॥౪౭॥ విద్యాబ్రహ్మాత్మవిషయాద్వివిధాశాస్త్రసమ్మతా। అఖణ్డవృత్తిరూపాన్యాప్యఖణ్డరసరూపిణీ ॥౪౮॥ త
త్రాద్యయానివృత్తానిజీవన్ముక్తస్యవిద్యయా। సఞ్చితాగామికర్మాణినారబ్ధాన్యన్యయైవతు ॥౪౯॥ అఖణ్డరసవిద్యా

సాసంప్రాప్తాసహజాయది। ప్రారబ్ధకర్మనిర్ముక్తోవిదేహఇతిగీయతే ॥౫౦॥ సరూపనష్టచిత్తాసోర్జీవన్ముక్తస్య దేహి
నః। కథంప్రారబ్ధహీనత్వంవక్తుంశక్యంవిచక్షణైః ॥౫౧॥ ప్రతీయన్తేహిసర్వేమీ జగజ్జీవేశ్వరాదయః । మిథ్యాత్వనిశ్చ
యస్తస్యదృష్టదుఃఖన్నబాధయేత్ ॥౫౨॥ కామక్రోధాదయోపిస్యుర్దుర్గుణాఃప్రాతిభాసికాః। తద్ధేతుకానిదుఃఖానిప్ర
త్యక్షాణిచనైకధా ॥౫౩॥ అతస్సర్వప్రయత్నేనదృష్టదుఃఖనివృత్తయే। ప్రారబ్ధంక్షపయేద్భోగంవినైవమతిమాన్ బు
ధః ॥౫౪। ప్రారబ్ధప్రతిభానేషుకుర్యాత్తుచ్ఛధియంయది। దుఃఖంసాంసారికన్నిత్యంభుఙ్క్తేతాజ్ఞఇవాత్మవిత్ ॥౫౫॥ దు
ర్బలేపిరిపౌమత్వాబలిష్ఠత్వమహర్నిశం। జాగరూకోస్తియోలోకేసహిరాజావిరాజతే ॥౫౬॥ సాన్నిధ్యం విషయా
ణాఞ్చేన్నత్యజేత్సమహానపి। అల్పఏవభవేత్సత్యంసత్యంత్రిర్ధోచ్యతే ॥౫౭॥ సంయతేన్ద్రియవర్గోపిబ్రహ్మానుభ
వవానపి। జాతేవిషయసాన్నిధ్యేవికారీస్యాన్నసంశయః ॥౫౮। బుధోవిషయసాన్నిధ్యన్నత్యజన్ గురుబోధితాన్ ।
కుర్వన్నపిసమాధీన్నలభేత్తత్ఫలమణ్వపి ।౫౯। విషయాకృష్టచిత్తస్య స్మృతిమాత్రేణ కశ్మలః । ధ్యానాభ్యాసోభవే
త్కిన్నువాచ్యంవిషయసన్నిధౌ ॥౬౦। తస్మాద్విశుద్ధబ్రహ్మాత్మసమాధ్యభ్యాసతత్పరః। త్యజేద్విషయసాన్నిధ్యమిన్ద్రి
యదావకంద్రుతం ॥౬౧। వసేపివిషయాస్సన్తిశబ్దస్పర్శాదయస్తతః। గ్రహఏవస్థితిశ్లాఘ్యాధీరస్తత్రనముహ్యతి॥౬౨॥
ఇతికేచనమన్యన్తేవైరాగ్యరహితాశయాః । ధైర్యగన్ధవిహీనాశ్చ ముహ్యన్త్యేవ బహిర్ముఖాః ॥౬౩ । ఆపదిక్లేశమా
యాన్తిహర్షంసంపదిచాధికం । సాన్నిధ్యమహిమాహ్యేషవిషయాణాందురత్యయః ।౬౪। వివిక్తదేశశ్రుత్యర్థంస్మృ
త్వాయోవిషయాంస్త్యజన్। సమాధింసర్వదాకుర్యాత్సఏవస్యాజ్జితేన్ద్రియః ॥౬౫॥ * * * *

—* ఇతితత్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదేష్టమోధ్యాయః *—

నారదః ॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి సమాధింనిర్వికల్పకం । ప్రారబ్ధకర్మపూర్వోక్తంయేనసంక్షీయతే
నృప ॥౧॥ విద్యానుపాసనాకాణ్డప్రధానేనసమాధినా । శబ్దానువిద్ధసంజ్ఞేన యోజీవన్ముక్తిమాప్తవాన్ ।౨॥ విదే
హముక్తిసంసిద్ధ్యైప్రారబ్ధక్షయపూర్వకం । కర్మకాణ్డప్రధానోయం తేనకార్యోవికల్పకః ॥౩। సచ్చిదానన్దవిష్ఠా
న్త్యాదేహాదిస్మృతివర్జితా । యానిస్తాసుస్థిరాపూర్ణా సమాధిస్సోవిల్పకః ॥౪॥ అఖణ్డైకరసాకారా పరజ్యోతిర్మయీ
శుభా । నిస్తరంగాబ్ధివన్నిష్ఠాసమాధిస్సోవికల్పకః ॥౫। ప్రశాన్తాశేషవిషయా సుష్ప్యవస్థా వివర్జితా । యావస్థాపర
మాత్మీయాసమాధిస్సోవికల్పకః ॥౬। అన్యప్రతీతిరహితాకేవలానన్దరూపిణీ । యాదశానిష్కళాత్మీయాసమాధిస్సో
వికల్పకః ॥౭। సర్వప్రపఞ్చనిర్ముక్తస్సర్వజీవవివర్జితః । సర్వేశ్వరాదిరహితస్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥౮। నిర్గుణన్నిర్మ
లంశాన్తంనిరాధారన్నిరామయం । తత్పదంయత్రసంసిద్ధంసమాధిస్సోవికల్పకః ॥౯। సగుణంసమలంక్షిప్తంసాధా
రమపిసామయం । త్వంపదంయత్రసంలీనంసమాధిస్సోవికల్పకః ॥౧౦। నానారసవినిర్ముక్తమఖణ్డైకరసాత్మకం । యే
నైవాసిపదంసార్థంసమాధిస్సోవికల్పకః ॥౧౧। ధ్యానంవిహాయయత్రాస్తి ధ్యాతాధ్యేయాత్మనాస్థిరం । చిన్మాత్ర
సుఖసంపూర్ణస్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥ ౧౨ । ఉపలభ్యపరఞ్జ్యోతిర్యస్మిన్నాత్మతయాదృఢం । పురుషోత్తమతాంగచ్ఛే
త్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥౧౩। సత్వవృత్తిర్విశుద్ధాసిద్ధ్రిగుణోపేతచిన్మయీ । స్వయంనిలీయతేయస్మిన్ సమాధిస్సోవి
కల్పకః ॥ ౧౪ ॥ అఖణ్డవృత్తిర్యత్పూర్వా సిద్ధాయేనహతాయథా । శారదాభ్రంప్రవాతేనసమాధిస్సోవికల్పకః॥౧౫॥
ధ్యానయోగాత్పరాచీనోయోగోర్వాచీనఏవయః । లయయోగాత్పరానన్దస్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥ ౧౬ । సర్వావభా
సకంబ్రహ్మభాస్యతేయేననిర్గుణం । కర్మరూపోపియశ్శ్లాఘ్యస్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥ ౧౭ ॥ అహంపదార్థంసన్త్యజ్య
ప్రాప్యబ్రహ్మపదార్థకం। అస్మీతిరాజతేయత్ర సమాధిస్సోవికల్పకః ॥౧౮॥ సామాన్యంయేనసంసిద్ధం ముఖ్యంవే
దాన్తనిశ్చితం। జీవన్ముక్తస్యవిదుషస్సమాధిస్సోవికల్పకః ॥౧౯॥ సమాధిరేవకర్మాణిసమాధిః ప్రోక్తయోఖిలాః।సమం

ధిరేవయోగాశ్చసమాధిస్సాంఖ్యనిశ్చయాః ॥౨౦॥ సమాధిరేవజ్ఞానానిసమాధిర్వ్యాడపాస్తయః। సమాధిరేవసాధ్యానిసమాధిస్సాధనానిచ ॥౨౧। సమాధిస్సాధకాస్సర్వే సమాధిస్సర్వముచ్యతే। సమాధిరహితంసర్వం వ్యర్థమేవనసంశయః ॥౨౨॥ సమాధిమనుతిష్ఠన్తిబహవోఽత్రముముక్షవః।తథాప్యధ్యాసరహితసమాధిస్సోఽస్తిదుర్లభః ॥౨౩॥దృశ్యానువిద్ధసంజ్ఞోయస్సాక్షివృత్తిస్వరూపకః। ఆద్యస్సమాధిస్తంసాఙ్ఖ్యాన్మన్యన్తేనిర్వికల్పకం॥౨౪॥ అధ్యస్తత్వాత్త్రిపుటీయస్యప్రథమేనోఽద్వితీయకః।లుప్తఏవసమాధిస్స శబ్దవిద్ధాహ్వయోఽభవత్ ॥౨౫॥ దేహాత్మధీమతాపుంసా మనఃప్రాణాదయోఽన్తరా। విజ్ఞాయన్తేపృథక్త్వేనయథాజ్ఞేయస్తథాబుధైః ॥౨౬। ఏకదేశాంశసామ్యేఖల్వధ్యాసఉపపద్యతే। నానాప్రపఞ్చరాహిత్యంసమమస్తిద్వయోరపి॥౨౭॥నిష్ప్రపఞ్చత్వమాత్రేణదృశ్యవిద్ధసమాధిమాన్। కథంభవేన్నిర్వికల్పసమాధిసుఖవాన్నరః ॥౨౮। దృశ్యానువిద్ధోజాగ్రద్వత్స్వప్నవచ్ఛబ్దవేధవాన్ । సుప్తివన్నిర్వికల్పశ్చ తత్సమస్త్రిషునోసుఖం ॥౨౯॥ జగజ్జీవేశసాక్షిత్వమ్మననాదుపజాయతే । తత్రదృశ్యానువిద్ధేకాని స్థాసాన్యన్నిర్విపర్యయా ॥౩౦। శబ్దవిద్ధసమాధ్యాత్మనిదిధ్యాసనసంభవా । అఖణ్డవృత్తిస్సాప్యస్తి సవిశేషాపిహియోగినః ॥౩౧। అతోఽఖణ్డరసోపేతే సమాధౌనిర్వికల్పకే। అనుభూయతఏవాత్ర సుఖన్నిష్ప్రతిబన్ధకం ॥ ౩౨ । చతుష్పాద్బ్రహ్మణఃపాదఃప్రథమోద్వైతవృత్తికః । ద్వితీయస్సాక్షివృత్తిస్స్యాత్త్రితీయోఽఖణ్డవృత్తికః॥౩౩। అఖణ్డైకరసస్తుర్యోఽనిర్వికల్పసమాధిగః । పాదాతీతమరూపన్తద్బ్రహ్మన్యదవశిష్యతే ॥౩౪। పురానారాయణంశ్రీమద్వైకుణ్ఠాధిపతింహరిం। శౌనకోమునిశార్దూలఃపప్రచ్ఛవినయాన్వితః ॥౩౫। ॥శౌనకః॥ భగవన్పుణ్డరీకాక్షభక్తవత్సలసద్గురో । శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుత్వామేవైకంవిజానతః । ౩౬ । జీవన్ముక్తింగతస్యాపిమమత్వద్ధ్యానయోగతః । ప్రారబ్ధప్రతిభానోత్థందృష్టదుఃఖన్ననశ్యతి ॥౩౭। అపరోక్షీకృతన్దివ్యమమూర్తన్నివరాఖ్యంవిభు। త్వత్స్వరూపమ్మయాస్పష్టంపరిపూర్ణన్నసంశయః ॥౩౮। త్వత్స్వరూపంపరిజ్ఞాయసంయుక్తస్యచమేత్వయా । పునస్సంసారదుఃఖఞ్చేత్కిమాశ్చర్యమితఃపరం ॥౩౯॥ నద్యశ్శోకోనివర్తేత భగవత్సన్నిధిమాత్రతః । ఇతిశిష్టావదన్త్యేతత్కుతోమయ్యమృషాభవత్ ॥౪౦। త్వదీయసగుణధ్యానమాత్రేణయదియోగవాన్ । నిర్గుణశ్రుతిమాత్రేణయదిచజ్ఞానవానహం ॥౪౧। తద్వైవంయుజ్యతేశోక స్సంసారాన్మమకేశవ । అహంహినిర్గుణధ్యానాజ్జ్ఞానీయోగీచతేమతః ॥౪౨॥ ఏవంసతికుతశ్శోకఈదృశస్తావకస్యమే । నిదిధ్యాసనయోగాచ్చనాన్యత్సాధనముచ్యతే ॥ ౪౩ । చతస్రఏవశ్రూయన్తేదగ్నవాద్యాశ్చచోదనాః । అనుష్ఠతామయాతా సుచరమాచోదనాపిసా ॥౪౪। అతఃపరన్నకర్తవ్యన్దృష్టదుఃఖనివృత్తయే । విజానామిదయాసిన్ధో ప్రసీదమయిసద్గురో ॥ ౪౫ । ఇతిశ్రుత్వాహరిశ్శ్రీమాఞ్ఛౌనకస్యమునేర్వచః । ప్రత్యువాచమహాతేజాఃకేశవఃపద్మలోచనః ॥ ౪౬ । హరిః ॥ శౌనకశ్రుణువక్ష్యామితవశోకనివృత్తయే । సాధనంశ్రుతిశీర్షోక్తమనుష్ఠేయమ్మహాత్తమైః ॥ ౪౭ । నిర్వికల్పసమాధ్యాఖ్యన్నిదిధ్యాసనతఃపరం । అష్టోత్తరశతశ్రుతివాక్యైరేవప్రపఞ్చితం ॥ ౪౮ । ప్రారబ్ధప్రతిభానస్య శోకబీజస్య నాశనం। తదేవసాధనమ్ముఖ్యఞ్చరమంత్వంసమాశ్రయ ॥ ౪౯ । మదీయన్నిర్గుణంరూపమపరోక్షతయాఽధునా । విజ్ఞాయజీవన్ముక్తోఽసియోగీన్ద్రశ్చనసంశయః ॥౫౦। తథాప్యేతేనకర్మాణిసఞ్చితాగామికానిహి । నివర్తేరన్నతుప్రాజ్ఞ ప్రారబ్ధానికఞ్చన ॥౫౧। ప్రారబ్ధకర్మజనితాశ్శోకమోహాదయస్తవ । సమాధియోగాభ్యాసేన వినానశ్యన్తినేతరైః ॥౫౨। దశోపనిషదిప్రోక్తన్నిదిధ్యాసనమన్తిమం । అతోఽష్టోత్తరశేషత్వాన్నముఖ్యమవధారయ ॥౫౩। నిర్వికల్పసమాధ్యాఖ్యంపఞ్చమం సాధనంతతః। నిస్సంకల్పసమాధ్యాఖ్యంషష్ఠంసాధనముచ్యతే ॥౫౪॥ నిర్వృత్తికసమాధ్యాఖ్యం సప్తమం సాధనన్తతః । నిర్వాసనసమాధ్యాఖ్యమష్టమన్నాశతఃపరం ॥౫౫। స్థూలసూక్ష్మాదిభేదేనప్రారబ్ధఞ్చచతుర్విధం । చతుర్విధేన నశ్యేతప్రోక్తేనైవ సమాధినా ॥౫౬। సమాధౌప్రచురానన్దం యోభుఙ్క్తే పరమాత్మనః। సవిదేహవిముక్తస్స్యాద్దృష్టదుఃఖక్షయాదిహ ॥ ౫౭ । అనల్పం సుఖమల్పఞ్చ దుఃఖమేకత్రపూరుషే । వర్తేతేతోఽపి

రోధస్యాశంకా నైవోపపద్యతే ||౫౮| యద్విక్షేపం సమాదాయ సమాధిశ్చ విధీయతే| తదల్పదుఃఖమాదాయసుఖం
భూరివిధీయతే ||౫౯| సమాధిసుఖపీయూషపాయినాన్నజరామృతీ | విక్షేపదుఃఖగరళపాయినాన్తే పునః పునః ||౬౦|
నిదిధ్యాసనయోగేన నివర్తేత విపర్యయః| సమాధినా వినా నైవ విక్షేపస్సాధనాన్తరైః ||౬౧|| చరమప్రతిబన్ధశ్చ విక్షేపా
న్నేతరో మతః| యథేతరత్సమాధేశ్చ చరమమ్మోక్షసాధనం ||౬౨|| సమ్యగాధీయతే చిత్తం యేన బ్రహ్మణి నిర్గుణే |
స సమాధిరితి ప్రోక్తస్సర్వవేదాన్తవాదిభిః || ౬౩ || అవిద్యకానాంతత్వాత్ సమ్యగాధిశ్చ యేన వా | స సమాధిరితి ప్రో
క్తస్సమాధిసుఖవేదిభిః || ౬౪|| సమేవాధీయతే బ్రహ్మణ్యఖణ్డే యేన మానసం | స సమాధిరితి ప్రోక్తస్స్వాత్మయోగవిదు
త్తమైః | ౬౫|| సమాధి వార్థవజ్జ్ఞానం యోగస్సార్థస్సమాధినా | సమాధి వార్థవత్కర్మ సర్వం సార్థం సమాధినా || ౬౬||
జ్ఞానయోగాదిభూపస్య జీవన్ముక్తమహీపతేః | సమాధిమకుటాభావే కా శోభా వద శౌనక ||౬౭|| సమాధిం కేచిదిచ్ఛ
న్తి గమనావసరే జడాః| శయనావసరే కేచిద్వ్యవహారేపి కేచన ||౬౮|| సమాధ్యభ్యాససాధ్యం యత్పదన్తత్సిద్ధమేవనః|
ఇతి కేచన జల్పన్తి మూఢాస్తే మూఢవఞ్చకాః ||౬౯| విక్షేపశ్చ సమాధిశ్చ మనోవృత్తిస్తు నాత్మనః| ఇతి వా చైవ కేచిచ్చ ప్రలప
న్త్యవశేన్ద్రియాః ||౭౦| సాధ్యసిద్ధౌ మహామానం సర్వదా ఖలు సంభవేత్ |సర్వద్వంద్వనివృత్త్యా చ వాగ్వ్యాపృత్త్యవసరః కుతః||
వివిక్తదేశ ఆసీనో బద్ధపద్మాసనో మునిః| సమగ్రీవశిరఃకాయస్స్వానన్దాస్వాదతత్పరః||౭౨||మహామానీ మహాయోగీ మహా
త్యాగీ మహాసుఖీ|మహాసమాధిసంసక్తో మహాత్మా దుర్లభః పుమాన్ ||౭౩|| శౌనకః|| స్వామిన్నుక్త్వాసనం పశ్చాత్ప్రాణా
యామాదికం క్రమాత్ |అనుక్త్వాన్త్యం సమాధిత్వం కుతో బ్రూషే ద్య కేవలం||౭౪||ఉత్తరోత్తరసాధ్యత్వాత్పూర్వపూ
ర్వం హి సాధనం| అంగషట్కమిదం ప్రోక్తమాసనాది క్రియాః పతే ||౭౫|| శ్రీహరిః|| సాధు తే శమహాన్ప్రశ్నస్స్వాత్మబు
ద్ధ్యైకగోచరః|శృణు ప్రోత్తరం ప్రాజ్ఞ మునే శౌనకసత్తమ||౭౬|| క్రమముక్తీచ్ఛుభిః కార్యః ప్రాణాయామస్తథేతరైః
సిద్ధికామైశ్చ చిత్తాదిశుద్ధికామైశ్చ సర్వథా ||౭౭|| జీవన్ముక్తీచ్ఛుభిః కార్యం ప్రత్యాహారాదికం త్రయం | విదేహముక్తి
కామైస్తు సమాధిః కేవలమ్మునే ||౭౮| జీవన్ముక్తోధికారీ స్యాద్విదేహత్వే యథా తథా| జీవన్ముక్తౌ క్రమాన్ముక్త ఇతి శంకా
త్ర మాస్తు తే || ౭౯ || త్రయాణామ్ముముక్షూణాం మాసనస్య విధిస్సమః | ప్రకృతం హి విదేహత్వ స్తతోనుక్తం క్రమా
త్రియం ||౮౦|| అంగైర్జీవద్విముక్తస్య ప్రత్యాహారాదిభిస్త్రిభిః| సమాధేరితరత్కిఞ్చిన్న వక్తవ్యమ్మునీశ్వర ||౮౧|| దృ
ష్టదుఃఖోపశాన్త్యర్థం జీవన్ముక్తస్య తేనఘ | ఆసనే చ సమాధౌ చ విధిర్నాన్యత్ర కుత్రచిత్ ||౮౨|| సాక్షాత్కృతస్వ
రూపోపి సమాధిర్నాచరేద్యది | దృష్టదుఃఖైః ప్రపీడ్యేత నరః కో వా న శౌనక ||౮౩|| వాసనాభిరనన్తాభిర్వ్యవహారద
శాం గతః | విద్వానపి శనైః కృష్టః క్రియతే వామరైస్సమః ||౮౪|| అతస్సర్వప్రయత్నేన వ్యవహారాన్నిరుధ్య వై| సమా
ధిం సర్వదా కుర్వన్ విదేహీ ముక్తిమాప్నుయాత్ |౮౫|| ప్రారబ్ధభోగవైరాగ్యమవిచ్ఛిన్నం భవేద్యది | తస్య జీవద్వి
ముక్తస్య కరస్థైవ విదేహతా ||౮౬|| విషయాసక్తచిత్తస్య విద్యాగర్వహతస్య చ| విషప్రియ సమాధేశ్చ దృష్టదుఃఖక్ష
తిః కుతః||౮౭|| ఆచరేద్యది శాస్త్రోక్తం సమాధిన్నిర్వికల్పకం| న విధిర్న నిషేధశ్చ తస్య కశ్చన విద్యతే||౮౮||సమాధిమార్గపు
మాన్యత్ర క్షణం వా వసతి స్వయం| స దేశః కీకటోపి స్యాత్కురుక్షేత్ర సమో భువి ||౮౯|| సమాధిమార్గపుమాన్యత్ర క్షణం
వా వసతి స్వయం | స దేశః కీకటోపి స్యాత్ కాశీక్షేత్ర సమో భువి ||౯౦|| సమాధిమార్గపుమాన్యత్ర క్షణం వా వసతి స్వ
యం| స దేశః కీకటోపి స్యాచ్ఛిన క్షేత్రసమో భువి |౯౧|| సమాధిమార్గపుమాన్యత్ర క్షణం వా వసతి స్వయం | స దేశః కీ
కటోపి స్యాన్మహక్షేత్ర సమో భువి ||౯౨|| యః కరోతి సమాధిన్తం శాస్త్రోక్తం పరమార్థతః | తదీయజన్మ సఫలం త
త్కులం పావనం తరాం ||౯౩|| తత్పితా కృతకృత్యశ్చ తన్మాతా తత్సుహృజ్జనాః | తద్భృత్యాస్తద్గృహారామాః కృతా
ర్థా నాత్ర సంశయః ||౯౪||అనుభూతవతస్స్వాత్మసమాధిజనితం సుఖం| సర్వభోగేషు వైరస్యం విజాయేతస్వతోధికం||౯౫||
కృతకృత్యతయా తస్య సమాధ్యాసక్తచేతసః | న కిఞ్చిదస్తి కర్తవ్యం కదాచిదపి శౌనక ||౯౬|| యది కర్తవ్యమస్తీతి మన్యే

తపస్యాదికిఞ్చన । తదాకృతార్థతాభావాత్సమాధౌచోద్యమేవసః ॥౯౭॥ యదివానేతకర్తవ్య మస్యేతపస్యాదికిఞ్చన । త
దాచాకృతకృత్యత్వాత్సమాధౌచోద్యమేవసః ॥౯౮॥ * * * * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే నవమోధ్యాయః *—

శౌనకః॥ భగవన్పుణ్డరీకాక్షసర్వజ్ఞ కరుణానిధే । సమాధి విషయఃకశ్చిత్సంశయోజాయతేమమ ॥౧॥ స
మాధేఃకర్మరూపత్వాత్తస్యస్యాద్విషయఃకథం॥ అకర్మబ్రహ్మనీరూప మవాఙ్మనసగోచరం ॥౨॥ కాయికంవాచికం
వాథకర్మమానసికఞ్చవా । అనిత్యఫలహేతుస్స్యా దితివేదాన్తనిర్ణయః ॥౩॥ సమాధిర్మానసంకర్మతజ్జన్యఞ్చఫలమ్మ
హత్ । మోక్షరూపమపిప్రాజ్ఞైరనిత్యమితికథ్యతే ॥౪॥ మోక్షస్యానిత్యతానైవ వాచ్యేతినియమ్యతే। సాలోక్యా
దిరనిత్యోహి మోక్షఇత్యుచ్యతేబుధైః ॥౫॥ తస్మాత్సమాధిఃకర్తవ్యోనవేతిమస్తుసంశయం । విచ్ఛేదయన్దయాసిన్ధో
పాహిమాఞ్జగతీపతే ॥౬॥ శ్రీహరిః॥ కర్మరూపత్వమస్త్యేవ సమాధేర్మానసత్వతః। తథాపితస్యవిషయోనబ్రహ్మ
రూపముచ్యతే ॥౭॥ సచ్చిదానన్దరూపంహిబ్రహ్మతద్విషయోమతం। నచానిత్యఫలాయస్యాత్ససమాధిర్మహత్తరః॥౮॥
నిత్యఏవచమోక్షస్స్యాద్బ్రహ్మరూపోద్వయోమలః । సాలోక్యాదిస్తుసగుణో మోక్షఇత్యుపచర్యతే ॥౯॥ మాయా
క్లృప్తత్వవచనాదుభయోర్బన్ధమోక్షయోః । యద్యప్యనిత్యతావక్తుం శక్యతేశ్రుతిపారగైః ॥౧౦॥ తథాప్యాదేహప
తనాదవినాశితయాత్మనః । బన్ధవిచ్ఛేదకోమోక్షోభవేన్నిత్యోనసంశయః ॥౧౧॥ మోక్షాతీతదశాకాచిత్ప్రోచ్యతే
శ్రుతిమస్తకే । తామపేక్ష్యచమోక్షస్స్యాదనిత్యోధీమతాంవర ॥౧౨॥ తథాపిసాదశావాచామ్మనసాంయదగోచ
రా । తదవాచ్యాప్యచిన్త్యాచభవతామోక్షకాంక్షిణా ॥౧౩॥ జీవన్ముక్తుంగతేనాపిభవతాహ్యద్యశౌనక । విదేహ
మోక్షఃప్రారబ్ధదుఃఖశాన్త్యైఅపేక్ష్యతే ॥౧౪॥ అసంభవేప్యదేహత్వే హ్యధికారికతావశాత్ । ప్రాయేణదుఃఖశా
న్తిస్స్యాత్సమాధ్యభ్యాసదార్ఢ్యతః ॥౧౫॥ విదేహమోక్షాతీతన్తద్బ్రహ్మనిష్ప్రతియోగికం। నవాచ్యఞ్చనచిన్త్య
ఞ్చసర్వద్వంద్వవివర్జితం ॥౧౬॥ తస్మాద్దుఃఖోపశాన్త్యర్థం సమాధిర్నిర్వికల్పకః। కర్తవ్యఏవభవతాచిద్రూపబ్రహ్మ
గోచరః ॥౧౭॥ యదిమత్వామహత్యస్మిన్ సమాధౌహేయకర్మతాం । అభ్యాసహీనస్త్వన్తిష్ఠేస్తతోవిక్షేపఉద్భ
వేత్ ॥౧౮॥ విక్షేపాధికతాయోగాత్స్వేచ్ఛావిహరణంభవేత్ । తేనపాపఞ్చబహుశః పరితస్సంభవేత్తవ ॥౧౯॥
తతస్తుపాపబాహుళ్యాద్యాతనానరకాదిషు । అచిన్త్యసంభవేదేవనాత్రకార్యావిచారణా ॥౨౦॥ జీవన్ముక్తస్యతే
ధర్మానరకాన్తాఇమేకథం । ఇతిశంకాచతేమాస్తుసద్యఃపాపఫలోదయాత్ ॥౨౧॥ సమాధౌహేయకర్మత్వన్నమన్యేత
సఆత్మవిత్ । యదిమన్యేతమోహేనసర్వధానాత్మవిన్మతః ॥౨౨॥ తస్యేమాఉపపద్యన్తే విక్షేపాద్యాహివృత్తయః।
విదుషస్త్వస్తివిక్షేపోశక్తిమాన్దగ్ధవస్త్రవత్ ॥౨౩॥ తద్విక్షేపోభవేన్నైవస్వేచ్ఛాచారస్యకారణం। ఉపరత్యా
ప్రశాన్తస్యచిత్తోత్సాహాదివర్జనాత్ ॥౨౪॥ జీవన్ముక్తోపిపురుషోవ్యవహారదశాస్వపి । బ్రహ్మైకమనుసన్ధత్తేలౌకికే
దోషదర్శనాత్ ॥౨౫॥ లౌకికేషుసమస్తేషుదోషదృష్టిఃపురాకృతా। సత్యత్వేనైవపశ్చాత్తుప్రాతిభాసికతాధియా॥౨౬
యావత్ప్రతీయతేలోకోవ్యవహారాస్పదమ్మునే। తావత్కార్యైవవిదుషా దోషదృష్టిఃపదేపదే ॥౨౭॥ యావచ్చక్రి
[illegible]తేతత్రలౌకికేదోషదర్శనం । తావత్తస్మాదుపరమోజాయతేశాన్తికారణం ॥౨౮॥ ఉపశాన్తశ్చిదాకాశేపరస్మిన్
బ్రహ్మణిస్థిరాం । నిష్ఠాంసంప్రాప్యధన్యాత్మా వైదేహీమ్ముక్తిమాప్నుయాత్ ॥౨౯॥ లుప్యతేవ్యవహారోస్య యావ
ద్యావత్క్రమేణవై । తావత్తావత్ప్రశాన్తస్యస్వయంబ్రహ్మప్రకాశతే ॥౩౦॥ స్వప్రకాశంపరంబ్రహ్మ పరిపూర్ణన్ని
రంతరం । యదాభవత్స్వస్వరూపంతదైవాదేహఉచ్యతే ॥౩౧॥ బ్రహ్మీభూతస్యవిదుషఃపృథగ్భావఃకదాచన। య
దానజాయతేక్షోభవర్జనాత్సవిదేహవాన్ ॥౩౨॥ యదాకదాచిత్పార్థక్యంబ్రహ్మణోయదియాస్యతి। సజీవన్ముక్తఏవ
స్యాన్నవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౩॥ సమాధిదార్ఢ్యదాప్నోతిసోపృథక్త్వంసుదుర్లభం। విషయాసక్తచిత్తస్యససమా

ధీః కుతో భవేత్ ॥౩౪॥ విషయాసక్తిహీనోపి సమాధౌ హేయకర్మతాం । మన్యమానః కథం కుర్యాత్సమాధిం తాదృశం
పరం ॥౩౫॥ యో విక్షేపమహారోగశాన్త్యై సిద్ధౌషధం మహత్ । సమాధిమ్మన్యతే విద్వాన్ స విదేహత్వమాప్నుయాత్ ॥౩౬॥
షడున్నతత్వతో వాపి నేత్రాది ద్వారబన్ధనాత్ । సమాధినిష్ఠన్నప్రాహుస్స్వాత్మనిష్ఠాపరాయణాః ॥౩౭॥ యస్యేన్ద్రి
యాణి శాన్తాని ప్రాణాదశ చ వాసనాః । హఠయోగం వినైవైనం సమాధిస్థం విదుర్బుధాః ॥౩౮॥ బ్రహ్మామృతరసాస్వా
దతత్పరం యస్య మానసం । న వేత్త్యవిద్యాతత్కార్యే సమాధిస్థం విదుర్బుధాః ॥౩౯॥ ప్రారబ్ధభోగవైతృష్ణ్యం యస్య స
ఞ్జాయతేతరాం । సమాధ్యాసక్తహృదయం కం విదుర్విబుధోత్తమాః ॥౪౦॥ అన్తిమప్రతిబన్ధస్య విక్షేపాఖ్యస్య సత్త
మ । న సమాధిం వినా స్త్యన్యత్సాధనఞ్చ రమం ధ్రువం ॥౪౧॥ జీవన్ముక్తస్య విక్షేపో న స్యాదితి న శంక్యతాం । వికారాణా
మశేషాణాం ప్రాతిభాసికసత్వతః ॥౪౨॥ దగ్ధవస్త్రవదేవ స్యాద్వికారః ప్రాతిభాసికః । ఇత్యుపేక్షా చ తే మాస్తు దృష్టదుఃఖ
ప్రదత్వతః ॥౪౩॥ బ్రహ్మాత్మైక్యం మహావాక్యశ్రవణాద్విదితం తతః । వినిశ్చితఞ్చ మననాదనుభూతఞ్చ చిన్తనాత్ ॥౪౪॥
అథానుభూతిస్థైర్యాయ దృష్టదుఃఖక్షయాయ చ । సమాధిశ్శ్రుతిసంప్రోక్తః కర్తవ్యో నిర్వికల్పకః ॥౪౫॥ కర్మసాధ్య
మనిత్యం స్యాదితి మత్వైవ కేచన । త్యక్త్వా సమాధికర్మాపి భువి స్వేచ్ఛఞ్చరన్త్యహో ॥౪౬॥ సమాధిర్మానసం కర్మ
ప్యేతత్సాధ్యో నిరఞ్జనః । మోక్షస్స్యాన్నిత్య ఏవేతి పూర్వముక్తమ్మయా ఖలు ॥౪౭॥ అనిత్యమేవ సర్వం స్యాద్యది మా
నసగోచరం । బ్రహ్మాత్మైక్యం కథన్నిత్యం భవేచ్ఛ్రవణగోచరం ॥౪౮॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాద్వాక్యార్థశ్రవణోద్భ
వాత్ । నిత్యో మోక్ష ఇతి ప్రాహుః కేన మానేన తే జనాః ॥౪౯॥ స్వత్వేన విదితే బ్రహ్మణ్యఖణ్డే నిర్వికల్పకే । ప్రతిష్ఠాప
యతశ్చిత్తం యది స్యాద్ధేయకర్మితా ॥౫౦॥ సమ్యగ్జ్ఞానఞ్చ శాస్త్రోక్తముపేత్యవసతాం నృణాం । సుతరాం హే
యకర్మిత్వం వాచ్యమేవ నిరంకుశం ॥౫౧॥ దేహోహంభావముత్సృజ్య బ్రహ్మాహంభావమాశ్రితః । బ్రహ్మజ్ఞైవ విలీ
నాత్మా కర్మిణాం ప్రవరో మతః ॥౫౨॥ పరోక్షమపరోక్షఞ్చ యథా జ్ఞానం ద్విధా మతం । హేయోపాదేయభేదేన తథా
కర్మ ద్విధా మతం ॥౫౩॥ సంసారబన్ధహేతుస్స్యాత్తత్రాద్యం కర్మ కుత్సితం । లౌకికం వైదికఞ్చేతి భోగమాత్రప్రదం వి
దుః ॥౫౪॥ సంసారమోక్షహేతుస్స్యాద్ద్వితీయం కర్మ సత్తమం । సమాధిలక్షణం సాక్షాన్మోక్షానన్దప్రదం విదుః ॥౫౫॥
కర్మణా చిత్తశుద్ధిస్స్యాన్నిష్కామేనాపి నేతరః । మోక్ష ఇత్యుచ్యతే కైశ్చిత్తే హి దుర్జ్ఞానినో జడాః ॥౫౬॥ అగ్నిహో
త్రాది కర్మాపి జ్ఞానకార్యం కరోతి వై । ఇతి ప్రోవాచ భగవాన్ సూత్రకృద్బాదరాయణః ॥౫౭॥ ఏవం సతి కథం కర్మస
మాధ్యాఖ్యమ్మహత్తరం । మోక్షప్రయోజనన్న స్యాదితి వాచ్యమ్మునీశ్వర ॥౫౮॥ అథవా భవతి క్షిప్రం చిత్తం శుద్ధం సమాధి
నా । నిత్యశుద్ధతయా సాక్షాద్బ్రహ్మైవ స్యాన్న సంశయః ॥౫౯॥ యది చిత్తం విశుద్ధం స్యాత్కర్మణైవ సమాధినా । త
తః కర్తవ్యరాహిత్యాచ్ఛుద్ధచిత్తో విముక్తిభాక్ ॥౬౦॥ ఋత్విజశ్చ న పాత్రాణి నాగ్నిర్నేన్ధనసఞ్చయః । వేదాన్తోక్తే సమా
ధ్యాఖ్యే చాస్మిన్ కర్మణి కిఞ్చన ॥౬౧॥ సమాధికర్మకర్తా తు యజమానః పరాత్మవిత్ । వివిక్తసేవయా నిత్యనిశ్చేష్టస్స్వ
త్మనిష్ఠితః ॥౬౨॥ స్వానన్దానుభవారూఢో మహామౌనీ ప్రశాన్తధీః । ఏక ఏవ జ్వలత్యుగ్రస్స్వాత్మా దీప్తహుతాశనః ॥౬౩॥
స్వానన్దనిష్ఠయా ఫుల్లవదనాంభోరుహస్స చ । ధూమాదిజాయమానం న వైవర్ణ్యం ప్రాప్నుయాన్ముఖే ॥౬౪॥ నాయఞ్చా
పేక్షతే స్థాదిప్రసిద్ధం సాధనత్రయం । యదార్జనే మృజాయాస్తే మనుష్యాణాం బహుశ్రమాః ॥౬౫॥ పశుసంజ్ఞపన
న్నాస్తి సోమపానాదికన్న చ । న చాస్తి స్వర్గభోగోపి పునరావృత్తికారణం ॥౬౬॥ అత్రోపనిషదుక్తాఖ్యే సమాధ్యాహ్వ
య కర్మణి । మధుమాంసాద్యనన్నస్య నవాస్త్యాప్య పపద్యతే ॥౬౭॥ వేదోక్తాని సమస్తాని పుణ్యకర్మాణ్యపిత్య
జన్ । వేదాన్తోక్తమిదం కర్మ సమాధ్యాఖ్యం సమాచరేత్ ॥౬౮॥ వేదాన్తే కర్మవార్తా కా కా స మాధేశ్చ కర్మ
తా । ఇతి నో శంక్యతా స్థిమన్ సావకాశత్వతో ద్వయోః ॥౬౯॥ కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి

త్త్యేవం వేదాన్తవాక్యజః । మనసా క్రియమాణత్వయుక్తితశ్చ మహామునే ॥ ౨౦ ॥ ఆన్తరే ప్రకృతే కర్మణ్యా
కర్మబ్రహ్మగోచరే। ఆరూఢస్య మనోవృత్తిర్నైవ విద్యేత కాచన ॥౨౧॥ సమాధినా నమస్తాసు మనోవృత్తిషు సత్తమ
ప్రక్షీణాస్వవశిష్యేత చిదాత్మా కేవలః పరః ॥౨౨॥ పఞ్చకోశపరాచీనమాత్మానం పూర్ణనిర్ఘనం । ధ్యానేన సమ్యగ్ద్ర
ష్ట్వాపి పునరావరణం భవేత్ ॥౨౩॥ ఆవిర్భావతిరోభావౌ నిత్యస్య పరమాత్మనః। సమ్యగ్దర్శననిష్ఠేపి జాయేతే తౌ పు
నః పునః ॥౨౪॥ సర్వదా బ్రహ్మమాత్రేణ య స్థితిస్స సమాధిరా । తిరోభావవిహీనాత్మనిష్ఠస్స హి కృతీ మహాన్ ॥౨౫॥
వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నబ్రహ్మాత్మైకత్వబోధవాన్। క్రమేణ ముక్తిమాప్నోతి న తు సద్యశ్శుచన్తరేత్ ॥౨౬॥ సద్యశ్శోకస
ముద్రస్య తరణం హి మహాత్మనా। నిర్వికల్పసమాధ్యేకనిష్ఠేన క్రియతే సుఖాత్ ॥౨౭॥ అవిద్యకాభిర్దుష్టాభిర్వాసనాభి
ర్నిరంతరం। బాధ్యమానస్య విద్యాయా వాసనైవ మహౌషధం ॥౨౮॥ అఖణ్డానన్దబోధాబ్ధౌ నిమగ్నః పురుషోత్తమః॥
న నావం న చ తీరం వా లభతే తదభావతః ॥౨౯॥ సర్వాణి పుణ్యపాపాని సన్త్యజ్యాత్మప్రబోధతః। సమాధిరసికో మర్త్యో
హ్యమర్త్య ఇహ కథ్యతే ॥౩౦॥ యస్యాహంకారలేశోపి దేహాదిషు న జాయతే। దేహాదిమానపి ప్రాజ్ఞస్స దేహాదివివర్జితః ॥౩౧
అయం సమాధిషట్కాన్తర్గత ఏవ పురాతనః। సమాధిస్తు విజ్ఞానాత్ప్రాచీనోస్తి తే చ న ॥౩౨॥ తదయుక్తం సమా
ధానం సామాన్యం హి పురాతనం। విశేషేణ భవేత్పశ్చాత్సర్వోపశమకారణం ॥౩౩॥ సమాధిశబ్దస్సగుణధ్యానేపి చ ని
గద్యతే। ఔపచారిక ఏవేతి విదుషాం హి మతం సతాం ॥౩౪॥ తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవిజ్ఞానానంతరం కార్యముత్తమం। స
మాధిలక్షణం కర్మ నిర్గుణబ్రహ్మగోచరం ॥౩౫॥ కిం బహూక్త్యా పరాత్మైక్యజ్ఞానినామపి దేహతః। బహువిక్షేపవత్త్వేన తే
చ్ఛాన్త్యైనయతే తకః ॥౩౬॥ యత్నస్తు న చాన్యోస్తి సమాధేర్నిర్వికల్పకాత్ ।ఇతి మద్వచనే శ్రద్ధా మహతీ తేస్తు శౌనక ॥౩౭

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే దశమోధ్యాయః *

శౌనకః* శ్రియఃకాన్త దయాసిన్ధో భక్తవత్సల సద్గురో । హృద్గతం సంశయం కశ్చిద్వదామి మమ కేశవ ॥౧॥
జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తో వేదాన్తశ్రవణాదిభిః కుర్యాత్క్షేత్రప్రతిష్ఠాది బాహ్యం కర్మ కిమీశ్వర ॥౨॥ శివవిష్ణ్వాదిదేవానా
మాలయాదివినిర్మితౌ। ఉపలభ్యేత దుఃఖం హి చిత్తవిక్షేపసంభవాత్ ॥౩॥ బహుద్రవ్యాదిసాపేక్షం తత్కర్మణ్యావివేకి
భిః। బహిర్ముఖైస్సదా కార్యం న్యభిర్నాన్తర్ముఖైః ప్రభో ॥౪॥ సగుణోపాసకైః కార్యం నిర్గుణజ్ఞానవాన్నరః । కథం కు
ర్వీత సశ్రద్ధం శిష్టాః కేచిత్తు కుర్వతే ॥౫॥ అత ఈదృశసన్దేహవిచ్ఛిత్త్యై త్వన్ముఖాంబుజాత్। దివ్యాం వాణీమహం శ్రోతు
మిచ్ఛామి జగతీపతే ॥౬॥ శ్రీహరిః* సాధుపృష్టం మహాభాగ శౌనక ప్రశ్నకోవిద। వచనం సర్వసన్దేహనివర్తకమిదం శ్రు
ణు ॥౭॥ జీవన్ముక్తోపి పురుషః క్షత్రియశ్చేన్మహీతలే । కుర్యాత్క్షేత్రప్రతిష్ఠాది నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౮॥ బ్రాహ్మ
ణోపి గృహస్థశ్చేత్స జీవన్ముక్తతాం గతః। యోగభ్రష్టతయా శ్రీమాం స్తత్కర్మ స్వయమాచరేత్ ॥౯॥ దరిద్రోపి చ సాన్యై
ర్వా ధనికైస్స్వాశ్రితైర్జనైః। కారయేద్దేవలోకానాం క్షేమాయ కరుణావశాత్ ॥౧౦॥ సోన్తర్ముఖోపి ప్రారబ్ధకర్మవే
గాద్బహిర్ముఖః । వ్యవహారదశాం ప్రాప్తస్తత్కర్మాప్యాచరేత్సుధీః ॥౧౧॥ ప్రవృత్త్యా చిత్తవిక్షేపాద్దుఃఖం యద్య
పి జాయతే। ప్రత్యహం క్రియమాణేన శామ్యత్యేవ సమాధినా ॥౧౨॥ ద్రవ్యార్జనాదికం కర్మ యతేశ్చేవ నిషిధ్యతే। స్వా
ర్జితం పార్థివం వాన్యన్తస్య విత్తం న సంభవేత్ ॥౧౩॥ లోకానుగ్రహబుద్ధ్యైవ నిర్గుణజ్ఞానవానపి। సగుణోపాసకైః
కార్యం కుర్యాత్తత్కర్మ శౌనక ॥౧౪॥ బహిర్ముఖశ్చేత్సన్న్యాసీ కదాచిజ్జ్ఞానయోగవాన్। భిక్షాదినియమాన్ సమ్యగా
చరేద్వాథ పాఠయేత్ ॥౧౫॥ పరమార్థదశా తుల్యా సకలాశ్రమిణామపి। సమాధిరూపిణీ సాక్షాత్పరబ్రహ్మాత్మకత్వతః॥
వ్యవహారదశా త్వన్యా చతుర్ధామపి భిద్యతే। నానావిధతయా తేషాం శ్రుతిస్మృత్యుక్తకర్మణాం ॥౧౬॥ అవిద్వానపి
సన్న్యాసీ శాస్త్రోక్తమపి సాత్త్వికం। ద్రవ్యసాధ్యం న కుర్వీత స్వతః కర్మ కదాచన ॥౧౭॥ విద్వానపి గృహస్థస్తచ్ఛ్రీమత్సాధ్య

మపిస్వయం। కుర్వీత కారయేచ్చాత్మలోకశ్రేయఃప్రసిద్ధయే ॥౧౯॥ ఆత్మనస్స్వాత్మవిత్త్వేన కింఫలం బాహ్యకర్మణా। ఇతి నైరత్వయాశంక్యం స్వప్నేపి మునిపుంగవ ॥౨౦॥ శ్రేష్ఠానుసృతమార్గం హి పరేప్యనుసరన్తి వై। తేన మార్గేణ కైవల్యమపియాన్తి క్రమాజ్జనాః ॥౨౧॥ యది నానుసరేచ్ఛ్రేష్ఠస్స్వాత్మవిత్తదుపేక్షయా। లోకాశ్చ న ప్రవర్తేరంస్తేషు బాహ్యేషు కర్మసు ॥౨౨॥ తతస్సన్మార్గవిముఖా నిషిద్ధేష్వేవ కర్మసు। ప్రవర్తేరన్యథాకామం తేన నారకిణో ధ్రువం ॥౨౩॥ తేషాం నరకసంప్రాప్తేర్మూలమాసీద్యదాత్మవిత్। సోపి మోహసమావేశాత్పతితో దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥౨౪॥ తస్మాల్లోకోపకారాయ స్వాత్మవేదనవానపి। దేవాలయాదినిర్మాణం యథాశక్తి సమాచరేత్ ॥౨౫॥ శైవం వా వైష్ణవం క్షేత్రం యో నిర్మాతి మహీతలే। స కోటికులముద్ధృత్య సాక్షాత్కైవల్యమాప్నుయాత్ ॥౨౬॥ శైవం వా వైష్ణవం క్షేత్రం యో నిర్మాతి మహీతలే। స మహాపాపినో లోకాన్పునాత్యస్యాత్మదర్శనాత్ ॥౨౭॥ శైవం వా వైష్ణవం క్షేత్రం యో నిర్మాతి మహీతలే। స దేవైరఖిలైర్నిత్యం సేన్ద్రైస్సంస్తూయతే భృశం ॥౨౮॥ శైవం వా వైష్ణవం క్షేత్రం యో నిర్మాతి మహీతలే। స సర్వైర్మునిభిశ్శాస్త్రైస్సర్వదా సంప్రపూజ్యతే ॥౨౯॥ తస్మాత్క్షేత్రస్య నిర్మాణం విశిష్టం కర్మ సాదరం। కుర్యాదాత్మవిదాం శ్రేష్ఠోప్యఖిలశ్రేయసే మునే ॥౩౦॥ వైదికీం తాన్త్రికీం వాత్ర శైవీం వా వైష్ణవీం శుభాం। ప్రతిష్ఠాం భువి కుర్వాణస్సద్యో ముక్తిమవాప్నుయాత్ ॥౩౧॥ శౌనకః। గోవిందజగతీనాథ స్వాత్మవిజ్ఞానసాగర। త్వద్వాక్యేషు మహానద్య సంశయో జాయతే మమ ॥౩౨॥ బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠో లోకే వైదికసత్తమః। శైవీం వా వైష్ణవీం కుర్యాత్ప్రతిష్ఠాం వైదికీం సతీం ॥౩౩॥ తాన్త్రికీమపి కుర్యాదిత్యేషోక్తిస్తవ కేశవ। అప్రమాణా హి మే భాతి సర్వశాస్త్రవిరోధతః ॥౩౪॥ ఉత్తమో వేదమార్గస్స్యాత్స్మృతిమార్గస్తు మధ్యమః। పురాణమార్గస్త్వధమస్తన్త్రమార్గోధమాధమః ॥౩౫॥ ఏవం సతి కథం వేదమార్గగామీ నరోత్తమః। అధమాధమమార్గం తమాశ్రయేత్తాన్త్రికం హరే ॥౩౬॥ తాన్త్రికోక్తవిధానేన వైదికశ్చేత్సమాచరేత్। తస్యాధఃపతనం శాస్త్రైర్నిశ్చితం సకలైరపి ॥౩౭॥ శ్రేష్ఠస్స తాన్త్రికో మార్గస్తాన్త్రికస్యాస్తు కేవలం। వైదికస్యాసితన్మార్గం కథం వదసి కేశవ ॥౩౮॥ శ్రీహరిః। తన్త్రోక్తేన విధానేన వైదికోపి ద్విజోత్తమః। ప్రతిష్ఠాం కారయేద్దేవ తాన్త్రికేణ ద్విజేన వై ॥౩౯॥ తాన్త్రికే ప్యాలయే దేవ శ్శివోహం వాన్య ఏవ వా। ప్రతిష్ఠితస్సదా వన్ద్యో వైదికైరపి సద్ద్విజైః ॥౪౦॥ వైదికస్య తు సంబన్ధస్తాన్త్రికే చ భవేద్యది। అధఃపతనమేవ స్యాన్నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౪౧॥ ప్రతిష్ఠితశ్చ యో దేవస్తాన్త్రికైర్వైదికైశ్చ వా। వన్ద్యమానస్స సర్వేషామవిశేషాదభీష్టదః ॥౪౨॥ భిన్నేప్యుపాసనామార్గే భిన్నో నోపాస్యవస్తు హి। అతో వైదికవిప్రోపి స్వాన్యమార్గం ప్రచారయేత్ ॥౪౩॥ సర్వలోకోపకారశ్చ తన్త్రమార్గాత్ప్రసిద్ధ్యతి। యథా తథా మునే ధీమన్వేదమార్గాత్ప్రసిద్ధ్యతి ॥౪౪॥ ఉత్సవైర్వివిధైర్దేవం చారయన్త్యేవ వీథిషు। తాన్త్రికాస్తేన సర్వేషాం దర్శనాది సుఖం భవేత్ ॥౪౫॥ శివేన చ మయాన్యైశ్చ దేవైః ప్రోక్తం సువిస్తరం। తన్త్రమార్గం సమాశ్రిత్య నికృష్టమపి మానవః ॥౪౬॥ సర్వాన్కామానిహావాప్య తద్దేవప్రసాదతః। క్రమాన్ముచ్యేత సంసారాన్నాత్ర సన్దేహకారణం ॥౪౭॥ అమార్గోపాసనాచ్ఛ్రేష్ఠం తన్త్రమార్గాదుపాసనం। అతో మార్గవినిర్ముక్తాంస్తన్త్రమార్గే ప్రవేశయేత్ ॥౪౮॥ వైదికేనైవ మార్గేణ శివవిష్ణ్వాద్యుపాసనం। ఉత్తమోత్తమమాఖ్యాతన్నిఖిలోపాసనాదపి ॥౪౯॥ తథాప్యేకస్సహస్రేషు భవేద్వేదాధికారవాన్। వేదాధికారిష్వప్యేకస్తథా వైదికభక్తిమాన్ ॥౫౦॥ అతశ్చ తన్త్రమార్గన్తం సర్వసాధారణత్వతః। ప్రపఞ్చయేద్ద్విజశ్రేష్ఠో వైదికోపి మహీతలే ॥౫౧॥ అపణ్డితా జనా లోకే భక్తిహీనా అపి స్వయం। యథా తాన్త్రికపూజాదౌ సజ్జన్తే భక్తిపూర్వకం ॥౫౨॥ తథా వైదికపూజాదౌ వివిధోత్సవవర్జనాత్। స సజ్జన్తే హతాకృష్టా అపి మిశ్రేణ ధీమతా ॥౫౩॥ పణ్డితానాం విముక్త్యర్థం న ప్రతిష్ఠావిధీయతే। పామరాణాం విముక్త్యర్థస్సవిధిస్తు క్రమాన్మునే ॥౫౪॥ విషయాసక్తచిత్తానాం శిలాకఠినచేతసాం। తేషామ్మనాంస్యపి శిక్షిప్రమాలయోత్సవదర్శనాత్ ॥౫౫॥ ద్రవీభవన్తి జతువదీశభక్తిపురస్సరం। రోమాఞ్చానన్దబాష్పాదిభ

క్తిలక్షణదర్శనాత్ ||౫౬|| మాంసాసక్త్యా యథా మత్స్యో బళిశే సజ్జతే భృశం। నృత్తవాద్యాదిసంసక్త్యా తథా లోకో మహేశ్వరే ||౫౭|| శృంగారరసమిశ్రేస్మిన్ భక్తిమార్గే సుశోభనే। నీయమానా బుధైర్మోదం ముచ్యన్తే పామరా అపి ||౫౮|| కర్మణా ప్రకృతేనైవం జాయతే భక్తిరుత్తమా। భక్త్యా సఞ్జాయతే జ్ఞానం జ్ఞానాద్యోగమవాప్నుయాత్ ||౫౯|| యోగాత్స్వాత్మానుభూతిశ్చ బన్ధవిచ్ఛేదకారిణీ। జాయతే సర్వవేదాన్తరహస్యార్థస్వరూపిణీ ||౬౦|| తయైవ జీవన్ముక్తశ్చ స్వానుభూత్యా భవన్నరః। విదేహముక్తిమప్యేకాన్తదభ్యాసాదవాప్నుయాత్ ||౬౧|| భక్తాస్త్రిషష్టిసంఖ్యాతా మహాదేవాలయాశ్రితాః। సర్వే ముక్తిం గతా ఏవ క్రమాత్సంసారబన్ధనాత్ ||౬౨|| తస్మాత్స్వద్రవిణైరన్యద్రవిణైర్వాథ యాచితైః। శివాలయాదినిర్మాణం కుర్యాద్దేవాత్మయోగ్యపి ||౬౩|| నాస్తికానామపి క్షిప్రమాస్తికత్వం సముద్భవేత్। యేనతత్కః ఉపేక్షేత దేవస్థానం మనోహరం ||౬౪|| అగ్నిహోత్రాదికర్మాణి యథా మోక్షార్థకాని వై। తథాలయప్రతిష్ఠాదికర్మాణ్యాహుర్మనీషిణః ||౬౫|| నిష్కామకర్మణా చిత్తశుద్ధిద్వారేణ ముక్తయే। వినియోగం ప్రవక్ష్యన్తి సర్వశాస్త్రార్థవిత్తమాః ||౬౬|| శ్రౌతాని వాథ స్మార్తాని తాన్త్రికాణ్యేవ వా మునే। కర్మాణ్యకామపూర్వాణి క్రమాన్ముక్త్యై భవన్తి హి ||౬౭|| యేషాముక్తేస్తి న శ్రద్ధా క్షేత్రనిర్మాణకర్మణి। కల్పకోట్యాపి సంసారాత్తేషాం నాస్త్యేవ మోచనం ||౬౮|| యేషాముక్తేస్తి వై శ్రద్ధా క్షేత్రనిర్మాణకర్మణి। క్షణార్ధేనాపి సంసారాత్తేషామస్త్యేవ మోచనం ||౬౯|| స్థానాని సన్త్యనన్తాని శివస్య పరమేశితుః। తేషు చత్వారి ముఖ్యాని కథితాని మహీతలే ||౭౦|| శ్రీమద్వారాణసీ పుణ్యా మృతిమాత్రేణ ముక్తిదా। శ్రీమద్దక్షిణకైలాసస్సర్వేషాం భుక్తిముక్తిదః ||౭౧|| శ్రీమదభ్రసభా సాక్షాద్యత్రాస్త్యానన్దతాణ్డవః। శ్రీమద్ధాలాస్యనగరీ యత్రాస్తే సున్దరేశ్వరః ||౭౨|| ఏతేషు పుణ్యస్థానేషు శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితాః। స్వస్వవర్ణాశ్రమాచారసంయుతా యే ముముక్షవః ||౭౩|| శివస్యావాథ మమ వా సమారాధనమన్వహం। కుర్వన్తి ద్రవిణైస్స్వైర్వా మనోవాక్కాయకర్మభిః ||౭౪|| తేషాం నియమయుక్తానాం విషయోపరతాత్మనాం। కరస్థైవ విముక్తిస్స్యాన్నాత్ర కార్యా విచారణా ||౭౫|| యే చోక్తస్థానవర్యేషు వైరాగ్యేణామృతేరపి। వసన్తి స్థానమాహాత్మ్యాత్సంసారాబ్ధిం తరన్తి తే ||౭౬|| ప్రదక్షిణనమస్కారస్తోత్రైశ్శ్రద్ధయాన్వితాః। తత్ర దేవఞ్చ దేవీఞ్చ భజన్తి మునిపుంగవ ||౭౭|| జీవన్ముక్తా ఇతి జ్ఞేయా అపి తే జ్ఞానవర్జితాః। భావిదేహవిహీనత్వసామాన్యాన్నాత్ర సంశయః ||౭౮|| స్థానానాముత్తమం స్థానం శివస్థానన్నిగద్యతే। తత్స్థానేషూత్తమం ప్రాప్య కో న ముచ్యేత బన్ధనాత్ ||౭౯|| వేదాన్తశ్రవణోత్పన్నం బ్రహ్మాత్మైకత్వగోచరం। వ్యర్థమేవ భవేజ్జ్ఞానం స్థానశ్రద్ధావివర్జనే ||౮౦|| స్థానభక్తివిహీనానాం దేవానామపి దేవతా। ప్రక్షీణైవ భవేన్నూనం ప్రంతపః ప్రాప్తాశ్చ శక్తయః ||౮౧|| శివక్షేత్రేల్పకైంకర్యాత్తు సుమహత్ప్రాప్నుయాత్ఫలం। తథాల్పద్రోహాత్తస్యస్సుమహత్ప్రాప్నుయాద్భయం ||౮౨|| నూతనక్షేత్రనిర్మాణం జీర్ణక్షేత్రనవీకృతిః। పూర్వక్షేత్రేధికారంభస్సర్వమేతద్విముక్తిదం ||౮౩|| బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా అపి చ సంకరాః। సర్వేపి క్షేత్రనిర్మాణకర్మణ్యేవాధికారిణః ||౮౪|| బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చ తే త్రయః। అధికారిణ ఏవాత్ర వినా సన్యాసినం కలౌ ||౮౫|| ఇన్ద్రాదయోపి మాహాత్మ్యం క్షేత్రనిర్మాణకర్మణః। వక్తుం న శక్నుయుస్సాక్షాద్వాచస్పతిపురోగమాః ||౮౬|| అథవా సర్వనిర్మాతా చతుర్వక్త్రోపి న క్షమః। తస్యాపి జనకో వాహం కిం బహూక్త్యా శివోపి వా ||౮౭|| తస్మాన్మోక్షార్థినాం ముఖ్యా దేవాలయవినిర్మితిః। భూమా జీవద్విముక్తానామప్యన్యేషాన్తు కిం పునః ||౮౮|| నారదః|| ఏవం హరిః క్షేత్రమహత్త్వముక్త్వా మహర్షయే శౌనకసఞ్జ్ఞకాయ। ఆరుహ్య సద్యో గరుడం ప్రపేదే వైకుణ్ఠమాద్యం స్వపదం క్షితీన్ద్ర ||౮౯|| శ్రీగురుమూర్తిః|| ఇతి బ్రువన్నారదసఞ్జ్ఞకో మునిస్స్వచ్ఛన్దవృత్తిర్వసుదేవపూజితః। వినిర్యయౌ క్షేత్రవిదృక్షయా మమ బ్రహ్మన్నతః క్షేత్రనిషేవణం మహత్ ||౯౦|| * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే ఏకాదశోధ్యాయః *—

౧౬౦||౧౦౬||౧౯౯||౭౫||౭౬||౫౬||౭౮||౬౫||౯౮||౮౭||౯౦|| ఆహత్యశ్లోకాః||౧౦౦౦||

యానమాఖుంసమారుహ్యసర్వభక్తార్తిభఞ్జనః। విరాజతేప్రసన్నాస్యస్తన్నమామిశివాత్మజం ॥౧॥ నిత్యస్వ
ర్గాయమేకన్నిఖిల గుణగణాలంకృతం కుఞ్జరాస్యం శుణ్డాదణ్డాగ్రదీవ్యన్మధురతరబృహన్మోద కావాప్తి లోలం।
స్వీయాశేషాన్తరాయక్షపణకృతమతింసర్వదాలంబకుక్షిందన్తేనైకేనభాన్తంపురహరతనయంసాదరన్తన్నమామి॥౨॥
సేవాయుస్యఫలప్రదాశుజగతాం దేవాదిదేవః ప్రభుర్యోవాత్సల్యపయోనిధిః పశుపతి స్సర్వాన్తరాత్మాగురుః । ఆ
వాత్స్యాయనతన్త్రిమాశ్రుతిశిరస్సంవాదలభ్యోబుధైశ్శ్రీవాసస్థలపద్మపాదయుగళం కావాగతిస్తంవినా ॥ ౩ ॥
యావేదైరుపగీయతేప్రతిపదం శ్రీబ్రహ్మవిద్యామయీ చాపంబాణవరాన్ సృణిఞ్చమృదులైః పాశన్దధానాకరైః।
కారుణ్యామృతవర్షిణీత్రిజగతామ్మాతాగిరీన్ద్రాత్మజాసర్వైశ్వర్యసుఖప్రదానకుశలాసానోవిదధ్యాచ్ఛుభం॥౪॥ ఇష్టానా
మఖిలేష్టదోమధురిపుఃకష్టాపహస్సర్వదాదృష్టాదృష్టసమస్తభోగనిలయోయోష్టాంగయోగీశ్వరః । నష్టారిష్టచయా
యదంఘ్రిభజనాచ్ఛిష్టాశ్చదేవాదయఃక్లిష్టాఏవసురేతరేఽదరయస్తుష్ట్యాయతస్మైనమః ॥౫॥ బన్ధాయమోక్షాయచ
యార్థరూపిణ్యేకాపివిష్ణోర్హృదినిత్యసంస్థా । సర్వస్యలోకస్యచచిత్రమేతాం శ్రియంభజేదుఃఖనివృత్తికామీ ॥౬॥
శ్రీరామాద్యవతారకృన్మురరిపుర్వైకుణ్ఠవాసీప్రభుశ్శ్రీశోయశ్చచతుర్భుజస్స్వయమలంకుర్వన్మహీంభాసతే। శ్రీమచ్చ
న్ద్రికలాధరప్రియతమోబ్రహ్మాదిదేవార్చితస్తంగోవిన్దసమాహ్వయం హృదితరాంధ్యాయామి నారాయణం ॥౭॥
చిత్రంయయోఃపురుషయోర్మిథునత్వమాసీదద్వంద్వతా మృదులకోమళమూర్తిమత్తా । జన్మస్థితిప్రళయ కారణతా
చనిత్యౌతావీశ్వరౌహరిహరౌభవతాత్ప్రసన్నౌ ॥౮॥ బ్రహ్మ ॥ వటమూలాలయస్వామిన్సద్గురోకరుణాలయ।
విశేషాచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిక్షేత్రమాహాత్మ్యమీశ్వర ॥౯॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ అస్తిఖల్వమరారాధ్యా పురీవారాణసీశు
భా। తస్యాంభాగీరథీతీరే పురాబ్రాహ్మణపుంగవాః ॥౧౦॥ బహవస్స్వాహ్నికర్మాణ్ధర్మాన్నిర్వర్త్యైవయథావిధి।స
త్కథాశ్రవణేలోలాస్సంశుద్ధకరణత్రయాః ॥౧౧॥ సోమనాథాభిధంశాన్తం వేదవేదాన్తపారగం । సర్వజ్ఞంశివ
యోగీన్ద్రంభూతిరుద్రాక్షభూషితం ॥౧౨॥ శ్రీరామనామపీయూషరసాస్వాదనతత్పరం । బ్రాహ్మణోత్తమమాలో
క్యప్రదక్షిణపురస్సరం ॥౧౩॥ ప్రణమ్యబహుశస్స్తుత్వాశాస్త్రోక్తైర్వివిధైర్గుణైః । బద్ధాఞ్జలిపుటాస్సర్వ ఇదంపప్రచ్ఛురా
దరాత్ ॥౧౪॥ బ్రాహ్మణాః ॥ భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ స్త్వమిత్తిప్రత్యయోద్యసః । సుదృఢోజాయతేభీష్టంకృపయా
చాతుమర్హసి ॥౧౫॥ త్వన్నస్సంసారబన్ధానామ్మోచకస్సద్గురూత్తమః । నాన్యస్త్వత్తోధికోలోకేతత్వజ్ఞోవిద్యతేక్వ
చిత్ ॥౧౬॥ సంసారబన్ధమోక్షాయయత్సాధనముత్తమం । అనాయాససాధనుష్ఠేయంశ్రుతిస్మృత్యాదినిశ్చితం॥౧౭
తద్భవాను పదిశ్యాద్యకృపయాపాలయాసహ । పాలయత్వఖిలాన్జన్మజరామరణదుఃఖితాన్ ॥౧౮॥ ఇత్యుక్తస్స్వ
యోగీన్ద్రస్సోమనాథస్సతత్వవిత్ । అతిసన్తుష్టహృదయస్తాన్ద్విజానిదమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ సోమనాథః ॥ అహోభాగ
వతశ్రేష్ఠాశ్శాంభవాఃబ్రాహ్మణోత్తమాః । ముముక్షూణాంనచశ్శ్రుత్వా యుష్మాకమ్మమచేతసః ॥౨౦॥ నిర్వికల్ప।
సమాధావప్యమలానన్దదాయినీ । నరతిర్జాయతేలోకే శుశ్రూషోర్దుర్లభత్వతః ॥౨౧॥ మోక్షధర్మం ప్రవక్ష్యామి ము
ఖ్యంవశ్శాస్త్రనిశ్చితం । శృణుధ్వంసావధానేనచేతసాబ్రాహ్మణోత్తమాః ॥౨౨॥ క్షేత్రప్రతిష్ఠయాతుల్యోహారేర
పిహరస్యచ। ధర్మోనవిద్యతేకశ్చిత్పురుషార్థైకకారణం ॥౨౩॥ ఐశ్వర్య జ్ఞాయతేసద్యో భావిమోక్షస్య సూచకం।
యశశ్చగుణజాతఞ్చప్రతిష్ఠాకర్తురీశయోః ॥౨౪॥ తత్రాపిజీర్ణధర్మాణాం స్వయముద్ధారణేఞ్ఛసా। స్యాతాంప్రసన్నౌ
భక్తానాంసాక్షాత్తౌశివకేశవౌ ॥౨౫॥ అత్రేతిహాసమ్మయాదృష్టమద్భుతంరోమహర్షణం। వక్ష్యామిభక్తిశ్రద్ధాభ్యాం
శృణుతబ్రాహ్మణోత్తమాః॥౨౬॥ అస్తిభూమణ్డలేదివ్యం శ్రీమత్తిల్లైవనమ్మహత్ । తత్రానన్దనటేశస్య క్షేత్రమస్తిమ
హోశితుః ॥౨౭॥ తస్మిన్ద్రష్టుమ్మహాదేవనర్తనంరోమహర్షణం । శ్రీగోవిన్దశ్చవసతి శ్రద్ధయాపరయాయుతః ॥౨౮॥
దేవయోర్వేదవేదాన్తప్రసిద్ధగుణజాలయోః। శివవిష్ణ్వోస్థితిన్తత్ర శ్రుత్వాకశ్చిత్సుదూరతః ॥౨౯॥ శివరామాభిధో

భక్తశ్చాత్రజాతిసముద్భవః । శివగంగాంభసి స్నాత్వా భస్మరుద్రాక్షభూషితః ॥౩౦॥ శివ రామేతి గోవిన్ద నారాయణ
పురోగమః । మహాదేవం సముచ్చార్య ప్రాదక్షిణ్యక్రమేణ వై ॥౩౧॥ ప్రాకారమణ్టపాదీని జీర్ణాన్యాలోక్య తత్క్షణే । న
వీకరణలోలోభూత్స్వకీయైరధికైర్ధనైః ॥౩౨॥ అథ సన్నిధిమాసాద్య గోవిన్దస్య హరేః పురా । ఇదం సంప్రార్థయా
మాస నమస్కృత్య కృతాఞ్జలిః ॥౩౩॥ స్వామిన్సరేజలజలోచన శంఖపాణే జీర్ణం తదాలయమముం పరితస్సమీక్ష్య ।
శోకార్ణవే ప్రథమముద్ధరమగ్నమేనమారాదనన్యశరణం తవ కింకరమ్మాం ॥౩౪॥ జీర్ణోద్ధృతిర్యది భవేదిహ చక్రపాణే
నాతోన్యదస్తి వరణీయమనుత్తమమ్మే । త్వత్క్షేత్రసాధుకరణాన్న చ మోక్షహేతుం మన్యేన్యమేష భగవన్ ఘటితప్ర
సీద ॥౩౫॥ ఏతావతే హ జగదీశ గదాధర త్వత్సన్దర్శనాదిరహితో భవమేష మూఢః । భుక్త్వా మయా బత దినే దిన ఈ
దృశమ్మే సర్వం క్షమస్వ దయయా పరయాపరాధం ॥౩౬॥ యద్యప్యపద్మధర సర్వజగన్నివాస కర్తవ్యమస్తి భవతే శ్శుచా
సుయాపి । తత్తన్నిబోధపరిపూర్ణనిజస్వరూప స్త్వమ్మే యథోచితమహం స్తువ వేద్మి కిఞ్చిత్ ॥౩౭॥ ఇతి సంప్రార్థ్య గోవి
న్దం స భక్తస్స్తంభమాశ్రితః । ముహూర్తమవసత్తత్ర సుస్తవద్గతచేష్టితః ॥౩౮॥ తదా భక్తాఖిలాభీష్టప్రదానచతురో
మహాన్ । తమేవ బోధయామాస స్వప్నే మురరిపుర్హరిః ॥౩౯॥ హరిః॥ అంగ తే పరయా భక్త్యా సుప్రీతోస్మ్యహమద్య
తు । త్వదీయైర్ద్రవిణైశ్శుద్ధైః కైంకర్యం కురు మే సదా ॥౪౦॥ చిరాత్సంస్కారరాహిత్యా జ్జీర్ణమేతన్మదాలయం ।
నవీకురు యథాపూర్వం శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః ॥౪౧॥ మమ ప్రియతమశ్శంభుర్మన్నాథశ్చ దయానిధిః । ఆనన్దనర్తనాస
క్తో వర్తతే హి మదన్తికే ॥౪౨॥ తదాలయశ్చ సంకీర్ణం సద్యస్సాధుతమం కురు । పశ్చాత్పూజోత్సవాద్యైస్త్వ మావా
మారాధయాదరాత్ ॥౪౩॥ నాతః పరతరం శ్రేయస్సాధనం విద్యతే తవ । తవ పుణ్యవిశేషైర్హి జన్మాన్తరశతార్జితైః ॥౪౪॥
అహమేవం ప్రసన్నోస్మి బ్రహ్మేన్ద్రాదిసుదుర్లభః । మత్కైంకర్యసమాసక్తే త్వయి శోకాదికం కుతః ॥౪౫॥ బ్రహ్మక్ష
త్రాదిదనోప్యేష మహామ్నాత్యుపసేచనః । త్వద్దాస్యమానదివ్యాన్న లోలుపోస్మి చిరాదహం ॥౪౬॥ మమ ప్రీతికరాన్ధ
ర్మాన్ కుర్వన్తి బహవో భువి । తథాపి భక్తిసంపూర్ణత్వత్కైంకర్యైరసోధికః ॥౪౭॥ ఇతః పరమ్మా శంకిష్ఠా మత్కార్యే
ష్వయదా యదా । యద్యత్సంరోచతే చిత్తే మదాజ్ఞాం విద్ధి నాన్యథా ॥౪౮॥ ఇతి శ్రుత్వా హరేర్వాక్యం స్వప్నే శ్రేయస్క
రం మృదు । స భక్తః ప్రాతరుత్థాయ సన్తుష్టో ద్విజపుంగవాః ॥౪౯॥ కార్యకారాన్సమాహూయ సర్వకార్యక్షమాన్
బహూన్ । కారయామాస కార్యాణి క్షేత్రనిర్మాణతత్పరః ॥౫౦॥ కాంశ్చిత్ప్రాకారరచనే కాంశ్చిన్మణ్టపనిర్మితౌ । ప్రే
రయిత్వా జనానాత్మద్రవిణైరేవ తోషితాన్ ॥౫౧॥ శ్రీమత్స్వర్ణసభానాథ న్త్రినేత్రఞ్చన్ద్రశేఖరం । ఆనన్దనర్తనాస
క్తం సమాలోక్య ప్రణమ్య చ ॥౫౨॥ ఊర్ధ్వాయాఞ్జలిమాధాయ శిరసి స్తోత్రమద్భుతం । కృత్వా తత్సన్నిధౌ దివ్యం స్వయ
మానన్దతాణ్డవం ॥౫౩॥ అకరోచ్చ మహాభక్త్యా తదాభూదశరీరవాక్ । గోవిన్దస్య వచస్సార్థం కురు ప్రీత్యై మమేతి చ ॥౫౪॥
ఏవం శంభోర్వచశ్శ్రుత్వా స భక్తః పురుషోత్తమః । అతిసన్తుష్టహృదయశ్శివకైంకర్యతత్పరః ॥౫౫॥ పునశ్చ చిత్సభా
నాథం ప్రణమ్య చ ముహుర్ముహుః । ఊర్ధ్వబాహురిదం శంభుం తుష్టావ శశిశేఖరం ॥౫౬॥ స్వామిన్మమాకాన్తయదంఘ్రి
పంకజస్మృత్యైవ సర్వాపదఘౌఘమోచనాత్ । జన్తుర్యదీయం పదమాప్నుయాచ్ఛుభం తం త్వాన్నటేశం శరణం వ్ర
జామ్యహం ॥౫౭॥ మాతా హరిర్మే త్వమయం హరః పితా నాన్యం యువాభ్యాం హృదయే స్మరామ్యహం । యస్సాత్మ
బోధైకగురుర్మహేశ్వరస్తం త్వా నటేశం శరణం వ్రజామ్యహం ॥౫౮॥ క్షీరాబ్ధిజం సర్వసురాదిదాహకం హాలాహలం
యస్స్వకరేణ లీలయా । ఆదాయ జంబూఫలవత్పిబన్బభౌ తం త్వా నటేశం శరణం వ్రజామ్యహం ॥౫౯॥ యోదక్షయ
జ్ఞే ఖిలామరాన్బలాదున్మథ్య చిచ్ఛేద చ దక్షమస్తకం । దాక్షాయణీనాయకమీశ్వరేశ్వరం తం త్వా నటేశం శరణం వ్ర
జామ్యహం ॥౬౦॥ స్వఫాలనేత్రోత్థితపావకేన యో దదాహ కామం విజితాఖిలప్రజం । కుమారషడ్వక్త్రపితృస్వమా
పవైతం త్వాన్నటేశం శరణం వ్రజామ్యహం ॥౬౧॥ అన్యానపేక్షస్మితలేశమాత్రతో భస్మీచకార త్రిపురాణి యః ప్రభుః ।

రుద్రాక్షవృక్షోఽభవన్యదశ్రువైతం త్వానటేశంశరణంవ్రజామ్యహం ॥౬౨॥ యదీయభక్తోఽపిచకుమ్భసమ్భవస్సప్తాంబురాశీంశ్చుళకేనిజేగ్రహ్ణాత్। ఆచామతిస్మేల్వలదాహకోమునిస్తంత్వానటేశంశరణంవ్రజామ్యహం॥౬౩॥ జగన్తిసర్వాణియదష్టమూర్తయస్త్రిలోచనోయశ్శశిశేఖరోవిభుః। ఉమాసహాయస్సతతం విరాజతేతంత్వాంనటేశంశరణంవ్రజామ్యహం॥౬౪॥ ఇతిస్తుత్వాసభానాథంశివభక్తశిరోమణిః।ఆనన్దబాష్పపూర్ణాక్షోద్రవీభూతమనాస్తదా ॥౬౫॥ సగద్గదమిదంప్రాహస్వాన్తికస్థాన్జనాన్బహూన్। కార్యకారాంశ్చివక్షేత్రసంస్కారాధికలోలుపాన్ ॥౬౬॥ భోజనాభోజనాన్యద్యప్రభృతిస్వస్థచేతసః। యూయంకురుధ్వంస్మద్గేహేద్వయోరపిచకాలయోః॥౬౭॥ వేతనానిచభూరీణిదాస్యామినసంశయః। శివస్యచహరేఃక్షేత్రేసంస్కురుధ్వంమనోహరే ॥౬౮॥ అనేనక్షేత్రకార్యేణ ద్రవ్యలాభోనకేవలం। యుష్మజ్జన్మానిపూతానిభవేయుస్సద్యఏవచ ॥౬౯॥ జాయతేయావతీశ్రద్ధాక్షేత్రసంస్కారకర్మణి। యుష్మాకంతావతీప్రీతిర్యుష్మాసుస్యాచ్చదేవయోః ॥౭౦॥ అవిళంబంప్రవర్తన్తాంస్వకర్మస్వివసాదరం। నిర్దేశభృతకాన్యుష్మాన్నమస్యేహంకదాచన ॥౭౧॥ నాతఃపరతరంకార్యంమమస్వప్నేపికిఞ్చన। సర్వేచనిశ్చితాఅర్థాదేవయోఃప్రీతయేమమ ॥౭౨॥ యుష్మాకంకృపయైవాహంభవితవ్యఃపుమర్థభాక్। య్మైరేతక్షేత్రసంస్కారసుకృతంమమసేత్స్యతి ॥౭౩॥ ఏవమాదీనివాక్యానికార్యకారామహాధియః। శ్రుత్వాతదానసాత్సద్యశ్శ్రద్ధయాపరయాయుతాః ॥౭౪॥ శివకేశవయోఃక్షేత్రకర్మాణ్యారేభిరేముదా। స్వస్వజాత్యనుసారీణిస్వకర్మాణివసత్వరం * * * * ౭౫*

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాదేద్వాదశోఽధ్యాయః *—

అథకర్మసుసర్వేషునిర్వృత్తేషుయథోచితం। సభక్తోచిన్తయచ్చిత్తేసుతరాంప్రీతమానసః ॥౧॥ కుంభాభిషేకఃకర్తవ్యోహ్యత్రాశుద్ధనివృత్తయే। దేవయోరనయోశ్శాస్త్రనిశ్చితేనైవవర్త్మనా ॥౨॥ త్రిసహస్రద్విజాఅత్రశివపూజాధురన్ధరాః। సభానాథైకదాసాశ్చసర్వశాస్త్రార్థకోవిదాః ॥౩॥ సన్తిహ్యత్రైర్ద్విజశ్రేష్ఠైరభిషేకోయథోచితం। ద్రుతంకారయితవ్యోస్మత్కులదైవతయోరితి ॥౪॥ నిశ్చిత్యతాన్మహావిప్రాన్ప్రార్థయామాససాఞ్జలిః। తేచోక్త్వాతత్తథేవేతిలగ్నేశుభతమేదినే ॥౫॥ ఆరేభిరేభిషేకాఖ్యంకర్మమోక్షైకకారణం। యథావిధిసమస్తైశ్చద్రవ్యైఃకృత్వాసుమఙ్గళైః ॥౬॥ పశ్చాద్ద్విజసహస్రాణిషడ్రసోపేతభోజనైః। ఆరాధితానిద్రవిణైర్బహుభిర్వస్త్రభూషణైః ॥౭॥ వాదిత్రనృత్తగీతాదిశోభితన్దివ్యముత్సవం। కారయామాసబహుభిర్ద్రవ్యైర్భక్తస్సదేవయోః ॥౮॥ తోరణైఃకదళీవృక్షైర్విచిత్రైర్మణ్డపైరపి। మాలతీమల్లికాశోకచంపకాద్యైస్సుమోత్తమైః ॥౯॥ పరితోలంకృతం క్షేత్రద్వయం హరిమహేశయోః। శుశుభాతేచవైకుణ్ఠకైలాసావివసర్వతః ॥౧౦॥ రాత్రిప్లవోత్సవశ్చాభూచ్ఛివగంగాభిధేశుభే। తటాకేసర్వతీర్థానాన్నిలయేసుమనోహరే ॥౧౧॥ వివిధైర్భూషణైర్మాల్యైరలంకృత్యనటేశ్వరం। పీతాంబరదుకూలాదినానావస్త్రైశ్చమఞ్జులైః ॥౧౨॥ వజ్రవైడూర్యగోమేధపుష్యరాగాదిభిఃపరైః। దీపికానాంసహస్రైశ్చవిధామైస్సతతోజ్జ్వలైః ॥౧౩॥ శోభమానంసమాలోక్యదేవోత్సవమనుత్తమం। ఆనన్దపారవశ్యేనజనాఅన్యోన్యమూచిరే॥౧౪॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంకింవక్ష్యామోమహాత్మనః। చతుర్థస్యాపిభక్తస్యజన్మాస్యసఫలంత్విహ ॥౧౫॥ లోకేబహుషువర్తన్తేసుబహూనిధనానివై। కస్యాప్యేవమభూత్సార్థంధనందేవోత్సవాదిభిః ॥౧౬॥ జన్మాన్తరార్జితైఃపుణ్యైరీశకైంకర్యఈదృశే। ఉత్పన్నాధీరతిశ్లాఘ్యావిబుధైరప్యముష్యహి ॥౧౭॥ అనేనారాధనేనాస్యభోగాస్సర్వేపిహైకాఅపి। ఉత్పద్యేరన్నయంభక్తశ్చాన్తేసాయుజ్యమాప్నుయాత్ ॥౧౮॥ పురుషేషుమహానేషపూజ్యస్సర్వైస్సురైరపి। ఆనందనటరాజేస్యసుదృఢాభక్తిరస్తిహి ॥౧౯॥ ఇతివీథిషువాక్యానిజనానాంసంఘశస్సతాం। శ్రుత్వాహ్వాయమహాత్మానంతదాతంభక్తశేఖరం ॥౨౦॥ అస్తువంవివిధైస్స్తోత్రైర్విశ్వేచ్ఛయార్థంద్విజోత్తమాః। శివకైంకర్యకృన్మర్త్యోమమప్రియతమః

ఖలు ॥౨౧॥ ఇతి తే బ్రాహ్మణాశ్శ్రుత్వా సోమనాథాఖ్యయోగినః। వచనం సంశయావిష్టహృదయా ఇదమూచిరే ॥౨౨
బ్రాహ్మణాః స్వామిన్ సమస్తధర్మజ్ఞస్సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్। గురుశ్చ నో భవానద్య నిశ్చితో నాత్ర సంశయః॥౨౩
భవద్వాక్యమశేషేణ భక్త్యా శ్రుతవతాం స్తు నః। సర్వేషాం జాయతే చిత్తే సంశయో ద్యమహత్తరః ॥౨౪॥ స భక్తః ఖలు జా
త్యోక్తః పురా శూద్ర ఇతి త్వయా। భవాంస్తు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠస్సర్వవేదార్థవిత్తమః ।౨౫। నిరపేక్ష ఉదాసీనో నిస్సంగ
స్సంయతేన్ద్రియః। కార్యాకార్యవివేకీ చ విరక్తస్సర్వభుక్తిషు ।౨౬। ఏవం సతి కథం శూద్రస్త్వదీయస్తుతిపాత్రతాం।
భేజే త్వత్కర్తృకస్తోత్రపాత్రం స హీనచేశ్వరః ।౨౭।యద్యత్త్వయోదితం సర్వం తత్తథితతమస్తు నః। మన్తవ్యం సత్యమ
స్మాభిర్భవచ్ఛిష్యైశ్చ సద్గురో ॥౨౮॥ భవాంశ్చ సంశయాన్ సర్వాంశ్ఛిత్త్వా నః కరుణానిధిః। ఉత్తారయితుముద్యుక్తస్స
ర్వసంసారసాగరాత్ ।౨౯॥ తస్మాత్ప్రకృతసందేహం నివర్త్య కరుణాబలాత్। కృత్యాకృత్యవివేకాదిశూన్యాన్నః
పాలయ ప్రభో ॥౩౦॥ ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా బ్రాహ్మణానాం బుధోత్తమః। సోమనాథ ఉవాచేదం సస్మితం ద్విజపుం
గవాన్ ॥౩౧॥ సోమనాథః॥ భో బ్రాహ్మణవరా యూయం శృణుధ్వం సావధారణాః। యుష్మత్సందేహనిర్హృత్యై
వక్ష్యమాణం వచో మమ ॥ ౩౨ ॥ స హి భక్తోత్తమో జాత్యా శూద్రోఽపి ద్విజసత్తమైః। సురైరిన్ద్రాదిభిస్సాక్షాత్సంస్తు
త్యో బ్రహ్మణాపి చ ॥ ౩౩ । ఈశకైంకర్యకర్తౄణాం జాత్యా చణ్డాల ఏవ వా। మ్లేచ్ఛో వా నిఖిలైః పూజ్యస్సత్యం సత్యం వదా
మి వః ॥౩౪॥ అప్రమాణమిదం వాక్యం యుష్మాకం నోచ్యతే మయా। వ్యాసోక్తేషు పురాణేషు భక్తా ఉచ్యన్త ఈదృశః॥౩౫
పునర్భక్తవిలాసాఖ్యే ప్రబలోపపురాణకే। త్రిషష్టిగణితా భక్తా నానాజాతయ ఏవ హి ॥ ౩౬ ॥ కుంభకారశ్చ రజకో
నాపితో నీచ ఏవ చ। మ్లేచ్ఛశ్చ శివకైంకర్యాల్లేభిరే పరమం పదం ॥ ౩౭ ॥ ఈశ్వరేణ పురాణేషు ప్రోచ్యతే చ ముహుర్ము
హుః। అహం పూతో భవామీతి భక్తానాం పదపాంసుభిః ॥౩౮। న తేశభక్తసంగశ్చేద్యస్యైకస్యాపి దేహినః। లబ్ధం పు
రాతనం పుణ్యం తస్యైవోహ్యం మనీషిభిః ।౩౯ ॥ జాత్యా నికృష్టతాం మత్వా తస్య భక్తస్య ధీమతః। న కుర్యాశ్చేదహం
స్తోత్రం భవేయం శివకోపభాక్ ॥ ౪౦॥ హరే హరౌ వా మోక్షార్థా యాదృశీ భక్తిరుచ్యతే। తయోర్భక్తేషు భక్తిశ్చ తా
దృశీ శాస్త్రసమ్మతా ॥౪౧ ॥ భక్తానాం సేవయా దేవౌ యథా సన్తుష్యతస్తథా। స్వసేవయాపి నైవం హి పూర్వేషాం స
మ్మతం సతాం॥౪౨॥ నైతేన శక్యం వర్ణాదిసంకరాపత్తిరిత్యపి। వర్ణాశ్రమోచితైర్ధర్మైర్భక్తానాం పూజ్యతా స్థియత్ ॥౪౩॥
తస్మాచ్ఛూద్రోఽప్యుక్తపూర్వో మహాత్మా స్తుత్యో వాగ్భిస్సంస్తుతో మామకాభిః। తత్తుల్యః కో వర్తతే ధర్మకర్తా భక్తో లోకే
సాధురస్మిన్కలౌ చ ॥ ౪౪ ॥ యుష్మాకం యస్సంశయస్తన్నిమిత్తో జాతస్త్యాజ్యస్సోఽవిశంకం ద్విజేన్ద్రాః। భక్తప్రీతిః ప్ర
వృద్ధా వర్ధతాం చ భక్తైర్భక్తిర్భుక్తిముక్తిప్రదా స్యాత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రుత్వా గురోర్వాక్యం బ్రాహ్మణా భక్తిపూర్వకం।
తం ప్రణమ్య పునశ్చోచుస్సంబద్ధాఞ్జలయో మృదు।౪౬॥ బ్రాహ్మణాః॥ స్వామిన్వయమజానీమో భగవద్భక్తవైభవం
అతోఽపరాధః క్షన్తవ్యో భవతా సద్గురూత్తమ ॥౪౭। పునస్తస్యైవ భక్తస్య కైంకర్యం భగవత్కృతే। యద్యత్కృతం
వదాస్మాకం తత్తత్కారుణ్యసాగర ॥౪౮॥ మాయా మహేశితుస్సా హి ద్రవ్యరూపేణ సంస్థితా। భ్రామయత్యఖి
లాంల్లోకాన్మోక్షమార్గనిరోధినీ ॥౪౯॥ తథావిధేషు ద్రవ్యేషు యస్యాభూత్సువిరక్తతా। స భక్తః కైర్నసంపూజ్యః దే
వైర్వా దేవనాయకైః ।౫౦॥ ధనవ్యయఞ్చ కుర్వన్తి బహుశో భువి మానవాః। న తు సద్ధనసంసిద్ధ్యై లోకద్వయసుఖేచ్ఛవః॥౫౧॥
యస్యైహికం సుఖం నిత్యం మహదాముష్మికం చ తత్। స్వయం భవిష్యతస్తస్య శ్రవణం నస్సుఖప్రదం ॥౫౨॥ అతస్తస్య చ
తుర్థస్యాప్యఖిలైశ్శ్లాఘ్యకర్మణః। మాహాత్మ్యం విస్తరేణైవ బ్రూహి నస్సద్గురూత్తమ ॥౫౩। ఇత్యుక్తో బ్రాహ్మణశ్రే
ష్ఠైస్సోమనాథో బుధోత్తమః। తస్య భక్తస్య మాహాత్మ్యం పునర్వక్తుం ప్రచక్రమే ॥౫౪॥ సోమనాథః * శ్రీమత్తిల్లవ
నాధీశశ్చిత్సభానాయకో హరః। సుప్రసన్నోఽభవత్తస్య యథా భక్తశిఖామణేః । ౫౫ । తథా త్రిషష్టిభక్తానాం ప్రసి
ద్ధానామపి ద్విజాః। న ప్రసన్నోఽభవత్సాక్షాద్బ్రహ్మాదీనాం తు కిం పునః । ౫౬ । శ్రీమాన్వైకుణ్ఠనిలయస్తిల్లారణ్యగతో

హరిః। శంఖచక్రగదాపద్మచతుర్బాహుర్జగత్పతిః ।౫౭। గోవిన్దఃపుణ్డరీకాక్షస్సర్వభక్తహితేరతః । యథాత స్మిన్ప్రసన్నోస్తినతథాన్యేషు కేషుచిత్ ।౫౮॥ ప్రహ్లాదనారదాద్యేషుమహాభక్తేష్వపిప్రభోః। హరేర్న తాదృశీప్రీతిశ్శివరామాభిధేయథా ।౫౯। శ్రీమాన్భక్తపరాధీనస్సర్వజ్ఞోమధుసూదనః । వైకుణ్ఠేరమతే నైవంశివరామాభిధే యథా ।౬౦। నారాయణోజగన్నాథస్సర్వలోకైకరక్షకః । తోతాద్రౌరమతేనైవం శివరామాభిధేయథా ।౬౧। పద్మనాభోరవిందాక్షస్సర్వభక్తార్తిభఞ్జనః । వేంకటాద్రౌరతోనైవం శివరామాభిధే యథా ।౬౨। శ్రీవత్సలాఞ్ఛనశ్శౌరిశ్శేషశాయీదయానిధిః। ద్వారకాయాంరతోనైవంశివరామాభిధేయథా ।౬౩। భగవాన్కరుణాసిన్ధుఃకౌస్తుభాలంకృతోహరిః। సాకేతేరమతేనైవంశివరామాభిధే యథా ।౬౪। ఇతిశ్రుత్వాథ తేవిప్రాఃపునఃపప్రచ్ఛురాదరాత్।సద్గురోబ్రూహిమాహాత్మ్యంగోవిందస్యశ్రియఃపతేః।౬౫। యస్యశ్రవణమాత్రేణవయంసంసారసాగరాత్। ఉత్తీర్ణాస్స్మజనక్షాన్తాభవేమాత్రైవసత్వరం ।౬౬। సోమనాథః॥ బ్రహ్మేన్ద్రార్చిత పాదాబ్జయుగళం పద్మలోచనం। నీలాంబుదనిభంవిష్ణుంభజేగోవిందమాత్మని ।౬౭। శ్రుతిస్మృతిపురాణేడ్యం గోవర్ధనధరంహరిం । భక్తాభీష్టప్రదంపద్మేశ్రియఃకాన్తందయానిధిం ॥౬౮। ఉమాపతిసమీపగస్సకలలోకనాథోమహాన్రమాపతిరభీష్టద(స్త్రి)గుణ దూరతేజోమయః ।భక్తిమాపనయనక్షమస్స్వకజనస్యసద్యస్తరాన్నమామి జనతార్ణవోత్తరణ సిద్ధికామస్సదా ।౬౯। అజామపి సతామపాకురుతఏవమాయాద్ధ్రువం నిజాంజనిజరామృతి ప్రబలదుఃఖహేతుంనృణాం । ప్రజాపతిముఖాఖిలార్చితపదాబ్జయుగ్మంవిభుంవ్రజామిశరణం హరింసకలదుఃఖవిచ్ఛిత్తయే * * * * *౭౦

—* ఇతితత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే త్రయోదశోఽధ్యాయః *—

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామితిల్లగోవిన్దసంజ్ఞినః । శ్రీహరేఃపరమాంలీలాంపరమాత్మసుఖప్రదాం ॥౧॥ పురాకశ్చిద్ద్విజవరః పాణ్డ్యదేశసముద్భవః। శ్రీమత్తిల్లవనస్థానేచచారార్థాతురోద్విజాః ॥ ౨ ॥ సకేశవాభిధోర్థానామభీష్టానామలాభతః। విషణ్ణచేతాఅర్థేచ్ఛుస్తమేవాలయమాయయౌ॥౩॥మధ్యాహ్నేశివగంగాయాంశ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః।స్నాత్వాహ్నికానినిర్వర్త్యస్వాభీష్టఞ్చిన్తయన్సదా ॥౪॥ ఆసాద్యతిల్లగోవిన్దసన్నిధింపరమాద్భుతం। ప్రణమ్యవివిధైస్స్తోత్రైస్స్తుత్వాగోవిన్దమాదరాత్॥౫ప్రార్థయామాసహృదయేధనమేవాధికంహరిం। అసహిష్ణుశ్చిరాద్భూరికష్టదారిద్ర్యసంభవం॥౬॥ అర్థార్థినిద్రవీభూతహృదయేకేశవేద్విజే । ఏకాకినిదయాసిన్ధుర్భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౭ ॥ వృద్ధబ్రాహ్మణరూపీసన్యష్టిమాలంబ్యసన్నిధిం । శనైరుపేత్యపప్రచ్ఛ కేశవంకోభవానితి ॥౮। అశ్రుణ్వన్నివతచ్ఛృణ్వన్నపితద్వచనంద్విజః। గోవిన్దమేవసంపశ్యన్ప్రత్యవోచన్నకిఞ్చన ।౯। పునశ్చభగవానాహతవనామవదేత్యథ । క్రుద్ధస్సకేశవఃప్రాహ తవనామ్నైవకిన్త్వితి ॥౧౦। అహన్నారాయణాఖ్యోస్మీత్యుక్త్వాతంపునరాహచ । ఈప్సితం పూరయిష్యామి తవాహంద్విజతద్వద॥౧౧। అహంహిగిరివాస్యస్మి సిద్ధస్సర్వార్థసాధకః। ఇతితద్వచనంశ్రుత్వాకేశవశ్శ్రద్ధయాన్వితః ॥౧౨॥ నారాయణాఖ్యంగోవిన్దంవిప్రశ్రేష్ఠంయథావిధి। ప్రణమ్యనిజదారిద్ర్యనివృత్త్యైధనమైచ్ఛత॥౧౩। తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్వృద్ధవిప్రవేషధరోహరిః । ఉవాచవచనంశ్లక్ష్ణం వైరాగ్యోత్పాదకంశుభం ॥౧౪ । నారాయణః॥ యథేష్టంతేధనందాతుమహంశక్తోస్మ్యసంశయం । తథాపి తేష్వనిత్యత్వాద్వాఞ్ఛాహిమహామతే ॥౧౫। ఆఢ్యాహిబహవోలోకే ప్రాప్తవన్తోదరిద్రతాం । ధనేనకృతకృత్యత్వంనైవకస్యాపిసంభవాత్ ॥౧౬॥ సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధఞ్చదుఃఖమర్థార్జనాదిషు। అహమాప్తతమస్తేస్మిహితనిత్యసుఖప్రదః ॥౧౭॥ సుఖవదోఽపిచతేయత్తేతద్దుంఖన్తువివేకినః । నమయాదాతుముచితంశిశోర్మాతాగుళాదివత్ ॥౧౮। నిత్యఃకైవల్యమోక్షస్తుసర్వశాస్త్రైశ్చనిశ్చితః । తద్ధేతూజ్ఞానయోగౌత ఉపదేక్ష్యామ్యహంశృణు॥౧౯। ఇతితద్వచనంశ్రుత్వా ద్విజఃప్రాహద్విజోత్తమం । స్వామిన్ననిత్యతాబుద్ధిర్మమాస్యర్థేవిజాయతే॥౨౦।తథాప్యర్థేస్తిసమ్మోహోభవాంస్త్వదాతుమర్హతి।శాశ్వతస్సతుమోక్షోమేదేహపాతేస్తుమాస్తువా॥౨౧। ఇతి

శ్రవణమాత్రేణ భగవాన్ భక్తవత్సలః । మహామాయాప్రయోగేణ తత్రైవ నిజసన్నిధౌ ॥౨౨॥ దర్శయామాస విస్పష్టం తస్మై భూతీరనేకధా । వజ్రవైడూర్యగోమేధపుష్యరాగాదికాన్ బహూన్ ॥౨౩॥ ముక్తాహారాంశ్చ వివిధాన్ కాఞ్చనాభరణాని చ । తత్సర్వం స ద్విజోఽపీక్ష్య తుష్టోఽప్యేవమచిన్తయత్ ॥౨౪॥ మహ్యం దదావయం సిద్ధో బహూన్యేవ ధనాని తు । గమిష్యామి గృహీత్వా చేత్స్వదేశాయ సహాయతః ॥౨౫॥ మధ్యే మార్గం బలాచ్చోరైర్నిహతస్స్యామహం ధ్రువం । అయఞ్చ గన్తుముద్యుక్తస్స్వస్థానం సిద్ధపుంగవః ॥౨౬॥ న చాయం మే సహాయార్థే వరీతుం యోగ్యతాం గతః । మద్దేశస్య సుదూరత్వాదస్య వృద్ధతమత్వతః ॥౨౭॥ ఇదన్తిల్లవనఞ్చాస్తి చోరశ్వాపదసంకులం । అతోఽసహాయో రాత్రౌహం క్షణమప్యాస్మి జీవితుం ॥౨౮॥ ధనాని దుఃఖబీజానీత్యేతదద్యైవ వేద్మ్యహం । అత ఏతాన్యుపేక్ష్యాముం మోక్షహేతోరుపాశ్రయే ॥౨౯॥ ఇతి నిశ్చిత్య సుదృఢం తం గురుం మనసా స్మరన్ । ప్రణమ్య శిరసా ప్రాహ యోగీన్ద్రం ద్విజసత్తమః ॥౩౦॥ కేశవః ॥ సద్గురో కరుణాసిన్ధో దత్తా మేఽర్థా మమ త్వయా । ఏతైర్దుస్స్మృతిరేవ స్యాన్మాత్రసన్దేహకారణం ॥౩౧॥ ఏతానర్థాన్ గమయితుం స్వదేశం యది వాహకాః । ఆహూతాస్తేఽపి హన్తారో భవిష్యన్తి మమ ధ్రువం ॥౩౨॥ తస్మాన్నిత్యాయ కైవల్యమోక్షోపాయమాదరాత్ । శాస్త్రోక్తం బ్రూహి మే నాన్యస్త్వత్తోఽస్తి భవమోచకః ॥౩౩॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా శ్రీగోవిన్దో ముదాన్వితః । తత్రోపదేశమారేభే శ్రుత్యన్తోక్తేన వర్త్మనా ॥౩౪॥ ఆత్మానం ప్రథమం దృష్ట్వా కూటస్థం హృదయే తతః । పూర్ణత్వసిద్ధయే తస్య వాక్యార్థశ్రవణమ్మతం ॥౩౫॥ అతః పశ్యేతి నిర్దిశ్య హృద్యం గుహ్యప్రమాణకం । ఆత్మానం దర్శయిత్వాథ మహావాక్యాన్యుపాదిశత్ ॥౩౬॥ యత్ప్రసిద్ధం పరం బ్రహ్మ జీవజన్మాదికారణం । జగత్కారణమాయేశకారణఞ్చాద్వయం పరం ॥౩౭॥ తత్ప్రజ్ఞానఘనన్నిత్యం సచ్చిదానన్దలక్షణం । నారాయణశివాద్యాఖ్యం జిజ్ఞాస్యం నిర్గుణం బృహత్ ॥౩౮॥ తద్విద్ధిననాదద్వయపరిపూర్ణమసంశయం । అపరోక్షానుభూత్యర్థమహం బ్రహ్మేతి చిన్తయ ॥౩౯॥ యదా బ్రహ్మాత్మతాధ్యానయోగాత్తే నిర్విపర్యయః । పరాత్మానుభవో జాతో జీవన్ముక్తస్తదా భవేః ॥౪౦॥ జీవన్ముక్తిపదం ప్రాప్తో న పునర్జన్మభాగ్భవేత్ । విదేహముక్తికామశ్చేత్సమాధిం కురు సర్వదా ॥౪౧॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా శ్రద్ధయా పరయా సహ । సకృన్మత్వా సకృద్ధ్యాత్వా పరబ్రహ్మైక్యమాత్మనః ॥౪౨॥ అనుభూయ పరాత్మైక్యం కేశవాఖ్యో ద్విజస్తతః । ధన్యోఽహం ధన్య ఏవాహమిత్యుక్త్వా తం గురుం యదా ॥౪౩॥ ప్రణమ్యానన్దవివశో గురుమగ్రే వ్యలోకయత్ । తదా స గురుభూతోఽభూద్ధరిస్సాక్షాచ్చతుర్భుజః ॥౪౪॥ కోటిసూర్యప్రతీకాశం కోటిచన్ద్రసుశీతలం । పీతాంబరధరం విష్ణుం గరుడారూఢమద్భుతం ॥౪౫॥ ఆలోక్యానన్దవైవశ్యాద్యదాలింగితుమాయయౌ । తదా స భగవాన్ గర్భసదనాన్తస్తిరోదధే ॥౪౬॥ అథ సన్తాపమధికమేత్య కేశవనామకః । బ్రాహ్మణస్సన్నిధౌ స్థిత్వా హరిమేవం సమస్తువత్ ॥౪౭॥ శ్రీమన్విష్ణో మురహర కృపాసాగరం త్వామజానన్మాదౌమార్ఖ్యాదహమిహ వచః క్రోధపూర్వం హ్యవోచం । కామాదీనాం వశగమసతామగ్రగణ్యఞ్జడమ్మాం జ్ఞాత్వాపి త్వం భవజలనిధేస్తారకోఽభూః కుతో మే ॥౪౮॥ బ్రహ్మాత్మైక్యం స్ఫుటముపగతం త్వత్ప్రసాదాద్య దేవ త్వత్పాదాబ్జప్రణతిజనితం నిత్యమోక్షైకహేతుః । తస్మాద్భక్తిర్భవతు సగుణే నిత్యసిద్ధే త్వయీశ శ్రీలక్ష్మీకాన్త విధిసురవరారాధ్య ఆదేహపాతాత్ ॥౪౯॥ ఇతి స్తుత్వా పరాత్మైక్యజ్ఞానయోగీ స కేశవః । తత్రైవ కాంశ్చిత్సమయాన్నినాయ హరిసన్నిధౌ ॥౫౦॥ ఇతి శ్రుత్వా గురోర్వాక్యం సోమనాథస్య తే ద్విజాః । పునశ్శుశ్రూషవస్తస్థుస్తచ్చరిత్రమశేషతః ॥౫౧॥ తజ్జ్ఞాత్వా స గురుర్ధీమాన్ పునః ప్రోవాచ సాదరం । తస్య భక్తాగ్రగణ్యస్య యోగీన్ద్రస్య శుభాం క్రియాం ॥౫౨॥ అథ కేశవసంజ్ఞస్స బ్రాహ్మణస్తత్త్వవిత్తమః । అన్తికస్థం శివం ద్రష్టుమ్మతిఞ్చక్రే యదా తదా ॥౫౩॥ భస్మోద్ధూళితసర్వాంగస్త్రిపుణ్డ్రాఙ్కితమస్తకః । రుద్రాక్షమాలాభరణశ్శివనామజపే రతః ॥౫౪॥ కశ్చన బ్రాహ్మణో భూత్వా హరస్తస్థే స్వసన్నిధౌ । తతస్స విదుషాం శ్రేష్ఠః కేశవోఽభ్యేత్య తం ద్విజం ॥౫౫॥ సాక్షాత్పరశివమ్మత్వా చిత్తే నిస్సంశయం పురా । ప్రదక్షిణత్రయం కృత్వా

సాష్టాంగం ప్రణిపత్యచ ॥౫౬॥ పారమేశ్వరతత్త్వార్థప్రతిపాదకవాఙ్మయైః। స్తోత్రైర్నానావిధైస్స్తుత్వా ముమోచా
శ్రూణి మోదతః ॥౫౭॥ తదా సవిప్రరూపీ తు శ్రీమాన్ స్వర్ణసభాపతిః। ప్రసన్నవదనాంభోజో మన్దస్మితపురస్సరం ॥౫౮॥
ఉవాచ కేశవాభిఖ్యం బ్రాహ్మణం తత్త్వవేదినం। కిమేవం స్తువసి బ్రహ్మన్ గుణైర్మాం పారమేశ్వరైః ॥౫౯॥ అహమ్మను
ష్య ఏవాస్మి తస్మాన్న స్తోతుమర్హసి। ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా కేశవః ప్రాహ సస్మితం ॥౬౦॥ స్వామిన్మాయి కిం దయాసిన్ధో భ
క్తవత్సల శంకర। త్వం సాక్షాచ్ఛంభురేవేతి నిశ్చయస్సుదృఢోఽస్తి మే ॥౬౧॥ అత ఏవం విధా వాణీ మహాలీలామయీ మ
యి। ఇతః పరం ప్రభో మాస్తు పాహి భక్తార్తిభఞ్జన ॥౬౨॥ ఇత్యుక్త్వా చ పునస్స్తోతుమారేభే పారమేశ్వరైః। గుణైరే
వ శ్రుతిప్రోక్తైః కేశవస్స నిరంకుశం ॥౬౩॥ అథ శంభుర్దయాసిన్ధుః కేశవస్య మతిం దృఢాం। జ్ఞాత్వా సన్తుష్టహృదయో విప్ర
వేషం పరిత్యజన్ ॥౬౪॥ గంగాధరో విరూపాక్షశ్చన్ద్రార్ధకృతశేఖరః। జటాధరో నీలకణ్ఠో భస్మరుద్రాక్షభూషితః ॥౬౫॥
గజచర్మాంబరధరో నాగాభరణభూషితః। పినాకీ కోటిసూర్యాభః కోటిచన్ద్రసితద్యుతిః ॥౬౬॥ ఆనన్దనటనోపేతః
ప్రాదుర్భూయ తదగ్రతః। ధన్యోఽసి కేశవ బ్రహ్మన్ ముక్తోఽసి భవబన్ధనాత్ ॥౬౭॥ ఇత్యుక్త్వా చిత్సభానాథః పరఞ్జ్యోతిర్మ
యః పరః। విష్ణుబ్రహ్మాదిసర్వేశస్తత్రైవాన్తరధీయత ॥౬౮॥ అథ కేశవసంజ్ఞస్స బ్రాహ్మణః పురుషోత్తమః। ముహూ
ర్తమ్మగ్నచిత్తస్సన్నానన్దాశ్చర్యసాగరే ॥౬౯॥ స్మారం స్మారం మహాదేవం మనసా సున్దరాకృతిం। తద్గుణైస్స్తోతుమారే
భే సరోమాఞ్చం సగద్గదం ॥౭౦॥ శశాంకార్ధచూడం పరానన్దనీడం భవానీసహాయం జ్వలద్దివ్యకాయం। కృతాన్తాతిదూ
రం కృపాసిన్ధుపూరం నమామి త్రినేత్రం త్రిలోకైకసూత్రం ॥౭౧॥ చిదానన్దరూపం రతీశాతికోపం శరచ్చన్ద్రికాభం స్వభ
క్తాతిలోభం। మహీభృద్వరస్థం రమేశాధికాస్థం భజే శూలపాణిం స్వరూపాత్తఘోణిం ॥౭౨॥ గుణాతీతమేకం ప్రభా
స్వత్పినాకం శిరోన్యస్తగంగం జ్వలద్దివ్యలింగం। హృతారిప్రపఞ్చం త్రయీశీర్షమఞ్చం భజే నిత్యకీర్తిం సమస్తాష్టమూ
ర్తిం ॥౭౩॥ స్ఫురచ్చారునాసం శుచిస్మేరహాసం మహాదర్శగణ్డం ప్రణష్టారిషణ్డం। మృడానీప్రమోదం నిజోద్భూతవేదం
భజే సర్వసేవ్యం హృదిబ్రహ్మభవ్యం ॥౭౪॥ ఇతి స్తుత్వా సభానాథం నీలగ్రీవం త్రిలోచనం। సభక్త్యా శివకైంకర్యం కర్తుం
సముపచక్రమే ॥౭౫॥ శివకామీసమేతస్య శ్రీమదభ్రసభాపతేః। నానావిధాని వస్త్రాణి వివిధాభరణానిచ ॥౭౬॥
కారయామాస ధనికైర్భక్తిమద్భిస్స్వశిష్యకైః। అభిషేకం విశేషేణ విశిష్టేషు దినేషు చ ॥౭౭॥ ప్రదోషసమయే శ్రీమచ్చి
త్సభానాథసన్నిధౌ। కర్పూరదీపికాం నైకాం విధాయ శ్రద్ధయా సహ ॥౭౮॥ అకరోత్సన్నిధౌ తత్ర స్వయమానన్దనర్త
నం। ఏవం కాలాన్ బహూన్నీత్వా శివాత్మజ్ఞానయోగతః ॥౭౯॥ తత్రైవ పరమే క్షేత్రే సుఖాన్ముక్త్వా కళేబరం। చిదా
నన్దశివాత్మైక్యం ప్రయయౌ బ్రాహ్మణోత్తమాః ॥౮౦॥ అతో వ్యాఘ్రపురం ప్రాప్తా చ్చిత్సభానాయకాశ్రితం। గంతుము
ద్యుక్త ఏవాస్మి మోక్షహేతోరితోఽప్యహం ॥౮౧॥ ఇతి శ్రుత్వా శివక్షేత్రమాహాత్మ్యం తే ద్విజోత్తమాః। కఞ్చిత్సంశయ
మాపన్నాః పప్రచ్ఛుస్తం గురుం పునః ॥౮౨॥ సద్గురో కరుణాసిన్ధో త్వద్వాక్యేషు విశేషతః। వయం విశ్వాసవన్తోఽపి కఞ్చి
త్సంశయమాగతాః ॥౮౩॥ ఇదం వారాణసీక్షేత్రం మహచ్ఛ్రుత్యనువర్ణితం। మృతిమాత్రేణ సర్వేషాం జన్తూనాం ముక్తి
దం పరం ॥౮౪॥ త్యక్త్వా చిదంబరక్షేత్రయియాసా తే కుతోఽభవత్। ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా పునరాహ స సస్మితం ॥౮౫॥
సోమనాథః। ఇదం వారాణసీక్షేత్రం మృతిమాత్రేణ ముక్తిదం। నాత్ర సంశయలేశోఽపి జాయతే మమ చేతసి ॥౮౬॥ తథాపి
తచ్చ పరమం క్షేత్రం శ్రీచిత్సభాపతేః। మృతిమాత్రేణ సర్వేషాం ముక్తిదం సముదీర్యతే ॥౮౭॥ అథవా దృష్టిమాత్రేణ స్మృ
తిమాత్రేణ వా సకృత్। తత్ర ముక్తిం నరః కో వా నాప్నుయాచ్ఛాశ్వతీం ద్విజాః ॥౮౮॥ పుణ్డరీకపురం దివ్యం ఛాన్దోగ్యో
పనిషద్గతం। అశ్రౌషమితి కో బ్రూయాన్ముముక్షుర్వైదికోత్తమః ॥౮౯॥ బిన్దుమాధవ ఏవాయం తత్ర గోవిన్ద
సంజ్ఞితః। అత్రత్యో విశ్వనాథశ్చ తత్ర శ్రీచిత్సభాపతిః ॥౯౦॥ మద్గురోశ్చ విశేషేణ జాతా సజ్ఞా పురా ఖ
లు। తస్మాత్తత్రైవ మరణం శ్రేష్ఠమిష్టతమమ్మమ ॥౯౧॥ జన్మాన్తరశతోపాత్తపుణ్యరాశిభిరేవ తత్।

పుణ్డరీకపురం ప్రాప్య ముముక్షోర్నాత్ర సంశయః ॥౯౨॥ భ్రువోర్ఘ్రాణస్య యస్సన్ధౌ పరమాత్మా వ్యవస్థితః। స ఏవ విశ్వ
నాథాఖ్యః పురేఽస్మిన్ వర్తతే శివః ॥౯౩॥ హృత్పుణ్డరీకమధ్యే యః పరమాత్మా వ్యవస్థితః। స ఏవ దహరాకాశశ్చిదంబరస
మాహ్వయః ॥౯౪॥ తత్ర తిల్లవనస్థానే నిత్యం నృత్తమాచరన్। శివకామీసమేతోఽస్తి తస్మాద్భేదో న కశ్చన ॥౯౫॥ పుణ్డ
రీకపురం రమ్యం స్థిరమాసాద్య యః పుమాన్। శివకైంకర్యకృన్నిత్యం దేహం ప్రారబ్ధజం త్యజేత్ ॥౯౬॥ స బ్రహ్మాత్మైక్య
విజ్ఞానాదుపదిష్టాద్గురేణ వై। కైవల్యం పరమం ప్రాప్య న పునర్జాయతే భువి॥ * * * *౯౭॥

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే చతుర్దశోఽధ్యాయః *—

బ్రాహ్మణాః॥ సోమనాథగురో శ్రీమన్ సర్వజ్ఞ కరుణానిధే। ఉపదేశైర్వయం సర్వే త్వత్కృతైస్స్మో హ్యసంశ
యాః ॥౧॥ త్వద్వాగమృతపానేన నిత్యతృప్తాశ్చ సత్వరం। శ్రీమద్వ్యాఘ్రపురం గన్తుం వాఞ్ఛామోఽద్య త్వయా సహ ॥౨॥
అద్య శ్వో వా మృతిర్జన్తోర్భవిష్యతి యతస్తతః। మోక్షస్థానం తదారాన్నః ప్రాపయ త్వం కృపానిధే ॥౩॥ సుదూరమపి
తద్దేశముద్దిశ్య యది నిర్గతం। మధ్యేమార్గమృతౌ సత్యామపి ముక్తిర్హి నిశ్చితా ॥౪॥ ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా సోమనా
థో బుధోత్తమః। అతిసన్తుష్టహృదయః ప్రతస్థే తైర్ద్విజైస్సహ ॥౫॥ గయామేత్య హరేః పాదే పిణ్డానపి యథావిధి। ప్ర
దత్త్వా శ్రీజగన్నాథక్షేత్రదర్శనపూర్వకం ॥౬॥ గోదావర్యాం మహానద్యాం స్నాత్వా కృష్ణాసరిత్యపి। శ్రీమద్దక్షిణకైలాస
వాసినం పరమేశ్వరం ॥౭॥ ఏకామ్రనాయకం కాఞ్చీపురాధీశఞ్చ సాదరం। దృష్ట్వాన్యాని చ శైవాని వైష్ణవాని స్థలాని చ ॥౮॥
సంపశ్యన్ బహుకైంకర్యం తత్ర తత్ర విధాయ వై। క్రమాత్తిల్లవనక్షేత్రమాయయౌ సుమనోహరం ॥౯॥ అథ పుణ్యతమే
స్నాత్వా శివగంగాంభసి ద్విజైః। భస్మోద్ధూళితసర్వాంగస్త్రిపుణ్డ్రాంకితమస్తకః ॥౧౦॥ రుద్రాక్షమాలాభరణః ప
ఞ్చాక్షరజపే రతః। అభ్యేత్య తిల్లగోవిన్దం ప్రణమ్య బహుధా స్తవైః ॥౧౧॥ శ్రౌతైస్స్తుత్వా తతశ్శ్రీమచ్చిత్సభేశం జగద్గు
రుం। దృష్ట్వా ప్రణమ్య భక్త్యైవమస్తౌషీత్ప్రాఞ్జలిర్ముదా ॥౧౨॥ నమశ్శివాయ సాంబాయ త్రిణేత్రాయ త్రిశూలినే। నమ
స్తే నీలకణ్ఠాయ సర్వవేదార్థరూపిణే ॥౧౩॥ నమశ్శర్వాయ గురవే చన్ద్రచూడాయ శంభవే। నమశ్శ్రీచిత్సభేశాయ గిరి
శాయ కపర్దినే ॥౧౪॥ నమః కామారయే దుఃఖధ్వంసినే మోక్షదాయినే। నమో భూతివిభూషాయ రుద్రాక్షాలంకృ
తాత్మనే ॥౧౫॥ నమోఽస్థినాగాభరణవిలసన్నిజవక్షసే। నమః కైలాసనాథాయ సర్వాభీష్టప్రదాయినే ॥౧౬॥ నమో
విష్ణ్వాదిపూజ్యాయ త్రిపురధ్వంసినే సతే। నమస్తే కాలకాలాయ పఞ్చాస్యాయ పరాత్మనే ॥౧౭॥ నమో వేదాన్తవే
ద్యాయ పరమానన్దరూపిణే। నమస్సత్యస్వరూపాయ ప్రజ్ఞానఘనరూపిణే ॥౧౮॥ నమః ప్రపఞ్చమూలాయ సర్వభూతస్వ
రూపిణే। నమస్తే భక్తిగమ్యాయ జ్ఞానగమ్యాయ తేజసే ॥౧౯॥ నమోఽఙ్గుష్ఠప్రమాణాయ సర్వహృత్పద్మవాసినే। నమః ప్ర
శాన్తరూపాయ పరమామృతరూపిణే ॥౨౦॥ నమోఽవస్థాత్రయాతీతశుద్ధచైతన్యరూపిణే। నమో దేహత్రయాతీతసాక్షి
బోధస్వరూపిణే ॥౨౧॥ నమ ఈశత్రయాతీతప్రత్యగానన్దరూపిణే। నమో జీవత్రయాతీతస్వయంజ్యోతిస్స్వరూపిణే ॥౨౨॥
నమస్సత్యాదివిద్యాభిర్వేద్యానన్తస్వరూపిణే। నమః ప్రత్యగభేదేన ధ్యానయోగస్వరూపిణే ॥౨౩॥ నమః కామాదిరహి
తచిత్తసంప్రాప్యరూపిణే। నమో వృత్తిత్రయాతీతరసమాత్రాత్మరూపిణే ॥౨౪॥ ఇతి స్తుత్వా సభానాథం శివకామీప
తిం హరం। స్వశిష్యైర్బ్రాహ్మణైస్సార్ధఞ్చకారానన్దనర్తనం ॥౨౫॥ తద్దృష్ట్వా చిత్సభానాథోఽప్యతిమంగళవిగ్రహః।
ఆవిర్బభూవ తత్రైవ సోమనాథస్య సన్నిధౌ ॥౨౬॥ స్వయఞ్చకార చానన్దనర్తనం విస్మయాస్పదం। తదోవాచ మహాదే
వశ్చిత్సభేశో దయానిధిః ॥౨౭॥ సోమనాథ కృతార్థోఽసి త్వచ్ఛిష్యా అమీ తథా। ఇతః పరం వః కర్తవ్యం న కిఞ్చిదవశిష్యతే ॥౨౮॥
యూయం జీవద్విముక్తా అప్యస్మిన్ క్షేత్రే మదీయకే। ఆదేహపతనాత్సేవాం కురుధ్వం శ్రద్ధయా యుతాః ॥౨౯॥ ఇత్యు
క్త్వాన్తర్దధే శ్రీమాన్ సభేశః కరుణానిధిః। తతస్తే సోమనాథాద్యాశ్శివకైంకర్యతత్పరాః ॥౩౦॥ తత్క్షేత్రైకనివాసాశ్చ
దేహం త్యక్త్వా పరాత్పరం। ప్రావిశన్ సర్వవేదాన్తప్రసిద్ధం తచ్చిదంబరం ॥౩౧॥ య ఇదం క్షేత్రమాహాత్మ్యం పఠ

తిశ్రద్ధయాసహ। సభుక్త్వానిఖిలాన్భోగానన్తే మోక్షమవాప్నుయాత్ ॥౩౨॥ తస్మాచ్ఛివస్యవిష్ణోర్వా క్షేత్రనిర్మాణ కర్మణి। యఃప్రవృత్తస్సపుణ్యాత్మా ప్రాప్నుయాదీప్సితంవిధే॥౩౩॥ ఇతిశ్రీదక్షిణామూర్తేశ్శ్రుత్వావాక్యఞ్చతుర్ముఖః। పునఃపప్రచ్ఛమాహాత్మ్యే కర్మణస్సంశయాన్వితః ॥౩౪॥ బ్రహ్మా॥ సద్గురో కరుణామూర్తే సర్వవిజ్ఞానసాగర। కర్మణో మోక్షహేతుత్వం క్షేత్రవాసాత్మనః కథం ॥౩౫॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యో యద్యపి ప్రోక్తవాన్భవాన్। తథాపిసంశయస్తత్రననివర్తతఏవమే ॥౩౬॥ చిత్తశుద్ధికరత్వేననిష్కామస్యతుకర్మణః। పారంపర్యేణమోక్షాయ హేతుత్వముపపద్యతే ॥౩౭॥ సాక్షాన్మోక్షనిదానత్వం జ్ఞానస్యైవతుయుజ్యతే। అథవాబ్రహ్మయోగస్య పరైక్యోపాసనాత్మనః ॥౩౮॥ అకర్మబ్రహ్మణశ్చిత్తావిషయత్వేప్రమాణగే। యద్యప్యగమ్యతైవస్యాన్మానసేనచకర్మణా ॥౩౯॥ తథాపినిర్మలే చిత్తేనిదిధ్యాసనయోగతః। బ్రహ్మాభివ్యజ్యతేసాక్షాదతస్తత్కర్మముక్తిదం ॥౪౦॥ ఏతత్తుకాయికంకర్మబాహ్యంమందైకగోచరం। క్షేత్రవాసాత్మకంముక్త్యై నసాక్షాదితిభాతిమే ॥౪౧॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మన్నేవంవిధస్యైవసంశయస్యనివృత్తయే। మయోక్తంబహుశః పూర్వం శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభిః ॥౪౨॥ తథాప్యసకృదావృత్తేరావశ్యకతయాపునః। ఇదానీఞ్చవదామ్యేవం సావధానమనాశ్శృణు ॥౪౩॥ క్షేత్రవాసాదికంబాహ్యమపికర్మ తథాన్తరం। విద్ధిమానసికంకర్మ సమాధ్యాఖ్యంయథామతం ॥౪౪॥ యదికీకటదేశేషుజీవన్ముక్తోవసేద్బుధః। క్రమేణపాపసంబన్ధాత్కామక్రోధాదిమాన్భవేత్ ॥౪౫॥ కామాదిపారవశ్యేనకర్మాణ్యాగామికానిచ। ప్రవర్ధయన్భవాంభోధౌ పతేదేవనసంశయః ॥౪౬॥ యదిశాస్త్రార్థవిజ్ఞానసంపన్నస్సాత్త్వికః పుమాన్। తస్యదుఃక్షేత్రవాసాదికథంరోచేతదుఃఖదం ॥౪౭॥ యతో జీవద్విముక్తస్యాప్యాదేహపతనాద్విధిః। నిషేధశ్చాస్తిశాస్త్రోక్తస్తతో బన్ధశ్చకశ్చన॥౪౮॥ సహిసంసారబన్ధస్స్యాత్తస్యవైప్రాతిభాసికః। తేనసప్రతిబన్ధాచ వైదేహీముక్తిరుచ్యతే ॥౪౯॥ తాదృశప్రతిబన్ధస్యనివృత్త్యైవాచతుర్ముఖ। పూర్వోక్తంకర్మకర్తవ్యమతస్తన్మోక్షసాధనం ॥౫౦॥ ప్రాగ్విద్యాసహకారిత్వంతస్యోక్తం బాహ్యకర్మణః। విద్యోదయాత్పరమ్మోక్షసహకారిత్వముచ్యతే ॥౫౧॥ బాహ్యేష్వపుణ్యక్షేత్రాదివాసరూపేషుకర్మసు। క్రియమాణేషుసత్స్వేవనిదిధ్యాసనసంభవాత్ ॥౫౨॥ పూర్వోక్తశ్చిత్తనైర్మల్యకారణంకర్మనిశ్చిను। బ్రహ్మాభివ్యక్తియోగ్యత్వఞ్చిత్తస్యహ్యుక్తకర్మణా ॥౫౩॥ ఏవంసతికుతస్తస్యకాయికస్యాపికర్మణః। నవాచ్యమ్మోక్షహేతుత్వంవదపంకజసంభవ ॥౫౪॥ స్వయంహ్యకురుతాత్మానంతదాత్మానమితిశ్రుతేః। యథాదౌకర్మణాబన్ధస్తథాన్తే మోక్షఇష్యతే ॥౫౫॥ సంసారబన్ధనాన్ముక్తిర్జ్ఞానేనోపాసనేనవా। ఇత్యేవంసంశయేజ్ఞానం పూర్వపక్షగతంయథా ॥౫౬॥ సిద్ధాన్తపక్షగఞ్చాసీత్తదుపాసనముత్తమం। తవాపిసంశయస్తత్రనివృత్తస్సుతరాంవిధే॥౫౭॥ తథాజ్ఞానేనవోపాస్త్యాకర్మణావేతిసంశయే। పూర్వపక్షగతేజ్ఞానోపాస్తీసిద్ధాన్తగంపరం ॥౫౮॥ జ్ఞానోపాసనకర్మభ్యోనాన్యదస్తిపరం యతః। తతఃక్రమేణకాణ్డానాంత్రయాణామర్థఈరితః ॥౫౯॥ ఇతఃపరన్నవక్తవ్యంకిఞ్చిదస్తివిధేతవ। తథాపియదిప్రష్టవ్యంయత్కిఞ్చిత్పృచ్ఛనిర్భయం ॥౬౦॥ * * * * * * *

—* ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాదేపఞ్చదశోఽధ్యాయః *—

బ్రహ్మా॥ సద్గురో కర్మణాముక్తిరిత్యస్మాద్వచనాత్తవ। త్వదీయమేవవచనంబాధ్యతే పౌర్వికంప్రభో ॥౧॥ పురాహికర్మణైవస్యాత్పురుషార్థఇతి స్థిరం। నిశ్చిన్వతాం మహర్షీణాం దారుకావనవాసినాం ॥౨॥ భవాన్భిక్షాటనవ్యాజాదటన్నుపదిదేశహ। జ్ఞానేనైవవిముక్తిస్స్యాన్నత్వేతైః కర్మసఞ్చయైః ॥౩॥ శ్రౌతైస్స్మార్తైస్తు భోగోఽస్తి నశ్వరోదుఃఖకారణం। ఆముష్మికోఽపిభోగోఽపిహిక్షీయతేకర్మసఞ్చితః ॥౪॥ నకర్మణానప్రజయానధనేనచసిద్ధ్యతి। అమృతత్వన్తుమర్త్యానాంత్యాగేనైకఇతిశ్రుతేః ॥౫॥ పూర్వోత్తరాభ్యాంకాణ్డాభ్యాం కర్మజ్ఞానేప్రపఞ్చితే। భోగమోక్షప్రసిద్ధ్యర్థే

తస్మాన్మోక్షో౽నకర్మణా ॥౬॥ ఏవంత్వదుపదిష్టార్థస్త్వయైవవ్యభిచర్యతే। అత్రమేసంశయోనస్యాత్తుర్థతస్మాత్త్వమిహనివర్త్యయే ॥౭॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ బ్రహ్మణాసాధుత్వయాపృష్టంపురాహముపదిష్టవాన్। దారుకావనవాసిభ్యోనముక్తిఃకర్మణేరితా ॥౮॥ తేషామృషీణాంశ్రేయో౽ర్థంత్రివిధంకర్మసమ్మతం। నిత్యంనైమిత్తికంకామ్యంయత్కర్త్రిచ్ఛాక్రియతే౽ఖిలం ॥౯॥ కామ్యస్యకర్మణో మోక్షప్రతిపన్థిత్వదర్శనాత్। తదాశయాన్నమోక్షస్స్యాత్కర్మణేత్యబ్రువంపురా ॥౧౦॥ ఏతేననిత్యకర్మాపినిషిద్ధమితినిర్ణయే। కో౽హేతుర్వదమేక్షిప్రంవిధేమతిమతాంవర ॥౧౧॥ మయోపదిష్టతత్త్వార్థాస్స్వజ్ఞానాత్తేమహర్షయః। నిత్యకర్మాపిసన్త్యజ్యస్వేచ్ఛాశ్చేరుస్తతఃకిము ॥౧౨॥ స్వానుభూతిమవాప్యాపి ప్రారబ్ధపతనావధి। స్వాశ్రమోచితకర్మాణికుర్వన్తశ్శ్రద్ధయైవతు ॥౧౩॥ కాలన్నిన్యురతఃకర్మయయా మోక్షాయశేషితాం। శేషస్తుకామ్యకర్మాత్మజ్ఞానోపాస్త్యాద్యశేషతః ॥౧౪॥ కేవలంకామ్యకర్మైవపూర్వకాణ్డేప్రపఞ్చితం। భోగైకకారణన్తచ్చమితివక్తున్నశక్యతే ॥౧౫॥ కేవలంబ్రహ్మవిజ్ఞానముత్తరత్ర ప్రపఞ్చితం। మోక్షైకకారణం శ్లాఘ్యమితి వక్తుం నశక్యతే ॥౧౬॥ ప్రపఞ్చితతయాస్పష్టముభయోరుభయత్రచ। మన్యన్తఏకవాక్యత్వం కాణ్డయోరవివేచన ॥౧౭॥ తథాప్యన్త్యనుబన్ధాదివిభేదాదుభయోర్భిదా। వేదాన్తగేపితత్రైస్తిగౌతమీయస్యవైయథా ॥౧౮॥ ఏతమర్థంపురాసూతోనైమిశారణ్యవాసిభిః। పరిపృష్టఉవాచేదంవ్యాసశిష్యోమహామతిః ॥౧౯॥ సూతః॥ సంసారబన్ధవిచ్ఛిత్త్యై వేదాన్తేషుసహస్రశః। సాధనానినిగద్యన్తేతత్రతత్రద్విజోత్తమాః ॥౨౦॥ తేషుకర్మైవముఖ్యంస్యాత్సాక్షాన్మోక్షప్రదత్వతః। జ్ఞానాదీనితుగౌణానిపారంపర్యవ్యవస్థితేః ॥౨౧॥ యథేచ్ఛాచారహేతుశ్చజ్ఞానంకర్మవివర్జితం। నచేన్ద్రియాణినశ్యన్తిజ్ఞానాచ్ఛ్రవణసంభవాత్ ॥౨౨॥ ఇన్ద్రియేష్వవినశ్యత్సుదుఃఖంసాంసారికన్నచ। నివర్తేతనముక్తిశ్చసంభవేద్దుఃఖసంస్థితౌ ॥౨౩॥ కేషాఞ్చిత్కర్మణాంత్యాగాత్కేషాఞ్చిచ్ఛాస్త్రవర్త్మనా। అనుష్ఠానాచ్చముక్తిస్స్యాద్దుఃఖసంసారబన్ధనాత్ ॥౨౪॥ అతో౽నసర్వకర్మాణిత్యాజ్యాన్యద్విజపుంగవాః। నచసర్వాణికార్యాణిశాస్త్రోక్తాన్యపిముక్తయే ॥౨౫॥ ఆన్తరాదాన్తరేణస్యాత్సమాధ్యాఖ్యేనకర్మణా। ఫలంవిదేహముక్త్యాఖ్యంయత్నైర్నిత్యైశ్చకర్మభిః ॥౨౬॥ నిర్వికల్పాదికాన్నిత్యం యస్సమాధీన్సమాచరేత్। నిత్యకర్మచబాహ్యంస్వంసవిదేహవిముక్తిభాక్॥ సమ్యగ్జ్ఞానమవాప్యాత్మనిదిధ్యాసనమోగతః। అథాపిపావనాచారస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౨౮॥ విపర్యాసంపరిత్యజ్యదేహాదిషువికారిషు। ప్రబుద్ధో౽పిశుభాచారస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౨౯॥ జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్య సఞ్చితాగామివర్జితః। ప్రారబ్ధత్యాగకామీయస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౦॥ సర్వాంగాధ్యాసనిర్ముక్తస్సర్వయోగవిదప్యథ। యమాద్యంగసమాసక్తస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౧॥ యస్యైహికేషుసర్వేషుభోగేష్వాముష్మికేష్వపి। తుచ్ఛధీర్నిత్యముత్పన్నాసవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౨॥ యశ్చన్యస్తద్వయాపేతో౽ప్యఖణ్డాకారవృత్తిమాన్। సమాధింకురుతేనిత్యం సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౩॥ యశ్చకామ్యేషుకామేషుకామిష్వపిచసర్వదా। వైరస్యమ్మన్యతేయోగీ సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౪॥ యస్యాహంకృతిగన్ధో౽పిదేహాదిషునజాయతే। సర్వబన్ధవినిర్ముక్తస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౫॥ ప్రపఞ్చనామరూపాణివివిధానిపృథక్పృథక్। యద్దృష్ట్యానప్రతీయన్తేసవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౬॥ ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాంయస్మిన్స్ఫూర్తిర్నజాయతే। సర్వభేదవినిర్ముక్తస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౭॥ జ్ఞానైరుపాసనైర్వాథసత్త్వైఃకర్మభిరేవవా। నవృద్ధిర్యస్యనహ్రాసస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౮॥ కర్మాణికర్మభిస్త్యక్త్వానైష్కర్మ్యేసుప్రతిష్ఠితః। నైష్కర్మ్యాచ్చవినిర్ముక్తస్సవిదేహవిముక్తిభాక్ ॥౩౯॥ యస్యేన్ద్రియాణాంవ్యాపారానిరుద్ధాస్స్వాత్మనిష్ఠయా। సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరోమునిః ॥౪౦॥ నిత్యకర్మాపిగళితంవాసనావశతఃకృతం। సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరోమునిః ॥౪౧॥ వృత్తిత్రయంవిహాయాస్తే యో౽ఖణ్డైకరసాత్మనా। సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరోమునిః ॥౪౨॥ సజ్ఞానన్నాపిచాజ్ఞానం నోపాస్తిర్నానుపాసనం। సర్వ

కర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరో మునిః ॥౪౩॥ నమాయా నాప్యమాయా చ నతత్కార్యఞ్చ కిఞ్చన। సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరో మునిః ॥౪౪॥ నశాస్త్రం నాపి చాశాస్త్రం ననిషేధో విధిర్న చ । సర్వకర్మవినిర్ముక్తస్సకర్మిప్రవరో మునిః॥౪౫। జ్ఞానినః కర్మసంబద్ధాః కర్మిణః కర్మమోచితాః । తస్మాత్కర్మవినాశార్థం కర్మ నిత్యం సమాచరేత్ ॥౪౬॥ అదృఢా యజ్ఞరూపాస్తే ప్లవాః కామ్యఫలత్వతః । అగ్నిహోత్రాదిరూపస్తు మోక్షార్థస్సుదృఢః ప్లవః ॥౪౭। కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః। చిత్తశుద్ధ్యర్థతామాత్రవ్యాఖ్యానన్తు న యుజ్యతే ॥౪౮। ఆదావన్తే చ మధ్యే చ యదనుష్ఠేయముచ్యతే । కర్మణస్తస్య శుద్ధస్య కుతస్స్యాత్స్వార్థతాక్షతిః ॥ ౪౯ । యన్మోక్షసహకారీతి నిత్యకర్మ ప్రపఞ్చితం । జ్ఞానాదుపాసనాచ్చైతత్పరమిత్యవధార్యతే ॥౫౦। ఇతి శ్రుత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాః ప్రశ్రయావనతాననాః । ఇదం సంశయమాపన్నాః పునః పప్రచ్ఛురాదరాత్ ॥౫౧ ॥ మునయః ॥ వ్యాసశిష్య మహాభాగ సూత పౌరాణికోత్తమ । సర్వవేదాన్తతత్త్వజ్ఞ సంశయం శ్రుణు నోధునా ॥౫౨॥ న ఫలం జ్ఞానహీనాభ్యాముత్తమం మోక్షసంజ్ఞితం। సిద్ధ్యేదుపాస్తికర్మభ్యాం కస్యచిత్పురుషస్య వై ॥౫౩॥ తథోపాస్తివిహీనాభ్యాం న ఫలం తత్కదాచన । సిద్ధ్యేచ్చ జ్ఞానకర్మభ్యాం సర్వశాస్త్రవిశారద ॥౫౪॥ తథైవ కర్మహీనాభ్యాం తదేవోక్తం ఫలమ్మహత్ । న జ్ఞానోపాసనాభ్యాఞ్చ ప్రసిద్ధ్యేన్నాత్ర సంశయః ॥౫౫॥ ఏవం సతి త్రయాణాఞ్చ సాధనానాం సమానతా । యుజ్యతే కథమేకస్య కర్మణోధికతోచ్యతే ॥౫౬॥ తేషాం సముచ్చయే సిద్ధే వికల్పో నోపపద్యతే । ఇతి నస్సంశయఞ్ఛిన్ధి సద్గురో కరుణాబలాత్ ॥౫౭। సూతః ॥ అన్యోన్యసహకారిత్వం త్రయాణాం యద్యపి స్థితం। తథాప్యాహుర్మహాన్తోత్ర వికల్పం మునిసత్తమాః॥౫౮। కర్మహీనస్య పాతిత్యం జ్ఞానోపాస్తిమతోపి వా। తథా కర్మవతో నాస్తి జ్ఞానోపాస్తివివర్జనే ॥౫౯। కర్మమాత్రేణ సిద్ధత్వాత్స్వవర్ణస్యాశ్రమస్య చ । ఉపర్యారోహణాభావే హ్యధో న పతనమ్మతం ॥౬౦। బ్రహ్మైవారోహణస్థానం సచ్చిదానన్దలక్షణం । సంసారః పతనస్థానం సుఖదుఃఖాదిలక్షణం ॥౬౧॥ కర్మహాన్యాశ్రమభ్రష్టశ్శతశోజ్ఞానవానపి। న బ్రహ్మారూఢ ఏవ స్యాత్కదాపి ద్విజపుంగవాః॥౬౨ న కేవలమనారోహః కిన్తు స్యాత్పతనం భవే। న కేవలం భవే పాతః పరన్తు నరకేషు చ ॥౬౩। నరకాజ్జననీగర్భే యమసద్మని వై విదుః। పాపినాం జ్ఞానమాత్రేణ స్వేచ్ఛాచారవశాద్ధ్రువి ॥౬౪। జ్ఞానం హి స్వాశ్రమాచార నిరపేక్షం గురోర్ముఖాత్ వాక్యార్థశ్రవణోత్పన్నమపి పాపైకకారణం ॥౬౫। స్వాశ్రమాచారసాపేక్షం తజ్జ్ఞానమపి సాత్త్వికం। బ్రహ్మాత్మోపాసనాద్వారా కర్మణైవ విముక్తిదం ॥౬౬॥ జన్మాన్తరశతోత్పన్ననిష్కామసుకృతైర్గురోః। అనుగ్రహాద్ద్విజాయేతహ్యద్వైతబ్రహ్మవేదనం ॥౬౭। బ్రహ్మాత్మైకత్వబోధస్య మనస్తైస్సంస్కృతోప్యథ । సుసంస్కృతోప్యుపాస్త్యా చ ముక్త్యై కర్మణ్యపేక్షతే ॥౬౮॥ తిన్త్రిణీశోధితం పాత్రం భస్మనాపి సుశోధితం । యథా స్వాచ్ఛ్యాయ నైజాయ జలముఖ్యమపేక్షతే ॥౬౯॥ బ్రహ్మా చ హోతా చోద్గాతా యజమానస్య కర్మణే। సుతరాముపకుర్వన్తోప్యధ్వర్యుసదృశా న హి॥౭౦॥ ఆకాశాదిషు భూతేషు బ్రహ్మసత్తానువర్తనాత్ । కారణత్వం యథా సాక్షాద్బ్రహ్మణః ప్రోచ్యతే బుధైః ॥౭౧॥ వివేకాదిషు సర్వేషు నిత్యకర్మానువర్తనాత్। కారణత్వం తథా సాక్షాత్కర్మణో ముక్తయే విదుః॥౭౨॥ నిదిధ్యాసనరూపేణ బ్రహ్మాత్మోపాసనేన చ । జీవన్ముక్తోపి పురుషో విధికింకరతాం వ్రజేత్ ॥౭౩॥ విధిర్హి బలవానస్తి కాణ్డయోరుభయోరపి। విధ్యుల్లంఘనకర్తా తు పురుషో నారకీ భవేత్ ॥౭౪॥ నిషిద్ధసేవాగన్ధస్యాప్యభావశ్చేత్తదా విధిః । విఫలోస్తు న దోషోస్మాదతివర్ణాశ్రమిత్వతః ॥౭౫॥ యస్య దేహాదికన్నాస్తి న చ జీవేశ్వరాదయః । న భూతాని న లోకాశ్చ సోతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౭౬। యస్య నాస్తి వివేకాది సాధనానాం చతుష్టయం। న ద్రష్టృదర్శనదృశ్యం సోతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౭౭। యస్య నాస్తి చ వేదాన్తశ్రవణం న చ సద్గురుః । న జ్ఞానఞ్చ న చాజ్ఞానం సోతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౭౮। యస్య నాస్తి చ వాక్యార్థమననన్న చ సంశయః। న నిశ్చయో న బుద్ధిశ్చ సోతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౭౯। యస్య నాస్తి పరాత్మైక్య నిదిధ్యాసనమణ్వపి । నాధ్యాసో నాప్యనధ్యాసస్సోతివర్ణాశ్రమీ మతః ॥౮౦॥ యస్య నాస్తి సమాధిశ్చ నిర్వికల్పాదిసంజ్ఞితః । న విక్షేపో న చిత్తఞ్చ

సోఽతివర్ణాశ్రమీమతః ॥౮౧॥ యస్యనాస్త్యేవకర్మాపి నిత్యంవర్ణాశ్రమార్థకం । నాకర్మచపరంబ్రహ్మ సోఽతివర్ణాశ్రమీ మతః ।౮౨। వర్ణాశ్రమాచారనిబన్ధనేనవర్ణాశ్రమాచారవిహీననిష్ఠాం । ఉపేత్యసాంసారికబన్ధముక్తఉన్మత్తబాలాదివ దేవదృశ్యః ॥౮౩॥ అనన్తవేదాన్తరహస్యభూతాం పరానుభూతిం భవదుఃఖహన్త్రీం। స్వకర్మణాసాద్యవిరాజతే యస్ససర్వవర్ణాశ్రమబన్ధముక్తః ॥ ౮౪ ॥ * * * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే షోడశోఽధ్యాయః *—

సూతః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామిసమాధింభవనాశనం । యస్యాస్తికర్మరూపత్వంసద్భిర్వ్యరూరీకృతంద్విజాః॥౧। యమాదిషుక్రమేణైవసప్తాంగేషుయథావిధి । అనుష్ఠితేషుసంసిద్ధ్యేత్సమాధిరయమష్టమః ॥౨॥ లిఙ్లోట్తవ్యాదివిధయోయముద్దిశ్యశ్రుతౌస్మృతౌ । ప్రవృత్తాస్సన్తిబహుశఃకర్మత్వన్తస్యనోకుతః ॥౩॥ యేనచిత్తస్యవిషయవ్యాపృతస్యేన్ద్రియైస్సహ। నిరోధోభవతిక్షిప్రంకర్మత్వన్తస్యనోకుతః ॥౪॥ ఉపాసనాత్పరాచీనాన్నిదిధ్యాసన సంజ్ఞితాత్ సానిష్ఠాప్రాప్యతేయేనకర్మత్వన్తస్యనోకుతః॥౫॥ మనసాక్రియమాణోయఇన్ద్రియేణాన్తరేణవై।జనయత్యాత్మనస్స్వాచ్ఛ్యంకర్మత్వన్తస్యనోకుతః ॥౬॥ అహంవృత్తినివృత్త్యర్థోప్యహంవృత్తిపురస్సరః। యశ్చానుష్ఠీయతేబుద్ధైఃకర్మత్వన్తస్యనోకుతః ॥ ౭ ॥ సర్వవేదాన్తగదితాంస్వానుభూతింప్రయచ్ఛతి । సద్యోముముక్షోర్యశ్శీఘ్రం కర్మత్వంతస్యనోకుతః ।౮। అగ్నీన్ధనాదిసాపేక్షంకాయికంకర్మకేవలం । కర్మసంజ్ఞాంలభేచ్చాన్యదితివక్తుంనశక్యతే ।౯। వాచికస్యమహామన్త్రజపరూపస్యకర్మణః । కర్మసంజ్ఞాంవదన్త్యార్యాస్సర్వత్రఖలుసద్ద్విజాః । ౧౦ । నాన్తరంవాచికంకర్మకేవలంకర్మసంజ్ఞితం । ఆన్తరాదాన్తరఞ్చాపికర్మమానసికన్ధ్రువం । ౧౧ । బ్రహ్మాత్మోపాసనాన్నష్టాస్యభానావృతిరాత్మనః । అనువృత్త్యాపునర్నశ్యత్యశేషోక్తసమాధినా ॥ ౧౨ । అనేకకోటిబ్రహ్మాణ్డవ్యాపకస్యపరాత్మనః। స్వప్రకాశస్యవిస్ఫూర్తిర్భవత్యేవసమాధినా । ౧౩ । పరంజ్యోతిఃపరంబ్రహ్మ కోటిసూర్యావభాసకం। యేనానుభూయతేముక్తైస్సమాధిరిహోచ్యతే । ౧౪ । జీవత్వంయేననిశ్శేషం గళతిస్వాత్మయోగినః । సిద్ధ్యతిబ్రహ్మతాతద్వత్ససమాధిరిహోచ్యతే ।౧౫ । యస్యానుష్ఠానవేగేనప్రక్షీణకరణత్రయః । జీవన్ముక్తోపిదేహస్స్యాత్ససమాధిరిహోచ్యతే।౧౬। అజ్ఞానావృతివిక్షేపానోద్భవన్తికదాచన।యదభ్యాసైకనిష్ఠస్య ససమాధిరిహోచ్యతే।౧౭। ఇన్ద్రియాణిప్రశాన్తానిసహైవస్వస్వవృత్తిభిః । యన్నిష్ఠస్యప్రబుద్ధస్యససమాధిరిహోచ్యతే।౧౮। ప్రాణాశ్చపఞ్చపప్రాణాస్స్వస్వకార్యైస్సహాక్షయం । గచ్ఛన్తియేననిత్యేనససమాధిరిహోచ్యతే ।౧౯ । యదనుష్ఠానవేగేనదేహోజగరసన్నిభః। భవేత్ప్రసన్నవదనస్ససమాధిరిహోచ్యతే।౨౦। అఖణ్డైకరససూర్ఫూర్తిరవిచ్ఛిన్నప్రవాహవత్। యన్నిష్ఠస్యస్వయంసిద్ధ్యేత్ససమాధిరిహోచ్యతే।౨౧। యదభ్యాసబలేనైవవ్యవహారదశాక్షయః। పరమార్థదశాప్తిశ్చ ససమాధిరిహోచ్యతే।౨౨॥ప్రారబ్ధప్రతిభానస్యనివృత్తిర్యేనసంభవేత్। పరమాద్వైతసిద్ధిశ్చససమాధిరిహోచ్యతే ।౨౩। వాసనా విలయంయాన్తి యేనదుఃఖైకకారణం। దేహేన్ద్రియవికారాణాంససమాధిరిహోచ్యతే ॥ ౨౪ ॥ సర్వానర్థనివృత్తిశ్చ పూర్ణానన్దాప్తిరాత్మనః । సిద్ధ్యేత్సమాధినిష్ఠస్యతత్సమాధిం సమాచరేత్ । ౨౫ ॥ సమాధౌచిత్సుఖావేశస్సమాధావద్వయస్థితిః। సమాధౌపూర్ణబోధత్వంసమాధౌనిత్యచేతనః । ౨౬ ॥ సమాధౌనిర్గుణాత్మత్వం సమాధౌనిర్మలాకృతిః । సమాధౌనిష్కలాకారస్సమాధౌనిష్కళస్థితిః ॥౨౭॥ సమాధౌపరమజ్జ్యోతిస్సమాధౌ పరమామృతం । సమాధౌపరమాకాశస్సమాధౌపరమాగతిః ॥౨౮॥ సమాధౌసత్యబోధాత్మాసమాధౌపాపవర్జనం । సమాధౌపుణ్యహానిశ్చసమాధౌలోకవర్జనం ।౨౯॥ సమాధౌసాక్షిచైతన్యంసమాధౌకేవలస్థితిః । సమాధౌనిష్క్రియాత్మత్వంసమాధౌనిర్భయస్థితిః ॥౩౦। నజాగ్రన్నైవచస్వప్నోనసుషుప్తిర్నచేతరా। నబాల్యంనచతారుణ్యంనవృద్ధత్వంసమాధిగే।౩౧। నజన్మనస్మృతిర్నైవ రోగాశ్చనచభేషజం। నధాతవశ్చనోపథ్యంనారోగ్యఞ్చసమాధిగే॥౩౨॥నశాస్త్రంచనశాస్తాచ నవేద్యంవేదనన్నచ।

నవిధిర్ననిషేధశ్చనకిఞ్చనసమాధిగే ॥౩౩॥ నబ్రాహ్మణఃక్షత్రియోనన వైశ్యశ్శూద్రఏవన । నసంకరోనచణ్డాలోనక
శ్చనసమాధిగే ॥౩౪॥ నబ్రహ్మచారీనగృహీనవనీనయతిఃపరః। నతుర్యాతీతఏకశ్చనావధూతస్సమాధిగే ॥౩౫॥ నతి
ర్యఞ్చోమనుష్యానన దేవానాసురాఅపి । నయక్షకిన్నరాద్యాశ్చ పితరోనసమాధిగే ॥౩౬॥ నాద్రయోనసముద్రాశ్చ
ననద్యోనచభూరుహాః । నపురాణిచనగ్రామానోత్సవాశ్చసమాధిగే ॥౩౭॥ యచ్చకిఞ్చిజ్జగత్యస్మిన్దృశ్యతేశ్రూయ
తేపివా । తత్సర్వంవిలయంగత్వాబ్రహ్మీభూతంసమాధిగే ॥౩౮॥ అఖణ్డైకరసాకారంనామరూపవివర్జితం । పరం
బ్రహ్మాత్మభూతంస్యాన్నిర్వికల్పసమాధినా ॥౩౯॥ జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్తోవాసనావశతోబహిః। వ్యాపారైఃక్షుబ్ధహృ
దయస్సమాధౌకురుతేమతిం ॥౪౦॥ ప్రారబ్ధవాసనానాశోన సిద్ధ్యతికథఞ్చన । సమాధినావినాతస్మాత్సమాధింసర్వ
దాచరేత్ ॥౪౧॥ వాసనానుదయోయావద్యావత్ప్రాణవిచేష్టితం । యావత్పూర్ణప్రబోధశ్చ సమాధిస్తావదాచ
రేత్ ॥౪౨॥ వ్యవహారదశానైవజాయతేదుఃఖదాయదా । తదాసమాధిస్సఫలఃపునరుత్థానవర్జనాత్ ॥౪౩॥ ఉత్థా
నరహితానిష్ఠా దేవానామపిదుర్లభా । బ్రహ్మణశ్చతదావిష్ణోస్సాక్షాద్రుద్రస్యవేశితుః ॥౪౪॥ ప్రారబ్ధకర్మయోగేన
తేషామపిమహాత్మనాం। తస్యాస్సమాధినిష్ఠాయాఃపునరుత్థానసంభవాత్॥౪౫॥ దేవానాన్దుర్లభాసాచేన్మనుష్యాణాంక
థంభవేత్। ఇతిశంక్యాన్నవిప్రేన్ద్రా అధికారవివర్జనాత్ ॥౪౬॥ బ్రహ్మవిష్ణుమహాదేవాస్సురాఅపిమహర్షయః । అ
ధికారైర్నిబద్ధాహి నతేషాంసహజాస్థితిః ॥౪౭॥ అధికారవిహీనానాం స్వతన్త్రాణాంన్నృజన్మనాం । వైరాగ్యాతిశ
యాత్సిద్ధ్యేదుత్తమాసహజాస్థితిః ॥౪౮॥ విదేహముక్తఃపురుషో జీవన్ముక్తోపివాబుధః । పూర్వస్మిన్ప్రాక్తనకర్మిత్వాదీ
శ్వరేభ్యోధికోమతః ॥౪౯॥ సకామకర్మణాంయోగాత్పూర్వికాణాన్తఈశ్వరాః । ఈశ్వరత్వంగతాస్సాక్షాత్కైవ
ల్యప్రతిబన్ధకం ॥౫౦॥ కైవల్యన్నామరూపాదిప్రతిభానవివర్జితం। అధికారావసానేహి తేషాంసేత్స్యతిసత్తమాః॥౫౧॥
జాతేప్యపరమేత్రేష్వప్రవృత్తిభిరీశ్వరాః। నశక్నువన్తితాంత్యక్తుమధికారాన్కథఞ్చన ॥౫౨॥ గృహీతవేతనఃకా
ర్యకారఃపూర్వంస్వమోహతః । విముఖఃకార్యకరణేయదిముచ్యేతకోనుతం ॥౫౩॥ అతోనియమితంయావదధికారప
దంపురా । తావత్తిష్ఠన్త్యేవతేపశ్చాత్కైవల్యంప్రాప్నుయుఃపరం ॥౫౪॥ మనుష్యాణాన్తుసిద్ధేషుపూర్వికేష్వపికర్మసు
అనిచ్ఛాజనితత్వేననభోగనియమఃక్వచిత్ ॥౫౫॥ యదిస్యాజ్జ్ఞానదౌర్బల్యంయోగదౌర్బల్యమేవవా । తేనైవావశ్యభో
క్తవ్యంపూర్వకర్మతునేతరైః ॥౫౬॥ అవశ్యమనుభోక్తవ్యంప్రారబ్ధమితినిశ్చయే। విదేహముక్తవాదస్యవైయర్థ్యంసం
ప్రసజ్యతే ॥౫౭॥ శ్రుతిస్మృతిశతైఃప్రోక్తస్సవాదోయేనసార్థకః । భోగంవినైవప్రారబ్ధకర్మసంక్షయఏవసః ॥౫౮॥
వినాభోగేననాశస్తుప్రారబ్ధస్యాత్రకర్మణః । సంసిద్ధ్యేన్నిర్వికల్పేనప్రకృతేనసమాధినా ॥౫౯॥ ప్రబలాజ్ఞానయోగా
త్మసమాధ్యభ్యాసనిష్ఠయా । కర్మనాశయతేక్షిప్రందావాగ్నిరివకాననం ॥౬౦॥ సమాధికర్మణారబ్ధకర్మనాశోయ
దాభవత్ । తదాదేహస్థితేప్యస్మిన్విదేహోముక్తఉచ్యతే ॥౬౧॥ వైదేహముక్తిరేవఙ్చేద్భవేదౌపచారికీ । ఇతి
మాస్తుప్రశంకావస్సత్యముక్త్యైప్రచోదనాత్ ॥౬౨॥ విదేహముక్తావిచ్ఛాచేదష్టోత్తరశతంపఠ। ఇతిశ్రీరామచన్ద్ర
స్యచోదనాస్తిహనూమతే ॥౬౩॥ సమాధివాదప్రచుర్యాదష్టోత్తరశతమ్మహత్ । అతస్సమాధిర్వైదేహ్యాముక్త్యై
వేదేవిధీయతే ॥౬౪॥ జీవన్ముక్తస్యభోగేనప్రారబ్ధేక్షయమాగతే । దేహేసంపతితేప్యైషాముక్తిరిత్యేవకేచన ॥౬౫॥
తదయుక్తంహ్యనర్థాస్స్యాదుక్తావేదాన్తచోదనా । మోక్షాతీతదశాచోక్తా నావకాశవతీభవేత్ ॥౬౬॥ ననిరోధో
నచోత్పత్తిర్నసాధ్యోనచసాధకః।నముముక్షుర్నవైముక్తఇత్యేషాపరమార్థతా।౬౭॥ఇత్యేవమాద్యాశ్శ్రుతయోమో
క్షాతీతదశాంపరాం । బోధయన్తిహిదేహాన్తేముక్తాతస్యాఃక్వవాగతిః ॥౬౮॥ అతోవిదేహకైవల్యం దేహేసతిమహా
త్మనాం । సమాధ్యభ్యాసయోగేనసిద్ధ్యత్యేవనసంశయః ॥౬౯॥ జీవన్ముక్తస్యవిదుషో నియతేనసమాధినా । దేహేవి
స్మృతిమత్త్వేనవిదేహత్వంసమీర్యతే ॥౭౦॥ ఉపేక్ష్యవైరాగ్యముపస్థితేషు ప్రారబ్ధభోగేషుచిదాత్మయోగీ । వివిక్త

జేశేషసుఖాసనస్థస్సమాచరేన్నిత్యసుఖంసమాధిం ॥౭౧॥ కర్మాణిబాహ్యానినిజాశ్రమోక్తాన్యాదౌవిధాయైవశుచిర్మహాత్మా । కుర్వన్సమాధింపరమానుభూతింసంప్రాప్నుయాద్వేదశిరఃప్రసిద్ధాం ॥౭౨॥ * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే సప్తదశోఽధ్యాయః *—

సూతః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి చేష్టితంవిధివర్జితం । దేహావిదేహముక్తస్య నిర్వికల్పసమాధినా ॥౧॥ దేహావిస్మృతిమత్త్వేనవర్ణాశ్రమవివర్జనాత్ । బాలవచ్చేష్టతేనిత్యంవరీయాన్బ్రహ్మవేదినాం ॥౨॥ లోకబాహ్యతరఃకామసంకల్పాదివివర్జితః । అవ్యవస్థంప్రకుర్వీతనానాచేష్టామహీతలే ॥౩॥ నవస్త్రంనచకౌపీనంకటిసూత్రాదికన్నచ । నశిఖానోపవీతశ్చనావధూతాశ్రమాదికం ॥౪॥ ప్రశ్నస్యానోత్తరంకిఞ్చిత్స్వయాన్వన్యత్సమాలపేత్ । శబ్దానుచ్చారయేత్తైస్స్వరంపదవాక్యాన్వయంవినా ॥౫॥ గచ్ఛన్నశ్నన్తిష్ఠంశ్చ మూత్రాద్యుత్సృజతిస్వతః । భక్ష్యాభక్ష్యవివేకాదిరహితోవిఫలక్రియః ॥౬॥ స్నానాదికర్మరహితఃపాంసుక్రీడాదితత్పరః । పర్యటన్నాతపవ్యాప్త్యాస్విన్నగాత్రశ్చసర్వదా ॥౭॥ వివిక్తేచనృణాంసంఘే సఞ్చరత్యాత్మనాహసన్ । విప్రగేహేషుచణ్డాలగృహేషుచనిరంకుశః ॥౮॥ వ్యాఘ్రాదిసంకులేఘోరేవనేచప్రబలేపురే । దివారాత్రౌచసామ్యేనపర్యటన్భయవర్జితః ॥౯॥ క్రుద్ధ్యన్తంనప్రతిక్రుద్ధ్యేద్ధసన్తన్నహసేత్ప్రతి । సమ్మానయన్తంపురుషంప్రతిసమ్మానయేన్నచ ॥౧౦॥ సజ్జనైఃపూజ్యమానోఽపితాడ్యమానోఽపిదుర్జనైః । నభజేత్సుఖదుఃఖేల్పేప్యసక్తోవాయువత్సదా ॥౧౧॥ సర్వత్రవిగతస్నేహస్సర్వత్రవిగతస్పృహః । సర్వత్రవిగతోత్కణ్ఠస్సర్వత్రసమదర్శనః ॥౧౨॥ ఆత్మన్యేవసదాస్నేహ ఆత్మన్యేవసదాస్పృహా । ఆత్మన్యేవసదోత్కణ్ఠాసమదృష్టిఃపరాత్మని ॥౧౩॥ ఇన్ద్రియాణిస్వవశ్యాన్యప్యవశ్యానీవసర్వదా । వాసనాత్రయహీనోఽపివాసనాత్రయవానివ ॥౧౪॥ సర్వసంసర్గహీనోఽపిసర్వసంసర్గవానివ । దురాచారఇవాభాతి పావనాచారవానపి ॥౧౫॥ ఇతస్తతశ్చాల్యమానశ్చలత్యేవచదారువత్ । ఉపవేశితఏకత్ర స్తంభవన్నిశ్చలోభువి ॥౧౬॥ సదానిర్విషయానన్దో విషయైస్సంవసన్నపి । స్రక్చన్దనాబలారూపైర్నానావాద్యమయైరపి ॥౧౭॥ బాలోన్మత్తపిశాచాదిచర్యావాన్యోగినాంవరః । విచిత్రతరచేష్టశ్చవిధువద్రాజతేభువి ॥౧౮॥ పూరయన్నపిసర్వేషాంప్రాణినామిష్టమనోరథం । కామినీనాంమనఃపూర్తింకర్తున్నార్హోహఠాదపి ॥౧౯॥ పార్వికాసుసమస్తాసువాసనాసుస్వయోగతః । త్యక్తాస్వపిపరైర్దత్తైర్నాహారోరోచతేనవః ॥౨౦॥ నవిధిర్ననిషేధశ్చనవర్జ్యావర్జ్యకల్పనా । తథాపికుత్సితంకర్మనకరోత్యేవసర్వథా ॥౨౧॥ సర్వస్మిన్భాసమానేఽపిబ్రహ్మరూపతయాదృశః । వాపీకూపతటాకాదౌనదేహఃపతితోయథా ॥౨౨॥ సర్వస్మిన్భాసమానేఽపిబ్రహ్మరూపతయాదృశః మధుమాంసాదిదుష్టాన్నభోజనేరసనాతథా ॥౨౩॥ సాక్షివృత్తిమతోఽతీతమఖణ్డాకారవృత్తిమత్ । తతోఽతీతమఖణ్డైకరసవద్బ్రహ్మకేవలం ॥ ౨౪ ॥ తతోఽప్యతీతన్నిరూపమవాఙ్మనసగోచరం । ఏవంబ్రహ్మప్రసిద్ధంహివేదాన్తేషుచతుర్విధం । ౨౫ । తత్రద్వితీయ ఏవాస్య ప్రకృతస్య వరీయసః । స్వరూపత్వేన సంసిద్ధం తేనగౌణవిదేహతా ॥ ౨౬ ॥ తస్యముఖ్యవిదేహత్వంతృతీయంయస్యసంస్థితం । వరిష్ఠస్యచతుర్థస్తురూపాతీతంనిగద్యతే ॥౨౭॥ ద్వితీయవృత్తిమత్త్వేపితృతీయస్యాత్మవేదినాం । లౌకికంకిఞ్చిదాభాతిప్రతిభామాత్రతఃక్వచిత్ ॥౨౮॥ ఇన్ద్రియాణి ప్రణష్టాన్యప్యాత్మనిష్యసమాధినా । వర్తన్తఏవతద్దేహే వృత్తిభిర్దగ్ధవస్త్రవత్ ॥౨౯॥ అన్యస్యతువరిష్ఠస్య ప్రతిభానవివర్జనాత్ । గోళకామాత్రమాభాతినేన్ద్రియాణినవృత్తయః ॥౩౦॥ అఖణ్డైకరసాకారే సర్వచేష్టావివర్జితే । ప్రేతాజగరపాషాణమూకాన్ధబధిరోపమే । ౩౧ । తస్మిన్సమస్తవేదాన్తరహస్యార్థస్వరూపిణి । పూర్వోక్తనానాచేష్టానాంప్రసక్తిఃకదాచన । ౩౨ । జగత్ప్రతీతియుక్తోఽపిదేహాహంభావవర్జితః । వరీయాన్క్లేశమాయాతినకిఞ్చిదపిచేష్టితైః ॥౩౩॥ అన్యస్యష్టాద్యధికఃక్లేశస్తస్యసఞ్జాయతేతతః । యథోక్తాహారహీనత్వాత్సఞ్చారాచ్చసదాబహిః । ౩౪ । సఞ్చారాద్దేహవిస్లానాసామాన్యజ్ఞానవానపి । ప్రాప్నోత్యుపరతిన్నైవచేష్టాసూపరతోనహి । ౩౫ । స్వస్యసత్యాంహిదుఃఖస్యనూఫర్తౌ

ష్యుపరతో భవేత్ । సహజానన్దవాన్ కేన హేతునోపరతిం వ్రజేత్ ॥౩౬॥ వరీయాన్ బాలవత్క్రీడన్నయన్నిర్ముక్తబన్ధనః । సాధనానుపపత్త్యైవ వర్గశ్చేత్తాం వరిష్ఠతామ్ ॥౩౭॥ స ఏవోపరమః ప్రోక్తో వరిష్ఠపదసాధనమ్ । యేన నిర్వాసనాత్మీయసమాధిసుఖమేధతే ॥౩౮॥ వరిష్ఠపదవీం గన్తుమధికారీ తు యద్యపి । వరీయానేవ సామీప్యాన్నాన్యః కశ్చిత్ ద్విజోత్తమాః ॥౩౯॥ తథాపి దత్తాత్రేయాదిసదృశస్యేదృశస్య న । అధికారోస్తి దుఃఖస్య క్షీణత్వాదాశ్రమోత్తమాత్ ॥౪౦॥ నైతేనాశ్రమమాత్రస్య దుఃఖవిధ్వంసహేతుతా । శంక్యా కదాచిద్విప్రేన్ద్రా జ్ఞానయోగసమాధిభిః ॥౪౧॥ సుసంస్కృతమనస్కస్య విద్వత్సన్న్యాసినశ్శ్రుతౌ । శ్రూయతే సర్వదుఃఖానాం ధ్వంసో నాన్యస్య కస్యచిత్ ॥౪౨॥ ఇతి సూతవచశ్శ్రుత్వా తే మునీన్ద్రా మహాధియః । సంశయం కఞ్చిదభ్యేత్య పప్రచ్ఛురిదమాదరాత్ ॥౪౩॥ మునయః ॥ వైరాగ్యస్య ఫలం బోధో బోధస్యోపరతిః ఫలమ్ । స్వానన్దానుభవాచ్ఛాన్తిరేషైవోపరతేః ఫలమ్ ॥౪౪॥ యద్యుత్తరోత్తరాభావే పూర్వపూర్వన్తు నిష్ఫలమ్ । ఇతి శ్రీః పరా వాణీ శ్రూయతే గురుసత్తమ ॥౪౫॥ అర్థే విచార్యమాణేస్మిన్ ప్రకృతస్య వరీయసః । బోధో నిష్ఫల ఏవాసీదప్రాప్తోపరమత్వతః ॥౪౬॥ తస్యోపరమహీనస్య దుఃఖనాశస్త్వయా కథమ్ । ఉచ్యతే సర్వవేదాన్తతత్త్వజ్ఞానపయోనిధే ॥౪౭॥ ఏవమ్మునీనాం వచనం శ్రుత్వా సూతస్సమస్తవిత్ । ఉవాచ సస్మితం వాచ మ్మునీనాలోక్య సర్వతః ॥౪౮॥ సూతః ॥ సాధు పృష్టమ్మునిశ్రేష్ఠా యుష్మాభిః ప్రీతిపూర్వకమ్ । తథాపి న మృషావాదీ భవామి శ్రుణుతాదరాత్ ॥౪౯॥ స్థూలస్సూక్ష్మశ్చ హేతుశ్చ తుర్యశ్చోపరమో మతః । తత్రాయం ప్రకృతో యోగీ కారణోపరమం గతః ॥౫౦॥ తుర్యోపరమహీనత్వాన్న వరిష్ఠసుఖాగమః । తాదృశానన్దరాహిత్యేప్యానన్దానుభవోస్తి హి ॥౫౧॥ తేన శాన్తమనా ఏవ బాలచేష్టాయుతోపి సః । ఏవం సతి కథం బోధో నిష్ఫలస్తస్య భో ద్విజాః ॥౫౨॥ విశేషశ్రుత్యనాలోకాద్భవద్భిశ్శఙ్కితన్తథా । వరాహనారదాద్యా హి సర్వమాహుశ్చతుర్విధమ్ ॥౫౩॥ తృణీకృతశరీరస్య విషయోపరతాత్మనః । వాసనాత్రయహీనస్య తస్య దుఃఖం కుతో భవేత్ ॥౫౪॥ నాత్మబుద్ధిశ్చ నాత్మీయబుద్ధిర్దేహే వరీయసః । అతో న జాయతే బుద్ధిర్దేహసంరక్షణే ద్విజాః ॥౫౫॥ సంసక్తిరహితాశ్చేష్టాశ్శతశో వా సహస్రశః । కోటిశో వా భవన్త్వస్మాన్నలోమాప్యస్య హీయతే ॥౫౬॥ సంసక్తిమాన్పుమాన్సర్వప్రవృత్త్యుపరతోపి కిమ్ । ఫలం వ్రజేత్కశ్చిత్తశ్శ్లాఘయేత్తస్య సంస్థితిమ్ ॥౫౭॥ పదార్థభావనానామ్నీం షష్ఠీమారుహ్య భూమికామ్ । శోకమోహాదినిర్ముక్తశ్శ్లాఘ్యతే చ బుధోత్తమైః ॥౫౮॥ పరోక్షజ్ఞానమాత్రేణ ప్రవ్రజేద్యది సంసృతేః । అభ్యాసతుచ్ఛబుద్ధిస్స స్వేచ్ఛాచారాదధః పతేత్ ॥౫౯॥ నిన్ద్యతేపి బుధైర్నిత్యం విషయవ్యాపృతేన్ద్రియః । పూజయా హర్షమాప్నోతి నిన్దయా క్రోధముత్కటమ్ ॥౬౦॥ ఆతపేన పరిశ్రాన్తస్స్వప్నే దేహాతిదుఃఖితః । విశ్రాన్తిసుఖమాసాద్య ఛాయాయాం స్తౌతి భూరుహమ్ ॥౬౧॥ ఏవమాదీని దుర్బుద్ధేర్వరీయస్త్వాభిమానినః । దుశ్చేష్టితాని గదితుం సుతరాం మే న రోచతే ॥౬౨॥ వాక్యార్థమననాత్సర్వసాక్ష్యస్మీతి వినిశ్చయమ్ । ఉపేత్య కృతకృత్యోస్మీత్యేవం సమనుతే జడః ॥౬౩॥ నిదిధ్యాసనహీనస్య వస్త్వపరోక్షత్వవర్జనాత్ । అఖణ్డవృత్తిహీనస్స జీవన్ముక్తిః కథం భవేత్ ॥౬౪॥ భూమ్యాన్తు తనుమానస్యాం తృతీయాయాం సుసంస్థితః । ముముక్షురేవ సంప్రోక్తో వరాహశ్రుతివాక్యతః ॥౬౫॥ సత్త్వాపత్తిసమాఖ్యాయాం తుర్యభూమ్యాన్తు సంస్థితః । అఖణ్డవృత్తిమాన్జీవన్ముక్తో బ్రహ్మవిదీరితః ॥౬౬॥ ఉపర్యభ్యాసహీనోపి సతృతీయభువం గతః । ఆత్మనః కృతకృత్యత్వం నమన్యేత యదిస్వయమ్ ॥౬౭॥ యథేచ్ఛం విహరేన్నైవ స్వాశ్రమాచారతత్పరః । క్రమాన్ముక్తిఞ్చ విన్దేత సూతనాథానవాప్తితః ॥౬౮॥ ఇహాస్వైరవిహారేపి పూర్వోక్తస్య వరీయసః । నిషిద్ధాచారరాహిత్యాన్న నవాఘోద్భవః క్వచిత్ ॥౬౯॥ నిరస్తాశేషవిషయస్సర్వసంగవివర్జితః । కథన్నిషిద్ధసేవాయాం ప్రవర్తేత ద్విజోత్తమాః ॥౭౦॥ తస్మాద్వరీయసశ్చేష్టాశ్శ్రీత్యాహావాపి పుణ్యదాః । పావనాస్సకలాభీష్టప్రదా ఇతి వినిశ్చయః ॥౭౧॥ ఐహికాముష్మికాపేక్షోపేక్షాపేతశ్చ యో నరః । శ్రద్ధాభక్తియుతో నిత్యం సోర్చ్యమేత్తమసంశయమ్ ॥౭౨॥ * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదేష్టాదశోధ్యాయః *—

సూతః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి వరిష్ఠస్య మహాత్మనః। సర్వచేష్టావినిర్ముక్తాన్తాం నిష్ఠామతిదుర్లభామ్ ॥౧॥ యో వరీయాన్ పురా ప్రోక్తస్తస్య లోకప్రతీతితః। ప్రారబ్ధశేషయోగేన కిఞ్చిద్దుఃఖం ప్రతీయతే ॥౨॥ తేనోపరతిసంయుక్తో దేహసఞ్చారతస్సదా। ఉపవిష్టశ్శయానో వా సమాధిం కురుతే పరమ్ ।౩। విశుద్ధసత్త్వవృత్తిన్తామఖణ్డాకారరూపిణీమ్। ప్రాప్తపూర్వాం నిజానన్దే సన్నియచ్ఛతి యోగిరాట్ ।౪। అఖణ్డైకరసే బ్రహ్మణ్యాత్మని స్వయమాస్థితః। సర్వప్రతీతిరహితో నిర్వాసనసమాధినా ॥౫॥ అమనస్కస్వభావశ్చ ప్రాణస్పన్దనవర్జితః। నిరిన్ద్రియశ్చ నిశ్చేష్టశ్శేతే జగరవద్భువి ।౬। ప్రాణేషు స్పన్దమానేషు దేహస్తిష్ఠతి స్వయమ్। గచ్ఛత్యాగచ్ఛతి స్వైరమటతి ప్రాణినాం ద్విజాః ।౭। ప్రాణస్పన్దవిహీనస్య దేహోత్థానాదికం కథమ్। అతో వరిష్ఠే ప్రేతత్వం శఙ్క్యతే స్వజనైరహో ॥౮॥ కాయికం వాచికం కర్మ సర్వం మానసికం తథా। ప్రణష్టం యస్య దేహే హి భూత్స వరిష్ఠో మహత్తమః ॥౯॥ సప్తమీం భూమిమారుహ్యాతుర్యగాఖ్యాం మహత్తమామ్। అఖణ్డైకరసాకారో విదేహో ముక్త ఏవ సః ॥౧౦॥ ప్రారబ్ధం త్రివిధం నష్టం సత్యఞ్చ ప్రాతిభాసికమ్। వ్యావహారికమానన్దస్వరూపైకప్రతిష్ఠితేః ॥౧౧॥ స్వరూపమాత్రావస్థిత్యా ప్రణష్టాశేషవాసనః। మేరువత్సుస్థిరో ముఖ్యో విదేహః పురుషోత్తమః ॥౧౨॥ అవిద్యాతత్కృతం సర్వం విద్యాతత్సాధనేన వై। ప్రవిలాప్యావశిష్టస్సు విదేహో ద్వన్ద్వవర్జితః ॥౧౩॥ పరమాత్మని సమ్యగ్ఘ్నా విద్యా చావిద్యయా సహ। సాధనాభ్యాసవేగేన ప్రబలేన విదేహినః ॥౧౪॥ ఉత్సారితారిసేనాభిస్సహ దుర్గే పతత్సు వై। స్వసైన్యేషు యథా రాజా స్వయమేకోవశిష్యతే ॥౧౫॥ హేయోపాదేయశూన్యస్య నిర్వాసనచిదాత్మనః। సర్వభేదవిహీనత్వాదద్వైతత్వం ప్రసిద్ధ్యతి ॥౧౬॥ న జ్ఞానం న చ యోగోస్తి న కర్మాపి చ కిఞ్చన। చిదేకరసరూపస్య వరిష్ఠస్య మహాత్మనః ॥౧౭॥ కర్మాణి కర్మభిశ్ఛిత్వా ప్రలీనేషు చ కర్మసు। మహాకాశవదాపూర్ణస్స్వయమేకో విరాజతే ॥౧౮॥ యదచ్ఛేద్యమదాహ్యం యదవ్యక్లేద్యం యదద్వయమ్। యదశోష్యం పరబ్రహ్మ తద్భూతో దేహముక్తిగః ॥౧౯॥ ఉదయాస్తమయాపేతః ప్రజ్ఞానఘనలక్షణః। పరమాత్మా చిదాత్మా యస్తద్భూతో దేహముక్తిగః ॥౨౦॥ చైతన్యరూపిణీ స్వచ్ఛా శక్తిర్విద్యాదిసంజ్ఞితా। సంవిన్మయీ యా ప్రత్యుక్తా తద్భూతో దేహముక్తిగః ॥౨౧॥ మాయాతత్కార్యరహితం కార్యకారణవర్జితమ్। యచ్చైతన్యం శివాద్యాఖ్యం తద్భూతో దేహముక్తిగః ॥౨౨॥ ఉత్థానరహితా నిష్ఠా స్వానుభూతిర్నిరఙ్కుశా। ముక్తిశ్చ పఞ్చమీ సా తు హ్యవిదేహస్యైవ సిద్ధ్యతి ॥౨౩॥ విశ్వశ్చ తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి జీవోస్తి చ త్రిధా। స బ్రహ్మవిద్వరో వర్యో నిత్యభూత్సాధనైః క్రమాత్ ॥౨౪॥ తురీయః ప్రత్యగాత్మా యస్సాక్షీ సర్వాన్తరో మతః। స వరిష్ఠపదం ప్రాప్తో నిర్వాసనసమాధినా ।౨౫। సర్వజ్ఞానవిహీనస్య సర్వజ్ఞానస్వరూపిణః। నిష్ఠాం వక్తుం వరిష్ఠస్య న దేవా అపి శక్నుయుః ॥౨౬॥ దేవాచార్యశ్చ శేషశ్చ చతుర్వక్త్రశ్చ సరస్వతీ। విష్ణుర్వాథ శివో దేవో మహాంస్తాం వక్తుమక్షమాః ॥౨౭। దేహం త్యజన్తి కేచిద్వై వైరాగ్యోపరమాదిభిః। కేచిత్తు హఠయోగేన వరిష్ఠస్తు స్వనిష్ఠయా ।౨౮। పరబ్రహ్మణి సంలీనో దేహీ యాతి విదేహతామ్। న కదాపి పునర్దేహం గృహ్ణాతి కుణపోపమమ్ ॥౨౯॥ విలీయన్తే శరజ్జాతా యథా జలముచోమ్బరే। వాసనోత్థాస్తథా సర్వా వృత్తయశ్చ చితి స్వయమ్ ॥౩౦॥ అఖణ్డాకారవృత్తిశ్చ ఖణ్డవృత్తిరశేషతః। విలాప్యాథ స్వయం శాన్తా పూర్ణాఖణ్డరసే భవేత్ ॥౩౧॥ యథా కతకరేణుశ్చ మజ్జయిత్వా జలకల్మషమ్। స్వయం మగ్నో భవత్యన్తర్జలే నిర్మలతాం గతే ॥౩౨॥ నిర్వికారే పరబ్రహ్మణ్యచలే సముపస్థితే। వికారాస్సంప్రణష్టాస్స్యుర్మాయావిద్యావిజృమ్భితాః ॥ ౩౩ ॥ ధనికత్వే సమాయాతే దరిద్రస్య నిరఙ్కుశే। యథా ప్రణష్టం దారిద్ర్యం పాపకర్మవిజృమ్భితమ్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రారబ్ధకర్మణి క్షీణే వినా భోగేన సర్వథా। దేహోస్మిన్ విద్యమానేపి విదేహో ముఖ్య ఇష్యతే ॥౩౫। శత్రుసైన్యేషు నష్టేషు చతురఙ్గేషు భూతలే। స్వశత్రౌ విద్యమానేపి సార్వభౌమో యథోచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ స్వదృష్ట్యా పరదృష్ట్యా చ దేహాత్మత్వం న కిఞ్చన। యస్యాస్తి తస్య దేహిత్వం కథం వాచ్యం ద్విజోత్తమాః ॥౩౭ వ్యవహారదశా యస్య నైవ కిఞ్చిద్ద్విజాయతే। తస్య భోగప్రసక్తిః కా కర్మణః ప్రస్తుతస్య వా ॥౩౮॥ అన్నపానాదిరహిత

శ్చలనాదివివర్జితః। వాయుభక్షణమాత్రేణకురుతేవాగ్నిధారణాం । ౩౯ ॥ హ స్తంపరిజనాయస్యగృహీత్వాపాడిద
ర్శనాత్ । ప్రాణా స్తిత్వంవినిశ్చిత్యప్రయాసనహియోగిరాట్ ।౪౦ ప్రసార్యహస్తౌపాదౌచశయానంప్రేతవత్స్థితి।
శ్వకాకగృధ్రాఃపశ్య న్తిపరితోనస్పృశ న్తితు । ౪౧॥ అన్త్యేజనాశ్చదయయాతముత్థాప్యకథఞ్చన । మత్వాసమ్మూర్చ్ఛి
తంభూయోభిషజ్య న్తిఫలన్నతు ॥ ౪౨ ॥ ప్రణవస్యచతుష్షష్టిమీమ్మాత్రాముపేత్యసః। క్షరభూతపరాచీనో స్యక్షరా
త్పరతఃపరః ॥ ౪౩ ॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యానిరహస్యానిమహాన్త్యపి। సార్థాన్యపినిరర్థానిమన్యన్తేత్రసాధవః ॥౪౪॥ ప
త్యక్షాదిప్రమాణానియస్మిన్వైయర్థ్యమాప్నుయుః। తంప్రారబ్ధవినిర్ముక్తమన్వహంప్రణమామ్యహం ॥౪౫॥ యస్యప్ర
ణామమాత్రేణసర్వబన్ధవిమోచనం । పాపినామపిసంసిద్ధ్యేత్తంభవన్తోనమన్తుచ ।౪౬। యస్యానుభూతిపర్యన్తప
వాభ్యాసవిధిశ్శ్రుతౌ। తస్యాయంఘతమస్యాస్తికోభ్యాసస్యవిధిఃపునః ।౪౭। ప్రాణస్పన్దనిరోధేనసానిష్ఠాపాప్యతేయ
ది।దుఃఖంపురాస్యాద్దృష్టత్వాదితిశంక్యన్నకేనచిత్ ।౪౮। సుఖంహిప్రోచ్యతేశాస్త్రే వైరాగ్యాత్కేవలాదపి।తథా
సతికథన్దుఃఖంతత్ఫలస్యఫలోదయే ।౪౯। యదిప్రాణనిరోధస్స్యాద్ధఠాధ్యానవివర్జితః। దుఃఖంసజనయేత్కర్తుస్స్థూల
యోగితయాద్విజాః । ౫౦ । నిదిధ్యాసనయోగేనహఠాత్కారంవినాస్వయం । ప్రాణేషుసన్నిరుద్ధేషు శనైర్దుఃఖంకు
తోభవేత్ । ౫౧ । నిరుధ్యమానతోయస్యవాపికాదివివర్జనే । సేతుతీరాదిభేదస్స్యాద్యథాగతినిరోధతః ।౫౨ । నై
వంహిరాజయోగేషుప్రాణాగమనవర్జితాః । అపిస్వైరఞ్చిదాకాశగమనాస్సన్త్యనిగ్రహం । ౫౩ । చిదానందాత్మ
తాస్వాదపూర్వకఃప్రాణసంయమః । నిర్వికల్పసమాధౌస్యాదతోదుఃఖస్యనాగమః । ౫౪। స్వయమేవప్రణశ్య న్తిప్రా
ణాశ్చాత్మసమాధినా । నతుదేహేనిరుధ్యన్తేరేచకాద్యైర్హఠాత్కృతైః । ౫౫ । యద్యపిప్రథమాభ్యాసేచిత్తసం
యమనాదిభిః। రాజయోగేపిదుఃఖంస్యాత్సానన్దోత్పత్త్యభావతః ।౫౬। నత్వంతిమేపరబ్రహ్మసమాధ్యభ్యాసకర్మ
ణి। అవకాశో స్తిదుఃఖస్యస్వానందోత్పత్తిభావతః । ౫౭ । స్వానన్దామృతవిస్ఫూర్తిస్సమాధ్యభ్యాసతఃపురా । అస్య
భూద్ధిపరాత్మైక్యనిదిధ్యాసనయోగినః । ౫౮ ॥ పరమాత్మనిచిద్రూపేపరిపూర్ణేనిరంతరే । ఆవిర్భూతే స్వయంకస్య
దుఃఖంస్యాత్కేనహేతునా । ౫౯। దుఃఖస్యజనకంకర్మపౌర్వికంహినిగద్యతే । ప్రారబ్ధాదపిముక్తస్యతత్కిం భవితు
మర్హతి ।౬౦ । నమాతానపితాపుత్రోనభార్యానసుతానచ । దుఃఖస్యకారణంకింతుపాపకర్మైవపౌర్వికం । ౬౧।న
శత్రుశ్చనమిత్రఞ్చనరాజానచసేవకః । దుఃఖస్యకారణంకిన్తుపాపకర్మైవపౌర్వికం । ౬౨। నరోగోనజరామృత్యుర్న
చార్విచార్యాదికన్నచ । దుఃఖస్యకారణం కిన్తుపాపకర్మైవపౌర్వికం ।౬౩। నదేవత్వమ్మనుష్యత్వన్నతిర్యక్త్వన్నకిఞ్చన।
దుఃఖస్యకారణంకిన్తుపాపకర్మైవపౌర్వికం । ౬౪ । నదేహోనేన్ద్రియప్రాణోపప్రాణాశ్చమనోనచ । దుఃఖస్య
కారణంకిన్తుపాపకర్మైవపౌర్వికం ।౬౫। నబుద్ధిర్నాప్యహంకారోనచిత్తఞ్చనచావృతిః । దుఃఖస్యకారణంకిన్తుపాపక
ర్మైవపౌర్వికం।౬౬।పూర్వకర్మేతరేషాన్తుతత్తత్కాలానుసారతః। దుఃఖకారణతాంకేచిద్గౌణ్యాకల్పనయావిదుః।౬౭॥
తస్మాదకర్మనిష్ఠస్యవరిష్ఠస్యసుఖాత్మనః। దుఃఖప్రసక్తిర్నైవాస్తిపురాపిద్విజపుంగవాః॥ ॥ ॥౬౮॥

—॥ ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాదేఏకోనవింశోధ్యాయః ॥—

మునయః॥ సూతపౌరాణికశ్రేష్ఠసర్వజ్ఞగురుసత్తమ। వైదేహీముక్తిరప్యేకాకర్మణైవవిజాయతే ॥ ౧॥ ఇతి
వాగమృతంపీత్వాత్వన్ముఖాంబుజనిస్సృతం। వయన్నిస్సంశయాఏవ భవామోద్యతథాప్యముం ॥ ౨ ॥ సిద్ధాన్తమిత
రేనైవవిశ్వసేయుఃకదాచన। శాస్త్రేషుకర్మజన్యానామనిత్యత్వావధారణాత్ ॥౩ ॥ శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభ్యోయ
ద్యప్యుక్తంత్వయాస్ఫుటం। సోర్థశ్చాప్తోక్తివిశ్వాసాదస్మాభిరవధారితః ॥౪॥ నత్వేతానిప్రమాణానిప్రసిద్ధానిమహీత
లే। అతోలోకోపకారాయయాయుక్తిస్తాంవదస్వనః ॥౫॥ రహస్యోవధికారిభ్యోనవాచ్యోర్థఇతిశ్రుతం। దయయోక్తే

పివిశ్వాసో నైవకోఽపిస్తు జాయతే ॥౬॥ కోఽపి భవత్స్వపినోపేక్షాం తేషు కర్తుం న శక్యతే। కానిచిచ్ఛ్రుతివాక్యాని గృహీత్వా
హివదన్తి తే ॥౭॥ ఇతి శ్రుత్వా వచస్తేషామృషీణాం మునిపుంగవః। సూతః ప్రోవాచ మధురం వచనం సర్వసంమతం ॥౮॥
సూతః॥ పురా హిమవతః ప్రస్థే నానావృక్షసమావృతే। నానాలతాగృహోపేతే నానామృగనిషేవితే ॥౯॥ నానా
పక్షిగణోపేతే నానామునిగణావృతే। నానాసిద్ధసమాయుక్తే నానాగన్ధర్వసంకులే ॥౧౦॥ నానాకిన్నరసంయుక్తే నా
నాకింపురుషావృతే। నానావిద్యాధరోపేతే నానాసురనిషేవితే ॥౧౧॥ శుశ్రూషితుం పరాం శక్తిం పార్వతీం లోకమా
తరం। కృత్వోగ్రధ్యానం మహద్దివ్యం ముదా సైకా సరస్వతీ ॥౧౨॥ తామారాధ్యాం బ్రహ్మణః పత్నీం సర్వవాగ్రూపిణీం సతీం।
యథావిధి సమారాధ్య మునిర్నామ్నాశ్వలాయనః ॥౧౩॥ తత్ప్రసాదోపలబ్ధాత్మజ్ఞానోపాసనకర్మభిః। స్వానందా
నుభవోపేతస్సమాధిస్థోఽభవత్పరం ॥౧౪॥ సమాధ్యుపరతం శాన్తం స్వతన్త్రం మునిపుంగవం। తం దృష్ట్వా పరమప్రీతా
ఋషయోఽరణ్యవాసినః ॥౧౫॥ శాస్త్రోక్తేనైవ మార్గేణ సంపూజ్య శ్రద్ధయా సహ। పప్రచ్ఛుర్వినయోపేతా భావయన్త
శ్చ తం గురుం ॥౧౬॥ ఋషయః॥ కేనోపాయేన తజ్జ్ఞానం తత్త్వదార్థావభాసకం। యదుపాసనయా తత్త్వం జానాసి భగ
వన్వద ॥౧౭॥ ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా మునిముఖ్యః పూర్వకం మృదు। స చాశ్వలాయనః శ్రీమానువాచ కరుణానిధిః ॥౧౮॥
॥ఆశ్వలాయనః॥ సరస్వతీదశశ్లోక్యా సఋచా బీజమిశ్రయా। స్తుత్వా జప్త్వా పరాం సిద్ధిమలభం మునిపుంగవాః ॥౧౯॥
ఋషయః॥ కథం సారస్వతప్రాప్తిః కేన ధ్యానేన సువ్రత। మహాసరస్వతీ యేన తుష్టా భగవతీ వద ॥౨౦॥ ఆశ్వలాయనః
నీహారహారఘనసారసుధాకరాభాం కల్యాణదాం కనకచంపకదామభూషాం। ఉత్తుంగపీనకుచకుంభమనోహరాంగీం
వాణీం నమామి మనసా వచసా విభూత్యై ॥౨౧॥ యా వేదాన్తార్థతత్త్వైకస్వరూపా పరమార్థతః। నామరూపా
త్మనా వ్యక్తా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౨॥ యా సాంగోపాంగవేదేషు చతుర్ష్వేకైవ గీయతే। అద్వైతా బ్రహ్మణశ్శ
క్తిస్సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౩॥ యా వర్ణపదవాక్యార్థస్వరూపేణైవ వర్తతే। అనాదినిధనానంతా సా మాం పా
తు సరస్వతీ ॥౨౪॥ అధ్యాత్మమధిదైవం చ దేవానాం సమ్యగీశ్వరీ। ప్రత్యగాస్తే వదంతీ యా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౫
అన్తర్యామ్యాత్మనా విశ్వం త్రైలోక్యం యా నియచ్ఛతి। రుద్రాదిత్యాదిరూపస్థా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౬॥ యా
ప్రత్యగ్దృష్టిభిర్జీవైర్వ్యజ్యమానానుభూయతే। వ్యాపినీ జ్ఞప్తిరూపైకా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౭॥ నామజాత్యాది
భిర్భేదైరష్టధా యా వికల్పితా। నిర్వికల్పాత్మనా వ్యక్తా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౮॥ వ్యక్తావ్యక్తగిరస్సర్వే వేదాద్యా
వ్యాహరంతి యాం। సర్వకామదుఘా ధేనుస్సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౨౯॥ యాం విదిత్వాఖిలం బన్ధం నిర్మథ్యామలవర్త్మ
నా। యోగీ యాతి పరం స్థానం సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౩౦॥ నామరూపాత్మకం సర్వం యస్యామావేశ్య తాం పునః।
ధ్యాయంతి బ్రహ్మరూపైకా సా మాం పాతు సరస్వతీ ॥౩౧॥ చతుర్ముఖముఖాంభోజవనహంసవధూర్మమ। మానసే
రమతాం నిత్యం సర్వశుక్లా సరస్వతీ ॥౩౨॥ నమస్తే శారదే దేవి కాశ్మీరపురవాసిని। త్వామహం ప్రార్థయే నిత్యం విద్యామ
న్నఞ్చ దేహి మే ॥౩౩॥ అక్షసూత్రాంకుశధరా పాశపుస్తకధారిణీ। ముక్తాహారసమాయుక్తా వాచి తిష్ఠతు మే సదా ॥౩౪॥
కంబుకంఠీ సుతామ్రోష్ఠీ సర్వాభరణభూషితా। మహాసరస్వతీ దేవీ జిహ్వాగ్రే సన్నివేశ్యతాం ॥౩౫॥ యా శ్రద్ధా ధా
రణా మేధా వాగ్దేవీ విధివల్లభా। భక్తజిహ్వాగ్రసదనా శమాదిగుణదాయినీ ॥౩౬॥ నమామి యామినీనాథలేఖాలంకృ
తకున్తలాం। భవానీం భవసన్తాపనిర్వాపణసుధానదీం ॥౩౭॥ యః కవిత్వం నిరాతంకం భుక్తిముక్తీ చ వాంఛతి। సోఽభ్య
ర్చ్యైనాం దశశ్లోక్యా నిత్యం స్తౌతి సరస్వతీం ॥౩౮॥ తస్యైవం స్తువతో నిత్యం సమభ్యర్చ్య సరస్వతీం। భక్తిశ్రద్ధాభియుక్త
స్య షాణ్మాసాత్ప్రత్యయో భవేత్ ॥౩౯॥ తతః ప్రవర్తతే వాణీ స్వేచ్ఛయా లలితాక్షరా। గద్యపద్యాత్మకైశ్శబ్దైరప్రమే
యైర్వివక్షితైః ॥౪౦॥ అశ్రుతో బుధ్యతే గ్రన్థః ప్రాయస్సారస్వతః కవిః। ఏవం త్వామహమారాధ్య తస్యాస్తదుపదేశతః ॥౪౧

సర్వానర్థనివృత్తిస్స్యాత్తథాభిరేవ సమాధిభిః। సమాధిర్ధ్యానసంకర్మా ప్యుచ్యతే మోక్షకారణం ॥౪౨॥ నైతేనానిత్యతాం గచ్ఛేన్మోక్షో బ్రహ్మాత్మకత్వతః। సకామకర్మజన్యత్వప్రతిషేధాన్మనీశ్వరాః ॥౪౩॥ ఐహికాముష్మికో భోగః కామ్యకర్మసముద్భవః। అనిత్య ఇతి యుక్తం హి ప్రోచ్యతే శాస్త్రకోవిదైః ॥౪౪॥ నిష్కామైర్మానసైర్వాథ వాచికైః కాయికైశ్చ వా సద్యః క్రమేణ వా ప్రాప్తా ముక్తిర్నిత్యైవ కథ్యతే ॥౪౫॥ రహస్యశాస్త్రవిజ్ఞానవిహీనాన్స్థూలదర్శినః। నాత్ర విశ్వాసవంతస్సన్తి తేన శాస్త్రస్య కా క్షతిః ॥౪౬॥ సూతః। ఇత్యాశ్వలాయనప్రోక్తం వచనం మునిపుంగవాః। శ్రుత్వా బ్రహ్మపరం జ్ఞాత్వా సమాధీంశ్చక్రురాదరాత్ ॥౪౭॥ ప్రమాణాని రహస్యాని నప్రసిద్ధాని భూతలే। తథాపి తేషు విశ్వాసో యేషాం సంజాయతే ద్విజాః ॥౪౮॥ తేభ్యస్తాని హి వాచ్యాని నేతరేభ్యః కదాచన। దయా న యుక్తా యుష్మాకం తేష్వప్రామాణికేషు చ ॥౪౯॥ సాకల్యేన ప్రమాణాని న గృహీతాని మజ్జనైః। తేషాం క్రోధశ్చ యుక్తో హి దేహాహంభావసంస్థితేః ॥౫౦॥ శ్రుద్ధేషు సర్వథోపేక్షా శాంతిమద్భిర్మహాత్మభిః। కార్యైవ కతిచిద్వాక్యవిజ్ఞానిష్వపి సత్తమాః ॥౫౧॥ న తేషాముపకారాయ యుక్తిర్వ్యాఖ్యానయాపి వా। శ్రుత్యేకదేశమాశ్రిత్య కలుషీకృతచేతసాం ॥౫౨॥ యేషాం సకామనిష్కామకర్మభేదమతిర్న హి। దశకాష్టోత్తరశతశ్రుతిభేదమతిర్న చ ॥౫౩॥ తేభ్యస్స్థూలవిచారేణ మతిసంస్కారవర్జనాత్। ధీవికాసవిహీనేభ్యస్సూక్ష్మార్థోక్త్యా చ కిం ఫలం ॥౫౪॥ సర్వాణి చ ప్రమాణాని యేంగీకుర్వన్తి శాస్త్రతః। పూర్వపుణ్యవిశిష్టేషు తేషు కార్యా దయోత్తమైః ॥౫౫॥ దయాకృతా చేద్విబుధైరత్యన్తానధికారిషు। దుఃఖమేవోపలభ్యేత సద్యః ప్రారబ్ధయోగతః ॥౫౬॥ కర్మత్యాగైకదృష్టీనామభ్యాసాలసచేతసాం। అసతాం జ్ఞానమాత్రేణ జీవతాం జన్మ నిష్ఫలం ॥౫౭॥ స్వాశ్రమార్థకకర్మాణి స్నానాదీని చ నిర్భయం। త్యజంతః కేన మార్గేణ సంసారాన్ముక్తిమాప్నుయుః ॥౫౮॥ బ్రహ్మధ్యానసమాధీంశ్చ మత్వా నిత్యఫలార్థకాన్। ఉపేక్షన్తేతరాం యే వై తే దేవానాంప్రియా మతాః ॥౫౯॥ సమాధేః కామ్యకర్మత్వం యద్యప్యూరీకృతం న హి। తథాపి చిత్తసంశుద్ధ్యై కార్యత్వమభిధీయతే ॥౬౦॥ మోక్షార్థత్వన్తు బోధస్య ప్రమాణజనితస్య హి। అతస్తేషామనార్యాణాం న్యాయ్యమత్రోపపాద్యతే ॥౬౧॥ సమాధిర్నామ మనోనాశో వాసనాప్రక్షయస్తథా। ప్రబోధావిర్భవశ్చాపి శ్రుతియుక్త్యనుభూతిభిః ॥౬౨॥ నస్యాద్వినాశో మనసో యది లేన సమాధినా। తదా తదుపపద్యేత శ్రవణం జ్ఞానసాధనం ॥౬౩॥ శ్రోత్రపూర్వేన్ద్రియాణి లీనత్వాన్నిర్వికల్పసమాధినా। వాక్యార్థశ్రవణస్యాస్తి నావకాశః కథఞ్చన ॥౬౪॥ దృష్టాన్తే శ్రవణం ప్రోక్తం శ్రుతార్థమననం తతః। మతార్థే చ తతః ప్రోక్తం నిదిధ్యాసనముత్తమం ॥౬౫॥ తతో నిదిధ్యాసితేర్థే సమాధిరపి కథ్యతే। ఏవం సతి మహావాక్యశ్రవణఞ్చరితార్థకం ॥౬౬॥ పునర్నాపేక్ష్యతే సాక్షాత్సమాధిస్థస్య యోగినః। తస్మాత్సంసారమోక్షాయ సమాధిర్ముఖ్యకారణం ॥౬౭॥ అన్యథా యే వ గచ్ఛన్తి దుర్జనాస్తే హతాశయాః। వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టాః పచ్యన్తే రౌరవాదిషు ॥౬౮॥ ఏకోపి తాదృశో మూఢో భూమేర్భారాయ తే ద్విజాః। యేన సందూషితశ్శ్రౌతో మోక్షమార్గస్సుశోభనః ॥౬౯॥ సమాధిదూషకం దృష్ట్వా ప్రపలాయన్తు దూరతః। భవన్తశ్చ ద్విజశ్రేష్ఠాస్స్వధర్మమార్గానుసారిణః ॥౭౦॥ శ్రీగురుమూర్తిః॥ ఏవం బ్రహ్మన్ సమస్తజ్ఞః పౌరాణికశిరోమణిః। సూతో మునీనాం శాస్త్రార్థముపదిశ్య యథార్థతః ॥౭౧॥ వివిక్తదేశమాస్థాయ నిర్భయన్నిరుపద్రవం। బద్ధపద్మాసనో భూత్వా సమాధిముపచక్రమే ॥౭౨॥ ఇన్ద్రియాణి సమాహృత్య స ప్రాణాని సుఖేన వై। కూటస్థే సంప్రతిష్ఠాప్య మనసా ప్రత్యగాత్మని ॥౭౩॥ తమాత్మానం పరబ్రహ్మణ్యమలే సర్వగే సతి। ప్రతిష్ఠాప్య యథాపూర్వం స్వస్థో భూదద్వైతవర్జితః॥ * *౭౪*

* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే వింశోఽధ్యాయః *

బ్రహ్మా స్వామిన్ సమస్తవేదాన్తరహస్యార్థజ్ఞ సద్గురో। కాణ్డత్రయార్థాన్విజ్ఞాయ కృతార్థోస్మి తవాననాత్॥ తథాపి విస్తరోక్తత్వాన్మనో డోలాయతే మమ। అతస్సంగ్రహేణాద్య దయయా వక్తుమర్హసి ॥౨॥ ఇత్యుక్తో దక్షిణామూర్తిస్సర్వజ్ఞో భక్తవత్సలః। ప్రథమం వక్తుమారేభే జ్ఞానకాణ్డం సుసంగ్రహాత్ ।౩॥ శ్రీగురుమూర్తిః* యత్ప్రా

సిద్ధంపరంబ్రహ్మసచ్చిదానందలక్షణం । జన్మాదిరహితంశుద్ధంజీవజన్మాదికారణం ॥ ౪ । జగదీశపరాచీనన్నిర్గుణన్నిష్కళంవిభు । తదేవాస్తీతివిజ్ఞేయంసర్వాధిష్ఠానమద్వయం । ౫ । అవస్థాత్రయహీనత్వాత్తస్యావస్థానకథ్యతే।జీవత్రితయసాక్షిత్వాన్నజీవత్వఞ్చకథ్యతే ॥౬॥ దేహత్రయవిహీనత్వాన్నదేహిత్వఞ్చకథ్యతే। ప్రజ్ఞానఘనరూపత్వాన్నాజ్ఞానిత్వఞ్చకథ్యతే ॥౭॥ తదేవనిర్మలంబ్రహ్మజీవోభూత్వానిజాంశతః। కర్తాభోక్తేతిసంసారేసదాముహ్యతిశోచతి॥౮ బ్రహ్మేతరత్సమస్తఞ్చమాయావిద్యావిజృంభితం। అనిత్యమేవజన్మాదేర్జగజ్జీవేశ్వరాదికం ॥౯॥ ఇతిజన్మాంతరోద్భూతపుణ్యైర్యస్యవిజాయతే। నిత్యానిత్యవివేకశ్చవైరాగ్యఞ్చతతఃపరం ॥౧౦॥ శమాదిషట్కసంపత్తిర్ముముక్షుత్వఞ్చనిర్మలం। తస్యదృష్టాత్మనోదేహేశ్రవణఞ్చవిధీయతే ॥౧౧॥ తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థంశృణుయాత్సద్గురోర్ముఖాత్। తత్పదస్యేశ్వరోవాచ్యో మాయాశబలితఃప్రభుః ॥౧౨। లక్ష్యన్తునిర్గుణంబ్రహ్మసత్యజ్ఞానాదిలక్షణం। త్వంపదస్యతుజీవోయంవాచ్యోవిద్యావశంగతః ॥౧౩॥ లక్ష్యస్తునిర్గుణస్సాక్షీకూటస్థఃప్రత్యగాహ్వయః। కూటస్థబ్రహ్మణోరైక్యంజీవేశత్యాగపూర్వకం ॥౧౪॥ అహాలక్షణయైవాన్యత్తృతీయాసిపదంపరం।ఇతిశ్రవణమాత్రేణస్వస్యాజ్ఞాననివర్తతే॥౧౫। మననోత్పన్నవిజ్ఞానాత్సంశయశ్చనివర్తతే।బ్రహ్మలోకక్రమేణస్యాన్ముక్తిశ్చావృత్తివర్జితా ॥౧౬॥ దేహేన్ద్రియమనోబుద్ధిశూన్యసాక్షీనిరామయః। ప్రత్యగాత్మాశివోస్మీతివిదిత్వాసుఖమశ్నుతే॥౧౭॥ బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాద్దేహాధ్యాసంయదాత్యజేత్। తదాసబ్రహ్మవిత్సూర్యద్వారాబ్రహ్మణిమోదతే ॥౧౮ ॥ ఆత్మానంసచ్చిదానన్దంవిదిత్వైవాజరామరం। జరామరణసంసారసాగరోత్తారణంభవేత్॥౧౯।జ్ఞానహీనఃపశుఃప్రోక్తోజ్ఞానీపశుపతిస్స్వయం। జ్ఞానంవినానమోక్షోస్తిజన్మసంసారబన్ధనాత్ ॥౨౦॥ పఠన్తువేదశాస్త్రాణివేదాన్తాంశ్చపఠన్తువా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావేనప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౧। కుర్వన్తునానాకర్మాణిసఞ్చరన్తుతపాంసివా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావేనప్రయోజనమణ్వపి॥౨౨। నిషేవన్తాఞ్చతీర్థానిక్షేత్రేషుచవసన్తువా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావే నప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౩। యజన్తుదేవతాస్సర్వానానామన్త్రాన్జపన్తువా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావేనప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౪ । కుర్వన్తునానాసిద్ధీశ్చభక్తిస్తోత్రతరాశ్చవా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావేనప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౫॥ హఠయోగాంశ్చకుర్వన్తువాహాన్నానావిధాంశ్చవా। బ్రహ్మజ్ఞానోదయాభావేనప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౬। బ్రహ్మాత్మైకత్వబోధస్తువాక్యార్థశ్రవణోద్భవః । అవిద్యాకామశేషాఞ్చభ్రాన్తిన్నాశయతిధ్రువం ॥౨౭। ఐహికాముష్మికభ్రాన్తిర్బ్రహ్మజ్ఞానోదయావధి । ప్రోచ్యతేమనుజానాంవాదేవానాన్నతతఃపరం ॥౨౮॥ అహంబ్రహ్మేతివిజ్ఞానాత్త్యక్త్వాజ్ఞానఞ్చసంశయం। సఞ్చితాశేషకర్మభ్యోవిముక్తోనిర్మలోభవేత్ ॥౨౯। నాహమన్నమయోదేహోనాహంప్రాణమయోపిచ। నాహమ్మనోమయోనాహంవిజ్ఞానమయఏవచ॥౩౦॥ నచానన్దమయోనాహంపఞ్చమస్సృష్టిగోచరః। షష్ఠస్తుపూర్ణానన్దోహంపరబ్రహ్మాత్మకోవిభుః ॥౩౧। ఇతివిజ్ఞానవాన్మర్త్యస్సంసారేనివసన్నపి। అర్చిరాదిపథాగచ్ఛేద్దేహాన్తేబ్రహ్మణఃపదం ॥౩౨॥ పృథివ్యాపశ్చతేజశ్చవాయురాకాశఏవచ। శబ్దస్పర్శశ్చరూపఞ్చరసోగన్ధశ్చనాస్మ్యహం ॥ ౩౩ ॥ కార్యకారణభూతేభ్యః పరంసచ్చిత్సుఖాత్మకం। నిష్కళంనిష్క్రియంశాన్తం బ్రహ్మాస్మీత్యవధారయేత్ ॥౩౪॥ శుక్తౌరజతవజ్జీవేకూటస్థేచజడాజడా। అధ్యస్యతేమహామోహాద్దేహజీవౌతతోమృషా ॥౩౫ ॥ పరిపూర్ణేపరానందేవరబ్రహ్మణినిర్ద్వయే । నాధ్యాసస్యోపపత్తిర్హిప్రాగుత్పత్తేరభేదతః ॥౩౬॥ బ్రహ్మణోజనితానాదిరవిద్యామూలకారణం । ఆనందమయకోశాద్యావికారాస్తత్సముద్భవాః॥౩౭॥ తేష్వాత్మానంక్రమాజ్జీవశ్శోచత్యధ్యస్యమోహతః। ఆత్మన్యపిచతానేవంహృదయగ్రన్థిరేషచ॥౩౮ అన్యోన్యాధ్యాసమేతంహిపురస్కృత్యజనోఖిలః। ప్రవర్తతేబహిర్నానాభోజ్యాహరణహేతవే ॥౩౯॥ బ్రహ్మవిజ్ఞానమాత్రేణసచాధ్యాసోనివర్తతే। శుక్తివిజ్ఞానమాత్రేణరజతంకల్పితంయథా ॥౪౦ ॥ ఏవంసతిససిద్ధస్స్యాత్పూర్వదృష్టావభాసనాత్। అధ్యాసఉపపద్యేతసాదిత్వాచ్చవినశ్యతి ॥౪౧। ప్రతిబింబాత్మవాదశ్చప్రక్లృప్తాధ్యాససాధకః। ఉపా

ధ్యుత్పత్తిసాపేక్షో జీవస్యోపాధిమత్త్వతః ॥౪౨॥ అత ఆరంభవాదస్స్యాద్ దాదౌ వా పరిణామవాక్ । వివర్తవాదః పశ్చా
త్తు స్యాద్యోన్యాధ్యాసలక్షణః ॥౪౩॥ శ్రుతిసిద్ధేషువాదేషు త్రిష్వేకస్య నిరర్థతాం। వక్తుంయుక్తంతతస్తేషాం పౌర్వాపర్య
న్నిగద్యతే ॥౪౪। సర్వేషామపి వాదానాం యదధిష్ఠానముచ్యతే । తదేవ నిర్గుణం బ్రహ్మ జ్ఞేయం భవముముక్షుణా ॥౪౫॥
తదనన్యదిదం సర్వం జగచ్చ సచరాచరం। తదనన్యా చ జీవేశావిత్యేతద్ జ్ఞానమీర్యతే ॥౪౬॥ సర్వం బ్రహ్మేతి విజ్ఞానే ప్రమా
ణజనితే సతి। కర్మోపాస్తిభ్రమః కస్య విజాయేత కుతోఽపి వై ॥౪౭॥ కామ్యకర్మ హి భోగార్థం సగుణోపాసనం తథా।
శాస్త్రోక్తం తత్ర కో మోహో విరక్తస్యాత్మవేదినః ॥ ౪౮॥ ఆత్మనో దృష్టపూర్వస్యాప్యఖణ్డత్వేన వేదనం। వాక్యార్థశ్ర
వణే నైవ జాయతే పద్మసంభవ ॥౪౯॥ జ్ఞానఞ్చ ద్వివిధం ప్రోక్తం స్వరూపం వృత్తిరిత్యపి। తత్రాద్యం ద్వివిధం ప్రోక్తం స
గుణం నిర్గుణం తథా ॥౫౦। సగుణఞ్చ ద్విధా సిద్ధం జీవ ఈశ్వర ఇత్యపి। నిర్గుణఞ్చ ద్విధా సిద్ధం సరూపఞ్చ విరూపకం ॥౫౧। వృత్తి
జ్ఞానఞ్చ తద్ద్వేధా పరోక్షఞ్చాపరోక్షకం। తత్రాద్యఞ్చ వివేకోత్థం శ్రవణోత్థమితి ద్విధా ॥౫౨ ద్వితీయం మననోత్పన్నం నిదిధ్యా
సనజం తథా। గౌణముఖ్యతయా జ్ఞేయం ద్వివిధం పంకజోద్భవ ॥౫౩॥ తత్ర స్యాత్ప్రథమం ముక్త్యర్థం పరోక్షం బ్రహ్మవేదనం। అప
రోక్షాత్మబోధస్తు సద్యోముక్త్యర్థకం విదుః ॥౫౪ సరూపం నిర్గుణం యత్తు పరం బ్రహ్మ సనాతనం। తదేవ జ్ఞేయమద్వైతం సప
క్షాచ్చాపరోక్షతః ॥౫౫॥ చరాచరమిదం సర్వం జగత్తత్కారణేపి చ। మాయేశ్వరౌ మృషైవస్యుః పరమార్థనిరూపణే ॥౫౬॥
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యాది జగత్తత్కారణే తథా। అనాద్యవిద్యా జీవౌ స్యురుపాదాననిమిత్తతః ॥౫౭। సర్వాధిష్ఠానమద్వైతం
తన్నిష్కళన్నిరుపాధికం। స్వాభిన్నశక్తిసంయుక్తం చన్ద్రశ్చన్ద్రికయా యథా ॥౫౮। పూర్వవద్ధేతుతా తస్యాప్యారోపికా
స్యాద్బుధోత్తమైః। అన్యథా వ్యవహారస్య ప్రత్యక్షస్యాగతిత్వతః ॥౫౯। ఏవం మే బ్రహ్మ జానన్తి శాస్త్రాచార్యోపదేశతః । తే
షాం నిర్గుణకైవల్యం క్రమాత్సిద్ధ్యతి పద్మజ ॥౬౦ ॥ * * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే జ్ఞానకాణ్డసారనిరూపణం నామైకవింశోధ్యాయః ॥ *—

శ్రీగురుమూర్తిః॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి సద్యోముక్త్యర్థకం పరం । బ్రహ్మన్నుపాసనాకాణ్డసారాంశం సాదరం
శ్రుణు ॥౧। అహం బ్రహ్మేతి విజ్ఞానముత్పన్నం మననాద్యదా। తదనన్తరమేకాన్తే నిదిధ్యాసనమాచరేత్ ॥౨। ఉపాస
నం తత్పరమన్నిదిధ్యాసనసంజ్ఞితం। బ్రహ్మాత్మైక్యానుసన్ధానలక్షణం ప్రోచ్యతే బుధైః ॥ ౩। అహం బ్రహ్మాస్మ్యహం బ్ర
హ్మాస్మ్యహం బ్రహ్మేతి సన్తతం। అభిధ్యానం ప్రకుర్వాణస్సాక్షాద్బ్రహ్మత్వమాప్నుయాత్ ॥ ౪ । శబ్దానువిద్ధసంజ్ఞో
యం సమాధిస్సవికల్పకః। విపర్యయమశేషఞ్చ సన్నివర్తయతి ధ్రువం ॥౫। యావానభ్యాసవేగస్స్యాజ్జ్యోతిస్ఫూర్తిశ్చ తా
వతీ। యావతీ జ్యోతిషస్ఫూర్తిస్తావత్యావరణక్షతిః ॥౬। నిశ్శేషావరణక్షత్యాం పరజ్యోతిః ప్రసంస్థితే । స్వానన్దః పరిపూర్ణ
స్స్యాత్సర్వదుఃఖక్షయాత్తతః ॥౭॥ ఉపాస్యవస్తుతాదాత్మ్యాజ్జీవన్ముక్తిపదం గతః। ఉపాసకః కృతార్థస్స్యాత్సఞ్చితా
గామివర్జనాత్ ॥౮। యథాలిజాదిభిర్జ్ఞానం శ్రుత్యాదిషు విధీయతే। తథోపాసనమప్యత్ర నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౯॥
జ్ఞానపూర్వకయోగోయం సప్తమాంగాత్మకో మతః। ఉపాస్తియోగయోర్భేదం న హి పశ్యన్తి పణ్డితాః ॥౧౦। మాయా
వికారజన్మాదికారణం బ్రహ్మ నిర్గుణం। ఉపాస్యమాహ వైశ్వానర ఉపాసీతేతి హి శ్రుతిః ॥౧౧। సర్వాలంబన్నిరాలంబం
ప్రణవాలంబమద్వయం । పరం బ్రహ్మాహమస్మీతి య ఉపాస్తే స ముచ్యతే ॥౧౨॥ బ్రహ్మణో జీవభావోభూన్నిష్కళ
స్య యథా పురా । సకళస్యానయోపాస్త్యా జీవస్య బ్రహ్మతా భవేత్ ॥౧౩। గాయత్ర్యాదిమహామన్త్రైరిదమేవ మహా
త్తమం। ఉపాసనం పరాత్మైక్యధ్యానరూపం నిగద్యతే ॥౧౪। ఉపాస్యాభిన్నతామేనోపాసకస్య ప్రసిద్ధ్యతి। ఉపాసనన్త
దేతద్ధి స్వానుభూత్యేకకారణం ॥౧౫। బ్రహ్మవిజ్ఞానవానేవ ప్రకృతోపాసనే విధేః అధికారీ మతో నాన్య ఇతి వేదాన్తని
ర్ణయః ॥౧౬। స్వప్రకాశోస్మి పూర్ణోస్మి నిశ్చలోస్మి నిరామయః। ప్రజ్ఞానఘనరూపోస్మి జన్మాదిరహితోస్మ్యహం ॥౧౭।
ఆదిమధ్యాన్తహీనోస్మి నిర్గుణోస్మి నిరఞ్జనః। అవస్థాత్రయహీనోస్మి చిదానన్దరసోస్మ్యహం ॥౧౮। ఇత్యేవమాదిభిశ్శ

శైర్భావయన్బ్రహ్మనిష్ఠః శం| తాదాత్మ్యంలభతేసద్యోనాత్రసన్దేహకారణం ||౧౯| భావనాసమయేప్యేతత్పూర్వ
వాసనయామనః| సఞ్చరేద్బహిరాలోచ్యధీమాన్భూయోపిభావయేత్ ||౨౦| ధృత్యాయుక్త్యావిరక్త్యాచబ్రహ్మో
పాస్తింసమాచరన్| నాభ్యాసశ్రమమాప్నోతిక్షిప్రన్తన్మనుభూతితః ||౨౧| జీవేవిలీయమానేహిబ్రహ్మణ్యభ్యాస
యోగతః| జీవస్యాధారభూతాస్సర్వేప్రాణాఃక్షోభముపాగతాః ||౨౨| తథావిలీయమానేషుప్రాణేషుచతదాశ్ర
యాః| నాడ్యశ్చతాసునాడీషుతథాదేహస్తదాశ్రయః |౨౩|| ఉత్థాపితేయథాస్తంభే సంతుష్టాభవతిక్షితిః| ఏవమ
భ్యాసయోగేనదేహాదీనాంశ్రమోభవేత్ |౨౪|| మన్దాధికారిణఃప్రోక్తస్సచస్యాన్మధ్యమస్యవా | నతూత్తమస్యమధ్య
త్వాదిసాధనైస్సంయుతత్వతః ||౨౫| మధ్యాహ్నార్కప్రకాశశ్చేద్భావయేత్పరమాత్మనః| ఆకాశవద్విభుత్వఞ్చతదా
భవతిసాధకః||౨౬| యాదృశీభావనాయస్యసిద్ధిర్భవతితాదృశీ| శ్రుతిస్మృతిపురాణేషుప్రోచ్యతేర్థోయమాదరాత్ ||౨౭
బ్రహ్మాత్మైకత్వవిజ్ఞానాన్మనోనాశోనజాయతే| అస్మాదుపాసనాత్సిద్ధ్యేత్సప్రాణస్సేన్ద్రియశ్చసః |౨౮|| శ్రు
త్వాస్తుశతశోవాక్యంతత్త్వమస్యాదికమ్మహత్| మన్యన్తాంవాతథాత్రాంపినోపాస్త్యానమోచనం ||౨౯|| నిష్ప్రపఞ్చపర
బ్రహ్మవృత్తిసన్తతిరాత్మనః| అఖణ్డానన్దరూపత్వం స్వయముత్పాదయేద్ధ్రువం ||౩౦| అథానావృతినాశశ్చబ్రహ్మో
పాసనయానయా| సంసిద్ధ్యతిస్వయంజ్యోతిః ప్రవాహోత్పత్తిసంభవాత్ |౩౧|| మనసావిషయీకర్తుమవాఙ్మనసగో
చరం| కథంస్యాన్నిర్గుణంబ్రహ్మేత్యేవంశఙ్కైవమాస్తుతే ||౩౨| నిర్గుణాద్ధిపరాచీనమత్యన్తాగోచరమ్మతం| అరూపం
బ్రహ్మతస్మేహప్రోచ్యతేవిఫలత్వతః |౩౩|| మోక్షార్థితస్యరూపోక్త్యాముముక్షోఃకింప్రయోజనం| సచ్చిదానన్దమద్వై
తమ్మోక్షరూపన్తుకథ్యతే ||౩౪| సంశుద్ధమనసైతత్తున్నిర్గుణంబ్రహ్మచిన్త్యతే | అనేనచిన్తనేనాశుహృద్గ్రన్థిర్భిద్యతే
తరాం ||౩౫|| అనాదిరూఢసంసారరోగస్యమహతఃపరం| బ్రహ్మచిన్తనమేవేదంభవేత్సిద్ధరసాయనం ||౩౬| అద్వై
తసిద్ధిశ్శ్రవణాన్మననాద్వాప్యుపపత్తేర్నచ | భవేత్కస్యాపిసాక్షాత్తద్బ్రహ్మసఞ్చిన్తనాద్వినా||౩౭|| శ్రుతిస్మృతిశతైఃప్రో
క్తంబ్రహ్మధ్యానమనుత్తమం| ఉపేక్ష్యవాదమాత్రేణబ్రహ్మసాక్షాత్కథంభవేత్ ||౩౮|| అహోమాహాత్మ్యమ్మనుష్యా
ణాంశ్రుత్యన్తేష్వస్థితేష్వపి| ఉపాస్త్యేకప్రధానేషుజనాబోధైకవాదినః ||౩౯| ఉపాసనమిదన్నానావిక్షేపావృతినా
శనం| అనేనైవమనోనాశోజీవన్ముక్తిశ్చనేతరైః ||౪౦| ఇతివిజ్ఞానవన్తోపిజనాఃకేచనమోహితాః| జ్ఞానోదయాత్పరం
కార్యన్నేత్యాహుఃకిఞ్చిదప్యహో ||౪౧|| శేషశేషివిచారేచజ్ఞానంశేషఉపాసనం| శేషీతినిశ్చయస్సిద్ధఃపణ్డితానాఞ్చ
తుస్సుఖ ||౪౨|| జ్ఞానస్యోపాస్తిశేషత్వంయద్యవఙ్గీకృతంతదా| తస్యేన్ద్రియాణ్యవశ్యానివిహరేయుర్నిరంకుశం||౪౩
స్వేచ్ఛావిహారాత్పాపానిప్రవర్ధేరన్బహూన్యపి | బహుపాపనిదానేనతేనజ్ఞానేనకింవిధే |౪౪ | ఉపాస్తిర్విధిశేష
శ్చేజ్జ్ఞానమఙ్గీకరిష్యతి| సజ్జ్ఞాన్యుపాస్తిహీనోపిసన్స్వేచ్ఛంవిహరేత్క్వచిత్ || ౪౫ || జ్ఞానఞ్చశ్రవణోత్పన్నంమతంసప్ర
తిబన్ధకం| ప్రతిబన్ధనివృత్తిస్తుబ్రహ్మోపాసనయానయా ||౪౬|| నివృత్తేప్రతిబన్ధేస్మాన్నిదిధ్యాసనసంజ్ఞితాత్| ఉపా
సనాత్స్యాత్సజ్జ్ఞానంశ్రవణాదతికేచన |౪౭ || ఏవంవేదాన్తతాత్పర్యంతేషామభ్యుపగచ్ఛతాం | బుద్ధిమాన్ద్యంకిమ
త్రోహావశ్యేపంకజసంభవ ||౪౮|| శ్రుతాహిశ్రవణంకార్యన్తద్వశాత్పరముచ్యతే| మననఞ్చతథాకార్యంశ్రవణా
త్పరముచ్యతే ||౪౯|| నిదిధ్యాసనమన్త్యన్తుమననాత్పరముత్తమం| ఏవంసతికథంవాచ్యంశ్రవణంవాన్త్యసాధనం||౫౦
విపర్యయస్యశేషశ్చేత్పూర్వజన్మనిసంస్థితః| నిదిధ్యాసనశేషేణనివర్త్యఇహసధ్రువం||౫౧|| అజ్ఞానస్యచశేషశ్చేత్పూ
ర్వజన్మనిసంస్థితః| ఇహశ్రవణశేషేణతన్నిరస్యాతతఃపరం ||౫౨ || కర్తవ్యంమననంపూర్ణన్నిదిధ్యాసనమప్యథ | సా
క్షాత్కారస్యరూపస్యతేనసిప్రతిబన్ధకః ||౫౩|| క్రమముక్త్యైకంజ్ఞానంశ్రవణాదుపజాయతే| జీవన్ముక్త్యేకంసమ్య
గ్జ్ఞానంతూపాసనాదితి |౫౪|| యేవిజానన్తిశాస్త్రోక్తవర్తనాపణ్డితోత్తమాః| తేవైజీవద్విముక్తాస్స్యుశ్శేతచేల్లో

కవశ్చకాః॥౫౫॥ అరూపబ్రహ్మయత్ప్రోక్తమవాఙ్మనసగోచరమ్। వాక్యగోచరతాన్తస్యవదన్తఃఖలుపశ్చకాః॥౫౬॥ తస్యనిర్గుణతాముక్త్వాజ్ఞేయత్వఞ్చముముక్షుభిః। సగుణత్వముపాస్యత్వఞ్చిద్రూపస్యవదన్తిచ॥౫౭॥ తేషాంహితధియామేవమరూపజ్ఞానవాదినామ్। యథేచ్ఛాచారయోగేననరకేపతనంధ్రువమ్ ॥౫౮॥ బ్రహ్మైక్యోపాసనాదేవజీవన్ముక్తస్యయోగినః। ప్రారబ్ధక్షేహసంప్రాప్తేతదరూపస్సుసేత్స్యతి ॥ ౫౯ ॥ తస్మాద్విజ్ఞానవిషయం చిద్రూపంబ్రహ్మనిర్గుణమ్। ఉపాసీతతదస్మీతిజీవన్ముక్త్యైబుధోత్తమః ॥ ౬౦ ॥ యద్విజ్ఞేయం పురాబ్రహ్మ తదథోపాస్యముచ్యతే। అనుపాస్యస్తుయత్ప్రోక్తస్తదవిజ్ఞేయమేవచ ॥ ౬౧ ॥ ఆదావుపాసనంపశ్చాత్కర్తవ్యంశ్రవణంగురోః। ఇతిబ్రువణపదోక్షిపంశిరసాపాదుకామపి ॥ ౬౨ ॥ బిభ్యయాన్నాత్రసన్దేహస్సహిమూఢజనాగ్రణీః। స్వప్నేపిశ్రీశవాన్నైవ వేదస్యాప్యేకమక్షరమ్ ॥ ౬౩ ॥ యస్మాదాశ్రవణంపశ్చాన్మననఞ్చతతఃపరమ్। నిదిధ్యాసనమిత్యాహక్రమసాధనవాఙ్మయమ్ ॥౬౪॥ జీవన్ముక్తిపదంప్రాప్యసర్వదుఃఖవివర్జితః। పూజ్యతేబ్రహ్మవిష్ణ్వీశైరపిసత్యమ్మయోచ్యతే ॥౬౫॥ ❋

❋ ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాద ఉపాసనాకాణ్డసారనిరూపణన్నామ ద్వావింశోధ్యాయః ❋

శ్రీగురుమూర్తిః ॥ అథాతస్సంప్రవక్ష్యామికర్మకాణ్డస్యసంగ్రహమ్। యస్యశ్రవణమాత్రేణ కృతార్థఃపురుషోభవేత్ ॥ ౧ ॥ కర్మహిత్రివిధంప్రోక్తంనిత్యంనైమిత్తికన్తథా। కామ్యఞ్చేతిశ్రుతిస్మృత్యోఃకర్తవ్యంపద్మసంభవ ॥౨॥ తత్రకామ్యంపరిత్యాజ్యంసర్వథామోక్షకాంక్షిభిః। నైమిత్తికన్తుకర్తవ్యంజీవన్ముక్తేనయోగినా ॥ ౩ ॥ అపిలోకోపకారాయస్వోపకారాయనిత్యకమ్। అగ్నిహోత్రాదినిత్యంస్యాత్కార్యంస్వాశ్రమసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ అత్యాశ్రమిత్వసంసిద్ధ్యైజీవన్ముక్తస్యయావతా। విదేహముక్తిర్నప్రాప్తాతావన్నిత్యంసమాచరేత్ ॥ ౫॥ నిత్యానుష్ఠానసాపేక్షావైదేహీముక్తిరుత్తమా। యతస్తతఃకర్మజన్యాసాముక్తిరవధార్యతే ॥ ౬ ॥ అథవానిర్వికల్పాదిసమాధ్యభ్యాసయోగతః। తస్యాఉత్పద్యమానత్వాత్కర్మజన్యత్వముచ్యతే ॥ ౭ ॥ జీవన్ముక్తేనయఃకార్యస్సమాధిస్సహిమానసః। కర్తైవపరమంపూర్వప్రోక్తోపాసనతోవిధేః ॥ ౮ ॥ మానసత్వావిశేషేణకర్మైవోపాస్తిరప్యభూత్। తథాప్యుపాస్తిసంజ్ఞాహిధ్యానస్యోక్తామనీషిభిః ॥ ౯ ॥ తథావాచ్యాసమాధేరప్యుపాస్త్యాఖ్యాచయద్యపి। కర్మసంజ్ఞాహితత్రాపి ప్రోచ్యతేవిబుధైర్విధేః ॥ ౧౦ ॥ తస్మాత్ప్రసిద్ధాయేశబ్దాయేషుతాంస్తేషుసంవదన్। అహన్నైవాపరాధీస్యామత్రసమ్యఙ్నిరూపణే। ౧౧। యేనకేనప్రకారేణసమాధింభవనాశనమ్। ధ్యానఞ్చోపేక్షమాణానాంజ్ఞానినాంకింఫలంవద ॥ ౧౨॥ ఉపాసకాశ్చకర్మాణిస్వాశ్రమోక్తానియోగినః। ఉపేక్ష్యనైవ్యానాలోచ్యపాతకోత్పత్తిమాత్మనామ్ ।౧౩। బాహ్యఞ్చనిత్యకర్మాద్యంసమాధ్యాఖ్యన్తథాన్తరమ్। అన్నిచుఞ్చవిధీయేతేవైదేహ్యైముక్తయేశ్రుతా। ౧౪ ॥ నిత్యకర్మవిహీనస్యనాశ్రమిత్వంకదాచన। నచాశ్రమవిహీనస్యముక్తివార్తాపియుజ్యతే। ౧౫। శ్రవణేమననేధ్యానే సమాధావాశ్రమీజనః। చోద్యేతనేతరఃపాపీసర్వాధికృతివర్జనాత్ ॥ ౧౬। సన్త్యజ్యస్వాశ్రమాచారం యత్రకుత్రాపియేజనాః। ప్రవర్తన్తేస్వయమ్మోహాత్తేహిపాషణ్డినోమతాః। ౧౭। జీవన్ముక్తింగతస్యాపిదృష్టదుఃఖోరరీకృతేః। తన్నివృత్త్యైవస్థానశ్చస్వాశ్రమోత్రవిధీయతే। ౧౮। స్వాశ్రమాచారమాత్రేణతన్నివృత్తిర్నసంభవేత్। సమాధినైవసోయస్తుసమాధిర్నాశ్రమాద్వినా। ౧౯। జీవన్ముక్తోపిపురుషఃస్వాశ్రమాచారపూర్వకమ్। విదేహముక్తిసిద్ధ్యర్థంసమాధిన్నిత్యమాచరేత్। ౨౦। బ్రహ్మచారీగృహీవానప్రస్థస్సన్న్యాస్యపిస్వయమ్। దేహవిస్మృతిపర్యన్తంస్వకర్మనిరతోభవేత్।౨౧। యానినిష్కామకర్మాణిశ్రుతిస్మృత్యుదితానిచ। తేషామత్రానుష్ఠానేసర్వేస్యుఃప్రత్యవాయినః। ౨౨। జీవన్ముక్తస్యవైదేహ్యంముక్త్వావిచ్ఛావివర్జనే। పునర్జన్మాద్యభావేననఫలంకర్మణేతిన। ౨౩। తస్యాపికర్మత్యాగేహిస్వేచ్ఛాచారోభవేత్తదా। మహాపాతకయుక్తస్స్యాత్సచపాషణ్డినాంవరః ॥౨౪॥ అథవావస్తుతోజీవన్ముక్తిస్థానంగతఃపుమాన్।

స్వభావాద్దృష్టదుఃఖేభ్యో భవేద్ధ్యుపరతస్తతః । ౨౫ । స్వేచ్ఛాచారాదిసంయోగో నశంక్యశ్చ కథఞ్చన । గహ్వేన్త్ర
మయుతో నిత్యం సమాధిం శ్రద్ధయాచరేత్ । ౨౬ ॥ అజ్ఞానాద్బన్ధనం జ్ఞానాన్ముక్తిరిత్యుచితమ్మతం । కర్మణైవోభయ
శ్చేతిహ్యాయుక్తమితిచేచ్ఛృణు ॥ ౨౭ ॥ బన్ధస్యకారణం కర్మ సకామం పరికీర్త్యతే । మోక్షస్యకారణం కర్మ నిష్కామం
తన్నదూష్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఉపాసనాద్ధిపూర్వోక్తాద్బ్రహ్మవిత్త్వముపాగతః। తద్వరత్వవరీయస్త్వవరిష్ఠత్వాప్తయేక్ర
మాత్ ॥ ౨౯ । సమాధిన్నిర్వికల్పఞ్చ నిస్సంకల్పన్తతః పరం। నిర్వృత్తికఞ్చకుర్వీత దృష్టవైరాగ్యపూర్వకం ॥ ౩౦ ॥ యఏ
వంసప్తమీంభూమిమధిష్ఠాయవరిష్ఠతాం। సంప్రాప్తస్సోచిరాదేవ నిర్వాసనపదం వ్రజేత్ । ౩౧ ॥ యత్సర్వవచసాందూ
రంయత్సర్వమనసామపి। సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తన్తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ యన్నధ్యేయంనచజ్ఞేయంనతర్క్యంశ్రో
వ్యమేవన। నవాచ్యంనచలక్ష్యఞ్చతన్నిర్వాసనముచ్యతే । ౩౩ । యన్నజ్ఞానన్నచాజ్ఞానన్నోపాస్తిర్నవిపర్యయః। నస
మాధిర్నవిక్షేపస్తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥ ౩౪ । జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయభేదో నధ్యాత్రాదిభిదాపిన । నకర్త్రాదిభిదాప్యస్తి
తన్నిర్వాసనముచ్యతే । ౩౫ । బ్రహ్మేతినామమాత్రంయదరూపం సదసత్పరం। సత్తాసామాన్యమాత్రఞ్చ తన్నిర్వాసన
ముచ్యతే ॥ ౩౬ । అఖణ్డైకరసాతీతం సప్తభూమివివర్జితం। పరాఖ్యామాత్రాతీతఞ్చ తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥ ౩౭ । కాణ్డై
స్త్రిభిఃక్రమేణైవజ్ఞానోపాసనకర్మణాం। యత్ప్రాపణీయంసంప్రోక్తం తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥ ౩౮ ॥ యదేవసర్వవే
దాన్తముఖ్యలక్ష్యార్థతాంగతం । సర్వశక్తివినిర్ముక్తం తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥ ౩౯ । సత్యత్వేనప్రతీత్యావావ్యవహారే
ష్వాజగత్। జీవఈశశ్చవబ్రహ్మతన్నిర్వాసనముచ్యతే । ౪౦ । యత్రమాయాప్యవిద్యాచ తత్కార్యాణిచ సర్వధా।
నసన్తివేదశాస్త్రాణి తన్నిర్వాసనముచ్యతే । ౪౧ ॥ యన్నిరూపయితుంశక్యం నప్రమాణైః కథఞ్చన । తద్బహూక్త్యాతవ
శ్రోతుః కింఫలం పద్మసంభవ । ౪౨ ॥ సమాధిగోచరం యత్తు సత్యజ్ఞానసుఖాత్మకం। మోక్షప్రయోజనన్నిత్యం తద్బ్ర
హ్మైవావధారయ ॥ ౪౩ ॥ అఖణ్డైకరసాకారే పరబ్రహ్మణి నిశ్చలే। సమాహితమనస్కస్య సిద్ధాముక్తిర్నిరంకుశా॥ ౪౪
సమాధినావిదేహస్య స్వానన్దానుభవస్థిరః। స్వానన్దానుభవాదన్యదణుమాత్రన్నవిద్యతే॥ ౪౫ । స్వానన్దానుభవాదేవశా
న్తిమేత్య పరాన్మునిః। వరిష్ఠస్సర్వదాశేతే స్థిరోజగరవద్భువి ॥ ౪౬ । బాలోన్మత్తపిశాచాది చర్యామపిపరిత్యజన్। వి
దేహముక్తిమాసాద్య ప్రేతవన్నిశ్చలస్సదా॥ ౪౭ । భోగంవినైవప్రారబ్ధం కర్మాపి క్షయమాగతం। యస్యవిస్మృతదేహస్య
సలోకేదుర్లభో మహాన్ । ౪౮ ॥ కర్మణాజాయతే కర్మ కర్మణాకర్మనశ్యతి। కర్మణాకర్మతామేత్య నైష్కర్మ్యం సుఖమశ్ను
తే॥ ౪౯ ॥ హేయానికానిచిత్కర్మాణ్యుపాదేయానికానిచిత్ । అహేయాన్యనుపాదేయాన్యపికానిచిదేవచ॥ ౫౦ । అకర్మబీ
జంకర్మస్యాత్కర్మబీజమకర్మచ। అతస్తదుభయన్నిత్యమాశ్రయేద్బుద్ధిమాన్నరః॥ ౫౧ । పరబ్రహ్మణిచిన్మాత్రేనిర్వికల్పే
నిరఞ్జనే। సమాధిభిర్యదాజీవః కర్తానశ్యతి సర్వధా ॥ ౫౨ । తదాకర్మాఖిలం పుణ్యపాపాఖ్యం యద్యదాస్థితం। తత్త
త్ప్రణాశమభ్యేతి నాత్రకార్యావిచారణా ॥ ౫౩ । కర్మమూలానిసాంఖ్యాని కర్మమూలాశ్చభక్తయః। కర్మమూలాశ్చయో
గాస్స్యుః కర్మమూలముపాసనం ॥ ౫౪ । కర్మమూలాశ్చదేహాస్స్యుః కర్మమూలాచసంసృతిః। కర్మమూలానీన్ద్రియాణి
కర్మమూలమ్మనోపిచ । ౫౫ ॥ కర్మమూలా అపిప్రాణాః కర్మమూలైవచావృతిః । కర్మమూలన్తదజ్ఞానం కర్మమూల
ఞ్జడాజడం ॥ ౫౬ । కర్మమూలాశ్చతిర్యఞ్చః కర్మమూలానరాఅపి । కర్మమూలాస్సురాస్సర్వే కర్మమూలోబృహస్ప
తిః ॥ ౫౭ । కర్మమూలశ్చతుర్వక్త్రః కర్మమూలశ్శ్రియఃపతిః। కర్మమూలో గిరీశశ్చ ప్రకృతిః కర్మమూలికా ॥ ౫౮ ॥
కర్మమూలఞ్జగత్సర్వమితినిశ్చిత్య యోనరః। కర్మాణ్యాశ్రిత్యకర్మాణి సన్త్యజేత్సవిముచ్యతే ॥ ౫౯ ॥ కర్మైవపరమంశ్రే
యః కర్మైవపరమంపదం । కర్మైవపరమోలాభః కర్మైవపరమామృతం ॥ ౬౦ । కుర్వన్నేవేహకర్మాణి యోజీవతిశతం
సమాః। అనవద్యైకనిష్ఠత్వాత్తస్మిన్లేపోస్తినకశ్చన । ౬౧ ॥ కర్మణాసంసృతౌబద్ధం కర్మోత్తారయితుంక్షమం। గర్తేనిపతి

తమ్మత్తంద్వీపేన్ద్రిం ద్వీపరాడివ ॥౬౨॥ అబ్రహ్మకర్మణా బద్ధో ముచ్యతే బ్రహ్మకర్మణా। బ్రహ్మకర్మ సమాధిస్స్యాన్నిర్వికల్పాదిసంజ్ఞితః ॥౬౩॥ అసమాహితచిత్తస్య దుఃఖం విక్షేపసంభవం। అనుస్యూతతన్మైవస్యాదవిచ్ఛిన్నప్రవాహవత్ ॥౬౪॥ సంసారదుఃఖపూర్ణస్య సమాధివిముఖస్య చ। కిం వేదాన్తపరిజ్ఞానైః ఫలమస్తి చతుర్ముఖ ॥౬౫॥ అజ్ఞానావృతివిక్షేపాన్ దుఃఖబీజాని సన్త్యజన్। సమాధినాత్మమాత్రోఽయం స్వకర్మీ దుర్లభో భువి ॥౬౬॥ నిత్యం కర్మాగ్నిహోత్రాదిసమాధిశ్చ తథాన్తరః। మైత్ర్యాద్యయానుష్ఠేయం తే తేషాం హానిర్న కాచన ॥౬౭॥ బహునోక్తేన కిం బ్రహ్మన్ జీవన్ముక్తిపదం గతః। ఆదేహపాతాన్నిత్యం చ సమాధిం కర్మ సఞ్చరేత్ ॥౬౮॥ విదేహముక్తికామశ్చేదష్టోత్తరశతశ్రుతీః। సమాశ్రిత్య చ కుర్వీత సమాధిం సర్వదా బుధః ॥౬౯॥ జ్ఞానోపాసనకాణ్డాభ్యాం జీవన్ముక్తో నరోత్తమః। ఏనం విదేహమోక్షాయ కర్మకాణ్డం సమభ్యసేత్ ॥౭౦॥

* * * * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే కర్మకాణ్డసార నిరూపణం నామ త్రయోవింశోఽధ్యాయః *—

ఇతి శ్రీదక్షిణామూర్తేర్వచనం పద్మసంభవః। శ్రుత్వా ముహూర్తమాలోచ్య స్విన్నగాత్రస్సగద్గదం ॥౧॥ సానన్దబాష్పపూర్ణాక్షం ప్రణమ్య చ ముహుర్ముహుః। బద్ధాఞ్జలిపుటస్స్తుత్వా బహుధైవమువాచ హ ॥౨॥ బ్రహ్మా ॥ భగవన్ కరుణాసిన్ధో శిష్యవత్సల సద్గురో। కిం వక్ష్యే మయి తే పూర్ణామపారాం కరుణాం ప్రభో ॥౩॥ ఆదౌ నిరూపితాన్ జ్ఞానకాణ్డార్థాంశ్చ తతః పరం। బ్రహ్మోపాసనకాణ్డార్థాన్ జీవన్ముక్తిప్రదానపి ॥౪॥ పశ్చాచ్చ కర్మకాణ్డార్థాన్విదేహత్వప్రదాన్ స్ఫుటం। శ్రుత్వా భవన్ముఖాంభోజాదహన్ధన్యోఽస్మ్యసంశయం ॥౫॥ అద్యైవ సఫలం జన్మ హ్యద్యైవ సఫలం కులం। అద్యైవ సఫలం జ్ఞానమద్యైవ సఫలం తపః ॥౬॥ అద్యైవ సఫలోపాస్తిరద్యైవ సఫలా మతిః। అద్యైవ సఫలా విద్యా హ్యద్యైవ సఫలా కృతిః ॥౭॥ మన్మాతా సఫలా లక్ష్మీర్మత్పితా సఫలో హరిః। మద్భార్యా సఫలా వాణీ వసిష్ఠాద్యాశ్చ మత్సుతాః ॥౮॥ జన్మాన్తరసహస్రేషు యాని పుణ్యాని మే భవన్। తాని సర్వాణి చ స్వామిం స్త్వద్వాగ్ఫలితాని సాంప్రతం ॥౯॥ ఇతః పరన్న వక్తవ్యం న్నశ్రోతవ్యం చ కిఞ్చన। సర్వసంశయవిచ్ఛేదాత్కృతార్థోఽస్మి దయానిధే ॥౧౦॥ అహన్ధన్యోఽస్మ్యహన్ధన్యోఽస్మ్యహం ధన్యోఽస్మి సద్గురో। న కర్తవ్యం చ మే శ్రీమత్పాదాబ్జభజనం వినా ॥౧౧॥ మోక్షోపాయానహం శ్రుత్వా నిశ్చితాంస్త్వన్ముఖాంబుజాత్। విక్షేపకారణం లోకసృష్టిం కుర్యాం కథం విభో ॥౧౨॥ తస్మాదితః పరం సాక్షాన్నిర్వికల్పసమాధినా। కాలన్నేష్యామ్యదేహత్వసిద్ధ్యై త్వం కుర్వనుగ్రహం ॥౧౩॥ అధికారస్య నిర్బన్ధస్త్వదనుగ్రహవర్జితే। ఉపపద్యత ఏషోఽస్మి త్వదనుగ్రహభాజనం ॥౧౪॥ విదేహముక్తే మయ్యద్య సృష్టికర్మ న లుప్యతే। బహూనామస్మత్పదేచ్ఛూనామస్థానాచ్ఛస్థితత్వతః ॥౧౫॥ ఇతి బ్రహ్మవచశ్శ్రుత్వా దక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। ముహూర్తమ్మనసాలోచ్య బభాషే చతురాననం ॥౧౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మన్నయుక్తా బుద్ధిస్తే విముఖా సృష్టికర్మణి। సర్వే హి ప్రాణినస్సన్తి ప్రళయే లీనవృత్తయః ॥౧౭॥ తేషాన్తదా స్థూలదేహరాహిత్యాన్మోక్షసాధనే। జ్ఞానోపాసనకర్మాదౌ న ప్రవృత్తిశ్చ యుజ్యతే ॥౧౮॥ నిశ్చేష్టత్వేఽప్యముక్తత్వాత్సకర్మత్వాచ్చ సుప్తవత్। ఉపశాన్తాఫలం తస్యాస్సకిఞ్చిదుపలభ్యతే ॥౧౯॥ అతః ప్రాణ్యుపకారాయ యథాపూర్వం భవాన్ పునః। చరాచరజగత్స్రష్టా కరోతు మతిముత్తమాం ॥౨౦॥ అథవావశ్యకర్తవ్యం స్సృష్టికర్మ త్వయా విధే। ఏతత్త్వపరిహార్యం తే హ్యధికారికతావశాత్ ॥౨౧॥ సృష్టికర్మాధికారస్తే సంసిద్ధః పూర్వకర్మణా। ఇచ్ఛాప్రారబ్ధరూపత్వాన్నత్యాజ్యో భోగతో వినా ॥౨౨॥ ఈశాధీనస్య తే కుత్ర స్వాతన్త్ర్యం వత్స తే వద। తత్స్రష్టృపరమోక్షార్థస్తే పరార్ధద్వయావధి ॥౨౩॥ అనిచ్ఛారబ్ధబద్ధా యే యతయస్తత్త్వవేదినః। త్వల్లోకవాసినస్సన్తి కర్మభూమేరుపాగతాః ॥౨౪॥ తేషాం జీవద్విముక్తానాం త్వత్కృతాత్మోపదేశతః। జాతశ్చేద్దృఢవైరాగ్యం సమాధ్యైకనివృత్తిశ్చవేత్ ॥౨౫॥ అధికారవిహీనత్వాత్తే స్వతన్త్రాస్స్వకర్మణి। భోగప్రవృత్తివైముఖ్యాద్విదేహత్వమవాప్నుయుః ॥౨౬॥ సఞ్చితాగామిముక్తోఽపి భవాన్ స్వాత్మైక్యనిష్ఠయా। అప్రారబ్ధబద్ధత్వాన్నాదేహత్వమిహాప్నుయాత్ ॥౨౭॥ అస్తే

స్వభావాద్దృష్టదుఃఖేభ్యో భవేద్వ్యుపరతస్తతః । ౨౫ । స్వేచ్ఛాచారాదిసంయోగో నశఙ్క్యశ్చ కథఞ్చన । సహ్యత్రమయుతో నిత్యం సమాధిం శ్రద్ధయాచరేత్ । ౨౬ ॥ అజ్ఞానాద్బన్ధనం జ్ఞానాన్ముక్తిరిత్యుచితమ్మతం । కర్మణైవోభయశ్చేతి హ్యాయుక్తమితి చేచ్ఛృణు ॥౨౭॥ బన్ధస్య కారణం కర్మ సకామం పరికీర్త్యతే । మోక్షస్య కారణం కర్మ నిష్కామం తన్న దూష్యతే ॥౨౮॥ ఉపాసనాద్ధి పూర్వోక్తాద్బ్రహ్మవిత్త్వముపాగతః । తద్వరత్వవరీయస్త్వవరిష్ఠత్వాప్తయేక్రమాత్ ॥౨౯। సమాధిం నిర్వికల్పఞ్చ నిస్సఙ్కల్పం తతః పరం । నిర్వృత్తికఞ్చ కుర్వీత దృష్టవైరాగ్యపూర్వకం ॥ ౩౦॥ యఏవం సప్తమీం భూమిమధిష్ఠాయ వరిష్ఠతాం । సంప్రాప్తస్సోచిరాదేవ నిర్వాసనపదం వ్రజేత్ ।౩౧॥ యత్సర్వవచసాం దూరం యత్సర్వమనసామపి । సర్వద్వన్ద్వవినిర్ముక్తం తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౨॥ యన్న ధ్యేయం న చ జ్ఞేయం న తర్క్యం శ్రావ్యమేవ న । న వాచ్యం న చ లక్ష్యఞ్చ తన్నిర్వాసనముచ్యతే ।౩౩। యన్న జ్ఞానం న చాజ్ఞానం నోపాస్తిర్న విపర్యయః । న సమాధిర్న విక్షేపస్తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౪। జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయభేదో న ధ్యాత్రాదిభిదాపి న । న కర్త్రాదిభిదా హ్యస్తి తన్నిర్వాసనముచ్యతే ।౩౫। బ్రహ్మేతి నామమాత్రం యదరూపం సదసత్పరం । సత్తాసామాన్యమాత్రఞ్చ తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౬। అఖణ్డైకరసాతీతం సప్తభూమివివర్జితం । పరాఖ్యమాత్రాతీతఞ్చ తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౭। కాణ్డైస్త్రిభిః క్రమేణైవ జ్ఞానోపాసనకర్మణాం । యత్ప్రాపణీయం సంప్రోక్తం తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౮॥ యదేవ సర్వవేదాన్తముఖ్యలక్ష్యార్థతాంగతం । సర్వశక్తివినిర్ముక్తం తన్నిర్వాసనముచ్యతే ॥౩౯। సత్యత్వేన ప్రతీత్యా వా వ్యవహారేఽవా జగత్ । జీవ ఈశశ్చ న బ్రహ్మ తన్నిర్వాసనముచ్యతే ।౪౦। యత్ర మాయాప్యవిద్యా చ తత్కార్యాణి చ సర్వథా । న సన్తి వేదశాస్త్రాణి తన్నిర్వాసనముచ్యతే ।౪౧॥ యన్నిరూపయితుం శక్యం న ప్రమాణైః కథఞ్చన । తద్బహూక్త్యా త్వవశ్రోతుః కిం ఫలం పద్మసంభవ ।౪౨॥ సమాధిగోచరం యత్తు సత్యజ్ఞానసుఖాత్మకం । మోక్షప్రయోజనం నిత్యం తద్బ్రహ్మైవావధారయ ॥౪౩॥ అఖణ్డైకరసాకారే పరబ్రహ్మణి నిశ్చలే । సమాహితమనస్కస్య సిద్ధా ముక్తిర్నిరంకుశా ॥౪౪ సమాధినా విదేహస్య స్వానన్దానుభవస్థిరః । స్వానన్దానుభవాదన్యదణుమాత్రం న విద్యతే ॥౪౫। స్వానన్దానుభవాదేవ శాన్తిమేత్య పరాం మునిః । వరిష్ఠస్సర్వదా శేతే స్థిరో జగరవద్భువి ॥౪౬। బాలోన్మత్తపిశాచాది చర్యామపి పరిత్యజన్ । విదేహముక్తిమాసాద్య ప్రేతవన్నిశ్చలస్సదా ॥౪౭। భోగం వినైవ ప్రారబ్ధం కర్మాపి క్షయమాగతం । యస్య విస్మృతదేహస్య స లోకే దుర్లభో మహాన్ ।౪౮॥ కర్మణా జాయతే కర్మ కర్మణా కర్మ నశ్యతి । కర్మణా కర్మతామేత్య నైష్కర్మ్యం సుఖమశ్నుతే ॥౪౯। హేయాని కానిచిత్కర్మాణ్యుపాదేయాని కానిచిత్ । అహేయాన్యనుపాదేయాన్యపి కానిచిదేవ చ ॥౫౦। అకర్మబీజం కర్మ స్యాత్కర్మబీజమకర్మ చ । అతస్తదుభయన్నిత్యమాశ్రయేద్బుద్ధిమాన్నరః ॥౫౧। పరబ్రహ్మణి చిన్మాత్రే నిర్వికల్పే నిరఞ్జనే । సమాధిభిర్యదా జీవః కర్తా నశ్యతి సర్వథా ॥౫౨। తదా కర్మాఖిలం పుణ్యపాపాఖ్యం యద్యదాస్థితం । తత్తత్ప్రణాశమభ్యేతి నాత్ర కార్యా విచారణా ॥౫౩। కర్మమూలాని సాంఖ్యాని కర్మమూలాశ్చ భక్తయః । కర్మమూలాశ్చ యోగాస్స్యుః కర్మమూలముపాసనం ॥౫౪। కర్మమూలాశ్చ దేహాస్స్యుః కర్మమూలా చ సంసృతిః । కర్మమూలానీన్ద్రియాణి కర్మమూలమ్మనోఽపి చ ।౫౫॥ కర్మమూలా అపి ప్రాణాః కర్మమూలైవ చావృతిః । కర్మమూలన్తదజ్ఞానం కర్మమూలం జగజ్జడం ॥౫౬। కర్మమూలాశ్చ తిర్యఞ్చః కర్మమూలా నరా అపి । కర్మమూలాస్సురాస్సర్వే కర్మమూలో బృహస్పతిః ॥౫౭। కర్మమూలశ్చతుర్వక్త్రః కర్మమూలశ్శ్రియః పతిః । కర్మమూలో గిరీశశ్చ ప్రకృతిః కర్మమూలికా ॥౫౮॥ కర్మమూలఞ్జగత్సర్వమితి నిశ్చిత్య యో నరః । కర్మాణ్యాశ్రిత్య కర్మాణి సన్త్యజేత్స విముచ్యతే ॥౫౯॥ కర్మైవ పరమం శ్రేయః కర్మైవ పరమం పదం । కర్మైవ పరమో లాభః కర్మైవ పరమామృతం ॥౬౦। కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి యో జీవేత్త్రిశతం సమాః । అనవద్యైకనిష్ఠత్వాత్తైర్లోపోఽస్తి న కశ్చన ।౬౧॥ కర్మణా సంసృతౌ బద్ధం కర్మోత్తారయితుం క్షమం । గర్తేనిపతి

తమస్తత్త్వం దీపేన్ద్రిం ద్విపరాడివ ॥౯౨॥ అబ్రహ్మకర్మణా బద్ధో ముచ్యతే బ్రహ్మకర్మణా। బ్రహ్మకర్మసమాధిస్స్యాన్నిర్వికల్పాదిసంజ్ఞితః ॥౯౩॥ అసమాహితచిత్తస్య దుఃఖం విక్షేపసంభవం। అనుస్యూతతయైవ స్యాదవిచ్ఛిన్నప్రవాహవత్ ॥౯౪॥ సంసారదుఃఖపూర్ణస్య సమాధివిముఖస్య చ। కిం వేదాన్తపరిజ్ఞానైః ఫలమస్తి చతుర్ముఖ ॥౯౫॥ అజ్ఞానావృతివిక్షేపాన్ దుఃఖబీజాని సంత్యజన్। సమాధినాత్మమాత్రోఽయం యస్స కర్మీ దుర్లభో భువి ॥౯౬॥ నిత్యం కర్మాగ్నిహోత్రాదిసమాధిశ్చ తథాన్తరః। మైశ్శ్రద్ధయానుష్ఠీయేతే తేషాం హానిర్న కాచన ॥౯౭॥ బహునోక్తేన కిం బ్రహ్మన్ జీవన్ముక్తిపదం గతః। ఆదేహపాతాన్నిత్యశ్చ సమాధిం కర్మ సఞ్చరేత్ ॥౯౮॥ విదేహముక్తికామశ్చేదష్టోత్తరశతశ్రుతీః। సహార్త్యైశ్చ కుర్వీత సమాధిం సర్వదా బుధః ॥౯౯॥ జ్ఞానోపాసనకాణ్డాభ్యాం జీవన్ముక్తో నరోత్తమః। ఏవం విదేహమోక్షాయ కర్మకాణ్డం సమభ్యసేత్ ॥౧౦౦॥ * * * * * * * * *

—* ఇతి తత్త్వసారాయణే కర్మకాణ్డస్య చతుర్థపాదే కర్మకాణ్డసార నిరూపణం నామ త్రయోవింశోఽధ్యాయః *—

ఇతి శ్రీదక్షిణామూర్తేర్వచనం పద్మసంభవః। శ్రుత్వా ముహూర్తమాలోచ్య స్విన్నగాత్రస్సగద్గదం ॥౧॥ సానన్దబాష్పపూర్ణాక్షం ప్రణమ్య చ ముహుర్ముహుః। బద్ధాఞ్జలిపుటస్స్తుత్వా బహుధైవమువాచ హ ॥౨॥ బ్రహ్మా ॥ భగవన్ కరుణాసిన్ధో శిష్యవత్సల సద్గురో। కిం వక్ష్యే మయి తే పూర్ణాం మహారాం కరుణాం ప్రభో ॥౩॥ ఆదౌ నిరూపితాన్ జ్ఞానకాణ్డార్థాంశ్చ తతః పరం। బ్రహ్మోపాసనకాణ్డార్థాన్ జీవన్ముక్తిప్రదానపి ॥౪॥ పశ్చాచ్చ కర్మకాణ్డార్థాన్ విదేహత్వప్రదాన్ స్ఫుటం। శ్రుత్వా భవన్ముఖాంభోజాదహం ధన్యోఽస్మ్యసంశయం ॥౫॥ అద్యైవ సఫలం జన్మ హ్యద్యైవ సఫలం కులం। అద్యైవ సఫలం జ్ఞానమద్యైవ సఫలం తపః ॥౬॥ అద్యైవ సఫలోపాస్తిరద్యైవ సఫలా మతిః। అద్యైవ సఫలా విద్యా హ్యద్యైవ సఫలాకృతిః ॥౭॥ మన్మాతా సఫలా లక్ష్మీర్మత్పితా సఫలో హరిః। మద్భార్యా సఫలా వాణీ వసిష్ఠాద్యాశ్చ మత్సుతాః ॥౮॥ జన్మాన్తరసహస్రేషు యాని పుణ్యాని మే భవన్। తాని సర్వాణి చ స్వామిం స్త్వద్వాగ్భూతాని సాంప్రతం ॥౯॥ ఇతః పరన్న వక్తవ్యన్న శ్రోతవ్యఞ్చ కిఞ్చన। సర్వసంశయవిచ్ఛేదాత్కృతార్థోఽస్మి దయానిధే ॥౧౦॥ అహం ధన్యోఽస్మ్యహం ధన్యోఽస్మ్యహం ధన్యోఽస్మి సద్గురో। న కర్తవ్యఞ్చ మే శ్రీమత్పాదాబ్జభజనం వినా ॥౧౧॥ మోక్షోపాయానహం శ్రుత్వా నిశ్చితాంస్త్వన్ముఖాంబుజాత్। విక్షేపకారణం లోకసృష్టిం కుర్యాం కథం విభో ॥౧౨॥ తస్మాదితః పరం సాక్షాన్నిర్వికల్పసమాధినా। కాలన్నేష్యామ్యదేహత్వసిద్ధ్యై త్వం కుర్వనుగ్రహం ॥౧౩॥ అధికారస్య నిర్బన్ధస్త్వదనుగ్రహవర్జితే। ఉపపద్యత ఏషోఽస్మి త్వదనుగ్రహభాజనం ॥౧౪॥ విదేహముక్తేర్మయ్యద్య సృష్టికర్మ న లుప్యతే। బహూనామప్యదేహానామస్థానాత్సృష్టితత్త్వతః ॥౧౫॥ ఇతి బ్రహ్మవచశ్శ్రుత్వా దక్షిణామూర్తిరీశ్వరః। ముహూర్తమ్మనసాలోచ్య బభాషే చతురాననం ॥౧౬॥ శ్రీగురుమూర్తిః ॥ బ్రహ్మన్నయుక్తా బుద్ధిస్తే విముఖా సృష్టికర్మణి। సర్వే హి ప్రాణినస్సన్తి ప్రళయే లీనవృత్తయః ॥౧౭॥ తేషాన్తదా స్థూలదేహరాహిత్యాన్మోక్షసాధనే। జ్ఞానోపాసనకర్మాదౌ న ప్రవృత్తిశ్చ యుజ్యతే ॥౧౮॥ నిశ్చేష్టత్వేఽప్యముక్తత్వాత్సకర్మత్వాచ్చ సుప్తవత్। ఉపశాన్తాఫలం తస్యాన్న కిఞ్చిదుపలభ్యతే ॥౧౯॥ అతః ప్రాణ్యుపకారాయ యథాపూర్వం భవాన్ పునః। చరాచరజగత్స్రష్టా కరోతు మతిముత్తమాం ॥౨౦॥ అథ వావశ్యకర్తవ్యం సృష్టికర్మ త్వయా విధే। ఏతత్త్వపరిహార్యం తే హ్యధికారికతావశాత్ ॥౨౧॥ సృష్టికర్మాధికారస్తే సంసిద్ధః పూర్వకర్మణా। ఇచ్ఛాప్రారబ్ధరూపత్వాన్న త్యాజ్యో భోగతో వినా ॥౨౨॥ ఈశాధీనస్య తే స్వాతన్త్ర్యం క్వ గతం వద। తత్సృష్ట్యుపరమోఽవ్యర్థస్తే పరార్ధద్వయావధి ॥౨౩॥ అనిచ్ఛారబ్ధబద్ధా యే యాతయస్తత్త్వవేదినః। తల్లోకవాసినస్సన్తి కర్మభూమేరుపాగతాః ॥౨౪॥ తేషాం జీవద్విముక్తానాం త్వత్కృతాత్సూపదేశతః। జాతశ్చేద్దుర్లభం వైరాగ్యం సమాధ్యనికృతిర్భవేత్ ॥౨౫॥ అధికారవిహీనత్వాత్తే స్వతన్త్రాస్స్వకర్మణి। భోగప్రవృత్తివైముఖ్యాద్విదేహత్వమవాప్నుయుః ॥౨౬॥ సఞ్చితాగామిముక్తోఽపి భవాన్ స్వాత్మైక్యనిష్ఠయా। అహో ప్రారబ్ధబద్ధత్వాన్నాదేహత్వమిహాప్నుయాత్ ॥౨౭॥ అత్రై

సంపద్యమానేష్వప్యహం కుర్యామనుగ్రహం । ఈదృశం యది తే తేపి ప్రార్థయేయుర్హి పద్మజ ॥౨౮॥ అధికారికకాలానామవ్యవస్థా నయుజ్యతే। తస్మాదయుక్తమేవాద్య విదేహత్వం విశేషత ॥౨౯॥ అథవా కోపి శేషోస్తి విదేహపదసంస్థితౌ। జీవన్ముక్తో హి పురుషో న పునర్జన్మ గచ్ఛతి ॥౩౦॥ ప్రారబ్ధకర్మజనితస్తు దుఃఖ ప్రాప్త్యేత్యల్పమిష్యతే। స్వరూపానన్దబాహుల్యా న్నశ్యత్యేవక్షణేక్షణే ॥౩౧॥ త్వదర్థే నైవ మాయా సా సర్వదుర్ఘటకారిణీ। సహాయభూతాః పుత్రాశ్చ సృష్టౌ తే సన్తి మానసాః ॥౩౨॥ ఏవం సతి ప్రపన్నత్వాత్ తే జగత్సృష్టిస్వరూపయా। కోవిరోధో వద బ్రహ్మన్ ప్రథమస్త్వం హి ధీమతాం ॥౩౩॥ అథవా త్వత్పితా విష్ణుర్జగత్పాలనతత్పరః। అద్యాపి వర్తతే శ్రీమాన్ వైకుణ్ఠే సబహిర్ముఖః ॥౩౪॥ పితామహశ్చ తే రుద్రో జగత్సంహారతత్పరః। గిరిజాపతిరద్యాపి కైలాసే స్తి బహిర్ముఖః ॥౩౫॥ ప్రపితామహ ఈశోపి జగన్నిగ్రహతత్పరః। ఉమాపతిరద్యాపి కైలాసే స్తి బహిర్ముఖః ॥౩౬॥ సదాశివోపి పశ్చాచ్చ త్వత్ప్రప్రపితామహః। అనుగ్రహపరోస్మ్యత్ర కైలాసేస్త్యబహిర్ముఖః ॥౩౭॥ ఏవం పరంపరాసిద్ధాం సర్వలోకోపకారిణీం । ప్రవృత్తిం త్వం పరిత్యక్తుం సుతరాం నార్హసి ధ్రువం ॥౩౮॥ ఇతి శ్రీదక్షిణామూర్తేః స్వర్ణజస్య దయానిధేః। వచనం స్వరసం శ్రుత్వా హృష్టపులకాంకితః ॥౩౯॥ బ్రహ్మా॥ నమః కపర్దినే తుభ్యం నమో గంగాధరాయ తే। నమశ్శశాంకచూడాయ నమో నేత్రత్రయాయ తే ॥ ౪౦ ॥ నమస్తే నీలకణ్ఠాయ నమస్తే కృత్తివాససే। నమో వీరాసనస్థాయ ముద్రితాంగుళయే నమః ॥౪౧॥ నమస్సద్గురునాథాయ నమః కారుణ్యసిన్ధవే। నమస్సర్వస్వరూపాయ నమస్సచ్చిత్సుఖాత్మనే ॥౪౨॥ కార్యకారణహీనాయ నమః పూర్ణాయ తే నమః। నమో వేదాన్తవేద్యాయ నమో వేదాన్తరూపిణే ॥౪౩॥ సర్వజ్ఞానస్వరూపాయ నమశ్శాన్తాయ తే నమః। సర్వశక్తిస్వరూపాయ నమో దాన్తాయ తే నమః ॥౪౪॥ నమో మాయాద్యతీతాయ ప్రణవార్థస్వరూపిణే। నమో నమశ్శివాయాస్తు నమస్సర్వాత్మతేజసే ॥౪౫॥ నమస్తే కాలకాలాయ నమో మృత్యుంజయాయ తే। నమశ్చిద్వృత్తిరూపాయ నమోఖణ్డరసాత్మనే ॥౪౬॥ ఇతి స్తుత్వా మహాదేవం ప్రణమ్య చ పునః పునః। ఆనన్దపారవశ్యేన మూర్ఛాక్రాన్తోపతద్భువి ॥౪౭॥ తమేవం భూతమాలోక్య బ్రహ్మాణం గురునాయకః। శక్తిపాతయుతం జ్ఞాత్వా తుష్టోపహృదయే స్వయం ॥౪౮॥ అథోత్థాప్య స్వకీయాభ్యాం పాణిభ్యాం మాదరాద్విధిం। ఆశ్వాసయన్ పరామృశ్య చ పాదతలమస్తకం ॥ ౪౯ ॥ జనయిత్వా బహిః ప్రజ్ఞాన్తదన్తర్యామితాం గతః। ఇదమాహ కృపాసిన్ధుర్గురుమూర్తిస్స్వతుర్ముఖం ॥౫౦॥ బ్రహ్మన్ త్వం ధన్య ఏవాసి శక్తిపాతవశాదిహ । ఇతః పరన్న కర్తవ్యం కిఞ్చిదస్తి తవానఘ ॥ ౫౧ ॥ సర్వశబ్దస్వరూపిణ్యా వాణ్యా పర్యంకసంస్థితః। సత్యలోకే యథేచ్ఛం చ పరతత్త్వముపాదిశన్ । ౫౨ ॥ చరాచర జగత్సృష్టిం కురు కారయ చాత్మజైః । సృష్ట్యా వ్యాపారజం దుఃఖం వినశ్యేత్తు సమాధినా ॥ ౫౩ ॥యదా యదా బహిర్వృత్త్యా దుఃఖముత్పద్యతే హృది । తదా తదా కురు ప్రోక్తం సమాధిం తన్నిరన్తరం ॥ ౫౪ ॥ నచ ప్రవృత్తి కాలేపి స్వప్రకాశేతి రోహితే । స్వప్రజ్ఞయా తిరోధానం ధ్రువం భవితుమర్హతి ॥ ౫౫ ॥ స్వప్రజ్ఞాయాం తిరాయాన్తు సమ్యగ్ధ్యానవాన్ భవాన్। ద్విపరార్ధావసానేపి స్వపదం సుఖమేష్యతి ॥౫౬॥ అఖణ్డైకరసజ్యోతిర్విదేహపదసంస్థితం । త్వయోపలబ్ధమేవాస్తి జీవన్ముక్తిమతాపి హి ॥౫౭॥ సార్వకాలికతాభావ మాత్రోన్నాస్తు తవ భ్రమః। కీదృశం వా విదేహస్య స్వరూపమితి పద్మజ॥ మోహాతీతపదన్తత్తు సర్వద్వన్ద్వవివర్జితం। ప్రాప్తవ్యం నతు ప్రాప్తం జీవన్ముక్తవిదేహయోః ॥౫౯॥ విదేహముక్తో యః కోపి సర్వాశ్రమవివర్జితః। త్వయైవ రక్షణీయస్స గృహీ నేవ యతిర్ద్విధః॥౬౦॥ కిం బహూక్త్యా తవ శ్రేయస్సంసిద్ధం నాత్ర సంశయః। అనుసృత్య తు మద్వాక్యం జగత్సృష్టౌ మతిం కురు ॥౬౧॥ ఇత్యుక్త్వా దక్షిణామూర్తిర్భగవాన్ భక్తవత్సలః। భస్మముష్టిం సమాదాయ స్వామూర్ధ్నా కృతసుంపతాం ॥౬౨॥ విధేశ్చోద్ధూళయామాస సర్వాంగం స్వకరేణ వై । మస్తకాం స్తస్య చ సంస్పృష్ట్వా చకారానుగ్రహం భృశం ॥౬౩॥ అథ బ్రహ్మా గురోర్ధృత్వా పాదపద్మద్వయం కరైః। ఆనన్దాశ్రునిమగ్నశ్చ స్తుతవచ్చ సగద్గదం ॥౬౪॥ బ్రహ్మా॥ సమస్తవేదాన్తరహస్య రూపిణే సమస్త సంసారనివర్తకాయ చ। సమస్త

యోగీన్ద్రమనోనివాసినేనమస్తవిద్యాగురవేనమోనమః ॥౬౫॥ సమస్తకల్యాణగుణాంబురాశయే సమస్తలోకావన తత్పరాత్మనే। సమస్తదేవాధిపవన్ద్యమూర్తయేనమస్తబోధస్థితయేనమోనమః॥౬౬॥ సమస్తవర్ణాశ్రమధర్మవేదినేనమస్తతత్వోద్భవనాశనాయచ। సమస్తభూతాన్తరచేతనాత్మనేనమస్తపూర్ణాయచతేనమోనమః॥౬౭। సమస్తనిశ్శేయసవిఘ్నహారిణేనమస్తభక్తార్చితపాదుకాయచ।సమస్తకర్మక్షయకారణాయతేనమస్తకర్మస్థితయేనమోనమః॥౬౮

* ఇతితత్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాదే గురుశిష్యసంవాదోనామచతుర్వింశోధ్యాయః *

ఇతిస్తుత్వాచతుర్వక్త్రోదక్షిణామూర్తిమీశ్వరం। వినయావనతోభూత్వాతూష్ణీన్తస్థౌసునిశ్చలః ॥౧॥ అథశ్రీగురుమూర్తిశ్చబద్ధాఞ్జలిపుటంవిధేః। అన్తికస్థంపరప్రేమ్ణావసిష్ఠంసమపశ్యత ॥౨॥ తదాగురోఃపురోభాగంస్వీయమాసంస్వాయంభువా। గుర్వాజ్ఞాపాలనవ్యగ్రంతమవోచన్మునీశ్వరం ॥౩। శ్రీగురుమూర్తిః। వత్సబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠత్వయాసర్వంశ్రుతంఖలు। అస్యేతిహాసరత్నస్యత్వమేవార్హఃప్రవర్తనే ॥౪॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యం తత్వసారాయణాభిధం। యశ్శృణోతిసకృద్వాపిలభతేసర్వమీప్సితం ॥౫॥ నిత్యంపారాయణంకుర్యాత్తత్వసారాయణస్యచేత్। రామాయణశతాధిక్యాన్నారాయణపరోభవేత్ ॥౬॥ తత్వసారాయణస్యాస్య కాణ్డత్రయయుతస్యచ। నియమాధ్యయనాత్సద్యఉత్తీర్ణస్స్యాద్భవాంబుధేః ॥౭॥ యఃపఠేత్పారయేద్వాన్యం కాణ్డంవాధ్యాయమేవవా। శ్లోకంశ్లోకస్యచార్ధంవాముచ్యతేభవబన్ధనాత్ ॥౮॥ అష్టావింశతిసంఖ్యానామాగమానాఞ్జపాఅపి। ఏకజపస్యసశ్రద్ధంకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౯ అష్టాదశపురాణానిప్రసిద్ధానిమహాన్త్యపి। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం ॥౧౦॥ తావన్త్యుపపురాణానినానాతత్వార్థవన్త్యపి। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం ॥౧౧॥ భారతాదీతిహాసాశ్చసుప్రసిద్ధాస్సువిస్తరాః। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౨॥ స్మృతయోష్టాదశాన్యావాఉపస్మృతివచాంసిచ తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౩॥ సహస్రాద్యాఅశీత్యన్తాశ్శతమధ్యాస్యశాఖకాః।తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౪॥ తావన్తోపిచవేదాన్తాఈశావాస్యాదిపూర్వకాః।తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౫॥ మన్త్రశాస్త్రాణిసర్వాణిజ్ఞానశాస్త్రాణితాన్యపి।తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం ॥౧౬॥ యోగశాస్త్రాణిసర్వాణికర్మశాస్త్రాణితాన్యపి। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౭॥ మహర్షీణాఞ్చసిద్ధానాంయోగినాఞ్చవచాంస్యపి। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౮॥ దేవానాఞ్చమహేశానాంయాన్యన్యానివచాంసివై। తత్వసారాయణస్యాస్యకలాన్నార్హన్తిషోడశీం॥౧౯॥సర్వేష్వప్యుక్తపూర్వేషుప్రమాణేషుభవన్తియే। రహస్యార్థాస్తఏతస్యకోట్యంశేనాపినోసమాః ॥౨౦॥ ఇదంపుణ్యతమంశాస్త్రంసర్వవేదేషుదుర్లభం। యేనోపలబ్ధన్తస్యాన్యైర్నప్రయోజనమణ్వపి ॥౨౧॥ విద్యార్థీలభతేవిద్యాం కన్యార్థీకన్యకామియాత్। ధనార్థీధనమాప్నోతిహ్యస్యపారాయణాత్సకృత్ ।౨౨॥ పుత్రార్థీలభతేపుత్రంపౌత్రార్థీపౌత్రమాప్నుయాత్।సిద్ధ్యర్థీసిద్ధిమాప్నోతిహ్యస్యపారాయణాత్సకృత్ ॥౨౩॥ స్వర్గార్థీస్వర్గమాప్నోతిసత్యార్థీసత్యమాప్నుయాత్। వైకుణ్ఠార్థీచవైకుణ్ఠమస్యపారాయణాత్సకృత్ ॥౨౪॥ కైలాసార్థీచకైలాసంసర్వార్థీసర్వమాప్నుయాత్। మోక్షార్థీమోక్షమాప్నోతిహ్యస్యపారాయణాత్సకృత్ ॥౨౫। యతోత్రసన్తిసారాంశాజ్ఞానోపాసనకర్మణాం। అతోనైతత్సమానోస్తిప్రబన్ధఃపురుషార్థదః ।౨౬। అత్రశ్లోకసహస్రాణిమహాపాతకనాశనం। ఏకైకమక్షరంప్రోక్తంగాయత్ర్యాశ్చమహామనోః।౨౭। తస్మాత్సర్వాణిశాస్త్రాణిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్।సర్వాణిలోకకర్మాణిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్॥ సర్వాణివేదకర్మాణిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్। సర్వాణిశిష్టవాక్యానిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్ ॥౨౯॥ సర్వాణిపితృవాక్యానిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్। సర్వాణిగురువాక్యానిసన్త్యజ్యైతత్సమభ్యసేత్ ॥౩౦ ॥ మాహాత్మ్యమస్యశాస్త్రస్యపఞ్చవాతేననోచ్యతే। సమ్యక్పరీక్ష్యపశ్యన్తువిబుధాస్సారవేదినః ॥౩౧॥ యస్యాధ్యయనమాత్రేణసర్వాధీతఫలంభవేత్। తదేతచ్ఛాస్త్రముత్సృజ్యకోన్యశాస్త్రంసమాశ్రయేత్ ॥౩౨॥ యత్రప్రచారయద్బుద్ధిమూహాపోహవిచక్షణః। అప్సుయాదధికోల్లాసమేతశోకసుపరిత్యజేత్ ।౩౩। కిమన్యశాస్త్రకథయాకిమన్యఫలవార్తయా। కిమన్యవేదవచసాతత్వసారాయణేస్థితే।౩౪॥ యదనుక్తంరహస్యార్థోనకుత్రాప్యుచ్యతేశ్రుతౌ। అస్మిన్నప్రాప్నుయాదర్థంరహస్యంకశ్చనువాప్నుయాత్ ॥౩౫। జన్మాన్తరసహస్రోత్థపుణ్యపర్వతకోటిభిః। తత్వసారాయణేనిష్ఠాస్యాదాభవితుమర్హతి ॥౩౬ సర్వజ్ఞత్వాదిభిశ్శంస్యాత్తత్వసారాయణాశ్రితం। నతస్యరోచతేకిఞ్చిదన్యచ్ఛాస్త్రమసత్త్వతః ।౩౭॥

ఏతదాలిఖ్యయోనిత్యంపూజయేద్భక్తిపూర్వకం। తందృష్ట్వాయమదూతాస్తేపలాయన్తేభయాన్వితాః ॥౩౮॥ ఏతదాలి
ఖ్యయోనిత్యంపూజయేద్భక్తిపూర్వకం । తందృష్ట్వాశివదూతాస్తే సమాయాన్తి ముదాన్వితాః ॥౩౯॥ ఏతదాలిఖ్య
యోనిత్యంపూజయేద్భక్తిపూర్వకం। తందృష్ట్వావిష్ణుదూతాస్తే సమాయాన్తిముదాన్వితాః ॥౪౦॥ ఏతదాలిఖ్యయో
నిత్యంపూజయేద్భక్తిపూర్వకం। తందృష్ట్వాబ్రహ్మదూతాస్తేసమాయాన్తిముదాన్వితాః ॥౪౧॥ విద్యాగన్ధవిహీనోపి
మన్దబుద్ధిర్నిరక్షరః। ఏతత్పుస్తకమాత్రేణముక్తబన్ధోభవేద్ధ్రువం ॥౪౨॥ సూక్ష్మబుద్ధిర్మహావాగ్మీసర్వవిద్యార్థవానపి
ఏతత్పుస్తకహీనశ్చేత్సబద్ధోనాత్రసంశయః ॥౪౩॥ వేదాన్సర్వాంశ్చవేదాన్తాంస్తద్వ్యాఖ్యానిచనైకధా। పఠన్సుకింఫల
న్తైస్స్యాత్తత్త్వసారాయణాదృతే ॥౪౪॥ మోక్షసాధనమన్విష్య సర్వశాస్త్రేషుయోనరః। అసాధనోస్తిసోనేనపూర్ణ
సాధనవాన్భవేత్ ॥౪౫॥ సిద్ధిస్స్యాత్కీర్తిశ్చభుక్తిశ్చముక్తిశ్చభవబన్ధనాత్। అనేనైవేతిహాసేనలభ్యతేమానవైర్భువి ॥౪౬॥
వివేకాదీనిసర్వాణిసమాధ్యన్తానియానిచ। సంప్రోక్తాన్యేవతాన్యత్రసాధనానిసువిస్తరాత్ ॥౪౭॥ తస్మాచ్చేతత్సమా
లోక్యనేత్రసాఫల్యమశ్నుతే। స్పృష్ట్వాచహస్తసాఫల్యంవాక్సాఫల్యంపఠిత్వచ ॥౪౮॥ శ్రోత్రసాఫల్యమశ్నోతిశ్రుత్వైవ
తద్భక్తిపూర్వకం।మనస్సాఫల్యమాప్నోతిమత్వాచైతన్మహామనః ॥౪౯॥ శ్రమాళురసనాయుక్తశ్చగురుభక్తశిరోమణిః।
సద్యోముముక్షురేతస్మిన్నధికారీనచేతరః ॥౫౦॥ కామక్రోధాదిరహితః పైశున్యాదివివర్జితః । శాన్తిదాన్త్యాది
సంయుక్తోభవేదత్రాధికారవాన్ ॥౫౧॥ కింబహూక్త్యాసమస్తైశ్చ సద్గుణైస్సంయుతోనరః । అత్రాధికారమప్రా
ప్యసద్యోముక్తింప్రపద్యతే ॥౫౨॥ అథవైతత్సకృత్పశ్యేద్యదికృత్స్నంసదుర్గుణః। సంప్రాప్యసద్గుణాన్సద్యః కైవల్యం
ప్రాప్నుయాద్ధ్రువం ॥౫౩॥ రహస్యార్థాశ్శ్రుతిస్మృత్యోరితిహాసపురాణయోః। ఆగమేపిచయేప్రోక్తాస్తేసర్వేత్రో
పబృంహితాః ॥౫౪॥ రహస్యార్థేషుసర్వేషుయుక్తయశ్చానుభూతయః । యథాప్రపఞ్చితాఅత్ర నైవంకుత్రాపికేన
చిత్ ॥౫౫॥ ఉపక్రమాదిలిఙ్గైశ్చసంయుక్తమముమాదరాత్। ఇతిహాసంపఠన్నిత్యంగురోరగ్రేవిముచ్యతే ॥౫౬॥ సం
సారరోగోద్విగ్నస్యమనుజస్యపరస్యవా। తత్త్వసారాయణమిదమ్మహత్సిద్ధరసాయనం ॥౫౭॥ తస్మాత్సర్వైరిదంప్రే
మ్ణానిషేవ్యంపరమామృతం।జరామరణరోగఘ్నంవసిష్ఠత్వంప్రచారయ ॥౫౮॥ ఇత్యుక్త్వాదక్షిణామూర్తిర్వసిష్ఠస్య
మహామునేః। అనుగృహ్యసమస్తేషుపశ్యత్స్వన్తర్దధేక్షణాత్ ॥౫౯॥ అథబ్రహ్మాదయస్సర్వేగురునాథస్యవైభవం। అ
న్యోన్యముక్త్వాసన్తుష్టాస్స్వంస్వంస్థానంప్రపేదిరే ॥౬౦॥ ఆత్మానంప్రథమంవిలోక్యనయనేక్ష్ణత్వాతతోవాక్యతోజ్ఞా
నైక్యవిచిన్తనేనపరమాఞ్జీవద్విముక్తింగతః । శాన్తోనిత్యసమాధినాపరతరాంముక్తింవిదేహాంగతోజీవాన్వాస్తుషుహీ
నురోధ్యృజనన్తస్మైపరస్మైనమః ॥౬౧॥ యోవీరాసనసంస్థితశ్శశికలాచూడస్త్రినేత్రశ్శివశ్చిన్ముద్రాఙ్కితపాణిప
ద్మమమలానన్దాత్మనిష్ఠాపరం।విష్ణుబ్రహ్మసురేశపూజితపదాంభోజందయాసాగరశ్శ్రీమన్తంవటమూలవాసినమహంవ
న్దేసదాసద్గురుం ॥౬౨॥ యస్సత్యలోకాధిపతిర్మహాత్మా స్వాత్మానమేవోపదిశన్యతీనాం । పర్యఙ్కసంస్థశ్చతు
రాననోమేపితామహోగురుర్భాతినమోస్తుతస్మై ॥౬౩॥ యస్యాఃప్రసాదాత్సురదేశికాద్యామహాత్మానస్సవితథాదిశేషః
సర్వేపివాగ్మిత్వమవాపురేనాన్నమామివాణీమ్మమమాతరన్తాం ॥౬౪॥ ఆదౌయస్యాఃప్రసాదాత్సరసపదయుత
జ్ఞానకాణ్డోమయోక్తఃపశ్చాత్తాదృగ్గుణాఢ్యః ప్రచురసుఖకరోపాసనాకాణ్డఏకః । సద్యోముక్తిప్రదోయస్సకలగు
ణవాన్కర్మకాణ్డస్తతస్తాంత్వామేవైకాన్నమామిత్రిభిరపికరణైర్వాణిమాంపాహిమాతః ॥౬౫॥ * *

—*ఇతితత్త్వసారాయణేకర్మకాణ్డస్యచతుర్థపాదేఫలశ్రుతినిరూపణంనామపఞ్చవింశోధ్యాయః*—

తత్త్వసారాయణం సమాప్తం ॥ కర్మకాణ్డస్సమాప్తః ॥

౭౫॥౭౦॥౯౭॥౬౦॥౮౪॥౭౨॥౭౨॥౬౮ ౭౪॥౬౦॥౬౫॥౭౦॥౬౮॥౬౫॥ అహత్యశ్లోకాః ॥౧౦౦౦॥

—* తత్త్వసారాయణాఖ్యేతిహాసరత్నస్యకాణ్డత్రయేచతుర్వింశతిసహస్రశ్లోకాః॥ *—

